

-1881 -

1881 : Atatürk'ün, Selânik'te Kocakasım Mahallesi, Islahhane Caddesi'ndeki üç katlı pembe evde dünyaya gelişi * (Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi **, annesi Zübeyde Hanım ***dır). (K.A.M.M.T., s. 17-23; İ.A., s.719; A.A.K., s. 51;A.H.E., s. 7;K.A., s. 72; Borak, s.11-12; A.Â., s. 13;A.Y., s.3; A.Y.A., s. 5; A.A.S., s.7).

-1886-

1886 : Atatürk'ün, Selânik'te ilk öğrenimine başlaması (Küçük Mustafa, ilk öğrenimine bir süre annesinin arzusuna uyararak Hafız Mehmet Efendi'nin mahalle mektebinde devam etti; fakat çok geçmeden babasının isteği ile çağdaş eğitim yapan Şemsi Efendi Mektebi'ne geçti ve ilkokulu burada bitirdi. Şemsi Efendi, yeni öğrencisinin yeteneklerini ve zekâsını takdir ettiğinden, küçük Mustafa'nın kendi okulunda bulunmasından son derece memnundu. Ali Rıza Efendi de oğluyla yakından ilgileniyor, onun çağdaş eğitim içinde yetişmesinden büyük mutluluk duyuyordu. Küçük Mustafa, bu

* Atatürk'ün doğduğu ev, bugün Selânik'te Apostolu Pavlu Sokağı'nda 71 numaralı ev olup, Türkiye Konsolosluğu'nun bahçe sınırları içindedir ve müze haline getirilmiştir. Ali Rıza Efendi, bu evi Atatürk'ün doğumundan birkaç yıl önce kiralamış, son yıllarını burada geçirmişti. O zamanlar evin karşısında, yetimler için açılmış Mithat Paşa Sanayi Mektebi bulunuyordu ve bu okul, Islahhane olarak anılıyordu. Ali Rıza Efendi'nin ölümünden sonra, Zübeyde Hanım, çocuklarıyla beraber bu evin bitişiğindeki daha küçük bir eve taşınmıştı. Atatürk 1907 yılında Selânik'e atanınca, doğduğu ve ilk çocukluğunu geçirdiği eski evi, annesi adına satın almış, ailece tekrar buraya yerleşmişlerdi. Onun Selânik'ten ayrılmasından sonra annesi ve kız kardeşi, bir süre daha bu evde oturmuşlar, 1915 yılı Mart sonlarında ayrılarak İstanbul'a gelmişlerdir. Bu ev daha sonra Lozan Antlaşması'na göre Yunan Hükümeti'ne geçmiş, Yunanlı bir aileye satılmıştı. Selânik Belediyesi, 29 Ekim 1933 tarihinde aldığı bir kararla 4 kasım 1933'te evin dış duvarına -Atatürk'le ilişkisini göstermek üzere- bir hatıra levhası koydu. 12 Şubat 1937 tarihinde de evi, sahibinden satın alarak Atatürk'e armağan etti (A.E.A.M.,s.4).

** Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi 1839 yılında doğmuştu. Ailesi, Selânik'in yerlilerindendi; uzak dedeleri Vidin'den ayrılarak Serez'de yerleşmişler, oradan da Selânik'e gelmişlerdi. Ali Rıza Efendi 32 yaşlarında iken 1871 yılında Zübeyde Hanım'la evlendi. Uzun süre gümrük memurluğu yapan Ali Rıza Efendi, daha sonra memuriyeti bırakarak dükkân açmış, kereste ticareti ile meşgul olmuştu. 1888 yılında 49 yaşlarında iken öldü.

*** Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım 1857 yılında doğmuş, çocukluğu ve ilk gençlik yılları Langaza'da geçmişti. Ailesi, soy olarak Anadolu'dan Rumeli'ye geçmiş yörüklerdendi ve Varye-mezoğulları olarak tanınıyordu. Zübeyde Hanım 14 yaşlarında iken 1871 yılında Ali Rıza Efendi ile evlendi. Ailenin, Atatürk'ün doğumundan evvel Fatma, Ahmet ve Ömer adlı üç çocukları dünyaya gelmişse de bunlar hastalık nedeniyle ölmüşlerdi. Atatürk'ün en küçük kardeşi Naciye de genç kız iken ölmüştü. Bu suretle ailenin Mustafa ve Makbule olmak üzere iki çocukları hayatta kaldı. Zübeyde Hanım 66 yıllık bir ömür sürerek 1923 yılında öldü.

okulda okurken bir süre sonra babası öldü; artık kendisinin yetiştirilmesi görevi, büyük Türk kadını Zübeyde Hanım'a düşmüştü. *İ.A., s.719; A.H.E., s.8; Borak, s.12;A.Y., s.3).*

-1888-

1888 : Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'nin ölümü (Ali Rıza Efendi öldüğü zaman küçük Mustafa'nın, isimleri Makbule ve Naciye olmak üzere kendisinden küçük iki kız kardeşi bulunuyordu. Bu sıralarda küçük Mustafa yedi, Makbule bir yaşını henüz doldurmuştu; Naciye ise kırk günlüktü. Ali Rıza Efendi'nin ölümü üzerine, Zübeyde Hanım üç çocuğu ile bir süre, Selânik yakınlarındaki Rapla çiftliğinde subaşılık yapan kardeşi Hüseyin Efendi'nin yanına yerleşti. Çiftlik hayatı nedeniyle küçük Mustafa'nın öğrenimi ister istemez bir süre aksamıştı. Fakat çok geçmeden Selânik'e dönen Mustafa, halasının yanında, bıraktığı yerden öğrenimine devam etti. *B.K.A., Y.İ., 12.1.1953- 14.1.1953; A.H.E. s.8; K.A.M.M.T., s.21).*

-1893-

1893 : Atatürk'ün, Selânik Askerî Rüştiyesi'ne girişi (Küçük Mustafa, Şemsi Efendi İlkokulu'ndan sonra bir süre Selânik Mülkiye Rüştiyesi'ne devam etti ise de Kaymak Hafız adlı matematik öğretmeninin kendisine haksız yere sopa ile vurması üzerine aynı yıl bu okuldan ayrıldı ve kendi istek ve kararı ile Askerî Rüştiye'ye başvurarak öğrenimine burada devam etti. Mustafa bu okulu gerçekten sevmişti. Arkadaşları arasında zekâsı ve üstün yetenekleri ile kısa zamanda kendisini gösterdi ve öğretmenlerinin sevgisini kazandı. Bu okulda matematik öğretmenliği yapan Yüzbaşı Mustafa Efendi, genç öğrencisinin üstün yetenekleri ve zekâsı karşısında onu, sınıftaki diğer Mustafa'lardan ayırt etmek üzere adının sonuna "Kemal" ismini ilâve etti. Artık genç öğrenci, Mustafa Kemal olmuştu. *B.K.A., Y.İ., 14.2.1953; K.A.M.M.T., s.37; A.A.K., s.51; İ.A., s.719; A.H.E., s.8; K.A., s.867;A.Y., s.4).*

-1896-

1896 : Atatürk'ün, Manastır Askerî İdadisi'ne girişi (Atatürk, Selânik Askerî Rüştiyesi'ni bitirdikten sonra 1896 yılında Ma-

nastır Askerî İdadîsi'ne girdi. Burada -Bursa Askerî İdadîsi'nden gelen- Ömer Naci ile de arkadaşlık etti. İlerde ünlü bir hatip olarak tanınacak olan bu kişi, Mustafa Kemal'in hitabet ve edebiyat sevgisinde etkin rol oynadı. Genç Mustafa Kemal, askerî öğreniminin yanı sıra yabancı dil öğrenimini de ihmal etmiyor; yazları izinli olarak Selânik'e döndüğü zaman Fransızca dersleri alıyordu. *A.A.K.*, s.51; *S.A.A.*, s.8; *H.T.M.K.*, s.39; *A.H.E.*, s.9; *K.A.*, s.867; *Borak*, s.21).

- 1898 -

Kasım 1898 : Atatürk'ün, Manastır Askerî İdadîsi'nden ikincilikle mezun oluşu (*S.A.A.*, s.9; *Borak*, s.21; *A.Y.A.*, s.7).

- 1899 -

13 Mart 1899 : Atatürk'ün, İstanbul'da Harp Okulu'nun piyade sınıfına yazılışı (Genç Mustafa Kemal, Manastır Askerî İdadîsi'ni bitirdikten sonra İstanbul'a gelerek Harp Okulu'na girdi ve 3 senelik başarılı bir öğrenimden sonra bu okulu bitirerek Harp Akademisi'ne devam etti. *K.A.M.M.T.*, s.48, 617; *İ.A.*, s.719; *S.A.A.*, s.13; *H.T.M.K.* s.39; *K.A.*, 867; *Borak*, s.27; *A.Y.*, s.5). (Bu tarihi, bazı kaynaklar 14 Mart 1899 olarak göstermektedir: *A.H.E.*, s.9; *A.A.K.*, s.51; *A.Y.A.*, s.7; *A.Bl.*, s.13; *K.A.B.K.Ö.*, s.97).

- 1902 -

10 Şubat 1902 : Atatürk'ün, teğmen rütbesiyle Harp Okulu'nu bitirişi ve öğrenimine Harp Akademisi'nde devam etmesi (*K.A.M.M.T.*, s.53, 617; *Borak*, s.38; *A.Bl.*, s.13). (Bazı kaynaklar bu tarihi, gün ve ay belirtmeksizin 1902 olarak vermişlerdir: *İ.A.*, s.720; *S.A.A.*, s.38; *K.A.*, s.867; *A.Y.A.*, s.7).

-1903-

1903 : Atatürk'ün, Harp Akademisi'nin ikinci sınıfına geçişi ve üstteğmen oluşu (*A.A.K.*, s. 51; *A.H.E.*, s.12; *A.Bl.*, s.13).

-1905-

11 Ocak 1905 : Atatürk'ün, kurmay yüzbaşı rütbesiyle Harp Akademisi'nden mezun oluşu (*K.A.M.M.T.*, s.56, 617; *İ.A.* s.720; *K.A.*, s.867; *Borak*, s.46; *A.Bl.*, s.13; *A.Y.*, s.8; *A.Y.A.*, s.7; *A.A.S.*, s.8; *A.N.M.*, s.175). (Bazı kaynaklar bu tarihi Aralık 1904 olarak göstermektedir: *Erden*, s.9; *S.A.A.*, s.70;

A.H.E., s.10, 11; A.H.H., T. 14.6.1949; A.A.K., s.51). (“Atatürk, Harp Okulu’nda ve Harp Akademisi’nde de zekâsı, yetenekleri ve üstün kişiliği ile kendisini arkadaşlarına ve hocalarına tanıtmış, onların içten sevgi ve saygısını kazanmıştı. Askerlik derslerine büyük ilgisi yanında matematiğe, edebiyata ve güzel söz söylemeye karşı da merakı ve eğilimi vardı. Harbiye’de ve Harp Akademisi’nde, memleket ve millet davaları ile ilgilenmesi, düşüncelerini cesaretle ifadeden çekinmemesi sebebiyle aydın ve inkılâpçı bir subay olarak tanınmıştı. Devir, istibdat dönemi idi ve bu davranışları aleyhine olabiliyordu; ancak çevresince gerçekten çok sevilişi, düşüncelerinde samimî oluşu, onun herhangi bir tertibe kurban gitmesini önlemişti. Bununla beraber Harp Akademisi’nden mezuniyetini izleyen günlerde, istibdat ve padişahlık rejimi aleyhindeki düşünceleri ve durumu şüphe çekerek kısa bir süre İstanbul’da tutuklu kaldı; sonra Suriye bölgesine, Şam’a atandı. Kâzım Özalp hatıralarında, Atatürk’ün tutuklanma sebebini şöyle açıklamaktadır: “Atatürk, Harp Akademisi’nin üçüncü sınıfında iken arkadaşları arasında bir yardım sandığı kurdular. Arkadaşlarından ihtiyacı olanlara az bir faizle sandıktan para verirdiler. Sınıflarından bir hafiye, menfaat temin etmek amacıyla Jön Türkler’e yardım için bir sandık kurulduğunu jurnal etmiş. Hemen tahkikat başladı. Sandık dağıtıldı. Bu esnada Atatürk, öğrenimini bitirmiş, kurmay yüzbaşı olmuştu. Bu sandık işinde önyak olduğu zannıyla Harbiye Nezareti’nde Bekirağa Bölüğü’ne götürüldü ve oradan 5. Ordu’ya atama ile Şam’a gönderildi.” *Ö.A.A., M. 10.11.1969*).

- 5 Şubat 1905** : Atatürk’ün kurmaylık stajı için, Şam’da 5. Ordu emrine atanması (Burada 30. Süvari Alayı’nda göreve başlamıştır. *A.A.K., s. 52; S.A.A., s.85; K.A., s. 867; Borak, s.53; A.Y., s.9*). (Bazı kaynaklarda Atatürk’ün Şam’a atanma tarihi, Harp Akademisi’ni bitiriş tarihi ile birleştirilerek 11 Ocak 1905 olarak gösterilmiştir: *K.A.B.K.Ö., s.97*).
- 10 Şubat 1905** : Atatürk’ün, Şam’a gitmek üzere İstanbul’dan hareketi (*Ata ve İ., s.34*).
- 11 Mart 1905** : Atatürk’ün, Şam’da staj yapmakta olduğu süvari alayıyla beraber Dürzî harekâtını bastırmak üzere Havran’a gidişi (Atatürk burada 4 ay kalarak tekrar Şam’a dönmüştür. *A.İ.M.İ.H.R., s.340,344; V. ve H., s.289,297*).

Temmuz 1905 : Atatürk'ün Dürzî harekâtının bastırılmasını takiben Havran'dan Şam'da dönüşü (*A.İ.M.İ.H.R.*, s.340).

Ekim 1905 : Atatürk'ün, Şam'da bazı arkadaşları ile gizli olarak "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"ni kuruşu (Atatürk, Şam'da 5. Ordu'nun emrinde kaldığı üç yıl içinde Suriye'nin hemen her yerini görevle dolaşmış, memleket idaresindeki aksaklıkları, ordunun eğitimindeki eksiklikleri daha da yakından görmüştü. Atatürk, burada Dr. Mustafa [Cantekin], Müfit [Özdeş] ve diğer bazı arkadaşlarıyla gizli olarak "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"ni kurdu. Bu arkadaşlarıyla beraber Beyrut, Yafa ve Kudüs'te, kurdukları cemiyeti genişletti. Bir ara Yafa'dan gizli olarak Selânik'e geçip, burada da "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"nin bir şubelerini açtı ve Yafa'ya döndü. Atatürk Yafa'dan sonra bir süre daha Şam'da kalarak kıta stajını tamamladı. *K.A.M.M.T.*, s.78,89,617; *V. ve H.*, s.297, 298; *M.T.*, s.605, 610; *V. ve H.İ.T.*, s.619, 622; *İ.A.*, s.720; *A.A.K.*, s.52; *S.A.A.*, s.90,91; *A.H.E.*, s.16; *K.A.*, s.77; *Borak*, s.58; *S.A.A.*, s.95; *A.Y.*, s.9, 11; *A.Y.A.*, s.8). (Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Şam'da kuruluş tarihi, hemen bütün kaynaklarda Ekim 1906 olarak gösterilmiştir. Oysa ki Faik Reşit Unat'ın araştırması, söz konusu tarihin Ekim 1905 olması gerektiğini göstermektedir. Biz de olayların seyrini göz önüne alarak bu tarihi benimsemiş bulunuyoruz. *A.İ.M.İ.H.R.*, s.344).

-1906-

Nisan 1906 : Atatürk'ün, Yafa'dan Mısır-Yunanistan yoluyla Selânik'e gelişi, burada da bir kısım arkadaşlarıyla gizli olarak Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin bir şubelerini açışı (*A.İ.M.İ.H.R.*, s.345; *A.S.A.K.*, s.263) (Atatürk, Selânik'e gelişini takiben Ömer Naci, Hüsrev Sami [Kızıldoğan], Hakkı Baha [Pars], Mustafa Necip gibi yakın arkadaşlarıyla Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin şubelerini faaliyete geçirmiş, bir süre burada kalışını takiben tekrar Yafa'ya dönmüştür).

Temmuz 1906 : Selânik'te gizli olarak açılan Vatan ve Hürriyet Cemiyeti şubesinin, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne katılarak faaliyetini bu cemiyet içinde sürdürmesi (*A.İ.M.İ.H.R.*, s. 344).

25 Aralık 1906 : Atatürk'e, Suriye bölgesindeki üstün hizmetleri nedeniyle Beşinci Rütbe'den Mecidî Nişanı verilmesi (*A.Y.A.*, s. 9; *K.A.B.K.Ö.*, s.97; *İ.M.T.T.*, s.80; *A.N.M.*, s.45, 175).

-1907-

- 20 Haziran 1907** : Atatürk'ün kolağası (kıdemli yüzbaşı) oluşu ve Şam'daki ordunun Kurmay Başkanlığı'nda bir göreve getirilişi (*İ.A.*, s. 721; *A.A.K.*, s.52; *S.A.A.*, s.63; *A.H.E.*, s.23; *K.A.*, s.867; *Borak*, s.62 ;*A.Bi.*, s.13; *A.S.A.K.*, s.263; *A.Y.*, s.12; *A.Y.A.*, s.9; *K.A.B.K.Ö.*, s.98; *A.N.M.*, s.175).
- 27 Eylül 1907** : Selânik'te gizli olarak faaliyette bulunan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşme kararı (Doktor Nâzım, 1907 yılı eylülünde Paris'ten gizlice Selânik'e gelerek buradaki Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurucuları ile iki cemiyetin birleşmesi hususunda bir anlaşma yapmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu tarihten itibaren Rumeli'nin her tarafına yayılarak kuvvetli örgüt oluşturmuştur. *A.İ.M.İ.H.R.*, s.339,345; *S.A.A.*, s.113; *A.H.E.*, s.20; *V. ve H.İ.T.*, s.624-625; *İ.Ç.*, s.24-31).
- 13 Ekim 1907** : Atatürk'ün Şam'dan, merkezi Manastır'da bulunan 3. Ordu Karargâhı'na atanması (*A.H.E.*, s.23; *A.S.A.K.*, s.263; *A.Bi.*, s. 13). (Bu tarih, bazı kaynaklarda Eylül 1907 olarak gösterilmiştir: *Erden*, s.9; *İ.A.*, s.721; *S.A.A.*, s.111; *K.A.*, s.687; *Borak*, s.62, 295; *A.Y.*, s.12; *A.A.K.*, s.52). (Atatürk, söz konusu atama üzerine 3. Ordu Karargâhı'nın Selânik'teki Kurmay Şubesi'nde çalışmak üzere Selânik'e geldi. Bu sıralarda Selânik'teki "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" şubesinin kurucularını da içine almış olan "İttihat ve Terakki Cemiyeti" faaliyet halinde idi. Mustafa Kemal de bu cemiyete dahil olarak Selânik'te hizmet görmeye başladı. Memleketin istibdat idaresinden kurtarılması, yapılacak yenilikler onun da baş düşüncesi idi. Aynı şubede çalışan Fethi [Okyar] Bey ile yakın arkadaşlığı da bu devreye rastladı).
- 29 Ekim 1907** : Atatürk'ün, Selânik'te gizli olarak kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye oluşu (*A.İ.M.İ.H.R.*, s.343; *A.S.A.K.*, s.264).

-1908-

- Ocak 1908** : Atatürk'ün Selânik civarında Sedes Çiftliği etrafında yapılan askerî manevraya katılması (*A.S.A.H.A.H.*, s.600).
- 23 Şubat 1908** : Atatürk'ün, General Litzmann'dan çevirdiği "Takımın Muharebe Talimi" adlı -askerî eğitimle ilgili- kitabın Selânik'te yayımlanması (*A.A.D.E.*, s.9; *K.A.*, s.59). (Bu kitabın basım

tarihi bazı kaynaklarda 1909 olarak gösterilmiştir: *Erden*, s.11; *K.A.M.M.T.*, s.617; *İ.A.*, s.721; *A.H.E.*, s.29; *A.Y.*, s.20).

22 Haziran 1908 : Atatürk'e, Üçüncü Ordu Karargâhı'nın Selânik şubesindeki görevinin yanı sıra Üsküp-Selânik arasında demiryolu müfettişliği (Doğu Demiryolu Müfettişliği) görevinin de verilmesi (*A.A.K.*, s.52; *A.H.E.*, s.23; *K.A.*, s.867; *Borak*, s.63; *A.Bi.*, 8.13; *A.N.M.*, s.175).

22 Temmuz 1908 : Atatürk'ün Selânik'ten Üsküp'e gelişi, gece ittihat ve Terakki Cemiyeti Üsküp şubesinin toplantısında bulunuşu (*A.D.İ.H.*, A.16.11.1938).

23 Temmuz 1908 : İkinci Meşrutiyet'in ilânı (*K.A.M.M.T.*, s.617; *İ.A.*, s.721; *S.A.A.*, s.133; *Borak*, s.64; *A.S.A.K.*, s.265; *İ. ve T.*, s.33,36; *J.T.İ.T.*, s.77; *A.Y.*, 8.13; *A.K.D.D.A.Y.*, s.7; *A.Y.A.*, s.9; *A.Bi.*, s.17). (Rumeli'de büyük faaliyet gösteren "İttihat ve Terakki Cemiyeti", aylardan beri Abdülhamit'i, 1876 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koymaya ve kapatılan Meclis-i Mebusan'ı tekrar toplantıya çağırılmaya zorluyordu. "İttihat ve Terakki Cemiyeti"nin bu girişimleri, nihayet II. Meşrutiyet'in ilânına uzandı. II. Meşrutiyet ilk defa Manastır'da ilân edilmiş, bunu aynı gün Rumeli'nin diğer şehirlerinde de ilân izlemişti. Haberlerin İstanbul'a ulaşması üzerine Padişah Abdülhamit de 23/24 Temmuz gecesi Meşrutiyet'i resmen ilân mecburiyetinde kaldı. İkinci Meşrutiyet ilân edildiği zaman Mustafa Kemal, bir yandan kolağası rütbesiyle Selânik'te askerî görevini sürdürmekte, bir yandan da "İttihat ve Terakki Cemiyeti" içinde çalışarak İstanbul'daki siyasî gelişmeleri yakından izlemekte idi. Ancak o, II. Meşrutiyet gibi büyük bir inkılâbı takiben yapılanları kâfi görmüyor, bu fırsattan yararlanılarak memlekette daha büyük ve daha köklü değişikliklerin gerçekleştirilmesi gereğine inanıyordu; fakat kendisinin görüşleri, "İttihat ve Terakki Cemiyeti" ileri gelenlerinin görüş ve düşüncelerine uymadı. Buna rağmen fikirleriyle, onları uyarmaktan da çekinmiyordu).

: Atatürk'ün, sabah Üsküp'ten hareketle Selânik'e dönüşü (*A.D.İ.H.*, A.16.11.1938).

- Ağustos 1908** : Atatürk'ün, Avusturya-Macaristan hükümetinin Bosna-Hersek bölgesine asker yığması üzerine, bu girişimler hakkında bilgi edinme amacıyla, Selânik'ten gizlice Bosna'ya gönderilmesi (*A.H.E., s.30'da bu tarih, Kasım 1908 olarak gösterilmiştir. Atatürk'ün Eylül 1908 sonunda Trablusgarp'a geldiği ve Ocak 1909 başında tekrar Selânik'e döndüğü kesin olduğuna göre, söz konusu tarihin Ağustos 1908 olabileceği düşünülmektedir.*)
- 20 Eylül 1908** : Atatürk'ün, Trablusgarp'a gitmek üzere Selânik'ten İstanbul'a hareketi (İstanbul'dan da deniz yoluyla Trablusgarp'a geçmiştir). (*Atatürk'ün Selânik'ten ayrılış tarihi kesin değildir; olayların seyrine göre bu tarihin 18-20 Eylül 1908 tarihleri arasında düşmesi gerekmektedir.*)
- Eylül Sonu 1908** : Atatürk'ün, Trablusgarp'a gelişi (*A.D.İ.A.B., s.596; M.K.L.İ.Z., s.83,85; T.H.K.İ., s.387,396; A.Y., S.13*). (Trablusgarp'ta, II. Meşrutiyet'e karşı halk arasında bazı şeyhlerin önyak olmasıyla ayaklanmaya benzer bir hazırlık olmuştu. Bazı kişiler, tutukluları tahrik ederek genel af çıkarılmasını istiyor, Osmanlı Devleti'nin atadığı idarecilere karşı tepki gösteriyorlardı. Temmuz sonu ve Ağustos ayı bu gösterilerle geçmişti. Atatürk, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez Komitesi tarafından kendisine verilen görev üzerine Selânik'ten İstanbul'a, buradan da deniz yoluyla Trablusgarp'a geçti. Askerî ve siyasî bazı girişimlerde bulunarak bölgedeki huzursuzluğun giderilmesinde büyük rol oynadı; ordunun ve devlet otoritesinin bölgede hakim olmasını sağladı. Durumun normale dönüşünü takiben tekrar Selânik'e döndü). (*Atatürk'ün Trablusgarp'a geliş tarihinin 1908 yılı Eylül sonuna rastladığı, gerek Trablusgarp'ta bulunan İngiltere, Fransa ve İtalyan konsoloslarının gerekse Bingazi'deki İngiliz konsolosunun, Atatürk'ün temas ve faaliyetleriyle ilgili olarak memleketlerine gönderdikleri raporlarla kesinlik kazanmaktadır. A.D.İ.A.B., s.593,597; M.K.L.İ.Z., s.83, 96. Söz konusu tarihin A.H.E., s.31;K.A., s.81; A.K.D.D.A.Y., s.14; A.Y.A., s.9'da Aralık 1908 olarak gösterilişi yanlıştır.*)
- 3 Ekim 1908** : Trablusgarp'taki Fransız Konsolosu A. Alrick'in, Fransız Dışişleri Bakanlığı'na raporu: "Muhtemelen Selânik İttihat

ve Terakki Komitesi üyesi olan bir Türk subayı, birkaç günden beri bu civarda olup bitenler ve kişiler hakkında soruşturma yapmaktadır. Kendisinin, daha şimdiden birçok yüksek memur ve eşrafı anayasaya ve onun başlıca ilkelerine sadakat yemini yapmaya davet ettiği, hürriyet ilkesi konusunda dindaşlarının menfi davranışıyla veya hiç değilse bazı tereddütleriyle karşılaştığı söylenmektedir” *A.D.İ.A.B., s. 593*).

- 6 Ekim 1908** : Girit Meclisi'nin, Girit adasının Yunanistan'a katıldığını ilân etmesi (*B.S.S.E.K., s.459; i. ve T., s.54*).
- 11 Ekim 1908** : Trablusgarp'taki Fransız Konsolosu A.Alrick'in, Fransa Dışişleri Bakanlığı'na -Atatürk'le görüşmesine dair- raporu: “...Selânik İttihat ve Terakki Komitesi Üyesi Yüzbaşı Kemal Bey İngiliz ve İtalyan meslektaşlarımı olduğu gibi, beni de ziyaret etti. Kendisinin ziyaretini iade ile bir görüşme yaptım” (*A.D.İ.A.B., s.594*).
- 18 Ekim 1908** : Selânik'te, İttihat ve Terakki Cemiyeti 1. Büyük Kongresi'nin toplanişı (*J.T.İ.T., s.150; A.D.İ.A.B., s.596*). (İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1911 yılı da dahil olmak üzere yıllık genel kongrelerini Selânik'te yapmış, 1912 yılından itibaren bu kongreler, Genel Merkez'in İstanbul'a alınması sebebiyle İstanbul'da yapılmıştır. *J.T.İ.T., s.154*).
- 19 Ekim 1908** : Atatürk'ün, Trablusgarp'ta güvenliği temin ettikten sonra buradan Bingazi'ye hareketi (Atatürk Bingazi'de de bir süre kalmış, bu arada bir kısım kuvvetlerle, II. Meşrutiyet'e isyan halinde olan aşiret reisi Şeyh Mansur'un evini sararak şeyhi teslim olma zorunluğunda bırakmış ve bölgede devlet otoritesini sağlamıştır). (*M.K.L.İ.Z., s.93,94; T.H.K.İ., s.396-401*).
- 29 Ekim 1908** : Atatürk'ün, Bingazi'den, Hanya'da yayımlanan İstikbal gazetesine mektubu: “Millet fertleri arasında bölücülüğü değil, birlik ve beraberliği temine; birbirlerine intikam duyguları yaratmaya değil, karanlık istibdat devrinin keri olan fena hislerin kalplerden atılmasına yarayacak yararlı makaleler yayımlanmasına gayret edilse gazetenizin şerefi yükselir, hizmeti faydalı olur. ..Gazetelerimizde ahlâkımıza yükseklik, hislerimize temizlik ve mâneviyatımıza kuvvet verecek makalelere yer verilmesini görmek isteriz” (*Borak, s.78-79*).

17 Aralık 1908 : II. Meşrutiyeti takiben Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da yeniden toplanişı (*İ.O.T.K.IV*, s.368; *İ. ve T*, s.61,62; *A.D.İ. A.B.*, s.596).

-1909-

Ocak başı 1909 : Atatürk'ün, Bingazi'den Selânik'e dönüşü (*A.H.E.*, s.31; *S.A.A.*, s. 145; *A.K.D.D.A.Y.*, s. 15).

13 Ocak 1909 : Atatürk'ün, Üçüncü Ordu Selânik II. Redif Tümeni Kurmay Başkanlığı'na getirilişi (*A.H.E.*, s.34; *K.A.*, s.83,867)

26 Şubat 1909 : Osmanlı Devleti'nin, Avusturya ile antlaşma imzalaması (Bu antlaşma ile Bosna-Hersek, Avusturya'ya bırakılmıştır.) (*Borak*, s.70; *İ.O.T.K.IV.*, s.367).

13 Nisan 1909 : İstanbul'da, İkinci Meşrutiyet'e karşı -avcı taburlarının ayaklanmasıyla- büyük isyan çıkması (31 Mart İsyanı) (*İ.A.*, s.721; *A.A.K.*, s.53; *S.A.A.*, s.147 *A.H.E.*, s.34; *K.A.*, s.85; *Borak*, s.71; *A.S.A.K.*, s.267; *A.Y.*, s.15; *İ. ve T.*, s.79,80; *J.T.İ.T.*, s.125-130; *A.K.D.D.A.Y.*, s.7; *A.Y.A.*, s.9). (Avcı taburları, Meşrutiyet'in korunması amacıyla Rumeli'den İstanbul'a gönderilmiş birliklerdi. Bunlar, bir kısım gericiler tarafından aldatılarak 13 Nisan 1909 sabahı "Şeriat isteriz!" sözleriyle Meşrutiyet aleyhine ayaklandılar. Büyüyen isyan, Selânik'ten İstanbul'a gelen Hareket Ordusu ile bastırıldı).

14 Nisan 1909 : Atatürk'ün, İstanbul'daki olaylar üzerine Selânik II. Redif Tümeni Komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa ve III. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa ile görüşerek "Yapılacak tek şeyin İstanbul'a kuvvet Şevki olduğu"nu söylemesi (*A.H.E.*, s. 35).

15/16 Nisan 1909 : Atatürk'ün, Hüseyin Hüsnü Paşa komutasındaki Hareket Ordusu'yla -bu ordunun Kurmay Başkanı olarak- Selânik'ten İstanbul'a hareketi (*S.A.A.*, s.150; *K.A.*, s.91; *A.S.A.K.*, s.267, 268). (Selânik'ten yürüyüşe geçen Hareket Ordusu, Hüseyin Hüsnü Paşa'nın komutasında idi. Ancak, bu ordu İstanbul yakınlarında Hadımköy'e geldiği zaman Mahmut Şevket Paşa, komutayı ele alacağını bildirdi ve Selânik'ten hareketle 22 Nisan 1909 günü Hadımköy'e geldi. Komutadaki bu değişiklik Kurmay Başkanlığı'na da Binbaşı Enver Bey getirilmişti. Hareket Ordusu 24 Nisan 1909 günü Mahmut Şevket Paşa'nın komutasında İstan-

bul'a girdi. *A.H.E.*, s.39,40; *K.A.*, s.91-93; *Borak*, s.73,74; *A.S.A.K.*, s.267, 268; *A.K.D.D.A.Y.*, s.14).

19 Nisan 1909 : Atatürk'ün, Hareket Ordusu'yla beraber Hadımköy'e gelişi (*A.H.E.*, s.35; *Borak*, s.74; *A.K.D.D.A.Y.*, s.9). (Bugün, Mahmut Şevket Paşa'nın komutayı ele almak üzere Selânik'ten hareket edeceği bildirilmiş, bu emir üzerine Hareket Ordusu 20, 21, 22 Nisan günlerini Hadımköy'de geçirmiştir. *A.H.E.*, s.39,40; *K.A.*, s.91,92).

: İstanbul yakınlarında Hadımköy'e gelen Hareket Ordu-su'nun, halka bildirgesi: "...Millet, yıllardan beri zulüm yapan istibdat kuvvetlerini parçalayarak meşrutiyet hükümetini kurdu. Bu kansız mutlu inkılâptan zarar gören aşağılık kimseler, kanunsuz bir şekilde çıkarlarının teminine hizmet eden eski durumun geri gelmesi için bin türlü hile ve alçaklığa başvurarak yasal meşrutiyet hükümetini yıkmak istedi ve bütün insanlık âleminin kınadığı İstanbul faciasının oluşmasına sebep vererek masum kanlar döktü" (Bu bildirgeyi Atatürk yazmış, Hareket Ordusu Komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa imzalamıştır. *A.K.D.D.A.Y.*, s.10; *A.H.E.*, s.35-37; *S.A.A.*, s. 150; *Borak*, s.74).

21 Nisan 1909 : Hadımköy'de Mahmut Şevket Paşa'nın gelişini bekleyen Hareket Ordusu'nun, Mustafa Kemal imzasıyla mensuplarına 1 sayılı emri: "Hareket Ordusu görevini yalnız askerî yönden yapacaktır. Politik konular ve bu konuda İstanbul ile görüşme yapmak şimdilik görev dışıdır" (*A.K.D.D.A.Y.*, s.9).

22 Nisan 1909 : Hadımköy'e gelen Mahmut Şevket Paşa'nın, Hareket Ordusu Komutanlığı'nı fiilen üzerine alışı (*S.A.A.*, s.150; *A.H.E.*, s.40; *A.K.D.D.A.Y.*, s.14).

24 Nisan 1909 : Hareket Ordusu'nun Mahmut Şevket Paşa komutasında İstanbul'a girişi ve İstanbul'da sıkıyönetim ilânı (*S.A.A.*, s. 151; *K.A.*, s.91,92; *Borak*, s.74; *İ. ve T.*, s.85; *J.T.İ.T.*, s.132,134).

25 Nisan 1909 : Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa'nın bildirişi: "...Hareket Ordusu'nun İttihat ve Terakki ile bir ilgisi yoktur" (*A.H.E.*, s.40; *A.K.D.D.A.Y.*, s.14).

27 Nisan 1909 : Âyan ve Mebusan Meclislerinin müşterek toplantısında alınan karar gereğince fetva ile İkinci Abdülhamit'in tahttan indirilerek yerine V. Mehmet (Reşat)'in padişah yapılması (*S.A.A.*, s.46,151; *A.H.E.*, s.40; *Borak*, s.75; *İ. ve T.*, s.85; *J.T.İ.T.*, s.134).

- 30 Nisan 1909** : 13 Nisan (31 Mart) İsyanı'nın bastırılarak asayişin sağlanması ile askerî harekâtın son bulması ve harekâta katılan birliklerin garnizonlarına ve kışlalarına dönmeye başlaması (A.K.D.D.A.Y., s. 14).
- 15 Mayıs 1909** : Atatürk'ün, rahatsızlığı sebebiyle İstanbul'da Gülhane Hastanesi'ne yatışı (3 günlük bir tedaviyi takiben 18 Mayıs 1909 tarihinde hastaneden çıkmıştır.) (H.T.D.A.A., Klâsör: 57, Dosya: 10, Fihrist: 10-47).
- 20 Mayıs 1909** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Selânik'e hareketi.
- 22 Mayıs 1909** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Selânik'e dönüşü (H.T.D.A.A., Klâsör: 57, Dosya: 10, Fihrist: 10-47).
- Ağustos 1909** : Atatürk'ün, kolağası rütbesiyle Makedonya'da Vardar ırmağı havzasında -Mareşal von der Goltz'un izlediği- askerî tatbikata katılması (Bu tatbikatta, Atatürk'ün hazırladığı plân uygulanmış ve Mareşal'in takdirini kazanmıştır). (K.M.Y.O., s.507-509; A.H.E., s.41,42; K.A., s.94; A.Y., s.18,19).
- 30 Ağustos 1909** : Atatürk'ün, kolağası rütbesiyle, Cumalı Karargâhı'ndaki askerî manevraya katılımı (A.A.D.E., Cumalı Ordugâhı, s.3; Borak, s. 75). (Atatürk, tatbikatı denetlemek üzere Selânik'ten gelen 3. Ordu Kurmay Başkanı Ali Rıza Paşa'nın yanında bulunmuştur. A.A.D.E., Cumalı Ordugâhı, s.3; K.A.M.M.T., s.628; S.A.A., s.153).
- 8 Eylül 1909** : Atatürk'ün, Cumalı Karargâhı'ndaki askerî manevranın sona erişinden sonra, Selânik'e dönmek üzere Cumalı'dan ayrılışı (A.A.D.E., Cumalı Ordugâhı, s.3; Borak, s. 75).
- 22 Eylül 1909** : Selânik'te, İttihat ve Terakki Cemiyeti 2. Büyük Kongresi'nin toplanışı, bu kongreye Trablusgarp delegesi olarak katılmış olan Atatürk'ün, bir konuşma yaparak ordunun siyasetten çekilmesi gereğini savunması: "...Ordumuzun içinde bulunan Cemiyet arkadaşlarımız, politikada devam etmek istiyorlarsa, ordudan çıkmalı ve Cemiyetimizin halk içindeki teşkilâtı arasına girmelidirler. Bu suretle gün bile kaybına meydan vermeyerek, ordumuz politikadan uzaklaşmalıdır. Ve ordu içinde kalacak dostlarımız da, artık politika ile meşgul olmamalı ve bütün gayretlerini ordumuzun kuvvetlenmesine çevirmelidirler. Cemiyetimiz de, bir an önce, teşkilâtımızı halkın içinde genişleterek milletimize dayanan siyasî bir parti haline gelmelidir." (Atatürk, II. Meşrutiyet'i takiben ordunun, "İttihat ve Terakki Cemiyeti" ile sıkı

alâkasının ve siyasete karışmasının tehlikelerini sezinlemeye başlamış, bu görüşlerini kongrede açıkça dile getirmişti. Fakat Cemiyet'in önde gelenleri onun bu görüşlerini paylaşmadılar. Mustafa Kemal de kendisini Cemiyet'ten uzak tutarak doğrudan doğruya askerî vazifesine verdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile anlaşmazlığı ve aralarının açılması böyle başladı. *Gö.*, s.218; *A.H.E.*, s.43,44; *K.A.*, s.93; *A.A.K.*, s.53; *A.S.A.K.*, s.269, 270; *J.T.İ.T.*, s.147-148).

5 Kasım 1909 : Atatürk'ün Selânik II. Redif Tümeni Kurmay Başkanlığı'ndan tekrar Üçüncü Ordu Karargâhı'na atanması (*K.A.*, s.867; *A.K.D.D.A.Y.*, s.14; *A.N.M.*, s.175).

Aralık 1909 : Atatürk'ün "Cumalı Ordugâhı" adlı kitabının, Selânik'te yayımlanması (*A.A.D.E.*, s.9; *İ.A.*, s.722; *K.A.*, s.59, *S.A.A.* s.54). (Bu küçük kitap, 30 Ağustos - 8 Eylül 1909 arasında Cumalı Karargâhı'nda yapılan askerî manevra esnasında tutulan not ve krokilerden oluşmuştur).

-1910-

Mayıs 1910 : Atatürk'ün, Arnavutluk'ta çıkan isyanı bastırmak üzere düzenlenen harekâta, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın yanında bulunuşu (*Bu tarih K.A.M.M.T.*, s.101,618'de 1910; *Borak*, s.80'de 1 Nisan 1910; *K.A.*, s.868'de Ekim 1910; *A.H.E.*, s.47, *Erden*, s.11, *A.A.K.*, s.53-54'te Mart 1911 olarak gösterilmiştir). (Bu harekâta bulunan Kâzım [Özalp], konu ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: "Otuzbir Mart [13 Nisan] Vakası'ndan birkaç ay sonra biz Rumeli'ye döndük. Atatürk, 3. Ordu Kurmayı'na memur edildi. Bu sıralarda Arnavutluk'ta büyük bir isyan çıktı. Oraya gönderilen bir tümen asker, isyanı bastırmaya muvaffak olamadı. Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa bizzat tedip kuvvetlerinin başında bulunmaya karar vererek Selânik'e geldi. Atatürk beni, Nuri Conker'i, Kara Vasıf, Şükrü Naili, Aziz ve Bahattin Beyleri karargâhına aldı. Her taraftan hazırlanan kuvvetlerle Arnavutluk'a hareket ettik. Bir ay içerisinde isyan bastırıldı ve Arnavut halkın elindeki bütün silâhlar toplatıldı." *Ö.A.A.,M. 11. 11. 1969*).

28 Haziran 1910 : Atatürk'ün, Makedonya'da 3. Ordu Kurmay Başkanı Ali Rıza Paşa idaresinde yapılan kurmay tatbikatına katılması (Bu Manevra 31 Temmuz 1910 gününe kadar devam etmiş; tatbikat sonunda Ali Rıza Paşa adına Atatürk tarafın-

dan bir kritik hazırlanmıştır). (*Borak*, s.81, 90; *A.S.A.H.A.H.*, s.600).

6 Eylül 1910 : Atatürk'ün, Selânik'te 3. Ordu Subay Talimgâhı Komutanlığı'na atanması (*A.Bi*, s.14; *A.A.S.* s.157; *A.N.M.*, s.175). (*Bu tarih Erden*, s. 11'de 6 Eylül 1909; *K.A.*, s.868'de 4 Eylül 1910; *A.H.E.*, s.47'de 6 Haziran 1910 olarak verilmiştir). (Bu olay esnasında Selânik'te bulunan Behiç Erkin hatıralarında, Atatürk'ün isteği ile olan bu atamanın orduca önerilmesine rağmen, rütbesinin küçüklüğü gerekçe gösterilerek yerine getirilmediğini, komutanlığa bir Alman yarbayının gönderildiğini ifade etmektedir. *A.S.A.H.A.H.*, s.600).

Eylül 1910 : Atatürk'ün, orduya temsilen, Picardie'de yapılacak askerî manevraları izleme amacıyla Fransa'ya gönderilişi (*K.A.-M.M.T.*, s.618; *İ.A.*, s.722; *A.A.K.*, s.53; *A.Y.A.*, s.10,11; *Ü.D.B.A.*, s.127; *A.Y.*, s.22; *A.H.E.*, s.47; *K.A.*, s.94).

28 Eylül 1910 : Atatürk ve Fethi Bey'in dahil olduğu -Picardie manevralarını izleyen- Türk heyetinin, Fransa'nın St. Étienne şehrinde Top ve Tüfek Fabrikası'nı gezmeleri (*A.A.M.A.*, *Dosya: 36*).

1 Kasım 1910 : Atatürk'ün, 3. Ordu Subay Talimgâhı Komutanlığı'ndan tekrar 3. Ordu Karargâhı'na atanması (*A.H.E.*, s.47; *A.Bi*, s.14). (*Bu tarih*, *K.A.*, s.94 ve *A.N.M.*, s.175'te Ekim 1910 olarak gösterilmiştir).

-1911 -

15 Ocak 1911 : Atatürk'ün, 3. Ordu Karargâhı'ndaki görevinden alınarak, yine Selânik'te bulunan 38. Piyade Alayı'nda görevlendirilmesi (*A.H.E.*, s.47; *A.Bi.*, s. 14). (*Bu tarih bazı kaynaklarda gün belirtmeksizin Ocak 1911 olarak gösterilmiştir: K.A.*, s.95,868; *A.N.M.*, s.175). (Olayların seyri esnasında Selânik'te bulunan Behiç Erkin ve Cevat Abbas Gürer, hatıralarında Atatürk'ün 38. Piyade Alayı'ndaki görevinin Komutan Vekilliği olduğunu kaydetmektedirler. *A.S.A.H.A.H.* s.600; *A.H.Y.H.*, *Y.S.* 20.2.1941).

19 Nisan 1911 : Atatürk'ün, 5. Kolordu'nun Selânik-Kılıkış arasında yaptığı manevralara -kolağası rütbesiyle- katılması (Manevra 20 Nisan 1911 akşamı sona ermiştir). (*A.A.D.E.*, *Tâbiye Tatbi-kat Seyahati*, s. 7).

- 12 Haziran 1911** : Atatürk'ün, Selânik'ten, İstanbul'da Genelkurmay Birinci Şube Müdürü Albay Pertev (Demirhan) Bey'e mektubu: "Beyefendi Hazretleri, ilişkide arz ve takdim ettiğim "mesele"nin çözümünde bazı arkadaşlar arasında fikir ayrılığı olduğundan, zatiâlinizi rahatsız etme cesaretinde bulunmadım. Görüşleriniz ve yüksek kararınız, hepimizce inandırıcı olacağından esirgenmemesini rica ederim efendim" ("Beşinci Selânik Kolordusu Erkân-ı Harbiye Birinci Şube İkinci Kısmı'na memur Kolağası Mustafa Kemal" imzasıyla yazılan bu mektuba, Albay Pertev Bey'den gelen cevabın, Atatürk'ün görüşüne uygun olduğu görülmüştür. *A.N.Ç., s. 2827*).
- 27 Ağustos 1911** : Atatürk'ün, Harbiye Nezareti tarafından -geçici olarak- Trablusgarp Tümeni Kurmay Başkanlığı'na atanması (*A.H.E., s.48, Borak, s.92*).
- 13 Eylül 1910** : Atatürk'ün, -geçici olarak- Trablusgarp Tümeni Kurmay Başkanlığı'na atanmasını takiben- Harbiye Nezareti tarafından İstanbul'a çağırılması (*K.A.M.M.T., s.618; İ.A., s.722; A.H.E., s.48; A.Y., s.22*).
- 24 Eylül 1911** : Atatürk'ün, İstanbul'dan, Selânik'te bulunan Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "Genelkurmay 1. Şube'ye memur edildim. Orduyu, memleketi kurtarmak için çok fedakârane çalışmak lâzım. Başka çare yok! ...İstanbul muhiti pek pis, herkes kişisel çıkarından başka bir şey düşünmüyor!" (*H.A. Y., s. 153*).
- 29 Eylül 1911** : İtalyanların, Osmanlı Devleti'ne harp ilânı ve Trablusgarp Harbi'nin başlaması (*A.H.E., s.46,49; K.A., s.97; B.D.H. T.H., c. V. kp. 1, s.1; Borak, s. 92; A.K.D.D.A.Y., s. 15; T.S.T.İ.İ., s.37,38; i. ve T., s.161*). (İtalyanlar 28/29 Eylül 1911 tarihinden itibaren Trablusgarp'a çıkarma yapmaya ve tüm kıyı şehirlerini bombalamaya başlamışlardı. 3 ve 4 Ekim 1911'de Tobruk'a, 5 Ekim 1911'de Trablus'a, 16 Ekim 1911'de Derne'ye, 17 Ekim 1911'de Homs'a ve 19 Ekim 1911'de Bingazi'ye çıkarma yaparak bu şehirleri işgal ettiler. *K.A., s.98; A.Y.A., s.13*).
- 5 Ekim 1911** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Selânik'te bulunan Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "...Birinci Şube'ye devam ediyorum. Mükünse annemi görüp müteselli et!" (*H.A. Y., s.154*).

- 15 Ekim 1911** : Atatürk'ün, Trablusgarp'a gönüllü gitmek üzere -Gazeteci Mustafa Şerif kimliği ile- bir kısım arkadaşları (Ömer Naci, Sapancalı Hakkı, Yakup Cemil vb.)'yla beraber İstanbul'dan ayrılışı (*K.A.*, s. 98; *Borak*, s.92; *A.Y.A.*, s.14; *O.İ.H.* ve *K.M.K.*, s.53; *H.A. Y.* s. 155; *M.K.İ.S.*, s. 188).
- 17 Ekim 1911** : Atatürk'ün, İskenderiye'ye giderken vapurdan -Selânik'te bulunan- Fuat (Bulca) Bey'e mektubu: "15 Ekim'de İstanbul'dan hareket ettim. Lüzum ve fayda görürsem seni ve daha bazı arkadaşları da isteyeceğim. ...Vatanı kurtarmak için şimdiiye kadar olduğundan ziyade gayret ve fedakârlık zorunludur" (*H.A.Y.*, s.155).
- 21 Ekim 1911** : Atatürk'ün, İstanbul'dan İskenderiye'ye gelişi (*Borak*, s.93). (*Bu tarihin, A.H.E.*, s.50'de 16 Ekim 1911 olarak gösterilişi yanlıştır).
- 23 Ekim 1911** : Atatürk'ün, İskenderiye'den Trablusgarp'a hareketi (*Borak*, s.93). (Atatürk, yolda hastalanması üzerine tekrar İskenderiye'ye dönerek 15 gün kadar hastanede tedavi gördükten sonra 29 Kasım 1911 günü yeniden Trablusgarp'a hareket etmiştir. 15 Ekim 1911'de İstanbul'dan beraber hareket ettiği arkadaşları ise yollarına devam etmişlerdir).
- 7 Kasım 1911** : Nuri (Conker) Bey'in, İstanbul'dan, Selânik'te bulunan Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "Pazar günü buraya geldim. Beni Mustafa Kemal yazmış" (*H.A.Y.*, s.157).
- 12 Kasım 1911** : Nuri (Conker) Bey'in İstanbul'dan vapurla İskenderiye'ye gelişi (*H.A. Y.*, s. 158).
- 14 Kasım 1911** : Fuat (Bulca) Bey'in, İstanbul'dan vapurla İskenderiye'ye gelişi (*H.A. Y.*, s. 159).
- 15 Kasım 1911** : Atatürk'ün, İskenderiye'den -Şerif takma adıyla- Selânik'te Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "...Ben seyahatin bir noktasında tedavi için İskenderiye'ye geldim. İyileşmek üzereyim. Bir kaç gün sonra tekrar yola çıkacağım" (*H.A.Y.*, s. 160).
- : Nuri (Conker) Bey'in İskenderiye'den, Selânik'te Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "...Burada bir hemşehri daha bulduk: Bizim Şerif (Mustafa Kemal). Kendisinin evvelce buralara geldiğini biliyordum; fakat burada kalacağını tahmin etmi-

yordum. Kendisi burada hastalanmış, yolculuğa devama muvaffak olamayarak hastaneye yatmış. Şimdi tedavi olunmaktadır. Kendisini gördüm. Hastalığı ehemmiyetsizdir. Üç, dört güne kadar çıkacaktır. Beraber seyahat edeceğiz” (H.A.Y., s.158-159).

- 21 Kasım 1911** : İstanbul'da Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kuruluşu (A.S.A.K., s.273; İ. ve T., s.171).
- 27 Kasım 1911** : Atatürk'ün, binbaşılığa yükselişi (K.A.M.M.T., s.108,618; A.H.E., s.51; K.A., s.868; Borak, s.93;A.A.K., s.54; A.Y.A., s.15; A.Y., s.25; O.İ.H. ve K.M.K., s.56; A.A.S., s.8; K.A.B.K.Ö., s.98;A.N.M., s.176).
- 28 Kasım 1911** : Atatürk'ün, İskenderiye'den -Şerif takma adıyla- Selânik'te Salih (Bozok) Bey'e mektubu: “Yolculuğun ilk devresini savdık. Şimdi ikinci yolculuğa çıkıyoruz... Bizim valide acaba ne halledir?” (H.A.Y., s.160).
- 29 Kasım 1911** : Atatürk ve arkadaşları (Nuri “Conker”, Fuat “Bulca” vb.)'nin İskenderiye'den Trablusgarp'a hareketi (H.A.Y. s.161). (Atatürk ve arkadaşları İskenderiye'den trenle Ebülhaccac istasyonuna, oradan da 1 Aralık 1911 günü hareketle 8 günlük bir yolculuktan sonra Bingazi toprağına geçmişlerdir).
- 8 Aralık 1911** : Atatürk ve arkadaşlarının, Mısır sınırını geçerek Bingazi toprağına geçişleri (A.H., s.50; Borak, s.94; H.A.Y., s.161). (Atatürk, burada Tobruk Bölgesi Komutanı Ethem Paşa'nın Kurmay Başkanı olarak göreve başlamıştır. A.A.K., s.54; O.İ.H. ve K.M.K., s.54; A.Y.A., s. 14).
- 12 Aralık 1911** : Atatürk ve arkadaşlarının, Defne (Resuldefne)'ye gelişi (H.A.Y., S.162-163).
- 14 Aralık 1911** : Nuri (Conker) Bey'in Defne'den Selânik'te Salih (Bozok) Bey'e mektubu: “...Mustafa Kemal, Fuat beraber olarak çadırdayız. Mektup hepimizdendir” (H.A.Y., s.164).
- 15 Aralık 1911** : Atatürk ve arkadaşlarının Defne'den Tobruk'a hareketi (H.A.Y., s. 163).
- 16 Aralık 1911** : Atatürk ve arkadaşlarının Defne'den Tobruk'a gelişi (H.A.Y., s. 163).
- 19 Aralık 1911** : Atatürk'ün, Ethem Paşa'nın yerine, Tobruk Bölgesi Komutanlığı'na getirilişi (A.Y.A., s.15; O.İ.H., ve K.M.K., s.56).

- 22 Aralık 1911** : Atatürk komutasındaki yerel kuvvetlerin, Tobruk bölgesinde İtalyanlara baskın şeklinde taarruzu ve düşmana ağır zayıat verdirilmesi (*Erden, s.12; A.A.K., s.54; A.H.E., s.50; K.A., s.99; Borak, s.94; A.Y.A., 6.16; O.İ.H. ve K.M.K., s.97-99,208; M.K.İ.S., s. 190*).
- 30 Aralık 1911** : Atatürk'ün Derne'ye gelişi ve Derne Doğu Kolu Komutanlığı'nı üzerine alışı (*M.K.İ.S., s.190, 193; T.S.T.İ.İ., s.152*).
- 1911** : Atatürk'ün "Tâbiye Tatbikat Seyahati" adlı kitabının, Selânik'te yayımlanması (*A.A.D.E., s.8; K.A., s.59*). (Bu küçük kitap, 5. Kolordu'nun 19-20 Nisan 1911 günleri yaptığı ve Atatürk'ün de kolağası rütbesiyle katıldığı bir askerî tatbikatın not ve krokilerinden oluşmuştur).

-1912-

- 16/17 Ocak 1912** : Atatürk komutasındaki yerel kuvvetlerin, Derne'de İtalyanlara karşı baskın şeklinde taarruzu (*K.A., s. 100; Borak, s. 95; O.İ.H. ve K.M.K., s.171-174,208; M.K.İ.S., s.190*).
- 18 Ocak 1912** : Atatürk'ün Derne'de Hilâliahmer (Kızılay) Hastanesi'ne yatışı (*O.İ.H. ve K.M.K., s.280-281*). (Bu sıralarda Bingazi Bölgesi Komutanlığı'nda Sağlık Başkanı olarak görev yapan İbrahim Tali (Öngören) Bey hatıralarında, Atatürk'ün, kendisini hasta olarak çadırdaki kabul ettiğini kaydettikten sonra şunları anlatmaktadır: "..Komutan Bey'in bir gözünde kan var. Sık nefes alıyor. Elini sıkarken biraz da ateşli olduğunu hissettim. Kendisine 'Ne vakitten beri rahatsızsınız? Neden geride, Mısır'dan gelmiş olan Kızılay Hastanesi'nde istirahat etmiyorsunuz?' dedim. Mustafa Kemal Bey'i ancak, orada bulunan arkadaşların ısrarı ve Enver Bey'in müdahalesiyle hastaneye götürebildim. Orada kıymetli göz hekimi Münir Bey'in titiz bakımı ve hastane hekimlerinin hizmeti ile on beş yirmi gün içinde Mustafa Kemal Bey iyileşek Derne Komutanlığı'nı ele aldı" *B.A.Ka., U. 10.11.1939*).
- 3 Mart 1912** : Derne bölgesindeki yerel kuvvetlerin, İtalyanlara baskın şeklinde taarruzu, şiddetli çarpışmalar olması ve Atatürk'ün komuta ettiği Doğu Kolu'nun taarruzu karşısında düşmanın bozguna uğrayarak ağır kayıplar vermesi (*O.İ.H. ve K.M.K., s.179-181,209*).

- 6 Mart 1912** : Atatürk'ün, Derne Komutanlığına atanması (*M.K.İ.S., s.190,193; T.S.T.İ.İ., s.151*).
- 12 Nisan 1912** : Atatürk'ün, Derne'den, Selânik'te bulunan Binbaşı Behiç (Erkin) Bey'e -İtalyan kuvvetleri karşısında 3 Mart 1912 gününü kazanılan başarı hakkında- mektubu (*A.So., V. 8.10.1947; A.S.A.H.A.H., s.600; Ö.A.Ö.M., s.46-47*).
- 8/9 Mayıs 1912** : Atatürk'ün, Derne'de Aynımansur Karargâhı'ndan, Selânik'te Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "...Biz vatana borçlu olduğumuz fedakârlık derecelerini düşündükçe bugüne kadar yapılan hizmeti pek değersiz buluyoruz. Vicdanımızdan gelen bir ses, bize vatanın bu sıcak ve samimî ufuklarını tamamen temizlemedikçe, gemilerimizin Tobruk, Derne, Bingazi ve Trablusgarp limanlarında tekrar demir atmış olduğu görmedikçe vazifemizi bitirmiş sayılamayacağımızı ihtar ediyor! ...Vatan mutlaka selâmet bulacak, millet mutlaka mesut olacaktır. Çünkü kendi selâmetini, kendi saadetini memleketin ve milletin selâmet ve saadeti için feda edebilen vatan evlâtları çoktur" (*H.A.Y., s.164-165*).
- 22 Mayıs 1912** : Atatürk'ün Derne'de Aynımansur Karargâhı'ndan Kerim Bey (Abdülkerim Paşa)'e mektubu:"... İstanbul'dan hareket tarihimiz olan 15 Ekim 1911'den bugüne kadar geçen 7-8 ay içinde size ancak bir iki ve pek kısa mektup göndermiştim. Bunların elinize geçip geçmediğini bilmiyorum" (*O.İ.H. ve K.M.K., s.207-210*).
- Mayıs Sonu 1912:** İstanbul'da bir kısım subayların, "Halaskar Zabitan Grubu" adıyla gizli bir örgüt kurmaları (*Bu tarih İ. ve T., s.181'de Mayıs-Haziran 1912 olarak gösterilmiştir*).
- 2 Temmuz 1912** : Askerlerin siyasetle uğraşmasını yasaklayan kanunun Meclis-i Mebusan'da kabulü (*A.H.E., s.46; Borak, s.103; A.K.D.D.A.Y., s.17*) (Atatürk bu görüşü 22 Eylül 1909'da toplanan İttihat ve Terakki Kongresi'nde savunmuş, ancak o zaman bir sonuç alınamamıştı).
- 9 Temmuz 1912** : Mahmut Şevket Paşa'nın Harbiye Nazırlığı'ndan istifası (*A.H.E., s.49*).
- 16 Temmuz 1912:** Sait Paşa'nın istifası üzerine Sadrazamlığa Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın getirilişi (*A.S.A.K., s.273-274; A.H.E., s.49*).

- 29 Temmuz 1912 :** Atatürk'ün, Derne'den, Selânik'te Binbaşı Behiç (Erkin) Bey'e mektubu: "... Askerleri siyasetle uğraşmaktan men için bir kanun maddesi yapmışlar. Ben iki yıl önce tesadüfen bulunduğum bir kongrede, 'Askerleri bırakınız' dediğim için gerici oldum; idama mahkûm edildim. Zaman ve olaylar, her türlü gerçekleri kanıtlar ve meydana çıkarır. Fakat bazen böyle bir öldürücü darbe indirerek!" (A.So., V. 9.10.1947; A.S.A.H.A.H., s.559-560; A.H.E., s.46; Borak, s.48-49; A.K.D.D.A.Y., S.17).
- 4 Ağustos 1912 :** Atatürk'ün, Deme Komutanı olarak günlük emri: "...Bütün subaylar ve askerî kişiler harbe katıldıkları günden bugüne kadar gözlem ve izlenimlerine dair gayet kısa ve maddî esaslara dayalı birer defter yapacaklardır. Bu defterler bir aya kadar tamamlanmalıdır" (K.A., s. 13-14; Borak, s.103; A.Y., s.26; O.İ.H. ve K.M.K., s.213-214).
- 11 Eylül 1912 :** İtalyanların, General Reissoli komutasında takviyeli kuvvetlerle Derne üzerine üç koldan taarruzu; ancak Atatürk komutasındaki kuvvetlerin karşı taarruzuyla ilerlemelerine imkân verilmemesi (K.A., s. 101-102; A.Y.A., s.17).
- 15 Eylül 1912 :** Salih (Bozok), Mahmut (Soydan) ve Vasıf (Çınay) Beylerin İstanbul'dan, Derne'de bulunan Atatürk'e, Halaskar Zabitân Grubu'nun eylemleri hakkında bilgi veren müşterek mektupları: "...Bizim içimizde ruh ve beyin olacak bazı vücutlar var ki, onların bugün aramızda bulunmamalarını pek şiddetle hissetmekte olduğumuz içindir ki bunları yazıyoruz. Onlar da sizlersiniz. Daha doğrusu sizsiniz!" (H.A.Y., s. 167-169).
- 30 Eylül 1912 :** Selânik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti 3. Büyük Kongresi'nin toplanişı (A.S.A.K., s.274).
- 8 Ekim 1912 :** Karadağ'ın Osmanlı Devletine harp ilânı ile Balkan Harbi'nin başlaması (İ.O.T.K.IV, s.388; K.A., s.106; Borak, s.107; A.A.S.K., s.275; A.K.D.D.A.Y., s.16; A.Y.A., s.18; O.İ.H. ve K.M.K., s.190). (Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Karadağ Osmanlı Devleti'ne karşı aralarında bir anlaşma yapmışlardı. Bu anlaşmayı, kısa süre sonra 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın, 18 Ekim 1912'de Yunanistan ve Bulgaristan'ın, 20 Ekim 1912'de de Sırp'ların harp ilânı izledi.

Osmanlı Devleti de adı geçen Balkan Devletleri'ne savaş ilân etti (A.K.D.D.Y., s.16; O.İ.H. ve K.M.K., s.190).

- 15 Ekim 1912** : Osmanlı Devleti'nin, İtalyanlarla "Ouchy Antlaşmasını imzalaması (Bu antlaşma sonucu Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Bingazi'yi İtalyanlara bırakmış, buradaki Türk subay ve askerlerini geri çekmiştir. *İ.O.T.K.IV.*, s.395-396; *K.A.*, s.102; *.Y.A.*, s.18; *O.İ.H. ve K.M.K.*, s.194-196).
- 16 Ekim 1912** : Bingazi Umum Komutanı Binbaşı Enver Bey'in, Atatürk'ün Balkan Harbi'nde görev almak üzere Trablusgarp'tan ayrılma izni istediğine dair Başkomutanlık Kurmay Başkanlığına yazısı (*M.K.İ.S.*, s.193-194; *T.S.T.İ.İ.*, s.150).
- 24 Ekim 1912** : Atatürk'ün, Derne'den İstanbul'a hareketi (*Erden*, s. 12; *K.A.*, s.105; *Borak*, s.107; *M.K.İ.S.*, s.191, 195; *T.S.T.İ.İ.*, s.150-151; *Ata ve İ.*, s.38; *A.N.M.*, s.176) (Atatürk, Derne'den ayrılışını takiben, Mısır'dan geçerek Avrupa yoluyla Romanya üzerinden İstanbul'a gelmiştir, *İ.A.*, s.722; *A.Y.*, s.26).
- 29 Ekim 1912** : Trakya'da Bulgar taarruzu üzerine Osmanlı kuvvetlerinin Çatalca önlerine çekilmesi (*A.S.A.K.*, s.275).
- : Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın istifası üzerine Sadrazamlığa Kâmil Paşa'nın getirilişi (*İ.O.T.K.IV*, s.396).
- 8 Kasım 1912** : Selânik'in, Yunanlılar tarafından işgali (*Borak*, s.111; *A.S.A.K.*, s.275; *İ. ve T.*, s.194).
- 10 Kasım 1912** : Atatürk'ün, Derne'den İstanbul'a dönerken Mısır'a gelişi (*O.İ.H. ve K.M.K.*, s.221; *M.K.İ.S.*, s.194-195; *T.S.T.İ.İ.*, s.154).
- 17 Kasım 1912** : Bulgarların, İstanbul'a girme amacıyla Çatalca taarruzu, fakat yenilgiye uğramaları (*A.S.A.K.*, s.276; *A.Y.A.*, s.19).
- 20 Kasım 1912** : Atatürk'ün, Derne'den İstanbul'a dönüşü ve Genel Karargâh emrine verilmesi (*Bu tarih*, A.K.D.D.A. Y., s.17'de gün belirtilmemiştir).
- 25 Kasım 1912** : Atatürk'ün, Gelibolu'da bulunan Bahr-i Sefid Boğazı (Çanakkale Boğazı) Kuva-yi Mürettebe Komutanlığı Harekât Şubesi Müdürlüğü'ne atanması (*Erden.*, s.13; *İ.A.*, s.722; *A.A.K.*, s.54; *A.H.E.*, s.53; *A.Y.A.*, s.19; *K.A.B.K.Ö.*, s. 99;

A.Y., s.27). (Bu tarih, K.A.M.M.T., s.618'de 20 Kasım 1912; K.A., s.106,868, Borak, s.111, A.K.D.D.A.Y., s.17'de 21 Kasım 1912 olarak gösterilmiştir). (Fahri Paşa'nın komuta ettiği bu kuvvetin Kurmay Başkanı, Binbaşı Fethi (Okyar) Bey idi).

1 Aralık 1912 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Gelibolu'ya hareketi (Ata ve İ., s.38).

1912 : Atatürk'ün, General Litzmann'dan çevirdiği "Takımın Muharebe Talimi" adlı -askerî eğitimle ilgili- kitabın ikinci basımının İstanbul'da yayımlanması (A.A.D.E., s.9; K.A., s.59; A.H.E., s.48; Borak, s.11 T).

-1913-

23 Ocak 1913 : İttihatçılar tarafından Kâmil Paşa'nın, Sadaret'ten uzaklaştırılarak yerine Mahmut Şevket Paşa'nın getirilmesi (Babıâli Baskını). (I.O.T.K.IV, s.397-401;A.H.E., s.59; T.S.K.T., c. II., ks. 2, kp. 2, s.543; Borak, s. 112; A.S.A.K., s.276; B.S. S.E.K., s.462; A.Y.A., s. 154). (Mahmut Şevket Paşa, kurduğu kabinede Harbiye Nazırlığı'nı da kendi üzerine almıştır).

: Başkomutan Vekilliğine Ahmet İzzet Paşa'nın atanması (T.S.K.T., c.II, ks.2, kp.2, s.543).

8 Şubat 1913 : Bolayır'a ilerleyen Bulgarlara karşı, Bahr-i Sefid Boğazı Kuva-yi Mürettebe Komutanlığı'na ait kuvvetlerin taarruza geçmesi (Baskın şeklinde geliştirilen bu taarruz, 10. Kolordunun takviyesi geciktüğinden etkisini kaybetmiş, düşman karşısında yalnız kalan Bolayır kuvvetleri ağır kayıplar vererek Bolayır tahkimli hattının gerisine çekilmiştir. Atatürk bu harekâta Mürettep Kuvvet'in Harekât Şubesi Müdürü olarak iştirak etmiştir). (T.S.K.T., c.II, ks.2, kp.2, s.219-220, 259,292,544; A. Y.A., s. 19).

16/17 Şubat 1913: Çanakkale cephesinde, bir kısım kuvvetlerin -Bahr-i Sefid Boğazı Kuva-yi Mürettebe Komutanı Fahri Paşa komutasında- Bolayır Kolordusu adı altında birleştirilmesi (Atatürk, kısa süre sonra bu kolordunun Kurmay Başkanlığı'na atanmıştır. T.S.K.T., c.II, ks.2, kp.2, s.257-258).

17/18 Şubat 1913: Atatürk ve Fethi (Okyar) Bey'in, Başkomutan Vekili Ahmet İzzet Paşa'ya, beraber imzalayarak sundukları, Bulgarlara taarruz ile Trakya ve Edirne'nin kurtarılması hakkında ha-

rekât plânı önerisi (*F.I.*, s.325-327; *T.S.K.T.*, c. II, ks.2, kp. 2, s.545; *B.S.S.E.K.*, s.462, 466-468; *A.Y.*, s.27-30; *A.Y.A.*, s.20, 153; *Borak*, s. 112; *Ata ve İ.* s.39-40). (Bir sureti de Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'ya sunulan bu plân, gerçekçi olmasına rağmen Harbiye Nezareti ve Başkomutanlıkça uygulanmamış, sonunda olaylar Edirne'nin düşüşüne uzanmıştır. *A.Y.A.*, s.20). (Atatürk ve Fethi Bey, bugün ayrı birer yazı ile -kuvvetleriyle Gelibolu'ya nakledilen- Hurşit Paşa komutasında çalışmayacakları gerekçesiyle istifalarını da bildirmişlerdir).

- 19 Şubat 1913** : Başkomutan Vekili Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk ve Fethi (Okyar) Bey'in imzalarını taşıyan 17/18 Şubat 1913 tarihli raporu, görüşlerini bildiren bir yazı ile Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'ya sunması (*M.Ş.P.G.N.D.*, *Hayat dergisi*, sayı: 3, 1965; *A.S.A.K.*, s.283-285; *A.Y.*, s. 30-32).
- 20 Şubat 1913** : Mahmut Şevket Paşa'nın, Ahmet İzzet Paşa'nın yazısı üzerine durumu yerinde incelemek ve komuta zincirindeki anlaşmazlığı gidermek amacıyla, İstanbul'dan Gelibolu'ya gelişi, burada Hurşit Paşa ve Enver Bey ile, daha sonra Bolayır'a geçerek Fahri Paşa, Fethi Bey ve Atatürk'le görüşmesi (*M.Ş.P.G.N.D.*, *Hayat dergisi*, sayı: 3, 1965; *T.S.K.T.* c.II, ks. 2, kp. 2, s.261-262; *A.S.A.K.*, s.286-288).
- 21 Şubat 1913** : Atatürk ve Fethi (Okyar) Bey'in, Mahmut Şevket Paşa'ya müşterek mektupları: "Buradan alınacaksa, Fahri Paşa ile beraber alınmamızın en iyi çare olacağı" (*M.Ş.P.G.N.D.*, *Hayat dergisi*, sayı: 3, 1965; *M.K.M.Ş.P.*, C. 5.3.1986).
- 26 Mart 1913** : Edirne'nin, Bulgarların eline geçişi (*T.S.K.T.*, c.II, ks. 2, kp. 2, s. 321,545; *A.H.E.*, s.58; *A.Y.*, s.33; *A.Y.A.*, s.20-21).
- 30 Nisan 1913** : Atatürk'ün, Harbiye Nezareti'nde Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'yı ziyareti (*M.Ş.P.G.N.D.*, *Hayat dergisi*, sayı: 16, s.26).
- 30 Mayıs 1913** : Osmanlı Devleti'nin, Balkan Devletleri ile Londra Barış Antlaşması'nı imzalaması (*T.S.K.T.*, c.II, ks.2, kp.2, s.379,547; *İ.O.T.K.IV*, s.401-402; *B.S.S.E.K.*, s.465; *A.Y.A.*, s.21). (Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Midye-Enez hattını sınır olarak kabul etmiş, Edirne'yi Bulgaristan'a bırakmıştır).

- 11 Haziran 1913** : Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın suikast sonucu ölümü (*İ.O.T.K.IV, s.402; T.S.K.T., c.II, ks.2, kp.2, s.383, 547; B.S.S.E.K., s.465; Borak, s. 113; A.S.A.K., s.290; A.Y., s.33; A.Y.A., s.21*).
- 12 Haziran 1913** : Sait Halim Paşa'nın -Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülüşü üzerine- Sadrazam oluşu (*İ.O.T.K.IV, s.402*).
- 13 Temmuz 1913**: Trakya'daki Türk birliklerinin, Midye-Enez hattını işgal için Çatalca ve Bolayır hatlarından ileri harekâta geçmesi (Bulgarlar, 30 Mayıs 1913'de yapılan Londra Barış Antlaşması'na rağmen Midye-Enez hattını boşaltmayarak işgalleri altında tutuyorlardı. Bu durum üzerine Başkomutanlık Vekâleti, Hükümetten izin alarak ilgili kuvvetlere ileri harekâta başlama emrini vermiştir. *T.S.K.T., c.II, ks.2, kp.2, s.388-390,547*).
- 15 Temmuz 1913** : 13 Temmuz 1913 günü ileri harekâta geçen Türk birliklerinin, Midye-Enez hattını Bulgarlardan geri alışı (*T.S.K.T. c.II, ks.2, kp.2, s.388,547*).
- 22 Temmuz 1913** : Bahr-i Sefid Boğazı Kuva-yi Mürettebe Komutanı Fahri Paşa'nın, aynı zamanda komutanlığını üstlendiği Bolayır Kolordusu'nun sevk ve idaresini adına yürütme yetkisini yazılı emirle -kolordunun kurmay başkanı- Atatürk'e bırakması (*T.S.K.T., c.II, ks.2, kp. 2, s.447*).
- : Atatürk'ün emriyle Meriç'in batısına geçen Bolayır Kolordusu Süvari Bölüğü'nün, Dimetoka'ya girişi (*T.S.K.T, c.II, ks.2, kp.2, s.447*).
- : Gelibolu Kolordusu'yla beraber Bolayır Kolordusu'na ait kuvvetlerin Edirne'ye girişi ve Edirne'nin Bulgarlardan geri alınışı (*T.S.K.T, c.II, ks.2, kp.2, s.418-419, .406-407; A. Y., s.34; A. Y.A., s.21; A. Y.E., s. 18-19*).
- 24 Temmuz 1913** : Atatürk'ün kurmay başkanlığını yaptığı Bolayır Kolordusu'nun -Bahr-i Sefid Boğazı Kuva-yi Mürettebe Komutanlığı'nın kaldırılması üzerine- doğrudan Başkomutanlık Vekâleti'ne bağlanması (*T.S.K.T, c.II, ks.2, kp.2, s.456*).
- 7 Ağustos 1913** : Atatürk'ün kurmay başkanlığını yaptığı Bolayır Kolordusu'nun -Başkomutanlık Vekâleti'nin emri ile- Mürettep 9. Kolordu adını alışı (*T.S.K.T, c.II, ks.2, kp.2, s.459*).

- 10 Ağustos 1913** : Atatürk'ün Edirne'den ayrılışı (*A.Y.E., s.22*).
- 29 Eylül 1913** : Osmanlı Devleti'nin, Balkan Savaşı sonunda Bulgaristan'la İstanbul Antlaşması'nı imzalaması (*İ.O.T.K.IV, s.407; T.S.K.T., c.II, ks.2, kp.2, s.459-548; A.H.E., s.58; A.K.D.D.A.Y., s. 17; A.Y.A., s.21*) (Bu antlaşmaya göre, Edirne Osmanlı Devleti'nde kalıyor, Trakya'daki Türk sınırı, Meriç nehrinin 25-30 km kadar batısından geçiyordu. *A.Y.A., s.21*).
- 27 Ekim 1913** : Atatürk'ün Sofya Ataşemiliterliği'ne atanması (*Erden, s.12; K.A.M.M.T., s.618; İ.A., s.722; A.A.K., s.55; A.H.E., s.61; Borak, s.114; K.A., s.868; A.Bi., s.14; A.Y., s.34; A.K.D.D.Y., s.18; M.K.S.A.A., s.73; A.Y.A., s.22; A.A.S., s.8; K.A.B.K.Ö., s.99; A.N.M., s.176*). (Bu tarihte Fethi [Okyar] Bey, Sofya'da elçi olarak bulunuyordu).
- 6 Kasım 1913** : Atatürk'e, Bingazi muharebelerinde gösterdiği liyakat ve kahramanlık nedeniyle Dördüncü Rütbeden Osmanî Nişanı verilmesi (*Borak, s. 114; K.A.B.K.Ö., s.98; İ.M.T.T., s.80; A.N.M., s.176*).
- 14 Kasım 1913** : Osmanlı Devleti'nin, Balkan Savaşı sonunda Yunanistan'la Atina Antlaşması'nı imzalaması (*A.K.D.D.Y., s. 17*).
- 19 Kasım 1913** : Atatürk'ün, öğleden sonra saat 15.20'de İstanbul'dan trenle Sofya'ya hareketi (*M.K. ve C.L., s.35-36*).
- 20 Kasım 1913** : Atatürk'ün, öğleden sonra saat 14.00'de, İstanbul'dan trenle Sofya'ya gelişi, elçiliğe giderek ataşemiliterlik görevine başlaması (*M.K. ve C.L., s.36; A.A.M.A., Dosya: 66; A.A.K., s.55; A.H.E., s.20*). (Atatürk, Sofya'ya gelişinden kısa süre sonra Bulgaristan içinde Filibe, Plevne, Tırnova, Gabrova, Şumnu, Varna, Kızanlık ve Köstendil'i içine alan geniş bir gezi yapmıştır. Bir süre sonra manevralar sebebiyle çıktığı ikinci gezisinde de Plevne, Niğbolu ve Vidin'e uğrayarak tekrar Sofya'ya dönmüştür. *M.K.A.A.O.B.F., s.46*).
- 21 Kasım 1913** : Atatürk'ün, Sofya'dan, İstanbul'da Madam Corinne'e Fransızca mektubu: “..Şehri ve buradaki hayatı daha tanıyamadığım için sana Sofya hakkında ilginç haberler veremeyeceğim” (*M.K. ve C.L., s.35-37, 103-106*). (Madam Corinne, İstanbul'da yerleşip Osmanlı vatandaşlığına geçen, İtalyan kökenli bir ailenin kızıdır. Müziğe karşı taşıdığı büyük yetenek nedeniyle, Osmanlı ordusunda doktor olan babası ta-

rafından Fransa'ya gönderilerek Paris Konservatuvarı'nı bitirmiştir, İstanbul'a döndükten sonra Kurmay Yüzbaşı Ömer Lütfü Bey'le evlenmiş; ancak -evliliğinin üçüncü yılı başlarında- Balkan Savaşı'na katılan Ömer Lütfü Bey 1912 yılı sonlarında şehit düşmüştür. Eşinin ölümünden sonra, kendisini müzikle uğraşıya veren Madam Corinne, evinde cumartesi günleri müzik ve edebiyat ağırlıklı sanat toplantıları düzenlemekte, bu yolla avunmaya çalışmaktadır. Atatürk'ün, Madam Corinne ile tanışması bu döneme rastlar; karşılıklı hayranlık ve saygıya dayanan bu dostluk, zaman zaman mektuplaşmalarla 1918 yılı sonlarına kadar devam eder. *M.K. ve C.L., s.23-24*).

- 3 Aralık 1913** : Atatürk'ün Sofya'dan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "Son mektubunu aldım. ...Ekseriya sefarethane'de büromdayım ve çalışıyorum. Fethi Bey de başka bir şey yapmıyor" (*A.B.K.M., M.23.11.1954; Ö.A.Ö.M., s.64; M.K. ve C.L., s.37-38*).
- 6 Aralık 1913** : Atatürk'ün, Sofya'dan, -Bulgar ordusundaki gelişmeler hakkında- Genelkurmay Başkanlığı'na raporu (*A.H.A., 1975, s.73; A.K.D.D.A.Y., s.19*).
- 14 Aralık 1913** : General Liman von Sanders başkanlığında Alman Askerî İslah Heyeti'nin İstanbul'a gelişi (Bu heyet, Trablusgarp ve Balkan harplerinden sonra Osmanlı ordusunu düzeltmek için hükümet tarafından davet edilmiştir. *İ.O.T.K.IV, s.407, 408*).
- 20 Aralık 1913** : Atatürk'ün, Sofya'dan Madam Corinne'e mektubu: "Son mektupların bana büyük bir memnuniyet verdi. ...Sofya, boş zamanları doldurabilecek hiçbir eğlencesi olmayan tatsız bir şehirdir. Burada çok meşgulüm, günde en az sekiz saat çalışıyorum" (*M.K. ve C.L., s.39; A.B.K.M., M. 4.12.1954*).
- 27 Aralık 1913** : Atatürk'ün, Sofya'dan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...İstanbul hadiseleri üzerine bana verdiğin malûmat beni çok ilgilendirdi, görüyorum ki her şeyden haberin var. ..Buradaki hayatım tekdüze akışını takip ediyor. Bugüne kadar onu hiçbir olay neşelenmedi." (*M.K. ve C.L., s.39-40; A.B.K.M., M. 24.11.1954; Ö.A.Ö.M., s.66-67*).

31 Aralık 1913 : Atatürk'ün, Sofya'dan Madam Corinne'e Fransızca kartı: "Sevimli mektuplarınıza birdenbire ara verdimiz. Benim tembelliğimi mi taklit etmek niyetindesiniz, yoksa bana yazmamanızın başka nedenleri mi var? Bu günlerde elime geçeceğimi umduğum bir mektubu almadan bu olayın derinliğine inmek istemiyorum" (*M.K. ve C.L., s.41,107*).

-1914-

- 3 Ocak 1914** : Enver Paşa'nın, Ahmet İzzet Paşa'nın yerine Harbiye Nazırı oluşu (*İ.O.T.K.IV, s.408; A.H.E., s.61; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.21*). (Enver Paşa, Genelkurmay Başkanlığı görevini de kendi üzerine almıştır).
- 11 Ocak 1914** : Atatürk'e, Sofya Ataşemiliterliği'ne ilâveten Bükreş, Belgrad ve Çetine ataşemiliterliklerini de yürütme görevi verilmesi (*A.A.K. s.55; A.H.E., s.62; Borak s.115; A.BL, s.14; A.Y.A., s.22; K.A.B.K.Ö., s.99; A.N.M., s.176*).
- 17 Ocak 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan, Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya mektubu: "...Bendeniz şimdilik hakiki bir Osmanlı ataşemiliterine lâyük olabilecek vaziyeti almak için ihtiyaç bulunan hususları değil, burada aç sefil kalmamanın çaresini düşünmek mecburiyetinde olduğum için vaad buyurduğunuz iştigali, kasım ve aralık ödeneklerinin bir an evvel göndertilmesine ve bundan sonra da muntazam olarak verilmesini temine ayırırsanız pek ziyade minnettarınız olurum" (*Ş., s. 541-542*).
- 23 Ocak 1914** : Atatürk'ün, Sofya'da, Madam Hilda Christianus'a resmini armağanı: "Hakikatli ve pek nazik Madam Hilda'ya" (*T.Se., Sayı; 1, s.31; Sayı: 2, s.35; in. A., s.115; Borak, s.115; Ö.A.Ö.M., s.86*). (Hilda Christianus, Atatürk'ün 1914 yılında Sofya'da villâlarının bir odasında pansiyoner olarak kaldığı Avusturyalı bir ailenin, Güstaw Christianus'un kızıdır. Atatürk bu aile ile tanışmış, sık sık sofralarında yemek yemişti. Hilda, 1961 yılında 70 yaşlarında iken Atatürk hakkında şunları söylemişti: "O, bir dâhi idi. Mustafa Kemal gibi bir kimse yeryüzüne bir daha gelmedi. Çok enteresan, çok mühim, büyük bir insandı o!" (*T.Se., sayı: 1, 24.4.1962*).
- 25 Ocak 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan, Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...Benim ihtiraslarım var, hem de pek büyükleri; fakat

bu ihtiraslar, yüksek yerler işgal etmek veya büyük paralar elde etmek gibi maddî emellerin tatminiyle ilgili değil. Ben bu ihtirasların gerçekleşmesini vatanıma büyük faydaları dokunacak, bana da liyakatle yapılmış bir vazifenin canlı iç rahatlığını verecek büyük bir fikrin başarısında arıyorum. Bütün hayatımın ilkesi bu olmuştur. Ona çok genç yaşımda sahip oldum ve son nefesime kadar da onu korumaktan geri kalmayacağım” (A.B.K.M., M. 22.11.1954; Ö.A.Ö.M., s.68-69; M.K. ve C.L., s.41-42).

- 10 Şubat 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne yazısı: “Sofya'ya gelişim gününden bugüne kadar ödeneklerimin düzensiz ödenmesi yüzünden, her bakımdan büyük güçlükler içinde kaldım” (A.H.A., 1975, s.85).
- 13 Şubat 1914** : Atatürk'ün -Bulgar ordusundaki gelişmeler hakkında- Genelkurmay Başkanlığı'na sunduğu 6 Aralık 1913 tarihli raporuna ek raporu (A.H.A., 1975, s.71).
- 16 Şubat 1914** : Atatürk'ün Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne raporu: “Burada, sosyal yaşamımın da bilgi toplamama pek büyük etkisi bulunduğunu açıklamak gereksizdir. Şimdiye kadar ödeneklerimin gönderilmesindeki düzensizlik, herhangi bir otelin üçüncü katında bir odaya bağlı kalmak, gerekenlerle gerektiği gibi ilişkilerde bulunmaya engel olmaktadır. Bu nedenle önceki isteklerimin göz önüne alınması uygun olur” (M.K.S.A.A., s.74).
- 1 Mart 1914** : Atatürk'ün, yarbaylığa yükselişi (K.A.M.M.T., s.618; İ.A., s.722-723; A.A.K., s.55; A.H.E., s.62; K.A., s.868; A.Bi., S.13; A.Y., s.34; M.K.S.A.A., s.76; K.A.B.K.Ö., s.100; A.Y.A., s.21-22; A.N.M., s.160).
- 6 Mart 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan -Balkan Devletleri'nin siyasi durumu, siyasî amaçları ve ilişkileri hakkında- Genelkurmay Başkanlığına raporu (A.K.D.D.A.Y., s.20; A.H.A., 1975, s.97-100).
- 11 Mart 1914** : Atatürk'e, Fransız hükümeti tarafından Şövalye Rütbesi'nden “Légion d'honneur” (Şeref nişanı) verilmesi (K.A.B.K.Ö., s.100; İ.M. T. T., s.80; A.N.M., s.176).
- 13 Mart 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: “Yarbaylığa yükselişim münasebetiyle yolladığınız çok

sevimli tebrikler beni derinden derine duygulandırdı. Son zamanlarda Sofya, Belgrad ve Petinya ataşemiliterliklerine atanmam üzerine son derece meşguldüm” (A.B.K.M., M. 26.11.1954; Ö.A.Ö.M., s.70-71; M.K. ve C.L., s.43-44).

- 14 Mart 1914** : Osmanlı Devleti'nin, Balkan Savaşı sonunda Sırbistan'la İstanbul Antlaşması'nı imzalaması (A.K.D.D.A.Y., s.17).
- 27 Mart 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne yazısı: “Bir ataşemiliterin memuriyet şerefine uygun bir yer tutabilmek ve demirbaş eşya alabilmek için Nezaret'çe para gönderilmesi” (M.K.A., s.362-363; Borak, s. 117-118). (Bu yazı üzerine Harbiye Nezareti tarafından, kiralanacak evin eşya alımında kullanılmak üzere 219 Osmanlı lirası gönderilmiştir. M.K.A., s.363-364).
- 14 Nisan 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Genelkurmay Başkanlığı'na Osmanlı Devleti ile Bulgaristan ve Yunanistan'ın karşılıklı ilişkileri hakkında raporu (A.H.A., 1975, s.107-109).
- 11/12 Mayıs 1914**: Atatürk'ün Sofya'da Askerî Kulüp'te tertiplenen kıyafet balosu'na katılması (Atatürk bu baloya yeniçeri elbisesiyle gitmiştir. M.K.B., A. 20.10.1958; Borak, s.119-123, 304; M.K.S.A.A., s.76-77).
- 26 Mayıs 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan, Madam Corinne'e -sonu, Latin harfleriyle Türkçe yazılmış bir paragraf da içeren- Fransızca mektubu: “Dünya insanlar için bir sınav meydanıdır. İmtihan edilen insanın her soruya mutlaka pek uygun cevaplar vermesi mümkün olmayabilir. Fakat düşünmelidir ki, hüküm cevapların tümünden oluşan sonuca göre verilir” (A.B.K.M., M. 25.11.1954; Ö.A.Ö.M., s.72-73; M.K. ve C.L., s.45-46).
- Mayıs 1914** : Atatürk'ün, Nuri (Conker) Bey'in “Zabit ve Kumandan” adlı konferanslardan oluşan eseri üzerine, -onunla sohbet şeklinde- “Zabit ve Kumandan'la Hasbıhâl” adlı kitabını yazması (Bu kitap, bir süre gecikme ile 1918 Aralık ayında İstanbul'da yayımlanmıştır. A.A.D.E., s.9,20; K.A., s.59; Borak, s. 124-125).
- 14 Temmuz 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne raporu: “Bilgi toplamada para harcama zorunludur. Önemli fırsatların ortaya çıkması halinde gereği kadar paranın *yanımda* bulunmaması ile bu fırsat kaçırılacaktır” (M.K.S.A.A., s.75).

- 1 Ağustos 1914** : Almanya'nın, Rusya'ya harp ilânı ile I. Dünya Savaşı'nın başlaması (*A.H.E.*, s.70; *Borak*, s.125; *A.Y.A.*, s.26). (Almanya, 3 Ağustos 1914 günü de Fransa'ya harp ilân etmiştir. *Borak*, s.125; *A.Y.A.*, s.26; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.108). (*Bazı kaynaklar, Avusturya-Macaristan Veliahı'nın 28 Haziran 1914'te öldürülüşünü takiben Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a harp ilânını, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcı olarak almaktadırlar*).
- 2 Ağustos 1914** : Osmanlı Devleti'nin, İtilâf Devletleri'ne karşı Almanya ile gizli anlaşma yapması: "Türk orduları, fiilen Alman komutanların emrinde olarak, Alman Genelkurmay'ının istediği anda harekâta katılacaktır(!)" (*İ.O.T.K.IV.*, s.411; *A.Y.A.*, s.23; *İ.A.*, s.723; *Borak*, s.125; *B.İ.D.S.T.D.P.*, s.734; *M.K.S.A.A.*, s.80; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.108).
- 2/3 Ağustos 1914** : Birinci Dünya Harbi'nin başlaması üzerine Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilânı (*A.H.E.*, s.70; *B.İ.D.S.T.D.P.*, s.734; *A.Y.A.*, s.26; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.108).
- 4 Ağustos 1914** : Enver Paşa'nın, Harbiye Nazırlığı da üzerinde kalmak üzere Başkomutan Vekili oluşu (*B.D.H.T.H.*, c.IV, ks, II, s.22).
- 9 Ağustos 1914** : Kurmay Albay Cevat (Çobanlı) Bey'in, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na atanması (*B.D.H.T.H.*, c.V., kp.1, kronoloji bölümü).
- 10 Ağustos 1914** : Enver Paşa'nın, Sofya'da bulunan Atatürk'e telgrafı: "Talât ve Fethi Beylerle görüşülmüş olduğu gibi gerek Bulgar Harbiye Nazırı'na gerekse öteki önemli askerî yetkililere, Sırbistan'a karşı kesin ve süratli hareketin önem ve gereğinin anlatılması, bu yolda telkin ve teşvikte bulunulması, bizim gerektiğinde harekete hazır olduğumuza inandırılması" (*M.K.S.A.A.*, s.81).
- 11 Ağustos 1914** : İngiliz takibinde olan Goeben ve Breslau isimli Alman kruvazörlerinin -Osmanlı Hükûmeti'nin izni ile- Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Marmara denizine girişi (*İ.O.T.K.IV.*, s.413; *H.M.A.*, s.189).
- : İngiliz filosunun, Çanakkale Boğazı karşısında beklemeye başlaması (*Ç.M.B.M.A.O.R.* s.108) (Bu tarihten itibaren devamlı gemi takviyesi ile kuvvetlenen İngiliz filosu Boğaz'dan çıkışları da kontrol altına almaya başlamıştır).

- 12 Ağustos 1914** : Goeben ve Bleslau isimli Alman kruvazörlerinin Osmanlı Hükûmeti tarafından satın alınarak bunlara Yavuz ve Midilli isimlerinin verilmesi (*B.D.H.T.H., c. V, kp. 1, s. 92; H.M.A., s. 190*).
- 21 Ağustos 1914** : Atatürk'ün, Enver Paşa'nın 10 Ağustos 1914 tarihli telgrafına cevabı: "Sırbistan'a hızlı bir hareketin gerekliliği, emrinize göre, telkin edilmektedir. Ancak Bulgarların, hiç olmazsa Alman-Fransız muharebe sonuçları görülmeden, Rusları gücendirmemek ve Rusların istek ve öğütleriyle tarafsızlığı korumak kararında buldukları görülüyor" (*M.K.S.A.A., s.81*).
- : Atatürk'ün, Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne Bulgaristan, Romanya, Sırbistan ve Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ile karşılıklı ilişkileri hakkında raporu (*A.H.A., 1975, s.117-118*).
- Ağustos 1914** : Atatürk'ün Sofya'dan İstanbul'da bulunan Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Bey'e mektubu: "...Bu savaş çok uzun sürecektir. Ona girmekte geç kalınmaz; bundan korkup acele etmeyelim!" (*A.Y.A., S.23 A.H.E., s.66-67; A.Y., s.34; M.K.S.A.A., s.82-83*).
- 17 Eylül 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Bey'e I. Dünya Harbi'nin seyri ve geleceği hakkında görüşlerini ve kişisel duygularını yansıtan mektubu: "...Pekâlâ bilirsiniz ki benim bütün hayatımda, bu ana kadar takip ettiğim gaye hiçbir vakit şahsî olmamıştır. Her ne düşünmüş ve her neye teşebbüs etmiş isem daima memleketin, milletin ve ordunun nam ve menfaatine olmuştur. Hiçbir zaman şahsımın sivrilmesini ve üste çıkmasını göz önüne almamışımdır" (*A.G.S.G., s.431-433; U.B., s.94-96; Ö.A.Ö.M., s.52-55*).
- 27 Eylül 1914** : İngiliz savaş gemilerinin, Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alışı (*B.D.H.T.H., c.V, kp.1, s.51*).
- 29 Ekim 1914** : Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girişi (*İ.A., s.723; A.H.E., s.68; A.K.D.D.A.Y., s.20; A.Y., s.34*). (Goeben [Yavuz] ve Breslau [Midilli] adlı Alman kruvazörleri 11 Ağustos günü -hükûmetin izni ile- Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Marmara denizine girmişlerdi. Ancak 12 Ağustos 1914 günü Osmanlı hükûmeti, bu iki kruvazörün satın alınarak do-

nanmaya katıldığını ilân etti. 27 Ekim 1914 günü Alman Amirali Souchon komutasında Karadeniz'e açılan Türk-Alman filosu, 29 Ekim 1914 günü -Hükûmet'in kararıyla- Sivastopol, Odesa, Kefe ve Novorossisk limanlarını bombaladı ve Rus donanmasına ateş açtı. Bu olay sonucu Osmanlı Devleti de Alman ve Avusturyalıların safında fiilen I. Dünya Savaşı'na girmiş oluyordu. 31 Ekim 1914'te Kafkas sınırını aşarak Türk ordusuna taarruza geçen Rusya da 3 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'ne harp ilân etti. 11 Kasım 1914'te ise Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na katıldığını ilân etti. *K.A.M.M.T.*, s.115; *Borak*, s.127; *I.O.T. K.IV.*, s.413-419; *B.İ.D.S.T.D.P.*, s.735; 736; *A.Y.A.*, s.26-27; *A.A.S.*, S.8; *A.Y.*, s.34; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.108).

- 31 Ekim 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Fuat (Bulca) Bey'e evliliği nedeniyle tebrik mektubu: "Hayat kısadır. Bunu kutlamak ve taçlandırmak için insanların genellikle makul gördükleri vasıta evliliğidir. ..İnkâr edilmez bir gerçektir ki insanlar, hayat, kadınsız olamaz" (*H.A.Y.*, s. 172).
- : Atatürk'ün, Sofya'dan Salih (Bozok) Bey'e -Fuat (Bulca) Bey'in evliliği nedeniyle- mektubu: ".. Hayatın çeşitli yönlerinden birkaçını görenler evlendikten sonra keşfedilmemiş yönlerini de ister istemez gözlemlerler. Bu gözlem pek tatlı olabileceği gibi, pek acı da olabilir. ..Biz Fuat için lâtif ve saadetli manzaralarla evlilik hayatının taçlanmasına dua edelim" (*H.A.Y.*, s. 172).
- 3 Kasım 1914** : İngiliz ve Fransız harp gemilerinin, Boğaz girişindeki tabyaları topa tutması (Düşmanın, Çanakkale Boğazı'na yönelen ve Ertuğrul, Seddülbahir, Kumkale ve Orhaniye tabyalarını hedef alan bu ilk deniz taarruzu, ileri aylarda da tekrarlanacaktır. *A.Y.A.*, s.27; *A.A.S.*, s.9; *B.D.H.T.H.*, C.V, kp.1, s.69; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.109).
- 6 Kasım 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Başkomutanlık Vekâleti Genelkurmay Başkanı Yarbay İsmail Hakkı Bey'e mektubu: "Bence, bütün harekâtımızda Bulgaristan'ı hareket etmiş görmedikçe ona karşı gereken önlemleri almakla müsamaha etmek doğru değildir. Ordumuzun Balkan Harbi'nde yüzüne sürülen namus lekelerinin silinmesi mesut zamanının doğuşunu bekleyerek gözlerinizden öperim, kardeşim" (*A.H.A.*, 1975, s.123-124).

- 7 Kasım 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "...Her defasında sizi (Salih ve Fuat'ı) bütün sıcak ve samimî sevgilerimle gözümün önüne getirir, iç hazzı duyarım" (H.A.Y., s. 173).
- 9 Kasım 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya mektubu: "...Bugün zât-ı âlileriniz ve Talât Bey, birçok üyesi eksik bir hükümette, milletin ruhunu ve devletin çıkarlarını büyük bir hassasiyetle takip ederek başarı ihtimalinin güçlenmesini sağlıyor ve çeşitli nezaretlerin işlerini yürütmeye mecbur kalıyorsunuz. Ancak böyle bir anda Fethi Bey'in Sofya Büyükelçiliğinde tutularak ihmal edilmesi, kabul edilemeyecek bir durumdur" (B.M., Hür. 10.1.1995; Ş., s.543-544).
- 17 Kasım 1914** : Rus donanmasının, Trabzon'u bombardımanı (İ.O.T.K.IV., s.420).
- 18 Kasım 1914** : Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın -nazırlık görevi üzerinde kalmak üzere- Suriye'de 4. Ordu Komutanlığı'na atanması (B.D.H.T.H., c. IV., ks. 1, s.134-135,769).
- Kasım 1914** : Atatürk'ün Sofya'dan Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "Genel durum hakkındaki görüşümü soruyorsun. Bu husustaki görüşüm yalnız sende kalmak şartıyla yazıyorum. Ben Almanların bu harpte muzaffer olacaklarına kesinlikle emin değilim. Bir vazifeye atanmam için Harbiye Nazırı'na yazdım. Ataşemiliterlikte kalmak istemediğimi, millet ve memleketin büyük bir savaşa hazırlandığı bir sırada benim herhangi bir kıtanın başında bulunmak istediğimi bildirdim. Henüz cevap alamadım" (H.A.Y., s.173-175). (1914 yılı sonlarında yazılan bu mektupta ay belirtmemiştir. Olayların akışına göre mektup tarihi muhtemelen kasım veya aralık olmalıdır).
- Aralık 1914** : Atatürk'ün, Sofya'dan Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya mektubu: "Vatanın müdafaasına ait faal vazifelerden daha mühim ve yüce bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe cephelerinde, ateş hatlarında bulunurken ben, Sofya'da ataşemiliterlik yapamam! Eğer birinci sınıf subay olmak lityakatinden mahrumsam, kanaatiniz bu ise, lütfen açık söyleyiniz!" (Atatürk I. Dünya Harbi'nin başlaması üzerine

Başkomutanlık Vekâleti'ne müracaat ederek cephede bir görev istemiş, kendisine "Sizin için orduda her zaman bir görev vardır. Ancak Sofya Ataşemiliterliği'ni daha önemli gördüğümüzden sizi orada bırakıyoruz" cevabı verilmişti. Atatürk bu cevap üzerine muhtemelen Aralık 1914'te Başkomutanlık Vekâleti'ne yukarıdaki yazıyı yazdı ve bu yazının da etkisiyle 20 Ocak 1915'te 19. Tümen Komutanlığı'na atandı. *K.A.M.M.T., 8.117-118; A.H.E., s.68; A.Y., s.35).*

-1915-

- 20 Ocak 1915** : Atatürk'ün, -Esat (Bülkat) Paşa komutasındaki- 3. Kolordu'ya bağlı olarak Tekirdağ'da teşkil edilecek 19. Tümen Komutanlığı'na atanması (*A.M.R., s.5; A.H.E., s.70; K.A., s.868; Borak, s.127; A.Bi., 8.14; A.Y.A., s.24; A.Y., s.35; A.A.S., s.9; A.N.M., s.176).*
- 25 Ocak 1915** : Atatürk'ün, Sofya'dan İstanbul'a dönüşü ve yeni görevi hakkında Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa ile görüşmesi (*A.K.D.D.A.Y., s.20; A.Y., s.35; M.K.S.A.A., s. 84*) (*Bu görüşme, ocak sonunda olmakla beraber kaynaklarda günü belirtilmemiştir. Olayların akışı muhtemel tarihin 25 Ocak 1915 olabileceğini düşündürmektedir.*)
- 27 Ocak 1915** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Madam Hilda Christianus'a mektubu: "...Sanıyorum ki size yazmak fırsatını uzun zaman bulamayacağım. Şimdilik size bir adres vermem mümkün değil! Fakat sonradan size yazacağım" (*İn. A., s. 121-122; Ö.A.Ö.M., s.88).*
- 1 Şubat 1915** : Atatürk'e, Üçüncü Rütbe'den Osmanî Nişanı verilmesi (*Borak, s. 128; İ.M.T.T., s.80; A.N.M.. s.45,179).*
- 2 Şubat 1915** : Atatürk'ün, Tekirdağ'a gelişi ve 19. Tümen'i kurma çalışmalarına başlaması (*Erden, s.13; K.A.M.M.T., s.618; A.A.K., s. 1,56; K.A., s.868; Borak, s. 128; A. Y., s.36).*
- 19 Şubat 1915** : İngiliz ve Fransız harp gemilerinin, Çanakkale Boğazı'nın giriş tabyalarını topa tutması ve karaya asker çıkarma girişimi (*A.H.E., s.71;B.D.H.T.H., c.IV, kp.1, s.114-117).*
- 25 Şubat 1915** : Tekirdağ'daki 19. Tümen Komutanlığı'nın-görülen lüzum üzerine- Maydos (Eceabat)'a nakli ve Atatürk'ün, 19. Tü-

men Komutanlığı üzerinde olmak üzere Maydos Bölgesi Komutanı olarak görevini sürdürmesi (A.M.R., s.5-6; K.A.M.M.T., s.122, 618; B.D.H.T.H., c.V, kp.1 (Kronoloji bölümü); İ.A., s.723; A.H.E., s.71,72; K.A., s.868, A.Y., s.36; A.K.D.D.A.Y., s.20; A.A.S., s.9). (19. Tümen'e ilâveten 9. Tümenin 2 piyade alayı ve bazı topçu birlikleri de Maydos Bölgesi Komutanlığı emrine verilmiştir).

: İngiliz ve Fransız harp gemilerinden oluşan Birleşik Filo'nun, Çanakkale Boğazı'nın -19 Şubat 1915'te tahrip edilemeyen- bazı giriş tabyalarını yeniden topa tutması, karşı topçu ateşimizle bazı düşman gemilerine ağır kayıplar verdirilmesine rağmen tabyalarımızın da ağır tahribata uğraması (B.D.H.T.H., c. V. kp.1, s.121-126).

26 Şubat 1915 : İngiliz ve Fransız harp gemilerinden oluşan Birleşik Filo'nun, sabah, Çanakkale Boğazı giriş tabyalarını topa tutması, Seddülbahir ve Kumkale'ye çıkarma yapma amacıyla torpidoların Seddülbahir-Kumkale çizgisine ulaşmaları, öğleden sonra bir müfrezenin Kumkale'ye, diğer bir müfrezenin Seddülbahir'e çıkarılması (Gerek Kumkale'ye gerekse Seddülbahir'e çıkan düşman müfrezeleri, bazı tabyaların toplarını tahrip etmişlerse de Türk kuvvetlerinin ateşi ve direnişi karşısında ilerleyememiş ve akşam, çıkış yaptıkları gemilere alınmışlardır. Bugünkü harekât esnasında 19. Tümen Komutanı Atatürk, Sağ ve Sol Yan Müfrezeye Komutanlıklarına verdiği emirlerde Hisarlık, Seddülbahir ve Zığındere ağzının önemini belirtmiş, ayrıca Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na yaptığı bazı öneriler, komutanlıkça dikkate alınmıştır. B.D.H.T.H., c. V, kp.1, s.129-131).

4 Mart 1915 : İngiliz ve Fransız harp gemilerinden oluşan Birleşik Filo'nun, Seddülbahir ve Kumkale'ye yeniden bir çıkarma girişiminde bulunması (Gerek Kumkale'ye gerekse Seddülbahir'e çıkan İngiliz kuvvetleri, Türklerin piyade ateşi ve süngü hücumlarıyla karşılaştı. İngilizler, Kumkale'de takviye almalarına rağmen şiddetli karşı ateş sonucu ilerleyemeyip kıyıya çekilmek zorunda kaldılar. Seddülbahir'e çıkan İngiliz kuvvetleri de karşı ateş ve süngü hücumlarıyla püskürtüldüler ve kıyıya atıldılar. B.D.H.T.H., c. V, kp.1, s.145-150).

- : Atatürk'ün, İngilizlerin Seddülbahir'e asker çıkarma girişimi üzerine o bölgede bulunan 26. Alay Komutanı Binbaşı Kadri Bey'e emri: "Bizzat şimdi yanınıza hareket ediyorum. Benim oraya varışıma kadar sahile çıkmış olan düşman mutlaka denize dökülecektir!" (Bu emri takiben Atatürk de Maydos [Eceabat]'tan Kirte'ye, oradan da Seddülbahir'e gelmiş ve düşmanın karaya ayak basmış olan kuvvetinin, oradaki kuvvetlerimizin süngü hücumu ile yok edildiğini ve Seddülbahir'den uzaklaştığını görmüştür. *A.M.R.*, s.6-7; *A.K.D.D.A.Y.*, s.21-22).
- : Atatürk'ün, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na yazdığı raporda, Seddülbahir'e çıkan İngilizlere karşı kahramanca savaşan Mehmet Çavuş'un nişanla ödüllendirilmesini istemesi (*A.M.R.*, s. 7; *B.D.H.T.H.*, c. V, *kp. 1*, s. 148).
- 13 Mart 1915** : Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine yazısı: "İlk fırsat çıktığında, bütün subay arkadaşlarımin en büyük taltiflere hak kazanacak kahramanlıklar göstereceklerine inanıyorum" (*Ç.R.*, s.80-81).
- 14 Mart 1915** : Atatürk'ün, 19. Tümen Kurmay Başkanlığı'na atanan Binbaşı İzzettin (Çalışlar) Bey'e, Edirne'den gelişini beklediğini bildiren telgrafı (*O.Y.S.G.*, s.91).
- 18 Mart 1915** : Çanakkale Boğazı'nı geçmeye teşebbüs eden Amiral J.de Robeck komutasındaki İngiliz ve Fransız donanmalarının, ağır zayıat vererek başarısız kalışı (Düşman donanması 7 saat süreyle tüm boğaz tahkimatını ateş altına almışsa da, bu girişim, kıyı topçusunun etkili karşı ateşi sayesinde sonuçsuz kalmıştır. Bugünkü deniz savaşında Nusret mayın gemisinin döşediği mayınlar düşman donanmasına ağır kayıplar verdirmiştir). (*A.M.R.*, s.8-9; *İ.A.*, s.723; *K.A.*, s.122; *A. Y.*, s.37-38; *A.K.D.D.A. Y.*, s.22-23; *B.D.H.T.H.*, c. V, *kp. 1*, S.170,194-209; *A. Y.A.*, s.27; *Ç.M.BMA.O.R.* s. 109).
- : Atatürk'ün, Maydos (Eceabat)'a gelen Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa ile -Seddülbahir kıyı bölgesinin korunmasında aldığı önlemleri göstermek üzere- Kirte'ye gidişi, daha sonra tekrar Maydos'a dönüşleri (Kirte'de iken düşman donanmasının boğaz girişini ateş altına aldığını görmüşlerdir). (*A.M.R.*, s.8; *Borak*, s. 128; *A.K.D.D.A.Y.*, s.22-23).

- 19 Mart 1915** : Atatürk'ün sabah, Maydos (Ecebat)'tan 19. Tümen birliklerine emri: "...Türlü kaynaklardan gelen bilgilerde, düşmanın çıkarma için hazırlıklarda bulunduğu anlaşılmaktadır. ...Birlikler, kendi bölgelerinin savunma tertibatını biran önce bitirmelidir" (A.K.D.D.A.Y., s.22-24)
- 22 Mart 1915** : Queen Elizabeth savaş gemisinde İngiliz amiral ve generallerinin toplantısı ve Amiral J.de Robeck'in görüşü: "Kara kuvvetlerinin yardımı olmaksızın Birleşik Filo'nun, Çanakkale Boğazı'ndan geçemeyeceği" (B.D.H.T.H., c, V, kp.1, s. 240).
- : Atatürk'ün komuta ettiği 19. Tümen'in Kurmay Başkanlığı'na atanan Binbaşı İzzettin (Çalışlar) Bey'in, Maydos (Eceabat)'a gelerek göreve başlaması (O.Y.S.G., s.93).
- 23 Mart 1915** : Atatürk'e, Bulgar Hükûmeti tarafından Sen Aleksandır Nişanı'nın Komandör rütbesi verilmesi (A.N.M., s.125).
- : Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığının emriyle Maydos Bölgesi Komutanlığı'nın genişletilerek "Müstahkem Mevki Rumeli Bölgesi Komutanlığı" adını alması ve komutanlığına -9. Tümen Komutanı- Albay Halil Sami Bey'in getirilişi (Bu düzenlemede Atatürk'ün komuta ettiği 19. Tümen, ordu yedeğine alınarak 3. Kolordu Komutanlığı'nın emrinde olmak üzere yine Maydos'ta bırakılmıştır. A.M.R., s.11-12).
- 24 Mart 1915** : Çanakkale cephesinin önem kazanması üzerine, Genelkurmay Başkanlığı'nca Gelibolu'da 5. Ordu'nun kurulması kararı ve komutanlığına Mareşal Liman von Sanders*'in atanması (B.D.H.T.H., c, V, kp.1, s.217; T.B.Y., s.77).
- : Atatürk'ün, 25 Şubat 1915 tarihinden beri üstlendiği Maydos Bölgesi Komutanlığı'nı Albay Halil Sami Bey'e devredererek 19. Tümen Komutanlığı'na dönüşü (A.M.R., s.12; K.A., s.123; A.K.D.D.A.Y., s.25),
- 26 Mart 1915** : 5. Ordu Komutanlığı'na atanan Mareşal Liman von Sanders'in, komutayı ele almak üzere Gelibolu'ya gelişi (B.D.H.T.H., c, V, kp. 1, s. 218,225; K.A., s.124).

* Alman ordusunda general olarak görev yapan Liman von Sanders'e Osmanlı ordusunda mareşal rütbesi verilmiştir.

- 31 Mart 1915** : 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'in, 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'yla beraber Maydos (Eceabat)'a gelişi ve 19. Tümen Komutanı Atatürk ve 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey'i de yanına alarak, Kabatepe ve Alçıtepe bölgelerinde savunma düzeni bakımından incelemelerde bulunması (*A.M.R.*, s.15; *O.Y.S.G.*, s.95; *K.A.*, s.124; *A.K.D.D.A.Y.*, s.25-26).
- 5 Nisan 1915** : Atatürk'ün, -5. Ordu Komutanlığı aracılığıyla- Sofya Elçiliğimize telgrafı: "İstanbul'a seyahat etmekte olan annemi araması için Dedeağaç'taki Konsolosumuza emir verilmesini rica ederim. Dedeağaç'tan mektubunu aldığımdan orada olduğunu zannediyorum" (*A.A.M.A.*, *Dosya: 66*).
- 10 Nisan 1915** : Atatürk'ün, 5. Ordu Komutanlığınca yapılan düzenleme sonucu 19. Tümen'in yeni durumu ve görevlerini, kendisine bağlı birliklere emirle bildirmesi (*A.K.D.D.A.Y.*, s.26).
- 13 Nisan 1915** : Atatürk'ün, Maydos'tan Madam Hilda Christianus'a mektubu: "...Şimdi Çanakkale Boğazı üzerinde Maydos'tayım. Türk dostunuzdan pek çok selâmlar" (*İn. A.*, s.112; *Ö.A.Ö.M.*, s.89).
- 18 Nisan 1915** : Atatürk'ün komutasındaki 19. Tümen'in, 5. Ordu'nun yedeğini oluşturmak üzere Bigalı'ya gönderilişi (Liman von Sanders, muhtemel düşman taarruzuna karşı kuvvetlerini üç gruba ayırarak plânını yapmış; Mustafa Kemal'in başında bulunduğu kuvvetleri ordu yedeğine almıştı. Mustafa Kemal, bu plân gereğince Tümeniyle Maydos'tan Bigalı köyü yöresine geçti. *A.H.E.*, s.72). (*Bu tarih A.A.K.*, s.56'da 14 Nisan 1915; *İ.A.*, s.723 ve *A.Y.*, s.38'de 19 Nisan 1915 olarak gösterilmiştir).
- 21 Nisan 1915** : Çanakkale'de, General Hamilton'un, İtilâf birliklerine emri: "...Düşmanlarımızın ele geçirilemez diye adlandırdıkları sahillere denizci arkadaşlarımızla birlikte çıkmak zorundayız (!) Bize verilen büyük harp görevine lâyık olduğumuzu ispat edelim(!)" (*T.B.Y.*, s.86).
- 25 Nisan 1915** : İngilizlerin, Çanakkale'de sabaha karşı Fransız kuvvetleri ve ANZAK Kolordusu'yla beraber Arıburnu, Seddülbahir ve Kumkale sahillерinden çıkarma yapmaya başlaması (*Erden*, s.13-14; *İ.A.*, s.723; *A.A.K.*, s.2-3, 56-57; *A.H.E.*, s.75;

K.A., s.128-129; B.D.H.T.H., c.V, kp.2, s.56, 96-98, 106-110; O.Y.S.G., s.94; A.Y.A., s.30-33; Ç.M.B.M.A.O.R., s.110-113. (Seddülbahir'e çıkarma yapan düşman, kıyı topçusunun yoğun ateşi ve kuvvetlerimizin karşı taarruzu ile durdurulmuş, Kumkale kıyılarından yapılan çıkarma gelişememiş, takviyeli kuvvetlerle Arıburnu'na çıkan İngilizler ve ANZAK Kolordusu ise Atatürk komutasındaki birliklerimiz tarafından yapılan taarruzla ağır yenilgiye uğratılmıştır).

- : Arıburnu'ndan çıkarma yapan İngiliz birlikleri ve ANZAK Kolordusu'nun, Atatürk komutasındaki 19. Tümen kuvvetleri tarafından Conkbayırı önlerinde durdurulması (Atatürk, çıkarmanın başladığını görür görmez, kuvvetlerinin bir bölümünü süratle Bigalı'dan harekete geçirerek Kocaçimen tepesi üzerinden Conkbayırı'na sevk etmişti. Arıburnu'ndan Conkbayırı'na ilerleyen İngiliz kuvvetleri, bugün, Atatürk'ün komuta ettiği 19. Tümen kuvvetlerinin taarruzu ile geri çekilmeye mecbur edildi. Conkbayırı taarruzunda Türk askeri görülmemiş bir inanç ve cesaretle savaşıyor, tarihin en büyük kahramanlık sahneleri sergileniyordu. Dâhi komutan, kumandanlara verdiği emre şu cümleleri de ilâve etmişti: "Ben size taarruz emretmiyorum; ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar geçebilir!" *A.M.R., s.19-29; İ.A., s.723-724; A.K.M.K.M., s.29; B.D.H.T.H., c.V, kp.2, s.105-106; O.Y.S.G., s.94; K.A., s.129-138; A. ve As., s.49-50,76-77; A.H.E., s.75-76; A.K.D.D.A.Y., s.27-32; A.Y.A., s.32-33; Ç.M.B.M.A.O.R., s.113-117.* (Bugünkü çarpışmalarla başlayan ve 16 Mayıs 1915'e kadar uzanan süre içinde Arıburnu cephesinde savaşan 19. Tümen ile bu tümeni takviye etmek üzere gönderilen diğer tümenlere bağlı bazı piyade ve topçu alayları, bu bölgede Atatürk'ün emrinde bir "Arıburn Kuvvetleri Grubu" oluşmasına uzanmıştı ve bu kuvvetler bütünüyle bu adla anılıyordu. Atatürk, 19. Tümen Komutanı olmakla beraber emrindeki tüm kuvvetlere 25 Nisan 1915'ten 16 Mayıs 1915'e kadar "Arıburn Kuvvetleri Komutanı" olarak komuta etti. *A.K.D.D.A.Y., s.36,43-44.*
- : Atatürk'ün, gece saat 10.00'da 3. Kolordu Komutanlığı'na telgrafı: "Sağ kanatta Alay 57, sol kanatta Alay 77, Alay 27

Arıburnu istikametinde taarruz etmektedir. Düşman mavnalara binip kaçmaya başladı. Umum cephede düşmana taarruz ve takip ediyorum. Sağ kanatta taarruz eden Alay 57'yi, Alay 72'den bir taburla takviye ederek hücumu sevk ediyorum." (B.D.H.T.H. c. V, kp. 2, Ekler bölümü).

: İngiliz Kolordusu Komutanı General Birdwood'un, Türk taarruzu karşısında akşam General Hamilton'a önerisi: "Bütün askerlerin geri çekilmesi" (General Birdwood'un bu önerisi, İngiliz Kuvvetleri Komutanlığı'nca, birlikleri çekecek vasıtaların bulunmaması nedeniyle yerine getirilememiş, ancak siper kazılıp içine gömülme tavsiyesinde bulunulmuştur. Ç.M.B.M.A.O.R., s.116).

25/26 Nisan 1915 : 19. Tümen'e ait bazı alayların, Arıburnu cephesinde düşmana gece taarruzu (57. Alayın taarruzu ile 180 rakımlı teppe zaptedilmiş, 27. Alay tarafından bazı tepeler ele geçirilmiş ise de 77. Alay'ın, taarruz edişine rağmen düşmanın ateş baskısı altında çözülme göstermesi nedeniyle sonuç elde edilememiştir. B.D.H.T.H., c. V, kp.2, s.122-126).

26 Nisan 1915 : Çanakkale'deki İngiliz çıkarma ve taarruzunun gündüz ve gece devam edişi; ancak Atatürk komutasındaki kuvvetlerimizin, siperlerini kahramanca savunması ve Conkbayırı üzerinden yeni bir taarruzu karşısında düşmanın başarısız kalışı (Atatürk, bugünkü taarruzu -daha sonra- Kemalyeri adı verilecek olan yerden yönetmiş, Kanlısırt-Kırmızısırt hattındaki düşman ağır kayıplar vererek kıyıya çekilmiştir. A.M.R., s.52, 55-56; K.A., s. 139; Borak, s. 130; A.K.D.D.A. Y., s.32).

: Güstaw Christianus'un, Sofya'dan Atatürk'e mektubu (Ö.A.Ö.M., s.90). (Atatürk'ün cevabı: Bk. 6 Haziran 1915).

27 Nisan 1915 : 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın Atatürk'e yazısı: "Başarınızı kutlarım. Raporlarınızı Başkomutanlık Vekâleti Yüksek Makamına arz ediyorum. ...Emrinize verilen 33. Alayla birlikte düşmanı denize dökünüz! Donanmamız, bizi ateşiyle destekleyecektir. Tanrı'nın yardımı bizimledir!" (A.K.D.D.A.Y., s.33).

: İngiliz birliklerinin, Arıburnu'ndan asker çıkartmaya devam etmeleri, Atatürk'ün emri ile 19. Tümen birliklerinin düşmana yeni bir taarruzu (Bugünkü taarruz ve çarpışmalarda yer

yer başarılar kazanılmışsa da fazla subay ve er kaybı, askerlerdeki genel yorgunluk nedeniyle takviye zorunluğu doğmuştur. Atatürk, raporunda, son iki gündeki başarıları sonuçlandıracak olan bugünkü harekâtın bağlı kuvvetlerce iyi değerlendirilememiş olduğunu belirtmektedir. *A.M.R.*, s.57-61; *K.A.*, s.130; *O.Y.S.G.*, s.95; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.2, s.134-142; *A.K.D.D.Y.*, s.33).

28 Nisan 1915 : Atatürk'ün, Arıburnu cephesindeki 25-27 Nisan günlerindeki büyük başarıları takiben subay ve er kaybı, askerlerin yorgunluğu, sevk ve idaredeki bazı eksiklikler nedeniyle taarruzları bir süre durdurma ve bulunulan çizgide savunmaya geçme kararı (Yeni taarruza hazırlık için 3. Kolordudan kuvvet istemişse de bu takviye bir süre gönderilememiştir. Düşman bugün de çıkarmaya devam ederek ileri hatlarını takviye etmiş, bazı taarruzlarda bulunmuşsa da başarı sağlayamamıştır. *A.M.R.*, s.61-66).

29 Nisan 1915 : İngilizlerin, Arıburnu cephesinde sağ kanadımız üzerine taarruz girişimi; fakat kuvvetlerimizin karşı taarruzu ile püskürtülmesi (*A.M.R.*, s.67-68).

: Atatürk'ün akşam 19. Tümen birliklerinin komutan ve subaylarına emri: "...İnşallah karşımızdaki düşmana son keskin darbeyi vuracağız. Beş gün ve beş geceden beri takdire değer kahramanlığınızın mükâfatını toplamak için bulunduğunuz mevzilerin bu gece tahkimatını artırarak kitalarınızın bağlantı, düzen, emir ve komutasını bir daha kuvvetlendirmek ve yedek kuvvetinizi lüzumunda hemen kullanacak bir halde bulundurmak hususunda şimdiye kadar gösterdiğiniz gayrete devam etmenizi ve askerlerinizi mümkün olduğu kadar çok istirahat ettirmek ve uyutmak yönlerini göz önünde tutmanızı tavsiye ederim" (*A.M.R.*, s.68-69; *Ç.R.*, s.151-152; *A.K.D.D.A.Y.*, s.34).

30 Nisan 1915 : Arıburnu cephesinde düşmanın, sağ kanadımız üzerindeki siperlere taarruzu, fakat birliklerimizin süngü hücumuyla püskürtülmesi (*A.M.R.*, s.69).

: Atatürk'ün, bölge komutanlarını Kemalyeri'nde toplayarak onlara yapılması gerekenler hakkında sözlü emri: "Karşımızda bulunan düşmanı mutlaka ölerek denize dökmek lâ-

zım olduğu kanaatindeyim... İçimizde ve komuta ettiğimiz askerlerde Balkan utancının ikinci bir safhasını görmekten- se burada ölmeyi tercih etmeyenlerin bulunacağını kesinlikle kabul etmem. ..Bu gece katılacak taze kuvvetlerle Cenab-ı Hakk'ın yüce yardımına sığınarak yarın düşmana taarruz etmek niyetindeyim" (*A.M.R.*, s.70-71; *Borak*, s.131-132).

- : 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın, Atatürk'e kutlama telgrafı: "Geceli gündüzlü devam eden harbi başarı ile yöneterek her an bir başka surette belirmekte olan fedakâr hizmetlerinizin devamını bekler, sizi yürekten kutlarım" (*A.M.R.*, S.69; *K.A.*, s. 141; *A.K.D.D.A.Y.*, s.34).
- : Atatürk'ün, 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın kutlama yazısına teşekkürü: "Komutanımızın yerinde emir ve talimatları içinde hareket olundukça, kesin başarının görülmesi için yüksek şahsınızı daha uzun zaman bekletmeyeceğimi kesinlikle umarım" (*A.K.D.D.A.Y.*, s.34-35).
- : Atatürk'e, gösterdiği fedakârlık ve kahramanlıklar nedeniyle "Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası" verilmesi (*AMR.*, s.69; *A.N.M.*, s.87; *A.K.D.D.A.Y.*, s.34; *K.A.*, s.141).

1 Mayıs 1915 : Atatürk komutasındaki 19. Tümen'in, Arıburnu cephesinde düşmana taarruzu (Sabaha karşı topçu ateşiyle başlayan bugünkü taarruz, gündüz ve gece sürdürülmesine, zaman zaman düşman mevzilerine girilmesine rağmen, kayıplarımız ve taze kuvvet yetersizliği sebebiyle mevziler tümüyle ele geçirilemedi. Bunun üzerine Atatürk, 2 Mayıs 1915 sabahı birliklere, taarruzu durdurarak buldukları hatta savunmaya geçmeleri emrini verdi. *A.M.R.*, s.69-86; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.2, s.157-161; *O.Y.S.G.*, s. 96; *K.A.*, s.141-142; *Borak*, s.132; *A.K.D.D.A.Y.*, s.35-36; *A.Y.A.*, s.36-37).

2 Mayıs 1915 : 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın, Arıburnu cephesindeki durumu yakından görmek üzere, Kemalieri'ne gelerek Atatürk'le görüşmesi (*A.M.R.*, s.87-88).

3 Mayıs 1915 : Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine emri: "Bütün muharebe-lerde, gerek subayların gerekse erlerin gösterdikleri kahramanlık cidden şan ve namus örneği olacaktır. Subaylar ve erlerin karşımızdaki düşmanı, tek kişi kalıncaya kadar de-

nize atabileceğine tam inancım vardır. ...Karşımızdaki düşmanı tümüyle yok etmekten ibaret olan görevimizi yapmak için sahip bulunduğumuz kuvvetlerden başka kuvvet istemek, Kirte bölgesinde ve vatanın diğer sınırlarında yapılan muharebeleri hatırlamamaktan ileri gelebilir. Benimle beraber burada harp eden bütün askerler kesinlikle bilmelidir ki, bize verilen vatan ve namus görevini tam olarak yapmak için, bir adım geri gitmek yoktur. Bu sırada uyku ve istirahat aramanın, bu istirahatten yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebediyen mahrum kalmasına sebep olabileceğini hepimize hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımla benimle aynı düşüncede olduklarına ve düşmanı tamamen denize dökmekçe yorgunluk işaretleri göstermeyeceklerine şüphe yoktur” (A.M.R., s.93; B.D.H.T.H., c. V, kp.2, s.161; A.K.D.D.A.Y., s.38; A.Y., s.80; A.Y.A., s.39).

: Atatürk'ün, Arıburnu'ndan, Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya mektubu: “...Maydos bölgesi kuvvetlerine komuta ettiğim zaman aldığım tertibat ile, düşmanın karaya çıkmasına imkân verilmeyebilirdi. Liman von Sanders Paşa, bizim orduları, bizim memleketimizi tanımadığı, gerektiği şekilde incelemede bulunacak kadar da bir zamana sahip olmadığından, sadece, ihraç noktalarını tamamiyle açık bırakacak tertibat almış ve düşmanın karaya çıkmasını kolaylaştırmıştır. ...Vatanımızın savunulmasında kalp ve vicdanları bizim kadar çarpmadığına şüphe olmayan, başta Liman von Sanders olmak üzere bütün Almanların fikrî gücüne de itimat buyurmamanızı kesin olarak temin ederim. Bence, bizzat buraya teşrif ederek, umumi vaziyetimizin gereklerine göre bizzat sevk ve idare etmeniz münasip olur kardeşim” (M.O.E.P., s.238-241).

4 Mayıs 1915 : İngilizlerin, sabah, Arıburnu cephesinden Kabatepe'ye -topçu ateşi desteğinde- asker çıkarmaya başlaması üzerine Atatürk'ün, Kabatepe'deki 77. Alay Komutanı Binbaşı Saip Bey'e emri: “Kuvvetiniz, karaya çıkan düşmanı defetmeye kâfidir. Taarruz edip uzaklaştırınız!” (Taarruz sonucu, çıkarma yapan düşman ağır kayıp vererek tekrar gemilerine dönmüştür. A.M.R., s.94-95).

5 Mayıs 1915 : İngilizlerin, sabah tekrar Kabatepe ve Arıburnu'ndan karaya asker çıkarmaya başlaması (Bu gece 19. Tümen'e bağ-

lı bir kısım kuvvetlerin yaptığı taarruzlarla düşmana ağır kayıplar verdirilmiş, bir siper de zaptedilmiştir. *A.M.R.*, s.97).

- 6 Mayıs 1915** : 5 Mayıs 1915 günü Kabatepe ve Arıburnu'ndan karaya çıkan İngilizlerin, yerleştikleri siperlerde tahkimatla meşgul olması ve karaya yeni çıkardığı topçuların, Kanlısirt'teki mevzilerimizi dövmeye başlaması üzerine Atatürk'ün Sol Kanat Kuvvetleri Komutanlığı'na emri: "Düşman ihtimal bir taarruz hazırlığı yapmaktadır. Tahkimat yapılarak mevziin hiçbir zayıf kısmı kalmaması ve Sol Kanat Kuvvetleri parçalarının, birbirini himaye edebilecek vaziyetin temini" (*A.M.R.*, s.97-99).
- 7 Mayıs 1915** : Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine emri: "Subaylar ve küçük subayların, ateş yönetimine pek ziyade önem vermelerini ve hücum sürelerinde, komşu birliklerin daha ziyade dikkat etmelerini kesinlikle isterim" (*Ç.R.*, s.168-169).
- 7/8 Mayıs 1915** : Atatürk'ün emri ile Üsteğmen Saffet komutasındaki Fedâî Müfrezesi'nin, düşmana Kanlısirt bölgesinde baskın şeklinde taarruzu ve bu taarruzu takiben sabah saat 9.00'da sağ kanattaki bir kısım askerlerimizin de taarruzuyla bazı düşman siperlerinin ele geçirilişi, bu arada düşmanın giriştiği bir karşı taarruzun, Cesarettepesi'nde Mehmet Çavuş Müfrezesi tarafından püskürtülmesi (Bugün, büyük kahramanlıklar gösteren 140 kişilik Fedâî Müfrezesi, taarruzları sonucu düşman siperleri içine girmiş, onları bozguna uğratmışsa da kayıplarının ağırlığı, özellikle komutanları Üsteğmen Saffetin omuzundan yaralanması, takviye kuvvetlerin kendilerine yeterli yardımı sağlayamaması gibi nedenlerle, girişimleri tam bir sonuca ulaşamamıştır. *A.M.R.*, s.102-104; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.2, s.168-170; *O.Y.S.G.*, s.96; *A.K.D.D.A.Y.*, s.40-41).
- 8 Mayıs 1915** : Atatürk'ün, Kanlısirt'a baskın yapan Fedâî Müfrezesi gazilerini Kemalyeri'ne çağırarak -gösterdikleri kahramanlık nedeniyle- kutlaması (*A.M.R.*, s.105).
- : Çanakkale cephesini ziyaret eden Alman ve Macar gazetecilerin, 19. Tümen Karargâhı'na gelişleri (*O.Y.S.G.*, s.96-97).
- 9 Mayıs 1915** : Atatürk'ün, erlerin yorgun düşmesi nedeniyle başarısızlık gösteren 72. Alay'ın 3. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut

Bey'e söyledikleri: "Dün yapılması emrolunan taarruzu sonuna kadar bitirecek ve karşınızdaki düşman siperlerini zaptedeceksin! Göndereceğim taze asker sizinle ancak bu şartla yer değiştirecek! Askerlerinizi, düşman siperlerini zapt ve işgal etmek üzere yönlendirme ve uyardırma başarisizliğiniz ve yahut askerinizin bir münasebetsizliği halinde yerinizi alacak yeni kuvvet evvelâ sizi ortadan kaldıracak ve ondan sonra yerinize geçecektir" (Bu tabur, 9/10 Mayıs 1915 günkü düşman taarruzlarını karşılama da büyük yararlık ve fedakârlıklar göstermiştir. *A.M.R.*, s.106-107).

9/10 Mayıs 1915 : Arıburnu cephesinin sağ yanından taze kuvvetlerle taarruza geçen İngilizlerin, 19. Tümen'e bağlı birlikler tarafından ağır kayıplar verdirilerek püskürtülmesi (*A.M.R.*, s.107; *A.K.D.D.A.Y.*, s.42).

10 Mayıs 1915 : Atatürk'ün, Arıburnu Kuvvetleri Komutanı olarak muharebeleri idare ettiği tepeye -3. Kolordu Komutanlığı'nın günlük emriyle- "Kemalyeri" adının verilmesi (*E.P.Ç.H.*, *Hayat dergisi*, sayı: 30, 1959, s.10; *Borak*, s.133).

: Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine emri: "Bölge komutanları ve alay komutanları, savaşın durum ve gidişini daima yakından izleyerek çıkacak fırsattan faydalanıp, daima zafere doğru yürümeyi asıl amaç edinmelidirler!" (*Ç.R.*, s.175-176).

: Atatürk'ün, Arıburnu cephesinin durumu ve geleceği hakkında Kuzey Grubu Komutanlığı'na raporu: Arıburnu'ndaki düşmanı bir an evvel denize dökmek lâzımdır. Bunun için Arıburnu kuvvetlerini ağır topçu ile ve bir tümen taze kuvvetle takviye etmek gerekir" (Kuzey Grubu Komutanlığı 12 Mayıs 1915 tarihli cevabında bu rapordaki önerileri uygun bulunduğunu bildirmiştir). (*A.M.R.*, s.111-115, 117-118; *E.P.Ç.A.*, s.75-88).

11 Mayıs 1915 : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, öğleden sonra, 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'yla Kemalyeri'ndeki Arıburnu Kuvvetleri Karargâhı'na gelişi, cephe hakkında Atatürk'le görüşmesi, bütün subay ve erlere gösterdikleri cesaret ve fedakârlık sebebiyle takdir ve tebriklerini bildirmesi (*A.M.R.*, s.111; *O.Y.S.G.*, s.97; *Ç.R.*, s.178; *K.A.*, s.144-145; *E.P.Ç.A.*, s.83, *A.K.D.D.A.Y.*, s.42; *A.Y.A.*, s.37).

- : Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine emri: "Daima tetikte bulunulacak, açık göz ve cesur keşif kolları düzenlenerek düşmanın durumu keşfedilecek ve düşmanın keşif kollarını tutsak almaya ve keşfine engel olmaya pek ziyade önem verilecektir. Düşman yakınında bulunan siperlerin, çok askerle tutulacak surette bir an önce uzatılıp genişletilmesine olağanüstü önem verilecektir" (*Ç.R.*, s.177-178).
- 12 Mayıs 1915** : Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine günlük emri: "...Askerlerimizin, yapılacak düşman hücumunu defedeceğine inancım tamdır. Ancak, yalnız düşman hücumlarını def etmek, amaç ve görevimizin güzel bitirilmesi için yeterli olmayıp, tersine düşman hücumu def olunduğu anda hemen bölge komutanları, o noktada destek ve yedeklerini birinci hatta sürerek karşı saldırı ve hücumla düşman mevziine girmek gerekir. Bundan başka, düşman hücumunun reddi haberini değil, karşı hücum ile düşman mevziine girilmiş olduğu haberini beklerim!" (*Ç.R.*, s.178-179).
- 13 Mayıs 1915** : Atatürk'ün, Kuzey Grubu Komutanlığı'na raporu: "Kolordu'nun isteği gereğince karşımdaki düşmanı Arıburnu'ndan atmak için canımı fedadan bir an tereddüt etmem. Komuta ettiğim birliği dahi son ere kadar ölüme gönderebileceğime güvenim var. Ancak, fayda verecek sonucu ortaya koyacağına kesin olarak inandığım evvelki raporumda da arz ettiğim üzere, ağır topçunun ateş himayesi altında yeni bir tümenle taarruzun yapılması gerekli olduğunu arz eylerim" (*A.M.R.*, s.118-119; *E.P.Ç.A.*, s.90).
- : Atatürk'ün, İngilizlerin günlerdir Arıburnu'ndan devamlı asker çıkarması üzerine -subay ve askerlerimizi maddeten ve manen uyanık ve emirlere hazır bulundurmak üzere- bildirisi: "...Bölge komutanları, son erimize kadar ölmek veya hut karşıımızdaki düşmanı bir fert kalıncaya kadar denize dökmek amacıyla taarruz ve hücumla hazırlanacaktır. Komutanlar bu görüş açısından her türlü tertibat ve incelemelerini bitirip hücumla hazır olduklarını bana bildireceklerdir" (*A.M.R.*, s.120-122; *Ç.R.*, s.181-182).
- 14 Mayıs 1915** : İngilizlerin, Arıburnu'na yeniden asker çıkarması; gece Bombasirtı'na yaptıkları taarruzun kuvvetlerimiz tarafından süngü ile püskürtülmesi ve düşmana ağır kayıplar verdirilmesi (*AM.R.*, s.122; *B.D.H.T.H.*, c.V, kp.2, s.173).

- 15 Mayıs 1915** : Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine günlük emri: "...Düşmanın gece saldırı ve hücumlarını ateşlerimizle etkisiz hale getirdikten sonra, karşı hücum yaparak kesin sonucun elde edilmesine kadar izlenmesi halinde, başarı umulduğundan, bu gibi fırsatların kaçırılmamasını bölge alay ve tabur komutanlıklarından ve bütün subay ve erlerden isterim" (*Ç.R.*, s.186).
- 16 Mayıs 1915** : Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine günlük emri: "...Düşman tarafında ortaya çıkan önemli hedeflere ateş açılması için, her defasında benim dikkati çekmem veya topçu alay komutanının emir vermesini beklemek doğru değildir!" (*Ç.R.*, s.187-188).
- : Edirne Valisi Hacı Adil Bey, Gelibolu Mutasarrıfı Rifat, Maydos (Eceabat) Kaymakamı Rahmi, Keşan Kaymakamı, Gelibolu Jandarma Komutanı'nın oluşturduğu heyetin, 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'yla beraber Kemalileri'nde Atatürk'ü ziyaretleri, cephede gösterdiği fedakârlık ve kahramanlık nedeniyle kendisini tebrik edişleri (*E.P.Ç.A.*, s.95-96; *O.Y.S.G.*, s.98).
- 17 Mayıs 1915** : Atatürk'ün, Arıburun Kuvvetleri Komutanlığı'ndan ayrılarak 19. Tümen Komutanlığı görevine dönüşü (*K.A.*, s.144; *A.K.D.D.A.Y.*, s.45; *A.Y.A.*, s.38). (Bugün, 3. Kolordu Komutanlığı'nın emriyle Çanakkale'deki kuvvetler yeniden düzenlenmiş ve bölge savunması 4 gruba ayrılmıştır. Bu düzenlemede Atatürk'ün komutasındaki 19. Tümen, Kuzey Grubu Komutanlığı'na bağlanmış ve bu grup kuvvetlerinin sağ kanadında yer almıştır. *A.K.D.D.A.Y.*, s.43-44; *A.M.R.*, s. 130-132; *K.A.*, s.146).
- : Atatürk'ün, Kuzey Grubu Komutanlığı'na raporu: "...Kuzey Grubu'nu oluşturan bütün kuvvetlerin hepsine 2. Tümen'in de katılımıyla tespit edilecek bir taarruz fırsatının, yarından sonra kaçırılmış olmasının ihtimal içerisinde bulunduğunu, havan ve obüslerden fazla bir etki beklemenin gereksiz olduğunu önemle arz ederim" (*B.D.H.T.H.*, c. V, kp.2, s.187-188).
- : Atatürk'e, Arıburnu muharebeleri hatırası olmak üzere Pa-dişah adına "Muharebe Altın Liyakat Madalyası" verilmesi (*AMR.*, s.130-131; *A.K.D.D.A.Y.*, s.44).

- : Atatürk'ün, Arıburun Kuvvetleri Komutanlığı'ndan ayrılışı nedeniyle emrindeki birliklere Kemalyeri'nden veda yazısı: "23 gün sevk ve idare etmek mutluluğunu kazandığım siz demir kitlenin, Tanrı'ya sığınarak yaptığı hücum iledir ki, düşmanın 20.000'i aşan kuvveti Arıburun'da yok edildi. ... Yirmi üç günlük ateşli ve kanlı ortak çabalarımız anısının, samimî ve temiz duyguyla korunacağından eminim" (*A.M.R.*, s.133;*A.K.D.D.A.Y.*, s.45; *K.A.*, s.146).
- 18 Mayıs 1915** : Kemalyeri'nden ayrılan Atatürk'ün, 19. Tümen'e ait siperleri dolaşarak subay ve erlerle görüşmesi ve kuvvetlerini yeni bir taarruza hazır hale getirmesi (*A.M.R.*, s.137; *O.Y.S.G.*, s.98; *A.K.*, s.148).
- 19 Mayıs 1915** : Kuzey Grubu Komutanlığı'nın, kendine bağlı tümenlerle Arıburnu doğusundan düşmana, sabaha karşı baskın şeklinde taarruzu (Bugünkü taarruzda Atatürk komutasındaki 19. Tümen birliklerinin, düşmanın sol yanına taarruz ederek birçok mevzileri ele geçirmelerine karşın, cephedeki genel harekâtın tam gelişmemesi nedeniyle büyük bir başarı sağlanamamış; saat 9.00 sıralarında Kuzey Grubu Komutanı'nın emri ile taarruz durdurulmuştur. *A.M.R.*, s.143-145; *K.A.*, s.148-149; *B.D.H.T.H.*, c.V, kp.2, s.189-191,195-210; *O.Y.S.G.*, s.98; *Ç.R.*, s.192-194, 196; *A.K.D.D.A.Y.*, s.47-48).
- 22 Mayıs 1915** : Atatürk'ün Çanakkale'de Cesarettepesi'nden Fuat (Bulca), Salih (Bozok) ve İbrahim Beylere mektubu: "Telgrafınızı aldım. Duygu ve tebriklerinize teşekkür ederim. Buralarda bugüne kadar komuta ettiğim kuvvetlerle yaptığım görevlere karşı Kolordu, Ordu ve Başkomutanlık tarafından gösterilen yüksek takdir cidden beni mahcup etmiştir. Savaşı yönettiğim yere "Kemalyeri", tümenimin düşmandan geri aldığı ve bu dakikada bulunduğum yere "Cesarettepesi" isimlerini verdikleri gibi gümüş savaş madalyasından sonra altın liyakat savaş madalyası da verdiler. Terfiim dahi konu oldu. Tabii ben, terfi için çalışmadığımdan "sıram geldiği zaman" cevabını verdim" (*A.K.Y.Y.A.S.B.H.*, M. 24.11.1979; *Ö.A.Ö.M.*, s.36-37).
- 23 Mayıs 1915** : Atatürk'e, Almanya İmparatoru tarafından "Demir Haç" nişanı verildiğinin, 5. Ordu Komutanlığı'nca bildirilmesi

(O.Y.S.G., s.100). (Atatürk'e bu nişanın verilış tarihi, A.N.M., s. 126,127 ve K.A.B.K.Ö., s.101'de 10 Ocak 1916 olarak gösterilmiştir. Oysaki Atatürk, Madam Corinne'e gönderdiği 27 Haziran 1915 tarihli kartta "Almanya'nın Demir Haç nişanıyla ödüllendirildiğini" yazmaktadır).

24 Mayıs 1915 : Çanakkale cephesinde İngilizlerin isteği ile ölü ve yaralıları toplamak üzere sabah 7.30'dan akşam 16.30'a kadar bir ateşkes yapılması (A.M.R., s.148; O.Y.S.G., s.100; B.D.H.T.H., c.V, kp.2, s.211-212; Ç.R., s.197; E.P.Ç.A., s.105; A.K.D.D.A.Y., s.47).

29 Mayıs 1915 : Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine tahkimat hakkında talimatı: "...Herkes ve bütün erler iyi bilmelidirler ki, siperler yalnız savunma için değildir ve saldırıyı sağlamayan siperler, zararlı ve başarısızlığa uğraticıdır. Mevcut siperler iyileştirilip düzenlenecek ve tahkimat yalnız düşman ateşinden korunup az telefata vermek görüşüne dayanmayıp, düşmanı ezecek ve saldırıyı kolaylaştırabilecek mükemmel şekle sokulacaktır" (Ç.R., s.210-213).

: 19. Tümen'e ait bazı birliklerin, düşmana taarruzu; ancak kesin bir sonuç alınamaması (O.Y.S.G., s.101).

30 Mayıs 1915 : Çanakkale'de, Ağıldere bölgesinde İngilizlerle şiddetli çarpışmalar olması (31 Mart 1915 günü de devam eden Ağıldere muharebesi, Anafartalar Bölgesi Komutanı tarafından başlatılmış, ancak Atatürk tarafından idare edilerek başarı ile sonuçlandırılmıştır. A.M.R., s.154-155; A.M.T., s.4).

: İngilizlerin, Arıburnu cephesinde 19. Tümen'in sol kanadını oluşturan 27. Alay cephesine taarruzu; ancak ağır kayıplar verdirilerek geri çekilmeye mecbur edilişleri (A.M.R., s.154). (Düşman, bu taarruzu Ağıldere muharebesi devam ederken, yedekteki kuvvetlerimizi bu cephede tespit etmek için yapmıştır. A.M.R., s.154).

: Atatürk'ün, Maydos'taki karargâhından Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...İki aydır buradayım ve Çanakkale Boğazı'nı, Müttefiklerin çıkarma girişimlerinde bulunan donanmalarına ve kuvvetlerine karşı savunuyorum. Bu ana kadar hep muvaffak oldum ve aynı yerde kalırsam, kuvvetle ümit ediyorum ki, daima da muvaffak olacağım. Burada benim isminin duyulmamasına hayret etmemeli; çünkü

ben, mühim bir muharebenin kahramanı olarak Mehmet Çavuş'a şeref kazandırmayı tercih ettim. Tabii şüphe etmezsiniz ki, muharebeyi idare eden sizin dostunuzdu ve savaş gecesi, muharebe edenlerin saflarında Mehmet Çavuş'u bulan da o idi!" (A.B.K.M., M.27.11.1954; M.K. ve C.L., s.52-53,112-117).

1 Haziran 1915 : Atatürk'ün, albaylığa yükselişi (K.A.M.M.T., s.123,618; İ.A., s.724; A.H.E., s.79; K.A., s. 150; O.Y.S.G., s. 102; Borak, s. 134; A.Bi., s. 13; A. Y., s.45; A.Y.A., s.38; K.A.B.K.Ö., s.100; A.N.M., s.177).

: Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, albaylığa yükselişi nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı: "Yeni rütbenizi tebrik ederim. Bu terfi, görmekte olduğunuz büyük ve fedakârane hizmetlerinize karşılık bir mükâfat değil, ancak, memlekete daha mühim ve ordumuza daha kıymetli hizmetler görebilecek mevkilere erişmek için, geçilmesi gereken bir basamaktır" (M.O.E.P., s.242-243).

: Atatürk'ün, -180 rakımlı tepe üzerindeki- 19. Tümen Karargâhı'na gelen 5. Ordu Kurmay Başkanı Albay Kâzım (İnanç) Bey'e -Liman von Sanders'e iletmek üzere- "Kuzey Grubu" cephesinin düzeni, emir ve komutası hakkında görüşlerini açıklaması (A.M.R., s.155-156; A.M.T., s.5).

2 Haziran 1915 : Kuzey Grubu Komutanlığı'nca, 5. Tümen'in, Arıburnu cephesinden geriye alınması ile Atatürk'ün komuta ettiği 19. Tümen cephesinin genişletilmesi (A.M.R., s.154; A.M.T., s.3; K.A., s.150; A.Y., s.46). (19. Tümen cephesinin genişletilmesi ve yeniden düzenlenmesini takiben, Tümen Karargâhı, 4 Haziran 1915 günü 180 rakımlı tepeden Düztepe'ye nakledilmiştir. A.M.R., s.155; A.M.T., s.4-6).

4 Haziran 1915 : İngilizlerin, Kirte bölgesine yaptıkları taarruzun öğleden sonra 19. Tümen cephesine de yönelişi (A.M.R., s.156; B.D.H.T.H., c. V, kp.3, s.40; O.Y.S.G., s. 102).

4/5 Haziran 1915 : İngilizlerin, Arıburnu cephesinde, gece bazı siperlerimize girmeye muvaffak oluşu, ancak karşı hücumla siperlerin bir bölümünün geri alınışı (Atatürk, bu gece sabaha karşı Düztepe'deki karargâhtan Tümen cephesine gelerek askeri harekâtı yönetmiştir. A.M.T., s.6; A.M.R., s.156-157; O.Y.S.G., s.102; B.D.H.T.H., c. V., kp.3, s.40).

- 5 Haziran 1915** : 19. Tümen birliklerinin, 4/5 Haziran gecesi düşman tarafından işgal edilen siperleri tekrar ele geçirmeleri (*A.M.R., S.156-157; O.Y.S.G., s. 102*).
- : Atatürk'ün, akşam, 19. Tümen birliklerine yayınladığı emir: "...Düşmana olan yakınlığımız nedeniyle birinci hatlardaki kıtaların her vakit uyanık bulunmaları, mangaların başında manga, takımların başında takım komutanları ve sırasıyla her kıta komutanının daima hazır ve erlerin heves ve gayretini artırmak suretiyle her durumda örnek olmaya fırsat gözetmelerini kesinlikle isterim" (*B.D.H.T.H., c. V, kp.3, s.43,569-571*).
- : Dahiliye Nazırı Talât Paşa, Edirne Valisi Hacı Adil, Dr. Nâzım, İsmail Canbulat ve Abdülkadir Beylerin, Kemalyeri'nde 3. Kolordu Karargâhı'nı, daha sonra Düztepe'de 19. Tümen Karargâhı'nı ziyaretleri ve Atatürk'le görüşmeleri (*E.P.Ç.A., s.108; O.Y.S.G., s.102*).
- 6 Haziran 1915** : Atatürk'ün, Maydos'tan Güstaw Christianus'un 26 Nisan 1915 tarihli mektubuna cevabı: "İngilizler ağır şekilde mağlup edildiler. Sizin mektubunuzu aldığım dünkü gün de taburlarımın sevindirici zafer günü olmuştur. Bütün düşmanlarımızı yere serdiğimiz gün nazikâne davetinize uyacağım" (*İn. A., s.122; Ö.A.Ö.M., s.90-91*).
- : Atatürk'ün, Maydos'tan Madam Hilda Christianus'a mektubu: "...Sizin bana verdiğiniz Almanca derslerini asla unutmadım. Sizi temin ederim ki top gürültüleri ve mermi yağmuru altındaki mühim muharebe günlerinde dahi hayatımın en güzel hatıraları, bu güzel ve dostane saatlerdi. ...Düşmanlarımızı yere serdikten ve sevgili vatanımızı rahata kavuşturduktan sonra hemen sizi ziyarete koşacağım" (*İn. A., 8.123; Ö.A.Ö.M., s.90*).
- : Atatürk'ün, Maydos'tan Madam Corinne'e Fransızca kartı: "İşte Arıburnu'nda İngilizlerle savaştayım. Düşmanın esaslı kuvvetini ezdim, arka kalanı da cesur kuvvetlerim tarafından sahile, donanmaları ile himaye edilen bir noktaya sürüldü. Pek ziyade ümit ederim ki, düşmanın tam imhası haberini yakında alacaksınız!" (*A.B.K.M., M. 28.11.1954; M.K. ve C.L., s.54-55; Ö.A.Ö.M., s.77-78*).
- 7 Haziran 1915** : Atatürk'ün, Kemalyeri'ne giderek 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa ile görüşmesi, tümeni için yeterli miktarda el bombası istemesi (*E.P.Ç.A., s.118; O.Y.S.G., s.102*).

- : İngilizlerin gece, Bombasırtı'na taarruzu, ancak işgal ettikleri siperlerden kısa zamanda atılarak imha edilmeleri (*A.M.R.*, s.157; *O.Y.S.G.*, s. 102-103). (Düşman, bu sırttaki siperlerimize 11 Haziran 1915 günü yeni bir taarruz daha yapmışsa da ağır kayıplar vererek çekilmek zorunda kalmıştır. *A.M.R.*, s. 159).
- 10 Haziran 1915** : Kuzey Grubu ve 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa ile 3. Kolordu Kurmay Başkanı Yarbay Fahrettin (Altay) Bey'in, 19 Tümen Karargâhı'na gelişleri ve Atatürk'le görüşmeleri (*O.Y.S.G.*, s.103).
- 15 Haziran 1915** : Atatürk'ün, 19 Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin (Çalışlar) Bey hakkında, rütbe yükselmesi için öneri yazısı: "Ciddi, geçimli, muktedir, cesur, tecrübe kazanmış. Tümen Komutanlığı'na aday olabilir" (*O.Y.S.G.*, s.103-104)
- 24 Haziran 1915** : Atatürk'ün, 19. Tümen'e yaptırılması istenilen yeni bir taarruz hakkında 3. Kolordu Komutanlığı'na raporu (Atatürk, bu raporunda tümenin taarruz hazırlıklarının bitirildiğini, ancak düşman elindeki bazı hatların düşürülmesi için topçu hazırlığına gerek olduğunu bildirmektedir. *A.K.D.D.A.Y.*, s.47-48)
- 25 Haziran 1915** : Atatürk'ün, Kemalyeri'nde Kuzey Grubu ve 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın karargâhına giderek kendisiyle görüşmesi (*O.Y.S.G.*, s.105).
- 27 Haziran 1915** : Atatürk'ün, Maydos'tan Madam Corinne'e Fransızca kartı: "İşte haberler... Daima büyük başarılarla savaşıyoruz. Ümit ederim ki, gümüş imtiyaz, altın harp liyakat madalyaları aldığımı, Almanya'nın Demir Haç nişanıyla ödüllendirildiğimi ve son defa da albaylığa yükseldiğimi duyduunuz" (*A.B.K.M.*, M. 29.11.1954; *Ö.A.Ö.M.*, s.78; *M.K. ve C.L.*, s.55).
- 29 Haziran 1915** : Başkomutan Vekili Enver Paşa, Şehzade Ömer Faruk Efendi ve İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey'in, Gelibolu'da 5. Ordu Karargâhı'nı ve Kemalyeri'nde 3. Ordu Karargâhı'nı ziyaretten sonra Düztepe'de 19. Tümen Karargâhı'nda Atatürk'ü ziyaret edişleri (*E.P.Ç.H.*, *Hayat dergisi*, sayı: 35, 1959, s. 11; *O. Y.S.G.*, s.105-106).
- 29/30 Haziran 1915** : İngilizlerin, akşam baskın şekilde taarruza ve Atatürk'ün emri ile kuvvetlerimizin Yüksekırt'a karşı taarruzu

(*A.M.R.*, s.160-164). (Takviye kuvvetlerinin yerinde ve zamanında kullanılmaması, karşı taarruzun başarısını önlemiş ve kayba sebep olmuştur.*A.M.R.*,s.164-165;*O.Y.S.G.*,s.106)

- 1 Temmuz 1915** : İstanbul'dan gelen Ajans Müdürü Hüseyin Tosun ile Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden Ali Ekrem (Bolayır) Bey'in, 19. Tümen Karargâhı'nda Atatürk'ü ziyareti (*O.Y.S.G.*, s.106)
- 4 Temmuz 1915** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı izzettin (Çalışlar) Bey'le beraber Cesarettepesi'ndeki 18. Alay'a ait siperleri gezmesi ve buradaki mevzilerin kuvvetlendirilmesi için bazı direktifler vermesi, düşmanın taarruzu halinde uygulanacak hareket hakkında komutanlarla görüşmesi (*O.Y.S.G.*, s.106).
- 5 Temmuz 1915** : Atatürk'ün, Maydos'tan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "Uzun zamandan beri aramızda derin bir sessizlik hüküm sürmektedir. Onu evvela sizin ortadan kaldıracığınızı sanıyordum. Fakat insanın tahayyül ettiği şey nadiren gerçekleşir" (*A.B.K.M.*, M. 6.12.1954; *Ö.A.Ö.M.*, s.74-75; *M.K.* ve *C.L.*, s.55-56).
- 10 Temmuz 1915** : Tasvir-i Efkâr gazetesi muhabirlerinden Ferit Bey'in, 19. Tümen Karargâhı'nda Atatürk'ü ziyareti (*O.Y.S.G.*, s.107).
- 13 Temmuz 1915** : İngiliz ve Fransızların, Seddülbahir'e yeni bir taarruzu, ancak yedekteki birliklerin ileri sürülmesiyle önlenmesi (*T.B.Y.*, s. 101).
- 15 Temmuz 1915** : Atatürk'e, fakfon (nikel, bakır, çinko alaşımı)'dan harp maddesi verilmesi (*İ.M.T.T.*, s.80; *K.A.B.K.Ö.*, s.100;*A.H.E.*, s.359; *A.N.M.*, s.117).
- 16 Temmuz 1915** : Gazeteci, yazar ve şairlerden oluşan bir edebî heyetin, harp alanını ziyaret etmek üzere, İstanbul'dan Çanakkale'ye gelişi (Hamdullah Suphi [Tanrıöver], Ahmet Ağaoğlu, Ali Canip [Yöntem], Ömer Seyfettin, Mehmet Emin [Yurdakul], İbrahim Alâettin [Gövsâ], Hakkı Süha [Gezgin], Enis Behiç [Koryürek]'in de içinde bulunduğu heyet, Çanakkale cephesine gelerek 5. Ordu ve 3. Kolordu Karargâhlarını ziyaret etmiş, Arıburnu ve Seddülbahir harp bölgelerini gezmiştir. Heyet, Cesarettepesi'ne giden yolun düşman kontrolünde ve tehlikeli oluşu nedeniyle Atatürk'ü ziyaret ede-

memiş, ancak telefonla konuşarak başarılarını kutlamıştır. *Ç.İ., s.1-10; A.So., V. 16.9.1947; E.P.Ç.H., Hayat dergisi, sayı: 36, 1959, s.15).*

- 17 Temmuz 1915 :** Gelibolu Mutasarrıfı Süreyya (Yiğit) Bey'le Maydos (Eceabat) Kaymakamı Rahmi Bey'in, 19 Tümen Karargâhı'nda Atatürk'ü ziyareti ve geceyi karargâhta geçirmeleri (*O.Y.S.G., s. 108).*
- 19 Temmuz 1915 :** Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber, öğleden sonra, 3. Kolordu Karargâhı'nın bulunduğu Kemalyeri'ne gelerek Veliht Yusuf İzzettin Efendi'yi karşılama töreninde bulunması, akşam yemeğini Kemalyeri'nde yemesi, tekrar 19. Tümen Karargâhı'na dönüşü (*O.Y.S.G., s. 108-109).*
- 28 Temmuz 1915 :** Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber 27. ve 57. Alay cephelerini gezmesi (*O.Y.S.G., s.110).*
- 30 Temmuz 1915 :** 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın, Kurmay Başkanı Fahrettin (Altay) Bey'le beraber 19. Tümen Karargâhı'na gelerek Atatürk'ü ziyareti (*O.Y.S.G., s.110).*
- 1 Ağustos 1915 :** Atatürk'ün Kuzey Grubu ve 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'ya -Çanakkale savaşlarındaki yararlıklarından ötürü terfi etmesi nedeniyle- tebrik yazısı ve Esat Paşa'nın cevabı: "Bu yükselişte en büyük iftiharım, 19. Tümen ve onun muhterem girişken komutanıdır" (*Ö.A.Ö.M., s.59-60; E.P.Ç.H., Hayat dergisi, sayı:37, 1959, s.22).*
- 2 Ağustos 1915 :** Atatürk'ün, Arıburnu'ndan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...Burada hayat o kadar sakin değil. Gece gündüz her gün çeşitli toplardan atılan şarapneller ve diğer mermiler başlarımızın üstünde patlamaktan uzak kalmıyor. Kurşunlar vızıldıyor ve bomba gürültüleri toplarinkine karışıyor. Gerçekten bir cehennem hayatı yaşıyoruz. Çok şükür, askerlerim pek cesur ve düşmandan daha dayanıklılar. Bundan başka hususî inançları, çok defa ölüme sevk eden emirlerimi yerine getirmelerini çok kolaylaştırıyor. Gerçekten onlara göre iki semavî netice mümkün: Ya gazi ya da şehit olmak!" (*A.B.K.M., M. 30.11.1954; Ö.A.Ö.M., s.78-79; M.K. ve C.L., s.56-57).*

- 6 Ağustos 1915** : İngilizlerin, Arıburnu cephesine topçu ateşiyle başlayan taarruzu ve 16. Tümen cephesindeki Kanlısırtı ele geçirmesi (Düşman 19. Tümen'in sol kanadındaki siperlere de hücum etmiş; fakat bu hücumlar kendilerine ağır zayıat verdirilerek püskürtülmüştür. *A.M.T.*, s.16; *B.D.H.T.H.*, c. V, *kp.3*, s.332-336; *O.Y.S.G.*, s.111; *Erden*, s.15; *A.Y.*, s.55).
- 6/7 Ağustos 1915** : İngilizlerin, gece yarısından hemen sonra Arıburnu cephesinde 19. Tümen'in sol kanadına taarruzu ve bu taarruzun bütün cepheye yayılma eğilimi üzerine Atatürk'ün saat 01.10'da emri: "Umumî vaziyet mühimdir. Komutanlar ve subaylardan her zamandan fazla uyanıklık ve fedakârcasına çalışma isterim!" (*A.M.T.*, s.17; *B.D.H.T.H.*, c. V, *kp.3*, s.347; *Erden*, s.15; *A.Y.A.*, s.39; *A.Y.*, s.56; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.121).
- 7 Ağustos 1915** : İngiliz topçusunun, sabaha karşı Anafartalar cephesinde yeniden ateşe başlaması ve bunu takiben Şahinsırt ve Ağıldere'den ilerleyerek Conkbayırı'na doğru 19. Tümen cephesine taarruzu, fakat askerlerimiz tarafından ağır kayıplar verdirilerek püskürtülmesi (Düşman gece de taarruz girişiminde bulunmuş, ancak gece saldırısı da askerlerimizin ateşiyle durdurulmuştur. *A.M.T.*, s. 18-20; *B.D.H.T.H.*, c. V, *kp.3*, s.348-353; *O.Y.S.G.*, s.111).
- : Atatürk'ün, Kuzey Grubu Komutanlığı'na saat 05.05'de raporu: "Düşman, gece yarısından başlayarak topçusuyla şiddetli ateş altına aldığı 18. ve 27. Alay cephelerine, saat 04.30'da da hücum etmişse de Tanrı'nın yardımıyla ağır kayıplar verdirilerek hücumunun sonuçsuz bırakılmış olduğu arz olunur" (*B.D.H.T.H.*, c. V, *kp.3*, s.348).
- 8 Ağustos 1915** : 5. Ordu Komutanlığı'nca "Anafartalar Grubu Komutanlığı" adıyla Anafartalar ve Kocaçimen bölgelerini içine alan bir komutanlık oluşturulması ve komutanlığına -Saros Grubu Komutanı- Albay Feyzi (Önay) Bey'in getirilmesi (*A.M.R.*, s.182; *A.M.T.*, s.23-27; *B.D.H.T.H.*, c.V, *kp.3*, s.358; *E.P.Ç.A.*, s.265; *A.K.D.D.A.Y.*, s.50) (Albay Feyzi Bey, 5. Ordu Komutanlığı'nca bugün yapılması emredilen taarruzu, birliklerin yorgun olduğu gerekçesiyle bir gün sonraya bırakmak düşüncesinde olduğundan atanmasını takiben aynı gün komutadan alınmıştır. *A.M.T.*, s.27-28; *K.A.*, s.160; *E.P.Ç.A.*, s.266; *A.K.D.D.A.Y.*, s.50-51; *A.Y.A.*, s.43).

- : İngilizlerin, sabah Conkbayırı'na şiddetli topçu ateşiyle başlayan taarruzu, Conkbayırı tepesinin İngilizlerin eline geçmesi sebebiyle durumun, bölgedeki 9. Tümen'e ait kuvvetler açısından kritik hal alması (*A.M.R.*, s.180-182; *A.M.T.*, s.21-23,48; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.356-357; *Erden*, s.15; *A.A.K.*, s.57; *A.K.D.D.A.Y.*, s.49-50; *A.Y.*, s.56-58).
- : Atatürk'ün, saat 19.00'da Kuzey Grubu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'ya, Conkbayırı bölgesindeki kritik durumu belirterek 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'in ikaz edilmesi için, telefonla yaptığı öneri: "Conkbayırı'ndaki durumun henüz önemli ve nazik olduğu anlaşılıyor. Bu hususta Ordu Komutanı'nın ciddi surette dikkatini çekmeye aracı olmanızı, memleketin selâmeti adına dilerim" (*B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.361).
- : Conkbayırı'nda durumun kritikleşmesi üzerine Atatürk'ün, 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders adına Kurmay Başkanı Albay Kâzım (İnanç) Bey tarafından telefon başına çağırılması ve vaziyeti nasıl gördüğü sorusuna cevabı: "Bütün mevcut kuvvetlerin komutam altına verilmesinden başka çare kalmamıştır!" 5. Ordu Kurmay Başkanı'nın "Çok gelmez mi?" sözüne Atatürk'ün cevabı: "Az gelir!" (*A.M.R.*, s. 186; *A.M. T.*, s.26; *K.A.*, s. 155-157; *A.A.G.K.*, s.474).
- : Atatürk'ün, gece saat 21.45'de -5.Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'in emriyle- Anafartalar Grubu Komutanlığı'na getirilişi ve kendisine 9 Ağustos günü fecirle taarruza geçme emrinin verilmesi (*A.M.R.*, s. 187; *A.M.T.*, s.3,28; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.362; *O. Y.S.G.*, s. 112; *Erden*, s.16; *A.A.K.*, s.8, 57; *K.A.M.M.T.*, s.618; *K.A.*, s.162-163; *A.H.E.*, s.89; *A.A.G.K.*, s.474; *E.P.Ç.A.*, s.273-274; *Ç.C.S.*, s.54; *A.Y.A.*, s.40,43; *K.A.B.K.Ö.*, s. 100; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.122). (Atatürk'ün Anafartalar Grubu Komutanlığı'na getirilmesiyle 19. Tümen Komutan Vekilliğine 27. Alay Komutanı Yarbay Şefik [Aker] Bey atanmıştır).

8/9 Ağustos 1915

- : Atatürk'ün, Anafartalar Grubu Komutanlığı'na atanması nedeniyle 19. Tümen mensuplarına veda yazısı: "Anafartalar Grubu Komutanlığı'nı üzerime almak üzere şimdi hareket ediyorum. Bugüne kadar bana, gayret ve fedakârlığı-

nızla kazandırdığınız başarıları, şimdi yeni üzerime aldığım vazifede de bana olan sevgi ve güveninizle tamamlayacağıma büyük inanç ile size veda ediyorum” (A.M.T., S.29;A.Y., s.59-60).

: Atatürk'ün, saat 01.30'da Anafartalar Grubu Komutanlığı Karargâhı'nın bulunduğu Çamlıtekke'ye gelerek Anafartalar Grubu'nun emir ve komutasını üzerine alması (B.D.H.T.H., c. V, kp.3. s.406; O.Y.S.G., s. 112).

9 Ağustos 1915 : Atatürk komutasındaki kuvvetlerin, Anafartalar bölgesinde İngilizlere taarruzu; düşmanın tepelerden, tekrar çıkarma yaptığı kıyılara itilmesi (Atatürk, 7. ve 12. Tümenlerin sabaha karşı başlayan taarruzunu, Anafartalar bölgesinin gözleme yeri olan bir tepeden, başından sonuna kadar yönetmiştir. Bugünkü Türk taarruzu ve muharebeler esnasında bozguna uğrayan düşman, durmaksızın karaya çıkarttığı piyade ve topçu birlikleriyle takviye almışsa da sonunda mağlup edilerek geriye atılmıştır. A.M.R., s.187; A.M.T., s.36-44; B.D.H. T.H., c. V, kp.3, s.367-368; O. Y.S.G., s. 112; A.A.K., s.57; Ç.C.S., s.54-56; K.A., s.163-167; A.H.E., s.91; A.Y., s.62; A.K.D.D.A.Y., s.53-55; A.Y.A., s.40-43; Ç.M.B.M.A.O.R., s.122).

: Atatürk'ün, akşamüzeri Conkbayırı bölgesine hareketi (Atatürk bugünkü taarruzun başarı ile sonuçlanması üzerine, akşam üzeri Anafartalar bölgesindeki gözleme yerinden ayrılarak Conkbayırı bölgesine hareket etmiştir. Yolu üzerinde Çamlıtekke'de -oraya gelmiş bulunan- Liman von Sanders ile görüşükten sonra, akşam Conkbayırı ile Suyatağı arasında bulunan 8. Tümen Karargâhı'na gelmiş, burada bölgedeki son durumu tetkik ederek 10 Ağustos 1915'te, sabah fecirle beraber taarruz için bütün hazırlıkların yapılması emrini vermiştir. A.M.T., s.45-50; B.D.H.T.H., c. V, kp.3, s.372-373; Ç.C.S., s.64; K.A., s.168; A.K.D.D.A.Y., s.56; A.Y., s.65-66, 70-71; A.Y.A., s.45-50; Ç.M.B.M.A.O.R., s.123).

10 Ağustos 1915 : Atatürk komutasındaki kuvvetlerin, İngilizlerin 8 Ağustos'ta ele geçirdiği Conkbayırı'na sabaha karşı taarruzu ve hücum safının önünde Atatürk'ün askerlere söyledikleri: “Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç

şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Evvelâ ben ileri gideyim. Siz, ben kırbacımla işaret verdiğim zaman hep birden atılırsınız!” (8. Tümen alayları tarafından başlangıçta top ve tüfek ateşi olmaksızın sadece süngü hücumuyla baskın şeklinde geliştirilen bu taarruz ve süngü muharebeleri sonucu, düşman 4 saat içinde Conkbayırı’ndan tamamen atılmış, ayrıca Şahinsirt’in en yüksek tepesi de ele geçirilmişti. Düşmana asker ve araç bakımından büyük kayıplar verdirilen bugünkü muharebe esnasında Atatürk, kalbini hedef alan bir şarapnel parçasının, göğüs cebindeki saati parçalayarak geri dönmesi sonucu mutlak bir ölümden kurtulmuştur. *A.M.T.*, s.54-57; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.374-376; *A.A.K.*, s.58; *K.A.*, s.171-173; *E.P.Ç.A.*, s.278-283; *Ç.C.S.*, s.64-69; *A.Y.*, s.72-74; *A.K.D.D.A.Y.*, s.56-57; *A.Y.A.*, s.41-42; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.123).

- : Atatürk’ün, Conkbayırı taarruzunun başarı ile sonuçlanması üzerine, saat 12.15’te 8. Tümen Komutanlığına emri: “Taarruzu durdurunuz. Conkbayırı ve Şahinsirt’in batıya en hakim noktası daima elde bulundurulacak surette, kıtalarınızla tuttuğunuz hattı kuvvetlendiriniz!” (*A.M. T.*, s.56; *A.K.D.D.A.Y.*, s.57; *A.Y.A.*, s.41-42).
- : Atatürk’ün, öğleden sonra 8. Tümen’e veda ederek Anafartalar Grubu Karargâhı’na dönüşü (*A.M.T.*, s.57).
- : Çanakkale cephesindeki İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Hamilton’un notu: “Türkler ancak bizi Conkbayırı’ndan atmak suretiyle görevlerini yapacaklarını anladılar ve öyle yaptılar!” (*Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.123).

14 Ağustos 1915 : 19. Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin (Çalışlar) Bey’in, Atatürk’ün komutasındaki Anafartalar Grubu Komutanlığı Kurmay Başkanlığı’na atanması (*O.Y.S.G.*, s.113).

15 Ağustos 1915 : İngilizlerin, gece taarruzu ve Anafartalar cephesinde Kireçtepe’nin bazı kısımlarını ele geçirmeleri; ancak karşı taarruzumuzla bu mevzilerin tekrar geri alınışı (*A.M.T.*, s.58, *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.426-429,436; *K.A.*, s.174; *A.K.D.D.A.Y.*, s.58).

16 Ağustos 1915 : İngilizlerin, takviyeli kuvvetlerle Anafartalar cephesinde Kireçtepe’ye yeniden taarruzu; ancak 5. Tümen’e bağlı alayların karşı koyması ile ağır kayıplar verdirilerek ilerlemele-

rine imkân verilmemesi (Atatürk, bugünkü çarpışmaları da ateş hattında, 5. Tümen Karargâhı'nın bulunduğu 161 rakımlı tepeden yönetmiştir. *A.M.T.*, s.58-61; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.429-430,437; *A.H.E.*, s.144; *K.A.*, s.175; *A.K.D. D.A.Y.*, s.59).

: Atatürk'ün, 5. Tümen Karargahı'na gelişinde, Tümen Komutanı Yarbay Wilmer'e, kendisinin muharebe meydanına geldiğinin kıtalara bildirilmesine dair emir yazdırması ve bu emrin kıtalara ulaştırılması (*O.Y.S.G.*, s.113).

17 Ağustos 1915 : İngiliz Generali Hamilton'un, Londra'ya gönderdiği rapor: "Üzülerek söylemeliyim ki Türkler bizim bazı yeni birliklerimiz üzerinde manevî üstünlük sağlamışlardır. Dolayısıyla eğer Çanakkale seferi çabuk ve başarılı bir sonucu ulaştırılacaksa bana büyük çapta yardımcı kuvvetler gönderilmedir. ...İyi komuta edilen ve cesaretle savaşan Türk ordusunun karşısındayız! "(*A.H.E.*, s.95; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.124; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.446; *A.B.E.B.*, s.110).

19 Ağustos 1915 : Atatürk'ün, Çamlıtekke'den, Anafartalar Grubu'na bağlı birliklere grup emri: "...Anafartalar Grubu, karşısındaki düşmanı sarsacak, amaç olarak tümünü denize dökmek üzere hareket edecektir. Komutan ve subaylarla erlerin söz götürmez fedakârlıklarıyla bu amacın elde edileceğinden eminim" (*B.D.H.T.H.* c. V, kp.3, s.435-436).

: Anafartalar Grubu cephesinin, bazı bölgelerin de Grup emrine verilmesi ile genişletilmesi (*A.M.T.*, s.62).

20 Ağustos 1915 : Atatürk'ün, Anafartalar Grubu cephesinin genişletilmesi üzerine, gözetleme yerinden cepheyi yeniden tetkik ederek yeni bazı düzenlemeler yapması (*A.M.T.*, s.62-63; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.440).

: 1. Ordu Komutanı Mareşal von der Goltz'un, karargâhının bulunduğu Gelibolu'dan Anafartalar Grubu Komutanlığı Karargâhı'na gelişi, Atatürk'le görüşmesi, daha sonra onunla birlikte Anafartalar cephesine giderek gözetleme yerine çıkması (*O.Y.S.G.*, s.114; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.440).

21 Ağustos 1915 : Mareşal Liman von Sanders'in, sabah, Çamlıtekke'de Anafartalar Grubu Komutanlığı Karargahı'na gelişi ve Atatürk'le görüşmesi (*O.Y.S.G.*, s.114).

: İngilizlerin, öğleden sonra Anafartalar bölgesinde 7. ve 12. Tümenler cephesine topçu ateşiyle başlayan taarruzu, ancak topçu ve piyadelerimizin karşı ateşi, askerlerimizin süngü hücumu ile Yusufçuk, İsmailoğlu, Kayacıktaşlı tepelerine yönelttikleri taarruzların ağır zayıat verdirilerek püskürtülmesi (Atatürk, bugünkü muharebeleri de yaptığı düzenlemeler, tümen komutanlarına verdiği emirlerle kendisi yönetmiştir). (A.M.T., s.63-67;B.D.H.T.H., c. V, kp.3, s.450-453; D. Y.S.G., s. 114; A.A.K., s.58).

22 Ağustos 1915 : Mareşal Liman von Sanders'in, sabah, tekrar Çamlıtekke'de Anafartalar Grubu Komutanlığı Karargâhı'na gelişi ve Atatürk'le görüşmesi (O. Y.S.G., s. 114).

: İngilizlerin, sabah, Kayacıktaşlı dolaylarındaki Türk mevzilerine art arda taarruzu; bu taarruzların, Anafartalar Grubu birlikleri tarafından karşı taarruzlarla ağır kayıplar verdirilerek püskürtülmesi, düşmanın ancak küçük bir mevzi parçasına el geçişi (B.D.H.T.H., c. V, kp.3, s.453).

: Atatürk'ün, 5. Ordu Komutanlığı'na raporu: "...Bugün yaptığım gözlemlere göre İngilizlerin kayıpları çok fazladır. Buradaki İngiliz kuvvetinden bundan sonra etkili olacak bir hareket beklemiyorum" (B.D.H.T.H., c. V, kp.3, s.455-456).

: Atatürk'ün, 7. ve 9. Tümen cephesinde incelemelerde bulunması (O.Y.S.G., s.114).

24 Ağustos 1915 : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Kocaçimen bölgesinde bazı incelemeler yaptıktan sonra Başkomutanlık Genelkurmay Başkan Vekili Bronzart ve 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'le beraber, Çamlıtekke'deki Anafartalar Grubu Karargâhı'na gelişi ve kendisine harita üzerinde bilgi verilmesi (A.K.D.D.A.Y., s.61; O. Y.S.G., s.115).

27 Ağustos 1915 : İngilizlerin, Anafartalar cephesinde Kayacıktaşlı bölgesindeki siperlerimize topçu ateşiyle başlayan şiddetli taarruzu ve muharebeler esnasında Atatürk'ün 7. Tümen Komutanı Albay Ali Remzi (Alçıtepe) Bey'e emri: "Ben şu haberi bekliyorum: Siperlere giren düşman mahvedilmiş, düşman siperlerine askerimiz girmiştir. Bundan başka hiçbir haber bence önemli değildir!" (7. Tümen cephesine yönelen bugünkü taarruz sonucu, düşmanın bazı siperlerimize girme-

ye muvaffak oluşu, Tümenin yedek kuvvetlerinin tam zamanında siperlere yetiştirilememesi ve düşmanın da işgal ettiği siperlere iyice yerleşmesi nedeniyle karşı taarruzdan tam bir sonuç alınamamıştır. *A.M.T.*, s.67-71; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.456-458; *O.Y.S.G.*, s. 115; *K.A.*, s.178-180; *A.K.D.D.A.Y.*, s.61-62).

29 Ağustos 1915 : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın -Gelibolu'da incelemelerde bulunuşunu takiben- İstanbul'a döndükten sonra 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'e telgraf emri: "...Anafartalar Grubu'ndaki altı tümenin bir komuta altında sevk ve idaresinin mümkün olmayacağını gördüm. Arıburnu ile Anafarta'nın esasen birbirine bağlı olması nedeniyle bu tümenlerden birbiri yanında iki veya üç kolordu oluşturulmasını ve kolorduların doğrudan size bağlanmalarını tabii ve gerekli görüyorum" (*B.D.H.T.H.*, c. V, kp. 3, s.612).

: Mareşal Liman von Sanders'in -Enver Paşa'nın isteği üzerine- Anafartalar Grubu'nda yaptığı yeni düzenlemeyi Enver Paşa'nın görüşüne sunması (Bu düzenlemeye göre Anafartalar Grubu'ndaki tümenlerden, 2. ve 15. Kolordular oluşturulmuştur. *B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.612).

: Mareşal Liman von Sanders'in, Anafartalar Grubu'ndaki tümenlerden -2. ve 15. Kolordu olmak üzere- iki kolordu oluşturulduğuna dair Anafartalar Grubu Komutanı Atatürk'e yazısı: "...Her iki kolordu, her iki bölgedeki harekâtın birbiriyle pek ilişkili bulunması sebebiyle sizin emrinize verilmiştir" (*B.D.H.T.H.*, c. V, kp.3, s.612-613).

Ağustos 1915 : Atatürk'ün, Anafartalar'dan, Madam Corinne'e kartı: "Bana göndermek lütfunda bulunduğunuz kitapları ve hediyeleri aldım. Bunun, beni ne kadar sevindirdiğini tasavvur edemezsiniz" (*A.B.K.M.*, M.5.12.1954; *Ö.A.Ö.M.*, s.74; *M.K.* ve *C.L.*, s.57-58).

1 Eylül 1915 : Atatürk'e, Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndaki üstün başarıları nedeniyle "Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası" verilmesi (*A.H.E.*, s.359; *Borak*, s. 137; *K.A.B.K.Ö.*, s. 100; *İ.M.-T.T.*, s.80; *A.N.M.*, s. 117).

2 Eylül 1915 : Atatürk'ün, Gelibolu savaşlarında yaralanan ve sakatlanan Osmanlı askerleri için para toplayarak gönderen -Almanya'nın İstanbul Elçiliği görevlilerinden- Dr. Ernest Jackh'a

teşekkür mektubu: "...Kaderin savurduğu her haşin darbe-ye bizimle katlanmakla kalmayıp bundan doğan ıstırapları da hafifletmek için akla gelen her yardımı esirgemeyen siz sadık dostta, Fevzi (Çakmak) Bey de selâmlarını ve teşekkürlerini yollar" (Y.H., s.310-311).

: Atatürk'ün komuta ettiği Anafartalar Grubu Komutanlığı'nın Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin (Çalışlar) Bey'in, 16. Kolordu Kurmay Başkanlığı'na atanması (O.Y.S.G., s.116).

4 Eylül 1915 : Atatürk'ün, Anafartalar'da 4. ve 8. Tümen cephelerine giderek incelemelerde bulunması (O.Y.S.G., s.116).

: Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'in -Anafartalar Grubu'ndaki yeni düzenleme ile ilgili- 29 Ağustos 1915 tarihli önerisine cevabı: "Anafartalar Grubu'nun devamını, bu grup içindeki tümenlerin şimdilik yalnız 2. ve 15. Kolorduları oluşturmasını ve Grup Komutanlığı'nın 16. Kolordu Komutanı Mustafa Kemal Bey tarafından yapılmasını, yüksek öneriniz uyarınca uygun gördüm" (B.D.H.T.H., c. V, kp.3, s.615).

14 Eylül 1915 : Atatürk'ün, Bulgar Generali Pétroff'un eşi Sultane Pétroff'a Çanakkale'den Fransızca mektubu:" ..Düşman kuvvetlerine karşı kendi istediğimiz şekilde karşı koyduk ve daha önce Arıburnu'nda benim karşımda hezimete uğrayan düşman kuvvetleri, aradan aylar geçtikten sonra bu defa da Anafartalar'da tam anlamıyla felç oldular. Generalimin, muhtemelen bunlardan haberi vardır; ama olan biteni doğrudan benden öğrenmesi, sanırım kendisini çok daha fazla memnun edecektir. General Hamilton'a ve Lord Kitchener*'e ardi ardına bu başarıları elde etmeme vesile oldukları için teşekkür etmem gerektiğine inanıyorum" (S.Pet, s.182-183).

: Atatürk'ün, 2. ve 15. Kolordu Komutanlarıyla Abdurrahman Bayırı'na gidişi (O.Y.S.G., s.118).

20 Eylül 1915 : Atatürk'ün rahatsızlanması, Mareşal Liman von Sanders'in Anafartalar Grubu Karargâhı'na gelerek, kendisine geçmiş olsun dileğinde bulunması, sonra özel doktorunu gönderişi (O.Y.S.G., s.119).

* İngiltere Savunma Bakanı

- 23 Eylül 1915** : Atatürk'ün, -Almanya'nın İstanbul Elçiliği görevlilerinden- Dr. Ernest Jackh'ı çadırında kabulü ve söyledikleri: "Tam mânasıyla Ruslar gibi karaya tıklandık. Ruslar çökmeğe mahkûmdurlar; çünkü Boğazları kapayarak onları Karadeniz'e tıkadım. Bu suretle, müttefiklerinden ayrı düşürdüm. Fakat biz de aynı sebep dolayısıyla yıkılmağa mahkûmuz. Gerçekten biz, Akdeniz, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu sahillerine yerleşmiş bulunuyoruz; fakat herhangi bir okyanusa çıkmayı göze alamayız. Deniz kuvvetlerine sahip olmayan bir kara kuvveti olmak itibarıyla biz, yarımadamızı, kara kuvvetlerini hiçbir tehlide uğramaksızın istediği sahile getirebilen deniz kuvvetlerine karşı savunmaya asla muktedir olamayacağız" (*Y.H., s.190-191*). (Atatürk, bu görüşmenin yapıldığı günlerde rahatsızlığı nedeniyle çadırında istirahat etmektedir. Ernest Jackh, hatıralarında şu bilgileri vermektedir: "Mustafa Kemal Bey, ağır surette hastaydı ve bu yüzden kendisini ziyaret için çadırına gittim. Malarya (sıtma)'ya tekrar yakalanmıştı. O kadar zayıflamıştı ki, ilkin tanıyamadım. Bununla beraber ateşli tabiatı, evvelce sık sık yaptığımız bütün gece devam eden çok sevdiği görüşmeler gibi, bizi, siyasî bir tartışmaya daldırdı". *Y.H., s.190*).
- 24 Eylül 1915** : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, beraberinde Başkomutanlık Vekâleti Harekât Şubesi Müdürü Yarbay İsmet (İnönü) Bey olduğu halde Gelibolu'ya gelişi (*B.D.H.T.H., c. V, kp.3, s.468*).
- 26 Eylül 1915** : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, sabahleyin, Kuzey Grubu Karargâhı'na gidişi, daha sonra -Anafartalar Grubu cephesine ait- Conkbayırı'nı gezdikten sonra Gelibolu'da 5. Ordu Karargâhı'na dönüşü (Enver Paşa, bu inceleme gezisinde Anafartalar Grubu Karargâhı'na uğramamıştır. *O.Y.S.G., s.119-120*).
- 27 Eylül 1915** : Atatürk'ün, 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'e, Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan affını isteyen yazısı: "...Geçenlerde Ekselansları Başkomutan, Kuzey, Güney ve Asya Gruplarını ziyaretiyle gereği gibi onurlandırmıştır; ancak Anafartalar Grubu'nun varlığını tanımak istememekle, bizi ziyaretinin onurundan mahrum kılmıştır. ...Ekselânsları Başkomutan'ın şahsıma karşı beslediği

duygular böylece bilinirken, orduda aynı koşullar altında hizmet vermem benim için imkânsızdır. Siz Ekselânslarından, beni şu andan itibaren Grup Komutanlığı'ndan istifa etmiş sayma ve şahsımla ilgili daha sonraki işlemleri tayin etme lütfunda bulunmanızı rica etmek onurunu taşımaktayım "(M.M.K.B., s. 15; O.Y.S.G., s. 120).

- 30 Eylül 1915** : 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'in, Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya, Atatürk'ün Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan affını isteyen dilekçe vermiş olduğunu, ancak kabul edilmemesini isteyen yazısı: "...Bu dilekçeyi destekleyemem. Çünkü Mustafa Kemal Bey'i, vatanın bu büyük savaşta hizmetlerine muhakkak surette muhtaç olduğu, çok müstesna kabiliyetli, yetkili ve cesur bir subay olarak tanıdım ve takdir ettim. ...Şimdilik ilişikte takdim etmediğim ayrılma dilekçesini, Ekselânslarınızın, güvenini belirtmek suretiyle reddetmek lütfunda bulunmalarını rica ediyorum" (M.O.E.P., s.246-247; A.A.G.K., s.476-477; M.M.K.B., s.16-17; A.Y., s.75).
- 2 Ekim 1915** : Atatürk'ün, Anafartalar'da, 12 Tümen cephesine gidişi (O.Y.S.G., s. 120).
- 4 Ekim 1915** : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Mareşal Liman von Sanders'in -Atatürk'ün Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan affını isteyen dilekçesiyle ilgili- 30 Eylül 1915 tarihli yazısına cevabı: "Yazınızı aldım. Yüksek arzularınıza uygun olarak Mustafa Kemal Bey'e yazdım" (M.O.E.P., s.247; A.A.G.K., s.477; A.Y., s.76; M.M.K.B., s.17)
- : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Atatürk'e yazısı: "Rahatsızlığınızı işittim, müteessir oldum. Son defaki Çanak-kale'yi ziyaretimde muhtelif mevzileri görmek isteğimden sizi ziyarete vakit kalmamıştı" (M.O.E.P., s.247; A.A.G.K., s.477; A. Y., s. 76; M.M.K.B., s.17).
- : Atatürk'ün, Enver Paşa'nın 4 Ekim 1915 tarihli yazısına cevabı: "Rahatsızlığımdan dolayı yüksek iltifatlarınıza teşekkür ederim. Bendenizi yakında meydana gelmesi beklenen olayları için hazırlanan kuvvetin başında da bulundurarak size daha büyük hizmetler yapılmasına erişirmekle talif edeceğinizden eminim" (M.O.E.P., s.248; A.A.G.K., s.478; A. Y., s.76; M.M.K.B., s.17).

- 6 Ekim 1915** : Atatürk'e, 6. Ordu (Irak Ordusu) Komutanlığı'nın teklif edilmesi, Atatürk'ün de bazı şartlarla kabul edeceğini bildirmesi (*O.Y.S.G., s.120-121*).
- : Çanakkale cephesinde İngilizlerin, akşama doğru kara ve deniz toplarıyla Kireçtepe'yi bombardıman etmesi (*O.Y.S.G..S.121*).
- 7 Ekim 1915** : Atatürk'ün, Gelibolu'ya gidişi, 5. Ordu Karargâhı'nda misafir edilmesi (*O.Y.S.G., s.121*).
- 10 Ekim 1915** : Atatürk'ün, öğleden sonra Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber 26. Tümen Karargâhı'na gidişi ve Tümen Komutanı Esat Bey'le görüşmesi (*O.Y.S.G., s.121*).
- 11 Ekim 1915** : Atatürk'ün, Çanakkale'den, İstanbul'da bulunan Salih (Bözok) Bey'e mektubu: "Karşımızdaki düşman, artık güçsüz bir hale gelmiştir. İnşallah yakında tamamen atılır. Herhalde vatanımız bu yönden emindir!" (*A.K.Y.Y.A.S.B.H., M. 24.11.1979; Ö.A.Ö.M., s.37-38; H.A.Y, s.176-177*).
- : Bulgaristan'ın, Almanya-Avusturya yanında I. Dünya Savaşı'na girişi (*İ.O.T.K.IV., s.428*).
- 14 Ekim 1915** : 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'in, Anafartalar Grubu Karargâhı'na gelişi (*O.Y.S.G., s.121*).
- 16 Ekim 1915** : İstanbul'dan Atatürk'e gönderilen otomobilin, Anafartalar Grubu Karargâhı'na getirilişi (*O.Y.S.G., s.121-122*).
- 17 Ekim 1915** : Çanakkale bölgesinde General Hamilton'un, komutayı General Birdwood'a devrederek cepheden ayrılışı (*E.P.Ç.A., s.293*).
- 21 Ekim 1915** : Atatürk'ün, Anafartalar Grubu Karargâhı'nda Esat Essefit Efendi başkanlığında Suriye edebî heyetini kabulü, heyet üyelerinin daha sonra cepheleri dolaşması (*O.Y.S.G., s.122; A.H.Y.H., Y.S. 6.4.1941*).
- 25 Ekim 1915** : Atatürk'ün, 8. Tümen Karargâhı ile 15. Kolordu Karargâhı'nı ziyareti, daha sonra Anafartalar Grubu Karargâhı'na dönüşü (*O.Y.S.G., s.123*).
- 26 Ekim 1915** : Atatürk'ün, Başkomutanlık Vekâleti'nce 9.,11. ve 12. Tümenlerin birleşmesinden oluşacak 16. Kolordu komutanlığı'na atanması ve Kolordu Komutanı yetkisiyle "Anafarta-

lar Grubu"nu yönetmekle görevlendirilmesi (A.K.D.D.A.Y., s.65; A.Y.A., s.44).

- 31 Ekim 1915** : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, beraberinde Ahmet İzzet Paşa, Yarbay Feldmann ve Başyaver Kâzım (Orbay) Bey olmak üzere Anafartalar Grubu Karargâhı'nı ziyareti, Atatürk'le görüşmesi, daha sonra at üzerinde İsmailoğlu Tepesi'ne gidilmesi (O.Y.S.G., s.123-124).
- 3 Kasım 1915** : İstanbul'dan Gelibolu'ya gelen Ayan ve Mebusan Heyeti'nin, Anafartalar Grubu Karargâhı'na giderek Atatürk'ü ziyareti, Atatürk'le beraber cepheyi gezmeleri (O.Y.S.G., s.124).
- 7 Kasım 1915** : İngiliz Harp Kabinesi'nin Çanakkale'yi boşaltma kararı (K.A., s.182).
- 8 Kasım 1915** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Beyle beraber Kireçtepe'deki kızaklı batarya yanına gitmesi ve incelemelerde bulunması (O.Y.S.G., s.124).
- 10 Kasım 1915** : Mareşal Liman von Sanders'in, Anafartalar Grubu Karargâhı'na gelişi, Atatürk ile -gelmiş ve gelecek toplarla- yapılacak taarruz hakkında görüşmesi (O.Y.S.G., s.124).
- 27 Kasım 1915** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber 12. Tümen gözetleme yerine gitmesi ve Bekârtepe'ye karşı düzenlenen bir topçu ateşini izlemesi (O.Y.S.G., s.126).
- 1 Aralık 1915** : Atatürk'ün, gece Anafartalar Grubu Karargâhı'nda Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) ve Fuat (Bulca) Bey ile evlilik üzerine sohbeti (O.Y.S.G., 8.127).
- 5 Aralık 1915** : Mareşal Liman von Sanders'in, Anafartalar Grubu Karargâhı'na gelişi ve Atatürk'e, beraberinde getirdiği hava değişimi izin yazısını vermesi (O.Y.S.G., s.127).
- 6 Aralık 1915** : Fethi (Okyar), Dr. Bahattin Şakir ve Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Bey'lerin, akşam, Atatürk'ün misafiri olarak Anafartalar Grubu Karargâhı'na gelişleri (O.Y.S.G., s.127).
- : Atatürk'ün aldığı hava değişimi izni üzerine Anafartalar Grubu Komutan Vekilliği'ne atanan Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, Anafartalar Grubu Karargâhı'na gelişi (O.Y.S.G., s.127).

- 9 Aralık 1915** : Atatürk'ün, Anafartalar Grubu Komutan Vekilliği'ne atanan Fevzi (Çakmak) Paşa'yla beraber cepheyi görmek üzere 7. Tümen'e gitmesi (*O.Y.S.G.*, s. 127).
- 10 Aralık 1915** : Atatürk'ün -beraberinde misafirleri Fethi (Okyar), Bahattin Şakir ve Tefik Rüştü (Aras) Bey'ler olmak üzere - Çanak-kale'den İstanbul'a hareketi (*A.M.T.*, s.72; *O.Y.S.G.*, s. 127; *B.D.H.T.*, c. V, kp.3, s.493; *K.A.*, s.181; *A.Y.A.*, s.44; *K.A.B.K.Ö.*, s.101; *A.Y.*, s.76; *A.K.D.D.A.Y.*, s.66,70; *H.A.Y.*, s.177; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.125). (Atatürk İstanbul'a dönüşünü takiben, Çanakkale'den izinli olarak ayrılış sebebini Salih (Bozok) Bey'e şöyle anlatmıştır: "Ben düşmanın çekileceğini anladığım için bir taarruz yapılmasını teklif etmiştim. Fakat benim bu teklifimi kabul etmediler. Bundan dolayı canım sıkıldı. Çok da yorgun olduğum için izin alarak İstanbul'a geldim. Eğer ben orada iken düşman şimdiki gibi çekilmiş olsaydı, herhalde daha çok sıkılacaktım. Burada bulunmaklığım benim için bir talih eseridir. *H.A.Y.*, s.177).
- 11 Aralık 1915** : Atatürk'ün Çanakkale'den İstanbul'a gelişi.
- 19 Aralık 1915** : Atatürk'ün, Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya mektubu: "Burada ara sıra samimî dostlarla görüşme, daha ziyade kalp rahatlığı teminine vesile oluyor. Vazife başına dönme için daha epeyce zaman olduğundan, münasip fırsatlarda saygılarımı takdim ile iftihar edeceğim" (*Ş.*, s.544).
- 19/20 Aralık 1915:** İngilizlerin, işgal ettikleri siperleri boşaltarak gece Anafartalar -Arıburnu bölgesinden gizli olarak çekilmeleri (Bu bölgedeki boşaltma, son günlerde, mevcut sisten de yararlanılarak gizli olarak yapılmakta idi. Ancak birlik ve malzemelerin büyük kısmını kapsayan boşaltma, bu gece gerçekleştirilmiştir. İngilizler 8/9 Ocak 1916 gecesi de Seddülbahir bölgesinden çekilmişlerdir. *A.M.T.*, s.72-73,77; *A.H.E.*, s.102; *İ.O.T.K.IV.*, s.429; *B.D.H.T.H.*, c. V, kp. 3, s.490-492,494-498; *O.Y.S.G.*, s.129,134; *K.A.*, S.182; *A.Y.A.*, s.44; *Ç.M.B.M.A.O.R.*, s.125).
- 21 Aralık 1915** : Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'in, İstanbul'da bulunan Atatürk'e düşmanın Çanakka-

le'den çekildiğini bildiren mektubu (Bu mektup, Atatürk'ün, İstanbul'a gelişini takiben İzzettin Bey'e yazdığı bir mektuba cevap olarak yazılmıştır. *O.Y.S.G., s.129*).

Aralık Sonu 1915 : Atatürk'ün, İstanbul'da Hariciye Nazırı Halil (Menteşe) Bey'i ziyareti ve söyledikleri: "...Ben Türk ordusunun yabancı bir adam değilim. Ben, ordu ile küçük subaylıktan beri derinden temasa gelmiş bir askerim. Ben, olayların sevki ile ordunun içinde subay, nihayet komutan olarak iş görmüş ve zannıma göre muvaffak olmuş bir komutanım. Türk ordusunu, onun faziletini, kıymetini ve bu ordu ile neler yapılabileceğini benim kadar anlayan az olmuştur" *A.S.D.V. s.108-111*).

31 Aralık 1915 : Atatürk'ün, Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya mektubu: "...Her şeyi yarınlara, harpten sonraya terk etmek görüşünün bütün zihinlere hakim olduğu anlaşılıyor. Biraz fazla gayret ve faaliyetle bu görüşün çürüklüğü ispat olunabilir ümidindeyim. Fakat zannediyorum ki benim burada sahip olabileceğim imkân buna uygun değildir. Her halde kendiliğinden hazırlanmış pek güzel bir zemin mevcuttur" (*B.M, Hür. 10. 11. 1995; Ş., s.544-545*).

-1916-

2 Ocak 1916 : Atatürk'ün, İstanbul'dan, Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'e, mektuplarını aldığı bildiren telgrafı (*O.Y.S.G., s.131*).

8/9 Ocak 1916 : İngilizlerin, Seddülbahir bölgesinden de çekilmeleri (İngilizler daha önce 19/20 Aralık 1915 gecesi Anafartalar-Arıburnu bölgesinden çekilmişlerdi. *İ.O.T.K.IV., s.429-430; K.A., s.182; A.Y.A., s.44*).

9 Ocak 1916 : 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'in -İngilizlerin Gelibolu yarımadasından çekilip gitmeleri üzerine- sabah 8.45'de Alçıtepe'den Başkomutanlık Vekâleti'ne telgrafı: "Tanrı'ya şükür, Gelibolu yarımadası tamamen düşmandan temizlenmiştir. Diğer ayrıntılar ayrıca sunulacaktır" (*B.D.H.T.H., c. V, kp.3, s.499*).

10 Ocak 1916 : 5. Ordu Komutanlığı'nca Anafartalar Grubu Karargâhı'nın kaldırılması (*O.Y.S.G., s.134*).

- 12 Ocak 1916** : Atatürk'ün, Fethi (Okyar) Bey ve bazı dostlarını ziyaret etmek üzere İstanbul'dan Sofya'ya gidişi (Cevat Abbas Güner hatıralarında, Atatürk'ün 16. Kolordu Komutanlığı'na atanmasının Sofya'ya gidişinden birkaç gün sonra gerçekleştiğini ifade etmektedir. Atanma tarihi 16 Ocak 1916 olduğuna göre Sofya'ya gidiş tarihinin de 12 veya 13 Ocak 1916 olması gerekmektedir).
- 16 Ocak 1916** : Atatürk'ün, karargâhı Edirne'de bulunan 16. Kolordu Komutanlığı'na atanması (*A.Z.T.B.Y.*, s.21, *A.Y.A.*, s.45).
- 17 Ocak 1916** : 16. Kolordu Komutanlığı'na atanan Atatürk'ün, Sofya'dan İstanbul'a dönüşü (*O.Y.S.G.*, s.141; *A.Z.T.B.Y.*, s.22-23).
- : Atatürk'e, "Anafartalar Grubu Komutanlığı" dönemindeki üstün başarıları nedeniyle "Muharebe Altın Liyakat Madalyası" verilmesi (*K.A.B.K.Ö.*, s.100; *İ.M.T.T.*, s.80; *A.N.M.*, s.177).
- 18 Ocak 1916** : 5. Ordu Karargâhı'nın -İngilizlerin Gelibolu yarımadasını boşaltmaları üzerine- Çanakkale'den Lüleburgaz'a alınması (*B.D.H.T.H.*, c. V, k.p.3, s.620).
- 27 Ocak 1916** : Atatürk'ün, Edirne'ye gitmek üzere İstanbul'dan trenle hareketi ve akşam Edirne'ye gelişi (*O.Y.S.G.*, s. 143; *A.Z.T.B.Y.*, s.23-25; *B.H.Ü.S.M.K.I.*; *A.Y.A.*, s.45).
- 28 Ocak 1916** : Atatürk'ün, Edirne'ye gelişi nedeniyle halkın sabahtan itibaren, onu görmek için hıncahınç yolları doldurması, büyük sevgi gösterilerinde bulunması, üzerinde "Yaşasın Arıburnu ve Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Bey" yazılı zafer takları yapılması (*O.Y.S.G.*, s.143).
- : Atatürk'ün, Edirne Sultan Selim Camii'nde cuma namazı kılışı, öğleden sonra şehirde 16. Kolordu'ya ait birliklerin geçit resmini izlemesi (*O.Y.S.G.*, s.143).
- 29 Ocak 1916** : Atatürk'ün, Edirne'de Kurmay Başkanı İzzettin Bey'le beraber öğleden evvel 17. Tümen Karargâhı'na gelişi, tümene ait birlik ve kışlaları gezmesi, daha sonra Edirne Valisi ve Belediye Başkanı'nı ziyareti (*O.Y.S.G.*, s.144).
- : 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'in, Kurmay Başkanı Kâzım (İnanç) Bey'le beraber öğleden sonra Lüleburgaz'daki karargâhından Edirne'ye gelerek Atatürk'ü ziyareti (*O.Y.S.G.*, s.144).

- 30 Ocak 1916** : Mareşal Liman von Sanders'in, Edirne'de, Atatürk'le beraber 11. Tümen'i denetlemesi (*O.Y.S.G., s.144*).
- 31 Ocak 1916** : Mareşal Liman von Sanders'in, Edirne'de, Atatürk'le beraber 12. Tümen'i denetlemesi, daha sonra trenle Lüleburgaz'a dönüşü (*O.Y.S.G., s.144*).
- 1 Şubat 1916** : Atatürk'e, Anafartalar Grubu Komutanlığı döneminde gösterdiği üstün başarıları nedeniyle "İkinci Rütbe'den Osmanî Nişanı" verilmesi (*K.A.B.K.Ö., s.707; İ.M.T.T., s.80; A.NM.s.45, 177,179*).
- 3 Şubat 1916** : Atatürk'ün, davet üzerine, akşam Edirne İttihat ve Terakki Kulübü'ndeki yemeğe katılması (*O.Y.S.G., s.144*).
- 4 Şubat 1916** : Atatürk'ün, davet üzerine, Edirne Mevlevi Tekkesi'nde mevlit okunuşunda bulunuşu (*O.Y.S.G., s.144*).
- 12 Şubat 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber arazide talimleri izlemesi (*O.Y.S.G., s.145*).
- 17 Şubat 1916** : Doğu cephesinde, Rusların Muş'u işgali (*B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.41*).
- 18 Şubat 1916** : Atatürk'ün, Edirne Sultan Selim Camii'nde cuma namazı kılışı ve 12. Tümen'in okuttuğu mevlitte bulunuşu (*O.Y.S.G., s. 145*).
- Doğu cephesinde, Erzurum'un Ruslar tarafından işgali (*B.D.H.T.H., c. II, ks.2, s.37,40; A.Ü.O.B., s. 1*).
- Şubat 1916** : Âyan üyesi Ahmet İzzet Paşa'nın, karargâhı Çorlu'da bulunan 2. Ordu Komutanlığı'na atanması (2. Ordu Komutanı Vehip Paşa'nın 3. Ordu Komutanlığına atanması üzerine 2. Ordu Komutanlığına getirilen Ahmet İzzet Paşa, 6 Mart 1916 günü Çorlu'ya gelerek görevine başlamıştır. *B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.39*).
- 21 Şubat 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le harita üzerinde Trakya'daki yeni sınır göz önüne alınarak harekât-ı harbiyenin seyir şekli hakkında görüşmesi (*O.Y.S.G., s. 147*).
- 22 Şubat 1916** : Başkomutanlık Vekâleti'nin, karargâhı Çorlu'da bulunan 2. Ordu'yu Doğu bölgesine nakletme kararı (*B.D.H.T.H., c.II, ks.2,s.39;F.I., s.247; A.Y.A., s.45;A.Y., s.78; A.K.D.D.A.Y., s.78*).

- 23 Şubat 1916** : Atatürk'ün, Edirne'de tertiplenen harp oyunu sonuçları hakkında Kurmay Başkanı ve diğer subaylarla görüşmelerde bulunması, gece harp oyununun tenkitlerinin yapılması (*O.Y.S.G., s.146*).
- 29 Şubat 1916** : Atatürk'ün, akşamüzeri Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber at üzerinde Meriç Köprüsü'ne kadar bir gezinti yapması (*O.Y.S.G., s.147*).
- Şubat 1916** : Atatürk'ün "Tâbiye Meselesinin Halli ve Emirlerin Yazılış Şekline Dair Öğütler" adlı küçük kitabının, Edirne'de yayımlanması (*A.Y.A., s.45; O.Y.S.G., s.149*).
- 1 Mart 1916** : Doğu cephesinde, Rusların Bitlis'i işgali (*B.D.H.T.H., C. II, ks.2, s.41*).
- 7 Mart 1916** : Atatürk'ün, trenle Lüleburgaz'dan Edirne'ye gelen 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'i Karaağaç istasyonunda karşılaması ve otomobille Atatürk'ün konutuna gelişleri (*O.Y.S.G., s.147*).
- 8 Mart 1916** : Mareşal Liman von Sanders'in, sabah, Atatürk'le beraber 12. Tümen'i denetlemesi (*O.Y.S.G., s.147-148*).
- 9 Mart 1916** : Mareşal Liman von Sanders'in, sabah, Atatürk'le beraber 11. Tümen'i denetlemesi, öğleyin Lüleburgaz'a dönmek üzere Edirne'de ayrılışı (*O.Y.S.G., s.148*).
- 10 Mart 1916** : Atatürk'ün komuta ettiği 16. Kolordu'nun karargâhının -Başkomutanlık Vekâleti'nce- Diyarbakır'a nakledilme kararı ve Atatürk'ün Doğu cephesinde aynı isimle kurulan bir kolorduya komutan atanması (Başkomutan Vekili Enver Paşa, bugün Atatürk'e telgraf çekerek 16. Kolordu Karargâhı'nın Resülayn [Ceylanpınar] üzerinden hemen Diyarbakır'a hareket etmesini istemiştir. *B.H.Ü.S. M.K.I; O. Y.S.G., s. 148; B.D.H.T.H.,c.II , ks.2, s.39; K.A., s.186; A.Ü.O.B., s.2*).
- 11 Mart 1916** : Atatürk'ün, -16. Kolordu Karargâhı'nın Edirne'den Diyarbakır'a kaydırılması kararı üzerine- beraberinde Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey ve karargâh mensupları olmak üzere saat 11.00'de Edirne'den trenle İstanbul'a hareketi ve akşam İstanbul'a gelişi (*O.Y.S.G., s.148; B.H.Ü.S.M.K.I; A.H.E., s.107; A.H.D., s.34*).
- 14 Mart 1916** : Atatürk'ün, beraberinde Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey olmak üzere, Harbiye Nezareti'nde Doğu cephesinde-

ki yeni göreviyle ilgili temaslarda bulunması, daha sonra Akaretler'deki evine gelişi (O.Y.S.G., s.149).

- 15 Mart 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey ve diğer Karargâh mensuplarıyla beraber, Diyarbakır'daki görevine gitmek üzere saat 16.30'da Haydarpaşa'dan trenle hareketi (O.Y.S.G., s.149; B.H.Ü.S.M.K. I; A.H.D.,s.34; A.H.E., s.34).
- 16 Mart 1916** : Diyarbakır'a gitmekte olan Atatürk'ün, trenle öğle üzeri Eskişehir'e gelişi ve öğle yemeğini Kurmay Başkanı İzzettin Bey'le beraber Eskişehir istasyonunda yemesi(O.Y.S.G., s.151).
- 17 Mart 1916** : Diyarbakır'a gitmekte olan Atatürk'ün, trenle öğleyin Konya'ya gelişi, öğle yemeğini Kurmay Başkanı İzzettin Bey'le beraber Konya istasyonundaki Bağdat Oteli'nde yemesi (O.Y.S.G.,s.151).
- 18 Mart 1916** : Diyarbakır'a gitmekte olan Atatürk'ün, trenle sabah Pozantı'ya gelişi, trenin saat 11.00'de Pozantı'dan hareketi, saat 17.00'de Gülek istasyonuna gelişi, burada diğer bir trene aktarma yaparak saat 18.20'de Mamure'ye hareketi ve 18/19 Mart gecesi saat 01.00'de Mamure'ye gelişi (O.Y.S.G., s.151).
- 19 Mart 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah saat 9.30'de otomobille Mamure'den İslâhiye'ye hareketi, saat 11.30'da İslâhiye'ye gelişi, İslâhiye'den saat 13.10'de trenle hareketi, akşam saat 21.30'da Halep'e gelişi ve Halep Valisi Abdülhalik (Renda) Bey tarafından karşılanması (O.Y.S.G., s.151-152; B.H.Ü.S.M.K.I).
- 20 Mart 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle yeni Halep çarşısında biraz dolaşması (O.Y.S.G.,s.152).
- 22 Mart 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah, trenle Halep'ten Resülayn(Ceylanpınar)'a hareketi, Halep Valisi Abdülhalik (Renda) Bey ve şehir ileri gelenlerinin kendisini istasyonda uğurlaması (O.Y.S.G., s.152; B.H.Ü.S.M.K. I).
- 23 Mart 1916** : Atatürk'ün, Halep'ten trenle Resülayn (Ceylanpınar)'a gelişi (B.H.Ü.S.M.K.I; K.A., s.187; A.Y.A., s.45; A.Ü.O.B., s.2).
- 24 Mart 1916** : Atatürk'ün Resülayn(Ceylanpınar)'dan otomobille saat 15.00'de Mardin'e gelişi (O.Y.S.G., s.152-153; B.H.Ü.S.

M.K.I.; B.D.H.T.H., c. II, ks.2, s.39; K.A., s.187,189; A.Ü. O.B., s.2).

- 25 Mart 1916** : Atatürk'ün, günü Mardin'de geçişi (*O.Y.S.G., s.153*).
- 26 Mart 1916** : Atatürk'ün, Mardin'den sabah saat 7.30'da otomobille Diyarbakır'a hareketi (*O.Y.S.G., s. 153; B.H.Ü.S.M.K.I.*).
- 27 Mart 1916** : Atatürk'ün, saat 16.00 sıralarında Diyarbakır'a gelerek göreve başlaması (*O.Y.S.G., s.153; B.H.Ü.S.M.K.I.; B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.39,45,47; A. ve Di., s.70.*).
- 28 Mart 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) ve Kolordu Baştabibi'yle beraber Diyarbakır Hükümet Konağı'na giderek Vali Vekili Bedri Bey'le, erzak ve taşıma araçları hakkında görüşmesi (*O.Y.S.G., s.154*).
- 1 Nisan 1916** : Atatürk'ün, generalliğe yükselişi (*K.A.M.M.T., s. 157,618; A.A.K., s.58; O.Y.S.G., s.155; S.A.A., s.64; K.A., s.190; A.Y., s.77; A.Y.A, s.45; K.A.B.K.Ö., s.101; A.Ü.O.B., s.2; A.N.M., s.177;A. ve As., s.55*).
- 6 Nisan 1916** : Atatürk'ün, Sason ve Mutki bölgesindeki milis kuvvetlerinin ne şekilde hareket edeceği hakkında yazılı direktifi: "...Mutki ve Sason bölgesindeki müfrezeler, 5. Tümen Komutanı'nın emrinde olup, her hususta gereken emri kendisinden alacaklardır" (*B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.54*).
- 7 Nisan 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber, ordugâh yeri seçmek için otomobille dolaşarak inceleme yapması (*O.Y.S.G., s.156*).
- 10 Nisan 1916** : Atatürk'ün, 16. Kolordu'nun cephe durumu hakkında 2. Ordu Komutanlığı'na raporu: "Emrimde bulunan cephe aşağıdaki şekilde kısımlara ayrılmıştır" (*B.D.H.T.H., eli, ks.2, s.56-58*).
- : Atatürk'ün, 16. Kolordu birliklerine, cephedeki görevleri hakkında yazılı emri (*B.D.H.T.H., c. II, ks.2, s.59-60*).
- : Atatürk'ün, şehir ileri gelenlerinden iki kişiyle beraber kendisini ziyarete gelen Diyarbakır Müftüsü'nü kabulü ve görüşmesi (*O.Y.S.G., s.156*).
- 12 Nisan 1916** : Atatürk'ün, öğleden sonra Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber 17. Alay'ın 3. Taburunu denetlemesi, daha sonra Diyarbakır Hükümet Konağı'na gidip Vali Veki-

li Bedri Bey'le erzak ve taşıma araçları hakkında görüşmesi (O.Y.S.G., s.156).

- 13 Nisan 1916** : Atatürk'ün, sabah saat 7.00'de Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey ve diğer subaylarla beraber at üzerinde Diyarbakır'dan hareketle saat 16.00'da Sofyan'a gelişi ve geceyi burada geçişi (O.Y.S.G., s.157).
- 14 Nisan 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle Sofyan'dan Silvan'a gelişi.
- 15 Nisan 1916** : Atatürk'ün, şiddetli yağmur nedeniyle Silvan'da kalışı (O.Y.S.G., s.157).
- 16 Nisan 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle saat 7.15'de at üzerinde Silvan'dan hareketi, akşam Hazbat köyüne gelişi ve geceyi burada, çadırda geçişi (O.Y.S.G., s.157).
- 17 Nisan 1916** : Atatürk'ün, beraberindeki karargâh mensuplarıyla sabah Hazbat köyünden at üzerinde hareketle saat 17.00'de Zok'a gelişi ve geceyi burada geçişi (O. Y.S.G., s. 158).
- 18 Nisan 1916** : Atatürk'ün beraberindeki karargâh mensuplarıyla öğleden sonra Zok'tan hareket ederek akşamüzeri Ziyaret (Veyselkarani)'e gelişi, Veysel Karani'nin türbesini ziyaret edişi, geceyi burada, çadırda geçirmesi (O.Y.S.G., s.158).
- 19 Nisan 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle Ziyaret (Veyselkarani)'ten at üzerinde hareket ederek saat 17.15'de Bitlis yolu üzerinde Duhan'daki 5. Tümen Karargâhı'na gelişi (O.Y.S.G., s. 159; A.H.D., s.39).
- 20 Nisan 1916** : Atatürk'ün, gün boyunca 5. Tümen Karargâhı'nda çalışması ve tümenin bu cephedeki muharebelerle ilgili verdiği bilgileri değerlendirmesi (O.Y.S.G., s.159).
- 21 Nisan 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah 15. Alay cephesine hareketi, buradaki kuvvetleri denetlemesi, düşmana 1200 metre uzaklıktaki birinci hattın düşman mevzilerini gözetlemesi (Bu gözetleme esnasında, topluluk, düşmanın dikkatini çektiğinden kısa zamanda Rus askerleri tarafından açılan yayılım ateşine maruz kalmış, bunun üzerine gerekli önlemler alındıktan sonra tekrar 15. Alay Karargâhı'na dönmüştür. O.Y.S.G., s. 159).
- 22 Nisan 1916** : Atatürk'ün, sabah saat 8.00'de 15. Alay Karargâhı'ndan cepheye hareketi, karlarla örtülü Gampüs dağları üzerinde-

ki ileri birlikleri denetlemesi (O.Y.S.G., s.159-160; A.H.D., s.39).

- 23 Nisan 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle cepheden Duhan'daki 5. Tümen Karargâhı'na dönüşü (O.Y.S.G., s.160).
- 24 Nisan 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah Duhan'daki 5. Tümen Karargâhı'ndan ayrılarak tümenin sağ kanadına hareketi, Kemer dağlarının bir boynuzunu aşıp Havanis'e gelişi, daha sonra Berz sırtlarına doğru yürüyüp Güzeldere'nin batı yamacında kurulan ordugâhta geceyi geçirmesi (O.Y.S.G., s.160).
- 25 Nisan 1916** : Rusların, doğu cephesinde şafakla beraber 14. Alay'ın tüm cephesine taarruza başlaması, ancak askerlerimizin kahramanca karşı koyması sonucu geri çekilişi (Atatürk, düşmanın bu sabahki taarruzu üzerine Kemer dağına çıkararak gün boyunca muharebeyi izlemiş, akşam Güzeldere'nin batı yamacındaki ordugâha dönmüştür. O.Y.S.G., s.160).
- 26 Nisan 1916** : Rusların, doğu cephesinde 14. Alay'ın sağ kanadına taarruzu, fakat, kuvvetlerimiz tarafından geri püskürtülmesi (O.Y.S.G.,s.160).
- : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah 14. Alay cephesine hareketi, geceyi Tu köyünde geçirişi (O.Y.S.G., s.160-161).
- 27 Nisan 1916** : Rusların, iki gündür devam eden taarruzlarının başarısızlığa uğraması üzerine geri çekilmeleri (O.Y.S.G., s.161)
- : Atatürk'ün, Rusların geri çekilmeleri üzerine 14. Alay cephesinden ayrılarak Güzeldere'deki ordugâha dönüşü (O.Y.S.G., s.161).
- 28 Nisan 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah Güzeldere'den ayrılarak Duhan'a gelişi (O.Y.S.G., s.161).
- 1 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, sabah Duhan'dan ayrılarak saat 16.00'da Ziyaret(Veytselkarani)'e gelişi ve geceyi burada geçirişi (O.Y.S.G.,s.161).
- 2 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah Ziyaret(Veytselkarani)'ten hareket ederek akşamüzeri Siirt'e gelişi, Jandarma Dairesi'nde misafir edilişi, akşam -Vali Vekili, Mutasarrıf, Belediye Başkanı ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Başkanı'nın da katılımıyla- şerefine yemek verilmesi (O.Y.S.G., s.162).

- 6 Mayıs 1916** : Rusların, sabah Kulp cephesine taarruzu, kuvvetlerimizin ağır kayıplar vermesine rağmen, bu taarruzun merkez ve sol kanatta püskürtülmesi, ancak sağ kanatta düşmanın tepelerde kalması (*O.Y.S.G.*, s.163).
- 6 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, Siirt'ten Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "Batıdan doğuya kadar devam eden uzun ve yorucu bir yolda iki ay kadar seyahat ettikten sonra bir istirahat anı bulabileceğine inanılır, değil mi? Fakat heyhat! Görülüyor ki, bu ancak ölümden sonra mümkün olacak!" (*A.B.K.M.*, M. 1.12.1954; *Ö.A.Ö.M.*, s.80-81; *M.K. ve C.L.*, s.61-62, 122-123).
- 7 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah Siirt'ten hareket ederek saat 16.00'da Garzan'a gelişi, Hükûmet Dairesi'nde misafir edilerek geceyi burada geçişi (*O.Y.S.G.*, s.163).
- 8 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah Garzan'dan at üzerinde hareket ederek saat 16.00'da -Batman üzerinden- Malabadi köyüne gelişi ve geceyi burada geçişi (*O.Y.S.G.*, s.163).
- : Atatürk'ün, Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "Tabii ki şu anda bulunduğum yeri bilmiyorsunuz. Burasını size tanıtamam da; çünkü yerini gösterecek bir harita bile yok. Kısaca, gürül gürül akan sayısız dereler ile sulanan, fevkalâde güzel, yeşil çamlarla örtülü bir dağ silsilesi tasavvur edebilirsiniz. Ormanlarımızda binlerce bülbül var ve dağlarımızın bir kısmı hâlâ tertemiz beyaz örtüsünü koruyor. Hava tertemiz, sular da öyle. Ruslar pek uzakta değiller ama, Çanakkale'deki gibi yakın değil" (*M.K. ve C.L.*, s.62,124).
- 9 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, sabah Malabadi köyünden hareket ederek öğleüzeri Silvan'a gelişi (*O.Y.S.G.*, s.163).
- 10 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, Rusların son zamanlarda destek kuvveti alması nedeniyle 16. Kolordu birliklerine, cephede ne şekilde hareket edileceğini bildiren yazılı emri (*B.D.H.T.H.*, c. II, ks. 2, s. 77-78).
- 12 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah Silvan'dan hareketle, Kulp suyu üzerindeki Memuk köprüsü geçerek Raşikan köyüne gelişi, geceyi burada, çadırda geçişi (*O.Y.S.G.*, s.164).

- 13 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah Raşikan köyünden hareket ederek öğleden sonra saat 13.00'da Kulp merkezi Pasur'a gelişi ve geceyi burada geçişi (Atatürk, Pasur'a 1 saatlik mesafeden Genç Mutasarrıfı Hilmi Bey ve diğer yüksek memurlar tarafından karşılanmıştır. *O.Y.S.G., s. 164*).
- 13 Mayıs 1916** : Karargâhı Diyarbakır'a nakledilen 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa'nın İstanbul'dan Diyarbakır'a gelişi (*B.D.H.T.H., c.II. ks.2, s.73; F.I, s.252-253; A.Y.A., s.46*).
- 14 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah Kulp'tan hareket ederek akşamüzeri saat 17.00'de Şin'e gelişi ve 17. Alay'ın hazırladığı yemeği yiyişi (*O.Y.S.G., s.164; A.H.D., s.41*).
- : Başkomutanlık Vekâleti tarafından, Atatürk'ün komuta ettiği 16. Kolordu'nun, 2. Ordu Komutanlığı emrine verilmesi (*B.D.H.T.H., c. II, ks.2, s.76*).
- 15 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber öğleden sonra Şin'de 17. Alay Karargâhı'na giderek askerinin erzak sıkıntısını görüşmesi (*O.Y.S.G., s. 164*).
- 16 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber cepheyi gezmesi; Rus kuvvetlerinin mevzilerini görmesi (*O.Y.S.G., s.164*).
- 17 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, sabah 17. Alay'ın bulunduğu Şin cephesinden hareket ederek saat 18.00'de Kulp'a gelişi, geceyi burada kurulan ordugâhta geçişi (*O.Y.S.G., s. 164*).
- 18 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah Kulp'tan Diyarbakır'a hareketi (*O.Y.S.G., s.165*).
- 20 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle Kulp'tan Diyarbakır'a dönüşü (Dicle köprüsü civarında, 2. Ordu Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Bey tarafından karşılanmıştır. *O.Y.S.G., s. 165*).
- : Atatürk'ün, Diyarbakır'da 2. Ordu Karargâhı'na giderek Ahmet İzzet Paşa ile görüşmesi (*O.Y.S.G., s.165*).
- 21 Mayıs 1916** : 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa ve Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Bey'in, 16. Kolordu Karargâhı'na gelerek Atatürk'ü ziyareti (*O.Y.S.G., s.165*).

- : Atatürk'ün, öğleden sonra 24. Alay'ı denetlemesi (*O.Y.S.G., s. 165*).
- 23 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, öğleden sonra 16. Kolordu Karargâhı'nda Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) ve 2. Ordu Kurmay Başkanı İsmet (İnönü) Beylerle askerî, siyasî ve sosyal konular üzerinde uzun sohbeti (*O.Y.S.G., s.165*).
- 31 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber 2. Ordu Karargâhı'na gidişi, Ahmet İzzet Paşa ve İsmet (İnönü) Bey'le görüşmesi (*O.Y.S.G., s.166*).
- 1 Haziran 1916** : 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa ve Kurmay Başkanı İsmet (İnönü) Bey'in, 16. Kolordu Karargâhı'na gelerek Atatürk'ü ziyareti (*O.Y.S.G., s. 166*).
- 2 Haziran 1916** : Atatürk'ün, Ahmet İzzet Paşa'nın isteği üzerine, yollar hakkında incelemede bulunmak üzere sabah otomobille Diyarbakır'dan Mardin'e gidişi ve gece saat 12.00'de Mardin'den Diyarbakır'a dönüşü (*O.Y.S.G., s.166-167*).
- 4 Haziran 1916** : Atatürk'ün, akşama doğru, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber 12. Alay ordugâhına gidişi, cepheye hareket edecek olan alaya gerekli emirler verşi, daha sonra 4. Tümen Karargâhı'na da uğrayarak Tümen Komutanı Aziz Samih (İlter) Bey'i ziyareti (*O.Y.S.G., s.167*).
- 6 Haziran 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber akşama doğru Diyarbakır-Mardin yolunda ve bağlar içinde otomobille bir gezinti yapması (*O.Y.S.G., s.167*).
- 9 Haziran 1916** : Rus kuvvetlerinin, Çapakçur (Bingöl) cephesinde mevzilerimize taarruzu (*O.Y.S.G., s.168*).
- 15 Haziran 1916** : Atatürk'ün komuta ettiği 16. Kolordu Karargâhı'nın, Diyarbakır'dan Silvan'a nakli (2. Ordu Karargâhı'nın Diyarbakır'da kurulması üzerine, 16. Kolordu Karargâhı bugün Silvan'a nakledilmiş, Atatürk de ertesi günü Diyarbakır'dan ayrılarak Silvan'a gelmiştir. *O.Y.S.G., s.169; B.H.Ü.S.M.K. II;A.H.D, s.41*).
- 16 Haziran 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber sabah otomobille Diyarbakır'dan Silvan'a hareketi, saat 17.00'da Silvan'a gelişi (*O.Y.S.G., s.169*).

- 21 Haziran 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin Bey ve bir kısım karargâh mensuplarıyla akşamüzeri Silvan'da, at üzerinde, kasabanın etrafını dolaşması (*O.Y.S.G., s.170*).
- 24 Haziran 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin Bey ve bir kısım karargâh mensuplarıyla, akşamüzeri at üzerinde, 16. Kolordu Karargâhı'nın ordugâhına giderek tabanca atışı yapmaları (*O.Y.S.G., s. 170*).
- 5 Temmuz 1916** : Atatürk'ün, öğleden sonra -Çapakçur(Bingöl)'dan gelen 13. Alay 3. Taburu'nu denetlemesi, subay ve erlere hitaben hizmet ve fedakârlıklarını takdir eden kısa bir konuşma yapması (*O.Y.S.G., s.172*).
- 7 Temmuz 1916** : Atatürk'ün, sabahın erken saatlerinde Silvan'dan Muş cephesine hareketi (*O.Y.S.G., s.172*). (Atatürk, Muş cephesinde Nuri (Conker) Bey'in komutasındaki 8. Tümen Karargâhı'na gelmiş, cephe vaziyeti hakkında görüşmüş ve geceyi burada geçirmiştir. *A.H.D., s.41*).
- 8 Temmuz 1916** : Atatürk'ün, Kozma dağında Galip (Türker) Bey'in komutasındaki 23. Alay'ı denetlemesi (*A.H.D., s.41*).
- 12 Temmuz 1916** : Rusların, 8. Tümen cephesi (Muş cephesi)'nde taarruza geçmesi (*O.Y.S.G., s. 173*).
- 13 Temmuz 1916** : Rusların, 8. Tümen cephesi (Muş cephesi)'ne taarruzunun devam etmesi; ancak kuvvetlerimizin ağır kayıplar vererek savunma ve karşı taarruzu ile durdurulması (*O.Y.S.G., s.173*).
- 17 Temmuz 1916** : Atatürk'ün, 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa'ya -Kulp muharebesi ve 8. Tümen'in son düşman taarruzunda çekilmesi hakkında bilgi istemesi üzerine- makina başında bilgi vermesi: "...Düşman üstün kuvvetlerle taarruz etmiştir. ...Tümenin kaybı yaklaşık olarak 1/3'ten az değildir. ...Düşmanın eski mevzilerine atılmasını bu kuvvetle sağlamanın mümkün olmadığı kanısındayım" (*B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.106-107*).
- 26 Temmuz 1916** : Atatürk'ün, Muş cephesinden Silvan'a dönüşü (*O.Y.S.G., s. 176; A.H.D., s.48*).
- 27 Temmuz 1916** : Atatürk'e, Birinci Dünya Savaşı, özellikle Çanakkale muharebelerindeki üstün başarıları nedeniyle Avusturya-Maca-

ristan Hükûmeti'nce Üçüncü Rütbe'den Muharebe Liyakat Madalyası verilmesi (A.N.M., s. 128).

- 29 Temmuz 1916 :** 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa'nın, Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Bey'le beraber Diyarbakır'dan Silvan'a gelerek ordunun ilerideki harekâtı hakkında Atatürk'le görüşmesi ve geceyi Silvan'da geçişi (F.I., s.262-264; B.H.Ü.S.M.K. II;O.Y.S.G., s.176-177).
- 30 Temmuz 1916 :** 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa'nın, Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Bey'le beraber Diyarbakır'a dönmek üzere, sabah Silvan'dan ayrılışı (O.Y.S.G., s.177).
- 2 Ağustos 1916 :** Atatürk komutasındaki kuvvetlerin, Bitlis ve Muş yönünde taarruza geçişi (Bugün ve bugün izleyen günlerde Ruslarla iki tümenimiz arasında taarruz ve karşı taarruz şeklinde şiddetli çarpışmalar olmuştur. K.A., s. 198-199; A. Y.A., s.47; A.Ü.O.B., s.3).
- 7 Ağustos 1916 :** Atatürk komutasındaki 16. Kolordu'ya bağlı 8. Tümenin, Muş'u düşman işgalinden kurtarışı (A. ve Di., s.78-79). (Muş, 25 Ağustos 1916'da tekrar Rusların eline düşmüştü. Atatürk'ün 2. Ordu Komutanlığı sırasında, 30 Nisan 1917'de bu şehrimiz, ikinci defa Rus işgalinden kurtarıldı).
- 8 Ağustos 1916 :** Atatürk komutasındaki 16. Kolordu'ya bağlı 5. Tümenin, Bitlis'i düşman işgalinden kurtarışı (A. ve Di., s.78-79; K.A.M.M.T.,s.158).
- : Atatürk'ün, 2. Ordu Komutanlığı'na telgrafı: "Muş dün ve Bitlis bugün kolordumuz tarafından zapt ve işgal edilmiştir" (A. ve Di., s.80).
- 8 Ağustos 1916 :** 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa'nın, Muş ve Bitlis'in kuvvetlerimiz tarafından geri alınışı üzerine Atatürk'e tebrik ve teşekkür telgrafı: "Komutanız altındaki askerlerimizi iyi koruyarak gerekli zamanda gösterdiğiniz dâhiyane kudret ve cesaretle yaptığınız kahramanca hizmetten dolayı size tebrik ve teşekkürlerimi bildiririm" (M.A.İ.P., s.132; F.I, s.264).
- 10 Ağustos 1916 :** Başkomutan Vekili Enver Paşa ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın, Muş ve Bitlis'in kuvvetlerimiz tarafından geri

alınışı üzerine Atatürk'e, 16. Kolordunun başarısını tebrik eden telgrafları (*O.Y.S.G.*, s.179).

- 12 Ağustos 1916 :** 16. Kolordu'ya bağlı 5. Tümen'in Tatvan'ı düşman işgalinden kurtarışı ve düşmanı Ahlat yönünde geri çekilmeye mecbur edişi (*O.Y.S.G.*, s.179).
- 17/18 Ağustos 1916:** 2. Ordu Komutanlığı'nın, Rusların ileri harekete geçmeleri üzerine 16. Kolordu Komutanlığı'na, 8. Tümen'in gece yürüyüşü ile cepheye hareket etmesini bildiren emri (*B.D.H.T.H.*, c. II, ks.2, s.182; *B.H.Ü.S.M.K.II*).
- 18 Ağustos 1916 :** Atatürk'ün, askerî harekâtı yakından takip ve idare etmek üzere Silvan'dan cepheye hareketi (*B.H.Ü.S.M.K.II*; *O.Y.S.G.*, s.180; *A.H.D.*, s.53-61). (Atatürk 17 Eylül 1916'ya kadar cepheye kalmış ve bu süre içinde Çapakçur muharebeleri adını alan savaşları idare etmiştir).
- 19 Ağustos 1916 :** Rusların, tüm 2. Ordu cephesinde yeniden taarruza başlaması (*B.D.H.T.H.*, c.II, ks.2, s.185; *O.Y.S.G.*, s.181; *A.Y.A.*, s.47; *K.A.*, s.200). (Yaklaşık beş misli üstün durumda olan düşman kuvvetlerinin taarruzu karşısında, 16. ve 3. Kolordu birlikleri 21 Ağustos 1916'da asıl mevzilerine çekilmek durumunda kalmışlardır. *B.D.H.T.H.*, c.II, ks.2, s.187-191).
- 21 Ağustos 1916 :** 19 Ağustos'ta başlayan ve 20 Ağustos'ta da devam eden Rus taarruzu karşısında 3. ve 16. Kolorduların asıl mevzilerine çekilmeleri (16. Kolordu birlikleri, düşmanın bu taarruzu esnasında -7. Tümen ve 20. Alay'ın gerekli savunmayı gösterememesi nedeniyle- Masalla deresi yönünde geri çekilmeye mecbur olmuştur. *O.Y.S.G.*, s.181).
- 23 Ağustos 1916 :** Rusların, Bitlis ve Muş bölgelerinde 16. Kolordu birliklerine karşı yeniden taarruza başlaması (*B.D.H.T.H.*, c.II, ks.2, s.193).
- 24 Ağustos 1916 :** Atatürk'ün, Taşlıtepe'ye çıkarak 7. Tümen cephesinde incelemeler yapması, 7. Tümen Komutanı ve 20. Alay Komutanı'nın değiştirilmesi (*O.Y.S.G.*, s.182).
- 25 Ağustos 1916 :** Doğu cephesinde 2. Ordu'nun, üç kolordusu ile karşı taarruza geçmesi ve Rus birliklerini geriletmeleri (*B.D.H.T.H.*, c.II, ks.2, s.194, 198; *O.Y.S.G.*, s.182; *A.Ü.O.B.*, s.5; *K.A.*, s.201).

- 29 Ağustos 1916 :** 16. Kolordu'ya bağlı 7. ve 8. Tümenlerin, sabahleyin Rus kuvvetlerine taarruzu ve düşmanın Buğlan Gediği yönünde çekilmesi (*B.D.H.T.H.,c.II, ks.2, s.203-204*). (16. Kolordu'nun taarruzu, 30 Ağustos 1916 günü de devam etmiştir. *O.Y.S.G., s. 183*).
- 30 Ağustos 1916 :** Doğu cephesinde 2. Kolordu Komutanı Faik Paşa'nın şehit oluşu (*B.D.H.T.H.,c.II, ks.2, s.204-205; F.I, s.267*).
- : 2. Ordu Kurmay Başkanı Albay İsmet (inönü) Bey'in, 2. Kolordu Komutan Vekilliğine atanması (*B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.204-205; F.I, s.267*).
- : 2. Ordu Komutanlığı'nın, bağlı kolordulara, yorulan askerin dinlendirilmesi ve birliklerin kendilerine çekidüzen vermeleri amacıyla 31 Ağustos 1916'da, buldukları hatta durmaları emri (*B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.205*).
- 31 Ağustos 1916 :** Rusların, sabah 16. Kolordu birliklerine taarruzu, 7. ve 8. Tümenlerin asıl mevzileri olan Masalla deresi batısına çekilişi, burada savunmaya devam edişi, bu mevziye yapılan bir düşman taarruzunun başarıyla püskürtülmesi (*B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.207; O.Y.S.G., s. 183*).
- : Atatürk'ün, 2. Ordu Komutanlığı'na raporu: "...Masalla deresi batısında asıl mevziin sol nefese kadar savunulacağı!" (*B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.207*).
- 4 Eylül 1916 :** Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber öğleden sonra, Sivritepe'de 8. Tümen cephesinde incelemelerde bulunması (*O.Y.S.G., s. 184*).
- 17 Eylül 1916 :** Atatürk'ün, sabah, Doğu cephesinden Silvan'a hareketi (*O.Y.S.G.,s.186*),
- 20 Eylül 1916 :** Atatürk'ün, sabah, Doğu cephesinden Silvan'a dönüşü (*O.Y.S.G., s.186; B.H.Ü.S.M.K.II; A.H.D., s.61*).
- 24 Eylül 1916 :** Doğu cephesine gelen Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, cepheden Atatürk'e ve 16. Kolordu mensuplarına tebrik ve selâm telgrafı (*O.Y.S.G., s.187*).
- 30 Eylül 1916 :** Atatürk'ün, Silvan'dan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...Kıymet verdiğiniz insanlarla birlikte ateşe ve ölüme göğüs germek ne zevk!" (*A.B.K.M., M. 2.12.1954; M.K. ve C.L., s.64-65; Ö.A.Ö.M., s.81-82*).

- : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey ve diğer bazı arkadaşlarıyla ava gidişi (*O.Y.S.G., s.187*).
- 6 Ekim 1916** : Atatürk'ün, akşamüzeri Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey ve yaverleriyle beraber Silvan-Beşiri yolunda atla bir gezinti yapması (*O.Y.S.G., s.188*).
- 8 Ekim 1916** : Atatürk'ün, Kurban Bayramı nedeniyle sabah, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey ve yüksek rütbeli subaylarla, Silvan'da camiye giderek bayram namazı kılması, Hükümet Dairesi'nde tebrikleri kabul etmesi, öğleden sonra askerin bayramını tebriki (*O.Y.S.G., s.189*).
- 11 Ekim 1916** : Atatürk'ün, Silvan'a gelen Diyarbakır Vali Vekili Bedri Bey'i karşılamaya gitmesi (*O.Y.S.G., s.189*).
- 19 Ekim 1916** : Atatürk'ün, beraberindekilerle at üzerinde bir gezinti yapması (*O.Y.S.G., s.190*).
- 5 Kasım 1916** : Atatürk'ün, öğleden sonra, Silvan'a gelen 5. Tümen Komutanlığı'na yeni atanan Albay Ali Fuat (Cebesoy) Bey'i -Meşekkat köyünde- karşılaması, akşam yemeğini beraber yemeleri (*O.Y.S.G., s.192*).
- 7 Kasım 1916** : Atatürk'ün, Bitlis cephesini denetleme amacıyla beraberinde 5. Tümen Komutanlığı'na yeni atanan Albay Ali Fuat (Cebesoy) ve 16. Kolordu Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Beyler olmak üzere, sabah Silvan'dan Bitlis'e hareketi ve geceyi Hazo'nun güneyinde geçirişi (*A.H.D., s.65; O.Y.S.G., s.192; B.H. Ü.S.M.K.II*).
- 8 Kasım 1916** : Atatürk'ün, Silvan'dan Ziyaret (Veyselkarani)'e gelişi, geceyi -Fuat (Bulca) Bey'in komuta ettiği- 23. Alay ordugâhı civarında çadırda geçirişi (*A.H.D., s.66; O.Y.S.G., s.193*).
- 9 Kasım 1916** : Atatürk'ün, sabah saat 8.00'de Ziyaret'ten hareketi, saat 17.00'de Duhan'a gelişi, geceyi Duhan'ın kuzeyinde 13. Alay'ın eski ordugâhında çadırda geçirmesi (*A.H.D., s.66; O.Y.S.G., s.193*).
- 10 Kasım 1916** : Atatürk'ün, sabah Duhan'ın kuzeyinden hareketle öğleyin 12.30'da -beraberinde Ali Fuat (Cebesoy) ve İzzettin (Çalışlar) Beyler olmak üzere- Bitlis'e gelişi (*A.H.D., s.67*).
- 11 Kasım 1916** : Atatürk'ün, sabah Bitlis yakınında 15. Alay cephesini denetlemesi, saat 16.00'da tekrar Bitlis'e dönüşü (*A.H.D., s.67; O.Y.S.G., s.193*).

- 12 Kasım 1916** : Atatürk'ün, Bitlis yakınındaki -Yarbay Ali (Çetinkaya) Bey'in komuta ettiği-14. Alay'ı denetlemesi ve geceyi Alay Karargâhı'nda geçirmesi (*A.H.D.*, s.68; *O.Y.S.G.*, s. 194).
- 13 Kasım 1916** : Atatürk'ün, 14. Alay Karargâhı'ndan hareketle Keltepe'ye gelişi; tümen, alay ve tabur komutanlarıyla görüşmesi, 11. Alay Karargâhı'na gelerek öğle yemeği yemesi, daha sonra Bitlis'e dönüşü (*A.H.D.*, s.69; *O.Y.S.G.*, s. 194).
- 14 Kasım 1916** : Atatürk'ün, -öksürükten rahatsızlığı nedeniyle- günü Bitlis'teki Karargâhı'nda geçirmesi (*A.H.D.*, s.70; *O.Y.S.G.*, s. 194).
- 15 Kasım 1916** : Atatürk'ün, Bitlis'te günün büyük kısmını -öksürükten rahatsızlığı nedeniyle- istirahat ederek geçirmesi, akşama doğru 5. Tümen Baştabipliği ve İdare Başkanlığı dairelerini gezerek incelemelerde bulunması (*A.H.D.*, s.70).
- 16 Kasım 1916** : Atatürk'ün, Bitlis'te 5. Tümen Komutanı Albay Ali Fuat (Cebesoy) Bey'i makamında ziyareti, hastaneleri denetlemesi, hastaları ziyaret etmesi, daha sonra Şerefiye Camii'ni gezmesi (*A.H.D.*, s.71; *O.Y.S.G.*, s. 195).
- 17 Kasım 1916** : Atatürk'ün, günü Bitlis'te Karargâhı'nda geçirmesi (*A.H.D.*, s.71).
- 18 Kasım 1916** : Atatürk'ün, Bitlis'te Şeyh Küfrevî'nin türbesini ziyareti, bazı tarihî yerleri gezişi, daha sonra ikametgâhına dönüşü, akşam yemeğini Ali Fuat (Cebesoy) Bey'le beraber yemesi (*O. Y.S.G.*,s.195; *A.H.D.*, s. 72).
- : Atatürk'ün, İstanbul'da bulunan, annesi Zübeyde Hanım'dan mektup alışı (*A.H.D.*, s.72).
- 19 Kasım 1916** : Atatürk'ün, aralıklı olarak okumakta olduğu, Alphonse Daudet'nin Sapho-Moeurs Parisiennes (Safo - Paris Âdetleri) adlı romanını bitirmesi (*A.H.D.*, s.72).
- 20 Kasım 1916** : Atatürk'ün, 5. Tümen cephesindeki denetlemeleri hakkında 2. Ordu Komutanlığı'na bir rapor yazması (*A.H.D.*, s.73).
- : Atatürk'ün, İstanbul'da bulunan annesi Zübeyde Hanım'a, Madam Corinne'e ve bazı tanıdıklarına Bitlis'ten birer kartpostal göndermesi (*A.H.D.*, s.73).

- 21 Kasım 1916** : Atatürk'ün, sabah, Silvan'a dönmek üzere Bitlis'ten hareketi, 5. Tümen Komutanı Albay Ali Fuat (Cebesoy) Bey tarafından uğurlanışı, akşam Duhan'ın güneyinde kurulan ordugâhta Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'le örtünmenin kaldırılması, sosyal yaşamın düzeltilmesi, kadınların okuması, yetenekli anne yetiştirme, kadınlara serbestlik verme vb. konular üzerinde sohbeti (A.H.D., s.75-76; O.Y.S.G., s. 196).
- 22 Kasım 1916** : Atatürk'ün, sabah Duhan'dan hareketi, saat 13.00'te Ziyaret (Veyselkarani)'e gelişi, 23. Alay Komutanı tarafından karşılanması, Veyselkarani türbesini ziyareti, daha sonra Koh köyünde 23. Alay Karargâhı'na gelişi ve geceyi burada geçişi (A.H.D., s.76; O.Y.S.G., s. 196).
- 23 Kasım 1916** : Atatürk'ün, sabah Kelhük köyünde, 23. Alay'ın I. Tabur'unu denetlemesi, harp oyunu yaptırması, bilâhare tekrar Koh köyüne dönüşü (A.H.D., s.77; O.Y.S.G., s.196).
- 24 Kasım 1916** : Atatürk'ün, 23. Alay'ın 2. Tabur'unu denetlemesi, tabura bir tatbikat yaptırılması (A.H.D., s.77; O.Y.S.G., s.196).
- 25 Kasım 1916** : Atatürk'ün Says köyünde 23. Alay'ın 3. Tabur'unu denetlemesi, tabura bir tatbikat yaptırılması (A.H.D., s.77; O.Y.S.G., s.196).
- 26 Kasım 1916** : Atatürk'ün, günü Koh köyünde 23. Alay Karargâhı'nda istirahatla geçirmesi (A.H.D., s.77; O.Y.S.G., s. 197).
- 27 Kasım 1916** : Atatürk'ün, Koh köyündeki 23. Alay Karargâhı'ndan hareketle Siirt'e gelişi, merasimle karşılanması, geceyi burada geçişi (A.H.D., s.78).
- 28 Kasım 1916** : Atatürk'ün, Siirt'te, günü Vali Memduh Bey'in konağında geçişi (A.H.D., s.78).
- 29 Kasım 1916** : Atatürk'ün, sabah Siirt'ten hareketle Garzan'a gelişi, Hükümet Dairesi'nde misafir edilişi, geceyi burada geçişi (A.H.D., s.79).
- 30 Kasım 1916** : Atatürk'ün, sabah Garzan'dan Silvan'a hareketi, öğleden sonra saat 16.30'da Silvan'a dönüşü (A.H.D., s.82; O.Y.S.G..S.197).
- 1 Aralık 1916** : Atatürk'ün, Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi tarafından yazılan "Allah'ı İnkâr Mümkün müdür?" adlı eseri okuması (A.H.D., s.82).

- 2 Aralık 1916** : Atatürk'ün, 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa'ya "Van Hareket Müfrezesi'nin gelecekteki hareket plânı hakkında" görüşlerini bildiren bir rapor yazması (*A.H.D.*, s.83). (Bu rapor, 3 Aralık 1916 günü 2. Ordu Komutanlığı'na gönderilmiştir. *O.Y.S.G.*, s. 197);
- 3 Aralık 1916** : Atatürk'ün, Arıburnu muharebelerine ait belge ve notlarını rapor halinde yazmaya başlaması (*A.H.D.*, s.83).
- 4 Aralık 1916** : Atatürk'ün, günü kitap okumak ve Arıburnu Muharebeleri Raporu'nun yazmakla geçirmesi (*A.H.D.*, s.83-84).
- 5 Aralık 1916** : Atatürk'ün, Arıburnu Muharebeleri Raporu'nu yazmaya devam etmesi (*A.H.D.*, s.84).
- 5 Aralık 1916** : 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'e, Van Hareket Müfrezesi hakkındaki görüş ve tekliflerini kabul ettiğini bildirmesi (*A.H.D.*, s.84).
- 6 Aralık 1916** : Atatürk'ün, Arıburnu Muharebeleri Raporu'nu yazmaya devam etmesi, George L. Fonsgrive'den Ahmet Naim tarafından çevrilen *Mebâdî-i Felsefe (Felsefe'ye Giriş)* adlı eseri okumaya başlaması (*A.H.D.*, s.84).
- 7 Aralık 1916** : Atatürk'ün, öğleye kadar kitap okuması, akşamüzeri bir gezinti yapması (*A.H.D.*, s.84).
- 8 Aralık 1916** : Atatürk'ün, Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey ve bir kısım subaylarla, Silvan'ın güney tarafında tavşan avına gitmesi, akşama doğru Silvan'a dönüşü (*A.H.D.*, s.85; *O.Y.S.G.*, s. 198).
- 10 Aralık 1916** : Atatürk'ün, okumakta olduğu Namık Kemal'in "Makalât-ı Siyasiye ve Edebiye" adlı eserini bitirmesi ve "Tarih-i Osmanî"sini okumaya başlaması, yazdığı Arıburnu Muharebeleri Raporu'nu okutması, Çapakçur (Bingöl) cephesine ait yazılan muharebe raporunu okutup dinlemesi (*A.H.D.*, s.85-86).
- 11 Aralık 1916** : Atatürk'ün, öğleye kadar, Arıburnu Muharebeleri Raporu'nu, daha sonra Çapakçur (Bingöl) cephesine ait raporları okutarak dinlemesi (*A.H.D.*, s.86).
- 12 Aralık 1916** : Atatürk'ün, Ahmet İzzet Paşa'nın izinli olarak bir süre İstanbul'a gitmesi üzerine 2. Ordu Komutan Vekilliği'ne atanması (*A.H.D.*, s.86; *B.D.H.T.H.*, c.II, ks.2, s.236; *O.Y.S.G.*,

s.199; F.I, s.270; İ.A., s.726; A.A.K., s.19; İ.O.K.V.M.K.P.R., s.86; A.Y., s.87).

- : Atatürk'e Muş ve Bitlis cephelerindeki başarıları nedeniyle "İkinci Rütbe'den Mecidî Nişanı" verilmesi (K.A.B.K.Ö., s.101; İ.M.T.T., s.80; A.Y.A., s.47; A.N.M., s.177). (Atatürk'e 25 Aralık 1906 tarihinde verilen Beşinci Rütbe'den Mecidî Nişanını takiben, üstün başarıları nedeniyle Dördüncü ve Üçüncü Rütbe'den Nişan süreleri beklenmeksizin, ikinci Rütbe'den Mecidî Nişanı verilmiştir. İ.M.T.T., s.80; A.N.M., s.51-55, 177; O.Y.S.G., s.200).
- : Atatürk'ün, yazmakta olduğu Arıburnu Muharebeleri Raporu'nu, yaverine okutup dinlemesi (A.H.D., s.86).
- 14 Aralık 1916** : Atatürk'ün, sabah Silvan'dan otomobille hareket ederek öğleyin Diyarbakır'a gelişi (A.H.D., s.87; O.Y.S.G., S.199).
- 15 Aralık 1916** : Atatürk'ün, Diyarbakır'dan hareketle saat 15.30'da Ergani Madeni'ne gelişi ve geceyi burada geçişi (A.H.D., s.88).
- 16 Aralık 1916** : Atatürk'ün, sabah Ergani Madeni'nden hareketle öğleyin Sekerat**ta 2. Ordu Karargâhı'na gelerek 2. Ordu Komutan Vekilliği görevini üzerine alışı (Atatürk, Sekerat'a yaklaşırken, İstanbul'a dönmek üzere karargâhtan ayrılmış bulunan Ahmet İzzet Paşa ile yolda kısa bir süre görüşmüştür. A.H.D., s.89).
- : Atatürk'ün, 2. Ordu Karargâhı'nda, öğle yemeğinden sonra, Ahmet İzzet Paşa'nın bırakmış olduğu notları okuması ve 2. Ordu Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Bey'le görüşmesi (A.H.D., s.89).
- 17 Aralık 1916** : Atatürk'ün, 2. Ordu'ya bağlı kolordulara, ordunun Darahini-Hun-Gökdere dağları-Çille dağı hattına çekilmesi emri (A.H.D., s.89).
- : Atatürk'ün, 2. Ordu'nun işe sorununu görüşmek üzere Bitlis ve Diyarbakır Valilerini Sekerat'ta 2. Ordu Karargâhı'na daveti (A.H.D., s.89).
- 18 Aralık 1916** : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Ahmet İzzet Paşa'nın izin süresince 2. Ordu Komutanlığı'nın 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa'dan direktif alacağı hakkında emri (A.H.D., s.90).

* Diyarbakır'ın Palu kazasına bağlı bir bucak merkezi (2. Ordu Karargâhı, bir süre burada görev yapmış, daha sonra Diyarbakır'a alınmıştır).

- 19 Aralık 1916** : Atatürk'ün, 2. Ordu Kurmay Başkanı İsmet (İnönü) Bey'le görüşmesi, yapılan yeni düzenleme hakkında Başkomutanlık Vekâleti'ne, 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa'ya ve İstanbul'a -izinli olarak- gitmekte bulunan Ahmet İzzet Paşa'ya bilgi vermesi (A.H.D., s.90).
- : Atatürk'ün, Sekerat'tan Palu'ya giderek Kaymakam'la görüşmesi, yapılacak bir köprünün çabuklaştırılmasını istemesi (A.H.D., s.90).
- 20 Aralık 1916** : Atatürk'ün, öğleye kadar ordu işleri ve yazışmalarla meşgul olması, öğleden sonra bir saat uzaklıkta bulunan 2. Ordu Karargâhı Süvari Bölüğü'ne gidişi, akşam karargâha dönüşü (A.H.D., s.90).
- 21 Aralık 1916** : Atatürk'ün, 2. Ordu'ya bağlı kolordulardan gelen raporları incelemesi, akşamüzeri yaya bir gezinti yapması (A.H.D., s.91).
- 23 Aralık 1916** : Atatürk'ün, Sekerat'tan hareketle, yol boyunca Gökdere dağı-Çille dağı savunma hattını inceleyerek İsa Ağa mezarına gelişi, geceyi burada geçişi (A.H.D., s.91).
- 24 Aralık 1916** : Atatürk'ün, İsa Ağa mezarından hareketle Gökdere dağı'nın tepesine çıkışı, tekrar İsa dağı mezarına inişi, daha sonra Bahçeköy ve Tepeköy'e gidişi (A.H.D., s.91).

-1917-

- 22 Ocak 1917** : Atatürk'ün, 16. Kolordu Kurmay Başkanı Yarbay İzzettin (Çalışlar) Bey'i, Silvan'dan 2. Ordu Karargâhı'na çağırması (O.Y.S.G., s.205).
- 24 Ocak 1917** : Atatürk'ün, Diyarbakır Vali Konağı'nda bölge valileriyle toplantı yapması (O.Y.S.G., s.206).
- : 16. Kolordu Kurmay Başkanı İzzettin (Çalışlar) Bey'in -Atatürk'ün çağırısı üzerine- Silvan'dan Diyarbakır'a gelişi, Atatürk'le görüşmesi (O.Y.S.G., s.206).
- 25 Ocak 1917** : Yarbay İzzettin (Çalışlar) Bey'in, 2. Ordu Karargâhı'nda Kurmay Başkanı olarak göreve başlaması (O.Y.S.G., s.206). (İsmet [İnönü] Bey'in, 4. Kolordu Komutanlığı'na atanması nedeniyle 2. Ordu Kurmay Başkanlığı boşalmış bulunuyordu).

- 27 Ocak 1917** : Atatürk'ün, davet üzerine Diyarbakır'a gelmiş bulunan Elaziz (Elazığ) Valisi Sabit Bey'i, daha sonra Bitlis Valisi Memduh Bey'i bölgelerine uğurlayışı (*O.Y.S.G., s.206*).
- 29 Ocak 1917** : 2. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar (Eğilmez) Bey'in, 2. Ordu Karargâhı'na gelişi, gece Atatürk'ün evinde misafir kalışı (*O.Y.S.G., s.206*).
- 4 Şubat 1917** : Atatürk'ün, üşütmeye bağlı rahatsızlığı nedeniyle günü Diyarbakır'da evinde geçirmesi (*O.Y.S.G., s.207*).
- : Talât Paşa'nın, Sait Halim Paşa'nın yerine sadrazam oluşu (*İ.O.T.K.IV, s.434*).
- 5 Şubat 1917** : Atatürk'ün, rahatsızlığının devam etmesi nedeniyle günü evinde geçişi, İzzettin (Çalışlar) Bey'in kendisini ziyareti (*O.Y.S.G., s.207*).
- 6 Şubat 1917** : Atatürk'ün, rahatsızlığı bugün de devam etmesi nedeniyle günü evinde geçişi (*O.Y.S.G., s.207*).
- 7 Şubat 1917** : Atatürk'ün rahatsızlığının düzelmesi (*O.Y.S.G., s.208*).
- 15 Şubat 1917** : Atatürk'ün, akşam, Avusturyalı subaylar şerefine evinde bir ziyafet vermesi (*O.Y.S.G., s.209*).
- 17 Şubat 1917** : Atatürk'ün, Başkomutanlık Vekâleti'nce Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanlığı'na atanması ve acele hareketinin emredilmesi (*A.A.K., s.12,59; A.H.E., s.110; K.A.B.K.Ö., s.101; A.Y.A., s.47; O.Y.S.G., s.209*). (Atatürk, Arabistan ve Medine cephesinde oluşturulması düşünülen bu kuvvet komutanlığına Ordu Komutanı yetkisiyle, fakat 4. Ordu Komutanlığı emrinde olmak üzere atanmıştı. *A.Y.A., s.47*).
- 18 Şubat 1917** : 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e, mümkün olan süratle hareketini ve beraberinde bir Kurmay Başkanı getirmesini tavsiye eden telgrafı (*O.Y.S.G., s.209*).
- 20 Şubat 1917** : Atatürk'ün, akşam, davet üzerine Avusturyalı subayların düzenlediği yemekte bulunması (*O.Y.S.G., S.209*).
- 21 Şubat 1917** : Atatürk'ün, Şam'a gitmek üzere sabah saat 10.00'da otomobille Diyarbakır'dan ayrılışı (*O.Y.S.G., s.209*).
- 24 Şubat 1917** : Atatürk'ün Diyarbakır'dan Halep'e gelişi, Baron Oteli'ne inışı.
- 26 Şubat 1917** : Atatürk'ün, Halep'ten trenle Şam'a gelişi, istasyonda Şam Valisi Tahsin (Uzer) Bey ve 4. Ordu karargâhına mensup

yüksek rütbeli subaylar tarafından karşılanması (A.H.D., s.96) (Atatürk, Şam'a gelişini takiben bölgedeki incelemeleri sonucu, stratejik açıdan Hicaz'ın savunulması değil, boşaltılması gerektiği görüşüne vardı ve bu görüşünü Cemal Paşa'ya bildirdi. Atatürk'e göre Hicaz bölgesi boşaltılmalı, buradaki kuvvetlerle Suriye cephesi desteklenmeliydi. Enver Paşa da bölgede gelip yaptığı inceleme sonucu aynı karara vardı. Bunun üzerine Atatürk'e verilen Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanlığı görevi kaldırıldı. A.H.D., s.105-106; K.A., s.207; A.Y.A., s.48; A.Y., s.88-89).

- 28 Şubat 1917** : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın Şam'a gelişi, burada Cemal Paşa ve Atatürk ile görüşmesi (B.D.H.T.H., c. IV, ks. 1, s.496).
- 3 Mart 1917** : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, durumu yerinde inceledikten sonra emri: "Medine'nin boşaltılması ve Hicaz'daki kuvvetlerin, Filistin'de kullanılmak üzere geri çekilmesi (B.D.H.T.H., c. IV, ks.1, s.496; Erden, s.23).
- : 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa'nın, -izinli olarak gittiği- İstanbul'dan Diyarbakır'a dönüşü (B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.253; O.Y.S.G.,s.210).
- 7 Mart 1917** : 2. ve 3. Orduları içine almak üzere "Kafkas Orduları Grubu Komutanlığı" kurulması ve komutanlığına 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa'nın atanması (B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.254).
- : Atatürk'ün, -Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanlığı'nın kaldırılması üzerine- 2. Ordu Komutan Vekilliği'ne atanması (Bu vekâleten atama, 16 Mart 1917 tarihinde asalete çevrilmiştir. A.K.D.D.A.Y., s.74).
- 11 Mart 1917** : Irak cephesinde İngiliz birliklerinin, Bağdat'ı ele geçirmele- ri (İ.O. T.K. IV, s.435; K.A., s.211; Borak, s. 149; A. Y.A., s.48).
- 12 Mart 1917** : Atatürk'ün, akşam saat 20.00'de Şam'dan Diyarbakır'a dönüşü (O.Y.S.G., s.213).
- 13 Mart 1917** : Atatürk'ün, 2. Ordu birliklerine yazısı: "...Allah'ın yardımı ve beni seven kalplerin sevgi ve güvenine dayanarak başarılı olacağımıza tam bir inançla 2. Ordu'nun emir ve komutasını üzerime aldım. Sayın komutan ve bütün kahraman silâh arkadaşlarımı saygı ve samimiyetle selâmlarım" (B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.255).

- : Atatürk'ün, 2. Ordu bölgesindeki vali ve mutasarrıflarla Diyarbakır Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü'ne yazısı: "Allah'ın izniyle Diyarbakır'a gelerek 2. Ordu'nun emir ve komutasını üzerime aldım. Öteden beri olduğu gibi ordunun başarısına ait olan yardımlarınızın devamını temenni ile en samimi saygılarımı tekrar ederim" (*B.D.H.T.H., c.II, ks.2, s.255*).
- 16 Mart 1917** : Atatürk'ün, asaleten 2. Ordu Komutanlığı'na atanması (*A.K.D.D.A.Y., s.74*). (*Bu tarih, İ.A., s.805; A.B.İ.B.T.B.H., s.240'da 18 Mart 1917 olarak gösterilmiştir*).
- 28 Mart 1917** : Atatürk'ün, akşamüzeri, Kurmay Başkanı izzettin (Çalışlar) Bey'le beraber Dağkapısı dışındaki Süvari Bölüğü'nü denetlemesi (*O.Y.S.G., s.215*).
- 3 Nisan 1917** : Atatürk'ün, sabah saat 6.00'da Diyarbakır'dan 2. Kolordu cephesine hareketi, geceyi Akviran'da kurulan çadırlı ordugâhta geçişi (*O.Y.S.G., s.215*).
- 4 Nisan 1917** : Atatürk'ün, sabah, Akviran'dan Hani'ye hareketi, yolda 24. Alay'a ait bir batarya ile iki seyyar hastaneyi denetlemesi, Hani'ye gelişi, kasabadaki ambar, silâh deposu ve hastaneleri gözden geçirmesi (*O.Y.S.G., s.215*).
- 5 Nisan 1917** : Atatürk'ün, sabah, Hani'den hareketle yöredeki birlikleri denetlemesi, daha sonra Tuzla'ya gelişi, geceyi burada çadırda geçişi (*O.Y.S.G., s.216*).
- 6 Nisan 1917** : Atatürk'ün, sabah, Tuzla'dan hareketi, yolda Milis Alay'ını denetlemesi, daha sonra Varedek köyündeki 1. Tümen Karargâhı'na gelişi, öğleden sonra harp oyunu yapılması (*O.Y.S.G., s.216*).
- 7 Nisan 1917** : Atatürk'ün, sabah Varedek köyündeki 1. Tümen Karargâhı'ndan hareketi, yolda bazı alay ve taburları denetleyerek öğleden sonra Arakel'de 71. Alay Karargâhı'na gelişi, geceyi burada geçişi (*O.Y.S.G., s.216*).
- 8 Nisan 1917** : Atatürk'ün, Murat cephesini gezerek 71. Alay'ın tabur ve bataryalarını denetlemesi, tekrar Arakel'e dönüşü (*O.Y.S.G., s.216*).
- 9 Nisan 1917** : Atatürk'ün, sabah Arakel'deki 71. Alay Karargâhı'ndan hareketle öğleyin Varedek köyündeki 1. Tümen Karargâhı'na gelişi, geceyi burada geçişi (*O.Y.S.G., s.216*).

- : Atatürk'ün, Başkomutanlık Vekâleti'ne ve Kafkas Ordular Grubu Komutanlığı'na, 2. Kolordu birliklerine yaptığı denetlemeyle ilgili görüşlerini bildiren yazısı: "...Piyade taburları ve topçu birliklerindeki er eksikliğinin tamamlanması zorunluğudur" (*B.D.H.T.H., c. II, ks.2, s.262-263*).
- 10 Nisan 1917** : Atatürk'ün, sabah, Varedek'teki 1. Tümen Karargâhi'ndan hareket ederek öğleye doğru Lice yakınında 2. Kolordu Karargâhi'na gelişi, geceyi burada geçişi (*O.Y.S.G., s.217*).
- 11 Nisan 1917** : Atatürk'ün, sabah, Lice yakınındaki 2. Kolordu Karargâhi'ndan hareketle öğleye doğru Diyarbakır'a dönüşü (*O.Y.S.G., s.217*).
- 30 Nisan 1917** : Rus kuvvetlerinin Muş'u boşaltmaları ve 2. Ordu'ya ait keşif kollarının, akşam Muş'u geri alışı (*O.Y.S.G., s.219*).
- Nisan Sonu 1917** : Atatürk'ün, İstanbul'da bulunan Salih (Bozok) Bey'e telgrafı: "Seni başyaverim olarak yanıma almak istiyorum. Kabul ettiğin takdirde bana telgrafla bilgi vermelisin!" (*H.A.Y., s. 178*). (*Kaynakta, bu telgrafın tarihi belirtilmemiştir. Olayların seyri, söz konusu tarihin Nisan 1917 sonları olabileceğini düşündürmektedir. Salih Bozok, hemen görevi kabul ettiğini bildiren bir telgraf çekmiş, atanmasını takiben de 9 Mayıs 1917 günü Diyarbakır'a gelmiştir.*)
- 1 Mayıs 1917** : Atatürk'ün, 2. Ordu Karargâhi'nda Menzil Genel Müfettişi General Back ve Grup Kurmay Başkanı Falkenhausen ile menzil hakkında görüşmesi (*O.Y.S.G., s.219*).
- 6 Mayıs 1917** : Atatürk'ün, bölge vali ve mutasarrıflarıyla ordunun iaşesiyle ilgili görüşmelerde bulunması (*O.Y.S.G., s.220*).
- 9 Mayıs 1917** : Atatürk'ün başyaverliğine atanan Salih (Bozok) Bey'in İstanbul'da Diyarbakır'a gelişi (*O.Y.S.G., s.220*).
- 10 Mayıs 1917** : Atatürk'ün, -4. Kolordu Komutanlığı'ndan 20. Kolordu Komutanlığı'na atanan- Albay İsmet(İnönü) Bey'i, saat 18.00'de Ergani Madeni yolu üzerinde karşılaması, gece onunla uzun sohbeti (*O.Y.S.G., s.220*).
- 16 Mayıs 1917** : Atatürk'ün, Başkomutanlık Vekâleti'nin, 2. Ordu cephesindeki düşman konuşu hakkında bilgi isteyen şifre emrine, cephedeki düşman birliklerinin ayrıntılı durumunu ve görüşlerini bildiren rapor şeklindeki cevabı: "...2. Ordu, bütün

cephesi karşısındaki düşmanın hal ve hareketini büyük bir dikkat ve özel bir önemle izlemektedir” *B.D.H.T.H., c. II, ks.2, s.279-282*).

- 18 Mayıs 1917** : Başkomutanlık Vekâleti'nin, 2. Ordu Komutanlığı'na, Ruslarla karşılıklı konuşmalar yapılarak ateşkes teklifinde bulunması hakkında emri (*O.Y.S.G., s.221*).
- 20 Mayıs 1917** : Atatürk'ün, 4. Kolordu Komutanlığından 20. Kolordu Komutanlığı'na atanan Albay İsmet (İnönü) Bey hakkında verdiği ayrılış sicili: “Ciddî, faal, gayet zeki, yüksek fikirli, astlarına ve savaş ruhiyatına hâkim ve etkili, iyi bir görüşe ve süratli bir kavrayışa sahip. Kolordu'nun her türlü ihtiyacını düşünmekten ve sağlamaya çalışmaktan bir an uzak kalmaz ve başarır. Askerî bilgisi ve anlayışı güzel ve geniş; doğru, kesin ve tereddütsüz karar sahibi, cesur ve kişisel kararlarla hareket etmek kabiliyetine sahip. Ordu ve memlekette, üzerine alacağı mühim vatanî görevlerde kendisinden büyük hizmetler beklenir” (*A.H.A., 1978, s.97-98*).
- 28 Mayıs 1917** : Atatürk'ün, öğleden sonra dağ bataryalarını denetlemesi (*O.Y.S.G., s.222*).
- 1 Haziran 1917** : Atatürk'ün, akşamüzeri, hasta olan 2. Ordu Sağlık İşleri Başkanı Yarbay Dr. Hüseyin Bey'i evinde ziyareti (*O.Y.S.G., s.223*).
- 8 Haziran 1917** : Atatürk'ün, sabah, Diyarbakır'dan hareketi, Osmaniye'ye uğrayarak öğleyin Ergani Madeni'ne gelişi, Mutasarrıf Nusret Bey tarafından karşılanması, maden ocaklarını gezmesi, geceyi Ergani Madeni'nde geçişi (*O.Y.S.G., s.224*).
- 9 Haziran 1917** : Atatürk'ün, sabah, Ergani Madeni'nden hareket ederek Sekerat'a gelişi ve geceyi burada geçişi (*O.Y.S.G., s.224*).
- 10 Haziran 1917** : Atatürk'ün, Sekerat'tan hareketle 2. Tümen karargâhına gelişi, kısa bir dinlenmeyi takiben 33. ve 127. Alay birliklerini denetlemesi, daha sonra Tümen'e ait esas mevzilerde incelemelerde bulunması, tekrar Sekerat'a dönüşü (*O.Y.S.G., s.224*).
- 11 Haziran 1917** : Atatürk'ün, Sekerat'tan hareketle Mahmutlu'ya gelişi, cepheye geçerek 126. ve 34. Alayları denetlemesi, bu alayla-

ra ait mevzilerde incelemelerde bulunması, daha sonra - Mahmutlu üzerinden- Sekerat'a dönüşü (O.Y.S.G., s.224).

- 12 Haziran 1917** : Atatürk'ün, sabah, Sekerat'tan hareketle Kumik'e uğrayarak Süphan-tepe'ye gelişi, buradan Çanakçı'ya giderek Yarbay Mürsel(Bakü) komutasındaki 12. Tümen'e ait bazı alayların tabur ve bölüklerini denetlemesi, onlara tatbikat yaptırılması, geceyi Çanakçı'da geçişi (O.Y.S.G., s.224).
- 13 Haziran 1917** : Atatürk'ün, sabah, Çanakçı'dan hareket ederek Uzunmes-tan yöresine gelişi, buradaki mevzii incelemesi, Süphan Tepesi'ne çıkışı, akşam Sekerat'a dönüşü (O.Y.S.G., s.225).
- 14 Haziran 1917** : Atatürk'ün, sabah, Sekerat'tan hareket ederek Yarbay Hamit Fahri komutasındaki 48. Tümen cephesine gidişi, tümeni denetlemesi, Tümen Karargâhı'nda öğle yemeğini yedikten sonra Sekerat'a dönüşü (O.Y.S.G., s.225).
- 15 Haziran 1917** : Atatürk'ün, sabah otomobile Sekerat'tan hareket ederek öğleye doğru Elaziz (Elazığ)'e gelişi, şehre bir saat uzaklıkta Kafkas Ordular Grubu Komutanı Ahmet İzzet Paşa ve Elaziz (Elazığ) Valisi Mithat Bey tarafından karşılanması ve Grup Karargâhı'na gelişi (O.Y.S.G., s.226; H.A.Y., s.178). (Atatürk, Elaziz (Elazığ)'de bulunduğu sırada, Başkomutan Vekili Enver Paşa, Grup Komutanı Ahmet İzzet Paşa'ya bir telgraf çekerek Mustafa Kemal Paşa ile beraber, kendisiyle buluşmak üzere Halep'e hareket etmelerini istemiştir).
- 16 Haziran 1917** : Atatürk'ün, günü Elaziz (Elazığ)'de geçirmesi (O.Y.S.G., s.226).
- 17 Haziran 1917** : Atatürk'ün, sabah, Ahmet İzzet Paşa ile beraber Elaziz (Elazığ)'den otomobile Diyarbakır'a hareketi, akşamüzeri Diyarbakır'a gelişleri ve büyük törenle karşılanmaları (O.Y.S.G., s.226; H.A.Y., s.178).
- 19 Haziran 1917** : Atatürk'ün, sabah, Ahmet İzzet Paşa ile beraber Diyarbakır'dan Halep'e hareketi (O.Y.S.G., s.226; H.A.Y., s.178).
- 24 Haziran 1917** : Atatürk'ün, Halep'te Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın başkanlığında yapılan komutanlar toplantısına katılması (A.H.E., s.118; K.A., s.213; A.M.F.A.Ç.A., s.507; A.Y., s.88; A.Y.A., s.48; A.K.D.D.A.Y., s.75; H.A.Y., s.179;

B.D.H.T.H., c.IV, ks. 2, s.69). (Bu toplantıda Enver Paşa'nın teklifiyle, Bağdat'ı geri almak üzere bir "Yıldırım Orduları Grubu" oluşturulması ve grubun harekât plânı üzerinde görüşülmüştür. *A.Y.A., s.48; A.K.D.D.A.Y., s.75*).

- 26 Haziran 1917** : Atatürk'ün, Halep'ten Diyarbakır'a hareketi (*O.Y.S.G., s.227; H.A.Y., s.179*). (Ahmet İzzet Paşa, Halep'te kalmıştır).
- 27 Haziran 1917** : Atatürk'ün, saat 16.30'da Halep'ten Diyarbakır'a dönüşü (*O.Y.S.G., s.227*).
- 29 Haziran 1917** : Atatürk'ün, beraberindekilerle Diyarbakır Büyük Camii'nde cuma namazı kılması (*O.Y.S.G., s.227*).
- 5 Temmuz 1917** : Atatürk'ün, Halep toplantısında oluşturulması kararlaştırılan Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na bağlı 7. Ordu Komutanlığı'na atanması (*K.A.M.M.T., s.619; A.B.İ.B.T.B.H., s.241; K.A., s.211; A.M.F.A.Ç.A., s.505; A.Bi., s.14; A.Y., s.90; A.Y.A., s.48; K.A.B.K.Ö., s.102; A.Ü.O.B., s.8; A.N.M., s.178*). (Atatürk'ün 7.Ordu Komutanlığı'na atanmasıyla boşalan 2. Ordu Komutanlığı'na Fevzi (Çakmak) Paşa atanmıştır).
- 10 Temmuz 1917** : Atatürk'ün, -7. Ordu Karargâhı'nı oluşturmak üzere Enver Paşa tarafından çağırılması üzerine- Diyarbakır'dan İstanbul'a hareketi (*O.Y.S.G., s.234; A.H.D., s.126; H.A.Y., s.180-181; B.D.H.T.H., c. II, ks.2, s.293; A.Ü.O.B., s.8*).
- 15 Temmuz 1917** : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Yıldırım Orduları Grubu kurulduğunu bildiren emri: "1- Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı teşkil edilmiştir. Grup Komutanlığı, şimdilik İstanbul'da kalacaktır. 2- Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na Mareşal von Falkenhayn*, Kurmay Başkanlığı'na Albay von Dommès atanmıştır" (*B.D.H.T.H., c. IV, ks., s.83*).
- 16 Temmuz 1917** : Atatürk'ün, Diyarbakır'dan Mardin-Halep yoluyla İstanbul'a gelişi (Atatürk, İstanbul'a gelişini takiben Başkomutan Vekili Enver Paşa ve Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mareşal Falkenhayn ile görüşmüş, kısa süre içinde harekete hazır olmak üzere 7. Ordu Karargâhı'nı oluşturmuştur. *H.A.Y., s.181; A.H.D., s.128*).

* Alman ordusunda general olarak görev yapan Falkenhayn'a Osmanlı ordusunda mareşal rütbesi verilmiştir..

- 20 Temmuz 1917 :** İzinli olarak İstanbul'da bulunan 2. Ordu Kurmay Başkanı Yarbay İzzettin (Çalışlar) Bey'in, İstanbul'da Atatürk'ü ziyareti ve görüşmesi (*O.Y.S.G., s.235-236*).
- 23 Temmuz 1917 :** Atatürk'ün, akşam, İzzettin (Çalışlar) Bey'le beraber İstanbul'da Sipahi Ocağı'na gidişi, gece Akaretler'deki evinde onunla sohbeti (*O.Y.S.G., s.236*).
- 15 Ağustos 1917 :** Atatürk'ün, 7. Ordu Komutanlığı görevine başlamak üzere İstanbul'dan Halep'e hareketi (7. Ordu Karargâhı Halep'in Aziziye mevkiinde idi). (*H.A.Y., s.181-182; A.H.D., s.134-135*).
- 18/19 Ağustos 1917:** Atatürk'ün, Ulukışla istasyonunda -Suriye'den izinli olarak İstanbul'a dönmekte olan- 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa ile görüşmesi (*H.A. Y., s. 182*).
- 23 Ağustos 1917 :** Atatürk'ün, İstanbul'dan Halep'e gelişi (*A.H.D., s.135; H.A.Y., s. 182-183*). (Atatürk'ün Halep'ten İstanbul'a ilk yazısı 24 Ağustos 1917 tarihini taşıdığına göre Halep'e geliş tarihinin bundan bir veya birkaç gün önce olması gerekmektedir).
- 24 Ağustos 1917 :** Atatürk'ün, Halep'ten İstanbul'da bulunan Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mareşal Falkenhayn'a telgrafı: "Menzil Baş Müfettişi General Kresman'ın, Gazze'nin Fetan aşireti Şeyhi Hacim ile bir sözleşme yaptığını gördüm. Bu anlaşma, amaç ve iç politika itibariyle doğru olmaktan pek uzaktır" (Atatürk, bu telgrafın bir suretini de Başkomutanlık Vekâleti'ne göndermiştir. *A.K.Y.Y.A.S.B.H., M. 27.11.1979; H.A.Y., s.182-183;A.B.E.N.Y., s.16-19*).
- 27 Ağustos 1917 :** Atatürk'ün, Küfrevî Şeyhi Abdülbâki Efendi'ye mektubu (*A.T.Y., s.544*).
- 29 Ağustos 1917 :** Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, -Atatürk'ün Mareşal Falkenhayn'a gönderdiği 24.7.1917 tarihli telgrafın bir suretini de kendine göndermesi nedeniyle- Atatürk'e telgrafı: "...Bu konuda gerekenlerden bizzat iyice soruşturma yapılmasıyla bu kişinin gerçek durumunun ne olduğunun ve kendisinin şu suretle ödüllendirilmesi emsallerinin bir çeşit rekabetini davet etmek gibi bir sakınca doğurup doğurmayacağıнын görüşlerinizle beraber açıkça ve ayrıntılı olarak bildirilmesi rica olunur" (*A.B.E.N.Y., s.26-27*).

- 30 Ağustos 1917 :** Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mareşal Falkenhayn'ın, Atatürk'ün 24 Ağustos 1917 tarihli yazısına cevabı: "Başmüfettişliğin Arap şeyhleriyle yaptığı sözleşmenin, gerçekten politikamıza uymayan bir sonuç verip vermeyeceğini, sizin düşüncelerinizi de dikkate alarak inceleyeceğim. Yıldırım Orduları Grubu'nun bölgesindeki bir meselenin, Başkomutanlık Vekâleti'ne de bildirilmesinin hangi talimata dayandığının bildirilmesi (!)" (A.B.E.N.Y., s.18-20; A.K.Y.Y.A.S.B.H., M. 27.11.1979).
- 31 Ağustos 1917 :** Atatürk'ün, Mareşal Falkenhayn'ın 30 Ağustos 1917 tarihli telgrafına cevabı: "...Haberleşmede izlenen yolun usule uygun olduğu Genel Karargâh'ça da doğrulanmaktadır. Başkomutanlık, gerekli önlemlerin alınması ve sonucun iletilmesini bildirmiştir. Böylece, ordu dürüst hareket etmiştir. Eğer bu konuda sizin en küçük bir üzüntünüz olmuşsa ben daha çok üzüntü duyarım" (A.K.Y.Y.A.S.B.H., M. 29.11.1979;A.B.E.N.Y., s.20-25).
- 6 Eylül 1917 :** Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: "...Aşiretler meselesi hakkında 7. Ordu'nun bana bilgi vermesi doğru ve elde mevcut talimata uygun olduğuna herhalde Mareşal Falkenhayn Paşa Hazretleri de kanaat getirmişlerdir. Bu konuda kendisine tebligat yapılmıştır" (A.B.E.N.Y., s.24-25).
- 9 Eylül 1917 :** Atatürk'e, Avusturya-Macaristan hükümeti tarafından İkinci Rütbe'den Harp Alâmeti Askerî Liyakat Madalyası verilmesi (A.N.M., s. 129).
- : Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mareşal Falkenhayn'ın, incelemelerde bulunmak üzere İstanbul'dan Sina cephesine gelişi (B.D.H.T.H., c. IV, ks. 2, s.99).
- 18 Eylül 1917 :** Atatürk'ün, Halep'ten -İstanbul'da bulunan- Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya telgrafı: "7. Ordu hedefinin değişmesi, memleketin hayatına ilişkin araştırma ve incelemeye değer yeniden bazı hususların söz konusu olmasını gerektirmiş bulunuyor. Yolculuk esnasındaki görüşmemizde aynı fikirde olduğumuz gerçeklerin savunulmasında gerek görürseniz görüşlerimi bildirmeye hazırım" (A.B.E.N.Y., s.28-29). (Belgede tarih bulunmamaktadır;

olayların seyri söz konusu telgraf tarihinin, muhtemelen 17 ya da 18 Eylül 1917 olmasını gerektirmektedir).

- 19 Eylül 1917** : Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın, Atatürk'ün 18 Eylül 1917 tarihli telgrafına cevabı: "Sürdüremekte olduğum mücadeleler sırasında pek çok yararlanılacağına emin olduğum görüşlerinizi beklerim" (A.B.E.N.Y., s.28-29).
- 20 Eylül 1917** : Atatürk'ün, Halep'ten -İstanbul'da bulunan- Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya, Sina cephesi hakkındaki düşünceleri ve önerilerini bildiren geniş raporu: "...Elimizde bulunan kuvvetleri iyi kullanmak gereği! ...Sina cephesinin Mareşal Falkenhayn'dan alınarak bir Türk'e ve özellikle 7. Ordu Komutanı olması sebebiyle kendisine verilmesinin uygun olacağı!" (A.B.E.N.Y., s.28-31; M.K.F.Ç., s.623-627; A.B.E.B., s.112; K.A.M.M.T., s.256-265,619; A.A.K., s.12,60;A.T.T.B., s.5; A.H.E., s.122;A.M.F.A.Ç.A., s.506-507; A.H.D., s.141; Borak, s.150-152; K.A., s.218-220; A.Y., s.90-91, 149-155; A.K.D.D.A.Y., s.78; A.Y.A., s.48; H.A.Y., s.183; B.D.H.T.H., c. IV, ks. 2, 8.105-112). (Tüm kaynaklarda, Cemal Paşa'ya -isteği üzerine- yazılan bu raporun, doğrudan Enver Paşa'ya yazıldığı, bir suretinin de Sadrazam Talât Paşa ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya gönderildiği kaydedilmektedir. Oysa ki Salih Bozok'un notları içinde yayımlanan belgede, raporun esas muhatabının Cemal Paşa olduğu, bir suretinin de -İstanbul'a gönderilen Cevat Abbas (Gürer)'le Sadrazam Talât Paşa ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya iletildiği kesinlik kazanmaktadır. A.B.E.N.T., s.28-31).
- 23 Eylül 1917** : Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın, kendisine gönderilen 20 Eylül 1917 tarihli geniş rapor üzerine Atatürk'e telgrafı: "Görüşlerinizi cidden isabetli telâkki ederim" (A.B.E.N.Y., s.30-31).
- : Atatürk'e, Doğu cephesindeki muharebelerde gösterdiği yararlıklar nedeniyle "Muharebe Altın İmtiyaz Madalyası" verilmesi (A.B.İ.B.T.B.H., s.241; A.H.E., s.359; Borak, s.152; K.A.B.K.Ö., s.102; İ.M.T.T., s.81; A.N.M., s.178).
- 24 Eylül 1917** : Atatürk'ün, Halep'ten Cemal Paşa'ya -20 Eylül 1917 tarihli raporuna- ek raporu: "Cephede iki ordu karargâhının bu-

lunmasının lüzumsuz ve hatta savunma için sakıncalı olacağı, cephenin kendi komutası altına verilmesinin uygun olacağı, Falkenhayn'ın Sina cephesinde kullanılmasında ısrar edilecek olursa kendisinin 7. Ordu Komutanlığı'ndan affolunması!" (A.B.E.N.Y., s.30-31; M.K.F.Ç., s.627-632; A.M.F.A.Ç.A., s.507-508; A.B.E.B., s.112; A.Y.A., s.49; A.T.T.B., s.8; A.H.E., s.129; K.A., s.221; A.Y., s.90,92-93, 156-160). (Tüm kaynaklarda, Cemal Paşa'ya yazılan bu raporun, doğrudan Enver Paşa'ya yazıldığı, bir suretinin de Cemal Paşa'ya gönderildiği kaydedilmektedir. Oysa ki Salih Bozok'un notları içinde yayımlanan belgede, raporun esas muhatabının Cemal Paşa olduğu, bir suretinin de Enver Paşa'ya gönderildiği kesinlik kazanmaktadır. (A.B.E.N.Y., s.30-31). (Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı tarafından Sina cephesi iki bölgeye ayrılmış, bir bölge 7. Ordu Komutanı olarak Atatürk'ün, diğer bölge 8. Ordu Komutanı olarak General von Kress'in komutasına verilmişti. Atatürk, söz konusu raporunda bu noktaya temas ediyor).

27 Eylül 1917 : Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın-kendisine gönderilen 24 Eylül 1917 tarihli ek rapor üzerine- Atatürk'e telgrafı: "Zatîâlilerini görüşlerinde tamamen haklı buldum. Çarşamba günü buradan hareket ediyorum. Zatîâlileriyle karşılıklı görüşünceye kadar hiçbir harekette bulunmamanızı gözlerinizden öperek özellikle rica ederim, kardeşim" (A.B.E.N.Y., s.32-33).

29 Eylül 1917 : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın -Cemal Paşa'ya yazılıp bir sureti de kendisine iletilen 20 Eylül 1917 tarihli rapor üzerine- Atatürk'e telgrafı:".. .Gerek memleket ve gerek ordunun şimdiki durumunu ben de aynı şekilde görüyorum ve biliyorum. ...Zatîâlilerini eskiden beri tanıdığım ve takdir ettiğim için en müşkül zamanda ve en mühim vazifede bulunmanızı vatan menfaatlerine uygun bulmuş ve böylece Pağışahın iznini almıştım. ...Sina cephesinde, Kress Paşa'nın 8. Ordusu yanında 7. Ordu Komutanı sıfatıyla başarılı şekilde görev yapacağınıza eminim. ...Düşüncelerimin ayrıntılarını yakında oraya gelecek Cemal Paşa Hazretleri anlatacaktır" (A.B.E.N.Y., s.32-35; A.M.F.A.Ç.A., s.510; A.Y., s.93-94; B.D.H.T.H., C.IV, ks.2, s.112).

- 30 Eylül 1917** : Atatürk'ün, Enver Paşa'nın 29 Eylül 1917 tarihli telgrafına cevabı: "...Sina cephesine bu kadar çok ordu karargâhı sığmayacağı hakkındaki görüşümün, lütfen dikkate alınmasını rica ederim. ...İstenildiği şekilde Cemal Paşa Hazretlerini bekleyeceğimi bildiririm" (*A.B.E.N.Y.*, s.34-37; *A.M.F.A.Ç.A.*, s.511; *A.Y.*, s.94).
- : Atatürk'ün, Cemal Paşa'nın 27 Eylül 1917 tarihli telgrafına cevabı: "Yazdığınız gibi gelişinizi bekliyorum. Enver Paşa Hazretlerinden de aynı anlamda ve komuta sorunlarının buyurulduğu şekilde çözümlenmesini bildiren bir emir aldım" (*A.B.E.N.Y.*, s.32-33).
- 2 Ekim 1917** : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Atatürk'ün 30 Eylül 1917 tarihli telgrafına cevabı: "Sina cephesinin iki ordu bölgesine ayrılmasını pek tabii bulurum. ...Bundan başka Sina cephesinde bulunacak kıtaların harekâtını sevk ve idare etmekle görevlendirilmiş olan Mareşal Falkenhayn Paşa'nın, söz konusu harekâtın muvaffakiyetle neticelenmesi için en doğru karar ve önlemleri alacağına eminim. Bu husustaki itimadıma zatîalinizin de iştirak buyurmanızı rica ederim" (*A.B.E.N.Y.*, s.36-37; *A.M.F.A.Ç.A.*, s.512-513; *M.K.F.Ç.*, s.627-632; *A.A.K.*, s.12; *A.H.E.*, s.133; *A.B.E.B.*, S.112; *A.Y.*, s.95; *A.K.D.D.A.Y.*, s.78-79; *A.Y.A.*, s.49; *H.A.Y.*, s.184; *B.D.H.T.H.*, c.IV, ks. 2, s.115-116).
- : Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mareşal Falkenhayn'ın, Atatürk'e yazısı: "...Sina cephesinde görev almakta tereddüt etmekte ısrar buyurup buyurmadığınız hakkında acele cevap verirsiniz zat-ı devletlerine pek müteşekkir kalacağım" (*A.M.F.A.Ç.A.*, s.514; *A.Y.*, s.96; *Ö.A.Ö.M.*, s.95-96).
- 3 Ekim 1917** : Atatürk'ün, Yıldırım Orduları Komutanı Falkenhayn'ın 2 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı: "...Şimdiye kadar atandığım vazifelerde ve Umumî Harp'te geçirdiğim hayatta vazife yapmakta hevessizlik göstermiş ve özellikle yanlış karar ve icraat ile vatanıma zarar vermiş bir subay değilim. Bütün kabiliyetimi sarf için hakikî bir orduya komuta etmeye hazır ve böyle hakikî bir ordunun gösterilmesini beklediğimi arz ederim" (*A.M.F.A.Ç.A.*, s.514-515; *A.Y.*, s.96-97; *Ö.A.Ö.M.*, s.96-97).

- : Atatürk'ün, Enver Paşa'nın 2 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı: "...Asla benim hatam olmaksızın beni resmî sıfat ve yetkimle kullanmaya imkân görmeyen veya niyet etmeyen, içinden hesaplı bir âmir*'in elinden haysiyet ve şerefi kurtarmak mümkün değildir" (*A.M.F.A.Ç.A.*, s.513; *A.B.E.B.*; s.122; *A.Y.*, s.95-96). (Atatürk bu yazısına, Mareşal Falkenhayn'ın 2 Ekim 1917 tarihli yazısı ile buna verdiği 3 Ekim 1917 tarihli cevabın bir örneğini de eklemiştir).
- 4 Ekim 1917** : Mareşal Falkenhayn'ın, Atatürk'ün 3 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı: "...Vaziyetimiz, son anda bu kadar ehemmiyetli makamların komutanlarında değişiklik yapılmasına müsait olmayacak kadar ciddîdir. Bana kalırsa ben bu husustaki mesuliyeti üzerime alamam zannediyorum" (*Ö.A.Ö.M.*, s.97-98).
- 6 Ekim 1917** : Atatürk'ün, Mareşal Falkenhayn'ın 4 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı ve 7. Ordu Komutanlığı'ndan istifası: "Komuta vaziyetini en iyi bir surette hal için zat-ı devletlerine imkân bırakmak suretiyle olsun hizmet arz edebilmek maksadıyla ordu komutanlığından kesin şekilde istifa ediyorum" (*Ö.A.Ö.M.*, s.99; *Borak*, s.153; *Ata ve i*, s.59). (Atatürk bu mektubun bir suretini de Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya göndermiştir. *Ö.A.Ö.M.*, s.98-99). (*Atatürk'ün 7. Ordu Komutanlığı'ndan istifası A.A.K.*, s.13'te 9 Ekim 1917 olarak gösterilmiş; *A.H.E.*, s.136, *K.A.*, s.224, *A.K.D.D.A.Y.*, s.79, *A. Y.*, s.98, *H.A. Y.*, s. 184'te ise gün belirtmeksizin Ekim başı olarak ifade edilmiştir).
- : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Atatürk'ün 3 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı: "...Sina cephesinin 7. ve 8. Ordulara ne suretle bölüneceğini ve bu kuvvetleri nasıl kullanacağını Mareşal Falkenhayn Paşa'dan sormuştum. Cevap gelinceye kadar mevcut durumu değiştirmek istemiyorum. Sizden bir süre daha vaziyetin korunmasını rica ederim" (*A.M.F.A.Ç.A.*, s.515; *A.Y.*, S.97).
- : Cemal Paşa'nın, sabah, İstanbul'dan Halep'e gelişi, Atatürk'le görüşmesi, akşam trenle Şam'a hareketi (*O.Y.S.G.*, s.252).

* Mareşal Falkenhayn

- 7 Ekim 1917** : Mareşal Falkenhayn'ın, Atatürk'ün 6 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı: "Dünkü mektubunuzun kapsamı tamamiyle anlaşılmadığından bu sabah saat 11:00'de beni görmenizi rica ederim. Böyle bir mühim meselede harekete geçmeden önce her şeyi açıkça bilmekliğim ve görmekliğim lâzımdır. Sizinle şahsen ve karşı karşıya münakaşada bulunmaksızın neticeye varmaya muvaffak olamayacağımı sanıyorum" (*Ö.A.Ö.M.*, s.100).
- : Atatürk'ün, Mareşal Falkenhayn'ın 7 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı: "Dünkü tarihli mektubumla arz ettiğim izahattan başka bir maruzatta bulunamayacağımdan dolayı affımı rica ederim." (*Ö.A.Ö.M.*, s.101-102).
- 8 Ekim 1917** : Atatürk'ün, öğleye doğru, Halep'e gelen Ahmet İzzet Paşa'yı karşılama, öğleden sonra da uğurlama törenlerinde bulunması (*O.Y.S.G.*, s.253).
- 9 Ekim 1917** : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Atatürk'ün istifasına cevabı: "Telgrafınızı okudum. Gerçekten bu vaziyette bu vazifeyi yapmanın müşkül olacağını takdir ediyorum. 2. Ordu Komutanı olarak Fevzi Paşa ile karşılıklı yer değiştirmeniz uygun görülerek onaya sunulmuştur" (*H.A.Y.*, s. 184; *A.B.E.N.Y.*, s.36-37). (Atatürk, bu telgraf üzerine Başkomutan Vekilliği'ne istirahate ihtiyacı olduğunu ifade ile İstanbul'a hareketi için izin istemiş, uygun cevap gelmesi üzerine İstanbul'a hareket etmiştir. *H.A.Y.*, s. 185).
- : Atatürk'ün, tekrar Diyarbakır'da bulunan 2. Ordu Komutanlığı'na atanması (Atatürk, bu atamayı kabul etmediğinden işlem yürürlük kazanmamış, kendisi 2. Ordu Komutanı sıfatıyla izinli sayılarak Halep'ten İstanbul'a gelmiştir. *A.A.K.*, s.60; *A.H.E.*, s.133; *Borak*, s.154; *A.K.D.D.A.Y.*, s.79; *A.N.M.*, s.178).
- : 2. Ordu Komutanı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, Atatürk'ün yerine 7. Ordu Komutan Vekilliği'ne atanması.
- 11 Ekim 1917** : Atatürk'ün, izinli olarak Halep'ten İstanbul'a hareketi (*AY.A.*, s.49; *K.A.B.K.Ö.*, s.103; *A.N.M.*, s.178).
- 15 Ekim 1917** : Atatürk'ün, Halep'ten İstanbul'a dönüşü (*A.A.K.*, s.60; *K.A.M.M.T.*, s.60; *A.H.D.*, s.160; *H.A.Y.*, s. 185). (Söz konu-

su kaynaklarda Atatürk'ün İstanbul'a dönüşü Ekim ortası veya Ekim sonu olarak gösterilmiştir).

- 31 Ekim 1917** : İngilizlerin, Sina cephesinde taarruza geçmeleri (*A.H.E., s.134; A.Y., s.102*). (İngiliz taarruzunun gelişmesi sonucu Sina cephesindeki Osmanlı ordusu geri çekilmiş, 9 Aralık 1917 günü İngilizler Kudüs'ü ele geçirmişlerdir. *A.H.E., s.134; A.M.F.A.Ç.A., s.515*).
- 7 Kasım 1917** : Atatürk'ün, İstanbul'da Genel Karargâh'ta görevlendirilmesi (*A.H.E., s. 136; A. Y.A., s.49; Borak, s. 155; Ata ve I., s.59; A.N.M., s.178*).
- 16 Kasım 1917** : Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın, Atatürk'e, beraberinde Suriye cephesinden dönen bazı subayların geliş sebebini soran telgrafı (*A.T.T.B., s.12*).
- 18 Kasım 1917** : Atatürk'ün, Enver Paşa'nın 16.11.1917 tarihli telgrafına cevabı: "Beraberimde bir kurmay subayı aldığım hakkındaki ifade doğru değildir. Ben yalnız yaverlerimi beraber aldım" (*A.T.T.B., s.12-13*).
- 11 Aralık 1917** : Kudüs'ün, İngilizler tarafından işgali (*O.Y.S.G., s.261; A.H.E., s.134; M.K.P.P.B.B., s.561*).
- 13 Aralık 1917** : Atatürk'ün, Veliâht Vahdettin ile tanışması (Bu tanışma Almanya seyahatinden 2 gün önce Vahdettin'in Vaniköy'ndeki köşkünde olmuştur. *A.H.Y.H., Y.S. 16.5.1941; A.Y., s.103;A.H.E., s.137*).
- 14 Aralık 1917** : Atatürk'ün, akşam Yerebatan'daki Sadaret Evi'nde Sadrazam Talât Paşa ile görüşmesi (*A.H.Y.H., Y.S. 17.5.1941*).
- 15 Aralık 1917** : Atatürk'ün, Veliâht Vahdettin Efendi'nin maiyetinde Almanya'ya gitmek üzere İstanbul'dan trenle hareketi (Alman Genel Karargâhı'nı ve Alman cephelerini ziyaret amacıyla düzenlenen ve 15 Aralık 1917-4 Ocak 1918 arasını kapsayan bu seyahat esnasında Atatürk, Alman askerî çevrelerinde incelemeler yaparak, Alman İmparatoru II. Wilhelm ve devrin tanınmış komutanlarıyla görüştü. Onlara -hoşlanmasalar da- I. Dünya Harbi'nin muhtemel sonuçları hakkındaki görüşlerini belirgin şekilde anlattı. *K.A.M.M.T., s.619; A.A.K., s.60; A.H.E., s. 137; K.A., s.229; Borak, s.155;A.H.D., s.167; A.A.G., s.25; A.Y., s.104*).

- 16 Aralık 1917** : Atatürk'e, o güne kadarki üstün başarıları nedeniyle "Birinci Rütbe'den Kılıçlı Mecidi Nişanı" verilmesi (*I.M.T.T.*, s.81; *A.N.M.*,s.178).
- 19 Aralık 1917** : Atatürk'ün, Veliht Vahdettin Efendi'nin maiyetindeki heyetle beraber Alman Genel Karargâhı'nın bulunduğu Bad Kreuznach kasabasına gelişi ve Karargâh'ta İmparator II. Wilhelm tarafından karşılanması (Atatürk, bugün Karargâh'ta İmparator II. Wilhelm, Mareşal Hindenburg, General Ludendorff ve diğer Karargâh komutanları ile tanışmıştır. *A.A.G.*, s.49-57).
- 20 Aralık 1917** : Atatürk'ün, Veliht Vahdettin Efendi'nin maiyetindeki heyetle beraber Strasburg'a gelişi, öğleden sonra güneybatıdaki Fransız sınırına yakın Alman siperlerini ziyaret edişi, akşam tekrar Strasburg'a dönüşü (*A.A.G.*, s.61).
- 21 Aralık 1917** : Atatürk'ün, Veliht Vahdettin Efendi'nin maiyetindeki heyetle beraber Colmar'daki Alman Karargâhı'nı ve siperlerini ziyareti (Atatürk, bugün cephede Alman subayları ile konuşarak incelemelerde bulunmuştur. *A.A.G.*, S.63-67).
- 22 Aralık 1917** : Atatürk'ün, Veliht Vahdettin Efendi'nin maiyetindeki heyetle beraber Essen'deki ağır silâh yapımıyla ilgili Krupp Fabrikaları'nı ziyareti (*A.A.G.*, s.71).
- 23 Aralık 1917** : Atatürk'ün, Veliht Vahdettin Efendi'nin maiyetindeki heyetle beraber Berlin'e gelişi (Heyet, burada 10 gün kalmıştır. *A.A.G.*, s.85-86).

-1918-

- 1 Ocak 1918** : Atatürk'ün, Veliht Vahdettin Efendi'nin maiyetindeki heyetle beraber İstanbul'a dönmek üzere akşam Berlin'den trenle hareketi (*A.A.G.*, s.93).
- 4 Ocak 1918** : Atatürk'ün, Veliht Vahdettin Efendi'nin maiyetinde katıldığı Almanya seyahatinden İstanbul'a dönüşü (*K.A.*, s.231; *Borak*, s. 160; *A.A.G.*, s.94).
- 8 Ocak 1918** : Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'un, 14 ilkesini yayımlaması (*M.M.M.T.*, s. 12; *A.H.E.*, s.193; *K.A.*, s.252; *Borak*, s.312).
- 29 Ocak 1918** : Atatürk'ün, Sina cephesindeki başarıları ve generalliğe yükselişi nedeniyle Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya kutlama

mektubu: “..Büyük hizmetlerinizin generalliğe terfi etmenizle resmen teyit ve ilân edildiğini işitmekle iftihar ettim. Özel olarak tebrik ve bu rütbede vatanımızı kurtarma uğrunda parlak başarılarla erişmenizi temenni ederim” (S.A.A., s.65-66; M.M.H., s.9).

- 19 Şubat 1918** : Atatürk’e, Alman İmparatoru tarafından Birinci Rütbe’den Kılıçlı Cordon de Prusse Nişanı verilışı (K.A.B.K.Ö., s. 103; İ.M.T.T., s.81;A.N.M, s.127,178).
- 25 Şubat 1918** : Mareşal Falkenhayn’ın, Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı’ndan alınarak yerine Mareşal Liman von Sanders’in atanması (A.Y., s.102; A.M.F.A.Ç.A., s.515; B.D.H.T.H., c.IV, ks.2, s.831; FA, s.234; O.Y.S.G., s.273-274). (Liman von Sanders, İstanbul’dan hareketle 1 Mart 1918 günü Yıldırım Orduları Grubu Karargâhı’nın bulunduğu Nasıra’ya gelerek komutayı ele almıştır. T.B.Y., s.229).
- 3 Mart 1918** : Rusya’nın, “Brest-Litovsk Antlaşmasını imzalayarak I. Dünya Savaşı’ndan çekilmesi (E.W.H., s.942; İ.O.T.K.IV., S.446).
- 7 Mart 1918** : Atatürk’ün yaveri Salih (Bozok) Bey’in, Yeni Ses gazetesine -Birinci Dünya Harbi’ne katılmamız, harbin seyri ve sonucu üzerinde- Atatürk’ün görüşlerini yansıtan demeci: “...Paşa, gönderdiği mektuplarda harbin sonucundan ümitli olmadığını uzun uzun ve açık bir dille arkadaşlarına anlatmıştır” (Ata ve İ., s.66).
- 24 Mart 1918** : Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey’in, Atatürk’le Anafartalar savaşları üzerine uzun mülâkatına başlaması (Atatürk’ün, o zaman annesi ve kız kardeşi ile oturmakta olduğu Akaretler’deki evinde gerçekleşen bu görüşme, 24 Mart 1918 günü başlamış, iki günlük bir aradan sonra 27 ve 28 Mart günleri de devam etmiştir. Bu görüşme, aynı yıl Yeni Mecmua’nın Çanakkale Zaferi için hazırlanan fevkalâde sayısında “Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat” başlığı altında yayımlanmıştır. A.K.M.K.M., s.8,50,91,107; A.S.İ.G., s.14-15; Ata ve İ., s.72).
- 3 Mayıs 1918** : Atatürk’ün, İstanbul’da Fenerbahçe Kulübü’nü ziyareti ve kulübün hatıra defterine yazdıkları: “Fenerbahçe Kulübü-

bü'nün her tarafta takdir edilmiş çalışmalarını işitmiş ve bu gayreti gösterenleri tebrik etmeyi vazife edinmişim. Bu vazifenin yerine getirilmesi bugün mümkün olabilmektedir. Takdir ve tebriklerimi buraya kaydetmekle övünüyorum” (A.H.D.Y., s.5).

- 11 Mayıs 1918** : Atatürk'e, Harp Madalyası verilmesi (A.N.M., s.93,179).
- 24 Mayıs 1918** : Atatürk'ün, Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'e ithafli resmini armağan edişi: “Her şeye rağmen muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleketim ve milletim hakkındaki sınırsız muhabbetim değil, bugünün karanlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkı ile ışık serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümüdür” (A.Ö., s.17; Ata ve İ., s.73).
- 25 Mayıs 1918** : Atatürk'ün, böbrek rahatsızlığı sebebiyle tedavi için İstanbul'dan trenle Viyana'ya hareketi (Viyana ve Karlsbad'da 2 ay kadar tedavi görmüştür. Ata ve İ., s.73). (Atatürk, Viyana'dan -Halep'te bulunan- İzzettin (Çalışlar) Bey'e gönderdiği bir mektupta, burada tedavi olmasını Enver Paşa ve Doktor Süleyman Numan Paşa'nın tavsiye ettiğini yazmıştır. O.Y.S.G., s.293).
- 27 Mayıs 1918** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Viyana'ya gelişi ve Cottage Sanatoryumu'nda tedavi altına alınışı (Atatürk'e burada böbrek rahatsızlığı nedeniyle 3 haftalık bir tedavi uygulanmıştır.) (M.K.Ü.M., s.132). (Atatürk'ün İstanbul'dan Viyana'ya geliş tarihi belli değildir; ancak 27 veya 28 Mayıs tarihi olayların akışına uygun düşmektedir).
- 5 Haziran 1918** : Atatürk'ün, Viyana'dan Dr. Rasim Ferit (Talay) Bey'e mektubu: “Cottage Sanatoryumu'na girdim. Profesör Zuckerkandl bizzat tedavi ediyor” (M.K.Ü.M., s.132; Ö.A.Ö.M., S.127-128; Ata ve İ., s.73-74).
- 30 Haziran 1918** : Atatürk'ün, saat 19.30'da Viyana'dan trenle Karlsbad'a gelişi (M.K.A.K.H., s.29).
- : Atatürk'ün, akşam Dr. Vermer tarafından muayene edilişi ve tedavi programı belirlenmesi (M.K.A.K.H., s.29).
- : Atatürk'ün, Karlsbad günlük yazmaya başlaması (5 defter halindeki bu günlükler -bazı günler atlanmak suretiyle- 28 Temmuz 1918 tarihine kadar devam etmiştir. Günlüğün ba-

zı bölümleri Fransızca olarak yazılmıştır. *M.K.A.K.H.*, s.29).

- 4 Temmuz 1918** : Altıncı Mehmet(Vahdettin)'in, padişah oluşu (*İ.O.T.K.IV.*, s.441;*A.H.E.*, s.150; *H.M.A.*, s.64).
- 8 Temmuz 1918** : Talât Paşa'nın Sadrazamlığının, hatt-ı hümayun ile yenilenmesi (*A.H.E.*, s.151).
- 9 Temmuz 1918** : Atatürk'ün, Karlsbad'dan, yeni Padişah Vahdettin'in tahta çıkışını ve Ramazan bayramını kutlayan yazısı (*A.A.K.*, s.61;*Ö.A.Ö.M.*, s.134).
- 27 Temmuz 1918** : Atatürk'ün, Karlsbad'dan hareketle akşam Viyana'ya gelişi (*M.K.A.K.H.*, s.60). (Atatürk, İstanbul'a acele dönmesinin arzu edildiğine dair yaveri Cevat Abbas'tan aldığı telgraf üzerine Karlsbad'dan ayrılmış, ancak gribe tutulması nedeniyle 4-5 gün Viyana'da kaldıktan sonra İstanbul'a hareket etmiştir. *A.H.Y.H.*, Y.S. 16.5.1941; *A.A.K.*, s.61; *A.H.E.*: s.151; *K.A.*, s.231; *A. Y.*, s. 118; *Ata ve İ.*, s. 74).
- 2 Ağustos 1918** : Atatürk'ün, Viyana'dan İstanbul'a dönüşü (*K.A.*, s.231; *Borak*, s.163;*Ata ve İ.*, s.74). (Bu tarih *A.A.K.*, s.61 ve *A.H.E.*, s. 151'de 4 Ağustos 1918 olarak gösterilmiştir).
- 4 Ağustos 1917** : Atatürk'ün, Pera Palas'ta Ahmet İzzet Paşa ile görüşmesi (*A.A.K.*, s.61; *A.H.Y.H.*, Y.S. 16.5.1941). (Bu tarih, *Ata ve İ.*, s.74'te 3 Ağustos 1918 olarak gösterilmiştir).
- 5 Ağustos 1918** : Atatürk'ün, -Başyaver Naci (Eldeniz) Bey aracılığıyla randevu isteyerek- Padişah Vahdettin'le görüşmesi (Atatürk, bu görüşmede yeni padişaha Başkomutanlığı üzerine almasını, kendisine Başkomutan Vekili değil, Genelkurmay Başkanı seçmesini tavsiye etmiştir. *A.Anı.*, s.98-99; *A.A.K.*, s.61; *K.A.*, s.232; *A.H.E.*, s.153; *Borak*, s.164;*Ata ve İ.*, s.74; *A.Y.*, s.118-119).
- 7 Ağustos 1918** : Atatürk'ün, Mareşal Falkenhayn'ın yerine Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na getirilmiş olan Mareşal Liman von Sanders'in emrindeki 7. Ordu'ya tekrar komutan atanması (*Erden*, s.36; *İ.A.*, s.727; *A.A.K.*, s.61; *K.A.M.M.T.*,

s.161,619; Borak, s. 165; A.Y., s.124; A.K.D.D.A.Y., s.80; A.Y.A, s.50; K.A.B.K.Ö., s.103; B.D.H.T.H., c.IV, ks. 2, s.613,821; Ata ve İ., s.75).

- 8 Ağustos 1918** : Padişah Vahdettin'in iradesiyle "Başkomutanlık Vekâleti" unvanının "Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığı" adına çevrilmesi ve bu görevin, yine Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından yürütüleceğinin bildirilmesi (A.H.E., s.153).
- 9 Ağustos 1918** : Atatürk'ün, beraberinde Ahmet İzzet Paşa olduğu halde Padişah Vahdettin ile -ikinci defa- görüşme yapması (Bu görüşme, Padişahın isteği ile Dolmabahçe Valide Camii'ndeki cuma selâmlığından sonra mahfil-i hümayun'da olmuştur. (A.Anı., s.99; A.H.Y.H., Y.S. 16.5.1941 K.A., s.232; Ata ve İ., s.75).
- 12 Ağustos 1918** : Atatürk'ün, -randevu isteyerek- Padişah Vahdettin ile -üçüncü defa- görüşme yapması ve Vahdettin'in bir sözü: "Ben gereken şeyleri Talât ve Enver Paşalarla görüşürüm!" (A.Anı., s. 100-102; K.A., s.232-233; Ata ve İ, s.77). (Bu görüşmenin tarihi belli değildir. Olayların akışına 12 ya da 13 Ağustos 1918 tarihi uygun düşmektedir).
- 16 Ağustos 1918** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Valide Camii'ndeki cuma selâmlığından sonra mahfil-i hümayun'da Padişah Vahdettin ile görüşmesi ve Padişah'ın sözleri: "Sizi Suriye'ye komutan tayin ettim. Oradaki vaziyetler önem kazanmış; oraya gitmeniz lâzımdır" (A.Anı., s. 102-105; A.H.Y.H., Y.S. 17.5.1941).
- 19 Ağustos 1918** : Atatürk'ün, Tefik Fikret'i anma töreni nedeniyle, şairin Rumelihisarı'ndaki "Aşiyân"ını ziyareti ve ziyaretçi defterini imzalaması (M.K.T.F.A., s.577-579; Borak, s.165; Ata ve İ, s.78-79).
- 22 Ağustos 1918** : Atatürk'ün, Halep'e gitmek üzere İstanbul'dan trenle hareketi (O.Y.S.G., s.297).
- 26 Ağustos 1918** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Halep'e gelişi (M.K.Ü.M., s.133-134; O.Y.S.G.,s.298).
- 27 Ağustos 1918** : Atatürk'ün, Halep'ten Dr. Rasim Ferit (Talay) Bey'e mektubu: "Dün akşamüzeri Halep'e geldim ve geceyi burada geçirdim" (M.K.Ü.M., s.133-134).

- : Atatürk'ün, öğleden evvel, Halep Valisi Atif Bey'i ziyareti (*O.Y.S.G.*, s.298).
- : Atatürk'ün, akşam Halep'ten Nablus'a hareketi (*M.K.Ü.M.*, s. 134). (Atatürk, Nablus'a gelmeden önce Yıldırım Orduları Grubu Karargâhı'nın bulunduğu Nasıra'ya uğramıştır. *O.Y.S.G.*, s.298).
- 1 Eylül 1918** : Atatürk'ün, Nablus'taki 7. Ordu Karargâhı'na gelerek komutayı ele alması (*A.H.Y.H.*, *Y.S. 18.5.1941*, *A.K.D.D.A.Y.*, s.80, *A.Y.A.*, s.50; *A. ve As.*, s.61).
- 9 Eylül 1918** : Atatürk'ün, 7. Ordu'ya bağlı tümenleri denetlemeye başlaması (Bu denetlemeler 10 ve 11 Eylül günleri de devam etmiştir.) (*K.A.*, s.236; *Borak*, s. 165).
- 11 Eylül 1918** : Atatürk'ün, Nablus'tan İstanbul'da bulunan Dr. Rasim Ferit (Talay) Bey'e mektubu: "...İngilizler şimdilik muharebeden ziyade propaganda ile bizi kazanacaklarını zannediyorlar; her gün uçaklarıyla bombadan ziyade beyannameler atıyorlar" (*M.K.Ü.M.*, s.134-136; *A.H.E.*, s. 156, *Borak*, s.165; *Ö.A.Ö.M.*, s.126-127).
- 19 Eylül 1918** : General Allenby komutasındaki İngiliz birliklerinin, Filistin cephesinde genel taarruza başlaması (Bu sabahki İngiliz taarruzu karşısında 8. Ordu cephesinin yarılması üzerine 4. ve 7. Ordular da düşman tarafından çevrilme tehlikesinde kalmışlardı. Atatürk bu durumda, uygun koşullar altında muharebeye devam için 20 Eylül 1918 günü, birliklerine Şeria nehrinin doğusuna çekilme emrini verdi. Bu karar üzerine 7. Ordu birlikleri düzenini ve savaş gücünü bozmadan Rayak'a, oradan da Halep'e çekildi. *A.H.Y.H.*, *Y.S. 18.5.1941*; *İ.A.*, s.727; *A.A.K.*, s.61; *A.H.E.*, s.157-158; *İ.O.T.K.IV*, s.445-446; *K.A.*, s.239-242; *A.Y.*, s.126; *A.K.D.D.A.Y.*, s.81-85; *A.Y.A.* s.50; *K.A.B.K.Ö.*, s.103; *B.D.H.T.H.*, c.IV, ks. 2, s.622-635; *H.A.Y.*, s. 190).
- 20 Eylül 1918** : Atatürk'ün, gelişen İngiliz taarruzu karşısında 7. Ordu'yu Şeria nehrinin doğusuna alma kararı (*A.A.K.*, s. 14; *K.A.*, s.239).
- : İngilizlerin, Nasıra'da bulunan Yıldırım Orduları Grubu Karargâhı'nı esir almak üzere, sabah şehre baskını (*T.B.Y.*, s.321-322; *B.D.H.T.H.*, c.IV, ks. 2, s.638). (Mareşal Liman

von Sanders'in emri ile yapılan üst üste 3 karşı taarruz sonucu İngilizler işgal ettikleri tepeleri bırakıp çekilmek zorunda kalmışlardır. Ancak bu baskından sonra Liman von Sanders, öğleden sonra Nasıra'dan ayrılarak Taberiye'ye, oradan da Şam'a çekilmiştir. *T.B.Y.*, s.321-234).

- 21 Eylül 1918** : Atatürk komutasındaki 7. Ordu birliklerinin, Şeria nehrinin doğusuna geçmek üzere çekilme hareketine başlaması (*K.A.*, s.239).
- 22 Eylül 1918** : Atatürk'e, olağanüstü hizmetleri ve ordusunu imhadan kurtardığı için fahrî yaverlik unvanı verilmesi (*A.H.E.*, s.153; *Borak*, s.165; *Ata ve İ.*, s.75). (*Bu tarih A.K.D.D.A.Y.*, s.87'de 21 Eylül 1918; *A.Y.A.*, s.50, *K.A.B.K.Ö.*, s.104 ve *A.N.M.*, s.179'da 23 Eylül 1918 olarak gösterilmiştir).
- 23 Eylül 1918** : 7. Ordu birliklerinin, Atatürk'ün sevk ve idaresinde Şeria nehrinin doğusuna gelişi (*Erden*, s.728).
- 25/26 Eylül 1918** : Atatürk'ün ve 7. Ordu Karargâhı'nın Dera'ya gelişi (*B.D.H.T.H.*, c.IV, ks. 2, s.680; *İ.A.*, s.728).
- 26 Eylül 1918** : Sina cephesinde 8. Ordu'nun lağvı, emir ve komutanın 7. Ordu Komutanı Atatürk'e devredilmesi (*B.D.H.T.H.*, c.IV, ks. 2, s.821).
- 27 Eylül 1918** : Dera'ya gelmiş olan 7. Ordu birliklerinin, Şam yönünde geri çekilişe devam etmeleri ve Atatürk'ün Dera'dan ayrılışı (*İ.A.*, s.728; *B.D.H.T.H.*, c.IV, ks. 2, s.681).
- 28 Eylül 1918** : Atatürk'ün, Mareşal Liman von Sanders'in emri ile Rayak Bölgesi Komutanlığı'na atanması: "...Mustafa Kemal Paşa'nın mümkün olan çabuklukla Rayak'ta emir ve komutayı eline alması" (*T.B. Y.*, s.338; *B.D.H.T.H.*, c.IV, ks. 2, s.690).
- : İlerleyen İngiliz taarruzu karşısında geri alınan 7. ve 4. Ordu birliklerinin Şam-Rayak çizgisine çekilmeleri (*K.A.*, s.240; *Ata ve İ.*, s.80).
- 29 Eylül 1918** : Atatürk'ün, Dera'dan Şam'a gelişi ve 4. Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa ile görüşmesi (Atatürk burada, Mareşal Liman von Sanders'in bıraktığı emir üzerine, 7. Ordu kuvvetlerini Şam'ın savunulması için Mersinli Cemal Paşa'ya teslim ederek, Rayak bölgesindeki dağınık ve komutasız kuvvetleri emrine almak üzere gece, Rayak'a hareket

etmiştir. *A.H.E.*, s.157; *K.A.*, s.240; *A.Y.*, s. 126-127; *A.K.D.D.A.Y.*, s.99; *B.D.H.T.H.*, c. IV, ks. 2, s.690).

- : Atatürk'ün, ilerleyen düşman taarruzu üzerine, Başkomutanlığa Rayak'ın kuzeyine çekilmenin gerekli olduğunu bildiren raporu: "Şam'ın uzun süre savunulamayacağı, bu nedenle kuzeyden kaydırılacak kuvvetlerle birlikte Rayak kuzeyinde esaslı bir savunma hattının kurulması" (*K.A.*, s.240; *Borak*, s. 166; *A.Y.A.*, s.50-51). (Atatürk, bu gece ayrıca Şam'da 3. Kolordu Komutanı Albay ismet (İnönü) Bey, Rayak bölgesinde ise 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa komutasında bulunan kuvvetlerin kuzeye hareket ettirilmesi emrini vermiş, bu emrin bir suretini, bilgi edinmek üzere, Mareşal Liman von Sanders'e göndermiştir. Ancak, Yıldırım Orduları Komutanı -Şam'ı savunma düşüncesinde olduğundan- bu emri uygun bulmamıştır. *A.H.E.*,s.157-158; *A.H.Y.H.*, Y.S. 18.5.1941).
- : 7. Ordu birliklerinin Şam'ın güneyinde Kisve'ye gelişi (*B.D.H.T.H.*, C.IV, ks. 2, s.690).
- : Bulgarların -savaştan çekilmek üzere- İtilâf Devletleri'yle Selânik Ateşkes Antlaşması'nı imzalamaları (*İ.A.*, s.728; *A.H.E.*, s.161; *K.A.*, s.251-252) (*Bulgarlar*, 19 Eylül 1918'de ateşkes istemişti).

29/30 Eylül 1918 : Atatürk'ün, Şam'dan gece Rayak'a hareketi (*A.H.Y.H.*, Y.S. 18.5.1941; *İ.A.*, s.728; *A.H.E.*, s.157; *K.A.*, s.240; *A.K.D.D.A.Y.*, s.99-100; *A.Y.*, s.127; *B.D.H.T.H.*, c.IV, ks. 2, s.690, 704).

30 Eylül 1918 : Atatürk'ün, Rayak'ın kuzeyine çekilme emrini uygun bulmadığını ve hareket tarzının kendisi tarafından emredileceğini bildiren Mareşal Liman von Sanders'e raporu: "Bugün, orduya verdiğim talimatın, bu durumda uygulanamayacağı bildiriliyor. ..Emirde ileri sürdüğüm şekilde hareket olunmadığı takdirde, bundan sonra orduya bir şekil vermeye bile olanak kalmayacağını arz ederim" (*A.K.D.D.A.Y.*, s.101-102). (*Bu tarih*, *B.D.H.T.H.*, c.IV. ks. 2, s.706'da 1 Ekim 1918 olarak gösterilmiştir).

- : Atatürk'ün, öğleye doğru Şam'dan Rayak'a gelişi ve bölgedeki dağınık kuvvetleri teslim alarak denetlemesi; daha

sonra Baalbek'e hareketi (*İ.A.*, s.728; *A.H.E.*, s.158; *A.K.D.D.A.Y.*, s.99-101; *A.Y.*, s.127; *A.Y.A.*, s.51; *K.A.B.K.Ö.*, s.104; *B.D.H.T.H.*, c. IV, ks. 2, s.704-705).

: Atatürk'ün, akşam Rayak'tan Baalbek'e gelişi, burada 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ile görüşmesini takiben -Mareşal Liman von Sanders'le görüşmek üzere-Humus'a hareketi (*A.H.E.*, s.158; *A.K.D.D.A.Y.*, s.99).

: Atatürk'ün, gece Humus'a gelişi ve Yıldırım Orduları Komutanı Mareşal Liman von Sanders ile görüşmesi (Mareşal Liman von Sanders, Atatürk'ün verdiği Rayak'ın kuzeyine çekilme emrini tasvip etmemiş, birliklerin buldukları yerlerde savunmaya devam etmelerini emretmişti. Atatürk bu görüşmede, Yıldırım Orduları Grubu Komutanı'na bu emrin değiştirilerek Şam bölgesinde toplanan kuvvetlerin, imhadan kurtulma amacıyla vakit geçirmeksizin, Halep'e kadar çekilmesi kararının zorunluluğunu anlatmıştır. Bu görüşme sonucu Liman von Sanders, Atatürk'ün görüşünü gerçekçi bulmuş, ancak şunları söylemiştir: "Karar budur. Fakat ben nihayet bir yabancıyım, bu kararı veremem. Bunu ancak memleketin sahipleri verebilir!" Bu görüşmeden sonra çekilme kararı uygulanmış ve birlikler, başarı ile Halep'in güneyine alınarak burada bir savunma hattı kurmaya muvafak olunmuştur). (*A.A.K.*, s.15,62; *A.H.E.*, s.157-158; *A.Y.A.*, s.51; *K.A.B.K.Ö.*, s.104; *A.K.D.D.A.Y.*, s.99-100, 103). (*Atatürk'ün, Liman von Sanders ile -Baalbek'te olmak üzere- görüşme tarihi ve Mareşalin Yıldırım Orduları Grubu'na bağlı birliklere Halep'in güneyine çekilme emrini verdiği tarih, B.D.H.T.H.*, c. IV, ks. 2, s.708-709'da 3 Ekim 1918 olarak gösterilmiştir).

: 7. Ordu'nun Şam'ın güneyinde Kiske civarında toplanması ve Atatürk'ün Kiske'ye gelişi (*İ.A.*, s.728; *A.H.Y.H.*, Y.S. 18.5.1941).

1 Ekim 1918 : Şam'ın, Arapların da yardımıyla, İngilizlerin eline geçmesi (*K.A.*, s.241; *Borak*, s. 166; *Ata ve İ.*, s.80; *B.D.H.T.H.*, c. IV, ks. 2, s.822). (*Bu tarih İ.A.*, s.728;*A.H.E.*, s. 161; *K.A.B.K.Ö.*, s. 104, *A.Y.A.*, s.51'de 30 Eylül 1918 olarak gösterilmiştir).

5 Ekim 1918 : Atatürk'ün gece Halep'e gelişi ve Baron Oteli'ne yerleşmesi (*O.Y.S.G.*, s.303; *İ.A.*, s.728; *K.A.*, s.242).

- : Osmanlı Hükûmeti'nin ateşkes antlaşması isteği ile Amerika'ya başvurması (A.H.E., s. 162; K.A., s.251-252) (4 Ekim 1918'de Almanya, 5 Ekim 1918'de Avusturya-Macaristan da ateşkes isteğinde bulunmuştur. K.A., s.245,252).
- 8 Ekim 1918** : Talât Paşa'nın, sadrazamlıktan istifası (Talât Paşa'nın istifası üzerine, kabineyi kurma görevi Tefvik Paşa'ya verilmiş, ancak kendisinin 11 Ekim 1918'de kabineyi kuramayacağını bildirmesi üzerine bu görev Ahmet İzzet Paşa'ya verilmiştir. İ.O.T.K.IV., s.448-449; İ.A., s.728; A.H.E., s.162-163; K.A., s.242).
- 11 Ekim 1918** : Atatürk'ün, Halep'ten Padişah Vahdettin'e iletilmek üzere Başyaver Naci (Eldeniz) Bey'e telgrafı: "...Vatanımın selâmetinin temini bakımından arz ederim ki, Tefvik Paşa Hazretleri gerçekten müşkülâta tesadüf etmişlerse sadaretin derhal İzzet Paşa Hazretlerine verilmesi ve onun da, esasî Fethi (Okyar), Tahsin (Uzer), Rauf (Orbay), Canbulat, Azmi, Şeyhülislâm Hayri ve âcizlerinden oluşan bir kabine teşkil etmesi zarurîdir. Adı geçen kişilerin oluşturacağı kabinenin vaziyete hâkim olabileceği görüşündeyim. ..Mümkün ise bu kimselerin Padişahımıza arzını rica ederim" (F.II, s.278; İ.A., s.728; M.K.P.P.B.B., s.563-564; A.H.E., s.164-165; K.A., s.242; A.Y., 132; A.T.T.B., s.13; Borak, s.166; Ö.A.Ö.M., s.132). (Kaynaklarda bu telgrafın tarihi yoktur. Olayların akışı 11 ya da 12 Ekim 1918 olabileceğini düşündürmektedir). (Atatürk, Ahmet İzzet Paşa'ya da aynı şekilde bir telgraf çekmiş, kabinede Harbiye Nazırlığı'nın kendisine verilmesini istemiştir. İ.A., s.728).
- 13 Ekim 1918** : Atatürk'ün, Halep'te askerî birlikleri denetlemesi (A.K.D.D. A.Y., s. 109).
- : Sina cephesinde 4. Ordu'nun kaldırılması ve bu orduya ait birliklerin emir ve komutasının 7. Ordu Komutanı Atatürk'e devredilmesi (B.D.H.T.H., c.IV., ks.2, s.822).
- 14 Ekim 1918** : Ahmet İzzet Paşa'nın kabine kuruluşu, Harbiye Nazırlığı ve Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığı'nı kendi üzerine alışı (İ.O.T.K.IV., s.449; İ.A., s.729; M.M.M.T., s.28; A.H.E., s.165; İ.H. ve M.M.I., s.20; M.M.H., s.13; T.İ.H., c. II, ks.6, kp. IV,s.11; E.K.S.B.,s.34).

- 15 Ekim 1918** : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın, kabineyi kuruluşunu takiben Atatürk'e telgrafı: "...Barıştan sonra Tanrı'nın lütfu ile işbirliği yaparız" (A.H.E., s.165; K.A., s.246; A.Y., 132).
- 16 Ekim 1918** : Atatürk'ün, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın 15 Ekim 1918 tarihli telgrafına cevabı: "Barış gecikecektir, barışa kadar çok buhranlı anlar geçireceğiz. Bu devrede vatana faydalı olabilirim düşüncesiyle Harbiye Nezareti'ni istemiştim. Yoksa barışa kavuştuktan sonra onun huzur ve sükûnu içinde Harbiye Nazırlığı'nı benden çok mükemmel yapacak kişiler bulunabilir. Buna nazaran barıştan sonra işbirliğimizi hiç de zorunlu, hattâ gerekli görmüyorum" (A.H.E., s. 165; K.A., s.246; A. Y., s. 132).
- 23 Ekim 1918** : İngilizlerin, yerli Arap kuvvetleriyle beraber Halep güneyinden taarruza başlamaları (İ.A., s.728; K.A., s.243; A.Y.A, s.51; K.A.B.K.Ö., s. 104). (Bu taarruzlar üzerine Atatürk'ün emri ile Halep'te ve güneyinde bulunan kuvvetler Halep'in kuzeyine alınarak burada cephe oluşturuldu).
- 25 Ekim 1918** : Halep'te, İngilizler ve Araplarla Atatürk yönetimindeki kuvvetler arasında şiddetli sokak muharebeleri olması ve düşmanın püskürtülmesi (Erden, s.37; A.H.E., s.158; K.A., s.243; M.M.M.T., s.23; A.Y., s.130-131; Ata ve İ., s.80; B.D.H.T.H., c. IV, ks. 2, s.723-726).
- 25/26 Ekim 1918** : 7. Ordu birliklerinin, Halep'in 5 km kuzeyine alınması ve 7. Ordu Karargâhı'nın Halep'ten Katma'ya nakli (İ.A., s.729; K.A., s.243; B.D.H.T.H., C.IV, ks. 2, s.728; A.H.Y.H., Y.S. 19.5.1941).
- 26 Ekim 1918** : İngilizlerin, Halep'e girişi (B.D.H.T.H., c.IV, ks. 2, s.727).
- : Atatürk komutasındaki 7. Ordu birliklerinin, 23 Ekim 1918 gününden beri süren İngiliz taarruzlarını Halep'in kuzeyinde durdurması ve düşmanın bu hattı geçmesine imkân verilmemesi (Birliklerimiz İskenderun-Belen-Diricemal-Tellürrifat çizgisinden oluşan ve 28 Ekim 1918'de Antakya'yı da içine alan bu hattı 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması'na kadar korumuşlardır. Bu sebeptendir ki Misak-ı Milli'de bu hat, güney sınırımız olarak kabul edilmiştir. Erden, s.37; İ.A., s.729; K.A.M.M.T., s.619; A.H.E., s.158; A.H.Y.H., Y.S. 19.5.1941; K.A., s.244-245; A.Y.A., s.51; B.D.H.T.H., c.IV, ks. 2, s.730).

- : Atatürk Katma'da (Atatürk, 30 Ekim 1918 akşamına kadar 7. Ordu Karargâhı'nın nakledildiği bu ilçede kalmıştır).
- 28 Ekim 1918** : Atatürk'ün, akşam Katma'dan Kilis'e gelerek, İngiliz tehdidine karşı gereken önlemleri alması (*B.D.H.T.H., c. IV. ks. 2, s.730; A.K.D.D.A.Y., s.113; K.S.İ., s.21*). (Kilis'e, İngiliz kuvvetlerinin muhtemel bir taarruzuna karşı küçük bir müfreze gönderilmiştir).
- 30 Ekim 1918** : Osmanlı Devleti ile İtilâf Devletleri arasında, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması (*İ.A., s.729; K.A., s.253; T.İ.H. c.I, s.33; F.H., s.29,283-286; TC. Ta., s.105-107; A.Y.A., s.52; R.O.H., c. II, sayı: 15, s.49; A.H.E., s.173; M.M.M.T., s.63; E.K.S.B., s.37; T.İ.H., c. II, ks. 6, kp. IV, s.11; O.S.S.G., s.420; T.D.D.S., s.23; R.B., s.70; İ.H., s.3; A.K.D.D.A.Y., s.113; O.Y.S., s.150; Siyasî T, s.460; M.M.B.I., s.3; B.G., s.20; M.M.E., s.13; M.M.U.K.S.I., s.54-55; M.M.Ka.I., s.30; L.I., s.194; Türk D.T., s.51; Türk D.T.D., s.10-17; T.C.T., s.1-5; O.M.K. ve L, s.260; İ.O.T.K.IV, s.454*).
- : Atatürk'ün, -Mareşal Liman von Sanders'in yerine- Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na atanması (*A.H.Y.H., Y.S. 19.5.1941; O.Y.S.G., s.306; Erden, s.37; A.Y.A., s.52*).
- : Atatürk'ün, gece -Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'nı devralmak üzere- Katma'dan Adana'ya hareketi (*A.H.Y.H., Y.S. 19.5.1941; O.M., s.992*).
- : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın, Mareşal Liman von Sanders'e Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'nı Atatürk'e devrederek İstanbul'a dönmesi hakkında telgrafı (*H.T.V.D. sayı: 27, v. 693; T.B.Y., s.352; B.D.H.T.H., c. IV, ks. 2, s.730*).
- 31 Ekim 1918** : Atatürk'ün, Katma'dan "Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı Karargâhının bulunduğu Adana'ya gelmesi (*A.H.Y.H., Y.S. 19.5.1941; M.M.H., s. 26; OM., s.993; K.S.İ., s.23; B.D.H.T.H., c. IV,ks.2, s.730*).
- : Mareşal Liman von Sanders'in, Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'nı Atatürk'e devretmesi ve emir yayımlayarak birliklere vedası: "Yıldırım Orduları Grubu'nun emir ve komutasını bugünden itibaren, iftiharlarla dolu birçok muha-

rebede kendisini göstermiş bulunan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine bırakıyorum” (K.A., s.250; H.T.V.D., sayı: 27, v. 696; T.B.Y., s.353; K.A.M.M.T., s.161,619; M.M.H., s.26; Erden, s.37; T.İ.H., c. I., s.46; İ.A., s.729; A.Y.A., s.53; O.T.P., s.228; B.D.H.T.H., c. IV, ks. 2, s.731,822; A.H.D., s.173;A. ve As., s.64).

3 Kasım 1918 : Atatürk'ün, Adana'dan Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya “Mondros Ateşkes Antlaşmasının bazı maddelerinin açıklanmasını ve ne gibi önlemler alınmasının düşünüldüğünü soran telgrafı: “...Toros tünellerinin müttefikler tarafından işgali hakkındaki maddenin açıklanması lâzımdır. ...işgalin mahiyeti, tünel işletmesini de kapsamakta mıdır? Yoksa muhafaza tertibatından mı ibaret kalacaktır? Toros tünellerini tutacak işgal kuvvetinin miktarı nedir ve nereden gelecektir?” (T.İ.H. c. I, s.50-51; A.H.E., s.180; A.T.T.B., s.14; K.S.İ.Y.İ., s.55; A.Y., s.137).

: İngilizlerin, İskenderun'a bir heyet göndererek limandaki mayınların temizlenmesini ve bunu takiben karaya asker çıkaracaklarını bildirmeleri (A.Y.A., s.53; A.K.D.D.A.Y., s.114).

4 Kasım 1918 : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'ün 3 Kasım 1918 tarihli telgrafına cevabı: “Toros tünellerinin İtilâf Devletleri'nce işgali yalnız bir koruma niteliğindedir(!). ..İşgal kuvvetlerinin nereden geleceği ve miktarı İngiliz Komutanlığı tarafından bildirilir (!)” (T.İ.H., c. I., s.52; A.Y., s.139).

5 Kasım 1918 : Atatürk'ün, Katma'dan çağırdığı Ali Fuat Paşa ile Adana'da görüşmesi: “...Artık milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve koruması, bizlerin de mümkün olduğu kadar bu yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lâzımdır” (M.M.H., s.28-29).

: Atatürk'ün, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya telgrafı: “...Pek ciddî ve samimî olarak arz ederim ki, mütareke şartları arasında yanlış yorum ve anlamayı ortadan kaldıracak önlemler alınmadıkça, orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır” (A.H.E., s.182; İ.A., s.729; T.İ.H., c. I., s.53;A.Y.A., s.53,54; A.Y., s.139).

- : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'e "İngilizlerin İskenderun limanından -liman ve şehrin kendilerine terk edilmesi söz konusu olmadığından- faydalanmalarında bir mahzur görmediğini ve bu görüşünün Suriye'deki İngiliz Ordu Kumandanı'na tebliğini" bildiren telgrafı (*A.H.E., s.182;A.Y.,s.14*).
- : Atatürk'ün, komutası altındaki kuvvetlere "İskenderun'a asker çıkarılması halinde, gerekirse silâh kullanılarak bu durumun menedileceğini" bildiren emri (*A.H.E., s.184*).
- 6 Kasım 1918** : Atatürk'ün, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya "İskenderun'a çıkacak İngilizlere ateş emri verdiğini" bildiren telgrafı (*A.H.E., s.184; İ.A., s.729; A.Y.A., s.54; A.B.E.B., s.116; A.Y., s.142*).
- 6/7 Kasım 1918** : Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'ün 6 Kasım 1918 tarihli telgrafına cevabı: "İskenderun'a çıkacaklara karşı tarafınızdan silâh kullanılmasının emir verilmiş olması, devletin siyasetine ve memleketin menfaatlerine kesinlikle aykırı olduğundan bu yanlış emrin derhal düzeltilmesi tavsiye olunur(!) ...Ateşkes Antlaşması'nda bize bu uygunsuz hükümleri kabul ettiren, gaflet değil kesin mağlubiyetimizdir(!)" (*A.Y., s.143*).
- 7 Kasım 1918** : Atatürk'ün, Ahmet İzzet Paşa'ya, "İskenderun'a çıkacak İngilizlere karşı silâh kullanılması" hakkında verdiği 5 Kasım 1918 tarihli gizli emrin gerekçesini açıklayan telgrafı (*A.Y., s.144*).
- : Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı ile 7. Ordu Karargâhı'nın Padişah iradesiyle kaldırılması ve Atatürk'ün Harbiye Nezareti emrine verilmesi (*A.A.K., s.17, 62; T.İ.H., c.1, s.63; H.T.V.D. sayı: 29, v. 756; M.M.H., s.30; A.H.E., s.187; İ.A., s.730; A.K.D.D.A.Y., s.116; A.Y.A., s.55; K.S.İ.Y. I, s.57*).
- 8 Kasım 1918** : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın, İskenderun'un teslimiyle ilgili olarak Amiral Calthorpe'tan aldığı yazı üzerine Atatürk'e telgrafı: "...Müracaat vukuunda şehrin tahliye ve teslim olunması hususunda ilgililere acele tebligat yapılması lâzımdır... Gevşeklik göstermemek şartıyla bu acizimizin göz önünde bulundurulması, söz ve hareketlerimizin buna

uydurulması memleket selâmeti için gereklidir(!)” (A.H.E., s.185;A. Y., s. 145-146).

- : Atatürk'ün, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya cevabı: “...Acz ve zafımız derecesini pekâlâ bilirim. Bununla beraber devletin yapmaya mecbur olduğu fedakârlığın derecesini de belirleme ve sınırlama gerekeceği kanaatini muhafaza ederim. ...İngilizlerin elde edebilecekleri neticeyi onlara kendi yardımımızla bahşetmek tarihte Osmanlılık için, bilhassa bugünkü hükümetimiz için kara bir sayfa oluşturur. ...Bilhassa yüksek şahsiyetinizce yakinen malûm bulunmuştur ki, âcizleri her ne hal ve vaziyette bulunursam bulunayım doğru olduğuna kani bulunduğum ve gerekenlere söylemeyi ve ulaştırmayı memleketin selâmeti gereği kabul ettiğim görüşlerime tâbi olmaktan nefsimi menetmeğe gücüm yetmez” (A.H.E., s. 187; A.T.T.B., 21; T.İ.H., c. I s.202-203; A. Y., s. 146-148).
- : Ahmet İzzet Paşa'nın, öğleden sonra Sadaret'ten istifası (Yeni kabineyi 11 Kasım 1918 günü Tefik Paşa kurmuştur. İ.O.T.K. IV, S.453-454; A.H.E., s. 187;O.D.S.S., 8.1717).

10/11 Kasım 1918: Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'e Sadaret'ten çekildiğini ve onun da İstanbul'a gelmesinin iyi olacağını bildiren telgrafı: “Zât-ı devletleri bir an evvel İstanbul'a gelmelisiniz. Sizinle görüşmeye ihtiyacım var!” (A.H.E., s.188; O.M., s.994).

- : Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'nın kaldırılması üzerine Atatürk'ün, akşam Adana'dan trenle İstanbul'a hareketi (T.İ.H. el, s.63; K.S.İ., s.31; A.Y.A., s.55; T.İ.H., c. IV, s.5; A.H.E., s.188; A.An., s.80).

11 Kasım 1918 : Ahmet İzzet Paşa'nın istifası üzerine Tefik Paşa'nın kabine kuruşu (İ.H. ve M.M.I, s.78; A. ve T.C.T.K., s.7).

13 Kasım 1918 : Atatürk'ün, İstanbul'a gelişi ve deniz ortasında demirlemiş düşman donanmasını gördüğü zaman yaveri Cevat Abbas (Gürer) Bey'e söylediği söz: “Geldikleri gibi giderler!” (AZ. T.B. Y., s. 164-165; M.K.İ.D., s.479; A.H.E., s. 188; Borak, s.179-180; M.M.U.K.S.I, s.76; İ.A., s.730; R.O.H., c.II, sayı: 26, s.400; K.A.M.M.T., s.272-273; T.C. Ta., s.120). (Cevat Abbas Gürer, bu sahneyi hatıralarında şöyle anlatmaktadır: “İstanbul'a geldiğimiz gün hiç unutmam. Şehrin çok hazin bir hali vardı. İstanbul, düşman donanma-

larının limana girmeleri felâketinin matemini tutuyor, bu büyük matemine Atatürk'ü de ortak ediyordu. Atatürk'le ben, askerî ulaşıma ait bir köhne motor ile deniz ortasında yaslanan bir çelik ormanın içinden geçiyorduk. Atatürk'ün zarif dudaklarından "Geldikleri gibi giderler!" cümlesini işitiğim zaman, mütarekenin doğurduğu derin ve elemli ümitsizliği derhal unutmuştum. Cevabımda acele ettim: "Size nasip olacak, siz bunları kovacaksınız Paşam!" dedim. Gü-lümsedi, aziz başının içinde şekillenmeye başlayan vatani kurtarma plânlarını bir an için yeniden geçiriyor gibi daldı, sonra: "Bakalım!" dedi. *A.Z.T.B.Y., s. 165-166*).

: Atatürk'ün, Pera Palas'a yerleşmesi (Atatürk, İstanbul'a gelişini takiben 15 gün kadar Pera Palas'ta kalmış, kısa bir süre de eski dostlarından Salih Fansa'nın evinde misafir edilmiştir. Daha sonra, Aralık ayı başlarında Şişli'de tuttuğu eve yerleşmiştir. *A.Z.T.B.Y., s. 167*).

14 Kasım 1918 : Atatürk'ün, Pera Palas'ta İngiliz gazetecisi Ward Price ile görüşmesi (*T.K.S.K., s.4*).

: Atatürk'ün Pera Palas'ta Rauf (Orbay) Bey ile görüşmesi (*H.R.O., s.29-30; R.O.H., c. II, sayı: 25, s.370*).

: Atatürk'ün, Rauf (Orbay) Bey'le beraber Sadrazamlıktan istifa eden Ahmet İzzet Paşa'yı ziyareti ve görüşmesi (*A.H., s.81; R.O.H. c. II, sayı: 25, s.370; H.R.O., s.30-31; Ata ve İ., s.82*).

15 Kasım 1918 : Atatürk'ün cuma selamlığını takiben mahfil-i hümayun'da Padişah Vahdettin tarafından kabulü (*Borak, s. 182; S.Y.K.S., s.43; R.O.H. c. II, sayı: 25, s.371*).

16 Kasım 1918 : Atatürk'ün, Pera Palas'ta Çanakkale savaşlarına katılmış olan İngiliz Generali William Birdwood ile görüşmesi (*Ata ve İ., s.88-89; A.H.E., s.230-231*).

17 Kasım 1918 : Atatürk'le yapılan bir görüşmenin, Minber gazetesinde yayımlanması "...Ben en iyi siyasetin, her türlü anlamıyla en çok kuvvetli olmakta bulunduğumu kabul ederim. En çok kuvvetli olmak sözünden amacım, yalnız silâh kuvveti olduğunu zannetmeyiniz. Aksine, asker olmama rağmen bu, bence kuvvet bileşkesini oluşturan etkenlerin sonuncusu-

dur. Benim belirtmek istediğim moral, bilim, ahlâk ve teknoloji bakımlarından kuvvetli olmaktır. Bu saydığım niteliklerden yoksun olan bir milletin bütün fertlerinin en son silâhlarla donatıldığını farz etsek bile kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olmaz” (M.K.İ.D., s.488-490; B.Y.A., s. 102; U.B., s.91; İ.H. ve M.M.I, s.88; Ata ve İ., s. 100-102).

: Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Abdullah Paşa'yı ziyareti (Ata ve İ., s. 102).

18 Kasım 1918 : Atatürk'ün, Meclis-i Mebusan'ın kapatılacağı söylentileri üzerine Vakit gazetesi muhabiri Ahmet Emin(Yalman) Bey'e demeci: “...Her halde millet ve memleketimizin pek ziyade muhtaç olduğu barışı gerçekleştirecek hükümetin bugünkü Meclis-i Mebusan'ımıza dayanması bir zorunluk olmaktadır” (M.K.İ.D., s.490-492; A.S.D., III, 8.1; U.B., s.91; G.G.I, s.318).

19 Kasım 1918 : Atatürk'ün, Meclis-i Mebusan locasından Tevfik Paşa Kabinisi'nin güven oylamasını izlemesi (Bu oylamada Atatürk'ün milletvekilleriyle görüşmesine rağmen Tevfik Paşa güven oyu almıştır. A.H., s.82-83; A.H.E., s.238; O.D.S.S., s. 1720).

: Atatürk'ün, Padişahla görüşme isteği ve Vahdettin'in 22 Kasım için randevu vermesi (A.H., s.83-84; A.H.E., s.238).

22 Kasım 1918 : Atatürk'ün, cuma selâmlığını takiben mahfil-i hümayun'da Padişah Vahdettin tarafından kabulü ve Mütareke'den sonraki siyasî durum hakkında görüşmesi (A.H., s.84-85; A.H.E., s.239; Ata ve İ., s.108) (Mütareke'den sonra -tespit edilen- Atatürk-Vahdettin görüşmeleri 15 Kasım 1918, 22 Kasım 1918, 29 Kasım 1918, 20 Aralık 1918, 15 Mayıs 1919 ve 16 Mayıs 1919 tarihlerini kapsamak üzere altıyı bulmaktadır. Bununla beraber 1919 Ocak, Şubat, Mart ve Nisan aylarındaki cuma selâmlıklarında Atatürk'ün de çoğu kez bulunduğu -gazetelerde yer almamış olmasına rağmen- mahfil-i hümayun'da daha birkaç kere kabul olunduğu ihtimal dahilindedir. Esasen İstanbul'dan Samsun'a hareket ettiği 16 Mayıs 1919 günü de cuma selâmlığında bulunmuş olması, bu görüşü desteklemektedir. Fakat bütün bu karşılaşmaların bir hal-hatır soruş şeklinde seyrettiği,

asıl önemli görüşmelerin ise 22 Kasım 1918 ve 15 Mayıs 1919 günleri yapıldığı anlaşılmaktadır).

29 Kasım 1918 : Atatürk'ün, cuma selâmlığını takiben mahfil-i hümayun'da Padişah Vahdettin tarafından kabulü (*Borak, s. 182; R.O.H., 8.11, sayı: 25, s. 371; S.Y.K.S., s.43*).

Kasım Sonu 1918 : Atatürk'ün, gazeteci ve yazar Aka Gündüz'e söyledikleri: "Bütün milletin bilmesi lâzımdır ki, memleketin uğradığı bu kaza ancak anayurdun ortasında çalışmakla tamir edilebilir. Bir Mondros Mütarekesi, bu şekilde bir işgal ve bu şekilde iç politika gürültüleri mevcut oldukça İstanbul'da hiçbir şey yapılamaz. Milletin ruhu zindedir; cevheri bozulmamıştır. Onu gene kendi içinden harekete geçirmek lâzımdır. Bunu böyle yapacağız!" (*A.G., 15.5.1933*).

20 Aralık 1918 : Atatürk'ün, cuma selâmlığını takiben mahfil-i hümayun'da Padişah Vahdettin tarafından kabulü (*Borak, s. 182; S.Y.K.S., s.43*).

: Katma'dan İstanbul'a dönen Ali Fuat Paşa'nın, akşam Atatürk'ü Şişli'deki evinde ziyareti ve beraber memleket durumunu gözden geçirmeleri (*M.M.H., s.35*).

21 Aralık 1918 : Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın kapatılması hakkında Padişah fermanının Meclis'te okunması (*T.İ.H., c. II, ks.2, S.93; O.S.S.G., s.459-460; M.M.B.I, s.21; G.İ., s.169; A.H.E., s.196; T.M.M.I, s.194; O.T.P., s.228; İ.H., s.9*).

29 Aralık 1918 : İstanbul'da çıkan Söz gazetesinde, Atatürk'ün Teceddüt Fırkası'na girdiği haberinin yayımlanması (*A.H.E., s. 169; T.S.P., s.413*).

30 Aralık 1918 : Atatürk'ün, Söz gazetesinde, Teceddüt Fırkası'na girdiği söylentilerini yalanlaması: "Ben askerî sıfat ve makamımla nispet ve alâkamı muhafaza etmekteyim. Gerçek olmayan haberin tekbizini rica ederim" (*A.H.E., s.196; T.S.P., s.413-414*).

Aralık 1918 : Atatürk'ün, -1914 yılı Mayısında Sofya'da yazdığı- Zabıt ve Kumandan ile Hasbıhâl" adlı eserinin İstanbul'da yayımlanması (Ruşen Eşref Üneydin, bu eserin İstanbul'da Mütareke başlarında yayımlandığını bildirmektedir. *Z.K.H., s.14*).

Aralık 1918 : Atatürk'ün, Şişli'deki evinde "Anafartalar Muharebatı'na Ait Tarihçe" adlı eserini yazmaya başlaması (*A.Z. T.B. Y., s. 139*).

-1919-

- 13 Ocak 1919** : Tevfik Paşa'nın, bazı değişikliklerle yeni bir kabine kuruşu (Tevfik Paşa 12 Ocak 1919 günü Sadaret'ten istifa etmiş; yeni kabineyi kurma görevi yine kendisine verilmiştir. *İ.H. ve M.M.I., s.148-149; A. ve T.C.T.K., s.17*).
- 15 Ocak 1919** : Atatürk'ün, Şişli'deki evinde -davet ettiği- Albay İsmet (İnönü) Bey'le görüşmesi ve söyledikleri: "Hiçbir sıfat ve salâhiyet sahibi olmaksızın Anadolu'ya geçmek ve orada milleti uyandırarak kurtuluş çarelerini aramak için en uygun mıntika ve beni o mıntıkaya götürecekt en kolay yol hangisi olabilir?" (*A.H., s.90-92; O.M., s.997*). (*Kaynaklarda bu görüşmenin tarihi belirtilmemiştir. Biz, 15 Ocak 1919 tarihini olayların akışına uygun bulmaktayız*).
- Ocak sonu 1919** : Atatürk'ün, gece Âyan Dairesi'nde Âyan Reisi Ahmet Rıza Bey'le görüşmesi (Ahmet Rıza Bey'in isteği üzerine gerçekleşen bu görüşmede, Ahmet Rıza Bey, Tevfik Paşa'nın yaşlı olması nedeniyle devlet işlerinin gerektiği şekilde görülemediğini, sadaretin kendisine teklif edileceğini muhtemel gördüğünü, Harbiye Nazırlığı için de Cevat (Çobanlı) Paşa'yı düşündüğünü ifade ederek, sadaret teklifi gerçekleştirdiği takdirde başarılı olup olamayacağı hakkında Atatürk'ün görüşlerini almak istemiştir. *A.Anı., s.197-199; A.B.A., s.106-107; A.R.B.M., M. 13.5.1933*). (*Kaynaklarda bu görüşmelerin tarihi belirtilmemiştir*).
- 15 Şubat 1919** : Albay Refet (Bele) Bey'in, Atatürk'ü, Şişli'deki evinde ziyareti, görüşmeleri ve Atatürk'ün bir sözü: "Eğer altına binip Anadolu içlerine girmek istiyorsan, ben bir gün senin bu arzunu tatmin ederim" (*O.M., s.997*). (*Kaynaklarda bu görüşmenin tarihi belirtilmemiştir*).
- 20 Şubat 1919** : 20. Kolordu Komutanlığı'na atanan Ali Fuat Paşa'nın, -Anadolu'ya hareketinden önce- Atatürk'ü Şişli'deki evinde ziyareti (*A.H., s.93; O.M., s.997*). (*Kaynaklarda bu ziyaretin tarihi belirtilmemiştir. 20 Şubat 1919 tarihi, olayların seyirine uygun düşmektedir*).
- 24 Şubat 1919** : Harbiye Nazırı Ömer Yaver Paşa'nın, Atatürk'e, hazerî kadroda ordu komutanı olması sebebiyle yaverlerinin alındığını bildiren yazısı (*M.D.M.K.P.A.İ.B., s.453-454; A.H., s.98*).

- 28 Şubat 1919** : Atatürk ve bazı kişilerin, İstanbul'dan uzaklaştırılması gerektiği hakkında İngiliz haber alma subayı Yüzbaşı Hoyland'ın, İstanbul İngiliz istihbarat Merkezi'ne raporu (Rapor da geçen diğer isimler: Fevzi (Çakmak) Paşa, Kâzım Karabekir, Halil (Kut) Paşa, İsmet (İnönü) Bey vb. *İ.B.A.İ.*, s.3-4; *M.S.*, s.60-61). (Bu liste, gereği için Londra'ya gönderilmiştir. *M.S.*, s.60-61).
- 3 Mart 1919** : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Ömer Yaver Paşa'nın 24 Şubat 1919 tarihli yazısına cevabı: "...Herhalde ordu komutanlığından istifa etmedim, adı geçen komutanlıktan uzaklaştırılmadım veya emekli edilmedim. Yaver Paşa Hazretleri'nin bana emsal göstermek istediği kişilerin hiçbiri emsalim değildir. Kanun ve kazanılmış hakkım göz önüne alınarak gereken işlemin yapılması" (*M.D.M.K.P.A.İ.B.*, s.454-456).
- 4 Mart 1919** : Tevfik Paşa'nın istifası üzerine Damat Ferit Paşa'nın kabine kuruşu (1. Damat Ferit Kabinesi). (*İH. ve M.M.İ.*, s. 195; *A. ve T.C.T.K.*, s.25).
- 11 Mart 1919** : Atatürk'ün, resmî elbisesiyle Sanasaryen Hanı'nın taraçasında -bir gün evvel tutuklanan- Fethi (Okyar) ve diğer bazı kişileri ziyareti (*A.H.*, s.97-98; *A.H.Y.H.*, Y.S. 20.5.1941).
- : Atatürk'ün, Bahriye Nazırı Avni Paşa'yı makamında ziyareti (Bu ziyarette Atatürk, Avni Paşa'dan kendisini hükümeti oluşturan kişilerle tanıştırmasını istemiş, Avni Paşa "Elbette, tabii!" cevabını vermiştir. *G.D.D.*, s.38-39; *O.M.*, s.995-996; *A.H.*, s.101). (*Kaynaklarda bu ziyaretin tarihi belirtilmemiştir*).
- 12 Mart 1919** : Bahriye Nazırı Avni Paşa'nın, Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Beyle beraber Atatürk'ü Şişli'deki evinde ziyareti (Görüşme esnasında Mehmet Ali Bey'in, "Paşa Hazretleri, bizimle işbirliği yapar mısınız?" sorusuna Atatürk'ün cevabı: "Niçin etmeyeyim; eğer siz memleketi bugün içine düşmüş olduğu badireden kurtarmaya azmetmiş insanlar iseniz..." Mehmet Ali Bey ayrılırken, ertesi gün için Atatürk'ü Cercle d'Orient'a öğle yemeğine davet etmiştir. *H.A.*, s. 101; *OM.*, s.996; *G.D.D.*, s.39). (*Kaynaklarda bu ziyaretin tarihi belirtilmemiştir. Ata ve İ.*, s. 159'da bu tarih 23 Nisan 1919 olarak düşünülmüştür).

- 13 Mart 1919** : Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in, Cercle d'Orient'da Atatürk'e öğle yemeği vermesi (Bu yemekte Bahriye Nazırı Avni Paşa da bulunmuştur. *O.M.*, s.996; *G.D.D.*, s.40) (*Kaynaklarda bu yemeğin tarihi belirtilmemiştir*).
- 14 Mart 1919** : Atatürk'ün, Hukuk-u Beşer gazetesinde ordu kumandanlarını suçlayan bir yazı yayımlanması sebebiyle Harbiye Nezareti'ne yazısı: "...Vatan ve millet için temiz ve masum duygularla ve her türlü mahrumiyet ve müşkilât içinde namus vazifesini hakkıyla yapan Osmanlı ordularını haydut ve aynı mahrumiyet ve müşkilâta maruz ve yegâne dayanağı namus ve haysiyetinden ibaret olan adı geçen ordular komutanlarını sefil ve haydutbaşılıkla nitelemek ve teşhir etmek ne büyük ahlâksızlık ve ne sefil vicdansızlıktır. Osmanlı ordularını, onun namuslu komutanlarını bu suretle teşhir edebilmek kabiliyeti, ancak vatan ve milletin çöküşünü ve yok olmasını arzu eden bir alçakta bulunabilir" (*Ata ve İ.*, s. 123-124).
- Mart Sonu 1918** : Atatürk'ün, İstanbul'da, İtalya Yüksek Komiseri Kont Sforza ile görüşmesi (*A.Anı.*, s. 188-190). (*Kont Sforza'nın isteği ile gerçekleşen bu görüşmenin tarihi belli değildir. Olayların seyrine göre, muhtemelen Mart sonu veya Nisan başı 1919'da gerçekleşmiştir. Atatürk'ün yaveri Cevat Abbas (Gürer), hatıralarında, bu görüşme için şunları söylemektedir: "Atatürk, İstanbul'da bulunduğu ayların sonlarına doğru İtalya Mümessili Kont Sforza ve Papaz Mister Frew ile de ayrı ayrı ve fasılalı tarihlerde görüşmüştü. Aldığı kanaat acı idi; ağırdı". A.H. Y.H., Y.S. 22.5.1941*).
- Mart Sonu 1918** : Atatürk'ün, İstanbul'da, Rahip Frew ile görüşmesi (*A.Anı.*, s. 186-188; *N.I.*, s.301). (*Rahip Frew'un isteği ile gerçekleşen bu görüşmenin tarihi belli değildir. Olayların seyrine göre, muhtemelen Mart sonu veya Nisan başı 1919'da gerçekleşmiştir*).
- 11 Nisan 1919** : 15. Kolordu Komutanlığı'na atanan Kâzım Karabekir'in, Atatürk'ü Şişli'deki evinde ziyareti ve görüşmeleri (*İ.H.E.*, s.35; *İ.H.*, s. 17; *O.M.*, s.997-998; *Borak*, s. 194-195).
- 17 Nisan 1919** : Rauf Bey'in, Atatürk'ü Şişli'deki evinde ziyareti (Atatürk bugün, Rauf Bey'e "Kardeşim Rauf Bey'e" ithafıyla bir resmini armağan etmiştir. *Borak*, s. 195; *Ata ve İ.*, s. 128).

- 29 Nisan 1919** : Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın, Atatürk'ü Nezaret'e davet ederek "Türklerin Rumlarla yaptığı baskıyı yerinde incelemek ve önlemek üzere Karadeniz bölgesine müfettiş olarak gönderilmesi"nin kararlaştırıldığını bildirmesi (*A.H.*, s. 106-110; *A.H.E.*, s.293; *Borak*, 197).
- 30 Nisan 1919** : Atatürk'ün, 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği'ne atanmasının Vahdettin tarafından onaylanması (*H.T.V.D.*, sayı: 1, v.2; *A.An.* s.82; *T.İ.H.*, c.L, s.195; *T.V. cilt: II.*, sayı: 12, s.401, 1943; *A.H.E.* s.292; *M.M.H.*, s.62; *A.B.E.B.*, s.118).
- : Harbiye Nezaret'i'nin, Sadaret'e yazısı: "...Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılacak tebligatı emri altında bulunacak olan vilâyet mülkî memurlarının yerine getirmelerinin genelge ile duyurulması" (*H.T.V.D.*, sayı: 1, v.1; *M.M.B.I.*, s.79-80).
- 1 Mayıs 1919** : Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın, Atatürk'ü -9.Ordu Müfettişliği'ne atanma işlemlerinin tamamlanmasını takiben- makamına daveti ve kendisini aynı gün Babiâli'de Sadrazam Damat Ferit Paşa ile tanıştırması: "...Efendimiz, yeni vazife ile Anadolu'ya giden Mustafa Kemal Bey'i zat-ı devletinize takdim ederim" (*G.D.D.*, s.40-41; *A.H.*, s.111-112). (*Kaynaklarda bu olayın tarihi belirtilmemiştir*).
- : Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın, Atatürk'ü Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in makamına götürüşü ve Harbiye Nezaret'i'nce kendisine verilen vazifeyi, Mehmet Ali Bey'e bildirmesi (*G.D.D.*, s.41; *A.H.*, s.112-113). (*Kaynaklarda tarih belirtilmemiş, bu olayın, Atatürk'ün Damat Ferit Paşa ile tanışma günü gerçekleştiği ifade edilmiştir*).
- 5 Mayıs 1919** : Harbiye Nezaret'i'nin, 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği'ne atanmasının Atatürk'e resmen bildirildiği hakkında Genelkurmay Başkanlığı'na yazısı (*H.T.V.D.*, sayı: 1, v.2; *M.M.B.I.*, s.80).
- : Atatürk'ün 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği'ne atanma kararının, Takvim-i Vakayi'de yayımlanması (*M.M.B.I.*, s.80).
- 6 Mayıs 1919** : Harbiye Nezaret'i tarafından Atatürk'e, müfettişlik vazifesiyle ilgili yetkilerini belirten talimatın verilmesi ve acele hareketinin istenmesi (*T.V. cilt: 12*, s.402, 1943; *H.T.V.D.*, sayı: 1, v.4; *A.A.*, s.82).

- : Atatürk'ün, Harbiye Nezareti'ne "İtilâf Devletleri'yle yapılan antlaşma ve alınan kararların Hariciye Nezareti'nden, görev sahasına giren vilâyetleri gösteren bir krokinin de Dahiliye Nezareti'nden alınarak kendisine verilmesi" hakkında yazısı (*H.T.V.D., sayı: 1, v.9,10*).
- 7 Mayıs 1919** : Harbiye Nezareti tarafından Yıldırım Kıtaatı Müfettişliği'ne, 13., 3. ve 15. Kolordu Komutanlıklarına, Atatürk'ün 9. Ordu Müfettişliği'ne atandığının bildirilmesi ve yetkilerini gösteren talimatın birlikte gönderilmesi (*H.T.V.D. sayı: 1, v. 5*).
- : Atatürk'ün, Harbiye Nezareti'ne, 9. Ordu Müfettişliği karar-gâh mensuplarının 3 aylık ödeneklerinin şimdiden ve İstanbul'dan verilmesini isteyen yazısı (*H.T.V.D., sayı: 1, v.11*).
- 8 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği'ne atandığının Harbiye Nezareti tarafından bütün kolordulara bildirilmesi (*H.T.V.D., sayı: 1, v.6*).
- 9 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, Süleymaniye'de İsmet (İnönü) Bey'i evinde ziyareti ve kendisine söyledikleri: "...Ben yerleşinceye kadar sen de bana yardım edeceksin ve iş başladığı vakit yanıma geleceksin!" (*A.H., s. 113; Borak, s.216; Ata ve İ., s. 127*). (*Kaynaklarda bu ziyaretin tarihi belirtilmemiştir. Biz, bu tarihin, Atatürk'ün Samsun'a hareketinden önceki günlere rastlaması gerektiğini düşünüyoruz*).
- 11 Mayıs 1919** : 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği'ne atanan Atatürk'ün, İstanbul'dan Sivas Vilâyeti'ne, Canik Müstakil Mutasarrıflığına ve Sivas'ta 3. Kolordu Komutanlığı'na, bölgede faaliyette bulunan eşkiyaların miktarı ve mahiyetleri hakkında bilgi isteyen telgrafı: "...Bu bilgi mülkî makamlarla askerî makamların yazışmaları ile tespit edilecek ve Kolordu Komutanı Albay Selâhattin Bey * bu bilgiyi Samsun'da bana verecektir" (*H.T.V.D., sayı: 4, v. 61*). (*Bu telgraf, Atatürk'ün müfettişlik vazifesine daha İstanbul'da iken başladığını göstermektedir*).
- 12 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, 9. Ordu Müfettişliği Karargâhı'nın "seferi karar-gâh" sayılması hakkında Harbiye Nezareti'ne yazısı (*H.T.V.D., sayı: 1, v.11*).

* O sıralarda 3. Kolordu Komutanlığı'nı vekil olarak yürüten Albay Selâhattin Kip.

- 13 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, Harbiye Nezareti'ne "9. Ordu Müfettişliği karar-gâh mensuplarının 3 aylık ödenekleri ile fevkalâde masraflar için bir miktar para verilmesi ve karargâhın seferî sayılması hakkında evvelce yaptığı müracaatların(*Bk.: 7.5.1919; 12.5.1919*) acele sonuçlandırılmasını isteyen ve bunları takiben 3 gün sonra İstanbul'dan hareket edileceğini" bildiren yazısı (*H.T.V.D. sayı: 1, v. 11*).
- 14 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Nişantaşı'ndaki evine, akşam yemeğine davet edilmesi ve yemekten sonra, Cevat (Çobanlı) Paşa da olduğu halde, Sadrazam'la yeni vazifesi hakkında görüşmesi (*A.H., s.115-116; G.H. İ.H., s.12-14; A.H.H.B., s.39-40; A.H.E., s.298; G.D.D., s.41-47*). (Sadrazam'ın yanından ayrıldıktan sonra Atatürk'le Cevat Paşa arasında geçen konuşma:
- Bir şey mi yapacaksın, Kemal?
 - Evet Paşam, bir şey yapacağım!
 - Allah muvaffak etsin!
 - Mutlak muvaffak olacağız! *A.H., s.115-116*).
- 15 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, sabah Genelkurmay Başkanlığı'na giderek Cevat (Çobanlı) ve Fevzi (Çakmak) Paşalara veda etmesi (*A.H., s.188; F.Ç. II*).
- : Atatürk'ün, Babiâli'ye giderek Hükümet üyelerine veda etmesi (Atatürk Babiâli'ye geldiği zaman Kabine toplantı halinde idi ve Yunanlıların İzmir'e çıkışını görüşüyordu. Atatürk Sadaret bekleme salonunda Dahiliye, Hariciye ve diğer bir kısım nazırlarla görüşerek onlara veda etti. *A.H., s.120-121*).
- : Atatürk'ün, Yıldız Sarayı'nda Padişah Vahdettin tarafından kabulü ve görüşmesi (*A.H., s.122-124*).
- : Atatürk'ün, Bandırma vapuru kaptanı İsmail Hakkı (Durusu) Bey'i Şişli'deki evine çağırarak hareket şekline dair bilgi alması (*A.S.G.B.V.K.A., Ku. 20.5.1938*).
- : Yunanlıların İzmir'e çıkışı (*A. ve T.C.T.K., s. 37*).
- 16 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, Yıldız'da Hamidiye Camii'ndeki cuma selâmlığından sonra mahfil-i hümayun'da Padişah Vahdettin tarafından kabulü ve veda etmesi (*M.G.G.C, Y.S. 13.12.1944; Ata ve İ., s. 149*).

- : Atatürk'ün, cuma selâmlığını takiben Şişli'deki evine dönüşü, annesi ve kız kardeşine veda etmesi (*A.H.Y.H., Y.S. 25.5.1941*).
- : Atatürk'ün, 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği karargâh mensuplarıyla beraber akşamüzeri, Bandırma vapuru ile İstanbul'dan ayrılışı (*A.H., s.124-125; O.M., s.998; R.O.H. c.3, sayı: 27, 8.17; T.İ.H., c.II, ks.1, s.109; İ.A., s.733; A.S.Ç., s.14;Z.C. "24.4.1920", İ.H.G. no:2,3*). (Atatürk, Galata rıhtımından bir motorla Kızkulesi açığında demirli bulunan Bandırma vapuruna geçmiş, vapur buradan hareket etmiştir. *O.M., s.998*).
- : Atatürk'ün, Bandırma vapurunun Kızkulesi açıklarında aranmasını takiben düşman zırhlıları arasından geçerek İstanbul'u terk ederken, güvertede arkadaşlarına söyledikleri: "Bunlar işte böyle yalnız demire, çeliğe, silâh kuvvetine dayanırlar. Bildikleri şey yalnız madde! Bunlar hürriyet uğruna ölmeye karar verenlerin kuvvetini anlayamazlar. Biz, Anadolu'ya ne silâh, ne cephaneye götürüyoruz; biz ideali ve imanı götürüyoruz!" (*İ.S.C., Hayat dergisi, sayı: 21, s.6*).
- : Atatürk'ün, gece Bandırma vapuru kaptanına direktifi: "Düşman devletlerinin herhangi bir vasıtasının gadrine uğramamak için sahile yakın bir rota tutunuz! Şayet kesin tehlike görürseniz gemiyi karaya, en yakın sahile oturtunuz!" (*A.H.Y.H., Y.S. 25.5.1941*).
- 17 Mayıs 1919** : Bandırma vapurunun, gece saat 23.00 sıralarında İnebolu'ya gelişi (Şiddetli fırtına sebebiyle Atatürk ve arkadaşları karaya çıkmaksızın yolculuğa devam etmişlerdir. *İ.S.C. Hayat dergisi, sayı: 21, s.7; M.K.İ.S.N.G., s.6-7*).
- : Atatürk'ün, Ömer Sezai (Madra) Bey'e mektubu: "Azizim Sezai Bey, vazifeli olarak Anadolu'ya hareket ediyorum. Sizde korunan emanete ait senedi, anneme bıraktım. Dönüşünüzde, emanetle senedin değiştirilmesi için Vasıf Bey * biraderimize rica ettim. Gözlerinizden öperim" (*A.B.İ.M., Ter. 10.11.1984*).

* Atatürk'ün arkadaşlarından Vasıf Çınay.

- : Atatürk'e verilen müfettişlikle ilgili talimatın, Vükelâ Meclisi'nde kabulü (*AA'n.*, s.82; *A.H.E.*, s.295; *M.M.B.İ*, s.81).
- 18 Mayıs 1919** : Bandırma vapurunun, saat 12.00 sıralarında Sinop limanına girişi (Şiddetli fırtına sebebiyle Atatürk karaya çıkmamış, ancak, Üsteğmen Hikmet (Gerçekçi) Bey'i, vapuru yavaşan bir sandal aracılığıyla kıyıya göndererek, Samsun'daki Tümen Komutanlığı'na, -gelmekte olduklarını bildiren- bir telgraf çektiği, sonra yola devam edilmiştir. *A.H.*, s.125; *İ.S.V.R.*, s.26; *İ.S.C.*, *Hayat dergisi*, sayı: 21, s.7; *OMY..Y.S.* 19.5.1945; *M.K.İ.S.N.G.*, S.7).
- : Atatürk'ün, kendisini karaya davet eden Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tefvik Bey'e Bandırma vapurundan gönderdiği kart: "Sinopluların hakkımda gösterdikleri duygulara teşekkür ederim. Rahatsızlığım dolayısıyla davetlerine uyamadığımdan üzgünüm. Kendilerine selâm ve sevgilerimin iletilmesini rica ederim" (*İ.S.V.R.*, s.25-26).
- 19 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, sabah Samsun'a çıkışı (*A.H.*, s.125; *N.İ.*, s.1; *M.M.M.T.*, s.120; *O.M.*, s.998; *A.S.Ç.*, s. 14; *İ.S.V.R.*, s.26; *İ.A.*, s.733; *O.M.Y.*, *Y.S.* 19.5.1945; *T.İ.T.*, s.91-92; *A.A.*, s.83; *A.H.E.*, s.304; *S.T.*, s.79; *A.İ.*, s.231; *T.A.M.K*, II, 8.19; *M.M.U.K.S.İ*, s.89; *İ.H.G.*, no:5, 6; *M.M. Ka. I*, s.240; *K.S.İ.Y. II*, s.228-229). (Bandırma vapuru, sabah saat 6.00 sıralarında Samsun limanına girmiş, sandallar aracılığıyla arkadaşlarıyla beraber karaya çıkan Atatürk, askerî bando eşliğinde halk tarafından sevgi ile karşılanmıştır. *İ.S.C.*, *Hayat dergisi*, sayı: 21, s.7).
- : Atatürk'ün, Samsun'dan, emrindeki vilâyetler mülkî âmirleri ile 15. ve 20. Kolordu Komutanlıklarına bölgelerindeki asayiş durumunu belirten bir rapor göndermeleri hakkında telgrafı (*H.T.V.D.* sayı: 4, v. 62).
- : İstanbul'da General Milne'in "Mustafa Kemal Paşa'nın niçin Sivas (!)'a gönderildiği hakkında" Harbiye Nezareti'ne yazısı (*H.T.V.D.* sayı: 1, v.15; *A.H.E.*, s.305; *AA.*, s.83; *M.M.B.İ*, s.81; *İ.H.G.*, no: 6; *K.S.İ.Y.İ*, s.228-229).
- : Damat Ferit Paşa'nın ikinci defa kabine kuruşu (Damat Ferit, 15/16 Mayıs 1919'da Sadaret'ten istifa etmiş, aynı gün

yeni kabineyi kurma görevi yine kendisine verilmiştir. *İ.H. ve M.M.I, s.299-300;A. ve T.C.T.K., s.39-42).*

- 20 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, Samsun'dan Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya telgrafı: "İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgali hadisesi, yakından temasta bulunduğum milleti ve orduyu tasavvur ve tasvir edilemeyecek derecede üzmüştür. Ne millet ve ne ordu, mevcudiyetine karşı yapılan bu haksız tecavüzü kabul etmeyecektir!" (*A.T.B.B., s.23; A.İ.İ.A.B., s.26).*
- : Atatürk'ün, İngilizlerin Samsun'a bir kısım asker çıkarmaları sebebiyle, bu gibi tecavüzlerin men'i ile siyasî vaziyetten gerekikçe haberdar edilmesi hakkında, Harbiye Nezareti'ne telgrafı (*H.T.V.D. sayı: 4, v.68).*
- : Samsun'da görevli İngiliz askerî temsilci Yüzbaşı Hurst'un, Atatürk ile bölgedeki umumî durum hakkında görüşmesi (*I.B.A.I, s.4-5; İ.B.I.M.K.M.M.I, s.35).* (*Bu görüşmenin 19 veya 21 Mayıs'ta yapılmış olması ihtimali de vardır).*
- 21 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, Samsun'dan Genelkurmay Başkanlığı'na, Samsun ve çevresindeki asayişsizliğin sebeplerini açıklayan telgrafı: "Mütareke'den sonra bütün Rumlar, Yunanlılık millî emelleriyle her tarafta şımardığı gibi, bu havalide de Pontus hükûmetinin kurulması gibi bir safсата etrafında toplanmış ve bütün Rum çeteleri, düzenli bir program altında hemen tamamen siyasî bir şekle dönüşmüştür" (*H.T.V.D. sayı: 45, v.1051; AA, s.36-37).* (Aynı telgraf 22.5.1919 tarihi ile Sadaret Makamı'na da çekilmiştir. *A.İ.İ.A.B., s.30-32).*
- : Atatürk'ün, Samsun'dan Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Umumî durumumuzun almakta olduğu vahim şekilden pek elemli ve müteessirim. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz en son vicdanî vazifeyi yakından müşterek çalışma ile en iyi yerine getirmek mümkün olacağı kanaatiyle bu son memuriyeti kabul ettim. Bir an evvel zat-ı âlinize kavuşmak arzusundayım..." (*N.I, s.16;N.III, s.905; İ.H., s.32).*
- : Samsun'da bulunan İngiliz askerî temsilci Yüzbaşı Hurst'un, İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'a raporu: "Kemal Paşa 19 Mayıs'ta buraya ulaştı. İl-

çedeki umumî durum hakkında kendisiyle görüşüm”
(*İ.B.İ.M.K.M.M.I.*, s.35).

: Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın, Samsun'a çıkışı sebebiyle Atatürk'e başarı telgrafı (*A.İ.İ.A.B.*, s.27).

22 Mayıs 1919 : Atatürk'ün, Samsun'dan Sadaret'e raporu: “...Millet birlik olup hâkimiyet esasını, Türklük duygusunu hedef almıştır”
(*A.T.T.B.*, s.25;*A.İ.İ.A.B.*, s.28-29).

: Atatürk'ün, İngilizlerin Hükûmet'in varlığına önem vermesizin memleket içerisine kuvvetlerini sevk ettiklerine dair Genelkurmay Başkanlığı'na telgrafı: “...Bir gün, her tarafta oldubittiler karşısında kalınmasının pek ziyade muhtemel olduğunu arz eylerim” (*H.T.V.D. sayı: 4, v.69*).

: Atatürk'ün, yanındaki birkaç kurmay subayı, Samsun'da görevli bazı İngiliz subaylarıyla bölge asayiş hakkında görüşürmesi (*A.İ.İ.A.B.*, s.28).

: Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın, Samsun bölgesindeki asayiş ile ilgili raporlar hakkında Atatürk'e teşekkür telgrafı (*A.İ.İ.A.B.*, s.32).

23 Mayıs 1919 : Atatürk'ün, Ankara'da bulunan 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya Samsun'a geldiğini, kendisiyle daha sıkı temasta bulunmak istediğini ve İzmir bölgesine dair alabileceği bilgidenden haberdar edilmesini bildiren telgrafı (*N.İ.*, s.17; *M.M.H.*, s.65).

: Atatürk'ün, Kâzım Karabekir Paşa'ya mitingler yapılarak İzmir'in işgalinin protesto edilmesini isteyen telgrafı (*İ.H.*, s.33).

24 Mayıs 1919 : Atatürk'ün, Samsun'dan Harbiye Nezareti'ne telgrafı: “...Bazı şikâyetleri yerinde tetkik ve önlem almak üzere karar-gâhımı yarın geçici olarak Havza'ya nakledeceğim”
(*H.T.V.D. sayı:4, v.72*).

: Atatürk'ün, Samsun'dan Genelkurmay Başkanlığı'na, ordu da jandarma kuvvetlerinin takviyesi için İtilâf temsilcileri katında teşebbüste bulunulmasını isteyen telgrafı (*H.T.V.D. sayı: 4, v. 71*).

: Atatürk'ün, Samsun'dan Genelkurmay Başkanlığı'na, Er-

meni tecavüzlerine karşı 15. Kolordu'nun mevcudunun gerekirse artırılması hakkında raporu (*H.T.V.D. sayı:4, v.77*).

- : Harbiye Nazırlığının, İngiliz Generali Milne'nin 19 Mayıs 1919 tarihli yazısına cevabı (Bu cevapta, Atatürk'ün atandığı 9. Ordu Müfettişliği'nin, Harbiye Nezareti adına verilen emirlerin ne derece uygulandığını araştırma ve vazife bölgesindeki silâhların toplanması ile asayişsizliği ortadan kaldırma amacıyla oluşturulduğu bildirilmiştir. *H.T.V.D. sayı: 1, v.16; A.H.E., s.305; M.M.H., s.82; K.S.İ.Y. II, s.229*).
- 25 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, öğleden sonra otomobille Samsun'dan Havza'ya gelişi (*N.I, s.22; Yu., s.8; İ.D.P.A., s.343; M.M.B.I, s.85*).
- 26 Mayıs 1919** : Havza ileri gelenlerinin, Atatürk'ü ziyareti ve Atatürk'ün sözleri: "Hiçbir zaman ümitsiz olmayacağız, çalışacağız, memleketi kurtaracağız! Bizi öldürmek değil, canlı mezara atmak istiyorlar. Şimdi çukurun kenarındayız. Son bir cüret belki bizi kurtarabilir; zaten başka türlü de dönüş imkânı yoktur" (*Yu., s.36; M.M.B.I, s.141; A.B.E.B., s.118*).
- : Atatürk'ün, Sait Molla imzasıyla bütün belediye başkanlıklarına gönderilen ve "milletin İngiltere yardımını istediğini bildiren" yazı nedeniyle, vilâyetlere ve mutasarrıflıklara tammimi: "Millî ve siyasî bağımsızlığımızın kurtarılması ancak milletin yekvücut olarak müdafaası ile mümkün olacaktır" (*N.III, s.915; A.Ö.A.S., s.92*).
- 27 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, Yıldırım Kıtaatı Müfettişliği'ne "İzmir Müdafaai Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyeti Merkez Heyeti'nin halen nerede bulunduğu"nu soran telgrafı (*U.B.S.B.D., s.145*).
- 28 Mayıs 1919** : Atatürk'ün, Havza'dan, 3., 5. ve 20. Kolordu Komutanlıklarına yazısı: "...Milletin esaretten kurtuluşu, hâkim ve müstakil olarak topraklarımızda yaşayabilmesi ancak azimkar ve namuslu ellerin milleti kısa ve doğru yoldan hukukunu ve bağımsızlığını savunmaya sevk ile mümkün olacaktır. Mülkiye memurlarının itimat edilir zevat ile el ele vererek bağımsızlığımızın savunulması yolunda gereken örgüt-şüphesiz mahrem- kurmalarını zorunlu sayıyorum. Bu husus, ihtisası dolayısıyla biz askerlerin vatanseverlik görevini gerektiriyor" (*İ.S.V.R., s.26; İ.H., s.35; A.B.E.B., s.117*).

: Atatürk'ün İzmir, Manisa ve Aydın'ın işgali üzerine Havza'dan valilere, müstakil mutasarrıflıklara ve bazı kolordu komutanlıklarıyla Konya'da Ordu Müfettişliği'ne bildiri: "Siyasî bütünlüğümüzün muhafazası için, millî gösterilerin daha canlı olarak belirtilmesi ve devamı gereklidir. ...Büyük ve heyecanlı mitingler yapılmasıyla millî gösterilerde bulunulması ve bunun tüm memleketi kapsaması ve bütün Büyük Devletler mümessilleriyle Babiâli'ye etkili telgraflar verilmesi ve ecnebi olan yerlerde ecnebilere de tesir yapılmakla beraber millî gösterilerde âdap ve sükûnetin fevkalâde korunması ve Hristiyan halka karşı bir taarruz ve nümayiş ve düşmanlık gibi tavır alınmaması zorunludur" (*N.I.*, s.22-23; *R.P.H.*, s.33; *İ.S.V.R.*, s.29; *İ.A.*, s.735).

29 Mayıs 1919 : Havzalıların, 28/29 Mayıs gecesi kurdukları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni Atatürk'e haber vermeleri ve Atatürk'ün, bu olayın, uzak yakın, her yere bildirilmesini istemesi (*Yu.*, s.37-38).

: Atatürk'ün, Havza'dan 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'e telgrafı: "İtilâf Devletleri'nin milletimize haksız bir siyaset uygulaması ve millî bağımsızlığımızı ve devletimizi idama mahkûm etmekte oldukları gerçekleşmiştir. ...Silâh ve cephanenin ve iaşe tarzının zamanında kararlaştırılması ve birliklerin mevcutlarının artırılması ve birlikler elinde bulunan silâhların mümkün ölçüde birleştirilmesi, levazım, iaşe işlerinin güvenliği ve cephanenin tamamlanma tarzı, mühim yol üstlerindeki büyük yapıların, gerektiğinde tahrip edilmek üzere, hazırlıklı bulunması gibi hususların şimdiden düşünülmesiyle son derece mahrem bir şekilde yerine getirilmesi lâzımdır" (*İ.H.E.*, s.51; *İ.H.*, s.35-36).

30 Mayıs 1919 : Atatürk'ün, işgalleri protesto amacıyla mitingler yapılması ve Büyük Devletler mümessilleriyle Babiâli'ye etkili telgraflar çekilmesi emri üzerine, beliren millî faaliyetin mahiyeti ve genişliği hakkında bilgi edinmek isteyen Harbiye Nezaretî'ne Havza'dan cevabı: "...İstanbul'a çekilen telgrafların tamamen milletin sinesinden fıskıran teessüratın birer aksi olduğunu arz eylerim. Bu heyecan memleketin en ıssız köşesine kadar şâmindir, umumîdir" (*H.T.V.D.*, sayı: 5, v.92).

- : Atatürk'ün, Havza'dan Kâzım Karabekir'e, "Ermenilerin Kars ve Sarıkamış'ta asker yığdıkları haberlerinin kaynağı ve doğruluğu" hakkında bilgi isteyen telgrafı: "İtilâf hükûmetleri, atadan kalma meşru hakkımız olan toprakları çiğnemeyi Hristiyanlık adına bir hizmet addediyorlar. Bu cümleden olarak Ermenilere vilâyetlerimizi peşkeş çekmeleri de ihtimal dahilinde bulunuyor. Kanaatimce böyle bir hali biz, çarpışmaya başlangıç saymaya, meşru topraklarımızı ve millî bağımsızlığımızı kurtarmak için mecburuz!" (*İ.H.*, s.37; *A.T.T.B.*, s.27-28).
- 31 Mayıs 1919** : İngiliz Yüzbaşısı Hurst'un, Havza'da Atatürk'le görüşmesi ve kendisine vazifesi hakkında şüphesi olduğunu söylemesi (*İ.B.I.M.K.M.M.I.*, s.38).
- : 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey'in Alaşehir'den Atatürk'e, bölgesindeki durumu bildiren telgrafı (*K.M.H.*, s.129, 218; *M.B.S.G.A.*, s.65-66).
- 1 Haziran 1919** : Türkiye-Havas-Reuter Ajansı'nın, "İstanbul'da toplanan Saltanat Şûrası'nda, heyet-i umumiyenin fikri, Türkiye'nin Büyük Devletler'den birinin yardımını temin merkezindedir" şeklinde haberinin Anadolu'ya tamimi üzerine, Atatürk'ün Havza'dan Sadrazam'a yazısı: "Milletin, millî bağımsızlığı korumaya kararlı olduğu ve bütün meşum sonuçlara karşı en son fedakârlığı göze aldığı ve millî vicdanı temsil etmeyen haberlerin endişe verici akisler doğurduğu" (*N.I.*, s.27).
- 2 Haziran 1919** : Atatürk'ün, İstanbul'da toplanan Saltanat Şûrası'nın çalışmaları hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Anılan Şûra'da kesin bir karar alınamamıştır. Halen hükümetin yine eski hükümet olduğu, fazla olarak zaafa uğradığı ve İstanbul'da yeniden bir inkılâp ruhu uyandığı anlaşılmaktadır" (*İ.H.*, s.42; *A.T.T.B.*, s.28-29).
- 3 Haziran 1919** : Atatürk'ün, İngiliz Yüksek Komiserliği'nden aldığı nota suretini ileten Harbiye Nezaretî'nin telgrafına cevabı: "Bağımsızlık ve millî mevcudiyeti imha ve hayatın devamını tehlikeye sokan işgal, suikast ve tecavüz gibi İzmir havalisinde görülmekte olan olayların benzerlerinin meydana gelmesine karşı ne milletin heyecan ve vicdanî teessürlerini ve ne de buna dayanan millî gösterileri önleme ve durdurma için

nefsimde ve hiç kimsede kudret ve kuvvet göremeyeceğim gibi bu yüzden doğacak vakaların ve hadiselerin karşısında da mesuliyet kabul edebilecek ne komutan ne de idareci ve ne de hükûmet tasavvur ederim” (N.I, s.26; H.T.V.D., sayı: 5, v.95; R.P.H., s.35).

- : Atatürk'ün, Paris'te toplanacak bir konferansta Osmanlı Devleti'nin hukukunun savunulmasının düşünüldüğünü bildiren resmî bildiri ve ajans yayını üzerine bazı kolordu, valilik ve mutasarrıflıklara yazısı: “Sadrazam Paşa Hazretleri'nin, konferans huzurunda Osmanlı Devleti'nin hukukunu savunmak için çaba gösterecekleri tabiidir. Ancak milletçe kesinlikle savunulması istenilen ve gerekli görülen hukuk, bilhassa iki noktada incelik gösterir. Birincisi, mutlaka devlet ve milletin tam bağımsızlığı, ikincisi de ana vatan parçalarında çoğunluğun azınlığa feda edilmemesidir. ...Sadrazam Paşa Hazretleri'yle beraberinde hareket edecek olan heyetin, milletin hukukunu savunmada izleyeceği esaslar ve program milletçe bilinmedikçe yukarıda ifade edilen noktalarda endişelenmekten uzak durulamaz!” (N.I, s.28).
- : Havza'da Büyük Cami'de, Atatürk'ün de hazır bulunduğu mevlit okutturulması, daha sonra Belediye önünde büyük bir miting düzenlenerek halkın mücadele için yemin etmesi (Yu., s.38-40; İ.B.I.M.K.M.M.I, s.38; İ.B.A.I, s.15).
- : Atatürk'ün, Havza'dan Sadaret'e Ege bölgesindeki işgaller üzerine siyasî ve umumî durum hakkında bilgi isteyen telgrafı (A.T.B.D. sayı: 77, b.1684).

5 Haziran 1919 : Atatürk'ün, Sivas, Amasya, Merzifon, Trabzon, Erzurum ve Erzincan ile bağlantı kuruşu sonucu asayiş hakkında edindiği bilgileri Sadaret'e bildiren telgrafı (A.İ.İ.A.B. s.34-36).

6 Haziran 1919 : General Milne'in, Atatürk'ün İstanbul'a çağırılması için Harbiye Nezareti'ne yazısı (H.T.V.D. sayı: 19, v. 494; A.A., s.83; A.H.E., s.305; M.M.H., s.82; K.S.İ.Y. II, s.230).

8 Haziran 1919 : Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: “Beraberinizdeki istibotlardan biriyle İstanbul'a gelmeniz rica olunur” (N.I, s.29; H.T.V.D. sayı: 1, v. 19; M.M.B.I., s. 144; T.İ.H., c. II, ks. I, s. 113; K.B.G., Y.S. 19.5.1943; İ.A.,

s. 735). (Atatürk bu çağrı üzerine, kimler tarafından ne için istenildiğini gizli olarak Genelkurmay Başkanı Cevat (Çobanlı) Paşa'dan sormuştur. Cevat Paşa'nın cevabı: 11 Haziran 1919).

9 Haziran 1919 : Atatürk'ün, Havza'dan, 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami (Günsav) Bey'in 31.5.1919 tarihli telgrafına cevabı: "...Kısa sürede ülkeyi düzenli ve güçlü bir örgüte kavuşturmak zorundayız. Başaracağımıza da itimat edebiliriz. ...İzmir'in akıbeti tüm ülkeyi yasa boğdu; ancak bağımsızlık için yeni bir azim ve iradenin doğmasını da sağladı. ...Vaziyetinizden ve o taraflar millî teşkilâtından sık sık bilgi vermenizi rica ederim" (*M.B.S.G.A.*, s.66-67, *A. T. T.*, s.6; *K.M.H.*, s.218).

10 Haziran 1919 : Atatürk'ün, Ankara'da bulunan Ali Fuat Paşa'ya telgrafı: "Rauf Bey ve sizinle görüşmekliğimiz fevkalâde mühim ve gereklidir. Havza'ya ne zaman ulaşacağınız hakkında bilgiyi makina başında bekliyorum" (Bu telgraf, Ali Fuat Paşa'nın, Rauf Bey'in İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek Ankara'ya geldiğini bildirmesi üzerine çekilmiştir. *M.M.H.*, s.68, *A. T. T.*, s.7).

11 Haziran 1919 : Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın, neden İstanbul'a çağrıldığını -gizli olarak- soran Atatürk'e cevabı: "Kıymetli bir generalin Anadolu'da seyahati kamuoyuna iyi bir tesir yapmayacağı cihetle İngilizlerin kendisini istediği..." (*Z.C.*, *Devre: I*, *cilt: L*, s. 10).

: Atatürk'ün, Havza'dan Kâzım Karabekir Paşa'ya telgrafı: "...Hükümet, aldatarak İstanbul'a getirmek plânını izlediğinden ben de mümkün olduğu kadar zaman kazanmak ve karargâhımı memleket içerisine sokmak için aynı usulde mukabele ve yazışma yapmaktayım" (*A.T.B.D.*, *sayı: 79*, *b.1732*).

: Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın kendisini İstanbul'a çağırın 8.6.1919 tarihli telgrafına cevabı: "...Davet sebebinin lütfen açıklanmasını rica ederim" (*K.S.İ.Y.* *II*, s.232).

: Atatürk'ün, sabah Havza'dan hareketle öğleden sonra Amasya'ya gelişi ve Hükümet Konağı salonunda konuşma-

sı: "Hep beraber aziz vatanımızı ve bağımsızlığımızı kurtarmak için bütün gücümüzle çalışacağız!" (K.B.G., Y.S. 19.5.1943; R.A., s.135-136; A.Y.G., s.41; N.I., S.22; R.P.H., s.33; M.M.B.I, s.142; A.B.E.B., s.119; M.E.C.A., s. 9).

: Atatürk'ün, Amasya'dan, annesi Zübeyde ve kız kardeşi Makbule Hanım'lara kartı (Elden gönderilen ve Amasya fotoğrafını içeren bu kartın arkasında "Validem ve hemşirem Hanımefendi'lere" yazılıdır; kartta tarih yoktur). (Söz konusu kart, Selânik'te Atatürk'ün doğduğu evin bir odasının duvarında sergilenmektedir). (A.Ç.G.G., s.319)

: İngiliz Yüzbaşı Hurst'un İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'a raporu: "Mustafa Kemal Trabzon ve Erzurum bölgelerini ziyaret etmek istediğini bildirdi" (İ.B.İ.M.K.M.M.I, s.38).

13 Haziran 1919 : Atatürk'ün, sabah, kendisini ziyaret eden Amasya heyetine söyledikleri: "Ortada İttihatçılık, İtilâfçılık yoktur; memleket meselesi vardır!" (R.A., s.137).

: Atatürk'ün, Amasya'dan, 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami (Günsav) Bey'e telgrafı: "...Bütün Anadolu halkı, bağımsızlığı için tek vücut olmuştur. Tüm komutanlar, valiler ve mutasarrıflar kutsal amacımız için işbirliği yapmaya karar vermişlerdir. ...Sivas'ta bir kongre yapılması, kongreye tüm vilâyetlerin delegelerinin katılımı ile kuvvetli bir millî merkez oluşturulması kararlaştırılmıştır" (M.B.S. G.A., s. 129).

: Amasya Sultan Beyazıt Camii'nde Müftü Abdurrahman Kâmil Efendi'nin vaazı: "Yegâne kurtuluş çaresi halkın doğru dan doğruya egemenliği eline alması ve iradesini kullanmasıdır. Hep beraber Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanarak vatani kurtaracağız!" (R.A., s.137;A.Y.G., s.41).

14 Haziran 1919 : Atatürk'ün, Amasya'dan Padişah'a telgrafı: "...İstanbul'da iken, milletin bu kadar kuvvetli ve az vakitte felâketlerden bu derece uyanık olduğunu tahayyül edemezdim. ...Eğer zorlanırsam görevimden istifa ederek önceden olduğu gibi Anadolu'da ve milletin sinesinde kalacağım ve vatanî görevime bu kez daha açık adımlarla devam edeceğim" (A.T.B.D.sayı:77,b.1685).

- 15 Haziran 1919** : 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği adının yeni hazırlanan bir talimata göre 3. Ordu Müfettişliği adını alması (*M.M.B. I, s.140*).
- : Atatürk'ün, Amasya'dan, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "13. Kolordu'ya kaldırma emri verilse bile bunu uygulama ve yerine getirmenin geciktirilmesi lüzumunu Cevat Paşa'ya yazdım. Hükûmetin her teklif ve müdahale karşısında, direnme gösteremeyişi cidden üzüntü verici ve şaşkıncıdır" (*İ.H.E., s.70; İ.H., s.46; A.T.T.B., s.31*).
- : Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın, Atatürk'e İstanbul'a davet sebebini açıklayan telgrafı: "...İngilizler, İstanbul'a getirilmeniz hakkında istekte bulundular" (*A.K.D.D.A.Y., s.166; K.S.İ.Y. II, s.233*). (Ayrıca, aynı gün Atatürk'e çekilen ikinci bir telgrafla İstanbul'a davetin Hükümet kararı olduğu bildirilmiştir. *K.S.İ.Y. II, s.233*).
- 16 Haziran 1919** : Atatürk'ün, Konya'da 2. Ordu Müfettişi Cemal(Mersinli) Paşa'ya, İstanbul'da kurulan Kilikyalılar Cemiyeti hakkında bilgi isteyen telgrafı: "Bu heyetin merkezi nerede ve üyeleri kimlerdir? Ne surette ilişki kuralım?" (*U.B.S.B.D., s.143*).
- : Atatürk'ün, Amasya'dan Kâzım Karabekir'e, Konya'da Ordu müfettişi Cemal Paşa ile yazışmasına dair bilgi veren telgrafı: "...Cemal Paşa'ya verdiğim cevapta olupbittileri beklemek taraftarı olmadığımı ve fakat hazırlığımızı iyi yapabilmek için biraz zaman kazanmayı uygun gördüğümü bildirdim" (*İ.H.E., s.54-55; İ.H., s.49-50; A.T.T.B., s.33,9*).
- 17 Haziran 1919** : Atatürk'ün, Amasya'dan Kâzım Karabekir'e millî birlik gereğine dair telgrafı: "...Anadolu'ya geçişimden şimdiye kadar en çok önem verdiğim taraf, milletin geleceğinin ve hayat hakkımızın ancak millî birlikle kurtarılacağını anlamak ve bunun için her çeşit siyasî ve kişisel ihtiraslardan uzak ve yalnız milleti hür ve müstakil yaşatmaya yönelik örgütün, yani Müdafaa-i Hukuk-u Milliye'nin her bucağa varıncaya kadar yayılması esaslarını hazırlamak oldu. Övmeye değer ki, her tarafta gerek askerî gerek mülkî, sizin gibi aynı fikir ve düşüncede arkadaşlarımızın çalışma ve önderlikleriyle her taraftan aldığım telgraflar milletin bu ihtiyacı duyduğunu ve birlik halinde bu işe eylemli olarak başladığını ispat ediyor" (*İ.H., s.49; A.T.T.B., s.21-22*).

- : İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un, Atatürk'ün geri çağırılması için Hariciye Nezareti'ne müracaatı (*Amiral Calthorpe, bu isteğini 6 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti'ne bildirmişti. Hariciye Nezareti'ne bugünkü başvurusunu 2 Temmuz 1919'da bir kere daha yineleyecektir. A.An., s. 13,83*).
- 18 Haziran 1919** : Atatürk'ün, Amasya'dan, Edirne'de bulunan I. Kolordu Komutanı Albay Cafer Tayyar Bey'e telgrafı: "...Bağımsızlık gayesinin elde edilmesine kadar tamamiyle milletle birlikte, fedakârane çalışacağıma mukaddesatım namına yemin ettim. Artık benim için Anadolu'dan hiçbir yere gitmemek kesindir" (*N.I., s.20; A.T.B.D., sayı: 82, b.1781; sayı: 77, b.1686*).
- : Atatürk'ün, Erzurum Valisi Münir (Akkaya) Bey'in görevinden alınması üzerine Dahiliye Nezareti'ne -Vali'nin yerinde bırakılmasının uygun olacağını ve istifa etmiş dahi olsa kabul edilmemesini isteyen- telgrafı (*A.İ.A.B., s.37*).
- 19 Haziran 1919** : Atatürk'ün, Ankara'dan Amasya'ya gelen Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey'le görüşmesi (*M.M.H., s. 70-71; H.R.O., s. 34; K.B.G., Y.S. 19.5.1943; İ.H., s.51*).
- : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e, Rauf (Orbay) Bey ve Ali Fuat Paşa'nın Amasya'ya bugün geldiklerini bildiren telgrafı (*İ.H.E., s.56; İ.H., s.51; A.T.T.B., s.36-37*).
- : Atatürk'ün, Amasya'dan, 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami (Günsav) Bey'e telgrafı: "Pontus Cumhuriyeti kurmak amacıyla yapılmakta olan haince çalışmalar zararsız hale getirildi. ...Dünyadaki genel gidişat ve durum, Türk ulusunun bağımsızlık ve kurtuluşunun lehinedir (*M.B.S. G.A..S.130*).
- 20 Haziran 1919** : Atatürk'ün, Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü'nün, Reddi İlhak ve Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetleri'nin telgraflarının çekilmemesi emri üzerine Amasya'dan Sadaret'e, Harbiye Nezareti'ne, valiliklere, kolordulara, Posta ve Telgraf Başmüdürlükleri'ne genelgesi: "...Milletin sesini boğarak yasal hakkını istemekten menetmeye ve vatanın mahvına sebep olmaya yönelik bu emri hiçbir namuslu telgraf memurunun yerine getireceğini ümit etmem; fakat böyle bir

namussuzluğa cüret edecek olanlar olursa derhal divan-ı harplere gönderilmesini ve durumdan bilgi verilmesini emrederim” (*M.İ.*, s.129; *A.T.T.*, s.8-9; *A.İ.İ.A.B.*, s.38-39).

: Atatürk’ün, Amasya’dan Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü’ne telgrafı: “Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü’nün telgrafhanelere Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetleri tarafından verilecek telgrafların çekilmemesi hakkında bir emir verdiğini haber aldım. Bu emrin hemen geri alınarak milletin itimat ve güvenine zerre kadar zarar getirilmemesi gereğini arz etmeyi vicdan vazifesi kabul ettiğimi bildiririm” (*M.İ.*, s.131; *A.T.T.*, s.8).

21 Haziran 1919 : Atatürk’ün, İstanbul’da bulunan bazı tanınmış kimselere (Abdurrahman Şeref, Reşit Akif Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Halide Edip, Kara Vasıf, Ahmet Rıza, Seyit Bey, Ferit (Tek) Bey, Ferit Paşa, Cami (Baykut) Bey) Amasya’dan mektup göndererek, onları Millî Mücadele’ye davet etmesi: “Artık İstanbul Anadolu’ya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir!” “Size düşen fedakârlık pek büyüktür!” “Millî gaye elde edilinceye kadar âcizleri Anadolu’dan ve milletin sine-sinden ayrılmayacağım ve bu noktada sonuna kadar bir millet ferdi gibi çalışacağımı millete karşı mukaddesatım namına söz verdim ve hiçbir kuvvet bu millî azme mani olmayacaktır!” (*N.İ.*, s.35; *N. III*, s.916-917; *A.T.B.D.*, sayı: 82, b.1782; *M.M.B.İ.*, s. 145).

: Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa’nın, 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir’e -Mustafa Kemal Paşa’nın yerine- 3. Ordu Müfettişliği’ne vekâleten atanma teklifi (*İ.H.*, s.54; *M.M.B.İ.*, s. 144).

21/22 Haziran 1919 : Atatürk’ün, yaveri Cevat Abbas (Gürer) Bey’e Amasya Genelgesi’ni dikte etmesi ve gece, Ali Fuat Paşa, Rauf Bey ve Samsun’dan gelen Refet (Bele) Bey ile görüşerek genelgeyi onlara da imza ettirmesi (*N.İ.*, s.30-34; *K.B.G.*, Y.S. 19.5.1943; *T.İ.H. c. II*, ks. II, s.117; *R.O.H. c. III*, sayı: 28, s.48-49; *M.M.H.*, s.75-76).

22 Haziran 1919 : Atatürk’ün, Amasya’dan, Anadolu’da mülkî ve askerî makamlara genelgesi: “Vatanın tamamıyeti, milletin bağımsızlığı tehlikededir. Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Sivas’ta millî bir kongrenin acele

toplantması kararlaştırılmıştır. Bunun için bütün vilâyetlerin her livasından milletin itimadını kazanmış  delegenin, mümkün olan süratle yetişmek üzere, hemen yola çıkarılması gerekmektedir. Her ihtimale karşı, durumun bir millî sır halinde tutulması lâzımdır” (*N.I.*, s.30-31; *N. III.*, s.915; *R.P.H.*, s.22-23; *A.T.B.D.*, sayı: 77, b.1686; *K.B.G.*, *Y.S.* 19.5.1943; *T.İ.H.*, c. II, ks. I, s. 116; *T. IV.*, s.34; *İ.A.*, s.736; *A.K.S.*, s.41; *A.B.E.B.*, s.120; *T.C. Ta.*, s.163-164).

- : Kâzım Karabekir’in, Harbiye Nazırı şevket Turgut Paşa’nın 21 Haziran 1919 tarihli telgrafına cevabı: “...Mustafa Kemal Paşa’nın mfettişlikten alınması tehlikeli olacaktır” (*H.T.V.D.*, v.41; *İ.H.*, s.54).
- : Atatürkün, Amasya’dan, Konya’da 2. Ordu Müfettişi Cemal (Mersinli) Paşa’ya mektubu: “...Millî gücü bozmaya çalışacak olanlara kesinlikle karşı koymak ve kötü etkilerini gidermek, bizim için zorunludur” (*A.K.D.D.A.Y.*, s.176-177).

- 23 Haziran 1919** : Atatürkün, Amasya’dan Kâzım Karabekir Paşa’ya telgrafı: “...İstanbul’da millî bağımsızlığın zevkinden mahrum bazılarının İngiliz esaretine girmekte sakınca görmedikleri anlaşılıyor. Bu sebeple Anadolu’dan çıkacak sesin etrafında olan bizler için bu millî vazifenin pek mukaddes olduğu kanaati bir kere daha doğruluyor. Merkez hkmet millî girişimlerimize karşı her ne şekilde tecavüz elini uzatırsa uygun surette hemen karşı harekete girişilerek millî gayenin gerçekleştirilmesi zorunludur” (*İ.H.*, s.55-57).
- : Vükelâ Meclisi’nin, Atatürk hakkında kararı: “...Mustafa Kemal Paşa’nın, azledilerek hiçbir resmî sıfatı kalmamış olduğundan bildiri ve emirlerinin resmî nitelik taşımadığının icap eden vilâyetlere duyurulmasının Dahiliye Nezareti’ne bildirilmesi” (*M.M.B.I.*, s.144; *A.İ.İ.A.B.*, s.41; *M.L.*, s.138).
 - : Dahiliye Nazırı Ali Kemal’in, Atatürkün azledilmesi sebebiyle emirlerinin dinlenmemesi hakkında vilâyetlere gizli genelgesi: “Dahiliye Nezareti’nin size kesin emri, artık o zatın azledilmiş olduğunu bilmek, kendisiyle hiçbir resmî muameleye girişmemek, hkmet işlerine ait hiçbir isteğini yerine getirmemektir(!)” (*N.I.*, s.36; *Z.C. Devre: I.*, cilt: I, s. 11; *T.İ.H.*, c.II, ks. I, s.118; *İ.A.*, s.736; *R.P.H.*, s.24; *İ.S.V.R.*, s.36; *M.E.C.A.*, s.10).

- : İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un, Lord Curzon'a teli: "...Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a varışından beri kendisini milliyetçi akımın merkezi haline getirdiği. Bu diğer tehlikeli kişinin de Rauf Bey olduğu" (*İ.B.A.I.*, s.26; *İ.B.I.M.K.M.M.I.*, s.39).
- 24 Haziran 1919** : Atatürk'ün, Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in 18 Haziran 1919 tarihli genelgesi nedeniyle Padişah Vahdettin'e telgrafı: "Böyle bir zihniyetin hiçbir yerde kabul ve uygulama noktası bulmadığını şükranla arz eylerim" (*Z.C.*, *Devre: I*, *cilt: I.*, s.11; *A.Ö.A.S.*, s.57).
- : Atatürk'ün, Yunanlıların ve yerli Rumların Samsun'daki faaliyetleri hakkında 15. Kolordu Komutanlığı'na telgrafı (*A.T.T.B.*, s.43-44).
- : Atatürk'ün, İtalyanların Antalya yöresindeki kuvvetlerini artırdıkları, bu girişimin protesto edilmesi hakkında 15. Kolordu Komutanlığı'na telgrafı (*A.T.T.B.*, s.45).
- : Posta ve Telgraf Umum Müdürü Refik Halit (Karay)'in, telgrafhanelere, Mustafa Kemal'in azledildiğini, bu sebeple telgraflarının kabul edilmemesini bildiren telgrafı (*M.İ.*, s.138; *İ.H.*, s. 64).
- 24/25 Haziran 1919** : Atatürk'ün, valiliklere, müstakil mutasarrıflıklara, kolordulara ve 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'ya, "Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in -Osmanlı hükûmetinin yeni bir savaşa giremeyeceği hakkında- 18 Haziran 1919 tarihli genelgesini protesto eden" yazısı: "..Bağımsızlığını emin görmek isteyen milletin önüne hiçbir haksız set çekilemez!" (*A.Ö.A.S.*, s.59).
- 25 Haziran 1919** : İbrahim Tali (Öngören) Bey'in, Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in 23.6.1919 tarihli genelgesini, Sivas'tan şifre ile Atatürk'e bildirmesi (*M.M.V. ve V.*, s.81-82).
- : Atatürk'ün sabah saat 8.00'de Amasya'dan Tokat'a hareketi, Turhal'dan geçerek geceyarısına doğru Tokat'a gelişi (*H.G.A.*, s.40-41). [Atatürk, Amasya'dan beraberinde Rauf (Orbay), Refik (Saydam), Kâzım (Dirik), Hüsrev (Gerede), İbrahim Süreyya (Yiğit), Cevat Abbas (Gürer) vb. olmak üzere üç otomobile yola çıkmıştır].
- 26 Haziran 1919** : Atatürk'ün, günü ve geceyi Tokat'ta geçirmesi (*N.I.*, s.40; *H.G.A.*, s. 44; *U.S.T.*, s. 18; *R.A.*, s.140; *Ç.B.B.G.*, *U. 10.11.1939*; *İ.A.*, s.736).
- 27 Haziran 1919** : Atatürk'ün, sabah 9.15'de Tokat'tan ayrılarak akşama doğru Sivas'a gelişi ve şehir girişinde Vali Reşit Paşa tarafın-

dan karşılanması (N.I, s.40-42; H.G.A., s.42; Z.C., Devre: I, cilt: I, s.11; R.P.H., s.59-62; Ç.B.B.G., U. 10.11.1939; İ.A., s.736).

- : Atatürk'ün vilâyetlere, mutasarrıflıklara ve kolordulara Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in 23 Haziran 1919 tarihli genelgesi nedeniyle karşı genelgesi: "...Azlime dair bu ana kadar hiç bir emir almadım!" (Z.C., Devre: I, cilt: I, s. 12).
- : Konya'da bulunan 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın, Atatürk'ün 22.6.1919 tarihli mektubu'na cevabı: "...Bütün tertibat ve düşüncelerinize katılıyorum" (A.K.D.D.A.Y., s.177).
- 28 Haziran 1919** : Atatürk'ün, Elaziz (Elazığ)'e geçmek üzere Sivas'ta bulunan Ali Galip Bey'i gece Kolordu Kumandanlık Dairesi'ne çağırıp konuşması: "...Askerler mert olur. Türk askeri ise mertlerden mert ve pek civanmert olur. Siz cihanın kabul ettiği bu kurala istisna mı teşkil ediyorsunuz?" (N.I, s.42; R.P.H., s.61; H.G.A., s.43; M.M.V. ve V., s.121-122; E.K., s.62).
- : Atatürk'ün, Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in mülkî âmirlere 23.6.1919 tarihli genelgesi nedeniyle Harbiye Nezareti'ne telgrafı: "...Bu tehlikeli ve mesuliyeti ciddi ağır düşüncelerin millet ve memleketin gelecekteki kurtuluşu için ne büyük zararlar doğurabileceğini tekrar arza mecburum" (K.S.İ.Y. II, s.237).
- : Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: "Bizden bir heyetin Paris'e gitmesine Dörtler Meclisi müsaade etti. ...Hemen Dersaadet'e teşrifinizi rica ederim" (Z.C., Devre: I, cilt: I, s. 12).
- 29 Haziran 1919** : Atatürk'ün, sabah saat 5.00'de Sivas'tan Erzurum yönüne hareketi, Suşehri'ne gelişi ve geceyi burada geçişi (N.I, s.43; H.G.A., s. 44; T.İ.H., c. II, ks. I., S.118-120; Ç.B.B.G., U. 10.11.1939; R.P.H., s.62).
- 30 Haziran 1919** : Atatürk'ün, sabah saat 9.00'da Suşehri'nden Erzincan'a hareketi, akşam Refahiye'ye gelişi (H.G.A., s. 44-15), geceyi Çardak Boğazı'nda toprak üstüne battaniye sererek geçirmesi (Ç.B.B.G., U. 10.11.1939).
- : General Milne'in, Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa'ya, "Sivas'ta bulunan Atatürk ile Konya'da bulunan Cemal Paşa'nın derhal İstanbul'a çağrılmaları için Osmanlı hükümeti ile temasa geçilmesini isteyen" yazısı (K.S.İ.İ.B., s.133-134).

- : Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa'nın Atatürk'e, Padişah'ın kendisine hava değişimi almasını, arzu edeceği bir şehir veya kasabada istirahat etmesi tavsiyesini bildiren telgrafı (Atatürk bu telgrafı 2/3 Temmuz gecesi almıştır. *Z.C., Devre: I, cilt: I, s. 13; T.İ.H., c. II, ks. I, s. 119*).
- 1 Temmuz 1919** : Atatürk'ün, öğleden sonra Erzincan'a gelişi ve geceyi burada geçişi (*Ç.B.B.G., U. 10.11.1939; H.G.A., s. 45-46; A.Y.G., s.141*).
- 2 Temmuz 1919** : Atatürk'ün saat 9.30'da Erzurum'a gitmek üzere Erzincan'dan hareketi (*H.G.A., s. 46; A.Y.G., s. 141*) öğleyn Tercan'a gelişi ve geceyi burada geçişi (*H.G.A., s. 46*).
- : İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un, Osmanlı Hariciye Nezareti'ne yazısı: "Mustafa Kemal ve Cemal Paşaların kayıtsız şartsız ve süresiz olarak geri çağrılmalarının âcil zarureti üzerine bir kere daha dikkatinizi çekmek vazifem icabındandır" (*K.S.İ.İ.B., s. 134*).
- 3 Temmuz 1919** : Atatürk'ün, Rauf Bey ve beraberindekilerle akşam Erzurum'a gelişi, halk ve asker tarafından sevgi gösterileriyle karşılanması (*N.I, s.43; İ.H., s.65; R.O.H. c. III, sayı: 38, s.49, H.R.O., s.38; H.G.A., s. 47; İ.A., s.737; E.Ö.K.A.B.I, s.23; M.M.E., s.87; T.İ.H., c. II, ks. I, S.120; İ.H.E., s.50; E.K., s. 63; A.B.E.B., s.120*).
- 4 Temmuz 1919** : Atatürk'ün, Erzurum Valisi'ne yazısı: "...Telgraflarım Erzurum merkezinde alıkonulmak ve çekilmemek gibi kanunsuz hareketlerin ortağı ve uygulama aracı olan Erzurum Posta Başmüdürü ile Merkez Müdürü verdikleri izahat ve belgeler üzerine, üzerimdeki devlet vekar ve haysiyetini kuvvetlendirme ve koruma amacıyla tutuklanarak Divanharp'e verilmiştir. Her tarafta ve bilhassa son günlerde yüksek makamlarla da resmî yazışmalarım kendilerince malûm olduğu halde anlamazlık ve bilmezlikten gelmeleri sorumluluklarını artırmıştır. Bilgi için bildirilir" (*A.T.T.B., s.48*).
- 5 Temmuz 1919** : Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa'nın, Atatürk'ü tekrar Padişah adına İstanbul'a çağırması (*İ.H., s.68; T.İ.H., c. II, ks. I, s. 119; H.T.V.D. sayı:2, v.29*).
- : Atatürk'ün, Erzurum'dan bütün komutanlara, Babıâli'nin muhtemel menfi genelgelerini kontrol altına alma gayesiyle, haberleşme merkezlerinde önlem alınmasını isteyen emri (*N.I, s.43; N. III, s.920*).

- 6 Temmuz 1919** : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa'nın kendisini İstanbul'a çağırın telgrafına cevabı: "...Doğu illeri halkı arasından çıkıp gelmek hususundaki yüksek tekliflerinizi yerine getirmede şahsî irademi kullanmaktan manen ve madeten memnu bulunuyorum" (*Z.C., Devre: I, cilt: I., s.15*).
- 7 Temmuz 1919** : Atatürk'ün, Konya'da bulunan 2. Ordu Müfettişi Cemal (Mersinli) Paşa'nın kendi arzusuyla izinli olarak İstanbul'a gitmesi üzerine bütün ordu ve kolordu komutanlarına bildirisini: "Müfettiş ve komutanlar herhangi bir sebeple, komutandan alındıkları takdirde kendilerinin yerine geçecek zevat, birlikte çalışılabilecek evsafa malik bulunursa komutayı bırakacak ve fakat nüfuz bölgelerinde kalarak millî vazifelerini yapmaya devam edeceklerdir" (*N.I., s.50*).
- : Atatürk'ün, müfettişlik sınırları içine giren vilâyetlere ve kolordu komutanlıklarına yazısı: "Memleket asayiş ve savunmasının gereği gibi temin ve korunması için kolordu komutanları kendi bölgelerinden kesin şekilde sorumludurlar. Vali ve mutasarrıflar, müfettişlik makamına vermekte oldukları asayiş raporlarını bundan böyle doğrudan doğruya bölgelerinde bulunan kolordu komutanlarına verecekler, kolordu komutanları da birleştirerek müfettişlik makamına bildireceklerdir" (*A.T.T.B., s.49*).
- 8 Temmuz 1919** : Vükelâ Meclisi'nin, Atatürk'ün 3. Ordu Müfettişliği'nden alınması gerektiğine dair karar tutanağı (*A.İ.İ.A.B., s.48-49*).
- 8/9 Temmuz 1919** : Erzurum'da, Atatürk'ün gece, Saray'la telgraf görüşmesi ve kendisine resmî memuriyetine son verildiğinin bildirilmesi (*N.I., s.47*).
- : Atatürk'ün, gece saat 22.50'de Harbiye Nezareti'ne ve 23.00'de Padişah'a, resmî vazifesiyle beraber askerlik mesleğinden istifa ettiğini bildiren telgrafı: "...Büyük bir aşk ile bağlı bulunduğum yüce askerlik mesleğimden de istifamı sunarak veda ettiğimi arz ederim" (*N.I., s.47; Z.C., Devre: I, cilt: I., s. 15; I.H., s.71; M.İ., s. 156; İ.A., s.738; T.İ.H. c. II, ks. I., s. 119; A. T.B.D. sayı: 77, b.1688; A.B.E.B., s. 120; A.H.A., s.1982, b.1*).
- 9 Temmuz 1919** : Atatürk'ün orduya, vilâyetlere ve millete resmî göreviyle beraber askerlik mesleğinden istifasını bildiren genelgesi:

“Mübarek vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan ve Ermeni isteklerine kurban etmemek için açılan millî savaş uğrunda milletle beraber, serbest surette çalışmaya resmî ve askerî sıfatım artık engel olmaya başladı. Bu mukaddes gaye için milletle beraber sonuna kadar çalışmaya mukaddesatım adına söz vermiş olduğumdan pek âşıkı bulunduğum yüksek askerlik mesleğinden bugün veda ve istifa ettim. Bundan sonra mukaddes millî gayemiz için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere milletin sinesinde bir ferd-i mücahit suretiyle bulunmakta olduğumu arz ve ilân ederim” (*N.I.*, s.47; *A.T.T.B.*, s.49; *E.K.I.B.*, s.75; *R.P.H.*, s.70; *M.M.E.*, s.92; *İ.A.*, s.738; *A.B.E.B.*, s.121).

: İngiliz Yarbayı Rawlinson’un, Erzurum Kongresi’nin 10 Temmuz’da toplanacağını haber alması üzerine Atatürk’ü ziyareti ve görüşme:

Rawlinson - İştittigime göre, burada yarın bir kongre açacak imişsiniz?

Atatürk - Evet milletçe açılması kararlaştırılmıştır.

Rawlinson - Açılmaması daha münasip olacaktır.

Atatürk - Kongre muhakkak toplanacak ve gününde açılacaktır. Millet buna karar vermiştir. Açılmamasını tavsiye eden düşüncenize hâkim olan sebepleri bile sormayı lüzumlu görmüyorum.

Rawlinson - Kongreden vazgeçmezseniz zor kullanarak toplantının dağıtılmasına mecburiyet hasıl olacak.

Atatürk - O halde biz de, mecburî ve zarurî olarak kuvvete kuvvetle karşı koyar ve her halde milletin kararını yerine getiririz. Ne pahasına olursa olsun kongreyi açacağız. Görüşmemiz bitmiştir! (*E.Ö.K.A.B.I.*, s.44-45). (*Erzurum Kongresi’nin açılışı için ilk kararlaştırılan tarih, 10 Temmuz 1919 idi; ancak delegelerin büyük çoğunluğun vilâyetlerden Erzurum’a gelişleri geciktiği için, kongrenin açılışı 23 Temmuz 1919’a ertelenmiştir. A.ve T.C.T.K.*, s.68).

: Rauf Bey’in, eski Bahriye Nazırı sıfatıyla, Erzurum’dan vilâyetlere bildirge niteliğinde telgrafı: “Hakkını, toprağını, bağımsızlığını savunma ve korumaya kesinlikle karar veren

millî irade uğrunda bir ferd-i âciz sıfatıyla çalışmak için Der-saadet'ten çıktım. Aydın yoluyla gelerek Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle bütün arkadaşlarının millî savaşına iştirak ettim. ...Mustafa Kemal Paşa ile beraber nihayete kadar çalışmaya mukaddesatımız üzerine yemin ettiğimizi arz ve ilân ederim" (*R.P.H.*, s.71; *M.M.B.I.*, s.153; *M.M.E.*, s.92; *MM.*, s.40; *H.R.O.*, s.44. *K.S.İ.Y. II*, s.239).

- : 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'in, Atatürk'ü ziyareti ve 'hazır ol' vaziyetinde selâmla söyledikleri: "Ben ve Kolordum emrinizdeyim! Bundan sonra dahi ne emirleriniz varsa ifayı bir şeref bilirim!" (*İ.H.*, s.71, 1101-1104; *R.O.H.*, c. III, sayı:28, s.51-52).
- : Atatürk'ün, Erzurum'da -Münir(Akkaya) Bey'in ayrılması üzerine- "Vali Konağı" adı verilen eve yerleşmesi (Bazı arkadaşlarıyla beraber 52 gün bu evde kalmıştır. *M.K.P.E.E.*, s. 192).
- : Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa'nın, 15. ve 3. Kolordu Komutanlıklarına, Mustafa Kemal Paşa'nın vazifesine Padişah iradesi ile son verildiğini ve yerine atama yapıncaya kadar doğrudan doğruya Nezaret'le temasta bulunacaklarını bildiren telgrafı (*K.S.İ.Y. II*, s.238).
- : İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un, Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya yazısı: "Mustafa Kemal Paşa'nın ya İstanbul'a dönmesinin temini veya aleyhinde ilgili önlemlerin alınması" (*İ.B.I.M.K.M.M.I.*, s.40-41; *A.İ.İ. A.B.*, s.42-43).

10 Temmuz 1919 : Vilâyat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin, Atatürk'e, Cemiyet Şubesi'nin başına geçmesini ve Yürütme Kurulu Başkanlığı'nı kabul etmesini teklif eden yazısı: "...Tarihimize kıymetli sayfalar ekleyen askerlik hayatından çekilmek yolundaki fedakârlığı minnet ve şükranla karşıladık. Erzurumluların, vatansever yüksek kişiliğinize karşı beslemekte olduğu güven ve saygıyı bu vesile ile de arzı bir borç saydık. Yürütme Kurulu Başkanlığı'nın kabul buyurulmasını dileriz" (*N.I.*, s.63; *N. III*, s.924; *A.T.B.D.*, sayı: 77, b.1689; *M.M.B.I.*, s.167; *M.M.E.*, s.92; *A.B.E.B.*, s.121).

: Atatürk'ün, öğleden sonra saat 16.00'da Vilâyat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi Yürütme Kurulu ile ilk toplantısını yapması ve o günkü siyasî ve askerî durumu açıklaması (*M.M.E., s.94; E.K., s.64*).

13 Temmuz 1919 : Atatürk'ün askerlikten istifası üzerine, 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'in kendisine telgrafı: "Hizmetleri ve fedakârlığı bütün cihanca kabul edilmiş olan ve ordu ve milletin övünme sebebi bulunan zat-ı samilerinin istifaya mecburiyetlerinden dolayı şahsım ve kolordum son derece üzgündür. Yalnız mukaddes millî gayemiz için savaşmaktan hiçbir an geri durulmayacağı hakkındaki yüksek vaatleriyle teselli bulduğumuzu arz ile vatan ve milletimiz için her türlü çalışmada Cenab-ı Hakk'ın muvaffakiyetler ihsan buyurmasını diler ve Kolordumun özel yüksek saygılarını takdim ederim efendim" (*İ.H., s.76*).

: Yarbay İlan Smith'in, Samsun ve Amasya illeriyle ilgili raporu: "Mustafa Kemal ve Refet'in buradan alınması, Hristiyan halk arasında güvenin iadesine oldukça yardım edecek. Mustafa Kemal, buraya varışından sonra, halka memleketin tehlikede olduğunu, şimdiki hükümetin Türklerin hak ve önemli çıkarlarını savunmadığını söyleyerek vakti gelince herkesin çarpışmaya hazır olması gerektiğine dair Müslümanlar arasında propagandaya başlamıştır" (*İ.B.I.M.K.M. M.I., s.41*).

14 Temmuz 1919 : Atatürk'ün askerlikten istifası ve Vilâyat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin başına geçişinin, Erzurum'da yayımlanan Albayrak gazetesinde halka ilânı: "...Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin istifanamesi bir azim ve iman vesikasıdır. Millette, henüz eski kanın sönmemiş olduğu gösterir muazzam delildir. Anafartalar'da, millî şerefi, tarihin bugünkü nesilden beklemekte olduğu mukaddes vazifeyi yükselten ve yücelten bu muhterem Komutan'ı bugün de Millî Mücadele'nin başında görmek mutlu bir görüntüdür" (*M.M.E., s.94*).

17 Temmuz 1919 : İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un, Lord Curzon'a teli: "İtilâf Devletleri'nin çıkarlarına karşı bir cereyan başlatan Mustafa Kemal Paşa ve Konya'da Cemal Paşa'nın vazifelerinden uzaklaştırılmaları için 2 Temmuz'da, Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na nota verilmiştir" (*İ.B.I.M.K. M.M.I., s.41*).

- 19 Temmuz 1919 :** Atatürk'ün, Erzurum'dan 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya -İstanbul'da Kara Vasıf Bey'e iletilmek üzere-Amerikan mandası ile ilgili görüşlerini bildiren telgrafı: "...Millî arzuya tâbi ve uygun olmayan kararlar hiçbir zaman millet nazarında bir değer ifade etmeyeceği cihetle millî arzunun toplantısını beklemeden hiçbir meselede yetkili görünmemiz uygun değildir" (*A.T.B.D.*, sayı: 77, b. 1690; *A.Ö.A.S.*, s.102-104; *M.M.H.*, s.173-174).
- 20 Temmuz 1919 :** Atatürk, Mazhar Müfit (Kansu) Bey'in "Başarı takdirinde, hükümet şekli ne olacak?" sorusuna Erzurum'da cevap veriyor: "Açıktır söyleyeyim: Hükümet şekli, zamanı gelince cumhuriyet olacaktır" (*E.Ö.K.A.B.I.*, s.74).
- : Erzurum'da Cevat (Dursunoğlu) ve emekli Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Beylerin, Vilâyat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ne, Umumî Kongre Erzurum Temsilciliği'nden istifa ettiklerini bildiren yazısı: "...Evvelden görüşüldüğü üzere yerlerimize Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Beyefendi Hazretleri seçilmek üzere Umumî Kongre Erzurum Mümessilliği'nden istifa ettiğimizi arz eyeriz" (Erzurum Kongre Salonu'nda asılı belge; *M.K.P.E.E.*, s.190).
- : Kâzım Karabekir'in, 15. Kolordu Komutanlığı üzerinde kalmak üzere -ek görevle- 3. Ordu Müfettiş Vekilliği'ne atanması (*H.T.V.D.* sayı: 2, v.35; *A.K.D.D.A.Y.*, s.172; *İ.H.*, s.80).
- 21 Temmuz 1919 :** Atatürk ve Rauf Bey'in 9.7.1919 tarihli bildirelerinin komutanlıklara iletilmesi üzerine, Dahiliye Nazırı Adil Bey'in, askerî bakımdan da önlem alınmasını isteyen yazısı (*K.S.İ.Y.* II, s.240).
- : Damat Ferit Paşa'nın üçüncü defa kabine kuruluşu (Damat Ferit, 20 Temmuz 1919'da Sadaret'ten istifa etmiş, ancak yeni kabineyi kurma görevi yine kendisine verilmiştir. *İ.H.* ve *M.M.I.*, s.436; *A.* ve *T.C.T.K.*, s.72).
- 22 Temmuz 1919 :** Atatürk'ün, Erzurum'dan, Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'nın kendisi İstanbul'a davet telgrafına cevabı: "...Hali, mazisi kirli şeylerle bulaşmış olanların satılmış vicdan ve mevcudiyetleri ancak kahredilmeye ve yok edilmeye lâyıktır. Siz ve arkadaşlarınız mevkilerinizi ne kadar çabuk namus sahiplerine bırakırsanız, belki o nispette milletin affına mazhar olursunuz" (*M.K.P.S.* s.75-76).

23 Temmuz 1919 : Erzurum Kongresi'nin açılışı, Atatürk'ün başkan seçilişi ve konuşması: "...Bilinen gerçeklerdendir ki, tarih bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Bu nedenle böyle bir bâtil örtünün arkasından vatanımız ve milletimiz aleyhinde verilen hükümler, kanaatlar muhakkak iflâsa mahkûmdur. Ve işte bütün bu iğrenç zulümlerden ve bu bedbaht acizlerden, tarihimize karşı reva görülen hak-sızlıklardan müteessir olan millî vicdan, nihayet uyanış haykırışını yükseltmiş ve Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Muhafaza-i Hukuk-u Milliye ve Müdafaa-i Vatan ve Redd-i İlhak gibi çeşitli isimlerle, fakat aynı mukaddesatın korunmasını temin için beliren milli cereyan, bütün vatanımızda artık bir elektrik şebekesi haline girmiş bulunuyor. İşte bu kararlı şebekenin oluşturduğu yiğitlik ruhudur ki, mübarek vatan ve milletin mukaddesatını kurtarma ve himayeye dayanan son sözü söyleyecek ve kararını uygulattıracaktır. Bütün bu amaçları elde etmek için her şeyini buna bağlayan soylu milletimiz içinde bir millî fert gibi çalışmaktan doğan zevk ve övüncü burada şükran ve iftiharla arz eylerim" (*N.I, s.64; N.III, s.926; T.İ.H., c. II, ks. I, s. 120; A.S.D.I, s.3-7; M.M.M.T., s.120; E.K., s.77-82; A.İ., s.271; T.A.M.K. II, s.109;A.K.S., s.45; M.M.U.K.S.I., s.231; İ.A., s.738; T.İ.T., s.94; İ.H.E., s.67; İ.H., s.81; M.M.B.I., s.167; M.M.E., s.107; M.M. Ka. II, s.55; T.IV., s.36; A.B.E.B., s.122*).

: Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın, Erzurum Kongresi'nin toplanışı nedeniyle ajansa demeci: "Anadolu'da karışıklık zuhur etti. Kanun-u Esasî'ye aykırı olarak Meclis-i Mebusan adı altında toplantılar vuku buluyor. Bu hareketin, mülkî ve askerî memurlar tarafından önlenmesi gerekir!" (*N.I, s.66;T.İ.H., c.II, ks.1, s.120*).

24 Temmuz 1919 : Erzurum Kongresi'nin, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın 23 Temmuz 1919 tarihli ajans demecini, Padişah'a, Sadrazam'a, belediye reislerine, cemiyetlere, mülkî memurlara ve bütün komutanlara gönderdiği telgrafla cevaplaması: "Kongreyi, Meclis-i Mebusan niteliğinde göstererek esasen bir seneye yakın zamandan beri her defa Kanun-u Esasî'nin ilgili maddesine aykırı hareket eden Hükûmet'in, milleti haksız yere suçlaması gerçeğin ne derecelerde tahrif

edildiğine bariz bir örnektir. Askerî ve mülkî memurların, vatanın yüksek menfaatlerini muhafazaya hizmet eden heyetlerden ibaret olması itibariyle de aynı gayeyi temine yönelmiş olan millî amaçlar için ellerinden gelen kolaylığı ve yardımı göstermeleri icap ederken önleme ve durdurma ile ihtar buyurulmaları insan zihninin iyiye yormaya güç bulamayacağı işlerdendir” (N. III, s.932; T.İ.H., c. II, ks. I., s. 120; İ.H., s.84).

- 25 Temmuz 1919 :** Dahiliye Nazırı Adil Bey’in, Sivas Valisi Reşit Paşa’ya yazısı: “Gerek Mustafa Kemal Paşa’nın ve gerek Rauf Bey’in girişimleri, her ne fikre ve niyete dayanırsa dayansın, memleketin yüksek menfaatlerine her halde aykırı ve zararlıdır(!).. Görevli olmayanların -her kim olursa olsun- devlet işleri ve devlet işlemlerine aslı hiçbir vesile ile karıştırılmaması ve müdahalede ısrar edenlerin aynı şekilde -her kim olursa olsun- yakalanarak kanunun pençesine teslimiyle, haklarında kanunen gerekecek işlemin yapılması (!)...“(R.P.H., s.74-75). (Reşit Paşa, hâtıralarında der ki: “..İstanbul, Mustafa Kemal Paşa’ya karşı açtığı harbi şiddetlendirmiş ve bir hamlede bitirmeye azmetmiş olacak ki bize bu telgrafları birbiri ardınca yolluyordu; fakat bu hamlelerde alıklık, şaşkınlık izleri de yine belli idi. Çünkü Paşa’nın Erzurum’da olduğunu unutup tutuklama emrini bana veriyordu. R.P.H., s.77).
- 27 Temmuz 1919 :** İstanbul’daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe’un, Lord Curzon’a teli: “...Meclisin İstanbul’da toplanmasına engel olursa dahi, bunun dahilinde herhangi bir yerde toplanmasına kimse mâni olamayacak! Esasen, Mustafa Kemal halen Erzurum’da bir kongre toplamakla meşgul!” (İ.B.I.M.K.M.M.II, s.312).
- 29 Temmuz 1919 :** Vükelâ Meclisi’nin, Atatürk ve Rauf Bey’in derhal yakalanarak İstanbul’a gönderilmelerinin mülkî memurluklara bildirilmesi kararı (A.İ.İ.A.B., s.53).
- 30 Temmuz 1919 :** Harbiye Nazırı Nâzım Paşa’nın, Kâzım Karabekir Paşa’ya telgrafı: “Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey’in, hükümetin aldığı kararlara aykırı iş ve hareketlerinden dolayı, hemen yakalanmaları ile Dersaadet’e gönderilmeleri Babiâli’ce uygun görülerek bölgedeki memurlara gerekli emirler verildi-

ğinden Kolordu'ca da ciddi yardımda bulunulması ve neticesinden bilgi verilmesi rica olunur" (N.I, s. 71; T.İ.H., c. II, ks. I., s.120-121; M.M.H., s. 119; A.T.B.D. sayı: 77; b. 1691; İ.H., s.97; İ.H.E., s.74; K.S.İ.Y., II, s.240).

1 Ağustos 1919 : Kâzım Karabekir Paşa'nın, Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'nın 30.7.1919 tarihli emrine cevap telgrafı: "...Mustafa Kemal Paşa gibi memlekette namusu ile ve güzide askerî hizmetleri ve vatanseverliği ile tanınmış ve bütün askerlerin de pek ziyade, bilhassa hürmetini kazanmış ve özellikle henüz yirmi gün evvel memleketin yarısına komuta etmiş olan ve hal ve hareketlerinde vatanî ve millî menfaatlere aykırı bir şey olmayan ve görülemeyen bir zatın tutuklanmasına bir kanunî sebep olmayacağını ve yukarıda arz ettiğim durum dolayısıyla halk ve ordu nazarında da iyi bir hareket olarak telâkki edilmeyeceği cihetle Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklanmasına ve Kolordu'ca da bunun için yardımda bulunulmasına hal ve vaziyetin asla müsait olmadığını arz eylerim" (M.M.H., s. 119; İ.H., s.97; T.İ.H., c. II, ks. I, s.121, 225; A.T.B.D. sayı: 77, b. 1691; İ.H.E., s.74; A.B.E.B., s.122-123).

3 Ağustos 1919 : Atatürk'ün, Erzurum'dan Ali Fuat Paşa'ya -İstanbul'daki, millî harekete taraftar olan kişilere ve Amerikan temsilcilerine bildirilmek üzere- telgrafı: "...Millî hareketin gerçek ve kesin gerekçesi İzmir olaylarından, Ermeni istilâsı tehlikelerinden doğmuş olup Erzurum Kongresi'nin bütün ruh ve gayesi İttihatçılığın, İtilâfçılığın, sonuç olarak particilikle her türlü siyasî cereyanların üstündedir. Birkaç güne kadar Kongre'nin faaliyet ve çalışması bunu tamamiyle gösterecek ve ispat edecektir" (M.M.H., s. 139-140; A. T. T., s. 10).

7 Ağustos 1919 : Erzurum Kongresi'nin, Atatürk'ün kısa bir konuşmasıyla son bulması: "Milletimizin kurtuluş ümidi ile çırpındığı en heyecanlı bir zamanda fedakâr, muhterem heyetiniz her türlü eziyetlere katlanarak burada, Erzurum'da toplandı. Hassas ve soylu bir ruh ve pek sağlam bir iman ile vatan ve milletimizin kurtuluşuna ait esaslı kararlar aldı. Bilhassa bütün cihana karşı milletimizin mevcudiyetini ve birliğini gösterdi. Tarih bu kongremizi şüphesiz ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir" (N.I, s.67; N. III, s.932; T.İ.H., c.II, ks. I., s. 121; İ.H., s. 104; M.M.U.K.S.I, s.237).

- : Atatürk'ün, Erzurum Kongresi tarafından Heyet-i Temsiliye üyeliğine seçilmesi (*E.K.*, s.104).
- : Atatürk'ün, Erzurum Kongresi'nin sonunda Yarbey Rawlinson ile uzun görüşmesi ve "Misak-ı Millî"den söz etmesi (*M.M.E.*, s.80).
- 7/8 Ağustos 1919** : Atatürk'ün, Mazhar Müfit (Kansu) Bey'in hâtıra defterine yazdırdıkları: "Zaferden sonra hükûmet şekli cumhuriyet olacaktır. Bunu size daha önce bir sorunuz nedeniyle söylemiştim. Bu bir. İki: Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince gereken işlem yapılacaktır. Üç: Örtünme kalkacaktır. Dört: Fes kalkacak, uygar milletler gibi şapka giyilecektir" (*E.Ö.K.A.B.I.*, s.130).
- 9 Ağustos 1919** : Atatürk'ün, askerlik mesleğinden çıkarılmasına, sahip olduğu madalya ve nişanların geri alınmasına ve fahrî yaverlik unvanının kaldırılmasına dair irade-i seniye çıkması (*M.M.B, II*, s.270; *A.İ.İ.A.B.*, s.56).
- : 3. Ordu Müfettişliği'ne, Müşir Abdullah Paşa'nın atanması (Abdullah Paşa önce bu vazifeyi kabul etmişse de daha sonra istifa etmiştir. *M.G.G.C, Y.S. 1.1.1945; O.S.P.S.V. M.G.*, s.212).
- : Atatürk'ün, Erzurum Kongresi'nin açılışında okuduğu dua nedeniyle Şiran Müftüsü Hasan Fahri Efendi'ye teşekkür yazısı (*A.T.T.B.*, s.50).
- 10 Ağustos 1919** : Halide Edip (Adivar) Hanım'ın, Atatürk'e mektubu: "...Davamızda yardımcı olabilmesi için, bu fırsat dakikalarını kaybetmeden, taksim ve yok olma korkusu karşısında, kendimizi Amerika'ya müracaata mecbur görüyoruz(!)" (*N.I.*, s.95-98; *E.Ö.K.A.B.I.*, s.187).
- 11 Ağustos 1919** : Erzurum'da bulunan Yarbey Rawlinson'un, İngiltere Harbiye Bakanlığı'na raporu: "Konferansın son günü Mustafa Kemal'le iki saatten fazla görüştim. Sonuç olarak görüşüm şu: Bu hareketin büyük başarı sağlaması için fırsat var!" (*İ.B.I.M.K.M.M.I.*, s.46-47).
- 13 Ağustos 1919** : Atatürk'ün, Diyarbakır ve Bitlis bölgesinde bazı kimselere mektup yazarak, onları Millî Mücadele'yi desteklemeye çağırması (*N.I.*, s.81; *N.III*, s.939-942).

- : Atatürk'ün 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya telgrafı: "Kara Vasıf Bey Amerikan mandası ile çok uğraşiyor. Anadolu'daki milletin gerçek duygularını anlatmaya muvaffak olamıyor muyuz? Acaba yazdıklarımız ulaşmıyor mu? Bildirge'nin 7. maddesi amacı üstlenmektedir, sanırım" (A.H.A., 1974, s. 43-44).
- 15 Ağustos 1919** : Atatürk'ün, İngilizlerin tutuklayarak götürmek istediği bazı kimseleri onlara teslim etmeyen Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey'e telgrafı: "Gösterdiğiniz millî cesaret takdir gerektirmektedir. Yerinden olma, vatanseverler için hiç söz konusu olamaz. Her ne zaman zaruret karşısında kalınırsa milletin sinesi fedakâr evlâtlarına açıktır" (İ.S.V.R., s.52; A.T.T., s. 10).
- 16 Ağustos 1919** : Atatürk'ün, Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya telgrafı: "...Muhakkaktır ki vatan ve milletin mukadderatı için içeride ve dışarıda kabul ve söz sahibi olmak mutlaka millî iradeye dayanmaya bağlıdır. ...Gayet samimî olarak arz ederim ki, millet her türlü iradesini gerçekleştirmeye muktedirdir. Girişimlerinin önüne geçebilecek hiçbir kuvvet mevcut değildir. Millet çizdiği program içinde gayet kesin ve açık adımlarla amacına yürümektedir" (A.T.B.D. sayı: 77, b.1693; A.T.T.B., s.51).
- 18 Ağustos 1919** : Atatürk'ün, Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine gizli yazısı: "..Telgraf ve posta haberleşmesini temin etmek, Cemiyetimiz için hayat veya ölüm meselesidir. Bu maksadın elde edilmesi için, tereddüt etmesizin en etkili çareye başvurulması gerekir" (A.T.T.B., s.54-55).
- 20 Ağustos 1919** : Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Atatürk'e, Sivas'ta bulunan Fransız Jandarma Müfettişi Brunot ile yaptığı görüşmeye dayanarak, kongrenin Sivas'ta toplanması hakkındaki endişelerini bildiren telgrafı: "Kongrenin mutlaka toplanmasına kesin gerek yoksa vazgeçilsin. Var ise, dört taraftan işgali pek kolay olan Sivas'ın toplantı merkezi olmasından vazgeçilerek işgal ihtimali pek uzak olan Erzurum'da veya hut uygun görülürse Erzincan'da toplanması girişiminde bulunulmasını, memleketin selâmeti namına rica ederim" (N.I., s.78; E.Ö.K.A.B.I., s. 152; R.P.H., s.83-84).
- : Atatürk'ün, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın 20.8.1919 tarihli telgrafına cevabı: "Bendeniz ne Fransızların ve ne de her-

hangi bir yabancı devletin korumasına tenezzül eden şahsiyetlerden değilim. Benim için en büyük korunma noktası ve şefaath kaynağı milletimin sinesidir. Mösyö Brunot bilmelidir ki, Fransızların Sivas'ı işgale karar vermeleri kendilerine pek pahalıya mal olabilecek yeni kuvvetlerle ve çok paralarla yeni bir harbe karar vermelerine bağlıdır" (*N.I, s.80; E.Ö.K.A.B.I, s.157; R.P.H., s.85-86*).

: Sivas Valisi Reşit Paşa'nın, Atatürk'le telgraf görüşmesinden sonra Dahiliye Nazırı Adil Bey'e cevabı: "...Mustafa Kemal ve Rauf Bey'lerin yakalanmaları ve kongrenin açılışını men için girişimlerde bulunmanın imkânsız derecede müşkül ve zamansız olduğuna inanıyorum" (*R.P.H., s.97*).

22 Ağustos 1919 : Atatürk'ün, Erzurum'dan, İstanbul Rum Patrikhanesi'nde kurulan "Mavri Mira Heyeti" ve memleketteki menfi faaliyetleri hakkında genelgesi (*N.I, s.2; N.III, s.899; A.T.B.D. sayı: 77, b. 1964*).

24 Ağustos 1919 : "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" tüzüğü'nün, resmî işlemin tamamlanması için, Mustafa Kemal imzasıyla Erzurum Vilâyet Makamı'na verilmesi (Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin resmen kuruluşu). (*N.III, S.933; T. V. cilt: I, sayı: 2, s.81; E.K., s. 114; T.S.P., s.489*).

: Atatürk'ün, Erzurum'dan, Alaşehir Kongresi Başkanlığı'na telgrafı: "Alaşehir'deki toplantı, bütün doğu illeri halkı üzerinde pek samimî bir tesir uyandırmaktadır. Esasan İzmir için kalbi kan ağlayan bura halkı, bu girişime bütün ruh ve mevcudiyetiyle yardımcıdır. Hissiyatımızın adı geçen heyete iletilmesine yüksek aracılığınızı rica ederiz" (*B.R.G., s.190; A.T.T., s.11*).

26 Ağustos 1919 : Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Heyeti'nin, Atatürk'e Erzurum hemşehriliğini teklif yazısı: "Bu ülkenin tarihinde şehrimizin nasıl nurlu bir yeri varsa, Erzurum tarihinde de yüksek vatansever şahsınız öyle bir özel yer almıştır. Doğum yeriniz istilâ altında bulunduğundan, burada yerleşmekle hemşehriliğimizi kabul buyurmanızı rica ederiz" (*E.Ö.K.A.B.I, s.174; M.M.E., s.139-140; M.K.P.E.E., s.191; A.A.B.Y.V., s.470*).

27 Ağustos 1919 : Atatürk'ün, teklif edilen Erzurum hemşehriliğini kabul ettiği bildirilen mektubu: "Tarihî olan Erzurum'un, bu erler yata-

ğının hemşehrileri arasında bulunmak âcizleri için en büyük saadettir” (M.M.E., s. 140; E.K.İ.B., s.37; G.K.G., s. 147; M.K.P.E.E., s.191; A.A.B.Y.V., s.470).

- : Atatürk'ün, Erzurum'da gece, arkadaşlarına söyledikleri: “...İstanbul, bir Amerikan mandasıdır tutturmuş gidiyor. Bu olmayacaktır. Türkiye bağımsızlık bütünlüğüne sahip olacaktır. Bunu istemekte devam edeceğiz. ...Manda yok! Ya bağımsızlık ya ölüm var! Amerikan mandası diye çırpınanlar, düşman işgali altında bulunan sınırları ve zaafı ile bu millete ve bize inanmayanlardır. Bizim hayal ve macera peşinde koştuğumuzu sananlardır. Eğer, bunlar Anadolu'nun ve Türk milletinin gerçek hissiyatını bilseler, bizim çalışmamızın hedefini kavrayabilseler, Erzurum Kongresi'nin kararlarının nasıl bir millî vicdan ürünü olduğunu takdir edebilseler, bu yanlış fikirlerinden dolayı utanç duyarlar. Bunlar, ümitsizlik ve bozgunluk içinde, gerçeklerden uzak olarak yaşayan ve ne yapacaklarını, ne yapılmakta olduğunu bilmeyen insanlardır. Kongre, hissiyatını açıkça belirtmiştir. Heyet-i Temsiliye kararını vermiştir. Millî irade, bilinç ve yönünü bulmuştur. Davamız yürümektedir ve yürüyecektir. Muvaffak olmamak için hiçbir sebep yoktur. Hiçbir olumsuz kararı tanımayacağız. Millî egemenlik esasını ve Millî Meclis kararını ifadelendirmeyen hiçbir anlaşmayı, hiçbir sözleşmeyi kabul etmeyecek ve tanımayacağız” (E.Ö.K.A.B.I., s. 191-193).
- : Atatürk'ün, Erzurum'dan, İstanbul'da bulunan annesi Zübeyde Hanım'a mektubu: “Bu mektubumu getirecek olan kişi, size benim hakkımda istediğiniz kadar bilgi verecektir. Kendisi ile bana bazı elbiselerimi gönderiniz. Hemşiremin sağlığı nasıldır? Eve herhangi bir taraftan saldırıda bulunuldu mu? Hâlâ orada mısınız? Çocuklar ne yapıyor, büyüdüler mi? Ben birkaç güne kadar bir kongre için Sivas'a gideceğim. Her işittiğinize önem vermeyiniz. Pekâlâ bilirsiniz ki, ben yaptığımı bilirim. Netice görmeseydim, başlamazdım. Saygıyla ellerinizden, hemşiremin gözlerinden öperim” (A.K.Y.Y.A.S.B.H., M.5.12.1979; H.A.Y., s.193). (Atatürk bu mektubu, bir adamı vasıtasıyla elden göndermiştir).
- : Atatürk'ün, Sinop mutasarrıfı Mazhar Tefvik Bey'e teşekkür telgrafı: “Vatanî ve millî durumumuzda sizin gibi kıymetli ar-

kadaşlara sahip olmakla iftihar ediyorum” (*I.S.V.R.*, s.53;*A.T.T.*, s.11).

- 29 Ağustos 1919** : Atatürk'ün, Sivas'a gitmek üzere Erzurum'dan ayrılışı (*N.I.*, s.83; *İ.H.*, s. 110, 153; *E.Ö.K.A.B.I.*, s. 193).
- 30 Ağustos 1919** : Atatürk'ün, Erzurum'dan Erzincan'a gelişi ve Mutasarrıfın Belediye'de şerefine akşam yemeği vermesi (*E.Ö.K.A.B.I.*, s. 199).
- 31 Ağustos 1919** : Atatürk'ün, Erzincan'dan Sivas'a hareketi (*E.Ö.K.A.B.I.*, s. 199).
- 2 Eylül 1919** : Atatürk'ün, Sivas'a gelişi, candan gösterilerle karşılanması (*T.İ.H.*, c.İI, ks.İ, s.206; *E.Ö.K.A.B.I.*, s.203; *R.P.H.*, s.126; *T.İ.T.*, s.96; *T.IV.*, s.37; *S.K.*, s. 106; *S.Kongresi*, s.26; *A.B.E.B.*, s.125).
- 3 Eylül 1919** : Atatürk'ün, Harbiye Nezareti tarafından görevinden alınan Ali Fuat Paşa'ya Sivas'tan telgrafı: “Komutayı asla terk etmeyiniz!” (*M.M.H.*, s.155).
- : Dahiliye Nazırı Adil Bey'le Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa'nın, Ali Galip'e “Derhal Elaziz(Elazığ)'den Sivas'a hareketle Atatürk'ün tutuklanması ve Sivas Kongresi'ne mani olunması hakkında” telgrafı (*N.I.*, s.127-129; *İ.H.*, s.203; *R.P.H.*, s. 136-137; *T.İ.H.*, c.İI, ks.2, s.53).
- 4 Eylül 1919** : Sivas Kongresi'nin, Atatürk'ün konuşması ile açılışı: “...Vatan ve milletin kurtuluşunu amaçlayan zorlayıcı sebepler, sizleri bunca zahmet ve engel karşısında Sivas'ta topladı. Yiğitçesine azminizi tebrik ve hoş geldiniz demekle bahtıyarlığımı sunarım. Millî Meclis'in henüz toplanmamış olduğu bir sırada baskı altına alınmış ve bağımsızlığını kaybetmiş olan Hükümet Merkezi'nin kendi başına kanunsuz bir kararı veyahut millî emellere aykırı bazı dış tekliflere boyun eğme gibi olupbittilerin ihtimaline karşı Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin millî ruhu temsilen ve birbirini izleyerek toplanması, şüphesiz ki, kurtuluşa götüren iyi bir işaretir” *N.I.*, s.86; *S.K.T.*, s.1; *T.İ.H.*, c.İI, ks.2, s.20; *A.S.D.İ.*, s.8-11; *T.IV.*, s.37; *T.İ.T.*, s.95; *İ.H.E.*, s.94; *İ.H.*, s. 174; *E.Ö.K.A.B.I.*, s.218; *R.P.H.*, s. 128; *M.M.B.İI.*, s.8; *İ.A.*, s.739; *B.R.G.*, s.191; *A.İ.*, s.283; *İ.H.G.*, no: 99-100; *S.K.*, s.111; *K.A.*, s.443; *M.M.Ka.İI.*, s.97-99; *S. Kongresi*, s.65, 77; *A.B.E.B.*, s. 125).

- : Atatürk'ün Sivas Kongresi Başkanlığı'na seçilmesi (*N.I, S.86;S.K.T., s.1*).
- 7 Eylül 1919** : Atatürk'ün, akşam arkadaşlarına, sohbet esnasında söyledikleri: "...Her şey bize gösteriyor ve anlatıyor ki, İstanbul'daki devlet ve siyaset adamları vatanın kurtuluşunu tek ümit halinde "Amerikan Mandası" fikrini kabule bağlı görüyorlar. Çünkü bunlar bizim hedef ve gayelerimizden, Türk milletinin uyanışından, millî irade ve eğilimin gelişim yönlerinden tamamiyle habersiz bulunuyorlar. Onlar bizi, üç beş adamın bir araya gelip hayal peşinden koşması kabilinden kimseler farz ediyorlar. Ve gafletlerinin derecesini bir türlü ölçemiyorlar. İtilâf Devletleri'nin baskısı ve hıyanet şebekelerinin propagandası altında belki de şaşırılmış ve bunalmış bulunuyorlar. Şimdilik bunlara "biçareler!" demekten başka yapacağımız bir şey yoktur!" (*E.Ö.K.A.B.I, s.236*).
- 9 Eylül 1919** : Atatürk'ün, Sivas Kongresi'nin beşinci umumî toplantısında, Ali Galip'in faaliyetleri hakkında açıklamalarda bulunması (*S.K.T., s.45-83; S. Kongresi, s.96-97; M.M.H., s.175*).
- : Atatürk'ün, Sivas Kongresi adına -kongrede alınan karar gereğince- Amerikan Senatosu'na mektubu: "...Üyelerinizden oluşan bir heyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun her köşesine göndermenizi diliyoruz. Bu heyet hususî menfaat ve alâkaları olmayanlara ve bir millete has olan berrak görüşle, Osmanlı imparatorluğu'nda gerçek şekilde hüküm süren hal ve şartları tetkikten geçirmelidir. Böyle bir tetkik Osmanlı İmparatorluğu'na ait nüfusun ve arazinin mukadderatı hakkında bir barış antlaşması için keyfi kararlar verilmesine meydan bırakılmazdan evvel yapılmalıdır" (*A.T.T.B., s.57*).
- : Atatürk'ün, Ali Fuat Paşa'ya Sivas Kongresi kararınca "Anadolu Umum Kuva-yi Milliye Komutanlığı"na atandığı bildiren telgrafı: "...Hareketleriniz ve girişimlerinizde Heyet-i Temsiliye ile ilişkinizin korunması rica olunur." (*A.T.T.B., s.58; M.M.H., s.183; H.T.K., s.1-2; T.I.H., c.II, ks.2, s.27*).
- : Atatürk'ün, 13. Kolordu Kurmay Başkanı Halit (Akmansü) Bey'e Sivas Kongresi adına teşekkür yazısı (*D.H.B.I, s.87*).

- 10 Eylül 1919** : Sivas Valisi Reşit Paşa'nın, Dahiliye Nazırı Adil Bey'e telgrafı: "...Verdiğiniz emir, Ali Galip Bey'in üzerine aldığı vazife doğrusu şaşkınlık ve hayretime sebep oldu. ..Maksadınız Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'i tutmak ve Kongre'yi dağıtmak ise, buna imkân olmadığını evvelce arz etmiştim" (*N.III, s.965-966; E.Ö.K.A.B.I, s.349; R.P.H. s.142*).
- 11 Eylül 1919** : "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" teşkil edildiğine dair yazının Atatürk'ün imzası ile Sivas Vilâyeti'ne verilmesi: "İdare merkezi şimdilik Sivas'ta bulunmak ve Rumeli ve Anadolu'nun her tarafında şubeler açılmak üzere bir cemiyet kurulmuştur" (*A.M.D.P.I, s.91; S.K., s.152; S. Kongresi, s.111; E.Ö.K.A.B.I, s.343; T.S.P., s.509; A.T.T.B., s.59; T.V. cilt: I, sayı: I, 8.5*).
- : Atatürk'ün, Ali Galip'in faaliyetleriyle ilgili olarak Dahiliye Nazırı Adil Bey'e telgrafı: "Alçaklar, caniler! Düşmanlarla millet aleyhinde haincesine tertiplerde bulunuyorsunuz. Millet'in kudret ve iradesini takdirden aciz olduğunuza şüphe etmiyordum. Fakat vatan ve millete karşı haincesine ve bıçaklarcasına harekette bulunacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayın! Galip Bey ve yandaşları gibi akılsızların ahmakça olan boş vaatlerine kapılarak ve Mr. Nowill gibi milletimiz ve vatanımız için zararlı olan yabancılar vicdanını satarak yaptığınız alçaklıkların milletçe tatbik olunacak mesuliyetini göz önünde tutunuz! Güvendiğiniz kişiler ve kuvvetin akıbetini öğrendiğiniz zaman kendi akıbetinizle mukayeseyi unutmayınız!" (*N.I, s.131; İ.H., s.190; R.P.H., s.146*).
- 12 Eylül 1919** : Atatürk'ün, İngiliz Albayı P.Peel'in Halep'ten Malatya'ya gelişi nedeniyle Malatya'daki 15. Alay Komutanlığı'na emri: "...Kim olursa olsun vesikasız bir yabancı subayının Osmanlı ülkesi içinde işi yoktur. Kendisine incelik fakat askerce, kesin şekilde durumu bildirme ile geldiği yere hemen dönmesini ihtar ediniz" (*N.I, s.135-136*).
- : Sivas Kongresi'nce seçilen Heyet-i Temsiliye'nin akşam, Atatürk'ün başkanlığında ilk toplantısını yapması (*E.Ö.K.A.*

B.I, s.252).

- 13 Eylül 1919** : Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J.de Robeck'e demeci: "...Mustafa Kemal'in ezilmesi için İtilâf Devletleri'nin müsaadesini dilerim. Taraftarları hem delilik hem de hamiyetsizlik edip harbin devamını isterler(!)" (*T.K.S.K., s.63*),
- 14 Eylül 1919** : Atatürk'ün, Sivas Kongresi Heyeti adına Padişah Vahdetin'e Damat Ferit Paşa'nın ihanetlerini belirten uyarı yazısı: "...Kötü maksatlarında muvaffak olmak için milletin ruhundan doğan millî örgütü dağıtmak, devletin egemenlik hakkını yabancı ihtiraslarına oyuncak etmek, ordunun kuvvetini azaltmak için muktedir subaylarımızı görevden almak ve düşmana teslim etmek, şifreli askerî haberleşmelerin çaldırılmasına Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü'nü yetkili kılmak, birtakım düşman subaylarının memleket dahilinde dolaşarak ülke bütünlüğümüzü bozacak siyasî tahriklerde bulunmalarına yardım etmek, memleketi ihtilâl içinde gösterip yabancı müdahalesini davet eylemek cüretinde bulunmak gibi her biri belli başlı bir millî cinayet teşkil eden yasa dışı durumlara girişmekten de bir türlü vazgeçemiyorlar" (*N.III, s.998-1000; A.T.B.D., sayı: 82, b.1787*).
- : Sivas'ta Atatürk'ün direktifiyle kurulan "İrade-i Milliye" gazetesinin ilk sayısı (*M.M. Basını, s.114; S.K., s.163; T.G.T., s. 192; T.B.T.II, s.41; M.M.A.A.K., s.588; M.M.A.B., s.59*).
- 15 Eylül 1919** : Atatürk'ün, Sivas'tan Heyet-i Temsiliye'nin, milletin yetkili makamı olduğunu ilân etmesi (*A.B.E.B, s.125*)
- 16 Eylül 1919** : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk örgütüne, Heyet-i Temsiliye tarafından verilmiş ve verilecek tüm kararların en küçük idare heyetlerine kadar ulaştırılması hakkında bildirisi (*A.T.T.B., s.64; H.T.K. s.4*).
- 17 Eylül 1919** : Atatürk'ün, İstanbul Hükümetini destekleyen Eskişehir Muhtarırısı Hilmi Bey'e telgrafı: "...Milletin mukadderatı söz konusu olduğu şu nazik ve mühim zamanda yanlış düşünmesi nedeniyle her ferdinin içi kan ağlayan milletin, mevcut Hükümeti tanımamasında, hâlâ ne için muhalefet ediyorsunuz? Bir millet ferdi olduğunuzu unutuyor musunuz? Bu telgrafı alır almaz sizin de bir millet ferdi olmak üzere, he-

men millî arzuya uymanızı ve millî kongre bildirisine bağlı kalarak mevcut Hükûmet ile ilişkinizi keserek bütün işlerinizde Heyet-i Temsiliye'ye başvurmanızı ihtar ederiz; aksi takdirde millî arzuya az bir zaman bile karşı koyamayacaksınız. Sizden millî arzuya uymanızı rica ederiz” (A.T.T.B., s.66-67).

: İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J. de Robeck'in, Lord Curzon'a raporu: “...Hükûmet ve İtilâf Devletleri kuvvetsizdir. Mustafa Kemal'in hareketi Anadolu'da müstakil bir cumhuriyete doğru geliyor!” (T.K.S.K., s.64; M.S., s.157; İ.B.I.M.K.M.M.II, s. 132).

18 Eylül 1919 : Atatürk'ün, vilâyetlere İstanbul Hükûmetinin demeçlerine inanılmaması gereğini hatırlatan genelgesi: “İktidar mevkiine meşru bir kabine geçinceye kadar İstanbul'la resmî ilişkiler kesilmiş bulunduğundan, oradan gelebilecek her türlü demecin gerçek dışı sayılacağı şüphesizdir” (A.T.T.B., s.67-68).

19 Eylül 1919 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in 17 Eylül 1919 tarihli “...Heyet-i Temsiliye ve Kongre kararlarının daima imzasız, sadece 'Heyet-i Temsiliye' diye neşrini rica ederim. ...Yüksek şahsiyetinizin herhalde ortada tek bir şekilde görülmemesi memleket yararı gereğidir” şeklindeki görüşü üzerine cevabı: “...Böyle umumî bir tabirin işaret ettiği şahsiyetler ve kuvvet gizli kalıyor. Ortada mesul kimdir? Bazı taraflardan, bilhassa Kastamonu, Ankara, Malatya, Niğde, Canik gibi yerlerden, doğrudan doğruya şahsen makine başına çağrılmaya başladım. Âdeta “Heyet-i Temsiliye” unvanı altında gizlenen şahıslarla, şahsî beraberliğim olup olmadığına dair tereddüt işareti hissoldu. ...Bütün cihan, benim bu işin içinde bulunduğumu bilir!” (N.III, s. 153-155; İ.H., s.261-263).

: Atatürk'ün, “Heyet-i Temsiliye'nin ve Sivas Kongresi'nin faaliyetlerinin İngiliz Hükûmetince İtilâf Devletleri'ne karşı tarruz şeklinde sayıldığını belirten ve İstanbul Hükûmetiyle anlaşma teklifinde bulunan” Urfa mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e cevabı: “Zat-ı âlileri gibi hamiyet sahiplerinin vazifesi, millî istekler ve millî irade dairesinde milletin işlerini yürütmektir” (E.Ö.K.A.B.I., s.298-300).

20 Eylül 1919 : Atatürk'ün, Amerikan Heyeti Başkanı General Harbord ile Sivas'ta görüşmesi (Harbord'un "Millet düşünülmesi mümkün her türlü girişim ve fedakârlıkta bulunduktan sonra dahi muvaffak olunamazsa ne yapacaksınız?" sorusuna Atatürk'ün verdiği cevap: "Bir millet varlığını ve bağımsızlığını temin için düşünülen girişim ve fedakârlığı yaptıktan sonra muvaffak olur. Ya muvaffak olamazsa demek, o milletin ölmüş olduğuna hükmetmek demektir. Bu sebeple millet yaşadıkça, fedakârane girişimlerine devam ettikçe başarısızlık söz konusu olamaz!" *N.I., s.172; H.T.K., s.7; M.M.M.K.P.G.H.G.I., s.259; III, s.541-544; IV, s.590-591; İ.H., s.217; R.O.H., c. III, sayı: 32,, s.178-179).*

: Atatürk'ün, vilâyetlere, Mutasarrıf Samih Fethi Bey başta olmak üzere Çorumluların millî mücadele saflarında yer aldığını bildiren telgrafı (*A.T.T.B., s.68-69*).

21 Eylül 1919 : Heyet-i Temsiliye adına Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne Damat Ferit Kabinesi'nin iktidardan çekilmesini temin için Padişah'a yazı yazılmasını bildiren genelgesi: "...Ferit Paşa kabinesi vatan hıyanetine devam etmektedir. Kabine'nin bu devam ve ısrarı memleket için her dakika ayrı bir zarar doğuruyor. Bunların iktidar mevkiinden çekilmelerine çalışmak, en büyük bir vatan vazifesidir. Bunun için Zat-ı Şahane'ye gereken maruzatta bulunulması gereği bildirilir" (*İ.H.K., s.22*).

: Atatürk'ün, Damat Ferit Paşa'nın Anadolu hareketini bolşevizm propagandası olarak göstermesi üzerine, Erzurum Vilâyeti'ne bildirgesi: "...Kalp ve vicdanını yabancı çıkarlarına satan birtakım kişilerin, ne olduğu milletimizce meçhul bir isim ve sebep uydurarak milletin bağımsızlık ülküsünü boğmaya ve milletin çok şükür kendi kuvvetiyle şimdiye kadar oluşturduğu hayırlı tesirleri bozmaya çalıştığı açıkça anlaşılıyor. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi, milletin kendi istekleri ve kendi görüşüne bütün kuvvetiyle ısrarlı ve bağlı kalacağını bütün uygarlık âlemine ilân eder" (*A.T.T.B., s.70-71*).

: Atatürk'ün, General Harbord'la Sivas'ta yaptığı görüşme hakkında Kâzım Karabekir'e yazısı: "...General, bütün millî hareket ve girişimlerimizi takdir ve 'Bir Türk olsaydım ben

de ancak bu şekilde hareket ederdim' demiş ve pek samimî ve lehimizde ümit verici fikir ve görüşler de söylemiştir” (A.T.T.B., s.72-73).

22 Eylül 1919 : Atatürk'ün, Vahdettin'in İstanbul Hükûmetine yardımcı olunmasını isteyen 20 Eylül 1919 tarihli bildirgesini cevaplaması ve Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin derhal düşürülmesini istemesi (N.I, s.159; N.III, s.1007; İ.H., s.283).

24 Eylül 1919 : Atatürk'ün, Millî Mücadele ve Kuva-yi Milliye'nin amaçları hakkında General Harbord'a yazısı: “...Eğer memleketimiz yabancıların entrika ve müdahalelerinin kâbusundan kurtarılırsa ve memleketin meseleleri, millî irade ve arzulara hürmet eden muktedir bir Hükûmet tarafından idare edilirse, memleketin bütün dünya için memnuniyet kaynağı olacak bir duruma geleceğine dair en kesin teminatları verebiliriz” (A.T.T.B., s.74-84; M.M.M.K.P.G.H.G. IV, s.593-603; G.H.A.G., s. 164-177). (Bu yazı 9 Ekim 1919 günü Batum'dan Samsun'a dönen Harbord'a iletilmiştir).

: Atatürk'ün Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya Yüksek Komiserleri ile Flemenk, İspanya, İsveç ve Danimarka Elçiliklerine telgrafı: “...Bütün Osmanlı vatanında tam sükûn ve ayırım yapılmaksızın cins ve mezhep hürriyetinin korunması hüküm sürdüğü halde, bazı kötü amaçlı kişiler, millî vicdandan doğan cereyanı Müslüman olmayan unsurlar aleyhinde göstermek istedikleri haber alındığından bütün tebaanın aynı hakka sahip ve memleketimizdeki yabancıların da vatan ve milletimiz aleyhinde bulunmamak şartıyla Osmanlı misafirperverliğini görmekte devam edecekleri 16.9.1919 tarihi ile bildirilmişti. Bu sebeple memleketimiz dahilinde mevcut olan asayişin devamının ve Müslüman olmayan vatandaşlarımızın her türlü korunmasının güven altında bulunduğunu ifade etmekle şeref kazanırız” (A.T.T.B., s.85-86).

: Atatürk'ün, Millî Mücadele aleyhinde faaliyetleri görülen Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey hakkında bildirgesi (A.T.T.B., s.86; M.M.B.II, s.45).

- 27 Eylül 1919** : Atatürk'ün, Konya halkına bildirgesi: "...Vali Cemal Bey'in hareketlerindeki hıyanet, orada bulunan yabancıların dahi nefretini gerektirdiğinden kendisi milletle karşı karşıya bırakılmıştır" (*E.Ö.K.A.B.I, s.321*).
- 27/28 Eylül 1919** : Atatürk'ün, Padişah ve Damat Ferit Hükûmeti'yle Heyet-i Temsiliye arasında aracı rol oynayan Abdülkerim Paşa ile telgraf görüşmesi (Bu görüşme, telgraf makinesi başında 27.9.1919 gecesi saat 23.00'de başlamış ve sabah 7.30'a kadar devam etmiştir. Abdülkerim Paşa, Damat Ferit Paşa'nın hıyanetlerini sergileyen bu görüşme tutanaklarını aynen Padişah'a göstermiş ve 3 gün sonra Damat Ferit Paşa Kabinesi istifa etmiştir. *N.I, s.175-188; E.Ö.K.A.B.II, s.352; T.İ.H., c.II, ks.2, s.57; İH. ve M.M.I, s.587*).
- 28 Eylül 1919** : Atatürk'ün, Sivas'tan vilâyetlere yazısı: "...Bölgeniz dahilindeki seçim hazırlıklarının derecesini ve belirlenmiş ise adaylarınızı ve kimin milletvekili olmak istediklerini iki gün içinde bildirmenizi, Heyet-i Temsiliye özellikle rica eder" (*A.T.T.B., s.90-91*).
- 30 Eylül 1919** : İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J.de Robeck'in, Lord Curzon'a yazısı: "...Mustafa Kemal'in tesiri gittikçe artıyor" (*İ.G.B.T., s.211; İ.B.I.M.K.M.M.II, 3.315; İ.B.A.I, s.121-123*).
- 1 Ekim 1919** : Atatürk'ün, Sivas'tan Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Vaziyet inşallah lehimize mesut gelişmesine devam ettikçe aynı zamanda Heyet-i Temsiliye Karargâhı'nın Ankara'ya ve daha batıya nakil suretiyle İstanbul'a yaklaşmak hususunda da etkili olabileceğini düşünüyoruz. Bu yoldaki görüşlerinizi anlamak istiyoruz" (*A.T.T.B., s.97-98*).
- 2 Ekim 1919** : Atatürk'ün, İstanbul Belediyesi'ne yazısı ve Anadolu hareketinin manasını izah ile İstanbul'u da bu mücadeleye katılmaya çağırması: "Şimdiye kadar bütün mukadderatımızı payitaht idare ediyor ve millet ve memleketimizi kurtaracak girişimler Anadolu'dan değil, hemen daima İstanbul'dan çıkıyordu. Payitahtın bugün maruz olduğu tehlikeleri göz önüne alan Anadolu, mevcut şartlar altında İstanbul'dan kurtuluşu ümit etmek imkânı olmadığını gördüğünden yasal hukukumuzun savunulmasının kendi üzerine düştüğü-

nü takdir edip vazifesini yapmaya başlamıştır. ...Anadolu, bugün İstanbul'un da bir millî vazifesi bulunduğu kanaatinde dir. Ve bu vazife de payitahtın her tarafında millî örgüt merkezleri kurarak maddeten ve manen Anadolu millî hareketine katılmak ve baykuş edasıyla milletin mukadderatı üstünde durmakta olan mevcut Hükûmeti artık bu milletin başından gitmeye her surette davet etmektir" (N.III, s.1003-1004).

: Atatürk'ün, İzmit Mutasarrıfı Ali Suat ile telgraf görüşmesi: (Mutasarrıfın "Bendeniz, her kim ve her ne için olursa olsun neticesi meçhul bir maceraya başkalarını sevk etmeyi doğru görmem. Hükmüm bu hususta yalnız kendime geçer. Bu sebeple ileriye görerek yavaş ve tedbirli davranılması taraftarı olduğumu tecrübem üzerine arz ederim(!)" görüşüne Atatürk'ün cevabı: "Zatîâlinize pek içtenlikle ve fakat, bütün kesinliği ile şunu arz ederim ki, zatîâliniz şu anda Ferit Paşa Kabinesi'ne itimat beslemiyorsanız bunu, Dahiliye Nezareti'ne resmen bildirmelisiniz. Eğer milletin hükmü ve arzusuna aykırı olarak Ferit Paşa Kabinesi'ne itimadınız mevcut ise, İzmit'in muhterem halkını millî, yasal hareketinde serbest bırakmak üzere derhal yerinizi terk ile İstanbul'a hareket ediniz!" N.I, s.192).

: Damat Ferit Paşa'nın istifası üzerine Ali Rıza Paşa'nın kabine kuruşu (I.H. ve M.M.II, s.9; A. ve T.C.T.K., s. 102). (Bu kabinede Harbiye Nazırlığı'na Cemal (Mersinli) Paşa getirilmiştir).

3 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya telgrafı: "...Yeni kabine, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde tayin ve tespit edilen millî örgüt ve amaçlara saygı gösterdiği takdirde Kuva-yi Milliye ona yardımcı olacaktır" (N.I, s.195; N.III, s.1060; E.Ö.K.A.B.II, s.366).

4 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya bir yazı ile Sivas Kongresi Bildirgesi'ni göndermesi (N.III, s.1062-1063).

: Yahya Kaptan'ın, Kuşçalı'dan Atatürk'e telgrafı: "...Size, İzmit'ten tavsiye edilen Yahya'yım. Telgraf başında emirlerinizi almaya geldim!" (N.I, s.310-311; N.III, s.1158).

: Atatürk'ün, Yahya Kaptan'ın telgrafına cevabı: "Bulduğunuz bölgede kuvvetli bir örgüt yapınız. Adapazarı Kayma-

kamı Tahir Bey aracılığıyla bizimle ilişki kurunuz. Şimdilik hazır bulununuz” (N.I, s.311; N.III, s.1158).

5 Ekim 1919 : Atatürk’ün, Balıkesir’de Kuva-yi Milliye Reisi Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey’e telgrafı: “...Aydın vilâyetimizin mukaddes topraklarını kirleten Yunanlıları kesinlikle kovup uzaklaştıracacağımıza kesin güvenimiz mevcuttur. Bu kanaatleri orada bulunan bütün, aynı millî imanı taşıyan kahraman arkadaşlarımıza iletmenizi” (B.A.K., s.81).

6 Ekim 1919 : Harbiye Nazırı Cemal Paşa tarafından Nezaret’e davet edilen Yunus Nadi Bey’in, Atatürk’le telgraf görüşmesi (Bu görüşme Harbiye Nazırı’nın direktifiyle, Ali Rıza Kabinesi ile Heyet-i Temsiliye arasında anlaşma zemini yaratmak için yapılmıştır. N.I, s.208-214).

7 Ekim 1919 : Harbiye Nazırı Cemal Paşa’nın, Kabine adına Atatürk’e telgrafı: “Kabine, sizinle aynı fikirdedir ve millî iradenin egemenliğini kabul eder. Devletin dışarıya karşı şeref ve haysiyetini iade için millî iradeye ve Heyet-i Temsiliye’ye dayanacaktır” (N.I, s.214; M.M.B.II, s.57).

: Atatürk’ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa’ya, yeni kabine’ye başarı temenni eden telgrafı: “Kabinenin bizimle beraber ve bir olarak, millî iradenin hâkimiyeti esasını kabul etmesine millet adına teşekkür ederiz. ...Sizin ve dahil bulunduğunuz kabinenin başarı saylmasına ve bu sayede vatanın kurtuluşuna yönelik amacın bir an evvel gerçekleşmesine bütün varlığımızla çalışacağımıza güvenmenizi arz ile burada hazır bulunan bütün arkadaşlarımın selâm ve hürmetlerini takdim ederim” (N.I, s.215-217).

: Atatürk’ün, Ali Rıza Paşa Kabinesi’nin Heyet-i Temsiliye ile aynı fikirde olduğunu belirtmesi üzerine vilâyetlere, kazalara ve basına bildiri: “...Hükûmetle millî istekler arasında tam anlaşma meydana geldiğini memnuniyetle müjdeleriz. Bu sebeple Ferit Paşa Kabinesi’ne karşı resmî yazışmaların kesilmesi hususunda telgrafhanelerce zorunlu olarak alınmış olan önlemler derhal kaldırılacaktır” (A.T.T.B., s.100).

: Atatürk’ün, Heyet-i Temsiliye adına millete bildirgesi: “En ağır tarihî şartlar altında bile millî vakarından ve herkesin hukukuna saygı göstermedeki mazisinden gelen hasletle-

rinden zerre kadar ayrılmamış olan milletimizin, bundan sonra da aynı tarz ve harekette sabit kalacağından ve bu suretle bu mübarek topraklara sahip olma hakkı yitmediğinden şüphe yoktur” (N. III, s.1076; N.I, s.217; M.M.B.II, s.57; E.Ö.K.A.B.II, s.385).

: Atatürk'ün, Damat Ferit kabinesinin millî müracaat ve şikâyet üzerine düşürülmesiyle yerine millî istekler dairesinde işleri yürütecek yeni bir kabine kurulması nedeniyle Padişah Vahdettin'e teşekkür telgrafı (N.III, s.1076-1077).

: Atatürk'ün, 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'e telgrafı: “Bursa halkının vatanperver tavrına ve samimî hissiyatına teşekkür ediyorum” (M.B.S.G.A., s.169).

7/8 Ekim 1919 : Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: “Yeni kabinede ekseriyetle mevcut olan eski ve samimi arkadaşlarımı ziyaret ederek durum değerlendirmesi ve fikir alış verişini yapmıştım. Öğrendiğim bazı durumlar üzerine, vatan ve milletimizin hayati menfaatleri endişesiyle ve aramızdaki dostluk ve askerî kardeşliğe güvenerek görüşlerimi iletiyorum” (F.II, s.321-322).

8 Ekim 1919 : Atatürk'ün, tüm telgraf memurlarına teşekkürü: “...Telgraf memurlarının her türlü güç şartlara rağmen yasal isteklerimizi desteklemesi, millî birliğin pek kıymetli bir etkeni olduğundan bütün millet adına hepinizi tebrik ile teşekkür ederim” (A.T.T.B., s.101).

9 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Teke Mutasarrıfı Celâl Bey'e telgrafı: “Bölgeniz dahilindeki yabancıların hareket ve demeçlerine dair muntazam bilgi verilmesi, bilhassa İtalyanların vaziyetinin dikkatle izlenmesi” (A.M.D.P.I, s.106).

: Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e Heyet-i Temsiliye ile görüşmek üzere İstanbul hükûmetince Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın Anadolu'ya hareketinin uygun görüldüğünü bildiren ve görüşme yerini soran telgrafı (N.I, s.234; E.Ö.K.A.B.II, s.414; M.M.B.II, s.76).

: General Harbord'un, Amerika'ya gitmek üzere bindiği Martha Washington gemisinden, Samsun'da iken Atatürk'e mektubu: “...Başkanı olduğunuz Cemiyet'in siyasal amaçlarını belirten mektubunuzu Samsun'da aldım” (G.H.A.G., s.115; A.B.E.B., s.126; A.M.D.P.I, s.104).

- : İngiltere Savunma Bakanı Winston Churchill'in, İngiliz Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan bir raporu ilgiliilere göndermesi: "Mustafa Kemal'in liderliğindeki millî hareketin gayesi, Türk topraklarının Yunan, İtalyan ve Ermeniler arasında paylaşılmasına engel olmaktır" (*İ.B.I.M.K.M. M.I, s.318*).
- 10 Ekim 1919** : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya "Salih Paşa ile görüşme yeri olarak Amasya'yı tespit ettiklerini ve Heyet-i Temsiliye adına kendisi ile Rauf (Orbay) ve Bekir Sami (Kunduh) Beylerin bulunacağını" bildiren cevap telgrafı (*N.I, s.234; M.M.B.II, s.77*).
- : Atatürk'ün, İstanbul gazetelerinde yayımlanan duyurusu: "...Ferit Paşa Kabinesi'ne karşı resmî haberleşmelerin kesilmesi hususunda zorunlu olarak alınmış önlemler derhal kaldırılacaktır!" (*M.M.B.II, s.67*).
- : Atatürk'ün, İstanbul Matbuat Cemiyeti Reisi Velit (Ebüzziya) Bey'in Tasvir-i Efkâr, Vakit, Akşam, Türk Dünyası ve İstiklâl gazeteleri adına 9 Ekim 1919 tarihli telgrafla sorduğu sorulara cevapları: "...Bugünkü hükûmetin iç ve dış siyasetimizi iyi idareye muktedir olup olmadığı hakkında şimdilik kesin bir şey söyleyemeyiz; bunu uygulama gösterecektir" (*N.III, s.1082-1083; E.Ö.K.A.B.II, s.408*).
- : İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J. de Robeck'in, İngiltere Dışişleri Başkanı Lord Curzon'a gizli raporu: "...Anadolu'daki millî hareketin baskısıyla Ferit Paşa Hükümeti'nin istifa ettiği. Mustafa Kemal'in karşısında İngiliz Arslanı'nın prestijinin sarsıldığı. Mütarekeyi imzalayan Türkiye'nin yerine bugün bambaşka bir Türkiye'nin doğduğu ve bu yeni Türkiye'ye barış şartlarını zorla kabul ettirmenin kolay olmayacağı" (*İ.B.A.I, s.LVIII, 134-143*).
- 11 Ekim 1919** : Atatürk'ün, Yenigün gazetesinin Sivas'ta bulunan muhabirine millî örgüt hakkında demeci: "...Ben sırf vatan ve millette böyle bir tarihî dakikada tamamiyle kendimi verebilmek gayesiyle mukaddes mesleğimden ayrıлып milletin sinesine katıldım. Bu sebeple tamamiyle milletimin umumî iradesine boyun eğmiş durumdayım" (*A.S.D.III, s.2-5*).
- 12 Ekim 1919** : Atatürk'ün, "Askerî Nigehban Cemiyeti"nin ortadan kaldırılması hakkında Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı:

“...Bu fesat kaynağının hemen kökünden sökülüp atılması, mensuplarının diğerlerine ibret olacak surette cezalandırılmasını ve bu icraat ve takibattan ordunun resmî genelgeler ile haberdar edilmesini fedakâr ve namuslu subaylarımızın zihinlerinin rahatlaması, ordunun disiplinini temini açısından hayatî bir mesele saydığımızdan arzını ödev kabul ederiz” (N.I, s.236; N.III, s. 1093; H.T.K., s. 17; E.Ö.K.A.B.II, s.402).

: Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya Aydın cephesinin desteklenmesi ve alınması gereken tedbirler hakkında yazısı (Cemal Paşa'nın cevabı: 14.10.1919). (M.K.C.P.M., s. 109).

13 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk örgütüne genelgesi: “...Millî varlığımızı dost ve düşman nazarında gösteren ve ispat eden örgütün, tüzük gereğince şekillendirilmesi ve bilhassa küçük, büyük bütün merkezlerin birbirleriyle ve merkezî heyet ile sıkı bir bağ kurmaları bugünün en mühim hayatî ve millî ve vatanî bir vazifesidir” (M.M.B.II, s.68; M.K.B.B., s.26-27).

: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri'ne Cemiyet tüzüğü'nün esas maddelerinin önemli kısımlarını belirten genelgesi: “...Tüzüğü'nü elinize ulaşmasına kadar bu esaslar içinde örgüte başlanması ve örgütün bir an evvel kurulmasına gayret gösterilmesi” (A.T.T.B., s.105-106).

: Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğü'nün onbirinci maddesi hakkında görüşünü isteyen telgrafı: “Mebuslar Meclisi'nin açılışından sonra Cemiyet'in ne gibi bir siyâsî durum alması lâzım geleceği hakkındaki yüksek düşüncelerinizin bildirilmesi” (A.H.A., 1977, 57).

: Tasvir-i Efkâr gazetesi sahibi Velit (Ebüzziya) Bey'in, Atatürk'e Kuva-yi Milliye'nin vaziyeti hakkında telgrafla soruları ve Atatürk'ün cevapları: “Millî örgütün ileri gelenleri, vatanın müdafaası ve bağımsızlığı için kalpleri çırpınan milletin umum güzide evlâtlarıdır. Ana maksat, vatanın bütünlüğü'nü ve milletin bağımsızlığını temin etmektir” (E.Ö.K.A.B.II, s.409; N.III, s. 1084-1088; A.S.D. V, s.77).

- : Atatürk'ün, Sivas'ta halkın "kahrolsun işgal!" diye gösteride bulunması üzerine, "Kahrolsun işgal tarzındaki yazılar, Hükûmetin bugünkü siyasetine uygun değildir" şeklinde Sivas vilâyetine uyarıda bulunan Dahiliye Nazırı Mehmet Şerif Paşa'nın bu davranışı sebebiyle Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı: "Milletin gerçek hissiyatına dayanarak hükûmetin bu haksız işgalleri, siyasî, resmî dille ret ve mütareke hükümlerine aykırı bugüne kadar vuku bulmuş müdahaleleri protesto edeceğine beklemekteyiz!" (*N.I., s.237; N.III, s. 1095*).
- : 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey'in, Atatürk'e -Bursa bölgesindeki çalışmalarını bildiren- telgrafı: "Bilecik'te Ali Fuat Paşa Hazretleri'yle görüşüp durum değerlendirmesi yaptık. Fikir birliği sağladık" (*M.B.S.G.A., s. 175*).
- 14 Ekim 1919** : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'ün 12.10.1919 tarihli telgrafına cevabı: "Yüksek takdirleri gereği hükûmetin, Kuva-yi Milliye'nin harekâtı ile açıkça alâkadar gözükmesi siyasete uygun değildir. Fakat herhalde Aydın cephesinin takviyesi ve düzenlenmesi lâzımdır" (Cemal Paşa bu yazısında alınmasını düşündüğü önlemleri bildirmiştir. *M.K.C.P.M., s.110*).
- 15 Ekim 1919** : Ankara Vali Vekili Yahya Galip (Kargı) Bey'in, İstanbul hükûmetinin Ankara Valiliği'ne -sabık Bitlis Valisi- Ziya Paşa'yı ataması nedeniyle Atatürk'e telgrafı: "Mademki bugünkü Hükûmet, buraya yeniden vali göndermeye kalkmıştır, şu halde buradaki millî hareketin söndürülmesi gerekli görülüyor demektir. Nasıl ki zat-ı âlileri askerlikten istifa ederek bir millet ferdi gibi çalışmaya karar verdiniz; bendiniz de buradan çekilerek aynı suretle milletimin vazifesini yerine getirmeye karar verdim!" (*N.I., s.260; s.260; H.T.K., s.19; E.Ö.K.A.B.II, s.439*).
- 16 Ekim 1919** : Atatürk'ün, -İstanbul'dan gelecek olan Salih Paşa ile görüşmek üzere- Sivas'tan Amasya'ya hareketi (*N.I, s.242; İ.H., s.357; E.Ö.K.A.B.II, s.418*).
- : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: "Mebuslar Meclisi'nin İstanbul'da açılması gereğini arz ederim; aksi halde İstanbul'un hükûmetsiz olduğunu gösterecektir" (*A.H.A., 1977, s.61*).

- 17 Ekim 1919** : Atatürk'ün, 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey'e telgrafı: "13 ekim 1919 tarihli telgrafınızdaki vatanperver düşünce ve çalışmalarınıza teşekkür ederim" (*M.B.S.G.A.*, s. 176).
- 18 Ekim 1919** : Atatürk'ün, Sivas'tan Amasya'ya gelişi (*N.I.*, s.242; *E.Ö.K.A.B.II*, s.418; *A.L.*, s.310).
- : Atatürk'ün Amasya'dan, Edirne'de I. Kolordu Komutanı Albay Cafer Tayyar Bey'e telgrafı: "...Trakya'daki umumî örgütün genişletilmesinde mümkün olduğu kadar Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tüzüğünü esas tutmak ve bu suretle görünüşte de umumî birliğimizde bir fark olmadığını göstermek mühimdir" (*N.III*, s.1266).
- : Atatürk'ün, Ahmet İzzet Paşa'nın 7/8.10.1919 tarihli telgrafına cevabı: "Görüşleriniz lâyük olduğu ehemmiyetle göz önüne alındı. Milli hareketin etkileri hakkındaki olumlu görüşlerinize teşekkür olunur" (*F.II*, s.322-323).
- 19 Ekim 1919** : Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkezi'nin Atatürk'e, kendisini İstanbul Mebuslar Meclisi'ne Erzurum'dan aday gösterdiğini bildiren telgrafı (*A.H.A.*, 1977, s. 117).
- 20 Ekim 1919** : Atatürk'ün, Amasya'da, beraberinde Rauf (Orbay) ve Bekir Sami (Kunduh) Beyler olmak üzere İstanbul Hükümetinin Bahriye Nazırı Salih Paşa ile görüşmelere başlaması (Amasya Mülakatı) (*N.I.*, s.243; *H.T.K.*, s.25-30; *M.M.B.II*, s.103; *T.İ.H.*, c.II, ks.2, s.62; *İ.A.*, s.740; *A.İ.*, s.30; *M.M.U.K.S.I.*, s.315; *K.A.*, s.462; *M.M.H.*, s.252; *E.Ö.K.A.B.II*, s.418; *O.T.P.*, s.231).
- : General Milne'in raporu: "...Millî liderler silâhlı mukavemete iyiden iyiye kendilerini kaptırmışlardır... Mustafa Kemal'in başkanlığındaki millî bir parti, çetin bir cevize benzer!" (*T.K.S.K.*, s.72).
- : Sivas Valisi Reşit Paşa'nın, Şeyh Recep olayı hakkında Amasya'da bulunan Atatürk'e telgrafı (*M.M.V.* ve *V.*, s.113).
- 21 Ekim 1919** : Atatürk'ün, Ermeni Patriği Vekili Zaven Efendi'nin Neologos gazetesinde "Ermeni ailelerinin göçe başladıklarını söyleyen ve millî hareketi bir azınlık aleyhtarlığı şeklinde gösteren" mektubu üzerine Amasya'dan basına gönderdiği

cevabın gazetelerde yayımlanması: “Patrik Vekili Zaven Efendi’nin Neologos gazetesinde ne amaçla yayımladığı bizce bilinen mektubun içeriğine gereğinden fazla önem vermeyi lüzumsuz görürüz” (A.T.T.B., s. 108; M.M.B.II, s.99).

- : Atatürk’ün, millî örgüte hizmetleri ve halkı aydınlatmadaki yardımları nedeniyle Eskişehir Mutasarrıfı Sabri Bey’e teşekkür telgrafı (A.T.T.B., s.107-108).
- 22 Ekim 1919** : 20 Ekim 1919’da başlayan Amasya görüşmeleri (Amasya Mülâkâtı)’nin sona ermesi ve 5 adet protokol düzenlenerek Atatürk ve Salih Paşa tarafından imzalanması (N.I, s.243; E.Ö.K.A.B.II, s.418-419; T.İ.H., c.II, ks.2, s.62; O.T.P., s.233; İ.H.G. no:141; R.A., s.142-146).
- 23 Ekim 1919** : Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey’in Tasvir-i Efkâr gazetesinde “Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey’le mülâkat” adlı üç sayı süren yazı dizisinin başlaması (M.M.A.B., s.43).
- 24 Ekim 1919** : Atatürk’ün, Ankara Valiliği’ne Ziya Paşa’nın atanması nedeniyle Harbiye Nazırı Cemal Paşa’ya bu atamanın durdurulmasını isteyen telgrafı (N.I, s.261).
- 24/25 Ekim 1919** : Atatürk’ün, Amasya’da Tasvir-i Efkâr muhabiri Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey’e, millî hareketin karakteri hakkında demeci: “...Dünya, milletimizin hayatına ya hürmet edip onun birlik ve bağımsızlığını onaylayacaktır, ya da son topraklarımızı son insanlarımızın kaniyla suladıktan sonra bütün bir milletin ölüsü üstünde reddolunmuş istilâ hırsını tatmin etmek mecburiyetinde kalacaktır!” (A.S.D.III, s.5-12).
- 25 Ekim 1919** : Atatürk’ün, Amasya’da Le Temps gazetesi muhabirine Kuva-yi Milliye hakkında demeci: “...Millî örgütün her husustaki görüş noktalarını, Sivas Kongresi’nde tespit olunup Eylül 1919 tarihinde yayımlanan bildirge tamamen kapsamaktadır” (A.S.D III, s.12-14).
- : Atatürk’ün, Anzavur isyanı üzerine 61. Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) ve 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami (Günsav) Beylere bölgelerinde fevkalâde yetkiler verildiğini bildiren bildirgesi (A.T.B.D., sayı: 77, b. 1699).
- : Konya’ya gelerek göreve başlayan 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Altay) Bey’in, Atatürk’e bağlılık telgrafı (A.T.B.D., sayı: 77, b. 1700).

- 26/27 Ekim 1919** : Atatürk'ün 13. Kolordu'ya direktifi: "Urfa, Maraş ve Antep'in İngilizler tarafından Fransızlara devredileceği Avrupa basınının yayınlarından anlaşılıyor. ...Urfa, Maraş ve Antep'i Fransızlara işgal ettirmek ve işgal etseler bile, onları, orada barındırmamak için her tedbire hemen başvurmak gerekmektedir" (AA, s.56).
- 27 Ekim 1919** : Atatürk'ün, sabah Amasya'dan hareketle akşama doğru Tokat'a gelişi (U.S.T., s.33; A.Ö., s.20-21).
- 27/28 Ekim 1919** : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e "Meclisin İstanbul dışında toplanmasının tehlikeli görüldüğünü" bildiren telgrafı (M.M.B.II, s.111).
- 28 Ekim 1919** : Atatürk'ün, Tokat'ta "İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti"ni ziyareti ve gençlerle konuşması (U.S.T., s.33).
- : Atatürk'ün, Tokat'tan sabah hareketle öğleden sonra Sivas'a dönüşü (A.Y.G., s.232-337; A.Ö., s.22).
- : Atatürk'ün, Tokat-Sivas yolunda, otomobilde arkadaşlarına söyledikleri: "...İstanbul'dakiler, rütbelerimi, nişanlarımı geri alacaklarmış! Hakları yok ya! Çünkü ben onların her birini bir harp meydanında, bir hizmet karşılığı kazanmıştım. Salonlarda, saraylarda değil! Haydi kordonumu alsınlar; o sarayındı. Fakat her ne ise... Zaten ben, o kimselerden önce davranarak istifamı verdim. Varsın alsınlar! Ancak (göğsündeki altın harp imtiyaz madalyasını göstererek) bunu vermem! Bunu benden kimse alamaz! Bunu, Anafartalar'da harp meydanında, ateşin karşısında benim göğsüme taktılar!" (A.Ö., s.22-23).
- : Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğüne ek olarak hazırlanan yönetmeliğin Atatürk'ün imzası ve gizli kaydıyla örgüte duyurulması (T.İ.H., c.II, ks.II, s.29; N.I, s.278; N.III, s. 1143-1145).
- 29 Ekim 1919** : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 27/28 Ekim 1919 tarihli telgrafına cevabı: "...Kabinenin düşüncesi, Millî Meclis'in toplantı yeri hakkındaki görüşümüzü değiştirecek güveni henüz vermemektedir" (M.M.B.II, s. 114).
- : Atatürk'ün, Sivas'ta Heyet-i Temsiliye üyelerine Amasya görüşmeleri hakkında açıklamaları (H.T.K., s.36).

- : Atatürk'ün, 15., 20., 13., 12. ve 3. Kolordu Komutanları'nı Sivas'ta yapılacak toplantıya daveti (*N.I., s.271; N.III, s. 1139*).
- 29/30 Ekim 1919** : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul dışında toplanmasının imkânsızlığı ve devlet ve memleket için büyük mahzurları davet edeceği gerekçesiyle İstanbul Hükûmeti'nin, görüşünde ısrarlı olduğunu bildiren telgrafı (*M.M.B.II, s.115-116*).
- 30 Ekim 1919** : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 29/30 Ekim 1919 tarihli telgrafına cevabı: "...İstanbul işgal altında ve gerçekten tehlike mevcuttur. Millî Meclisin toplanmasının ise mutlak güven içinde olması ilk ve esaslı şarttır. Bu sebeple taşrada tam bir güven mevcut olan bir yerde toplanması kesin zaruret halinde görülmektedir" (*M.M.B.II, s. 116-120*).
- 31 Ekim 1919** : Genelkurmay Başkanı Cevat (Çobanlı) Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: "Meclis-i Mebusan'ımızın başkentimizden başka yerde toplanmasını, genel siyasetimiz bakımından sakıncalı görüyorum" (*A.H.A., 1977, s.67*).
- : Ahmet İzzet Paşa'nın Atatürk'e telgrafı: "Heyet-i Temsiliye'nin şimdi öğrendiğim bir teklifine karşı aşağıdaki düşünceleri bildirmeyi vatanseverlik vazifesi sayarım: Meclis-i Mebusan'ın taşrada açılışının birinci sakıncası, İstanbul'un kaybına yer verebilmesidir" (*A.H.A., 1977, s.63-64*).
- 3 Kasım 1919** : Millî Kongre Başkanı Esat (Işık) Paşa'nın, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri tarafından milletvekili seçimlerine müdahale edildiği hakkında, Atatürk'e telgrafı (*U.B.S.B.D., s. 158*).
- 4 Kasım 1919** : Atatürk'ün, İstanbul'da bulunan Kara Vasıf'a telgrafı: "...Bir kere daha arz edelim ki, Meclis-i Mebusan'ın her açıdan güven verici bir yerde toplanması ilk şarttır" (*N.III, s. 1136*).
- 4/5 Kasım 1919** : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e Millî Meclis'in nerede toplanması gerekeceği hakkında görüş isteyen telgrafı (*A.T.T.B., s.111-113*).
- : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: "...Seçimlerin tarafsızlık içinde yapılmadığına dair şikâyet ve söylentiler kesilmeksizin devam ederek yabancı basın ve

çevrelere kadar yansımıştır. Meclis-i Mebusan, milletin çeşitli kesimlerini temsil etmediği ve özellikle Kuva-yi Milliye'nin etkisi ile oluştuğu takdirde, bunun dünya kamuoyunda nasıl karşılanacağı izaha muhtaç değildir. Bu nedenle, milletvekillerinin seçiminde baskı yapılmasına meydan verilmemesi elzemdir" (N.I, s.280-281).

5 Kasım 1919 : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 4/5 Kasım 1919 tarihli telgrafına cevabı: "...Yaygara koparan siyasî partilere gelince, bunlar yalan söylüyorlar. Çünkü her yerde seçimlere katılmışlardır. Ancak, beşer onar kişiden ibaret olan bu partilerin millet gözünde bir mevkileri olmadığından ve millet bu defa İstanbul'daki politikacılardan değil, kendi bağrındaki öz vatandaşlardan milletvekillerini seçmekte olduğundan, kendilerinin başarı sağlayamayacaklarını anlayarak telâş ediyorlar. Buna karşı bizim elimizden ne gelebilir? Bu noktadaki gerçekte, kabinenin kararsızlık içinde oluşu gariptir. Sözü edilen baskı nerede, kimin tarafından ve nasıl yapılmıştır? Lütfen açıklanmalıdır ki, Heyet-i Temsiliye vazifesini yapabilsin" (N.I, s.281-282).

: Atatürk'ün, Millî Kongre Başkanı Esat (Işık) Paşa'nın 3 Kasım 1919 tarihli telgrafına cevabı: "...Bu haberi verenlerin amacı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne mensup herhangi bir kişi veya kişilerin milletvekili seçiminde kanunen kendilerine tanınmış hakkı ve vazifeyi her millet ferdi gibi yapmaları ise, bu pek tabiidir. ...Milletvekili seçiminde milleti aydınlatmak için bütün siyasî partilere faaliyet alanı açıktır" (U.B.S.B.D., s.159-160; A.T.T.B., s.113-115).

6 Kasım 1919 : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı: "Milletvekillerinin şahısları her türlü yabancı müdahale ve tesirden uzak, Meclis-i Mebusan güven içinde iş görecektir bir halde bulunmadıkça, hatıra gelen mahsurlara rağmen İstanbul'da toplanmasının uygun ve doğru olmayacağına inanıyorum" (A.H.A., 1977, 8.77).

: Atatürk'ün Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgalini protesto amacıyla İtilâf Devletleri temsilcilerine, Avrupa ve Amerika kamuoyuna telgraflar çekilmesini isteyen telgrafı (A.T.T.B., s.115).

- 7 Kasım 1919** : Atatürk'ün, yeniden toplanması kararlaştırılan Osmanlı Meclis-i Mebusanı için yapılan seçimlerde Erzurum milletvekilliğine seçilmesi (*K.A.M.M.T.*, s.619; *A.H.H.B.*, s.330; *İ.A.*, s.741; *A.B.E.B.*, s.127).
- : 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'in Bursa'dan Atatürk'e telgrafı: "Millî Meclis'in burada toplanması kesinlikle gereklidir. İlk başkent olması dolayısıyla tarihî bir önemi bulunan Bursa hatıra gelmektedir. Bu şehir, Millî Meclis'in toplanması için gerekli bütün şartları kendisinde toplamıştır" (*A.H.A.*, 1977, s.79).
- 8 Kasım 1919** : Atatürk'ün, 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey'e telgrafı: "Bursa vilâyetinin emniyet ve asayişinin temini konusundaki çalışmalarınızı, şükran ve saygılarımızla görüştük. Heyet-i Temsiliye, sizin gibi fazilet ve ahlâk sahibi, soğukkanlı ve tedbirli bir komutanın Bursa gibi nazik ve önemli bir mevkide bulunmasını, vatanın selâmeti ve millet için hayırlı bir olay olarak kabul ediyoruz" (*M.B.S.G.A.*, s.209).
- 9 Kasım 1919** : Atatürk'ün, güney bölgelerinin İngilizlerin çekilmesinden sonra Fransızlar tarafından işgali üzerine Antep, Adana, Sis, Mersin, Cebelibereket Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne telgrafı: "...Türk Hükûmeti parçalarından olan bu yerlerin Fransızlar tarafından işgalinin bütün hükûmet memurlarıyla Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetleri ve Belediye Başkanları tarafından kamuoyu ve Amerika katında protesto edilmesi ve bu haksızlığın düzeltilmesinin istenmesi bildirilir" (*G.S.*, s.177; *A.T.T.*, s.12).
- : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri'ne, Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın Amasya görüşmelerinde Millî Meclis'in Anadolu'da toplanmasını kabul ettiğini bildiren yazısı (*A.T.T.B.*, s.117).
- : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: "...Millî örgüt adına hükûmet işlerine müdahale edilmemesi hakkında hükûmetin tarafınıza başlangıçtan beri yapılmış olan bildirisi kesindir. ...Şimdiki hal bir müddetçik daha devam edecek olursa, Heyet-i Vükelâ'nın çekileceği muhakkaktır(!)" (*N.I*, s.287-288; *N.III*, s.1146-1147).

- 10 Kasım 1919** : Atatürk'ün, 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey'e dış siyaset hakkında cevabı: "Bugün dostumuz yoktur; ancak dostumuz millî bütünlüğümüz, örgütümüzdür" (*T.İ.H., c.II, ks.2, s.10,348; A.M.D.P.I, s.109-110*).
- : Atatürk'ün, İstanbul'daki Milli Kongre bildirgesine ve bu kuruluşun Heyet-i Temsiliye'ye başvurusuna verdiği cevabın İstanbul gazetelerinde yayımlanması (*M.M.B.II, s.161*).
- : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın Atatürk'e mektubu: "...Kabile esaslı bir teşebbüs için dayandığı kuvvetin ciddiyetine hâlâ inanamadı(!)" (*N.I, s.288-289; N.III, s.1149-1152*).
- 12 Kasım 1919** : Edirne'de bulunan I. Kolordu Komutanı Albay Cafer Tayyar Bey'in, Atatürk'e, Sivas'ta Heyet-i Temsiliye üyeleriyle komutanların yapacağı toplantıya durumu gereği gelemeyeceğini, hakkında gösterilen yakınlığa teşekkür ettiğini bildiren telgrafı (*A.T.B.D. sayı: 80, b.1755*).
- 12/13 Kasım 1919**: Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 9 Kasım 1919 tarihli telgrafına cevabı: "...Millî örgüte karşıt düşüncede bulunanlar ancak memleket ve millete düşman olanlardır! ...Bildirdiklerinizden anladığımıza göre, İstanbul Hükûmeti, millî örgütün varlığını ihtimal ki, gereksiz görüyor. Gerçekten durum bu merkezde olup millî örgüte ihtiyaç olmaksızın memleketi kurtaracak kuvvete sahip bulunuyorsa, ona göre gerekenlerin yapılmak üzere açıkça bildirilmesini, aradaki her türlü yanlış anlamının giderilmesi için arz ve rica ederiz" (*N.I, s.288; N.III, s.1147-1149*).
- 14 Kasım 1919** : Atatürk'ün, Suriye ve Kilikya'daki işgal kuvvetlerinin değiştirilmesi hakkında İngiliz-Fransız anlaşması nedeniyle, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri'ne ve basına genelgesi: "İngilizler, Fransızlarla 1916 yılında imzaladıkları antlaşmayı esas kabul ederek bu yıl Eylül'ün onbeşinci gününü "Suriye Anlaşması" adıyla milletin tarihine yeni bir zulüm ve tecavüz sayfası daha ilâve ettiler. Milletimiz Erzurum ve Sivas Kongreleriyle mukaddes ve meşru hukukunu savunma hususundaki azim ve kararını cihana ilân etmişti. Bu sebeple bu ve bu gibi varlığımıza ve meşru bağımsızlığımıza kasteden caniyane kararlara asla boyun eğmeyecektir!" (*A.T.T.B., s.120*).

15 Kasım 1919 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri'ne, İtilâf temsilcileri katında İzmir'in boşaltılmasına dair müracaatta bulunulması hakkında genelgesi (A.T.T.B., s. 121).

: Atatürk'ün, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti Başkanlığı'na telgrafı: "...Kabine'nin âciz tavrı bizi de düşündürüyor. Fakat yeniden kabine buhranı çıkarmak, belki bunlardan da fenalarının gelmesine sebep olabileceğinden şimdilik uygun görülüyor. İzlediğimiz esas, zaman kazanmak, Millî Meclisin toplanmasını temin etmek, millî örgütü memleketin her tarafına yaymaktır" (A.T.T.B., s. 123).

16 Kasım 1919 : Atatürk'ün başkanlığında, Heyet-i Temsiliye üyeleriyle bir kısım komutanların Sivas'ta toplanmaları (Bu görüşmeler 28 Kasım 1919'a kadar devam etmiştir). (N.I., s.271; H.T.Ü.K.A.G.G.I, s.4-16; II, s.17-27; III, s.21-30; IV, s.21-31; H.T.T., s.3-17; T.İ.H, c.II, ks.2, s.79; M.M.H., s.250; M. M. Ka. II, s. 168).

: Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye üyeleriyle bir kısım komutanların Sivas'taki müşterek toplantısının birinci birleşiminde söyledikleri: "...Millî Meclis'in her türlü güvenlik şartlarını taşıyan bir yerde toplanması gerekir" (H.T.Ü.K.A.G.G.I, s.15;A.R.Y.G.S., s.22).

: Atatürk'ün, Antep, Maraş ve Urfa'nın İngiliz işgalinden Fransız işgaline devredilmesi nedeniyle İtilâf Devletleri temsilcilerine protestosu: "...Yunanlılara işgal ettirilen Aydın vilâyetindeki öldürme ve imha facialarının şimdi de Ermenileri âlet eden Fransızların işgal ettiği Adana vilâyetinde, Maraş, Urfa ve Antep'te aynen işlenmesi, bütün bu siyasî haksızlıklara bir ilâve teşkil ediyor. İtilâf Devletleri'nin yapmış ve yapmakta olduğu haksız davranışları şiddetle protesto eder ve onların memleketimiz ve milletimiz için daha insanî ve daha adaletli duygulara, arzularıyla dönmelelerini temenni ederiz. Milletimiz, topraklarının ayrılması ve taksimine ve esarete düşmeye razı olmaktansa bütün maddî ve manevî kuvvetleriyle varlığını ve meşru hukukunu korumada kararlılıkla devam ve ısrar edecektir. Bu meşru ve kutsal kararda milletimizin bütün anlamıyla beraber

olduğunu İtilâf Devletleri'ne haber vermek isteriz. Bu hususta milletimizin yükselen meşru sesini duymak istemeyerek tutulan insanlık dışı yolda devamın verebileceği sonuç, pek acı olabilir!" (A.T.T.B., s.124-125).

- : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya, Kuva-yi Milliye erlerinin yedirilme, giydirilme, donatım ve gereken silâhlarının Nezaret'çe teminini isteyen telgrafı (Cemal Paşa'nın cevabı: 24.11.1919). (M.K.C.P.M., s.111).
- 17 Kasım 1919** : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye üyeleri ile bir kısım komutanların müşterek toplantısının ikinci birleşiminde söyledikleri: "Eğer uygun görürseniz, milletvekilleri İstanbul'a gitmeden önce onları aydınlatmak ve bazı temel ilkelerimizi kendilerine anlatmak, bu amaçla toplanacakları yerleri belirtmek üzere şimdiden bir yönetmeliğin esaslarını kararlaştıralım" (H.T.Ü.K.A.G.G.II, s.20; A.R.Y.G.S., s.27).
- 18 Kasım 1919** : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye üyeleri ile bir kısım komutanların müşterek toplantısının üçüncü birleşiminde söyledikleri: "Millî Meclis İstanbul'da toplanacağına göre Mebusan Meclisi'nde, millet ve memleketin haklarını tüzük ve bildirimlerimizdeki temel ilkelere uygun bir tarzda savunabilmek için bir grup oluşturmamız gerekiyor" (H.T.Ü.K.A.G.G.II, s.25; A.R.Y.G.S., s.45).
- 19 Kasım 1919** : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye üyeleri ile bir kısım komutanların müşterek toplantısının dördüncü birleşiminde söyledikleri: "Bağımsızlığımız sağlanıncaya kadar, yani barışa kadar şimdikinden daha çok örgütlenmek, Merkez Heyetleri ile Heyet-i Temsiliye arasındaki bağlantıları daha hassas hale getirmek için bazı tedbirlerin alınması gereklidir" (H.T.Ü.K.A.G.G.IV, s.24; A.R.Y.G.S., s.60).
- 21 Kasım 1919** : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri'ne yazısı: "...Amerika resmî çevreleri, İtilâf hükümetlerinin, işgal bölgelerinde seçimlere engel olma ve diğer bölgelerde karışıklık çıkarma, asayiş bozma ve eşkiyalığı teşvik suretiyle yaptıkları tahriklere ait belgeleri, büyük bir önem ve ilgi ile istemektedirler. Bu sebeple, bu gibi belge ve delillerin elde edilerek toplanılması ve Heyet-i Temsiliye'ye bilgi verilmesi rica olunur" (A.T.T.B., s.126-127).

- 23 Kasım 1919** : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye üyeleri ile bir kısım komutanların müşterek toplantısının yedinci birleşiminde söyledikleri: "...Mütareke tarihindeki topraklarımız anavatandan ayrılamaz. Düşmanlarımız bu şartlar altında barış yapmaktan direnirlerse, biz de onların isteklerini hiçbir zaman hükûmete (Meclis'e) tasdik ettirmeyiz. O halde, ilke olarak Millî Meclis'in ve onunla beraber yürüyecek olan hükûmetin, daha başlangıçta böyle bir teklifi reddetmesi gerekir" (*H. T. Ü.K.A. G. G. V, s.28; A.R. Y. G. S., s.87*).
- 24 Kasım 1919** : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk örgütüne ve komutanlara, millî örgütün mahalle ve köylere kadar yayılmasını isteyen telgrafı "...Bu pek hayatî ve mühim meseleye ivedi çare bulmak, vatanın geleceğiyle ilgili olan millî örgütü, sağlam esasa dayandırmak amacıyla kolordu ve tümen komutanlarının ve askerlik dairesi başkanlarının bu mukaddes vazife ile doğrudan meşgul olmaları, bu yolda temasta buldukları başkanlar ve mülkiye memurlarının vatansever yardımlarından azamî istifade etmeleri gereği, karar altına alınmıştır" (*A.Ö.A.S., 51-52; A.T.T.B., s. 128-129*).
- : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya yazısı: "...Kuva-yi Milliye direnmesinin esası paraya bağlı olduğundan, Amasya'da Salih Paşa ile de görüşüldüğü üzere, Donanma Cemiyeti'nin 400.000 lirasının bu cepheye -Aydın cephesine- ayrılması zorunludur" (*M.K.C.P.M., s.112; H.T.K., s.63*).
- : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, milli örgütün bazı istek ve önerileri nedeniyle Atatürk'e telgrafı: "...gibi olaylar hükûmete karışmaktan başka anlam taşımaz. Millet'in iç işleri ve siyasî işleri kesinlikle ortaklık kabul etmez" (*N.I., s.290; N.III, s. 1152*). (*Atatürk'ün cevabı: Bk. 27. 10. 1919*)
- : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'ün 16 Kasım 1919 tarihli yazısına cevabı: "...Nezaret, Kuva-yi Milliye'ye giydirme, donatım, silâh gibi elinden gelen her türlü yardımı yapıyor ve yapacaktır" (*M.K.C.P.M., s. 111*).
- 26 Kasım 1919** : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye üyeleri ile bir kısım komutanların müşterek toplantısının sekizinci birleşiminde söyledikleri: "...Bu hükûmet yahut bir başkası, bizimle anlaşmaya

yanaşmazsa bizim işimiz, örgütümüzü daha da güçlendirerek devam ettirmekten ibaret kalacaktır” (*H.T.Ü.K.A.G.G. VII, s.24; A.R.Y.G.S., s.110*).

27 Kasım 1919 : Atatürk’ün, Cemal Paşa’nın 24 Kasım 1919 tarihli telgrafına cevabı: “...Devletin iç işleri ve siyasî işlerinin ortaklık kabul etmediği bir gerçek olmakla beraber, benzeri görülmemiş bugünkü durumda, vatan ve milletin mukadderatını temin edecek olan millî örgütü bozacak hiçbir muameleye milletin razı olmayacağı da pek meşru ve tabîdir. ...Heyetimiz, imzası altındaki üstlendiği hususlara tamamiyle sadıktır. Ancak, üstlenmelerin karşılıklı olması gerekir. Halbuki hükûmet, Salih Paşa’nın imzası altındaki üstlenme ve notların henüz hiçbirini yerine getirmemiş ve varsa engelleyici nedenleri de bildirmemiştir” (*N.I, s.290-291; N.III, s.1153-1154*).

28 Kasım 1919 : Atatürk’ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa’nın 10 Kasım 1919 tarihli mektubuna cevabı: “Saltanat hükûmetinin, esaslı bir teşebbüs için dayandığı kuvvetin ciddiyetine güvenemediği gibi hususları ciddî görmüyoruz” (*N.I, s.289*).

29 Kasım 1919 : Atatürk’ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa’ya telgrafı: “Millî Meclis’in İstanbul’da toplanması gereği hakkında hükûmetin görüşüne uygun karara, Mebuslar Meclisi’nin her türlü dokunulmazlığını sağlama zorunluğunu kabineye bırakarak, mecburiyet karşısında uyulmuştur” (*A.H.A. 1977, s.101-102*).

3 Aralık 1919 : Atatürk’ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa’ya, Adana’da Ferda adıyla yayımlanan Kuva-yi Milliye aleyhindeki gazetenin Anadolu’ya girmemesi hususunda telgrafı (*N.I, s.331; H.T.K., s.69*).

: Demirci Mehmet Efe’nin, Nazilli’den Atatürk’e, yörede bulunan İngiliz Albayı ile görüşmesini bildiren telgrafı: “İzmir ve Aydın vilâyetinde bir tek Yunan askeri kalmayınca kadar mücadeleye karar verdiğimiz, araya İngiliz ve Fransız kuvvetleri girmiş olsa bile silâh kullanmaya mecbur olacağımız evvelce kesin bir dille bildirildi. Karşımıza her kim çıkarsa çixsin vatanı kurtarmak için bundan başka sözümüz olmadığını, olamayacağını arz ederim” (*A.M.D.P.I, s.112*).

7 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Sivas'ta, Fransız hükûmetinin Suriye temsilcisi Picot'u kabulü ve görüşmesi (Bu görüşme esnasında Atatürk ile Picot arasında geçen konuşmadan:

Picot: - Türk Fransız gelecek dostluğu ve müşterek menfaati elinizdedir. Kilikya'ya doğru yürümekte olan millî ordularınızın buldukları yerlerde kalmaları için derhal emir verirseniz her şey esasından halledilmiş olacaktır.

Atatürk: -Fakat benden mümkün olamayacak bir şey istiyorsunuz! Milletin bağımsızlığı tehlikeye girdiği vakit millet, ordularını kendi toplar ve yalnız bir hareket tarzı kabul eder. O da; kurtuluş uğrunda sonuna kadar kanını dökmek! Eğer Kilikya'da Türkün bağımsızlığını almak gibi bir niyetiniz olmadığını gerçekten ispat edecek olursanız, bu orduların üzerinize yürüyerek sizinle muharebeye tutuşacaklarını zannetmem. Görüyorsunuz, istediğiniz şey gerçekten benim elimde değildir!" *M.M.H., s.270; H.T.K., s.73).*

: Atatürk'ün, Demirci Mehmet Efe'nin 3 Aralık 1919 tarihli telgrafına cevabı: "İngiliz Albayı'na evvelce söylediğiniz sözler ve daha sonra gönderilen cevap son derece iftihara değerdir" (*A.M.D.P.I, s.114).*

8 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Salihli Cephesi Komutanlığı'na telgrafı: "Batı Anadolu millî hareketinin birleşik yönetimi 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya verilmiştir" (*A.T.B.D. sayı: 77, b. 1701).*

9 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Konya'da 12. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Bey'e, memleketin içinde bulunduğu durum hakkında mektubu: "...Memnuniyet vericidir ki, bugün istisnasız bütün kolordu komutanları arkadaşlarımız büyük bir iyi niyetle vatanın kuruluşu noktasında görüşlerini birleştirmiştir" (*O.Y.S.,s.196-200).*

: Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: "...Mümessillere, Heyet-i Temsiliye adına telgraflar çekilmesi, memlekette iki Hükümetin varlığını gösterdiği, Fransa Mümessili tarafından açıkça ifade olunmuştur. Hele bunlardan herhangi birine karşı aşağılayıcı sözler kullanılması, doğuştan sahip olduğumuz ahlâk temizliği, sağduyu ve uzak görüşlülükle bağdaştırılamaz. ...Kabinenin fikrini arz ederim" (*N.I, s.303-304).*

- 11 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 10 Aralık 1919 tarihli telgrafına cevabı: "...Millet, kutsal ve meşru haklarına karşı yapılan müdahaleleri, kesin lüzum hasıl olursa, silâhla dahi önlemeye karar vermiştir. Heyet-i Temsiliye'nin, Mümessillere telgraf çekmesi konusuna gelince, bu ancak protestoları içine almaktadır ki, kabinenin onayına da sunulmuştur. Esasen, milli birliğin temsilcisi olmak sıfatıyla Heyet-i Temsiliye'nin millet adına bu gibi müracaatlarda bulunması meşru bir haktır. Eğer Hükûmet de aynı duyarlılığı gösterir ve milletin aynı fikirde olduğunu bu gibi fırsatlarda açıkça ortaya koymaktan çekinmezse, siyasete zarar şöyle dursun, çok büyük faydalar sağlanacağı aşîkârdır. ...Bu gibi hususlarda, temsilcimiz olmak itibariyle sizin, Hükûmeti aydınlatmanız gereğini, memleketin selâmeti adına arz ederim" (*N.I, s.305-307*).
- 12 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Osmanlı Padişahı adına Damat Ferit Paşa'nın İngiltere temsilcileriyle Türkiye'nin İngiliz mandasını kabul ettiğine dair 12.9.1919 tarihinde imzaladığı gizli anlaşma metniyle ilgili Kâzım Karabekir'e telgrafı (*A.T.T.B., s.135-136*).
- : Sivas'ta kurulan "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" Yönetim Kurulu'nun, Atatürk'e telgrafı: "Sizleri kendimize rehber kabul ederek Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti adıyla bir dernek kurduk. Amaç, vatan müdafaa-sıdır. Biz, hemşireleriniz de siz muhterem kardeşlerimizle beraber olacağız, yahut beraber yaşamak hakkını kazanacağız. Bugünden itibaren derneğimiz muhterem kardeşlerimizin vatanî her emirlerini yapmaya hazırdır" (*A.K.M.V.C, s.3*).
- 13 Aralık 1919** : Atatürk'ün, "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" Yönetim Kurulu'nun 12 Aralık 1919 tarihli telgrafına cevabı: "...Anadolu'nun bilhassa pek büyük inkılâplara muhtaç olan kadınlık hayatında, gelecek için pek büyük ilerleme ve uyanış vaat eden bu takdire değer girişim, memleketin her türlü iyiliğini ve mutluluğunu amaç edinmiş olan Cemiyetimizin gerçekten teşekkürünü gerektirdi. Türk kadınlarının nezaket ve ciddiyeti, şefkat ve cömertlik ile karışmış fedakârlıkları, bu gibi toplumsal vesilelerle belirdikçe bütün cihan

nazarında özellikle Avrupa'nın bize karşı olan kamuoyu karşısında geleceğin çağdaş bir Türkiyesini kuracak millî yeteneğimizi ispat edeceğinden, millî ve vatanî menfaatlerde hanımefendilerin de fikrî ve ruhî ortaklığı memleket adına iftihar gerektiren durumdur" (A.K.M.V.C, s.4).

- 13/14 Aralık 1919** : Demirci Mehmet Efe'nin, Atatürk'e bağlılık telgrafı: "...Bu cephe ile ilgili her türlü emirlerinizi tereddütsüz yaptıracağımı arz ve temin ile bence çok kıymetli olan yardımlarınızın devamını rica eylerim" (A.T.B.D. sayı: 77, b.1702).
- 15 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e telgrafı: "...Mütareke'ye, milletlerarası hukuka aykırı en ufak bir hareketi bile protesto etmekten çekinmeyiniz. Millî örgütün kuvvetlenmesine dikkat gösteriniz. Fransızlar Müslüman halka asla zulüm ve yolsuzluk yapmayacaklarına, Ermeni çetelelerini işgal bölgelerinden geri çekeceklerine dair söz vermiş olduklarından Müslüman halk ve millî örgüt tarafından silâhlı olarak bir tecavüz vaki olmamalıdır. Fakat, Fransızlar veya Ermeniler sebebiyet verirse, her türlü karşılık meşru ve vatanseverlik gereğidir" (A.T.T.B., s.137).
- 17 Aralık 1919** : Atatürk'ün, "Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na seçilen milletvekillerinin, Meclis'in açılışından evvel Heyet-i Temsiliye ile görüşmelerinin önemini ve Heyet-i Temsiliye'nin yakında İstanbul'a yakın bir yere nakledileceğini" duyuran bildirisi (N.III, s.1166; A.Ö.A.S., s.55-56).
- 18 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye üeleriyle beraber sabah, Sivas'tan Ankara yönüne hareketi (E.Ö.K.A.B.II, s.487; R.P.H., s.161; İ.A., s.741; A.B.E.B., s.127).
- : Atatürk'ün Sivas il sınırı geçerken Sivas Valisi Reşit Paşa'ya telgrafı: "Vilâyetiniz sınırını geçerken Sivas'ta hakkımızda gösterdiğiniz misafirsevenliğe ve kıymetli yardımlarınıza bir kere daha teşekkür etmeyi bir vazife sayarak cümleten saygılar sunarız" (R.P.H., s.16).
- 19 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Sivas'tan Kayseri'ye gelişi (E.Ö.K.A.B.II, s.490-492; A.K., s.31-43).
- 20 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Kayseri'de Hükümet ve Belediye'yi ziyareti; Raşit Efendi Kitaplığı'nda şehir ileri gelenleri, tüccar ve esnaf-tan bazıları ile bir toplantı yapması (K.K., s.158; E.Ö.K.A.B.II, s.492; İ.A., s.741; A.K., s.45-54).

- 21 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Kayseri'den ayrılırken, Heyet-i Temsiliye'nin candan karşılanması nedeniyle şehir halkına bildirgesi: "...Anadolu'nun kalpten gelen heyecanına bu yolculuğumuzun ilk konak yeri Kayseri'de temas ettik. Bu temasın bıraktığı hürmet ve bağlılık hatırasını, dostluk ve nezaket izlerinin doğurduğu şükran hissini ömrümüz oldukça koruyacağız" (*A.T.T.B.*, s.139;*A.K.*, s.61-64).
- : Atatürk'ün Kayseri'den Mucur'a gelişi ve geceyi Mucur'da geçirmesi (*E.Ö.K.A.B.II*, s.492; *H.T.* ve *M.K.K.*, s.9).
- 22 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Mucur'dan hareketle Hacıbektaş'a gelişi ve geceyi, Çelebi Cemalettin Efendi'nin misafiri olarak, Hacıbektaş'ta geçirmesi (*E.Ö.K.A.B.II*, s.493-494).
- : Talât Paşa'nın, Berlin'den Atatürk'e memleketin geleceğine ait düşüncelerini açıklayan mektubu (*K.S.T.P.İ.M.K.M.*, s.315-321).
- 23 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Hacıbektaş Türbesi'ni ziyareti, akşamüzeri Hacıbektaş'tan Mucur'a hareketi ve geceyi Mucur'da geçirmesi (*E.Ö.K.A.B.II*, s.494; *H.T.* ve *M.K.K.*, s. 17; *A.K.D.D.A.Y.*, s.228).
- 24 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Mucur'dan hareketle Kırşehir'e gelişi, ziyaret ettiği Gençler Derneği'nde konuşması ve derneğin hatıra defterine yazdıkları: "Kırşehir gençlerinin, vatanımızda gençliğin kıymetli bir örneği olduklarını ispat edecek sağlam ve yanılmaz fikirlerle donanmış buldukları inancıyla imza ederiz" (*E.Ö.K.A.B.II*, s.495; *T.V.*, cilt: II, sayı: 10, s.242, 1942; *A.S.D.II*, s.2; *A.H.D.Y.*, s.5).
- 25 Aralık 1919** : Atatürk'ün Kırşehir'den hareketle Kaman'a gelişi ve geceyi burada geçirmesi (*E.Ö.K.A.B.II*, s.496; *H.T.* ve *M.K.K.*, s.41).
- 26 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Kaman'dan hareketle Beynam köyüne gelişi, buradan da Ankara yönüne hareketi, ancak yolların karla kapalı oluşu nedeniyle geceyi, geri dönerek Beynam'da geçirmesi (*E.Ö.K.A.B.II*, s.496-497).
- : İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J.de Robeck'in General Milne'e söyledikleri: "Mustafa Kemal hareketinin bastırılması, şüphesiz pek çok istenir; fakat çok büyük bir kuvvet gerek-

mektedir. iğneleme politikası büsbütün akılsızlık olur” (T.K.S.K., s.82).

27 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye üyeleriyle beraber sabah Beynam köyünden otomobille hareket ederek öğleden sonra Ankara'ya gelişi ve büyük törenle karşılanması (Atatürk, şehre girdikten sonra vali odasında bir müddet istirahat ederek çay içmiş, daha sonra 20. Kolordu'yu ziyaret etmiş, buradan da kendisine ve arkadaşlarına ayrılan Ziraat Mektebi'ne gelmiştir. *N.I, s.332; E.Ö.K.A.B.II, s.499; T.V. cilt: II, sayı: 10, s.249, 1942; İ.A., s.741; T.İ.H., c.II, ks. 2, s.94; M.M.H., s.265; M.M. Ka.II, s.172-173; A.B.E.B., S.127; H.T.A.Ç., s.49-60).*

: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk örgütüne, “Ankara'ya geldiğini ve Heyet-i Temsiliye Merkezi'nin Ankara olduğunu” bildiren telgrafı (*N.I, s.332; M.M.H., s.268; E.Ö.K.A.B.II, s.500).*

29 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Ziraat Mektebi salonunda Ankara halkına, memleketin içinde bulunduğu durumu anlatan uzun konuşması: “Efendiler! Millî örgütümüzün bugün izlediği amaç, vatanın parçalanmaktan ve milletin esaretten kurtarılmasına yöneliktir!” (*N.I, s.357; N.III, s. 1178; İ.A., s.741;A.S.D.II, s.4-15; H.G.A., s. 152).*

: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkezilerine bildirişi: “...Görüşme yeri olarak Ankara seçilmiştir. Muhterem milletvekillerinin Ocak'ın beşinden itibaren Ankara'ya ulaşmaları beklenir” (*N.I, s.337; N.III, s.1167).*

: Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: “...Birçok yüksek rütbeli subay açıktadır. Tutulan yol, kolordulara general ve korgeneral ve daha yukarısı, tümenlere albay rütbesindeki subayların tayini imkânını aramaktır. Nezaretin görüş noktasının yüksek niyetlerinize karşı bulunmasını uygun görmediğim gibi, Anadolu'ya büyük rütbeli çokça subay göndermiş olmak, açıkta kalmış muktadir yüksek rütbeli subayların terfilerini temin gibi düşüncelerin, sizin gayenizi kolaylaştıracağını ümit etmek hakkını, önemle ve hararetle muhafaza etmekte olduğumu arz ederim” (*N.I, s.346-347; O.Y.S., s.206-207).*

- : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 29 Aralık 1919 tarihli telgrafına cevabı: "Barışın gerçekleşmesinden önce, tasarlanan ve uygun bulunan prensibin uygulanması çok büyük sakıncalar doğurur. Harpte yararlık göstererek makam ve mevki kazanmış kimseleri ast durumuna sokmak doğru olamaz. Bu zamansız girişimler, milli örgüt için çalışmakta olan kimselerin iş başından ayrılmalarını ve bu suretle millî birliğin zarar görmesine sebep olur. ...Küçük rütbeli subayların ve doktorların ise bir an evvel gönderilmesi lâzımdır" (*N.I.*, s.347-348; *O.Y.S.*, s.208-209).
- : Vükelâ Meclisi'nde, Atatürk hakkındaki 9.8.1919 tarihli askerlik mesleğinden çıkarılması ve madalyalarının geri alınması kararının düzeltilmesi ve kendisinin askerlikten çıkarılma değil, istifa etmiş olduğunun kabulü ile alınan nişan ve madalyalarının iadesi hakkında yeni karar alınması (*M.M.B.II*, s.270; *A.İ.İ.A.B.*, 8.74). (*Bu kararın Vahdettin tarafından onayı: 4 Şubat 1920*).
- 30 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Epoka gazetesi İstanbul muhabirinin yazılı sorularına cevapları: "Milletin arzuları Sivas Kongresi'nin resmî bildirgesinde açıkça gösterilmiştir. Örgüt, milletin bu arzusu yerine gelinceye kadar vazifesini yapmada, hatta genişlemede devam edecektir" (*A.S.D.V*, s.81).
- : Atatürk'ün Sivas Valisi Reşit Paşa'ya telgrafı: "...Asayişin tam korunması ve her fırsattan yararlanarak Kuva-yi Milliye'nin büyüklük ve kuvvetinin dost ve düşmana gösterilmesi önemle tavsiye olunur" (*A.T.T.B.*, s. 140).
- : Kâzım Karabekir'in, Atatürk'e İngiliz Yarbayı Rawinson'la yaptığı görüşmeyi ve yarbayın Mustafa Kemal'le görüşme arzusunu bildiren telgrafı (*A.M.D.P.I*, s.123-127).
- 31 Aralık 1919** : Atatürk'ün, Yunanlıların İzmir'i ilhaka karar vermeleri karşısında izlenecek hareket bakımından komutanlara yazısı: "..Böyle bir hale karşı bütün kuvvet ve araçlarımızla Yunanlıları vatanımızdan kovmak zarureti karşısında kalacağız" (*A. T. T.B.*, s.141-142).
- Aralık Sonu 1919** : Atatürk'ün, rahip Frew'a Fransızca mektubu: "...İstanbul muhitinde sizinle bağlantı kuran bazı gafil ve menfaat düşkünü kimselerin, sizi yanlış yönlere sevk ettiklerini pek bü-

yük teessüfle anlıyorum. Özellikle Sait Molla ile tertipleyip uygulamasına başladığınız, güvenilir kaynaklardan haber alınan plânın, İngiliz milletinin cidden kınanmasını gerektirecek bir nitelikte olduğunu söylememe müsaadenizi rica ederim. Milletimiz, Sait Molla'nın değil, fakat gerçek vatan-severlerimiz gözüyle görüldüğü takdirde, böyle plânların artık memleketimizde ve milletimiz üzerinde uygulama imkânı kalmadığına kolaylıkla hükmlenir. ...Ancak bu hususta garipliği itibariyle şunu da söylemek mecburiyetindeyim ki, siz bir din adamı iken siyaset oyunlarında ve özellikle kanlı çatışmalarla sonuçlanacak vaziyetlerde rol almak sevdasında bulunmamalıydınız!" (N.I, s.301-302).

-1920-

- 1 Ocak 1920** : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e, bir grup milletvekilinin yazılı isteklerini bildiren telgrafı: "...Şu sırada bazı milletvekillerinin Ankara'ya davet edilmeleri, Meclisin süratle açılmasına engel olacaktır. ...Davet edilme yanlışı yoruma meydan verecek, içeride ve dışarıda itimatsızlık doğuracaktır. ...Ankara'da toplanan kişilerin hemen İstanbul'a dönmeleri için duyuru yapılması beklenilmektedir" (N.I, s.339-340). *Atatürk'ün cevabı: Bk. 9.1.1920.*
- 2 Ocak 1920** : Atatürk'ün, Ankara'dan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne telgrafı: "...Mukaddes birlik, karar ve imanımıza dayanarak meşru isteklerimizin temini gününe kadar son derece ısrarla çalışılması ve bu demecimizden, köylere kadar milletin de haberdar kılınması rica olunur" (M.M.H., s.268).
- 3 Ocak 1920** : Atatürk'ün, Trakya'da Yunan faaliyetleri üzerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı: "...Hükümetçe kesin girişimlerde bulunularak Yunanlıların Doğu Trakya'da olsun tahriklerine karşı durulması önemle arz olunur" (N.I, s.404; N.III, s.1220-1221).
- : Osmanlı Mebusan Meclisi'ne katılacak olan milletvekillerinin, gruplar halinde Ankara'ya gelmeye ve Atatürk ile görüşmeye başlamaları (M.M.H., s.273).
- 4 Ocak 1920** : Atatürk'ün Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya yazısı: "...Meclis'te kuvvetli milliyetperver bir grubun oluşturulması zorun-

luğu vardır. Bu çoğunluk grubunun Kuva-yi Milliye ile yakından anlaşması ve ancak bu suretle mecliste milleti temsil etmesi en önemli bir noktadır. Aksi halde Meclis-i Mebusan yabancılar gözünde milleti temsil edemez” (N.III, s.1171).

- : Atatürk'ün, -Fransızların Adana ve Kilis'te yaptıkları zulümleri itilâf Devletleri temsilcileri katında protesto ettiklerini bildiren- Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin telgrafına cevabı: “Türk kadınına, Müslüman kadınına has olan yüksek şefkatin yayılış kaynağı olan derneğimize, Heyet-i Temsiliyemiz teşekkürlerini ve minnetlerini sunar. Millet, böyle kız kardeşlerini mukaddes bütünlüğümüzün öncüsü görmekle meşru mücadelesinde azim ve imanın bir kat kuvvet bulduğunu görmekle mesuttur” (A.K.M.V.C., s.6).
- : Atatürk'ün, Kilis'teki Fransız zulümleri hakkında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine telgrafı: “Vahşi kavimlere bile bu asırda uygulanmasına beşer vicdanının kabul etmeyeceği bu zalimane tedbirlerin, bütün Merkez Heyetleri'nce protesto olunması tavsiye olunur” (A.T.T.B., s.143).

6 Ocak 1920 : Erzurum'da, Atatürk'ün Erzurum milletvekili seçildiğine dair mazbatanın düzenlenerek imzalanması (Atatürk'e verilmek üzere Ankara'ya gönderilmiştir. G.K.G., s.133; M.K.P.E.E., s.191;A.A.B.Y.V., s.470-471).

7 Ocak 1920 : Atatürk'ün, İzmir'i Yunanistan'a katma hazırlıkları üzerine, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine, bu durumun İtilâf Devletleri temsilcileri katında protesto edilmesini bildiren telgrafı: “Protestonamede, Anadolu'da ikinci bir Madekonya kurulmasına asla müsaade etmeyeceğimizin, bu sebeple, bu haksızlığın bir an evvel düzeltilmesi ile işgalin hemen kaldırılması gibi esasların yer almış olması tavsiyeye değer görülmektedir” (A.T.T.B., s.148-149).

- : Atatürk'ün, siyasî vaziyet ve yapılması gereken hususlar hakkında Ali Fuat Paşa'ya yazısı (H.T.V.D., sayı: 55, v.1260; A.T.B.D., sayı: 79, b.1741; A.B.E.B., s.123-133).

- 8 Ocak 1920** : Atatürk'ün, millî emeller aleyhinde yazılara yer veren gazetelerin İstanbul Basın Cemiyeti'ne bildirilerek protesto edilmesi hakkında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri'ne genelgesi (*A.T.T.B.*, s.150).
- : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in 30 Aralık 1919 tarihli telgrafına cevabı: "Eğer Rawlinson, hükûmeti tarafından Heyet-i Temsiliye ile görüşmeye yetki sahibi bir vaziyette bulunursa, bir an evvel Ankara'ya gelmesi faydalı görülmektedir. Yetki sahibi olmadığı takdirde buraya kadar gelmesine lüzum yoktur" (*A.M.D.P.I*, s.130).
- 9 Ocak 1920** : Atatürk'ün, Yunanlıların resmî veya gayiresmî, Aydın Vilâyeti'nin kendilerine bağladığını ilân ihtimaline karşı "Yunanlıları memleketten çıkarmak için uygulanacak plan" hakkında komutanlara gizli telgrafı (*A.T.T.B.* s,152; *A.H.A.* 1976, s.23-28; *İ.H.*, s.423-426; *M.M.H.*, s.279, 285, 287).
- : Atatürk'ün, İstanbul'da toplanacak meclis için milletvekillerinin, görüşmek üzere Ankara'ya gitmelerinin tehirini isteyen bir grup milletvekiline, Harbiye Nazırı Cemal Paşa aracılığıyla cevap telgrafı: "Ankara'ya gelmenin yanlış yorumlara uğrayacağına dair, Harbiye Nazırı Paşa aracılığıyla bildirilen görüşlerinizi öğrendik. Mesele vatan ve milletin hayatıyla ilgilidir. Millî Meclisle, millî örgüte dayalı kuvvetli bir grup oluşturulmaz ve Sivas Kongresi'yle milletin cihana ilhan ettiği kararlar, Meclisin büyük çoğunluğu tarafından bir inanç ve ilke olarak kabul edilmezse, millî hizmetimizin temin edeceği başarı boşa gider. Memleket bir felâkete maruz kalabilir. Bu nedenle birtakım vatansız ve dinsizlerin propagandaları, bizim için uyulacak bir kural olamaz. Gaye, milletin ve vatanın kurtuluşudur. Bir iki gün için Ankara'ya gelişleriyle karşılıklı görüşme ve işbirliği yapılması bizce pek önemlidir" (*N.I*, s.344).
- : Atatürk'ün Erzurum'dan milletvekili seçilmesi nedeniyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Heyeti'ne teşekkür telgrafı: "Erzurum halkı muhterem hemşehrilerim tarafından gösterilen yakınlık, sevgi ve güvene teşekkürü görev sayarım" (*A.T.T.B.*, s.160).
- 10 Ocak 1920** : Ankara'da, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yayın organı olarak yayımlanmaya başlanan Hâkimi-

yet-i Milliye gazetesinin ilk sayısı (Hâkimiyet-i Milliye gazetesini, başlangıçta haftada 2 defa, 18 Temmuz 1920'den itibaren haftada 3 defa yayımlanmış, 6 Şubat 1921 tarihinden itibaren günlük olmuştur). (*T.M.İ.P.*, s.213; *M.M.Basını*, s.123; *T.G.T.*, s.193; *İ.A.*, s.742; *H.T.A.Ç.*, s.81-82; *M.M.A.A.K.*, s.588; *M.M.A.B.*, s.61).

: General Milne'in raporu: "...Şartlan ağır bir barış, Mustafa Kemal'i kuvvetlendirir" (*T.K.S.K.*, s.84).

11 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne ve basına, İngiltere Başbakanı Lloyd George'un İstanbul ve Boğazlarla ilgili düşüncelerini protesto eden telgrafı (*A.T.T.B.*, s.161).

: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri'ne, Heyet-i Temsiliye'nin gözetimi altında yayımlanmaya başlayan Hâkimiyet-i Milliye gazetesine abone kaydedilmeleri hakkında genelgesi (*M.M. Basını*, s.125-126).

12 Ocak 1920 : İstanbul'da son "Osmanlı Meclis-i Mebusanı"nın açılması (Meclis, İstanbul'un işgali üzerine 18 Mart 1920 günü son toplantısını yaparak çalışmalarına ara verme kararı almış, 11 Nisan 1920'de de Padişah iradesiyle kapatılmıştır). (*N.İ.*, s.363; *M.M.B.II*, s.307; *M.M.H.*, s.313; *İ.H. ve M.M.II*, s.225-226; *M.M.Ü.Y.T.H.*, s.1944; *A.K.D.D.A.Y.*, s.249).

: Atatürk'ün, Konya'da bulunan Albay Fahrettin (Altay) ve Trakya'da bulunan Albay Cafer Tayyar (Eğilmez) Beylere telgrafı: "İstanbul'da Prens Sabahattin Bey'le görüşülmüştür. ...Kendisi, Kuva-yi Milliye'den yanadır. İzmir harekâtını pek meşru telâkki etmektedir. Kuva-yi Milliye ileri gelenleriyle İstanbul'da işbirliğine hazırdır" (*O.İ.İ.H.M.M.*, s.741).

14 Ocak 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın açılışı nedeniyle Heyet-i Temsiliye adına Meclis Başkanlığı'na tebrik telgrafı: "...Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk örgütü altında kuvvetlerini, emellerini ve ruhlarını birleştirmiş olan millet, bugünden itibaren yalnız kendi iradesini temsil ve bilfiil hâkim kılacak olan Meclisin koruyucusu vaziyetindedir ve bağımsızlık ve varlığının sonuna kadar savunulması yolunda onun en fedakâr bir dayanağıdır" (*A. T. T.B.*, s.163-164).

- 20 Ocak 1920** : Albay İsmet (İnönü) Bey'in -birinci defa- İstanbul'dan Ankara'ya gelişi ve Atatürk'le beraber Erzurum'da bulunan Kâzım Karabekir'e gönderdikleri telgraf: "Ankara'dan samimî selâmlar göndererek gözlerinizden öperiz" (*İ.H.*, s.426; *İ.İ.B.K.*, s.199; *A. ve T.C.T.K.*, s.129) (*İsmet (İnönü) Bey, 10 Şubat 1920 günü İstanbul'a hareket etmiştir*).
- : İstanbul'da İtilâf Devletleri Yüksek Komiserlerinin, Ali Rıza Paşa Hükûmeti'ne "Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat (Çobanlı) Paşa'nın 48 saat içinde görevlerinden çekilmelerini bildiren" ortak notası (*İ.H. ve M.M. II*, s.295). (*Cemal Paşa, söz konusu notayı bir gün sonra Atatürk'e bildirirken, yanlış olarak "İngilizlerin notası" şeklinde ifade etmiştir. İ.H. ve M.M.M, s.297-298*).
- 21 Ocak 1920** : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "İsmet Bey en nazik ve mühim bir devreye girdiğimizi göz önüne alarak bizi kıymetli çalışmasından yararlandırmak ve bu devrenin gelişmesine kadar Heyet-i Temsiliye'de bulunmak üzere gelmiştir. Hep beraber gözlerinizden öperiz" (*A.T.T.B.*, s.167).
- : Atatürk'ün, çalışmaları hakkında bilgi sunan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne telgrafı: "...Vatanperver girişimlerinizi takdir ve tebrik ediyoruz" (*A.K.M.V.C.*, s.8).
- : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: "İngilizler, hükûmete verdikleri bir notada, benim ile Cevat Paşa Hazretlerinin vazifeden çekilmekliğimizi istediler. ...Vaziyet benim ile Cevat Paşa'nın çekilmemizi gerektirdi. Kabineyi müşkül duruma sokacak bir harekette bulunulmamasını rica ederim. Aksi halde vaziyet, tasavvur ettiğimizden daha tehlikeli olur" (*N.I.*, s.363).
- 22 Ocak 1920** : Atatürk'ün, İngilizlerin verdiği nota üzerine nazırlıktan istifa ettiğini bildiren Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı: "...Heyet-i Temsiliye'nin bir temsilcisi olan zat-ı devletlerinin, Heyet-i Temsiliye'nin haberi olmaksızın ve hatta onun görüşüne rağmen çekilmeniz kabul edilemez. İngilizlerin, sizi zorla vazifeden ayırmaları ihtimali bile bizim hesabımızdadır ve süratle önlemleri alınmıştır. Metanetle mevkinizi korumanız kesin isteğimizdir" (*N.I.*, s.365).

- : Atatürk'ün, Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya telgrafı: "İngilizlerin, Harbiye Nazırı'nın ve Genelkurmay Başkanı'nın değiştirilmesini istemeleri, devletin siyasî bağımsızlığına kesin bir tecavüzdür. ...Siyasî bağımsızlığımıza yapılan bu açık tecavüzü, devletçe kabul eder ve milletçe sessiz kalırsak, siyasî varlığımız aleyhinde en kötü karar ve uygulamalara kendi tarafımızdan yol vermiş olacağımıza şüphemiz yoktur. Bu nedenle İngilizlerin İstanbul'da muhtemel tecavüzleri ne şekil ve ne dereceye varacak olursa olsun, içeride ve dışarıda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dayandığı bilinen Hükümetin, bu teklifi şiddetle reddetmesi ve Harbiye Nazırı ile Genelkurmay Başkanı'nın yerlerinde bırakılması kesin isteğimizdir" (*N.I, s.366-367*).
- : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı: "İngilizlerin emri sonucu olarak Harbiye Nezareti'ni terk ettiğiniz anlaşılıyor. ...Eğer görev başına gelmemekte ısrar ederseniz, İngilizlerin, milletin bağımsızlığını bozduğunu ilân ederken, Harbiye Nazırı'nın da vatanî vazifesini yerine getirmekten sorumlu olduğunu ağır bir şekilde ilâve etmek mecburiyetindeyiz" (*N.I, s.367*).
- : Atatürk'ün, İngilizlerin İstanbul'da Harbiye Nazırı ile Genelkurmay Başkanı'nın görevden uzaklaştırılmalarını istemeleri üzerine milletvekillerine bildiri: "...İngilizlerin tecavüzü geri alınmadığı takdirde Meclis'in vazifesi, Anadolu'ya geçmek ve milletin idaresini üzerine almaktır. Bu hareket, bütün milletin kuvvetlerini kendisinde toplamış olan Kuva-yi Milliye tarafından her yönüyle desteklenecektir" (*N.I,s. 371*).
- : Atatürk'ün, kolordu komutanlarına direktifi: "İngilizler İstanbul'da nazır veya mebuslardan bazılarını tutuklarsa, karşılık olarak Anadolu'da bulunan İngiliz subayları tutuklanacaktır" (*N.III, s.1194; İ.H., s.426*).

23/24 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine, "Merkez Heyetleri'nin çekeceği telgraflardan ücret alınmayacağına dair Posta ve Telgraf Başmüdürlüklerine talimat verildiğini" bildiren yazısı: "Aksine harekete cüret edecek memurların isimlerinin Heyet-i Temsiliye'ye bildirilmesi" (*A.T.T.B., s.168*).

24 Ocak 1920 : Atatürk ve Ali Fuat Paşa'nın imzası ile "Güney cephesindeki hareketler ve yapılması gereken hususlar" hakkında ilgi-

lilere genelge yayımlanması: "...Kolorduların bu direktife ve evvelce verilen plâna göre millî kuvvetleri hemen teşkil ve harekete hazır bulundurmaları lâzımdır" (*M.M.H.*, s.289; *A.T.T.B.*, s. 169-171).

: Atatürk'ün, İstanbul'da bulunan Rauf (Orbay) Bey'e telgrafı: "Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin, İstanbul'da güvenle dağıtımının sağlanması için gerekli önlemlerin alınması, nereye ne kadar verildiğinin bildirilmesi" (*M.M.A.B.*, s.67).

28 Ocak 1920 : Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın gizli toplantısında Misak-ı Millî'nin kabulü (*İ.H.*, s.434; *Ü.M.*, s.81; *M.M.M.T.*, s.123; *E.Ö.KA.B.II*, s.542; *T.M.M.I*, s.195; *T.İ.H.*, c.II, ks.2, s.95, 100; *İ.A.*, s.742; *İ.H.E.*, s.98-99; *T.IV*, s.45; *A.H.A.*, 1977, s.45-46, 51-52; *A.M.D.P.I*, s.132-133; *A.A.*, s.85; *İ.H.* ve *M.M.II*, s.315-318; *A.T.D.P.*, s.8; *A.D.T.D.P.*, s.454; *T.A.T.D.T.G.*, s.52-53, 212; *M.M.K.III*, s.16; *M.M.Ü.Y.T.H.*, s. 1944). (17 Şubat 1920'de, Misak-ı Millî'nin yabancı parlametolara ve basına bildirilme kararı alınmıştır).

28/29 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Öğüt gazetesinin İtalyanlar tarafından kapatıldığını bildiren Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı'na telgrafı: "...Diğer bir gazete imtiyazı alarak onu yayımlamak uygun olur. İstanbul katında şikâyetinize devam ediniz. Biz de girişimlerinizi takip eder ve sonucu bildiririz" (*A.M.D.P.I*, s.137).

29 Ocak 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'da düzenlenen "Pierre Loti"ye anma törenine telgrafı: "Pierre Loti, hakkı temsil eden ve mazlumlar adına haykıran ilk ve son Avrupalıdır. Avrupa'dan en ziyade ümitsiz olduğum şu günlerde, Avrupa'dan yükselen bu yegâne hak sesinin sahibini kutlarım." (*M.G.G.C.*, Y. S. ,20.1.1945).

: Atatürk'ün, Balıkesir'de 61. Tümen Komutanı Albay Kâzım (Özalp) Bey'e -Akbaş baskını nedeniyle- telgrafı: "Köprülülü Hamdi Bey'in fedakârane ve cesurane hareketle elde ettiği imrenilecek başarı nedeniyle teşekkürlerimizin kendisine bildirilmesine aracı olmanızı rica eder, böyle büyük bir başarıya neden olan sizi tebrik ederiz" (*N.III*, s.1210).

: Atatürk'ün, Maraş'ta Fransız ve Ermenilerin yaptıkları katliamlar sebebiyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine telgrafı: "...Her tarafta mitingler yapılarak

Hükümet Merkezi ve yabancı temsilcilerine bu zulümlere bir son verilmesi için müracaat olunması” (A.T.T.B., s.174).

- 29/30 Ocak 1920** : Atatürk'ün, İstanbul milletvekili Reşat Hikmet Bey'in İngilizler tarafından tutuklandığını bildiren Rauf (Orbay) Bey'e cevabı: “...Bir milletvekilinin tutuklanması Meclis-i Mebusan'ın güvenliğini bozma olup ve bu tutuklamaya sessiz kalma bütün milletvekillerinin tutuklanması hakkını onaylamak demektir. Bu sebeple Meclis'çe kesin girişimlerin yapılması lâzımdır. Girişimlerin sonucuna göre milletvekillerinin vereceği karar, her bakımdan yerine getirilecektir. Cevabı bekliyoruz” (A.T.T.B., s.176).
- : Atatürk'ün, Meclis-i Mebusan'a katılan Rauf (Orbay) Bey'e telgrafı: “...Nazırların zorla düşürülmesi, milletvekillerinin tutuklanması ve buna benzer olaylardan, Kuva-yi Milliye aleyhtarlığı, Meclisin kapatılması ihtimali ve millî müdafaya girişme zamanının yakın olduğunu zannediyoruz” (N.III, s. 1199; A.H.A., 1976, s.49).
- 31 Ocak 1920** : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne, -İngilizler tarafından tutuklanan- Reşat Hikmet Bey'in, yapılan girişimler sonucu serbest bıraktırdığını bildiren telgrafı (A.T.T.B., s.178).
- 2 Şubat 1920** : Atatürk'ün, Maraş'ta Bitlis Defterdarı'nın eşinin gösterdiği kahramanlıklar nedeniyle, bütün Müdafaa-i Hukuk şubelerine yazısı: “...Milletimizin fedakârlığı sayesinde varlığını ve bağımsızlığını kurtarmayı hedef edinen, savaş alanlarında bile kadınları erkekleriyle yarışan milletimizin millî gayede başarıya ulaşacağı hakkındaki ölmez inancımız bu fedakârlık örneğiyle de takviye edilmektedir” (A.H.A., 1976, s.87).
- 3 Şubat 1920** : Atatürk'ün, Akbaş cephaneliğinin Kuva-yi Milliye kahramanlarından Köprülülü Hamdi ve arkadaşları tarafından basılmasından sonra İngilizlerin Bandırma'ya 200 kişilik bir kuvvet çıkarmaları üzerine kolordu komutanlarına emri: “Cephedeki millî kuvvetlerimizin direnişini azaltabilecek ve lüzumu halinde bağımsızlığımızı savunma esnasında bizi zayıf düşürmek amacıyla yabancıların yeniden meydana gelecek işgal ve tecavüzlerine karşı, bütün komutanlarımızın son derece kararlılıkla hareket etmelerini bilhassa rica ederim” (N.III, s.1212).

- 4 Şubat 1920** : Atatürk hakkında, aldığı madalya ve nişanların tekrar kendisine iadesini öngören 29 Aralık 1919 tarihli Vükelâ Meclisi kararının Padişah Vahdettin tarafından onaylanması (*A.D.B.B.*, s.456; *A.İ.İ.A.B.*, s.79; *H.T.B.D. sayı: 82, b.1783*).
- : Rauf Bey'in, İstanbul'dan Atatürk'e telgrafı: "Grup için uğraşıyoruz. Mebuslar arasında mevki ve rütbe düşkün olanların varlığı, fikirlerde sertlik ve hemen her mebusu ayrı ayrı kazanmak gibi bir zorunluk doğurmaktadır. Durum o derece naziktir ki, Müdafaa-i Hukuk'tan olan mebuslardan söz verenlerin büyük bir bölümü bile, bu isim etrafında toplanmaktan kaçınmışlardır" (*A.H.A. 1977, s.21-24*).
- 5 Şubat 1920** : Atatürk'ün, bazı komutanlara ve İstanbul'da Rauf Bey'e genel siyasî durum ve izlenecek yol bakımından görüşlerini bildiren yazısı: "...Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti için ivedi bir vazife, siyasî durumun gereklerine uygun önlemleri, Hükümetle fikir uyumu içinde düşünmeye imkân olup olmadığını bir an evvel kestirmektir. Eğer böyle bir Hükümet kurmaya imkân yoksa ne yazık ki, ümitli olmaya sebep görülmüyor. Aldanmayarak bu vaziyeti şimdiden görmeli ve kabul etmeliyiz" (*A.T.T.B.*, s.180-184; *K.S.İ.Y.I.*, s.480).
- : Rauf Bey'in, İstanbul'dan Atatürk'e telgrafı: "Şu kadar var ki, mebusların tümünde büyük bir fikir sertliği ve duraksama seziliyor. Çok içten ve açık davrandığımız halde, ne yazık ki, zorluklar karşısında çalışıyoruz. Bizden olanlar bile üzücü bir durumda bulunuyorlar. Bununla birlikte kuvvetli bir grup oluşacağına kuşquamız yoktur" (*A.H.A.*, 1977, s.25).
- 6 Şubat 1920** : Rauf Bey'in, İstanbul'dan Atatürk'e Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda 70 kişilik "Felâh-ı Vatan Grubu" oluşturulduğunu bildiren telgrafı (*S.O.M.M.F.V.İ.*, s.14).
- 7 Şubat 1920** : Atatürk'ün, 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'e telgrafı: "İstanbul'dan Rauf Bey'in bildirdiğine göre... Müdafaa-i Hukuk'tan olan mebuslardan söz verenlerin büyük kısmının bile, bu isim etrafında toplanmaktan kaçınıp mecburen gruba "Felâh-ı Vatan" adının verildiği" (*A.H.A. 1977, s.33*).
- 9 Şubat 1920** : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye bildirimlerinin en uzak köylere kadar ulaştırılması hakkında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-

i Hukuk Cemiyeti şubelerine telgrafı: "...Memleketin hayat ve devamlılığının söz konusu olduğu bugünlerde Heyet-i Temsiliye tarafından yayımlanan her türlü bildirinin Merkez Heyetleri tarafından köylere kadar yayılması bir vatan vazifesi olduğundan buna son derece önem verilmesi özellikle tavsiye olunur" (A.T.T.B., s.189).

10 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Maraş'taki mahallî kuvvetlere para yardımında bulunan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne övgü ve teşekkür yazısı: "Feci katliamlarla tecavüzlere maruz kalan Maraşlı kardeşlerimizin imdadına koşan fedakâr Kuva-yi Milliye efradı hakkında, Sivas hanımlarının yaptıkları yardımlara ve gösterilen hamiyet ve şefkat eserlerine teşekkürlerimizi sunarız" (A.K.M. V.C., s.11).

10/11 Şubat 1920: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine çeşitli cephelerde seyreden olaylar hakkında bilgi veren telgrafı (A.T.T.B., s.190-191).

12 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti-Merkez Heyetlerine Maraş'ta Fransızlara karşı kazanılan başarıyı ve düşmanın şehirden çekildiğini bildiren telgrafı (A.T.T.B., s.193).

: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine Urfa şehrinin 8/9 Şubat 1920 gecesi Fransızlar mağlup edilerek Kuva-yi Milliye tarafından işgal edildiğini bildiren telgrafı (A.T.T.B., s.194-195).

: Rauf Bey'in, İstanbul'dan, Atatürk'ün 5 Şubat 1920 tarihli yazısına cevabı: "...Hepimiz aynı fikirdeyiz. ...Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'ya, bu görüşe göre izahatta bulundum" (K.S.İ.Y.I, s.492-493).

13 Şubat 1920 : Atatürk'ün, çalışma raporlarını sunan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne teşekkür yazısı: "Vatanın kuruluşu uğrunda yapılan yüksek çalışmalarınızın yararlı olmasını ve bizlere büyük bir cesaret ümidi veren mücadelelerinizin art arda başarıya ulaşmasını temenni ederiz" (A.K.M.V.C., s. 12).

: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine Maraş'taki Fransız ve Ermeni zulümlerini pro-

testo etmelerini isteyen telgrafı: "...İnsanlık tarihinin sayfalarını lekeleyecek olan bu zulümlere süratle bir son verilmesi, hainane bir şekilde zorla girilen sevgili memleketimizden işgalin kaldırılması için büyük mitingler yapılmasıyla, ilgili Osmanlı makamlarına ve İstanbul'da bulunan tarafsız Hükümetler elçilerine ve İtilâf temsilcilerine, barış konferansına telgraflarla birbiri ardınca müracaatta bulunulması önemle rica olunur" (A.T.T.B., 197-198).

14 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine Kafkas bölgesindeki Ermeni ve Gürcü faaliyetleri hakkında bilgi veren telgrafı (A.T.T.B., s.200-201).

: Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın, vilâyetlere Kuva-yi Milliye ve Heyet-i Temsiliye aleyhine genelgesi (A. ve T.C.T.K., s. 135).

15 Şubat 1920 : Atatürk'ün, güney bölgesinde yeni bir düşman taarruzuna karşı alınacak önlemler hakkında ilgili komutanlara yazısı: "...Gelecekte siyasî vaziyet ne olursa olsun Fransızlarla Ermenilerin Maraş civarındaki mağlubiyetlerini tamire çalışacakları şüphesizdir. ...Kuvvetli millî müfrezeler oluşturularak bunların başına en yetenekli arkadaşların atanması" (A.T.T.B., s.201-203).

: Atatürk'ün, sağlık durumunun yolculuğa imkân vermemesi nedeniyle İstanbul Meclis-i Mebusanı'na katılamayacağına dair Doktor Refik (Saydam) Bey tarafından rapor düzenlenmesi (A.A.B.Y.V., s.475).

16 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Burdur Askerlik Şubesi Başkanı'na telgrafı: "Sık sık temasa gelindiği anlaşılan İtalyanlara karşı Kuva-yi Milliye'nin hareket ve girişimleri hakkında gerçek bir ağız sıkılığı izlenmesi" (A.M.D.P.I, s.43).

17 Şubat 1920 : Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Misak-ı Millî'nin yabancı parlâmentolara ve basına bildirilme kararı (Ü.M., s.79; G.G.II, s.53; İ.A., s.742; T.B.M.M., s.22; İ.H. ve M.M.II, s.318,349; M.M.Ka.III, s.16-17; AA., s.85; M.M.Ü.Y.T.H., s.1945).

: Atatürk'ün, Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın millî örgüt aleyhindeki 14.2.1920 tarihli genelgesi nedeniyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne genelgesi: "...Yaşam ve varlığını

sürdürme esasından ibaret olan millî teşkilâtın vatanın her köşesinde, geniş ve kapsamlı bir şekilde örgütlenmesine önceki gibi devam edilmesini bütün Merkez Heyetleri'nden bir kere daha rica ederiz" (*N.I.*, s.379; *M.M.B.II*, s.365; *U.S.T.*, s.47).

: Atatürk'ün, Osmanlı Meclis-i Mebusan Başkanlığına, sağlık durumunun elverişsizliği sebebiyle İstanbul'a gelemediğini bildiren telgrafı: "Hastalığım sebebiyle bugünlerde hareketime imkân yoktur. İzinli sayılmamı rica ederim" (*A.A.B.Y.V.*, s.475-476). (Bu telgrafın İstanbul'a ulaşmasını takiben Meclis Umumî Heyeti'nce izinli olduğu kabul edilmiştir).

19 Şubat 1920 : Harbiye Nazırı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, kolordu komutanlarına gönderdiği "İtilâf Devletleri'nin hoşnutsuzluğunu doğuracak hareketlerden kaçınılmasıyla ilgili" genelgesinin bir suretini telgrafla Atatürk'e gönderişi: "...Sadrazam Paşa Hazretleriyle görüşerek şu önemli anımızda mevcudiyetimizden memnun olmayan düşmanlarımıza memleketimizin dahilinde şikâyetler doğuracak vesileler bırakmış olmamak için siz kardeşimize de, esasen daima esirgememek-te bulunduğunuz kıymetli yardımlarını ricaya karar verdik" (*A.T.T.B.*, s.206).

20 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Talât Paşa'nın Berlin'den gönderdiği 22 Aralık 1919 tarihli mektubuna cevabı (*K.S.T.P.İ.M.K.M.*, s. 321 - 329)

: Atatürk'ün Harbiye Nazırı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın 19.2. 1920 tarihli telgrafına cevabı: "...Millî mevcudiyetimizin korunması ve hayat ve bağımsızlığımızın kurtarılması zaruretlerinden doğan Kilikya, İzmir millî cephelerinde milletimizin şimdikiye kadar döktüğü kan, yaşamak hususundaki tarihî kararının büyüklük derecesini ispata kâfi olduğundan millî emellere uygun bir barışa kavuşacağımızı ümit ettirmektedir. Memlekette tabîî huzurun meydana gelişi, ancak böyle bir barışa kavuşmakla mümkün olacaktır" (*A.T.T.B.*, s.207-208).

21 Şubat 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'da bulunan Rauf (Orbay) Bey'e yazısı: "...Hükûmete karşı kesin bir vaziyet almak zamanı gelmiş-

tir. Sadrazam'a ve Dahiliye Nazırı'na açıkça söylemek gerekir ki, Kuva-yi Milliye, sonuca kadar faaliyetine devam edecektir!" (N.I, s.385-387).

: Atatürk'ün Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın millî örgüt aleyhindeki 14.2.1920 tarihli genelgesi nedeniyle, Harbiye Nazırı Fevzi (Çakmak) Paşa'ya telgrafı: "...Memleketimizin işgal edilmiş parçalarından düşmanların çekildiğini görmeden veya hiç olmazsa çekileceğine tam kanaat hasıl olmadan, yerine getirilmeyen vaatlere gereğinden fazla önem vererek memleket talihinin yegâne dayanak noktası bulunan Kuva-yi Milliye'yi dağıtmaya yönelik girişimlerin tarihî sorumluluk derecesini Sadrazam Paşa Hazretlerinin lütfen etraflıca düşünmelerini rica ederim. Hükûmetin Kuva-yi Milliye'yi ortadan kaldırma taraftarı olduğunu bir an bile hatırıma getirmek istemediğimizden, siyaset gereğidir diye uygulanacak tedbirlerde her şeyden evvel Kuva-yi Milliye'nin dokunulmazlığını düşünmenin, vatanın yüksek menfaatleri gereği olduğu görüşünderiz" (A.T.T.B., s.209-210).

22 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne, bağımsızlık savaşı uğrunda gösterilen birlik ve beraberliğin sonuna kadar sürdürülmesini isteyen genelgesi (A.T.B.D., sayı: 80, b.1758).

23 Şubat 1920 : Atatürk'ün İstanbul Hükûmetinin Kuva-yi Milliye aleyhindeki hareket ve girişimleri hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı (İ.H., s.454-455; A.T.T.B., s.216-218).

: İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J.de Robeck'in, Lord Curzon'a yazısı: "...Anadolu'daki bütün hareketler, Mustafa Kemal Paşa tarafından millî hareketin parçaları olarak tertiplenmektedir. ...Bizim aldığımız kararlara hürmet etmeyen yegâne halk, Türk halkıdır" (İ.G.B.T., s.257).

24 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne, kuruluşun önemi ve gereği üzerinde köylülerin uyarılmasını isteyen genelgesi (A.T.B.D., sayı: 80; b.1758).

25 Şubat 1920 : Atatürk'ün, bazı komutanlarla İstanbul'da Rauf (Orbay) ve İsmet (İnönü) Beylere, iç ve dış siyaset hakkında düşüncelerini açıklayan ve onlardan da görüş isteyen yazısı: "Hü-

kûmet Merkezi, milleti her vesile ile kuvvetten düşürecek yabancı tekliflerini derhal kabul ve gereğine girişmektedir. Muhaliflerin eylemli girişimlerine mâni olmak şöyle dursun, Kuva-yi Milliye'nin dağılmasına sebep olacak genelgeler yaymaktadır. ...İtilâf Devletleri'nin kuvvete dayanarak yapmaları hatıra gelen menfi teklifleri karşısında Millî Meclis ile Hükümet'in ne gibi tedbirler ve tertibat hazırladıklarını öğrenmeyi, davranış şeklini belirleme için gerekli görmekteyiz" (K.S.İ.Y.I, s.486-489; A.T.T.B., s.219-221).

27/28 Şubat 1920: Atatürk'ün, Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti'ne telgrafı: "Maraşlı kahraman kardeşlerimizin her çeşit isteklerinin süratle yerine getirilmesi, gerekenlere ve Maraş Kuva-yi Milliye Komutanlığı'na yazılmıştır" (A.H.A., 1976, s.79).

29 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Anzavur İsyanı ve Ahmediye Cemiyeti hakkında komutanlıklara geniş bilgi veren telgrafı (İ.H., s.478,479; A.T.T.B., s.224-226).

: Atatürk'ün, 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya telgrafı: "...İngilizlerin kanunsuz ve maksatlı olan istekleri gerçekleşse ve Kolordu Komutanı unvanınız alınsa bile, Ali Fuat Paşa'nın yaptığı gibi bölgenizde kalarak hizmete devam etmeniz gerekir. Görüşünüzün bildirilmesini rica ederim" (M.B.S.G.A., s.293).

1 Mart 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'da bulunan İtilâf Devletleri temsilcilerine ve Amerika Yüksek Komiseri Amiral Bristol'e, Anadolu'da Ermenilerin öldürüldüğüne dair gerçek dışı haberleri yalanlayan yazısı: "...Bu uydurma Ermeni kırım meselesi ve tüm dünyayı aldatmak için yaratılan bu kin ve hırs ürünü propagandaların niteliği hakkında uygarlık ve insanlık dünyasının bir kere daha aydınlatılması ve bu suretle haksızlığa uğramış Türk milletinin iğrenç ve alçakça bir suçlamadan arındırılması için İtilâf Devletleri ile Amerika Hükümetinin adaletseverlik duygularına müracaat ediyoruz" (A.H.A. 1982; b.2).

: Albay İsmet (İnönü) Bey'in, Atatürk'ün 25.2.1920 tarihli yazısına İstanbul'dan cevabı: "...İtilâf Devletleri gene iç anlaşmazlığı artırma ve Kuva-yi Milliye aleyhtarlığını cesaretlendirme ve kuvvetlendirme için pek ziyade faaliyete başla-

mışlardır. Bizim karşı önlemlerimiz silâh ve cephaneden başka subay, paraca Anadolu'yu destekleme, Kuva-yi Milliye aleyhtarlığını gizli ve açık şekilde takip ve ortadan kaldırma, Rusya'dan hiç olmazsa doğru bilgi elde edilmesini temin etmektir" (*K.S.İ.Y.I, s.490-492*).

1/2 Mart 1920 : Atatürk'ün İngilizlere silâh teslim edilmemesi ve silâh depolarının memleketin iç kısımlarına nakledilmesi hakkında I. Kolordu Komutanlığı'na telgrafı (*A.İ.İ.A.B., s.84-85*).

2 Mart 1920 : Atatürk'ün, Cemiyet-i Ahmediye hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Ahmediye teşkilâtını yapanların yeni bir Derviş Vahdeti faciası doğurmak istediklerine şüphe yoktur" (*I.H., s.477; A.T.T.B., s.235*).

3 Mart 1920 : İsmet (İnönü) Bey'in, İstanbul'daki durum ve Kuva-yi Milliye aleyhindeki faaliyetler hakkında Atatürk'e telgrafı (*N.I, s.393-394*).

: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne, merkez şubelerin resmî işlemlerinin tamamlanmasını isteyen genelgesi (*U.S. T., s.47*).

: Atatürk'ün, Kara Vasıf ve Baha Sait Beylerin girişimlerinin Heyet-i Temsiliye tarafından uygun görülmediğine dair Kâzım Karabekir'e telgrafı: "İçeride ve dışarıda siyasî ve icraî tedbirlerden millete karşı, dünyaya karşı, tarihe karşı Heyet-i Temsiliye'nin sorumlu olduğunu açıkça bildirdik. Baha Sait Bey'in Bakû'de bulunduğu anlaşılıyor. Oradaki kişilere bu adamın Cemiyetimiz ve memleketimiz adına hiçbir sıfat ve yetkiye sahip olmadığını tarafınızdan bildirilmesi" (*I.H., S.482; A.T.T.B., 231-232*).

: Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin istifası (*A. ve T.C.T.K., s.137*).

3/4 Mart 1920 : Atatürk'ün, Manyas ve Gönen bölgelerinde ikinci defa isyan çıkaran Ahmet Anzavur'un milletçe kınanması hakkında vilâyetlere telgrafı: "...Vatanımızın bütünlüğü ve bağımsızlığı ve milletimizin dayanışma düzeninin aleyhinde çalışan Ahmet Anzavur ve yandaşlarını bütün milletçe kınama ve lanetleme suretiyle mukaddes millî birliğimizin bozulmaz olduğunu göstermek üzere Belediye ve Merkez Heyetleri tarafından İstanbul basınına telgraflar çekilmesine aracılığınızı rica ederiz" (*A.T.T.B., s.234*).

- 4 Mart 1920** : Atatürk'ün, Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin istifası üzerine Meclis-i Mebusan Başkanlığı'na telgrafı: "Bütün millet bu tarihte günlerde, millî iradesinin mutlak vekâletine sahip mebusların kesin kararlarını sabırsızlıkla beklemektedir" (*N.I, s.397; E.Ö.K.A.B.II, s.547*).
- : Atatürk'ün, Padişah Vahdettin'e telgrafı: "...İç ve dış bin türlü ihtirasın köpürmesiyle huzur ve kurtuluşu tehdit altında bulunan memleketimizin, millî vicdana güven veremeyecek bir kabine başkanına hiçbir dakika tahammül edemeyeceğini arz etmeyi vatan vazifesi sayarız!" (*N.I, s.398, E.Ö.K.A.B.II, s.547*).
- : Atatürk'ün komutanlara, valilere, mutasarrıflara, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez şubelerine genelgesi: "...Derhal, millî emelleri tatmin edemeyecek bir kabine başkanına, milletin tahammül edemeyeceğini gayet sert bir dille Padişah'a, Meclis-i Mebusan Başkanlığı'na ve basına bildirmek lâzımdır!" (*N.I, s.398-399*).
- : Atatürk'ün, Kuva-yi Milliye'yi destekleyen basın dikkate alacağı hususlar hakkında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine telgrafı: "...İslâm âlemi hakkındaki yayınlarda Turanizm ve Panislâmizm propagandasından sakınarak Asya'daki hareketlerin, Müslüman milletler tarafından kendi sınırları ve milliyetleri dahilinde bağımsızlığa kavuşmak davasından ibaret bulunduğunu ilân etmek. Avrupa'da daima emperyalizm kurulmasına hücum etmek. Anadolu ve Rumeli'nin sıkı ve samimî bir millî birlikle varlığını korumaya kararlı olduğunu ispat etmek!" (*A.T.T.B., s.239-240*).
- : Atatürk'ün, Konya'da 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Altay) Bey'e telgrafı: "Her türlü ümit ve bekleyişin tersine olarak Ferit Paşa iktidara gelirse Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, İstanbul'a karşı kesin ve belli uygulamalara girişmekten ibaret olan esası yerine getirmesi tabiidir" (*A.T.T.B., s.237*).
- : Atatürk'ün, Reşat Hikmet Bey'in ölümü ile boşalan Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na başkan seçilmesi nedeniyle Celâlettin Arif Bey'e tebrik telgrafı (*A.T.T.B., s.236*).

- 6 Mart 1920** : Atatürk'ün, Ahmet Anzavur'un ihaneti ve basın yoluyla alınacak önlemler hakkında Kastamonu Valiliği'ne telgrafı: "...Böyle vatansızları, bütün varlığımızla basın âlemi katında protesto ederek bir an evvel ortadan kaldırılmaları ve kanunun pençesine teslim edilmeleri için acele tedbirler alınması hususundaki yazıları basın sütunlarında görmek için halk adına belediyelerden, Müdafaa-i Hukuklardan İstanbul'daki namuslu basına yazılmalıdır" (*İ.S.V.R.*, s.151).
- 7 Mart 1920** : Atatürk'ün, İstanbul'da İtilâf Devletleri temsilcileri ve Amerika Yüksek Komiseri Amiral Bristol'e, Kilikya ve dolaylarında Ermenilerin katledildiklerine dair çıkarılan söylentileri yalanlayan telgrafı (*A.Ö.A.S.*, s.126-128).
- 8 Mart 1920** : Ali Rıza Paşa'nın istifası üzerine Salih Paşa'nın kabine kuruşu (*İ.H ve M.M.II*, s.381; *A. ve T.C.T.K.*, s.139).
- 9 Mart 1920** : Atatürk'ün, 3., 12., 13. ve 20 Kolordu Komutanlıkları'na telgrafı: "Kilikya bölgesinde beliren Ermeni zulümlerinin bir an evvel bastırılması lâzımdır. Yalnız şu aralık her türlü İslâm harekâtını Ermeni kırımını şeklinde göstermek istenildiği anlaşıldığından harekâtın herhalde bu gibi yanlış söylenti ve suçlamalara yer bırakmayacak şekilde idaresi" (*A.Ö.A.S.*,s.132-133).
- : Atatürk'ün, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne yazısı: "Anadolu kadınlarının vatan hizmetlerine iştiraklerinin devam etmekte olduğunu görmekle pek ziyade duygulandık. Özel takdirlerimizi ve teşekkürlerimizi sunar, kıymetli çalışmalarınızda başarı kazanmanıza dualar ederek hürmetlerimizi takdim ederiz" (*A.K.M.V.C.*, s.15).
- 11 Mart 1920** : Rauf (Orbay) Bey'in, İstanbul'dan Atatürk'e, Londra'da alınan karar gereğince İtilâf Devletleri temsilcileri tarafından, İstanbul'daki Kuva-yi Milliye ileri gelenlerinin tutuklanması veya Meclisin kapatılması ihtimalini bildiren telgrafı: "...Tabii her ihtimale karşı da buradan hiçbir yere gidilmeyecek, işin sonuna kadar namus vazifesi yerine getirilecektir!" (*N.I*, s.408; *N.III*, s. 1228; *H.R.O.*, s.49).
- : Atatürk'ün, Rauf Bey'in 11 Mart 1920 tarihli telgrafına cevabı: "İngilizlerin tutuklama kararına, muhaliflerin yaygaralarına karşı Meclisin cesurane nihayete kadar vazifesine de-

vamı pek yararlı ve parlaktır. Ancak sizinle beraber vücutları ilerki girişim ve hareketlerimiz için gerekli olan arkadaşların, neticede bize katılmaları hususu mutlaka sağlanmış olmalıdır! ...Sizlerin hemen buraya gelmeleri çok gereklidir!" (N.I, s.409; N.III, s.1231; H.R.O., s.49).

11/12 Mart 1920 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Yeni kabinenin Meclis'çe itimata erişip erişmemesi hususunda ekseriyet grubunda hiçbir görüş ileri sürmeyerek serbest bırakmayı tercih ediyoruz" (İ.H, s.489-490; İ.H.E., s.180-181).

16 Mart 1920 : İtilâf Devletleri tarafından İstanbul'un fiilen işgali (T.İ.C. c.II ks.2, s.97,101; T.İ.H., c.II, ks.6, kp. IV, s.16; İ.H., s.498; E.Ö.K.A.B.II, s.553; İ.H. ve M.M.II, s.404-410; B.G., s.197; O.S.S.H., s.327; M.M.M.T., s.124; M.M.B.II, s.373; M.M., s.103; G.İ., s.259; İ.A., s.743; S.A.P.H., s.316; K.S.İ.Y.İ, s.436-471; H.Y.A., s.77-78; H.T.A.Ç., s.142-153).

: Manastırlı Hamdi Efendi adlı bir telgraf memurunun, İtilâf Devletleri tarafından İstanbul'un fiilen işgal edildiğini Atatürk'e bildirmesi (N.I, s.411; İ.A., s.743; M.M.H., s.308; M.M.Ka. III, s.49).

: İşgal kuvvetlerinin bildirisi nedeniyle Atatürk'ün valilere, komutanlara ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine genelgesi: "Bu sabah 16 Mart 1920, İngilizler İstanbul'da Şehzadebaşı Karakolu'nu basarak altı erimizi şehit ve onbeş eri yaraladıktan sonra, bu karakolu ve bir yandan da Harbiye Nezaret'i'ni ve Tophane'yi ve bütün telgrafhaneleri ele geçirerek başkentin Anadolu ile bağlantısını kesmişlerdir" (N.I, s.416; A.H.A., 1979, s.15).

: Atatürk'ün İstanbul'un işgali nedeniyle yabancı devlet temsilcilerine, Dışişleri Bakanlıklarına ve Millet Meclislerine protesto göndermesi: "Osmanlı milletinin siyasî egemenlik ve hürriyetine indirilen bu son darbe, hayat ve varlığını ne pahasına olursa olsun savunmaya karar vermiş olan biz Osmanlılardan ziyade, yirminci uygarlık ve insaniyet asrının mukaddes saydığı bütün esaslara, hürriyet, milliyet, vatan duyguları gibi bugünün insan topluluğuna esas olan bütün ilkelere ve bu ilkeleri oluşturan insanlığın umumî vicdanına yöneliktir!" (N.I, s.417; E.Ö.K.A.B.II, s.556).

- : Atatürk'ün, İstanbul'un işgali nedeniyle millete bildirgesi: "...Bugün, İstanbul'u zorla işgal etmek suretiyle Osmanlı Devleti'nin, yediyüz senelik hayat ve egemenliğine son verildi. Yani, bugün Türk milleti, uygar kabiliyetinin, yaşama ve bağımsızlık hakkının ve bütün geleceğinin savunmasına davet edildi!" (N.I., s.418-419).
- : Atatürk'ün, İstanbul'un işgali üzerine Geyve Boğazı'nın ve Geyve santralının işgalini, Ankara-Pozantı arasındaki tren hattına el konularak bu hat boyundaki itilâf kuvvetlerinin silâhları alınarak tutuklanmalarını, ayrıca Konya'daki tren hattına da el konulmasını bildiren emri (İ.H., s.501; A.T.T.B., s.253).

16/17 Mart 1920 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine bildirisi: "içinde bulunduğumuz olağüstü durumun ne derecelerde sağduyu ve birliği gerektirdiği açıktır. Merkez Heyetlerimizin bir taraftan milleti düşünce ve amaç birliğine yönelterek en alt düzeydeki insanlara kadar, giriştiğimiz mücadelenin kutsallığını ve haklılığını duyurmaları, diğer yandan buldukları yerlerin askerî ve sivil yöneticileriyle bütün işlerde birlikte hareket etmeleri kesinlikle gereklidir" (A.H.A., 1979 s.17; A.T.T.B., s.255).

17 Mart 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'un işgali nedeniyle İslâm âlemine bildirgesi: "...Bu onur kırma ve tecavüz darbesinin düşmanlar tarafından tahmin edildiği gibi maneviyatı bozmak değil, belki bütün şiddetiyle mucizeler gösterecek bir kabiliyeti geliştirmek neticesini doğuracağına şüphemiz yoktur!" (A.T.T.B., s.258; M.M.Ka. III, s.67).

- : Atatürk'ün, İstanbul ile resmî ve hususî bütün telgraf haberleşmelerinin ve telgraf memurlarının kendiliklerinden gizli yazışmalarının yasaklandığına dair bütün illere, kolordu komutanlıklarına, müstakil livalara, Posta ve Telgraf Başmüdürlüklerine genelgesi: "...Özellikle İstanbul'dan düşman bildirimlerini alıp Anadolu içine yayanlar ve Anadolu haberleşmelerini İstanbul'a verenler casus kabul edilerek, bu hareketlerinin gerçekleşmesi halinde derhal ve şiddetle cezalandırılacaklardır" (A.T.T.B., s.257).
- : Kastamonu Valisi Cemal Bey'in Atatürk'e telgrafı: "...Bugünden itibaren Kastamonu Vilâyeti'nin, Heyet-i Temsili-

ye'yi hükümet merkezi sayarak emirlerine girdiğini ve alacağı her emri tereddütsüz yapacağını arz ederim!" (M.M. V. ve V., s.224).

- 18 Mart 1920** : Atatürk'ün, komutanlara Ankara'da bir meclis toplanması hakkında acele görüş isteyen telgrafı: "...Görüşünüzü makine başında bekliyoruz. Bu konuda acele karar vermek ve hemen gereğine başlamak zorunluğunu hissediyoruz" (A.T.T.B., s.259-261).
- 19 Mart 1920** : Atatürk'ün, Ankara'da bir meclis toplanması amacıyla acele seçim yapılması için vilâyetlere, mutasarrıflıklara ve kolordu komutanlarına bildirişi: "Ankara'da olağanüstü yetkiye sahip bir meclis, millet işlerini yönetmek ve denetlemek üzere toplanacaktır!" (N.I., s.421; İ.H., s.516; M.M.B.II, s.379; T.İ.H., c.II, ks.2, s.158, A.T.B.D., sayı: 79, b.1749; M.M.Ka.III, s.85; İ.A., s.743; B.M.İ., s.22; İ.S.V.R., s.159-160; A.B.E.B., s.133; A.H.A., 1979, s.19-20).
- 19/20 Mart 1920** : Atatürk'ün, Bandırma'da 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya telgrafı: "...Mümkünse İngilizlerden birkaç rehlin subay almamız lâzımdır" (H.A., s.128).
- 22 Mart 1920** : Atatürk'ün, yabancı devlet temsilciliklerine, Ermenilerin doğu bölgesinde halka yaptıkları zulüm ve işkenceleri protesto eden telgrafı: "...Bu hareketleri şiddetle protesto ettiğimizin ve bu tecavüzlerin önü alınmazsa cihanın pek büyük facialar doğmasına tanık olacağının bağlı olduğunuz hükümetlere süratle ulaştırılmasını rica ederiz" (A.T.T.B., s.268-269).
- 23 Mart 1920** : Atatürk'ün, vilâyetlere, bağımsız livalara ve kolordulara düşman lehine çalışanlar hakkında telgrafı: "Düşman lehinde propaganda yapanlar, herhangi şekilde düşmanla haberleşenler ve millî uygulama ve kararlara karşı koyarak düşmanların amaçların gerçekleşmesine yardım ve herhangi şekilde casusluk yapanlar derhal tutuklanarak o husustaki kanun maddelerine dayanarak süratle cezalandırılacaklardır" (A.T.T.B., s.269).
- : Atatürk'ün, kolordulara telgrafı: "...Millî emeller aleyhinde propaganda yapan Peyam-ı Sabah, Serbestî, Alemdar, Bosfor, Entanet gazeteleriyle aynı nitelikte olan bütün

Rumca ve Ermenice gazetelerin Anadolu'ya sokulmaması uygun görülmüştür. Postanelerde sansür vazifesiyle görevlendirilenler tarafından bu hususun temin ettirilmesini arz ederiz" (M.M.A.B., s.30).

: Atatürk'ün, İstanbul Hükûmeti ile ilişkiyi sürdürmenin ülke için yararlı olacağını bildiren 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın telgrafına cevabı: "...İstanbul'daki Nezaretlerle bu koşullar altında haberleşmek, İngilizlerle haberleşmekten başka bir şey değildir!" (A.K.D.D.A.Y., s.259).

24 Mart 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'un işgali üzerine Anadolu'ya kaçan milletvekillerini İngilizlerin izlemesi üzerine Bandırma'da 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya telgrafı: "İngilizler, milletvekillerinin İzmit üzerinden Anadolu'ya kaçmakta olduklarını haber almışlardır. Verilen bilgiye nazaran bundan sonra İzmit üzerinden kaçış imkânsız gösterilmektedir. ...Önlemlere girişilmiştir" (A.T.T.B., s.271-272).

27 Mart 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelmekte olup o esnada Düzce'de bulunan son Osmanlı Meclis-i Mebusan Başkanı Celâlettin Arif Bey'e telgrafı: "...19 Mart 1919 tarihli bildiriye inceledikten sonra yer alan esasları destekleme ve seçimlerin hızlandırılmasıyla toplantının bir an evvel temini için bu görüşümüzün sizin tarafınızdan da kısa bir bildiri şeklinde kamuoyuna şimdiden bildirilmesi ve ilânını faydalı görüyoruz" (N.I., s.424).

: Atatürk'ün, 14. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami (Günsav) Bey'e telgrafı: "Yusuf İzzet Paşa Hazretleri'nin dahi İstanbul'la haberleşmesine müsaade edilmemesi, vatan menfaatlerinin gereğidir. Paşa'ya, vaziyetin önemini tekrar izaha çalıştık. Ümit ederiz ki, kendileri de bu noktanın nezaket ve önemini takdir edeceklerdir" (M.B.S.G.A., s.327).

: Celâlettin Arif Bey'in, Atatürk'ün 27 Mart 1920 tarihli telgrafına cevabı: "Yazınızda bildirilen 19 Mart 1920 tarihli bildiriye görmedim. Bir olağanüstü meclisin toplanması ne kadar isabetli ise de böyle bir meclisin elden geldiği kadar kanuna uygun olması lâzımdır. ...Ankara'ya varışım da danıştıktan sonra bir bildiri yazmak görüşümdedir(!)" (N.I., s.424).

- 28 Mart 1920** : Atatürk'ün, yabancı millet temsilciliklerine doğu vilâyetlerindeki Ermeni zulümlerini protesto eden telgrafı (*A.M.D.P.I*, s. 154).
- : Atatürk'ün, İstanbul ile haberleşmenin kesilmesini gerektirecek bir vaziyetin doğmadığı görüşünü ifade eden Yusuf İzzet Paşa ve Albay Fahrettin (Altay) Bey hakkında, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Yusuf İzzet Paşa ile Fahrettin Bey'in vaziyetlerini millî esaslarımız açısından hoş göremediğimizi arz eyeriz" (*I.H.*, s.531; *A.T.T.B.*, s.277).
- 29 Mart 1920** : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in Kafkasya'da Bolşevik ordularına karşı hazır olunması teklifine cevabı: "15. Kolor-du'nun, Bolşevik orduları karşısında Kafkaslarda hakim bir vaziyette varlığını göstermesi ve bunun için hareket imkânı oluşunca faaliyete geçmesi hakkındaki görüşünüze tamamen iştirak ediyorum" (*A.T.T.B.*, s.280).
- 2 Nisan 1920** : Atatürk'ün, İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya gelen Halide Edip, Dr. Adnan (Adivar), Hüsrev (Gerede), Yunus Nadi, Yusuf Kemal (Tengirşenk), Rıza Nur, Cami (Baykut) ve diğer bir kısım kimseleri istasyonda karşılaması (*I.H.*, s.596; *T.A.İ.*, s.116,119; *A.İ.G.*, s.77,82).
- : Salih Paşa kabinesinin istifası (*A. ve T.C.T.K.*, s.146).
- 3 Nisan 1920** : Atatürk'ün, İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya gelen Albay İsmet (Inönü), Celâlettin Arif, Saffet (Arıkan) ve diğer bir kısım kimseleri karşılaması (*I.H.*, s.562,566; *İ.İ.B.K.*, s.203).
- : Atatürk'ün, Lüleburgaz Kongre Başkanlığı'na telgrafı: "...Kongre'nin toplanmasını tebrik ve vatanın karşı karşıya kaldığı felâkete çare bulmak üzere, Edirne Vilayeti'nin gösterdiği vatansever gayreti takdir ederiz. Fevkalâde Millî Meclis için Edirne ilinden seçilecek üyenin süratle gönderilmelerini temenni ederiz" (*T.M.M.İ.*, s.220).
- 4 Nisan 1920** : Atatürk'ün, Konya heyetiyle beraber Ankara'ya gelen 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Altay) Bey'le görüşmesi (*M.M.H.*, s.341-342; *O.Y.S.*, s.232).
- : Atatürk'ün, akşam Ankara'da, Anadolu'ya geçen gazeteci Yunus Nadi'yi kabulü ve görüşmesi: "...Milletimiz çok büyüktür. Hiç korkmayalım. O esir olmayı ve hor görülmeyi

kabul etmez! Milletin bağımsızlığını vatanın son kaya parçası üzerinde savunacağız; kurtaracağız veya eğer mukadderse öleceğiz! Fakat eminiz ki ölmeyeceğiz ve kurtaracağız!” (A.İ.G., s.94-100).

- 5 Nisan 1920** : Salih Paşa'nın istifası üzerine Damat Ferit Paşa'nın kabine kuruşu (4. Damat Ferit Kabinesi). (A. ve T.C.T.K., s.147).
- 6 Nisan 1920** : Atatürk'ün emriyle Ankara'da "Anadolu Ajansı'nın kuruluşu (T.M.İ.P., s.218; T.B.T., s.47; M.M.A.A.K., s.591-592; M.M.A.B., s.47).
- 7 Nisan 1920** : Atatürk'ün, 14. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami Bey'e telgrafı: "...Yusuf İzzet Paşa'nın hemen Ankara'ya gelmesini kendisine yazmıştık. Son durum nedeniyle bir an önce Ankara'ya gelmesi zorunlu hale gelmiştir. Hastalığı nedeniyle Kolordu Komutanlığı Vekâleti'ni zaten size bırakmıştı. Bu nedenle resmen ve Heyet-i Temsiliye katında Kolordu Komutanı sizsiniz. Ankara'ya hareket etme hususunda direniş gösterirse zorla gönderiniz ve bunun için de önceden tedbirlerinizi alınız” (M.B.S.G.A., s.340).
- 8 Nisan 1920** : Atatürk'ün, Ankara'da Anadolu Ajansı'nın kurulduğunu bildiren genelgesi: "Vatan ve milletimizin en büyük tehlikeyle karşı karşıya kalması sonucu olarak bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği millî ve mukaddes savaş esnasında halkın iç ve dış en doğru haberlerle aydınlatılması ivedi ihtiyacı dikkate alınmış ve sonucunda Ankara'da "Anadolu Ajansı" adı altında bir kurum oluşturulmuştur” (A.K.M.V.C, s.17; A. T. T.B., s.286; M.M.A.B., s.46).
- : Atatürk'ün, Salih Paşa'nın yerine yeni kabineyi kuran Damat Ferit Paşa ve heyetinin tanınmayacağına dair vilâyetlere genelgesi: "...Vatana ihaneti ispatlanmış olan ve düşman süngüsü ile görev verilen Damat Ferit Paşa ve kabinesinin hiçbir şekilde tanınmayacağını bildiririz” (A.T.T.B., s.285-286).
- 9 Nisan 1920** : Atatürk'ün, 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya kendisini Ankara'ya çağırarak telgrafı: "Siyasî ve askerî en önemli kararların verilmesi günlerindeyiz. Sizin de bu görüşmelerde hazır bulunmanız faydalı olacaktır. Ankara'ya teşrifinizi rica ve hürmetler ederim” (Yusuf İzzet Paşa, bu

telgraf üzerine 10 Nisan 1920 günü Ankara'ya hareket etmiştir. *M.M.H., s.349*).

10 Nisan 1920 : Atatürk'ün, 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Altay) Bey'e Konya'dan milletvekili seçilmesinin uygun olacağını bildiren telgrafı: "...Konya'dan milletvekili seçilmeniz uygun olacaktır. Milletvekili seçilmekle Kolordu Komutanlığı'ndan ayrılmanız gerekmeyecektir. Cevabınızı bekliyoruz" (*O.Y.S., s.237*).

: Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah'ın, Anadolu'daki millî kuvvetleri kâfir ve katlinin gerekli olacağını bildiren fetvası (*İ.H., s.598; T.K.S., s.162*).

12 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Bursa'da 56. Tümen Komutanlığı'na telgrafı: "İstanbul basınının gerek posta ile ve gerek satıcılar için elden Bursa'ya gelenlerinin askerî kontrolden geçilerek sakıncalı olanların girişinin önlenmesi" (*M.M.A.A.K., s.589*).

: Atatürk'ün, Bursa'da 56. Tümen Komutanlığı'na telgrafı: "Orada ele geçirilebilecek İstanbul ve yabancı basınından birer nüshanın Heyet-i Temsiliye'ye gönderilmesi" (*M.M.A.A.K., s.593*).

12/13 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Anzavur ve Gâvur İmam'ın Manyas yöresinde 2. defa başlattıkları isyanı bastırmak üzere Bursa ve Balıkesir'deki komutanlara olağanüstü yetkiler verildiğini bildiren beyannamesi: "İşgale karşı, tüm Anadolu ve Rumeli elbirliğiyle, imanla ve vicdanla haykırıp bağımsızlık uğruna çırpınırken, düşman en etkili silâh olan iç isyanları kıskırtmaktadır. Anzavur ve Gâvur İmam'ın, Manyas yöresine gönderiliş sebebi budur. Olağanüstü Meclis için Ankara'ya gelenler ve Heyet-i Temsiliye'nin müşterek toplantısında alınan ortak kararla 61. Tümen Komutanı Kâzım Bey e Balıkesir livasında, 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'e Bursa vilâyeti dahilinde tüm Kuva-yi Milliye, askeriye ve diğer ilgililere karşı kargaşaları önlemek üzere azletme, hapsedme ve idam etme dahil her türlü cezayı tatbik etmek için olağanüstü yetki verilmiştir" (*M.B.S.G.A., s.346-347; M.M.B., s. 54*).

13 Nisan 1920 : Atatürk'ün kolordulara telgrafı: "Gerek askerî birlikler ve gerekse Kuva-yi Milliye tarafından esir edilen düşman askerlerinin hayatlarının korunmasına olağanüstü itina edilmesi" (*A.Ö.A.S., S.124; A.H.A., 1982. b.3*).

- 14 Nisan 1920** : Atatürk'ün, Afyonkarahisar'da bulunan Albay Refet (Bele) Bey'e telgrafı: "Bölgemiz içindeki İtalyan Ajansı bildirimlerinin düzenli olarak buraya iletilmesi" (*M.M.A.A.K.*, s.593).
- : Atatürk'ün, Bursa'da 14. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami Bey'e telgrafı: "Hâkimiyet-i Milliye gazetesi için İstanbul'da kâğıt hazırlattırılmıştır. İstanbul'a bir özel memur gönderilerek teslim alınacak kâğıtların Bursa'ya getirilmesinin temini ile neticenin bildirilmesini rica ederim" (*M.M.A.B.*, s.64).
- 16 Nisan 1920** : Ankara Müftüsü Rifat(Börekçi) Efendi'nin, Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah'ın fetvasının dinen geçerli olmadığını ilân eden fetvası (*İ.H.*, s.600; *T.K.S.*, s.165). (Rifat Efendi'nin fetvası Anadolu'ya tebliğ edildikten sonra yüzlerce müftü ve din bilgini tarafından onaylanarak imzalanmış ve 22 Nisan 1920 tarihinden itibaren çeşitli Anadolu gazetelerinde imzalarıyla beraber yayımlanmaya başlamıştır. *S.Y.K.S.*, S.206; *T.K.S.*, s.165).
- : Atatürk'ün, Edirne'de 1. Kolordu Komutanlığı'na telgrafı: "Bulgar gazetelerinde millî harekete aykırı olarak yayımlanan bilgi ve haberlerin uygun şekilde yalanlanması ve Bulgar basınının millî hareket hakkında doğru bilgiler alarak yayın yapmasının sağlanması" (*M.M.A.B.*, s.32-33).
- : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e Baha Sait Bey'in Sovyetlerle yaptığı anlaşmayı imza etmediğini bildiren telgrafı (*İ.H.*, s.593; *A.T.T.B.*, s.294).
- 18 Nisan 1920** : Atatürk'ün, Düzce isyanının şiddetlenmesi üzerine 24. Tümen Komutanı Yarıbay Mahmut Bey'e telgrafı: "Düzce isyanını şiddetli bir safhaya girmiştir. Beraberinizdeki bütün kuvvetlerle vakit geçirmeksizin Düzce'ye hareketle isyanı ortadan kaldırınız!" (*M.M.H.*, s.360; *T.İ.H.*, c.VI, s.47).
- : Atatürk'ün, Konya Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü'ne telgrafı: "Anadolu Ajansı haberlerinin günü gününe gereken merkezlere ulaştırılmasında gecikmeye sebep olan, bu konuda müsamaha gösteren memurların isimlerinin bildirilmesi" (*M.M.A.A.K.*, s.594).
- : Atatürk'ün, Anadolu'da tüm telgraf merkezlerine bildirişi: "Anadolu Ajansı bildirimlerinin bazı yerlere ulaştırılmadığı"

yolunda şikâyetler alıyoruz. Milletın havadissiz kalmaması amacıyla yürütölen bu hizmetin bütün telgrafçılarımızca da destekleneceğini şüphesiz kabul eder, bununla beraber bu yolda meydana gelebilecek kusurların vatan ihaneti oluşturacağını bildiririz” (M.M.A.A.K., s.596).

18/19 Nisan 1920 : Atatürk’ün, Kâzım Karabekir’e, Ankara’ya bir miktar kuvvet gönderilmesini isteyen telgrafı: “...Disiplinine, gayretine, imanına tamamen itimat edilecek ve herhangi bir yerde patlayacak bir ayaklanmayı anında tepeleyebilmek üzere güçlü bir yumruk gibi güvenilebilecek seyyar yedeklere ihtiyaç görölmektedir. Bu amacı temin etmek ve millî yedek birliğini oluşturmak üzere emrinizdeki tümenlerden seçilecek beş yüz ilâ bin mevcutlu seçkin bir birliğin veya birliklerin bütönlüğü bozulmadan ayrıca gönüllü olarak bu tarzda oluşturulacak bir müfrezenin Ankara’ya yollanmasını gerekli görmekteyiz” (I.H., s.606; A.T.T.B., s.299-300).

20 Nisan 1920 : İstanbul’dan Anadolu’ya geçmekte olan Fevzi (Çakmak) Paşa’nın, Kuşçalı’ya gelişi (A.T.B.D. sayı: 75, b.1618; F.Ç.I) ve makine başında Atatürk’le konuşması (Bu konuşmada Atatürk, Adapazarı’nda 24. Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Bey’in kendisini karşılayacağını ve trenle Ankara’ya hareketine yardım edeceğini bildirmiştir. F.Ç.I).

: Atatürk’ün, İstanbul’dan Anadolu’ya geçmek üzere Kuşçalı’ya gelen Fevzi (Çakmak) Paşa’ya telgrafı: “...Milleti seçkin hizmetlerinize eriştireceğinizden ötürü hepimiz çok mutluyuz. Mümkün olan çabuklukla Ankara’yı şereflendirmenizi bekleriz!” (A.T.B.D. sayı: 75, b.1616).

: Fevzi (Çakmak) Paşa’nın, Kuşçalı’dan kendisine gösterilen ilgi sebebiyle Atatürk’e teşekkür telgrafı: “...İstanbul’da vatanıma edemediğim hizmeti Anadolu’da telâfi edebilirsem, benim için en büyük saadettir” (A.T.B.D., sayı: 75, b. 1617).

: Atatürk’ün, Kâzım Karabekir’e yazısı: “...Harbiye eski Nazırı Fevzi Paşa, davetimiz üzerine beraberinde bazı kıymetli subaylarla birlikte hayatını kurtararak İstanbul’dan çıkmıştır. Ankara’ya gelişi hususu güven altına alınmıştır. Kendisinden manen ve maddeten azamî istifade için Büyük Millî

Meclis'in kararı ile kurulacak İcra Heyeti'nde Müdafaa Vekili olmasını münasip zannediyoruz" (*İ.H.*, s.611).

- : Atatürk'ün, İnebolu'da kurulan Gençler Mahfili'nin Millî Mücadele ile ilgili haberlerin kendilerine de ulaştırılmasını isteyen 4 Nisan 1920 tarihli yazısına cevabı: "Anadolu'nun muhtaç olduğu havadis ihtiyacını Anadolu Ajansı tatmin ediyor. Vazifenin sizlerce de takdir edildiğinin memnuniyetle görülmesi sebebiyle, Ajans bildirilerinin mümkün olduğu kadar geniş bir sahada, hatta köylere varıncaya kadar ulaştırılmasına yardımcı olmanızı rica ederiz" (*M.M.A.A.K.*, s. 595).
- : Atatürk'ün, Samsun Mutasarrıflığı'na telgrafı: "Vatanın şu ölüm kalım savaşında, İstanbul'da düşman elinde ve emrinde olan İstanbul basınına karşı pek ciddi bir kontrol uygulanması zorunludur. Gerekli önlemlerin alınması" (*M.M.A.A.K.*, s.590).

21 Nisan 1920 : Atatürk'ün, vilâyetlere Meclis'in 23 Nisan 1920 günü açılacağını bildiren genelgesi: "Nisanın 23'üncü Cuma günü Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır" (*N.I.*, s.431; *H.T.V.D.* sayı: 14, v.363; *İ.H.*, s.616; *M.M.II.*, s.409; *TBMM.*, s.40; *T.İ.H. c.II*, ks.2, s. 160).

- : Atatürk'ün, Balıkesir'de 61. Tümen Komutanlığı'na telgrafı: "Büyük Millet Meclisi'nin açılışından sonra Anadolu vaziyetinin alacağı fevkalâde önem sebebiyle İstanbul halkının burada seyredecek olaylardan uzak kalmamaları için Anadolu Ajansı günlük bildirilerinin, Bandırma'dan emin kayıkçılar ve vapur kaptanlarıyla düzenli olarak İstanbul'a ulaştırılması" (*Aynı yazı Mudanya Kaymakamlığı'na da yazılmıştır. M.M.A.A.K.*, s.597).

22 Nisan 1920 : Atatürk'ün, bütün vilâyetlere genelgesi: "23 Nisan'dan itibaren bütün mülkî ve askerî makamların ve umum milletin başvuru yerinin, adı geçen Meclis olacağı arz olunur" (*N.I.*, s.432; *İ.H.*, s.614; *M.M.B.II*, s.409; *İ.S.V.R.*, s.172; *T.İ.H.*, c.II, ks.2, s.161).

- : Atatürk'ün, Feke Kaymakamı Şerafettin Bey'e telgrafı: "Millî hareketi fırsat sayarak çapulculuğa kalkışacak zorbalara"

aleyhine Kuva-yi Milliye Komutanları ve Niğde 11. Tümen Komutanı Yarbay Arif Bey'le ilişki kurarak en şiddetli önlemleri uygulayınız. Düşmandan kurtarılan memlekette Hükûmetin görevi intizam ve asayişini temin etmektir" (A.T.T.B., s.302).

23 Nisan 1920 : Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması (Z.C., Devre: I, cilt: I, s.1; N.,II, s.433; T.İ.H., c.II ks.2, s.161; T.B.M.M., s.42; M.M.M.T., s. 126; M.M.B.II, s.409; M.M., s. 120; H.M.M., s. 110; T.IV, s.51; B.M.I., s. 18; Tİ.T, s. 100; O.T.P., s.234; E.Ö.K.A.B.II, s.571; İ.H., s.615; Ü.M., s. 157; Türk D.T., s. 105; Türk D.T.D., s.60; TC.T, s.60-61; T.A.T.D.T.G., s.55; D.T., s. 126; A.B.E.B., s. 133).

: Atatürk'ün, Meclis'in hangi üyelerden oluşacağına dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde demeci: "Yüksek meclisiniz, bildiğiniz gibi, olağanüstü yetkiye sahip olarak, yeniden seçilen milletvekilleri ile taarruza uğrayan Hükûmet Merkezi'nden canını kurtararak buraya gelen milletvekillerinden oluşmuştur" (Z.C., Devre, I, cilt: I, s.2).

: Atatürk'ün, Albay Cafer Tayyar Bey'e telgrafı: "...Trakya, kesin olarak Anadolu ile beraber Osmanlı Devleti'nin bir parçasıdır" (A.İ.İ.A.B., s.79).

24 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Mütareke'den Meclis'in açıldığı güne kadarki siyasî olayları özetleyen uzun konuşması: "...Milli egemenliğin her şeyden evvel belirlenmesi amacıyla Yüksek Meclisiniz olağanüstü yetki ile toplanmıştır. Seçimlerin ivedilikle ve coşku ile yapılması huku-kî durumumuzun bütün milletçe de aynı görüşler içinde kavranıp anlaşıldığını ve yüksek Meclisinizin şekil ve niteliğinin millî iradeye samimiyetle, kuvvetle dayandığını göstermiştir" (Z.C., Devre: I, cilt: I, s.8-30).

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Hükûmet kuruluşu hakkında konuşması ve önergesi: "Hükûmet kurulması zorunludur!" (Z.C., Devre: I, cilt: I, s.30-32).

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, yaptığı geniş açıklamalar nedeniyle Meclis'in teşekkürlerini bildirmesi üzerine konuşması: "...Benim için dünyada en büyük mü-kâfat, milletin en ufak bir takdir ve iltifatıdır. Yüksek Meclisi-

sinizi teşkil eden sayın üyeler bütün milletin mümessili olmak itibariyle, yakınlıklarını umum milletin yakınlığı gibi sayarım” (Z.C., Devre: I, cilt: I, s.33).

- : Atatürk'ün, Devlet vazife ve sorumluluğunun Heyet-i Temsiliye'den Meclis'e alınmasına dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: “...Bu dakikadan itibaren teklif ediyorum: Derhal memleketin mukadderatını üzerinize alınız! Bütün bu Meclis, bütün manasıyla sorumlu olmak lâzım gelir. Millet bizi ancak bunun için gönderdi; bizi buraya beş kişinin eline milleti terk edelim diye göndermemiştir” (Z.C., Devre: I, cilt: I, s.36-37).
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk gizli oturumunda memleket durumu hakkında konuşması: “...Yalnız ve yalnız bir şey düşünmeye mecburuz; o da memleketin kurtuluşudur. Bu sebeple bütün gerçekleri açıklığıyla bilecek isabetli kararlarınızı vermenizi, geçen konuşmamda işaret ettiğim gibi, memleketin menfaatleri adına temenni ederim. Millete bağımsızlık temin edileceği güne kadar bir fert olarak bütün varlığımla çalışmaya mukaddesatım adına söz vermişimdir. Bu sözü burada tekrar etmekle şeref kazanırım” (G.C.Z., c.1, s.2-10)
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na seçilmesi (N.11, s.439; A.T.T.B., s.302; Z.C., Devre: I, cilt: 1, S.38; T.B.M.M., s.44; A.B.E.B., s.133).
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na seçildikten sonra teşekkür konuşması: “...Bugün muhterem heyetinizin umumî oylarında belirmiş olan millî itimadı, liyakatimin çok üstünde görmekte beraber şahsım için bir amaç olarak değil, beraber giriştiğimiz kutsal mücadelenin yöneldiği amaçları elde etmek için milletin bahşettiği bir dayanak olarak kabul ediyorum. Gerek askerî gerekse siyasi hayatımın bütün dönemlerini işgal eden mücadelelerimde daima hareket kuralım, millî iradeye dayanarak milletin ve vatanın muhtaç olduğu amaçlara yürümek olmuştur” (Z.C., Devre: I, cilt: I, s.39).

25 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına milleti birlik ve beraberliğe çağırın ve düşman yalanlarına inanılma-

masını isteyen bildirgesi: “Anadolu’nun her köşesinden gelen vekillerimizin oluşturduğu Büyük Millet Meclisi, olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete gerçeği söylemeyi gerekli gördü. Kutsal vatanımızı kurtarmak için, İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalanlara inanmayın!” (A.T.T.B., s.303-304; Z.C., Devre: I, cilt: I, s.60).

- : Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 6 kişilik “Geçici İcra Encümeni” seçilmesi (Z.C., Devre:I, cilt: 1, s.58-61). (Atatürk, Meclis Başkanı olması nedeniyle -3 Mayıs 1920’e kadar görev yapan- bu encümenin de başkanlığını yapmıştır).
- : Atatürk’ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, Albay İsmet (İnönü) Bey’in Genelkurmay Başkanlığı görevini yürütmesini ve bu sıfatla “Geçici icra Encümeni” içinde çalışmasını Meclisin onayına sunan konuşması (A.S.D.I, s.70).

26 Nisan 1920 : Atatürk’ün, Sovyet Hükümeti’ne harp malzemesi yardımı isteyen mektubu (Bu mektuba, 3 Haziran 1920’de Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin cevap vermiştir). (A.T.T.B., s.304; Ö.A.Ö.M., s.191; T.İ.H., c.IV, s.9; T.İ.H., c.II ks.2, s.171, 340; T.D.P.E.Y.K.S., s.63; K.S.G.D.S., s.662; T.İ.İ., s.99; A.D.M.P., s.346-347; A.An., s.85; Ü.M., s.249).

- : Atatürk’ün, kolordulara, “Genelkurmay Başkanlığı’na, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla Albay İsmet (İnönü) Bey’in seçildiğini ve göreve başladığını” bildiren genelgesi (İ.H., s. 626).

27 Nisan 1920 : Atatürk’ün, öğleden sonra Ankara’ya gelen Fevzi (Çakmak) Paşa’yı istasyonda karşılaması (Z.C., Devre: I, cilt: I, s.90-92; F.Ç.I; A.T.T.B., s.308; M.M.H., s.378; T.İ.H., c.II, ks.2, s.83; M.M., s.124; İ.H., s.634).

- : Atatürk’ün, Fevzi (Çakmak) Paşa’nın Ankara’ya geldiğini bildiren genelgesi: “Sabık Harbiye Nazırı Fevzi Paşa, milletin varlığını kurtarma yolundaki mücadelesine bundan sonra Anadolu’da katılmak üzere İstanbul’dan Ankara’ya gelmiştir” (A.T.T.B., s.308).

- : Atatürk’ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Padişah Vahdettin’e telgrafı: “Millî savunmamızı, düşmanların bayrakları babalarımızın ocakları üstünden çekilinceye kadar terk edemeyiz. İstanbul mabetleri etrafında düşman asker-

leri gezdikçe, özvatan toprakları üstünden yabancı insanların ayakları çekilmedikçe, biz mücadelemizde devam etmeye mecburuz. Kendi Hükûmetimizin idaresi altında bedbaht ve fakir yaşamak, yabancı esareti karşılığı kavuşacağımız huzur ve mutluluğa bin kere üstündür” (Z.C., *Devre: I, cilt: I, s.123-124; A.T.T.B., s.305-307*).

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışını kutlayan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne teşekkür telgrafı (A.K.M.V.C, s.18-19).

29 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Konya'da 12. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Bey'e, şair Mehmet Akif'in Burdur'dan milletvekili seçilmesinin teminini isteyen telgrafı (A.H.A., 1977, s.145).

: Atatürk'ün, yeni kurulan Orenburg İslâm Hükûmeti'ne tebrik telgrafı (İ.H., s.640; A.T.T.B., s.311).

30 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışını bir nota ile Avrupa Dışişleri Bakanlıkları'na bildirmesi (A.T.T.B., s.314; İ.S.V.R., s.173; K.S.G.D.S., s.658; İ.A., s.746; M.M.Ka.İI, s.93).

1 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanı'nın da İcra Vekilleri Heyeti arasında bulunmasına dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması (Z.C., *Devre: I, cilt: I, s.163-164*).

3 Mayıs 1920 : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, ilk “İcra Vekilleri Heyetimin seçilmesi (Z.C., *Devre: I, cilt: 1, s. 198*). (24 Ocak 1921'e kadar Atatürk'ün başkanlığında görev yapmıştır).

4 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, “Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen esasları ve İcra Vekilleri Heyeti'nde görev alan kişileri bildiren” genelgesi: “Millî iradenin fiilen vatanın mukadderatına el koymuş tanınması, esas ilke olarak kabul edilmiştir” (A.T.T.B., s.316-317).

5 Mayıs 1920 : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce seçilen “İcra Vekilleri Heyetimin, Atatürk'ün başkanlığında ilk toplantısını yapması (V.H., s.145; İ.A., s.745; T.IV., s.350; A.B.E.B., s.133).

6 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Millî Mücadele'ye hizmeti geçenlere Büyük Millet Meclisi adına teşekkürü: “Mütarekeyi izleyen günlerde haksız yabancı işgaliyle karşılaşan bütün memleket parçalarında ırz ve vatanın korunması için hizmet veren bütün idareciler ve komutanlarla subaylar ve memurlar ve halk ile

millî kahramanlara, Büyük Millet Meclisi'nin özel teşekkürlerini sunmaya Meclis tarafından görevlendirildim. Bu görevi yaparken yüksek bir ruh hazzı ile duyulduğumu ilâveten ifade ederim" (A.T.T.B., s.317).

8 Mayıs 1920 : Atatürk'ün Geyve'de bulunan Ali Fuat Paşa'ya, Ankara'yı tehdit eden isyanlar sebebiyle telgrafı: "...Bugün, Ankara, yani bütün millî varlık tehlike altında saymak lâzımdır. Bu sebeple her şeyden evvel Ankara'da tam anlamıyla güvenlik sağlamak için, bir fesat sahasını çevreleyen Safranbolu, Çerkeş, Kızılcahamam, Beypazarı, Mudurnu, Geyve hatında savunma ile ilgili bir vaziyet muhafazasına çalışılmak gereklidir" (T.İ.H., c.IV, s.57).

9 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Anadolu Ajansı aracılığıyla İslâm âlemine bildirdesi: "...İşte biz, bir taraftan müstevilileri geldikleri yerlere kovmak diğer taraftan aldatılan ve karışıklığa itilenleri yola getirmekle meşgul olduğumuz bir zamanda sizi hakikatten haberdar etmek istedik! ...Orduyu terhis etmek, köylülere Kuva-yi Milliye'yi asi tanıtmak, milleti kendine şeref veren en asil ve civanmert evlâdına karşı şüphe ve tereddüde düşürmek, barışı hazırlamak için İngiliz emri altında çalışan vatansızların ilk işi oldu!" (A.T.T.B., s.323).

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda askerî ve siyasî vaziyet hakkında konuşması (G.C.Z., c.I, s.20-26).

10 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, "Chicago Tribün" muhabirine demeci: "...Milliyetçilerin görüşü şudur: Türkiye, Türkler içindir ve Türkiye bağımsız olmalıdır. Mütareke imza edildiği zamanki sınırı esas sayıyoruz. Bu sebeple antlaşma şartlarının bu görüşe uymayan kısımlarına karşı mücadele edilecektir!" (A.S.D.III, s.14).

11 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'da Divan-ı Harp tarafından idama mahkûm edilmesi (Kararın, Padişah tarafından onayı: 24 Mayıs 1920). (A.İ.İ.A.B., s.83; O.T.P., s.234; E.Ö.K.A.B.II, s.583-586; İ.D.P.A., s.359; İ.A., s.806; T.IV, s.63; A.B.E.B., s.134).

: Atatürk'ün, Kılıç Ali'nin ayrılışı nedeniyle kendisine telgraf çeken Antep Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti'ne cevabı:

“Pek kıymetli olsa bile, vatanın müdafaasını bir tek şahsa bağlı bulundurmak uygun değildir. Orada Kılıç Ali Bey’le beraber yetişmiş büyük vatanperverler vardır. Ve sizlerin her birinizden Kılıç Ali Bey’in önüne geçecek hizmetler bekleriz. Metin olunuz, telâş etmeyiniz; birliklerinizi emniyetle muhafaza ediniz” (G.S.İ., s.58).

14 Mayıs 1920 : Atatürk’ün, 9-13 Mayıs günleri arasında toplanan Edirne Kongresi’nin aldığı kararlar hakkında Trakya Müdafaai Hukuk Merkez Heyeti Başkanlığı’na telgrafı: “Edirne Fevkalâde Meclisi’nin Yunan işgali ihtimaline karşı, Trakya’nın savunma esası dahilinde verdiği karar uygundur. Paris’teki Osmanlı delege heyeti, milletin hiçbir şekilde vekâletine sahip değildir” (T.M.M.I., s.200; A.T.T.B., s.329).

15 Mayıs 1920 : Atatürk’ün, Kâzım Karabekir’e iç isyanların yayılma eğilimine karşı doğu bölgelerinde gereken önlemlerin alınmasını isteyen telgrafı: “...Biz her şeyden evvel bütün kuvvetimizle memleketimizin iç dayanışmasını korumayı başarırırsak, sınırlarımızı kurtarmaya muvaffak olacağımız görüşündeyiz. Bu sebeple kolordunuz birlikleriyle her şeyden evvel gericiliği ortadan kaldıracak şekilde batıya doğru harekât ve tertibat düşünmek mecburiyetindeyiz. Bundan başka bütün iç karışıklıkların kuvvetlerimizi içerde işlemez hale getirerek sınırlarımızı yabancılara teslim için maksatlı olarak çıkarıldığına eğer Erzurum halkı gerçekten inanıyorlarsa, bunlar yakındaki, hatta uzaktaki halk ve bilginlere devamlı mektuplar ve telgraflar yazarak mühim uyarma görevi yapabilirler” (İ.H., s.686-687).

17 Mayıs 1920 : Atatürk’ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin gizli oturumunda siyasî durum hakkında konuşması: “...Millî amaçlarımızın temin ve elde edilişi amacıyla her türlü girişimde bulunmamız için İcra Heyeti’ne yetki vermiştiniz. Biz o yetkiye dayanarak tabii her tarafta girişimlerde bulunmaktayız. Ancak bu girişimlerin eylem haline dönüşmesi için tarihe karşı, millete karşı çok düşünmek mecburiyetindeyiz ve bu düşünceler son eylemin yaklaştığını anlattığı zaman zannediyorum ki, Yüksek Heyetinizde gereken kanaat ve güven oluşacaktır” (G.C.Z., c.I, s.31-35).

20 Mayıs 1920 : Atatürk’ün, vatana ihaneti ispatlanmış bulunan Damat Ferit Paşa ve arkadaşlarının vatandaşlık hukukundan ve milleti-

miz arasından çıkarılmasına dair 19.5.1920 tarihli Büyük Millet Meclisi kararını bildiren genelgesi (*A.T.T.B.*, s.332-333).

23 Mayıs 1920 : Ankara'da, Atatürk'le Fransa'nın Suriye Yüksek Komiserliği Genel Sekreteri Robert de Caix başkanlığındaki heyet arasındaki görüşmelerin tamamlanması ve 29/30 Mayıs 1920 gece yarısından başlamak üzere güney bölgesinde 20 günlük ateşkes anlaşması yapılmasının karar altına alınması (*A.İ.Y.İ.*, s.55-56; *K.S.G.B.S.*, s.330-331).

24 Mayıs 1920 : Atatürk hakkında İstanbul Divan-ı Harbi'nin verdiği 11 Mayıs 1920 tarihli idam kararının, Padişah Vahdettin tarafından onaylanması (*A.İ.İ.A.B.*, s.82-83; *i.A.*, s.806; *O.T.P.*, S.234; *A.B.E.B.*, s.134).

: Atatürk'ün, Adapazarı, Düzce ve Bolu yörelerindeki isyanlar ve alınan önlemler hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bilgi sunması (*A.S.D.İ.*, s.74-76).

29 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, askerî, siyasî ve dış durum hakkında verilen bir gensoru nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "...Kendi kuvvetimizi göz önüne almaksızın dışardan, şuradan buradan gelecek kuvvetlere dayanarak emel izlersek ve o kuvvetten ve o imdattan yardım da gelmezse hayal kırıklığına uğrarız. Bunun için her şeyden önce kendi kuvvetimize önem veriyoruz" (*G.C.Z.*, c.1, s.46-48).

1 Haziran 1920 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Doğu harekâtı hakkındaki 30.5.1920 tarihli telgrafınız Vekiller Heyeti'nde görüşülmüş, gerekçesi tetkik edilmiş ve askerî birliklerimizle harekete geçmek suretiyle Ermenistan seferine başlama zamanının gelmemiş olduğuna karar verilmiştir" (*A.T.T.B.*, s.334-337).

: Atatürk'ün, Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı'na, milletvekili seçiminin bu derece gecikmesi sebeplerinin ve sorumlularının isimlerinin bildirilmesini isteyen telgrafı (*S.M.H.*,s.15).

3 Haziran 1920 : Sovyet Hükûmeti adına Dışişleri Komiseri Çiçerin'in, Atatürk'ün 26 Nisan 1920 tarihli mektubuna cevabı (*A.M.D.P.İ.*, s.160-161; *T.İ.H.*, c.İİ, ks.2, s.172-173; *İ.A.*, s.749; *A.A.*, s.86; *İ.H.*, s.735; *T.İ.İ.*, s.99; *A.D.M.P.*, s.348).

- : Cemal Paşa'nın, Moskova'dan Atatürk'e mektubu: "...Mustafa Kemal! Emin ol ki memleket kurtulacak ve kurtuluş özellikle kahramanlığı ve esarete karşı nefreti her türlü şüpheden uzak olan Türk unsuruna, senin telkin ettiğin aşk ve iman sayesinde kabil olacağı için Mustafa Kemal adı, Doğu ve Türk dostları arasında en büyük bir yeri işgal edecek!" (*İ.H.E.P.*, s.10; *İ.H.*, s.744-746; *A.İ.Y.I.*, s.58-61 *K.S.G.D.S.*, s.667; *M.M.Y.*, s.382-385).
- 5 Haziran 1920** : Atatürk'ün, Roma'da bulunan Osmanlı Elçisi Galip Kemalî (Söylemezoğlu) Bey'e Ankara hükûmetinin Dışişleri örgütünün yeniden düzenlenmesi, dış temsilcilerin seçilmesi hususlarında görüşmek üzere Ankara'ya davet mektubu (*B.G.*, s. 132-133).
- : Ahmet İzzet Paşa'nın, Anadolu'da tutsak bulunan İngiliz asker ve subayları hakkında Atatürk'e mektubu (*M.S.*, S. 132-133).
- 7 Haziran 1920** : Atatürk'ün, iç ve dış siyaset hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması (*Z.C.*, *Devre: I Cilt: 2*, s.132-133).
- 10 Haziran 1920** : Atatürk'ün, Anadolu'ya geçmek üzere İstanbul'dan Mudanya'ya gelen Nurettin (Sakallı) ve Nihat (Anılmış) Paşalara, hoş geldiniz mesajı göndermesi (*M.B.S.G.A.*, s.401).
- 11 Haziran 1920** : Atatürk'ün, Bolu-Düzce isyanını bastırmak üzere gönderdiği efelerin dönüşü nedeniyle Demirci Mehmet Efe'ye teşekkür mektubu: "Kahraman efelerinizi size gönderiyorum. Aydın'ın bu doğru özlü ve fedakâr evlâtları Bolu-Düzce yöresinde memleketimizi düşmanların esaretine düşürmeye çalışan hainleri pek kahramanca, fedakârane ortadan kaldırdılar ve vatanımıza büyük hizmetler yaptılar. Allah iki cihanda aziz etsin!" (*E.H.*, s.178).
- : Cemal Paşa'nın, Moskova'dan Atatürk'e mektubu: "Benim Türkistan, Afganistan ve Hindistan dahilinde faaliyet göstermem Rusya Hükûmeti tarafından derhal kabul olundu. Ben o taraflarda, Halil (Kut) Paşa da İran taraflarında faaliyet göstererek zulüm ve istibdat altında asırlardan beri yaşamakta olan doğu milletlerini İngiliz istibdadından ve zulmünden kurtarmaya çalışacağız" (*T.Me.*, *Ta. 30.1.1945* *M.H.*, s.49; *İ.H.*, s.798-801; *A.K.T.K.P.S.*, s.69-71; *Ö.A.Ö.M.*, s.234-237; *M.M.Y.*, s.386-389).

- 15 Haziran 1920** : Mustafa Suphi'nin, Bakû'den Atatürk'e mektubu (*M.H., s.36; T.S.K.F., s.221*).
- 17 Haziran 1920** : İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J. de Robeck'in, Lord Curzon'a yazısı: "...Mustafa Kemal'in askerleri Gebze'ye kadar geldi. Haydarpaşa ve Üsküdar'ı, Kemalistlerin basmasından korkuyoruz" (*İ.G.B.T., s.275*).
- 20 Haziran 1920** : Atatürk'ün, Sovyet Rusya Dışişleri Komiseri Çiçerin'in 3.6.1920 tarihli mektubuna cevabı: "..Biz batı emperyalistlerine karşı yalnız kurtuluş ve bağımsızlığımızı korumakla yetinmiyoruz. Aynı zamanda batı emperyalistlerinin kuvvetleri ve malûm olan her vasıtalarıyla Türk milletini emperyalizme vasıta olarak görmek istemelerine mâni oluyoruz. Bu suretle bütün insanlığa hizmet ettiğimize inanıyoruz" (*A.M.D.P.İ, s.165-166;A.T.T.B., s.338*).
- : Atatürk'ün, ilgililere ve Sovyet Hükûmeti'ne bildirilmek üzere Kâzım Karabekir'e yazısı: "...Talât, Cemal, Enver Paşaların Büyük Millet Meclisi adına hiçbir siyâsî girişimde bulunmaya yetkileri olmadığı ve bizimle hiçbir haberleşme ve ilişkileri bulunmadığının kendilerine bildirilmesi, Vekiller Heyeti kararı gereğidir" (*H.T. V.D. sayı: 55, v. 1262; S. Y.K.S., s.263-264*).
- : Atatürk'ün, Batı cephesini denetlemek üzere akşam, Ankara'dan Eskişehir'e hareketi (*H.T.V.D. sayı: 51, v.1176, 1177*).
- 21 Haziran 1920** : Atatürk'ün, Ankara'dan Eskişehir'e gelişi, cephede temasları, Ali Fuat Paşa ve İstanbul'dan Ankara'ya gelmekte olan Albay Selâhaddin Adil Bey'le görüşmesi (*A.Y.G., s.153; M.M.H., S.423; S.A.P.H., s.320-321*).
- : Yunan Başbakanı Venizelos'un demeci: "Yunanlıların ilerlemesi, Mustafa Kemal'i itibardan düşürecektir(l)" (*T.K.S.K., s. 109*).
- 22 Haziran 1920** : Yunanlıların, Milne hattından genel taarruza geçmeleri (*N.İI, s.460; T.İ.H., c.II, ks.2, s.188, T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.6; T.İ.H., c.IV, s.227; O.Y.S., s.248; İ.A., s.747*).
- 22/23 Haziran 1920** : Atatürk'ün, Ali Fuat Paşa ve Albay Selâhaddin Adil Bey'le beraber trenle Eskişehir'den Ankara'ya hareketi (*M.M.H., s.427; S.A.P.H., 8.321*).

- 23 Haziran 1920** : Atatürk'ün, Ali Fuat Paşa ve Albay Selâhattin Adil Bey'le beraber Eskişehir'den Ankara'ya gelişi (*M.M.H.*, s.430; *S.A.P.H.*, s. 321).
- 29 Haziran 1920** : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri'ne genelgesi: "Büyük Millet Meclisi, aynı zamanda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kongresi yetkisine de sahip bulunmakta olduğundan Heyet-i Temsiliye ile olan ilişkinin Büyük Meclis Başkanlığı'yla sürdürülmesi" (*A.T.T.B.*, s.341).
- 2 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, milleti bağımsızlık için birleşmeye ve Yunanlılarla kesin savaşa çağırarak bildirdiği: "...Düşmanın istilâsı ne kadar genişlerse, yıkılışı da o kadar süratli ve kesin olacaktır. Yaşamak isteyen milletimizin isteği, basit bir kelime de saklı ve gayet haklıdır: Bağımsızlık!" (*A.T.T.B.* s.341-344).
- : Cemal Paşa'nın, Bakû'den Atatürk'e mektubu (*M.H.*, s.57).
- : Sovyet Rusya Dışişleri Komiseri Çiçerin'in, Atatürk'e mektubu (*T.K.S.K.*, s.111; *Ö.A.Ö.M.*, s.199).
- 3 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, askerî, siyasî ve dahilî durumla ilgili bir genso ru nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "...Felâketler başımıza geldikten sonra müdafaa çareleri vesaire düşünülmez. Bunlar felâket gelmeden evvel düşünülür" (*G.C.Z.*, c.1, s.68-74).
- 4 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, İcra Vekilleri'ne ve resmî makamlara gönderilecek bütün yazıların sansürden istisnasına dair önerge nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Sansürü devam ettirmek gereğine inanıyorsanız kendimizi ayrı tutmamalıyız!" (*Z.C.*, *Devre: 1, cilt: 2, s.152*).
- 7 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, Yunanlıların Bursa'ya yaklaşması üzerine Albay Bekir Sami Bey'e telgrafı: "...Şehir millî kuvvetlerden, askerî kurumlardan, hemen şimdiden boşaltılmalıdır. Fakat, düşman karşısındaki küçük ve büyük kuvvetlerin çekilmesi, mutlaka askerî lüzum ve harp zaruretleri üzerine olmalıdır!" (*T.İ.H.* c.11, ks.2, s.219).
- : Yunanistan Başbakanı Venizelos'un, bir toplantıda söyledikleri: "...Türkleri akıllandıracak en iyi yol, Mustafa Kemal'i her cephede mağlup etmektir(!)" (*İ.G.B.T.*, s.246).

- 8 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, "Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'in umumî durum hakkındaki demeci" nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Efendiler! Biz bir amaç izliyoruz. Bu amacımız öteden beri çeşitli vesilelerle ifade edilmiştir. Ben şimdi onu tekrar ediyorum: Millet, devletin bağımsızlığını korumak! Bunun için muharebe ediyoruz. Memleketimizin ellide biri değil bütünü tahrip edilse, bütünü ateşler içinde bırakılsa, biz bu toprakların üstünde bir tepeye çıkacağız ve oradan savunma ile meşgul olacağız!" (Z.C., Devre: I, cilt: 2, s.208).
- : Bursa'nın, Yunanlılar tarafından işgali (A. ve T.C.T.K., s.181).
- 10 Temmuz 1920** : Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin yemin etmeleri (Z.C. Devre:I, cilt:2, s.214-215; A. ve T.C.T.K., s.182). (Milletvekillerinin bir bölümü bugün, diğer bir bölümü ise Meclis'in 15 Temmuz 1920 günkü oturumunda yemin etmişlerdir).
- 11 Temmuz 1920** : Cemal Paşa'nın, Moskova'dan Atatürk'e mektubu: "...Resmî bildirinizi okudum. Bu resmî bildirinizde benim, Talât ve Enver Paşaların Büyük Millet Meclisi adına hiçbir siyasî girişimde bulunmaya yetkimiz olmadığını ihtar ediyorsunuz. ...Sizin ve Büyük Millet Meclisi'nin adına hiçbir siyasî girişimde bulunmadım" (T.Me, Ta. 28.1.1945; M.M.Y., s.389-391).
- 12 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, "Millî Müdafaa örgütünün kuvvetlendirilmesi hususunda alınacak tedbirlerin bir gizli oturumda görüşülmesine dair önerge" nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Efendiler kesinlikle söylerim ki, ordumuzun örgütü pek mükemmeldir ve dünyada bizim ordumuzun örgütünden muntazam bir ordu örgütü yoktur!" (Z.C, Devre: I, cilt: 2, s.248-268).
- 14 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, "Subay birlikleri kurulması hakkında verilen önerge" nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Efendiler, zannettiğiniz gibi subaylarımızın mevcudu israf edilecek kadar değildir. Aksine her biri ayrı ayrı pek güzide birer cevher olarak korunması gereken miktardadır" (A.S.D.I, s.91).
- 15 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, Ankara milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yemin etmesi (Z.C, Devre: I, cilt: 2, s.338-339).

- : Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin isteği ile 20. Kolordu Komutanlığı görevinden alınan Bekir Sami Bey'in, Atatürk'e telgrafı: "...Arzına çalıştığım durumlara rağmen, Büyük Millet Meclisi'nin bunca seneden beri gösterdiğim sadakat ve akılcı tavrımı dikkate almayarak vermiş olduğu güvensizlik kararını, bir telâşın eseri sayıyorum. Bu karar, ulusumuzun bağımsızlığı için sarf etmekte olduğumuz mesaiden beni alıkoyamayacaktır. Fakat bu karar ile en tehlikeli zamanda boş oturmaya mahkûm olmakla, bu zamana kadar yaptığım mücadelelerin hazin bir karşılığını almış sayıyorum" (M.B.S.G.A., s.456).
- 18 Temmuz 1920** : Atatürk'ü korumak üzere Ankara'da Muhafız Takımı'nın kurulması (27 Aralık 1920'de tabur haline getirilmiştir). (H.A., s.230-231).
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda milletvekillerinin yolluk ve ödenekleriyle ilgili görüşmeler esnasında konuşması (G.C.Z., c.I, s.102-104).
- : Atatürk'ün, Albay Bekir Sami Bey'in 15.7.1920 tarihli telgrafına cevabı: "Kutsal vatanımıza olan hizmetlerinizi takdir ediyorum. Yapılan işlemden üzüntü duymamanızı ve alınğan davranmamanızı özellikle rica ediyorum. 19.7.1920 akşamı cepheye gitmek üzere Ankara'dan trenle hareket ediyorum. Bu hususta sizinle beraberce görüşeceğim" (M.B.S.G.A., s.456-457).
- 19 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, akşam, cepheye gitmek üzere trenle Ankara'dan ayrılışı (M.B.S.G.A., s.457).
- 22 Temmuz 1920** : İstanbul'da, Padişah Vahdettin'in de iştirakiyle toplanan Saltanat Şûrası'nda İtilâf Devletleri'nin Barış Antlaşması Taslağı (Sevres Projesi)'nin kabul edilmesi (Yalnız Topçu Feriki Rıza Paşa kabul etmemiştir. A. ve T.C.T.K., s.186).
- 24 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, Bakû'de bulunan Halil (Kut) Paşa'ya mektubu (T.K.S., s. 190).
- 27 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, milletvekillerinden oluşan bir heyetle Ankara'dan akşam Batı cephesine hareketi (G.C.Z.,c.I, s.118).
- 27/28 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile mülkî ve askerî makamlar arasındaki ilişki ve görevleri

düzenleyen Bakanlar Kurulu kararlarını valiliklere, cephe komutanlıklarına ve Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetleri'ne bildiren genelgesi: "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez ve İdare Heyetleri, bölgenin en büyük mülkiye memurunun emri altındadır. ..Müdafaa-i Hukuk heyetlerinin Hükümet idaresine müdahale etmesi, kendi emirlerinde silâhlı kuvvet bulundurması hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmaksızın kesin şekilde yasaktır" (A.T.T.B., s.346-347).

- 28 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, Ankara'dan Eskişehir'e gelişi, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa ile görüşmesi ve Bilecik'e hareketi (Geceyi Bilecik'te geçirmiştir. *G.C.Z., c.1, s.118*).
- 29 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, Bilecik çevresindeki kuvvetleri teftişi, akşam Pazarcık'a gelişi (Geceyi burada geçirmiştir. *G.C.Z., c.1, s.118-119*).
- 30 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, Batı cephesinde teftişleri (*G.C.Z.c.1, s.119*).
- 31 Temmuz 1920** : Atatürk'ün, Uşak ve Afyon'da askerî teftişleri (*G.C.Z.,c.1, s.120*) ve Afyon Kolordu Dairesi'nde subaylara hitaben konuşması: "...Millet, bağımsızlığının korunmasından ibaret olan hayatî amacının teminini ordudan, ordunun ruhunu oluşturan subaylardan bekler. İşte subayların yüce olan görevi budur" (*A.B.B.K., s.463-465*).
- : İstanbul'da, Damat Ferit Paşa'nın yeniden kabine kuruşu (Damat Ferit Paşa, 30 Temmuz 1920'de Sadaret'ten istifa etmiş, yeni kabineyi kurma görevi Vahdettin tarafından yine kendisine verilmiştir. 17 Ekim 1920 tarihine kadar görevde kalan bu kabine, Damat Ferit'in 5. ve son kabinesidir. *A ve T.C.T.K., s.189*).
- 3 Ağustos 1920** : Atatürk'ün, Fevzi (Çakmak) Paşa ve Albay Fahrettin (Altay) Bey'le Konya'ya gelişi ve Hükümet Konağı'nda vatanseverlerle görüşmesi "...Elbirliği ile bu vatani kurtaracağız!" (*B.S.A.K., s.57;A.Y.G., S.244*).
- 4 Ağustos 1920** : Atatürk'ün Konya'da Hastane'yi ve Lise'yi ziyareti, öğleden sonra Hükümet Alanı'nda konuşması (*A.Y.G., s.244*).
- : Atatürk'ün, akşam trenle Konya'dan Pozantı'ya hareketi (*Z.C., Devre: I, cilt: 3, s.111*).
- 5 Ağustos 1920** : Atatürk'ün, Fevzi (Çakmak) Paşa ve diğer bazı arkadaşlarıyla Konya'dan Pozantı'ya gelişi (*M.K.P.K., s.67; H.M.M., s.170*).

- : Atatürk'ün, Çukurova ileri gelenlerinin oluşturduğu "Pozanti Kongresi"nde bir konuşma yapması (*M.K.P.K.*, s.72).
- : Atatürk'ün, akşam trenle Pozanti'dan tekrar Konya'ya hareketi (*Z.C.*, *Devre: I*, *cilt: 3*, s.111; *M.K.P.K.*, s.87).
- 6 Ağustos 1920** : Atatürk'ün, Konya'dan Afyon'a gelişi, buradan da Kütahya'ya hareketi (*A.Y.G.*, s.31).
- : Atatürk'ün, beraberindeki Meclis heyetiyle Afyon'dan Kütahya'ya gelişi, istasyonda yeni oluşturulan "Birinci Tabur"u denetlemesi ve ayrılırken Mutasarrıf Sait Bey'e telgrafı: "...Kütahya'yı ziyaret eden heyetimiz burada gördüğü iftihar ve güven verici samimî ve yüksek gösterilerden dolayı fevkalâde memnuniyet ve kıvanç duymaktadır. Hissettiğimiz teşekkürü Büyük Millet Meclisi adına bildirmekle veda eder, bu izlenimimizin bütün halka duyurulmasını rica ederiz" (*T.K.*, s.29-30; *A.S.D.V*, s. 130; *K.İ.K.T.*, s.22-23; *G.C.Z.*, c.1, s.120-121).
- 7 Ağustos 1920** : Atatürk'ün, beraberindeki Meclis heyetiyle beraber cephe seyahatinden Ankara'ya dönüşü (*Z.C.*, *Devre: I*, *cilt: 3*, s. 111).
- 9 Ağustos 1920** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda cephedeki seyahat izlenimleri hakkında konuşması (*Z.C.*, *Devre: I*, *cilt: 3*, s. 135-148).
- 10 Ağustos 1920** : İstanbul Hükûmeti ile İtilâf Devletleri arasında "Sevres Antlaşmasının imzalanması" (*T.İ.H.*, c.11, ks.2, s. 182; *T.İ.H.*, c.11, ks.6, kp.IV, s.17; *M.M.M.T.*, s.131; *T.M.M.I*, s.246; *T.İ.T.*, s.101; *G.G.II*, s.235; *İ.A.*, s.748; *B.M.İ.*, s.17; *T.IV*, s.64; *Siyasal T.*, s.320; *K.S.G.B.S.*, s.345; *O.M.K.* ve *L*, s.274-281; *Türk D.T.*, s.136-137; *Türk D.T.D.* s.79-84; *T.C.T.*, s.89-92, *T.A.T.D.T.G.* s.63-64; *L.I*, s.345; *Siyasî Ta.*, s.538-540).
- 12 Ağustos 1920** : Atatürk'ün, İngiltere'nin Karadeniz Ordusu kurmaylarından Binbaşı Wey'in mektubunu ileten- Ahmet İzzet Paşa'ya cevabı: "Malta'dan İstanbul'a nakledilen ve edilecek olan tuktuklulardan herhangi birinin suskun İstanbul hükûmeti eliy-

le olsa dahi idamı halinde -Erzurum'da hükmümüz altında bulunan Yarbay Rawlinson dahil olmak üzere- elimizde mevcut subay, er bütün esir İngilizlerin karşılık olarak derhal idam edilmelerinin kesin şekilde kararlaştırılmış olduğunun bu vesile ile adı geçen karargâha bildirilmesine yardımcı olmanızı bilhassa rica ederim" (*A.M.D.P.I, s.169-170; M.S., s.378-380*).

13 Ağustos 1920 : Cemal Paşa'nın, Taşkent'ten Atatürk'e mektubu (Cemal Paşa bu mektubunda daha evvel 4 mektup yazdığını; fakat hiçbirine cevap alamadığını kaydetmekte ve "...Sizden iki satırlık bir mektuba gerçekten muhtacım. Sizin iki satırlık yazınız bana gelecekteki hareket şeklimin tespiti için rehber olacaktır!" demektedir. *T.Me., Ta., 29.1.1945; İ.H.E.P., s.70; A.I.Y.I., s.91-100; M.M.Y., s.391-398*).

14 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Doğu cephesi kuvvetlerinin faaliyetleriyle ilgili bir gensoru nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Biz, memleket ve milletimizin varlığını ve bağımsızlığını kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize bağlı bulunuyorduk ve kendi kuvvetimize dayanıyorduk. Hiçbir kimseden ders almadık, hiç kimsenin kandırıcı vaatlerine aldanarak işe girişmedik. Bizim görüşlerimiz, bizim ilkelerimiz herkesçe malûmdur ki, Bolşevik ilkeleri değildir ve Bolşevik ilkelerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve girişimde bulunmadık!" (*A.S.D.I., s.92-102*).

: Atatürk'ün, Trakya'daki durum hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Bu milletin akıbeti, bu Meclis'te kararlaştırılacaktır ve bu Meclis de koca Anadolu'ya, büyük millete dayanıyor! Neticede, İstanbul'u olduğu gibi, Trakya'yı da yine burası kurtaracaktır!" (*A.S.D.I., s.102*).

: Atatürk'ün, Afyonkarahisar Mebusu Mehmet Şükrü (Koç) Bey'in -Bekir Sami, Hacim Muhittin ve Aşır Beylerle ilgili Genelkurmay Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı'ndan gensorusu nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...İnsanları, harekâtı değerlendirirken, harekâtı yapan komutanların, subayların içinde bulunduğu durumu ve sahip olduğu vasıtaları, karşısında bulunduğu baskıyı, karşılaştığı müşkülleri o anda tetkik etmek lâzımgelir. Yoksa,

Yüksek Meclis'te ve aradan bu kadar zaman geçtikten sonra, sükûnetle düşünüp yapılacak değerlendirmeler, orada düşünülmüş değerlendirmelere uyamayabilir. Bu askerî harekete uzaktan bakmak ve bakanın kendisinin bulunduğu şartlar içinde onu düşünmek, onu hiçbir vakit doğru sonuçlara ulaştıramaz!" (Z.C., Devre: I, cilt: 3, s. 195-208; N. II, s. 462; A.S.D.I, s106-114).

16 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Yörük Ali Efe'ye telgrafı: "...Gönderdiğiniz özel memurla Afyonkarahisar'da görüştüm. ...Vatanperverane çalışmalarınızda başarılar dilerim" (K.M.H., s.357).

20 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Antep halkının düşmanla sonuna kadar savaşmaya karar verdiğini bildiren Antep Mutasarrıfı Sabri Bey'e cevabı: "...Antep halkının gösterdikleri kahramanlık ve vatanseverliğin son derece teşekkürüne değer bulunduğunun halka bildirilmesi ve söz konusu kararın yayın ve ilânı rica olunur" (G.S.İ., s.134).

21 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Batı cephesindeki askerî faaliyetlerle Antep cephesindeki millî mukavemetler hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Ayıntap ve havalisi halkının vatan müdafaasında, onur ve namus ve bağımsızlık müdafaasında gösterdikleri hareket şekli cidden takdire değer ve örnek alınacak niteliktedir" (A.S.D.I, s. 114-122).

23 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Kastamonu Valisi Cemal Bey'e, İnebolu'da emekli topçu yüzbaşı, tüccarlardan Saffet Harun Bey'e -İnebolu Kaymakamı aracılığıyla- makine başında ulaştırılmasını istediği telgrafı: "Saffet Harun Bey'e, validemin ve kız kardeşimle eşinin emin bir şekilde İstanbul'dan kurtarılması ile Anadolu'ya geçirilmesini rica ederim" (C.A., Dolap: 7 Kutu: 72-1, Fh. 1-5).

: Kastamonu Valisi Cemal Bey'in, Atatürk'ün telgrafına cevabı: "Yüksek emirlerinizi Saffet Harun Bey'e bildirdim. Yanımdadır. Muhterem annelerini, İnebolu'ya mı yoksa Samsun'a mı çıkarmak uygun olduğunu soruyorlar efendim" (C.A., Dolap: 7, Kutu: 72-1, Fh. 1-6).

: Atatürk'ün, Kastamonu Valisi Cemal Bey'in telgrafına cevabı: "Annemin, kız kardeşimle eşinin İnebolu'ya çıkarılarak buraya bilgi verilmesinin, Saffet Harun Bey'e bildirilmesini

rica ederim” (C.A., *Dolap: 7, Kutu: 72-1, Fh. 1-7*). (Bu girişim, ya Zübeyde Hanım’ın yolculuğa imkân vermeyecek derecede rahatsızlığı ya da diğer bir sebeple gerçekleştirilmemiştir. Zübeyde Hanım’la kızı Makbule Hanım, ancak 13 Haziran 1922 günü İstanbul’dan Adapazarı’na gelebilmiş ve 14 Haziran günü burada Atatürk’le görüşmüşlerdir. Zübeyde Hanım, Atatürk’le beraber 24 Haziran 1922 günü Ankara’ya gelmiş, Makbule Hanım ise İstanbul’a dönmüştür).

- 24 Ağustos 1920 :** Atatürk’ün, Bitlis’te Küfrevîzade Şeyh Abdülbaki Efendi’ye, girilen mücadele hakkında halkı aydınlatmada yardımcı olmasını isteyen mektubu: “...Yakında Müslümanların, Avrupalı müstevlilerden kurtuluşu hususundaki başarı haberlerini size inşallah bildiririm” (A.T.Y., s.544).
- 26 Ağustos 1920 :** Enver Paşa’nın, Moskova’dan Atatürk’e mektubu (Atatürk’ün cevabı: 4 Ekim 1920). (*İ.H.E.P.*, s.21; *M.H.*, s.55; *Ö.A.Ö.M.*, s.210-215).
- 27 Ağustos 1920 :** Atatürk’ün, bayramlaşmak ve Batı cephesini denetlemek üzere Fevzi (Çakmak) Paşa ve Albay İsmet (İnönü) Bey’le beraber Ankara’dan Eskişehir’e gelişi (A.Y.G., s.154).
- : Atatürk’ün, Eskişehir’den bayram nedeniyle ordu mensuplarına genelgesi: “...Tedbirli ve kararlı çalışmanın teşekküre değer bir sonucu olmak üzere meydana getirilen bu ordunun, şimdiye kadar en olağanüstü fedakârlıklar ve zaferlerle dolu olan tarih ve geleneklerine lâyık fedakârcasına ve gayretle vuruşması çok gereklidir” (A.T.T.B. s.347-348; A.Y.G., s.154).
- 28 Ağustos 1920 :** Atatürk’ün, Fevzi (Çakmak) Paşa, İsmet (İnönü) ve Salih (Omurtak) Beylerle Eskişehir’den Afyon’a gelişi, Uşak cephesinin durumu hakkında Fahrettin (Altay) Bey’le görüşmesi ve Yunan taarruzuna karşı strateji tespiti (O.Y.S., s.263).
- 29 Ağustos 1920 :** Cemal Paşa’nın, Taşkent’ten Atatürk’e mektubu: “...Bugün Afganistan’a gitmek üzere hareket ediyorum” (H.T.D.A.A., *Dosya: 109-A, Fh.: 8,8-1; M.M.Y.*, s.399-400).
- 5 Eylül 1920 :** Galip Kemalî (Söylemezoğlu) Bey’in, Roma’dan Atatürk’e mektubu (*İ.B.A.II*, s.462).

- 8 Eylül 1920** : Atatürk'ün, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza'ya, Cami (Baykut) Bey'in Roma temsilciliğine gönderilmesi nedeniyle mektubu (*A.İ.Y.I*, s.462).
- 13 Eylül 1920** : Atatürk'ün, "Halkçılık Programı" adı altında bir broşür yayımlaması, bu programın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne takdimi ve üyelere dağıtılışı (*N.II*, s.567, 594, *T.V.*, *cilt: III*, *sayı: 13*, s.2, 1944; *B.A.*, s.19-21; *A.H.P.*, 8.9-11; *İ.A.*, s.750; *B.M.İ.*, s. 166; *A.B.E.B.*, s. 135).
- : Atatürk'ün, Mustafa Suphi'nin 15 Haziran 1920 tarihli mektubuna cevabı (*T.S.K.F.*, s.223).
- 14 Eylül 1920** : Cemal Paşa'nın, Afganistan'dan Atatürk'e mektubu: "...Emir Hazretleri sizden Afganistan için bir Osmanlı subay heyeti gönderilmesini rica ediyor. ...Fikrime göre bu heyet vasıtasıyla Afganistan'da mükemmel bir ordu vücuda getirsek ileride buralarda yapmayı tasarladığım harekât için fevkalâde bir vasıta elde etmiş oluruz. ...Doğuda yapmak istediğim işlerde muvaffak olabilirim İngiliz dostlarımızın başına belâ olacağıma ve sizin yükünüzü hafifleteceğime eminim" (*İ.H.E.P.*, s.81; *M.M.Y.*, s.400-401).
- : Kâzım Karabekir'in, Atatürk'e, Celâlettin Arifin Vilâyat-ı Şarkiye ya da Erzurum Valiliği'ne atanmasını teklif eden telgrafı (*N.II*, s.474, *İ.H.*, s.830).
- 16 Eylül 1920** : Atatürk'ün, memleketteki gizli Bolşevik faaliyetleri hakkında Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'ya telgrafı: "...Kayıtsız şartsız Rus bağımlılığı demek olan içerdeki komünizm örgütü, gaye itibarıyla tamamen bizim aleyhimizdedir. Gizli komünizm örgütünü her surette durdurmak ve uzaklaştırmak mecburiyetindeyiz. ...Kendi arzularını kolaylıkla desteklemek isteyen birtakım kimseler, hilekârane bir surette komünizm vesaire örgütüne taraftar olduğumu daima yayıyorlar; fakat yanlışlırlı" (*M.M.H.*, s.472-475; *A.T.T.B.*, s.351).
- 18 Eylül 1920** : Atatürk'ün, 13 Eylül 1920'de Meclis'e sunduğu "Halkçılık Programı"nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunması (*Z.C.*, *Devre: I*, *cilt: 3*, s.179-181). (Bu program, incelenmek üzere özel bir komisyona gönderilmiş, daha sonra 20 Ocak 1921 tarihli ilk Anayasa bu programdan doğmuştur. *N.II*, s.567, 594, *Ü.M.*, s.273; *B.M.İ.*, s.166).

- 20 Eylül 1920** : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in 14 Eylül 1920 tarihli teklifine cevabı: "...Celâlettin Arif Bey'in Erzurum Valiliği'ne atanması mümkün değildir. Milletvekilliğinden istifa ettiği takdirde adı geçen vilâyete atanması Vekiller Heyeti'ne teklif olunabilir" (*N.İI, s.476; İ.H., s.830-831*).
- 28 Eylül 1920** : Atatürk'ün, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nün çalışmaları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Bugün gerçekten Anadolu'da basın vardır ve bu basın, yine Anadolu'da vuku bulan çalışmaların sonucudur. Hemen hemen önemli bir merkezimiz yoktur ki orada bir gazete çıkmamış olsun. Demek ki Anadolu'da basın vardır; bu nedenle basın ihmal edilmemiştir" (*A.S.D.I, s. 122-128*).
- 29 Eylül 1920** : Cemal Paşa'nın, Herat'tan Atatürk'e mektubu: "Ben Afganistan'a geldim. 15 gündün beri Herat'ta bulunuyorum. Bizim melun İstanbul Hükûmetinin barış antlaşmasını imza ettiğini tiksinti ve lanetle okudum" (*T.Me., Ta., 1.2.1945; M.M.Y., s.401-404*).
- 4 Ekim 1920** : Atatürk'ün, diğer komutanlarla beraber fedakâr çalışmaları nedeniyle Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Millî emellerin elde edilişi, milletimizin birlik oluşu uğrunda harcanan çalışmanın teşekküre değer olduğunu arz eylerim" (*K.K., s.893; A.T.T.B., s.353*).
- : Atatürk'ün, Enver Paşa'nın Moskova'dan yazdığı 26 Ağustos 1920 tarihli mektubuna cevabı (*İ.H.E.P., s.34-35; M.H., s.55; Ö.A.Ö.M., s.215-218*).
- 5 Ekim 1920** : Venizelos'un, Lloyd George'a yazısı: "...Türk hükûmetinin Mustafa Kemal'i ortadan kaldıramayacağına kanaat getirdim. Sultan'ın daha fazla asker göndermesi milliyetçileri kuvvetlendiriyor. Mustafa Kemal'e karşı tedbir olarak: 1-Bütün Türkleri İstanbul'dan atalım(!)2- Karadeniz'de Pontus Rum Devleti'ni kuralım(!)" (*İ.G.B.T., s.281-282*).
- 6 Ekim 1920** : Atatürk'ün, kendisine bağlılık duygularını bildiren 9.Tümen Komutanı Halit (Akmansü) Bey'e cevabı: "...Kurtuluşa ermek için yegâne millî dayanak, sizin gibi memleketin büyük komutanlarının vefa ve samimiyetidir. Telgrafınızdan ciddi duygulandım, teşekkür ediyorum. Erzurum'un kuvvet

ve gayreti ve ordunun disiplin ve bağılılığı bütün memleketin gözünü diktiği bir hedeftir" (*I.H.*, s.838; *A.T.T.B.*, s.354).

- 7 Ekim 1920** : Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin, Damat Ferit Paşa, Hâdi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis hakkında -Sevres Antlaşması'nı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin izni olmaksızın düşmanlarla müzakere ve imza etmeleri gerekçesiyle- gıyaben idam kararı (*I.S.B.C.*, s.20; *İ.Ma.I.*, s.84, 251; *i.M.*, C.30,8:1973).
- 11 Ekim 1920** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, Rusya'ya elçilik heyeti ile beraber gidecek olan "İlmî Tetkikat Heyeti"nin izinli sayılması hakkında konuşması (*G.C.Z.,c.I.*,s.153-154).
- 15 Ekim 1920** : Demirci Mehmet Efe'nin, -Konya'da Delibaş isyanını bastırmak üzere Albay Şefik (Aker) Bey'le beraber isyan bölgesine hareketini bildiren- Atatürk'e telgrafı: "Yüce emrinizi saygı ile aldım. Şükranlarımı arz ederim. Bütün mücahit arkadaşlarım ellerinizden öperler. Millî maksatlar için çalışan mücahitlerin önderi, en sadık hizmet edeni olduğumu teyiden arz ederim" (*K.M.H.*, s.366).
- : Atatürk'ün, Demirci Mehmet Efe'nin 15 Ekim 1920 tarihli telgrafına cevabı: "Hissiyatınıza teşekkür ve milletimizin birliğini amaç edinen bugünkü vatanî çalışmalarınızda başarılar diler, bütün arkadaşlara selâm ederim" (*K.M.H.*, s.366).
- 16 Ekim 1920** : Atatürk'ün, Sovyet Rusya'nın antlaşma için Van ve Bitlis'in Ermenilere bırakılması teklifi üzerine Moskova'da bulunan Bekir Sami (Kunduh) Bey'e talimatı: "...Gerek Büyük Millet Meclisi'nin ve gerek onun güven ve itimadına sahip bulunan Bakanlar Kurulu'nun, coğrafî, askerî ve iktisadî hiçbir ilke ile izahı ve bağdaştırılması mümkün olmayan söz konusu teklifi her ne pahasına olursa olsun kabul edemeyeceği" (*M.H.*, s.88-90; *A.T.T.B.*, s.355-357).
- 17 Ekim 1920** : Damat Ferit Paşa'nın Sadaret'ten istifası (*A. ve T.C.T.K.*, 3207).
- 21 Ekim 1920** : Damat Ferit Paşa'nın istifası üzerine Tevfik Paşa'nın kabine kuruşu (Bu kabine, son Osmanlı kabinesi olup 4 Kasım 1922 tarihinde istifa etmiştir. *A. ve T.C.T.K.*, s.208).

- 22 Ekim 1920** : Atatürk'ün, Çiçerin'in 2 Temmuz 1920 tarihli mektubuna cevabı (*Ö.A.Ö.M., s.199-200; T.R.İ.T., s.263-264*).
- 25 Ekim 1920** : Atatürk'ün, Berlin'de bulunan Talât Paşa'ya yurt dışında yapacağı girişimlerden Ankara'nın haberdar edilmesini bildiren mektubu: "...Batı'da yapacağınız çalışma ve işlerden buraya kısım kısım bilgi verildiği takdirde karar ve eylemlerde tam ahenk meydana gelerek amaca erişmek kolaylaşır" (*T.Me., Ta., 10.2.1945; M.H., s.59, T.İ.İ., s.91; A.Ö.M., s. 148*).
- 27 Ekim 1920** : Atatürk'ün, Taşkent'te bulunan Cemal Paşa'nın 11 Haziran ve 2 Temmuz 1920 tarihli iki mektubuna cevabı (*M.H., s.57; K.S.G.D.S., s.667*).
- 30 Ekim 1920** : Atatürk'ün, Kars Kalesi'nin millî kuvvetler tarafından alınması üzerine Kâzım Karabekir Paşa'ya tebrik telgrafı: "...Kars gibi bir kalenin zaptı, milletin tarihinde nadir olan fevkalâde bir askerî başarıdır!" (*A.T.T.B., s.359*).
- 31 Ekim 1920** : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "... Dışarda bulunan kişilerin yurt içindeki yakın taraftarları, onların memleket ve milletin kurtuluşu uğrunda hizmette bulduklarını propaganda etmek suretiyle eski kabahatlerini millete affettirmek ve memlekete girmeleri ortamını hazırlamak için çalışmakta oldukları anlaşılmıştır. Bu gayretkeşler içinde bazı anlayışsızlar da vardır" (*İ.H.E.P., s.64*).
- : Atatürk'ün, Ali Fuat Paşa'ya, danışıklı Komünist Partisi kurduğunun sebeplerini açıklayan telgrafı (*M.M.H., s.508-509*).
- 1 Kasım 1920** : Atatürk'ün, subay yetiştirmek üzere Ankara'da açılan "Zabit Namzetleri Talimgâhı"nın ilk mezunlarını vermesi münasebetiyle yapılan törende konuşması: "Ordumuz, hayat ve haysiyet mücadelesinde milletin ve milletin amaçlarının yegâne dayanağıdır" (*A.S.D.V., s.27*).
- : Atatürk'ün, "Zabit Namzetleri Talimgâhı"nın ilk mezunlarını vermesi nedeniyle Okul'un hatıra defterine yazdıkları: "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, ya bağımsızlık ya ölüm andıyla yetişen ilk bağımsızlık subaylarının ordu ve milleti-mize takdim ve emanet olduğunu görmekte bahtiyardır!" (*M.K.P., s.131;A.H.D.Y., s.6*).

- 7 Kasım 1920** : Atatürk'ün, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'yı acele Ankara'ya çağırması (*N.II, s.502*).
- 8 Kasım 1920** : Atatürk'ün, Eskişehir'den Ankara'ya gelen Ali Fuat Paşa ile görüşmesi (Bu görüşmede Ali Fuat Paşa'ya Moskova Büyükelçiliği teklif edilmiş, kabulü üzerine resmî işlemler tamamlanarak bu atama 21 Kasım 1920'de kendisine resmen bildirilmiştir. *N.II, s.504; T.VI., s.70; M.M., s. 166; M.M.H.,s.516;M.H.,s.7*).
- : Atatürk'ün, Moskova'da bulunan Bekir Sami (Kunduh) Bey'e Sovyet teklifleriyle ilgili görüşlerini bildiren telgrafı (*V.H., s.190*).
- 10 Kasım 1920** : Atatürk'ün, Ankara Erkek Öğretmen Okulu'nun "Zabit Namzetleri Talimgâhı"nın ilk mezunları şerefine verdiği yemekte bulunması (*Ha. 11.11.1920*).
- 11 Kasım 1920** : Fikriye Hanım'ın, İstanbul'dan vapurla Karadeniz Ereğlisi'ne gelişi, ilçe kaymakamı Naci Bey'in, durumu telgrafla Atatürk'e bildirmesi: "Fikriye Hanımefendi, bugün İstanbul'dan gelmiştir. ...Oraya ne suretle ve hangi yolla hareketi uygun görülürse, yüksek emrinizin beklendiği arz olunur" (*A.A.H., s.65; Fi., s.69*). (Fikriye Hanım, Atatürk'ün üvey babası Ragıp Bey'in kardeşi Albay Hüsametdin Bey'in kızıdır. Bu yakınlık nedeniyle Atatürk'ü tanımış, onun da sevgisini kazanmıştı. Atatürk'ün iznini alarak Anadolu'ya geçtiği günlerde 23-24 yaşlarında olan Fikriye Hanım'ın, Atatürk'e karşı açığa vuramadığı bir sevgi ve aşk beslediği anlaşılmaktadır. *A.A.H., s.63-64; Fi., s.66-68*).
- : Başyaver Salih (Bozok) Bey'in, -Karadeniz Ereğlisi Kaymakamı Naci Bey aracılığıyla- Fikriye Hanım'a telgrafı: "Varışınızı şimdi haber alarak Ankara'ya hareket etmeniz, arkadaşlarımdan olup birkaç gün evvel buraya gelmek üzere Ereğli'ye geldiğini haber aldığım Mithat Bey'le birlikte gelmeniz Kaymakamlığa yazılmıştır. ...Hareketinizin bildirilmesi Paşa Hazretleri'nin arzuları gereğidir. Sizin de buna göre hareket etmeniz uygundur" (*A.A.H., s.66; Fi., 70-71*). (Fikriye Hanım, Mithat Bey'le beraber 13 Kasım 1920 gecesi Karadeniz Ereğlisi'nden vapurla İnebolu'ya, oradan da kara yoluyla -Kastamonu üzerinden- Ankara'ya gelmiştir. *A.A.H., s.67-68; Fi., s.72-73*).

- 23 Kasım 1920** : Atatürk'ün, Ermenilerle yapılacak barış görüşmelerine Ankara hükûmetinin delegeleri olarak katılacak olan Hamit ve Necati Beylere talimatı: "...Ermenilere vekâlet ve onları hi-maye amacıyla işe karışmak isteyenlere karşı aracılık ka-bul etmediğimizi ifade edebilirsiniz. Hukukumuzdan zerre kadar fedakârlığa razı olunamayacağı muhakkaktır. Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne Dışişleri'nden bu konuda ge-rekli talimat verilmiştir." (*A.M.D.P.I, s.180*).
- 25 Kasım 1920** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Şeyh Sunusî şerefine verdiği yemekte konuşması (*Ha. 27.11.1920*).
- 27 Kasım 1920** : Umum Seyyar Kuvvetler Komutan Vekili -Çerkes Ethem'in kardeşi- Tevfik Bey'in, Atatürk'e telgrafı: "...Seyyar Kuvvet-ler ..bu noktalar halledilinceye kadar Batı Ordusu'nu âmir tanıyamayacaklardır ve Batı Ordusu'nun gönderdiği Simav ve Havalisi Komutanı'nın Eskişehir'e dönmesi için emir ve-rilmiştir(!)" (*Ç.E., s.30*).
- 30 Kasım 1920** : Atatürk'ün, Türk-Sovyet ilişkilerini bozmaya yönelik İngiliz propagandaları hakkında Doğu Cephesi Komutanlığı'na ta-limatı: "...Türk milletinin, kendi hayatına kastetmiş olan em-peryalistlerle müştereken hareket edebileceği zannını bir-çok kere telkine muvaffak olan İngiliz oyunlarına hayret et-memek elden gelmez" (*A.M.D.P.I, s.188-189*).
- 1 Aralık 1920** : Atatürk'ün, Türk-Sovyet ilişkilerine dair esaslar konusunda Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa'ya talimatı (Talimatın bir özeti de Bakû ve Tiflis mümessillerimize iletmek üzere Doğu Cephesi Komutanlığı'na gönderilmiştir. *A.M.D.P.I, s.202-206*).
- 2/3 Aralık 1920** : Ermenilerle Gümrü Antlaşması'nın imzalanması (*N.II, s.488; İ.H., s.846; T.İ.H. elli, s.225; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.18; T.İ.H., c.II, ks.3, s.271; İ.S.T.D., s.50; H.M.M., s. 178; İ.H., s.748; M.M.M.T., s.133; M.H., s.95; K.C.T.E., s.117; A.M.D.P.I, s.523-528*).
- 3 Aralık 1920** : Atatürk'ün, Ahmet İzzet Paşa başkanlığındaki İstanbul He-yeti ile Bilecik'te görüşmek üzere, akşam Ankara'dan tren-le Eskişehir'e hareketi (*N.II, s.521*).

- : İngiltere Başbakanı Lloyd George'un demeci: "...Mustafa Kemal, Yunanlıları İzmir'den atabilir; bu sebeple Yunanlılara her türlü yardımı yapmalıyız(!)" (*İ.G.B.T.*, s.249).
- 4 Aralık 1920** : Atatürk'ün, beraberindekilerle sabah Ankara'dan Eskişehir'e gelişi (*N.II*, s.521).
- 5 Aralık 1920** : Atatürk'ün Bilecik'e gelişi; burada Dahiliye Nazırı Ahmet İz-zet Paşa başkanlığında Bahriye Nazırı Salih Paşa, Ziraat Nazırı Hüseyin Kâzım Bey, Rasathane Müdürü Fatih (Gökmen) ve Dışişleri memurlarından Münir (Ertegün) Bey'in dahil olduğu İstanbul Heyeti ile görüşmesi ve heyetin İstanbul'a dönmesine müsaade etmeyeceğini, beraber Ankara'ya gidileceğini bildirmesi (Bilecik Mülakatı). (*N.II*, s.510, 524; *T.İ.H.*, c.II, ks.3, s.9; *İ.A.*, s.752; *C.B.B.K.*, s.342-345; *Ü.M.*, s.290; *K.S.G.B.S.*, S.379; *A.K.D.D.A.Y.*, S.317-318; *A.B.E.B.*, s.135).
- 6 Aralık 1920** : Atatürk ve beraberindekilerin, İstanbul Heyeti ile beraber trenle Ankara'ya gelişi (*N.II*, s.525; *T.İ.H.*, c.II, ks.3, s.9; *A.K.D.D.A.Y.*, s.318; *T.A.İ.*, s.177; *A.B.E.B.*, s.135). (Bu heyetteki kişilerin, Millî Hükûmet hizmetinde çalışmak istemedikleri anlaşıldığından, bir süre Ankara'da kalışlarını takiben 7.3.1921'de İstanbul'a dönmelerine izin verilmiştir. *İ.A.*, s.752; *G.C.Z.*, c.3, s.31).
- 9 Aralık 1920** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarında, Diyarbakır Milletvekili Hacı Şükrü Bey'le ilgili görüşmeler esnasında konuşması (*G.C.Z.*, al, s.259-260).
- : Çerkes Ethem'in, Kütahya'dan Atatürk'e şikâyetlerini bildiren telgrafı: "...Her yerde bol bulunan kimselerin karıştırıcılığıyla, bilhassa zât-ı devletlerinin de evham getirecek dereceye sevk edildiğini dolayısıyla haber alıyorum. ...Yüksek düşüncelerinizin bildirilmesine emirlerinizi..." (*Ç.E.*, s. 39-40).
- : Atatürk'ün, Arnavutluk Harbiye Nazırlığı'na seçilen emekli Kurmay Albay Selâhattin (Kip) Bey'e hükûmetin memnuniyetini bildiren mektubu (*A.M.D.P. I*, s.209-210).
- 13 Aralık 1920** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla Anadolu'nun özlem ve selâmlarını bildirmek üzere Trakya'ya

gönderilen Cevat Abbas (Gürer) ve Galip Bahtiyar Bey'ler aracılığıyla Trakya ve Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne mesajı: "...Trakya davası Anadolu davası ile eştir. Türk milletinin fedakârlığı, gayreti sayesinde her iki dava da kurtarılacaktır. Başarı temenni ve en samimî selâmlarımı sunarım" (*T.M.M. I, s.386; A.T.T.B., s.364*).

: Atatürk'ün, Çerkes Ethem'in 9 Aralık 1920 tarihli telgrafına cevabı: "...Benim sözlerimi ve teminatımı bütün samimiyet ve ciddiyetimle kabul ederek, her türlü müşkülleri, başka makamlarla halletmekte zorluğa uğradıkça, doğrudan doğruya hususî ve gizli olarak bana bildirmekle halledilebileceğine inanmalısın!" (*Ç.E., s.48-49*).

21 Aralık 1920 : Atatürk'ün, Anadolu'ya geçenlere verilen seyahat belgeleri hakkındaki bir soru nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Kayıt ve şarta bağlamaktan vazgeçmeyelim, düşmanlarımız pek alçaktır" (*A.S.D.I, s.132-133*).

: Atatürk'ün, Afgan ordusunu modernleştirme çalışmalarını yürütmek üzere Afganistan'a bir askerî heyet gönderilmesi konusunda Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'ya talimatı (*A.M.D.P.I, s.218-219,275*).

22 Aralık 1920 : Atatürk'ün başkanlığında bir kısım Hükûmet üyeleri ve milletvekilleriyle yapılan toplantı sonunda, Çerkes Ethem'le Kütahya'da görüşmek üzere bir mebus heyeti oluşturulması kararı (*Ç.E., s.71-74*).

22/23 Aralık 1920 : Atatürk'ün, Seyyar Kuvvetler Komutanı Çerkes Ethem'e telgrafı: "Sizinle görüşmek ve vaziyeti izah etmek üzere Celâl (Bayar), Reşit, Kılıç Ali, Eyüp Sabri ve Vehbi Bey'lerle Emir Paşa yarın (23.12.1920) saat 12'de hareket ettirilecek trenle Kütahya'ya geleceklerdir!" (*Ç.E., s.75*).

25/26 Aralık 1920 : Atatürk'ün, -Vekiller Heyeti kararıyla gelişigüzel gönüllü er toplanmasının yasaklanması üzerine- askerî ve mülkî memurlara, belediyelere ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine bildirgesi: "Hiçbir kimse hiçbir sebep ve suretle Hükûmet merkezinin bilgisi olmaksızın kuvvet toplamaya yetkili değildir. Bu bildirgenin bildirilişi tarihinden evvel bu yolda girişimde bulunmuş olanlar varsa derhal kendilerini ve girişim amaçlarını doğrudan doğruya bana haber vere-

ceklerdir” (A.T.T.B., s.366; Ç.E., s.86; T.İ.H., ali, ks.3, s.72).

- : Atatürk'ün, Çerkes Ethem'in Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Bey'in bilgisi olmaksızın Kuvve-i Seyyare'den bir kısım kuvvetleri Gediz ve Kütahya'da toplaması üzerine, Kütahya'da bulunan milletvekili heyetine durumun aydınlatılmasını isteyen telgrafı (N.İI, s.537; Ç.E., s.84-85).
- 26 Aralık 1920** : Ankara'dan Kütahya'ya gelen milletvekili heyetinin, Çerkes Ethem ve kardeşi Tefrik'le görüşmesi ve 26/27 Aralık'ta görüşme sonucunu telgrafla Atatürk'e bildirmeleri (Çerkes Ethem ve kardeşleri bu görüşmede bazı şartlar ileri sürmüşler, özellikle Albay Fahrettin (Altay) ve Refet (Bele) Beylerin cepheden uzaklaştırılmalarını istemişlerdir!) N.İI, s.538; Ç.E., s.87-89; Ü.M., s.291-292).
- 27 Aralık 1920** : Kütahya'da Çerkes Ethem'le görüşen milletvekili heyetinin Atatürk'e gönderdiği telgrafın, Vekiller Heyeti'nde görüşülmesi, Kuvve-i Seyyare'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin emrinde olduğu kararının alınması ve Atatürk'ün, telgrafla bu kararı bildirerek Kütahya'daki heyeti Ankara'ya çağırması (N.İI, s.540-541; Ç.E., s.90).
- : Atatürk'ün, Batı ve Güney Cephesleri Komutanlarına Çerkes Ethem'e karşı hazırlıklı bulunmaları hakkında yazısı: “Kütahya'daki heyetin cevabı, Kuvve-i Seyyare işinin artık barış yoluyla ve siyasetle çözümünün olanak dışı olduğunu kanıtlamış ve sorunun kuvvet zoruyla çözümlenmesi gerektiği anlaşılmıştır!” (A.K.D.D.A.Y., s.320).
- 29 Aralık 1920** : Atatürk'ün, Türkiye Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Çerkes Ethem meselesi hakkında konuşması: “...Efendiler, Allaha şükür hükûmetiniz kuvvetlidir. Ordumuz güven vericidir. Şüphesiz ki Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine taarruz edenler, tecavüz edenler hakkında yüksek heyetinizin kanunları uygulanır ve hükûmetimiz bu kanunları uygulamaya muktedirdir” (G.C.Z., c.I, s.273-288).
- 30 Aralık 1920** : Atatürk'ün, Çerkes Ethem meselesi ile ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: “...Herhalde memleketin her tarafında hükûmet kurulmalıdır. Ve yine gayemizin elde edilişi ve memleketin müdafa-

ası için muntazam ordu meydana gelmelidir. Bu esaslara aykırı olan, muzır olan her türlü görüşler imha edilmelidir” (G.C.Z., c.I., s.299).

- : Atatürk'ün, Albay İsmet ve Albay Refet Bey'lere telgrafı: “...Ethem Bey'le kardeşlerine kesin şekilde, kuvvet başından ayrılarak Hükûmete sığınmaları için son bir teklif yapılması...” (H.T.B.D. sayı: 73, b.1587).

-1921 -

- 3 Ocak 1921** : Atatürk'ün, -Dışişleri Bakan Vekili Ahmet Muhtar Bey'in dış siyasetle ilgili beyanatı münasebetiyle- Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: “...Hükûmetin siyaseti, gayet belirgin ve açık bir siyasettir ve bu siyasette ekseriyetimize veya heyet-i umumiyemize değil, milletin heyet-i umumiyesine dayanmakta olduğuna tam kanaati vardır” (Z.C., Devre: 1, cilt: 7, s.158-160).
- 4 Ocak 1921** : Atatürk'ün, “Daily Express” muhabirine demeci: “Türkiye Türklerindir” (7 Ocak 1921 günü yayımlanmıştır. İ.B.A.III, s.7).
- 5 Ocak 1921** : Atatürk'ün, Dağıstan'ın bağımsızlığının, Sovyet Rusya tarafından tanınması münasebetiyle Lenin'e telgrafı (A.T.T.B., s.367).
- 7 Ocak 1921** : Lenin'in, Dağıstan'ın bağımsızlığının ilânı vesilesiyle 5 Ocak 1921'de bir mesaj gönderen Atatürk'e cevap telgrafı (Ö.A.Ö.M., S.198-199; T.R.İ.T., s.252-253; A.A., s.86).
- 8 Ocak 1921** : Atatürk'ün, Çerkes Ethem ve kardeşlerinin isyanına dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: “...Efendiler, maksadımız meşrudur, başarı imanımız sarsılmazdır. Bu sebeple dahilde ve hariçteki düşmanlarımız ister çok ister az olsun, teşebbüslerinin genişliği ne olursa olsun kesin başarı, son başarı meşru bir maksat izleyenlerde kalacaktır” (Z.C., Devre: I, cilt: 7, s.225-230).
- : Enver Paşa'nın, Moskova'dan -Rusya'daki faaliyetleri hakkında-Atatürk'e mektubu (İ.M.E.P., s.117).
- 10 Ocak 1921** : Birinci İnönü Zaferi (O.Y.S., s.293; T.İ.T., s.103; M.M., s.171; M.M.M.T., s.136; T.IV., s.74; T.D.T., s.84-85; K.A., s.616-617; A.İ., s.469; M.M.U.K.S.II, s. 185-186; T.C.T.,

s.144; A.K.D.D.A.Y., s.321; H.Y.A., s.55,78-79; A. ve As., s.115-116).

- : Harp durumu hakkında Meclis'e bilgi verilmesine dair önerge münasebetiyle Atatürk'ün, son askerî hareketleri izah eden konuşması: "...Dün düşman İnönü civarındaki mev-zilerimize temas etti. Cepheden taarruz durduruldu. Bugün aynı mevzilerde muharebe cereyan etmektedir" (Z.C., Devre: I, cilt: 7, s.247).
- 11 Ocak 1921** : Atatürk'ün, I. İnönü Zaferi münasebetiyle Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Bey'e tebrik telgrafı: "...Bu muvaffakiyetin, mukaddes topraklarımızı düşman istilâsından tamamen kurtaracak olan kesin zafere bir hayırlı başlangıç olmasını Allah'tan diler ve bu kutlamanın umum Batı Ordusu er ve subaylarına iletilmesini rica ederim" (Z.C., Devre: I, cilt: 7, s.278-279; A.T.T.B., s.368; H.T.V.D. sayı: 52, v. 1210; A.S.D.I, s. 153).
- 12 Ocak 1921** : Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey'in, Atatürk'ün tebrik telgrafına cevabı: "...Mukadderatımızı tam bağımsızlık ile üzerine almış olan Büyük Millet Meclisi'ne kayıtsız şart-sız bağlılıktan aldığı manevî ve kutsî feyz ile mukaddes topraklarımızın kurtarılması vazifesini yerine getireceğine ordunun, kesin kanaatle emin bulunduğunu arz ve temin ederim" (A.S.D.I, s. 153).
- 13 Ocak 1921** : Atatürk'ün, Birinci İnönü Muharebesi hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Düşmana oranla az olan kuvvetlerimiz İnönü'de toplanmıştı. Burada vuku bulan meydan muharebesinde düşman, büyük kayıplarla mağlubiyeti his ve idrak etti ve hızlı bir şekilde geri çekilmeye başladı" (Z.C., Devre: I, cilt: 7, s.278-279,285).
- 17 Ocak 1921** : Atatürk'ün, "United Telegraph" gazetesi muhabirine Türk Bağımsızlık Savaşı'nın amaçlarını açıklayan demeci: "...Siyasî, adlî, iktisadî ve malî bağımsızlığımızı imhaya ve neticede yaşama hakkımızı inkâra ve kaldırmaya yöneltmiş olan Sevres Antlaşması bizce mevcut değildir. Bağımsızlık ve egemenliğimizin gereklerini temin edecek bir barışın yapılması son emelimizdir" (A.S.D. III, s. 15).

- 20 Ocak 1921** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Anayasa görüşmeleri esnasında konuşması: "...Antlaşma ve barış yapma, vatan müdafaası ilânı, yani harp ilânı gibi yetkilerin, mevcut olan Kanun-i Esasî'de kime ait olduğu yüksek bilginiz içindedir. Halbuki zannediyorum ki milletin gerçek vekillerinden oluşan yüksek Meclis, artık bu yetkileri bir şahsa bırakmak istemiyor; kendi yapmak ve tamamen üzerine almak istiyor" (*A.S.D.I, s.155-157*).
- : İlk Teşkilât-ı Esasiye Kanunu(Anayasa)'nın, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü (*Z.C., Devre: 1, cilt: 7, s.339; N.II, s.564,714; T.V. cilt: 3, sayı: 13, s.2; B.A., s.21,81-84; B.M.İ., s.24*).
- 22 Ocak 1921** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda bolşeviklik propagandası yapanlarla ilgili görüşmeler esnasında konuşması: "...Şüpheli etmiyorum ve hiç kimsenin şüpheli etmeyeceğini zannediyorum ki, Büyük Millet Meclisi ve onun hükümetinin bugüne kadar izlediği siyaset, tamamen millî emellere uygundur. Bu siyasetin ne olduğunu tekrara lüzum görmem" (*G.C.Z., c.I, s.325-345*).
- 24 Ocak 1921** : Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'na seçilmesi (3 Mayıs 1920 günü seçilen İcra Vekilleri Heyeti, 20 Ocak 1921 tarihli Anayasa'nın 9. maddesi gereğince, Fevzi Paşa'yı Başkan seçmişlerdir). (*Z.C., Devre: 1, cilt: 7, s.372-373; B.M.İ., s.146,148*).
- 25 Ocak 1921** : İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un, Paris toplantısında demeci: "...İstanbul Hükümeti felç halinde ve Mustafa Kemal Türkiye'nin gerçek hâkimidir" (*T.K.S.K., s.137*).
- 27 Ocak 1921** : Sadrazam Tefik Paşa'nın, Atatürk'e "Londra'da toplanacak barış konferansı için Osmanlı heyetine katılmak üzere Büyük Millet Meclisi'nden üye isteyen" telgrafı (*N.II, s.554; T.İ.H., c.II, ks.3, s.257*).
- 28 Ocak 1921** : Atatürk'ün, Sadrazam Tefik Paşa'nın 27 Ocak 1921 tarihli telgrafına cevabı: "Millî iradeye dayanarak Türkiye'nin mukadderatına el koyan yegâne meşru ve müstakil hâkim kuvvet, Ankara'da aralıksız toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Türkiye'ye ait bütün meselelerin halline memur ve her türlü haricî münasebetlere muhatap, ancak bu Meclis'in hükümetidir. ...İtilâf Devletleri, Londra'da yapacakları

konferansta, Doğu meselesini adalet ve hukuk dairesinde halletmeye karar vermişlerse davetlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetine doğrudan doğruya yöneltmelidirler” (N.II, s.556; T.İ.H. c.II, ks.3, s.257).

: Atatürk’ün, Sadrazam Tefvik Paşa’ya ikinci telgrafı ve istekleri: “Zat-ı Şahane, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni tanıdığını kısa bir hatt-ı hümayun ile ilân buyuracaklardır” (N.II, s.558).

29 Ocak 1921 : Atatürk’ün, Londra Konferansı’na gönderilecek delege heyeti vesilesiyle, Sadrazam Tefvik Paşa ile yapılan yazışmalara dair Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde konuşması: “...Millet ve memleket nam ve hesabına yegâne başvurulacak yer burasıdır, yani Meclis-i Âli’nizdir. Bu meşru hakkı, bu millî hakkı, bu tabîî hakkı hiçbir sebep ve bahane ile ve hiçbir mütalâa ile hiçbir şahsa hiçbir heyete terk edemeyiz” (Z.C., Devre: I, cilt: 7, s.410-415).

30 Ocak 1921 : Atatürk’ün, Sadrazam Tefvik Paşa’ya Büyük Millet Meclisi’nin kabul ettiği Anayasa’nın bir suretini göndermesi: “...Bizce, saydığım esas maddelere aykırı hareket etmeye imkân ve salâhiyet olmadığını yüksek dikkatlerinize sunarım” (N.II, s.562-563; İ.A. s.753).

31 Ocak 1921 : Atatürk’ün, Londra Konferansı’na iştirak edecek heyet mü-nasebetiyle Sadrazam Tefvik Paşa ile yazışmaları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde konuşması: “...Gerek İstanbul gerek Londra bilmelidir ki, Meclis’in her görüş açısından emniyet ve itimadına sahip insanlar bu işi yönetmektedir. Eğer bunun aksi bir kanaati, düşmanlarımızın eline verirsek bunu bizim aleyhimize ve bütün girişimlerimizin aleyhinde, çok fena olarak kullanırlar” (Z.C., Devre: I, cilt: 8, s.21-22).

1 Şubat 1921 : Atatürk’ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin gizli oturumunda, gizli celselerdeki konuşmaların dışarıya sızdırılmasını araştırmak üzere bir komisyon kurulması teklifi ve konuşması: “...Bu insanları meydana çıkarmak hepimize ait müşterek bir vatan ve vicdan görevidir. Yalnız bana ait değildir; umumî heyetimize aittir” (G.C.Z., c.I, s.356-357).

4 Şubat 1921 : Atatürk’ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin gizli oturumunda, Londra Konferansı’na iştirak edecek delege heyeti hak-

kindaki Vekiller Heyeti tezkeresi üzerinde konuşması: “Bütün arkadaşlar, Başkanlık Divanı aracılığıyla ne gibi niteliklere sahip kişileri istiyorsa onları Başkanlığa bildirirler ve Başkanlık Divanı, Vekiller Heyeti de aydınlanır. Bu suretle gerek delegeler ve gerek o delegeleri kuvvetlendirecek Danışma Heyeti daha isabetle tayin edilebilir” (G.C.Z., c.I, s.377-378).

- 5 Şubat 1921** : Kardinal Gasparri'nin, Papa 15. Benoit adına Roma'dan Atatürk'e telgrafı: “...Papa Hazretleri adına Kafkasya ve Anadolu Hristiyanlarının hayat, mal ve eşyalarının güven altına alınması hususunda gerekli emrin verilmesini rica ve niyaz ederim” (Ha. 13.3.1921).
- 6 Şubat 1921** : Atatürk'ün, Hâkimiyet-i Milliye gazetesi muhabiri Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'in sorularına verdiği cevapların gazetede yayımlanması: “Komünizm içtimaî bir meseledir. Memleketimizin hali, memleketimizin sosyal şartları, dinî ve millî ananelerinin kuvveti, Rusya'daki komünizmin bizce uygulanmasına müsait olmadığı kanaatini doğrular mahiyettedir” (A. S. D. III, s. 19).
- 8 Şubat 1921** : Atatürk'ün, Gürcistan Elçisi Simeon Medivani'nin güven mektubunu kabulü ve elçinin söylevine cevap konuşması (N.II, s.489; T.D.D.S., s.69; Ha. 9.2.1921; D.B.Y., 1967, s. 1064).
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, Londra Konferansı'na katılacak heyet konusunda Sadrazam Tefik Paşa'ya verilecek cevap hakkında konuşması: “...Efendiler! Bu Meclis meşrudur ve bunun meşruiyetini kimseye tasdik ettirmek lâzım değildir, ikincisi, bu meşru Meclis, meşru ve yetkili olan delegelerini göndermiştir. Bu heyetin Avrupa'ca tanınması için Tefik Paşa'ya ricaya ihtiyacımız yoktur” (G.C.Z., c.I, s.414-415).
- 10 Şubat 1921** : Atatürk'ün, akşam Ankara'dan Batı cephesine hareketi (Z.C., Devre: I, cilt 8, s. 171).
- 15 Şubat 1921** : Atatürk'ün, Batı cephesinden Ankara'ya dönüşü (T.K.S.K., s. 140).
- 21 Şubat 1921** : Atatürk'ün, Anayasa'nın 7. maddesinin değiştirilmesine dair kanun teklifi münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi-

si'nde konuşması: "Efendiler, Anayasamız, milletin tamamıyla arzularını ve Meclisin mahiyetini ve gerçek şeklini gösterir bir kanundur. Bu kanun mevcut olmasaydı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin esas mahiyeti hakkında dünyaca hiçbir kesin fikir edinilmemiş bulunacaktı ve düşmanlarımız buna çalışmışlardır" (*Z.C., Devre: I, cilt 8, s.329-340*).

: Atatürk'ün, Gürcistan ve Ermenistan arasında başgösteren harp ve Kafkasya durumu hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumundaki görüşmeler esnasında konuşması (*G.C.Z., c.I, s.446-457*).

26 Şubat 1921 : Atatürk'ün, Philadelphia'da yayımlanan Public Ledger gazetesi muhabiri Clarence K. Streit'in sorularına cevabı: "Biz milletlerin kendi mukadderatlarını bizzat tayin etmelerinin Müslümanlar dahil bütün milletlere samimî bir şekilde tatbik edilmesi halinde, insanlığı harbin felâketlerinden kurtarabileceğine inanıyoruz. Türkiye'nin bugünkü ve gelecekteki rejimi "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" esasına dayalıdır ve dayalı olacaktır" (*A.M.D.P.I, s.270-276*).

: Bekir Sami (Kunduh) Bey'in, Londra'dan -Konferans görüşmeleri hakkında- Atatürk'e telgrafı: "...Tevfik Paşa, kısa birkaç sözden sonra sözün milleti temsil eden heyete ait olduğunu ifade etti" (*A.S.D.I, s.162; K.S.G.B.S., s.394*).

: Atatürk'ün, Bekir Sami Bey'den gelen Londra Konferansı'yla ilgili telgraf hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bilgi sunması (*A.S.D.I, s.162*).

29 Şubat 1921 : Atatürk'ün, Londra Konferansı'na katılan Ankara Heyeti Başkanı Bekir Sami Bey'in 26.2.1921 tarihli telgrafına, barış ilkelerinin Türklerin millî emellerini kesin güvence altına alması gerektiğini bildiren cevabı (*K.S.G.B.S., s.394*).

1 Mart 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin birinci devre ikinci toplantı yılını açış konuşması: "...Bugün anlaşılmıştır ki, Sevr Antlaşması hükümleri Türkiye'ye zorla uygulanamaz. Efendiler, mağlup sıfatıyla 1918 ateşkes antlaşmalarını imzalamış olan milletler arasında bu neticeye ancak Türkiye, izlediği siyasetinin uzak görürlüğü ve silâhlarının kuvveti sayesinde erişmiştir" (*Z.C., Devre: I, cilt: 9, s.2-7; A.S.D.I, s. 162-170*).

- : Atatürk'ün, Londra'da bulunan Ankara Heyeti Başkanı Bekir Sami Bey'e, İngiltere'ye ödün verilmemesi hususunda gizli telgrafı: "...Ekselansınıza ve başkanlığınızdaki kurula verilen yetkiler, Misak-ı Millî'nin saptadığı sınırları aşamaz" (*K.S.G.B.S., s.394*).
- 2 Mart 1921** : Atatürk'ün, Büyük Millet Meclisi'nin ikinci toplantı yılına başlaması nedeniyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri'ne genelgesi: "...İkinci millî yılda, vatanın kurtuluşunun sağlanmış olması için orduyla beraber her sınıftan bütün ahali ve memurların aynı fedakârlık hissi ile dolu olarak vatan vazifelerine devam etmelerini temenni eder ve bu bildirin bütünü ilgililere ulaştırılmasını rica ederim. İnşallah Büyük Meclis, pek uzak olmayan bir zamanda bütün memleketin kurtuluşunu tebrik ve müjdelemekle mutlu olacaktır" (*A.T.T.B., s.371*).
- 3 Mart 1921** : Atatürk'ün, Afganistan'ın kurtuluş günü münasebetiyle Afgan Elçiliği'nde verilen ziyafette Afganistan Elçisi'nin söylevine cevap konuşması (*A.S.D.V., s.28*).
- 4 Mart 1921** : Enver Paşa'nın, Moskova'dan Atatürk'e mektubu (*İ.H.E.P., s. 128-129*).
- 5 Mart 1921** : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Elçisi Budu Medivani'nin güven mektubunu kabulü (*Ha. 6.3.1921; T.D.D.S., s.69*).
- 12 Mart 1921** : Atatürk'ün, Papa 15. Benoit'in -Kardinal Gasparri aracılığıyla gönderdiği- 5 Şubat 1921 tarihli telgrafına cevabı: "...Kardinal Gasparri, Kafkasya ve Anadolu Hristiyanları lehine isteklerinizi bana bildirdi. Cins ve mezhep ayırımı yapmaksızın bütün memleketimiz sakinlerinin güven ve refahını temin zorunluğu, insanlık hislerimizin ve yüce İslâm dininin bize emrettiği bir borçtur. Bu nedenle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin nüfuz ve hâkimiyetinin kapsadığı bölgelerin tü-mündeki Hristiyanların, tam bir huzurdan nimetlenmeleri için dün olduğu gibi bugün de her türlü önlem alınmıştır. Sınırlarımız içinde herhangi bir yabancı ordusunun kıyım ve yıkım yapmadığı yerlerde geçerli olan barış ve güvenlik, bu sözlerimizin reddedilemez bir delilidir" (*Z.C., Devre: I, cilt: 9, s.91; Ha. 13.3.1921; A.T.T.B., s.371*).
- 14 Mart 1921** : Atatürk'ün, "Seferberlik ve cephe zamları hakkındaki kanun" münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ko-

nuşması: "...Umumî Karargâhtan başlayarak ta süngüsünü düşmana yöneltmiş erlere kadar cephe zammı vermek lâzımdır" (Z.C., Devre: I. cilt:9, s.119; A.S.D.I, s.171-172).

- 15 Mart 1921** : Talât Paşa'nın, Berlin'de bir Ermeni tarafından vurularak şehit edilmesi (A. ve T.C.T.K., s.243).
- 16 Mart 1921** : Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Sovyet Rusya arasında "Moskova Antlaşması"nın imzalanması (N.II, s.460; T.İ.H., c.III, s.225-255; M.M.M.T., s.134; V.H., S.238; A.M.D.P.I, s.547-554).
- : Bekir Sami Bey'in, Londra Konferansı'nın 12 Mart 1921 tarihli son toplantısında İtilâf Devletleri temsilcilerinin Türk heyetine sundukları teklifler hakkında, Londra'dan Atatürk'e raporu (V.H., s.234-235).
- 18 Mart 1921** : Diyarbakır'a gelen Şeyh Sunusi'nin, Atatürk'e teşekkür telgrafı: "Salimen Diyarbakır'a vardım" (Ha. 20.3.1921).
- 21 Mart 1921** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "...Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, bugünkü şartlara göre Misak-ı Millî'ye aykırı bir barışa imza koyamaz. Bunda mahzurlar vardır" (G.C.Z., c.I, s.451-457).
- 22 Mart 1921** : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkezlerine seçilecek kişilerde aranacak nitelikler hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkezlerinin vatansever ve gayretli, namuslu ve halkın hürmet ve itimadını kazanmış kişilerden seçilmeleri ve bu merkez aracılığıyla halkı düzenli bir şekilde uyarmak gerekli görüldü. Bölgenizdeki örgütün siyasî emellere ve kişisel çıkarlara âlet olmaması ve zararlı akımlara mâni olacak faziletli kişilerden oluşturulması için gereken aracılığın esirgenmemesini rica ederim" (İ.H., s.878; A.T.T.B., s.374).
- 1 Nisan 1921** : İkinci İnönü Zaferi (N.II, s.580; T.İ.H., c.II, ks.3, s.444; T.D.T., s.86-87; M.M.M.T., s.139; M.M., s.175; H.M.M., S.214; K.A., s.648-651; A.K.D.D.A.Y., s.336-337; İ.S.V.R., s.310; E., s.119; T.IV, s.81; İ.A., s.754; II, s.151; A.İ., s.564; M.M.U.K.S. II, s.231-234; T.C.T., s. 106-107; H. Y.A., s.55,79-80; A. ve As., s. 116).

- : Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın, Metristepe'den Atatürk'e telgrafı: "...Düşman, binlerce ölüleriyle doldurduğu muharebe meydanını silâhlarımıza terk etmiştir" (*N.II, 580; i.L, s.152; T.İ.H., c. II, ks.3, s.444, İ.A., s.754*).
- : Atatürk'ün, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya cevap telgrafı: "...Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin ters talihini de yendiniz. İstilâ altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün vatan, bugün en uzak köşelerine kadar zaferinizi kutluyor. Düşmanın istilâ hırsı, azim ve hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurdahaş oldu" (*N.II, s.580; T.İ.H. c.II, ks.3, s.445; İ.A., s.754; İ.İ., s. 152-153*).
- : Atatürk'ün, İstanbul'dan İnebolu'ya gelen millî şairimiz Mehmet Emin (Yurdakul) Bey'e, Anadolu'ya geçişinden büyük memnuniyet duyduğunu bildiren telgrafı: "...Türk milliyetperverliğinin ilâhî müjdecisi olan şiirleriniz, bugünkü mücadelemizin kahramanlık ruhuna doğuş ufku olmuştur. Gelişinizden duyduğum memnuniyeti bildirmekle sizi milletimizin mübarek babası olarak selâmlarım" (*H.T.V.D., sayı: 54, v.1234; M.A, s.57; A.S.D.V., s.131*).
- 3 Nisan 1921** : Zübeyde Hanım'ın, elden, Atatürk'e mektubu: "Bana şimdiye kadar pek iyi hizmetlerinden memnun olduğum bizim Şakir'in (Şakir Zümre) amcazadesi Şevket Efendi'ye lâzım gelen yardım hususunda gerekenlere emir ve himayenizin esirgenmemesi" (*A.Me., 92; A.Bil., s.3*).
- 10 Nisan 1921** : Atatürk'ün, Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem (Bolayır) Bey'in II. İnönü Zaferi'ni tebrik eden telgrafına cevabı: "Anadolu'nun ruhu, bütün direnme feyzini tarihindeki büyüklerden almıştır. Bize bu mukaddes feyzi veren ecdat ruhları arasında muhterem babanızın pek büyük yeri vardır. Yaralı vatanın kurtuluş ve bağımsızlığı için ölmek yolunda bugünkü kuşağa fedakârlığı öğreten büyük Kemal hakkında saygıların tekrarına vesile olan telgrafınıza özel teşekkürlerimi arz eylerim" (*A.S.D.V, s.131; M.A., s.57; A.Ö.M., s.150*).
- 12 Nisan 1921** : Atatürk'ün, Yunan ordusunun Anadolu'daki zulümlerini protesto etmek üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına insanlık âlemine bildirisi: "...Türkiye Büyük Millet Meclisi adına, bu faciaları bütün insanlığın ders alıcı bilgisine arz eder ve bedbaht vatan parçalarımıza ve namus ve bağımsızlığı-

nı savunma gibi mukaddes bir görevi yerine getirmekte olan milletimize lâyük görülen bu zulümleri uygarlık âlemi önünde üzüntü ile protesto ederim” (A.T.T.B., s.376).

- : Atatürk'ün, 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Altay) Bey'e II. İnönü Zaferi'nden sonra düşmanı takipte gösterdiği başarı dolayısıyla tebrik telgrafı (O.Y.S., s.294).
- : Atatürk'ün, II. İnönü Zaferi'nden sonra düşmanı takipte gösterdiği başarı sebebiyle Güney Cephesi Komutanı Refet Paşa'ya tebrik telgrafı (H.T.V.D., sayı: 54, v.1255).
- : Atatürk'ün, Sovyet Hükûmeti'nin Yunanlıların yaptığı katliamlardan kurtulabilenlere verilmek üzere Hilâliahmer (Kızılay)'e otuz bin altın ruble başışta bulunması nedeniyle Sovyet Elçisi Budu Medivani'ye teşekkür yazısı: “...Ana toprağını savunan milletimizin idare ettiği bu harbe gösterdiğiniz ilgiden dolayı bilhassa pek bahtiyarım. Yunanlıların kaçarak geri çekilmeleri esnasında yaptıkları hasar ve zulümler, insanlığın vicdanını isyan ettirecek niteliktedir” (A.T.T.B., s.379-380).
- : Atatürk'ün, II. İnönü Zaferi'ni kutlayan Afgan Elçisi Ahmet Han'ın telgrafına teşekkür cevabı (A.T.T.B., s.379).
- 14 Nisan 1921** : Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in, Burdur'dan Atatürk'e, hayranlık ve sempati duygularını ileten telgrafı (A.İ.Y.I, s.112).
- 16 Nisan 1921** : Atatürk'ün, II. İnönü Zaferi'ni kutlayan Mareşal Fuat, Korgeneral Rıza Paşa ve Âyan Meclisi eski Başkanı Rifat Bey'in tebrik telgraflarına cevabı: “Yaşama hakkı yok edilmek istenilen milletimizin savunma ve bağımsızlık yolunda gösterdiği kahramanlıklar, pek çok yerden tebrik edildi. Yüksek tebriklerinizi, halen yabancı baskısı altında bulunan başkentimizden yazılmış olmak itibariyle bunlar arasında en kıymetlilerden sayıyorum” (A.T.T.B., s.381).
- 17 Nisan 1921** : Atatürk'ün, Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in 14.4.1921 tarihli telgrafına cevabı (A.İ.Y.I, s.113).
- 18 Nisan 1921** : Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in, Eskişehir'den Atatürk'e, Ankara'ya geleceğini bildiren telgrafı: “Uzun zamandır sizinle ve sizin davanız üzerine konuşmak arzusundayım” (A.İ.Y.I, s.114).

- : Şeyh Sunusî'nin, Diyarbakır'dan Atatürk'e, II. İnönü Zaferi'ni kutlayan telgrafı: "...Başarılarınızı taçlandıran son zaferden dolayı ne kadar memnun olduğumu tarif ve izah edemem. Sevincimden secde-i şükranı kapandım" (*Ha. 19.4.1921*).
- 22 Nisan 1921** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının 1. yıldönümü münasebetiyle Hâkimiyet-i Milliye gazetesi muhabirinin sorularına cevapları: "...Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mirasından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım. Bence bir millette şeref, haysiyet, namus ve insanlığın oluşması ve yaşayabilmesi mutlak o milletin hürriyet ve bağımsızlığına sahip olmasıyla mümkündür. Ben şahsen bu saydığım evsafa çok ehemmiyet veririm ve bu evsafın kendimde mevcudiyetini iddia edebilmek için milletimin de aynı nitelikleri taşımasını şart ve esas bilirim" (*A.S.D. III, s.21-27*).
- 23 Nisan 1921** : Atatürk'ün, Büyük Millet Meclisi'nin açılışının 1. yıldönümü nedeniyle Meclis binası balkonundan söylevi: "...Eğer Yunanlılar gerçekten barış arzu ediyorsa İzmir ve Trakya'dan gitmelidirler. Biz bunu şimdiye kadar hakkımıza ve adalete güvenerek istiyorduk. Bundan sonra galibiyet hakkı ile istiyoruz!" (*A.S.D. V, s.29*).
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının millî bayram olarak kabulü nedeniyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne telgrafı: "...Yeni ve yüce bir tarihe başlangıç olan bu kutlu günü, milletin hâtirasında ebediyen yaşatmak üzere Meclisimiz, bugün 23 Nisan tarihinin millî bayram sayılmasını bir özel kanunla kabul etmiştir. Bu mukaddes tarihi oluşturan millî mücadelenin en canlı ve fedakâr etkeni bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyetleri'ni coşkuyla tebrik ederim" (*A.T.T.B., s.381-382*).
- 25 Nisan 1921** : Atatürk'ün, Londra Konferansı'ndan dönen Bekir Sami (Kunduh) Bey başkanlığındaki heyeti Ankara istasyonunda karşılayışı (*Ha. 26.4.1921; M.A.M., s.25-26; M.S., s.425*).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Afgan Elçisi Ahmet Han'ın güven mektubunu kabulü (*Ha. 26.4.1921; T.K.S.K., s.149*).

- 27 Nisan 1921** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek üzere İnebolu'ya gelen Şehzade Ömer Faruk Efendi'ye, Anadolu'ya geçmesinin sakıncalı olacağını bildiren telgrafı (*A.T.T.B.*, s.382).
- 1/2 Mayıs 1921** : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan Eskişehir'e hareketi (*T.İ.H.*, c.II, ks.4, s.85).
- 2 Mayıs 1921** : Atatürk'ün, Eskişehir'den Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'yla beraber Alayunt'a hareketi (*T.İ.H.*, c.II, ks.4, s.85).
- : Atatürk'ün, beraberinde Fevzi ve İsmet Paşalar olduğu halde Refet Paşa'nın karargâhına gelişi (*A.K.D.D.A.Y.*, s.339).
- 7 Mayıs 1921** : Atatürk'ün, Moskova dönüşü Kars'tan Erzurum'a gelen Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey'e tebrik telgrafı ve kendisini Ankara'ya çağırması (*V.H.*, s.244).
- 9 Mayıs 1921** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki odasında Mısırlı Prens Kadriye ve eşini kabulü (*M.A.M.*, s.67-74).
- 10 Mayıs 1921** : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu"nun kuruluşu (*T.S.P.*, s.533; *H.M.M.*, s.223; *İ.A.*, s.755; *B.M.İ.*, s.170; *Ha.* 11.5.1921; *T.İ.H.* c.II, ks.4, s.29).
- : General Harington'un, İngiliz Savunma Bakanlığı'na telgrafı: "...Kanaatimce, Mustafa Kemal tamamen haşındır. Bizim içerdeki ve dışardaki güçlerimizi pek iyi bilmektedir. Tarafsızlık çabalarımıza inanmamaktadır. Yunanlıları tekrar yeneceğinden ve sonra bizi önüne katacağından muhtemelen emindir..." (*İ.B.S.İ.*, s.23).
- 11 Mayıs 1921** : Atatürk'ün, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" umumî heyet toplantısında Grup Başkanlığı'na seçilmesi (*T.B.M.M. Albümü "I.Dönem"*, s.242).
- 12 Mayıs 1921** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Bekir Sami Bey'in Fransızlarla yaptığı antlaşmayla ilgili görüşmeler esnasında konuşması: "...Meclisimizin millete karşı yerine getirmesini üstlendiği görev, öteden beri ilân ettiğimiz, hepimizce bilinen bir esasta saklıdır. O esas bir daha tekrar etmek isterim: "Millî sınırlarımız içinde memle-

ketin bütünlüğünü ve milletin tam bağımsızlığını temin etmek. Bizim millete karşı üzerimize aldığımız görev, bunu temin edecektir” (G.C.Z., c.II, s.72-73).

- : Atatürk’ün, Çankaya’da Mısırlı Prens Kadriye ve eşini kabulü, görüşme esnasında söyledikleri: “...Biz şüphesiz, barış istiyoruz, şerefli bir barış! Fakat onlar bizi mahvetmek istiyorlar. Ben, bunun sebebini biliyorum” (M.A.M., s.75-80).
- 14 Mayıs 1921** : Atatürk’ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin gizli oturumunda 1921 yılı bütçesi ve malî durum hakkında konuşması: “...Söz konusu olan, mevcut kaynaklarımızın bize temin edeceği para ile amaçlarımızı temin edebilmektir” (G.C.Z., c.II, s.84).
- : Atatürk’ün, II. İnönü Zaferi ile ilgili bir tablo takdim eden Ankara Erkek Öğretmen Okulu resim öğretmeni Tahsin Bey’e teşekkür mektubu: “İkinci İnönü Muharebesi’nden duyduğunuz duyguları ifade eden ve sanatkârlık liyakatinizin örneği bulunan tabloyu kabul ettim. Teşekkürler ederim” (*Görüşler, Adana Halkevi Dergisi, Sayı: 13-14, 1939, s.9*).
- 15 Mayıs 1921** : Atatürk’ün, askerî durum hakkında Hâkimiyet-i Milliye gazetesi muhabirine demeci: “...Millî ordunun hazırlığı mükemmel, manevî kuvveti yüksek ve azmi her zamankinden sağlamdır” (A.S.D.V., s.83).
- 17 Mayıs 1921** : Atatürk’ün, Kâzım Karabekir’e telgrafı: “...Enver Paşa ve arkadaşlarının amacı tamamiyle anlaşılmıştır. Bunların memleket dahiline girmemeleri için bölgenizde tedbir alınmasını rica ederim” (*İ.H.E.P., s.136*).
- 18 Mayıs 1921** : Fransız edibi Pierre Loti’nin, Atatürk’e mektubu (A.İ.Y.I, s.127;A.Me., s.93).
- 19 Mayıs 1921** : Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Feyzi (Çakmak) Paşa başkanlığında yeni İcra Vekilleri Heyeti’nin seçilmesi (Z.C., Devre: 1, cilt: 10, s.318).
- 22 Mayıs 1921** : Atatürk’ün, Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir’e telgrafı: “...Enver Paşa’nın karşınıza gelmesi veyahut isim ve kıyafet değiştirerek Anadolu’ya girmeye teşebbüsü mümkündür. Bölgenizde müessir önlem alınması uygun olur” (*İ.H.E.P., s.136*).

- 27 Mayıs 1921** : Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: "Fransa eski nazırlarından Franklin Bouillon bazı görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya gelmek arzusunadadır" (*F. II, s.362*).
- 30 Mayıs 1921** : Ankara halkının, Çankaya'daki köşkü sahibinden satın alarak Atatürk'e hediye edişi; ancak Atatürk'ün bu hediye, vatani koruyan millî orduya bağışlanması (Atatürk, bu kararını, bugün Millî Savunma Bakanlığı'na bildirmiş ve tapu tescilini yaptırmıştır. *Ha. 31.5.1921*).
- 4 Haziran 1921** : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Enver hakkında açık yayına karar verdik. Gerektiğinde yayınlayacağız. Enver'in temsil ettiği cereyana karşı gerektiğinde pek açık uygulamada bulunmak kararındayız" (*İ.H.E.P., s.140-141*).
- 10 Haziran 1921** : Atatürk'ün, bayram nedeniyle Hacıbayram Camii'nde bayram namazına katılması, Antalya milletvekili Hoca Rasih (Kaplan) Bey'in mev'izesini dinlemesi, saat 8.30'da T.B.M.M. önünde yapılan Türkçe duada bulunması, daha sonra Meclis'in Başkanlık odasında tebrikleri kabulü (*Ha. 12.6.1921*).
- : Atatürk'ün, bayram nedeniyle Ankara Belediyesi'ne kutlama yazısı: "Vatanın bağımsızlığı için ayağa kalkan Anadolu'nun tuttuğu mukaddes kurtuluş yolunda eriştiği üçüncü bayram münasebetiyle, en samimî tebriklerimi takdim eder ve millî çalışmada başarı temenni ederek, bu tebrikimin halka ulaştırılmasını rica ederim" (*Ha. 12.6.1921*).
- : Atatürk'ün, Afgan Elçiliği'ndeki bayrak çekme töreninde Elçi Ahmet Han'ın söylevine cevap konuşması (*Ha. 12.6.1921; İ.B.S.L, s.97*).
- 12 Haziran 1921** : Atatürk'ün, Diyarbakır'da bulunan Şeyh Sunusi'nin gönderdiği bayram tebriğine teşekkür cevabı (*A.T.T.B., s.384*).
- 13 Haziran 1921** : Atatürk'ün başkanlığındaki Türk Heyeti ile Franklin Bouillon başkanlığındaki Fransız Heyeti arasında Ankara'da görüşmelerin başlaması (*V.H., s.250; T.İ.H., c.IV, s.247; T.İ.H., c.II, ks.IV, s.21; M.K.P.K., s.127*).
- 15 Haziran 1921** : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Teklifiniz üzerine Enver Paşa'nın bulunduğu yer ve faaliyetinden daima haberdar olmamızın temini Ali Fuat Paşa'ya yazılmıştır" (*İ. H. E. P., s. 150*).

- 17 Haziran 1921** : Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'e, Harbiye Nazırlığı'nı kabul ettiğini bildiren telgrafı (*N.II, s.603; F.II, s.362-364*).
- 27 Haziran 1921** : Atatürk'ün, Sovyet Elçisi Nazeranuz'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 28.6.1921*).
- 28 Haziran 1921** : Albay Doktor Salih Bey'in, İstanbul'dan, Atatürk'e mektubu: "Birkaç hafta önce, gözlerinden rahatsız olan anneniz hanımefendiyi muayene ettim. Gözlerinde görme sinirine bağlı görme yetersizliği ile katarakt mevcut olduğunu teşhis ettim ve ameliyatın başarılı bir sonuç vermesi mümkün olmadığını söyledim. Buna rağmen doktorlar, ameliyatın iyi netice verebileceğine bu sabah karar vermişler" (*C.A., Dolap: 7, Kutu: 72-1*).
- 29 Haziran 1921** : Atatürk'ün, Ankara Hükûmeti'nin telkiniyle istifa etmiş olmasına rağmen bir süre sonra yeniden nazırlık kabul eden Ahmet İzzet Paşa'nın 17 Haziran 1921 tarihli telgrafına cevabı: "...Vaziyetinizi, Salih Paşa Hazretleriyle beraber vermiş olduğunuz söze aykırı gördüm. ...Vaziyet-i umumiyeye ve zât-ı devletinize telkin edilmiş fikirlere nazaran evvelce olduğu gibi bu defa da aldatılmış olmaktan, korkuyorum" (*N.II, s.603-604; F.II, s.364-365*).
- 30 Haziran 1921** : Atatürk'ün, Ankara'da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)'nin, himayesi altında çalışmasını kabul edişi (*Ha. 1.7.1921*).
- 2 Temmuz 1921** : Atatürk'ün, beraberinde Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey olmak üzere Sovyet Elçisi Nazeranuz'un ziyaretini iade edişi (*Ha. 3.7.1921*).
- : İngiltere Savunma Bakanlığı'nın, İstanbul'da İngiliz Orduları Başkomutanı General Harington'a, Mustafa Kemal Paşa ile yapacağı görüşme hakkında talimatı (*İ.B.A.III, s.450*).
- 3 Temmuz 1921** : Celâlettin Arif Bey'in, Paris'ten Atatürk'e, Fransa'daki siyasi temaslarını bildiren mektubu (*A.İ.Y.I., s.119-125*).
- 4 Temmuz 1921** : General Harington'un, Atatürk'e yazısı: "Zât-ı devletlerinin görüşlerini dinlemek ve bunları incelemek üzere İngiltere Hükûmetine rapor vermek için bana yetki verildi. Sizce de uygun ise gerekli hazırlığın yapılabilmesi için size uygun

olacak gün ve saati lütfen telleyiniz” (N.II, s.643; İ.B.S.İ., s.115; İ.B.A.III, s.463; T.D.D.S., S.97).

- 6 Temmuz 1921** : Atatürk'ün, General Harington'un, 4.7.1921 tarihli yazısına cevabı: “...Bizim millî isteklerimiz Ekselânslarınca bilinir. Millî toprağımızın tam kurtuluşu ile millî sınırlarımız içinde siyasî, malî, iktisadî, askerî, hukukî ve kültürel tam bağımsızlığımız ilkesi kabul edildiği takdirde, görüşmeye başlamaya hazır olacağımızı bildiririm” (N.II, s.644; İ.B.S.İ., s.117; İ.B.A.III, s.470-471; T.D.D.S., s.97).
- : Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'ün 29 Haziran 1921 tarihli telgrafına cevabı: “...İsnat buyurulan gafleti itiraf şöyle dursun şimdiki gibi siyasî durumu inceden inceye takdir etmiş olduğumu görmekle nefsim, fikir ve görüşlerime itimadım artmıştır(!)” (N.II, s.604; F.II, s.365-366).
- 10 Temmuz 1921** : Yunan ordusunun, takviyeli kuvvetlerle umumî taarruzu ve Kütahya-Eskişehir muharebelerinin başlaması (N.II, s.608; O.Y.S., s.286; M.M., s.181; T.İ.H., c.II, ks.4, s.190-197; A.K.D.D.A.Y., s.345; K.A., s.686; İ.H.S.K., s.12; H.M.M., S.233).
- : Atatürk'ün, Afganistan'da bulunan Cemal Paşa'ya, faaliyetlerinin Heyet-i Vekile katında takdir görmüş olduğunu bildiren mektubu (M.H., s.282; M.M.Y., s.408).
- 12 Temmuz 1921** : Atatürk'ün, Fransız edibi Pierre Loti'nin 18.5.1921 tarihli mektubuna cevabı: “Tarihimizin en karanlık günlerinde, yenilgi ve iftiranın bizi ebediyen yok edecek gibi görüldüğü bir zamanda bize güvenini bir an bile yitirmemiş olan dostu beslediğimiz ebedî minnettarlığın teminatını, talihin Türk milletine yeniden gülümsemeye başladığı şu sırada yenilemekten pek mutluluk duymaktayım” (A.İ.Y.I, s.127; A.Me., s.94).
- 13 Temmuz 1921** : Afganistan Kralı Amanullah Han'ın, Afgan ordusunu düzenleme amacıyla Afganistan'a bir Türk askerî heyeti gönderilmesi konusunda Atatürk'e mektubu (A.M.D.P.I, s.341-342).
- 16 Temmuz 1921** : Atatürk'ün, Ankara'da toplanan ve 21 Temmuz 1921'e kadar çalışmalarına devam eden Maarif Kongresi'ni açış konuşması: “...Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken on-

lara bilhassa varlığı ile, hakkı ile, birliği ile çelişen bütün yabancı unsurlarla mücadele lüzumunu ve millî düşünceleri tam bir imanla her karşı fikre karşı şiddetle ve fedakârane savunma gereği telkin edilmelidir” (A.S.D.II, s. 16; T.M.T.V, s. 1440).

: Enver Paşa'nın, Moskova'dan Atatürk'e uzun mektubu “...Dışarda kalmanın, umumî maksadımız olan başta Türkiye olmak üzere kurtarmaya çalıştığımız İslâm âlemi için faydasız ve belki de tehlikeli olduğunu hissettiğimiz anda memlekete geleceğiz. İşte o kadar (!)” (T.Me., Ta. 25.2. 1945; M.H., s.231; M.K.P., s. 109; C.D., s.270).

18 Temmuz 1921 : Atatürk'ün, Ankara'dan Karacahisar'daki Batı Cephesi Karargâhı'na gelişi (N.II, s.608; H.T.V.D., sayı: 56, v.1292).

: Atatürk'ün Batı Cephesi Karargâhı'nda İsmet Paşa'ya direktifi: “Orduyu, Eskişehir'in kuzey ve güneyinde topladıktan sonra, düşman ordusuyla araya büyük bir mesafe koymak lâzımdır ki, ordunun düzenlenmesi ve takviyesi mümkün olabilsin. Bunun için Sakarya doğusuna kadar çekilmek uygundur” (N.II, s.608-609; T.İ.H., c.II, ks.4, s.366; 547; I A., s.755; İ.İ., s.156).

23 Temmuz 1921 : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, İcra Vekilleri Heyeti Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa'nın “Hükümet Merkezi'nin Kayseri'ye nakline dair” Heyet-i Vekile kararını bildiren demeci (G.C.Z., c.II, s.99-114). (Fevzi Paşa'nın Ankara'nın tahliyesi gerektiğini bildiren demeci üzerine, Büyük Millet Meclisi'nde çok sert tartışmalar olmuş, konuşma yapan milletvekilleri, Ankara'dan harpsiz ayrılmayı kabul etmemişlerdir. Bu oturumda, Ankara'nın savunulmasına, ayrıca cephedeki durumu öğrenmek üzere bir heyet gönderilmesine karar verilmiştir. H.M.M., s.237; C.B.B.K., s.345-346).

25 Temmuz 1921 : Batı Cephesi'nde Türk Ordusunun -geri yürüyüşünü tamamlayarak- tamamen Sakarya nehrinin doğusuna çekilmesi (N.II, s.608; T.İ.H., c.II, ks.4, s.536,582; T.İ.H., c.II, ks.5, kp. 1, s.4; M.M., s. 185; İ.A., s.755; K.S., s.697).

: Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in, Meclis'te kabul edilen Anayasa ve kurulan Müdafaa-i Hukuk Grubu hakkında aydınla-

tilmasını isteyen 11.7.1921 tarihli telgrafına cevabı: “Bugünkü Büyük Millet Meclisi, Müdafaa-i Hukuk örgütünün esas ilke olarak tespit etmiş olduğu görüşler üzerinde ısrarla ve azimle yürümektedir. Müdafaa-i Hukuk Grubu, bu grubun programını teşkil eden esas maddede izah olduğu şekilde, memleketin tam bir bağımsızlık içinde barışa kavuşmasını temin gibi kısa ve kesin bir gaye ile kurulmuştur” (N.İI, s.599-600; İ.H., s.921-922; A.T.T.B., s.388).

26 Temmuz 1921 : Atatürk’ün, Ankara’dan hareketle Polatlı’da Batı Cephesi Karargâhı’na gelişi ve ordunun durumu hakkında bilgi alışı (MM, s.189; T.V. cilt:2, sayı:8, s.83; A.T.T.B., s.388).

: Atatürk’ün, Batı Cephesi Karargâhı’ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne telgrafı: “...Askerî vaziyetimiz her suretle güven vericidir” (A.T.T.B., s.388).

: Atatürk’ün, Kâzım Karabekir’e 25.7.1921 günü telgrafına ek telgrafı: “...İlerlemek yolunda vuku bulacak her önemli girişimin, kendisine göre mühim sakıncaları vardır. Bu sakıncaların asgari düzeye indirilmesi için gerekli önlem ve girişimlerde kusur etmemek lâzımdır” (N. II, s.600; İ.H., S.922; A.T.T.B., s.385-387).

29 Temmuz 1921 : Cemal Paşa’nın, Kabil’den Atatürk’e mektubu: “...İlâhî bir nurun kalbinizde doğurduğu ışıkla, milletin ruhundaki yiğitlik âbidesini aydınlattınız. Şimdi bütün zindeliği ile ayağa kalkmış milletin başına geçtiniz. Dünyaya harikalar gösteriyorsunuz. Allah yolunuzu açık, kılıcınızı keskin etsin! Benden sizlere, maiyetinizde Türklüğün, Müslümanlığın hayrı için can veren kahramanlara kardeşçe binlerce selâmlar ve hürmetler!” (T.Me., Ta. 2.2.1945; M.M.Y., s.409-413).

31 Temmuz 1921 : Atatürk’ün, Kâzım Karabekir’e 25.7.1921 tarihli telgrafta ek telgrafı: “...Anayasa’nın yapılmasında acele sayılan hareket tarzının gerekçesi, bütün dünyada ve memleketimizde hissedilen halkçılık cereyanını esaslı şekil üzerinde tespit ile bu husustan başka, karışıklığa da yer verilmemek, aynı zamanda asırlardan beri devamlı olarak yetkisi olmayanlar elinde kötüye kullanılan millî hukuku korumak için bu hukuken esas sahibi olan millete de söz hakkı tanımak ve bu

yüksek fikrin gelişmesi için bugünkü mevcut şartlardan yararlanmaktadır” (*İ.H.*, s.922-923; *A.T.T.B.*, s.388-389).

1 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine genelgesi ve Genelkurmay Başkanlığı'na yazısı: “..Pek uzak olmayan bir gelecekte karşımızdaki hain ve tükenen Yunan ordusunun da imhası imkân altına girecektir. Büyük memleketimiz ve fedakâr milletimiz, neticenin elde edilmesini tamamen üstüne almış bulunmaktadır” (*H.T.V.D.*, sayı: 57, v. 1310; *Ha. 2.8.1921*; *A. T. T.B.*, s.390-392).

: Atatürk'ün, Meclis'teki gruplardan herhangi birine girmemesini öneren Kâzım Karabekir'e cevabı: “...Esas yapısı içinde bütün hüviyetiyle karışmış bulunduğum Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden ayrılmaklığıma imkân olmadığından, cemiyetin çalışma sahası bulunan Meclis'te yine o cemiyeti temsil eden grubun içinde bulunmak zorunluluğundayım. Esasen grup, hemen Meclisin tümüne yakın bir çoğunluğu içine almaktadır” (*N.İI*, s.601; *İ.H.*, s.923-924; *A.T.T.B.*, s.389-390).

5 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması ve Meclis Başkanlığı'na sunduğu önerenin okunması: “Meclisin sayın üyelerinin umumî surette tezahür eden arzu ve talebi üzerine Başkomutanlığı kabul ediyorum. Hayatım boyunca millî egemenliğin ve yasaların en sadık bir hizmetkârı olduğumu milletin gözünde bir defa daha doğrulamak için bu yetkinin üç ay gibi kısa bir süre ile sınırlanmasını ayrıca istiyorum” (*G.C.Z.*, c.II, s. 164; *N.İI*, s.611). (Önerge 4 Ağustos 1921 tarihlidir; ancak Meclisin 5 Ağustos 1921 günkü gizli oturumunda okunmuştur).

: Atatürk'e, geniş yetkilerle ve 3 ay müddetle Başkomutanlık veren Kanun'un Büyük Millet Meclisi'nde kabulü (*Z.C.*, *Devre: I*, cilt 12, 8.21; *N.İI*, s.613; *T.İ.H.*, c.II, ks.6, kp.1, s.194; *T.İ.H.*, c.IV, s.229; *T.V. cilt: II*, sayı: 8, s.87; *İ.A.*, s.756; *H.H. V*, s.76; *İ.İ.*, s. 156; *M.M.*, s. 190; *H.M.M.*, s.244; *A.B.E.B.*, s. 136).

: Atatürk'ün, Başkomutanlık verilisinden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: “...Efendiler, zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları, Allahın yardımıyla ne olursa olsun mağlup edeceğimize dair olan güven ve iti-

madım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada bu kesin inancımı yüksek heyetinize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim” (Z.C., Devre: I, cilt: 12, s. 19).

: Başkomutan Atatürk'ün, ordu ve millete bildirgesi: “...Bana bu vazifeyi vermiş olan Meclis'in ve o Meclis'te beliren milletin kesin iradesi, hareket tarzımın mihrakını teşkil edecektir. Hiçbir sebep ve suretle değiştirilmesine imkân olmayan bu kesin irade, ne olursa olsun düşman ordusunu imha etmek ve bütün Yunanistan'ın silâhlı kuvvetlerinden oluşan bu orduyu anayurdumuzun mukaddes ocağında boğarak kurtuluşa ve bağımsızlığa kavuşmaktır!” (A.T.T.B., s.392-393).

7 Ağustos 1921 : Başkomutan Atatürk'ün 1. – 6 tekâlif-i milliye (millî vergi) emirlerini yayımlaması (N.II, s.616; A.T.T.B., s.394-400; K.A., s.708; T.İ.H., c. VII, s.357-362; A.D.M.P., s.287-293).

8 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, 7.-10. tekâlif-i milliye emirlerini yayımlaması (N.II, s.615; A.T.T.B., s.401-404; K.A., s.708-709; T.İ.H., c. VII, s.362-365; A.D.M.P., s.294-298).

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda askerî vaziyet hakkında konuşması: “...Millet, namusunu, bağımsızlığını kurtarmak için acaba karşı koyabilir miyiz, koyamaz mıyız muhakemesini düşünmedi. Millet, yalnız bir şey düşündü: Namuslu olarak yaşarım! Bu sebeple bu yasal hakkımızı kabul edenlerle dost olurum; bana bu hakkı vermeyecek olanlarla ölünceye kadar dövüşerek ölürüm!” (G.C.Z., c. II, s.196).

: Celâlettin Arif Bey'in, Paris'ten Atatürk'e mektubu (A.İ.Y.I, s. 134).

11 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, Ankara'da Amerikalı gazeteci Lawrence Shaw Moore ile görüşmesi ve söyledikleri: “...Biz Türkiye'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü kurtarmaya çalışıyoruz. Allah'ın yardımı ve Türk milletinin yenilmez kuvveti sayesinde amacımıza erişeceğiz!” (A.S.D. III, s.27-29).

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, cepheye ve cephe gerisine üçer kişilik teftiş heyetleri gönderilmesi hakkındaki önerge nedeniyle konuşması:

“...Ben görev yaparken şöyle böyle heyetlerle görevime müdahale ettiremem efendiler! Bunda ordu için, memleket için fenalıktan başka bir şey yoktur” (G.C.Z., c.II, s.298).

: Atatürk'ün, Başkomutan oluşunu kutlayan Afganistan Elçisi Ahmet Han'ın tebrik telgrafına teşekkürü (A.T.T.B., s.405).

12 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'yla Ankara'dan Polatlı'daki Cephe Karargâhı'na gelişi (N.II, s.617; A.T.B.D. sayı: 75, b.1619; İ.A., s.756; K.A., s.715-716; A.B.E.B., s.136). (Bugün Atatürk cepheyi inceledikten sonra geri dönerken atına bineceği sırada -atın ani ürkmesi sebebiyle- yere düşerek bir kaburga kemiği kırılmıştır. Tedavisi için 16 Ağustos'ta Ankara'ya gitmişse de 17 Ağustos'ta tekrar cepheye dönmüştür. T.İ.H., c.II, ks. 5, kp.2, s. 198).

: Atatürk'ün, Başkomutan oluşu sebebiyle kendisini kutlayan Genelkurmay Başkanlığı'na teşekkür telgrafı: “Millîtin ve ordunun, bu azim, iman ve kahramanlığı ile millî sınırlarımız içinde tam bağımsızlık temininden ibaret meşru amacımıza mutlaka erişeceğine itimadım tamdır” (A.T.B.D. sayı: 75, b.1620).

14 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, Millî Müdafaa Vekili Refet Paşa'ya telgrafı: “Düşman ileri yürüyüşe başlamıştır. Üç, dört gün sonra meydan muharebesinin başlamasını bekliyoruz. Buna göre, bu müddet içinde ordunun istifadesine verilebilecek ne varsa hemen verilmesini rica ederim” (H. T. V.D. sayı: 56, v. 1299).

16 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, Polatlı'dan Ankara'ya dönüşü (F.O.G.H., s.748-749).

: Atatürk'ün, Ankara'da yapılan muayenesinde -12 Ağustos 1921 günkü kaza sebebiyle- kaburga kemiklerinden birinde kırık bulunduğunun tespiti (A.T.B.D. sayı: 75, b.1621; A.T.B.D. sayı: 79, b.1751).

: Halide Edip Hanım'ın, Atatürk'e orduda gönüllü çalışmak istediğini bildiren telgrafı (T.A.İ., s.214).

: İngiltere Başbakanı Lloyd George'un, Avam Kamarası'nda konuşması: “...Kemalist ayaklanmayı bastırmak için Ana-

dolu içlerine kadar İngiliz askeri gönderilemediğine göre, tek bir seçenek vardır; o da her iki tarafı sonuna kadar vuruşturmaktır(!)" (*İ.B.S.İ.*, s.140,209).

- 17 Ağustos 1921 :** Atatürk'ün, Ankara'dan tekrar cepheye hareketi (*A.T.B.D. sayı: 79, b.1751; A.T.B.D., sayı: 75, b.1621; T.İ.H. c.II, ks.5, kp. I, s.198, 312; F.O.G.H., s.748-749*).
- 18 Ağustos 1921 :** Atatürk'ün, ordu saflarında gönüllü çalışmak isteyen Halide Edip (Adivar) Hanım'a cevap telgrafı: "...Askerî hizmete kabul ve Batı cephesinde görevlendirildiğinizi bildiririm. İlk vasıta ile cephe karargâhına müracaat ve oradan vazifenizin öğrenilmesi rica olunur" (*T.A.İ., s.214; A.S.D.V, s. 135*). (*Halide Edip, 20.8.1921 'de cepheye hareket etmiştir. Ha. 21.8.1921*).
- 20 Ağustos 1921 :** Salih Paşa'nın, Roma'dan Atatürk'e telgrafı: "...En elverişli barış şartlarını elde etmek için Avrupa'ya gönderildim. İngiltere'ye karşı direnip durmak gereksiz ve tehlikelidir. Rusya'ya yaklaşmak ve Batı'yı ihmal etmek ise felâket olabilir. Vakit geçirmeden barış arayalım. Bu amaçla Avrupa'dayım. Bir temsilcinizi bana gönderiniz, işbirliği yapalım" (*İ.B.A.IV, s.21,58*).
- 21 Ağustos 1921 :** Atatürk'ün, cepheden Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Bir dağ ve bir fedakâr kalsa bile bağımsızlık davamızın devam edeceği hakkındaki sarsılmaz kanaatin, Yunan ordusu ile meydan muharebesine tuttuğumuz bir anda, tarafınızdan tekrarı ve doğrulanması büyük kalp huzuruna sebep oldu. Askerî hareket plânımız, düşündüğünüz gibi düşünülmektedir. Yalnız Ankara batısında ciddî bir muharebe vermeyi umumî düşünceye göre gerekli görmekteyiz. Fevzi, İsmet Paşalarla beraber Batı Cephesi Karargâhı'ndan selâmlarımızı sunarız" (*İ.H., s.933; A.T.T.B., s.405-406*).
- 23 Ağustos 1921 :** Yunan ordusunun taarruzu ve Sakarya Meydan Muharebesi'nin başlaması (22 gün 22 gece devam etmiştir). (*N.II, s.617; T.İ.H., c.II, ks.5, kp.II, s.455; T.K.S., s.350-351; A.K.D.D.A.Y., s.355; H.M.M., s.250; M.M., s.194; İ.A., s.757; T.İ.H., c. IV, s.230; İ.İ., s.156; T.İ.T., s.108; T.IV., s. 98*).
- 25 Ağustos 1921 :** Yunan Kralı Konstantin'in, Eskişehir'de "Daily Telegraph" gazetesi muhabirine demeci: "...Mustafa Kemal bu defa sa-

vaşı kabul ederse, ordusunu yok edeceğiz ya da ordusunun büyük kısmını esir edeceğiz(!) Ankara'ya girmeyi umuyoruz(!)" (*İ.B.S.İ.*, s.217).

26 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, birliklere emri: "Savunma hattı yoktur, savunma yüzeyi vardır. O yüzey bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz!" (*N.İI.*, s.618; *T.İ.H.*, c.İI, ks.5, kp.İI, s.65).

26/27 Ağustos 1921: Atatürk'ün, bir kısım mevzilerin terke mecbur kalınışı üzerine Ankara'da bulunan Millî Müdafaa Vekili Refet Paşa'ya telgrafı: "Meydan muharebesinin Ankara'ya kadar uzanması ihtimal dahiline girmiştir. ...Meclis ve hükûmetin ilk aşama olarak Keskin'e, ondan sonra zorunluluk halinde Kayseri'ye nakli lâzımdır. Nakil 29 Ağustos akşamına kadar sonlanmalıdır" (*A.T.B.D. sayı: 80, b.1762; T.İ.H.*, c.İI, ks. 5, kp.İI, s.63-65). (Bu emir, Yunan taarruzunun püskürtülmesi üzerine 27 Ağustos 1921 günü durdurulmuştur. *T.İ.H. c.İI, ks.5, kp.İI, s.63-65; K.A.*, s.720).

29 Ağustos 1921 : Atatürk'ün emriyle, ordumuzda cephe değişikliği yapılması (*A.S.D.İ.*, s.179; *K.A.*, s.723-724; *T.K.S.*, s.354).

1 Eylül 1921 : Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nın, Atatürk'e, Meclis'in orduya güvenini ve teşekkürlerini bildiren telgrafı (*A.T.B.D. sayı: 80, b. 1763*).

: Atatürk'ün, Sakarya cephesinden Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne telgrafı: "...En yüksek azim ve imanla muharebe eden ordunun, bağımsızlığımızın savunulması uğrunda namus gereğini yerine getireceğini temin ederim" (*Z.C., Devre: I, cilt: 12, s. 135*).

2 Eylül 1921 : Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'e telgrafı: "Görüşlerinizi bize anlatmak üzere yetkili bir temsilcinizi İstanbul'a göndermenizi rica ederim" (*İ.B.A.İV.*, s.31,60).

5 Eylül 1921 : Atatürk'ün, cepheden Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'e mektubu: "...Askerlerimizin kahramanlığı ve bütün milletin hayranlığa değer bir bağlılıkla bana tam destek olması sayesinde, Yunan istilâcılarını sonunda yurdundan kovacağımı kuvvetle umuyorum" (*A. ve D.*, s.24; *A.İ.Y.İ.*, s.141-143).

- 6 Eylül 1921** : Atatürk'ün, "İttihat ve Terakki Kongresi" adıyla Batum'da bir toplantı yapılmasına ön ayak olanlardan Halil (Kut) Paşa hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Halil Paşa hakkında uygun gördüğünüz işlemi uygulayınız. Bu işlemin sorumluluğuna ben de Vekiller Heyeti ve Meclis'e karşı katılıyorum" (*İ.H.E.P.*, s. 187).
- 9 Eylül 1921** : Atatürk'ün, komutanlarla Zafertepe'ye gelişi ve düşmanın durumunu dürbünle tetkik edişi (*M.M.I.*, s.205).
- 10 Eylül 1921** : Atatürk'ün, Zafertepe'den de daha ileri hatta geçişi (Kâzım Özalp hatıralarında der ki: "Başkomandan, İsmet Paşa ile beraber taarruz hareketini yakından takip ediyordu. Bu sırada topçu ateşinin daha etkili bir şekilde düzenlenmesi için, 15. Tümen'in yanına gitmeye karar verdi. Benim, bulunduğum yerden ayrılmamaklığımı ve muharebeyi Zafer-tepe'den idare etmemi uygun görerek, daha ileri hatta geç-ti. Başkomandanın böyle önemli bir durumda, en ileri hatta taarruz eden kıtaların yanında görülmesi ve muharebeyi fi-ilî harekât hattında takip etmesi, subay ve erlerin manevi-yatları üzerinde büyük tesir yaptı" *M.M.I.*, s.207).
- 12 Eylül 1921** : Yunan Kralı Konstantin'in, İstanbul'da yayımlanan Fransızca Reville gazetesinde -Milletler Cemiyeti delegesi- General Gork'a demeci: "...Mustafa Kemal harbi kabul edecek olursa, ancak 50.000 kişiden ibaret olan ordusunu imha edeceğiz (!) Ankara'ya herhalde gireceğiz (!)" (*T.İ.H.*, *ali*, ks.5, kp.II, s.259).
- 13 Eylül 1921** : Sakarya Meydan Muharebesi'nin sonuçlanması ve düşmanın Sakarya nehrinin doğusunda imha ile zaferin kazanılması (*N.II*, s.618; *A.S.D.I*, s.181; *T.D.T.*, s.95; *K.A.*, s.730; *M.M.I.*, s.213; *T.V. cilt: II*, sayı: 8, s.92; *H.M.M.*, s.250; *T.İ.H.*, c.II, ks, 5, kp. II, s.269; *T.K.S.*, s.359; *A.K.D.D.A.Y.*, s.358-359; *E.*, s.122; *İ.A.*, s.757; *İ.İ.*, s.157; *T.İ.T.*, s.108; *T.IV*, s.100; *A.T.T.B.*, s.407; *A.İ.*, s.638; *M.M.U.K.S.II*, s.287; *T.C.T.*, s.211; *A.B.E.B.*, s.136; *H.Y.A.*, s.80-81; *A. ve As.*, s.93,117).
- : Sakarya Zaferi üzerine Başkomutan Atatürk'ün, Batı Cephesi Komutanlığı'na emri: "...Düşman batıya geri çekilmeye devam etmektedir. Düşmanın geride herhangi bir hatta

durmasına ve eski düzenini almasına mani olmak ve geri çekilişini yenilgiye uğratmak lâzımdır” (A.T.T.B., s.408).

- : Atatürk’ün, Başkomutanlık işlemlerinin daha basit şekilde seyretmesi için Başkomutanlık Kalemî’nin kaldırdığını ve Başkomutan’ın gerek Millî Savunma Bakanlığı gerekse Genelkurmay Başkanlığı ile doğrudan temasta bulunarak çalışacağı hakkında ilgililere yazısı (T.İ.H., c.II, ks. 5, kp.II, s.275; A.T.B.D. sayı: 75, b. 1623).
- : Başkomutanlığın, Batı cephesinin yeniden kurulup düzenlenmesi emri (Mevcut tümenlerden 5 kolordu oluşturulmuştur). (T.İ.H., c.II, ks.5, kp.II, s.269-271,273).
- : Atatürk tarafından hazırlanan “Meclis takdirnamesiyle taltif hakkında Kanun”un, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabulü: “Muharebelerde bilfiil ateş altında fevkalâde yararlıklar gösterenler, Türkiye Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle mükâfatlandırılır” (Z.C, Devre: I, cilt: 12, s.192-214).

14 Eylül 1921 : Atatürk’ün, Sakarya Zaferi’ni takiben cepheden millete bildirgesi: “...Avrupa’nın en mükemmel araçlarıyla donatılmış olan Konstantin ordusundan, ordumuzun donatım itibarıyla de geri kalmaması ve hatta ona üste çıkabilmesi gibi inanılmaz mucizeyi, Anadolu halkının fedakârlığına borçluyuz” (A.T.T.B., s.140; T.İ.H., c.II, ks.5, kp.II, s.285-286; Z.C, Devre: I, cilt: 12, s.216-217).

- : Atatürk’ün, “genel seferberlik ilânı”nı bildiren emri: “14/15 Eylül 1921 gece yarısından itibaren bütün vatanda umumî seferberlik ilân edilmiştir. Mağlup düşmanı Anadolu içerisinde en son neferine kadar imha için ilân edilen bu seferberlikte amaçlanan gayeye varıncaya kadar, gerek duyuldukça silâh altında bulunan sınıflardan başka askerlik yaşındakiler de silâh altına çağrılacaktır” (M.M., s.214; A.T.T.B., s.408).
- : İsmet ve Fevzi Paşa’ların, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na, Başkomutan Atatürk’e Mareşal rütbesi ve Gazilik unvanı verilmesini teklif eden telgrafı (A.T.B.D. sayı: 75, b. 1626).

17 Eylül 1921 : Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, cephede bulunan Başkomutan Atatürk’e Sakarya Zaferi’ni kutlayan telgrafı: “Türki-

ye Büyük Millet Meclisi, millî ordunun müstesna fedakârlıklarıyla kazanılan Sakarya Meydan Muharebesi'nin kahramanlarını kutlamış ve bütün milletin hislerine tercüman olarak, pek derin olan minnet ve şükranını yüksek aracılığınızla bütün ordu mensuplarına sunmaya karar vermiştir” (Z.C., Devre: I, cilt: 12, s.225).

18 Eylül 1921 : Atatürk'ün, Sakarya Zaferi'ni takiben cepheden Ankara'ya dönüşü (T.K.S.K.,s.162).

: Atatürk'ün, Sakarya Zaferi nedeniyle Batum halkının tebriklerini sunan Batum Başşehbenderi Aziz Samih (İlter) Bey'e teşekkür telgrafı (Ha. 19.9.1921).

19 Eylül 1921 : Atatürk'ün, Sakarya Meydan Muharebesi hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: “...Efendiler! Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun Sakarya'da kazanmış olduğu meydan muharebesi, pek büyük bir meydan muharebesidir. Harp tarihinde misli belki olmayan bir meydan muharebesidir. ...Bizi imha etmek görüşü karşısında varlığımızı silâhla korumak ve savunmak pek tabîdir. Bundan daha tabî ve daha haklı bir hareket olamaz” (Z.C., Devre: I, Cilt: 12, s.255-262).

: Atatürk'e, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kanunla “Mareşal” rütbesi ve “Gazi” unvanı verilişi (Z.C., Devre: I, cilt: 12, s.264; N.II, s.620; M.M.I, s.216; T.İ.H., c.II. ks.3, s.584; T.IV, s.101; İ.A., s.757; T.V, cilt: II, sayı: 8, s.96; T.İ.H. c.II, ks.5, kp.II, s.323; A.B.E.B., s.136).

: Atatürk'ün, kendisine “Gazi” unvanı ve “Mareşal” rütbesi verililişi münasebetiyle Meclis'te teşekkür konuşması: “...Kazanılan bu başarı, Yüksek Heyetinizin iradesiyle kuvvet bulan ordumuzun iradesi sayesinde, düşman ordusunun iradesinin kırılması suretiyle belirmiştir. Bu sebeple ödüllendirişinizin gerçek muhatabı yine ordumuzdur” (Z.C., Devre: I, cilt: 12, s.264).

20 Eylül 1921 : Atatürk'ün, “Gazi” unvanı ve “Mareşal” rütbesinin verililişi nedeniyle orduya bildirgesi: “...Zaferden dolayı sizin kahramanlıklarınızla, sizin gösterdiğiniz nihayetsiz fedakârlıklar pahasına kazanılan bu büyük muzafferiyetlerin millet tarafından takdirini gösteren bu rütbe ve unvanı, ancak size

mal ederek bütün askerlik hayatımın en büyük iftihar sermayesi olarak taşıyacağım” (A.T.T.B., s.413; A.T.B.D. sayı: 80, b.1768).

- : Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, Sakarya Zaferi sebebiyle Başkomutan Atatürk’e telgrafı: “Meclis, yüce ve saygıdeğer Başkanlarının, düşman ordusunu bozguna uğratan dahiyane karar ve önlemleri sayesinde kazanılan bu büyük zaferle kıvanç duymaktadır” (A.T.B.D., sayı: 75, b.1628).
- 21 Eylül 1921** : Atatürk’ün, Sakarya Zaferi nedeniyle kendisini kutlayan Ankaralıların telgrafına cevabı: “Soylu milletimizin hayat ve bağımsızlığını yok etmek isteyen Yunan ordusunu yirmibir günlük meydan muharebesinden sonra bozguna uğratan ordumuz ve şahsım hakkındaki tebriklerinize teşekkür ederim” (A.T.T.B., s.415).
- 25 Eylül 1921** : Malta’dan kaçarak Kuşadası’na gelen Ali İhsan (Sabis) Paşa’nın, Söke’den Başkomutan Atatürk’e Anadolu’da vazife isteyen telgrafı (H.H.V, s.37; T.İ.H., c.II, ks.5, kp.II, s.362).
- 26 Eylül 1921** : Atatürk’ün, Ali İhsan Paşa’nın 25.9.1921 tarihli telgrafına “Ankara’ya gelmesini bildiren” cevabı (H.H.V., s.38; T.İ.H., c.II, ks.5, kp.II, s.501).
- 27 Eylül 1921** : İstanbul’da bulunan Zübeyde Hanım’ın, Atatürk’e Mareşal rütbesi ve Gazi unvanı verilmesi nedeniyle tebrik telgrafı: “Size “Mareşallik” yüce rütbesi ile “Gazilik” şeref unvanının verildiğini müjdelediler. Millettin hakkınızdaki bu sevgi ve itimadı, benim kadar kimseyi duygulandıramaz. Kız kardeşinle beraber alnından öperek ve bağrımıza basarak seni tebrik ederiz” (K.S.İ.Y.II, s.416).
- 29 Eylül 1921** : Atatürk’ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin gizli oturumunda, İngilizlerin esir değişimi istekleriyle ilgili görüşmeler esnasında konuşması: “...Son zaferi takiben, hemen onun belirlediği günlerde İngilizler bir yakınlaşma zemini aradılar ve bunu oluşturmak için derhal bize hiç sormaksızın Malta’da bulunan tutukularımızı bütünüyle bırakmaya karar verdiler” (G.C.Z., c.II, s.244).
- : Atatürk’ün, annesi Zübeyde Hanım’ın 27.9.1921 tarihli tebrik telgrafına cevabı: “Benim için dünyevî mükâfatların en yücesi olan tebrikâtınızla mesut oldum. Sizi görmek husu-

sundaki isteğimin derecesini ifade imkânsızdır. İlk fırsatta sizleri buraya getirmeye çalışacağım. Bunu bildirişimi bekleyerek memleketimizin kurtuluşuna yönelik dualara devam etmenizi rica ile ellerinizden ve kız kardeşimin gözlelerinden öperim” (*K.S.İ.Y.II, s.417*),

- : Atatürk'ün, Sakarya Zaferi'ni tebrik eden Azerbaycan Elçisi Abilof'un telgrafına cevabı (*A.T.T.B., s.416*).
- 6 Ekim 1921** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Ali İhsan Paşa ile görüşmesi (*D.H.B.I, s. 113*).
- 7 Ekim 1921** : Atatürk'ün, Batı Cephesi Komutanlığı emrinde olmak üzere I. Ordu Komutanlığı'na Ali İhsan Paşa'nın atandığını bildiren yazısı (*H.H.V., s.54*).
- 13 Ekim 1921** : Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Kafkas Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) arasında Kars Antlaşması'nın imzalanması (*İ.H., s.951; M.M.M.T., s.135; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.10; LI, s.389; İ.A., s.758; M.H., s.258; T.İ.H., c.II I, s. 225-226; T. D. D. S., s. 103; K.C.T.E., 8.117; T.İ.H., c.II, ks.5, kp.II, s.466; A.M.D.P.I, s.571-579*).
- 14 Ekim 1921** : Atatürk'ün, Ankara'da Azerbaycan Elçisi Abilof'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*A.S.D. II,s.18*).
- 16 Ekim 1921** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, Fransızlarla yapılacak antlaşmayla ilgili görüşmeler esnasında konuşması: “...Şimdi bendeniz için olduğu gibi, bütün arkadaşlarımız için de ölçü, Misak-ı Millî'dir. Misak-ı Millî'yi darbeleyen bir antlaşmayı kabulde mazuruz” (*G.C.Z., c.II, s.354*).
- 18 Ekim 1921** : Atatürk'ün, Ankara'da Azerbaycan Elçiliği'ne bayrak çekme töreninde Elçi'nin konuşmasına cevap söylevi (*A.S.D.II, s.20*).
- 20 Ekim 1921** : Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Fransa Hükûmeti arasında Ankara Antlaşması'nın imzalanması (*N.II, s.624; H.T.V.D. sayı: 59; v.1342; V.H., s.253; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.I, s.10; T.İ.H., c.IV, s.249,252; T.D.M.İ.B.S.A., s.19-29; Erden, s.84; M.M.M.T, s.141; İ.H., s.966; T.D.D.S., s.103*;

H.S., s.52; H.M.M., s.263; M.H., s.263; İ.A., s.758; L.İ, s.389; A.İ, s.667; T.A.T.D.T.G., s.82; O.M.K. ve L, s.291-292; T.C.T., s. 116-117; D.T., s.182; A.T.D.P., s.33; H.K.İ.H.Ç., s.62; A.M.D.P.İ, s.587-590; A.D.T.D.P., s.456; H.Y.A., s.65).

- 28 Ekim 1921** : Atatürk'ün, ordu komutanlarına, üzerinde bulunan Başkomutanlık görevinin 5 Kasım 1921'den itibaren biteceğini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne arz ettiğini bildiren genelgesi (*Ha. 29.10.1921*).
- 29 Ekim 1921** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, asayiş ve iç güven hakkındaki gensoru ile Merkez Kumandanı Nurettin Paşa hakkındaki gensorunun birleştirilerek görüşülmesi sırasında konuşması: "...Pek nazik zamanlara tesadüf eden bazı olaylardan dolayı ordu komutanlarının değiştirilmesine dair bende kanaat hasıl olmamıştır" (*G.C.Z., c.II, s.408-409*).
- 31 Ekim 1921** : Atatürk'ün Başkomutanlık süresinin, 5 Kasım 1921'den itibaren 3 ay daha uzatılmasına dair Kanun'un Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü (*Z.C., Devre: I, cilt: 14, s.6; N.II, s.653*).
- 2 Kasım 1921** : Atatürk'ün, Meclis'teki odasında Hataylılar adına gelen Tayfur (Sökmen) ve Faruk (Cengiz) Beyleri kabulü ve görüşmesi (*H.K.İ.H.Ç., s.62-63*).
- 3 Kasım 1921** : Atatürk'ün, Fransız edibi ve Türk dostu Pierre Loti'ye halı gönderilişi nedeniyle mektubu: "Tarihin en karanlık günlerinde sihirli kalemıyla daima Türk milletinin hakkını doğrulamış ve savunmuş olan büyük üstat için Türk milletinin beslediği derin ve sarsılmaz sevgi hislerine, bağımsızlık mücadelesinde şehit düşen erkeklerimizin yetim bıraktığı kızlarımız tarafından gözyaşları arasında dokunan bu halı şahitlik edecektir" (*Ö.A.Ö.M., s.260-261; M.K.P.K., s.69*).
- 11 Kasım 1921** : General Harington'un, İstanbul'dan İngiltere Savunma Bakanlığı'na raporu: "...İstanbul Hükûmeti aracılığıyla Mustafa Kemal'e yaklaşmak konusunda iyimser değilim. Tek kaygım şu ki, Mustafa Kemal Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmaları ve Misak-ı Millî esasları gibi aşırı istekler ileri sürebilir" (*İ.B.A.IV, s.34,72*).

- 12 Kasım 1921** : Cemal Paşa'nın, Moskova'dan Atatürk'e telgrafı: "...Enver ve Halil Paşaların Anadolu'da teşebbüs etmekte oldukları hususları öğrendim. Bu teşebbüslere son verdim için bütün mevcudiyetimle çalışıyorum" (*M.H.*, s.280-281; *M.M.Y.*, s.413-414).
- 13 Kasım 1921** : Atatürk'ün, Meclis'te oluşan ikinci Grup'un faaliyetleri hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Bir kısım üye vardır ki, her vesile ile millî davaya önder olanların nüfuzunu ortadan kaldırmak, yetenekli ve namuslu askerî liderleri görevlerinden uzaklaştırmak ve sonuç olarak maddî ve manevî kuvvetleri kendilerine hizmet edecek bir yöne yöneltmek istiyorlar. Bugünkü güçlü liderlerinden ilgisini kesecek ordunun, herhangi bir vatanî görevi yapmaya elverişli nitelik ve niceliği kaybedeceğinin farkına varmaksızın ve yalnız hayale dayanan bir kötü niyetle çalışan bu ikinci grubun faaliyeti, kendilerince istenilen neticeyi verirse doğacak vaziyet, ordunun tamamen dağılması ve sonucunda vatanın mahvı demek olacağından bütün kuvvet ve kudretimizle bu fikir ile mücadele edilmektedir. Bu mücadeleye şiddetle devam edilecek, memleketin harap ve perişan olmasına uzanacak bu cereyanı durdurmak için gereken her şey yapılacaktır. Bununla beraber söz konusu azınlığın Meclis'te tehlikeyi gerektirecek bir kuvvet oluşturması şimdilik muhtemel değildir" (*İ.H.*, s.978-979; *A.T.T.B.*, s.418-419).
- 14 Kasım 1921** : Ankara'da, Afgan Elçiliği'nde Azerbaycan Elçisi Abilof şerefine verilen ziyafette, Abilof'un söylevine Atatürk'ün cevap konuşması (*Ha.* 15.11.1921).
- 16 Kasım 1921** : Cemal Paşa'nın, Moskova'dan Atatürk'e mektubu: "...Enver Paşa'yı Buhara'dan geri alamazsam bütün birbuçuk senelik çalışmamı mahvetmiş olacağım. Buna muvaffak olmak için olanca şiddetle çalışıyorum" (*M.H.*, s.282-283; *M.M. Y.*, s.414-416).
- 20 Kasım 1921** : Atatürk'ün, Rus siyasetimizin esasları ve amaçları konusunda Moskova Elçiliğimize şifre talimatı (*A.M.D.P.I.*, s. 359).
- 26 Kasım 1921** : Atatürk'ün Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa'ya telgrafı: "...Cemal Paşa şimdiye kadar gösterdiği dürüst harekette devam

ederse kendisini destekleyeceğiz. Her halde Enver Paşa ve diğerleri ile alâkasını kesmelidir” (*M.H.*, s.298; *T. Me.*, *Ta. 19.12.1944*).

: Atatürk’ün, Kâzım Karabekir’e telgrafı: “...Durumunuzun, kuvvetinizin en ufak bir kusura uğraması aynen şahsım hakkında ve mukaddes amacımız hakkında en büyük darbeye uğramış olması kadar gözümde önemlidir. Bozgunculara karşı gerekli tutumu göstermekte asla tereddüt edilmeyecektir, kardeşim” (*I.H.E.P.*, s.199).

30 Kasım 1921 : Cemal Paşa’nın, Münih’ten Atatürk’e mektubu: “Bence bugünün en önemli meselesi, Enver’in son girişimleridir. Bu mecnunu, Anadolu’da sizin başınıza belâ olmaktan meneden talihe teşekkür borçlu olduğum halde ondan sonra giriştiği işten dolayı son derecelerde hayretteyim” (*T.Me.*, *Ta. 4.2.1945*; *M.M.Y.*, s.416-419).

1 Aralık 1921 : Vekiller Heyeti’nin, yetki ve vazifesine dair kanun teklifi münasebetiyle Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde konuşması: “...Anayasamızın maddelerini düşünecek olursak, bu kanun, doğrudan doğruya yalnız bizim kafalarımızdan çıkmış bir kanun değildir. Bu kanun, doğrudan doğruya her millet ferdinin kalp ve vicdanında kendiliğinden doğmuş, toplumumuzun yüksek vicdanında belirmiş ve ondan sonra yürürlüğe girmiştir. Zaten, bu münasebetle demin arz etmişim, kanun, hakikî kanun yalnız böyle olur. Taklit ile kanun olmaz” (*Z.C.*, *Devre: I*, *cilt: 14*, s.423-443).

3 Aralık 1921 : Atatürk’ün Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis ile görüşmesi ve söyledikleri: “...Bugün ordu, bağımsızlık uğruna savaşıyor. Türk milleti aldatılmak istemiyor. Onun olumlu gerçekleştirmelere ihtiyacı var; boş hayaller bize çok pahalıya mal olmuştur. ...Ben Panislâmist değilim. Biz Türküz; hepsi o kadar. İyi Müslümanlar olarak kalmak bize yeter. Asya için olduğu gibi, Avrupa için de töremiz aynıdır. Dostlarımız olacaktır, tam bağımsızlığımızı koruyacağız, her şeyi Türk olma noktasından göreceğiz. Bu, gerçekçi bir düşüncüdür; imparatorluğu yıkan ideolojiye karşı bir düşünüş, ittifaklar, iktidar için birer engel olmayacak, onu ufaltmayacak. Bunların birini diğerine karşı kullanmayacağız,

onlara karşı da her zaman toprak ve siyaset bütünlüğümüzü saklı tutacağız. Devamlı dostluklar kurmanın tek yolu bu değil midir?" (Ç.A., s.43).

- 5 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Ankara Antlaşması gereğince Adana'nın tekrar anavatanına katılışı münasebetiyle Adanalılara bildiri: "Asırlardan beri Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası iken Büyük Harp sonunda işgal altına girmiş, bu defa Fransa Hükûmetiyle imzalanan antlaşma gereğince yönetimimize dönmüş olan Adana'da Hükûmetimiz tekrar kuruluyor" (A.T.T.B., s.420; A.İ.B, s.25-27; M.K.P.K., s.136; A.H.A., 1977; s. 147-148).
- : Kâzım Karabekir'in, Atatürk'e "Başkumandanım Kemal Paşa Hazretlerine" ithafını taşıyan imzalı resmini vermesi (H.T.D.A.A., Albüm: 6, Resim: 22).
- 6 Aralık 1921** : İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a yazısı: "...Mustafa Kemal, Misak-ı Milli'yi kabul ettirmeye çalışıyor. Misak-ı Milli'yi kabul ettirirse kurtarıcı olarak yıldızı parlayacak ve ilerde de Türkiye'nin kaderinde rol oynayacak!" (İ.B.A.IV, s.XLII, 114-115).
- 8 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'le Ankara'dan Batı Cephesi'ne hareketi (R.O.H., Y.T. cilt: 3, sayı: 38, s.369).
- 9 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'le Bolvadin'e gelişi, Ali İhsan ve Yakup Şevki Paşa'larla görüşmesi (H.H. V, s. 115).
- 13 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Akşehir'de -Adana'dan gelen- Franklin Bouillon ile görüşmesi (H.H.V, s.168).
- 16 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'le beraber Akşehir'den Çay istasyonuna gelişi ve Ali İhsan Paşa ile kısa bir görüşmeyi takiben Ankara'ya hareketi (H.H.V., s.168).
- 18 Aralık 1921** : Atatürk'ün, cepheden Ankara'ya dönüşü (R.O.H., Y.T. cilt: 3, sayı: 38, s. 369).
- : Atatürk'ün, akşam Azerbaycan Elçiliği'nde verilen yemeğe katılması ve konuşması: "...Ne ezen, ne de ezilen vardır; sadece zulme izin verenler vardır, o kadar!" (Ç.A., s.127-128).

- 19 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Ukrayna Fevkalâde Temsilcisi General Frunze'nin güven mektubunu kabulü ve Temsilci'nin söylevine cevap konuşması (*A.S.D.II, s.22, A.M.D.P.I, s.363-371*).
- 20 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Ukrayna Şûralar Başkanı Petrovski ve Umum Rus Şûraları ve Müttefik Devletler Kongresi Başkanı Kalinin'e, General Frunze'nin T.B.M.M.'nde okunan demecinin olumlu karşılandığını bildiren mektubu (*A.M.D.P.I, s.374-375*).
- 23 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Fransız Mareşali Lyautey'e Millî Mücadele'de Türk davasına hizmet ettiğinden dolayı teşekkür mektubu: "...Her iki tarafın karşılıklı olarak sarf ettiği gayretlerin Ankara Antlaşması'nın imzasıyla meyvelerini vermiş olduğunu görmekle bahtıyarız" (*A. ve L., Belleten, 80, s.633; A.İ.Y.I., s. 160-161*).
- 24 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, Veliht Abdülmecit Efendi'nin Meclis Başkanlığı'na gönderdiği -T.B.M.M.'ni tanıyan- mektubun okunması nedeniyle konuşması: "...İki yıllık olaylar ve yüksek Meclisinizin kuruluşu artık millete anlattı ki, Meclis'in sahip olduğu yüksek kuvvetten, yüksek iradeden başka bir kuvvet mevcut değildir" (*G.C.Z., c.II, s.524-525*).
- 26 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarında, ordunun kuvvetlenmesi, muhtaç olduğu araç ve gereçlerin tamamlanması hakkında soru ve gensorular sebebiyle açıklamaları: "...Amacımız mutlaka, karşımızda bulunan Yunan ordusunu mağlup edecek derecede kuvvetli ve donanmış ordu meydana getirmektir" (*G.C.Z., c.II, s.541-543*).
- : Atatürk'ün, Refik (Saydam) Bey'in yerine Sıhhiye Vekilliği'ne seçilen Rıza Nur'a, Sinop'a telgrafı: "Hastalığınızdan pek müteessirim. Vekiller Heyeti'nde göreceğiniz vazifeyi önemli ve bugünkü vaziyetimizde hizmet ve yardımınızı gerekli gördüğümden, Ankara'da mümkün olan her türlü tedavi ve istirahatinize, kabinece yardım edilmek üzere, hareketinizin makine başında bildirilmesi" (*A.T.Y., s.534*).
- 29 Aralık 1921** : Atatürk'ün, Cemal Paşa'nın Ankara hükûmetinin anlayışıyla uyuşmayan bazı tavsiyeleri nedeniyle Moskova Elçisi Ali

Fuat Paşa'ya mektubu: "Ben, milleti İttihat ve Terakki bayrağı altına davet edemem. Ankara'ya öğüt vermek değil, Ankara'nın tamamen görüşü ve talimatı dairesinde hareket etmekle yararlı olabileceğini ve bu sebeple fikrini düzeltinceye kadar kendisiyle münasebeti sürdürmekte mazur bulunduğumu bildirmenizi rica ederim" (*T.Me. Ta. 19.12.1944; M.H., s.299; M.O.E.P. III, s.596; A.T.T.B., s.423*).

30 Aralık 1921 : Atatürk'ün, Ukrayna Fevkalâde Temsilcisi General Frunze şerefine Dışişleri Bakanlığı'nın verdiği ziyafette konuşması (*A.S.D.II, s.24*).

31 Aralık 1921 : Atatürk'ün, "Batı cephesi, Adana ve Maraş bölgesinde seyahat edecek olan Vakit gazetesi başmuharriri Ahmet Emin (Yalman) Bey'e silâh verilmesi" hakkında yazısı (*A.S.D.V. s.203*).

-1922-

2 Ocak 1922 : Atatürk'ün, Cemal Paşa'ya mektubu: "...Paşam, Türkiye'de tahmin edemeyeceğiniz derecede bir inkılâp olmuştur. Bütün manasıyla bir halk hükûmeti teşekkül etmiştir. Yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplayan Türkiye Büyük Millet Meclisi, bütün devlet işlerine el koymuştur. Hiçbiri-miz, bu Meclisin onayını kazanamayacak çalışmalarda bulunamayız. Şüphesiz bu, takdir ve iftihara değer bir haldir. Şunun veya bunun pazı kuvvetiyle ve zorbalıkla vaziyete hâkim olmasına ihtimal yoktur" (*T.Me, Ta. 19.12.1944; M.M. Y., s.419-422*).

: Atatürk'ün, Ukrayna Fevkalâde Temsilcisi General Frunze'nin veda ziyafetinde konuşması (*A.S.D.II, s.27*).

3 Ocak 1922 : Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in, Adana'dan Atatürk'e mektubu: "...Avrupa'daki şahsî nüfuzunuz günden güne artmaktadır. Daima iddia ettiğim gibi, bu nüfuzunuz şahsınıza dayanacak olan gelecek barışın en önemli etkeni olacaktır" (*A.H.A., 1974, s.45-47; A.İ.Y.I, s.160; A.Me., s.96-97*).

: Atatürk'ün, Anadolu'da yetimhaneler, numune çiftlikleri vb. hayır kurumları kurma teklifinde bulunan Amerikan Yakın Şark Yardım Heyeti'ne verilecek cevabın esasları hakkında Dahiliye Vekilliği'ne yazısı: "...Ancak bu hususta gerek

uzak gerek pek yakın bir mazide bize gayet pahalıya mal olan elim tecrübelerle dayanarak bazı göz önüne alınacak kayıtların ifadesine kesin lüzum vardır” (A.M.D.P.I, s.384-386).

4 Ocak 1922 : Atatürk’ün, Büyük Millet Meclisi’nin gizli oturumunda tenkitleri cevaplandırması: “...Orduya ait yaptığımız işleri kontrol için Meclisin bir encümen teşkil etmesinde bir mahzur görmem. Fakat bu encümen benim başkanlığım altında olur” (N.II, s.632-633).

: Atatürk’ün, Ukrayna Fevkalâde Temsilcisi Frunze’nin Ankara’dan ayrılışı nedeniyle Lenin’e mektubu (Ö.A.Ö.M., s.201-204; T.R.İ.T., s.270).

7 Ocak 1922 : Atatürk’ün, Buhara’dan gelen Nazari başkanlığındaki siyasî heyeti Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında kabulü ve törende konuşması (İ.A., s.759; A.S.D.II, s.30; İ.B.A.IV, s.LILII, 185).

: İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold’un, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon’a Ankara ile ilgili elde ettiği bilgileri sunan raporu: “...Mustafa Kemal, her zamankinden daha güçlü durumda. Ankara hükûmeti, Türkiye’nin başkentini Anadolu’ya kaydırma niyetinde. Türkler “Anadolu Türkleridir” düşüncesinde. Kemalistlerle anlaşmaya varılamaz; çünkü Anadolu’nun tam bağımsızlığını istiyorlar” (İ.B.A.IV, S.XLIX, 169-172).

9 Ocak 1922 : Atatürk’ün, Fevkalâde Harp Encümeni kurulmasıyla ilgili kanun teklifi nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin gizli oturumunda konuşması: “...Şunu açıkça söylemek istiyorum ki, gerçekten böyle bir fevkalâde encümenin sizin arzu ettiğiniz şeyleri yapacağına ben emin değilim. Yapılmış ve yapılacak olan işleri görmek için bunun kurulmasına taraf tarım. Bu encümen de görecektir ki, azamî derecede yapılacak iş, ancak yapılabilen işlerden ibarettir. Bunu görecekler ve Yüksek Heyetinizi bu suretle tatmin edeceklerdir” (G.C.Z., c.II, s.606-607).

: Atatürk’ün, “New York Times” muhabiri Clair Price’i Ankara’da kabulü (Ha. 10.1.1922).

10 Ocak 1922 : Atatürk’ün, gazeteci Ahmet Emin (Yalman) Bey’le yaptığı -hayatına ait- uzun görüşmenin Vakit gazetesinde yayım-

lanması: "...Her tarafta çeşitli isimler altında birtakım örgütler başlamıştı. Bunları aynı program ve aynı ad altında birleştirerek bütün milleti ilgilendirmek ve bütün orduyu da bu amaca hizmet ettirmek gerekiyordu. Anadolu'ya girdiğim zaman daha ordu müfettişi görevi ve yetkisi üzerimde iken bu noktadan işe başladım ve bu amaç az zamanda belirdi, izlediğim çalışma şekli İstanbul'ca anlaşılınca beni İstanbul'a getirtmek istediler. Gitmedim; neticede istifa ettim" (A.S.D.V, s.84-95).

11 Ocak 1922 : Atatürk'ün, Ankara'da "Entransigeant" gazetesi muhabirine demeci: "Türk barış şartları, Misak-ı Milli'nin ilân günü olan 28 Ocak 1920 tarihinden beri bütün cihana malûmdur" (A.S.D.III, s.30).

12 Ocak 1922 : Fransız edibi Pierre Loti'nin sekreteri G. Janberger'in, Loti'ye gönderilen harp yetimlerinin işlediği halı nedeniyle Atatürk'e teşekkür mektubu: "Pierre Loti, göz yaşartıcı bu yüksek iltifata nasıl teşekkür edeceğini bilemiyor. Hiç olmazsa bu teşekkürlerini kendi elleriyle yazmalıydı. Ne yazık ki bu sevinçten de mahrumdur" (P.Loti'nin ağır hasta oluşu nedeniyle mektubu kâtabi yazıp imzalamıştır). (A.İ.Y.I, 8.171; Z.C., Devre: I, cilt: 17, s.51-52; A.Me., s.94-95).

14 Ocak 1922 : Başkomutan Atatürk'ün başkanlığında, Meclis İkinci Reisi ve Maliye ve Millî Müdafaa Vekilleriyle Genelkurmay Başkanı ve Millî Müdafaa ve Maliye Encümenleri Reislerinden oluşmak üzere "Harp Encümeni" kurulması (Başkomutan'ın bu hususu bildiren 16 Ocak 1922 tarihli tezkeresi Meclis'in 19 Ocak 1922 günkü oturumunda okunmuş, Encümenin ilk toplantısını 22 Ocak 1922 günü yapacağı kaydedilmiştir. Z.C., Devre: I, cilt: 16, s.80; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.I, s.108; T.İ.H., c.VII, s.433; A.K.D.D.A.Y., s.376; K.A., s.707).

15 Ocak 1922 : Ukrayna Fevkalâde Temsilcisi General Frunze'nin, Trabzon'dan memleketine hareketi esnasında Atatürk'e teşekkür telgrafı (Z.C., Devre: I, cilt: 16, s.133).

: İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a telgrafı: "...Yeni barış önerilerini Mustafa Kemal reddedecektir. Bunlar Padişah'a kabul ettirilebilir" (İ.B.A.IV, s.L, 174).

- 16 Ocak 1922** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, yargılanmasına karar verilen sabık Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa'dan gelen -savunma niteliğindeki- raporun görüşülmesi sırasında konuşması: "...Bendenizde oluşan kanaat şudur ki, Nurettin Paşa hakkında Yüksek Heyetinize verilmiş olan karar biraz ağır bir karar olmuştur. Bununla beraber bunu, adalete uygun olarak düzeltmek yine Yüksek Heyetinizin elindedir" (*G.C.Z., c.II, s.622-623*).
- 21 Ocak 1922** : Atatürk'ün, Ankara'da "İzmir Yurdu Cemiyeti"nin tertiplendiği çayda, Yurt'un fahrî başkanlığını kabul edişi nedeniyle konuşması: "...Yurt'un, İzmir'in içinde vazife göreceği güne kavuşacağız. O gün uzak değildir!" (*A.S.D.II, s.31*).
- 22 Ocak 1922** : Ankara'da "Harp Encümeni"nin, Atatürk'ün başkanlığında ilk toplantısını yapması (*Ha. 25.1.1922; T.İ.H., c.VII, s.433*).
- 23 Ocak 1922** : Atatürk'ün, "Petit Parisien" muhabirine demeci: "...Büyük Millet Meclisi Hükûmeti veya ben, Türk milletine her şeyden evvel, millî emellerinin elde edileceği hakkında teminat vermeye mecburuz. Türk milleti, Yunanlıları kovmaya her ne pahasına olursa olsun, karar vermiştir" (*A.S.D.III, s.30*).
- 25 Ocak 1922** : Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın, İstanbul'da vasiyetname yazdırması (*K.Z.G., s.63-66*). (Zübeyde Hanım, iki nüsha olarak hazırlanan bu vasiyetnamenin aslını bir yazı ile Atatürk'e göndermiştir).
- 30 Ocak 1922** : Atatürk'ün, Sovyet Elçisi Aralof'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*B.S.D.T.H., s.74; Ha. 1.2.1922*).
- 1 Şubat 1922** : Atatürk'ün, İngilizlerin Musul'daki siyâsi faaliyetleri sebebiyle Millî Savunma Bakanlığı'na emri: "...Misak-ı Millî sınırları içinde kalan Musul ilinin kurtarılması amacıyla Re-vandiz bölgesine bir kısım kuvvet gönderilmesi..." (*T.İ.H., c.IV, s.264*).
- 4 Şubat 1922** : Atatürk'ün Başkomutanlık süresinin, 5 Şubat 1922 tarihinden itibaren ikinci defa üç ay uzatılmasına dair Kanun'un Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü (*N.II, s.653; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.I, s. 195*).

- 5 Şubat 1922** : Harp Encümeni'nin, Atatürk'ün başkanlığında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık odasında toplantı yapışı (*Ha. 6.2.1922*).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra Vekiller Heyeti toplantısına başkanlık edişi (*Ha. 6.2.1922*).
- 16 Şubat 1922** : Başkomutan Atatürk'ün, 1901 doğumluların hemen muayeneleri yapılarak silâh altına alınmaları hakkında emri (*T.İ.H., c.VII, s.421*).
- 18 Şubat 1922** : Kâzım Karabekir'in Atatürk'e, uzmanlardan kurulu ikinci bir meclis teklif eden telgrafı (*N.II, s.640-641; İ.H., s.998-999*).
- Şubat 1922** : Zübeyde Hanım'ın, İstanbul'dan, Atatürk'e mektubu: "iki gözüm oğlum, artık taksiratımız bitsin, kavuşalım. ...Hastalığım tamamen geçemiyor. Sizleri her zaman düşünmekten rahatsızlanıyorum. Oğlum, biraz iyileşirsem beni aldırma çarelerini düşün" (*C.A., Dolap: 7, Kutu: 72-1*).
- 1 Mart 1922** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin birinci devre üçüncü toplantı yılını açış konuşması: "...Efendiler! Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, Türkiye ve Türkiye halkının devamını ve bağımsızlığını temine çalışıyor. Çünkü Türkiye'nin asıl sahibi, meşru ve gerçek sahibi olan Türkiye halkının kesin arzu ve iradesi bu yoldadır" (*Z.C., Devre: I, cilt: 18, 9.2-16*).
- 2 Mart 1922** : Atatürk'ün, Afganistan'ın bağımsızlığa kavuşmasının 4. yıldönümü münasebetiyle Afgan Elçiliği'nde yapılan törende Elçi Ahmet Han'ın söylevine cevap konuşması (*Ha. 5.3.1933*).
- 3 Mart 1922** : Ankara'da, Sovyet Elçisi Aralof'un, Elçilik binasında, Atatürk şerefine öğle yemeği vermesi ve Aralof'un söylevine Atatürk'ün cevap konuşması: "..Devletlerin başlı başına ayrı ayrı kuvvetli olması, ayrı ayrı bağımsızlık fikriyle duyulanmış ve hazırlanmış bulunması lâzımdır" (*Ha. 5.3.1922*).
- 4 Mart 1922** : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in, Meclisin üstünde uzmanlardan oluşacak ikinci bir meclis bulunmasını teklif eden 18 Şubat 1922 tarihli yazısına bu görüşü uygun bulmadığını bildiren cevabı (*N.II; s.642; İ.H., s.999-1000*).

- : Atatürk'ün, Bitlis'te Küfrevîzade Şeyh Abdülbaki Efendi'ye, bölücü faaliyetlere karşı halkın uyarılması ve dikkatli olunması hususunda mektubu (*A.T.Y.*, s.545).
- 5 Mart 1922** : Atatürk'ün, annesi Zübeyde Hanım'a mektubu: "...Benim mektup yazmak hususundaki tembelliğimi eskiden beri bilirsiniz. Sağlığım çok iyidir. İşler, Allaha şükür fevkalâde memnuniyet verici bir halde seyrediyor. Buraya gelmekte acele etmeye lüzum yoktur. İnşallah yakında ben oraya geleceğim" (*A.K.H.*, s.14).
- 6 Mart 1922** : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarında Başkomutan Atatürk'ün askerî vaziyet hakkında konuşması ve "Nereye gidiyoruz? Bizi kim, nereye sevk ediyor? meçhûlâta?..." sözleriyle ortalığı bulandıran muhaliflere cevabı: "Ordumuzun kararı, taarruzdur. Fakat, bu taarruzu tehir ediyoruz. Sebebi, hazırlığımızı tamamen tamamlamaya biraz daha zaman lâzımdır. Yarım hazırlıkla, yarım tedbirle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha çok fenadır. ...Meclisle, bir veya birkaç üyenin kötümserlik telkin eden sözlerinden bile aleyhimize istifade çareleri aranılmakta olduğuna şüphe edilmemelidir" (*G.C.Z.*, c.III, s.2-14; *N.II*, s.639; *İ.A.*, s.759-760).
- : Atatürk'ün, gece saat 23.00'te Ankara'dan Batı cephesine hareketi (*H.T.D.A.A.*, *Klasör: 58, Dosya: 19*).
- 7 Mart 1922** : Atatürk'ün, sabah Biçer'e gelişi, bir saat sonra Biçer'den hareketle öğleyin Sivrihisar'a gelişi, askerî tetkik ve teftişleri (*H.T.D.A.A.*, *Klasör: 58, Dosya:19*).
- 8 Mart 1922** : Atatürk'ün, sabah Sivrihisar'dan hareketle öğleyin Karakaya'ya gelişi, askerî tetkik ve teftişleri; akşam tekrar Sivrihisar'a dönüşü (*H.T.D.A.A.*, *Klasör: 58; Dosya: 19*).
- 9 Mart 1922** : Atatürk'ün, sabah Sivrihisar'dan hareketle saat 10.00'da Aktaş'a, saat 12.00'de Belpınar'a, saat 14.00'te Batık'a gelişi, buralardaki askerî kuvvetleri teftişi, saat 16.00'da Aziziye'ye gelişi (*H.T.D.A.A.*, *Klasör: 58, Dosya: 19*).
- : Batı Cephesi Komutanı ismet Paşa'nın, saat 20.00'de Akşehir'den Aziziye'ye gelişi ve Başkomutan Atatürk ile buluşması (*H.T.D.A.A.*, *Klasör: 58, Dosya: 19*).

- 10 Mart 1922** : Atatürk'ün, sabah Aziziye'den hareketle Hüsrevpaşa'da ileri karakol (emniyet hattı) mevzilerine gelişi, araziye tetkiki, saat 15.00'te buradan hareketle saat 17.00'de tekrar Aziziye'ye dönüşü; akşam ismet, Yakup Şevki ve Selâhat-tin Adil Paşalarla yemek yemesi (*H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19*).
- 11 Mart 1922** : Atatürk'ün, sabah Aziziye'den hareketle saat 11.00'de 3. Tümen'i teftişi ve subaylara kısa söylevi: "...Bugünkü Türkiye ordusu, eski ordulardan faziletçe daha yüksektir. ...Muvaffak olacaksınız. Geleceğin ilk şerefli subayları olacaksınız!" (*H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19*).
- : Atatürk'ün, 3. ve 7. Tümenleri teftiştten sonra tekrar Aziziye'ye dönüşü (*H.T.D.A.A. Klasör: 58, Dosya: 19*).
- : Cemal Paşa'nın, Paris'ten Atatürk'e mektubu: "...Bütün dışardaki girişimlerimde Ankara'dan ilham almayı ve her teşkilâtımı Ankara'ya bağlamayı öteden beri meslek edindiğim gibi gelecekte de ruhen ve cismen Ankara'ya bağlı olarak çalışacağımı bildiririm" (*T.Me., Ta. 5.2.1945; A.İ.Y.I, s. 179-180; M. M. Y., s.423-424*).
- 12 Mart 1922** : Atatürk'ün, Yakup Şevki Paşa ve Albay Kemalettin Sami Bey'le beraber sabah Aziziye'den hareketle Afyonkarahisar'ın kuzeyinde Derben köyüne gelişi, askerî kuvvetleri teftişini takiben Bolvadin'e gelişi ve geceyi burada geçişi (*H.T.D.A.A., Klasör:58; Dosya: 19*).
- 13 Mart 1922** : Atatürk'ün, rahatsızlığı sebebiyle günü yatakta istirahatle geçirmesi (*H.T.D.A.A., Klasör: 58; Dosya: 19*).
- 14 Mart 1922** : Atatürk'ün, saat 11.00'de trenle Bolvadin'den Akşehir'e hareketi, Çay istasyonunda trende Ali İhsan Paşa ile görüşmesi, saat 14.20'de Akşehir'e gelişi (*H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19*).
- 15 Mart 1922** : Atatürk'ün, Akşehir'de Batı Cephesi Karargâhı'na gidışı, öğle ve akşam yemeklerini İsmet Paşa ile yemesi (*H.T.D.A.A., Klasör:58, Dosya: 19*).
- : Bulgaristan Savunma eski Bakanlarından General Kleman Boyacıyef'in, Viyana yakınlarında Baden'den Atatürk'e mektubu: "Elde edeceğiniz başarılar sayesinde zulüm gör-

müş bütün milletlerin zorla alınmış haklarının geri verileceği zamanın geleceğini ümit ediyorum. Galibiyet tacıyla taçlanacak olan kahraman ordunuz, böylece yalnız vatanınıza değil, ortak düşmanlarımızın her gün artan zulümleri altında inlemekte olan Doğu'ya, barış ve kurtuluş nimetlerini geri vermiş ve temin etmiş olacaktır" (A.H.A., 1974, s.49-50; A.Me., s.97-98; A.K.D.D.A.Y. ,s.18).

- 17 Mart 1922** : Atatürk'ün, beraberinde İsmet Paşa olduğu halde Tayyare Bölüğü'nü teftişi, Fazıl Bey ve diğer bir pilotun uçuşlarını izlemesi (H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19).
- 18 Mart 1922** : Atatürk'ün, Akşehir'de, posta ile gelen İstanbul ve Avrupa gazetelerini okuması (H.T.D.A.A., Klasör: 58; Dosya: 19).
- 20 Mart 1922** : Akşehir'de, Müdafaa-i Hukuk Heyeti, Ali İhsan (Sabis) ve Fahrettin (Altay) Paşa'ların Atatürk'ü ziyareti (H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19).
- : Fransız Mareşali Lyautey'in, Atatürk'ün 23 Aralık 1921 tarihli mektubuna cevabı (A.İ.Y.I, s.189; A.M.D.P.I, s.417).
- 22 Mart 1922** : Atatürk'ün, Akşehir'de medreseyi ve mektepleri dolaşması, Kazak köyüne gidişi, tekrar Akşehir'e dönüşü (H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19).
- 24 Mart 1922** : Dışişleri Bakan Vekili Celâl (Bayar) Bey'in, İtilâf Devletleri'nin mütareke teklifi notasını Akşehir'de bulunan Atatürk'e bildirmesi (H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19).
- : Atatürk'ün, cepheden, Vekiller Heyeti Başkanlığı'na direktifi: "Mütareke teklifini iyi karşılamak lâzımdır. Biz yalnız, onların teklif ettiği şartları kabul edemeyeceğimizden karşı şartları öne süreceğiz" (N.II, s.648-649).
- : Cemal Paşa'nın, Paris'ten Atatürk'e mektubu: "Sizi temin ederim ki, Enver gerek Anadolu'nun zararını ve gerek Rusya ile Anadolu arasındaki ilişkilerin bozulmasını gerektirecek hareketlerde bulunmak istedikçe ona şiddetle karşı koyarak onunla katiyen işbirliği yapmayacağım. Bütün kudret ve kuvvetimle onun hareketlerine mâni olacağım! Son söz: Bütün ruhumla ve varlığımla sizinle beraber çalışmaktan başka bir fikrim yok!" (T.Me, Ta, 6.2.1945; M.M.Y., s.424-428).

- 25 Mart 1922** : Franklin Bouillon'un, Paristen -Yusuf Kemal Bey aracılığıyla- Atatürk'e mektubu (*A.İ.Y.I, s. 192*).
- 26 Mart 1922** : Atatürk'ün, saat 16.00'da Akşehir'den hareketle saat 20.00'de Sivrihisar'a gelişi, Heyet-i Vekile, halk ve asker tarafından karşılanması (*H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19*).
- 26/27 Mart 1922** : Atatürk'ün, Sivrihisar'da Vekiller Heyeti ile, İtilâf Devletleri temsilcilerine verilecek cevabî notayı tespit etmesi (*H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19, N.II, s.650; G.C.Z., c.III, s.148-149,184*).
- 28 Mart 1922** : Atatürk'ün, Sivrihisar'dan Akşehir'e hareketi (*H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19*).
- : T.B.M.M. Başkanlığı Özel Kalem Müdürü Hayati Bey'in, cephede bulunan Atatürk'e -Fikriye Hanımın sağlığı ile ilgili- telgrafı: "Fikriye Hanımefendi, yataktan kalkmıştır" (*A.A.H., s. 71; Fi., s.81*).
- 29 Mart 1922** : Atatürk'ün, İkinci İnönü Zaferi'nin yıldönümü nedeniyle ordulara genelgesi: "...Zalim dünyaya karşı milletimizi baştan başa boğazlayabileceğin! ilân ve üstlenen istilâcı ve mağrur bir düşman, geçen senenin 30 Mart günü yerlere serilerek hakkın galibiyetine boyun eğmişti. Tarihimizin en şerefli kahramanları arasına giren İkinci İnönü şehitlerine fatihalar, gazilerine minnet ve teşekkürler sunmaya, bütün cephedeki arkadaşlarımı davet ediyorum" (*A.T.T.B., s.428*).
- 30 Mart 1922** : Atatürk'ün, beraberinde İsmet Paşa olduğu halde Akşehir'den Çay'a gelişi ve öğleden sonra Çay yöresinde 1. Ordu birliklerinin geçit resmini izlemesi (*H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19; H.H.V, s.260*).
- : Atatürk'ün, cephede komutanlarla görüşmesi ve II. İnönü Zaferi'nin yıldönümü nedeniyle söyledikleri: "...Arzu ediyorum ki, bütün askerlere kazandıkları bu zafer gününün yüceliğini hatırlatırken Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve fedakâr Türkiye halkının, kahraman ordumuzun yakında düşmanı mukaddes ana topraklarımızdan çıkaracağını da kesin güven ve imanla beklediklerini söyleyesiniz!" (*Ha. 31.3.1922*).
- 31 Mart 1922** : Atatürk'ün, Çay'dan hareketle Akşehir'e dönüşü (*H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya 19; H.H. V, s.265*).

- : Atatürk'ün, II. İnönü Zaferi'nin yıldönümü nedeniyle Azerbaycan Elçisi Abilof'un tebrik telgrafına cevabı: "...Ben emim ki, milletlerin hak ve bağımsızlığına hürmet etmeyen ve bütün insanlığı zulüm ve zorla hükmü altında ezmek isteyenler, şu mukaddes savaşta er geç mağlup olacaklardır" (A.T.T.B., s.429).
- 1 Nisan 1922** : Atatürk'ün, beraberinde Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa olduğu halde Ilgın yöresinde Süvari Kolordusu'nu teftişi, harp uygulaması ve geçit resmini izlemesi (H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 20; O.Y.S., s.316; İ.H.S.K., s.38).
- : Atatürk'ün, akşam Ilgın'dan Konya'ya gelişi (H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 20).
- 2 Nisan 1922** : Atatürk'ün, Konya'da resmî daireleri ve bazı kuruluşları ziyareti, Askerî Nalbant Okulu'nda yapılan diploma töreninde konuşması: "Sanatın en basiti, en şerefliisidir" (H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 20; A.Y.G., s.245; A.S.D.II, s.31).
- : Atatürk'ün, II. İnönü Zaferi'nin yıldönümü nedeniyle Sovyet Elçisi Aralof'un tebrik telgrafına cevabı: "...Giriştiğimiz şu mücadelenin gayesi, tabii hukukumuzun kurtarılmasıdır" (A.T.T.B., s.430).
- : Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in, Paris'ten Atatürk'e mektubu: "Burada vaziyet, gündend güne lehinizde değişikliğe uğruyor gibidir" (A.İ.Y.I, s.196-198).
- 3 Nisan 1922** : Atatürk'ün, Konya'da bulunan Demiryolları Umum Müdürlüğü'ne yazısı: "...Demiryolları idaresinde çalıştırılacak memurların seçim ve atanmasında göz önüne alınacak en önemli nokta, şüphesiz uzmanlık ve tecrübe meselesidir. Bununla beraber bu memurların bugünkü mücadelemizin gerektirdiği tam güven şartına sahip bulunmaları lâzımdır. Bu görüş açısından Türk memur kullanılması esas olacaktır" (A.T.T.B., s.432).
- 10 Nisan 1922** : Atatürk'ün, 2 Ocak 1922'de Ankara'da imzalanan Türkiye - Ukranya Dostluk Antlaşması'nın T.B.M.M.'nde onaylanması nedeniyle Lenin'e mektubu: "...Rus dostluğu geçmişte olduğu gibi her zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin temel politikası olacaktır" (A.T.T.B., s.432).

- 11 Nisan 1922** : Atatürk'ün, süvari manevralarında bulunmak üzere Akşehir'den Iğın'a hareketi (*H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya:20*).
- 12 Nisan 1922** : Atatürk'ün, Iğın'da süvari manevralarını izlemesi (*H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 20*).
- : Cemal Paşa'nın, Münih'ten Atatürk'e mektubu: "...Enver'in iki sene içinde işlediği iki büyük ve affedilmez hata, bundan sonra onunla hiçbir noktada işbirliği yapmama imkân bırakmamıştır. ...Beni bir gün memlekette ve milletin bağrında görmek hususunda belirttiğiniz arzuyla, yaralı kalbe bilseniz ne kadar çare bulucu oldunuz. Size çok, pek çok teşekkür ederim kardeşim" (*H.T.D.A.A., Dosya: 109-A, Fihrist: 16,17; A.Ö.A.S.II, s.95-99; M.M.Y., s.428-433*).
- 13 Nisan 1922** : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetleri'ne, örgüt yönetmeliğinin ciddiyetle uygulanmasını isteyen genelgesi: "...Bütün Merkez Heyetleri ve İdare Heyetleri'nin bu yönetmelik içeriğini ciddiyet ve süratle uygulamaları, millet ve memleketin yüksek menfaatleri gereğidir" (*A.T.T.B., s.433-436*).
- 17 Nisan 1922** : Atatürk'ün, Batı cephesinden Ankara'ya dönüşü (*Ha. 18.4.1922*).
- 18 Nisan 1922** : Atatürk'ün, İtilâf Devletleri'nin mütareke önerilerine hükûmetçe verilen cevaplar ve ordumuzun durumu hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Emin olabilirsiniz ki, ordumuzun hiçbir eri müstesna olmamak üzere tümü izlediğimiz mukaddes davayı tamamen kavramıştır" (*Z.C., Devre: I, cilt: 19, s.296-297*).
- 19 Nisan 1922** : Atatürk'ün, merhum Yusuf İzzet Paşa'nın eşine başsağlığı telgrafı: "Bütün hizmet hayatında namus ve liyakatle kendisini göstermiş bulunan ve Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren vatanın bağımsızlığı için yorulmak bilmeyen bir imanla çalışan Yusuf İzzet Paşa'nın acı ölüm haberini cephede aldım. Fevkalâde üzüntülerle başsağlığı dileklerini arz eder, saygılarımı takdim ederim" (*A.S.D.V, s.137*).
- 22 Nisan 1922** : Atatürk'ün, Franklin Bouillon'un 25.3.1922 tarihli mektubuna cevabı (*A.İ.Y.I, s.210*).
- 23 Nisan 1922** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 2. açılış yıldönümü nedeniyle "Yenigün" gazetesi muhabirine demeci:

- “23 Nisan, bütün bir düşmanlık cihanına karşı ayağa kal-
kan Türkiye halkının, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni kur-
mak hususunda gösterdiği harikayı ifade eder” (A.S.D.V,
s.96).
- 24 Nisan 1922** : Atatürk’ün, Sovyet Elçisi Aralof’u ziyareti (Ha. 25.4.1922).
(Ziyaret esnasında Azerbaycan Elçisi Abilof da bulunmuş-
tur).
- 5 Mayıs 1922** : Atatürk’ün, Başkomutanlık Kanunu’nda mevcut yetkilerin
kaldırılmasını isteyen muhalifler hakkında Batı Cephesi
Komutanı İsmet Paşa’ya gizli telgrafı ve İsmet Paşa’nın
Başkomutan’a düşüncelerini bildiren cevabı (İ.A.İ.İ., s.
199-201).
- 6 Mayıs 1922** : Atatürk’ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin gizli oturumun-
da, Başkomutanlık Kanunu’nun uzatılmasını istemeyen
muhaliflere karşı konuşması: “...En büyük vazifemiz siya-
set yapmak değil, en büyük vazifemiz topraklarımızda bu-
lunan düşmanı çıkarmaktır” (G.C.Z., c.III, s.334-354).
- : Başkomutanlık Kanunu’nun, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde üçüncü defa 3 ay süre ile uzatılması (N.II, s.653;
T.İ.H. c.II, ks.6, kp.1, s. 195; İ.A., s.761).
- 9 Mayıs 1922** : Atatürk’ün, “Orduya Armağan” ve “Orta Anadolu’da Yunan
Faciaları” adlı iki kitabını gönderen Zonguldak İstihbarat
Müdürü Tahir (Karauğuz) Bey’e teşekkür mektubu
(K.S.İ.K., s.9).
- 10 Mayıs 1922** : Atatürk’ün, Ankara’da Ziraat Mektebi’ni ziyareti, derslere
girişi ve okulun faaliyetleri hakkında bilgi alışığı (Ha.
11.5.1922).
- 24 Mayıs 1922** : Atatürk’ün, Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Ga-
ulis’in 2.4.1922 tarihli mektubuna cevabı: “...Eski Fransız -
Türk dostluğunun kuvvetlenmesini, her iki tarafın gözden
uzak tutmaması gerektiğini düşünüyorum” (A.İ.Y.İ, s.215-
216).
- 25 Mayıs 1922** : Franklin Bouillon’un, Paris’ten Atatürk’e mektubu: “...Emin
olabilirsiniz ki dostlarım ve ben, müşküller ve engeller ne
olursa olsun, adaletli barışa ulaşmayı müdafaa etmekten
vazgeçmeyeceğiz” (A.M.D.P.İ, s.421).
- 2 Haziran 1922** : Ali Fuat Paşa’nın, Moskova’dan Ankara’ya gelişi ve akşam
Atatürk’le görüşmesi (M.H., s.346).

- 13 Haziran 1922** : Atatürk'ün, Millî Müdafaa Vekili Kâzım (Özalp) Paşa ile beraber Sarıköy istasyonuna gelişi ve vagonunda Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile görüşmesi (*A.Y.G.*, s.26; *M.M.I*, s.229). (Atatürk, bu görüşmeyi takiben otomobille Adapazarı'na hareket etmiştir. *M.M.I*, s.229).
- : Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule Hanım'ın İstanbul'dan Adapazarı'na gelişi (*A.Y.G.*, s.26; *A.Z.T.B.Y.*, s.157).
- 14 Haziran 1922** : Atatürk'ün, Adapazarı'na gelişi (*A.İ.Y.I*, s.221). (Atatürk burada İstanbul'dan gelmiş olan annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule Hanımla görüşmüştür. *B.T.D.C.F.A.Z.*, s. 356-358).
- 17 Haziran 1922** : Atatürk'ün, Adapazarı'ndan İzmit'e gelişi (*A.İ.Y.I*, s.222).
- 18 Haziran 1922** : Atatürk'ün, İzmit'te Claude Farrère ile görüşmesi ve Fransız edibi şerefine verilen çay ziyafetinde konuşması: "...Türkiye halkı, asırlardan beri hür ve müstakil yaşamış ve bağımsızlığı hayat gereği saymış bir milletin kahraman evlâtlarıdır. Bu millet bağımsızlıktan uzak yaşamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır" (*A.S.D.II*, s.33; *M.M.I*, s.229; *İ.A.*, s.761; *K.T.R.*, s.129-139; *G.C.Z.*, c.III, s.472).
- : Atatürk'ün, İzmit'te Vakit gazetesi muhabirine umumî vaziyet hakkında demeci: "...Geçen sene İnebolu'yu bombardıman etmişlerdi; bu sene de Samsun'u. Bu gibi canavarca hareketler, milletin vatanını ve bağımsızlığını savunma yolundaki azim ve imanını kuvvetlendirmeden başka bir netice hasıl etmez" (*A.S.D.III*, s.32).
- 19 Haziran 1922** : Atatürk'ün, Claude Farrère'le beraber İzmit'ten Adapazarı'na hareketi ve istasyonda konuşması: "...Bu yürüyüşümüzle memleketi gerçek neticeye kavuşturacağımıza şüphenez olmasın!" (*A.S.D.II*, s.39).
- : Atatürk'ün, İzmit'ten ayrılırken mutasarrıfa veda telgrafı: "...Kurtuluş ve bağımsızlık mücadelemizde önemli bir yer işgal eden İzmit'ten pek duygulu olarak dönüyorum" (*K.T.R.*, s.140).
- : Atatürk'ün Claude Farrère ile Adapazarı'na gelişi, ziyaretleri ve öğle yemeğini burada yemeleri (*A.Y.G.*, s.27;203).
- : Atatürk'ün İzmit-Adapazarı yolunda Vakit gazetesi Başmuharriri Ahmet Emin (Yalman)'e umumî vaziyet hakkında de-

meçi:”.. .Orduda mevcut pek yüksek manevî kuvvet, dayanışma, azim ve iman, şevk ve neşe çok defalar gözlerimi sevinç yaşlarıyla dolduracak derecede tesir bırakmaktadır” (A.S.D.III, s.33; A.Y.G., s.27).

: Atatürk’ün, Ömer Sezai (Madra) Bey’e mektubu: “Annemle gönderdiğiniz mektubu ve zarf içindeki hesap pusulasını aldım. Üç sene içinde anneme gösterdiğiniz yüksek insanlık ve yardımı ayrıntılarıyla öğrendim. Çok teşekkür ederim. Sizde korunan ikibin liradan bir müddet daha İstanbul’da kalmak mecburiyetinde bulunan kız kardeşim Makbule Hanım’la halam ve diğer akrabaların geçinmelerini sağlamak üzere, temmuz başından itibaren kız kardeşim Makbule Hanım’a aylık yüz lira vermenizi rica ederim” (A.B.İ.M., Ter. 10.11.1984).

20 Haziran 1922 : Claude Farrère’in, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na İzmir’den telgrafı: “Fransa’ya pek acele dönmek mecburiyetinde bulunduğumdan hür İzmir toprağından Büyük Millet Meclisi’ne ve onun Reisine en içten saygılarımı sunarken acele ve şerefli bir barış dilediğimi arz eylerim” (Z.C., Devre: I, cilt: 20, s.540).

24 Haziran 1922 : Atatürk’ün, annesiyle beraber Adapazarı’ndan Ankara’ya dönüşü (Ha. 25.6.1922; M.M.I, s.229; A.Z.T.B.Y., s.157).

28 Haziran 1922 : Cemal Paşa’nın, Moskova’da yayımlanan İzvestiya gazetesine verdiği mülâkatta “Mustafa Kemal Paşa’ya karşı vaziyetiniz nasıldır?” sorusuna verdiği cevap: “Mustafa Kemal Paşa ile pek eskiden beri birbirimizi kardeş gibi severiz. Bu sevgimiz bugün de eski şiddetiyle devam ediyor ve her zaman birbirimizle yazışmada bulunuyoruz” (A.Ö.A.S.II, s.116-119).

29 Haziran 1922 : Atatürk’ün, Mersin Gençler Yurdu Başkanlığı’na telgrafı: “...Mersin Gençler Yurdu’nun arzunuz üzerine fahrî başkanlığını kabul ediyorum. Milletimizin ilerleme ve yükselmesine yönelik hizmetlerinizde başarıya erişmenizi temenni ederim” (A.T.T.B., s.439).

7 Temmuz 1922 : Atatürk’ün, Sovyet Elçisi Aralof’un İran Elçisi Mümtazüddeve İsmail Han şerefine verdiği ziyafette konuşması (A.S.D.II, s.39).

- : Hindistan Merkez Hilâfet Komitesi Başkanı Chotani'nin, Bombay'dan Atatürk'e mektubu (*A.İ.Y.I*, s.226).
- 9 Temmuz 1922** : Cemal Paşa'nın, Bakû-Tiflis yolunda trenden Atatürk'e mektubu: "...Enver, maceracıların yapabilecekleri en son işi de yaptı. Kendisini Buhara Emiri ilân etti" (*H.T.D.A.A.*, Dosya: 109-A; *M.M.Y.*, s.433-439; *A.Ö.A.S.U.*, s.105-109).
- 12 Temmuz 1922** : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Rauf (Orbay) Bey'in, İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'na seçilmesi (*Z.C.*, *Devre*., *cilt*: 21, s.357-361).
- 14 Temmuz 1922** : Atatürk'ün, Fransız Millî Bayramı münasebetiyle Ankara'da Fransız Elçiliği'nde verilen ziyafette konuşması: "Efendiler! yeryüzündeki uzak görüşlü devlet adamları için her zaman göz önünde tutulması gereken bir gerçek vardır: Fikirler zorla ve şiddetle, top ve tüfekte asla öldürülemez. Hassas bir millete karşı uygulanan zalimane muamelelerin, onu daha ziyade güçlendirdiği denenmiştir. Hürriyet ve bağımsızlık aşkı ile coşan ve şahlanan bir milletin ne harikalar yaratabileceğini Fransız Büyük Devrimi, bundan 130 yıl önce pek güzel ispat etmiştir. ...İzmir'in işgali üzerine aynı heyecan ile çarpan kalplerden oluşan millî ordumuzun, neler yapabileceğini kolaylıkla tahmin edebilirler!" (*M. 15.7.1981*; *A.R.Y.G.S.*, s.133-136).
- 16 Temmuz 1922** : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu toplantısında Tabîi Başkanlığa seçilmesi (*T.B.M.M. Albümü*, "I. Dönem", s.243; *İ.H.*, s. 1089).
- 17 Temmuz 1922** : Atatürk'ün, Meclis'teki başkanlık odasında Fransız Albayı Mougin, daha sonra Sovyet Elçisi Aralof'un ziyaretini kabulü (*Ha. 18.7.1922*).
- 20 Temmuz 1922** : Atatürk'ün, Başkomutanlık süresinin 4 Ağustos 1922 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılmasına dair Kanun nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Bugün ordumuzun manevî kuvveti en yüksek derecededir. Ordumuzun maddî kuvveti de fevkalâde bir önleme ihtiyaç hissetmeksizin millî emelleri tam bir güvenle elde edecek seviyeye ulaşmıştır. Bu sebeple artık böyle bir yetkiyi sürdürmeye lüzum ve ihtiyaç kalmadığı kanaatindeyim" (*Z.C.*, *Devre*: I, *cilt*: 21 s. 430-431).

- : Başkomutanlığın süresiz olarak Atatürk'ün üzerinde kalmasının Büyük Millet Meclisi'nde kabulü (*N.II, s.663; Z.C., Devre: I, cilt: 21, s.435; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s. 195*).
- : Atatürk'ün, Türkiye Öğretmen Dernekleri Birliği'nin fahri başkanlığını kabulü ve derneğe 100 lira başışta bulunması (*Ha. 21.7.1922*).
- 21 Temmuz 1922** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık odasında İspanya Kralı'nın kardeşi Prens Lui du Borbon'u kabulü ve görüşmesi (*Ha. 22.7.1922*).
- : Atatürk'ün, akşam, cepheyi teftiş üzere Ankara'dan ayrılışı (*Ha. 22.7.1922; İ.A., s.742*).
- : Cemal Paşa'nın, Tiflis'te bir Ermeni tarafından vurularak şehit edilmesi (*A. ve T.C.T.K., s.331*).
- 23 Temmuz 1922** : Atatürk'ün, Batı Cephesi Karargâhı'nın bulunduğu Akşehir'e gelişi (*N.II, s.672*).
- 24 Temmuz 1922** : Atatürk'ün, Akşehir'den Konya'ya gelişi, burada General Townshend'i kabulü ve görüşmesi: "...Evet, karşıımızdaki düşmanın çok kuvvetli olduğunu biliyorum. Fakat insaniyeti savunanlar ölümlle tehdit edilmelerine rağmen ölmezler ve ebediyen yaşarlar!" (*N.II, s.671-672; İ.A., s.762; O.H., s.15;S.L., s.559*).
- : Atatürk'ün, Konya'da Karargâh binası balkonundan Konyalılara hitabı: "Gayelerimiz, kesinlikle gerçekleşecektir!" (*Ha. 3.8.1922*).
- : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Büyük Millet Meclisi'nin fevkalâde vaziyeti sebebiyle diğer meclislerle karşılaştırma yapılamayacak derecede gizli oturumlar yapılmış ve şimdiye kadar vuku bulan gizli oturum miktarı 197'ye ulaşmıştır" (*İ.H, s.1081; A.T.T.B., s.443*).
- 27 Temmuz 1922** : Atatürk'ün, Konya'dan Akşehir'e dönüşü (*N.II, s.672; İ.A., s.763; A.K.D.D.A.Y., s.380*).
- : General Townshend'in, İngiltere'ye raporu: "Türk millî ordusu güçlü ve etkindir. İngiltere Hükûmeti bunu kavrayabilmiş değildir. Yepyeni bir Türkiye doğmuştur. Bu da İngiltere'de henüz anlaşılmiş değildir. Türk'ü Avrupa dışına, Anadolu'ya itmeye çalışmak çılgınlıktır" (*İ.B.A.IV, s.LXXXVIII*).

- 27/28 Temmuz 1922 :** Atatürk'ün, Akşehir'e çağrılan ordu komutanlarına gece Büyük Taarruz plânını açıklaması ve bu plân üzerinde umumî görüşmeler yapılması (*N.II, s.672; T.İ.H., c. II, ks.6, kp.I, s.204; A.K.D.D.A.Y., s.380; A.B.E.B., s.136*).
- 30 Temmuz 1922 :** Atatürk'ün, Akşehir'de, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile yapılacak taarruzun ayrıntılarını tespit etmeleri (*N.II, s.672*).
- 4 Ağustos 1922 :** Enver Paşa'nın, Buhara'nın doğusunda bir çarpışmada Ruslar tarafından şehit edilmesi (*A. ve T.C.T.K., s.333*).
- :** İngiltere Başbakanı Lloyd George'un Avam Kamarası'nda konuşması: "...Mustafa Kemal büyük bir general ve büyük bir yurtsever olabilir; ama Müslümanların başı İstanbul'dadır, halifedir(!)" (*İ.B.A.IV, s.LXXXX, 336*).
- 6 Ağustos 1922 :** Atatürk'ün, Kâzım (Özalp) Paşa ile Akşehir'den -Konya yoluyla- Ankara'ya dönüşü (*M.M.I, s.233*).
- 13 Ağustos 1922 :** Atatürk'ün, gece Ankara'da Sovyet Elçiliği'nde -kaza sonucu- çıkan ve etrafa yayılma tehlikesi gösteren yangını söndürme çalışmalarını izlemesi (*Ha. 14.8.1922*).
- 14 Ağustos 1922 :** Fethi (Okyar) Bey'in Londra'dan Atatürk'e telgrafı: "Hariciye Nezareti'nde, Lord Curzon adına beni kabul eden Müsteşar ile görüştüm. Düşünce ve isteklerimizi Lord Curzon'a bildireceğini söyledi" (*Ü.D.B.A., s.305*).
- 17 Ağustos 1922 :** Atatürk'ün, Ankara'dan gizli olarak otomobille Konya'ya hareketi (*T.İ.H., c.II, ks.6, kp.II, s.29; S.H.I, s.56*) (Atatürk, öğleden sonra Konya'ya gelmiş, geceyi -Demiryolları Genel Müdürü olarak- Konya'da görev yapan Behiç (Erkin) Bey'in evinde geçirmiştir. *A.S.A.H.A.H., s.602; A.So., V. 10.10.1947*).
- 18/19 Ağustos 1922:** Atatürk'ün, Konya'dan gizli olarak Akşehir'e hareketi (*A.So., V. 10.10.1947; A.S.A.H.A.H., s.603*).
- 20 Ağustos 1922 :** Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanan haber: "Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Ağustos'un 21. Pazartesi günü öğleden sonra saat 4.00'te Çankaya'daki köşkerinde şehrimizde bulunan kordiplomatiğe bir ziyafet vereceklerdir. Ziyafette bütün elçiler ve siyasî kişiler hazır bulunacaktır. Birçok kişiye dün bu hususta davetiye gönderilmiştir" (*Ha.*

20.8.1922). (Bu haber, Atatürk'ün cepheye gidişini duyur-
mama amacıyla yayımlanmıştır).

- 20/21 Ağustos 1922 :** Atatürk'ün, Akşehir'de Batı Cephesi Karargâhı'nda I. Ordu Komutanı Nurettin ve II. Ordu Komutanı Yakup Şevki Pa-
şa'lara, taarruz plânını harita üzerinde açıklaması ve taar-
ruz emri verışı (N.II, s.674).
- 21 Ağustos 1922 :** Atatürk'ün, Akşehir'den otomobille Konya'ya dönüşü (A.
So., V. 10.10.1947).
- 23 Ağustos 1922 :** Ankara Komutanı Fuat (Bulca) Bey'in, Atatürk'e telgrafı:
"Valide iyidir. Dün pek neşeli olarak vakit geçirildi. Pek
memnundurlar, dua etmekte ve "Selânik'e ne vakit gidece-
ğiz?" diye sormaktadır. Fikriye Hanım da iyidir, hür-
metlerini iletmektedir. Başarınıza, hanımların ellerinde Ku-
ran dua etmekteyiz" (C.A., Dolap: 7, Kutu: 72-1).
- 24 Ağustos 1922 :** Atatürk'ün Konya'dan otomobille tekrar Akşehir'e gidişi
(A.So., V. 10.10.1947).
: Başkomutanlık ve Batı Cephesi Karargâhlarının Akşe-
hir'den, cephe gerisinde Şuhut kasabasına nakledilmesi
(N.II, s.674; İ.A., s.763).
- 25 Ağustos 1922 :** Başkomutanlık, Genelkurmay ve Batı Cephesi Karargâhla-
rının Şuhut'tan, muharebenin idare edileceği Kocatepe'nin
güneybatısında çadırılı ordugâha nakledilmesi (N.II, s.674;
H.M.M., s.291; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.I, s.54; İ.A., s.763).
- 25/26 Ağustos 1922:** Atatürk'ün, cepheden İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf
Bey'e telgrafı: "...Ağustos'un 26. günü düşmana taarruz
başlayacaktır" (A.T.T.B., s.446).
- 26 Ağustos 1922 :** Sabah saat 5.30'da Kocatepe'den topçu ateşiyle Büyük
Türk Taarruzu'nun başlaması (N.II, s.674; T.İ.H., c.II, ks.6,
kp.I, s.89; M.M.I, s.234; İ.A., s.763; İ.İ., s.161; İ.H.S.K.,
s.45; K.A., s.798; B. Ta., s. 19-24; M.M.U.K.S.II, s.324-
331; T.K.S., s.429; T.IV, s.118; A. ve As., s.117).
- 27 Ağustos 1922 :** Atatürk'ün, cepheden Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan-
lığı'na harekât hakkında telgrafı: "...Türkiye Büyük Millet
Meclisi ordularının müstesna kıymet ve kabiliyeti sebebiyle
yüksek Meclis'i tebrik ederim. Komutanlarımızın sevk ve
idarede düşman komuta heyetine üstünlüğü belirgin bir su-
rette görünmektedir" (Z.C., Devre: I, cilt:22, s.368;
A.T.T.B., s.446-447).

- 28 Ağustos 1922 :** Atatürk'ün, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey'e telgrafı: "...Askerlerimiz pek keyiflidir. Yorulmak bilmiyorlar. Bu gece Afyonkarahisar'dayım, halk şenlik yapıyor" (A.T.T.B., s.448-449).
- : Atatürk'ün, cepheden, annesi Zübeyde Hanım ve Fikriye Hanım'a telgrafı: "Buraya geldikten sonra düşmanı kovmak gerektiğinden taarruz ederek Allah'ın lütfuyla attık. Afyonkarahisar'ı aldık. Bu nedenle daha birkaç gün buralarda kalmak lâzım gelecektir. Siz müsterih olunuz! İnşallah duanız berekâtıyla bütün memleketimizi düşmandan kurtarmak nasip olacaktır" (C.A., Dolap: 7, Kutu: 72-1).
- : Atatürk'ün, akşam Afyonkarahisar'a gelişi (A.T.T.B., s.449).
- 29/30 Ağustos 1922:** Atatürk'ün, gece, Afyon Belediye binasının bir odasında Fevzi ve İsmet Paşalarla harp vaziyetini gözden geçirişi (A.V.T., s.15; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.II, s.231). (Atatürk der ki: "Üçümüz vaziyeti bir defa daha gözden geçirdik ve kesinlikle anladık ki, Türkün hakikî kurtuluş güneşi, 30 Ağustos sabahı bütün parlaklığıyla doğacaktır" (A.S.D.II, s. 174).
- 30 Ağustos 1922 :** Yunan ordusunun tamamen sarılması ve imha edilmesi suretiyle "Dumlupınar (Başkomutan) Meydan Muharebesinin kazanılması (N.II, s.675; M.M.I, s.234; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.II, s.231; B.Ta., s.36-41; İ.B.S.İ., s.463; İ.H.S.K., s.55; İ.A., s.763; K.A., s.811-822; M.M.U.K.S.II, s.333; T.K.S., s.463; T.IV, s.118; İ.İ., s.162; H.Y.A., s.55; A. ve As., S.94).
- 30/31 Ağustos 1922:** Atatürk'ün, geceyi Dumlupınar istasyonunda geçirmesi (T.İ.H., c.II, ks.6, kp.II, s.271).
- 31 Ağustos 1922 :** Atatürk'ün, sabah Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, I. Ordu Komutanı Nurettin Paşa ile beraber Adatepe bölgesine giderek muharebe meydanını gezmeleri (T.İ.H., c.II, ks.6, kp.II, s.274).
- 1 Eylül 1922 :** Atatürk'ün, orduya bildirgesi: "...Bütün arkadaşlarımın Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri verileceğini göz önüne alarak ilerlemesini ve herkesin zihinsel güçlerini ve kahramanlık ve vatanseverlik kaynaklarını yarışarcasına göstermeye devam etmesini isterim. Ordular! İlk hedefiniz Akdenizdir, İleri!" (A.T.T.B., s.449-450; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.II, s.277; T.İ.T., s. 110; İ.A., s.764).

- : Atatürk'ün, Türk milletine bildirgesi: "Zalim ve mağrur düşman ordusunun esas unsurları, akıllara dehşet verecek kesinlikle imha edildi. Milletın rey ve iradesine dayanan her işın sonucu, millet için hayır ve mutluluk olduğu açıktır" (*A.T.T.B.*, s.450; *H.T.V.D.* sayı: 63, v.1416; *İ.A.*, s.764).
- : Atatürk'ün, ordu hakkındaki sevgi ve güvenini bildiren Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne cevabı: "...Bu selâm ve güven-den duyulan ve en kıdemsiz erden komutanlarına kadar en yüksek azim ve imanla savaşılan ordunun, bağımsızlığımızın savunulması uğrunda namus gereğini yerine getireceğini temin ederim" (*M.M.I.*, s.201).
- : Türkiye Büyük Millet Meclisi 2. Başkanı Adnan (Adivar) Beyin, cephede bulunan Atatürk'e telgrafı: "Bu telgrafı Valide Hanımefendi'nin yatağının yanında yazıyorum. Kendileriyle beraber hepimiz mesuduz. Sağlıkları, kazandığınız zaferden bir kat daha iyileşmiştir. Milletın derdine çare bulucu olurken, bu muhterem kadının hastalığına da çare oluyorsunuz" (*C.A.*, *Dolap*: 7, *Kutu*: 72-1).
- 2 Eylül 1922** : Atatürk'ün, İcra Vekilleri Heyeti'ne telgrafı: "...Eskişehir ve Uşak'ın düşmesi haberini bekliyorum" (*A.T.T.B.*, s.452).
- : Atatürk'ün, bugün esir alınan Yunan Generali Trikopis'in kılıcını Kâzım (Özalp) Paşa'ya armağan edişi ve yazısı: "General Trikopis'in eşyası arasında ganimet olarak alınan kılıcını, siz kardeşime takdim ediyorum" (*M.M.I.*, s.XV; *A.R.Y.G.S.*, s.325-326).
- 3 Eylül 1922** : Atatürk'ün, akşam Uşak'a gelişi (*A.T.T.B.*, s.452).
- : Esir alınan Yunan komutanları General Trikopis ile General Diyenisin, Uşak'ta Başkomutan Atatürk'ün huzuruna getirilişi ve Atatürk'ün General Trikopis'e söyledikleri: "Vicdanınıza karşı vazifenizi yaptığınıza kani iseniz, içiniz rahat olabilirsiniz! En büyük komutanların bile esir oldukları tarihlerde yazılıdır. Meselâ size Napolyon'u gösterebilirim" (*T.İ.H.*, c.II, ks.6, kp.III, s.54; *D.H.B.İ.* s.153; *T.A.İ.*, s.275-277; *A.T.T.B.*, s.453; *H.A.Y.*, s.202-203).
- : Atatürk'ün, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey'e telgrafı: "...Esir alınan generallerle görüşüm. Kendilerini teselli ve misafir ettim. Ailelerine sağlık haberlerini bildirmelerine müsaade ettim" (*A.T.T.B.*, s.453).

- : Batı Cephesi Komutanlığı tarafından, 30 Ağustos 1922'de kazanılan Dumlupınar Muharebesi'ne "Başkomutan Muharebesi" adı verildiğinin bildirilmesi (A.T.B.D. sayı: 80, b. 1776; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.III, s.254; H.T.V.D. sayı: 62, v. 1412).
- : Ankara Hükûmeti'nin Paris Temsilcisi Ferit (Tek) Bey'in, 30 Ağustos Zaferi nedeniyle Başkomutan Atatürk'e tebrik telgrafı: "Türkiye'nin Büyük Çocuğu! Azmin, vatani esaretten kurtardı!" (A.İ.Y.I, s.236).
- 4 Eylül 1922** : Atatürk'ün, akşam Eşme'ye gelişi (A.T.T.B.,s.545; H.T.V.D. sayı: 63, v. 1417).
- : İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey'in, cephede bulunan Başkomutan Atatürk'e, İstanbul'daki İtilâf Devletleri temsilcilerinin mütareke isteğini bildiren telgrafı (N.II, s.675; T.İ.H., c.II, ks. 6, kp. IV, s.38).
- 5 Eylül 1922** : Atatürk'ün, Vekiller Heyeti'nin 4 Eylül 1922 tarihli telgrafına cevabı: "Anadolu'daki Yunan ordusu kesin şekilde mağlup edilmiştir. Anadolu için herhangi bir görüşmeye gerek kalmamıştır. Mütareke, ancak Trakya için söz konusu olabilir" (N.III, s.675-676).
- : Fransız Mareşali Lyautey'in, Atatürk ve İsmet Paşa'ya iletilmek üzere, Paris'te Ankara Hükûmeti'nin Paris Temsilcisi Ferit (Tek) Bey'e 30 Ağustos 1922 zaferini kutlayan yazısı (A.İ.Y.I, s.238).
- : Hindistan Merkez Hilâfet Komitesi Başkanı Chotani'nin, Bombay'dan -Atatürk'e iletilmek üzere- Ankara Hükûmeti'nin Paris Temsilcisi Ferit (Tek) Bey'e 30 Ağustos Zaferi'ni kutlayan telgrafı (A.İ.Y.I, s.241).
- : İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a telgrafı: "Yüksek Komiserler, İzmir'de Kemalist kuvvetlerle çatışmaktan sakınmak gerektiği kanısında" (İ.B.A. IV, s.LXXXVII).
- 6 Eylül 1922** : Fethi (Okyar) Bey'in, Londra'dan Atatürk'e telgrafı: "İngiltere acele mütareke istiyor. Trakya'nın alınması, azınlıkların değiştirilmesi, harp tazminatı, ülkede yapılan tahriplerin tamiri istenmelidir" (Ü.D.B.A., s.313).

- : Ankara Hükûmeti'nin Tiflis Temsilcisi Ahmet Muhtar Bey'in 30 Ağustos Zaferi nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı (*A.İ.Y.I, s.247-248*).
- : Ukrayna Sovyet Hükûmeti'nin, Atatürk'e 30 Ağustos Zafelerini kutlayan telgrafı (*A.İ.Y.I, s.246*).
- 6/7 Eylül 1922** : İstanbul'da İngiliz Orduları Başkomutanı General Harington'un, İngiltere Savunma Bakanlığı'na telgrafı: "...Durum vahim. Ateşkes için kaybedilecek zaman yok. Yunanlı, Anadolu'dan kaçıp gitmekten başka bir şey düşünmüyor!" (*İ.B.A.IV, s.LXXXVII*).
- 7 Eylül 1922** : Atatürk'ün, Eşme'den Alaşehir-Salihli yönünde hareketi (*A.T.T.B., s.455*).
- : Atatürk'ün, Salihli'ye gelişi (*A.T.T.B., s.455*).
- : Atatürk'ün, Hindistan İslâm halkı tarafından emirlerine gönderilen paradan yüzbin lirayı düşman zulmüne maruz kalan köylülerimize ayırışı (*Ha. 8.9.1922*).
- : Fransız Generali Gouraud'un, Atatürk'e -Albay Mougin aracılığıyla- 30 Ağustos Zaferi'ni kutlayan telgrafı (*A.İ.Y.I, s.249*).
- : Ankara Hükûmeti'nin Roma Temsilcisi Celâlettin Arif Bey'in, Roma'dan Başkomutan Atatürk'e, 30 Ağustos Zaferi'ni kutlayan telgrafı (*A.İ.Y.I, s.249*).
- 8 Eylül 1922** : Atatürk'ün, Salihli'den, Ankara Komutanı Fuat (Bulca) Bey'e telgrafı: "İlâhî adalet, bizim için mesut bir şekilde belirlemektedir. Zaferimizin Ankara'da oluşturduğu tesirleri, Meclis'te ve Meclis dışında oluşan düşünce ve görüşleri, kısacası Ankara'daki çeşitli çevrelerde hâkim olan kanaat ve hissiyatı öğrenmek istiyorum. Bu husustaki tetkik ve araştırmanız sonucunu, kendi görüşünüze ilâve olarak bildirmenizi rica ederim (*C.A., Dolap: 7, Kutu: 72-1*)
- : Fethi (Okyar) Bey'in, Roma'dan, Atatürk'e İtalya Hariciye Nazırı ile görüşmesini bildiren telgrafı (*Ü.D.B.A., s.316*).
- 9 Eylül 1922** : Atatürk'ün, İzmir'in alınışı haberi üzerine ordulara mesajı: "İlk verdiğim Akdeniz hedefine varmakta orduların gösterdiği gayret ve fedakârlığı hürmet ve takdirde anarım. Orduların bundan sonra verilecek hedeflerin elde edilmesinde de

aynı istek ve fedakârlığı göstereceklerine güvenim tamdır” (T.İ.H., c.II, ks.6, kp.III, s.130; H.T.V.D. sayı: 64, v. 1440; A.T.T.B., s.456-457).

- : Atatürk’ün, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf (Orbay) Bey’e telgrafı: “Birliklerimiz İzmir doğu sırtlarında düşmanın son direnişini kırdıktan sonra bugün mağlûp düşmanla beraber İzmir’imize zaferle girdi. Ben yarın öğleden itibaren İzmir’de bulunacağım” (A.T.T.B., s.457).
- : Atatürk’ün, Nif (Kemalpaşa)’e gelişi ve geceyi burada geçişi (K.S.İ.Y. II, s.309; T.A.İ., s.287).
- : Ankara Komutanı Fuat (Bulca) Bey’in, Atatürk’e telgrafı: “Valide Hanımefendi sıhhat ve afiyettedirler. Yalnız dört gündün beri tarafınızdan hiçbir haber vaki olmamış olması, bizleri üzmüştür. Evinizde, havuz başında, muhterem valdenizin huzurunda cazlar çalınarak zafer şerefine eğlenildi” (C.A., Dolap: 7, Kutu: 72-1).

- 10 Eylül 1922** : Atatürk’ün, Nif (Kemalpaşa)’ten hareketle Turgutlu üzerinden saat 14.00’te -Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa’larla- İzmir’e gelişi, coşkun gösterilerle karşılanması, Hükûmet Konağı’na gidişi (T.İ.H., c.II, ks.6, kp.III, s. 134; İ.A., 765; T.IV, s. 119; O.Y.S., s.358-359; A.T.T.B., s.456-457; T.A.İ., s.288).
- : Atatürk’ün, Hükûmet Konağı balkonundan, Konak Alanı’nı hıncahınç dolduran İzmirli ve selâmlaması ve kısa bir konuşma yapması: “Bu başarı milletindir!” (O.Y.S., s.358-359; A.Ö., s.153-154; A. ve İz., s.84).
 - : Atatürk’ün, Hükûmet Konağı’nda, İzmir’de bulunan yabancı devlet temsilcilerini kabulü (O.Y.S., s.359; A. ve İz., s.84).
 - : İstanbul Hükûmeti’nin, Büyük Zafer üzerine Atatürk’e “Kahraman Komutan!” hitabıyla tebrik telgrafı (A.İ.Ü.B., s.6).
 - : Atatürk’ün, geceyi İzmir-Karşıyaka’da İplikçizade Köşkü’nde geçişi (A. ve İz., s.87-90; T.A.İ., s.290; K.S.İ. Y.II, s.311).
- 11 Eylül 1922** : Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, İzmir ve Bursa’nın kurtuluşu nedeniyle orduya ve Başkomutan Atatürk’e, milletin ebedî şükran ve minnetinin bildirilmesi kararı (Z.C., Devre. I, cilt: 22, s.620).

: Atatürk'ün, Göztepe'de Uşakîzade Muammer Bey'in köşkünü gezmesi, burada Lâtife Hanımla tanışması, Lâtife Hanım'ın Atatürk'ün elini öpmesi (Lâtife Hanım, Türk ordusunun İzmir'e girişini takiben "İzmir Mevki Komutanlığı'na getirilen 8. Tümen Komutanı Kâzım (Sevüktekin) Paşa'ya -adına işlerini yürüten- Osman Efendi'yi göndermiş ve "Göztepe'deki evlerini Mustafa Kemal Paşa ikametgâh olarak düşünürse, kendileri için büyük şeref olacağını ve böyle bir şerefin bir Türk ailesinden esirgenmemesini" rica etmişti. Atatürk, durumun kendisine iletilmesi üzerine, söz konusu evi görmek üzere Göztepe'ye gitmiş ve köşkü gezmişti. İngiliz subay ve yazarı Armstrong'un 1932 yılında yayımlanan "Bozkurt" adlı kitabında yer alan "Lâtife Hanım'ın, Atatürk'ün karargâhına gelerek yanına girdiği şeklindeki gerçek dışı sahne", Atatürk'ün aynı yıl Akşam gazetesi başyazarı Necmeddin Sadık (Sadak) Bey'e dikte ettiği -yine Necmettin Sadık imzasıyla- 16.12.1932 tarihli Akşam gazetesinde yayımlanan cevapla yalanlanmış bulunmaktadır. *N.S., A. 16.12. 1932; B.M.K.İ.C, s.47-48).*

: Atatürk'ün, geceyi İzmir-Karşıyaka'da İplikçizade Köşkü'nde geçişi (*K.S.İ.Y.II, s.311).*

12 Eylül 1922 : İzmir'deki İngiliz Başkonsolosu Harry Lamb'ın, Ankara Hükûmeti ile İngiltere arasındaki ilişkiler hakkında Atatürk'le görüşmesi (*M.K.A.B.M., Belleten, No: 144, s.261; İ.B.A.IV, s.XCV, 408).*

: Akdeniz'deki İngiliz Filosu Başkomutanı Amiral Brock'un, Atatürk'e, Ankara Hükûmeti'nin İngilizlere karşı bir harp halinde olup olmadığını soran mektubu (*M.K.A.B.M. Belleten No: 144; s.537; T.A.İ., s.291; A.İ.Y.I, s.261; İ.B.A.IV, s.XCV, 408).*

: Atatürk'ün, İzmir'e gelen "Daily Mail" gazetesi muhabiri G. Ward Price'e demeci: "...Bu son taarruzu istemedim; fakat Yunanlıları Anadolu'yu terk etmeye mecbur olduklarına inandırıcı başka yol yoktu!" (*T.K.S.K., s.183; A.S.D.III, s.44).* (*Bu demec, 15 Eylül 1922 günü Daily Mail gazetesinde yayımlanmıştır. Ç.O., s.220-221).*

: Başkomutan Atatürk'ün, Anadolu'nun kurtuluşu nedeniyle millete bildirgesi: "Akdeniz, askerlerimizin zafer teraneleriyle dalgalanıyor... Ordularımızın kabiliyet ve kudreti, düş-

manlarımıza dehşet, dostlarımıza güven verecek bir mükemmellikte kendisini gösterdi. Büyük zafer, özellikle senin eserindir. Büyük ve soylu Türk milleti! Anadolu'nun kurtuluşu zaferini tebrik ederken sana İzmir'den, Bursa'dan, Akdeniz ufuklarından ordularının selâmını da sunuyorum” (*H.T.V.D. sayı: 64, v.1446; A.T.B.D. sayı: 80, b. 1777; A.T.T.B., s.459; İ.A., s.765*).

: Atatürk'ün, geceyi İzmir -1. Kordon'da, kendisi için hazırlanan bir evde geçişi (*K.S.İ.Y.II, s.311; T.A.İ., s.291*).

13 Eylül 1922 : Atatürk'ün, Amiral Brock'un 12 Eylül 1922 tarihli mektubuna cevabı: “...Her iki hükûmetin uygulana gelen şekillere uyararak siyasal ilişkiler kurabileceklerini bildirmekle şeref kazanmaktayım” (*M.K.A.B.M., Belleten, No: 144, s.539; A.İ.Y.I, s.263; İ.B.A.IV, s.XCVI, 409-410*).

: Atatürk'ün, Amerikalı gazeteci Richard Eaton'a İzmir'de demeci: “...Ben İngilizlerle değil, Yunanlılarla harp ediyorum. Yirmidört saatte en iyi kıtalarımı Trakya'ya geçirmeye yetecek nakliye gemilerim de mevcuttur. Bu askerler bir işareti mi bekliyorlar!” (*A.S.D.III, s.46-47; T.K.S.K., s. 194*) (*Bu demec, Le Figaro gazetesinin 1.10.1922 tarihli sayısında yayımlanmıştır. D.B.A.I, s.36-39*).

: Atatürk'ün, akşam, kalmakta olduğu köşkün balkonundan -düşmanların sabotajı sonucu çıkan İzmir yangınına izlerken yanındaki genç subaylara söyledikleri: “Çocuklar, bu manzaraya iyice bakın! Bu alevler, bir devrin sona erip yeni bir devrin başladığını gösteren bir yangındır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyıllardaki bütün günahları şu ateşle temizlenirken yeni bir Türk Devleti'nin kuruluşu ve Türk milletinin yükselişi de cihana ilân ediliyor!” (*K.K.S. s.99*).

: Atatürk'ün, geceyi -İzmir yangını sebebiyle- tekrar Karşıyaka'da İplikçizade Köşkünde geçişi (*K.S.İ.Y.II, s.311*).

14 Eylül 1922 : Atatürk'e, İzmir Belediyesi tarafından “İzmir hemşehriliği” unvanı verilmesi (*Ha. 1.10.1922; İ.A., s.765*).

: Atatürk'ün, Göztepe'de Uşakîzade Muammer Bey'in köşküne misafir oluşu (*K.S.İ.Y.II, s.311*). (Atatürk, İzmir'e gelişini takiben 10 ve 11 Eylül gecelerini Karşıyaka'da İplikçi-

zade Köşkü'nde, 12 Eylül gecesini ise kendisi için I. Kordon'da hazırlanan bir evde geçirmiş, 13 Eylül gecesini ise İzmir yangını sebebiyle tekrar Karşıyaka'da İplikçizade Köşkü'nde kalmış, 14 Eylül'den itibaren -davet üzerine- Lâ-tife Hanım ailesinin Göztepe'deki köşkünde misafir edilmiştir. *K.S.İ.Y.II, s.311*).

: İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a telgrafı: "Savaşan tarafların artık birbirleriyle temasları kalmadı. Konferans çağrısı için şimdi en uygun zamandır. Ordularına "İlk hedefiniz Akdeniz'dir!" diyen Mustafa Kemal'in ikinci hedefi Trakya'dır. Konferans olmazsa Trakya'ya geçmeye çalışacaktır. Gecikirsek güç durumda kalırız" (*İ.B.A.IV, s.XCVI*).

16 Eylül 1922 : İngiliz Kabinesi'nin, Çanakkale'de tarafsız bölgeye tecavüz edilmemesi için üç devlet tarafından Atatürk'e bildirimde bulunulması ve Doğru meselesinin halli için bir konferans toplanması kararı (*M.M.M.T., s.152*).

: İngiltere Savunma Bakanlığı'nın, İstanbul'da General Harington'a gizli telgrafı: "Kabine, iki tümeni daha seferber edip Mustafa Kemal'e karşı koymak niyetindedir. Mustafa Kemal Müttefiklere saldırıya geçecekse önce Çanakkale Boğazı'nın Anadolu kıyılarını işgal edecektir, sanıyoruz" (*İ.B.A.IV., s.XCIV*).

: İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a yazısı: "Padişah Hükûmeti, Müttefiklerin tez elden konferans toplamalarını arzuluyor. Mustafa Kemal'in İstanbul'a yaklaşmasından kaygılanıyor. Padişahın geleceği karanlık. Padişah, zaferden dolayı Mustafa Kemal'i kutlamayı reddetti" (*İ.B.A.IV. s.424-425*).

18 Eylül 1922 : Atatürk'le görüşmek üzere İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey ve Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in, hükûmet adına İzmir'e gitmeleri hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı (*G.C.Z., c.III, s.784-798,800*).

: İstanbul'dan bir torpido ile İzmir'e gelen Fransız Yüksek Komiseri General Pelle'nin, Atatürk ile görüşmesi (*N.II, s.677; H.T.V.D. sayı: 65, v.1467; E.K.T., s.26; T.A.M.K.M., s.22-23; K.S.İ.Y.II, s.311-313,321*).

- : Atatürk'ün, "Chicago Tribün" muhabiri John Clayton'a İzmir'de demeci: "Misak-ı Millîmizde sebat ediyoruz. Bütün Türk toprağında gerçek bağımsızlık istiyoruz. Bizim için artık kapitülasyonlar mevcut değildir" (*E.K.T., s. 18;A.S.D.III, s.45*).
- : İstanbul'da İngiliz Orduları Başkomutanı General Harington'un, İngiltere Savunma Bakanlığı'na telgrafı: "Kararlı bir tutumla Mustafa Kemal Boğazları ve İstanbul'u ele geçirmekten caydırılabilir. Çanakkale mevzilerimizi durmadan güçlendiriyoruz. Donanmanın topları da bana epeyce yardım edecek!" (*İ.B.A.IV, s.CIV*).
- : İngiliz Kabinesi'nin toplantısı ve bazı kararlar alması: "Akdeniz Orduları Başkomutanı, Mustafa Kemal'in Anadolu'dan Trakya'ya kuvvet geçirmesini önlemekle görevli olacaktır. Savunma Bakanlığı, General Harington'a takviye yetiştirmek için gerekli önlemleri alacaktır" (*İ.B.A.IV, s.CII*).
- : Atatürk'ün, İzmir'de sohbet esnasında İkdam gazetesi muhabiri Yakup Kadri(Karaosmanoğlu) Bey'e söyledikleri: "Millî Mücadelemizin bu safhası kapanmıştır. Şimdi ikinci safhasını açmamız gerekiyor!" (*V.Y., s.176*).
- 19 Eylül 1922** : Atatürk'e, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu'nun "fahri profesörlük" unvanı vermesi: "İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu 19 Eylül'de yaptığı toplantıda siz Kurtarıcı Kumandanlarınızı fahrî profesörlüğe oybirliği ile seçmekle şeref duyar" (*A.Se. 10-11; V. 20.9.1922; A.Me., 117-118*). (Atatürk'ün cevabı: 26 Ekim 1922).
- 20 Eylül 1922** : General Harington'un, İngiltere Savunma Bakanlığı'na gizli telgrafı: "...General Charpy, Mustafa Kemal'in Çanakkale'ye saldıracağını söylüyor. Çanakkale, İngiliz politikası için mihenk taşı olacak!" (*İ.B.A.IV, s.CVI*).
- : Paris'te, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ile Fransa Başbakanı Poincaré arasında görüşme ve Lord Curzon'un söyledikleri: "Mart ayından beri Mustafa Kemal'i konferansa getirmek için harcanan çabalar boşa gitti" (*İ.B.A.IV, s.CVI-CVII*).
- 21 Eylül 1922** : Atatürk'ün, Akşam gazetesi muharriri Falih Rıfkı (Atay) Bey'e İzmir'de, Büyük Taarruz ve Zafer hakkında demeci:

“...Süvari tümenlerimizle, piyade kıtalarımız düşmanı ezip İzmir’e yürümekte birbirleriyle yarış etmişlerdir. İzmir rıhtımında süvarilerimizin kılıçları denizde şekillenirken, piyadelerimiz Kadifekale’de Türk bayrağını semaya yükselttiler” (A.S.D.III, s.35-40).

- 22 Eylül 1922** : Atatürk’ün, İkdam gazetesi muharriri Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey’e İzmir’de, barış şartları hakkında demeci: “...Askerî hareket, siyasî faaliyetin ümitsiz olduğu noktada başlar. Ümidin güven verici bir surette avdeti, orduların hareketinden daha hızlı, hedeflere erişmeyi temin edebilir” (A.S.D.III, s.40).
- : Atatürk’ün, İstanbul ve Boğazlar üzerine harekât ile ilgili Kâzım Karabekir’e telgrafı: “Pek kuvvetli olmamıza rağmen siyasette de pek hesaplı ve mutedil bulunuyoruz. Herhalde meseleyi siyasetle çözümlenmeyi tercih etmekteyiz” (A.T.T.B., s.460).
- : General Harington’un, İngiltere Savunma Bakanlığı’na telgrafı: “...Mustafa Kemal tarafsız bölgeyi çiğnememe kararını bugün verecektir, sanırım. Çiğnerse, karşısında İngiltere’yi ve dominyonları bulacağını açıkça kendisine duyurdum(!)” (İ.B.A.IV, s.VXVI).
- : Fransa Başbakanı Poincaré’in, Paris’te İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon’a söyledikleri: “Mustafa Kemal kuvvetleri ileri yürümek istiyor; Mustafa Kemal, onları frenlemeye çalışıyor. Çatışmayı önlemenin tek yolu Mudanya Konferansı’nı başlatmaktır” (İ.B.A.IV, s.CXVII).
- 23 Eylül 1922** : Atatürk’e, İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanları imzasıyla “Askerî harekâtın durdurulması ve bir barış konferansının toplanmasıyla ilgili” nota verilmesi (N.II, s.678; İ.H., s.1094; M.M.M.T., s.154; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.40; İ.A., s.766; Ç.O., s.288-289).
- : Türk süvarilerinin, Çanakkale’de “tarafsız bölge”ye girişleri (A.An., s.22; Ç.O., s.289-290).
- : Atatürk’ün, Kâzım Karabekir’in Büyük Zafer’i kutlayan telgrafına cevabı: “12.9.1922 tarihli telgrafınızı 23.9.1922’de İzmir’de aldık. Kahraman ordularımız hakkında gösterilen

takdirkâr duygularınıza teşekkürlerimizi sunarız” (*İ.H.*, s.1093; *A.T.T.B.*, s.460).

- : İngiltere Koloniler Bakanı Churchill’in Kanada, Avusturalya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika Birliği Genel Valilerine telgrafı: “Kabine, Avrupa’ya yapılacak Türk saldırısına, Mustafa Kemal’in İstanbul’dan Müttefikleri atmasına karşı koymaya ve Gelibolu yarımadasını elde tutmaya karar verdi. Hükûmetinizin bir askerî birlik gönderip gönderemeyeceğini bilmek istiyorum” (*İ.B.A.IV*, s.CXXIV-CXXV).
- 24 Eylül 1922** : Atatürk’ün, İleri gazetesi başyazarı Celâl Nuri (İleri) Bey’e İzmir’de Zafer hakkında demeci: “...Askere istirahat emrediyorum, asker dinlenmiyor ve İzmir’de istirahat ederiz, karşılığıyla cenk ediyorlar!” (*A.S.D.III*, s.42-43).
- : Atatürk’ün, İzmir Belediyesi tarafından kendisine hemşehrilik unvanı verilmesi üzerine teşekkür telgrafı: “Vatanımızın Akdeniz’e karşı sevgilisi olan, düşman istilâsından kurtarılması için bütün memleketi seve seve senelerce mihnet ve fedakârlıklara sevk etmiş bulunan İzmirimizin hemşehri-leri arasında sayılmak, benim için sonsuz bir-sevinç ve övünme kaynağı olmuştur” (*A.T.T.B.*, s.461).
- : Türk süvarilerinin Çanakkale’de “tarafsız bölge”yi işgali üzerine İngiliz birliklerinin daha dar bir mevziye yerleşmek üzere geri çekilmeleri (*A.An.*, s.22; *Ç.O.*, s.291).
- 25 Eylül 1922** : Atatürk’ün, “Reuter Ajansı” muhabirine İzmir’de, Büyük Zafer ve Trakya hakkında demeci (*A.S.D.III*, s.43).
- : İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold’un, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon’a telgrafı: “2000 kişilik bir Türk süvari kuvveti Erenköy’de görüldü. Bunları tarafsız bölgeden geri çekmesini, Mustafa Kemal’e duyuruyoruz. Yoksa Harington bunları geri çevirecek(!)” (*İ.B.A.IV*, s.CXXX).
- : Hamit (Hasançan) Bey’in, İstanbul’dan Atatürk’e telgrafı: “...General Pelle, 2000 süvarimizin Erenköy’den geri çekilmesini rica etti” (*İ.B.A.IV*, s.CXXIV, 559).
- 26 Eylül 1922** : General Harington’un Atatürk’e, Türk süvarilerinin Çanakkale’de girmiş oldukları “tarafsız bölge” dışına çekilmesi hakkında telgrafı (*A.T.T.B.*, s.462; *T.İ.H.*, c.II, ks.6, kp.IV, s.42-43; *A.İ.Y.I*, s.298).

: Atatürk'ün, General Harington'un 26 Eylül 1922 tarihli telgrafına cevabı: "...Tarafsız bir bölgenin, şimdye kadar Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Müttefik Hükûmetler arasında kararlaştırılmış olduğundan haberim yoktur. Süvarilerimizin ve kıtalarımızın harekâtı, mağlup Yunan ordusunu takip harekâtından ibarettir" (*A.T.T.B.*, s.462; *T.İ.H.*, c.II, ks.6, kp.IV, s.43; *A.İ.Y.I.*, s.300-301; *İ.B.A.IV*, s.CXXXVI).

27 Eylül 1922 : General Harington'un, Atatürk'e Yunan donanmasının İstanbul'dan uzaklaştırıldığını bildiren telgrafı: "...Yunan donanması, bugün İstanbul'dan çekildi. Arzum çatışmaktan kaçınmaktır. Arzu ederseniz sizinle görüşmeye hazırım" (*A.T.T.B.*, s.463; *A.İ.Y.I.*, s.307-308; *İ.B.A.IV*, s.CXXXIV).

: Fransız Doğu Donanması Komutanı Amiral Dumesnil'in, Atatürk'e Türk süvarilerinin tarafsız bölgeden geri alınması hususunda Fransız Hükûmeti'nin isteğini bildiren mektubu (*A.İ.Y.I.*, s.310-311).

: Atatürk'ün, Kardinal Gasparri'nin artık kan dökülmemesi ve bir an evvel barış yapılmasını isteyen telgrafına cevabı: "Yunan ordusunun terke mecbur olduğu bölgede bulunan bütün şehirlerimiz ve kasabalarımız yanmış ve ahali her türlü zulme maruz kalmıştır. Aynı zulüm, yeni bir şiddetle Trakya'da yapılmaktadır. Bu insanî hissi, bugünkü durumu yaratanlar katında uyandırmanızı sizden rica ederim" (*A.S.D.V*, s. 138).

28 Eylül 1922 : Atatürk'ün, General Harington'un 27 Eylül 1922 tarihli telgrafına cevabı: "...Fransızlar ve İtalyanlar gibi, siz de Asya sahilinde bulunan kıtalarınızı geri çekmeye hazır olduğunuz takdirde, Boğazlar sahilinde bulunan kıtalarımıza yavaş yavaş geri çekilmeleri ve yalnız mülkî idare ile polis örgütünü düzenlemekle yetinmeleri hususunda emir veremeye hazırım!" (*A.T.T.B.*, s.463).

: Atatürk'ün, İzmir'e gelen Fransız Diplomatı Franklin Bouillon ile görüşmesi (*N.II*, s.678; *T.İ.H.*, c.II, ks.6, kp.IV, s.33,45; *T.M.M.I*, s.438; *T.A.M.K.III*, s.24; *M.M.M.T.*, s.155; *H.T.V.D.*, sayı: 65, v.1467; *İ.A.*, s.766).

- : Atatürk'ün, Fransız Doğu Donanması Komutanı Amiral Dummesnil'in 27 Eylül 1922 tarihli mektubuna cevabı (*A.İ.Y.I, s.323-234*).
- : İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'a telgrafı: "Mustafa Kemal tarafsız bölgeden çekilmezse Yunan donanmasının da Marmara'yı ve Çanakkale Boğazı'nı kullanmasına izin verilecektir. Bunu Ankara'ya duyurunuz(!)" (*İ.B.A.IV, s.CXXXVI-II*).
- 29 Eylül 1922** : Atatürk'ün, İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanlarının 23 Eylül 1922 tarihli notasını cevaplandırması (Cevabî notada Mudanya Konferansı'nın kabul edildiği, açılışın 3 Ekim 1922 olmasının uygun olacağı, İsmet Paşa'nın delege tayin edildiği ve konuşulacak hususlar bildirilmiştir. *N.II, s.679; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.49; İ.A., s.766; G.C.Z., c. III, s.861, 862,870; A. T. T.B., s.464-465*).
- : Franklin Bouillon'un, Fransız Başbakanı Poincare'ye telgrafı: "Mustafa Kemal'le 4 saat görüştüm. Durumu güç; askerini zor zaptediyor" (*İ.B.A.IV, s.CXLVI*).
- 29/30 Eylül 1922** : Atatürk'ün, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey ve Avrupa'dan dönen Dahiliye Vekili Fethi Bey ile beraber gece yarısı trenle İzmir'den Ankara'ya hareketi (*G.C.Z., s.III, s.841; E.K.T., s.95; İ.A., s.766; T.A.M.K.III, s.26*).
- 2 Ekim 1922** : Atatürk'ün, İzmir'den Ankara'ya gelişi ve coşku ile karşılanması (*M.M, s.236; E.K.T., s.95; İ.A., s.766*).
- : Atatürk'e "Ankara Hemşehriliği" unvanı verilmesi (*İ.A., s.766; H.A., s. 191*). (*Atatürk'ün cevabı: 5.10.1922*).
- 3 Ekim 1922** : Mudanya Konferansı'nın başlaması (*N.II, s.679; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.34; M.M.M.T., s.158; İ.A., s.766; MM., s.236*).
- : Atatürk'ün, "İzmir Hemşehriliği" unvanı verilmesi nedeniyle kendisini kutlayan Erzurum Belediye Başkanlığı'na cevabı: "...Mevcudiyetimizin ruhunda saklı olan bağımsızlık aşkını anlamayanlarca bütün kurtuluş çarelerinin geçersiz sayıldığı bir sırada mukaddes savaşa önderlik yapan ve bilhassa davamızın en müşkül bir devresinde beni vefalı ve sadık si-

nesinde kucaklamış bulunan Erzurumlu kardeşlerime karşı daima sıcak bir saygı bağı ile bağlı bulunmaktayım” (A.T.T.B., s.465-466).

- 4 Ekim 1922** : Atatürk'ün, 26 Ağustos Taarruzu, 30 Ağustos ve 9 Eylül Zaferleri hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: “...Milletin mukadderatını doğrudan doğruya üzerine alarak ümitsizlik yerine ümit, perişanlık yerine düzen, tereddüt yerine kararlılık ve iman koyan ve yokluktan koskoca bir varlık çıkaran Meclisimizin fedakâr ve kahraman ordularının başında bir asker bağlılığı ve itaatiyle emirlerinizi yerine getirmiş olduğumdan dolayı, bir insan kalbinin nadi-ren duyabileceği bir memnuniyet içindeyim. Kalbim şu sevinçle dolu olarak pek aziz ve muhterem arkadaşlarımı, bütün dünyaya karşı temsil ettikleri hürriyet ve bağımsızlık fikrinin zaferinden dolayı tebrik ediyorum. Bu Anadolu Zaferi, tarih sayfaları arasında, bir millet tarafından tamamen benimsenen bir fikrin ne kadar güçlü ve ne zinde bir kuvvet olduğunun en güzel misali olarak kalacaktır” (Z.C., Devre: I, cilt: 23, s.264-277).
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumundaki görüşmeler esnasında konuşması: “...Şimdi Mudanya Konferansı ister müspet ister menfi sonuca varsın, biz bir an evvel barış masasının başına geçmeliyiz. Biz Mudanya Konferansı menfi çıkarsa barış konferansına gitmekten kaçınacak mıyız? O zaman bir taraftan askerî hareket devam eder, diğer taraftan da barış görüşmeleri devam eder” (G.C.Z., c.III, s.863-864).
- : Atatürk'ün, Ankara'da, Vakıf gazetesi başmuharriri Asım (Us) Bey'e demeci: “...Millî emeller dahilinde barış elde edilecektir. Elde edilişi yakındır!” (A.S.D.III, s.46).
- : İsmet Paşa'nın, Mudanya Konferansı'nın ilk 2 günündeki görüşmeler ve siyasî hava hakkında Atatürk'e raporu (A.İ.Y.I, s.333).
- 5 Ekim 1922** : İsmet Paşa'nın, Mudanya Konferansı görüşmeleri hakkında Bursa'dan Atatürk'e geniş raporu (A.İ.Y.I, s.341-347).
- : Atatürk'ün, Ankara halkına, 2 Ekim 1922 günü teklif edilen Ankara Hemşehriliği'ni kabul ettiğine dair Belediye aracılı-

ğıyla yazısı: "...Sevgili milletimizin bütün bir düşmanlık âlemine karşı zaferle taçlandığı İstiklâl Mücadelesi Tarihi'nde Ankara adı en aziz bir yeri koruyacaktır. Büyük Millet Meclisi, sizin yiğitlik ortamınızda korkusuzca bağımsızlık mücadelesine devam edebilmiştir. Bu sebeple Ankaralı hemşehrilerimin, vatanın kurtuluş mücadelesinde ayrı bir şeref hissesi vardır" (A.T.T.B., s.466-467; İ.A., s.766; H.A., s. 193-194).

: Atatürk'ün, beraberinde İçişleri Bakanı Fethi (Okyar) Bey olduğu halde akşam Albay Mougin'i ziyareti (Ha.6.10.1922).

6 Ekim 1922 : Atatürk'ün, İsmet Paşa'nın 5.10.1922 tarihli telgrafına cevabı: "...Trakya'nın boşaltılması ve bize teslimi asla belli olmayan bir zamana ertelenemez!" (A.İ.Y.I, s.348-349).

: Atatürk'ün, Batı cephesi ordularının Boğazlar üzerindeki harekâtının durdurulması hakkında İsmet Paşa'ya verdiği yetkiyi kaldırması ve kendisine telgrafı: "Trakya'nın, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'ne iadesi kabul edilmediği takdirde 6/7 Ekim'de hemen İstanbul üzerine harekete geçiniz!" (T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.34,63; H.T.V.D., sayı: 66, v.1477; A.İ.Y.I, s.350).

: Franklin Bouillon'un, Atatürk'e telgrafı ve Başkomutan'ın cevabı: "...Dostça çalışmalarınızdan olumlu bir sonuç çıkacağını kuvvetle ümit ederim" (G.C.Z., c.III, s.350).

7 Ekim 1922 : İsmet Paşa'nın, Mudanya Konferansı görüşmeleri hakkında Atatürk'e rapor halinde telgrafı (A.İ.Y.I, s.362-363).

: 1916 yılında Doğu cephesinde şehit düşen, 2. Kolordu Komutanı Faik Paşa'nın eşinin Atatürk'e telgrafı: "...İnşallah yakın zamanda, Büyük Komutanımızı İstanbul'un büyük caddelerinden geçerken fevkalâde alkışlarla karşılayacağız! Çünkü sayenizde yeniden dünyaya geldik. Yine, sayenizde o şanslı askerleriniz, şerefli komutanlarınız kusursuz vazifelerini yapmış, vatanı kurtarmışlardır" (A.Me., s.99).

8 Ekim 1922 : Atatürk'ün, İsmet Paşa'ya telgrafı: "...Konferansın olumsuz neticeye doğru daha fazla devamından hasıl olacak mahzurların ve bütün uygarlık dünyası nazarındaki büyük me-

suliyetin sorumluları biz olmadığımızı ve olmak istemediğimizi, dünyanın takdir edeceğine şüphemiz yoktur” (A.İ.Y.I, s.378-379).

: İsmet Paşa'nın, Atatürk'e Mudanya Konferansı görüşmeleri hakkında telgrafı (A.İ.Y.I, s.380-381).

: Atatürk'ün, “Büyük Zafer” nedeniyle kendisine gelen tebriklere açık teşekkürü: “Yoğun meşguliyetten ve bu sebeple bunların tümüne ayrı ayrı cevap vermek imkânsızlığından dolayı özel teşekkürlerimi açık olarak ifade ediyorum” (A.T.T.B., s.470).

9 Ekim 1922 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: “Görülüyor ki Trakya'yı bize vermek istemiyorlar ve gelecekte temin etmek istedikleri şekle şimdiden bir şekil vermek istiyorlar. Halbuki bizim istediğimiz şey, Trakya'nın ve İstanbul'un doğrudan doğruya bizim Hükümetimize teslim olunmasıdır”. (G.C.Z., c.III, s.921).

: İsmet Paşa'nın Atatürk'e telgrafı: “Trakya'yı bize hakikaten vermek fikrinde görünmüyorlar!” (A.İ.Y.I, s.382).

: İsmet Paşa'nın, Atatürk'e Mudanya Konferansı gelişmeleri ve İtilâf Devletleri temsilcilerinin barış şartları hakkında telgrafı (A.İ.Y.I, s.383).

: İsmet Paşa'nın, Atatürk'e Mudanya Konferansı görüşmeleri hakkında diğer bir telgrafı: “Fransızlar, bütün güçleriyle İngiliz tekliflerini desteklemekle meşguldürler” (A.İ.Y.I, s.391-392).

: Franklin Bouillon'un, Mudanya'dan, Atatürk'e telgrafı: “...İngiltere'nin, Konferans'tan evvel yapmak istediği bütün fedakârlıkları yaptığını hissettim(!)” (A.İ.Y.I, s.394-395).

: Atatürk'ün, İtilâf Devletlerinin barış şartlarını bildiren İsmet Paşa'ya, görüşlerini bildiren cevabî telgrafı: “...Vuku bulacak öneriler projesi, tarafınızdan kabule uygun bir hale getirildikten sonra, hükûmetin onayını almak kaydıyla, tarafınızdan kabul edildiğini ifade edebilirsiniz” (A.T.T.B., s.470-472; T.M.M.I, s.449; M.M.M.T., s.172-174; A.İ.Y.I, s.385-386).

10 Ekim 1922 : Atatürk'ün, Mudanya Antlaşması'nı imzalamaya yetkili olduğuna dair İsmet Paşa'ya telgrafı: “Sözleşmeyi imza edi-

niz! İmzanız, Meclis'in de kabulünün eklendiği kuvvetine sahip olacaktır" (A.T.T.B., s.472).

- : Atatürk'ün, Mudanya'da bulunan Franklin Bouillon'un 9.10.1922 tarihli telgrafına cevabı: "...Fransız dostlarımızın, Türkiye'nin belli haklarından fedakârlıkta bulunmasını isteyen hareketlerini yorumlamakta güçlüğe uğruyorum" (A.İ.Y.I., s.358).
- : Franklik Bouillon'un, Atatürk'ün 10.10.1922 tarihli telgrafına Mudanya'dan cevabı: "...Adaletten başka bir şey müdafaa etmediğimi bilirsiniz ve milletiniz karşısında şahidim olacaksınız" (A.İ.Y.I., s.403).
- : Atatürk'ün, Mudanya'da bulunan Franklin Bouillon'un 10.10.1922 tarihli telgrafına cevabı: "...Barış Konferansı'nın yakın zamanda ve bilhassa bizzat bulunmak fırsatını verecek olan İzmir'de olmasını teminin ne kadar mühim olduğunu takdir buyurursunuz. İzmir'in toplantı yeri olmasını temin için bizzat Paris'te vuku bulacak çalışmanızın bir an evvel başlaması uygun olur, görüşüneyim" (A.İ.Y.I., s.404).
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "Ordu vazifesini tamamlamıştır. Bundan sonra temini lâzım gelen sonuçlar diplomatik yolla hallolunacaktır!" (G.C.Z., III, s.940-944).
- : Atatürk'ün, saat 19.00'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık odasında Sovyet Elçisi Aralof'u kabulü ve görüşmesi (Görüşme esnasında İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf (Orbay) Bey ve Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey de bulunmuştur). (Ha. 11.10.1922).

11 Ekim 1922 : Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması (N.II, s.679; M.M.M.T., s.178; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.36, 83; M.M., s.236; T.M.M.I, s.450-454; İ.A., s.767; L.I., s.438; T.İ.T., s.111; T.IV, s.122; A.K.S., s.116-117; T.A.M.K.III, s.33; O.M.K. ve L, s.312-317; Türk D.T., s. 148; T.C.T., s. 123-125; Türk D.T.D., s.137; S.A.P.H., s.404; A.T.D.P., s.40; K.S.İ.Y.II, s.318; T.A.T.D.T.G., s.96-97; A.M.D.P.I, s.607-610).

- : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne ve Belediye Başkanları'na, Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığını bildiren telgrafı: "...Kazanılan büyük zaferin ilk önemli siyasî sonucu bu suretle Mudanya Konferansı'nda elde edilmiş bulunuyor. Millî sınırlarımız içinde tam bir bağımsızlıkla yaşamamızı temin edecek olan barış devresine pek ziyade yaklaştığımız bu günlerde, millî savaşa önderlik eden ve memleketin bütün maddî ve manevî kuvvetlerini bu mukaddes mücadeleye yönelten saygıdeğer Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve fedakâr halkın temsilcisi bulunan Belediye Heyetlerini selâmlamakla bahtiyarım" (A.T.T.B., s.475).
- : Atatürk'ün, Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı takiben General Harington'a telgrafı: "...Barışın kurulması için sarf edilen gayretlerin başarıyla sonuçlanmasını, bütün insanlık adına arzulamakta ve ümit etmekteyim" (A.T.T.B., s.474-475).
- 14 Ekim 1922** : Ahmet (Alfred) Rüstem Bey'in, Roma'dan Atatürk'e mektubu (A.İ.Y.I, s.269-273).
- 15 Ekim 1922** : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir ve Refet (Bele) Paşa'yla beraber Ankara'dan Bursa'ya hareketi (A.Y.G., s.93).
- 16 Ekim 1922** : Atatürk'ün, Ankara'dan Bursa'ya gelişi ve coşkuyla karşılanması (A.Y.G., s.93; E.K.T., s.129; M.M., s.237; İ.A., s.767; S.H.I, s.102; İ.H., s. 1027).
- : Atatürk'ün, Bursa'da Belediye Heyeti'ni kabulü ve konuşması: "...Üç buçuk sene süren bu mücadeleden sonra ilim açısından, maarif açısından, iktisadiyat açısından mücadelemize devam edeceğiz ve eminim ki, bunda da muvaffak olacağız!" (A.S.D.II, s.41;A.Y.G., s.94).
- 17 Ekim 1922** : Sadrazam Tevfik Paşa'nın, "yakında toplanması gereken barış konferansına İstanbul ve Ankara delegelerinin birlikte katılmalarının uygun olacağı ve bu gaye ile önceden bir kişinin görüşmek üzere İstanbul'a gönderilmesi hakkında" Atatürk'e telgrafı (N.III, s.1236; Z.C., Devre: I, cilt: 24, s.269; M.M.M.T., s.181).
- : Atatürk'ün, Bursa'da kendisini karşılayan çocuklara söyledikleri: "Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı, bir talih ışığıdır. Memleketi asıl ay-

dınlığa kavuşturacak sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, kıymetli olduğunu düşünerek ona göre çalışınız. Sizden çok şeyler bekliyoruz; kızlar, çocuklar!” (A.S.D.V, s.30).

18 Ekim 1922 : Atatürk’ün, Sadrazam Tevfik Paşa’ya bildirilmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti’nin İstanbul temsilcisi Hamit (Hasancan) Bey’e yazdığı cevap telgrafı: “Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının kazandığı kesin zaferin doğal sonucu olmak üzere toplanması yakın olan barış konferansında Türkiye Devleti, yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından temsil olunur!” (N.III, s. 1237; Z.C., Devre: I, cilt: 24, s.269,270).

19 Ekim 1922 : Lâtime Hanım’ın, İzmir’den, Başyaver Salih (Bozok) Bey’e mektubu: “...Paşa Hazretlerine karşı taşıdığım temiz ve ebedî bağlılığı hiç kimse sizin kadar takdir etmemiştir. Bana birkaç kelimecikle sıhhatleri hakkında bilgi verin, olmaz mı? Paşa Hazretleri, rica ve isteğime rağmen Ankara’da en ufak bir vazifeyle bile görev vererek beni beraberinde buldurmak istememişlerdi. Yalnız bir gece, sonsuz denizlere benzeyen etkili gözlerini bana dikerek: “Bir yere gitmeyin, beni bekleyin! Bunu emrediyorum!” demişlerdi. Bu cümleyi hatırladıkça “belki bir daha kavuşmak mümkün olacaktır” diyor, memnuniyet içinde yeni bir saadeti bekliyorum” (H.A.Y., s.215-216).

: Büyük Türk Zaferi üzerine, İngiliz Başbakanı Lloyd George’un istifası (İngiliz Parlamentosu’nda ağır ithamlara uğrayan Lloyd George, Başbakanlık’tan çekilirken kendisini şöyle savunmuştur: “Arkadaşlar! Yüzyıllar nadir olarak dâhi yetiştirir. Şu talihsizliğimize bakın ki, o büyük dâhi, çağımızda Türk ulusuna nasip oldu ve bizim karşımıza çıktı; Mustafa Kemal’in dehasına karşı elden ne gelirdi!” A.B.E.B., s.141).

24 Ekim 1922 : Atatürk’ün, “United Press” muhabirine barış şartları üzerine demeci: “...Amerika, Avrupa ve bütün uygarlık dünyası bilmelidir ki, Türkiye halkı her uygar ve kabiliyetli millet gibi, kayıtsız şartsız hür ve müstakil yaşamaya kesin karar vermiştir. Bu meşru kararı bozmaya yönelik her kuvvet, Türkiye’nin ebedî düşmanı kalır!” (A.S.D.III, s.48).

- 25 Ekim 1922** : Lâtime Hanım'ın, İzmir'den Atatürk'e mektubu: "Mukaddes Paşam, pek mesut dakikalar yaşadım. Şimdi de derin bir teessürün altında ezilmekteyim. Burada bırakmış olduğunuz şeref, bütün ailemin saadet halesidir. Fakat yalnız ben-denizin olan çok kıymetli ve ebedî bir şey daha vardır. O da canlı hatıranızdır. ...Meşguliyetiniz arasında, kalbimin en derin köşesinden fıskıran cümlelere göz atmak isterseniz mesut olacağım. Daima emirlerinizi bekler, iki ellerinizi hürmetle öperim, mukaddes Paşam" (A. ve İ., s.128-130).
- 26 Ekim 1922** : Atatürk'ün, Profesörler Kurulu'nun 19 Eylül 1922 tarihli kararı gereğince, kendisine "fahri profesörlük" unvanı verilmesi münasebetiyle İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'ne teşekkür telgrafı: "...Eminim ki, millî bağımsızlığımızı ilim sahasında fakülteniz tamamlayacaktır! Bu şerefli gelişmenin gerçekleşmesini üzerine alan kurulunuz arasında bulunmak bence iftihar sebebidir" (A.S.D.V., s.139). (Bk. 19.9.1922).
- : Lâtime Hanım'ın İzmir'den Başyaver Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "...Sizden çok rica ederim, ekli mektubu Paşa Hazretleri'ne takdim edin. ...Acaba kendilerinden bugünlerde İzmir'i ziyaret edip etmeyeceklerini sorabilir misiniz? Paşa Hazretleri'ni herkesten evvel karşılamak istiyorum. Herkesten önce, 'Paşam, hoş geldiniz!' demek, acaba o günü görmek nasip olacak mıdır?" (H.A.Y., s.217-218).
- 27 Ekim 1922** : Atatürk'ün, Bursa Şark sinemasında akşam yapılan toplantıda, İstanbul ve Bursa öğretmenlerine hitabı: "...Milletimizin siyasî, sosyal hayatında, milletimizin fikri eğitiminde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır" (A.S.D.II, s.42; İ.A., s.767).
- 29 Ekim 1922** : Atatürk'ün, Bursa'dan Ankara'ya dönüşü (Ha. 30.10.1922; İ.A., s.767).
- 31 Ekim 1922** : Atatürk'ün, Osmanlı Saltanatı'nın kaldırılmasının zorunlu olduğu hakkında Müdafaa-i Hukuk Grubu toplantısında konuşması (N.II, s.689).
- 1 Kasım 1922** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Millet mukadderatını doğrudan doğruya eline aldı ve mil-

lî saltanat ve egemenliğini bir şahısta değil, bütün fertleri tarafından seçilmiş vekillerden oluşan bir Meclis-i Âli'de temsil etti. İşte o Meclis, Meclis-i Âlinizdir; Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Milletın saltanat ve egemenlik makamı, yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir!" (Z.C., *Devre: I, cilt 24, s.305-311*).

- : Hilâfet ve Saltanat'ın birbirinden ayrılarak Saltanat'ın kaldırılması kararı (*N.II, s.683; Z.C., Devre: I, cilt: 24, s.314-315; T.İ.H., c.II, ks.6, kp. IV, s.111-112; M.M.M.T., s.182; İ.A., s.768; O.T.P., s.238; T.IV, s. 124*). (Bu karar *Vahdettin'e, Yıldız Sarayı'nda Refet Paşa tarafından tebliğ edilmiştir. O.S.P.S.V.G.C, s.14*).
- 2 Kasım 1922** : Atatürk'ün, "Petit Parisien" muhabirine -barış şartları, iç ve dış siyasî sorunlar hakkında- demeci: "...Biz ne bolşevikiz, ne de komünist; ne biri, ne diğeri olamayız. Çünkü, biz miliyetperver ve dinimize hürmetkârız" (*A.S.D.III, s.59-52*).
- 4 Kasım 1922** : İstanbul'da Tevfik Paşa Kabinesi'nin istifası (*A. ve T.C.T.K., s.362*).
- 5 Kasım 1922** : Başkomutan Atatürk'ün, I. Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın -Lozan Konferansı'na davet edilmemize ilgili olarak düşüncelerini bildiren- 29 Ekim 1922 tarihli yazısına cevabı: "...Devlet ve milletin işlerini yürütmeyi üzerine alanlar, her türlü mesuliyeti en yüksek derecede omuzları üstünde tam bir cesaret ve iftiharla tutan insanlar olduğunu bilmek mecburiyetindedir" (*E.K.T., s.180-181*).
- 7 Kasım 1922** : Atatürk'ün, Sovyet Devrimi'nin 5. yıldönümü nedeniyle Kalinin'e kutlama telgrafı (*A.T.T.B., s.478*).
- 9 Kasım 1922** : Atatürk'ün, Hindistan Merkez Hilâfet Komitesi Başkanı Seyit Chotani'ye mektubu: "...Bizim bu büyük zaferimizin doğurduğu büyük sonuç yalnız Türkiye'nin mukadderatı üzerine etki yapmakla kalmayacak, aynı zamanda bütün zulüm gören milletleri, kendi hayat ve bağımsızlıklarını tehdit ve baskı altında tutan zalimler aleyhine hareket için gayrete getirecektir" (*Ha. 11.2.1923; A.T.T.B., s.479-480*).
- 11 Kasım 1922** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "...İstanbul vilâyeti halen düşmanlarımız olan İtilâf Devletleri'nin işgali altındadır ve İstanbul, asırlar-

dan beri fena bir idare makinesinin elinde hastadır, hasta olagelmıştır. Bu sebeple biz, başkent olan bu İstanbul'u, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir vilâyeti haline getirerek idare etmek istiyoruz" (*G.C.Z., c.III, s.1032*).

17 Kasım 1922 : Vahdettin'in, İstanbul'dan Malta'ya kaçıışı (*N.II, s.692; M.M.M.T., s.182; A.B.E.B., s.152; İ.A., s.768*).

: Atatürk'ün, Vahdettin'in kaçıışı üzerine İstanbul'da bulunan Refet Paşa'ya telgrafı: "Emanetleri korumak önemlidir. İngilizler emanetleri ancak silâh kullanarak ve kan dökerek almalıdırlar. Bu hususta gerekenlere, bu açıdan kesin emirler verilmelidir" (*A.T.T.B., s.477-478*).

18 Kasım 1922 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, yeni halife seçilmesi ve halifenin yetkileri konusunda ileri sürülen bazı iddialara cevabı: "...Türkiye halkının kayıtsız şartsız egemenliğine sahip olduğunu bir defa daha ve kesinlikle tekrar ediyorum. Egemenlik, hiçbir mana, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve belirtide iştirak kabul etmez. Unvanı halife olsun, ne olursa olsun, hiç kimse bu milletin mukadderatına ortak olamaz" (*N.II, s.699-700*).

: Abdülmecit Efendi'nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla halife seçilmesi (*N.II, s.695; Z.C., Devre: I, cilt: 24, s.564-565; O.T.P., s.238; A.B.E.B., s.166*).

: Atatürk'ün, İstanbul'da bulunan Refet Paşa'ya halifenin durumunu hakkında direktifleri: "Abdülmecit Efendi, 'Halife-i Müslimîn' unvanını kullanacaktır. Bu unvana, başka sıfat ve kelime ilâve edilmeyecektir. Âlem-i İslâm'a duyurulmak üzere yayımlayacağı bildirmede Türkiye Devleti'nin ve Büyük Millet Meclisi'nin ve Hükûmeti'nin hususî niteliği ve idare şeklinin, Türkiye halkı ve bütün İslâm âlemi için en faydalı ve en uygun olduğu anılacak ve belirtilecektir" (*N.II, s.696; T. IV, s. 159*).

19 Kasım 1922 : Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Atatürk'ün, Abdülmecit Efendi'ye 1 Kasım 1922 tarihli karar ve esaslar içinde halife seçildiğini bildiren telgrafı (*N.III, s.1252; T.I.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.113; A.Ö.A.S., s.146; S.H.I, s.159; A.H.A., 1982, b, 4*).

- 20 Kasım 1922** : Lozan Konferansı'nın açılış töreni (*İ.K.T.K.S.*, s. 162; *Lozan s.95-106*; *Siyasî Ta.*, s.544-546; *T.İ.H.*, c.VII, s.509).
- : Atatürk'ün, Büyük Zafer'i kutlayan İstanbul Türkocağı Genel Sekreteri Dr. Fethi (Erden) Bey'in tebrik telgrafına cevabı: "...Yeni Türkiye'nin dayanağı olan millet ve milliyet fikrinin gelişmesi için yıllarca başarı ile telkin ve yayında bulunmuş olan Türkocağı'nın Millî Zafer dolayısıyla gönderdiği kutlamaya teşekkür eder, özel temennilerine katılıyorum" (*A.T. T.B.*, s.480).
- : İsmet Paşa'nın, Lozan'dan Atatürk'e, Fransa Başbakanı Poincaré ile görüşmesi ve konferansın açılış töreni hakkında bilgi veren telgrafı (*A.İ.Y.I.*, s.441).
- 21 Kasım 1922** : Lozan Konferansı'nın ilk oturumu (*Bu konferansa katılan Türk Heyeti'ne İsmet Paşa başkanlık etmiştir*). (*N.II.*, s.701; *Lozan*, s.108-113; *T.M.M.I.*, s.476; *İ.A.*, s.768; *LII*, s.16; *T.İ.H.*, c.II, ks.6, kp.IV, s.127; *İ.K.T.K.S.*, s.165).
- 26 Kasım 1922** : Başyaver Salih (Bozok) Bey'in, İzmir'den -Atatürk'e iletilmek üzere- T.B.M.M. Başkanlığı Özel Kalem Müdürü Hayati Bey'e telgrafı: "Bazı engeller nedeniyle ikametgâhtaki hazırlık üç dört gün gecikmiştir. Lâtife Hanımefendi, her şeyin muntazam olmasına fevkalâde ehemmiyet verdikleri için azami beş güne kadar bütün eksikler tamamlanacağından Valide Hanımefendi'nin hareketlerinin, ona göre düzenlenmesini rica ederim. ...Paşa Hazretleri'nin, valideleleriyle birlikte gelmek arzusunda bulunup bulunmadıklarının bildirilmesini rica ederim" (*C.A.*, *Dolap: 7, Kutu: 72-1*).
- 2 Aralık 1922** : Atatürk'ün, üç milletvekilinin teklif ettiği Seçim Kanunu'nun değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmesi esnasında konuşması: "Bu kanun teklifi, doğrudan doğruya benim şahsımı vatandaşlık hukukundan düşürme amacına yöneliktir. Bu maddenin istediği şarta sahip bulunmuyorsam, yani, beş sene sürekli olarak bir seçim bölgesinde oturamamış isem, o da bu vatanı yaptığım hizmetler yüzündendir. ...Beni vatandaşlıktan düşürme yetkisi bu efendilere nereden verilmiştir? Bu kürsüden resmen yüksek heyetinize ve bu efendilerin seçim çevreleri halkına ve bütün millete soruyorum ve cevap

istiyorum!” (Z.C., Devre: I, cilt:25, s.159-161; N.II, s.724; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.861-862; T.D.T., s.118).

6 Aralık 1922 : Atatürk’ün, Ankara’da, Hâkimiyet-i Milliye, Yenigün ve Öğüt gazeteleri muhabirlerine “Halk Partisi” adıyla siyasî bir parti kurma görüşünde olduğunu bildiren demeci “...Gördüğüm teveccüh ve itimada lâyük olabilmek için en mütevazı bir millet ferdi sıfatıyla hayatımı sonuna kadar vatanın hayrına adanmak emeliyle, barışın yerleşmesini takiben halkçılık esasını üzerine dayalı ve “Halk Partisi” adıyla siyasî bir parti kurmak niyetindeyim” (N.II, s.718; A.S.D.II, s.46; B.M.İ., s.118).

9 Aralık 1922 : Avusturya’dan Leopoldine König adlı müzik öğretmeninin, Atatürk’e, yazdığı marşı sunan mektubu: “Türk zaferi, güçlü elinizle yaratılan bu şanlı kurtuluş, adaleti seven herkesi içten sevinçlere kavuşturmuştur. Bendeniz de yüksek yönetiminiz altında Türk milletinin kazandığı bu şanlı zafer hakkındaki sevinç ve duygularımı, bestelediğim marşı Ekselanslarına sunmakla belirtmek istiyorum” (A.Me., s.100-101). (Atatürk’ün cevabı: Bk. 29.12.1922).

11 Aralık 1922 : İsmet Paşa’nın, Lozan’dan Atatürk’e, Konferans’ta ileri sürülen tekliflere karşı, görüş isteyen telgrafı (A.İ.Y.I., s.449-450).

12 Aralık 1922 : Atatürk’ün, Vakıf gazetesi muhabirine demeci: “...Türkiye Devleti’nin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti’nin temel niteliğini anlayabilmek için, Anayasa’sını dikkatle okumak lâzımdır” (A.S.D.III, s.52-53).

: Atatürk’ün, İsmet Paşa’nın 11.12.1922 tarihli telgrafına cevabı: “Nerede durmak lâzım geleceğini parlak zekânız ve kuvvetli muhakemeniz kestirebilir!” (A.İ.Y.I., s.450).

15 Aralık 1922 : Başyaver Salih (Bozok) Bey’in, Lâtime Hanım’a mektubu: “Salı günü öğle üzeri Ankara’ya geldim. Büyük Hanımefendi’yi fazlaca rahatsız, kızlarını da eşiyile beraber İstanbul’a gitmiş buldum. Seyahat yeteneğini kazanır kazanmaz Büyük Hanımefendi’nin benimle beraber seyahati tasarlanmıştır. ...Paşa ile valideleri, gözlerinizden öperler. Kendilerine verdiğim malûmat ve izahattan çok memnun oldular. ...İçerdiğinden çok memnun olacağınızı tahmin ettiğim mek-

tupla Paşa Hazretleri'nin atı, bugün özel adamımızla yola çıkarılmıştır" (C.A., Dolap: 7, Kutu: 72-1).

- 17 Aralık 1922** : Zübeyde Hanım'ın, Başyaver Salih (Bozok) Bey'in refakatinde, sabah trenle Ankara'dan İzmir'e hareketi (H.A.Y., s.210).
- : Zübeyde Hanım'ı Ankara'dan İzmir'e götürmekte olan Başyaver Salih (Bozok) Bey'in, Afyon'dan Atatürk'e telgrafı: "Öğleden sonra saat üçte salimen Afyon'a geldiğimizde trenin fazla sarsıntısına rağmen hastamızda fenalık yoktur. ...Yarın akşam inşallah İzmir'de olacağımızı arz ederim" (C.A., Dolap: 7, Kutu: 72-1).
- 18 Aralık 1922** : Zübeyde Hanım'ın, Ankara'dan İzmir'e gelişi ve Karşıyaka istasyonunda Lâtime Hanım tarafından karşılanması (H.A.Y., s.210). (Zübeyde Hanım, İzmir'e gelişi takiben Karşıyaka istasyonu yakınında -kendisi için hazırlanmış- Lâtime Hanım'ın ailesine ait bir köşke nakledilmiş ve ölüm tarihi olan 14 Ocak 1923 gününe kadar burada tedavi edilmiştir).
- 19 Aralık 1922** : İsmet Paşa'nın, Lozan'dan Atatürk'e mektubu: "...Özlemimin derecesini ifade edemem. Anadolu'da aylarca görüşemediğimiz zamanlar olmuştu. Ama kendimi bu kadar uzak ve istediğim zaman hemen sizi bulamaz, görememiştim, istediği zaman sizinle konuşmak ve buluşmak ihtimali bile, biz insanların en büyük kuvveti olduğunu bir daha tecrübe ediyorum" (A.İ.Y.I, s.452-453).
- 22 Aralık 1922** : Atatürk'ün, İngiliz kadın gazeteci Grace Ellison'la yaptığı görüşmenin "Morning Post" gazetesinde yayımlanması: "...Bizim, elde etmeye kararlı olduğumuz tam bağımsızlık idealimize meydan okuyacak kimse varsa, o kimse, bu ülkümüzden ilham almış bütün Türkleri ortadan kaldırmak imkânlarını arayıp bulmalıdır. Eminim böyle bir ortadan kaldırmaya, uygar dünya izin vermeyecektir. Aksine, dünya uygarlığı Türkiyemizin de gelecekte bir yeri olduğunu çok geçmeden öğrenecektir. Türkiye, uygarlığı kösteklemek değil, geliştirecektir. Bu yönden uygar ülkeler, onun bağımsızlığını desteklemelidir" (Bu görüşme, Lozan Konferansı'nın toplanmasını izleyen günlerde -1923 Kasım sonu- Ankara'da yapılmıştır. K.M.A., s.171-175).

- 25 Aralık 1922** : Atatürk'ün, "Le Journal" muhabiri Paul Erio'ya Çankaya'da demeci: "...Türkler, kapitülasyonların devamının kendilerini pek az bir vakitte ölüme sevk edeceğini pek iyi anlamışlardır. Türkiye, esir olarak mahvolmaktansa, son nefesine kadar mücadeleye karar vermiştir!" (A.S.D.III, s.55-58). (Bu demec, gazetenin 1.1.1923 tarihli sayısında yayımlanmıştır. D.B.A., s.183-185).
- 26 Aralık 1922** : Atatürk'ün, İsmet Paşa'nın 19.12.1922 tarihli mektubuna cevabı: "...Aynı özlem derecesiyle seni ne kadar göreceğim geldiğini bilmem tahmin edebilir misin? Parlak bir başarı sonucuyla şerefli dönüşünüzü düşünerek avunmaktayım. Orada kazandığın saygın yeri ve cihana gösterdiğin kudret, zekâ ve liyakati mutlu bir şekilde seyrediyorum" (A.İ.Y.I, s.458).
- 29 Aralık 1922** : Atatürk'ün, yazdığı marşı kendisine gönderen Leopoldine König adlı Viyanalı müzik öğretmeninin 9 Aralık 1922 tarihli mektubuna cevabı: "Hassas ve ince bir ruhun ifadesi olan mektubunuzu ve milletimizin kazandığı zaferi şakıyan marşınızı aldım. Çok teşekkür ederim. Adalet, geç olsa bile, mutlaka bir gün belirecektir. Bu, Allah'ın değişmez bir kanunudur" (A.Me., s.101-102).

-1923-

- 1 Ocak 1923** : Claude Farrère'in, Atatürk'e telgrafı: "Lâkin, zât-ı devletinizin şurasını bilmelerini arzu ederim ki bütün Fransız milletinin kalbi, tıpkı benim kalbim gibi sizinle beraberdir. Bütün kalbimle ve bütün sadakat ve samimiyetimle zât-ı devletinize bağlıyım Paşa Hazretleri" (Ha. 13.2.1923).
- 4 Ocak 1923** : Atatürk'ün, gece Azerbaycan Elçiliği'nde verilen ziyafeti şerefliendirmesi ve arkadaşlarıyla sohbet esnasında -yakında evleneceğini ifade ederek- söyledikleri: "Ben, sadece evlenmek için evlenmek istemiyorum. Vatanimizde yeni bir aile hayatı yaratmak için önce kendim örnek olmalıyım. Kadın öyle umacı gibi kalır mı?" (A.So., V. 7.10.1947).
- : Atatürk'ün, kendisine Adana'dan imzasız bir mektupla küçük boyda bir Kuran gönderilişi nedeniyle Hâkimiyet-i Milliye gazetesi aracılığıyla teşekkürü: "Bence kıymetini takdir imkân olmayan bu hediye en derin ve hürmetkar din duygularıyla muhafaza edeceğim" (A.T.T.B., s.480-481).

- 10 Ocak 1923** : Atatürk'ün, Ankara Hacıbayram Mahallesi muhtar seçimi münasebetiyle Ankara hemşehrîsi olarak oyunu kullanması ve demeci: "...Diyorsunuz ki istibdat fikri ve gericilik bir daha yer bulamayacaktır. Ben de aynı görüşteyim. Bunu sizin gibi gençlerden işitmek şeref vericidir" (A.S.D.II, s.48-49).
- 13 Ocak 1923** : İsmet Paşa'nın, Lozan'dan Atatürk'e telgrafı: "Nişanlanmak müjdeniz beni mesut etti. Allah'ın izniyle mesut olacaksınız. Hem seni, hem bizi tebrik ederim (C.A., Dolap: 8, Kutu: 72-3).
- 14 Ocak 1923** : Atatürk'ün, Batı Anadolu'da bir inceleme seyahati için Ankara'dan hareketi (N.II, s.704; B.M.İ., s.172; A.İ.B.T., s.10).
- : Atatürk'ün, Ankara'dan ayrılırken İleri gazetesi başyazarı Celâl Nuri Bey'e demeci: "...Ben öyle bir parti kurulmasını düşünüyorum ki, parti milletin bütün sınıflarının refah ve mutluluğunu temine yönelmiş bir programa sahip olsun. Milletimizin şartları buna müsaittir" (A.S.D.II, s.49).
- : Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın İzmir'de ölümü (Ha. 16.1.1923; T.IV., s.354; D.C.İ.K.A., s.8; A.Me., s.93).
- 15 Ocak 1923** : Atatürk'ün, Eskişehir'e gelişi ve Mutasarrıflık Dairesi'nde halkla konuşması: "...Biz bütün milletçe, Hükûmet'çe ve Meclis'çe samimî surette barışa taraftarız. Gerçekten, barış hem kendi menfaatimiz hem de cihanın menfaati yararıdır" (İ.Y., s.3-9; A.S.D.II, s.50-52; G.M.K.A.E.İ.K., s.11-38).
- : Atatürk'ün, annesi Zübeyde Hanım'ın ölümünü bildiren Başyaver Salih (Bozok) Bey'e telgrafı: "Verdiğiniz elim haber, beni çok müteessir etti. Merhumenin uygun bir şekilde cenaze törenini yaptırınız. Cenab-ı Hak, millete hayat ve selâmet versin" (Ha. 16.1.1923; A.S.D.V, s.140; D.C.İ.K.A., s.8).
- : Zübeyde Hanım'ın öğleden sonra İzmir-Karşıyaka'da törenle toprağa verilmesi (Ha. 18.1.1923).
- 16 Ocak 1923** : Atatürk'ün, Arifiye'ye gelişi ve konuşması: "...Tarihimiz birçok parlak zaferler kaydeder. Fakat, zaferle beraber her şey bırakılmış ve semerelerini toplamayı ecdadımız ihmal etmiştir" (A.S.D.II, s.52-54).

- : Atatürk'ün, İzmit'e gelişi (*N.İ.T.*, s.200; *A.Y.G.*, s.203).
- 16/17 Ocak 1923** : Atatürk'ün, İzmit'te İstanbul gazetecileriyle basın toplantısı: “...Aydınlar gidecekleri muhitlerde başlı başına bir âlem yaratabilirler. Memleketin yalnız bir yerinde değil, beş on yerinde birer bilim merkezi, ışık merkezi, kültür merkezi yapmalıyız, millet bahtiyar olsun. ...Bu Devletin halife ile alâka ve münasebeti yoktur. ...Halkı kendi halinde terk edersek bir adım ileri atamayız. ...İnkılâbın kanunu, mevcut kanunların üstündedir. ...Dış siyasetin dayanağı, kuvvetli bir iç siyasettir” (*A.İ.B.T.*, s.25-61; *G.M.K.A.E.İ.K.*, s.39-87; *İ.Y.*, s.17-31; *N.İ.T.*, s.200; *A.B.E.B.*, s.181-183).
- 17 Ocak 1923** : Atatürk'ün, İzmit'te çeşitli heyetleri kabulü (*N.İ.T.*, s.200; *A.Y.G.*, s.204).
- : Atatürk'ün, öğle yemeğini Hereke'de yemesi; Yarımca köyü halkının ricası üzerine Yarımca hemşehriliğini kabulü (*Ha.* 18.1.1923).
- : Atatürk'ün, annesinin ölümü üzerine başsağlığı dileklerini ileten kişi ve kuruluşlara -Anadolu Ajansı aracılığıyla- açık teşekkürü (*Ha.* 19.1.1923).
- : Atatürk'ün, annesinin ölümü nedeniyle Halife Abdülmecit Efendi'nin başsağlığı telgrafına cevabı (*A.T.T.B.*, s.481).
- 18 Ocak 1923** : Atatürk'ün, I. Ordu Komutanı Nurettin Paşa ile beraber Yarımca ve Hereke'deki ordu birliklerini denetlemesi (*A.Y.G.*, s.204; *N.İ.T.*, s.200; *B.Y.T.*, s.100).
- 19 Ocak 1923** : Atatürk'ün, İzmit'te “Anadolu Sineması” salonunda halkla sohbeti: “...Bütün millet emin ve müsterih olsun ki, inkılâbı yapanlar menfi kuvvetleri çıktığı noktalarda imha edecek kudret ve kabiliyet ve tedbire sahiptirler” (*İ.Y.*, s.10-17; *A.S.D.II*, s.62-65; *G.M.K.A.E.İ.K.*, s.90-124).
- : Atatürk'ün, Çerkeşli, Tavşancıl, Gebze yöresindeki ordu birliklerini denetlemesi ve tatbikatı izlemesi (*N.İ.T.*, s.200).
- : Atatürk'ün, İzmit'ten Bilecik'e gelişi (*A.Y.G.*, s.74,204).
- : Atatürk'ün, annesinin ölümü nedeniyle başsağlığı dileklerini ileten Lâife Hanım'a telgrafı: “Acıma bütün kalbinizle iştirak edeceğinize tamamen eminim. Annemin son saatlerini, sizin şefkatli bakım ve dikkatiniz altında geçirmiş olma-

sı cidden beni avutuyor. Çok teşekkür ederim” (C.A., *Dolap: 8, Kutu: 72-3*).

- 20 Ocak 1923** : Atatürk'ün, saat 15.00'te Bilecik'ten Bursa'ya gelişi, şehirde ziyaretleri, Bursa Belediyesi'nin Çekirge'deki bir köşkü kendilerine armağan edişi (A.Y.G., s.95).
- : İsmet Paşa'nın, Lozan'dan Atatürk'e, annesi Zübeyde Hanım'ın ölümü sebebiyle kendisi ve delege arkadaşları adına başsağlığı telgrafı (A.İ.Y.I, s.463).
- 21 Ocak 1923** : Atatürk'ün, Bursa Lisesi öğretmenlerinin, şerefine verdiği çayda öğretmenlerle görüşmesi (A.Y.G., s.95).
- 22 Ocak 1923** : Atatürk'ün, Bursa'da “Şark Sineması” salonunda halkla konuşması: “...İnsanlar olgunlaşmak için bazı şeylere muhtaçtır. Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin gerektirdiği şeyleri yapmaz; itiraf etmeli ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur” (İ.Y., s.31-42; A.S.D.II, s.65-70).
- : Atatürk'ün, annesinin ölümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin başsağlığı dileklerini ileten Meclis II. Başkanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya cevabı: “...Cenab-ı Hak, büyük validemiz vatani gerçek kurtuluş ve refaha ulaştırmaya ve milletin bağımsızlık ve egemenliğini sağlamlaştırmaya çalışan Meclisimizi tarihî çalışmalarında başarılı kılsın!” (A.T.T.B., s.482).
- 23 Ocak 1923** : İsmet Paşa'nın Lozan'dan Atatürk'e, Konferans'ta Musul konusundaki görüşmeleri bildiren telgrafı (A.İ.Y.I, s.464).
- 24 Ocak 1923** : Atatürk'ün, sabah, İzmir'e gitmek üzere Bursa'dan ayrılışı (A. Y.G., s.95; V. 25.1.1923).
- 25 Ocak 1923** : Atatürk'ün, sabah Alaşehir'e gelişi ve Hükûmet Alanı'nda konuşması: “...Arkadaşlar! Bundan sonra pek önemli zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zafer süngü zaferleri değil, ekonomi, bilim ve kültür zaferleri olacaktır” (İ.Y., s.42-44; A.S.D.II, s.71-72;A.Y.G., s.191).
- 26 Ocak 1923** : Atatürk'ün, Salihli'ye gelişi ve istasyonda halka hitabı: “...Bundan sonra memleketimizi kesin kurtuluşa kavuşturmak için pek kuvvetli ve esaslı tedbirler almak gerekir. Bu tedbirlerin en önemlisi ve en birincisi bilim ve kültürdür” (İ.Y., s.45-46; A.S.D.II, s.72-73).

- : Atatürk'ün, Turgutlu istasyonunda halka hitabı: "Memleket ve milletin iyiliği için çalışanlar, milletin yardım ve itimadından emin bulunmazlarsa elbette kalp kuvveti ile çalışamazlar" (*İ.Y., s.46-47; A.S.D.II, s.73*).
- : Atatürk'ün, Manisa'ya gelişi ve konuşması: "...Bizim kuvvetimiz, milletin güven ve itimadıdır" (*İ.Y., s.47-49; A.S.D.II, s.74; A.Ma.,s.10*).
- : Atatürk'ün, Manisa'dan Menemen'e gelişi, istasyonda karşılanışını takiben İzmir'e hareketi (*İ.Y., s.49-50; A.Y.G., s.267*).

- 27 Ocak 1923** : Atatürk'ün, sabah Karşıyaka istasyonunda trenden inerek annesinin mezarını ziyareti ve konuşması: "...Burada yatan annem, zulmün, zorun bütün milleti felâket uçurumuna götüren bir keyfi idarenin kurbanı olmuştur. ...Bu kadar kan dökerek milletin elde ettiği egemenliğin korunması ve savunulması için gerekirse valdemin yanına gitmekte asla tereddüt etmeyeceğim. Millî egemenlik uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcu olsun!" (*İ.Y., 50-53; A.S.D.II, s.74-76*) (Atatürk, annesinin mezarından sonra Karşıyaka istasyonundan tekrar trene binerek saat 13.00'de Basmane'ye gelmiş ve coşkun bir şekilde karşılanmıştır).
- : Atatürk'ün, Karşıyaka istasyonunda Lâtife Hanım'ın babası Muammer Bey'le -ilk defa- tanışması [Salih (Bozok) hatıralarında, bu olayı şu şekilde anlatmaktadır: "...İzmir'e gelirken Karşıyaka'da Atatürk'ü karşıladık. Beni kompartimanlarına yalnız olarak kabul buyurdular ve şu emri verdiler: 'Ben Lâtife Hanım'la evlenmeye karar verdim. Şimdi babası burada ise kendisini bu kararımдан haberdar edersin ve hiç kimseye bir şey söylememesini de ilâve edersin! Paşa, o güne kadar Muammer Bey'i görmediğinden tanıımıyordu. Paşa'nın emirleri gereğince hareket ettim. Muammer Bey'e, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kayınpederi olacaklarını söylediğim zaman boynuma sarıldılar ve içini çekerek beni kokladılar. Biraz sonra Paşa Hazretleri de vagonlarından inerek Muammer Bey'le tanıştılar. *A.K.Y.Y. A.S.B.H., M. 18.11.1979; H.A. Y., s.211*].

- : Atatürk'ün saat 13.00'de Basmane istasyonuna gelişi, daha sonra İzmir Valiliği'ni ziyareti, öğleden sonra Göztepe'de Uşakîzade Muammer Bey'in köşküne gidişi (*İ.Y.*, s.55-56; *H.A.Y.*, s.213).
- : Atatürk'ün, akşam, Şehir Belediyesi tarafından İzmir Hükümet Konağı'nda şerefine tertiplenen ziyafette konuşması: "...Bütün bu başarı, yalnız benim eserim değildir ve olamaz. Bütün başarı, bütün milletin karar ve imanı ile çalışmasını birleştirmesi neticesidir; kahraman milletimizin ve güzide ordumuzun kazandığı başarı ve zaferdir" (*İ.Y.*, s.55-56; *D.C.İ.K.A.*, s.63; *A.S.D.II*, s.76-81; *A.Y.G.*, s.192).
- : Atatürk'ün, İzmir'de, Bulgaristan'ın Edirne Başkonsolusu T. Markov'u kabulü ve Türk-Bulgar ilişkileri hakkında görüşmesi (*Ertesi günü bir görüşme daha yapılmıştır. K.A.B.*, s.192).

29 Ocak 1923 : Atatürk'ün, İzmir'de Lâtife (Uşaklıgil) Hanım'la evlenişi (Nikâh, Muammer Bey'in Göztepe'deki köşkünde yapılmış, sonra Anadolu Ajansı ile duyurulmuştur. Nikâhta Atatürk'ün şahitliğini Fevzi (Çakmak) ve Kâzım Karabekir, Lâtife Hanım'ın şahitliğini ise İzmir Valisi Abdülhalik (Renda) ve Salih (Bozok) yapmışlardır. (*H.A.Y.*, s.214; *D.C.İ.K.A.*, s.11-13; *G.G.III*, s.33; *A.İ.B.T.*, s.11; *I.A.*, s.781; *A.V.*, s.62). (İzmir'in tanınmış iş adamlarından Uşakîzade Muammer Bey'in kızı olan Lâtife Hanım, 1898 yılında İzmir'de doğmuştu. İstanbul Amerikan Kolejini bitirdikten sonra bir yıl Londra'da kalmış, birkaç yılda Paris'te kalarak Hukuk Fakültesi'ne devam etmişti. İzmir'in işgalinden bir süre sonra, Yunanlılar tarafından baskı ve kontrol altında tutulan babası Muammer Bey, ailesiyle beraber Fransa'ya gitmişti. Lâtife Hanım, 1921 yılı sonbaharında, yalnız olarak İzmir'e döndü. 11 Eylül 1922'de Atatürk'le tanıştı ve bu tanışma 29 Ocak 1923'te evlilikle sonuçlandı. 2.5 yıllık bir evlilikten sonra 5 Ağustos 1925'te Atatürk'le ayrıldılar. Lâtife Hanım, bu ayrılıktan sonra bir süre İzmir'de yaşadı; daha sonra İstanbul'a yerleşti ve 12 Temmuz 1975'te burada öldü).

30 Ocak 1923 : Atatürk'ün, İzmir'de Anadolu, Ahenk, Sadayihak, Şark ve Yeni Turan gazeteleri başyazarlarını kabulü ve görüşmesi: "...Türkiye, tam bağımsızlığını temin edecek bir barış ister.

...Muhtaç olduğumuz hayatî gerekleri ve bağımsızlığı temin edinceye kadar başladığımız işte devam olunacaktır. Mille-tin ciddî kararı budur” (İ.Y., s.67-70; A.S.D.II, s.81-83).

- : Atatürk'ün, İzmir basın mensuplarına Lozan Barış Konfe-ransı hakkında demeci: “...Harbi devam ettirmek sorumlu-luğundan çekinmezlerse bilmelidirler ki, hükûmetimiz vatan ve millete karşı üstlendiği vazifeyi iyi yapabilmek için baş-vurmaya mecbur olduğu tedbirleri düşünmekten ve almak-tan bir an geri kalmamıştır” (A.S.D.III, s.58-60).
- 1 Şubat 1923** : Atatürk'ün, Anadolu gazetesi muhabirine barış hakkında demeci: “...Müttefiklerin, Türkiye'nin ve halkımızın varlığı ve gelişmesi için kesin şekilde gerekli olan şartları henüz kabul edip onaylayacak bir zihniyete gelmedikleri anlaşılı-yor!” (A.S.D.III, s.60).
- 2 Şubat 1923** : Atatürk'ün, İzmir'de, eski Gümrük Binası'nda yapılan top-lantıda çeşitli konular ve Lozan görüşmeleri hakkında ko-nuşması: “...Biz, ‘barış istiyoruz!’ dediğimiz zaman, ‘tam bağımsızlık istiyoruz!’ dediğimizi herkesin bilmesi lâzımdır. Bunu istemeye hakkımız ve kudretimiz vardır” (İ.Y., s.70-85; A.S.D.II, s.83-91).
- 4 Şubat 1923** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber İzmir'den hareketle Ak-hisar'a gelişi, Komutanlığı, Belediye'yi ziyareti ve Belediye binasında konuşması: “...Çalışmak demek, boşuna yorul-mak, terlemek değildir. Zamanın gereklerine göre ilim ve fen ve her türlü uygar buluşlardan azamî derecede istifade etmek zorunludur” (İ.Y., s.85-89; A.S.D.II, s.91-92).
- 5 Şubat 1923** : Atatürk'ün, Akhisar Belediyesi tarafından akşam Türkoca-ğı'nda şerefine tertiplenen ziyafette konuşması: “...Her mil-let yaşamak mecburiyetindedir. Yaşamak için mücadele şarttır!” (İ.Y., s.89-93; A.S.D.II., s.91-94).
- : Atatürk'ün, gece Lâtife Hanımla beraber, Hat Sineması'nda Akhisar'daki okulların düzenlediği müsamereyi şereflemdir-mesi (Müsamerede, kız ve erkek öğrencilerin okudukları şi-irler dinlenilmiş, sahneye koydukları temsiller seyredil-miştir. İ.Y., s.92-93).
- : Atatürk'ün, Lozan Konferansı'nda görüşmelerin kesilmesi üzerine Vakit gazetesi muhabirine demeci: “Lozan'da ikti-

sadî meselelerden dolayı kesilme olmuştur. Zerre kadar hayrete düşmeyiniz. Sorumluluğu bize ait olmayan ve olmayacak olan hesaplaşmaların safhaları ne olursa olsun, yasal hukukumuzu her şekilde temine muvaffak olacağımıza şüphesi olmayan kimseleriz. Milletimizin kararı, kuvvetimiz, kabiliyetimiz buna kefildir” (A.S.D.V., s.98).

: Atatürk'ün, evliliğini kutlayan Halife Abdülmecit Efendi'nin telgrafına teşekkürü (A.T.T.B., s.483).

6 Şubat 1923 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Akhisar'dan Balıkesir'e gelişi, şehirde inceleme ve ziyaretleri, gece şerefine fener alayı düzenlenmesi (A.Y.G., s.65-66).

: Fransız Generali Edvart de Bourbon'un, evliliği nedeniyle Atatürk'e tebrik mektubu: “İslâmın savunması ve Türkiye'nin yeniden kazandığı yüce şanlı şeref için de sizi ayrıca kutlarım” (A.Me., s.104-105).

7 Şubat 1923 : Atatürk'ün, Balıkesir'de Zağnos Paşa Camii'nde cuma namazı kılması, şehitler için okunan mevlitten sonra minbere çıkarak bir hutbe vermesi, müteakiben minberden inerek çeşitli soruları cevaplandırması: “...Hutbelerin halkın anlayamayacağı bir dilde olması ve onların da bugünkü gerek ve ihtiyaçlarımıza temas etmemesi, halife ve padişah namını taşıyan müstebitlerin arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek içindi. Hutbeden amaç, halkı aydınlatma ve ona doğru yolu göstermektir; başka şey değildir. Yüz, ikiyüz, hattâ bin sene evvelki hutbeleri okumak, insanları bilgisizlik ve dalgınlık içinde bırakmak demektir” (İ.Y., s.93-102; A.S.D.II, s.94).

8 Şubat 1923 : Atatürk'ün, Lâtife Hanımla beraber Balıkesir'den Balya'ya gelişi, askerî birlikleri teftişi, geçit törenini izlemesi, daha sonra Belediye'yi, Vilâyet'i, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubesini ziyareti (Ha. 11.2.1923).

9 Şubat 1923 : Atatürk'ün, Lâtife Hanımla beraber saat 17.00'de Balya'dan Edremit'e gelişi, gece şerefine fener alayı düzenlenmesi (Ha. 11.2.1923; Ed, s. 169; E.O.B., s.42).

10 Şubat 1923 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber İzmir'e dönüşü (A.İ.B.T., s.11; A.İ. ve A.M., s.16).

- : Atatürk'ün, evliliğini kutlayan Kayseri'de Türk Ortodoksları Başpiskoposu'nun telgrafına teşekkürü (*A.T.T.B.*, s.483).
- 13 Şubat 1923** : Atatürk'ün, İzmir'de Bölge Sanat Okulu'nu ziyareti ve okulun şeref defterine yazdıkları: "...Erişmeye mecbur bulunduğumuz düzeye, bugünkü kadar uzak kalışımızın önemli sebeplerinden biri, sanata ve sanatkârlığa lâyık olduğu derece önem verilmemiş olmasıdır" (*A.H.D.Y.*, s.6).
- 17 Şubat 1923** : Atatürk'ün, İzmir'de toplanan "Türkiye İktisat Kongresi"ni açış konuşması: "...Yeni Türkiyemizi lâyık olduğu düzeye eriştirebilmek için mutlaka ekonomimize birinci derecede önem vermek zorundayız. Çünkü, zamanımız tamamen bir ekonomi devresinden başka bir şey değildir. ...Kılıç ile zaferler kazananlar sapanla zaferler kazananlara mağlup olmaya ve netice olarak yerlerini onlara vermeye mecburdur. ...Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner. ...Ekonomi demek her şey demektir, yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne lâzımsa onların hepsi demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, çalışma demektir, her şey demektir" (*İ.Y.*, s. 103-126; *A.S.D.II*, s.99-112; *T.İ.K.*, s.243-256; *A.D.M.P.*, s. 330).
- 18 Şubat 1923** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber, gece trenle İzmir'den Ankara'ya hareketi (*A.Ma.*, s.14; *A.Y.G.*, s.156; *H.H.V*, s.360; *A.İ. ve A.M.*, s.17).
- 19 Şubat 1923** : Atatürk'ün Uşak'a gelişi, Lâtife Hanım'la beraber trenin inerek Hükümet Konağı'nı ziyareti, konak balkonundan halka hitabı, daha sonra Türkocağı'na gelişi ve söyledikleri: "...Eğer mensup olduğum milletin şanı, şerefli varsa ben de şanlı ve şerefliyim. Aksi takdirde içinizden herhangi bir adam çıkar da şan, şeref arkasından koşar ve benzersiz olmak isterse biliniz ki başınıza belâdır, belâdır! Millet, bu gibilere asla izin vermemelidir!" (*U.T.*, U.10.11.1939).
- : İzmir'den trenle Ankara'ya dönmekte olan Atatürk'ün, Lozan'dan dönen İsmet Paşa ile Eskişehir'de buluşma ve görüşmesi (*N.II*, s.720; *T.İ.H.*, c.II, ks.6, kp.IV., s.212; *H.H.V*, s.360; *A.Y.G.*, s.151-156).

- 20 Şubat 1923** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım ve İsmet Paşa'yla beraber Ankara'ya gelişi (*T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.212; A.İ.B.T., s.11; H.H.V., s.360; A.Ma., s.14*).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra, Vekiller Heyeti toplantısına başkanlık edişi (*Ha. 21.2.1923*).
- 23 Şubat 1923** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber öğleden evvel Çankaya'da komşularını ziyaret etmeleri, öğleden sonra şehre inerek Hariciye Vekâleti'nde İsmet Paşa'yı ziyaretleri, buradan yaya olarak ve Millet Bahçesi'ni dolaşarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelişleri, daha sonra Genelkurmay Dairesi'ne giderek Fevzi Paşa'yı ziyaretleri, saat 17.30'da Çankaya'ya dönüşleri (*Ha. 25.2.1923*).
- 25 Şubat 1923** : Atatürk'ün, Çankaya'da "Chicago Tribüne" muhabirini kabulü (*Ha. 26.2.1923*).
- 26 Şubat 1923** : Atatürk'ün, Amerikan milletine hitaben yayımladığı bildirgenin Amerika Senatosu'nda okunarak tutanaklara geçirilmesi "...Yalanlara ve iftiralara inanmayınız. Hürriyet ve bağımsızlık uğrunda harp eden ve tıpkı sizler gibi dünyada ilerleme ve adalet etkeni olmak için samimî bir surette mücadelede bulunan Türk halkına kalbinizi açık bulundunuz" (*A.A.M.S., s.11-112*).
- 27 Şubat 1923** : Atatürk'ün, Bitlis'te Küfrevî Şeyhi Abdülbaki Efendi'ye bölgesindeki genel durum hakkında bilgi vermesini isteyen telgrafı (*A.T.T.B., s.484*).
- 28 Şubat 1923** : Atatürk'e, İstanbul Belediyesi tarafından "İstanbul hemşehrililiği" unvanı verilmesi kararı (*Ha. 5.3.1923; A.T.T.B., s.505*). (*Bk. 21.6.1923*).
- 1 Mart 1923** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin birinci devre dördüncü toplantı senesini açış söylevi: "...Bilinmektedir ki izlediğimiz siyaset, barışçı siyasettir. Memleketimizi hiçbir hak ve adalete dayanmayarak çiğnemek ve çiğnetmek girişimi muzaffer ordumuzun fedakârane gayretiyle lâyıık olduğu başarısızlığa uğratılmış ve milletimiz, tarihin nadir kaydettiği bir zafer kazanarak sevgili yurdumuzu kurtarmıştır" (*Z.C., Devre: I, cilt: 28, s.2-18*).
- : Lâtife Hanım'ın, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Atatürk'ün birinci devre dördüncü toplantı yılını açış konuşmasını izlemesi (*Ha. 2.3.1923*).

- : Atatürk'ün, "İstanbul Türk İzciler Ocağı'nın Başkanlığı'nı kabulü nedeniyle İstanbul Valiliği'ne telgrafı: "Vatana yüksek karakterli ve sağlam ruhlu gençler yetiştirmesini temenni ettiğim İstanbul Türk İzciler Ocağı'nın Başbuğluğu'nu büyük bir iftihar hissiyle kabul ediyorum. Genç arkadaşlarıma teşekkür ve selâmlarımın ulaştırılmasını rica ederim" (A.T.T.B., s.485).
- 3 Mart 1923** : Atatürk'ün, Süryanî Patriği İlyas Efendi'yi kabulü (Ha. 4.3.1923).
- 6 Mart 1923** : Atatürk'ün, hükûmete güvenoyu verilmesini isteyen önerge nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: ".Ben, şahsen vicdanıma ve fikrî kanaatime, düşünüşüme ve araştırmalarına dayanak yüksek heyetimize derim ki, delege heyetimiz kendisine verilen görevi tamamen ve pek mükemmel bir şekilde yapmıştır. Milletimizin ve Meclisimizin şerefini yükseltecek bir tarzda dünyaya tanıtmıştır ve muvaffak da olmuştur" (G.C.Z., c.IV, s.173-174).
- : Fikriye Hanım'ın -Atatürk tarafından tedavi için gönderildiği- Münih'teki Sanatoryum'dan kaçarak gizlice İstanbul'a gelişi, T.B.M.M. İstanbul temsilcisi Adnan (Adıvar) Bey'in, durumu Atatürk'e bildiren telgrafı: "Fikriye Hanım, bugün geldi. Yarın hemen Ankara'ya hareket etmek istiyor. Yüksek emirlerinizi beklemekteyim" (A.A.H., s.79; Fi., s.95).
- : Atatürk'ün, Adnan (Adıvar) Bey'in 6.3.1923 tarihli telgrafına cevabı: "Fikriye Hanımı tedavi için Almanya'ya göndermiştim. Benden izin almadan, ne sebeple İstanbul'a gelmiştir. Kesinlikle Ankara'ya gelmesine izin veremem. ...Benden izin almadan hareketine müsaade olunmamak için gerekenlere emir vermenizi rica ederim" (A.A.H., s. 79; Fi., s.96).
- 7 Mart 1923** : Atatürk'ün, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nun 77. kuruluş yıldönümü nedeniyle öğretmen ve öğrencilere telgrafı: "...Büyük ve asil milletimizin insan gücü üstündeki mücadele ve fedakârlıkları ile kazanılan zaferler pek parlak olmakla beraber, bizi henüz gerçek mutluluk ve kurtuluşa eriştirememiştir. Memleketi ilim, kültür, ekonomi ve bayındırlık

alanında da yükseltmek, milletimizin her hususta pek verimli olan kabiliyetlerini geliştirmek, gelecek kuşağa sağlam, değişmez ve olumlu bir karakter vermek lâzımdır. Bu kutsal amaçları elde etmek için mücadeleye atılan aydın kuvvetlerin arasında öğretmenler en önemli ve nazik yeri işgal etmektedirler” (A.T.T.B., s.487).

13 Mart 1923 : Atatürk'ün, Lâtife Hanımla beraber Adana'ya gitmek üzere trenle Ankara'dan hareketi (Ha. 14.3.1923;A.Y.G., s. 14; H.H.V, s.364).

14 Mart 1923 : Atatürk'ün, trenle Konya'dan geçişi ve istasyonda karşılanışını takiben Adana'ya hareketi (A.Y.G., s.14; H.H.V, s.367).

15 Mart 1923 : Atatürk'ün, Lâtife Hanımla beraber Adana'ya gelişi ve Türkocağı'nda konuşması “...Efendiler, bende bu olayların ilk hissî girişimi bu memlekette, bu güzel Adana'da olmuştur. Bilirsiniz ki Suriye felâketinden sonra ben, Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'nı almak üzere buraya gelmiştim. O zaman burada bütün memleketin, bütün milletin nasıl bir geleceğe sürüklenmekte olduğunu görmüştüm. Buna engel olabilmek için derhal girişimde bulunmuştum. Fakat, girişimimi o zaman için sonuca götürmek mümkün olamadı” (A.Y.G., s. 14-16; A.S.D.II, s. 113; A.A.Se., s. 16; M.K.P.K., s. 150).

: Atatürk'ün, Adana Türkocağı hatıra defterine yazdıkları: “Bu ocağın ateşi çok, pek çok eskidir. Onu, asırlarca, söndürmeye çalışmaktan uzak kalmadılar. Fakat buna her girişenin ocağı söndü” (A.A.Se., s.15; A.H.D.Y., s.7).

: Atatürk'ün, Adana Belediyesi'nin şerefine verdiği ziyafette konuşması: “Düşmanlarımızın hakkımızda uzun asırlarla yoğunlaşan hislerini yalnız bugünkü hadiseler ile silebileceğimizi zannetmek, gerçeği ifade etmek olmaz. Biz bunu zaferlerle değil, ancak bugünkü ilerlemeyi kabul, bugünkü bilimin ve uygarlığın istediği hususların hepsine başvurmak ve bütün uygar milletlerin kültür seviyelerine gerçekten erişmekle yapacağız” (A.S.D.II, s.115-116; A.Y.G., s. 16).

16 Mart 1923 : Atatürk'ün, Adana Türkocağı'nda çiftçiler tarafından şerefine verilen ziyafette konuşması: “...Eğer milletimizin büyük

ekseriyeti çiftçi olmasaydı, biz bugün dünya yüzünde bulunmayacaktık” (A.S.D.II, s. 116-125).

- : Atatürk'ün, Adana Türkocağı'nda tertiplenen Esnaf Cemiyeti çayında konuşması: “...Bir milleti yaşatmak için birtakım temeller lâzımdır ve bilirsiniz ki bu temellerin en önemlilerinden biri sanattır. Bir millet sanattan ve sanatkârdan mahrumsa, tam bir hayata sahip olamaz. Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş olur” (A.A.Se., s.22; A.S.D.II, s. 125-128).
- 17 Mart 1923** : Atatürk'ün, Lâtife Hanımla beraber Adana'dan hareketle Mersin'e gelişi, Hükûmet Konağı'nı, Belediye'yi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni ziyareti ve Millet Bahçesi'nde -Türkocağı'nın tertiplelediği- toplantıda konuşması: “...Gerçek refah ve mutluluğa sahip olabilmek için, asıl bundan sonra çalışmak lâzımdır. Sizin için, zafer ve ilerleme sahası iktisadiyatta, ticarettedir. Bunu takdir ediyorsanız, çok çalışmaya mecbursunuz” (A.S.D.II, s. 128-129; A.Y.G., s.278; İ.R., s. 107).
- : Atatürk'ün, Lâtife Hanımla beraber akşam Mersin'den Tarsus'a gelişi ve geceyi burada geçirişi (Ha., 18.3.1923; A.Y.G., s.279).
- 18 Mart 1923** : Atatürk'ün, Tarsus Çiftçiler Yurdu'nda konuşması: “...Memleketimiz şu iki şeyin memleketidir; biri çiftçi, diğeri asker. Biz çok iyi çiftçi ve çok iyi asker yetiştiren bir milletiz, iyi çiftçi yetiştirdik; çünkü topraklarımız çoktur, iyi asker yetiştirdik; çünkü o topraklara kasteden düşmanlar fazladır” (A.S.D.II, s.130-132).
- : Atatürk'ün, Tarsus Gençlik Yurdu'nda konuşması: “...Muhterem gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Hayatta yalnız iki şey vardır: Galip olmak, mağlup olmak. Size, Türk gençliğine bıraktığımız vicdanî emanet, yalnız ve daima galip olmaktır ve eminim daima galip olacaksınız!” (A.S.D.II, s. 133).
- 19 Mart 1923** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Tarsus'tan Konya'ya hareketi (Ha. 20.3.1923; A.Y.G., s.279).
- 20 Mart 1923** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Konya'ya gelişi, Hükûmet Konağı'ndan halka söylevi: “...Egemenliğine doğrudan

doğruya sahip olmanın değerini pek iyi anlayan millet, bu kutsal egemenliğine karşı baş gösterecek her tehlikeyi boğacaktır!" (A.Y.G., s.246-247).

- : Atatürk'ün, Konya Hükûmet Binası'nda esnaf ve tüccarlar tarafından şerefine tertiplenen ziyafette konuşması: "...Bugün için düşündüğüm yegâne şey kapitülâsyonlardır. Maddeten, gerçekten, kanla kaldırılmış olan kapitülâsyonların bir daha dirilmemek üzere yokluğa gömülmesini temin etmektir. Ticaretimizin de, sanayiimizin de, iktisadiyatımızın da gelişme ve yükselmesi ancak buna bağlıdır" (A.S.D.II, s.134-137).
- : Atatürk'ün, Konya Türkocağı'nda gençlere seslenişi: "...Bilirsiniz ki, milliyet teorisini, milliyet ülküsünü çözüp dağıtmaya çalışan teorilerin dünya üzerinde uygulanma kabiliyeti bulunamamıştır. Çünkü tarih, olaylar, hâdiseler ve gözlemler insanlar ve milletler arasında hep milliyetin hâkim olduğunu göstermiştir ve milliyet ilkesi aleyhindeki büyük ölçüde eylemsel tecrübelerle rağmen yine milliyet hissini öldürülemediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir" (A.S.D.II, s.1'37-146; ABU, s.87-93).

20/21 Mart 1923 : Atatürk'ün, Konya Türkocağı'nın şeref defterine yazdıkları: "Konya, muhtelif Türk Devletleri yaşamış öz Türk vatanıdır. Konya, asırlardan beri tüten büyük bir Türk ocağıdır. Türk kültürünün esaslı kaynaklarından biridir. Konya Türkocağı, Konya Türklüğünün hakikî bir timsali olmalıdır. Bu Ocak'tan milletin hissini, ülküsünü daima ısıtacak, nurlandıracak parlak alevler semalara yükselmelidir; çok yükselmelidir!" (A.T.Y., s.536; A.H.D.Y., s.7; A.Bil., s.93).

21 Mart 1923 : Atatürk'ün, Konya Hilâliahmer (Kızılay) Kadınlar Şubesi'nin tertiplelediği çayda Konya kadınlarına hitabı: "...Daha emin, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmî, ahlâkî, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur" (A.S.D.II, s.147-153).

- : Atatürk'ün, Konya Sultanisi'nde tertiplenen çayda öğretmen ve öğrencilere hitabı: "...Gerçek kurtuluşu istiyorsak

her şeyden evvel, bütün kuvvetimiz, bütün hızımızla bilgisizliği ortadan kaldırmaya mecburuz” (A.S.D. II, s.153-156).

22 Mart 1923 : Atatürk’ün, Konya’da Mevlâna Türbesi ve Dergâhı’nı ziyareti ve Dergâh’ta düzenlenen mevlevî semamı izlemesi (A.Y.G., s.248).

23 Mart 1923 : Atatürk’ün, Lâtife Hanım’la beraber sabah Konya’dan Afyon’a hareketi (A.Y.G., s.248).

: Atatürk’ün Lâtife Hanım’la beraber Afyon’a gelişi ve Belediye binası önünde halka söylevi: “...Felâketlerden ancak millî benliğinize hâkim olduğunuz için kurtuldunuz!” (A.S.D.II,s.156-157).

: Atatürk’ün, Afyon Türkocağı’nda gençlere seslenişi: “...Milletin her vesile ile her vasıta ile böyle güven ve itimadını gördükçe kuvvetim artıyor!” (A.S.D.II, s.157-159).

: Atatürk’ün, Afyon Türkocağı şeref defterine yazdıkları: “...Afyon halkının, gençliğinin, aydınlarının kıymetli duygularını, millî egemenliğin korunmasındaki kesin kararlılıklarını kendi heyecanlı dillerinden işitmek benim için pek çok gönül ferahlığı ve güvene sebep olmuştur. Afyon halkı cidden memleketlerine, millî ülküye sahiptirler” (A.B.Z., s.58).

: Atatürk’ün, Afyon Belediyesi tarafından şerefine verilen ziyafette konuşması: “...Milletimiz, son bulmuş Osmanlı Devleti yerine yeni Türkiye Devleti halinde varlığını göstermişse, bu milletimizin kendi hukukuna, kendi egemenliğine, kendi benliğine sahip olmasından ve millî menfaatleri dışında emellerden uzaklaşarak yürümesinden meydana gelmiştir” (A.S.D.II, s.159-163).

: Atatürk’ün, Lâtife Hanım’la beraber gece Afyon’dan Kütahya’ya hareketi (A.Y.G., s.33).

24 Mart 1923 : Atatürk’ün, Lâtife Hanım’la beraber Kütahya’ya gelişi ve Kütahya Lisesi’nde şerefine verilen çayda öğretmenlere seslenişi: “...Memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefine, saadet hedefine ulaştırmak için iki orduya ihtiyaç vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri milletin geleceğini yoğuran kültür ordusu!” (A.Y.G., s.256; A.S.D.II, s. 163-165).

- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber gece Kütahya'dan Ankara'ya hareketi (A.Y.G., s.257).
- 25 Mart 1923** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Ankara'ya dönüşü (Ha. 26.3.1923; T.İ.T.K.I, s.148; A.İ.B.T., s. 11).
- 27 Mart 1923** : Atatürk'e, Afgan Kralı Amanullah Han tarafından "Âliyülâlâ Nişanı" verilışı (İ.M.T.T., s.81; A.N.M., s.179; A.H.E., s.359).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf (Orbay) Beyle Dışişleri Vekili İsmet (İnönü) Paşa'yı kabulü ve görüşmesi (Ha. 28.3.1923).
- 28 Mart 1923** : Atatürk'ün, Çankaya'da Antep ve Kilis heyetlerini kabulü ve bilgi alışı (Ha. 29.3.1923).
- 31 Mart 1923** : Eski Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Komutanı merhum Cemal Paşa'nın eşi Senia Cemal Hanım'ın, Münih'ten Atatürk'e, evliliğini tebrik eden mektubu: "...Sizi bütün kalbimle tebrik eder ve Cenab-ı Hak'tan pek çok zamanlar sevgili eşinizle beraber mesut ve bahtiyar yaşamınız için dua ederim. ...Eşiniz hanımefendiyi de tebrik eder, gözlerinden öperim, İsmet Bey*'le kendilerine bir sırmalı maşlah takdim ediyorum. Eski Osmanlılarda gelinlere sırmalı bir şey hediye etmek, âdeta bir uğur sayılıyordu. İnşallah hayırlı bir barış yaparak en mesut dakikalarında bazı akşam bunu giyerek, burada da kendi saadet ve bahtiyarlıklarına dua eden bir kız kardeşleri olduğunu hatırlarlar" (A.Ö.A.S.II, s.161-162).
- 1 Nisan 1923** : Atatürk'ün, yeniden seçim kararı hakkındaki önerenin kabulü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Bütün cihan bilmelidir ki, artık bu Devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır; o da millî egemenliktir. Yalnız bir makam vardır; o da milletin kalbi, vicdanı ve varlığıdır!" (Z.C., Devre: I, cilt: 28, s.293).
- 8 Nisan 1923** : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatıyla milletvekili seçimi nedeniyle millete, 9 ilkeyi içeren bildirgesi: "...Bu ilkeler, memleketin en ivedi ihtiyaçları ve birçok uzman kişilerin görüşleri ve özellikle İzmir'de, bütün memleket temsilcilerinden oluşarak açılan İktisat Kongresi çalışmaları da göz önüne alınarak tespit edil-

* Cemal Paşa'nın yaveri.

miştir” (N.İI, s.718; A.T.T.B., s.488; T.S.P., s.580-582; İ.A., s.770,775; A.B.E.B., s.181).

: Atatürk’ün, başkanı bulunduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne, seçim nedeniyle bildirgesi: “...Milletimiz, gelecekteki idaresini üzerine alacak olanları seçim ile ayırmak kararını vermiştir. Müdafaa-i Hukuk örgütümüz, milletin bu kararı karşısında mazide ispat ettiği liyakat ve nitelikleriyle gelecek için de itimada değer olduğunu ve milletin oylarına hak kazanmış bulunduğunu iddia edecektir. Eğer Müdafaa-i Hukuk örgütümüzün üyeleri, milletin oylarını kazanırlarsa gelecekte Büyük Millet Meclisi’nde “Halk Partisi” adı altında memleketi idare sorumluluğunu üzerine alacaklardır” (A.T.T.B., s.491; İ.A., s.770).

11 Nisan 1923 : Atatürk’ün, milletvekili seçimi nedeniyle İstanbul halkına bildirgesi: “...Yeni seçim devresini, İstanbul ile bağlantımız tamam olmadan geçiriyoruz. ...İstanbullular! Düşmanın gözü üzerinizdedir. Reyleriniz parçalanacak mı? İstanbulumuzun düşmana ümit verecek oy bölünmesi yapmayacağına inanıyorum. Oyların bölünmesinden kimlerin yararlanacağını her an göz önünde tutmak, özellikle sizin görevinizdir” (A.T.T.B., s.492).

: Atatürk’ün, Vatan gazetesi muhabiri Ahmet Şükrü (Esmer) Bey’e, yeni seçim ve İstanbul hakkında demeci: “...Basının ilkelerimizi tahlil ederek halka anlatması lâzımdır. Ben art arda bildirgeler yayımlayarak halkı aydınlatmaya gayret edeceğim” (Ha. 12.4.1923; A.S.D.III, s.61-62).

12 Nisan 1923 : Atatürk’e İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi’nce takdim edilecek “fahri profesörlük” diplomasının, profesörlerden Necip Asım (Yazıksız), İsmail Hakkı (İzmirli), Şemsettin (Günaltay) Bey’ler tarafından iletilmesinin karar altına alınması (A.Se., s.11-12). (Bk. 23.6.1923).

14 Nisan 1923 : Atatürk’ün, Anadolu Ajansı muhabirine eski İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında demeci: “...Bugün kimse İttihat ve Terakki Cemiyeti veya Partisi adına hareket etmek yetkisine sahip değildir” (A.S.D.III, s.62-63).

16 Nisan 1923 : Atatürk’ün, orduya mesajı: “...Meşru hukukumuzun temini için devletçe yapılmakta olan barış girişimlerinin neticesini

sükûnet ve itimat ile bekliyoruz. Sonuç, bizim tekrar harekete geçmemizi gerektirecek bir şekilde belirirse savaşıma ve yiğitlik yolunda aynı vatanperver şevk ile devam edeceğimiz tabiidir” (A.T.T.B., s.494; A ve D., s.27).

19 Nisan 1923 : Atatürk’ün, - “Hilâfet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi” adlı bir kitapçık yayımlayarak dini siyasete âlet eden Afyonkarahisar Milletvekili Hoca Şükrü hakkında- Afyon Millî Eğitim Müdürü Şahin Bey’in mektubuna cevabı: “Mektubunuzu aldım. Memleketin hayat ve kurtuluş esasları olan millî egemenlik ilkesi hakkında gösterdiğiniz heyecanlı duygulara teşekkür ederim. En hasis çıkarların etkisinde hareket eden ve sonuç olarak milletin mukadderatını hükümdarların keyfi idaresine bırakmaya çalışan Hoca Şükrü Efendi hakkında kıymet bilir, ileri görüşlü ve vatansever Afyon halkının gösterdiği muamele, milletin gerçek çıkarlarını idrak hususundaki yüksek anlayışı gösterir” (A.T.T.B., s.494-495).

21 Nisan 1923 : Atatürk’ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti aleyhinde faaliyette bulunanlara karşı uyanık bulunulması hakkında Trabzon halkına bildirdiği: “...Trabzonlu fedakâr kardeşlerim! Sizi, tam bir açıklıkla görmekte olduğunuza zerre kadar şüphem olmayan büyük bir gerçekle karşı karşıya bırakıyorum. Ve tamamen eminim ki, hakkın, insafın, vefanın ve vatanseverliğin en yüksek nitelikleriyle donanmış olan siz Trabzonlular doğru ile yanlış yolun belirgin farkını derhal anlayacak ve zamanında temiz vicdanlarınızın kesin kararlarını ifade eden oylarınızı doğru yola vereceksiniz” (A.T.T.B., s.496-497).

: Atatürk’ün, 9 ilkeyi kabulde tereddüt gösterenlerin uyarılması hakkında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Trabzon Şubesi ileri gelenlerine telgrafı: “...ilkelerimiz, bütün milletçe dört yıllık bağımsızlık savaşımızın başarıyla taçlandırılmış gerçek sonuçlarına dayanarak daha parlak bir geleceği amaçlayan, millî ve saygı değer gayelerimizdir. Onlar, bütün milletin malıdır” (A.T.T.B., s.495).

23 Nisan 1923 : Atatürk’ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılış tarihi olan 23 Nisan’ın 3. yıldönümü nedeniyle millete bildirdiği: “...Vatanımızda millî Hükûmet esasının kurulması hatırasını yaşatan günün anılması sebebiyle bütün memleketin, bağım-

sızlık ve millî egemenliğin sonsuz nimetleri içinde ebediyen mesut olmasını temenni ederim” (A.S.D.V, s.200).

: Atatürk’ün, 23 Nisan’ın 3. yıldönümü nedeniyle orduya mesajı: “...Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılış günü olan bu tarih, vatanımızda millet egemenliğinin kurulmasına başlangıç olmuştur. Her mesut günde sizi hatırlayan ve vatanın savunulmasını sizin büyük liyakatinizden bekleyen komutanınız sıfatıyla hepimizin millî bayramını tebrik ederim” (A.T.T.B., s.498).

25 Nisan 1923 : Atatürk’ün, Yahya Kemal (Beyatlı) Bey’e “Yahya Kemal Bey Biraderimize” ithafını taşıyan, Mareşal üniformalı resmini armağan edişi (Y.K.A., s.17).

: Atatürk’ün, İstanbul Evkaf-ı İslâmiye Mütevelliler Cemiyeti’nin telgrafına cevabı: “Evkaf işlerini vatan için faydalı olacak bir tarzda düzenleme ve düzeltmenin, barış devrinin en önemli işlerinden birini oluşturacağından eminim” (A.S.D.V, s.142).

28 Nisan 1923 : Atatürk’ün, teklif edilen Rize hemşehriliğini kabul ettiğine dair Rize İl idare Meclisi’ne yazısı (A.T.T.B., s.500).

16 Mayıs 1923 : Atatürk’ün, bayram nedeniyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne, belediye heyetlerine ve millet fertlerine tebrik telgrafı: “...Nihayetsiz güçlükler içinde meydana getirdiği orduların kazandığı zaferlerle ebedî ıftihara hak kazanan millet, siyasî ve toplumsal faaliyet alanlarında da aynı liyakati gösterecek ve inşallah millî ilerlemenin tam gelişimi içinde çok mesut bayramlara erişecektir” (A.T.T.B., s.502).

: Atatürk’ün, bayram nedeniyle orduya mesajı: “...Bütün silâh arkadaşlarımın tam bağımsızlık mücadelesinde zafer ve mutluluğa kavuşmalarını, bu feyizli günün kutsallığı hürmetine Cenabıhak’tan dilerim” (Ha. 21.5.1923).

24 Mayıs 1923 : İsmet Paşa’nın, Lozan’dan Atatürk’e telgrafı: “...Hükûmetle aramızda, esasla ilgili anlaşmazlık vardır. Uyuşma olmazsa dönüş mecburiyet ve kararındayım. Başkan makamında bulunan sizin bu fevkalâde zamanda umumî vaziyeti yakından izlemelerini dilerim” (N.II, s.778).

- 2 Haziran 1923** : Atatürk'ün, asılsız haber ve propagandalar hakkında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne genelgesi: "Âdi ve menfi emeller takip eden bazı kişiler tarafından çirkin söylentiler çıkarılmaktadır. ...Yeni oluşacak Türkiye Büyük Millet Meclisi, memleketin geleceği üzerinde kesin ve hayati bir tesir ve öneme sahip bulunduğu, bütün vatandaşların bu ve bu gibi etki ve telkinler karşısında uyanık bulunmalarını temin için bu bilgiyi sunuyorum" (A.T.T.B., s.503-504).
- 14 Haziran 1923** : Atatürk'ün, Çankaya'da kendisine "hemşehrilik" belgesini getiren İstanbul Heyeti'ni kabulü (Ha. 15.6.1923).
- 21 Haziran 1923** : Atatürk'ün, -28 Şubat 1923 tarihli kararlar- kendisine verilen "hemşehrilik" unvanı nedeniyle İstanbul Belediyesi'ne teşekkür yazısı: "...Bu vesile ile tabii hemşehriligi ile övündüğüm İstanbul'un, artık hak edilmiş mesut bir hayat devresi içinde hür ve mesut yükselmesini bekleyerek büyük, küçük bütün halkına en sıcak ve samimi özlemlerimin ulaştırılmasını rica ederim" (A.T.T.B., s.505-507).
- 23 Haziran 1923** : İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi "fahri profesörlük" diplomasının, Necip Asım (Yazıksız), İsmail Hakkı (İzmirli) ve Şemsettin (Günaltay) Bey'lerden oluşan heyet tarafından Ankara'da Atatürk'e takdimi (Ha. 24.6.1923).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Elçisi Suriç'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (Ha. 24.6.1923).
- 28 Haziran 1923** : Atatürk'ün, kendisine "fahri profesörlük" diploması gönderen İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'ne teşekkür telgrafı: "...Millî bağımsızlık, millî kültür ile eş olduğu cihetle, işgal etmekte olduğunuz öğretim kürsülerinde memleketin siz bilim adamları da, hiç şüphesiz aynı savaşın kahramanlarısınız" (A.S.D.V, s.147).
- 4 Temmuz 1923** : Atatürk'ün, Lozan'da bulunan İsmet Paşa'ya telgrafı: "...Sizce esasen bilinen esas görüş üzerinde kararlı ve ısrarlı olduğumuz ve bunlarda lehimize başarısızlık halinde askerî vasıtalarla yapılabilecek hususlar ve bunların sonuçları malumdur. Biz bu hareketin yapılmasını ve sonucun elde edilmesini memleketimizin yüksek çıkarları için çoktan uygun görmekteyiz. Çok iyi takdir buyurulacağı gibi

sizden yiğitçesine bir hareket ve onun kuvvetli bir ihtimal olan neticesini beklerim” (S.H.I, s.340).

- 13 Temmuz 1923 :** Atatürk'ün, Amerika'da yayımlanan “The Saturday Evening Post” dergisi yazarlarından Isaac F. Marcosson'u Çankaya'da kabulü ve görüşmesi: “Yeni Türkiye'nin ilk ve en önemli düşüncesi siyasal değil, ekonomiktir. Biz, dünya üretiminin de, tüketiminin de bir parçası olmak istiyoruz” (B.Y.G.A.G., s.167-191).
- 18 Temmuz 1923 :** Atatürk'ün, Çankaya'da, dil uzmanlarından Mithat Sadullah (Sander) Bey'i kabulü (Ha. 19.7.1923).
- : İsmet Paşa'nın, Hükûmetten beklediği cevabın gecikmesi üzerine Lozan'dan Atatürk'e telgrafı: “...Eğer hükümet, kabul ettiğimiz şeylerin reddinde kesin ısrarlı ise, bunu bizim yapmağımıza imkân yoktur. ...Hükûmetten teşekkür beklemiyoruz. Yaptıklarımızın hesabı tarihe bırakılmıştır” (A.İ.Y.I, s.488-490).
- 19 Temmuz 1923 :** Atatürk'ün, Lozan barış görüşmeleri esnasında İsmet Paşa ile Vekiller Heyeti Başkanı Rauf Bey arasında çıkan anlaşmazlık ve Ankara ile yazışmaların gecikmesi üzerine İsmet Paşa'ya telgrafı: “Hiç kimsede tereddüt yoktur. Kazandığınız başarıyı en sıcak ve samimî İnişlerimizle tebrik etmek için usulen imza olduğunun bildirilmesini bekliyoruz” (N.II, s.788).
- 20 Temmuz 1923 :** İsmet Paşa'nın, Lozan'dan Atatürk'e telgrafı: “Her dar zamanımda Hızır gibi yetişirsin. Dört, beş gündür çektiğim azabı tasavvur et! Büyük işler yapmış ve yaptırmış adam-sın! Sana bağlılığım bir kat daha artmıştır!” (N.II, s.788).
- 23 Temmuz 1923 :** Atatürk'ün, akşam Lâtife Hanımla beraber Ankara'dan trenle İzmir'e hareketi (Ha. 24.7.1923).
- 24 Temmuz 1923 :** Lozan Konferansı'nın sonu ve Lozan Antlaşması'nın imzalanması (N.II, s.750; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.254; T.D.M.İ.B.S.A., s.33-206; İ.A., s.771; İ.I., s.178; L.II, s.506; Lozan, s.629; T.D.T., s. 120; T.İ.T., s. 114; T.IV, s. 130; T.C., s.206; G.G.III, s.65; O.M.K. ve L, s.324-356; Türk D.T., s.148-149; Türk D.T.D., s.130-131; A.T.D.P., s.49-51; T.A.T.D.T.G., s.103-106; S.A.P.H., s.422; D.T., s. 156-158; Siyasî Ta., s.546; A.D.T.D.P., s.457; İ.K.T.K.S., s.206-210;

T.C. Ta., s.356). (Atatürk der ki: “Bu Antlaşma, Türk milleti aleyhine, asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşmasıyla tamamlandığı zannedilmiş büyük bir suikastın yıkılışını ifade eder bir vesikadır. Osmanlı devrine ait tarihte örneği bulunmayan bir siyasî zafer eseridir” *N.II, s.767*).

- : Atatürk'ün, Lozan Antlaşması'nın imzalanması üzerine İsmet Paşa'ya tebrik telgrafı: “Memlekete bir dizi faydalı hizmetlerden ibaret olan ömrünüzü bu defa da tarihî bir başarıyla taçlandırdınız!” (*N.II, s.789*).
- : Atatürk'ün, Lozan Antlaşması'nın imzası ve kurban bayramı nedeniyle orduya tebrik mesajı: “...Harp sahasında olduğu kadar siyasî sahada da Türk milletinin hakları, ısrarla ve ehliyetle savunulmuştur. Şimdiye kadar hiçbir ordunun tahammül etmediği derecede ağır bir görevi, büyük mazisinin şöhretine lâyık bir surette yerine getirmiş olan kahraman ordumuz, bugün kurtulan vatanın ufuklarında bayram ve barış güneşinin beraber doğduğunu görüyor. Dünya ve tarih karşısında Türk milletine karşı üstlendikleri görevi başarmaktan dolayı şimdi pek haklı olarak mutluluk ve iftihar duyan aziz silâh arkadaşlarımın, aynı mutluluk ve iftihar hissiyle bayramlarını tebrik ediyorum” (*Ha. 24.7.1923; A.T.T.B., s.512*).
- : Atatürk'ün, eski Macar Başbakanı Frederik'e yazdığı mektubun, Macar Milli Meclisi'nde şiddetli alkışlarla karşılanması: “...İstikamet, metanet ve nefisten fedakârlık, zafere ulaştırır. Ümitsizliğe düşmeyiniz. Zira gelecek, arzu ve imanı olana vaat edilmiştir” (*Ha. 22.8.1923*).

27 Temmuz 1923 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Ankara'dan İzmir'e gelişi (*A.Y.G., s. 193*).

- : Atatürk'ün, akşam Göztepe'de kalmakta olduğu köşkün penceresinden halkı selâmlaması ve söyledikleri: “...Memleket ve milletin menfaatine yan bakanların yeri ya denizin dibi yahut toprakların altıdır” (*Ha. 30.7.1923*).

28 Temmuz 1923 : Atatürk'ün, İzmir'de kurularak çalışmalarına başlayan İhtiyat Zabıtları Cemiyeti'ne onbin lira bağışta bulunması (*Ha. 5.8.1923*).

- 29 Temmuz 1923** : Atatürk'ün, Yahya Kemal (Beyatlı) Bey'e, Urfa milletvekilliğine seçilmesi nedeniyle memnuniyetini bildiren ve başarı temenni eden telgrafı (*Y.K.E.M.III, s.193*).
- 2 Ağustos 1923** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber İzmir'den Ankara'ya dönüşü (*Ha. 3.8.1923*).
- : İtalya eski Başbakanı Nitti'nin, Lozan Antlaşması'nın imzalanması nedeniyle Atatürk'e kutlama mektubu (*A.İ.Y.I, s. 508-509*).
- 5 Ağustos 1923** : Çanakkale'de savaşan Avusturyalı General Charles Ryan'ın, Atatürk'e mektubu: "Türkiye'nin eski ve içten bir dostu olarak bu birkaç satırı yazmaya ve Türkiye'nin yeniden canlandırılmasındaki ve memnuniyet verici barışın yapılmasındaki önemli payınız sebebiyle size yürekten tebriklerimi sunmaya kalkıştım. Sizin faaliyetleriniz ve askerlerinizin muhteşem davranışı olmasaydı, Türkiye acınacak durumda olurdu. Şimdi Türkiye'nin, dünya ülkeleri arasındaki eski ve mağrur yerini almak için emin bir yolda bulunduğuna inanıyorum" (*A.İ.Y.I, s.511; A.Me., s.105; A.BiL, s. 18-19*).
- 6 Ağustos 1923** : Atatürk'ün, Meclis'teki başkanlık odasında, -İzmir'de kurularak çalışmalarına başlayan- İhtiyat Zabıtları Cemiyeti temsilcilerini kabulü ve cemiyetin fahri başkanlığını kabul edişi (*Ha. 7.8.1923*).
- 8 Ağustos 1923** : Atatürk'ün, yeni yasama dönemi için seçilen milletvekilleriyle, Halk Partisi kurulması hakkında konuşması (*M.H.K.Y., s. 11*).
- 11 Ağustos 1923** : Atatürk'ün, İstanbul'dan gelen izcileri Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde teftişi (*Ha. 12.8.1923*).
- 13 Ağustos 1923** : Atatürk'ün, 2. defa Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na seçilmesi (*Z.C., Devre: II, cilt: I, s.36*).
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci devre I. toplantı yılını açış konuşması: "...Memleketimizi bayındır, halkımızı mutlu yapacağız ve refaha kavuşturacağız. Ümidimiz, kararımız ve bilhassa milletimizin ve Yüce Meclisinin göstereceği birlik ve dayanışma, ilerleme ve uygarlık yolundaki çalışmamızda elbette başarının kefil olacaktır" (*Z.C., Devre: II, cilt: I, s.36-42*).

- 14 Ağustos 1923** : Atatürk'ün, akşam Heyet-i İlmîye üyeleri şerefine Ankara Türkocağı'nda verilen çayda bulunması ve üyelere söyledikleri: "...Şimdiye kadar askerlik ve siyaset alanında kazanılan zaferin, kültür ve bilim alanında da temin edileceğini ümit ederim" (*Ha. 16.8.1923*).
- : Sovyet Elçisi Suriç'in, Atatürk'e, Lozan Antlaşması'nın imzası ve Meclis'in 2. devre çalışmalarına başlaması nedeniyle Sovyet Hükûmeti adına Çiçerin'in tebriklerini sunan mektubu (*A.İ.Y.İ, s.515-516*).
- : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Fethi (Okyar) Bey'in İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'na seçilmesi (*Z.C., Devre: II, cilt: 1, s.61-62*).
- 15 Ağustos 1923** : Atatürk'ün 2. defa Meclis Başkanlığı'na seçilmesi nedeniyle Halife Abdülmecit Efendi'nin tebrik telgrafı (*A.A.B.Y.V., s.478-479*).
- 16 Ağustos 1923** : Atatürk'ün, Ankara Türkocağı toplantısında Ali Sami (Yen)'in sunduğu bilgi üzerine söyledikleri: "...Biz henüz Avrupa derecesine gelmedik. Sporda tek ve açık bir amaç gözetmek lâzımdır. Sporu ya propaganda için yapacağız, yahut da bedensel gelişmemizi temin için yapacağız" (*A.S.D.V, s.98*).
- 5 Eylül 1923** : Atatürk'ün, Çankaya'da İleri gazetesi muharriri Suphi Nuri (İleri) ile görüşmesi ve söyledikleri: "...Ordu vazifesini yaptı. Memleketin bilim ve kültür adamları, memurları, milletvekilleri, iş adamları devleti idare mevkiine geçtiler. Kendilerini göstersizler. Bu vatani hür ve mutlu bir hale getirsinler!" (*A.S.D.V, s.30-31*).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra Meclis'teki başkanlık odasında Makedonyalılar Cemiyeti üyesi İhsan Bey'i kabulü ve değişim yolu ile gelecek soydaşlarımız hakkında görüşmesi (*Ha. 6.9.1923*).
- 9 Eylül 1923** : Atatürk'ün, İzmir'in kurtuluş yıldönümü nedeniyle İzmir Belediye Başkanlığı'na kutlama telgrafı: "9 Eylül 1923 günü, sevgili hemşehrilerimizin samimî ortamında bulunmak benim için bir mutluluk olurdu. Ne çare ki, yine millet ve memleketimizin kurtuluş ve refahına ait mühim uğraşılarım, beni bu mutluluğa erdirmekten, bu şerefli vazife menediyor" (*A.T.T.B., a.513*).

- : Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Halk Partisi üyeleri tarafından "Halk Partisi Tüzüğü"nün kabul edilmesi (*T.S.D.II, s.9; İ.A., s.770*). (*Parti, 11 Eylül 1923 tarihinden itibaren kurulmuş, ancak İçişleri Bakanlığı'na kuruluş dilekçesi 23 Ekim 1923 günü verilmiştir*).
- 10 Eylül 1923** : Atatürk'ün, açılışı nedeniyle saygı ve bağlılık dileklerini ileten Tekfurdağı Türkocağı Başkanlığı'na başarı telgrafı (*T.A, s. 16*).
- 11 Eylül 1923** : Halk Fırkası'nın kuruluşu ve Atatürk'ün "Halk Partisi Genel Başkanlığı"na seçilmesi (*İ.A., s.770*).
- : Atatürk'ün, Meclis'teki başkanlık odasında -Mersin'den Ankara'ya gelen- Şeyh Sunusi'yi kabulü (*Ha. 12.9.1923*).
- 19 Eylül 1923** : Atatürk'ün, Yarbay İbrahim Bey'in oğlu Kemalettin Efendi'nin hatıra defterine yazdıkları: "Oğlum Kemalettin! Babanın iyi ahlâklı bir insan, temiz bir asker olduğunu öğrendim. Seni, fotoğrafından incelemekle fikir çıkarmaya kalkışmayacağım. Babanın verdiği öğütler kıymetlidir. Ben, yalnız şunu ilâve edeceğim. Hatıra defterini başkalarının yazıları ile doldurmaya heves etmektense, hayat defterini kendi faaliyet ve fazilet eserlerinle doldurmaya bak!" (*A.B.H.D.Y., s.286-287*).
- 21 Eylül 1923** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber, Ankara Türkocağı salonunda toplanan Himaye-i Etfal(Çocuk Esirgeme Kurumu) Kongresi'nin açılışını izlemesi (*Ha. 23.9.1923*).
- 22 Eylül 1923** : Atatürk'ün, Viyana'da yayınlanan "Neue Freie Presse" adlı Avusturya gazetesinin muhabiri J.H. Lazar'a, Cumhuriyet idaresi, Türkiye'nin doğu, batı ilişkileri hakkında Ankara'da demeci: "...Yeni Türkiye Anayasası'nın ilk maddelerini size tekrar edeceğim: Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yürütme kudreti, yasama yetkisi milletin yegâne gerçek mümessili olan Meclis'te belirmiş ve toplanmıştır. Bu iki kelimeyi bir kelimedede özetlemek mümkündür: Cumhuriyet!" (*A.S.D.III, s.63-66; T.C.İ., s.21-24; A.B.E.B., s.183*). (*Bu görüşme, adı geçen gazetenin 2 Ekim 1923 tarihli sayısında yayımlanmıştır. D.B.A., s.286-288; T.C.İ., s.22*).
- 28 Eylül 1923** : Atatürk'ün, Rumeli Müslümanlarının yerleştirilmesi ve Yunan tahribatının tamiri için yardım amacıyla İslâm âlemine

bildirgesi: "...Yunan idaresindeki Müslümanları buralarda yerleştirmeye, altıyüzbin kişiye ekmek vermeye, mesken bulmaya çalışan Türkler, kardeşlerinin sefaletten yok olmaları için İslâm âleminin iyilikseverliğine müracaat ediyor" (A.T.T.B., s.513-514).

- 2 Ekim 1923** : İstanbul'da İtilâf Devletleri son birliklerinin, Dolmabahçe önünde Türk bayrağını ve Türk askerini selâmlayarak ayrılmaları (Erden, s.91; G.G., s.III, s.79-80; İ.O.T.K.IV, s.469; S.A.P.H., s.424-425; İ.G.B.G.İ.G.T.S.G., s.114; Ç.O., s.405-407).
- 4 Ekim 1923** : Atatürk'ün, kendisini İstanbul'a davet eden Üsküdar ve Beyoğlu Müdafaa-i Hukuk heyetlerinin telgrafına cevabı: "...Hürriyetine kavuşan sevgili İstanbul'u, çıkacak ilk fırsatta ziyarete koşacağım" (Ha. 5.10.1923).
- 6 Ekim 1923** : Şükrü Naili (Gökberk) Paşa komutasında Türk birliklerinin, İstanbul'a girişi ve halk tarafından coşku ile karşılanması (T.İ.H., c.II, ks.6, kp. IV, s.264; G.G.III, s.86-87; S.A.P.H., s.424,426; İ.G.B.G.İ.G.T.S.G., s. 129-130; İ.O.T.K.IV, s.470).
- 13 Ekim 1923** : Ankara'nın başkent oluşu (Z.C., Devre: II, cilt: 2, s.665-670; N.II, s.796; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.265; İ.A., s.772; T.D.T., s. 127).
- 20 Ekim 1923** : Atatürk'ün, -şehit yetimlerine yardım olmak üzere para gönderen- "New York Türk Yardımlaşma Cemiyeti"ne teşekkür telgrafı (Ha.21.10.1923).
- 21 Ekim 1923** : Atatürk'ün, "Subay ve askerî memurların maaş ve fevkalâde ödenekleri hakkındaki Kanun" nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Memleketimiz ve milletimiz her ne vakit felâketlere maruz kaldıysa, hiç şüphesiz ki bütün vatan evlâdı, memleket evlâdı, en büyük fedakârlığa katlanmaktan çekinmemiştir. Yalnız, bütün bu memleket evlâdını, vatanın müdafaası için ölüme sevk etmek sorumluluğunu üzerine alan ve aynı zamanda onların ilerisinde göğsünü düşman kurşunlarına geren subaylardır, komutanlardır" (Z.C., Devre: II, cilt: 2, s.851-853,857,859).
- 23 Ekim 1923** : Halk Partisi'nin kuruluş dilekçesinin, Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal ve Genel Sekreter Recep (Peker) imzala-

ıyla İçişleri Bakanlığı'na verilışı (T.S.D.İI, s.3; T.S.T.C. H.P.M.İ, s.39). (Bk. 9 Eylül 1923).

- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Ankara Türkocağı'nda açılan resim sergisini ziyareti ve bazı tabloları satın almaları (Ha. 24.10.1923).
- 26 Ekim 1923** : Atatürk'ün başkanlığında, Çankaya'da Vekiller Heyeti'nin toplanması ve Atatürk'ün teklifi üzerine Fethi (Okyar) Bey Kabinesi'nin istifa kararı alması (N.İI, s.798).
- 27 Ekim 1923** : Atatürk'ün başkanlığında, Halk Partisi Meclis Grubu'nun toplanması ve Fethi Bey'in Gruba, İcra Vekilleri Heyeti'nin istifasını bildirmesi (N.İI, s.800).
- 28 Ekim 1923** : Atatürk'ün, akşam Çankaya'da yemek esnasında hazır bulunanlara sözü: "Yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz!" (N.İI, s.802-803; İ.A., s.772; C.N.K, s.50-51).
- : Atatürk'ün, gece İsmet Paşa ile Anayasa'nın bazı maddeleri hakkında değişiklik teklifi hazırlamaları ve kanun teklifine "Türkiye Devleti'nin hükûmet şekli Cumhuriyettir" kaydının konulması (N.İI, s.802-803; İ.A., s.772).
- : Curtis Lafrance adlı on yaşlarında Amerikalı çocuğun, Atatürk'e mektubu: "Türkiye hakkında yazılan yazıları bir araya topluyoruz. Lütfen imzalı bir resminizle ufak bir mesaj gönderir misiniz?" (Hayat, sayı: 1, 2.1.1959, s.22).
- 29 Ekim 1923** : Atatürk'ün, Halk Partisi Meclis Grubu'nun toplantısında, Hükûmet buhranına hal tarzı bulmak için "Anayasa'nın bazı maddelerinin açıklanması" gerektiğini bildiren konuşması ve Cumhuriyet teklifinin toplantıda kabul edilmesi (N.İI, s.812; İ.A., s.772; C.N.K., s.52-60).
- : Büyük Millet Meclisi'nde, "Anayasa'nın bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun teklifi"nin derhal görüşülmesinin önerilmesi ve Türkiye Devleti'nin hükûmet şeklinin Cumhuriyet olduğunun, "Yaşasın Cumhuriyet" sesleri arasında kabul edilmesi (Z.C., Devre: II, cilt: 3, s.90-98; N.İI, s.813; T.İ.H., c.İI, ks.6, kp.IV, s.266; T.C., s.312; T.D.T., s.122; İ.A., s.773; C.N.K., s.60-65).
- : Büyük Millet Meclisi'nde, gizli oyla cumhurbaşkanı seçimi ve Ankara Milletvekili Atatürk'ün oya katılan 158 milletvekili-

linin 158 oyuyla Türkiye Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesi (Z.C., Devre: II, cilt: 3, s.99; N.II, s.813; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.266; T.C., s.314; T.D.T., s.122; İ.A., s.773; A.B.E.B., s.184; T.C. Ta., s.363-364).

: Atatürk'ün, Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Meclis'e teşekkürü: "...Daima, muhterem arkadaşlarımla ellerine çok samimî ve sıkı bir surette yapışarak, onların şahıslarından kendimi bir an bile ayrı görmeyerek çalışacağım. Millet sevgisini daima dayanak noktası sayarak hep beraber ileriyeye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti, mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır" (N.II, s.814; Z.C., Devre: 2, Cilt: 3, s.99-100; A.B.E.B., s.184).

: Atatürk'ün, Fransız gazeteci Maurice Pernot'e demeci: "...Memleketimizi çağdaşlaştırmak istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye'de çağdaş, bu sebeple batılı bir hükümet oluşturmaktır. Uygarlığa girmek arzu edip de, batıya yönelmemiş millet hangisidir?" (A.S.D.III, s.66; A.Y.T.K.Y., s.59-64).

30 Ekim 1923 : Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından, kabineyi kurmaya Malatya Milletvekili İsmet Paşa'nın atanması (Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kabinesi). (Z.C., Devre: II, cilt: 3, s. 103; N.II, s.815; B.M.İ., s.152; B.T.B.C.K.Ş., s.25; İ.G.B.G.İ.G. T.S.G., s. 145).

31 Ekim 1923 : Atatürk'ün, Cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle memleketin her tarafından gönderilen tebriklere basın yoluyla açık teşekkürü (Ha. 1.11.1923; A.T.T.B., s.515).

1 Kasım 1923 : Atatürk'ün, Cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle kendisini kutlayan Halife Abdülmecit Efendi'ye cevap telgrafı: "Türkiye Cumhuriyeti hakkında hayırlı temennilerinize teşekkür ederim" (Ha. 2.11.1923; A.T.T.B., s.515).

4 Kasım 1923 : Atatürk'ün, Cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle kendisini kutlayan Sovyet İcra Komitesi Başkanı Kalinin'e teşekkür telgrafı (Ha. 5.11.1923).

11 Kasım 1923 : Atatürk'ün, Çankaya'da, öğle yemeğinden sonra -göğsünde ve sol kolunda şiddetli ağrı ile seyreden- bir koroner spazmı geçirmesi ve Dr. Refik (Saydam) Bey'in tedavisiyle durumun normale dönüşü (A.H.II, s.722, 726).

- 13 Kasım 1923** : Atatürk'ün, Çankaya'da, öğle yemeğinden sonra bahçede gezinirken yeniden -göğsünde ve sol kolunda ağrı ile seyreden- bir koroner spazmı geçirmesi (Bu durum üzerine İstanbul'dan Prof. Dr. Neşet Ömer (İrdelp) Bey Ankara'ya çağırılmıştır. *A.H.II, s.722, 726*).
- 14 Kasım 1923** : Prof. Dr. Neşet Ömer (İrdelp) Bey'in, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi ve Çankaya'da Atatürk'ü muayenesi (*A.H.II, s.722*).
- 17 Kasım 1923** : Atatürk'ü muayene edişini takiben Ankara'dan İstanbul'a dönen Prof. Dr. Neşet Ömer (İrdelp) Bey'in gazetecilere demeci: "Gazi Paşa, çok çalışmadan dolayı biraz yorgunluk belirtileri göstermişlerdir; fakat 6 günlük bir istirahatten sonra tamamıyla sağlığına kavuşmuştur. Bu sebeple kendisinin rahatsızlığı "anjin döpuatrin" ve benzeri bir hastalık değildir. Gazi Paşa'nın rahatsızlığına tıp terminolojisinde 'yorgunluk' denir" (*A.H.II, s.722-723*).
- 19 Kasım 1923** : Atatürk'ün, Halk Partisi Başkanlığı'na vekâlet etmesi için İsmet Paşa'ya yazısı: "Halk Partisi Genel Başkanlığı ile fiilen uğraşmaya bugünkü vazifem müsait olmadığından sizi vekil tayin ediyorum" (*A.T.T.B., s.516; İ.A., s.770; T.S.T.C.H.P.M.,s.41*).
- 21 Kasım 1923** : Atatürk'e, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile yeşil-kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası verilmesi (*Z.C., Devre: II, cilt: 3, s.494; İ.M.T.T., s.81; A.N.M., s.179*).
- : Atatürk'ün, Meclis'teki başkanlık odasında Damar (Arıkoğlu) başkanlığındaki Adana Heyeti'ni kabulü (*Ha. 21.11.1923*).
- 27 Kasım 1923** : Atatürk'ün, Curtis Lafrance adlı Amerikalı çocuğun -28 Ekim 1923 tarihli- mektubuna cevabı: "...Amerika'nın zeki ve çalışkan çocuklarına yegâne tavsiyem, Türkler hakkında her işittiklerine gerçek gözüyle bakmayıp görüşlerini mutlaka ilmî ve esaslı incelemelere dayandırmaya bilhassa önem vermeleridir" (*Hayat, sayı: 1, 2.1.1959, s.22; A.Ö.M., s.164*).
- 4 Aralık 1923** : Atatürk'ün, Tercüman-ı Hakikat gazetesi başyazarına İstanbul halkı ve Cumhuriyet hakkında demeci: "...Memleket mutlaka çağdaş, uygar ve yeni olacaktır. Bizim için bu, ha-

yat davasıdır. Türkiye ya yeni fikirle donanmış, namuslu bir idare olacaktır veyahut olamayacaktır. Halk ile çok teması vardır. O saf kitle, bilmezsiniz, ne kadar yenilik taraftarıdır” (A.S.D.III, s.70).

- 6 Aralık 1923** : Atatürk'ün, “Türkiye Tarihi” adlı eserini gönderen Prof. Fuat Köprülü'ye mektubu: “..Uzmanlığınızın kendini gösterecek eserleri millete, Cumhuriyet'e yapılabilecek hizmetlerin en kıymetlileri derecesinde bulunacaktır” (A.Ö.M., s.166).
- 31 Aralık 1923** : Atatürk'ün, Lâtime Hanım'la beraber Ankara'dan İzmir'e hareketi (Ha. 1.1.1924; A.H.II, s.723; A.Ma., s.15).

-1924-

- 2 Ocak 1924** : Atatürk'ün, Lâtime Hanım'la beraber Ankara'dan İzmir'e gelişi (A.Ma., s.15).
- 8 Ocak 1924** : Atatürk'ün, İzmir'in Işıklar köyünde kız ve erkek okullarını ziyareti, köylülerle görüşmesi (Ha. 10.1.1924).
- 9 Ocak 1924** : Atatürk'ün, İzmir'de Belediye'yi ziyareti, ilgililerle görüşmesi (Ha. 10.1.1924).
- 10 Ocak 1924** : Atatürk'ün, I. İnönü Zaferi'nin 3. yıldönümü nedeniyle İzmir'de Hâkimiyet-i Milliye gazetesi muhabirine demeci: “Yaşama ve bağımsızlık gayemiz, istilâ ve tecavüz hırsıyla çarpışıyordu. Nihayet, ayın onbirinci günü sabahı muharebe meydanı, meşru gayenin muzafferiyet fecrine bir belirme yeri oldu. Yeni Türkiye Devleti'nin küçük, fakat millî ülkü genç ordusu en dar bir hesapla üç misli düşmanı İnönü Meydan Muharebesi'nde mağlup etti” (A.S.D.III, s.73).
- 12 Ocak 1924** : Atatürk'ün, İzmir'de halk arasında bir gezinti yapması (Ha. 14.1.1924).
- 15 Ocak 1924** : Atatürk'ün, kendisine teklif edilen Hilâliahmer (Kızılay) Cemiyeti'nin fahrî başkanlığını kabulü (Ha. 17.1.1924).
- : Atatürk'ün, İzmir'de öğleden evvel uzun bir at gezintisi yapması (Ha. 16.1.1924).
- 16 Ocak 1924** : Atatürk'ün, İzmir'de Bölge Sanat Okulu'nu ziyareti; öğrenciler tarafından verilen müsamereyi izlemesi ve Okul'un şeref defterine yazdıkları: “...Türkiye Cumhuriyeti, bu sanat mekteplerinin tam gelişmesine çok muhtaçtır” (Ha. 18.1.1924; A.H.D. Y., s.8).

- 22 Ocak 1924** : Başbakan İsmet Paşa'nın, Halife Abdülmecit Efendi'nin başkâtibi aracılığıyla bazı isteklerde bulunması üzerine, İzmir'de bulunan Atatürk'e telgrafı ve Cumhurbaşkanı Atatürk'ün cevabı: "...Halife ve bütün cihan, kesin olarak bilmek lâzımdır ki, mevcut ve korunmuş olan halife ve halife makamının, hakikatte, ne dinen ve ne de siyaseten hiçbir mâna ve varlık nedeni yoktur. Türkiye Cumhuriyeti safsata- larla mevcudiyetini, bağımsızlığını tehlikeye maruz bırakmaz. Hilâfet makamı, bizce en nihayet tarihî bir hatıra ol- maktan fazla bir ehemmiyete sahip olamaz. Türkiye Cum- huriyeti devlet adamlarının veya resmî heyetlerin, kendisiyle temasını istemesi dahi Cumhuriyet'in bağımsızlığına açık tecavüzdür. ...Halifenin hayatının temini ve geçinmesi için Türkiye Cumhurbaşkanı'nın ödeneğinden mutlaka aş- ağı bir ödenek kâfi gelir. Maksat debdebe ve gösteriş değil, insanca hayat ve geçim temininden ibarettir. Hilâfet hazine- sinden maksat ne olduğunu anlayamadım. Hilâfetin hazi- nesi yoktur ve olamaz. Böyle bir hazineyi ecdadından mi- ras yoluyla elde etmişse resmen ve açık olarak bilgi veril- mesini rica ederim" (*N.II, s.846-847*).
- 27 Ocak 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber İzmir'den Mersinli'ye kadar bir otomobil gezintisi yapması (*Ha. 29.1.1924*).
- 1 Şubat 1924** : Atatürk tarafından, İstanbul gazetecilerinin İzmir'e çağırıl- ması (*G.G.III, s.102*).
- 2 Şubat 1924** : Prof. Dr. Neşet Ömer (İrdelp) Bey'in, Atatürk'ün sağlığı hakkında kamuoyuna açıklanan raporu: "...Halen Cumhur- başkanları Hazretleri'nin tamamen sıhhatte bulduklarını bil- dirir bu rapor takdim kılındı" (*Ha. 4.2.1924; A.H.II, s.724*).
- 4 Şubat 1924** : Atatürk'ün, Göztepe'de kalmakta olduğu Köşk'te İstanbul gazetecilerini kabulü ve görüşmesi (*Ha. 5.1.1924; G.G.III, s. 102-103*).
- 5 Şubat 1924** : Atatürk'ün, İzmir'de, İstanbul gazetelerinin başyazarlarına verdiği yemekte konuşması: "...Türkiye basını, milletin ger- çek ses ve iradesinin belirtisi olan Cumhuriyet'in etrafında çelikten bir kale oluşturacaktır. Bir fikir kalesi, düşünüş ka- lesi! Basın mensuplarından bunu istemek, Cumhuriyet'in hakkıdır!" (*Ha. 7.2.1924; A.S.D.II, s. 165; G.G.III, s. 104*).

- 7 Şubat 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber İzmir'de Türkocağı ve Altay idman Yurdu'nu ziyareti (*Ha. 8.2.1924*).
- 9 Şubat 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber İzmir'den hareketle Ayasluğ harabelerini, Kuşadası ve Söke'yi ziyareti, Söke'de Türkocağı'nı hizmete açması (*Ha. 10-11.2.1924*).
- 10 Şubat 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber, I. Kolordu'nun yapmakta olduğu harp oyunlarını izlemesi ve Kolordu'nun Komutanı İzzettin (Çalışlar) Paşa'yı tebriki (*Ha. 11.2.1924*).
- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Söke'den İzmir'e dönüşü (*Ha. 11.2.1924*).
- 11 Şubat 1924** : Atatürk'ün, yatla İzmir'e uğrayan eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'yı kabulü (*Ha. 12.2.1924*).
- 13 Şubat 1924** : Atatürk'ün, akşam İsmet Paşa'ya beraber -harp oyunları nedeniyle- İzmir'e gelen komutanlar (Fevzi Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa vb.)'ı istasyonda karşılaması ve komutanlarla beraber Göztepe'deki köşke dönüşü (*Ha. 15.2.1924*).
- 15 Şubat 1924** : Atatürk'ün başkanlığında, İzmir Orduevi'nde harp oyunlarının açılışı ve Atatürk'ün açış konuşması: "...Arkadaşlar; ehemmiyet ve ciddiyetle ifade ederim ki, Türkiye Cumhuriyeti mukaddes tanıdığı bağımsızlık ve egemenliğini savunmada hoşgörülü olamaz" (*Ha. 17.2.1924; A. ve D., s.38-39; A.S.D.II, s.167*).
- 16 Şubat 1924** : Atatürk'ün, kendisine şiirlerini gönderen Filorinalı Nazım Bey'e mektubu: "...Cumhuriyet'in kuvvetlendirilmesi ve yükseltilmesi hususunda kalem ve fikir sahiplerinin göreceği hizmet, tabiidir ki pek geniş ve etkin olur. Bu yoldaki çalışmaların daima beğenileceği ve takdirle karşılanacağı da şüphesizdir" (*A.R.Y.G.S., s.335*).
- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber İzmir'de gece Bahribaba Tiyatrosu'nda "Uçurum" adlı temsili seyretmesi (*Ha. 18.2.1924*).
- 22 Şubat 1924** : Atatürk'ün, İzmir'de düzenlenen harp oyunlarının sona erişti nedeniyle komutanlara hitaben konuşması: "...Benim için ordumuzun kıymetini ifadede ölçü şudur: Türk ordusunun bir birliği, eşitini mutlaka mağlup eder; iki mislini durdurur

ve tespit eder. Şimdilik bundan fazlasını istemiyorum. Çünkü fazlasını milletimizin yaradılıştan sahip olduğu cengâverlik zaten temin etmektedir” (Ha. 24.2.1924; A.S.D.II, s.168; A. ve D. s.41).

- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber İzmir'den Ankara'ya hareketi (N.II, s.848; A. ve D., s.43).
- 23 Şubat 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanımla beraber İzmir'den Ankara'ya dönüşü (N.II, s.848; Ha. 24.2.1924; A.Ma., s.15).
- 27 Şubat 1924** : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Elçisi Suriç'in yenilenen güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin konuşmasına cevap söylevi (V. 28.2.1924; T.İ.T.K.II, s.12).
- 1 Mart 1924** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci devre ikinci toplantı yılını açış konuşması: “...İslâm dinini, asırlardan beri alışlageldiği şekilde bir siyaset vasıtası mevkiinden uzaklaştırmak ve yüceltmek gereğini görüyoruz. Mukaddes ve tanrısal inançlarımızı ve vicdanî değerlerimizi, karanlık ve kararsız olan ve her türlü menfaat ve ihtiraslara görünüş sahnesi olan siyasiyattan ve siyasetin bütün kısımlarından bir an evvel ve kesin şekilde kurtarmak, milletin dünyevî ve uhrevî saadetinin emrettiği bir zorunluluktur. Ancak bu suretle İslâm dininin yüksekliği belirir” (Z.C., Devre: II, cilt: 7, s.3-6).
- 3 Mart 1924** : Atatürk'ün. Darülfünun adına saygı ve bağlılık duygularını ileten İstanbul Darülfünun Emimi İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey'in telgrafına cevabı: “Memleketimizde demokrasi ve cumhuriyet ilkelerinin tam ve kesin şekilde uygulanması ve memleketimizin bilim ve uygarlık tarihinde lâıyk olduğu yüksek düzeye erişme hususunda Darülfünunumuzun görüşü ve ilme dayalı şuurlu çalışma ve uyarılarının daima en kıymetli ve yararlı etken olduğunu bu vesile ile de tekrar eder, hakkımda samimî şekilde hislerini belirten muhterem heyetinize teşekkürlerimin iletilmesini rica ederim” (A.T.T.B., s.516-517).
- : Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu'nun kabulü (Z.C., Devre: II, cilt: 7, s.27; N.II, s.849; T.D.T., s. 125; İ.A., s.779; T.M.T.V, s. 1145-1446; T.L.Y., s.18-24,28).
- : Hilâfetin kaldırılmasına ve Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılmasına dair Kanun'un

kabulü (Z.C., Devre: II, cilt: 7, s.69; N.II, s.849; T.D.T., s.125; İ.A., s.774; T.L.Y., s.29-36,191).

- : Şeriye ve Evkaf Vekâleti ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti'nin kaldırılmasına dair Kanun'un kabulü (Z.C., Devre: II, cilt: 7, s.24; N.II, s.849; İ.A., s.779; T.L.Y., s.2-8,17). (Şeriye ve Evkaf Vekâleti'nin dinî hizmetlerini yürütmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti'nin yerine Genelkurmay Başkanlığı kurulmuştur).
- 3/4 Mart 1924** : Abdülmecit'in İstanbul'dan yurt dışına çıkarılışı (İ.O.T.K. IV, s.470).
- 4 Mart 1924** : Atatürk'ün, Ankara'da, İstanbul gazeteleri başmuharrirlerine hilâfetin kaldırılması hakkında demeci: "...Bu kararlar millet ve memleket için herhalde çok hayırlıdır ve pek az zamanda bütün bu iyilikler kendisini gösterecektir" (A.S.D.III, s.74).
- 9 Nisan 1924** : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Elçisi Suriç'i kabulü ve görüşmesi (Bu görüşmede İsmet Paşa da bulunmuştur. Ha. 10.4.1924).
- 20 Nisan 1924** : 20 Ocak 1921 tarihli Anayasa'da bazı değişiklikler yapılarak hazırlanan 105 Maddelik yeni Anayasa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü (Z.C., Devre: II, cilt: 8, s.1005; N.II, s.714; B.M.İ., s.30). (Çeşitli tarihlerde bazı değişiklikler yapılan 1924 Anayasası, 27 Mayıs 1960'a kadar yürürlükte kalmıştır).
- 23 Nisan 1924** : Atatürk'ün, 23 Nisan'ın 4. yıldönümü nedeniyle Hâkimiyet-i Milliye muhbirine söyledikleri: "...Beş yıl evvel nasılsa bugün de aynı hislerle doluyum. Halden emin, gelecekte eminim. Bugün nasılsa yarın da öyle olacaktır" (Ha. 25.4.1924).
- : Atatürk'ün, 23 Nisan'ın 4. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde düzenlenen geçit törenini izlemesi, daha sonra Meclis'te kutlamaları kabulü (Ha. 25.4.1924).
- 4 Mayıs 1924** : Atatürk'ün, "New York Herald" muhbirine hilâfet ve yabancı dinî kurumlar hakkında demeci: "...Her adımda patrikha-

neler ve hilâfet gibi siyasî, dinî kurumların hukuku ile karşı karşıya geldik. Patrikhanelerin veya hilâfetin itirazlarına maruz olmaksızın hiçbir düzenleme veya ilerici fikir, idare şeklimize sokulamıyordu” (A.S.D.V, s.104).

- 7 Mayıs 1924** : Atatürk’ün, Millî Mücadele ve Bağımsızlık Savaşı üzerine Yunus Nadi Bey’le görüşmesinin Cumhuriyet gazetesinde yayımlanması: “...Türkiye’nin ve Türk milletinin ve Türk milleti menfaatlerinin en emin savunmasının ancak Ankara’dan olabileceği olaylarla belli olmuştur” (A.S.D.V, s.99-104).
- 11 Mayıs 1924** : Atatürk’ün, Çankaya’da Macar Elçisi Tahy de Tahvar’ın güven mektubunu kabulü ve Elçi’nin söylevine cevap konuşması (A.S.D.V, s.31).
- : Atatürk’ün, Ankara Belediye Başkanı Asaf (İlbay) Bey’i, Orman Çiftliği kurulması için düşünülen arazi üzerindeki çadırlı karargâha çağırarak direktifi: “...Burada bir çiftlik kurmak istiyorum. Bu çiftliğin faydası, memlekette çağdaş ziraat usulünü yerleştirmek için bir örnek teşkil etmesi olacaktır. Modern bir çiftliğe gerekli bütün tertibat ve araçlara sahip olunmalıdır” (A.H.H., T. 28.6.1949).
- 30 Mayıs 1924** : Fikriye Hanım’ın Ankara’da intiharı (Ha. 1.6.1924). (Fikriye Hanım, Münih’ten İstanbul’a döndükten sonra, Atatürk’ün Ankara’ya gelmesine izin vermemesi üzerine kısa bir süre İstanbul’da kalmış, daha sonra Gelibolu’ya giderek, eskiden tanıdığı bir ailenin evinde bir sene kadar misafir edilmiştir. Ancak 1924 yılı mayısın sonlarında, başkasına ait bir nüfus cüzdanını kullanarak Gelibolu’dan İstanbul’a, oradan da Ankara’ya gelmeyi başarmış, 30 Mayıs günü Atatürk’le görüşmek üzere Çankaya’ya gitmişti. Köşke varışında bu arzusunun yerine getirilemeyeceği kendisine söylenildiği zaman, geri dönmek üzere -beklemekte olan- payton’a binmiş, paytonda, yanında taşıdığı tabanca ile intihar etmiştir. A.A.H., s.81-83; Fi., s.97-102; Ha. 1.6.1924; K.A.H.A., M. 30.11.1951).
- 10 Haziran 1924** : Atatürk’ün, Halk Partisi Yürütme Kurulu üyelerine akşam Çankaya’da yemek vermesi ve memleket sorunları üzerinde sohbeti (Ha. 11.6.1924).

- 14 Haziran 1924** : Atatürk'ün, İçişleri Bakanı Recep (Peker) Bey'i ve Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'yı makamlarında ziyareti ve görüşmeleri (*Ha. 15.6.1924*).
- 15 Haziran 1924** : Atatürk'ün, Ankara'nın yeni Belediye Başkanı Haydar (Yuluğ) Bey'i Çankaya'da kabulü ve şehrin imarı hakkında görüşmesi (*Ha. 16.6.1924*).
- 16 Haziran 1924** : Atatürk'ün, Çankaya'da Almanya Elçisi Rudolf Nadolny'nin güven mektubunu kabulü (*Ha. 17.6.1924*).
- 25 Haziran 1924** : Atatürk'ün, Çankaya'da Polonya Elçisi Kaoll Romain'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*D.B.Y. 1967, s.1091; Ha. 26.6.1924*).
- 26 Haziran 1924** : Atatürk'ün, öğleden sonra Vekiller Heyeti toplantısına başkanlık yapışı (*Ha. 27.6.1924*).
- 1 Temmuz 1924** : Atatürk'ün, İmar Bakanı Celâl (Bayar) Bey'i makamında ziyareti ve bir süre görüşmesi (*Ha. 2.7.1924*).
- 3 Temmuz 1924** : Atatürk'ün, öğleden sonra Vekiller Heyeti toplantısına başkanlık edişi (*Ha. 4.7.1924*).
- 25 Temmuz 1924** : Atatürk'ün, Cebeci bölgesinde otomobille bir gezinti yapması (*Ha. 27.7.1924*).
- 30 Temmuz 1924** : Atatürk'ün, akşam İsmet Paşa'yı Çankaya'da yemeğe alıkoyması (*Ha. 31.7.1924*).
- 6 Ağustos 1924** : Atatürk'ün, Çankaya'da, Başbakan ve Dışişleri Bakanı İsmet Paşa ile İmar Bakanı Celâl (Bayar) Bey'i kabulü (*Ha. 7.8.1924*).
- 12 Ağustos 1924** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Berlin Elçisi Kemalettin Sami Paşa'yı kabulü (*Ha. 13.8.1924*).
- 18 Ağustos 1924** : Atatürk'ün, Sağlık Bakanı Refik (Saydam) Bey'le beraber Dışişleri Bakanlığı'na giderek Başbakan ve Dışişleri Bakanı İsmet (İnönü) Paşa'yı ziyareti (*Ha. 19.8.1924*).
- 25 Ağustos 1924** : Atatürk'ün, Ankara'da Öğretmenler Birliği Kongresi üyelerine verilen çayda konuşması: "...Öğretmenler! Yeni kuşağı Cumhuriyet'in fedakâr öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni kuşak sizin eseriniz olacaktır!" (*A.S.D.II, s.172-173; A.Ö.A.Z.I.K., s.18-19*).
- 26 Ağustos 1924** : Atatürk'ün direktifiyle, Ankara'da Türkiye İş Bankası'nın kuruluşu (*T.S., s.263; T.D.T., s.166*).

: Atatürk'ün, akşam, sohbet esnasında Türkiye İş Bankası İdare Meclisi üyelerine söyledikleri: "Sermayenin azlığına bakarak cesaretiniz kırılmasın! Böyle kurumlar için en kuvvetli sermaye, zekâ, dikkat, iffettir; teknik ve metodik çalışmasını bilmektir. Bu inançla işe sarılınz, mutlaka başarır-sınız! ..Bu işte başarı kazanmayı, eğer şahsî bir onur meselesinden daha ileri, millî bir gurur, millî bir onur meselesi yaparsanız çalışmak için, amacınıza ulaşmak ve daha yükselmek için muhtaç olduğunuz ateşi, enerjiyi bol bol yüreklerinizde bulacaksınız!" (C. 27.8.2934; A.Soh., s.18).

29 Ağustos 1924 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Ankara'dan trenle Dumlupınar'a hareketi (S.S., s.6; A.O.A.Z.İ.K., s.20; A. ve D., s.45).

30 Ağustos 1924 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Eskişehir - Afyon üzerinden Dumlupınar'a gelişi (S.S., s.7; A.Y.G., s.34).

: Atatürk'ün Dumlupınar'da Meçhul Asker Anıtı'nın temelini atması ve "Başkomutan Meydan Muharebesi"nin ikinci yıldönümü nedeniyle yapılan törende konuşması: "...Hiç şüphe etmemelidir ki yeni Türk Devleti'nin, genç Türk Cumhuriyeti'nin temeli burada sağlamlaştırıldı; ebedî hayatı burada taçlandırıldı. ...Bu anıt Türk vatanına göz dikeceklere, Türk'ün 30 Ağustos günündeki ateşini, süngüsünü, hücumunu, kudret ve iradesindeki şiddeti hatırlatacaktır!" (S.S., s.31-41; A.O.A.Z.İ.K., s.33,53-73; A.S.D.II, s. 173-182; A. ve D., s. 43-51) (Atatürk, törende Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, Darülfünun Rektörü İsmail Hakkı Bey'in, basın adına Ahmet Ağaoğlu'nun, Türkokakları adına Hamdullah Suphi Bey'in, Öğretmenler Birliği adına Nüzhet Haşim Bey'in, Barolar adına Muhiddin Baha Bey'in, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı adına Ali Sami Bey'in, Kızılay adına Dr. Âkil Muhtar Bey'in, T.B.M.M. adına Fethi (Okyar) Bey'in konuşmalarını dinlemiş, daha sonra kendisi kürsüye gelmiştir).

: Atatürk'ün, Dumlupınar'da 30 Ağustos törenini takiben askerî geçit törenini izlemesi (S.S., s.41).

: Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber akşam Dumlupınar'dan Bursa'ya hareketi (S.S., s.41; A.Y.G., s.34).

- 31 Ağustos 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Dumlupınar'dan Afyon-Eskişehir yoluyla Bursa'ya gelişi (S.S., s.44; Ha. 1.9.1924; A. ve D., s.51).
- 11 Eylül 1924** : Atatürk'ün, Bursa'nın kurtuluşunun 2. yıldönümünde Bursa'da konuşması: "Efendiler, bu kurtuluş gününü size tebrik ederken bu dağlarda, bu ovalarda kanlarını döken şehitlerimizi ve vatanları için, milletleri için minnet ve meşakkat bilmeyen kahraman gazilerimizi hürmetle yâd ederim" (S.S., s.55-60; A.S.D.II, s. 183-187).
- : Atatürk'ün, saat 16.30'da Lâtife Hanım'la beraber Bursa'dan Mudanya'ya hareketi (S.S., s.63; A. ve D., s.52).
- 12 Eylül 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Hamidiye kruvazörü ile Mudanya'dan hareketle İstanbul'dan geçerek Trabzon'a gitmek üzere Karadeniz'e çıkışı (S.S., s.54-55; A.Y.G., s. 341).
- : Atatürk'ün Hamidiye kruvazörü ile İstanbul'dan geçişi nedeniyle İstanbul Belediye Başkanı Emin (Erkul) Bey'in, İçişleri Bakanı Recep (Peker) Bey'e İstanbul halkının sevinç ve teşekkürlerini bildiren telgrafı (A.H.M., s.356).
- 13 Eylül 1924** : Atatürk'ün, Hamidiye kruvazörü ile Trabzon'a gitmek üzere Karadeniz'de seyahati (S.S., s.65).
- 14 Eylül 1924** : Atatürk'ün, Trabzon'a gitmek üzere Hamidiye kruvazörü ile Karadeniz seyahatine devam etmesi (S.S., s.65).
- : Atatürk'ün, gazetelerde yayınlanmak üzere açıklaması: "Ali Haydar Mithat ve Doktor Hüseyin Suat namındaki zatların kendilerini selâmlamadığımdan dolayı, Belediye Başkanı'nın, halk adına olan telgrafına iştirak etmediklerini, İçişleri Bakanlığı'na telgraf ile bildirdiklerinden haberdar oldum. İstanbul'dan geçerken, binmiş olduğum gemi, usulü gereğince İstanbul'u ve muhterem halkını selâmlamıştır. Eğer, ayrıca Ali Haydar Mithat ve Hüseyin Suat adındaki zatları selâmlamamış ise, adı geçenlerin esasen selâmlanmaya lâyık bulunmamalarından ileri gelmiştir" (A.H.M., s.356-357). (Mithat Paşa'nın oğlu olan Ali Haydar Mithat ile Hüseyin Cahit Yalçın'ın kardeşi olan Dr. Hüseyin Suat Beyler, İçişleri Bakanı Recep (Peker) Bey'e birer telgraf çekerek "İstanbul halkı adına 12 Eylül 1924'de Belediye Başka-

nı tarafından kendisine çekilen telgrafa -Cumhurbaşkanı Hazretleri'nin şehrin önünden geçerken halkı selâmladıkları gerekçesiyle- iştirak etmediklerini bildirmişlerdi. Oysa ki, Hamidiye kruvazörü, Boğaz'dan Karadeniz'e çıkarırken top atışlarıyla İstanbul halkını selâmlamış bulunuyordu).

15 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Hamidiye kruvazörü ile saat 11.00'de Trabzon'a gelişi ve rıhtımda büyük törenle karşılanması (S.S., 66; B.T.T., s.4; K.A.H.A., M. 4.12.1951; A. ve D., s.60; A.Y.G., s. 341).

: Atatürk'ün, Trabzon'da Belediye'yi, Halk Partisi Merkezi'ni, Vilâyeti ziyareti (S.S., s.67); akşam, Trabzon Belediyesi tarafından şereflerine verilen ziyafette konuşması: "...Arkadaşlar, beş sene evvel ilk defa Samsun'a ayak bastığım zaman bana kalp kuvveti veren vatandaşlarımın ilk safında kahraman Trabzonluların bulunduğunu asla unutmayacağım. Sakarya kanlı savaşına Üçüncü Tümen ile yetişen Trabzon evlâtlarının muharebe meydanında gösterdikleri fedakârlığın kıymetli hatırası daima dimağımda canlı kalacaktır" (S.S., s.67-69; A.S.D.II, s.187; B.T.T., s.6; A. ve D., s.61).

16 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Trabzon'da ziyaret ve incelemeleri, Öğretmen Okulu'nun hatıra defterine yazdıkları: "...Memleketin muhtaç olduğu öğretmen miktarı düşünülürse bunun daha yüz misline çıkması gerekir. Sayı eksikliği, yetişen öğretmenlerimizin kıymet ve faziletteki yüksekliği ile ancak telâfi edilebilir. Yeni kuşak, en büyük cumhuriyetçilik dersini bugünkü öğretmenler topluluğundan ve onların yetiştirecekleri öğretmenlerden alacaktır!" (S.S., s.70; B.T.T., s. 10; A. ve D., s.62).

: Atatürk'ün, akşam, Trabzon Halk Partisi'ni ziyareti ve şereflerine verilen ziyafette konuşması: "Bütün cihan bilsin ki benim için bir taraflık vardır; bir tarafım. O da cumhuriyet taraftarlığı, fikrî, sosyal inkılâp taraftarlığı! Bu noktada yeni Türkiye topluluğunda bir ferdi hariç düşünmek istemiyorum!" (S.S., s.71-73; B.T.T., s.8; A. ve D., s.63; A.S.D.II, s. 189).

- : Atatürk'ün, Erzurum'daki zelzeleyi haber alması üzerine Erzurum Valiliği'ne telgrafı: "Erzurum ilinin muhtelif bölgelerinde zelzele olduğu üzüntü ile haber alındı. Bilgi verilmesini ve zarar derecesinin bildirilmesini rica ederim" (S.S., s.74).
- : Atatürk'ün, zelzele hakkında bilgi veren Erzurum Valisi'ne telgrafı: "Başladığım seyahati bu elim vaziyet karşısında yarı bırakmak kararını verdim. Trabzon-Erzurum yolunun hali ve Trabzon'da istifadeye elverişli otomobil bulamamak dolayısıyla bu yolla derhal hareket mümkün olmamıştır. Gereken aracı buldurarak diğer bir yönden hareket edeceğim. Muhterem hemşehrilerimin ıstıraplarını ortadan kaldırmak için en etkili surette çalışacağımı bildirmenizi rica ederim" (S.S., s.80).
- 17 Eylül 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Hamidiye kruvazörü ile öğleden sonra Trabzon'dan ayrılışı ve saat 18.00'de Rize'ye gelişi (S.S., s.80-81; A. ve D., s.65).
- : Atatürk'ün, Rize'de Vilâyeti, Belediye'yi, Halk Partisi ve Komutanlık binalarını ziyareti ve heyetleri kabulü (S.S., s.82).
- 18 Eylül 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber saat 14.30'da Hamidiye kruvazörü ile Rize'den Giresun'a hareketi (S.S., s.82; A.Y.G., s.296;A. ve D., s.65).
- : Atatürk'ün, Rize'den ayrılırken, medreselerin açılmasını isteyen bir hoca heyetine bağırarak söyledikleri: "Mektep istemiyorsunuz; halbuki, millet, onu istiyor. Bırakınız, artık bu zavallı millet, bu memleket evlâdı yetişsin! Medreseler açılmayacaktır; millete mektep lâzımdır!" (S.S., s.82).
- : Atatürk'ün, medreselerin tekrar açılması için kendisine dilekçe veren iki müftüye cevabı nedeniyle tebriklerini sunan İzmir Milletvekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'e telgrafı: "Gezdiğim ve gördüğüm her yerde millet, cehalete ve taassuba harp ilânı halindedir. Uygarlık ve ilerleme yolunda bir an kaybetmeye izni yoktur. Paslı beyinlerin şuursuz sözleri, anide milletin müşterek ve müthiş feveranıyla bunalmaktadır. Bunu gözlerimle gördüm" (A. ve D., s.66).
- 19 Eylül 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Hamidiye kruvazörü ile Rize'den Giresun'a gelişi ve Giresunlular adına konuşan

bir gencin söylevine cevap konuşması: “Bu sözlerinizle bütün memleket gençliğine tercüman olmaktadır. Muharebe meydanlarında kanlarını akıtan şehitlerin ruhları bu sözleri işitmekte ve huzura erişmektedir. Memleketin şuurlu ve zinde gençliği karşısında hissettiğim bahtiyarlık büyüktür” (S.S., s.83-85; A.S.D.V, s.32; A. ve D., s.67-68; G. s.21).

- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber öğleden sonra Hamidiye kruvazörü ile Giresun'dan Ordu'ya gelişi, şehirde ziyaretleri ve akşam Ordu'dan ayrılırken halka hitabı: “...Bu şuurlu gösterinizle Türk milletinin bütün cihan karşısında sonsuza dek yaşayacağını bir daha ispat etmiş olan sizin samimî çehreleriniz ve sevimli gözleriniz karşısında, günlerce kalmak ve sizinle samimî sohbetlerde bulunmak isterdim!” (S.S., s.85;A. ve D., s.68; A.S.D.V., s.32).
- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber akşam Hamidiye kruvazörü ile Ordu'dan Samsun'a hareketi (S.S., s.86).
- : Atatürk'ün, Hamidiye kruvazörü ile Ordu - Samsun yolculuğu esnasında, gece gemide verdiği ziyafette Hamidiye Komutanı'nın konuşmasına cevabı: “...Millî Mücadele esnasında donanmamızın toplu olarak kullanılmasına imkân yoktu. Bununla beraber dağınık ve vatansevercesine hizmetler pek çoktur” (S.S., s.86-88; A. ve D., 70; A.S.D.V, s.33).

20 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Hamidiye kruvazörünün hatıra defterine yazdıkları: “...Sınırlarının önemli ve büyük parçaları deniz olan Türk Devleti'nin donanması da önemli ve büyük olmak gerekir. O zaman Türk Cumhuriyeti daha kaygısız ve emin olacaktır. Mükemmel ve güçlü bir Türk donanmasına sahip olmak amaçtır” (S.S., s.89; A. ve D., s.90).

- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber sabah Hamidiye kruvazörü ile Ordu'dan Samsun'a gelişi, Belediye binasında görüşmeleri, akşam Şehir Belediyesi'nin şerefine verdiği ziyafette konuşması: “Düşmanların İzmir'e çıktıkları günlerde idi ki, İstanbul'dan çıkarak Samsun'a gelmişim. Ben Samsun'u ve Samsun halkını gördüğüm zaman memleket ve millete ait bütün düşüncelerimin, kararlarımın her halde yerine getirilebilir olduğuna bir defa daha kuvvetle inan-

dım.Samsunluların hal ve vaziyetlerinde gördüğüm, gözle-
rinde okuduğum vatanseverlik, ümit ve tasavvurlarımı
olumlu kanaata ulaştırmaya kâfi gelmişti” (S.S., s.90-95;
A.S.D.II, s. 190; S.T., s.86-87; A. ve D., s.75-77).

21 Eylül 1924 : Atatürk’ün, Samsun-Çarşamba demiryolu hattının temel at-
ma töreninde konuşması: “Memleket idaresinde cesaretle,
kişisel belirsiz düşüncelerle ne yapılmak arzu ettiğini bilme-
yenlere, halkın sağduyusuna başvurmayı tavsiye etmelidir.
Halk, köylüler bana her yerde iş programını şu iki kelime ile
ihtar ettiler: Yol, mektep!” (S.S., s.95-98; A.S.D.II, s. 193;
S. T., s.89-90; A. ve D., s. 77-78).

: Atatürk’ün, öğleden sonra Samsun’da Hükûmet Konağı’nı,
Komutanlığı, hastaneleri ve -Samsun’a ilk gelişinde kaldı-
ğı- Mıntıka (Mantika) Palas’ı ziyareti, akşam halk arasında
tiyatro seyretmesi (S.S., s.98; A.Y.G., s.303).

22 Eylül 1924 : Atatürk’ün, Öğretmenler Birliği’nin Samsun İstiklâl Ticaret
Mektebi’nde şerefine verdikleri çayda konuşması: “Bu çay
ziyafetini düzenleyenlere özel olarak teşekkür ederim. Bu
vesile beni, Samsun’un çok aydın ortamında buldurmuş
oldu. Bu vesile beni, kafaları ilim ve fen ile bezenmiş kıy-
metli insanlardan oluşmuş bir topluluk huzurunda bulun-
makla pek mutlu etti. Dünyada her şey için, uygarlık için,
hayat için, başarı için en gerçek yol gösterici ilimdir, fendir.
İlim ve fennin dışında yol gösterici aramak dalgınlıktır, bil-
gisizliktir, doğru yoldan sapmaktır! Yalnız, ilim ve fennin ya-
şadığımız her dakikadaki gelişimini kavramak, ilerlemeleri
zamanında izlemek şarttır” (S.S., s.99-108; A.S.D.II, s. 194;
S.T., s.90-91; A. ve D., s.79-83).

: Atatürk’ün, Samsun’da Öğretmenler Birliği’ni ziyareti ve
Birliğin hatıra defterine yazdıkları: “...Bütün Türkiye’yi içine
alan Öğretmenler Birliği’nin, bütün milleti aydın birlik haline
getirdiği zaman, Türk milletinin nasıl bir demir kütle olaca-
ğını düşünmek cidden büyük zevk ve saadettir!” (*Samsun
İl Yıllığı, 1967, s. 134*).

23 Eylül 1924 : Atatürk’ün, Samsun’da bazı heyetleri kabulü ve şehrin ihti-
yaçları hakkında bilgi alması (S.T., s.94).

: Atatürk’ün, Lâife Hanım’la beraber evinde misafir kaldıkları
Şahinzade Remzi Bey’in aile albümüne hatıra olarak

yazdıkları: “Samsun’da kaldığımız günler içinde misafir olduğumuz Şahinzade Remzi Bey’in evinde, evin sahibi tarafından gördüğümüz misafirsevenliği ve nezaketi özellikle kaydedirim” (B.T., s.400; A.Y.G., s.304).

- 24 Eylül 1924** : Atatürk’ün, Lâtife Hanım’la beraber Erzurum’a gitmek üzere saat 10.00’da otomobile Samsun’dan ayrılışı ve Havza’ya gelişi (S.S., s. 111; S. T., s.94; A. ve D., s.86).
- : Atatürk’ün, Havza’da konuşması: “...Havza’ya ve Havzalılara çok borçluyum. Kalbî bağlılığımı ebediyen saklayacak, sizi hiç unutmayacağım. Muhterem Havzalılar! İlk cüreti, ilk cesareti gösteren, ilk örgüt yapan siz oldunuz. İnkılâp ve Cumhuriyet Tarihi’nde kahraman Havza’nın ve Havzalıların büyük bir yeri vardır” (Yu. s.36; A.S.D.II, s.199).
- : Atatürk’ün, Lâtife Hanım’la beraber öğleden sonra Havza’dan Amasya’ya hareketi (S.S., s. 111; A.Y.G., s.304).
- : Atatürk’ün, Lâtife Hanım’la beraber saat 19.30’da Havza’dan Amasya’ya gelişi ve karşılayıcılara hitaben konuşması: “...Cumhuriyet bayrağı altında birlik, kararlılık ve gayret en esaslı ilkemiz olmalıdır” (Amasya İl Yıllığı, 1967, s.101;A.Y.G.,s.43).
- : Atatürk’ün, gece Amasya Belediyesi tarafından şerefine verilen ziyafette konuşması: “Benim için, memleket için, inkılâp için çok mühim günler geçirdiğim bir şehirde bulunuyorum. Millet in varlığını tanımayı alçalma sayanlar, kendilerinin Allah’ın gölgesi olduğunu iddia dalgınlığında, cüretinde, sahtekârlığında bulunanlar, en nihayet bu mukaddes varlığa ilk defa bu şehirde hürmete mecbur edilmişlerdir!” (S.S., s. 112-113; A.S.D.II, s.200).
- 25 Eylül 1924** : Atatürk’ün, Lâtife Hanım’la beraber sabah Amasya’dan hareketle saat 16.00’da Tokat’a gelişi (S.S., s.113; G.K.G., s.143; A.Y.G., s.43,337).
- 26 Eylül 1924** : Atatürk’ün, Tokat Valiliği’nde ilgililerden şehrin sorunları hakkında bilgi alışı, daha sonra Kolordu Dairesi’ni ziyareti, akşam Tokat Musiki Yurdu tarafından verilen konseri izlemişi (S.S., 114; A.Y.G., 3.337).
- 27 Eylül 1924** : Atatürk’ün, sabah Tokat Belediyesi’ni ziyareti, daha sonra Lâtife Hanım’la beraber Tokat’tan hareketle saat 16.30’da

Sivas'a gelişi, Sivas Kongresi'nin toplandığı lise salonunda şehir temsilcilerini kabulü, akşam şerefine verilen yemekte teşekkür konuşması (S.S., s.115-116; A.Y.G., s.323,337; G.K.G., s.134,143-144).

28 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber sabah Sivas'tan hareketle 11.30'da Zara'ya gelişi, bir süre dinlendikten sonra Zara'dan hareketle yolda Hafik'e de uğrayarak saat 18.00'de Suşehri'ne varışı ve geceyi burada geçişi (S.S., s. 116-117; G.K.G., s. 144; A. Y.G., s.324).

29 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber sabah Suşehri'nden hareketle akşam saat 18.00'de Erzincan'a gelişi, Belediye'yi, Vilâyet Konağı'nı ve Kolordu Karargâhı'nı, Halk Partisi'ni ziyareti, akşam şereflerine verilen ziyafette konuşması: "Erzincan'ın az zamanda lâyük olduğu ve Cumhuriyet'in kendisinden beklediği derecede ışık ve ilerleme kaynağı olacağına tamamen inanıyorum" (S.S., s.117-119; A.Y.G., s.143).

30 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber sabah Erzincan'dan hareketle saat 17.00'de Erzurum'a gelişi, Vilâyet Konağı'nı ziyareti, Cumhuriyet Caddesi'ni hizmete açışı (S.S., s. 123; K.A.H.A., M. 4.12.1951; G.K.G., s.145).

: Atatürk'ün, akşam Erzurum'da şerefine verilen ziyafette konuşması: "Muhterem hemşehrilerim kahraman Erzurumluların bugün hakkımda gösterdikleri samimî, mertçe, sevgi dolu gösterilerden dolayı fevkalâde memnunum. Benim buraya gelişim, bütün milletin ateşten bir çember içine alınmış olduğu bir zamana tesadüf etti. Bütün millet, bu çemberin içinden nasıl çıkacağını düşünmekle meşguldü. Memleketin batı bölgesi düşman ayaklarına terk edilmiş ve oradaki halk silâha sarılmış, buranın halkı ise memleketin felâketten kurtulması için ayağa kalkmış bir vaziyette idi. Ben işte böyle bir zamanda Erzurum'a geldim. Burada gördüğüm samimiyet, mertlik, vefakârlık benim, memleketi kurtarmak için her türlü fedakârlığı yapmam hususundaki karar ve kuvvetimi artırmış idi. O zamanki vaziyetimi çok iyi biliyorsunuz. Burada rütbemi, resmî mevkiimi, üniformamı attım ve bütün kâinata ilân ettim ki milletin sinesinde bir ferdim!" (S.S., s.123-130; A.S.D.II, s.202-204).

- 1 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Erzurum'da "Depremden Zarar Görenlere Yardım Komisyonu"nun çalışmalarını denetlemesi ve felâketzedelere harcanmak üzere gerek kendisi gerekse Lâtife Hanım'ın onar bin lira bağıшта bulunması (S.S., s.132; G.K.G., s.150; A.Y.G., s. 150).
- 2 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Erzurum'dan hareketle depremden zarar gören Hasankale (Pasinler) ve köylerinde incelemelerde bulunması, akşam tekrar Erzurum'a dönüşü (S.S., s.132-136; G.K.G., s.134; 150-152; A.Y.G., s.150).
- 3 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Erzurum'da, deprem felâketzedeleri yararına tertiplenen at yarışlarını izlemesi, daha sonra "Depremden Zarar Görenlere Yardım Komisyonu" toplantısına katılması (S.S., s.137; G.K.G., s.152; A.Y.G., s.150).
- 4 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Erzurum'dan hareketle saat 18.00'de Sarıkamış'a gelişi ve geceyi burada geçirişi (S.S., s.137-138; K.A.H.A., M. 4.12.1951; G.K.G., s.153; A.Y.G..S.150,209).
- 5 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Sarıkamış'ta Türkocağı'nı, Hükümet Binası'nı ve Belediye'yi ziyareti, heyetleri kabulü, akşam Lâtife Hanım'la beraber Kurtuluş Savaşı ile ilgili bir piyesi seyretmesi (S.S., s.139; G.K.G., s.153; A.Y.G., s.209).
- 6 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber sabah Sarıkamış'tan hareketle öğle vakti Kars'a gelişi, şehirde ziyaret ve tetkikleri, Türkocağı'nda millî oyunları izlemesi, akşam 21.00'de trenle tekrar Sarıkamış'a hareketi (S.S., s.139-140; G.K.G., s.153; A.Y.G., s.209-210).
- 7 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Sarıkamış'ta ilgililerle görüşme ve tetkikleri, günün bir bölümünü istirahatle geçirmesi (S.S., s.140; G.K.G., s.157).
- : Sarıkamış'ta akşam, Ordu Komutanı Ali Sait Paşa'nın, evinde Atatürk şerefine ziyafeti (Bu ziyafet sonrası, yemek salonunun yanındaki hususi dairelerine geçen Atatürk ile Lâtife Hanım arasında -Lâtife Hanım'ın yemekteki yersiz bir davranışı üzerine- tartışma olmuştur. K.A.H.A., M. 4-5.12.1951).

- 8 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Sarıkamış'tan hareketle öğleden sonra Erzurum'a dönüşü (S.S., s. 142; K.A.H.A., M. 5.12.1951; G.K.G., s.134; 157; A.Y.G., s.150).
- 9 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Erzurum'da sabah Muş ve Bitlis'ten gelen heyetleri kabulü; öğleden sonra Belediye'yi, Komutanlığı, okulları, hastaneleri ziyareti; Lise'de ve Erkek Öğretmen Okulu'nda şereflerine verilen çaylarda öğretmenlerle sohbeti (S.S., s.142;A.Y.G., s.150; G.K.G., s.134).
- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'ı Ankara'ya götürmek üzere Başyaver Salih (Bozok) Bey'e direktifi, bu direktif üzerine Lâtife Hanım'ın otomobille Erzurum'dan ayrılışı ve Atatürk tarafından uğurlanışı (Lâtife Hanım, Erzincan'a geldiğinde -oraya bir gün sonra Atatürk'le beraber gelecek olan- Kılıç Ali'ye verilmek üzere Kolordu Komutanı Asım (Gündüz) Paşa'ya bir mektup bırakmıştır. Kılıç Ali'ye verilecek olan bu mektubun içinde ayrıca, kapalı zarf içinde Lâtife Hanım tarafından Atatürk'e yazılmış bir mektup da bulunuyordu. Bu mektup, Atatürk'ün Erzincan'a geldiği 10 Ekim 1925 gecesi Kılıç Ali tarafından kendisine sunulmuştur. K.A.H.A., M. 6.12.1951; H.A.Y., s.221-222).
- 10 Ekim 1924** : Atatürk'ün, sabah Ankara'ya dönmek üzere Erzurum'dan ayrılışı (S.S., s.142; K.A.H.A., M. 6.12.1951; A.Y.G., s.143-144; A. ve D., s.86).
- : Atatürk'ün, saat 13.00'te Tercan'a gelişi ve öğle yemeğini burada yemesi (S.S., s.145).
- : Atatürk'ün, akşam Erzincan'a gelişi ve gece Halk Partisi tarafından şerefine verilen ziyafette bulunması (S.S., s.145; A.Y.G., s. 144; A. ve D., s.86).
- : Atatürk'ün, gece, Lâtife Hanım'ı Ankara'ya götürmekte olan Başyaver Salih (Bozok) Bey'e telgrafı: "Kayseri'den ileri geçmeyiniz, orada beni bekleyiniz!" (Erzurum'dan Kayseri'ye gelmiş olan Lâtife Hanım, bu telgraf üzerine, Kayseri'ye 60 km mesafede Sivas yoluna doğru giderek Atatürk'ü karşılamış, beraber Atatürk'ün otomobiliyle Kayseri'ye gelmişlerdir. K.A.H.A., M. 6.12.1951; H.A.Y., s.222).
- 11 Ekim 1924** : Atatürk'ün, sabah 11.00'de Erzincan'dan hareketle, akşam geç vakit -o tarihlerde il merkezi olan- Şebinkarahisar'a ge-

lişi ve geceyi burada geçirişi (S.S., s.145; A.Y.G., s.171; G.K.G., s. 134).

- 12 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Şebinkarahisar'da sabah Belediye'yi, Halk Partisi'ni, Türkocağı'nı, Vilâyeti, Alay Komutanlığı'nı ziyaretleri, öğleye doğru hareketle saat 20.00'de Sivas'a gelişi (S.S., s. 146; A.Y.G., s.324).
- 13 Ekim 1924** : Atatürk'ün, sabah Sivas'tan hareketle akşamüzeri Lâtife Hanım'la beraber Kayseri'ye gelişi, Belediye'yi ziyareti, gece kaldığı evin önünde toplanan halkı selâmlaması ve onlara seslenişi: "Mazinin kararsız, çürümüş zihniyeti ölmüştür. Bütün dünya bilmelidir ki Türk milleti hakkını, haysiyetini, şerefini tanıtmaya gücü yetecek kadar kuvvetlidir. Türk vatanının bir karış toprağı için bütün millet bir vücut olarak ayağa kalkar!" (S.S., s. 146; A.K., s.72-74; A.Y.G., s.226).
- 14 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Kayseri'de Vilâyeti, Komutanlığı, Halk Partisi'ni ve Ticaret Odası'nı ziyareti, yeni yapılan Memleket Hastanesi'ni hizmete açışı, öğleden sonra Kayseri Lisesi'nde şereflerine verilen müsamereyi izlemesi (S.S., s.153-154).
- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Kayseri Lisesi'nin hatıra defterine yazdıkları: "Kayseri Lisesi'ni müdürüyle, öğretmenleriyle, bütün öğrencisiyle Cumhuriyet'in ateşli, feyizli bir ocağı bulduk" (A.K., s.72-73; A.Y.G., s.225; A.E., s.8).
- 15 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Kayseri'den hareketle gece Yozgat'a gelişi (S.S., s. 154; A.Y.G., s.226,353; A.K., s.82;G.K.G., s. 134).
- 16 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Yozgat'ta Vilâyeti ve Belediye'yi ziyareti, Vilâyetle yapılan toplantıda ilgililerden şehrin sorunları hakkında bilgi alması, Yozgat'ın kazalarında doktor olmadığını, Memleket Hastanesi'nde de yalnız bir operatör bulunduğunu öğrenince söyledikleri: "İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerdeki doktorları, milletin hayat ve sağlığı ile ilgilendirmek çarelerini bulmalıyız!" (S.S., s.154-155; A.Y.G., s.354).
- 17 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Yozgat'tan hareketle saat 17.00'de Kırşehir'e gelişi, Vilâyet'te heyetleri kabulü (S.S., 8.156; A.Y.G., s.354; G.K.G., s.134).

- : Atatürk'ün, Fransız edibi Anatole France'ın ölümü nedeniyle Fransa Cumhurbaşkanı Doumergue'e başsağlığı telgrafı (*A.S.D.V*, s.151).
- 18 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Kırşehir'den hareketle saat 13.00'te Ankara'ya gelişi ve törenle karşılanması (*S.S.*, s. 157; *Ha. 19.10.1924*; *A. ve D.*, s.86).
- : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün çağrısı üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin -Musul meselesiyle ilgili olarak- olağanüstü toplantısı (*Z.C.*, *Devre: II, cilt; 9*, s.4).
- 19 Ekim 1924** : Atatürk'ün, doğu seyahati izlenimleri hakkında Cumhuriyet gazetesi muhabirine demeci: "...Kesinlikle bir daha gördüm ki, ilerlemeyi, yükselmeyi ve yüzyılın gereklerini seven ve isteyen güzide bir milletimiz vardır. Türk'e olumlu ve iyi bir şey veriniz; bunu reddetmesi ihtimali yoktur. Halkın karanlığı aşmak, refaha ve iyiliğe varmak arzusu elle tutulacak kadar belirgindir. Cumhuriyet'in eli bu arzuyu tutmuştur" (*A. ve D.*, s.87; *A.R.Y.G.S.*, s.206-207).
- 21 Ekim 1924** : Atatürk'ün, İstanbul'da Fransız Hastanesi'nde tedavi görmekte olan büyük Türk düşünürü Ziya Gökalp'e telgrafı: "Rahatsızlığınızdan çok üzüntü ile haberdar oldum. İyileştığınız haberi bütün memleketçe beklenmektedir. Süratle iyileşmeniz için Avrupa'da tedavinize ihtiyaç varsa gereken her şeyin yapılmasını üzerime alıyorum" (*A.S.D.V*, s.151; *A.Ö.M.*, s.168; *ZG.S.S.*, s.626).
- : Atatürk'ün, Fransa ile Türkiye arasında gerçekleştirilecek hava ulaşımı hakkında Fransa Cumhurbaşkanı Doumergue'e cevap mektubu: "...Memleketlerimizi birbirine bağlayan ilişkilerin daha fazla kuvvetlenmesini görmek hususunda en samimî temennilerimi arz ederim" (*A.T.T.B.*, s.517).
- 22 Ekim 1924** : Ziya Gökalp'in yakın dostlarından Profesör Halim Sabit ve Doktor M. Zekeriya Bey'lerin -müşterek imza ile- Atatürk'e telgrafı: "Ölüm yatağında bulunan Ziya Gökalp Bey'e yüksek telgraflarınızı okuduk. Çok duygulandı. İçinde minnet okunan ve günlerden beri gülmeyen gözlerinde bir minnet şulesi parıldadı. Bize aynen şu cümleleri yazdırdı: Teşekkürlerimi yazınız. Ölürken, beni hatırladığı için minnettarım. Gazi Paşa ve Lâtife Hanım'a ithaf ederek yazdığım Türk

Medeniyeti Tarihi eserimi bastıramadan ölüyorum. Çocuklarıma babalık vazifemi yapamadım. Onları milletime ve Halâskârımıza bırakıyorum' dedi ve sözünü bitiremedi. O dakikadan beri muntazam söz söyleyemediği için son vasiyeti hükmünde olan bu ifadesini, hakkında gösterilen samimî alâkadan cesaret alarak Halâskârımıza arzı vicdan borcu bildik" (*A.Bil.*, s.55-56).

- 26 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Ziya Gökalp'ın ölümü üzerine eşi Vecihe Hanım'a başsağlığı telgrafı: "Muhterem eşiniz Ziya Gökalp Bey'in bütün Türk âlemi için pek elim bir kayıp teşkil eden ölümü sebebiyle başsağlığı dileklerini ve Türk milletinin samimî kalbî teessürlerini sunar ve Türk milleti ve hükûmetinin büyük düşünürün ailesi hakkında müşfik hislerini temin ederim efendim" (*A.S.D.V*, s. 152; *A.Ö.M.*, s. 196; *Z.G.S.S.*, s.629; *A.Bil*, s.58).
- : Lâtife Hanım'ın, Ziya Gökalp'ın ölümü üzerine -Lâtife Gazi M. Kemal imzasıyla- eşi Vecihe Hanım'a başsağlığı telgrafı: "Türkiye'nin ilim âlemi için çok kıymetli bir uzuv olan muhterem eşiniz Ziya Gökalp Bey'in kaybı nedeniyle üzüntü ve başsağlığı dileklerini arz ederim, efendim" (*A.Bil*, s. 59).
- : Ziya Gökalp'ın eşi Vecihe Hanım'ın, Atatürk'ün gönderdiği başsağlığı telgrafına cevabı: "...Hayatını millete adayan ve bu sebeple onun kurtarıcısı olan zât-ı devletlerine dünyada en ziyade hürmet ve sevgi beslediğini bildiğim merhum eşimin elim kaybı karşısında büyük Türk milletinin ve onun kurtarıcısı Gazimizin gösterdiği üzüntü, bu matemli günlerimizde üzgün kalplerimize teselli veren en büyük kuvvet olmuştur" (*Z.G.S.S.*, s.630; *A. Bil*, s.59).
- : Ziya Gökalp'ın eşi Vecihe Hanım'ın, Lâtife Hanım'ın gönderdiği başsağlığı telgrafına cevabı: "Eşimin kaybı nedeniyle nihayetsiz acımıza iştirak ettiğinizi bildiren başsağlığı telgrafınız, bizi çok derinden duygulandırmış ve minnettar etmiştir. Teşekkürlerimi arz ederim, efendim" (*A. Bil.*, s.59-60).
- 30 Ekim 1924** : Atatürk'ün, milletvekili olan komutanlara telgrafı: "Bana olan itimat ve sevginize dayanarak gördüğüm ciddî lüzum üzerine derhal milletvekilliğinden istifa ettiğinizi telgrafla

Meclis Başkanlığı'na bildirmenizi teklif ederim. Önemli olan askerî görevinize kayıtsız şartsız kendinizi vermek, sebep olarak kayda değer. Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa Hazretleri aynı lüzuma dayanarak teklifim üzerine istifasını vermiştir" [Bu telgraf 3. Ordu Müfettişi Cevat (Çobanlı) 1. Kolordu Komutanı İzzettin (Çalışlar), 2. Kolordu Komutanı Ali Hikmet (Ayerdem) 3. Kolordu Komutanı Şükrü Naili (Gökberk) 5. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) ve 7. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşalara çekilmiştir. *N.II, s.857; T.D.T., s.130; K.K.S., s.156-157*].

- 31 Ekim 1924** : Atatürk'ün, Vakıf gazetesi muhabirine Cumhuriyet'in I. yıldönümü nedeniyle demeci: "...Türk milletinin tabiat ve âdetlerine en uygun olan idare, cumhuriyet idaresidir" (*A.S.D.III, s.74*).
- 1 Kasım 1924** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin II. devre II. toplantı yılını açış konuşması: "...Hiç şüphe etmemelidir ki, Anadolu ortasında süratle meydana getirilecek yeni ve bayındır bir Ankara, asırlarca ihmal edilen Türk vatani için başlı başına bir uygarlık merkezi, Türk Devleti için pek önemli bir dayanak olacaktır!" (*Z.C., Devre: II, cilt: 10, s.1; A.S.D.I, s.332*).
- 10 Kasım 1924** : Halk Partisi'nin, Cumhuriyet Halk Partisi adını alması (*A. ve T.C.T.K., s.425*).
- 12 Kasım 1924** : Atatürk'ün, Çankaya'da akşama doğru eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'yı kabulü (*Ha. 13.11.1924*).
- : Atatürk'ün, İstanbul Darülfünunu profesörlerinden Fuat (Köprülü), Ali Nihat (Tarlan) Bey'leri ve diğer bazı öğretim üyelerini kabulü (*Ha. 13.11.1924*).
- : Atatürk'ün, akşamüzeri Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'yı daha sonra rahatsız bulunan Sağlık Bakanı Refik (Saydam) Bey'i evlerinde ziyareti (*Ha. 13.11.1924*).
- 13 Kasım 1924** : Atatürk'ün, Milli Eğitim Bakanı Vasıf (Çınar) Bey'i Keçiören'deki evinde ziyareti (*Ha. 14.11.1924*).
- 17 Kasım 1924** : Atatürk'ün, Çankaya'da İran Elçisi Mirza Sadek Tababai'nin güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 18.11.1924*).

- : Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin kuruluşu [Başlıca kurucuları: Kâzım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Rauf (Orbay), Adnan (Adivar), Refet (Bele) vb. Partinin Genel Başkanlığını Kâzım Karabekir, Genel Sekreterliği'ni Ali Fuat (Cebesoy) üslenmiştir]. (*B.M.İ.*, s. 176; *K.K.S.*, s.205; *A.S.Ç.*, s.99-100; *A.B.*, s.246; *D. ve T.*, s.81; *T.D.T.*, s.131; *S.H.İI*, s. 111; *G.G.III*, s. 150; *T.S.P.*, 606-614; *T.S.D.II*, s.61; *K. Atatürk*, s. 156). (Terakkiperver Cumhuriyet Partisi, 3 Haziran 1925'te Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır).
- 20 Kasım 1924** : Atatürk'ün, Çankaya'da Avusturya Elçisi August'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 21.11.1924*).
- 21 Kasım 1924** : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi Grup İdare Heyeti'nin gizli toplantısında konuşması: "...Biz, büyük bir inkılâp yaptık. Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük. Birçok eski müesseseleri yıktık. Bunların binlerce taraftarı vardır. Fırsat beklediklerini unutmamak lâzım. En ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için, sert tedbirlere müracaat edilmiştir. Bize gelince, inkılâbı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacız" (*K.K.S.*, s. 164-166).
- : İsmet Paşa'nın Başbakanlık'tan istifası (*Z.C.*, *Devre: II, cilt: 10*, s.358; *A. ve T.C.T.K.*, s.425).
- 22 Kasım 1924** : Atatürk'ün, Başbakanlık'tan istifa eden İsmet Paşa'ya yazısı: "...Gerek sizin ve gerek başkanlığını yaptığınız Bakanlar Kurulu'nun vatan ve milletin kurtuluş ve mutluluğunu üstlenen hizmetlerinden dolayı teşekkürlerimi sunar ve zât-ı devletlerine sağlık ve esenlik temenni ederim" (*A.T.T.B.*, s.518).
- : Fethi (Okyar) Bey'in Başbakanlığa atanması ve kabine kuruluşu (2 Mart 1925'de istifa etmiştir). (*Z.C.*, *Devre: II, cilt: 10*, s.375; *A. ve T.C.T.K.*, s.425).
- 24 Kasım 1924** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber, İsmet (İnönü) ailesini ziyaret ederek -İnönü'nün kayınvaldesinin ölümü nedeniyle- başsağlığı dileklerini iletmeleri (*Ha. 25.1.1924*).
- 25 Kasım 1924** : Atatürk'ün, Le Matin gazetesi yazarı Madam Titaniya'ya Türkiye-Fransa ilişkileri ve hilâfetin kaldırılması hakkında demeci: "...Hilâfet, mazinin bir rüyası olup zamanımızda yeri yoktu!" (*A.S.D.V*, s. 106).

11 Aralık 1924 : Atatürk'ün, Times gazetesi İstanbul muhabirinin, siyasî partiler hakkında yazılı sorularına cevabı: "...Millî egemenlik esasına dayanan ve bilhassa cumhuriyet idaresine sahip bulunan memleketlerde siyasî partilerin mevcudiyeti tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde de, birbirini denetleyen partilerin doğacağına şüphe yoktur" (A.S.D.III, s.77).

-1925-

1 Ocak 1925 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber saat 17.00'de trenle Ankara'dan Konya'ya hareketi (Ha. 1.1.1925; T.İ.T.K.II, s.26).

3 Ocak 1925 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber trenle Konya'ya gelişi (Ha. 4.1.1925; A.Y.G., s.248).

: Atatürk'ün, Konya'da tuttuğu günlük notlardan: "...Memleket ve milletin kurtuluşu ve mutluluğu için çalışmaktan başka bir amacım yoktur. Bu, bir insan için kâfi bir sevinç ve haz temin eder. Ben ve benimle beraber olanlar, hedefimizin yüceliğine, yolumuzun doğruluğuna eminiz. Bunda asla şüphe ve tereddüdümüz yoktur" (A.S.D.V., s.209).

4 Ocak 1925 : Atatürk'ün, Konya'da ziyaret ve tetkiklerde bulunması (Ha. 5.1.1925).

: Atatürk'ün, Konya'da, Adana'nın kurtuluş gününe katılacak olan T.B.M.M. Heyeti'ni kabulü (Ha. 5.1.1925).

: Atatürk'ün, Konya'da tuttuğu günlük notlardan: "...Milleti idarede ilkemiz, milletin müşterek ve umumî görüş ve eğilimlerine uymaktır. Bu görüş ve eğilimlerin gerçek ve ciddi olabilmesi, milletin maddî ve manevî ihtiyaç kaynaklarından gelmesine bağlıdır" (A.S.D.V, s.210).

5 Ocak 1925 : Atatürk'ün, Konya'da Kolordu'yu, Vilâyet'i, Belediye'yi ve Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ni ziyareti (Ha. 5.1.1925).

: Atatürk'ün, Konya'da tuttuğu günlük notlardan: "...Biz keyfî hareket etmeyiz. Müstebit asla değiliz. Hayatımız, bütün faaliyetlerimiz memleket işlerinde keyfî ve müstebit hareket edenlere karşı mücadele ile geçmiştir. Bizim akıl, mantık ve zekâ ile hareket etmek belirgin özelliğimizdir. Bütün hayatımızı dolduran olaylar, bu gerçeğin kanıtıdır" (A.S.D.V, s.210).

- 6 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Konya'da bazı şehir ve kasaba heyetlerini kabulü, dertlerini dinlemesi, daha sonra Meram'a kadar bir gezinti yapması (*Ha. 7.1.1925*).
- 7 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Konya'da tuttuğu günlük notlardan: "...Ankara, Hükümet merkezidir ve ebediyen Hükümet merkezi kalacaktır!" (*A.S.D.V, s.212;A.İ.H.I, s.98*).
- 9 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Konya'da "Musul Tetkik Heyeti"ni kabulü ve görüşmesi (*Ha. 11.1.1925*).
- 11 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Birinci İnönü Zaferi'nin 4. yıldönümü nedeniyle Konya'da Alâeddin Tepesi'nde yapılan törende konuşması: "...Birinci İnönü Meydan Muharebesi, İnkılâp Tarihimizin çok önemli, çok verimli bir sayfasıdır. Bizden sonrakiler ve bütün cihan bu sayfayı mütalâa ve tetkik ettikçe Türk İnkılâbı'nı yapan bugünkü Türk ordusunu ve bu orduyu sine-sinden çıkararak bugünkü Türk topluluğunu elbette saygıyla anacak ve takdir edecektir!" (*A.S.D.II, s.205*).
- 13 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber sabah Konya'dan hareketle saat 14.00'te Adana'ya gelişi, Belediye'yi, Vilâyet Konağı'nı, Türkocağı ve Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ni ziyaretleri ve akşam trenle Dört Yol'a hareketi (*A.A.Se., s.26*).
- 17 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Dört Yol'dan Adana'ya dönüşü ve gece şerefine fener alayı düzenlenmesi (*A.A.Se., s.27*).
- : Atatürk'ün, akşam Konya Türkocağı salonunda, Adana'nın kurtuluş gününe ait bir müsamerayı izlemesi (*Ha. 9.1.1925*).
- 18 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Adana'da Memleket Hastanesi'ni, daha sonra Ziraat Mektebi'ni ziyaretleri ve kısa bir konuşması: "...Eğitime ayrılan zamanlarınızı boş geçirmemenizi iyi bir çiftçi, çağdaş gelişme ve ilerlemeyi kavrayan bir ziraatçı olmanızı, ziraat sahasında emin ve metin adımlarla yürümenizi tam bir ciddiyetle istiyorum!" (*A.A.Se., s.27-28; A.Y.G., s.17*).
- 19 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Adana'da Liseyi, Kız ve Erkek Öğretmen Okullarını ve Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ni ziyaretleri (*A.A.Se., s.28; A.Y.G., s.28*).

- 20 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber öğleden evvel Adana'dan Tarsus'a hareketi (*A.A.Se.*, s.28; *A.Y.G.*, s.17).
- : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Tarsus'tan Mersin'e gelişi (*İ.R.I.*, s. 108).
- : Atatürk'ün, Afgan Kralı Amanullah Han'a kardeşinin ölümü nedeniyle başsağlığı telgrafı (*Ha.* 21.1.1925).
- 25 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Mersin'de, çiftçilerin traktör ve diğer ziraat aletleriyle yaptığı geçit törenini izlemesi; öğleden sonra bir portakal bahçesinde çiftçiler tarafından verilen yemeği şereflelendirmesi (*Ha.* 27.1.1925).
- 27 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Mersin'den Silifke'ye gelişi (*A.S.*, s.57-58; *A.Y.G.*, s.280). (Lâtife Hanım, Mersin'de kalmıştır).
- 28 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Silifke'de Türkocağı'nı ve Sultanî Mektebi (Lise)'ni ziyareti ve okulun hatıra defterine yazdıkları: "Bu nur ocağında, geleceğin parlak güneşleri doğuş halindedir" (*AS.*, 73-75; *A.Y.G.*, s.280).
- : Atatürk'ün, Silifke'den Taşucu kasabasına gelişi ve geceyi burada geçişi (*AS.*, 75-78; *A.Y.G.*, s.280).
- 29 Ocak 1925** : Atatürk'ün, Taşucu'ndan Tekir köyüne gidişi (Atatürk burada çiftlik (Gazi Çiftliği) kurmak üzere bir miktar arazi satın almıştır. *A.Y.G.*, s.280).
- : Atatürk'ün, Tekir köyünden Mersin'e dönüşü (*A.Y.G.*, s.280).
- 2 Şubat 1925** : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Ankara'ya dönüşü (*Ha.* 3.2.1925; *A.Y.G.*, s.280; *T.İ.T.K.II*, s.28).
- 3 Şubat 1925** : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'yı makamında ziyareti, daha sonra Vekiller Heyeti'nin olağanüstü toplantısına iştirak etmesi (*Ha.* 4.2.1925).
- 5 Şubat 1925** : Atatürk'ün, Meclis'teki odasında öğleden sonra İstanbul Belediye Başkanı Emin (Erkul) Bey'i kabulü (*Ha.* 6.2.1925).
- 13 Şubat 1925** : Doğu'da Genç ilçesine bağlı Piran'da Şeyh Sait İsyanı'nın başlaması (Kesin olarak bastırılışı: 31 Mayıs 1925). (*Ş.S.İ.*, s. 25).
- 17 Şubat 1925** : Âşar'ın kaldırılmasına dair Kanun'un kabulü (*Z.C.*, *Devre: II*, cilt: 14, s.84; *T.IV*, s.277; *T.D.T.*, s.163; *B.M.İ.*, s.89; *G.G.III*, s.158).

- 21 Şubat 1925** : Atatürk'ün, Çankaya'da İsmet Paşa ile Şeyh Said İsyani'na karşı alınacak önlemler hakkında görüşmesi (*Ş.S.İ., s.40*).
- : Atatürk'ün başkanlığında, akşam Çankaya'da Cumhuriyet Halk Partisi Başkan Vekili İsmet Paşa, Başvekil Fethi Bey, Meclis Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa'nın katılmasıyla bir toplantı yapılarak Şeyh Said İsyani ve alınacak önlemlerin görüşülmesi (*Ş.S.İ., s.40*).
- : Atatürk'ün başkanlığında, gece Vekiller Heyeti toplantısı ve doğu illerinin bir kısmında "sıkıyönetim" ilânı (*Ş.S.İ., s.40-41*). (*Meclis tarafından onaylanması: 25.2.1925. Z.C., Devre: II, cilt: 14, s.306-309*).
- 24 Şubat 1925** : Atatürk'ün, yeni kurulan Türk Tayyare Cemiyeti'ne tebrik ve başarı telgrafı: "...Cemiyetinize hayırlı çalışmalarında yardımcı, benim için haz ve övünç sebebidir. Kurucularını tebrik eder, cemiyetin hedefine doğru sürat ve başarı ile ilerlemesini temenni ederim" (*A.T.T.B., s.519*).
- 28 Şubat 1925** : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'yı makamında ziyareti ve görüşmesi (*Ha. 1.3.1925*).
- 1 Mart 1925** : Atatürk'ün, Şeyh Said İsyani ve destekçilerine karşı Darülfünun adına lânet ve kınama hislerini bildiren İstanbul Darülfünun Emini İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey'e cevap telgrafı: "...Büyük milletimizin insan gücü dışında uzun ve ciddi mücadelesinin ve pek yüksek fedakârlıklarının mutlu sonucu olan inkılâp aleyhine ne şekil ve surette olursa olsun belirecek eğilim ve girişimlerin umumî nefret ve mukavemetle karşılanacağı tabî idi. Birkaç günden beri bunun en açık ve soylu işaretlerini görmekte övünüyoruz" (*A.T.T.B., s.519*).
- : Atatürk'ün, Şeyh Said isyanı'nı kınayan ve inkılâplara bağlılığını bildiren Trabzon halkına telgrafı: "...Muhterem halkımızın her taraftan yükselen hararetili lanet ve nefret hisleri karşısında gerici zihniyet girişimlerinin ebediyen eriyeyeceğine itimadım tamdır" (*B.T.T., s.20*).
- 2 Mart 1925** : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi Yürütme Kurulu toplantısında konuşması: "...Milletin elinden tutmaya lüzum vardır. İnkılâbı, başlayan tamamlayacaktır!" (*S.H.II, s.145*).

- : Fethi (Okyar) Bey'in, Başbakanlık'tan istifası (*Z.C., Devre: I, cilt: 15, s.127; A. ve T.C.T.K., s.431*).
- 3 Mart 1925** : İsmet (İnönü) Paşa'nın Başbakanlığa atanması ve kabine kuruşu (25 Ekim 1937'ye kadar bu görevde kalmıştır). (*Z.C., Devre:2, cilt: 15, s.127; A. ve T.C.T.K., s.431*).
- 4 Mart 1925** : Takrir-i Sükûn Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü (*Z.C., Devre:2, cilt: 15, s.166; A. ve T.C.T.K. s.431*).
- 5 Mart 1925** : Atatürk'ün, öğleden sonra Millî Savunma Bakanı Recep (Peker) Bey'i ziyareti, daha sonra onunla birlikte İçişleri Bakanı Cemil (Uybadin) Bey'i makamında ziyareti (*Ha. 6.3.1925*).
- 7 Mart 1925** : Atatürk'ün, Şeyh Sait İsyanı nedeniyle millete ve orduya bildirgesi: "...Vatanın her köşesinde, kamu huzurunu bozan olayın, yalnız oradaki vatandaşları değil, en uzak yerlerdeki vatandaşların rahatını, saadetini, çalışma hayatını, ekonomi ve üretimini etkilediği ve zarar verdiği açıktır. Yüksek memurların ve mazisi şan ve şerefle dolu olan Cumhuriyet ordusu mensuplarının vatanın iç ve dış bütünlüğü için fedakârlık ve vazife hislerini beklerim!" (*A.T.T.B., s.520-521; T.IV, s. 191; T.D.T., s. 136; G.G.III, s. 164; S.H.II, s. 152; Ş.S.I., s.60-615*).
- 8 Mart 1925** : Atatürk'ün, akşamüzeri, beraberinde Kemalettin Sami Paşa olduğu halde Ankara'da bazı ziyaretlerde bulunması (*Ha. 9.3.1925*).
- 12 Mart 1925** : Atatürk'ün, Çankaya'da İtalya Elçisi Montagna Giulio Cesare'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*D.B.Y., 1967, s. 1080; Ha. 13.3.1925*).
- 20 Mart 1925** : Atatürk'ün, Anadolu seyahatine çıkmak üzere bir "Halkı Aydınlatma Heyeti" oluşturan İstanbul Darülfünunu Öğrenci Birliği'nin telgrafına cevabı: "...Memleketin aydın gençliğinin, taassup ve gericiliğe karşı mücadelesindeki yüksek vazifesini idrak ile girişim sahasına geçmesi takdire değerdir!" (*A.S.D.V, s.154*).
- 22 Mart 1925** : Atatürk'ün, öğleden sonra Kabine toplantısına başkanlık edişi (*Ha. 23.3.1925*).

- 26 Mart 1925** : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığı'nı ziyareti ve -Başbakan İsmet Paşa, Millî Savunma Bakanı Recep (Peker) Bey'le beraber- Şeyh Sait İsyanı bölgesinden gelen raporları incelemesi (*Ha. 27.3.1925*).
- 14 Nisan 1925** : Atatürk'ün, Belçika Elçisi Baron Jean de Villenfagne'nin güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 15.4.1925*).
- 23 Nisan 1925** : Atatürk'ün, vatandaşlara bayram mesajı: "...Bugünlerde Cumhuriyet, şanlı ordusunun kahramanlığı ve bütün vatan evlâtlarının koruma ve yardımı ile büyük bir gericilik tehlikesini bastırmak ve isyan ve ihanetin başlarını Cumhuriyet mahkemelerinin adaletinin pençesine teslim etmiş olmakla bir defa daha parlak bir zafer kazanmıştır" (*A.T.T.B., s.521-522*).
- : Atatürk'ün, orduya bayram mesajı: "...Memleketi büyük bir gericilik ve gerileme tehlikesine karşı savunma yolunda yeniden büyük zafer kazanan komutanlarımızı, subaylarımızı ve askerlerimizi bu vesile ile selâmlarım" (*A.T.T.B., s.522*).
- 27 Nisan 1925** : Atatürk'ün, Türkocakları üyelerine söyledikleri: "Bu gibi sosyal ocaklar hep batı memleketlerinde yoğunlaşmıştır. Şimdi doğu, bu boşluğun cezasını çekmektedir. Türk Cumhuriyeti'nin inkılâbı, ocaklara dayanmaktadır" (*A.S.D.V, s.35*).
- 6 Mayıs 1925** : Atatürk'ün, Aydın Valisi Ziya Bey'i kabulü (*Ha. 6.5.1925*).
- 12 Mayıs 1925** : Atatürk'ün, akşam İstanbul Belediye Başkanı Emin (Erkul) Bey'i kabulü (*Ha. 14.5.1925*).
- 24 Mayıs 1925** : Atatürk'ün, ilk murassa nişanın kendisine verilışı nedeniyle Türk Tayyare Cemiyeti'ne teşekkür yazısı (*A. T. T.B., s.522-523*).
- 30 Mayıs 1925** : Atatürk'ün, Vakıf gazetesi başyazarı Asım (Us)'a ziraat hakkında demeci: "...Biz memleketimizde 20 milyon Türk'ü bugünkü iptidâî vasıtalarla çalışmaya bırakırsak bu devlet hiçbir zaman kurtulamaz. Memleketimizin en büyük servet kaynağı topraktır. Türkiye Cumhuriyeti, topraktan çıkan servetle yaşıyor" (*V. 9.6.1925*).

- 31 Mayıs 1925** : Atatürk'ün, -Şeyh Said İsyanı sebebiyle ilân edilen- kısmî seferberliğin kaldırılması nedeniyle millete bildirgesi: "...Türk vatanperverliğinin birinci işareti, vatan savunması daveti karşısında her işi bırakarak silâh altına koşmaktır. Cumhuriyet'i savunmuş olmanın verdiği haklı şeref ve gurur hisleriyle yuvalarına dönmeye başlayan evlâtlarımızı sevgi ve minnet ile tekrar selâmlarım!" (A.T.T.B., s.524; Ş.S.İ., s.73-75; T.IV, s.191).
- 7 Haziran 1925** : Ankara'da, Marmara Köşkü havuzunun, Atatürk'ün huzurlarında ilk defa su ile doldurulduğu (A.H.H., T. 28.6.1949).
- 16 Haziran 1925** : Atatürk'ün, Viyana'dan gelen heykeltıraş Heinrich Krippel'e, yapacağı heykel için 1,5 saat süre ile model olması (Ha. 17.6.1925).
- 19 Haziran 1925** : Atatürk'ün, akşam Çankaya'da, Prag Elçisi Vasıf (Çınar) Bey'i kabulü (Ha. 8.7.1925).
- 7 Temmuz 1925** : Atatürk'ün, akşamüzeri General Mougin'in veda ziyaretini kabulü (Ha. 8.7.1925).
- 15 Temmuz 1925** : Atatürk'ün, Erzurum Valisi Zühtü Bey'i kabulü ve Erzurumlulara iltifatı (Ha. 17.7.1925).
- 22 Temmuz 1925** : Atatürk'ün, Başyaver Rüşühi (Savaşçı) Bey'i yanına alarak trenle Yozgat yönünde hareketi, Lâtife Hanım'ın aynı gün İzmir'e hareketinden sonra geç vakit yine trenle Ankara'ya dönüşü (Atatürk'ün bu seyahatinden kimsenin haberi olmadığı için dönüşünde kendisini istasyonda, sadece -durumu bilen- İsmet Paşa, Salih Bozok ve Kılıç Ali karşılamışlardır. K.A.H.A., M. 7.12.1951).
- : Lâtife (Uşaklıgil) Hanım'ın -bir gün evvelki yakışsız bir davranışı nedeniyle- Atatürk'ün direktifiyle Yaver Muzaffer (Kılıç) Bey'in refakatinde öğleden sonra Ankara'dan İzmir'e gönderilişi, istasyonda İsmet (İnönü) tarafından uğurlanışı (Bugün Lâtife Hanım'a, Atatürk'ün direktifiyle -Siirt milletvekili Mahmut (Soydan) Bey tarafından- "Bir müddet İzmir'e gidip ayrı kalmalarının daha uygun olacağı" bildirilmiştir. K.A.H.A., M. 7.12.1951).
- 29 Temmuz 1925** : Lâtife Hanım'ın, İzmir'den Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "...Salih Bey, bundan üç yıl önce bana karşı babalık vazifesini yapacağını, babama vaat etmiştin. O şimdi Avrupa'da;

işlerine mâni olmamak için burada olduğumu haber bile vermedim. ..Öksüzüm, kimsem yok. Onun için ikinci babalık vazifesini üzerine alan ve sözünün eri olan Salih Bey'e yazıyorum. Git Paşa ile görüş. Ben kocamdan eminim. Çünkü değerbilirdir, yüksek ruhludur, insandır. Aramızdaki gerginliğe son vermesini, güzel bir mazinin vereceğini kuvvetle rica et. Ben kendisine yazdığım bir mektupla seni eşinle göndermesini rica ettim. Bir haftadır uykusuz, gıdasız, idama mahkûmum. Sebebi çocukluk; halbuki çocuklar bu ağır cezadan bağışlanmıştı" (H.A.Y., s.219-220).

5 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Lâtife (Uşaklıgil) Hanım'dan ayrılışı (İ.A., s.781, 806; D.C.İ.K.A., s. 13; A. V., s.63).

: Atatürk'ün, Hollanda Elçisi Baron van Rengers'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (Ha. 6.8.1925).

6 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Elçisi Argyropulos'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (A.S.D.V, s.35).

10 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Ankara istasyonu yakınındaki höyüklerde yapılan arkeolojik kazıları yerinde izlemesi ve ilgililerden bilgi alışı (Ha. 11.8.1925).

11 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Başbakanlığa Lâtife Hanım'la evliliklerinin 5.8.1925 tarihinde sona erdiğini bildiren yazısı (U.İ.Y., 1967, s.71; D.C.İ.K.A., s.13).

: Ankara'ya gelen Kastamonu Heyeti'nin, Atatürk tarafından kabulü ve heyetin kendisini Kastamonu'ya davet edişi (Ha. 13.8.1925; V. 12.8.1925).

12 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'dan ayrılışı hakkında hükûmet bildirisi: "Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Başbakanlığa yazdıkları 11 Ağustos 1925 tarihli tezkerelerinde, Uşakîzade Lâtife Hanımefendi Hazretleri ile evlilik bağına son vererek birbirlerinden ayrılmaya karar verdiklerini ve 5 Ağustos 1925 tarihinde boşanma vuku bulmuş olduğunu bildirmiştir. Durum malûm olmak üzere Vekiller Heyeti kararı ile resmen tebliğ olunur" (D.C.İ.K.A., s. 13-14).

- 15 Ağustos 1925 :** Atatürk'e, -Şeyh Sait İsyanı'yla ilgili olarak- tutuklu bulunan gazetecilerden Suphi Nuri (İleri), İsmail Müştak (Mayakon), Ahmet Emin (Yalman), Ahmet Şükrü (Esmer) imzalarıyla Adana'dan telgraf: "Biz, yüksek dehanızın kurduğu rejimin tabîi ve samimî adamları ve hizmetkârlarıyız. Gericilerin suikastını kolaylaştırma gibi bir zan altından kurtarılmamızı en derin saygılarımıza ekleyerek rica ederiz" (Gazeteciler ayrıca Diyarbakır'dan da aynı anlamda bir telgraf daha çekmişler, telgraflar Atatürk tarafından Doğu İstiklâl Mahkemesi'ne gönderilmiştir. *A.H.I., s.346-347*).
- 16 Ağustos 1925 :** Lâife Hanım'ın babası Uşakîzade Muammer Bey'in, İzmir'den, Atatürk'e mektubu: "Pek muhterem Paşa Hazretlerine. Kızım hakkındaki yüksek kararlarını, Trieste'den perşembe günü akşamı dönüşümde öğrendim. Millet ve memleketin Muhterem Reisi ve en büyük kurtarıcısı olan zât-ı devletlerini gittikçe artan hürmetlerle sevmiştik. Yine de sevmekte devam edeceğiz. Şereflendirici fırsatlar belirlediğinde temennilerimizin arasına arzına müsaade buyurulmuş olmasından doğan minnettarlığımı takdim eder ve yüksek teveccühlerinizi çok niyaz eylerim efendim" (*C.A., Dolap: 8, Kutu: 72-3*).
- 23 Ağustos 1925 :** Atatürk'ün, panama şapkasıyla sabah otomobille Ankara'dan Kastamonu'ya hareketi ve öğleyin Çankırı'ya gelişi (*D.B.Ç., s.43; Y.B.B.G., s.15-16*).
- : Atatürk'ün, öğle yemeğinden sonra Çankırı'dan hareketle akşam Kastamonu'ya gelişi ve halk tarafından coşkun şekilde karşılanması (*D.B.Ç., s.43; Y.B.B.G., s.15-16*). (*Atatürk'ün Ankara'dan hareketi ve Kastamonu'ya geliş tarihi, bazı kaynaklarda, yanlış olarak 24 Ağustos 1925 gösterilmiştir: A.Ş.D.K.İ.S., s.10-12; İ.A., s.783*).
- 24 Ağustos 1925 :** Atatürk'ün, üzerinde Mareşal üniforması olduğu halde Kastamonu Kışlası'nı ziyareti ve burada bir sözü: "Bir Türk dünyaya bedeldir!" (*A.Ş.D.K.İ.S., s.14*).
- : Atatürk'ün, Kastamonu Memleket Hastanesi'ni, Şehir Kıtıplığı'nı, Belediye'yi ziyareti ve Belediye salonunda konuşması: "Uygurluk öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona yabancı kalanları yakar, mahveder! İçinde bulunduğumuz uygurluk

ailesinde lâîk olduğumuz yeri bulacak, onu koruyacak ve yükselteceğiz. Rehaf, mutluluk ve insanlık bundadır” (A.S.D.II, s.206; A.Ş.D.K.İ.S., s.14-18).

25 Ağustos 1925 : Atatürk’ün, öğleye doğru Kastamonu’dan İnebolu’ya hareketi, Ecevit ve Küre’den geçerek İnebolu’ya gelişi (A.Ş.D.K.İ.S., s.19,22).

26 Ağustos 1925 : Atatürk’ün, İnebolu’da Mareşal üniformasıyla, yaya olarak, kaldıkları evden Belediye binasına gelişi, burada muhtelif heyetleri kabulü, daha sonra Hükümet binasında memurlarla görüşmesi (A.Ş.D.K.İ.S., s.27-33).

: Atatürk’ün, saat 18.00’de İnebolu çarşısında sivil elbise ve elinde panama şapkasıyla dolaşması (A.Ş.D.K.İ.S., s.34).

: Atatürk’ün, gece İnebolu’da denizcilerin ve kayıkçıların, kaldığı evin önünde millî gösteriler yapması üzerine, onlara hitabı: “...Ben şimdiye kadar millet ve memleket hayrına ne gibi hamleler, inkılâplar yapmış isem hep böyle halkımızla temas ederek, onların ilgi ve sevgilerinden, gösterdikleri samimiyetten kuvvet ve ilham alarak yaptım!” (A.S.D.V, s.36; A.Ş.D.K.İ.S., s.36-39).

27 Ağustos 1925 : Atatürk’ün, sivil elbise ve elinde panama şapkası ile İnebolu Türkocağı’na gelişi ve ünlü şapka nutkunu söylemesi: “...Bunu açık söylemek isterim! Bu serpuşun ismine şapka denir! Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi, frak gibi, işte şapkamız!” (A.Ş.D.K.İ.S., s.40-47; A.H.I, s.266).

28 Ağustos 1925 : Atatürk’ün, elinde panama şapkası ile sabah, İnebolu’dan Devrekâni’ye gelişi, öğle yemeğinden sonra tekrar Kastamonu’ya dönüşü (A.Ş.D.K.İ.S., s.51-52).

: Atatürk’ün, saat 15.00’te Kastamonu’dan Taşköprü’ye hareketi, burada Belediye ve Hükümet dairelerini ziyareti, tekrar Kastamonu’ya dönüşü (A.Ş.D.K.İ.S., s.53-54).

29 Ağustos 1925 : Atatürk’ün, Kastamonu Kışlası’nda öğleyin şerefine verilen ziyafette konuşması: “Milleti sevk ve idare edenlerin dayanağı ordu olmuştur. Diğer milletlerde ordu ile millet daima yekdiğeri ile karşı karşıyadır. Halbuki, bizde tamamiyle tersinedir. İkinci Meşrutiyeti kahraman subaylarımız ilân ettikleri gibi, bu inkılâpları da yine bunların fedakârlığına borç-

luyuz. Bundan sonraki yükselme ve ilerleme de sizin şuurlu kuvvetinizle olacaktır” (A.Ş.D.K.İ.S., s.54-55).

: Atatürk'ün, saat 14.00'te Kastamonu'dan Daday'a hareketi, Hükûmet ve Belediye'yi ziyaretleri ve Belediye'de Dadaylılara hitabı (A.Ş.D.K.İ.S., s.55-56).

30 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Kastamonu Türkocağı'nı ziyaretten sonra Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ne gelişi ve konuşması: “...Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz! En doğru ve en gerçek tarikat, uygarlık tarikatıdır!” (A.Ş.D.K.İ.S., s.56-62; A.S.D.II, s.213).

31 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Ankara'ya dönmek üzere Kastamonu'dan otomobille hareketi ve uğurlamaya gelen halka veda konuşması (A.Ş.D.K.İ.S., 65-67; A.S.D.II, s.218).

: Atatürk'ün, Kastamonu dönüşü Çankırı'ya gelişi, Hükûmet konağında heyetleri kabulü ve söyledikleri: “...Tekkeler mutlaka kapanmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti, her alanda uyarıda bulunacak kudrete sahiptir. Hiçbirimiz tekkelerin uyarmasına muhtaç değiliz. Biz uygarlıktan, bilim ve fenden kuvvet alıyoruz ve ona göre yürüyoruz, başka bir şey tanımıyoruz. Doğru yoldan ayrılmışların amacı, halkı kendinden geçmiş ve aptal yapmaktır. Halbuki halkımız aptal ve kendinden geçmiş olmamaya karar vermiştir. Bunlar basit bir durum gibi görünür; fakat önemi vardır. Biz cihan ailesi içinde uygarız. Her görüş açısından uygarlığın gereklerini uygulayacağız” (A.Ş.D.K.İ.S., s.67-68).

1 Eylül 1925 : Atatürk'ün, Kastamonu gezisinden Ankara'ya dönüşü, devlet büyükleri tarafından ellerinde şapka olduğu halde karşılanması ve karşılayıcıları şapkasıyla selâmlaması (A.Ş.D.K.İ.S., s.69).

2 Eylül 1925 : Atatürk'ün, Ankara'da toplanan Birinci Millî Türk Tıp Kongresi'nde görüşmeleri izlemesi (V. 3.9.1925).

: Atatürk'ün, öğleden sonra, Kabine toplantısına başkanlık edışı (Ha. 3.9.1925).

: Atatürk'ün, Çankaya'da “Birinci Millî Türk Tıp Kongresi” adına kendisini ziyaret eden heyeti kabulü (Ha. 4.9.1925; V. 4.9.1925).

- : Atatürk'ün, öğleden sonra Meclis'te Birinci Millî Türk Tıp Kongresi'ne katılan doktorları, ayrı ayrı tanışarak kabulü (*Ha. 4.9.1925*).
- 8 Eylül 1925** : Atatürk'ün, milletin yükselme ve ilerlemesi yolunda alınan kararları desteklediklerini bildiren İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Dekanı Hüsnü Hamit Bey'in telgrafına cevabı: "...Aydın gençliğimizin yenileşme ve ilerleme yolundaki millî harekete karşı gösterdiği ilgi ve duyarlığa teşekkürlerimi sunarım" (*A.T.T.B., s.525*).
- 13 Eylül 1925** : Doğu İstiklâl Mahkemesi'nde duruşmaları tamamlanmak üzere olan 10 gazetecinin, toplu olarak Atatürk'e telgrafı: "...Vicdanlarımızda hasıl olan uyanıklığı gelecekteki hareketlerimizde rehber edinerek yüksek amacımıza doğru, temiz alınla yürüyebilmek için itimadınızın feyzini bizlerden esirgememenize pek muhtacız. Mahkeme huzurunda meydana çıkan masumiyetimiz, ancak büyük kurtarıcının yüksek vicdanından duyacağımız af ve müsamaha müjdesiyedir ki bizim için kıymetli olur!" (Atatürk, bu başvuru bir telgrafla Doğu İstiklâl Mahkemesi'ne bildirmiştir: "...Bunu da nazar-ı insafa almak uygundur" (*A.H.I, s.348*).
- 15 Eylül 1925** : Açılış için hazırlıklarını yapmakta olan Ankara Hukuk Mektebi Öğretim Kurulu'nun, Atatürk'e "Öğretim Kurulu Fahrî Başkanlığı"nı vermesi (*A.A.H.M., s.59,60-70*).
- 20 Eylül 1925** : Atatürk'ün, Ankara Hukuk Mektebi Öğretim Kurulu Başkanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'e -15 Eylül 1925 tarihinde kendisine verilen- Öğretim Kurulu Fahrî Başkanlığı'nı memnuniyetle kabul ettiğini bildiren yazısı (*A.A.H.M., s. 70*).
- : Atatürk'ün, Ankara'dan trenle İzmit'e hareketi (*Ha. 21.9.1925*).
- 21 Eylül 1925** : Atatürk'ün, Ankara'dan trenle İzmit'e gelişi, Reşitpaşa vapuruna geçerek geceyi limanda vapurda geçişi (*A. ve D., s. 100*).
- 22 Eylül 1925** : Atatürk'ün, İzmit'ten Reşitpaşa vapuru ile Mudanya'ya gelişi ve -kendisini İstanbul'a davet eden- İstanbul Heyeti'ni kabulü ve söyledikleri: "...İstanbul'u ziyaret etmeyi çok isterim. Bu arzumun gerçekleşmesinde doğrusu bugüne kadar çok gecikmeler oldu. Bunun sebepleri kolaylıkla izah edilebilir, inşallah bu sebeplerin ortadan kalkmasıyla İstanbul ve

İstanbululları da ziyaret etmek bahtiyarlığına kavuşacağım” (A. ve D., s.104, 106; A.S.D.V., s.37).

- : Atatürk'ün, Reşitpaşa vapurunun hatıra defterine yazdıkları: “Gördüğümüz intizam ve mükemmeliyet, Seyrisefain (Denizbank) idaremizin yetenekli ellerde bulunduğuna şüphe bırakmamaktadır. Bu yazılarım teşekkürdür” (A. ve D., 105).
- : Atatürk'ün, Mudanya'dan Bursa'ya gelişi (A. ve D., s.107).
- 23 Eylül 1925** : Atatürk'ün, Bursa Türkocağında konuşması: “...Güzel bir serpuş olan şapkadan pek az bir zamanda dervişler, mürit ve hocalar da memnun kalacaklardır! Zeki insanlar, uygar olmayan bir kılık altında kişisel ve bilimsel kıymetlerini kaybetmektedir. Bu sebeple şerefli yerlerini korumak için uygar kılığa bürünmek lâzımdır” (A.S.D.V, s.37).
- 28 Eylül 1925** : Bursa'da binlerce kişinin, şapka inkılâbını benimsediklerini göstermek üzere Atatürk'ün kalmakta olduğu Cumhuriyet Kasrı'na gidişi ve Atatürk'ün konuşması: “...Hep beraber izlediğimiz yol doğrudur. Bu yol bizi mutluluğa erdirtirecektir!” (M.M.B., s.165-166; A.S.D.II, s.218).
- 29 Eylül 1925** : Atatürk'ün, Bursa'dan Mudanya'ya gidişi (V. 30.9.1925).
- : Atatürk'ün, Mudanya'da Cumhuriyet Halk Partisi'ni ziyareti ve Parti'nin hatıra defterine yazdıkları: “Muhterem Mudanyalıların geçen seçimde gösterdikleri vefayı ve programımıza şuurlu bağlılığını ispat eden hareketlerini teşekkür ve takdirde kaydetmeyi vazife sayıyorum” (V. 30.9.1925).
- 30 Eylül 1925** : Atatürk'ün, Mudanya'dan Bursa'ya dönüşü (V. 1.10.1925).
- 1 Ekim 1925** : Atatürk'ün, Bursa Dokuma Fabrikası'nın temel atma töreninde konuşması: “..Bursa başlı başına bir sanat memleketi olmaya pek kabiliyetlidir. Onun için çok temenni ederim, Bursa'da her şeye ait fabrikalar çoğalsın, hiç olmazsa türbelerinin adedine yaklaşınsın” (A.S.D.II, s.220).
- 2 Ekim 1925** : Atatürk'ün, Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda verilen müsamereyi izlemesi (V. 3.10.1925).
- 3 Ekim 1925** : Atatürk'ün, İstanbul'dan gelen Türk lokantacıları tarafından Bursa Belediyesi'nde şerefine verilen ziyafette konuşması: “...Memleketimizde bu tür sanatkârlar ihtiyaç ile orantılı tarz ve miktarda yetiştirilmemiştir” (A.S.D.II., s.220).

- 4 Ekim 1925** : Atatürk'ün, Bursa'dan Gemlik'e gelişi, bir süre kaldıktan sonra akşamüzeri tekrar Bursa'ya dönüşü (A.Y.G., s.97; V. 7.10.1925).
- 7 Ekim 1925** : Atatürk'ün, Bursa'da çeşitli heyetleri kabulü (V. 8.10.1925).
- 8 Ekim 1925** : Atatürk'ün, Bursa'dan Balıkesir'e hareketi (Ha. 9.10.1925; A.Y.G., s.97).
- : Atatürk'ün, Balıkesir'e gelişi ve Belediye önünde konuşması: "...Türk milletini kendi nefsinin bile anlamaktan men eden seller, setler imha edilmiştir, yıkılmıştır. Ve mütemadiyen imha edilecektir, yıkılacaktır!" (A.S.D.II, s.222; A.Y.G., s.67).
- 9 Ekim 1925** : Atatürk'ün, Balıkesir'de heyetleri kabulü, şehirde tetkik ve ziyaretleri (A.Y.G., s.67).
- 10 Ekim 1925** : Atatürk'ün, sabah Balıkesir Türkocağı'nı ziyareti ve ocağın hatıra defterine yazdıkları: "...Millete yüzyılın uygarlığının bugünkü ve yarınki gereklerini iyi aşılama Balıkesir Türkocağı'nın verimli bir kaynak, başarılı bir kurum olmasını temenni ederim" (V. 10.10.1925).
- : Atatürk'ün, Balıkesir'den Akhisar'a gelişi ve Türkocağı'nda konuşması: "...Şapka giyelim mi, giymeyelim mi gibi sözler mânâsızdır. Şapka da giyeceğiz, batının her türlü uygarlık eserlerini de alacağız. Efendiler, uygar olmayan insanlar uygar olanların ayakları altında kalmaya mahkûmdurlar!" (A.S.D.II, s.223).
- : Atatürk'ün, Akhisar Belediyesi'ni ziyareti ve belediyenin hatıra defterine yazdıkları: "...Memleket güzeldir, halk temiz, sağlıklı ve aydındır. Sevgi bağlılığı, bu aydın çevrenin havasında ne kadar derin bir kaynaşma ile saklıdır" (V. 15.10.1925).
- : Atatürk'ün, Akhisar'dan Manisa'ya gelişi ve Belediye balkonundan halka söylevi: "...Felâketler insanları, akılları başında olan milletleri daima kararlı hamlelere sevk eder!" (A.S.D.II, s.224; A.Y.G., s.268).
- 11 Ekim 1925** : Atatürk'ün, Manisa'dan İzmir'e gelişi ve Belediye binası balkonundan halka söylevi: "...Arkadaşlar! Birbirimize daima gerçeği söyleyeceğiz! Felâket ve saadet getirsin, iyi ve

fena olsun, daima gerçekten ayrılmayacağız!” (A.S.D.II, s.227;A.Y.G., s.269).

12 Ekim 1925 : Atatürk'ün, sabahleyin Kemalpaşa yakınlarında yapılmakta olan sonbahar ordu manevraları alanına gelişi, manevraları izlemesi, daha sonra Kemalpaşa'ya dönerek Askerlik Dairesi'nde bir süre dinlenişi, Türkocağı'nı ziyareti (Ha. 14.10.1925).

: Atatürk'ün, Kemalpaşa Türkocağı'nda konuşması: “...Arka daşlar, bütün hayatımda sevinçle geçirdiğim bir gece vardır. O gece, ordumuzun İzmir'e girdiği günün burada geçirdiğim gecesidir. O vakit buradan geçerken bu muhterem halkın gördüğü zulüm ve tecavüze rağmen resmimi koyunlarından çıkararak beni tanıdıklarını ve otomobilime atılarak kucakladıklarını unutmam. Bugün o hatırayı yaşıyorum, bahtiyarım!” (A.S.D.II, s.228).

: Atatürk'ün, öğleden sonra Bornova'yı ziyareti, akşam İzmir'e dönüşü (Ha. 14.10.1925).

13 Ekim 1925 : Atatürk'ün, İzmir Kız Lisesi'ni ziyareti ve okulun hatıra defterine yazdıkları: “Müdür hanım ve bey öğretmenlerin ciddi, isabetli çalışmasının eserleri kolaylıkla ve takdirle görülmektedir” (V. 14.10.1925).

: Atatürk'ün, saat 17.00'de İzmir Türkocağı'nı ziyareti, burada bazı heyetleri kabulü, daha sonra Musiki Yurdu gençlerinin verdiği konseri izlemesi (Ha. 15.10.1925).

: Atatürk'ün, Karşıyaka'da annesi Zübeyde Hanım'ın kabrini ziyareti ve çelenk koyuşu (Ha. 15.10.1925).

: Atatürk'ün, Karşıyaka Spor Kulübü'nü ziyareti ve kulübün hatıra defterine yazdıkları: “Karşıyaka Spor Kulübü'nde karşı karşıya bulunduğum gençlik iftihara çok değerlidir. Bu gençlik karşısında geleceğin kuvveti, ne kadar belirgin görünmektedir” (Ha. 15.10.1925; V. 15.10.1925; B.T.S.T.A., s.70).

: Atatürk'ün, İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığı tarafından şerefine verilen ziyafette konuşması: “...Kahraman Türk ordularının kazandıkları büyük zaferlerde şahsıma düşmüş olan vazifeleri yapabilmişsem çok bahtiyarım. Yalnız bu

noktada bir gerçeği izah için arz edeyim ki, benim, ordularımızı sevk ve yönelttiğim hedefler, esasen ordularımın her erinin, bütün subaylarının ve komutanlarının görüşlerinin, vicdanlarının, kararlarının, ülkülerinin yöneldiği hedefler idi!" (A.S.D.II, s.228).

- 14 Ekim 1925** : Atatürk'ün, İzmir Belediyesi tarafından şerefine verilen ziyafette konuşması: "...Türk, esaret kabul etmeyen bir millettir. Türk milleti esir olmamıştır!" (A.S.D.II, s.229).
- : Atatürk'ün, İzmir'de Altay Spor Kulübü'nü ziyareti ve kulübün hatıra defterine yazdıkları: "Altay Spor Kulübü'nde tanıdığım gençlik iftihara değerlidir. Bu gençlik karşısında geleceğin kuvveti ve saadeti ne belirgin görülmektedir!" (B.T.S.T.A., S.70).
- : Atatürk'ün, İzmir Erkek Öğretmen Okulu'nda İzmir öğretmenleri tarafından şerefine verilen çayda konuşması: "...Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir!" (A.S.D.II, s.232). (Bu çayda, genç bir öğretmen olan Afet (İnan) Hanım, öğretmen arkadaşları adına yazdığı bir söylevle Atatürk'ün takdirini toplamış, o günden itibaren Atatürk'ün yüksek himayelerine kavuşarak manevî kızı sıfatıyla yanında bulunmuştur. A.İ.B.K., s. 711-713).
- : Atatürk'ün, İzmir Bölge Sanat Okulu'nu ziyareti ve okulun hatıra defterine yazdıkları: "Bu defaki ziyaretimde daha çok memnun oldum. Her yıl biraz daha ilerleme var; daha çok lâzım!" (A.H.D.Y., s.11).
- : Atatürk'ün, İzmir Kız Öğretmen Okulu'nu ziyareti ve öğrencilerle konuşması: "Cumhuriyet ahlâkî fazilete dayanan bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir! Sultanlık korku ve tehdide dayalı bir idaredir. Cumhuriyet idaresi faziletli ve namuslu insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya, tehdide dayalı olduğu için korkak, zelil, sefil, rezil insanlar yetiştirir. Aradaki fark bunlardan ibarettir" (A.S.D.II, s.231).
- : Atatürk'ün, İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda zeybek dansını izledikten sonra söyledikleri: "...Zeybek dansı her sosyal salonda kadınla beraber oynanabilir ve oynanmalıdır" (A.S.D.V, s.38).

- : Atatürk'ün, Kız Öğretmen Okulu'nun hatıra defterine yazdıkları: "İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda geçirdiğim gecenin saatleri halde değil, gelecekte bütün milletin yaşayacağı hayattan örnek oldu" (*Ha. 15.10.1925*).
- 15 Ekim 1925** : Atatürk'ün, İzmir Ziraat Okulu'nu ziyareti ve okulun hatıra defterine yazdıkları: "İzmir Ziraat Mektebi yetenekli ellerde verimli eserini göstermiştir. Ziyaretimden memnunum" (*V. 16.10.1925*).
- : İzmir Belediyesi'nin, "Naim Palas" binasını Hazine'den satın alarak Atatürk'e hediye edişi (*V. 16.10.1925*). (*Bu tarih A.i. ve A.M., s.21'de 13 Ekim 1926 olarak gösterilmiştir*).
- 16 Ekim 1925** : Atatürk'ün, trenle İzmir'den Konya'ya hareketi (*V. 16.10.1925; A.Y.G., s. 195*).
- : Atatürk'ün, saat 17.00'de İzmir'den Uşak'a gelişi, Belediye'yi, Şefkat Yurdu'nu ziyareti, gece hareketi (*A.Y.G., s.349-350*).
- 17 Ekim 1925** : Atatürk'ün, saat 11 .00'de trenle Konya'ya gelişi, karşılanması, panama şapkasıyla halkı selâmlaması ve kalacağı köşke gidişi (*A.Y.G., s.249*).
- 18 Ekim 1925** : Atatürk'ün, Konya'da Vilâyeti, Belediye'yi, Türkocağı'nı ve Öğretmenler Birliği'ni ziyareti (*A.Y.G., s.249*).
- : Atatürk'ün, Konya Belediyesi'ni ziyaretinde konuşması: "...Konya'da bayındırlığa ve uygarlığa sarf olunan çalışmanın verimli sonuçları meydandadır. Özellikle aziz Konya halkının, en son onurlandığım tarihten bugüne kadar duygularında, görüşlerinde, yenilik ve ilerleme yolunda yürüme kararında ne derece yüksek fark gördüğümü takdirlerle ifade ederim" (*A.S.D.II, 233*).
- : Atatürk'ün, Konya Türkocağı'nı ziyareti'nde konuşması: "...Verimli ve parlak alınlarınızda çok büyük ümitler görmekten duyduğum zevk ve mutluluk büyüktür!" (*A.S.D.V., s. 38*).
- : Atatürk'ün, Konya Öğretmenler Birliği'ni ziyaretinde konuşması: "...Her türlü başarı sırrının, her tür kuvvetin, kudretin gerçek kaynağının, milletin kendisi olduğuna inancımız tamdır!" (*A.S.D.II, s.234*).

- 19 Ekim 1925** : Atatürk'ün, Konya Öğretmenler Birliği müsamesesinde konuşması: "...Zaman, bütün gerçekleri en geri olanlara dahi anlatacaktır. Milletimizi vehimlerden nefsinin kurtarmaya gücü yetecek hale getirmeye çok çalışalım!" (A.S.D.II, s.235).
- 20 Ekim 1925** : Atatürk'ün, akşam saat 20.00'de trenle Konya'dan Afyon'a hareketi (A.Y.G., s.249).
- 21 Ekim 1925** : Atatürk'ün, trenle Konya'dan Afyon'a gelişi ve Belediye Dairesi'nde şerefine verilen ziyafette konuşması: "...Ben vazifemin bitmediğini, yüklediğim sorumluluğun da yüksek ve çetin olduğunu idrak ediyorum. Arkadaşlar! Bu vazife bitmeyecektir, ben toprak olduktan sonra da devam edecektir. Ben ise, sevine sevine bütün varlığımı bu kutsal vazifeme hasredeceğim ve onun yüksek sorumluluğunu yüklenmekle mesut olacağım. Vazifeye başarı ile devam edeceğim. Çünkü büyük milletimizin kalp ve vicdanında, bana karşı sarsılmaz bir güven ve itimat taşımakta olduğunu görüyorum. Bu benim için büyük kuvvettir, büyük yetkidir!" (A.S.D.II, s.235; D.C.İ.K.A., s.52).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra trenle Afyon'dan Ankara'ya hareketi (A.Y.G., s.36).
- 22 Ekim 1925** : Atatürk'ün, trenle Ankara'ya dönüşü (O.Y.S., s.392).
- 28 Ekim 1925** : Türkiye Cumhuriyeti adına basılan ilk 5 liralık altının, Maliye Bakanı Abdülhalik (Renda) Bey tarafından Atatürk'e takdimi (Ha. 29.10.1925).
- 1 Kasım 1925** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin II. dönem III. toplanma yılını açış konuşması: "...Cumhuriyet devrinin kendi zihniyet ve ahlâkiyle donanmış basınını yine ancak Cumhuriyet'in kendisi yetiştirir" (Z.C., Devre: II, Cilt: 19, s.7; A.S.D.I., s.337).
- 3 Kasım 1925** : Atatürk'ün, Çankaya'da İtalya Elçisi Orisini Baroni'nin güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (A.S.D.V, s.39).
- 5 Kasım 1925** : Atatürk'ün, Ankara Hukuk Mektebini'nin açılış töreninde konuşması: "...Bugün tanık olduğumuz olay, yüksek memur ve uzman bilginler yetiştirmek girişiminden daha büyük

bir öneme sahiptir. Yıllardan beri devam eden Türk İnkılâbı, varlığını ve zihniyetini, toplum yaşamının temeli olan yeni hukuk esaslarında belirlemek ve gerçekleştirmek çaresine girişmiştir. Cumhuriyet'in pekiştiricisi olacak bu büyük kurumun açılışında hissettiğim mutluluğu, hiçbir girişimde duymadım ve bunu gösterme ve ifade etmekle memnunum" (A.A.H.M., s.73-79; O.Y.K., s.10; T.IV., s.218; A.S.D.II, s.236-240). (Mektebin adı 1927 yılında "Ankara Hukuk Fakültesi"ne çevrilmiştir. A.A.H.M., s.161).

- 9 Kasım 1925** : Atatürk'ün, Çankaya'da şair Abdülhak Hâmit(Tarhan) Bey'i kabulü (Ha. 11.11.1925).
- 14 Kasım 1925** : Atatürk'ün Mütareke'de Şişli'de oturduğu evin cephesine merasimle bir plâka konulması (Ha. 16.11.1925; A.E.A.M., s.29).
- 17 Kasım 1925** : Atatürk'ün, Türk Antropoloji Dergisi'nin ilk sayısının gönderilişi nedeniyle Dr. Nurettin Ali (Berkol) Bey'e teşekkür mektubu: "Türk'ü ve Türk toplumunu tetkik amacını güden kuruma kıymetli çalışmalarında başarılar temenni ederim" (T.A.E.T., s.3).
- 22 Kasım 1925** : Atatürk'ün, Tekirdağ Heyeti'ni kabulü (Ha. 23.11.1925).
: Atatürk'ün, İzmir Cumhuriyet Halk Partisi Heyeti'ni kabulü (Ha. 23.11.1925).
- 25 Kasım 1925** : Şapka giyilmesi hakkında Kanun'un kabulü (Z.C., Devre: II, cilt: 19, s.247; T.D.T., s.168; B.M.İ., s.49).
: Atatürk'ün, akşam, Çankaya'da yapılan Kabine toplantısına başkanlık edişi (Ha. 27.11.1925).
- 26 Kasım 1925** : Atatürk'ün, akşam Başbakanlığa giderek İsmet (İnönü) Paşa'yla bir süre görüşmesi (Görüşme esnasında İçişleri Bakanı Cemil (Uybadin) Bey de bulunmuştur). (Ha. 28.11.1925).
- 30 Kasım 1925** : Tekke ve zaviyeler ile türbelerin kapatılmasına ve türbedarlıklar ile birtakım unvanların kaldırılmasına dair Kanun'un kabulü (Z.C., Devre: II, cilt: 19, s.312; B.M.İ., s.48; T.D.T., s.141).
- 26 Aralık 1925** : Milletlerarası saat ve milletlerarası takvim hakkındaki Kanunlar'ın kabulü (Z.C., Devre: II, cilt: 20, s.115, 333; A.H.H.B., s.332; B.M.İ., s.49; T.IV., s.355).

28 Aralık 1925 : Atatürk'ün, Yüksek Askerî Şûra'nın açılışı nedeniyle konuşması: "...Şûra'yı oluşturan muhterem üyelerin bilhassa muharebe meydanlarında kazanılmış yüksek tecrübe ve bilgilerinin, istenilen çalışma ve vazifelerin vatanın ihtiyacına en iyi cevap verecek neticelerle taçlanacağını temin edeceğine şüphem yoktur!" (A.S.D.V., s.41).

-1926-

- 3 Ocak 1926** : Atatürk'ün, Türk Tayyare Cemiyeti Genel Merkezi'ni ziyareti ve ilgililerden bilgi almasını takiben çalışmalar hakkında takdirlerini bildirmesi (Ha. 5.1.1926).
- 12 Ocak 1926** : Atatürk'ün, Kahire Elçisi Muhittin (Akyüz) Paşa'yı kabulü (Ha. 14.1.1926).
- 26 Ocak 1926** : Atatürk'ün, Almanya Cumhurbaşkanlığına seçilen Hindenburg'a tebrik mektubu (A.M.D.P.II, s.118).
- 1 Şubat 1926** : Atatürk'ün, akşam Ankara-Eskişehir yolunda ilk istasyon olan Gazi istasyonunun açılış töreninde bulunması (Ha. 2.2.1926).
- 7 Şubat 1926** : Atatürk'ün, Kahire Elçisi Muhittin (Akyüz) Paşa'yı kabulü (Ha. 8.2.1926).
- 11 Şubat 1926** : Atatürk'ün, Hâkimiyet-i Milliye gazetesine imzalı resmini armağan edişi (Gazetenin 29.10.1926 günkü sayısında yayımlanmıştır. Ha. 29.10.1926).
- 16 Şubat 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri Henri de Jouvenel'i kabulü (Ha. 17.2.1926; A.G.M.K., s. 16).
- : Atatürk'ün, Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin yeni binasının açılış töreninde bulunması (A.G.M.K., s.16).
- 17 Şubat 1926** : Türk Medenî Kanunu'nun kabulü (Z.C., Devre: II, cilt: 22, s.334; İ.A., s.776; B.M.İ., s.49).
- 18 Şubat 1926** : Erzurum Belediye Başkanı Nafiz (Dumlu) Bey'in, Atatürk'ü ziyareti ve Erzurumlular tarafından satın alınarak Atatürk'e hediye edilen Erzurum'a ilk gelişlerinde kaldıkları evin anahtarlarını kendisine teslimi (Ha. 19.2.1926).
- : Atatürk'ün, gece, Ankara Kulübü'nde düzenlenen -elçilerin de katıldığı- baloyu şerefliendirmesi (Ha. 20.2.1926).

- 22 Şubat 1926** : Atatürk'ün, akşam Fransız Büyükelçisi Albert Sarraut tarafından Fransız Elçiliği'nde şerefine verilen çay ziyafetinde bulunması (*Ha. 23.2.1926*).
- : Atatürk'ün, Erzurum Belediye Başkanı Nafiz ve Erzurum Meclis-i Umumî üyesi Tefik Bey'leri Ankara'da kabulü ve ziyaretçilerin Erzurum'un Türk İnkılâbı'na bağlılığını belirtmeleri (*İ.Ma.İI, s.321*).
- 24 Şubat 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da Afganistan Elçisi Gulam Ceylâni Han'ın güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*A.S.D.V, s.41*).
- 27 Şubat 1926** : Atatürk'ün, öğleyin, Ankara istasyonuna gelerek, Mersin'e giden İsmet Paşa'yı uğurlaması (*Ha. 28.2.1926*).
- 1 Mart 1926** : Atatürk'ün, Ankara'da açılan Devlet Resim Sergisi'ni ziyareti (*V. 2.3.1926*) ve serginin açılışı nedeniyle düzenlenen çayda bulunması (*A.G.M.K., s.17*).
- 8 Mart 1926** : Atatürk'ün, Ankara'da Türkiye İş Bankası'nın, şerefine düzenlediği çayda bulunması (*V. 9.2.1926*).
- 13 Mart 1926** : Atatürk'ün, Falih Rifkî (Atay) ve Mahmut (Soydan) Bey'lere anlattığı hayatına dair hatıraların kısaltılmış şeklinin Milliyet gazetesinde yayımlanması: "...Büyüklük odur ki, hiç kimseye iltifat etmeyeceksin, hiç kimseyi aldatmayacaksın, memleket için gerçek ülkü neyse onu görecek, o hedefe yürüyeceksin! Herkes senin aleyhinde bulunacaktır, herkes seni yolundan çevirmeye çalışacaktır. İşte sen bunda mukavemeti yok eden olacaksın. Kendini büyük değil, küçük, zayıf, vasıtasız, hiç telâkki ederek, kimseden yardım gelmeyeceğine inanarak bu engelleri aşacaksın. Ondan sonra sana büyüksün derlerse, bunu diyenlere de güleceksin!" (*A.S.D.V, s.108-114*).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Arnavutluk Elçisi Rauf Bey'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*A.S.D.V, s.42*).
- 14 Mart 1926** : Atatürk'ün, Falih Rifkî (Atay) ve Mahmut (Soydan) Bey'lere anlattığı hayatına ait hatıraların ilk tefrikasının Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanması: "Ben harbin müttefiklerimiz için iyi netice vereceğine inanmıyordum. Fakat

olupbittiden sonra bulunduğum cephelerde harbi başarıya ulaştırmaya çalıştım. Başka cephelerde ise sanki aksine müsabaka vardı" (*Ha. 14.3.1926; A.H., s.10*).

- 20 Mart 1926** : Başbakan İsmet Paşa'nın, İzmir'den Atatürk'e telgrafı: "Güney sahillerinde pek istifadeli bir seyahatten sonra İzmir'e geldim. ..Her yerde halkımızın Cumhuriyet'e bağlılık ve Cumhurbaşkanlarına sevgi ve saygı hislerinin taşkın ve pek derin derecede bulunduğunu sonsuz sevinç ve iftiharla arz ederim" (*Ha. 21.3.1926*).
- : Atatürk'ün, İsmet Paşa'nın 20 Mart 1926 tarihli telgrafına cevabı: "Seyahatiniz esnasında, vatandaşlarımızın Cumhuriyet ve naçiz şahsım hakkındaki tezahürlerinden pek duygulandım" (*Ha. 21.3.1926*).
- 22 Mart 1926** : Atatürk'ün, Zonguldak Heyeti'ni kabulü (*Ha. 23.3.1926*).
- 24 Mart 1926** : Atatürk'ün, yeni Polonya Elçisi Bader'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 25.3.1926*).
- 28 Mart 1926** : Atatürk'ün, Giresun Heyeti'ni kabulü (*Ha. 29.3.1926*).
- 5 Nisan 1926** : Atatürk'ün, Diyarbakır Belediye Meclisi'nin kendisini fahri hemşehriliğe seçişi nedeniyle teşekkür telgrafı (*A.Y.G., s.124;A.D., s.41;A. ve Di., s.97-98*).
- 11 Nisan 1926** : Atatürk'ün, yeni Danimarka Elçisi Andreas Oldenburg'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 12.4.1926*).
- 20 Nisan 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da Bursa Heyeti'ni kabulü (*Ha. 21.4.1926*).
- 22 Nisan 1926** : Borçlar Kanunu'nun kabulü (*Z.C. Devre: II, cilt: 25, s.492; T.T.O.M.A.R., s.7*).
- 26 Nisan 1926** : Atatürk'ün, Ankara'da Türkocakları delegelerine demeci: "Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz; Cumhuriyetimizin dayanağı Türk topluluğudur" (*A.S.D.V, s. 114*).
- 3 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da Sivas Heyeti'ni kabulü (*Ha. 4.5.1926*).
- 5 Mayıs 1926** : Gazi Orman Çiftliğinin 1. kuruluş yıldönümünün kutlanması, bu nedenle yüzlerce davetlinin çiftliği ziyareti (*Ha. 4.5.1926*).

- 7 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da Burdur Heyeti'ni kabulü (*Ha. 8.5.1926*).
- : Atatürk'ün, Ankara'dan trenle Konya'ya hareketi (*A.B., s.139; T.IV, s. 193; A.A.Se., s.30*).
- 8 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Ankara'dan trenle Konya'ya gelişi, buradan Tarsus'a hareketi (*A.A.Se., s.30*).
- 9 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Konya'dan Tarsus'a gelişi (*A.A.Se., s.31*).
- 10 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Tarsus'tan hareketle saat 22.00'de Mersin'e gelişi (*l.R., s. 108*).
- 11 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Mersin'den Ertuğrul yatı ile Silifke'ye hareketi (*l.R., s. 108*).
- 12 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Silifke'ye gelişi (*AS., s.88*).
- 13 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Tekir köyüne giderek kurmaya çalıştığı çiftlikte incelemeler yapması (*A.Y.G., s.280*).
- 14 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Silifke'den saat 9.00'da Mersin'e gelişi, Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ni, Belediye'yi, Vilâyet'i ve Tür-kocağı'nı ziyareti (*Ha. 18.5.1926*).
- 16 Mayıs 1926** : Atatürk'ün Mersin'den Adana'ya gelişi, Vilâyet'i, Belediye'yi, Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ni, Türkoçağı'nı ziyareti ve akşamüzeri Adana'dan Dört Yol'a hareketi (*A.A Se., s.31*).
- 18 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, akşamüzeri Konya'ya gelişi ve geceyi burada geçişi (*A.Y.G., s.249*).
- 20 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Konya'dan trenle saat 10.00'da Bozüyük'e gelişi, Bozüyük Kereste Fabrikası'nı ziyareti ve konuşması: "...Cumhuriyet hükûmetinin, namuslu, vatansever, cumhuriyetçi iş adamlarına daima yardımcı olacağına şüphe edilmemelidir!" (*A.Y.G., s.74; A.S.D.II, s.241*).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra Bozüyük'ten otomobille Bilecik'e gelişi, akşama doğru Bursa'ya hareketi (*A.Y.G., s.75*).
- : Atatürk'ün, akşam Bursa'ya gelişi (*A.H.I, 366, A.Y.G., s.97*). (Atatürk'ün, Sabiha Gökçen'i tanınması, 13 Haziran'a kadar kaldığı bu Bursa seyahatinde gerçekleşmiştir. O zamanlar 12-13 yaşlarında olan Sabiha Hanım, Atatürk'ün

kaldığı -kendi evlerine komşu- köşke gelerek Atatürk'ün eli- ni öpmüş, okuma isteğinde olduğunu söylemiştir. Küçük Sabiha, konuşması ve isteğiyle Atatürk'ün takdirini kazan- mış; o günden itibaren Atatürk'ün yüksek himayelerine ka- vuşarak manevî kızı sıfatıyla yanında bulunmuştur. *A.İ.B.Ö., s.15-19).*

- 22 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Bursa'da Belediye'yi, Vilâyet'i ziyareti (*Ha. 24.5.1926*).
- 23 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Bursa'da 11. Tümen Karargâhı'nı, daha sonra Osman Gazi Türbesi'ni ziyareti ve türbenin bahçesinde bir süre istirahat edişi (*Ha. 25.5.1926; A.Y.G., s.98*).
- 25 Mayıs 1916** : Atatürk'ün, Bursa'da Balıkesir ve İnegöl'den gelen heyetle- ri kabulü (*Ha. 27.5.1926; V. 26.5.1926*).
- 26 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Bursa Türkocağı'nı ziyareti ve Ocaklılarla soh- beti (*V. 27.5.1926; Ha. 28.5.1926*).
- 29 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Bursa'da Dar-ül-elhân tarafından verilen konseri izlemesi (*V. 30.5.1926*).
- : Türk Ticaret Kanunu'nun kabulü (*Z.C., Devre: II, cilt: 25, s.695; B.M.İ., s.51*).
- 31 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, Bursa'da İstanbul şehri temsilcilerini kabulü ve söyledikleri: "İstanbuluların doğrudan doğruya içinde bu- lunmak, onları bizzat selâmlamakla bahtiyar olacağım gü- nün, uzak olmadığını söyleyebilirim!" (*A.S.D.II, s.241; A.İ.H.I, s.99*).
- 1 Haziran 1926** : Atatürk'ün, Bursa'da, yüzyirmi yaşlarında bulunan Zaro Ağa'yı kabulü (*Ha. 3.6.1926*).
- : Atatürk'ün, Bursa'da gece, Doğu Musiki Heyeti'nin konserini izlemesi (*Ha. 3.6.1926*).
- 3 Haziran 1926** : Atatürk'ün, Bursa'da İzmit Heyeti'ni kabulü (*Ha. 5.6.1926*).
- 4 Haziran 1926** : Atatürk'ün, otomobille Bursa'dan Mudanya'ya gelişi (*Ha. 6.6.1926*).
- 5 Haziran 1926** : Atatürk'ün, Gülcemal vapurunun hatıra defterine yazdıkları: "...Gülcemal vapurunda gördüğümüz intizam ve mükem- meliyet takdire değer. Genel müdüre, geminin süvarisine ve bütün mürettebatına teşekkür ederim" (*A.H.D.Y., s. 11*).

- : Atatürk'ün, Mudanya'dan Bursa'ya dönüşü (*Ha. 7.6.1926*).
- : Atatürk'ün, akşam, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Bursa Öğretmenler Birliği'nde sahnelediği piyesi izlemesi (*Ha. 7.6.1926*).
- 8 Haziran 1926** : Atatürk'ün, Bursa'da Anadolu Ajansı muhabirine Hava Kuvvetlerimizin kuvvetlendirilmesine dair demeci (*A.S.D.V, s. 115*).
- 9 Haziran 1926** : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi Bursa Merkezi tarafından şerefine düzenlenen kır ziyafetine katılması (*Ha. 11.6.1926*).
- 10 Haziran 1926** : Atatürk'ün, Bursa'da tiyatro sanatçılarına söyledikleri: "...Sizin vatana en büyük hizmetiniz Anadolumuzu baştan-başa dolaşıp halkımıza sanatın ne olduğunu anlatmanız olacaktır!" (*A.S.D.V, s.44*).
- : Atatürk'ün, Bursa'da kendisine tespih armağan eden Kehribarcı Ali Baba'nın hatıra defterine yazdıkları: "Sanatınızdaki emek ve başarınızı takdir ve tebrik ederim" (*V. 14.6.1926*).
- 11 Haziran 1926** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tatile girmesi nedeniyle gönderdiği telgrafa cevabı: "...Her toplantı yılı memlekete feyiz ve mutluluk temin eden Meclisinize teşekkür ve saygılarımın arzını dilerim" (*Ha. 13.6.1926*).
- : Atatürk'ün, Bursa'da küçük gezintiler yapması (*Ha. 13.6.1926*).
- 29 Mayıs 1926** : Atatürk'ün, sabah saat 8.00'de Bursa'dan hareketle Mudanya'ya, buradan da Karadeniz vapuruyla Bandırma'ya gelişi (*Ha. 14.6.1926*).
- : Atatürk'ün, Karadeniz vapurunda açılan gezici sergiyi ziyareti ve geminin hatıra defterine yazdıkları: "Sergi, başarıya ulaşmış bir eserdir. Bende gayet iyi izlenimler meydana getirdi. Sunuş tarzı çok iyidir. Hazırlayıcısını takdir ve tebrik ederim" (*A. ve D., s.212; Ha. 14.6.1926*).
- : Atatürk'ün akşam Bandırma'dan Balıkesir'e gelişi (*A.Y.G., s.68*).
- 14 Haziran 1926** : Atatürk'ün, Balıkesir'de Cumhuriyet Halk Partisi'ni, Öğretmenler Birliği'ni, Belediye'yi, Türkocağı'nı ziyareti, akşam

Belediye'de şereflerine verilen baloda bulunması (*Ha. 16.6.1926; A.Y.G., s.68*). (Atatürk, 15 Haziran'da İzmir'de bulunmak üzere bugün Balıkesir'den hareket edeceği sırada İzmir Valisi'nden, İzmir'de kendisine karşı tertiplenen bir suikast girişiminin meydana çıkarıldığını bildiren ve hareketinin ertelenmesini rica eden bir telgraf almıştır. *İ.S.İ.I, s.4; A.B., s.139-140; A.İ. ve A.M., s.20; A.Ma., s.24*).

: Atatürk'e karşı, İzmir'de hazırlanan suikast girişiminin meydana çıkması (Suikast girişimini İzmir'de motorculuk işleriyle meşgul Girtili Şevki adında şahıs, İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Bey'e haber vermiştir. *İ.S.İ.I, s.15; S.H.II, s.201*).

14/15 Haziran 1926 : Atatürk'e suikast girişimi elebaşları (Ziya Hurşit ve arkadaşları)'nın İzmir'de tutuklanması (*İ.S.İ.I, s.17; K.K.S., s.209; T.IV, s.193; T.D.T., s.145*).

15 Haziran 1926 : Atatürk'ün, Balıkesir'de Orduevi'ni ziyareti ve akşam saat 19.00'da İzmir'e hareketi (*Ha. 17.6.1926; A.Y.G., s.68*).

16 Haziran 1926 : Atatürk'ün, saat 9.30'da Soma'ya gelişi, istasyonda kısa bir kalıştan sonra hareketi (*Ha. 17.6.1926*).

: Atatürk'ün, Manisa'ya gelişi, otomobille istasyondan Vilâyet'e gidışı, Türkocağı heyetini kabulü, öğle yemeğini Vilâyet'te yedikten sonra İnşaat Malzeme Fabrikası sergisini, Belediye'yi ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni ziyareti (*Ha. 18.6.1926*).

: Atatürk'ün, saat 16.00'da Menemen'e gelişi, bir saatlik kalıştan sonra hareketi (*Ha. 17.6.1926*).

: Atatürk'ün, akşam İzmir'e gelişi ve halk tarafından coşku ile karşılanması (*Ha. 17.6.1926; A.Y.G., s.195; İ.S.İ.I, s. 17-18*).

18 Haziran 1926 : Atatürk'ün, İzmir'de Bornova Ziraat Mektebi'ni ve Türkocağı'nı ziyareti (*V. 19.6.1926*).

: Atatürk'ün, İzmir suikast girişimi hakkında Anadolu Ajansı'na demeci: "...Alçak girişimin, benim şahsımdan ziyade mukaddes Cumhuriyetimize ve onun dayandığı yüksek ilkelere yönelmiş bulunduğuna şüphe yoktur. Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır; fakat Türkiye Cumhuriyeti sonsuza dek yaşayacaktır!" (*Ha. 19.6.1926; S.H.II, s.201; A.S.D.III, s.80; A.B.E.B., s.186*).

- 20 Haziran 1926** : Atatürk'ün, İzmir'de "Suikast'ı Lanetleme Heyeti"ne hitabı: "...Ben ölürsem, soylu milletimizin beraber yürüdüğümüz yoldan asla ayrılmayacağına eminim; bununla müsterihim! Düşmanlarımız, düşünebildikleri iğrenç çarelere istedikleri kadar girişinler. Onların boğazlanmışcasına hareketleri bizim inkılâp ateşimizi söndüremez!" (A.S.D.V, s.44).
- 22 Haziran 1926** : Atatürk'ün, İzmir'deki suikast girişiminin memleketçe lanetlenmesi nedeniyle millete bildirgesi: "...Şahımdan ziyade milletin varlığı aleyhine yönelik olduğu anlaşılan gizli siyasî tertibat karşısında bütün milletin duyduğu, pek vakur ve asil bir şekilde gösterdiği pek temiz duygular beni teselli etmektedir. Muhterem ve soylu milletimiz tarafından şahsım hakkında lütfen gösterilen samimî ve kalbî sevgi gösterilerinden dolayı derin teşekkürlerimi açık olarak belirtirim" (A.T.T.B., s.528; İ.S.İ.İ, S.14).
- 24 Haziran 1926** : Atatürk'ün, suikast girişimi sebebiyle, ordunun üzüntülerini bildiren Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın telgrafına cevabı: "...Gösterilen sevgi eserine teşekkürlerimi sunar ve kıymetli ordumuza selâm ve sevgilerimi iletirim" (A. ve D., s. 107).
- : Atatürk'ün, İsmet Paşa, Fahrettin (Altay) ve Tevfik Rüştü (Araş) ile beraber- İzmir'de Karşıyaka Spor Kulübü'nü ziyareti ve kulübün hatıra defterine yazdıkları: "Bu defaki ziyaretimde, geçen aylarca harcanan çalışma ve gayretin kıymetli izlerini gördüm. Teşekkür ve tebrik ederim" (B.T.S.T.A., s.70).
- : Atatürk'ün, suikast girişimiyle ilgili olarak İzmir'de Yunus Nadi Bey'e demeci: "...Suikast görünürde şahsıma yönelmiş olmakla beraber, gerçekte milletin talihine kurşun sıkılmak isteniyordu!" (C. 25.6.1926, İ.S.İ.İ, s.17-18).
- 27 Haziran 1926** : Atatürk'ün, suikast girişimi hakkında gazete muhabirlerine demeci: "...Fikirlerini, hislerini ve girişimlerini gizli tutanlar, gizli vasıtalar uygulamaya girişenler, mutlaka utanması gereken, akıl ve mantığın dışında hareket edenler olabilirler. Bu gibi girişimcilerin sonu daima hüsrandır!" (Ha. 29.6.1926; A.S.D.III, s.80).
- 30 Haziran 1926** : Atatürk'ün, Başbakan İsmet Paşa'yla İzmir'den Çeşme'ye gidişi (Ha. 2.7.1926; O.Y.S., s.420; A. ve İ., s.233).

- : Atatürk'ün, Çeşme'ye gitmek üzere Urla'dan geçerken, şerefine verilen çayda konuşması: "...İnkılâp içerde ve dışarda pek çok şeyleri başarmıştır; fakat daha vazifemiz bitmemiştir. Gençliğin pek çok çalışması lâzımdır. Bu noktada dikkatinizi çekerim" (*Ha. 3.7.1926*).
- 6 Temmuz 1926** : Atatürk'ün, Çeşme'de İzmir İstiklâl Mahkemesi Heyeti ile görüşmesi (*O.Y.S., s.420; A. ve İz., s.233*).
- 8 Temmuz 1926** : Atatürk'ün, Çeşme'den İzmir'e dönüşü (*T.İ.T.K.II, s.53; İ.Ma.II, s.354; A. ve İz., s.233*).
- 9 Temmuz 1926** : Atatürk'ün, İsmet Paşa'yla beraber, trenle İzmir'den Ankara'ya hareketi (*A.G.M.K., s.19; İ.Ma.II, s.354; O.Y.S., s.422; D. ve T., s.204; A. ve İz., s.233*).
- 10/11 Temmuz 1926**: Atatürk'ün, gece trenle İzmir'den Ankara'ya dönüşü (*Ha. 11.7.1926; A.Ma., s.24*).
- 13 Temmuz 1926** : Atatürk'ün, saat 13.30'da Çankaya'da Trabzon Heyeti'ni kabulü (*Ha. 16.7.1926*).
- 15 Temmuz 1926** : Atatürk'ün, saat 16.00'da Çankaya'da Vali başkanlığındaki Kırklareli Heyeti'ni kabulü (*Ha. 16.7.1926*).
- 25 Temmuz 1926** : Atatürk'ün, Moskova'dan gelen Rus havacısı Mecalop ve Rus gazetecisi Kolcuni'yi, Sovyet Elçisi Suriç'in refakatinde kabulü (*Ha. 27.7.1926*).
- 26 Temmuz 1926** : Atatürk'ün, korgeneralliğe yükselişi nedeniyle Fahrettin (Altay) Bey'e tebrik telgrafı: "...Bu vazifeyi yaparken sizin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve vatanın kurtuluşuna esas olan Millî Mücadele'de ve muharebe meydanlarında gösterdiğiniz fedakârcasına çalışmalarınızı takdirle anıyorum" (*O.Y.S., s.385*).
- 8 Ağustos 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da Vali başkanlığındaki Kırşehir Heyeti'ni kabulü (*Ha. 9.8.1926*).
- 17 Ağustos 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da Mardin Heyeti'ni kabulü (*Ha. 18.8.1926*).
- 18 Ağustos 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da Tekirdağ Heyeti'ni kabulü ve söyledikleri: "...Trakya'nın sevimli ve güzel bir parçası olan Tekirdağ'ın bende ayrı ve tatlı bir hatırası saklıdır. Umumî Harp esnasında 19. Tümen Komutanlığı'nı Tekirdağ'da

üzerime almış ve tümeni orada oluşturmuştum. Bu tümeni teşkil etmekteyim Maydos, Arıburnu ve Anafartalar'daki askerî çalışmalarımın esasını oluşturmuştur. Yüksek heyetinizle görüşmek suretiyle bu hatırayı canlandırdığından sizlere ayrıca teşekkür eder ve muhterem Tekirdağ halkına hürmet ve selâmlarımın ulaştırılmasını rica ile en kısa zamanda ziyaretlerine geleceğimi bildiririm" (Ha. 19.8.1926).

- 22 Ağustos 1926** : Atatürk'ün, saat 16.00'da Çankaya'da Vali başkanlığındaki Bolu Heyeti'ni kabulü (Ha. 23.8.1926).
- 29 Ağustos 1926** : Atatürk'ün, saat 16.00'da Çankaya'da Vali başkanlığındaki Kayseri Heyeti'ni kabulü (Ha. 30.8.1926).
- 30 Ağustos 1926** : Atatürk'ün, saat 18.30'da Çankaya'da Malatya Heyeti'ni kabulü (Ha. 31.8.1926).
- 11 Eylül 1926** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Amiral Yamamoto başkanlığındaki Japon Denizci Heyeti'ni kabulü (Ha. 12.9.1926).
- 16 Eylül 1926** : Atatürk'ün, Ankara Uçak Alanı'nda Alman Pilotu Hanyeke'nin paraşütle atlayış gösterilerini izlemesi (Ha. 17.9.1926).
- 17 Eylül 1926** : Atatürk'ün, saat 15.00'te Çankaya'da Vali başkanlığındaki Mersin Heyeti'ni kabulü (Ha. 18.9.1926).
- 30 Eylül 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Kongresi adına Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey başkanlığındaki spor heyetini kabulü ve konuşması: "...Cihanda spor hayatı, spor âlemi çok önemlidir. Bu kadar önemli olan spor hayatı, bizim için çok daha önemlidir; çünkü ırk meselesidir, ırkın düzelmesi ve gelişmesi meselesidir ve hatta biraz da uygarlık meselesidir!" (Ha. 1.10.1926; A.S.D.II, s.242; B. T.S. T.A., s. 74-82).
- 3 Ekim 1926** : İstanbul Sarayburnu'ndaki Atatürk heykelinin açılış töreni (İ.A., s.807; O.Y.K., s.XI; A.İ.H.I, s.99; A.B.E.B., s.187).
- 8 Ekim 1926** : Atatürk'ün, Ankara dolaylarında yapılan askerî manevraları izlemesi (A.G.M.K., s.19).
- 14 Ekim 1926** : Atatürk'ün, Ankara dolaylarında yapılan askerî manevraların bitişi nedeniyle silâh arkadaşlarına yazısı: "...Kıymeti ve kahramanlığı denenmiş olan ordumuz, bu münasebetle de vatan vazifesini yerine getirecek kuvvete sahip olduğunu göstermiştir" (A.T.T.B., s.528-529).

- 21 Ekim 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da, Polonya Elçisi Wierusz Kowalski'nin güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 22.10.1926*).
- 28 Ekim 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da, yeni Fransız Elçisi Daeschner'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 29.10.1926*).
- 29 Ekim 1926** : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 3. yıldönümü nedeniyle Ankara'da kutlamaları kabulü ve geçit törenini izlemesi (*Ha. 30.10.1926*).
- : Atatürk'ün, T.B.M.M.'nde Erzincan Heyeti'ni kabulü (*Ha. 1.11.1926*).
- : Konya'da, Atatürk heykelinin açılış töreni (*C. 5.11.1926; A.R.H., s.197,366*).
- 1 Kasım 1926** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin II. dönem IV. toplantı yılını açış konuşması: "...Bu büyük millet, arzu ve istidadının yöneldiği istikametleri görmeye çalışan ve görebilen evlâdını daima takdir ve himaye etmiştir" (*A.S.D.I, s.344*).
- 4 Kasım 1926** : Atatürk'ün, İzmir suikastının sonuçsuz kalması nedeniyle duyulan umumî sevinci ileten Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti'ne demeci: "...Büyük Türk milletinin her görüş açısından duyarlık ve eğilimlerini kendi kalplerinde, vicdanlarında ve kişiliklerinde temsil eden Meclisimizin bana ulaştırdığınız bu duyguları çok kıymetlidir. Bunu hayatımda erişebileceğim en büyük mükâfatlardan biri sayıyorum" (*Ha. 6.11.1926; Z.C., Devre: II, cilt: 27, s.23*).
- 6 Kasım 1926** : Atatürk'ün, T.B.M.M.'nde, İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Paşa'yı kabulü ve kendisini İzmirli'lere selâmlarını iletmekle görevlendirmesi (*Ha. 7.11.1926*).
- 10 Kasım 1926** : Atatürk'ün, Ankara'da ünlü İtalyan Heykeltıraşı Canonica'yı kabulü (*V. 11.11.1926*).
- 13 Kasım 1926** : Atatürk'ün, Ankara'nın başkent oluşunun 3. yıldönümü nedeniyle Çankaya'da Belediye Başkanı Haydar (Yuluğ) Bey başkanlığında Ankara Heyeti'ni kabulü ve söyledikleri: "...Ankaramızın hükûmet merkezi olmasındaki karar, geçen olaylarla da doğrulanmıştır" (*Ha. 14.11.1926*).

- : Atatürk'ün, saat 16.00'da Çankaya'da, Vali başkanlığındaki Antalya Heyeti'ni kabulü (*Ha. 14.11.1926*).
- 21 Kasım 1926** : Atatürk'ün, akşam Çankaya'da, eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa onuruna ziyafeti (*Ha. 23.11.1929*).
- 22 Kasım 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da, İngiliz Büyükelçisi George Clerk'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 23.11.1926*).
- 4 Aralık 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da, Yunan Elçisi Camados'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*A.S.D.V, s.45*).
- 16 Aralık 1926** : Atatürk'ün, izinli olarak Ankara'da bulunan Roma Elçisi Suat (Davaz) ve Atina Elçisi Cevat (Ezine) Beyleri akşam yemeğine daveti (Yemekte İsmet Paşa da bulunmuştur). (*Ha. 18.12.1926*).
- 19 Aralık 1926** : Atatürk'ün, akşam Çankaya'da, Yüksek Askerî Şûra üyeleri şerefine bir ziyafet vermesi (*Ha. 20.12.1926*).
- 21 Aralık 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da Kastamonu Heyeti'ni kabulü ve konuşması: "...En uygun bir fırsatta yine memleketinizi ziyaretle Kastamonu halkının temiz sinesinde bulunmak, en büyük arzularımdandır!" (*V. 22.12.1926; A.S.D.V, s.46*).
- 31 Aralık 1926** : Atatürk'ün, Çankaya'da, Vali başkanlığındaki Isparta Heyeti'ni kabulü (*Ha. 1.1.1927*).

-1927-

- 19 Ocak 1927** : Atatürk'ün, Çankaya'da, Vali başkanlığındaki Ankara Şehir Meclisi Heyeti'ni kabulü ve mektep ve yol çalışmaları hakkında dikkatlerini çekışı (*Ha. 20.1.1927*).
- 27 Ocak 1927** : Atatürk'ün T.B.M.M.'nde, yeni seçilen milletvekillerini kabulü (*Ha. 28.1.1927*).
- 31 Ocak 1927** : Atatürk'ün, -Sanayi ve Maden Bankası'nın düzenlediği-Millî Sanayi Ürünleri Sergisi'ni ziyareti ve ilgililere takdirlerini bildirmesi (*Ha. 1.2.1927*).
- 16 Şubat 1927** : Atatürk'ün, T.B.M.M.'nde, Ankara Belediye Heyeti'ni kabulü ve Ankara'nın bayındırlık işlerini görüşmesi (*Ha. 17.2.1927*).
- : Atatürk'ün, T.B.M.M.'nde, Ticaret Odaları Genel Kongresi adına saygılarını ileten heyeti kabulü ve ekonomik müca-

- delede izlenmesi gereken yol hakkında görüşlerini bildirmesi (*Ha. 17.2.1927*).
- 24 Şubat 1927** : Atatürk'ün, Ankara Palas'ta "Çocuk Esirgeme Kurumu" balosunu şereflendirmesi (*Ha. 26.2.1927; A.G.M.K., s.21*).
- 19 Mart 1927** : Atatürk'ün, Türkocağı Ankara şubesinin yıllık toplantısı nedeniyle kendisine gönderilen saygı telgrafına teşekkür mektubu (*Ha. 20.3.1927*).
- 21 Mart 1927** : Atatürk'ün, Çankaya'da Mısır Elçisi Abdülâzam Raşit Paşa'nın güven mektubunu kabulü (*Ha. 22.3.1927; V. 22.3.1927; D.B. Y., 1967, s. 1044*).
- 24 Mart 1927** : Eski Erzurum Belediye Başkanı ve Manisa milletvekili Nafiz (Dumlu) Bey tarafından, Erzurumluların saygı ve bağlılıklarını sunmak üzere Atatürk şerefine bir balo verilmesi (*Ha. 26.3.1927*).
- 28 Nisan 1927** : Atatürk'ün, Türkocakları IV. Kurultayı üyelerini kabulü ve görüşmesi (*Ha., 29.4.1927; V. 29.4.1927*).
- 18 Mayıs 1927** : Cumhurbaşkanlığı için Almanya'da yaptırılan hususî vagon, Ankara'ya getirilişi (*Ha. 19.5.1927*).
- 22/23 Mayıs 1927** : Atatürk'ün, gece, göğsünde ve sol kolunda şiddetli ağrı ile seyreden bir koroner spazmı geçirmesi (Bu durumun 3 gün sonra tekrarlaması üzerine Berlin Tıp Fakültesi Dahiliye Kliniği Direktörü Prof. Dr. Kraus ile Münih Tıp Fakültesi Dahiliye Kliniği Direktörü Prof. Dr. von Romberg Ankara'ya davet edilmiştir. *S.G.A., s.15-18; 66-67, A.H.II, s.724-726*).
- 25 Mayıs 1927** : Atatürk'ün, Çankaya'da İran Elçisi Mirza Sadek Tababai'nin güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 26.5.1927*).
- 2 Haziran 1927** : Atatürk'ün, 1 Temmuz 1927'de İstanbul'a geleceğinin İstanbul şehri idarecilerine resmen bildirilişi (*A.Y.G., s.177*).
- 3 Haziran 1927** : Atatürk'ün, Ankara'da himayelerinde düzenlenen 1. Gazi Koşusu'nu izlemesi (*Ha. 4.6.1927*).
- 6 Haziran 1927** : Almanya'dan davet edilen Prof. Dr. Kraus ve Prof. Dr. von Romberg'in, Ankara'ya gelişleri ve Çankaya'da Atatürk'ü muayene edişleri (Hekimler Ankara'da 4 gün kalmışlardır. *S.G.A., s.18, 66-67; A.H.II, s.727-728*).

- 10 Haziran 1927** : Atatürk'ün Ankara'da, -himayelerinde düzenlenen- 2. Gazi Koşusu'nu izlemesi (*Ha. 14.6.1927; A.G.M.K., s.23*).
- 28 Haziran 1927** : Atatürk'ün, Millî Savunma Bakanlığı'na askerlikten emekli-liğini isteyen dilekçesi (*A. ve S.G., s.7*).
- 30 Haziran 1927** : Atatürk'ün, vermiş olduğu dilekçe üzerine askerlikten emekliye ayrılması hakkında kararname düzenlenmesi (*A. ve S.G., s.9; T.İ.H.K., s.3*).
- 1 Temmuz 1927** : Atatürk'ün, İstanbul'a gitmek üzere trenle Ankara'dan hare-keti (*Ha. 1.7.1927; A.G.M.K., s.23; N.İ.T., s.201*).
- : Atatürk'ün, Ankara'dan trenle İzmit'e gelişi, İstanbul'a git-mek üzere Ertuğrul yatına geçişi ve saat 12.50'de hareketi (*A.İ.H.I., s.108; A.Y.G., s.177-178,204*).
- : Atatürk'ün, İzmit'ten Ertuğrul yatı ile akşamüzeri İstanbul'a gelişi, coşkun şekilde karşılanması ve Dolmabahçe Sarayı'na geçişi (Kurtuluş'tan sonra İstanbul'a ilk gelişi). (*A. ve D., s.108; A.İ.H.I., s.107-111; O.Y.S., s.423; İ.A., s.807; N.İ.T., s.201; A.B.E.B., s.187*).
- : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı salonunda İstanbul halkı temsilcilerini kabulü ve konuşması: "...Artık bu saray, Al-lah'ın gölgelerinin değil, gölge olmayan, gerçek olan mille-tin sarayıdır. Ve ben burada milletin bir ferdi, bir misafiri olarak bulunmakla bahtiyarım!" (*Ha. 2.7.1927; A.S.D.II, s.246-247*).
- : Atatürk şerefine, gece Dolmabahçe Sarayı önünde deniz-den ve karadan büyük fener alayı düzenlenmesi (*A.İ.H.I., s.116*).
- 2 Temmuz 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Vali başkanlığındaki Kırklareli Heyeti'ni kabulü (*Ha. 3.7.1927*).
- : Atatürk'ün, saat 19.00'da Dolmabahçe Sarayı'ndan İstan-bul motoruyla Beylerbeyi Sarayı'na gidişi, bir süre sonra Söğütlü yatıyla Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.İ.H.I., s.117*).
- : İstanbul'da bulunan İngiltere, Almanya ve Mısır Elçilerinin, Afganistan Dışişleri Bakanı Mahmut Tarzi Han'ın -Ata-türk'ün İstanbul'a gelişi nedeniyle- Dolmabahçe Sarayı'na gelerek Özel Defter'i imzalamaları (*A.İ.H.I., s.117*).
- : Atatürk şerefine, gece Dolmabahçe Sarayı önünde büyük fener alayı düzenlenmesi ve Atatürk'ün Dolmabahçe Sara-yı penceresinden halkı selâmlaması (*A.İ.H.I., s.117-118*).

- 3 Temmuz 1927** : Atatürk'ün, otomobille İstanbul'da muhtelif semtleri dolaşması, Edirnekapı Şehitliği'ni ziyareti (*Ha. 4.7.1927; A.İ.H.I, s. 118*).
- : İstanbul'da bulunan bazı yabancı elçi ve ataşelerin -Atatürk'ün İstanbul'a gelişi nedeniyle- Dolmabahçe Sarayı'na gelerek Özel Defter'i imzalamaları (*A.İ.H.I, s. 120*).
- 5 Temmuz 1927** : Atatürk'ün, saat 19.00'da Dolmabahçe Sarayı'ndan Yeniköy'e giderek orada oturmakta olan kız kardeşi Makbule Hanım'ı ziyareti, daha sonra Tarabya'da Tokatlıyan Oteli'ne gelişi, bir süre dinlendikten sonra Tarabya'dan motorla Sirkeci'ye geçişi, buradan otomobille Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.İ.H.I, s. 120*).
- 6 Temmuz 1927** : Atatürk'ün, akşamüstü Göksu Kasrı ve Beylerbeyi Sarayı'nı gezişi, akşam Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.İ.H.I, s. 121*).
- 7 Temmuz 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Öğretmenler Birliği İstanbul Merkez Heyeti'ni kabulü ve öğretmenlere söyledikleri: "...Öğretmenler her vesileden istifade ederek halka koşmalı, halk ile beraber olmalı ve halk, öğretmenin çocuğa yalnız alfabe okutur bir varlıktan ibaret olmayacağını anlamalıdır!" (*A.S.D.V, s.46;A.İ.H.I, s. 122*).
- 8 Temmuz 1927** : Atatürk'ün, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'ndan sahil yolunu izleyerek otomobille Sarıyer'de Çırçır Suyu'na gidişi, burada kısa süre dinlendikten sonra Tarabya'da Tokatlıyan Oteli'ne gelişi, akşam Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.İ.H.I, s. 124*).
- 9 Temmuz 1927** : Atatürk'ün, İstanbul'da 3. Kolordu Komutanlığı Karargahı'nı, Vilâyet ve Belediye'yi ziyareti (*A.İ.H.I, s.125-127*).
- 10 Temmuz 1927** : Atatürk'ün, akşamüzeri Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl Merkezi'ni ve Türk Tayyare Cemiyeti şubesini ziyareti (*A.İ.H.I.s.128*).
- : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Afganistan Dışişleri Bakanı Mahmut Tarzî Han ve Afganistan Elçisi Gulâm Ceylani Han'ı kabulü (*A.İ.H.I, s. 128*).
- 11 Temmuz 1927** : Atatürk'ün, İstanbul'da motorla deniz gezintisi yapması; Üsküdar çarşısında halk arasında dolaşması (*A.İ.H.I, 8.131*).

- 12 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, günü Dolmabahçe Sarayı'nda istirahatle geçişi, gece Taksim Bahçesi'ni şereflendirişi, saat 24.00'de Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.İ.H.I, s.132*).
- 13 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Abdülhak Hâmit (Tarhan), Samipaşazade Sezai ve Danıştay Başkanı Nusret Bey'i kabulü (*Ha. 14.7.1927*).
- 14 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, akşam Ankara motoru ile Büyükkada'ya gidişi, bir süre Yat Kulüp'te kaldıktan sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*Ha. 15.7.1927; A.İ.H.I, s.133*).
- 15 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, İstanbul'dan hareketle Mudanya üzerinden Bursa'ya gelişi, burada İsmet Paşa ile görüşmesi, gece tekrar İstanbul'a dönüşü (*A.İ.H.I, s.133-135*).
- 16 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'ndan hareketle Beylerbeyi Sarayı'na gidişi, bir süre istirahat ettikten sonra tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.İ.H.I, s.135*).
- 17 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, günü Dolmabahçe Sarayı'nda çalışmakla geçirmesi, gece saat 24.00'de Ankara motoru ile Boğaziçi'nde bir gezinti yapması, daha sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.İ.H.I, s.135*).
- 21 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara motoruyla Sarayburnu Parkı'na giderek bir saat kadar burada istirahat etmesi, tekrar motorla Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.İ.H.I, s.137*).
- 21 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Maliye Bakanı Abdülhalik (Renda), Bükreş Elçisi Hüseyin Ragıp (Baydur) ve Gaziantep Milletvekili Ali Cenani Bey'leri kabulü (*A.İ.H.I, s.137*).
- 22 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, öğleden sonra Söğütlü yatıyla Boğaziçi'nde bir gezinti yapması, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.İ.H.I, s.138*).
- 23 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda 3. Kolordu Komutanı Şükrü Naili (Gökberk) Paşa, Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi (Ataç) ve Kastamonu Milletvekili Velet (İzbudak) Bey'leri kabulü (*A.İ.H.I, s.139*).
- 24 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Kahire Elçimiz Muhittin (Akyüz) Paşa'yı kabulü (*A.İ.H.I, s.139*).

- 25 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İçişleri Bakanı Cemil (Uybadin) Bey'i kabulü (*A.İ.H.I, s.140*).
- 26 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, Lozan Antlaşması'nın 4. yıldönümü nedeniyle Dolmabahçe Sarayı'nda kendisini ziyaret eden İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi Heyeti'ne söyledikleri: "...Lozan Barışı, Türk tarihinde bir dönüm noktasıdır. Türk milleti için siyasî bir zafer oluşturan bu antlaşmanın Osmanlı tarihinde örneği yoktur!" (*A.S.D.V, s.47; A.İ.H.I, s.141*).
- 28 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Ordu Müfettişi Ali Sait (Akbaytogan) Paşa, İstanbul Şehremini Muhittin (Üstündağ) ve İzmir Milletvekili Şükrü (Saraçoğlu) Beyleri kabulü (*A.İ.H.I, s.142*).
- 31 Temmuz 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Afyon Milletvekili Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'i kabulü (*A.İ.H.I, s.142*).
- 1 Ağustos 1927 :** Atatürk'ün, Bursa'dan İstanbul'a gelen Başbakan İsmet Paşa'yı Dolmabahçe Sarayı'nda kabulü ve görüşmesi (*A.İ.H.I, s. 143*).
- 2 Ağustos 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Ziraat Bakanı Sabri (Toprak) Bey'i kabulü (*A.İ.H.I, s.144*).
- : Atatürk'ün, gece Söğütlü yatıyla Boğaziçi'nde bir gezinti yapması (*A.İ.H.I, s A 44*).
- 4 Ağustos 1927 :** Atatürk'ün, saat 20.00'de Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan İsmet Paşa'yı kabulü (*A.İ.H.I, s.144*).
- 5 Ağustos 1927 :** Atatürk'ün, saat 12.30'da Söğütlü yatıyla Moda'ya gelişi, buradan Ertuğrul yatına geçerek güverteden deniz yarışlarını izlemesi (*A.G.M.K., s.25; A.İ.H.I, sA44-145*).
- 7 Ağustos 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan İsmet Paşa'yı kabulü (*A.İ.H.I, s.144*).
- : Atatürk'ün, akşamüzeri Söğütlü yatıyla Tarabya açıklarına kadar bir gezinti yapması (*A.İ.H.I, s. 145*).
- 8 Ağustos 1927 :** Atatürk'ün, Ankara Erkek Öğretmen Okulu'nun temel atma töreni sebebiyle Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey tarafından kendisine gönderilen saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "Çok önemli ve ağır ödevlerini daima muvaffakiyetle başardıklarına tanık olduğum fedakâr öğretmenlerimize genç ve kıymetli arkadaşlar yetiştirecek olan Ankara Öğret-

men Okulu'nun temel taşının atıldığını öğrenmekle pek memnun oldum. Bu yoldaki teşekkürü değer faaliyet ve başarıların devamını temenni ederim" (A.T.T.B., s.529).

- 10 Ağustos 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan İsmet Paşa'yı kabulü (A.İ.H.I, s.146). (İsmet Paşa geceyi Dolmabahçe Sarayı'nda geçirmiştir).
- : Avrupa'dan dönen Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'yı kabulü (A.İ.H.I, s.146).
- 11 Ağustos 1927** : Atatürk'ün, akşam saat 20.00'de İsmet Paşa ile beraber Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille Tarabya'ya gidişi, Tokatlıyan Oteli'nde bir süre istirahat ettikten sonra gece Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.İ.H.I, s.146).
- 12 Ağustos 1927** : Atatürk'ün, akşamüzeri İsmet Paşa ile beraber Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille Kâğıthane yolunu izleyerek Silâharağa'ya gidişi, daha sonra Kemerburgaz'da bir çiftlikte kısa süre istirahati takiben Haliç'te Ankara motoruna binecek Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.İ.H.I., s.148).
- 15 Ağustos 1927** : Atatürk'ün, saat 16.00'da Dolmabahçe Sarayı'nda Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'yı kabulü (A.İ.H.I, s.148).
- 16 Ağustos 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Ankara Milletvekili Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'yı, daha sonra Berlin Büyükelçimiz Kemalettin Sami Paşa'yı kabulü (A.İ.H.I, s.148-149).
- 18 Ağustos 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Yüksek Askerî Şûra üyelerinden Cevat (Çobanlı) ve Yakup Şevki (Subaşı) Paşa'ları kabulü (A.İ.H.I, s.145).
- 22 Ağustos 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Afyon Milletvekili Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'i kabulü (A.İ.H.I, s.150).
- 24 Ağustos 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Millî Savunma Bakanı Recep (Peker) Beyi kabulü (A.İ.H.I., s. 150).
- : Atatürk'ün, Üsküdar yangınında açıkta kalanlara yardım olmak üzere 5.000 lira bağışta bulunması (A.İ.H.I, s.150).
- 25 Ağustos 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım (Özalp) Paşayı kabulü (A.İ.H.I., s. 150).

- 26 Ağustos 1927 :** Atatürk'ün, saat 17.00'de Dolmabahçe Sarayı'nda İçişleri Bakanı Cemil (Uybadin), Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, Bayındırlık Bakanı Behiç (Erkin), Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras), Ticaret Bakanı Rahmi (Köken) ve Ziraat Bakanı Sabri (Toprak) Beyleri kabulü (*A.İ.H.I., s.151*).
- 27 Ağustos 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan İsmet Paşa'yı kabulü (*A.İ.H.I., s.151*).
- : Atatürk'ün, gece Dolmabahçe Sarayı'nda -Türk Tayyare Cemiyeti tarafından hazırlanan- İstiklâl Savaşı ile ilgili bir filmi izlemesi (*A.İ.H.I., s.151*).
- 28 Ağustos 1927 :** Atatürk'ün başkanlığında, Dolmabahçe Sarayı'nda Bakanlar Kurulu toplantısı (Seçim işleri görüşülmüştür. *A.İ.H.I., s.152*).
- 29 Ağustos 1927 :** Atatürk'ün, milletvekili seçimi nedeniyle Cumhuriyet Halk Partisi programındaki esasları açıklayan seçim bildirgesi: "...Türk Cumhuriyeti'ne ve aziz vatanımıza gelecekte daha büyük hizmetler yapabileceğimize tam güvenim vardır. Türk milletinin geleceği, bugünkü evlâtlarının görüş isabeti ve yorulmak eğiliminde olmayan çalışma gayretiyle büyük ve parlak olacaktır" (*Ha. 30.8.1927; A.T.T.B., s.529*).
- : Atatürk'ün, milletvekillerinin uyacağı esaslar hakkında genelgesi: "...Cumhuriyet Halk Partisi'ne mensup milletvekillerinin, milletvekili sıfatını özel iktisadî hayatları için değerden düşürmemelerine Parti Genel Başkanlığı da özel dikkat gösterecektir" (*Ha. 30.8.1927*).
- 4 Eylül 1927 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa'yı kabulü (*A.İ.H.I., s.158*).
- 7 Eylül 1927 :** Atatürk'ün, milletvekili seçimini takiben millete bildirgesi: "...Evlâtlarının serbest reyleriyle memleketin mukadderatını kalben güven beslediği ellere bırakan Türkiye, millî ülküsünde ısrar ve millî çalışmalarında sarsılmaz birlikte muhterem ve kuvvetli bir varlık olduğunu bir kere daha göstermiş oluyor" (*Ha. 8.9.1927*).
- 11 Eylül 1927 :** Atatürk'ün, Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde şehitleri ziyareti, dönüşte tramvayla halk arasında Beyoğlu'na gelişi, kısa

süre Tokatlıyan'da kaldıktan sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.İ.H.I, s.160).

- 14 Eylül 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa ve İçişleri Bakanı Cemil (Uybadin) Beyi kabulü (A.İ.H.I, s.161).
- 15 Eylül 1927** : Atatürk'ün, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobile Florya'ya gidişi, gece Hadımköy'den trene binerek Sirkeci'ye gelişi, buradan otomobile Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.İ.H.I, s.163).
- 18 Eylül 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda -Lahey'den dönen- Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'i kabulü (Ha. 19.9.1927; A.İ.H.I, s.163).
- : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda Trakya bölgesini teftiştikten dönen Milli Savunma Bakanı Recep (Peker) Bey'i kabulü (Ha. 19.9.1927; A.İ.H.I, s.163).
- 19 Eylül 1927** : Atatürk'ün, İstanbul polisinin başarılı çalışmaları nedeniyle kendilerini tebrik ettiğini İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bildirmesi (Ha. 20.9.1927; A.İ.H.I, s. 164).
- 24 Eylül 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Araş) Bey'i kabulü (A.İ.H.I, s. 165).
- 29 Eylül 1927** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Ziraat Bakanı Sabri (Toprak) Bey'i kabulü (A.İ.H.I, s.166).
- 30 Eylül 1927** : Atatürk'ün, saat 10.00'da İstanbul'dan Ankara motoru ile Mudanya'ya hareketi (Mudanya'dan da otomobile Bursa'ya hareket etmiştir. A.İ.H.I., s.167-168).
- 1 Ekim 1927** : Atatürk'ün, Bursa'ya gelişi (A.İ.H.I, s.168).
- 4 Ekim 1927** : Atatürk'ün, Bursa'da Şehitlik'i ziyareti (A.İ.H.I, s.168).
- 5 Ekim 1927** : Atatürk'ün, Veteriner Kongresi'nin saygı ve bağlılık telgrafına teşekkürü (Ha. 6.10.1927).
- 9 Ekim 1927** : Atatürk'ün, Bursa'dan Ankara'ya hareketi (A.İ.H.I, s.168).
- 10 Ekim 1927** : Atatürk'ün, Bursa'dan Ankara'ya dönüşü (Ha. 11.10.1927; A.G.M.K., S.26; T.İ.T.K.II, s.65).
- 12 Ekim 1927** : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerika Büyükelçisi Joseph C. Grew'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine ce-

vap konuşması (T.A.M.K.B.B., s.44; A. ve i., s.63; T.A.İ.Y.K., s.326; T.A.S.İ.A.Ç., s.265).

15 Ekim 1927 : Atatürk'ün Genel Başkanı bulunduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin "II. Büyük Kongresi"nin Ankara'da toplanması (Sivas Kongresi, Parti'nin I. Kongresi kabul edilmiştir. İ.A., 3.770).

: Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi II. Büyük Kongresi'nde 36 saat 33 dakika süren söylevine başlaması: "...Efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı. O da millî egemenliğe dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak! İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan evvel düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur" (N.I., s.1-13; T.IV., s.175; İ.A., s.771,807; K. Atatürk, s.162; A.B.E.B., s.187).

20 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi II. Büyük Kongresi'nde okuduğu söylevini bitirışı: "...Bugün ulaştığımız netice, asırlardan beri çekilen millî felâketlerin doğurduğu uyanıklığın ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların karşılığıdır. Bu neticeyi Türk gençliğine emanet ediyorum. Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk bağımsızlığını, Türk Cumhuriyeti'ni sonsuza dek savunmaktır. ...Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur!" (N.II, s.898).

27 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Basın Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık (Us) Bey'in Büyük Söylev nedeniyle telgrafına cevabı: "Hitabe'nin, gençliğimizin ve büyük milletimizin ruhunda uyanırdığı temiz yankıları dinlemekle pek mutluyum!" (A.S.D.V,s.160).

29 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 4. yıldönümü nedeniyle Ankara'da büyük geçit törenini izlemesi, tebrikleri kabulü, akşam Türkocakları tarafından tertiplenen baloyu şerefliendirışı (V. 30.10.1927).

1 Kasım 1927 : Atatürk'ün, ikinci defa Türkiye Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesi (Z.C., Devre: III, cilt: i, s.3).

: Atatürk'ün, Cumhurbaşkanı olarak yemini ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin III. dönem I. toplanma yılını açış konuşması: "...Büyük Millet Meclisi, Türk milletinin asırlar sü-

ren arayışlarının özü ve onun bizzat kendisini idare etmek şuurunun canlı timsalidir. Türk milleti, mukadderatını Büyük Millet Meclisi'nin kifayetli ve vatanperver eline bıraktığı günden itibaren karanlıkları sıyırıp kaldırmış ve ümitleri boğan felâketlerden milletin gözlerini kamaştırıran güneşler ve zaferler çıkarmıştır” (Z.C., Devre: III, cilt: I, s.3-4; A.S.D.I, s. 353).

- : Atatürk'ün, ikinci defa Türkiye Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesi nedeniyle millete bildirgesi: “...Naçiz ferdi olmakla övündüğüm Türk milletinin mutluluğu ve hizmeti uğrunda bütün kabiliyet ve varlığımı vermek gayret ve kararıyla duygulu ve dolu bulunuyorum. Asla şüphe yoktur ki, Cumhuriyetin gelecek evlâtları bizden daha çok refaha kavuşmuş ve bahtiyar olacaklardır!” (A.T.T.B., s.435).
- : Atatürk'ün, yeni cumhurbaşkanlığı devresinde yapılacak işler hakkında millete bildirgesi: “...Dünyanın zorunlu gidişinde asil milletimize düşen yüksek ödevlerin yerine getirilmesine çalışacağız. Bu ödevler, uygarlık ve insanlık ailesinde Türk milletinin lâyük olduğu yüksek itibar mevkiini koruma ve yükseltmesine hizmet etmek olacaktır” (A.T.T.B., s.536).

4 Kasım 1927 : Ankara'da, Etnografya Müzesi önünde ve Yenişehir'deki Atatürk heykellerinin açılışı (Ha. 5.11.1927; İ.A., s.807; T.IV., s.356; B.Y.A., s.102; O.Y.K., s.XI).

7 Kasım 1927 : Atatürk'ün, Sovyet Devrimi'nin 10. yıldönümü nedeniyle, Kalinin'e tebrik telgrafı (A.T.T.B., s.536).

19 Kasım 1927 : Ankara'ya gelen Alman ressamı A. Kampf'ın, Çankaya'da Atatürk'ün resmini yapmaya başlaması (Ha. 20.11.1927).

24 Kasım 1927 : Ankara'da, Ulus Meydanı'ndaki Zafer Anıtı'nın açılışı (T.IV., s.356; A.B., s.180; O.Y.K., s.XI; A.B.E.B., s.188).

-1928-

2 Ocak 1928 : Atatürk'ün, Yahya Kemal (Beyatlı) Bey'e “Yahya Kemal Beyefendi'ye” ithafını taşıyan resmini armağan edişi (Y.K.A., s.20).

23 Ocak 1928 : Atatürk'ün, Yugoslav Elçisi Y. Taditch'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (Ha. 24.1.1928).

- 4 Şubat 1928** : Atatürk'ün, "Türk Maarif Cemiyeti" temsilcilerini kabulü ve Cemiyeti himayelerine alışı (*Ha. 5.2.1928; V. 5.2.1928*).
- 19 Şubat 1928** : Atatürk'ün, Yahya Kemal (Beyatlı) Bey'e "Yahya Kemal Beyefendi'ye" ithafını taşıyan resmini armağan edişi (*Y.K.A., s.22*).
- 20 Şubat 1928** : Atatürk'ün, gece, Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü (Aras) ve eşinin verdiği resepsiyonu şereflendirmesi (*Ha. 22.2.1928*).
- 7 Mart 1928** : Atatürk'ün, fakir öğrenciler için Çocuk Esirgeme Kurumu'na bin lira bağışta bulunması (*Ha. 9.3.1928*).
- 8 Mart 1928** : Atatürk'ün, "Le Matin" muhabirine Türk demokrasisi hakkında demeci: "...Türk demokrasisi Fransız İhtilâlî'nin açtığı yolu izlemiş, lâkin kendisine has ayırıcı özellikle gelişmiştir. Her ne kadar milletlerin ve demokrasislerin işbirliği yapmaları lâzım ve mümkünse de, işbirliği ancak bir tek amaca, yani barışa yönelik ise mümkün ve yararlı olur" (*A.S.D.III, s.81*).
- 12 Mart 1928** : Atatürk'ün, "Le Matin" gazetesi muhabirine bir kısım basının sağlığı ve hastalığı hakkında kasıtlı yayını ile ilgili demeci: "...Ölüme doğru en çok atılanlardan biriyim. Kurşun ve gülle yağmuru altında birçok muharebelere iştirak ettim. Hatta ölüm bir defa kalbimin yanından sıyrarak geçti. Kalbimin üzerinde bir saat vardı ve bu saat mermi parçasının şiddetini kırdı. Sağlığım tamamen yerinde, kuvvetim de daha iyiye gitmekte. Ölmeye asla niyetim yok!" (*A.S.D.III, s.82*).
- 29 Mart 1928** : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Elçisi Jean Papas ile Danimarka Elçisi Otto Cari Mohr'un güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları (*A.S.D.V, s.47-48*).
- 1 Nisan 1928** : Atatürk'ün, Torbalı depreminde zarar görenlere yardım olmak üzere 10.000 lira bağışta bulunması (*Ha. 3.4.1928*).
- 10 Nisan 1928** : Lâiklikle ilgili önemli Anayasa değişikliklerinin yapılması (Bu değişikliklerle, Anayasa'nın ikinci maddesindeki "Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslâm"dır" cümlesi ile 26. maddede mevcut "ahkâm-ı şeriyе'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yürütüleceğini" belirten cümle kaldırılmış, ayrıca milletvekillerinin ve cumhurbaşkanının yaptıkları yeminler

de değiştirilerek namus üzerine ant içilmesi şekli kabul edilmiştir). (Z.C., Devre: III, cilt: 3, s.104, 112, 125; İ.A.. s.777; B.M.İ., s.35; T.IV, s.163,213).

- 15 Nisan 1928** : Atatürk'ün, yapımı tamamlanan Ankara Etnografya Müzesi binasını ziyareti (*Atatürk, bu ziyaretinde Afgan Kralı Amanullah Han'ın mayıs ayında Ankara'ya gelişlerinde müzenin açılış töreninin yapılmasını emretmiştir*). (E.M.K., s.4).
- 11 Mayıs 1928** : Ankara okullarının beden eğitimi şenliği ve Atatürk'ün, beden eğitimi gösterileri yapan öğrencilerin geçit törenini izlemesi (*Ha. 11.5.1928*).
- 17 Mayıs 1928** : Atatürk'ün, Çocuk Esirgeme Kurumu Kongresi adına saygılarını ileten heyeti kabulü (*Ha. 18.5.1928*).
- 18 Mayıs 1928** : Atatürk'ün, Romanya Elçisi Filality'nin yenilenen güven mektubunu kabulü (*Ha. 19.5.1928*).
- 19 Mayıs 1928** : Atatürk'ün, Belçika Elçisi Baron Louis Leclercq'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*Ha. 21.5.1928*).
- 20 Mayıs 1928** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Afganistan Kralı Amanullah Han ve Kraliçe Süreyya'yı istasyonda karşılaması (*Ha. 21.5.1928*).
- : Atatürk'ün, Afganistan Kral ve Kraliçesi'yle beraber, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki görüşmeleri izlemesi ve İstiklâl Madalyası takılışı töreninde hazır bulunması (*Ha. 21.5.1928*).
- : Atatürk'ün, Afganistan Kralı Amanullah Han ve Kraliçe Süreyya şereflerine Ankara Palas'ta verilen ziyafette konuşması: "...Geleceğin yüksek ufuklarından doğmaya başlayan güneş, asırlardan beri ıstırap çeken milletlerin talihidir! Bu talihin artık bir daha siyah bulutlara bürünmemesi, milletlerin ve onların önderlerinin dikkat ve fedakârlığına bağlıdır!" (*A.S.D.II, s.248; A.M.D.P.II, s.163-165*).
- : Milletlerarası rakamların kullanılması hakkında Kanun'un kabulü (*Z.C., Devre: III, cilt: 4, s.208*).
- 21 Mayıs 1928** : Atatürk'ün, Afganistan Kralı Amanullah Han ve eşiyle beraber, öğleden sonra at yarışlarını izlemesi (*V. 22.5.1928*).

- 22 Mayıs 1928** : Afganistan Kralı Amanullah Han ve Kraliçe Süreyya'nın, akşam Atatürk şerefine ziyafeti (*Ha. 23.5.1928; 24.5.1928*).
- 25 Mayıs 1928** : Atatürk'ün, Afganistan Kralı Amanullah Han'la beraber Ankara'da resim Sergisi'ni ziyareti (*V. 26.5.1928*).
- 27 Mayıs 1928** : Afganistan Kralı Amanullah Han'ın, Ankara'dan ayrılırken Hâkimiyet-i Milliye gazetesi muhabirine demeci: "...Gazi, dünyanın en büyük adamı ve en önemli bir askeridir. Kendileriyle haberleşiyor, tanışıyor ve seviyordum. Fakat görüştükten sonra kıymetinin büyüklüğünü daha iyi anladım" (*Ha. 28.5.1928*).
- 1 Haziran 1928** : Atatürk'ün, Torbalı ve çevresindeki deprem nedeniyle İzmir Valiliği'ne telgrafı: "...Memleketin her tarafından üzüntü ve ıstıraba iştirak haberleri alıyorum. Bu müşterek ıstırap ve hassasiyet, teselliye gerektiren bir harekettir" (*Ha. 2.6.1928*).
- 4 Haziran 1928** : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (*Ha. 5.6.1928*).
- 5 Haziran 1928** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi (*A.Y.G., s.179; Ha. 6.6.1928; A.İ.H.I., s.187*).
- 6 Haziran 1928** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Abdülhak Hâmit (Tarhan) Bey'i kabulü, akşamüzeri Ankara motoru ile Boğaziçi'nde bir gezinti yapması (*A.İ.H.I., s.191*).
- 9 Haziran 1928** : Atatürk'ün, otomobille İstanbul içinde bir gezinti yapması (*A.İ.H.I., s.191-192*).
- 11 Haziran 1928** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Avrupa'dan dönen Türkiye İş Bankası Genel Müdürü Celâl (Bayar) Bey'i kabulü (*A.İ.H.I., s.193*).
- 13 Haziran 1928** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Yüksek Askerî Şûra üyelerinden Cevat (Çobanlı) ve Yakup Şevki (Subaşı) Paşalarla, Kolordu Komutanlarından Ali Hikmet (Ayerdem) ve Şükrü Naili (Gökberk) Paşaları kabulü (*A.İ.H.I., s.194*).
- 16 Haziran 1928** : Atatürk'ün, İstanbul'da Türkiye İş Bankası Yenicami Şubesi'ne gelişi, binayı gezerek ilgililerden bilgi alışı (*A.İ.H.I., s.195*).
- 20 Haziran 1928** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Paris Büyükelçimiz Fethi (Okyar) Bey'i kabulü (*A.İ.H.I., s.198*).

- 23 Haziran 1928** : Atatürk'ün, Fethi (Okyar) Bey'le beraber Söğütlü yatı ile Dolmabahçe'den Haydarpaşa'ya gelişi, Fethi Bey'i Ankara'ya uğurlayışı, tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.İ.H.I., s. 199*).
- 28 Haziran 1928** : Atatürk'ün, Ankara motoru ile Büyükkada Yat Kulübü'ne gelişi, tarihçi Ahmet Refik (Altınay) Bey'le kısa görüşmesi, daha sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*Ha. 30.6.1928; A.İ.H.I., s.200*).
- 2 Temmuz 1928** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan İsmet Paşa, Paris Büyükelçimiz Fethi (Okyar), Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) ve Saffet (Arıkan) Beyleri kabulü ve öğle yemeğine misafir edişi (*A.İ.H.I., s.201*).
- 10 Temmuz 1928** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Kabil Elçiliği'ne atanan Hikmet (Bayur) Bey'i kabulü ve kendisine Lâtin harfleriyle ithafı bir resmini armağan edişi (*Ha. 11.7.1928*).
- 13 Temmuz 1928** : Atatürk'ün, Fethi (Okyar) Bey'le beraber Dolmabahçe'den otomobille hareket ederek Büyükdere'ye kadar bir gezinti yapması (*A.İ.H.I., s.204-205*).
- 24 Temmuz 1928** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda, Lozan Barış Antlaşması'nın 5. yıldönümü nedeniyle gençliğin teşekkür ve bağlılık duygularını ileten İstanbul Darülfünunu Heyeti'ni kabulü (*A.İ.H.I., s.206-207*).
- : Atatürk'ün, Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk mezunlarını tebrik telgrafı: "...Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk mezunlarını ve profesörlerini tebrik ve mezun efendilerin memlekete hayırlı hizmetlerde bulunmalarını temenni ederim" (*Ha. 25.7.1928; A. S. D. V, s. 160-161*).
- 26 Temmuz 1928** : Atatürk'ün, gece "Çocuk Esirgeme Kurumu" ve "Türk Maarif Cemiyeti" balolarını şereflendirmesi (*A.İ.H.I., s.207*).
- 29 Temmuz 1928** : Atatürk'ün, izinli olarak Türkiye'ye dönen Sofya Elçimiz Hüsrev (Gerede) Bey'i kabulü (*Ha. 30.7.1928*).
- : Atatürk'ün, Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat Şubesi adına Halit Ziya (Uşaklıgil) ve Hüseyin Rahmi (Gürpınar) Beyleri kabulü ve kendisine teklif edilen bu şubenin fahri başkanlığını kabul edişi (*Ha. 30.7.1928*).
- 1 Ağustos 1928** : Atatürk'ün, Lâtin Harfleri Komisyonu üyelerinden Falih Rıfkı (Atay), Ahmet Cevat (Emre) ve Mehmet Emin Bey'leri

kabulü, alfabe ve gramer konuları üzerinde görüşmesi (*Ha. 2.8.1928*)

- 8 Ağustos 1928** : İstanbul'da Taksim Cumhuriyet Anıtı'nın açılması (*T.IV., s.356*).
- 9 Ağustos 1928** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Sofya Elçisi Hüsrev (Gerede) Bey'i kabulü (*Ha. 10.8.1928*).
- 9/10 Ağustos 1928** : Atatürk'ün, İstanbul Sarayburnu Parkı'nda Cumhuriyet Halk Partisi tarafından tertiplenen gece toplantısında yeni harfler hakkında konuşması: "...Bizim ahenkli, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşıl-mayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu gereği anlamak mecburiyetindeyiz! Anladığımızın belirtisine yakın zamanda bütün dünya tanık olacaktır. Bu-na kesinlikle eminim" (*T.M.T. V, s. 1463-1467; A.İ.H.I, s.212-213; M. 10.8.1929; A.S.D.II, s.351; A.B.E.B., s.199*).
- 10 Ağustos 1928** : Atatürk'ün, saat 18.00'de otomobille Taksim Cumhuriyet Anıtı önüne gelerek, bir süre anıtı seyretmeleri (*Ha. 11.8.1928; A.İ.H.I, s.215*).
- 11 Ağustos 1928** : Atatürk'ün, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey de hazır bulunduğu halde, Lâtin Harfleri Komisyonu üyelerini ka-bulü (*Ha. 14.8.1928*).
- 14 Ağustos 1928** : Atatürk'ün, Basın Cemiyeti Kongresi'nin saygı telgrafına selâm ve iltifatlarını ileten cevabı (*Ha. 15.8.1928*). (Bu telg-raf yeni Türk harfleriyle yazılmıştır).
- 16 Ağustos 1928** : Atatürk'ün, yeni Türk harfleri hakkında Adalet Bakanı Mah-mut Esat (Bozkurt) Bey'in telgrafına cevabı: "...Gerçekten yeni Türk yazısı, Türk'ün yaradılıştan gelen zekâ ve kabili-yetini geliştirebileceğinden yeni yazımızı tarlalarında çalış-şan çiftçilerimize, sürüleri başında dağlarda dolaşan ço-banlarımıza kadar en az bir zamanda yaymaya çalışmak hepimizin vicdan ve millî haysiyet borcudur" (*Ha. 17.8.1928*).
- 17 Ağustos 1928** : Atatürk'ün, Moda'daki deniz yarışlarını izlemesi, akşam Kalamış Belvü Palas'ta verilen bir baloyu şereflendirmesi (*A.İ.H.I, s.217-218*).

- 18 Ağustos 1928 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda yeni Türk harfleri ve gramer kuralları üzerine Yunus Nadi Bey'e demeci (*C. 19.8.1928; A.İ.H.I, s.219*).
- 22 Ağustos 1928 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Yüksek Askerî Şûra üyelerinden Yakup Şevki (Subaşı) ve Cevat (Çobanlı) Paşa'ları kabulü (*Ha. 23.8.1928*).
- 23 Ağustos 1928 :** Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Tekirdağ'a gelişi, şehirde ziyaretleri, yeni harflerle ilgili olarak halkla görüşmesi (Öğleden sonra saat 13.00 sıralarında yatla tekrar İstanbul'a hareket etmiştir. *T.T.A., s.208; T.A., s.17-18*).
- : Atatürk'ün, Tekirdağ dönüşü İstanbul'da Anadolu Ajansı muhabirine yeni Türk harfleri ile ilgili demeci: "...Az zaman sonra, yeni Türk harfleriyle, gözler kamaştırıcı Türk manevî gelişiminin erişebileceği kudret ve itibarın milletlerarası seviyesini gözlerimi kapayarak şimdiden o kadar parlak görüyorum ki, bu manzara beni kendimden geçiriyor!" (*A.S.D.III, s.82; T.A., s.25*).
- 25 Ağustos 1928 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı salonunda İbrahim Necmi (Dilmen) Bey'in yeni Türk harfleri ve okunuşu ile ilgili tartışmalı konferansını izlemesi (Bu konferansı 150 kadar milletvekili de izlemiştir. *A.İ.H.I, s.221*).
- 27 Ağustos 1928 :** Atatürk'ün, Söğütlü yatıyla İstanbul'dan Mudanya'ya, Mudanya'dan da otomobille Bursa'ya gelişi, İI Genel Meclisi salonunda memurları yeni harflerden imtihan edişi, akşam tekrar Mudanya üzerinden İstanbul'a hareketi (*Ha. 28.8.1928; A.İ.H.I., s.227-229*).
- 27/28 Ağustos 1928:** Atatürk'ün, Mudanya'dan Ertuğrul yatıyla İstanbul'a dönüşü (*Ha. 28.8.1928*).
- : Atatürk'ün, Ertuğrul yatıyla Mudanya'dan İstanbul'a dönerken harf inkılâbı hakkında söyledikleri: "...Türk milleti yaptığını şuurla ve bunca bin yılların hayatında açtığı devasız yaraları acele tedavi etmek acısıyla, gerçek denilen cevheri bulmuş olduğuna inanarak uzun adımlarla kurtuluş aramaya karar vermiştir. Bunun önüne set çekmek isteyenlerin sonu, Türk'ün kuvvetli ayakları altında ezilmektir" (*Ha. 28.8.1928*).

- 28 Ağustos 1928** : Atatürk'ün, öğretmenlerin yeni yazıyı öğrenme ve öğretme-deki fedakâr çalışmaları nedeniyle Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'e telgrafı: "Yeni Türk yazısını öğrenmek ve öğretmek hususunda memleketin her tarafında sarf edilen ateşli faaliyet ve çalışmaları derin bir haz ve memnuniyetle görüyorum. Öğretmenlere teşekkür ve selâmlarımın iletilmesini rica ederim" (*A.T.T.B.*, s.538).
- 29 Ağustos 1928** : Atatürk'ün huzurunda, Dolmabahçe Sarayı salonunda yeni Türk harflerinin okunuş ve yazılışı ile ilgili tartışmalı konferans ve Atatürk'ün tahtaya yazılan bir notu: "Milleti bilgisizlikten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip Lâtin esasından Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur!" (*A.İ.H.I.*, s.230-234).
- : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda şair ve yazarlardan oluşan sofrada Halit Fahri (Ozansoy) Bey'e hitaben yazdırdıkları: "...Şiirlerin şen, neşeli, faal Türk milletinin sevinç, neşe, faaliyet, his ve hareketlerini şakiyacaktır. Buna mevcudiyetini hasredeceksin!" (*E.Ç.*, s.263).
- 30 Ağustos 1928** : Atatürk'ün, 30 Ağustos Zaferi'nin 6. yıldönümü nedeniyle basın temsilcilerine demeci: "30 Ağustos'ta yönettiğim muharebe, Türk milletinin yanımda bulunduğu halde idare ettiğim ilk ve son muharebedir. Bir insan, kendisini milletle beraber hissettiği zaman, ne kadar kuvvetli buluyor bilir misiniz? Bunu tarif müşküldür" (*Ha. 31.8.1928; A.S.D.III*, s.83).
- 1 Eylül 1928** : Atatürk'ün, Dolmabahçe'den Ertuğrul yatı ile Çanakkale'ye gelişi, Vilâyet ve Belediye'yi ziyaret ederek yeni harfler hakkında halkla konuşmaları (*A. ve D.*, s.122).
- 2 Eylül 1928** : Atatürk'ün, saat 16.00'da Maydos (Eceabat)'a hareket ederek Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar bölgelerini ziyareti (*A. ve D.*, s. 122).
- 2 Eylül 1928** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Çanakkale'den Gelibolu'ya gelişi, Hükûmet Konağı ve Belediye'de yeni harfler hakkında halkla konuşması (*A. ve D.*, s. 122).
- : Atatürk'ün, deniz manevraları nedeniyle Donanma Komutanı Fahri (Engin) Bey'e tebrik telgrafı: "...Donanmamızın bugün görmüş olduğum düzen ve mükemmeliyetinden çok memnunum ve övünüyorum" (*Ha. 4.9.1928*).

- 2/3 Eylül 1928** : Atatürk'ün, akşam Çanakkale'den İstanbul'a dönüşü (A.Y.G., s. 106).
- 4 Eylül 1928** : Atatürk'ün, Galatasaray Kulübü Başkanı Necmettin (Sadak) Bey'e mektubu: "Mektubunuzu aldım. Türk gençliğinin spor sahasında gösterdiği kabiliyet ve faydalı faaliyeti takdirle görüyor ve izliyorum" (B.T.S.T.A., s.87).
- 9 Eylül 1928** : Atatürk'ün, Darülfünun ve yüksekokul öğrencilerini taşıyan vapur Dolmabahçe Sarayı önünden geçerken gençlerin kendisine sevgi gösterisinde bulunmaları üzerine, Saray'ın penceresinden onları selâmlaması (Gençlerin gösterilerine devam etmesi üzerine Cumhurbaşkanlığı Orkestrası, Saray balkonuna çıkarak bazı parçalar çalmış, gençler de birlikte Cumhuriyet Marşı'nı söylemişlerdir. Ö.H., s. 111).
- 14 Eylül 1928** : Atatürk'ün, İzmir vapuru ile İstanbul'dan Karadeniz'e hareketi (A. ve D. s.123; A.İ.H.I., s.240).
- : Atatürk'ün, Karadeniz yolculuğuna başlarken kendisini uğurlayan donanma mensuplarına -Donanma Komutanı Fahri (Engin) Bey aracılığıyla- telsiz mesajı: "Karadeniz'in dalgaları içinde en çok haz ve sevincimi gerektiren kalbî hissîm, samimî hatıram siz olmaktadır. Bunu size ve adreslerini bilmediğim bütün arkadaşlara ve evlâtlara iletiyorum" (A. ve D., 124).
- 15 Eylül 1928** : Atatürk'ün, İzmir Vapuru ile Sinop'a gelişi, şehirde tetkik ve ziyaretleri, gece Samsun'a hareketi (A.Y.G., s.315-317; V. 16.9.1928).
- 16 Eylül 1928** : Atatürk'ün, Sinop'tan Samsun'a gelişi, akşam öğretmenler tarafından düzenlenen baloyu şereflendirmesi (M. 18.9.1928).
- 17 Eylül 1928** : Atatürk'ün, Samsun'da sabah yazdıkları: "Saat 8.00'i çeyrek geçiyor. Yazı odasındayım. İsmet Paşa'yı beklerken bu satırları yazıyorum. Samsun'a üçüncü defa geliyorum. İlk gelişim malûmdur: 19 Mayıs 1919..." (Samsun 15, 1938, s.44, Yedigün, sayı: 348, s.9, 1939).
- : Atatürk'ün, Samsun'da ziyaret ve incelemelerde bulunması.
- 18 Eylül 1928** : Atatürk'ün, Samsun'dan Amasya'ya gelişi, bir süre sonra Turhal yolu ile Tokat'a hareketi (R.A., 151).

- : Atatürk'ün, Tokat'a gelişi ve geceyi burada geçişi (V. 19.9.1928).
- 19 Eylül 1928** : Atatürk'ün, Tokat'tan Sivas'a gelişi (A.Y.G., s.325).
- 20 Eylül 1928** : Atatürk'ün, sabah Sivas'ta incelemeleri, Sivas Kongresi'nin toplandığı lise salonunu ziyareti ve lisenin hatıra defterine yazdıkları: "İlk Kongremizin toplandığı salonu görmekten çok duygulandım!" (A.H.D.Y., s.12;A.Y.G., s.325).
- : Atatürk'ün, Sivas'tan hareketle Kayseri'ye gelişi (A.Y.G., s.325; A.K..S.91 -94).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra Kayseri'den Ankara'ya hareketi (M. 21.9.1928).
- 21 Eylül 1928** : Atatürk'ün, Kayseri'den Ankara'ya gelişi (A.G.M.K., s.35; T.M.T.V, s. 1464).
- : Atatürk'ün, yeni harflerin kullanılışı nedeniyle gramerde yapılacak değişiklikler hakkında Başbakanlığa yazısı (M. 22.9.1928).
- 27 Eylül 1928** : Atatürk'ün, Çankaya'da Fransız Büyükelçisi Charles de Chambrun'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevi-ne cevap konuşması (A.S.D.V., s.50).
- 1 Ekim 1928** : Atatürk'ün, Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye gazetesi yönetim yerini ziyareti (M. 2.10.1928).
- 19 Ekim 1928** : Atatürk'ün, İsmet Paşa ile Ankara'da at yarışlarını izlemesi (M. 21.10.1928).
- 21 Ekim 1928** : Atatürk'ün, Çankaya'da İran Elçisi Furugi Muhammed Ali'nin güven mektubunu kabulü (D.B.Y., 1967; s.1071).
- 25 Ekim 1928** : Atatürk'ün Çankaya'da Irak Elçisi Suphi Bey, Mısır Elçisi Ratip Bey ve Polonya Elçisi Kazimierz Olszowsky'in güven mektuplarını kabulü ve elçilerin söylevlerine cevap konuş-maları (A.S.D.V, s.51-53; V. 26.10.1928).
- 29 Ekim 1928** : Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 5. yıldönümü nedeniyle Anka-ra'da geçit törenini izlemesi (M. 30.10.1928).
- : Atatürk'ün, Sofya'da yayımlanan "La Bulgarie" gazetesi muhabirine Türk-Bulgar ilişkileri ve Bulgaristan hatıraları hakkında demeci (C. 3.13.1928).

- 1 Kasım 1928** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin III. dönem II. toplantı yılını açış konuşması: "...Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla Türk harflerinin kesinlik ve yasalık kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır" (*Z.C., Devre: III, cilt: 5, s.2-5; A.S.D.I, s.355*).
- : Yeni Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında Kanun'un kabulü (*Z.C., Devre: III, cilt: 5, s.7-8; M.İ.K., s.17*).
- : Cumhurbaşkanı Atatürk'e, milletin şükran hatırası olmak üzere altın levha üzerinde kabartma bir alfabe takdim edilmesi hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı (*Z.C Devre: III, cilt: 5, s. 12*).
- 8 Kasım 1928** : Atatürk'ün, halka yeni yazıyı öğretmek üzere faaliyete geçecek olan Millet Mektepleri'nin Genel Başkanlığı'nı ve Başöğretmenliği'ni kabul etmesi (*C. 9.11.1928*).
- 11 Kasım 1928** : Atatürk'ün, Çankaya'da İsviçre Elçisi Martin Henri'nin güven mektubunu kabulü (*D.B.Y., 1967; s.1'079*).
- 19 Aralık 1928** : Atatürk'ün, Ankara'da İtalya Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Grandi'yi kabulü (*C. 20.12.1928*).

-1929-

- 1 Ocak 1929** : Yeni harfleri ve bu harflerle yazıyı halka öğretmek üzere, "Millet Mektepleri"nin açılması (*C. 2.1.1919; O.Y.K., s.XI; T.M.İ.P., s.254*).
- 17 Ocak 1929** : Atatürk'ün, gece, manevî kızı Nebile Hanım'ın evlenmesi nedeniyle Ankara Palasla düzenlenen baloyu şerefliendirmesi (*C. 18.1.1929*).
- 28 Şubat 1929** : Atatürk'ün, Türk alfabesinin sadeleştirilmesi nedeniyle tebrik telgrafı gönderen "İngiliz Heceyi Sadeleştirme Cemiyeti"ne cevabı: "...İnsanlar arasında kolay ve hevesli okumak vasıtasının temin edilmesi, hem millî gelişmeye hem de milletler arasında anlaşmaya çok hizmet eder" (*Ha. 1.3.1929*).
- 19 Nisan 1929** : Atatürk'ün, Çankaya'da İngiltere'nin eski Mısır Fevkalâde Komiseri Lord Lloyd'u kabulü (*M. 20.4.1929*).
- 23 Nisan 1929** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Palas'ta düzenlenen "Çocuk Balosu"nu şerefliendirmesi (*M. 24.4.1929; C. 24.4.1929*).

- 30 Mayıs 1929** : Atatürk'ün, 28.5.1929 günü İstanbul'da toplanan "4. Uluslararası Ajanslar Kongresi"nin saygı telgrafına cevabı: "Hakkımda gösterilen samimî duygulara teşekkür eder, başarılar dilerim" (C. 31.5.1929; A.T.T., s.22).
- 11 Haziran 1929** : Atatürk'ün, Basın Cemiyeti Genel Kurulu'nun saygı telgrafına cevabı: "Genel Kurul toplantısı münasebetiyle hakkımda gösterilen hislere teşekkür ederim" (V. 12.6.1929; A.T.T., s.22).
- 29 Haziran 1929** : Atatürk'ün, Avrupa'da tedavi görmekte olan Sabiha (Gökçen) Hanım'a mektubu: "Sanatoryum'dan gönderdiğin mektubu da aldım. Oradaki hayat ve bakımdan hoşnut olduğundan ve doktorların dediklerini çok itina ile takip ettiğinden pek memnun oldum. Aldığımız raporlardan anladığımıza göre esasen hastalığın o kadar mühim değildir. Sıhhat ve rahatına, bildirdiğin gibi itinada devam edersen az zamanda tamamiyle iyileşeceğin şüphesizdir. ..Gözlerinden operim" (A.İ.B.Ö.).
- 18/19 Temmuz 1929**: Atatürk'ün, gece yarısından sonra Ankara'nın Tahtakale bölgesinde çıkan yangın yerine gelişi ve alınan önlemleri denetlemesi (İ. 20.7.1929).
- 24 Temmuz 1929** : Atatürk'ün, Lozan Antlaşması'nın 6. yıldönümü nedeniyle İsmet (İnönü) Paşa'ya telgrafı: "Devlet ve milletin bağımsızlığını bütün cihana pek parlak şekilde tanıtan Lozan Barış Antlaşması'nın yıldönümünde, barış yolundaki uğraşı ve çalışmalarınızı takdirde anmak benim için bir zevktir" (A.T.T., s.22).
- 5 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, Ankara'da toplanan Türkçe öğretmenlerinin saygı ve bağlılık duygularını ileten Millî Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü (Taray) Bey'in telgrafına cevabı: "Türkçe öğretmenlerine pek yüksek ve vatanî vazifelerinde başarı temenni ederim" (C. 6.8.1929).
- : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (C. 6.8.1929; M. 6.8.1929).
- 5/6 Ağustos 1929**: Atatürk'ün, Eskişehir'den geçerken istasyonda Sakarya gazetesi başmuharririne demeci: "Türk milletinin toplumsal düzenini bozmaya yönelik didinmeler, boğulmaya mahkûmdur. Türk milleti, kendinin ve memleketinin yüksek

menfaatleri aleyhine çalışmak isteyen karıştırıcı, sefil, vantsız ve milliyetsiz beyinsizlerin saçmalamalarındaki gizli ve kirlî emelleri anlayamayacak ve onlara hoşgörü ile davranacak bir topluluk değildir. O, şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak isteyenler ezilmeye, kahredilmeye mahkûmdur. Bunda köylü, işçi ve bilhassa kahraman ordumuz candan beraberdir. Bundan kimse- nin şüphesi olmasın!” (A.S.D.II, s.253; Ha. 7.8.1929; M. 7.8.1929; T.S.K.F., s.429).

- 6 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a gelişi (C. 7.8.1929; M. 6.8.1929; A.İ.H.I, s.269-270).
- 9 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, akşam Fethi (Okyar) Bey'in Büyükdere'deki ya- lısında kendisini görmeye gelen İstanbullulara seslenişi: “...Beni görmek demek, mutlaka yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hisse- diyorsanız bu kâfidir! Benim kuvvetim, benim size olan sev- gim ve sizin bana olan sevginizdir. Bu millet, bu memleket yeni rejim üzerinde dünyanın en makbul bir varlığı olacaktır. Ben bunu kendi gözlerimle görmeden ölmeyeceğim!” (M. 11.8.1929; A.S.D.II, s.254).
- 10 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile İmralı adasına ge- lişi (Ada önlerinde 2 saat kadar kalmış, adaya çıkmamıştır. / 11.8.1929).
- 15 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, Avrupa'da tedavi görmekte olan Sabiha (Gök- çen) Hanım'a mektubu: “Kızım Sabiha'ya, sağlığınız hak- kındaki son mektubuna memnun oldum. Semmering*den de istifade etmeni temenni ederim. Gözlerinden öperim” (A.İ.B.Ö.).
- 16 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, akşam Dolmabahçe Sarayı'nda, Ferit İbrahim Bey tarafından Gazi Orman Çiftliği'nde çekilen filmi seyret- mesi (C. 17.8.1929).
- 21 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'da Yalova'ya gidişi, bu- radan Bursa'ya geçişi (A.İ.H.I, s.274).
- 22 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, Bursa'dan hareketle Yalova'ya gelişi, akşam İs- tanbul'a dönüşü (A.İ.H.I, s.274).

* Avusturya'da Viyana'nın güneyinde, bazı sağlık ve tedavi kurumlarını içeren bir bölge.

- 24 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan tekrar Yalova'ya gelişi (M. 26.8.1929).
- 25/26 Ağustos 1929**: Atatürk'ün, Yalova'dan İstanbul'a dönüşü (M. 27.8.1929).
- 28 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, akşama doğru Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Yalova'ya gelişi (M. 29.8.1929; A.İ.H.I, s.277).
- : Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın 30 Ağustos Zaferi'nin 7. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı: "Yüksek dehalarının ve mucizeler yaratan isabetli ve kudretli irade ve idarelerinin yadigârı olan Zafer Bayramı'nı, bütün silâh arkadaşlarım adına tebrik eder, Cumhuriyet ordusunun sonsuz bağlılık ve saygılarını arz ederim" (C. 1.9.1929).
- : Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile İstanbul'a dönüşü (M. 29.8.1929; A.İ.H.I, s.277).
- 30 Ağustos 1929** : Temeli 30 Ağustos 1924 günü atılan Dumlupınar'daki Meçhul Asker Anıtı'nın, törenle açılışı (C. 11.9.1929).
- 31 Ağustos 1929** : Atatürk'ün, 30 Ağustos Zaferi'nin 7. yıldönümü nedeniyle Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın tebrik telgrafına cevabı: "...Bu büyük günde kudretli ordumuzun subaylarına ve asker arkadaşlarıma hürmet ve sevgilerimin ulaştırılmasına aracılığınızı rica ederim" (A.T.T., s.23).
- : Atatürk'ün, Avrupa'da tedavi görmekte olan Sabiha (Gökçen) Hanım'a mektubu: "Semmering'den gönderdiğin mektubu aldım. Tamamen iyileştigiğine memnun oldum. ..Gözle-rinden öperim kızım" (A.İ.B.Ö.).
- : Atatürk'ün, gece yatla Kadıköy ve Fenerbahçe sahillerinde ve Boğaziçi'nde bir gezinti yapması (M. 4.9.1929).
- 3 Eylül 1929** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe'den Yalova'ya geçişi, gece Yalova'dan İstanbul'a dönüşü (M. 4.9.1929).
- 4 Eylül 1929** : Atatürk'ün, Söğütlü yatı ile Boğaziçi'nde bir gezinti yapması (M. 5.9.1929).
- 6 Eylül 1929** : Atatürk'ün, akşam Sakarya motoru ile Boğaziçi'nde bir deniz gezintisi yapması (M. 7.9.1929).
- 7 Eylül 1929** : Atatürk'ün, Ayasofya Camii ve Topkapı Sarayı'nda incelemelerde bulunması, daha sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (C. 8.9.1929; A.İ.H.I., s.279).

- 11 Eylül 1929** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Taksim ve Şişli taraflarında bir gezinti yapması (*M. 12.9.1929*).
- 12 Eylül 1929** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya gidişi (*İ. 13.9.1929*).
- 13 Eylül 1929** : Atatürk'ün, Yalova'da Millet Çiftliği'ne giderek incelemelerde bulunması (*M. 14.9.1929*).
- 17 Eylül 1929** : Atatürk'ün, Ankara'da toplanan III. Millî Türk Tıp Kongresi'nin saygılarını ileten Sağlık Bakanı Refik (Saydam)'ın telgrafına cevabı: "Kongrenin muhterem üyelerine teşekkürlerimin ulaştırılmasına aracılığınızı rica eder, Kongre'ye takdire değer çalışmalarında başarılar dilerim" (*V. 21.9.1929; A.T.T., s.23*).
- 18 Eylül 1929** : Atatürk'ün, gece Ertuğrul yatı ile Yalova'dan İstanbul'a dönüşü (*M. 19.9.1929; İ. 20.9.1929*).
- 21 Eylül 1929** : Atatürk'ün, Şişli Çocuk Hastanesi'ne giderek tedavi görmekte olan küçük çoban Sığırtmaç Mustafa'yı ziyareti (*İ. 22.9.1929; C. 23.9.1929*).
- 22 Eylül 1929** : Atatürk'ün, küçük çoban Sığırtmaç Mustafa'yı Şişli Çocuk Hastanesi'nde tekrar ziyaret ederek tedavisi hakkında bilgi alması (*C. 23.9.1929*).
- 30 Eylül 1929** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (*C. 1.10.1929*).
- 1 Ekim 1929** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya dönüşü (*C. 2.10.1929*).
- 14 Ekim 1929** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen İngiltere Akdeniz Filosu Başkomutanı Amiral Frederick Field'i kabulü (*Ha. 15.10.1929*).
- 22 Ekim 1929** : Atatürk'ün, Ankara'da Türkiye İş Bankası'nı ziyareti ve binayı gezişi (*Ha. 23.10.1929*).
- 24 Ekim 1929** : Atatürk'ün, Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye gazetesi yönetim yeri ile Anadolu Ajansı'nı ziyareti (*M. 25.10.1929*).
- 29 Ekim 1929** : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 6. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kutlamaları kabul ettikten sonra geçit törenini izlemesi (*M. 30-31.10.1929*).
- : Amasya'da Atatürk heykelinin açılışı (*R.A., s. 152*).
- 1 Kasım 1929** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin III. dönem III. toplantı yılını açış konuşması: "...Meclisimizin en büyük eseri olan Türk harfleri, memleketin

umumî hayatına tamamen tatbik olunmuştur, ilk müşkülât, milletin ülkü kuvveti ve uygarlığa olan sevgisi sayesinde kolaylıkla yenilmiştir” (Z.C., Devre: III, cilt: 13, s.2-4; A.S.D.I, s.360).

- 7 Kasım 1929** : Atatürk’ün, Ankara’da İtalya eski Maliye Nazırın Kont Volpi’yi kabulü (C. 8.11.1929; T.C.M.B., s.266).
- 24 Kasım 1929** : Atatürk’ün, Milli Savunma Bakanlığını ziyareti (M. 25.11.1929).
- : Atatürk’ün, Ankara’da yapılmakta olan Türkocağı Merkez Binası’nda incelemelerde bulunması (İ. 25.11.1929).
- 25 Kasım 1929** : İstanbul’a gelen Alman biyografi yazarı Emil Ludwig’in demeci: “Ben öteden beri büyük simaları tetkik ile meşgulüm. Avrupa’m büyük devlet adamları ile görüştüm. Onların karakterleri ve görüşlerini öğrendim. Büyük Gazi de meydana getirdiği büyük eserlerle kendisinden çok söz ettirmiş bir şahsiyettir. Bu sebeple özellikle Gazi ile görüşmek isterim. Bu amaçla Ankara’ya gideceğim” (C. 26.11.1929).
- 30 Kasım 1929** : Atatürk’ün Çankaya’da Emil Ludwig’i kabulü ve görüşmesi: “... Kapıda duran nöbetçi bile benden korkmaz; isterseniz kendisine sorunuz. Korku üzerine egemenlik kurulamaz. Toplara dayalı egemenlik yaşamaz! Böyle bir egemenlik ve hatta diktatörlük, ancak ihtilâl halinde geçici bir zaman için gerekir.” (Ha. 1. 12. 1929; M. 1. 12. 1929; A.S.D.III, s. 84-85).
- : Atatürk’ün, Çankaya’da Yunan Elçisi Polychronadis’in güven mektubunun kabulü ve Elçi’nin söylevine cevap konuşması (A.S.D.V, s. 53; D.B.Y., 1967; s. 1108).
- 1 Aralık 1929** : Alman biyografi yazarı Emil Ludwig’in Ankara’dan ayrılırken gazetecilere demeci: “Gazi Hazretleri ile görüşmem o kadar kıymetlidir ki, bunu bir iki kelime ile sınırlamak imkânı yoktur. Bütün dünya Gazi Hazretleri’nin yalnız faaliyetini bilirler. Fakat, ben kendileri ile görüşürken dünyanın meçhulü olan diğer bir meziyetini keşfettim. Gazi Hazretleri eylem adamı oldukları kadar da bir düşündürler” (M. 3.12.1929).
- : Atatürk’ün, Kayseri-Sivas hattında Gemerek istasyonunun açılışı nedeniyle kendisine saygı telgrafı çeken halka memnuniyetini ve selâmlarını bildirmesi (M. 5.12.1929).

- 7 Aralık 1929** : Atatürk'ün, Yalova'ya gitmek üzere Ankara'dan Derince'ye hareketi (*Ha. 8.12.1929*).
- 8 Aralık 1929** : Atatürk'ün, Ankara'dan Yalova'ya gelişi (*Ha. 9.12.1929*).
- 13 Aralık 1929** : Atatürk'ün, Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya telgrafı: "Millî paramızın kıymetini koruma yolunda Hükûmetin aldığı önlemlerin iyi sonuçlar vermekte olmasından memnunum. Büyük Millet Meclisi'nin bu vesile ile de beliren itimadı ve bütün milletin fiilî tasvibi, iktisat mücadelemizde başarınız için pek kıymetli bir teşviktir" (*Ha. 15.12.1929*).
- 15 Aralık 1929** : Atatürk'ün, Yalova'dan Marmara vapuru ile Derince'ye gelişi, buradan trenle Ankara'ya hareketi (*M. 16.12.1929; A.İ.H.I, s.295*).
- 16 Aralık 1929** : Atatürk'ün, Yalova'dan Ankara'ya dönüşü (*Ha. 17.12.1929*).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Hariciye Komiser Vekili Karahan'ı kabulü (*Ha. 17.12.1929*) (Karahan, bir ziyaret esnasında Moskova'dan beraberinde getirdiği Semerkant'ta Timur'un türbesini konu alan yağlıboya bir tabloyu Atatürk'e armağan etmiştir).
- 28 Aralık 1929** : Atatürk'ün, Çankaya'da Irak Elçisi Rauf Bey'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*A.S.D.V, s.54*).
- 31 Aralık 1929** : Sovyet Sosyalist Şûralar Birliği Merkez İcra Komitesi Başkanı Kalinin'in, Atatürk'e telgrafı: "Türkiye'ye seyahati Sovyet-Türk protokolünün imzasıyla kendini gösteren Hariciye Komiser Vekili Karahan'ın derin bir destek ve samimiyetle kabulünden dolayı en sıcak teşekkürlerimin kabulünü rica ederim. Türk-Sovyet ilişkilerinin inkişafını daima en samimî bir alâka ile izlemiş olduğumdan, bu belgenin memleketlerimizi bağlayan ve bugünkü verimli iktisadî faaliyetlerine çok lüzumlu barışın teminatı derecesinde bulunan dostane ilişkilerin takviyesi yolunda bir adım daha oluşturduğunu görmekle bahtiyarım" (*M. 6.1.1930; V. 6.1.1930*).

-1930-

- 3 Ocak 1930** : Atatürk'ün, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ne ilk üye olarak kaydedilmesi (*V. 2.1.1930*).

- 5 Ocak 1930** : Atatürk'ün, Kalinin'in 31.12.1929 tarihli telgrafına cevabı: “..Ankara’da Türk-Sovyet protokolünün imzası, memleketlerimizin arasında müşkül zamanlarda kurulan ve iki tarafın karşılıklı anlaşmaları ve barış gayesine hizmet etmek hususundaki samimî arzuları sayesinde gelişen dostane münasebetler için pek ziyade memnuniyeti gerektiren bir olaydır” (M. 6.1.1930; V. 6.1.1930).
- 7 Ocak 1930** : Atatürk'ün, Ankara Hukuk Fakültesi’ni ziyareti (Ha. 8.1.1930).
- 11 Ocak 1930** : Atatürk'ün, Hâkimiyet-i Milliye gazetesi Basımevi’ni ziyareti ve burada 2 saat kadar süren incelemeleri (Ha. 12.1.1930).
- 6 Şubat 1930** : Atatürk'ün, Etnografya Müzesi’ni ziyareti ve Müze’de toplanan sanat eserleri üzerinde incelemeleri (Ha. 7.2.1930).
- 26 Şubat 1930** : Atatürk'ün, akşam Ankara’dan İzmir’e hareketi (Ha. 27.2.1930).
- 27 Şubat 1930** : Atatürk'ün, Ankara’dan İzmir’e gelişi (Ha. 28.2.1930; A.İ. ve A.M., s.21).
- 5 Mart 1930** : Atatürk'ün, İzmir’den Antalya yönüne hareketi (Ha. 6.3.1930; C. 7.3.1930).
- 6 Mart 1930** : Atatürk'ün, öğleye doğru Isparta’ya gelişi ve yemekten sonra Burdur’a hareketi (Ha. 7.3.1930; C. 7.3.1930).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra Burdur’a gelişi ve Antalya’ya hareketi (Ha. 7.3.1930; A.Y.G., s.90).
- : Atatürk'ün, Antalya’ya gelişi (Ha. 7.3.1930; C. 7.3.1930).
- : Atatürk'ün, Antalya’da akşam yemeğinden önce Genel Sekreteri Hasan Rıza (Soyak) Bey’le bir sohbeti ve söyledikleri: “...Münasebet düştükçe daima tekrar ediyorum; bütün bu dertlerin, bütün bu ihtiyaçların giderilmesi, her şeyden evvel, pek başka şartlar altında yetişmiş; bilgili, geniş düşünceli, azim, feragat ve ihtisas sahibi adam meselesidir, sonra da zaman ve imkân meselesi... İleri milletler düzeyine erişmek işini bir yılda, beş yılda, hatta bir kuşakta tamamlamak da imkânsızdır. Biz şimdi o yol üzerindeyiz; kafiye hedefe doğru yürütmek için, insan gücünün üstünde gayret sarf ediyoruz; başka ne yapabiliriz ki...” (D.C.İ.K.A., s.68-70).

- 8 Mart 1930** : Atatürk'ün, Antalya'da kazalardan gelen heyetleri kabulü ve şehirde incelemeler yapması (*Ha. 9,10.3.1930*).
- 9 Mart 1930** : Atatürk'ün, Antalya Müzesi'ni gezişi, Aspendos'a giderek tarihî incelemelerde bulunması (*A.Y.G., s.54*).
- 12 Mart 1930** : Atatürk'ün, sabah Antalya'dan otomobille hareket ederek öğleyin Burdur'a gelişi, Valiliği ve Belediye'yi ziyareti, öğleden sonra Ankara'ya hareketi (*A. Y.G., s.90; Ha. 13.3.1930*).
- 13 Mart 1930** : Atatürk'ün, Antalya'dan Ankara'ya dönüşü (*Ha. 14.3.1930*).
- 24 Mart 1930** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Macar Dışişleri Bakanı Walcko'yu kabulü (*Ha. 25.3.1930*).
- 3 Nisan 1930** : Türk kadınlarına, belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanıyan "Yeni Belediye Kanunu"nun kabulü (*Z.C., Devre: III, cilt: 18, s.13; T. Bugüne, s.62; A.H.H.B., s.256*).
- Atatürk'ün, Ankara'da Türkocakları Merkezi'nde Afet (İnan) Hanım'ın kadın haklarına dair konferansını izlemesi (*C. 4.4.1930; A. Mektuplar, s.11; A.T.K.H.K., s. 128*).
- 6 Nisan 1930** : Atatürk'ün, Çankaya'da Afgan Elçisi Gulâm Nabi Han'ın güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması: "...Türk ve Afgan milletleri arasında mevcut ilişkiler kuvvetlidir. Bu bozulmaz dostluk ve kardeşlik bağlarının her gün daha ziyade artacağını kabul ediyorum" (*C. 7.4.1930*).
- 12 Nisan 1930** : Atatürk'ün, Çankaya'da İtalya Büyükelçisi Pempeo Aloisi'nin güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*C. 14.4.1930*).
- 12/13 Nisan 1930** : Atatürk'ün, turne dolayısıyla Ankara'da bulunan Darülbeydâyı (İstanbul Şehir Tiyatrosu) sanatçılarını Çiftlik'teki Marmara Köşkü'nde yemeğe daveti ve sanatçıların ayrılırken elini öpmek istemeleri üzerine söyledikleri: "Biz hepimiz milletvekili olabiliriz, bakan olabiliriz, hatta cumhurbaşkanı olabiliriz; ama hiçbirimiz sanatkâr olamayız. Böyle olunca sanatkâr el öpmez; sanatkârın eli öpülür!" (*O.G.B.G., s. 321-324*).
- 19 Nisan 1930** : Atatürk'ün, Çankaya'da Japon Büyükelçisi Yoshida'nın güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*A.S.D.V, s.55*).

- 21 Nisan 1930** : Atatürk'ün, Ankara'da Millî Sanayi Sergisi'ni ziyareti (C. 22.4.1930).
- 27 Nisan 1930** : Atatürk'ün, Ankara'da Türkocakları VI. Kurultayı'nın çalışmalarını izlemesi (V. 28.4.1930).
- 8 Mayıs 1930** : Kırklareli'nde, Atatürk Heykeli'nin açılışı (V. 9.5.1930; C. 9.5.1930).
- 31 Mayıs 1930** : Atatürk'ün, Ankara civarında Gâvurkale'deki Eti harabelerinde incelemelerde bulunması (A.G.M.K., s.60).
- 5 Haziran 1930** : Atatürk'ün, Çankaya'da, Çanakkale savaşları esnasında sağ kolunu kaybeden Fransız Generali Gouraud'u kabulü ve görüşme esnasında hazır bulunan Fransız Büyükelçisi Charles de Chambrun'a söyledikleri: "Türk topraklarında yatan onun şerefli kolu, memleketlerimiz arasında son derece kıymetli bir bağdır" (C. 10.6.1930; T. Bugüne, s. 150; A.F.D., s.324).
- 9 Haziran 1930** : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (C. 10.6.1930).
- 11 Haziran 1930** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi (C. 12.6.1930).
- 12 Haziran 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya gidişi, yapılmakta olan köşk yapımı ile ilgili bilgi alması, akşam tekrar İstanbul'a dönüşü (V. 13.6.1930).
- 13 Haziran 1930** : Atatürk'ün, Dolmabahçe'den motorla Beylerbeyi Sarayı'na gidişi, akşama doğru Boğaziçi'nde bir gezinti yapması, akşam Sığırtmaç Mustafa'yı görmek üzere Şişli Sıhhat Yurdu'na gidişi (Doktorlar, Sığırtmaç Mustafa'nın Hastane'den çıktığı söylemişlerdir. V. 14-15.6.1930).
- 15 Haziran 1930** : Sığırtmaç Mustafa'nın, Dolmabahçe Sarayı'na giderek Atatürk'ün elini öpmesi (V. 17.6.1930).
- 17 Haziran 1930** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatıyla İstanbul'dan Yalova'ya gidişi (V. 19.6.1930).
- 20 Haziran 1930** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Yalova'dan İstanbul'a dönüşü (V. 21.6.1930).
- 30 Haziran 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Yalova'ya gelişi (C.1.7.1930).
- 11 Temmuz 1930** : Atatürk'ün, Yalova'dan İstanbul'a dönüşü (C. 12.7.1930).
- 12 Temmuz 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Yalova'ya gidişi (C. 13.7.1930).

- 21 Temmuz 1930 :** Atatürk'ün, Yalova'da Tahran'a Elçi olarak atanan Hüsrev (Gerede) Bey'i kabulü ve Türk-İran ilişkileri ve dostluğu üzerine talimat vermesi: "Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti ricalî, mazinin mânasız kör dövüşlerini bilir. Onu hiçbir sebep ve suretle, asla tekrar etmek istemez!" (C. 26.7.1930; A. So., V. 1.10.1947).
- 22 Temmuz 1930 :** Atatürk'ün, Yalova'da -Bulgar Basın Cemiyeti'nin Türk gazetecilerinden bir heyeti Sofya'ya daveti nedeniyle- Türk Basın Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık (Us)'a demeci (C. 27.7.1930; A. So., V. 3.10.1947).
- 24 Temmuz 1930 :** Atatürk'ün, Lozan Barış Antlaşması'nın 7. yıldönümü nedeniyle Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya telgrafı: "Lozan Antlaşması'nı imzaladığınız büyük günün şerefli hatırasını kutlar, bundan duyduğum iftiharlarımı takdim eder ve sevgi ile gözlerinizden öperim" (C. 26.7.1930).
- : İsmet (İnönü) Paşa'nın Atatürk'ün kutlama telgrafına cevabı: "...Lozan büyük bir eserin ancak bir aynasıdır. Eseri yaratana ve takip edene bağlılığımız ebedîdir, aziz ve büyük Başkanımız!" (C. 26.7.1930).
- : Atatürk'ün, Yalova'da kendisini ziyaret eden Fethi (Okyar) Bey'e çiftliklerini ve yapılmakta olan binaları gezdirmesi (S.C.F. s.8).
- 26 Temmuz 1930 :** Atatürk'ün, demiryolunun Sivas'a ulaşması nedeniyle Bayındırlık Bakanı Recep (Peker) Bey'e telgrafı: "Doğuya giden demiryolunun Sivas'a ulaşmasından pek memnun oldum. Sizinle beraber kıymetli mühendislerimizin, memleketin servet ve refahını yükseltecek olan bu mühim ve hayırlı işi başarmak hususundaki muvaffakiyetleri takdir ve tebriğe değerdir" (A. T. T., s.24).
- 28 Temmuz 1930 :** Atatürk'ün, Yalova'da yakın arkadaşlarıyla sohbeti ve Fethi (Okyar) Bey'e söyledikleri: "...Memlekette muhalif bir parti kurmak lâzımdır. Böyle bir parti kurulursa Meclis'te münakaşa daha serbest olur. Meselâ, siz böyle bir partinin başına geçerseniz bildiklerinizi serbestçe Meclis'te söylersiniz; bu suretle uygulamada görülen birçok hataların önü alınmış olur" (S.C.F., s.12).
- 29 Temmuz 1930 :** Atatürk'ün gece Fethi (Okyar) Bey'le beraber, Ertuğrul yatı ile Yalova'dan İstanbul'a hareketi (S.C.F., s.17).

- 30 Temmuz 1930** : Atatürk'ün, sabah Yalova'dan İstanbul'a gelişi (*S.C.F.*, s. 17).
- : Atatürk'ün, akşam Büyükdere'de Fethi (Okyar) Bey'in evine yemeğe gelişi ve sohbet esnasında bir sözü: "Sizin partinizin ismini buldum: Serbest Cumhuriyet Fırkası. Bu isme ne dersiniz?" (*S.C.F.*, s.18).
- 1 Ağustos 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Yalova'ya gidişi (*V. 2.8.1930*).
- 7 Ağustos 1930** : Atatürk'ün, akşam Yalova'da Denizyolları İşletmesi tarafından düzenlenen baloda İsmet (İnönü) ve Fethi (Okyar) Bey'e söyledikleri: "...Ben şimdi bir babayım. Siz ikiniz de benim evlâdımsınız. İkiniz arasında benim gözümde hiçbir fark yoktur. Benim istediğim sadece, memleket işlerinin Büyük Millet Meclisi'nde açıkça tartışılmasıdır. Büyük Millet Meclisi'nde, Türk milletinin gözü önünde, açıkça konuşulmayacak hiçbir iş yoktur" (*G.D.D.*, s.132; *S.C.F.*, s.27; *C. 9.8.1930*).
- 9 Ağustos 1930** : Paris Büyükelçisi Fethi (Okyar) Bey'in, Atatürk'e yeni bir parti kurulması isteğiyle ilgili mektubu: "Cumhuriyet idaresinin memleketimizde ebedileşmesi için, bir partili hükûmet idaresi yerine tartışma hürriyetini kurmak ve hükûmetten millet işleri hakkında ciddî hesap istemeyi temin etmek ve bu işlerde hata varsa herkesin gözü önünde cereyan edecek serbest tartışma sonucu düzeltmeye çalışmak gayelerinin gerçekleşmesine, Cumhuriyet'in kurucusu olmak sıfatıyla herkesten evvel Başkanımızın taraftar bulduklarına asla şüphe edemem. Cumhuriyet'in âşığı olmak sıfatıyla bu gayelerin gerçekleşmesi mukaddes emelimdir. Bu sebeple tam ve gerçek cumhuriyetçi ve bütün anlamıyla lâik ve fakat Cumhuriyet Halk Partisi'nin malî ve iktisadî ve iç ve dış siyasetlerinin bir çok noktalarına karşı bulunan ayrı bir parti ile siyasî mücadele sahnesine atılmak kararındayım. Bu siyasî kararımın ne yolda yorumlanacağını bilmek lüzumunu hissediyorum. Cevabınızı bekler ve en derin kalbî sevgilerimle beraber hürmet ve saygılarımı sunarım" (*C. 11.8.1930*; *S.F.H.*, s.7-8; *D. ve T.*, s.278; *S.C.F.*, s.54-56).
- 10 Ağustos 1930** : Atatürk'ün, yeni bir parti kurulması isteği hakkında Fethi Bey'in 9.8.1930 tarihli mektubuna cevabı: "Büyük Millet Meclisi'nde ve millet karşısında, millet işlerinin serbest mü-

nakaşası ve iyi niyet sahibi kişilerin ve partilerin düşüncelerini ortaya koyarak, milletin yüksek menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri âşık ve taraftar olduğum bir sistemdir. Memnuniyetle tekrar görüyorum ki, lâik cumhuriyet esasında beraberiz. Zaten benim siyasî hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur. Bu nedenle Büyük Meclis'te aynı temele dayanan yeni bir partinin faaliyete geçerek millet işlerini serbest münakaşa etmesini cumhuriyetin esaslarından sayarım!" (S.C.F., s.59-60; A.T.T.B., s.544; S.F.H., s.9; D ve T., s.279).

: Atatürk'ün, akşam Yalova'da arkadaşlarıyla sohbeti ve söyledikleri: "Lâzımdır ki insanlar evvela siyasî rengini, reyini ve kararını açık ve milletçe anlaşılır tarzda ifade etsin. Merdane, namuskârane hareket budur. Fethi Beyefendi ancak bu tarzda hareket edebilir arkadaşlarıdır ve böyle hareket etmiştir. Açık ve doğru hareket etmek ve bu suretle Türk'ün yüksek siyasî kurumunu, Cumhuriyet'i yükseltmek... Bugünün Türk toplumu, mazinin en derin uygarlıklarında kuruculuk iddia eden bu Türk milletinin bugünkü çocukları, açık ve doğru yolu bulmuşlardır!" (A.S.D.II, s.255).

12 Ağustos 1930 : Fethi (Okyar) Bey'in genel başkanlığında Serbest Cumhuriyet Partisi'nin kuruluşu (A. ve T.C.T.K., s.505). (Parti, 17 Kasım 1930 tarihinde kendisini kapatmıştır).

20 Ağustos 1930 : Atatürk'ün, Yalova'da gece sofrada arkadaşlarına söyledikleri: "Milletin, şahıslara kendini unutacak ve kendini kaptıracak kadar tutkun olması iyi netice vermez. Bunun tarihte misalleri çoktur" (G.D.D., s.146-149).

23 Ağustos 1930 : Atatürk'ün, Yalova'da gece sofrada söyledikleri: "...Biz bu müesseseyi (cumhuriyeti) hacılara, hocalara terk etmek için meydana getirmedik. Tarihi, Octave'a bırakamayız. ...Cumhuriyet müessesesinin bir müstebit eline geçeceğini mezarımda bile duysam, millete karşı haykırmak isterim. ..Cumhuriyetin milletin kalbinde kök saldığını görmek, yegâne emelimdir" (S.C.F., s.67-90).

1 Eylül 1930 : Atatürk'ün, demiryolunun Sivas'a ulaşması nedeniyle Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya telgrafı: "...Demiryolu ağının Sivas'a ulaşması münasebetiyle bu sahada da elde edilen

parlak başarı, milletin yüksek anlayış ve kabiliyetinin ve başkanı bulunduğunuz Hükûmet'in takdire değer çalışmasının eserdir" (*D.M.C. 10 Y., s.498*).

- 2 Eylül 1930** : Atatürk'ün, Prof. Sadri Maksudi (Arsal) Bey'in "Türk Dili için" adlı kitabına yazdıkları: "Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin gelişmesinde başlıca etkindir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır!" (*T.D.İ. 1930*).
- 5 Eylül 1930** : Atatürk'ün, Yalova'dan İstanbul'a dönüşü (*Ha. 6.9.1930*).
- 6 Eylül 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'da bir gezinti yapması, Gülhane Parkı'nda halk arasında bir süre dinlenişi, akşam üzeri Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*M. 7.9.1930*).
- 8 Eylül 1930** : Cumhurbaşkanlığı Makamı'nın bildiri: "Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin yeni Serbest Cumhuriyet Fırkası'na karşı Devlet Başkanı olarak vaziyetleri, kendi açık mektuplarında belirtilmiştir. Buna rağmen, şurada burada açıkça veya ima yoluyla Reiscumhur Hazretleri'nin yeni parti ile beraber olduğu halka ifade edilmekte ve yayılmaktadır. Bu gibi ifade ve haberler gerçeğe tamamen ve kesin şekilde aykırıdır" (*M. 9.9.1930*).
- 9 Eylül 1930** : Yunus Nadi Bey'in, Cumhuriyet gazetesinde "Serbest Cumhuriyet Partisi Başkanı Fethi Bey'in İzmir seyahati esnasında Cumhuriyet Halk Partisi aleyhine gelişen gösteriler nedeniyle" Atatürk'ten bir açıklama yapmasını isteyen mektubu (*C. 9.9.1930; S.F.H., s.48; S.C.F., s.71; D. ve T., s.286*).
- 10 Eylül 1930** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Yunus Nadi Bey'in Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan 9 Eylül 1930 tarihli mektubuna cevabı: "Cumhuriyet gazetesinde bana hitaben yazılan açık mektubu okudum. Bu mektupta, son günlerde İzmir'de meydana gelen olaylar işaret olunarak, beni Cumhuriyet Halk Partisi'nden başka partilerin kendilerine mal etmeye çalıştıkları görüldüğünden söz edilerek durumun aydınlatılması için gerçeğin ifadesi isteniyor. Ben, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Başkanım. Cumhuriyet Halk Partisi, Anadolu'ya ilk ayak bastığım andan itibaren kurulup be-

nimle çalışan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden doğmuştur. Bu örgüte tarihen bağlıyım. Bu bağı çözmek için hiçbir sebep ve lüzum yoktur ve olamaz!" (C. 10.9.1930; Ha. 10.9.1930; S.F.H., s.49-50; S.C.F., s.71-72; A.T.T.B., s.545; D. ve T., s.286).

- 13 Eylül 1930** : Atatürk'ün, Bakanlar Kurulu'nun teklifiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni, hükümetin millî para siyasetine yön vermek üzere 22 Eylül 1930 günü, olağanüstü toplantıya çağırması (Ha. 14.9.1930).
- 14 Eylül 1930** : Atatürk'ün, Sakarya motoru ile Boğaziçi'nde bir gezinti yapmasını takiben gece Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (M. 15.9.1930).
- 19 Eylül 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (Ha. 20.9.1930; S.C.F., s. 74).
- 20 Eylül 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (Ha. 21.9.1930).
- 22 Eylül 1930** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin olağanüstü toplantısında Başbakan İsmet Paşa'nın millî para siyaseti ve doğru olayları hakkındaki konuşmasını izlemesi (M. 23.9.1930).
- 25 Eylül 1930** : Atatürk'ün, kendisine ömür boyu cumhurbaşkanlığı teklifi söylentileri üzerine gazetecilere demeci: "Siz ve kamuoyu bilmelisiniz ki, bu yoldaki teklifler hoşuma gitmemiştir ve gitmez! Dediğiniz gibi bir teklifi, benim idealimi cidden rencide eden bir mânada telâkki ederim" (V. 26.9.1930).
- : İsmet Paşa'nın Başbakanlık'tan istifası (C. 26.9.1930).
- 26 Eylül 1930** : Yeni kabinenin tekrar İsmet (İnönü) Paşa tarafından kuruluşu (C. 27.9.1930).
- 27 Eylül 1930** : Atatürk'ün demeci: "...Eğer İsmet Paşa hükümet kurmayı kabulden kesinlikle kaçınıyorsa, Başbakanlığı bizzat üstlenmekten başka çare kalmazdı. Ya ben ya İsmet Paşa!" (V. 28.9.1930).
- 3 Ekim 1930** : Atatürk'ün, Cumhuriyet gazetesine demeci: "...Milletin umumî eğilimi benim şu veya bu zorunluluk karşısında başbakan olmamı gerektirirse bu vazifeyi tam bir tevazu ve minnetle yapmaya hazırım!" (C. 4.10.1930).
- 6 Ekim 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'un kurtuluşunun 7. yıldönümü nedeniyle İstanbul Valisi Muhittin (Üstündağ) Bey'in şehir adına

gönderdiği saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "...İstanbul halkının sevincine bütün kalbimle iştirak ederim. Hakkımda gösterilen hislerden de pek minnettarım" (V. 9.10.1930; C. 9.10.1930).

- : Atatürk'ün, Çankaya'da İngiltere'nin Irak Komiseri Hempres'i kabulü (C. 7.10.1930).
- 16 Ekim 1930** : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Elçisi Jean Çarp ve Yugoslavya Elçisi Nechich'in güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları (A.S.D.V., s.56-57).
- 25 Ekim 1930** : Atatürk'ün, Çankaya'da İsveç Elçisi M.de Heidenstan ve Irak Elçisi Naci Şevket Bey'in güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları (A.S.D.V, s. 58).
- 27 Ekim 1930** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Yunanistan Başbakanı Venizelos ve Dışişleri Bakanı Mihalakopulos'u kabulü, görüşmesi ve bir sözü: "Üzücü mazi, ebediyen kapanacaktır. Artık aramızda harp olmayacaktır" (V. 29.10.1930; C. 28.10.1930).
- 28 Ekim 1930** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Macar Başbakanı K. Bethlen'i kabulü (C. 29.10.1930).
- 29 Ekim 1930** : Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 7. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kutlamaları kabulü, daha sonra Ankara'da geçit törenini izlemesi (Töreni Yunanistan Başbakanı Venizelos, Dışişleri Bakanı Mihalakopulos ve Macar Başbakanı Bethlen de misafir olarak izlemiştir). (V. 30.10.1930; C. 30.10.1930).
- 30 Ekim 1930** : Atatürk'ün, Ankara Türkocağı'nda tertiplenen Cumhuriyet balosunda, misafir Yunan gazetecilerinin ricası üzerine demeci: "Yunan gazetecilerini burada görmekle bahtiyarım. Yaklaşma temininde basının rolü çok kıymetlidir" (V. 31.10.1930; A.S.D.V., s.115).
- 31 Ekim 1930** : Atatürk'ün, Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde Ekrem Zeki Bey'in konserini izlemesi (M. 1.11.1930).
- 1 Kasım 1930** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin III. dönem IV. toplantı yılını açış konuşması: "...Ge-

çen senenin önemli olaylarından biri de Sivas'a demiryolunun ulaşmasıdır. Bu kadar müşkülât içinde vatani bir misli daha genişletmeye ve kuvvetlendirmeye yardımcı olan bu eserin gelecekte Türk milleti tarafından şükranla anılacağına eminim!" (A.S.D.I, s.363).

- 2 Kasım 1930** : Bir deniz yolculuğu yapmakta olan Bulgar Kralı III. Boris'in Atatürk'e telgrafı: "Sofya'dan çekilen bir telgraf, zât-ı devletlerinin, Kraliçe'yi ve beni nazikâne davet haberini verdi. Bu lütufkârlıktan pek derin bir şekilde memnun olduk. Bu davete uyamadığımızdan cidden üzgünüz. Son günlerdeki fırtınalar, seyahatimizin uzamasına sebep olduğundan Boğaziçi'ni, büyük üzüntülerle gece geçmek mecburiyetinde kaldık" (C. 3.11.1930).
- : Atatürk'ün, Bulgar Kralı III. Boris'in telgrafına cevabı: "Fırtına dolayısıyla vuku bulan gecikmenin siz ve Kraliçe Hazretleri'nin biraz istirahatlerine mani olduğundan ben de pek üzgünüm" (C. 3.11.1930).
- 8 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Çankaya'da Mısır Elçisi Abdülmalik Hamza, Polonya Elçisi Kazimierz Olszowsky ve Norveç Elçisi Bentzon'un güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları (A.S.D.V, s.59-61).
- 9 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Amerika İktisat Bakanlığı Müsteşarı Klein'i kabulü (C. 10.11.1930).
- 11 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Fox Film Şirketi tarafından Ankara Gazi Orman Çiftliği'nin filme alınması nedeniyle Amerikan milletine hitaben bir konuşma yapması: "...Türk milleti, tabiatı gereği demokrattır. ..Esas hamuru demokrasi olan Türk milleti, demokrasinin kendisi olduğunu ispat etmiş olan Amerikalılara derin ve kuvvetli bir dostluk hisseder. Ümit ederim ki bu gözlem, iki millet arasındaki dostluğu kökleştirecektir. Yalnız bu kadarla kalmayacaktır, belki bütün insanlığı birbirini sevmeye ve bu müşterek sevgiye mâni olan mazi hurafelelerini silmeye, dünyayı barış ve huzur alanına sokmaya vesile olacaktır" (AA., s.167-169; V. 12.11.1930; M. 12.11.1930).
- 16 Kasım 1930** : Fethi (Okyar) Bey'in, Serbest Cumhuriyet Partisi'nin kendisini kapattığına dair bildirgeyi Atatürk'ün bilgisine sunması

(S.C.F., s.81-82). (Kapatma bildirgesi 17 Kasım 1930 günü ilân edilmiştir).

- 17 Kasım 1930** : Atatürk'ün yurt gezisine çıkmak üzere trenle Ankara'dan Kayseri'ye hareketi (C. 17.11.1930; M. 18.11.1930).
- 18 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Ankara'dan Kayseri'ye gelişi, şehirde Belediye'yi, Komutanlığı, Cumhuriyet Halk Partisi'ni ve Lise'yi ziyareti (C. 18.11.1930).
- 19 Kasım 1930** : Atatürk'ün, saat 14.30'da trenle Kayseri'den Sivas'a hareketi (A. Y.G., 227,325; M. 20.11.1930).
- 20 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Kayseri'den Sivas'a gelişi, şehirde ziyaret ve incelemeleri ve Lise binasında Sivas Kongresi'nin toplandığı tarihî salonu ziyaretini takiben okulun şeref defterine yazdıkları: "Bugün de aynı duygulanma, aynı kuvvetle devam ediyor!" (C. 21.11.1930; M. 21.11.1930; A.H.D.Y., s. 12).
- 21 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Sivas'tan Tokat'a gelişi (C. 22.11.1930).
- 22 Kasım 1930** : Atatürk'ün Turhal ve Amasya'yı ziyaretleri (C. 23.11.1930; M. 23.11.1930).
: Atatürk'ün, saat 21.00'de Amasya'dan Samsun'a gelişi (C. 23.11.1930; M. 23.11.1930).
- 23 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Samsun'da ziyaret ve incelemeleri (C. 24.11.1930; M. 24.11.1930).
- 24 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Samsun'dan Çarşamba'ya gidişi, ilçede ziyaret ve incelemeleri, Türkocağı hatıra defterine yazdıkları: "Çarşamba Türkocağı'nda tanıdığım gençlik iftihara lâyıktır." (V. 25.11.1930; M. 25.11.1930; A.Y.G., s.305; A.H.D.Y., s.12).
: Atatürk'ün, akşam Çarşamba'dan Samsun'a dönüşü (M. 25.11.1930; V. 25.11.1930).
- 26 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Samsun'da Vilâyeti, Belediye'yi, Lise'yi ve Türkocağı'nı ziyareti, gece Ege vapuruyla Trabzon'a hareketi (V. 27.11.1930; C. 27.11.1930).
: Atatürk'ün, Samsun Türkocağı'ndan ayrılırken söyledikleri: "Milletin kıymetli ve seçkin gençleriyle konuşmak benim için saadettir. Bu saadeti uzatmak isterdim; fakat vapuru bekletmemek lâzım. Çok memnun oldum" (V. 27.11.1930).

- 27 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Ege vapuruyla Samsun'dan Trabzon'a gelişi ve şehirde bazı ziyaretlerde bulunması (C. 28.11.1930).
- 28 Kasım 1930** : Atatürk'ün, Trabzon Cumhuriyet Halk Partisi'ni ziyareti ve konuşması: "...Her an tarihe karşı, cihana karşı hareketimizin hesabını verebilecek bir vaziyette bulunmak lâzımdır!" (C. 29.11.1930; B. T.T., s. 16; A.S.D.II, s.256-257).
- 29 Kasım 1930** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ege vapuruyla Trabzon'dan ayrılışı (C. 30.11.1930; B.T.T., s.16).
- 1 Aralık 1930** : Atatürk'ün, Ege vapuruyla Trabzon'dan İstanbul'a gelişi (A. ve D., s.125;C. 2.12.1930).
- 2 Aralık 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'da Harp Akademisi, Harp Okulu, Mülkiye ve Galatasaray Lisesi'ni ziyaretleri (C. 3.12.1930; M. 3.12.1930).
- 3 Aralık 1930** : Atatürk'ün, Fox Film Şirketi tarafından Ankara Gazi Orman Çiftliği'nde çevrilen -kendisinin de Amerikan milletine demecini içeren- filmi Elhamra Sineması'nda izlemesi (V. 4.12.1930; M. 4.12.1930).
- 4 Aralık 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Yalova'ya gidişi, akşam tekrar İstanbul'a dönüşü (M. 5.12.1930).
- 14 Aralık 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'da Cerrahpaşa ve Haseki Hastanelerini ziyareti, ilgililerden bilgi alışı ve Cerrahpaşa Hastanesi şeref defterine yazdıkları: "Gördüklerimden memnun oldum. Temizlik, intizam, ciddî çalışma takdire değerdir" (V. 15.12.1930; C. 15.12.1930).
- : Atatürk'ün, Galatasaray Lisesi'ne imzalı resmini göndermesi (B.T.S.T.A., s.91).
- 15 Aralık 1930** : Atatürk'ün, İstanbul Darülfünunu'nu ziyareti, gençlik tarafından heyecanla karşılanması (C. 16.12.1930; M. 16.12.1930) ve Darülfünun hatıra defterine yazdıkları: "İstanbul Darülfünunu'nda yüksek profesörler ve kıymetli gençlerle yakından tanıştığımдан çok memnun oldum. İlim sembolü olan bu yüksek kuruluşumuzun büyük hizmetleriyle iftihar edeceğimize şüphe yoktur!" (A.H.D.Y., s.12).
- 16 Aralık 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'da bazı fabrikaları gezerek incelemelerde bulunması (M. 17.12.1930).

- 17 Aralık 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'da Mezbağa'yı, Darülaceze'yi, Deri Fabrikası ve Kâhtane köyünü ziyareti (*M. 18.12.1930*).
- 18 Aralık 1930** : Atatürk'ün, İstanbul'da Kolordu Komutanlığı, Vilâyet, Belediye, Cumhuriyet Halk Partisi ve Türkocağı'nı ziyareti, Türkocağı konferans salonunda gençlere seslenişi: "...Cumhuriyeti, onun gereklerini yüksek sesle anlatınız. Cumhuriyet ilkelerini sevdiniz. Bunu kalplere yerleştirmek için hiçbir fırsatı ihmal etmeyiniz!" (*A.S.D.II, s.257; C. 19.12.1930; V. 19.12.1930*).
- 19 Aralık 1930** : Atatürk'ün, Alpulu, Kırklareli ve Edirne'yi ziyaret etmek üzere akşam İstanbul'dan Trakya'ya hareketi (*C. 20.12.1930*).
- 20 Aralık 1930** : Atatürk'ün, öğleye doğru Alpulu'ya gelişi, Şeker Fabrikası'nı ziyareti (*C. 21.12.1930; A. Kİ., s.16-17*)ve Fabrika'nın hatıra defterine yazdıkları: "...Memleketimizin her müsait bölgesinde şeker fabrikalarının çoğalmasa ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini, mühim hedeflerimiz arasında tanınmalıdır!" (*A.H.D.Y., s.13*).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra saat 15.00'te Kırklareli'ne gelişi, Vilâyeti, Süvari Tümen Komutanlığı'nı, Belediye'yi ve Cumhuriyet Halk Partisi Vilâyet Merkezi'ni ziyareti ve konuşması: "...Cumhuriyet'in temelini lâik bir dünya görüşüne dayalı olduğu hiçbir zaman unutulmamalı ve bu gerçek gözden kaçmamalıdır. Zira Türk halkı teokratik yönetimden çok ıstırap çekmiştir. Geri kalışının nedenleri arasında bunun önemli bir yeri vardır" (*A.Kİ., s.18-32*).
- : Atatürk'ün, Kırklareli Cumhuriyet Halk Partisi Vilâyet Merkezi'nin hatıra defterine yazdıkları: "...Cumhuriyet Halk Partisi mensuplarının halkçılık, devletçilik kavramlarını çok güzel anlamış olduklarını en iyi açıklayan sözler, köylü ve çiftçilerin ağızlarından işitiliyor. Gördüklerimden ve işittiklerimden pek ziyade memnunum" (*A.H.D.Y., s.13; A.Kİ., s.32-33*).
- 21 Aralık 1930** : Atatürk'ün, öğleden sonra Kırklareli Türkocağı'nı ziyareti ve konuşması: "...Her ulus devlet hayatında, fikir hayatında ve ekonomik hayatta bir şeyler yapar; bir şeyler yaratır. İşte bu üç hayatın toplamından meydana gelen değerlere 'hars' ya da 'kültür' denir" (*A.Kİ., s.38-42*).

- : Atatürk'ün, Kırklareli Türkocağı hatıra defterine yazdıkları: "Kırklareli Türkocağı'nda çok kıymetli arkadaşlarla geçirdiğim zamanın hatırasını ölmez hislerle saklayacağım" (*Kırklareli İl Yıllığı, 1967; A.Kı., s.48*).
- : Atatürk'ün, saat 15.30'da Kırklareli'nden hareketle yolda Çorlu'ya uğrayarak saat 17.30'da Edirne'ye gelişi (*C. 21-22.12.1930; A.Kı., s.50-52; A.Y.E., s.73*).
- 22 Aralık 1930** : Atatürk'ün, Edirne Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ni ziyareti ve heyetlerle görüşmesi (*C. 23.12.1930; A.Y.E., s.74*).
- 23 Aralık 1930** : Menemen'de, Kubilây adlı yedeksubay öğretmenin, bir kısım gericiler tarafından şehit edilmesi (*O. Y.S., s.433; A.B., s.235-237; T.G.E., s.30-32; D. ve T., s.303; T.IV., s.197; A.B.E.B., s. 203*).
- : Atatürk'ün, Edirne'de özel girişime ait Çeltik İşletmesi'ni, pirinç tarlalarını gezişi ve köylülerle görüşmesi (*A.Y.E., s.75*).
- 24 Aralık 1930** : Atatürk'ün, Edirne'de bazı okulları ve Belediye'yi ziyareti, incelemelerde bulunması (*C. 25.12.1930; A.Y.E., s.75*).
- 25 Aralık 1930** : Atatürk'ün, sabah Edirne Türkocağı'nı ziyareti, gençlerle görüşmesi, gösterdikleri içten duygu ve sevgi gösterileri nedeniyle Edimelilere teşekkürü (*A.Y.E., s.75-76*).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra Edirne'den ayrılışı ve akşam İstanbul'a dönüşü (Atatürk, Edirne'den otomobile hareketini takiben Havsa'da 15 dakika kadar Cumhuriyet Halk Partisi binasını ziyaret etmiş, daha sonra Babaeski'ye gelerek, Belediye'yi ziyaretini takiben İstanbul'a dönmek üzere trenle ayrılmıştır. *A.Y.E., s.76-77; C. 26.12.1930*).
- 27 Aralık 1930** : Dolmabahçe Sarayı'nda, Atatürk'ün başkanlığında ismet (İnönü), Fevzi (Çakmak), Kâzım (Özalp), Fahrettin (Altay) Paşalar ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın katılımıyla Menemen olayı ile ilgili bir toplantı yapılması (*C. 28.12.1930; M. 28.12.1930*).
- 28 Aralık 1930** : Atatürk'ün, Kubilây'ın Menemen'de şehit düşmesi nedeniyle orduya başsağlığı mektubu: "...Büyük ordunun kahraman genç subayı ve Cumhuriyetin ülkücü öğretmeni topluluğunun kıymetli üyesi Kubilây'ın temiz kanı ile Cumhuriyet, hayatiyetini tazelemiş ve kuvvetlendirmiş olacaktır!" (*M. 29.12.1930; A.T.T.B., s.546*).

29 Aralık 1930 : Atatürk'ün, İstanbul Çarşıkapı'daki Ayakkabıcılar Cemiyeti Merkezi'ni ziyareti, üyelerle görüşmesi, yerli kunduraların sunulduğu sergiyi gezişi ve Cemiyet'in hatıra defterine yazdıkları: "...Kunduracılar sergisinde gördüğüm her türlü ayakkabılar, sanatkârlarımızın çok ilerlemiş bulduklarını ispat eden eserlerdir. Vatandaşlara yerli ayakkabılara rağbet göstermelerini tavsiye ederim" (M. 29.12.1930; A.H.D.Y., s. 14).

-1931 -

3 Ocak 1931 : Atatürk'ün, gece Ege vapuruyla İstanbul'dan Mudanya'ya hareketi (Ha. 4.1.1931; V. 4.1.1931). (Geceyi gemide geçirmiştir).

4 Ocak 1931 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Mudanya'ya gelişi, buradan otomobille Bursa'ya geçişi, şehirde ziyaret ve incelemeleri (Ha. 5.1.1931; V. 5.1.1931)

5 Ocak 1931 : Atatürk'ün, Bursa'da Türkocağı'nı, Tümen Komutanlığı'nı ziyareti, saat 17.00'de Mudanya'ya hareketi (Ha. 6.1.1931; V. 6.1.1931; Y. 5.1.1931; A.Y.G., s.99).

: Atatürk'ün, gece saat 23.00'te Ege vapuru ile Mudanya'dan Derince'ye gelişi, buradan trenle Ankara'ya hareketi (Ha. 7.1.1931).

6 Ocak 1931 : Atatürk'ün, Ankara'ya dönüşü (V. 7.1.1931; Y. 7.1.1931; O.Y.S., s.433).

7 Ocak 1931 : Çankaya'da, Atatürk'ün başkanlığında İsmet Paşa, Kâzım (Özalp) Paşa, Fahrettin (Altay) Paşa, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Millî Savunma Bakanı Zekâi (Apaydın) Bey'in katılımıyla bir toplantı yapılarak Menemen olayının görüşülmesi (O.Y.S., s.434).

: Atatürk'ün, Ankara'da "Ziraat Sergisi"ni ziyareti (C. 8.1.1931).

11 Ocak 1931 : Atatürk'ün, Ankara'da "Gazi Öğretmen Okulu"nu ziyareti, derslere girerek incelemelerde bulunması (Ha. 12.1.1931).

12 Ocak 1931 : Atatürk'ün, yeni Millî Savunma Bakanlığı binasını gezmesi (Ha. 13.1.1931).

13 Ocak 1931 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Japon Prensi Takamutsu'yu Çankaya'da kabulü (Ha. 14.1.1931; Y. 14.1.1931).

- : Atatürk'ün, Japon Prensi Takamutsu şerefine verilen ziyafette konuşması (*Ha. 14.1.1931; A.S.D.II, s.258*).
- 18 Ocak 1931** : Atatürk'ün Ankara'da İsmetpaşa Kız Enstitüsü'nü ziyareti (*C. 19.1.1931*).
- 19 Ocak 1931** : Atatürk'ün, İsmet ve Kâzım (Özalp) Paşa'larla beraber akşam, Ankara Türkocağı salonunda Fransız tiyatro sanatçılarının temsilini izlemesi (*Ha. 20.1.1931*).
- 25 Ocak 1931** : Atatürk'ün başkanlığında kabine toplantısı ve 1931 yılı bütçesinin görüşülmesi (*C. 26.1.1931*).
- : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İzmir'e hareketi (*V. 26.1.1931; A.H.II, s.457; C. 26.1.1931*).
- : Atatürk'ün, Ankara'dan ayrılırken söyledikleri: "...Dilimiz, aydınlarımızın tarafında kaybolmuştur" (*C. 27.1.1931*).
- 26 Ocak 1931** : Atatürk'ün, Eskişehir, Kütahya ve Afyon'dan geçişi, Uşak'a 7 kilometre uzaklıkta trenden inerek Şeker Fabrikası'nı ziyareti, saat 19.00'da Uşak'tan İzmir'e hareketi (*C. 27.1.1931; V. 27.1.1931*).
- 27 Ocak 1931** : Atatürk'ün, trenle İzmir'e gelişi (*C. 28.1.1931; V. 28.1.1931; O.Y.S., s.440; A.İ. ve A.M., s.21*).
- 29 Ocak 1931** : Atatürk'ün, İzmir'de Vilâyeti, Belediye'yi, Müstahkem Mevki Komutanlığı'nı ve Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ni ziyareti (*C. 30.1.1931; V. 30.1.1931*).
- : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi İzmir İl Kongresi'nde konuşması: "...Vatandaşlara, kamuoyuna daima gerçeği söylemek vazifemiz olsun. Herkese, arzularının tamamen yapılabilir olduğuna dair fikir vermek bizim için fayda vermez. Partimizin amacı, böyle gün kazanmak değildir!" (*A.S.D.II, s.263*).
- 30 Ocak 1931** : Atatürk'ün, İzmir'den hareketle Kemalpaşa kazası ve Armutlu köyüne gidişi, incelemelerini takiben akşam tekrar İzmir'e dönüşü (*C. 31.1.1931; Ha. 1.2.1931*).
- : Atatürk'ün, akşam İzmir Elhamra sinemasında halk arasında film seyretmesi (*C. 1.2.1931*).
- 31 Ocak 1931** : Atatürk'ün, İzmir'de Ziraat Bankası, İş Bankası, Ticaret ve Sanayi Odası'nı ziyareti ve konuşması: "...Kooperatif yap-

mak, maddî ve manevî kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektedir. Yoksa bir zayıfla bir kuvvetlinin birleşmesinden bahsetmiyorum. Birleşmenin böylesi, zayıf olanın kuvvetliye esir olması demektir” (*Ha. 1.2.1931; C. 1.2.1931; A. Tarihi, sayı: 82-83, s.7071; A.S.D.II, s.265*).

: Atatürk’ün, 13.1.1931 günü Türkiye’ye gelen Japon Prensi Takamutsu’ya gösterilen yakın ilgiye teşekkür eden Japon İmparatoru’na cevabı: “...Prens ve Prensese Takamutsu’nun burada gördükleri iyi kabul, sizinle beraber Hanedanları ve Japon milleti hakkındaki gerçek dostluk ve sevgi duygularımızın çok samimî bir gösteresidir” (*A.T.T., s.24*).

1 Şubat 1931 : Atatürk’ün, İzmir’de Erkek ve Kız Liselerini ziyareti ve öğretmenlerle sohbeti (*V. 2.2.1931; C. 2.2.1931; A.G.M.K., s.85; A.S.D.II, s.265*).

2 Şubat 1931 : Atatürk’ün, İzmir’de Karşıyaka Kız Öğretmen Okulu’nu ziyareti ve okulun hatıra defterine yazdıkları: “Karşıyaka Kız Öğretmen Okulu’nu ikinci defa ziyaret ediyorum. Çok memnun oldum. Bundan sonraki ziyaretlerimde daha çok memnun olacağıma inandıran çok yüksek gelişme eserleri gördüm” (*A.H.D.Y., s.14*).

3 Şubat 1931 : Atatürk’ün, İzmir’de Âsar-ı Atika (Eski Eserler) Müzesi’ni ziyareti, incelemeleri ve müzenin hatıra defterine yazdıkları: “İzmir Âsar-ı Atika Müzesi’ni gezdim. Büyük gayret ve dikkatle istifadeli bir hale getirilmiş, memnun oldum” (*A.H.D.Y., s.15*).

: Atatürk’ün, İzmir’den Aydın’a gelişi ve Türkocağı’nda konuşması: “Türkocakları, Cumhuriyet Halk Partisi’nin kültür şubesidir. Ocaklılar, Cumhuriyet Halk Partisi’nin programını vatandaşlara izah etmekle asıl görevlerini yapmış, ülkülerine en büyük hizmeti yerine getirmiş olurlar” (*V. 4.2.1931; C. 5.2.1931; Ay. İ.Y., s.116-118; A.Y.G., s.59; A.S.D.II, s.267*).

4 Şubat 1931 : Atatürk’ün, Aydın’dan Nazilli’ye, daha sonra Denizli’ye gelişi (*V. 5.2.1931; Ha. 5.2.1931; A.Y.G., s.60, 119*).

- 5 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Denizli'den İzmir'e dönüşü (*Ha. 7.2.1931; C. 6.2.1931; A.Y.G., s.119*).
- 6 Şubat 1931** : Atatürk'ün, akşam trenle İzmir'den Balıkesir'e hareketi (*Ha. 3.2.1931; V. 7.2.1931*).
- 7 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Balıkesir'e gelişi, şehirde ziyaret ve incelemeleri ve Türkocağı'nda konuşması: "Halkın saflığından faydalanarak milletin maneviyatına saldıran kimselerle onların ardından gidenler, elbetteki birtakım cahillerden ibarettir. Bunlar, Türk milleti için yüzkarası oluşturacak vaziyetlerin meydana gelmesinde daima etken olmuşlardır. Milletimizin önünde açılan kurtuluş ufuklarında aralıksız yol almasına mani olmaya çalışanlar, hep bu müesseseler * ve bu müesseselerin mensupları olmuştur. Millete anlatmalıdır ki, bunların millet bünyesinde yaptıkları tahribatı hissetmek lâzımdır. Bu gibilerin mevcudiyetini müsamaha ile karşılayanlar, Menemen'de Kubilây'ın başı kesilirken kayıtsızca seyretmeye tahammül ve hatta alkışlamaya cesaret edenlerle birdir" (*V. 8-9.2.1931; A.H.I., s.463, A.Y.G., s.122*).
- 8 Şubat 1931** : Atatürk'ün, öğleden sonra Balıkesir'den İzmir'e dönüşü (*Ha. 10.2.1931; A. ve D., s.125; A.Y.G., s.68*).
- : Atatürk'ün, saat 16.25'te Ege vapuru ile İzmir'den Antalya'ya hareketi (*A. ve D., s. 125*).
- 10 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Ege vapuru ile İzmir'den Antalya'ya gelişi, saat 18.00'de yine Ege vapuruyla Taşucu'na hareketi (*A. ve D. s.125; A.S., s.122*).
- 11 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Ege vapuruyla Antalya'dan Taşucu'na gelişi, karaya çıkarak otomobile Silifke'ye gidişi, tekrar Taşucu'na dönüşle saat 21.00'de Ege vapuruyla Mersin'e hareketi (*A. ve D., s.125; A.S., s.122*).
- 12 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Ege vapuruyla Mersin'e gelişi, şehirde ziyaretleri, saat 18.00'de trenle Adana üzerinden Malatya'ya hareketi (*A. ve D., 6.126; İ.R., s.108; Ha. 14.2.1931*).
- 13 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Malatya'ya gelişi, şehirde ziyaretleri ve Türkocağı'nda konuşması: "...Bütün vatan bir demir kitle haline gelecektir. Demiryolları memleketin tüfekten, toptan daha önemli bir güvenlik silâhıdır. Demiryolları, Türk milletinin refah ve uygarlık yollarıdır!" (*Ha. 15.2.1931; A.Y.G., s.262; A.S.D.II, s.268*).

* Tekkeler

- 14 Şubat 1931** : Atatürk'ün, gece Malatya'dan trenle Dört Yol'a hareketi (*Ha. 15.2.1931; A.Y.G., s.263*).
- 15 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Malatya'dan Dört Yol'a gelişi, ilçede incelemeleri, akşam üzeri Adana'ya hareketi (*Ha. 16.2.1931; A.G.M.K., s.88*).
- 16 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Dört Yol'dan Adana'ya gelişi (*Ha. 16.2.1931; AA.Se., s.32*).
- 17 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Adana'da Valiliği, Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ni, Belediye'yi ziyaretleri, daha sonra Türkocağı'nda konuşması: "Milliyetin çok belirgin niteliklerinden biri dildir. Türk milletindenim diyen insan, her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan, Türk kültürüne, topluluğuna bağlılığını iddia ederse buna inanmak doğru olmaz!" (*A.A.Se., s.39; A.Y.G., s. 18-19; A.G.O.İ.T.B.K., s.23-24*).
- : Atatürk'ün, akşam üzeri Adana'dan Konya'ya hareketi (*V. 18.2.1931*).
- 18 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Adana'dan Konya'ya gelişi (*V. 19.2.1931; A.G.M.K., s.91; A.Y.G., s.249-250*).
- 20 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Konya'da incelemeler yapması ve Başbakan İsmet Paşa'ya müzeler, eski sanat ve uygarlık eserlerinin korunması hakkında telgrafı: "...Memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan eski uygarlık eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak bilimsel bir şekilde korunma ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan âbidelerin korunmaları için müze müdürlüklerinde ve kazı işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji uzmanlarına kesin lüzum vardır. Bunun için Millî Eğitim Bakanlığı'nca dışarıya öğretime gönderilecek öğrenciden bir kısmının bu şubeye ayrılması uygun olacağı fikrindeyim" (*A.S.D.V, s. 168*).
- 21 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Konya'da Âsar-ı Atika (Eski Eserler) ve Mevlâna Müzelerini ziyareti, incelemelerde bulunması ve Mevlâna Müzesi hatıra defterine yazdıkları: "Bilgi eseri olduğu anlaşılan tertip ve intizamdan çok memnun oldum" (*A.Y.G., s.250; Ha. 23.2.1931; A. Tarihi, sayı: 84-85, s.7282; A.H.D.Y., s. 15*).

- 22 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Konya Orduevi'nde konuşması: "...Bütün tarih bize gösteriyor ki, milletler yüksek amaçlarına erişmek istediği zaman, bu atılımları karşısında üniformalı çocuklarını bulmuşlardır. Tarihin bu genelliği içinde yüksek bir istisna bizim tarihimizde, Türk tarihinde görülür. Bilirsiniz ki, Türk milleti ne vakit yükselmek için adım atmak istemişse, bu adımların önünde daima baş olarak, daima yüksek millî ideali gerçekleştiren hareketlerin önderi olarak kendi kahraman çocuklarından oluşan ordusunu görmüştür!" (A.S.D.II, s.268).
- 28 Şubat 1931** : Atatürk'ün, Konya'da Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi ve Türkocağı'nı ziyareti ve konuşmaları: "...Partimizin yüksek ülküsünü ve programının esaslarını bütün vatandaşlara anlatmalıdır" (A.S.D.II, s.270; A.Y.G., s.250).
- 1 Mart 1931** : Atatürk'ün, Konya'da Ordu Müfettişi Fahrettin (Altay) Paşa'yı, daha sonra Kolordu Komutanlığı'nı ziyareti, akşam Konya'dan Afyon'a hareketi (A. Tarihi, sayı:84-85, s.7293; V. 2.3.1931).
- 2 Mart 1931** : Atatürk'ün, Konya'dan Afyon'a gelişi, şehirde ziyaret ve incelemeleri, akşam Ankara'ya hareketi (V. 3.3.1931; Ha. 3.3.1931; A. Tarihi, sayı:84-85, s.7293).
- 3 Mart 1931** : Atatürk'ün, Afyon'dan Ankara'ya gelişi (V. 4.3.1931; A. Ma., s.25; A.G.M.K., s.92).
- : Atatürk'ün, milletvekili seçiminin yenilenmesinin uygun olacağı hakkında Cumhuriyet Halk Partisi Başkanlığı'na mektubu: "...Her türlü girişimlerimizde ilham ve kuvvet kaynağı olan milletimizin hakkımızdaki güveni tekrar belirince, millî ülkümüze yürümekte dayandığımız temel ne kadar sarsılmaz olduğu bir daha görülmüş olacağı inancındayım" (M. 5.3.1931; A.T.T.B., s.547).
- 12 Mart 1931** : Atatürk'ün, Paris'te kurulan "Hitit Cemiyeti"nin Fahrî Başkanlığı'nı kabul etmesi (C. 13.3.1931).
- 15 Mart 1931** : Atatürk'ün, Ankara'da Türkiye İş Bankası Merkezi'ni ziyareti ve incelemeleri (V. 16.3.1931).
- 24 Mart 1931** : Atatürk'ün, Türkocakları'nı Cumhuriyet Halk Partisi ile birleştirme kararı hakkında demeci: "...Kurtuluş tarihinden beri ilmî sahada halkçılık ve milliyetçilik ilkelerini yaymaya sa-

çalışan ve bu yolda memnuniyeti gerektiren hizmetleri geçmiş olan Türkocaklarının, aynı esasları siyasî ve pratik sahada gerçekleştiren partimle bütün mânasıyla tek vücut olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise, millî kuruluş hakkında duyduğum itimat ve güvenin ifadesidir!" (C. 25.3.1931; A.S.D.III, s.90).

- 28 Mart 1931** : Atatürk'ün, Çankaya'da Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han ve İran Elçisi Mirza Sadık Han'ın güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin konuşmalarına cevap konuşmaları (C. 29.3.1931; Ha. 30.3.1931).
- 12 Nisan 1931** : Atatürk'ün direktifiyle, "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti"nin kuruluşu (Daha sonra "Türk Tarih Kurumu" adına almıştır. A.H.H.B., s.201; T. V., cilt: I 'yeni seri' sayı: 2, 1958).
- 16 Nisan 1931** : Atatürk'ün, akşam Ankara'da Kâzım (Özalp) Paşa'nın evine gelişi, oğlu İlder'in ismini Teoman olarak değiştirmesi (A.Anıl., s.83-85).
- 17 Nisan 1931** : Atatürk'ün, Ankara'da "II. Yerli Mallar Sergisi"ni ziyareti ve incelemeleri (Ha. 18.4.1931).
- 20 Nisan 1931** : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı sıfatıyla Parti programını açıklayan bildirgesi: "Yapmak yeteneğinde olmadığımız işleri uyuşturucu, oyalayıcı sözlerle yaparız diyerek, millete karşı gündelik siyaset izlemek âdetimiz değildir" (A.T.T.B., s.549; Ha. 21.4.1931).
- 23 Nisan 1931** : Edirne'de, "Gazi Heykeli"nin açılış töreni (Ha. 26.4.1931; A.Y.E., s.134-135).
- 27 Nisan 1931** : Atatürk'ün, milletvekili seçiminin sonuçlanması nedeniyle millete bildirgesi: "...Yeni seçilen milletvekili arkadaşlarımla birlikte gösterilen güvene lâyık olmak için bütün kuvvetimizi sarf edeceğimizi kamuoyuna arz ederim" (Ha. 28.4.1931).
- 2 Mayıs 1931** : Atatürk'ün, sabah Ankara'dan hareketle Sakarya'ya kadar trenle gidip dönmek suretiyle bir seyahat yapması (M. 3.5.1931).
- 4 Mayıs 1931** : Atatürk'ün, üçüncü defa Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesi (Z.C., Devre: IV, cilt: I, s.3).

- : Atatürk'ün, üçüncü defa Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne teşekkürü ve Cumhurbaşkanı sıfatıyla ant içmesi: "Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Cumhuriyet'in kanunlarına ve millî egemenlik esaslarına riayet ve bunları savunma, Türk milletinin saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle çaba sarf etme, Türk Devleti'ne yönelecek her tehlikeyi tam bir şiddetle men, Türkiye'nin şan ve şerefini koruma ve yükseltmeye ve üstlendiğim görevin gereklerine varlığını vermekten ayrılmayacağıma -huzurunuzda- namusum üzerine söz vererek ant içerim" (Z.C., *Devre: IV, cilt: I, s.6; A.S.D.I, s.367*).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Danimarka Elçisi Schon Peter'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (C. 5.5.1931; D.B.Y., 1967; s. 1051).
- 10 Mayıs 1931** : Atatürk'ün, Ankara'da toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Üçüncü Büyük Kongresi'ni açış konuşması: "...Millet için ve milletçe yapılan işlerin hatırası her türlü hatıraların üstünde tutulmazsa millî tarih kavramının kıymetini takdir etmek mümkün olamaz!" (B.M.İ., s.186; A.S.D.I, s.367).
- 19 Mayıs 1931** : Atatürk'e, Cumhuriyet Halk Partisi Üçüncü Büyük Kongresi kararı gereğince bütün delegelerin imzalarıyla bir tutanak sunulması: "En Büyüğümüz! Yalnız şunu bil ki azmin ve iraden nasıl her zaman bizimle ve bizimse sevgimiz, saygımız ve kopmaz bağlılığımız da her zaman senindir ve senindedir" (M. 20.5.1931).
- 7 Haziran 1931** : Atatürk'ün, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin Fransız arkeoloğu Prof. Delaport şerefine Ankara Halkevi'nde verdiği çay ziyafetinde bulunması (A.G.M.K., s.94; V. 9.6.1931).
- 4 Temmuz 1931** : Atatürk'ün, Amerika'nın bağımsızlık günü nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Hoover'e kutlama telgrafı: "İstiklâl gününün yıldönümü münasebetiyle hararetili tebriklerimin ve gerek Zât-ı devletleri'nin şahsî saadeti gerek büyük memleketin refahı hakkındaki samimî temennilerimin kabulünü rica ederim" (M. 12.7.1931). (Hoover, bu telgrafa şu cevabı vermiştir: "Zât-ı devletleri'nin sıhhati ve Türk milletinin devamlı saadeti hakkında karşılıklı ve samimî temennilerimi arz etmekle bahtiyarım").

- 5 Temmuz 1931** : Atatürk'ün, Çankaya'da Brezilya Elçisi Pementel Bron-dos'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin konuşmasına cevap söylevi (*D.B.Y, 1967, s.1045; Ha. 7.7.1931*).
- 6 Temmuz 1931** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Irak Kralı Faysal'ı istasyonda karşılayışı (*C. 7.7.1931; V. 7.7.1931; A.G.M.K., s.94*).
- : Atatürk'ün, Irak Kralı Faysal şerefine akşam Ankara Pa-las'ta verilen ziyafette konuşması (*C. 7.7.1931; A.S.D.II, 8.271*).
- 15 Temmuz 1931** : Irak Kralı Faysal'ın, Türk topraklarından ayrılırken Kara-ağaç'tan Atatürk'e teşekkür telgrafı (*A.M.D.P.II, s.200*).
- 19 Temmuz 1931** : Atatürk'ün, Ankara'da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti toplantı-sına başkanlık edişi (*A.G.M.K., s.97; C.E.Y.T.T.K., s.7; C. 20.7.1931*).
- 20 Temmuz 1931** : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (*C. 21.7.1931*).
- 20/21 Temmuz 1931** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a giderken gece Eskişehir istasyonunda trenden inerek halkla konuşması: "Köylü he-pimizin velinimetidir! Bu soylu unsurun refahını düşünece-ğiz!" (*C. 25.7.1931*).
- 21 Temmuz 1931** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi (*C. 22.7.1931*).
- 22 Temmuz 1931** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya gidişi (*C. 23.7.1931*).
- 1 Ağustos 1931** : Atatürk'ün, Yalova'da, New York'tan uçarak Yeşilköy'e inen Russel Boardman ve John Polando adlı Amerikalı ha-vacıları kabulü ve söyledikleri: "...Kıtaları birleştirirken, mil-letleri yaklaşıtıyorsunuz. Sizin gibi kahramanlar, milletleri birbirlerinin saadetleri ve kaderleriyle ilgilenen bir aile fert-leri haline getirirler. Şüphe etmem ki siz, uygarlığını hay-ranlıkla izlediğimiz Yeni Dünya'nın büyük diyarı ile eski dünya kıtalarının birleştikleri yerde bulunan Yeni Türkiye'yi böyle vasıtasız birleştirirken, Amerikalıların ve Türklerin kalplerini de birbirine daha ziyade yaklaştırdınız" (*A. ve İ., s.124;M. 2.8.1931; A.S.D.III, s.91-92*).
- : Atatürk'ün, Amerikalı havacıların başarısı nedeniyle Ameri-ka Birleşik Devletleri Başkanı Hoover'e tebrik telgrafı: "Amerikalı kahramanlar, Türk ulusunun kalbini sevinçle

doldurmuştur. Başarmış oldukları harikulâde işin sonunda bu cesur gençlerin yüzlerinde gördüğüm neşe ve kararlılık ifadesi bana şu inancı verdi ki, insanlık için kazandıkları bu büyük zafer onlar için yalnız bir başlangıçtır” (A. ve İ., s. 125).

- 7 Ağustos 1931** : Atatürk'ün, Yalova'dan Bursa'ya gelişi, Uludağ'da incelemeleri, daha sonra Mudanya'dan İstanbul'a hareketi (C. 8.8.1931; M. 8.8.1931).
- 7/8 Ağustos 1931**: Atatürk'ün, Mudanya'dan İstanbul'a gelişi (C. 8.8.1931).
- 8 Ağustos 1931** : Atatürk'ün, akşam İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya gidişi (C. 9.8.1931).
- 23 Ağustos 1931** : Atatürk'ün, liseler için tarih kitapları yazılırken, Türk Tarih Kurumu'na gönderdiği mektup: “...Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat, insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır” (A.Y., s.26).
- 25 Ağustos 1931** : Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile İstanbul'a dönüşü (M. 26.8.1931).
- 26 Ağustos 1931** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Zonguldak'a gelişi, maden ocaklarında incelemeleri (Aynı gün akşamüzeri tekrar İstanbul'a hareket etmiştir). (C. 27.8.1931).
- 31 Ağustos 1931** : Atatürk'ün, akşam İstanbul'dan Yalova'ya hareketi (V. 1.9.1931).
- 6 Eylül 1931** : Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile Büyükada'ya gelişi, Yat Kulüp'te bir süre kalışı, tekrar Yalova'ya dönüşü (V. 7.9.1931).
- 8 Eylül 1931** : Atatürk'ün, sabah Yalova'dan İstanbul'a dönüşü (M. 9.9.1931).
- 9 Eylül 1931** : Atatürk'ün, Sakarya motoru ile Dolmabahçe'den Fenerbahçe'ye kadar bir gezinti yapması, daha sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (M. 10.9.1931).
- 14 Eylül 1931** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı balkonunda bilim adamlarıyla sohbet esnasında söyledikleri: “...Şair Mehmet Emin (Yurdakul)'in, ilk defa Manastır Askerî idadisi'nde öğrenci iken okuduğum “Ben bir Türk'üm, dinim, cinsim uludur” mısraıyla başlayan şiirinde, bana ulusal benliğimin gururu-

nu tattıran ilk anlatımı bulmuştum. Fakat ben asıl bunu, orduya katıldığım ilk günlerde, bir Anadolu çocuğunun göz yaşlarında gördüm ve kuvvetle duydum. Ondan sonra Türklük, benim en derin güven kaynağım, en engin övünç dayanağım oldu. Kendimi hiçbir zaman Osmanlılığın telkin ettiği başka ulusları öven ve Türklüğü aşağı gören eksiklik duygusuna kaptırmadım” (*N.M.T.D.*, s.71-78).

- 15 Eylül 1931** : Atatürk’ün, Sakarya motoru ile Suadiye’ye kadar bir gezinti yapması (*M. 16.9.1931*).
- 17 Eylül 1931** : Atatürk’ün, akşam Sakarya motoru ile Dolmabahçe’den hareketle Bostancı’ya, oradan da Suadiye plajına gelerek burada verilen baloyu şerefliendirmesi (*M. 18.9.1931*).
- 18 Eylül 1931** : Atatürk’ün, “Vatandaş İçin Medenî Bilgiler” adlı iki ciltlik eser hakkında Başbakan İsmet (İnönü) Paşa’ya yazısı: “...Kitaplar yazılırken ve yazıldıktan sonra bizzat ilgilendim; bunların, yazılmalarında izlenen amaçlara hizmet edecek kıymet ve nitelikte olduklarını bilhassa kaydederim. Bundan başka bu kitapların memlekette yurttaşlara okutulması için ilgiyi artıracak her tedbirin kıymetli olacağı görüşümdedir” (*V.İ.M.B. Kitap I, 1933*).
- 21 Eylül 1931** : Atatürk’ün, İstanbul’da öğleden sonra Kâzım (Özalp) Paşa’nın oğlu Teoman’ın sünnet düğününü şerefliendirmesi (*A. Anıl.*, s.86).
- 25 Eylül 1931** : Atatürk’ün, akşam İstanbul’dan Ankara’ya hareketi (*C. 26.9.1931*).
- 26 Eylül 1931** : Atatürk’ün, İstanbul’dan Ankara’ya gelişi (*C. 27.9.1931*).
- : Atatürk’ün, İkinci Balkan Konferansı’nın Ankara’da yapılan son birleşiminde delegelere hitaben Fransızca konuşması: “...Artık insanlık kavramı, vicdanlarımızı arıtmaya ve hislerimizi yüceltmeye yardım edecek kadar yükselmiştir!” (*A.S.D.II*, s.272; *C. 27.10.1931*).
- 27 Ekim 1931** : Atatürk’ün, Ankara’da Sovyet Hariciye Komiseri Litvinof’u kabulü (*C. 28.10.1931*).
- 29 Ekim 1931** : Atatürk’ün, Cumhuriyet Bayramı nedeniyle Ankara’da geçit törenini izlemesi, gece Cumhuriyet Balosu’nu şerefliendirmesi (*V. 31.10.1931*).
- : Atatürk’ün, Ankara’da Genelkurmay Başkanlığı yeni binasını hizmete açışı (*V. 31.10.1931; A.G.M.K.*, s.97).

- : Bursa'da, Hükümet Parkı içindeki Gazi Heykeli'nin açılışı (*Gaziyolu gazetesi, 28.10.1931, Bursa*).
- 1 Kasım 1931** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin IV. dönem I. toplantı yılını açış konuşması: "...Türkiye'nin güvenliğini gaye tutan, hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir barış doğrultusu, bizim daima kuralımız olacaktır!" (*Z.C., Devre: IV, cilt: 4., s.3-4; A.S.D.I, s.369*).
- 4 Kasım 1931** : Atatürk'ün, öğleden sonra Prof. Hermann Jansen ve Prof. Holzmeister'i kabulü, daha sonra yeni Cumhurbaşkanlığı Binası'nı gezmesi (*A.N.D., s.4*).
- 7 Kasım 1931** : Atatürk'ün, öğleden sonra Çankaya'da Başbakan İsmet Paşa'yı kabulü, saat 18.00'de otomobille şehirde bir gezinti yapması (*A.N.D., s.5*).
- 8 Kasım 1931** : Atatürk'ün, akşam Yeni Sinema'ya giderek film izlemesi, saat 24.00'de Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D., s.6*).
- 10 Kasım 1931** : Atatürk'ün, saat 19.00'da Marmara Köşkü'ne gidişi, akşam yemeğinden sonra geceyi burada geçişi (*A.N.D., s.6*).
- 11 Kasım 1931** : Atatürk'ün, günü ve geceyi Marmara Köşkü'nde geçişi (*A.N.D., s.6*).
- 12 Kasım 1931** : Atatürk'ün, ünlü Türk pehlivanı Kurtdereli Mehmet'e takdir mektubu: "Seni cihanda büyük ün almış bir Türk pehlivanı tanıdım. Parlak başarılarının sırrını şu sözlerle açıkladığını öğrendim: 'Ben her güreşte arkamda Türk milletinin bulunduğunu ve millet şerefini düşünürdüm.' Bu dediğini en az yaptıkların kadar beğendim. Onun için senin bu değerli sözünü Türk sporcularına bir meslek ilkesi olarak kaydediyorum! Bununla, senden ve sözlerinden ne kadar memnun olduğumu anlarsın" (*A.Ö.M., s.175; T.IV. s. 268; B.T.S.T.A., s.98-99*).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Finlandiya Elçisi Vainö Tanner'in güven mektubunu kabulü (*A.N.D., s.7; D.V.Y., 1953, s.119*).
- : Atatürk'ün, akşam Yeni Sinema'ya giderek film izlemesi, saat 24.00'de Marmara Köşkü'ne gelerek geceyi burada geçirmesi (*A.N.D., s.7*).
- 13 Kasım 1931** : Atatürk'ün, günü Marmara Köşkü'nde geçirmesi (*A.N.D., s.7*).

- 14 Kasım 1931** : Atatürk'ün, akşam Yeni Sinema'ya giderek film izlemesi, saat 24.00'de Marmara Köşkü'ne gelerek geceyi burada geçirmesi (A.N.D., s. 7).
- 15 Kasım 1931** : Atatürk'ün, günü Marmara Köşkü'nde geçirmesi (A.N.D., s.7).
- 16 Kasım 1931** : Atatürk'ün, öğleden sonra Marmara Köşkü'nden Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.7).
- 17 Kasım 1931** : Atatürk'ün, akşam Maraş Milletvekili Mithat (Saylam) Bey'in evine gelişi, akşam yemeğini burada yemesi (A.N.D., s.6).
- 19 Kasım 1931** : Atatürk'ün, öğleden sonra Kayaş'a, daha sonra Marmara Köşkü'ne doğru otomobille bir gezinti yapmasını takiben Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.9).
- 22 Kasım 1931** : Atatürk'ün, akşam Yeni Sinema'ya giderek film izlemesi (A.N.D., s.10).
- 26 Kasım 1931** : Atatürk'ün, akşamüzeri Marmara Köşkü'ndeki çay ziyaretinde bulunması, gece geç saatte Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s. 11).
- 27 Kasım 1931** : Atatürk'ün, akşamüzeri İsmet Paşa'nın Köşkü'ne gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.11)
- 30 Kasım 1931** : Atatürk'ün, Çankaya'da İsveç Elçisi Boheman ve Hollanda Elçisi Vershuur'u, daha sonra Türk-Amerikan Cemiyeti 2. Başkanı M. Cening'i kabulü (A.N.D., s.12).
- 2 Aralık 1931** : Atatürk'ün, Çankaya'da Bulgar Başbakanı Muşanofu kabulü (A.N.D., s.12;M. 3.12.1931).
- 4 Aralık 1931** : Atatürk'ün, akşamüzeri Bulgar Başbakanı Muşanof şerefine, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından Marmara Köşkü'nde verilen çayda bulunması (M. 5.12.1931; A.N.D., s. 13).
- 5 Aralık 1931** : Atatürk'ün, Mülkiye Mektebi(Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin 55. kuruluş yıldönümü nedeniyle kendisine gönderilen saygı telgrafına cevabı: "Mülkiye Mektebi'nin 55. yıldönümü münasebetiyle toplanan mezunlarının hakkımda gösterdikleri samimî duygulara teşekkür ederim" (M. 6.12.1931).
- : Atatürk'ün, Bulgar Başbakanı Muşanof şerefine Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'nın Ankara Halkevi'nde verdiği kon-

seri izlemesi ve Muşanof'la bir süre görüşmesi (M. 6.12.1931; A.N.D., s.13).

- 7 Aralık 1931** : Atatürk'ün, Çankaya'da Mısır eski Hidivi Abbas Hilmi Paşa'yı kabulü (A.N.D., s.14).
- 9 Aralık 1931** : Atatürk'ün, öğleden sonra şehirde otomobille bir gezinti yaparak akşamüstü Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.14).
- 11 Aralık 1931** : Atatürk'ün, akşam Ankara'da Bulgar Opereti'ni izlemesi (A.N.D., s.15).
- 12 Aralık 1931** : Atatürk'ün, Çankaya'da Fransız Büyükelçisi Charles de Chambrun'u kabulü (A.N.D., s.15).
- : Atatürk'ün, millî ekonomi ile ilgili aldığı kararlar nedeniyle Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ne telgrafı: "...Büyük milletimizin her millî ve vatanî işte gösterdiği şuurlu hassasiyetin bu yeni gösterisi, beni pek duygulandırdı. Devletçe öteden beri uygulana gelmekte olan önlemler ve uyanık halkımızın daima harikalar yaratan büyük gayreti sayesinde bugünkü güçlüğü de kolaylıkla yeneceğimize itimadım tamdır. Türk kuvvet ve zekâsının yenmediği ve yenemeyeceği güçlük yoktur" (Ha. 13.12.1931).
- 14 Aralık 1931** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan İsmet Paşa ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey'i kabulü (A.N.D., s.16).
- 16 Aralık 1931** : Atatürk'ün, öğleyin Gazi Orman Çiftliği'ne gidişi, akşamüzeri Marmara Köşkü'ne gelişi, saat 19.00'da Çankaya dönüşü (A.N.D., s.16).
- 18 Aralık 1931** : Atatürk'ün, Çankaya'da saat 8.00'den 16.00'a kadar kütüphanesinde çalışması (A.N.D., s.17).
- 19 Aralık 1931** : Atatürk'ün, geceyi Çankaya'da kütüphanesinde çalışarak geçirmesi (A.N.D., s.17).
- 21 Aralık 1931** : Atatürk'ün, saat 10.30'da Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'in evine gelişi, bir süre dinlendikten sonra Marmara Köşkü'ne gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.18).
- 24 Aralık 1931** : Atatürk'ün, öğleye doğru Marmara Köşkü'ne gelişi, bir süre dinlendikten sonra İsmet Paşa'nın Köşkü'ne uğrayarak saat 14.00'de Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.19).

- 25 Aralık 1931** : Atatürk'ün, akşam Yeni Sinema'ya giderek film izlemesi (A.N.D., s. 19).
- 26 Aralık 1931** : Atatürk'ün, saat 10.00'da Kılıç Ali Bey'in evine gidişi, saat 14.00'de Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.19).
- 28 Aralık 1931** : Atatürk'ün, sabah Sarıkışla'ya giderek 8. Tümen'in arazi tatbikatını izlemesi (A.N.D., s.20; Ha. 30.12.1931).
- 30 Aralık 1931** : Atatürk'ün, öğleden sonra Marmara Köşkü'ne, daha sonra Halkevi'ne gelişi, saat 20.30'da Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.20).
- 31 Aralık 1931** : Atatürk'ün, Çankaya'da akşamüstü Irak Başbakanı Nuri Paşa'yı kabulü (A.N.D., s.21).
- : Atatürk'ün, gece Hilâiahmer Cemiyeti (Kızılay)'nin Ankara Palas'taki balosunu şereflendirmesi (M. 2.1.1932; A.N.D., s.21).

-1932-

- 3 Ocak 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Çankaya'da İsmet Paşa'yı kabulü, saat 18.30'da Yeni Sinema'yı giderek film izlemesi, gece saat 23.00'da Kılıç Ali Bey'in evine uğrayışı (A.N.D., s.22).
- 4 Ocak 1932** : Atatürk'ün, gece Ankara Türkocağı'nda Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in yazdığı "Akın" piyesini seyretmesi (A.N.D., s.22).
- 8 Ocak 1932** : Atatürk'ün, saat 16.30'da Salih (Bozok) Bey'in evine gelişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.24).
- 9 Ocak 1932** : Atatürk'ün, yeni Cumhurbaşkanlığı binasını gezmesi, saat 15.00'de otomobile şehirde bir gezinti yaparak Rasim Ferit (Talay) ve Kılıç Ali Bey'lerin evlerine uğradıktan sonra akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.24).
- 11 Ocak 1932** : Atatürk'ün, Çankaya'da saat 13.30'da İsmet Paşa'yı kabulü (A.N.D., s.24).
- : Atatürk'ün, akşam Ankara'dan trenle İstanbul'a hareketi (A.N.D., s.24;C. 12.1.1932).
- 12 Ocak 1932** : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a gelişi ve Söğütlü yatı ile Dolmabahçe'ye geçişi (A.N.D., s.25; M. 13.1.1932).
- 15 Ocak 1932** : Samsun'da Gazi Heykeli'nin açılış töreni (Ha. 16.1.1932; A.R.H., s.369).

- 16 Ocak 1932** : Atatürk'ün, saat 16.00'da Dolmabahçe Sarayı'ndan hareketle Fatih, Aksaray, Edirnekapı ve Şişli taraflarında otomobille bir gezinti yapması, saat 18.00'de Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.26).
- 17 Ocak 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille hareket ederek Pangaltı'da Yolunca Çiftliği Süthanesi'ni, daha sonra Ayazpaşa ve Maslak Köşklerini gezererek saat 17.30'da Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.26).
- : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Fethi (Okyar) ve Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'leri ayrı ayrı kabulü (A.N.D., s.26).
- 18 Ocak 1932** : Atatürk'ün, İstanbul Öğretmenler Birliği Kongresi Başkanı Prof. Fuat Köprülü'nün öğretmenler adına saygı telgrafına cevabı: "...Teşekkür ve sevgilerimin muhterem öğretmenlerimize ulaştırılmasına aracılığınızı rica ederim" (V. 20.1.1932).
- 19 Ocak 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille hareket ederek Maslak ve Kağıthane yöresinde bir gezinti yapması (A.N.D., s.27; V. 20.1.1932).
- 20 Ocak 1932** : Atatürk'ün Ziraat Mezunları Kongresi'nin saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "Ziraat Mezunları Kongresi münasebetiyle hakkımda gösterilen hislere teşekkür eder ve çalışmalarınızın hayırlı ve başarılı sonuçlarını beklerim" (A.T.T., s.25).
- 21 Ocak 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille hareket ederek Fatih ve Şişli taraflarında bir gezinti yapması (A.N.D., s.27).
- 22 Ocak 1932** : Atatürk'ün, akşam İstanbul'da Opera Sineması'nda "Çanakkale" filmi seyretmesi, daha sonra Pera Palas'a uğrayarak Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (M. 23.1.1932; A.N.D., s. 28).
- 25 Ocak 1932** : Atatürk'ün, Samsun'da Gazi Heykeli'nin açılış töreni nedeniyle halkın sevgi ve bağlılık telgrafına cevabı: "Muhterem Samsun halkının şahsıma karşı besledikleri asil duyguların kıymetli bir belirtisini bildiren telgrafınızdan pek duygulandım. Teşekkür, sevgi ve selâmlarımın muhterem halka sunulmasını rica ederim" (A.T.T., s.26).

- : Atatürk'ün, akşam İstanbul Darülbeydii (İstanbul Şehir Tiyatrosu)'nde piyes seyretmesi (A.N.D., s.28).
- 27 Ocak 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille hareket ederek İstinye, Maslak, Şişli ve Karaköy yoluyla bir gezinti yapıp Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.29).
- : Atatürk'ün, gece Beyoğlu'nda Turkuvaz Lokantası'na gelişi, geç saatlerde Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.29).
- 28 Ocak 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille hareket ederek Beyazıt ve Şişli tarafından bir gezinti yapması (A.N.D., s.30).
- : Atatürk'ün, akşam Dolmabahçe Sarayı'nda sofrada, Maarif Vekili Esat (Sagay) Bey hakkında sert tenkitlerde bulunan Dr. Reşit Galip'e müdahalesi: "Yorgun görünüyorsunuz, gidip istirahat edebilirsiniz!" (Reşit Galip, Atatürk'ün bu yerinde müdahalesine "Burası milletin sofrasıdır, kovulmamalıyım; kalkmam!" şeklinde yersiz bir cevap vermiş, bu cevap üzerine Atatürk "O halde biz kalkalım; masayı beyefendiye bırakalım!" diyerek sofradan ayrılmıştır. K.A.H.A., M.5.3.1952; A.Anıl., s.48-49; A.N.D., s.30). (Bu olayı takiben Reşit Galip, Ankara'ya dönmüş, büyük üzüntü ve pişmanlık duygularıyla Atatürk'e, 30 Ocak 1932 tarihini taşıyan bir mektup göndermiştir. A.Bil, s.24-25). (Atatürk'ün, bu olaydan kısa süre sonra Reşit Galip'i başısladığını, Reşit Galip'in 24 Mart 1932 akşamından itibaren Atatürk'ün sofrasında tekrar yer aldığını, nihayet 19 Eylül 1932'de Maarif Vekilliği'ne atandığını görüyoruz).
- 29 Ocak 1932** : Atatürk'ün, gece Beyoğlu'nda Turkuvaz Lokantası'na gelişi, geç saatlerde Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.30).
- 30 Ocak 1932** : Dr. Reşit Galip'in, Ankara'dan Atatürk'e mektubu: "Yüce, büyük Paşam, siz insanların ruhunu, fikrini açık bir sayfa gibi okursunuz. Size, tapınırcasına bir iman, sevgi ve saygı ile bağlı olduğumu, teveccüh ve itimadınızı hayatımın kıymeti ölçülmez mazhariyeti saydığımı bilirsiniz. Kusur ve kabahatimin çok büyük olduğunu biliyorum. Onun affı an-

cak sizden istenebilir. Çünkü siz, af ile ders ve ceza vermek mertebelerinden çok daha yükseklerdesiniz. Sizi üzmüş olmak ıstırabının dayanılmaz acısını bütün şiddetiyle çektim. Ellerinizi bin kere öperek affınızı dilerim” (A.Bil., s.24-26).

- 31 Ocak 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille hareket ederek Beyazıt ve Şişli taraflarında bir gezinti yapması (A.N.D., s.31).
- 1 Şubat 1932** : Atatürk'ün, saat 10.30'da Dolmabahçe Sarayı'nda İsmet Paşa'yı kabulü (A.N.D., s.31).
- : Atatürk'ün, akşam Dolmabahçe Sarayı'nda “Balkan Konferansı Konseyi” üyeleri şerefine verilen ziyafette bulunması (A.N.D., s.31; M. 2.2.1932).
- 2 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille hareket ederek Beyoğlu, Şişli, Maslak ve Boyacıköy'de bir gezinti yapması, akşam yemeğini İsmet Paşa'yla beraber yemesi (A.N.D., s.32).
- 3 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille hareket ederek Fatih ve Şişli taraflarında bir gezinti yapması (A.N.D., s.32).
- 4 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü motorla Kadıköy ve Boğaziçi'nde bir gezinti yapması, gece Maksim salonunda Darülaceze (Güçsüzler Evi)'nin verdiği baloyu şerefliendirmesi (A.N.D., s.32).
- 5 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşam yemeğinden sonra motorla Dolmabahçe Sarayı'ndan hareket ederek Büyükkada'da Fethi Bey'in evine gidişi, geç saatlerde Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.33).
- 9 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü otomobille Edirnekapı, Nişantaşı taraflarında bir gezinti yapması (A.N.D., s.34).
- 11 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşam İstanbul Darübedayii'nde Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in yazdığı “Akın” piyesini seyretmesi (A.N.D., s.35).
- 12 Şubat 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra otomobille Büyükdere'ye kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s.35).

- 15 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoru ile Boğaziçi'nde bir gezinti yapması (A.N.D., s.36).
- 16 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Maslak'a kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s.36).
- 18 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Büyükdere, Aksaray ve Fatih taraflarında bir gezinti yapması (A.N.D., s.37).
- 19 Şubat 1932** : Halkevlerinin açılması (M. 19-20.2.1932).
- 20 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü motorla Boğaziçi'nde bir gezinti yapması (A.N.D., s.37).
- 22 Şubat 1932** : Atatürk'ün, George Washington'un 200. doğum yıldönümü nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Hoover'e telgrafı (Ha. 8.3.1932).
- : Atatürk'ün, akşamüstü otomobille Fatih, Edirnekapı ve Şişli taraflarında bir gezinti yapması (A.N.D., s.38).
- 23 Şubat 1932** : Atatürk'ün, akşam Elhamra Sineması'nda film izlemesi, daha sonra Pera Palas'a gidişi ve geç saatte Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.39).
- 1 Mart 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü otomobille Bakırköy ve Şişli taraflarında bir gezinti yapması (A.N.D., s.41).
- 3 Mart 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü otomobille Bakırköy ve Şişli taraflarında bir gezinti yapması (A.N.D., s.41).
- 4 Mart 1932** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (A.N.D., s.42; M. 5.3.1932).
- 5 Mart 1932** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (A.N.D., s.42; M. 7.3.1932).
- : Atatürk'ün, Ankara istasyonundan Çankaya'ya giderken İsmet Paşa'nın köşküne uğraması (A.N.D., s.42).
- 14 Mart 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'ne gelişi, bir süre kaldıktan sonra Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.45).
- 15 Mart 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Kılıç Ali Bey'in, daha sonra Şükrü Kaya Bey'in evlerine uğrayışı, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.45).
- 19 Mart 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'in evine uğrayışı, bir süre dinlendikten sonra Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.46).

- 20 Mart 1932** : Atatürk'ün, Çankaya'da, Habeşistan Elçisi Babjeranda Zel-lake Ajoudou'nun güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söy-levine cevap konuşması (C. 21.3.1932; A.N.D., s.47).
- 21 Mart 1932** : Atatürk'ün, saat 22.00'de Sağlık Bakanı Refik (Saydam) Bey'in evine uğrayışı, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.47).
- 23 Mart 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Orduevi'ni ziyareti, daha sonra Marmara Köşkü'ne gidişi, saat 19.00'da Anadolu Ku-lübü'ne gelişi (A.N.D., s.47).
- 2 Nisan 1932** : Atatürk'ün, Çankaya'da kütüphanesinde gün boyunca ça-lışması (A.N.D., s.50).
- 3 Nisan 1932** : Atatürk'ün, akşam Ankara Halkevi'nde Behçet Kemal (Çağlar)'ın yazdığı "Çoban" piyesini seyretmesi (A.N.D., s.50).
- 5 Nisan 1932** : Atatürk'ün, akşam ve gece Çankaya'da kütüphanesinde çalışması (A.N.D., s.51).
- 6 Nisan 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü Çankaya'da İsmet Paşa'yı kabulü (A.N.D., s.51).
- 7 Nisan 1932** : Atatürk'ün, akşam Ankara Halkevi'nde düzenlenen Çocuk Esirgeme Kurumu balosunu şerefliendirmesi (A.N.D., s.51).
- 8 Nisan 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Halkevi'ne gelişi, uzunca bir süre kaldıktan sonra Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.51).
- 12 Nisan 1932** : Atatürk'ün, saat 9.00'da Kılıç Ali Bey'in evine gelişi, daha sonra Marmara Köşkü'ne gidişi ve şehirde kısa bir gezinti yapışı (A.N.D., s.52).
- 13 Nisan 1932** : Atatürk'ün, saat 18.00'de İsmet Paşa'nın Köşkü'ne gelişi ve kendisiyle görüşmesi (A.N.D., s.52).
- 19 Nisan 1932** : Atatürk'ün, gün boyunca Çankaya'da kütüphanesinde ça-lışması (A.N.D., s.54).
- 23 Nisan 1932** : Atatürk'ün, Rusya'ya gidecek olan Başbakan İsmet Paşa ile Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras)'ı istasyonda İstan-bul'a uğurlaması (A.N.D., s.55).
- 26 Nisan 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Kılıç Ali Bey'in evine gidişi, daha sonra Marmara köşkü'ne gelişi, akşam Çankaya'ya dönü-şü (A.N.D., s.56).

- 10 Mayıs 1932** : Atatürk'ün, kendi tavlaları (at ahırları)'nda yetiştirilen "Çankaya" adlı bir yaşındaki İngiliz tayını Nis'teki süvari yarışmalarında başarı kazanan Teğmen Saim Bey'e armağan edişi (M. 11.5.1932).
- 17 Mayıs 1932** : Atatürk'ün, saat 11.30'da atla bir gezinti yapması (A.N.D., s.61).
- 18 Mayıs 1932** : Atatürk'ün, saat 11.00'de Çankaya'dan yürüyerek Edirne Milletvekili Şakir (Kesebir) Bey'in evine gidişi, bir süre dinlendikten sonra tekrar Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.61).
- 20 Mayıs 1932** : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerika Büyükelçisi General Sherrill ve Litvanya Elçisi Jurgis Baltrusaitis'in güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları (C. 21.5.1932; A.N.D., s.61).
- 21 Mayıs 1932** : İngiliz Büyükelçisi George Clerk'in, Çankaya'da Atatürk'ü ziyareti ve İngiltere Krallığı adına General Aspinall-Oglander tarafından yazılan "Gelibolu Savaşı'nın Resmî Tarihi" adlı iki ciltlik İngilizce büyük eseri ithafı olarak takdimi (B.G.A.D.C.D.G.M.K., s.619-634) (Bu eser, bugün Anıtkabir Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır).
- : Atatürk'ün, gün boyunca Çankaya'da kütüphanesinde çalışması (A.N.D., s.62).
- 31 Mayıs 1932** : Atatürk'ün, gün boyunca Çankaya'da kütüphanesinde çalışması (A.N.D., s.63).
- 2 Haziran 1932** : Atatürk'ün, gün boyunca Çankaya'da kütüphanesinde çalışması (A.N.D., s.64).
- 5 Haziran 1932** : Atatürk'ün, İtalya seyahatinden Ankara'ya dönen Başbakan İsmet Paşa'yı istasyonda karşılaması (A.G.M.K., s.98).
- 8 Haziran 1932** : Atatürk'ün, gün boyunca Çankaya'da kütüphanesinde çalışması (A.N.D., s.65).
- 11 Haziran 1932** : Atatürk'ün, Çankaya'da İsmet Paşa'yı kabulü ve görüşmesi (A.N.D., s.66).
- : Atatürk'ün gece, Ankara Halkevi'nde Aka Gündüz'ün yazdığı "Mavi Yıldırım" adlı oyunu seyretmesi (A.N.D., s.66).
- 12 Haziran 1932** : Atatürk'ün, Çankaya'da Hicaz Umumî Valisi Emir Faysal'ı kabulü, akşam Emir Faysal şerefine Çankaya'da verilen zi-

yafette konuşması (A.N.D., s.67; C. 13.6.1932; İ.A., s.807; A.H.H.B., s.333).

- 14 Haziran 1932** : Atatürk'ün, akşam Emir Faysal'ın verdiği ziyafeti şerefleştirmesi (A.N.D., s.67).
- 16 Haziran 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra ve akşamüstü Çankaya'da kütüphanesinde çalışması (A.N.D., s.68).
- 18 Haziran 1932** : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığı'nı ziyareti ve Mareşal Fevzi Çakmakla görüşmesi (A.N.D., s.68).
- 19 Haziran 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Kılıç Ali Bey'in evine gelişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.69).
- 20 Haziran 1932** : Atatürk'ün, binası yanan Fenerbahçe Spor Kulübü'ne 500 lira bağışta bulunması (M. 21.6.1932).
- 21 Haziran 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra atla Söğütözü'ne doğru bir gezinti yapması (A.N.D., s.69).
- : Atatürk'ün, gece Ankara Halkevi'nde amatör "Bulgar Bale Topluluğu"nun gösterisini izlemesi (A.N.D., s.69).
- 27 Haziran 1932** : Atatürk'ün, sabah, Çubuk kazasının kuzeyindeki Gazipaşa yaylasına gidişi, bir süre dinlendikten sonra akşamüzeri Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.71; M.28.6.1932).
- 29 Haziran 1932** : Atatürk'ün, Çankaya'da sabahtan başlayarak saat 13.00'de kadar Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin bir kısım üyeleriyle çalışması (A.N.D., s.72).
- 1 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, Çankaya'da gün boyunca Hasan Cemil (Çambel) Bey'le beraber çalışması (A.N.D., s.72).
- 2 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, Ankara Halkevi konferans salonunda çalışmalarına başlayan "Birinci Türk Tarihi Kongresi"nin açılışını izlemesi (Kongre 11 Temmuz 1932'de son bulmuştur). (D.Y. 1944-1945, s.330; Almanak, 1933, s. 110, A.N.D., s.72; T.M.T.V, s. 1692-1693).
- 3 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra "Türk Tarih Kongresi"nde Reşit Galip'in konferansını izlemesi (A.N.D., s.73).
- 5 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, sabah Ankara Halkevi'ne giderek Türk Tarih Kongresi'nin çalışmalarını izlemesi, saat 13.00'de Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.74).

- 6 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, gün boyunca Ankara Halkevi'nde Türk Tarih Kongresi'nin çalışmalarını izlemesi (*A.N.D.*, s.74).
- 7 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, gün boyunca Ankara Halkevi'nde Türk Tarih Kongresi'nin çalışmalarını izlemesi (*A.N.D.*, s.74).
- 8 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, saat 18.00'de "Türk Tarih Kongresi" üyelerine Marmara Köşkü'nde çay ziyafeti vermesi ve üyelerle görüşmesi (*Ha. 9.7.1932; A.N.D.*, s.75).
- 9 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, gün boyunca Ankara Halkevi'nde Türk Tarih Kongresi'nin çalışmalarını izlemesi (*A.N.D.*, s.75).
- 10 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, sabah Ankara Halkevi'nde Türk Tarih Kongresi'nin çalışmalarını izlemesi, saat 13.00'de Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.75).
- 11 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, sabah Ankara Halkevi'nde Türk Tarih Kongresi'nin çalışmalarını izlemesi, saat 13.00'de Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.75).
- 12 Temmuz 1932** : Atatürk'ün direktifiyle "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"nin kuruluşu (*A.H.H.B.*, s.33; *İ.A.*, s.788; *Ünaydın*, s.12; *K.Atatürk*, s.177; *T.D.T.*, s.59; *A.B.E.B.*, s.204). (Atatürk, bugün akşamüzeri Çankaya'da -dilcilerin de katıldığı- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti toplantısına başkanlık etmiş, toplantı sonunda şunları söylemiştir: "Dil işlerini düşünecek zaman da gelmiştir; ne dersiniz? Öyle ise Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi, bir de ona kardeş, bir dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun!" Aynı gün, kurulacak cemiyetin başkanı, genel sekreter ve üyeleri belirlenmiş, daha sonra izin için hükümete başvurulmuştur. *A. So.*, V. 26.9.1947). (Cemiyetin adı, III. Türk Dil Kurultayı'nın 31 Ağustos 1936 günkü birleşiminde kabul ettiği tüzük değişikliği ile "Türk Dil Kurumu"na çevrilmiştir).
- 15 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, saat 19.30'da Ankara'dan trenle Derince'ye hareketi (*M. 16.7.1932; A.N.D.*, s.77; *Ünaydın*, s.16).
- 16 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan Derince'ye gelişi, buradan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya geçişi (*M. 17.7.1932; C. 17.7.1932*).
- 18 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, Yalova'da, İtalyan Filosu Komutanı Amiral Morno ve İtalya Büyükelçisi Baron Aloiz'i kabulü (*C. 19.7.1932*).

- : Atatürk'ün, akşamüzeri Yalova'dan Baltacı ve Millet Çiftliklerine gidişi (A.N.D., s.77).
- 22 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, Yalova yakınındaki Çınarcık'a gelişi, burada Çoban Mehmet ve diğer bazı pehlivanların güreşlerini izlemesi (M. 24.7.1932).
- 23 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, Millet Çiftliği'ne gelişi, daha sonra motorla bir deniz gezintisi yapması (A.N.D., s.79).
- 24 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, Sakarya motoru ile Yalova'dan hareketle Marmara'da bir gezinti yapması, Büyükkada'ya uğrayarak Yat Kulüp'te bir süre dinlenmesi, daha sonra tekrar Yalova'ya dönüşü (M. 25.7.1932; A.N.D., s.79).
- 27 Temmuz 1932** : İzmir'de Gazi Heykeli'nin açılış töreni ve Başbakan İsmet Paşa'nın söylevi (M. 28.7.1932; Ha. 29.7.1932; C. 28.7.1932; A.R.H., s.369).
- 29 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, Millet Çiftliği'nde İsmet Paşa'yı kabulü (A.N.D., s.81).
- 30 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, İzmir'de 27 Temmuz 1932 günü yapılan Gazi Heykeli'nin açılış töreni nedeniyle, Belediye Başkanı Dr. Behçet (Uz) Bey'in şehir adına çektiği saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: Millî Mücadele heyecanımızın sembolü olan güzel İzmir'de heykelimin dikilmesi vesilesiyle muhterem İzmirlilerin hakkımda gösterdikleri değerlilik ve çok asilâne duygulardan pek heyecanlıyım. Muhterem İzmirlilere teşekkürlerimin, selâm ve sevgilerimin ulaştırılmasını rica ederim" (A.T.T., s.26).
- 31 Temmuz 1932** : Atatürk'ün, Yalova'dan İstanbul'a hareketi ve Dolmabahçe Sarayı'na gelişi (C. 1.8.1932; A.N.D., s.81).
- Temmuz 1932** : Atatürk'ün, Prof. Malche'in İstanbul Darülfünunu ile ilgili raporu üzerine yazdığı notlardan: "...Okuduğumuz rapor bir bakıma göre güya Türkiye'de bir yüksek öğretim kurumu kurmak için öğütleri kapsıyor; halbuki gerçekte bütün Türkiye'de bir kültür programının ne olmasına, nasıl olmasına işarettir. O halde bizim için İstanbul Darülfünunu'nu ne yapalım diye bir mesele mevcut değildir. Bizim için, bütün Türkiye'de nasıl bir kültür plânı yapalım? Mesele budur. İşte biz, yalnız ve ancak bu çetin mesele karşısındayız ve

onu kesinlikle çözümlmek mecburiyetindeyiz” (A.Ü.R.I.N., s.3-10). (Atatürk'ün söz konusu notlarında tarih yoktur. Prof. Malche'in raporunu ilgililere sunuş tarihinin 29 Mayıs 1932 olduğu göz önüne alınır, raporun Atatürk tarafından okunuş tarihinin de -büyük bir ihtimalle- Haziran ya da Temmuz 1932 olması gerekmektedir).

- 1 Ağustos 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoru ile Boğaziçi'nde bir gezinti yapması (A.N.D., s.82).
- 2 Ağustos 1932** : Atatürk'ün, Keriman Halis'in dünya güzeli seçilmesi nedeniyle Cumhuriyet gazetesi başmuharriri Yunus Nadi Bey'e demeci: “...Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihî olarak bildiğim için, Türk kızlarından birinin dünya güzeli seçilmesini çok tabii buldum. Fakat Türk gençlerine bu münasebetle şunu hatırlatmayı gerekli görüyorum: Övündüğünüz tabii güzelliğinizi usulüne uygun şekilde korumasını biliniz ve bu yolda uyanık bir gelişmenin kesintisiz gerçekleşmesini ihmal etmeyiniz. Bununla beraber, asıl uğraşmaya mecbur olduğunuz şey, analarınızın ve atalarınızın oldukları gibi, yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır” (C. 3.8.1932).
- : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoru ile Boğaz'da bir gezinti yapması, Göksu Kasrı'na uğrayarak bir süre dinlendikten sonra saat 20.00'de Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (Gece de Adalar yönünde bir deniz gezintisi yapmıştır. A.N.D., s.82).
- 4 Ağustos 1932** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe'den Yalova'ya hareketi ve saat 20.00'de Yalova'ya gelişi (A.N.D., s.93; C. 5.8.1932).
- 9 Ağustos 1932** : Atatürk'ün, Yalova Millet Çiftliği'nde Alman Büyükelçisi Nadolny Rudolf'u kabulü (A.N.D., s.84).
- 12 Ağustos 1932** : Atatürk'ün, Yalova'da Fransız arkeologlarından Prof. Delaport'u kabulü (A.N.D., s.85).
- 14 Ağustos 1932** : Atatürk'ün, Yalova'da, Millet Çiftliği'nde Amerika Büyükelçisi Sherrill'i kabulü (A.N.D., s.86).
- 18 Ağustos 1932** : Atatürk'ün, Yalova'da, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin amacı ve Türk dili çalışmaları üzerine Yunus Nadi ile görüşmesi:

“...Amaç, Türk milletine kendi mazisinde mevcut ve miras kalmış, geleceğini de kapsayan kendi kültürünü ortaya çıkararak göstermektir” (C. 21.8.1932).

: Dünya güzeli seçilen Keriman Halis Hanım'ın, Paris'ten Atatürk'e saygı ve teşekkür telgrafı: “Bu başarımla, sizin memleket kadınlığına aşladığınız fikirler eseridir!” (C. 19.8.1932).

24 Ağustos 1932 : Atatürk'ün, akşamüzeri Yalova'da Baltacı Çiftliği'ne, buradan da Sakarya motoru ile Sultanhisar'a gelişi, saat 20.00'de Yalova'ya dönüşü (A.N.D., s.89).

29 Ağustos 1932 : Atatürk'ün, Türk dilini özleştirme çalışmaları nedeniyle Millî Türk Talebe Birliği'nin çektiği saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: “Dilimiz çok zengindir, güzeldir. Bunu ortaya çıkaracaklar sizin gibi duygusu derin, yorulmaz Türk gençleridir. Türkçemizi günün en ileri bilgi dili yapmak değerli araştırmacılarınızdan beklenir. Sizlere uğurlar dilerim” (C. 30.8.1932; M. 30.8.1932).

: Yalova'da gece sofrada, Atatürk'le İsmet Paşa arasında bir tartışma olması (Bu tartışma, 'dizbağı nişanı olayı' olarak bilinmektedir). (K.A.H.A., M. 28.2.1952; P. 45 Y., s.137-142; H.A.Y., s.228-233; Me., s.238-239).

30 Ağustos 1932 : Yalova'da, gece sofrada Atatürk'ün, İsmet Paşa'ya dönerek söyledikleri: “Hatırlar mısın, Rayak Bölgesi Komutanı olarak vazifem başına giderken Şam'daki karargâhında sana uğradığım o karlı geceyi? Sırtında kaputunla bir masanın başına oturmuş, bir gaz lâmbasının ışığında önüne serdiğin haritayı tetkik ediyordun! “Vaziyeti nasıl görüyorsun?” diye sormuştum. “Kötü, çok kötü” demiştin, “Düşmanın tipiden istifade ederek gün ağarmadan bir baskın yapması beklenebilir”. Ben “Şu halde ne duruyorsun? Bir an evvel geriye çekilmek kararını versene!” deyince, sen buna karşılık vaziyeti Grup Komutanlığı'na bildirdiğini, henüz cevap alamadığını ve kendiliğinden bir karar veremeyeceğini söylemiştin. Ben de “Emir mi bekliyorsun?” demiştim, “O emri Rayak Bölgesi Komutanı yetkime dayanarak ve bütün mesuliyeti üstüme alarak sana ben veriyorum!” Atatürk'ün bu sözleri üzerine İsmet Paşa'nın cevabı: “Nasıl hatırlamam,

nasıl unutabilirim o geceyi! Sen benim imdadıma Hızır gibi erişmiştin. Nitekim, senin emrini yerine getirdikten birkaç saat sonra düşman kuvvetleri mevzilerimizi işgal etmişti; biraz daha bekleseydim, korktuğum felâkete uğramaktan beni hiçbir mucize kurtaramayacaktı!" (P. 45 Y., s. 143-144). (Alıntı yaptığımız kaynakta, Atatürk'ün o günkü görevi, gerekse kuvvetleriyle Şam'a gelen 3. Kolordu Komutanı Albay İsmet (İnönü) Bey'in karargâh yeri yanlış gösterilmiştir. Biz, metindeki bu anımsama yanlışını doğrusuyla düzelttik. Atatürk'ün, İsmet Paşa'ya anımsattığı olayla ilgili olarak İzzettin Çalışlar, 27 Eylül 1918 tarihli günlüğüne şunları yazmıştır: "...4. Ordu büyük kısmıyla Maan'a gelmiş. Ordu karargâhı da Maan'da. 20. Kolordu (Ali Fuat Paşa) da çekiliyor. 3. Kolordu (İsmet Paşa)'dan haber yok! 22. Kolordu (Refet Bele) esir! Cevat (Çobanlı) ve Mustafa Kemal Paşalar Dera'ya gelmişler. İnşallah bu haber de yanlış çıkar! İsmet Bey'in akıbeti şüpheli, Allah korusun!" O.Y.S.G., s. 302). Bk. 29 Eylül 1918.

- 31 Ağustos 1932** : Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile İstanbul'a hareketi ve Dolmabahçe Sarayı'na gelişi (C. 1.9.1932).
- 1 Eylül 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe'den otomobille Tarabya'ya giderek bir süre Tokatlıyan Otelinde dinlenmesi (M. 2.9.1932; A.N.D., s.91).
- 2 Eylül 1932** : Atatürk'ün, Keriman Halis'in saygı ve teşekkür telgrafına cevabı: "...Donanmış olduğunuz maddî ve manevî kıymet ve fazilet içinde mutlu olmanızı dilerim, kızım!" (C. 3.9.1932).
- 3 Eylül 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri motorla Boğaz'da bir gezinti yapması (A.N.D., s.92).
- 4 Eylül 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan İsmet Paşa ve Meclis Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa'yı kabulü (A.N.D., s.92).
- 5 Eylül 1932** : Atatürk'ün, İstiklâl Caddesi'nde İpekiş Mağazası'nı ziyareti ve üretilen kumaşların niteliği hakkında bilgi alışı (V. 6.9.1932).
- 6 Eylül 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoru ile Büyükdere'ye kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s.93).

- 7 Eylül 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Dolmabahçe'den otomobille Florya'ya gidişi, dönüşünde Edirne'den gelen posta trenine binerek yolcular arasında saat 20.30'da Sirkeci istasyonuna gelişi (*M. 7.9.1932; A.N.D., s.93-94*).
- : Atatürk'ün, akşam Ayazpaşa Park Otel'e gelerek yemeği burada yemesi, geç saatlerde Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D., s.94*).
- 10 Eylül 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri motorla Boğaziçi'nde bir gezinti yapması (*A.N.D., s.94*).
- 11 Eylül 1932** : Atatürk'ün, akşamüstü otomobille Taksim, Şişli, Bomonti, Mecidiyeköy, Ortaköy, Yıldız ve İhlamur Köşkü'nü izleyen bir gezinti yapması (*A.N.D., s.95*).
- 12 Eylül 1932** : Atatürk'ün, İktisat Vekili Celâl (Bayar) Bey'in göreve başlaması nedeniyle kendisine çektiği telgrafa cevabı: "...Bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de en başta bulunan önemli işimiz, iktisat işidir. Bu işte en yüksek başarıyı temine çalışmak hayattır, zarurîdir. Bunun için bu işte bütün devlet teşkilâtının, bütün yurttaşların ve hepimizin ciddi duygularla alâkalı olmamız gereği tabiidir" (*M. 13.9.1932*).
- 13 Eylül 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoru ile Boğaz'da bir gezinti yapması (*A.N.D., s.95*).
- 15 Eylül 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Yeşilköy'e kadar bir gezinti yapması (*A.N.D., s.96*).
- 16 Eylül 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Beyoğlu, Şişli ve Maslakla bir gezinti yapması, akşam İstiklâl Caddesi'nde Florya sinemasında film seyretmesi (*A.N.D., s.96; V. 17.9.1932*).
- 20 Eylül 1932** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda "Dil Encümeni" toplantısında bulunması (*A.N.D., s.98*).
- 23 Eylül 1932** : Atatürk'ün, Ahmet Rasim'in ölümü üzerine, çocuklarına başsağlığı telgrafı: "Değerli babanızın ölümü büyük kayıptır. Çok acı duydum!" (*C. 23.9.1932; V. 23.9.1932*).
- 24 Eylül 1932** : Atatürk'ün, saat 12.30'da Sakarya motoru ile Büyükdere'ye kadar bir gezinti yapması, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık edışı (*A.N.D., s.99*).

- 26 Eylül 1932** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda çalışmalarına başlayan Birinci Türk Dil Kurultayı'nın açılışını izlemesi (Kurultay, 5 Ekim 1932 tarihine kadar çalışmalarını sürdürmüştür. *Ünâyın*, s.33,69; *İ.A.*, s.788; *Almanak, 1933*, s.112; *T.M.T.V*, s. 1697).
- 27 Eylül 1932** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi (*A.N.D.*, s.100; *C. 28.9.1932*).
- : Atatürk'ün, saat 17.00'de Dolmabahçe Sarayı'nda Amerika Genelkurmay Başkanı General Mac Arthur'u kabulü (*A.N.D.*, s.100) ve görüşmesi: "...Avrupa devlet adamları, başlıca anlaşmazlık konusu olan önemli siyasî sorunları, her türlü millî egoizmlerden uzak ve yalnız umumun yararına olarak, son bir gayret ve tam bir iyi niyetle ele almazlarsa korkarım ki, felâketin önü alınamayacaktır" (*C. 8.11.1951; A.S.D.*, III, s.93-95).
- : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İktisat Bakanı Celâl (Bayar) Bey'i kabul ederek bir süre görüşmesi (*M. 28.9.1932*).
- 28 Eylül 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi (*A.N.D.*, s.100).
- 29 Eylül 1932** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi (*A.N.D.*, s.101).
- : Atatürk'ün, gece Dolmabahçe Sarayı'nda Fahrettin (Altay) Paşa'nın kızının nikâh düğününü şereflendirmesi (*A.N.D.*, s. 101).
- 30 Eylül 1932** : Atatürk'ün, Sakarya motoru ile Boğaziçi'nde ve Haliç'te bir gezinti yapması (*A.N.D.*, s.101).
- 1 Ekim 1932** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi (*A.N.D.*, s.101).
- 2 Ekim 1932** : Atatürk'ün, öğleye doğru Sakarya motoru ile Boğaz'da bir gezinti yapması (*A.N.D.*, s.102).
- 3 Ekim 1932** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi (*A.N.D.*, s.102).
- 4 Ekim 1932** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi (*A.N.D.*, s.103).

- : Atatürk'ün, Diyarbakır gazetesi sahibine Dolmabahçe Sarayı'nda demeci: "Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır" (C. 5.10.1932).
- 5 Ekim 1932** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dil Kurultayı'nın son gün çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.103).
- 6 Ekim 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Tarabya'ya gidişi, Sakarya motoru ile Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.103).
- : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Macar tarih bilgini Prof. Zayti Ferencz'i kabulü (C. 7.10.1932).
- 7 Ekim 1932** : Atatürk'ün, Dolmabahçe'den Sakarya motoru ile Yalova'ya gelişi, akşam tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (M. 8.10.1932; A.N.D., s.104).
- 10 Ekim 1932** : Atatürk'ün, öğleye doğru Sakarya motoru ile Üsküdar Araba İskelesi'ne geçişi, buradan da otomobille Alemdağ yoluyla Şile'ye gelişi, incelemeleri; akşam Ertuğrul yatıyla Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.104; M. 11.10.1932).
- 11 Ekim 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoru ile adalar çevresinde bir gezinti yapması, saat 19.00'da -Heybeliada'dan motora binen- İsmet Paşa'yla beraber Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s. 105).
- 14 Ekim 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Sakarya motoru ile Yassıada'ya gidişi, saat 18.00'de Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.106).
- : Atatürk'ün, akşam Tahsin (Uzer) Bey'in kızının nişan törenini şereflendirişi (A.N.D., s.106).
- 15 Ekim 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoru ile Boğaziçi'nde bir gezinti yapması (A.N.D., s.106).
- 17 Ekim 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Sakarya motoru ile Maltepe ve Yassıada yönünde bir gezinti yapması (A.N.D., s.107).
- 18 Ekim 1932** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri Ponsot ve Fransa Büyükelçisi Charles de Chambrun'u kabulü (C. 19.10.1932; M. 19.10.1932).
- 19 Ekim 1932** : Atatürk'ün, öğleden sonra Sakarya motoru ile Boğaziçi'nde ve Florya'da bir gezinti yapması (A.N.D., s.107).

- 20 Ekim 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Şişli ve Beyazıt taraflarında bir gezinti yapması (*A.N.D.*, s. 108).
- 21 Ekim 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Topkapı, Bakırköy, Yedikule yoluyla Beyoğlu'ndan Şişli'ye gelişi, Tünel, Tophane yoluyla Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D.*, s.108).
- 22 Ekim 1932** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Derince'ye gelişi , buradan trenle Ankara'ya hareketi (*A.N.D.*, s.108; *C. 23.10.1932*).
- 23 Ekim 1932** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (*C. 24.10.1932*; *A.N.D.*, s. 109).
- 25 Ekim 1932** : Atatürk'ün, Çankaya'da İtalya Elçisi Lojacone, Yugoslavya Elçisi Dr. Yankoviç ve İspanya Elçisi Juan Manuel de Aristejui'nin güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları (*C. 26.10.1932*; *A.N.D.*, s.109).
- 27 Ekim 1932** : Atatürk'ün, Çankaya'da İran Dışişleri Bakanı Furugî Han'ı kabulü (*C. 28.10.1932*; *A.N.D.*, s.110).
- 29 Ekim 1932** : Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 9. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde düzenlenen kabul törenini takiben geçit resmini izlemesi (*A.N.D.*, s.111; *M. 30-31.10.1932*).
- : Atatürk'ün, akşam Ankara Palas'ta, Cumhuriyet'in 9. yıldönümü nedeniyle düzenlenen ziyafeti şereflendirmesi (*A.N.D.*, s.111).
- 1 Kasım 1932** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin IV. dönem II. toplantı yılını açış konuşması: "...Millî kültürün her çıғırda açılarak yükselmesini Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dileği olarak temin edeceğiz!" (*Z.C.*, *Devre: IV, cilt: 10, s.3*; *A.S.D.I, s.371*).
- 2 Kasım 1932** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara Halkevi'ne gidişi, daha sonra Ankara Numune Hastanesi'ne gelerek -bir ameliyat geçirmiş olan- Kâzım (Özalp) Paşa'nın oğlu Teoman'ı ziyaretini (*A.N.D.*, s.112; *A. Anıl, s.86-87*).
- 16 Kasım 1932** : Çankaya'da akşam, Atatürk'ün sofrasında, Abdülhak Hâmit (Tarhan) ve eşi Lüsyen Hanım'ın da davetli olarak bulunması (*A.N.D.*, s.116).
- 5 Aralık 1932** : Atatürk'ün, Samih Rifat Bey'in ölümü nedeniyle Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu)'ne mektubu: "...Bu acı

karşısında Genel Merkez Heyeti'nizin gösterdiği duyarlık, Türk milletinin bilginleri için her zaman besleyegeldiği yüksek saygının yeni bir belirtisidir. Türk dilinin yükselmesi uğrunda yıllardan beri emek vermiş Başkanınızın yaptığı gibi bıkmadan, usanmadan çalışmak için içtiğiniz andı kutlarım. Bu andı hepinizin sağ ve sağlam olarak yerine getirmenizi dilerim” (*Türk Dili, sayı: 1, Nisan 1933, s.2-3*).

- 18 Aralık 1932** : Atatürk'ün, Ankara'da İsmetpaşa Kız Enstitüsü'nde açılan “Birinci Kadın İktisat Sergisi”ni ziyareti ve incelemeleri (*M. 19.12.1932*).
- 25 Aralık 1932** : Atatürk'ün, saat 15.00'de Başbakanlığa gelerek kabine toplantısı'na başkanlık yapışı (*A.N.D., s.125*).
- 26 Aralık 1932** : Atatürk'ün, gece, Ankara Orduevi'ndeki müsamereyi şereflelendirmesi (*A.N.D., s.126*).
- 27 Aralık 1932** : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye ile Ankara'ya geldiği günün ilk defa olarak törenle kutlanması (*H.A., s.214-218*).
- : Atatürk'ün, saat 14.00'de -Ankara'ya gelişinin 13. yıldönümünü kutlayan Ankaralıları izlemek üzere- Kılıç Ali Bey'in evine gidişi (*A.N.D., s.126*).
- : Atatürk'ün, Ankara'ya gelişinin 13. yıldönümü nedeniyle Ankaralıları söyledikleri: “...Ankara'ya geldiğimden sonraki mücadele hayatımızda hürriyet ve bağımsızlık âşığı kahraman Ankaralıların gösterdikleri vefa ve yardımları her vakit minnetle anarım!” (*M. 28.12.1932*).
- : Çankaya'da, akşam Atatürk'ün sofrasında, dört Ankara Efesi'nin davetli olarak bulunması (*A.N.D., s.126*).
- 31 Aralık 1932** : Atatürk'ün, yeni yıl nedeniyle Türk-Yunan dostluğu üzerine Atina Ajansı'na demeci: “Türkiye ve Yunan anlaşması ve dostluğu, milletler arasında çalışma beraberliğinin ve yeni siyaset anlayışının gerçekleşmiş çok güzel bir örneği ve insanlığın, doğu Akdeniz ve Balkanlarda ilerleme ve yükselmesinin bir ifadesidir” (*Aynı gün Yunan Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanı da Anadolu Ajansı'na demec vermişlerdir*). (*Ha. 1.1.1933; C. 1.1.1933*).
- : Atatürk'ün, gece Kızılay'ın Ankara Palas'ta düzenlediği Yılbaşı Balosu'nu şereflelendirmesi (*A.N.D., s.128*) ve saat

24.00'ten sonra Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip tarafından -yeni yıl armağanı olarak- kendisine 3 kitap takdimi nedeniyle söyledikleri: "Bu anda duyduğum mutluluk büyüktür. Kendisinden ve diğer vekillerimizden her an böyle armağanlar beklerim. Vekil Bey'in naçiz dedikleri bu armağan gerçekte çok değerlidir!" (Ha. 2.1.1933; A.S.D. V., s.61-62).

-1933-

- 4 Ocak 1933** : Atatürk'ün, saat 17.00'de Ankara Halkevi'nde Türk Dili Tetkik Cemiyeti toplantısına başkanlık yapması, Cemiyet'in faaliyetleri hakkında bilgi alması; daha sonra Musiki Muallim Mektebi'ni ziyareti (A.N.D. s. 129; C. 5.1.1933; M. 5.1.1933).
- 8 Ocak 1933** : Atatürk'ün, öğleden sonra Etimesgut'a gidişi, akşamüzeri Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s. 130).
- 11 Ocak 1933** : Atatürk'ün, saat 14.00'de İsmet Paşa'nın köşküne gelişi, daha sonra Gazi Orman Çiftliği'ne gidişi (A.N.D., s. 131).
- 14 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Elçisi Sakellaropoulos'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (A.S.D.V, s.63-64).
- 15 Ocak 1933** : Atatürk'ün, saat 20.00'de trenle Ankara'dan Eskişehir'e hareketi (A.N.D., s.132; C. 16.1.1933).
- 16 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Eskişehir'de Valiliği, Belediye'yi, Komutanlığı, Halkevi'ni ziyareti, Eskişehir Lisesi'nde derslere girişi ve saat 18.00'de trenle Derince'ye hareketi (A.N.D., s.133; C. 17.1.1933; A.Y.G., s. 158).
- 17 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Derince'den Gülcemal vapuru ile saat 18.00'de Mudanya'ya gelişi, daha sonra saat 18.30'da Bursa'ya varışı (A.N.D., s.133; C. 18.1.1933).
- 18 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Bursa'da Valiliği, Belediye'yi ve Komutanlığı ziyareti, şehirde tetkikleri (A.N.D., s.133; C.19.1.1933).
- 19 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Bursa'da İpekiş Fabrikasını ve Askerî Hasane'yi ziyaretleri ve İpekiş Dokuma Fabrikası'nın hatıra defterine yazdıkları: "İpekiş Fabrikası'nda gördüklerimden çok sevinç duydum" (A.N.D., s.133; C. 20.1.1933; Ha. 20.1.1933).

- 20 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Bursa'dan Gemlik'e gelişi, akşam Gülcemal vapuru ile Bandırma'ya hareketi (*A.N.D.*, s.133; *A.Y.G.*, s.69).
- 21 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Bandırma'dan Balıkesir'e gelişi, Valiliği, Belediye'yi, Kolordu Karargâhı'nı ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni ziyareti (*C. 22.1.1933*; *A.Y.G.*, s.69).
- 22 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Balıkesir'de Lise'yi ve Öğretmen Okulu'nu ziyareti, bazı derslere girişi, gece 24.00'te trenle Kütahya'ya hareketi (*A.N.D.*, s.133; *C. 23.1.1933*; *A.Y.G.*, s.69).
- 23 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Balıkesir'den Kütahya'ya gelişi, resmî ziyaretleri ve Kiremit Fabrikası'nı gezmesi (*A.N.D.*, s. 133; *C. 24.1.1933*).
- : Atatürk'ün, *Ülkü* dergisine ithafli resmini armağan edişi: "Ülkü'den, öz ülkümüzü yayma yolunda kutlu verimler beklerim" (*Ülkü dergisi*, sayı: 70, 1938).
- 24 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Kütahya'da okulları ziyareti, akşama doğru trenle hareket ederek gece Afyon'a gelişi ve 23.30'da Afyon'dan Konya yönünde hareketi (*A.N.D.*, s.133; *C. 25.1.1933*).
- 25 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Konya üzerinden trenle Adana'ya gelişi ve şehirde resmî ziyaretleri (*A.N.D.*, s. 134; *C. 26.1.1933*).
- : Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in, Atatürk'e telgrafı: "...Mekteplere her zaman olduğu gibi bu seferki seyahatlerinde de ayrılan derin alâka payından dolayı övünen ve minnettar kalan bütün öğretmen ve öğrenci evlâtlarımız adına sonsuz şükranlarımı sunarım" (*M. 26.1.1933*).
- : Atatürk'ün, Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in telgrafına cevabı: "Ziyaret ettiğim okullarda öğretmenlerin, öğrencilerin verimli çalışma ve yüksek heyecanını görmekteyim" (*M. 26.1.1933*).
- : Atatürk'ün, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Başkanı Yusuf Akçura'ya telgrafı: "Yalnız Eskişehir'de değil, gezdiğim diğer yerlerde de verimli çalışmalarınızın parlak ürünlerini sevinçle görmekteyim. Cemiyetinizin bu yolda memlekete yapmakta olduğu ve yapacağı hizmet ölçülemeyecek kadar büyüktür. Üyelerin gözlerinden öperim" (*A.T.T.*, s.27).

- 26 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Adana'dan trenle hareketi, Fevzipaşa'dan geçilerek Narlı'ya gelişi, burada trenden inerek otomobille Gaziantep'e gelişi, Halkevi'ni ziyareti, akşam şerefine büyük bir yemek verilmesi ve geceyi Vali Konağı'nda geçirmesi (*A.N.D., s. 134; C. 27.1.1933; A. Y.G., s. 164*).
- 27 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Gaziantep'te Valiliği ve Belediye'yi ziyareti, İl Genel Meclisi'nin kendisine hemşehrilik belgesi sunuşu (*A.Y.G.,s.164-165*).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra Gaziantep'ten Narlı'ya gelişi, buradan da trenle Adana'ya hareketi (*A.N.D., s.134; A.Y.G., s.165*).
- : Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün, Atatürk'e bayram tebriki: "Türk milletine öz benliğinin tükenmez kudretini veren büyük kurtarıcı ve yol göstericimizin sonsuz saygılarımla bayramını kutlarken, varlığımızı karanlıklardan kurtaran bu mukaddes ışığın başımızdan eksik olmamasını ona candan bağlı her Türk gibi Tanrı'dan dilerim" (*A.Me., s.126; A.Bil, s.44-45*).
- 28 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Gaziantep'ten Adana'ya dönüşü ve buradan Mersin'e geçerek resmî ziyaretlerde bulunuşu (*A.N.D., s. 134*).
- : Atatürk'ün, Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün 27 Ocak 1933 tarihli bayram tebriki telgrafına cevabı: "Hakkımdaki samimî duygularınıza teşekkür eder, başarılar dilerim" (*A.Me., S.126; A.Bil, s.45*).
- : Atatürk'ün, akşam Gülcemal vapuru ile Mersin'den Antalya'ya hareketi (*M. 30.1.1933;A.N.D., s.134;A.Y.G., s.281*).
- 29 Ocak 1933** : Atatürk'ün, saat 17.30'da Gülcemal vapuruyla Mersin'den Antalya'ya gelişi (Atatürk, karaya çıkmamış, Antalya'da bulunan Başbakan İsmet Paşa ve bazı heyetleri vapurda kabul etmiştir). (*M. 31.1.1933*).
- : Atatürk'ün, saat 21.00'de Gülcemal vapuru ile Antalya'dan İzmir'e hareketi (*M. 31.1.1933*).
- 30 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Gülcemal vapuru ile Akdeniz'de -Fethiye ve Marmaris koylarına da girilerek- İzmir'e doğru yola devam etmesi (*A.N.D., s.134*).

- 31 Ocak 1933** : Atatürk'ün, Gülcemal vapuruyla saat 14.00'de Antalya'dan İzmir'e gelişi (*A.N.D.*, s.134; *C. 1.2.1933*).
- 1 Şubat 1933** : Atatürk'ün, İzmir'de Valilik, Komutanlık, Belediye ve Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ni ziyareti, okulları gezmesi (*A.N.D.*, s.134; *C. 2.2.1933*).
- 2 Şubat 1933** : Atatürk'ün, Bornova'da yeni yapılan Ziraat Mektebi'ni ziyareti (*C. 3.2.1933*; *A.N.D.*, s.134).
- 3 Şubat 1933** : Atatürk'ün, İzmir'de Millî Kütüphane'yi ziyareti, kitapları tetkiki ve bilgi alışı (*C. 4.2.1933*).
- : Atatürk'ün, kendisini Isparta'ya davet eden telgrafa cevabı: "Arzuma rağmen Isparta'ya uğramaya imkân bulamadığımdan üzgünüm. İktisat Vekili Celâl (Bayar) Beyefendi, adıma da güzel Isparta'yı ve onun muhterem halkını ziyaret edecek ve hepinize sevgi ve saygılarımı sunacaktır" (*M. 4.2.1933*).
- 4 Şubat 1933** : Atatürk'ün, İzmir'den trenle hareket ederek Afyon'a gelişi, buradan -Antalya'dan dönen- İsmet Paşa ile beraber Bilecik'e hareketi (*A.N.D.*, s.134; *C. 5.2.1933*).
- 5 Şubat 1933** : Atatürk'ün, sabah saat 5.00'de Bilecik'e gelişi, Bilecik'ten otomobille hareket ederek saat 9.30'da Bursa'ya gelişi (*A.N.D.*, s.135; *C. 6.2.1933*).
- 6 Şubat 1933** : Atatürk'ün, Bursa'da bazı kişilerin ezan ve kametin Türkçe okunması nedeniyle 1 Şubat'ta çıkardıkları olay hakkında Anadolu Ajansı aracılığıyla resmî bildirisi: "...Olaya dikkatimizi bilhassa çevirmemizin sebebi, dini siyaset ve herhangi bir tahrike vesile etmeye asla müsamaha etmeyeceğimizin bir daha anlaşılmasıdır. Meselenin mahiyeti esasen din değil, dildir. Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk milletinin millî dili ve millî benliği bütün hayatında hâkim ve esas kalacaktır!" (*Ha. 7.2.1933*; *C. 7.2.1933*; *M. 7.2.1933*).
- : Atatürk'ün, akşam Bursa'dan Mudanya'ya, buradan da Gülcemal vapuru ile İstanbul'a hareketi (*A.N.D.*, s.135; *C. 7.2.1933*).
- : Atatürk'ün, gece Bursa'dan İstanbul'a gelişi (*A.İ.H.İI*, s. 13; *M.*, 7.2.1933; *A.N.D.*, s.135).

- 8 Şubat 1933** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa, Berlin Büyükelçisi Kemalettin Sami Paşa, Pertev (Demirhan) Paşa ve Şair Abdülhak Hâmit'i kabulü (C. 9.2.1933; M. 9.2.1933; A.İ.H.II, s.17).
- 10 Şubat 1933** : Atatürk'ün, Topkapı Sarayı'nı ziyareti, sarayın muhtelif bölümlerinde incelemeleri ve Topkapı Eski Eserler Müzesi Müdürü Tahsin (Öz) Bey'den bilgi alışı (C. 11.2.1933; A.N.D., s. 135).
- 14 Şubat 1933** : Atatürk'ün, beraberinde Kemalettin Sami Paşa olduğu halde Dolmabahçe'den Sakarya motoru ile Suadiye'ye gelerek Paşa'yı bırakması, otomobille Kadıköy'e gelerek Kadıköy iskelesinden vapura binip halk arasında Karaköy'e gelişi ve Vali Muhittin (Üstündağ) Bey'le akşam yemeği için Tarabya'da Tokatlıyan'a gidişi (M. 15.2.1933; A.N.D., s. 137).
- 16 Şubat 1933** : Atatürk'ün, gece Pera Palas'ta düzenlenen baloyu şereflendirmesi (A.N.D., s.138).
- 22 Şubat 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Beyazıt ve Şişli taraflarında bir gezinti yapması (A.N.D., s.139).
- 24 Şubat 1933** : Atatürk'ün, Ankara Halkevi'ndeki söylevini radyodan dinledikten sonra Başbakan İsmet Paşa'ya telgrafı: "Halkevi'nde yaptığınız konuşmayı zevkle dinledim. Tebrik ve teşekkür ederim. Necip Ali Bey'in demeç ve açıklamasından da çok memnun oldum. Kendisini tarafımdan takdir ve taltif buyurmanızı rica ederim" (M. 25.2.1933).
- 26 Şubat 1933** : Atatürk'ün, akşam trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (C. 27.2.1933; A.N.D., s. 140).
- 27 Şubat 1933** : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (C. 28.2.1933; A.N.D., s.141).
- 28 Şubat 1933** : Atatürk'ün, Roosevelt'e yapılan suikast nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Hoover'e telgrafı: "Pek muhterem Roosevelt aleyhine yapılan alçakça suikast girişimi, üzüntüme sebep oldu. Bu vesile ile dostane sevgilerimin ve asil Amerikan milleti hakkında Türk halkının hislerini tazeleme teminatının kabulünü sizden rica ederim" (A.T.T., s.28).
- 2 Mart 1933** : Atatürk'ün, gece Çankaya'da film izlemesi (A.N.D., s. 141).

- 8 Mart 1933** : Atatürk'ün başkanlığında Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin toplantısı ve dil çalışmaları hakkında bazı kararlar alınması (C. 9.3.1933).
- : Atatürk'ün, gece Çankaya'da film izlemesi (A.N.D., s. 143).
- 10 Mart 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Gazi Orman Çiftliği'ne kadar bir gezinti yapması, geceyi Çankaya'da film izleyerek geçirmesi (A.N.D., s.144).
- 12 Mart 1933** : Atatürk'ün, Erzurum'un kurtuluş günü nedeniyle İstanbul Halkevi'nde toplantı düzenleyen Erzurumlu gençlerin saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "Erzurum'un kurtuluşunun yıldönümünü ben de sizinle beraber kutlar, saygıdeğer halka hakkımda gösterdikleri sevgiden dolayı teşekkür ederim" (M. 15.3.1933).
- 14 Mart 1933** : Atatürk'ün, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'e göreve başlaması nedeniyle tebrik telgrafı (Ha. 15.3.1933).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra otomobille şehirde bir gezinti yapması (A.N.D., s.145).
- 16 Mart 1933** : Atatürk'ün, gece Çankaya'da film izlemesi (A.N.D., s. 145).
- 17 Mart 1933** : Atatürk'ün, gece Çankaya'da film izlemesi (A.N.D., s. 146).
- 19 Mart 1933** : Atatürk'ün, orduya hitaben Fahrettin (Altay) Paşa'ya -onun ağzından- bir söylev dikte etmesi: "...Silâhlarımızı büyük Türk ulusunu ezmek isteyenlerin gözlerine doğrultalım. Bunda amaç, düşman olsun. Bu amaca giden kurşun, Türk'ün ülkü kurşunudur!" (O. Y.S., s.451-452;A. Ya., s.12).
- 21 Mart 1933** : Atatürk'ün, gece Ankara Halkevi'nde, Gazi Orman Çiftliği öğrencilerinin verdiği temsili izlemesi (A.N.D., s.146).
- 22 Mart 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Büyükelçisi Suriç ve beraberindeki Sovyet dilbilimcisi iki profesörü kabul ettiği (A.N.D., s. 146).
- : Atatürk'ün, gece Çankaya'da yapılan kabine toplantısında bulunuşu (A.N.D., s. 146).
- 24 Mart 1933** : Atatürk'ün, gece Çankaya'da film izlemesi (A.N.D., s. 147).
- 26 Mart 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey'i kabulü (A.N.D., s.147).

- : Atatürk'ün, gece Mısır Elçiliği'ndeki suareyi şereflendirmesi (A.N.D., s. 147).
- 27 Mart 1933** : Atatürk'ün, dil çalışmalarına gösterdikleri yakın ilgi nedeniyle Millî Türk Talebe Birliği'ne telgrafı: "Millî ölküye ulaştırılan öz dil yolunda durmadan, şaşmaz büyük adımlarla yürümeye verdiğiniz değerden dolayı sizi överim. Yürekten sevgiler çocuklarım!" (Ha. 28.3.1933).
- 28 Mart 1933** : Atatürk'ün, gece Çankaya'da film izlemesi (A.N.D., s.148).
- 29 Mart 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerika Büyükelçisi Sherrill'in veda ziyaretini kabulü (A.N.D., s.148).
- 2 Nisan 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da yapılan Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık edışı (A.N.D., s.149).
- 7 Nisan 1933** : Atatürk'ün, gece Çankaya'da film izlemesi (A.N.D., s.151).
- 9 Nisan 1933** : Atatürk'ün, öğleden sonra Gazi Orman Çiftliği'ne gidişi, akşamüzeri Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.151).
- 13 Nisan 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Keçiören yöresinde bir gezinti yapması, geceyi Çankaya'da film izleyerek geçirmesi (A.N.D., s. 152).
- 15 Nisan 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Bulgar Elçisi Antonof'un güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin konuşmasına cevap söylevi (Ha. 16.4.1933; A.N.D., s.153; D.B.Y., 1967, s.1046).
- 17 Nisan 1933** : Atatürk'ün başkanlığında, Çankaya'da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyelerinin katıldığı toplantıda, hazırlanmakta olan "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı müsvettelerin okunarak tartışılması (Çankaya'daki bu toplantılar, 20 nisan 1933'e kadar 4 gün devam etmiş, daha sonra 22 Nisan - 13 Mayıs 1933 tarihleri arasında da Türk Tarih Kurumu'nda toplanarak müsvettelerin okunması tamamlanmıştır. C.E.Y.T.T.K., s.21-23;A.N.D., s.153).
- 18 Nisan 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık yapması (A.N.D., s.153).
- 19 Nisan 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık yapması (A.N.D., s.154).
- 20 Nisan 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık yapması (A.N.D., s.154).

- 24 Nisan 1933** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Halkevi'ne gelerek, burada çalışmalarını sürdüren Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti toplantısına başkanlık yapması (A.N.D., s.155).
- 25 Nisan 1933** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Halkevi'ne gelerek, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık yapması (A.N.D., s. 156).
- 26 Nisan 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara Halkevi'ne gelerek, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık yapması (A.N.D.,s.156).
- 27 Nisan 1933** : Atatürk'ün, Razgrad olayını protesto amacıyla yapılan gençlik gösterisinin izin alınmadan yapılması nedeniyle kovuşturmaya geçilmesi üzerine, izinsiz gösteriyle ilgileri olmadığını bildiren Türk Talebe Birliği Kongresi daimî delegelerine telgrafı: "Gençliğin çalışkan, hassas ve milliyetçi yetişmesi esas dileklerimizdendir. Gençlik her türlü faaliyetlerinde Cumhuriyet kanunlarına ve Cumhuriyet kuvvetlerinin usul ve kurallarına uymaya da dikkatli olmalıdır. Cumhuriyet hükûmetinin millî meselelerde vazifesini bilir olduğuna ve kanunların ve adlî kuvvetlerin adaletine emin olunuz" (C. 28.4.1933; M. 29.4.1933).
- 28 Nisan 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara Halkevi'ne gelerek, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık yapması (A.N.D., s.156).
- 29 Nisan 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara Halkevi'ne gelerek, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık yapması (A.N.D., s.157).
- 30 Nisan 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara Halkevi'ne gelerek, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık yapması (A.N.D., s.157).
- 4 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, akşam saat 21.30'da İçişleri Bakanı Şükrü Kayanın evine gidişi, gece Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s. 158).
- 5 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, Ankara'ya 18 km uzaklıktaki Ahlatlıbel bölgesinde devam eden arkeoloji araştırmalarını izlemesi (A.N.D.,s.158;C. 6.5.1933).
- 6 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, saat 18.00'de Başbakan İsmet Paşa'nın köşküne gidişi (A.N.D., s.159).

- 8 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ahlatlıbel bölgesine giderek, burada yapılan arkeolojik kazıları izlemesi (*A.N.D.*, s.159).
- 10 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, Türk bağımsızlık savaşı ve inkılâbımız üzerine sohbet esnasında söyledikleri: "...İki Mustafa Kemal var: Biri ben, fert olan, fanî olan Mustafa Kemal... İkinci Mustafa Kemal'den ise "Ben" diye bahsedemem. Ondan ancak "Biz" diye bahsedebilirim. O Mustafa Kemal, yani sizler, bu akşam etrafımda olanlar, memleketin her köşesinde çalışan köylüler, uyanık, aydın, vatansever, milliyetçi vatandaşlar... İşte ben onların hayalini tespit ediyorum, onların hayalini gerçekleştirmeye çalışıyorum. O Mustafa Kemal, ölmez! O, Türk milletinin ihtiyaçları ile beraber, gitgide uyanan şuuru ile beraber, gelişe gelişe ebedî olarak yaşayacaktır. Bizde cumhuriyeti yapan, inkılâbı yaratan, o "Biz" diye ifade edebileceğim Mustafa Kemal'dir!" (*M. 11.5.1933*).
- 14 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Arnavutluk Elçisi Cavit Leskoviku'nun güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (*A.S.D.V.*, s.64).
- 17 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, saat 17.30'da Kılıç Ali Bey'in evine gidişi, saat 20.30'da Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.163).
- 18 Mayıs 1933** : Çankaya'da akşam, Atatürk'ün sofrasında Abdülhak Hâmit (Tarhan) ve eşi Lüsyen Hanım'ın da davetli olarak bulunuşu (*A.N.D.*, s.163).
- 19 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'in devlet başkanlarına gönderdiği, devletlerin karşı karşıya olduğu güçlükler ve dünya barışı ile ilgili söylevine cevabı: "...Ekonomik kalkınma için her memlekette yapılan gayretlerin, makul ve iyi düşünülmüş uluslararası toplu tedbirlerle tamamlanması zorunlu olduğunda tamamıyla aynı görüşteyiz" (*A.T.T.B.*, s.557-558; *Ha. 20.5.1933*).
- 24 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, öğleden sonra Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'ne gelişi, saat 20.00'de Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.165).
- 25 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, Marmara Köşkünde, Gazi Orman Çiftliği'nin 8. kuruluş yıldönümü şenliğinde bulunması (*A.N.D.*, s.166).
- 27 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, gece İsmet Paşa'nın köşküne gidişi, bir süre kaldıktan sonra Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.166).

- 31 Mayıs 1933** : Atatürk'ün, saat 17.00'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelişi, saat 19.30'da Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.168).
- : İstanbul Darülfünunu'nun kaldırılmasına ve Millî Eğitim Bakanlığı'nca yeni bir üniversite kurulmasına dair Kanun'un kabulü (Z.C., Devre: IV. cilt: 15, s.483). (Bu kanunla 31 Temmuz 1933'te İstanbul Darülfünunu kapatılmış, 1 Ağustos 1933'te İstanbul Üniversitesi kurulmuştur).
- 2 Haziran 1933** : Atatürk'ün, öğleden sonra İsmet Paşa'nın köşküne gidişi, daha sonra şehirde otomobille bir gezinti yaparak Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.168).
- 3 Haziran 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Etimesgut, Çakırlar ve Gazi Orman Çiftliği yöresinde otomobille bir gezinti yapması (A.N.D., s.169).
- 4 Haziran 1933** : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığı'na gidişi ve Mareşal Fevzi Çakmak'la görüşmesi (A.N.D., s.169).
- : Atatürk'ün, akşam, devlet ve fikir adamlarıyla sohbet esnasında söyledikleri: "Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyet'i kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir gereği olacaktır. Müsterih olunuz!" (A. ve De., s.3).
- 5 Haziran 1933** : Atatürk'ün, öğleden önce şehirde otomobille bir gezinti yapması, daha sonra İsmet Paşa'nın köşküne gidişi, öğleden sonra Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.169).
- 8 Haziran 1933** : Atatürk'ün, Yunan eski Başbakanı Venizelos'a yapılan suikast nedeniyle Yunanistan Cumhurbaşkanı Zaimis ve Venizelos'a üzüntülerini bildiren telgrafları (M. 9.6.1933).
- 9 Haziran 1933** : Atatürk'ün, akşam Kılıç Ali Bey'in evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.171).
- 10 Haziran 1933** : Atatürk'ün, akşam Ali Fuat Paşa'nın Marmara Köşkü'nde verdiği ziyafeti şereflendirmesi (A.N.D., s.171).
- 11 Haziran 1933** : Atatürk'ün, Afgan Kralı Nadir Han'a kardeşinin ölümü sebebiyle başsağlığı telgrafı (V. 12.6.1933).
- 12 Haziran 1933** : Atatürk'ün hazineye devredeceği mallarında, mirasçıların mahfuz hisselerini önleme amacıyla 2307 sayılı Kanun'un

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü: "Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin, Medenî Kanun'un 452. maddesi daire-sindeki tasarrufları, mahfuz hisseler hakkındaki hükümden müstesna olup bütün mallarında muteberdir" (A.H.II, s.753-754).

- 14 Haziran 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Polonya Elçisi Potocki'nin güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması (A.S.D.V, s.65;A.N.D., s.172).
- 15 Haziran 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri atla, Çankaya'dan istasyon'a kadar bir gezinti yapması, buradan otomobille Marmara Köşkü'ne gelişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.173).
- 18 Haziran 1933** : Atatürk'ün, öğleye doğru, atla Çankaya'dan Söğütözü'ne, oradan da Gazi Orman Çiftliği'ne kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s. 174).
- 18/19 Haziran 1933**: Atatürk'ün, gece saat 02.30'da atla Gazi Orman Çiftliği yakınında Mühye köyüne gidişi, sabahleyin otomobille çiftliğe dönüşü (A.N.D., s.174).
- 19 Haziran 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri atla Gazi Orman Çiftliği yöresinde bir gezinti yapması, geceyi Marmara Köşkü'nde geçirmesi (A.N.D., s.174).
- 20 Haziran 1933** : Atatürk'ün, öğleden sonra Balgat köyü yöresindeki kazıları izlemesi (A.N.D., s.174).
- 22 Haziran 1933** : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığı'nı ziyareti ve Mareşal Fevzi Çakmakla görüşmesi (A.N.D., s.175).
- : Atatürk'ün, Ankara yakınında Yalıncağ Köyü'nde incelemeleri, köyde yemek yemesi ve köy işleri hakkında bilgi alması (C. 23.6.1933).
- 24 Haziran 1933** : Atatürk'ün, Ankara Kız Lisesi'ni ziyareti ve sınavlarda bulunması (A.N.D., s.175).
- 27 Haziran 1933** : Atatürk'ün, Ankara'da İsmetpaşa Kız Enstitüsü'nü ziyareti (A.N.D., s.176).
- : Atatürk'ün, Polonya Cumhurbaşkanlığı'na yeniden seçilen İgnace Mascicki'ye kutlama telgrafı (T. 28.6.1933).
- : Atatürk'ün gece Nuri (Conker)'in evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.176).

- 28 Haziran 1933** : Atatürk'ün, Ankara Erkek Lisesi'ni ziyareti ve sınavlarda bulunması (A.N.D., s.177; M. 29.6.1933).
- 29 Haziran 1933** : Atatürk'ün, Ankara Hukuk Fakültesi sınavlarında bulunması (Ha. 30.6.1933).
- : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (Ha. 30.6.1933; A.N.D., s. 177).
- 30 Haziran 1933** : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a gelişi (C. 1.7.1933; A.N.D., s.177).
- 1 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, İstanbul'da Galatasaray Lisesi'ni ziyareti ve sınavlarda bulunuşu (C. 2.7.1933; A.N.D., s.178).
- 2 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, İstanbul Darülfünunu'nu ziyareti ve Hukuk Fakültesi sınavlarında bulunuşu (C. 3.7.1933; A.N.D., s.178; A.İ.L.II, 8.27-29)'.
: Atatürk'ün, Amerika'nın bağımsızlık günü nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'e kutlama telgrafı (M. 17.7.1933).
- 4 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, sabahın erken saatlerinde İstanbul'dan yatla Yalova'ya hareketi ve sabah Yalova'ya gelişi (A.N.D., s.178).
- : Atatürk'ün, akşamüzeri Yalova'dan yatla İstanbul'a hareketi, saat 21.00'de Dolmabahçe Sarayı'na gelişi (A.N.D., s.178).
- : Atatürk'ün, Amerika'nın bağımsızlık günü nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'e kutlama telgrafı (M. 17.7.1933).
- 5 Temmuz 1933** : Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in, Ankara'dan Atatürk'e telgrafı: "Kurtuluş zaferinden sonra ne olmak istersiniz? sorgusunda bulunan bir arkadaşımıza, 'Maarif Vekili olmak isterdim' buyurmuştunuz. Bu dileğiniz ilk bakıma elde edilmiş görünür. Gerçekçe, her zaman Maarif Vekilliği işini bilfiil izlemeye en büyük önemi verdiniz. ...Buradaki teftişlerden sonra İstanbul'da Galatasaray Lisesi ve Darülfünun sınavlarına alâkanızın yayılışı, profesörlerden en küçük köy öğretmenlerine kadar bütün maarif ailesinin vazife aşk ve heyecanını artırdı" (M. 7.7.1933).
- 6 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoru ile Dolmabahçe'den Büyükkada'ya gelişi, burada Fethi (Okyar) Bey'in köşküne gidişi, akşam Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.180).

- : Atatürk'ün, Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in 5 Temmuz 1933 tarihli telgrafına cevabı: "Telgrafınızı aldım, memnun oldum. Teşekkür ederim" (*M. 7.7.1933*).
- 7 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri motorla Boğaz'da bir gezinti yapması, daha sonra Kalamış koyuna gidişi, geç saatlerde Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D., s.180*).
- 8 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Küçükçekmece ve Florya'da bir gezinti yapmasını takiben gece motorla Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D., s.180*).
- 14 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Çanakkale'ye gelişi, şehirde kısa süre kaldıktan sonra Yalova'ya geçişi (*C. 16.7.1933*).
- 15 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, akşam Yalova'dan İstanbul'a dönüşü (*C. 16.7.1933; A.N.D., s. 182*).
- 16 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri motorla Boğaz'da bir gezinti yapması, Rasim Ferit (Talay) Bey'in evine uğraması, gece Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D., s.183*).
- 18 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Yalova'ya gidişi (*C. 19.7.1933; A.N.D., s.183; A.İ.H.II, s.32*).
- 24 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, Lozan Barış Antlaşması'nın 10. yıldönümü nedeniyle İsmet Paşa'ya telgrafı: "Bugün, Lozan günüdür. Bu günü millete kazandıran zât-ı devletlerini bütün kalbimle tebrik eder ve gözlerinizden öperim" (*M. 25.7.1933; Ha. 25.7.1933*).
- : Atatürk'ün, Yalova'da Millet Çiftliği'nde denize girişi, daha sonra motorla Karamürsel'e gelişi, oradan da İstanbul'a dönüşü (*A.N.D., s. 186*).
- 25 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri, bir deniz kazası geçiren Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'i Moda'daki köşkünde ziyareti (*C. 26.7.1933*).
- : Atatürk'ün, akşam Ertuğrul yatıyla İstanbul'dan Yalova'ya geçişi (*A.N.D., s.186*).
- 27 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, Adatepe torpidosuyla Yalova'dan İstanbul'a dönüşü ve Dolmabahçe Sarayı'nda eski Afgan Kralı Amanullah Han'ı kabulü (*C. 28.7.1933; A.N.D., s. 187*).

- : Atatürk'ün, akşam Adatepe torpidosu ile İstanbul'dan Yalova'ya geçişi ve geminin hatıra defterine yazdıkları: "Adatepe ile yaptığım kısa yolculuğun değerli hatırasını unutmayacağım. Yakından tanımak fırsatına sahip olduğum seçme deniz komutanlarımız, genç subaylarımız ve denizcilerimizle iftihar ettim" (C. 4.8.1933; A. ve D., s. 130).
- 31 Temmuz 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara motoruyla Yalova'dan İstanbul'a gelişi, Dolmabahçe Sarayı'nda kısa bir süre dinlendikten sonra tekrar Yalova'ya dönüşü (A.N.D., s. 188).
- 1 Ağustos 1933** : Atatürk'ün, Yalova'da öğleden sonra Fransız Büyükelçisi Charles de Chambrun'u kabulü (C. 2.8.1933).
- : Kanunla kapatılan İstanbul Darülfünunu'nun yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulması (O.Y.K., s.185; AB., s.309; C. 2.8.1933).
- 6 Ağustos 1933** : Atatürk'ün, Başbakan İsmet Paşa'ya mektubu: "İsmet, büyük adamsın; hassas olduğun kadar his veren adamsın. ...Sen, beni muhakkak çok seviyorsun. Ya ben seni! Buna cevap istemez. Gözlerinden öperim!" (A.v.İ., C. 11.11.1986).
- 12 Ağustos 1933** : Atatürk'ün, sabah Ertuğrul yatı ile Yalova'dan Pendik'e gelişi, İsmet Paşa'yla beraber Yalova'ya dönüşü (A.N.D., s.191;A.İ.H.II., s.34).
- 17 Ağustos 1933** : Atatürk'ün, Yalova'dan İstanbul'a dönüşü ve Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dili Tetkik Cemiyeti Merkez Heyeti'nin toplantısına başkanlık edişi (A.İ.H.II., s.35).
- 19 Ağustos 1933** : Atatürk'ün, sabah İstanbul'dan Yalova'ya gidişi, akşam dönüşü (A.İ.H.II., s.35).
- 20 Ağustos 1933** : Atatürk'ün, Sovyet Rusya'dan ithal edilen bazı malların yerli mallardan düşük fiyatla satılması üzerine, önlem alınması hususunda Başbakanlığa telgrafı: "...Aksi takdirde Rusların, Türk pazarından bir miktar mal satın almakla bize görünüşte temin ettikleri fayda, haksız rekabetle tamamen hiçe indirilmiş olur" (A.T.T.B., s.559; C. 17.9.1956).
- : Atatürk'ün, Dolmabahçe'den motorla Büyükkada'ya gidişi (A.N.D., s. 193).
- 21 Ağustos 1933** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda eski Fransız Başbakanı Herriot'u kabulü ve 2,5 saat görüşmesi (E.H.A.A.D.,

s.33-36; C. 22.8.1933). (Atatürk, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey'in de hazır bulunduğu bu görüşme esnasında Herriot'ya Büyük Nutuk'larından bir nüshayı imzalı olarak armağan etmişlerdir).

- 22 Ağustos 1933 :** Atatürk'ün, akşamüzeri Rasim Ferit (Talay) Bey'in evine gidişi, geç saatlerde Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s. 193).
- 23 Ağustos 1933 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'ndan Yalova'ya gelişi.
- 24 Ağustos 1933 :** Eski Fransız Başbakan'ı Herriot'un, İstanbul'dan ayrılırken Havas Ajansı muhabirine demeci: "Cumhurbaşkanı olarak Gazi Mustafa Kemal ile mülakatların en faydalısını ve en dikkate değer olanını yapmakla övünüyorum. Ciddiyeti ve zekasının genişliği bende derin izlenim bıraktı. Asker, kelimenin bütün kuvvetli manasıyla bir Hükûmet adamı olmuştur. Gazi'nin eseri, çeşitli yönleri içindeki yekpareliği ile şayanı hayrettir. O Türkiye'ye gerçek bir Cumhuriyet verdi. Yüzeysel görüşler ve iftiralar onun eserinin başarısını örtemez!" (M. 26.8.1933).
- 26 Ağustos 1933 :** Atatürk'ün, Türkiye İş Bankası'nın 9. kuruluş yıldönümü nedeniyle Yalova'da, İş Bankası Heyeti'ni kabulü ve demeci: "İş Bankası mütevazı bir sermaye ile işe başlamıştır, mütevazı olan maddî sermayesi idi, fakat manevî sermayesi çok büyüktü, çünkü işin başında gayet kıymetli, iyi ahlâklı, sebatlı Celâl (Bayar) Bey ve onun yanında birkaç kişiyi geçmeyen güzide arkadaşlar bulunuyordu. Bu maddî sermayenin yüzlerce misli ile işe başlamış ve hiçbir başarı göstermeden batmış nice kurumlar tanırız. Demek ki bir kurumun yaşaması, gelişmesi, başarı kazanması o kurumun başına geçenlerin ahlâklı, dürüst, imanlı kişiler olmasına bağlıdır. İş Bankası, memleketimizin iktisadiyatına çok yararlı hizmetler yapmıştır. Bence bütün bu hizmetlerin üstünde daha mühim olan bir hizmeti de bankacılıkta gençlerimizi yetiştirmiş olmasıdır. En çok bununla iftihar ederim" (C. 27.8.1933).
- 30 Ağustos 1933 :** Atatürk'ün, Yalova'da Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa'yı kabulü (A.N.D., s.195).

- 1 Eylül 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Yalova'dan motorla Büyükkada Yat Kulübü'ne gelişi, gece tekrar Yalova'ya dönüşü (A.N.D., s. 195).
- 3 Eylül 1933** : Atatürk'ün, Yalova'dan motorla Heybeliada'da Kemalettin Sami Paşa'nın köşküne gelişi, bir süre istirahatten sonra araba ile adada bir gezintiyi takiben tekrar Yalova'ya dönüşü (A.N.D., s.196).
- 5/6 Eylül 1933** : Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile İstanbul'a hareketi (Geceyi yatta geçirmiştir. A.N.D., s.196).
- 6 Eylül 1933** : Atatürk'ün, sabah Yalova'dan İstanbul'a dönüşü (A.N.D., s. 197).
- 7 Eylül 1933** : Atatürk'ün, akşam trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (C. 8.9.1933; A.N.D., s.197).
- 8 Eylül 1933** : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (C. 9.9.1933; A.N.D., s.197).
- 9 Eylül 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Maraş Milletvekili Mithat (Saylam) Bey'in evine uğrayışı, gece Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s. 198).
- 11 Eylül 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Ankara'ya gelen Yunanistan Başbakanı Çaldaris, Dışişleri Bakanı Maximos ve Ekonomi Bakanı Pasmazoğlu'nu kabulü (C. 12.9.1933; M. 12.9. 1933).
- : Atatürk'ün, akşam Ankara'dan trenle İstanbul'a hareketi (C. 12.9.1933; A.N.D., s. 198).
- : Atatürk'ün, Yunanistan Başbakanı Çaldaris ve arkadaşlarını kabulünden sonra akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a giderken yolda İsmet Paşa'ya telgrafı: "İnsanlığın huzur ve saadeti için bütün milletlerin bizim gibi gerçek dost olmasını temenni ederim. Kıymetli misafirlerimize ve Ankara Türk dostluğunun ciddî ve gerçek duygularını göstermekte olduklarını emin olduğum bütün arkadaşlara selâm" (A. T. T., s.29).
- 12 Eylül 1933** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi (A.N.D., s.199; C. 13.9.1933).
- 14 Eylül 1933** : Atatürk'ün, gece İzzettin (Çalışlar) Paşa'nın kızının Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan nikâh töreni ve düğününü şeref lendirmesi (A.N.D., s.200).

- 15 Eylül 1933** : Atatürk'ün, Türk-Yunan Antlaşması'nın imzalanması nedeniyle Başbakan İsmet Paşa'ya tebrik telgrafı: "...Bu pakt, iki milletin karşılıklı büyük menfaatlerini kuvvetlendiren kardeşlik inkişaf sahasına enginlik veren kıymetli bir vesikadır, iki taraf için kalpten arzu edilen verimi vermesini temenni ve Hükûmetimizi tebrik ederim" (*Ha. 16:9.1933; A.T.T.B., s.559*).
- : Atatürk'ün, Türk-Yunan Antlaşması'nın imzalanması nedeniyle Yunan yöneticilerinin gönderdiği telgrafa cevabı: "...Türkiye Cumhuriyeti, milletler arasında dostluk ve barış fikrinin gelişme ve gerçekleşmesi yönünden kendine düşen ödevini, ciddî ve samimî bir surette daima yerine getirmeden geri kalmayacaktır" (*Ha. 16.9.1933; A.T.T.B., s.559-560*).
- 19 Eylül 1933** : Atatürk'ün, gece Maksim salonunda Türk-İtalyan güreş karşılaşmalarını izlemesi (*A.N.D., s.201; C. 20.9.1933; B.T.S.T.A., 107-109*).
- 23 Eylül 1933** : Dolmabahçe Sarayında, akşam Atatürk'ün sofrasında, Abdülhak Hâmit ve eşi Lüsyen Hanım'ın da davetli olarak bulunması (*A.N.D., s.203*).
- 25 Eylül 1933** : Atatürk'ün, Bulgaristan'dan dönen Başbakan İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Bey'i Dolmabahçe Sarayı'nda kabulü ve Sofya görüşmeleri hakkında bilgi alışı (*M. 26.9.1933; C. 26.9.1933; A.N.D., s.203*).
- 26 Eylül 1933** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Yunanistan eski Başbakanı Venizelos'u kabulü ve görüşmesi (*A.N.D., s.204; M. 27.9.1933; C. 27.9.1933; A.M.D.P.II, s.222-224*).
- 27 Eylül 1933** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İngiliz Büyükelçisi George Clerck'in veda ziyaretini kabulü (*C. 28.9.1933; A.N.D., s.204*).
- 28 Eylül 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Beylerbeyi Sarayı'na gidişi, bir süre dinlendikten sonra tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D., s.204*).
- 29 Eylül 1933** : Atatürk'ün, gece İstanbul motoruyla İstanbul'dan Yalova'ya gidişi (*A.N.D., s.205*).
- 30 Eylül 1933** : Atatürk'ün, akşam İstanbul motoruyla Yalova'dan İstanbul'a gelişi (*A.N.D., s.205*).

- 4 Ekim 1933** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İstanbul'a gelen Yugoslavya Kralı Alexandre'ı kabulü (*A.N.D.*, s.206; *A. ve D.*, 8,134; *A.H.H.B.*, s.333; *İ.A.*, s.807; *M. 5.10.1933*; *C. 5.10.1933*; *A.Y.D.A.G.*, s.117-179). (Atatürk bu ziyaret esnasında Yugoslavya Kralı ile yarım saat kadar görüşmüş, daha sonra Kral'ın ziyaretini iade için, kalmakta olduğu gemiye gitmiştir. Akşam da Kral şerefine Dolmabahçe Sarayı'nda bir ziyafet verilmiştir. *A.M.D.P.II*, s.225-227).
- : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda öğleden sonra, Yunanistan eski Başbakanı Venizelos ve eşini kabulü (*A.N.D.*, s.206).
- 9 Ekim 1933** : Atatürk'ün, akşam İstanbul'dan trenle Ankara'ya hareketi (*C. 10.10.1933*; *A.N.D.*, s.208).
- 10 Ekim 1933** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (*C. 11.10.1933*; *A.N.D.*, s.208).
- 15 Ekim 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da, Ankara'ya gelen Romanya Dışişleri Bakanı Titulesco'yu kabulü (*Ha. 16.10.1933*; *A.N.D.*, s.210).
- 17 Ekim 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerika Büyükelçisi Robert Pect Skinner ve Japonya Büyükelçisi Vikont Kintoma Mushkoji'nin güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları (*A.N.D.*, s.210-211; *A.S.D.V.*, s.67-68).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Fransız Büyükelçisi Kammerer, Meksika Büyükelçisi Genaro Estrado, Avusturya Büyükelçisi Buchberger'in güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları (*A.S.D.V.*, s.69-71).
- 19 Ekim 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Anadolu Kulübü'ne gidişi, gece Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.211).
- 21 Ekim 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Macar Başbakanı Gömböş ve Dışişleri Bakanı M. De Kanya'yı kabulü (*Ha. 22.10.1933*).
- 24 Ekim 1933** : Atatürk'ün, akşamüzeri Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ziyareti (*A.N.D.*, s.213).
- 27 Ekim 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Ankara'ya gelen General Vorosilof başkanlığındaki Sovyet Heyeti'ni kabulü (*Ha. 28.10.1933*; *A.N.D.*, s.214).

- 28 Ekim 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'daki kitaplığında sohbet esnasında Afet (Inan) Hanım'a söyledikleri: "...Tarihî olayların seyri sırasında, bazen fizyolojik arızalar mühim rol oynarlar. Tabiat ya engel olur veyahut yardım eder!" (A.H.H.B., s.171).
- 29 Ekim 1933** : Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 10. yıldönümü nedeniyle sabah 9.15'te Türkiye Büyük Meclisi'nde kordiplomatığı kabulü ve Elçilere söylevi: "...Türk İnkılâbı kurucudur. Türk İhtilâli, yüksek bir insanî ülkü ile birleşmiş vatanperverlik eseridir. Çocuklarına bütün güzellikleri ve bütün büyüklükleri görmek ve aynı zamanda bütün sefaletlere acımak sanatını öğretmektedir!" (Ha. 30.10.1933; C. 30.10.1933; M. 30.10.1933).
- : Atatürk'ün, saat 10.10'da Cumhuriyet'in 10. yıldönümü nedeniyle geçit törenini izlemeye gelişi ve Türk milletine ünlü söylevi: "...Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir. ...Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük uygar vasfı ve büyük uygar kabiliyeti bundan sonraki gelişimiyle geleceğin yüksek uygarlık ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktır. ...Ne mutlu Türk'üm diyene!" (Ha. 30.10.1933; C. 30.10.1933).
- : Atatürk'ün, gece Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Ankara Palas'ta tertiplenen Cumhuriyet Balosu'nu şerefliendirmesi (M. 30.10.1933). (Daha sonra Orduevi ve Halkevi'nde düzenlenen Cumhuriyet balolarını da şerefliendirmiştir. A.N.D., s.215).
- : Atatürk'ün, Hâkimiyet-i Milliye gazetesine imzalı resmini armağan edişi: "Cumhuriyet'in 10. yılında kurtuluş ve inkılâbımızın ilk ve sadık işçisi Hâkimiyet-i Milliye'ye" (U. 10.11.1939).
- : Selânik Belediye Meclisi'nin kararı: "Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yıldönümü nedeniyle Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in doğduğu Apostolu Pavlu Sokağı'ndaki evin Belediye tarafından satın alınması ve hatıra levhası konulması" (Selânik T.C. Konsoloslugu Arşivi). (Söz konusu hatıra levhası, 4 Kasım 1933 günü törenle yerleştirilmiş, ancak evin sahiplerinden satın alınması ve boşaltılması işlemleri 1937 Şubatında tamamlanabilmiştir. Bk. 13.2.1937).

- : Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'in, Cumhuriyet'in 10. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e kutlama telgrafı: "Geçen bu on yıl içinde zât-ı âlilerinin faal ve şuurlu idareleri altında Türkiye, dünyanın en ileri milletleri arasına girmekle kalmayıp uluslararası barış savaşının eriştiği gelişme ve başarılar sebebiyle zât-ı âlilerine en kalbî tebriklerimi takdim eder, gerek Amerikan milleti ve gerek kendi adınma memleketinize daha büyük refah ve saadetler dilerim" (M. 4.11.1933).
- : Sovyet Rusya Merkezî İcra Komitesi Başkanı Kalinin'in, Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e kutlama telgrafı: "...Dost Türkiye'nin iktisadî ve kültürel kuruluşundaki başarıları büyük bir ilgi ile izlemekteyim. Basiretli ve etkili iradesiyle genç Türkiye'ye bağımsızlık için olan çetin mücadelesi senelerinde zaferi temin eden ve sonra da onu iktisat ve kültür cephesinde zaferlere sevk eden şefi, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu onuncu yıldönümünde selâmlamakla övünüyorum" (M. 4.11.1933).
- : Almanya Cumhurbaşkanı Mareşal Hindenburg'un, Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e kutlama telgrafı: "...Benimle beraber bütün Alman milleti, yüksek rehberliğiniz altında modern Türk Devleti'nin temelleştiğini derin bir ilgi ile izledi. Türk milliyetçiliğini nasıl uyandırdığınızı, nasıl kuvvetlendirdiğinizi, çalışkan ve ilerlemeyi seven milletinizle, bütün dünyada takdirler çeken siyasî ve iktisadî yükseliş için, tedbirli bir elle nasıl yol açığınızı büyük hayranlık ve takdirle gördük" (A. Me., s. 112; A.Bil., s.26-27).
- : Fransız Radikal Partisi Başkanı ve eski Fransız Başbakanı Herriot'nun, Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e kutlama telgrafı: "...Yaratmış olduğunuz Türkiye Cumhuriyeti'nin, onuncu yıldönümünü kutlamaya hazırlandığı şu anda sizden Fransız Radikal Partisi ve şahsım adına, Devletinizin refahı ve kendisiyle milletlerin umumî barışı sahasında kardeşçe ilişkilerde bulunmak arzusunda olduğumuz milletinizin saadeti hakkındaki temennilerimi kabul buyurmanızı rica ederim" (M. 4.11.1933).
- : Japonya İmparatoru Hirohito'nun, Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e kutlama telgrafı: "..Zât-ı devletle-

rine sıcak tebriklerimi ve Türkiye'nin artan refahı için samimî temennilerimi arz ederim" (Ha. 4.11.1933).

30 Ekim 1933 : Atatürk'ün, saat 17.00'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Macar Heyeti'ni kabulü ve söyledikleri: "...Bir milletin büyüklüğü coğrafi yüzölçümü ile değil, yüreğinin asaleti, ülküsünün yüksekliği ile ölçülür!" (Ha. 1.1.1934; C. 31.10.1933).

: Atatürk'ün Meclis'den Çankaya'ya dönerken İsmet Paşa'nın köşküne uğraması (A.N.D., s.215).

: Atatürk'ün, gece Ziraat Bankası'nın düzenlediği baloyu şerefliendirmesi (A.N.D., s.215).

31 Ekim 1933 : Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 10. yıldönümü nedeniyle Roosevelt'in Türk milletine hitaben yayımladığı mesaja karşılık olmak üzere Amerikan milletine mesajı: "...Türkiye'de doğan inkılâp güneşi yükselerek sıcaklığını yaydıkça, Türk milletinin kalbi büsbütün dünyanın büyük ve takdire değer eserlerine karşı sıcak bir sevgiyle dolmuş, bütün ilerleme ilkelere tamamıyla benimsemiştir!" (M. 3.11.1933; A.T.T.B., s.560;C. 5.11.1933).

: Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 10. yıldönümü nedeniyle Türk Dostları Cemiyeti Başkanı Amiral Bristol'un kutlama telgrafına cevabı: "...Türk dostları ile onların ünlü başkanı, bize duygularının yeni bir delilini daha gösterdiler" (A.T.T.B., s.561).

1 Kasım 1933 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin IV. dönem III. toplantı yılını açış konuşması: "...Geçen on sene, gelecek devirler için bir başlangıçtan başka bir şey değildir. Bununla beraber, eski devirlerin tarihi karşısında, Cumhuriyet'in bu on senesi, eşi görülmeyen bir diriliş ve göz kamaştırıcı bir ileri atılış anıttır!" (Z.C., Devre: IV, cilt: 18, s.2-3; A.S.D.I, s.373).

2 Kasım 1933 : Atatürk'ün, Ankara İsmetpaşa Kız Enstitüsü'nde açılan "Maarif Sergisi"ni, Ticaret Okulu'nda "İktisat Sergisi"ni ve Halkevi'nde "İnkılâp Resim Sergisi"ni gezmesi ve -sergi nedeniyle- Ticaret Okulu'nun hatıra defterine yazdıkları: "Gördüklerim yüreğimi sevinç ve büyük umutlarla doldurdu. Türk çocuklarının yüksek kabiliyetine inancım tamdır. Bu

bilgi yapısında yetişmek fırsatına erişen çocuklarımızı tebrik eder ve memlekete faydalı olmalarını dilerim” (C. 3.11.1933; Ha. 3.11.1933; A.H.D. Y., s. 16).

- 3 Kasım 1933** : Atatürk'ün, Roosevelt'in 29 Ekim 1933 tarihli kutlama telgrafına cevabı: “Cumhuriyet'in 10. yıldönümü münasebetiyle zât-ı devletleri tarafından bana gönderilen lütufkâr temenni ve tebriklerden derin bir şekilde duygulandım. Bundan dolayı zât-ı devletlerine samimî teşekkürlerimi bildiririm” (M. 4.11.1933).
- : Atatürk'ün, Kalinin'in 29 Ekim 1933 tarihli kutlama telgrafına cevabı: “...Çalışmalarımızın başarısını ve yükselme eserinin gerçekleşmesine olan şahsî hizmetimi tarif için kullandığınız sözleri minnettarlıkla karşılarım” (M. 4.11.1933).
- : Atatürk'ün, Herriot'un 29 Ekim 1933 tarihli kutlama telgrafına cevabı: “Cumhuriyetçi ve cumhuriyet fikirlerini o kadar soylu bir görüşle temsil etmekte olan bir parti tarafından bana yöneltilen sözlerden pek duygulanmış olarak size ve partinize, gerek kendi adıma ve gerek Cumhuriyet hükûmeti adına çok dostane selâmlarımı arz ederim” (M. 4.11.1933).
- : Atatürk'ün, Japon İmparatoru Hirohito'nun 29 Ekim 1933 tarihli kutlama telgrafına cevabı: “...En sıcak teşekkürlerimi ve şahsî saadetleri ve Japonya'nın refahı için olan en samimî temennilerimi kabul buyurmalarını rica ederim” (Ha. 4.11.1933).
- 4 Kasım 1933** : Atatürk'ün Selânik'te doğduğu eve, Yunan Hükûmeti tarafından bir hatıra levhası konulması: “Türk milletinin büyük inkılâpçısı ve Balkan Birliği'nin koruyucusu Gazi Mustafa Kemal bu evde dünyaya gelmiştir. 29.10.1933” (C. 5.11.1933).
- : Atatürk'ün, akşamüzeri Kılıç Ali Bey'in evine uğrayışı, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.217).
- 5 Kasım 1933** : Atatürk'ün, kapatılan İstanbul Darülfünunu'nun yerine kurulan İstanbul Üniversitesi'nin öğretime açılması nedeniyle kendisine gönderilen saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: “İstanbul Üniversitesi'nin açılmasından çok sevinç duyudum. Bu yüksek ilim ocağında kıymetli profesörlerin elinde,

Türk çocuğunun müstesna zekâ ve eşsiz kabiliyetinin çok büyük gelişmelere erişeceğinden eminim!” (M. 21.11.1933).

- : Atatürk'ün, İstanbul Üniversitesi'nin açılışı nedeniyle Millî Eğitim Bakanı Hikmet (Bayur) Bey'in, gençliğin ve öğretim üyelerinin saygı ve bağlılıklarını bildiren telgrafına cevabı: “...Hakkımdaki duygularınızdan dolayı size ve bütün profesörlere ve öğrencilere teşekkür ve sevgilerimi sunar, başarılar dilerim” (A.T.T., s.29).
- 21 Kasım 1933** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Numune Hastanesi'ni ziyareti (A.N.D., s.222).
- 22 Kasım 1933** : Atatürk'ün, öğleden sonra Çankaya'da Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin toplantısına başkanlık yapması (A.N.D., s.222).
- 23 Kasım 1933** : Atatürk'ün, gece Anadolu Kulübü'ne gelişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.223).
- 26 Kasım 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Macar Elçisi Tahy'nin veda ziyaretini kabulü (A.N.D., s.224).
- 28 Kasım 1933** : Atatürk'ün, öğleden sonra Çankaya'da Başbakan İsmet Paşa'yı kabulü ve görüşmesi (A.N.D., s.224).
- 30 Kasım 1933** : Atatürk'ün, akşam Kâzım (Özalp) Paşa'nın evine gelerek kızının nişan törenini şerefliendirmesi (A.N.D., s.225; A.Anıl., s.88).
- 4 Aralık 1933** : Atatürk'ün, Eskişehir Şeker Fabrikası'nın, -Ankara'ya getirilen- hatıra defterine yazdıkları: “Eskişehir Şeker Fabrikası, millî ölküye derin ilginin yükselmiş, değerli vesikasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'ni, böyle sanayi kuruluşlarıyla zenginleştirenlere, güzelleştirenlere minnet!” (Ha. 6.12.1933).
- 5 Aralık 1933** : Atatürk'ün, Mülkiye Mektebi'nin 57. kuruluş yıldönümü nedeniyle Mülkiyelilerin sevgi ve bağlılık telgrafına cevabı: “...Mülkiyelilerin bana bildirdikleri duygular, değerli bir topluluğun yüksek yurt, vazife, inkılâp ve ölkü kavramlarına beslediği bilinçli ve aydınlık sevgiyi ve saygıyı gösterdiğinden beni çok sevindirdi!” (Ha. 7.12.1933).
- 11 Aralık 1933** : Atatürk'ün, Çankaya'da Alman Büyükelçisi Rosenberg'in güven mektubunu kabulü (Ha. 12.12.1933).

12 Aralık 1933 : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Halkevi'ni ziyareti (A.N.D., s.229).

14 Aralık 1933 : Atatürk'ün, Tevfik Rüştü (Aras) Bey'in kızının nikâhı nedeniyle Ankara Palas'ta İsmet Paşa tarafından verilen çayı şerefleştirmesi (A.N.D., s.229-230).

-1934-

2 Ocak 1934 : Atatürk'ün, sabah Marmara Köşkü'ne gelişi ve Gazi Orman Çiftliği yöresinde avlanması (A.N.D., s.235).

4 Ocak 1934 : Atatürk'ün, öğleden sonra Kılıç Ali Bey'in evine uğrayışı, bir süre dinlendikten sonra akşamüzeri Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.236).

9 Ocak 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Macar Elçisi Michel Yungert Ar-nöthy'nin güven mektubunu, Romanya Elçisi Jean P. Carp'ın da veda mektubunu kabulü (A.N.D., s.237; D.V.Y., 1953; s.123-124).

10 Ocak 1934 : Atatürk'ün, akşamüzeri Nuri (Conker) Bey'in evine gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.238).

12 Ocak 1934 : Yunanistan eski Başbakanı Venizelos'un, Nobel Ödülü Komitesi Başkanlığı'na Atatürk'ü, Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterdiğini bildiren mektubu: "Barışı sağlama hareketi, yeni ve seçkin Türk Devleti'ne bugünkü görüntüsünü veren tüm iç reform hareketleri ile birlikte yürümüştür. Mustafa Kemal Paşa'yı, Yüksek Nobel Barış Ödülü için aday göstermekle şeref kazanırım" (A.M.D.P.II, s.244-245).

28 Ocak 1934 : Atatürk'ün, öğleden sonra Başbakanlığı ziyareti ve İsmet Paşa ile görüşmesi (A.N.D., s.244).

1 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Ankara'dan otomobille Kırşehir'e gelişi, geceyi Kırşehir'de Vali Konağı'nda geçişi (A.N.D., s. 246; C. 2.2.1934).

2 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Kırşehir'den hareketle akşam Yerköy'e gelişi (A.N.D., s.246; C. 3.2.1934).

3 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Yerköy'den Yozgat'a gelişi, resmî ziyaretleri, gece Yerköy'e dönüşü (A.N.D., s.246; C. 4.2.1934).

4 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Yerköy'den Kayseri'ye hareketi, yolda Şefaattli ve Boğazköy'de trenden inerek halkla konuşması, akşam-

üzeri Kayseri'ye gelişi ve coşkuyla karşılanması (A.N.D., s.246-247; C. 5.2.1934; E.K. ve T.B.B., s.VIII).

- 5 Şubat 1934** : Atatürk'ün, Kayseri'de Uçak Fabrikası'nı, Müze'yi, Mimar Sinan Camii'ni ziyaretleri, öğleden sonra Kayseri'den hareketle 20.30'da Niğde'ye gelişi ve coşkuyla karşılanması (A.N.D., s.247; E.K., ve TBB., s.VIII; C. 6.2.1934).
- 6 Şubat 1934** : Atatürk'ün, Niğde'den hareketle Konya'ya gelişi, resmî daireleri ziyareti ve geceyi Konya'da geçişi (A.N.D., s.247; C. 7.2.1934).
- 7 Şubat 1934** : Atatürk'ün, Konya'dan Ankara'ya gelişi, Gazi istasyonunda İsmet Paşa tarafından karşılanması (A.N.D., s.247; C. 8.2.1934).
- 9 Şubat 1934** : Atatürk'ün, öğleye doğru İsmet Paşa'nın köşküne gelişi, daha sonra Dışişleri Bakanlığı'na giderek Tevfik Rüştu (Aras) Bey'le görüşmesi (A.N.D., s.248).
- : Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında "Balkan Antantı"nın Atina'da imzalanması (T.T.O.M.A.R., s.19; T.D.M.İ.B.S.A., s.229-232; T.D.T., s.177; E.W.H., s.963,1097; C. 10.2.1934; T. Bugüne, s.202).
- 11 Şubat 1934** : Atatürk'ün, Balkan Antantı'nın imzası nedeniyle kutlama telgrafı gönderen Yunanistan Cumhurbaşkanı Alexandre Zaimis'e cevabı: "...Antlaşmayı imza eden memleketlerin devlet adamlarının anlayış ve uzağı görüşleri ürünü olan bu antlaşma ile Balkanlarda bir huzur ve mutluluk dönemi açtıklarını görmekte bahtiyarım" (A.T.T.B., s.564).
- 13 Şubat 1934** : Atatürk'ün, akşam Anadolu Kulübü'ne gelişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.249).
- 15 Şubat 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da İngiltere Büyükelçisi Percy Loraine'in güven mektubunu kabulü (A.N.D., s.250; D.V.Y., 1953; s. 118).
- 16 Şubat 1934** : Atatürk'ün, öğleden sonra Kılıç Ali Bey'in evine gelişi, daha sonra Marmara Köşkü'ne gidişi (A.N.D., s.250).
- 19 Şubat 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Yang Şiyeh başkanlığındaki Çin Askerî Heyeti'ni kabulü (C. 20.2.1934; A.N.D., s.251).
- 25 Şubat 1934** : Atatürk'ün, akşamüzeri Salih (Bozok) Bey'in evine uğrayışı, daha sonra Ankara Halkevi'ni ziyareti (A.N.D., s.253).

- 26 Şubat 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Elçisi Edmond Ciuntu ve Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han'ın güven mektubunu kabulü (*A.N.D., S.254; D.V.Y. 1953, s.124*).
- 10 Mart 1934** : Yahya Kemal (Beyatlı)'ın, Yozgat milletvekilliğine seçilmesi nedeniyle Atatürk'e teşekkür telgrafı: "Türk milletinin büyük ve engin şerefli başkanının yüksek yakınlığı eseri olarak bu defa Yozgat milletvekilliğine seçilmem sebebiyle kalbim minnetle doludur. Ondokuz seneden beri dehasının yıldızı arkasından gittiğim büyük başkanımızın yakınlığı hayatımın yegâne değeridir. Derin teşekkür ve saygılarımı arz ederim, efendim" (*A.Me., s.119; A.Bil., s.37*).
- 8 Mart 1934** : Atatürk'ün, akşam Anadolu Kulübü'ne gelişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D., s.257*).
- 11 Mart 1934** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara Orduevi'ni ziyareti (*A.N.D., s.258*).
- 15 Mart 1934** : Atatürk'ün, akşam Ankara Halkevi'nde Meclis Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa'nın kızının düğününü şerefliendirmesi (*A.N.D., s.259; A.Anıl., s.89*).
- 18 Mart 1934** : İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın, Çanakkale şehitleri için yapılan törende, hayatlarını kaybeden diğer millet askerlerine de hitap edilmek üzere Atatürk'ün yazdırdığı söylevi okuması: "...Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler, mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlâtlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz, evlâtlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizin evlâtlarımız olmuşlardır" (*A. ve A., s.6; A.B.C.H.S.İ.N., Dünya 10.11.1953*). (*Kaynaklarda bu olayın yılı 1934 olarak gösterilmiş, ancak ayı ve günü yazılmamıştır. 1934 yılına ait gazetelerde ise -Şükrü Kaya'nın başka bir görevle Gelibolu'ya gidişi dışında- açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır. Biz gerçek tarih tespit edilinceye kadar bu konuşma tarihini -ihtiyatla- 18 Mart 1934 olarak kabul ediyoruz*).

- 19 Mart 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Vali başkanlığındaki Edirne Heyeti'ni kabulü ve kendisine, Edirneliler adına hediye edilen Sarayıçi Çiftliği tapu senedinin takdimi (*C. 20.3.1934*).
- 21 Mart 1934** : Atatürk'ün akşamüzeri Genelkurmay Başkanlığı'nı ziyareti ve Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa ile görüşmesi (*A.N.D., s.261-262*).
- 23 Mart 1934** : Atatürk'ün, akşamüzeri Nuri (Conker) Bey'in evine uğrayışı, bir süre dinlendikten sonra Marmara Köşkü'ne gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D., s.262*).
- 24 Mart 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Danimarka Elçisi Axel Noergaard'ın güven mektubunu kabulü (*Ha. 25.3.1934; D.B.Y., 1967; s.1051*).
- Atatürk'ün, akşamüzeri Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) ve Bolu Milletvekili İsmail Hakkı (Uzmay) Bey'lerin evlerine uğrayışı, akşam Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D., s.263*).
- 27 Mart 1934** : Atatürk'ün, akşam Kılıç Ali Bey'in evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D., s.264*).
- 7 Nisan 1934** : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İzmir yönünde hareketi (*C. 8.4.1934; Ha. 8.4.1934; A.N.D., s.267*).
- 8 Nisan 1934** : Atatürk'ün, Uşak'ta topçu birliklerini, Salihli'de istihkâm taburunu, topçu alayını teftiş edişi; saat 19.00'da Manisa'ya gelişi, geceyi trende geçirişi (*A.N.D., s.268; C. 9.4.1934*).
- 9 Nisan 1934** : Atatürk'ün, sabah Manisa'dan hareketle Muradiye istasyonunda ve Menemen'de piyade alaylarını, Foça civarında müstakil topçu bataryasını teftiş edişi ve Foça'dan vapurla 19.30'da İzmir'e gelişi (*A.N.D., s.262; C. 10.4.1934*).
- 10 Nisan 1934** : Atatürk'ün, İzmir'den Gaziemir'e gelerek piyade alayını, tayyare topçu bataryasını ve Seydiköy'de hava kuvvetlerini denetlemesi, daha sonra Selçuk üzerinden Kuşadası'na gelerek süvari alayını denetledikten sonra akşam tekrar İzmir'e dönüşü (*A.N.D., 269; C. 11.4.1934*).
- 11 Nisan 1934** : Atatürk'ün, İzmir'den hareketle Reşadiye, Seferihisar ve Bornova'da bazı askerî kuruluşları denetlemesi ve tekrar İzmir'e dönüşü (*A.N.D., s.269; C. 12.4.1934*).

- : Atatürk'ün, akşam yemeği sohbetinde söyledikleri: "Arkadaşlar, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılaplar için bilimin ve aydınların yoluna gideceğiz; hedef ve hünerimiz cahil kütleyi de aydınlatarak yolumuzda yürütmek ve onu selâmete çıkarmaktır. Cumhuriyetimizi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak isteğimizi köstekleyecek herhangi bir referanduma gitmek yalnız cehalet değil hıyanet olur. Yüzde seksenine okuma yazma öğretilmemiş bir memlekette inkılaplar plebisitle olmaz!" (A.C.M., s.172).
- 12 Nisan 1934** : Atatürk'ün, İzmir'de Gazi İlkokulu'nu ziyareti ve saat 20.00'de çocuk balosunu şereflendirmesi (A.N.D., s.270; C. 13.4.1934).
- 13 Nisan 1934** : Atatürk'ün, İzmir'den hareketle Bergama, Dikili ve Ayvalık'ta inceleme ve denetlemelerde bulunması, akşam Edremit'e gelişi ve geceyi burada geçirmesi (A.N.D., s.270; C. 14.4.1934).
- 14 Nisan 1934** : Atatürk'ün, Edremit'ten hareketle Küçükkuşu, Ayvalık ve Ezine üzerinden Çanakkale'ye gelişi ve akşam şerefine verilen baloda bulunuşu (A.N.D., 271; E.O.B., s.49; C. 15.4.1934).
- 15 Nisan 1934** : Atatürk'ün, Çanakkale'den hareketle Balya üzerinden Balıkesir'e gelişi, bazı askerî birlikleri denetlemesi (A.N.D., s.271;C. 16.4.1934).
- 16 Nisan 1934** : Atatürk'ün, Balıkesir'den trenle Eskişehir'e gelişi, bir süre halkla görüşmesi, daha sonra Ankara'ya hareketi (A.N.D., s.271;C. 17.4.1934).
- 17 Nisan 1934** : Atatürk'ün, saat 01.00'de Eskişehir'den trenle Ankara'ya gelişi (A.N.D., s.271).
- 18 Nisan 1934** : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığını ziyareti ve Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa ile görüşmesi (A.N.D., s.272).
- 19 Nisan 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Yugoslavya Dışişleri Bakanı Yevtiç'i kabulü (C. 20.4.1934; A.N.D., s.273)
- : Atatürk'ün, Berlin Büyükelçimiz Kemalettin Sami Paşa'nın ölümü nedeniyle başsağlığı telgrafı gönderen Almanya Cumhurbaşkanı Mareşal Hindenburg'a cevabı: "...Kemalettin Sami Paşa'nın ölümüyle kıymetli evlâtlarından birini

kaybeden Türkiye, Almanya'nın şahsınızda bu ölümün matemine samimiyetle iştirakına karşı duygulanmasını daima koruyacaktır" (A.T.T., s.30).

- 23 Nisan 1934** : Atatürk'ün, akşamüzeri Nuri (Conker) Bey'in evine uğrayışı, kısa bir süre dinlendikten sonra Gazi Orman Çiftliği'nde bir gezinti yaparak Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.274).
- 25 Nisan 1934** : Atatürk'ün, akşamüzeri İsmet Paşa'nın köşküne gelişi, bir süre kaldıktan sonra otomobille şehirde bir gezinti yaparak Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.274).
- 30 Nisan 1934** : Atatürk'ün, İsmet Paşa'yla beraber trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (C. 1.5.1934).
- 1 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, İstanbul'a gelişi, İsmet Paşa'yla beraber, merhum Kemalettin Sami ve Derviş Paşaların kabirlerini ziyaret edişi (A.N.D., s.276; C. 2.5.1934).
- 2 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, Kalamış vapuruyla Dolmabahçe'den hareket ederek -Moda iskelesinde İsmet Paşa'yı da alarak- Yalova'ya gelişi (A.N.D., s.277; C. 3.5.1934).
- 4 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, Yalova'dan Bursa'ya gelerek öğle yemeğini burada yemesi ve tekrar Yalova'ya dönüşü (A.N.D., s.278; C. 5.5.1934).
- 5 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, Yalova'dan vapurla Derince'ye gelişi, buradan trenle Ankara'ya hareketi (A.N.D., s.278; C. 6.5.1934).
- 6 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelişi (A.N.D., s.278; C. 7.5.1934).
: Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan İsmet Paşa, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey'i kabulü (A.N.D., s.276).
- 7 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Savunma Bakanı General Kondilis ile Yunan Genelkurmay Başkanı'nı kabulü (A.N.D., s.279; C. 8.5.1934).
- 9 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, gece Anadolu Kulübü'ne gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.280).
- 10 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, akşam Celâl (Bayar) Bey'in evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.280).
- 12 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, Kız Lisesi'nin Ankara Halkevi'nde düzenlediği müsamereyi onurlandırması (A.N.D., s.280).

- 16 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, Cumhuriyet gazetesinin kuruluşunun 10. yıldönümü nedeniyle Yunus Nadi'ye telgrafı: "Gazetenizin onuncu yıl dönümünü idrak etmesinden memnun oldum. Başarı temenni ederim" (C. 17.5.1934; A.T.T., s.30).
- : Atatürk'ün, atla bir saatlik bir gezinti yapması (A.N.D., s.282).
- 17 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, akşam Marmara Köşkü'nde, Türk Tayyare Cemiyeti Başkanı Fuat (Bulca) Bey'in kızının nişan törenini şerefliendirmesi (A.N.D., s.282).
- 26 Mayıs 1934** : Atatürk'ün, akşam Diyarbakır Milletvekili Kâzım (Sevüktekin) Paşa'nın evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.285).
- 2 Haziran 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Irak Elçisi Naci Şevket'in güven mektubunu kabulü (A.N.D., s.287; D.V.Y., 1953; s.121)
- 8 Haziran 1934** : Atatürk'ün, öğleden sonra İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın evine gidişi, daha sonra Marmara Köşkü'ne gelişi ve geceyi burada geçişi (A.N.D., s.289).
- 9 Haziran 1934** : Atatürk'ün, günü Marmara Köşkü'nde geçişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.289).
- 11 Haziran 1934** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Halkevi'ni ziyareti (A.N.D., s.290).
- 14 Haziran 1934** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Halkevi'ni ve Atılı Spor Kulübü'nü ziyareti (A.N.D., s.291).
- 15 Haziran 1934** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Halkevi'ni ziyareti (A.N.D., s.291).
- 16 Haziran 1934** : Atatürk'ün, trenle Samsun'dan Ankara'ya gelen İran Şahı Rıza Pehlevi'yi istasyonda karşılaması (Ha. 17.6.1934; C. 17.6.1934).
- : Atatürk'ün, akşam Çankaya'da İran Şahı Rıza Pehlevi şerefine verdiği ziyafette konuşması: "...Barış içinde gelişmekten başka amaçları olmayan milletlerimizin, aynı zamanda umumî barışa hizmet etmeyi en şerefli ödev saydıklarına şüphe yoktur" (Ha. 17.6.1934; A.S.D.II, s.276; A.M.D.P.II, s.263).

- 17 Haziran 1934** : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi şerefine İsmet Paşa tarafından verilen öğle yemeğinde bulunması (*A.N.D.*, s.292).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara'da İran Şahı Rıza Pehlevi ile askerî birliklerin, izcilerin ve okulların katıldığı geçit törenini izlemesi (*Ha. 18.6.1934; A.N.D.*, s.292).
 - : Atatürk'ün, akşam Ankara Palas'ta İran Şahı Rıza Pehlevi şerefine Dışişleri Bakanı Tefrik Rüştü (Aras) Bey tarafından verilen ziyafette bulunması (*A.N.D.*, s.292).
- 18 Haziran 1934** : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa'nın İran Şahı Rıza Pehlevi şerefine evinde düzenlediği öğle yemeğinde bulunması, akşam Şah'ın İran Elçiliği'nde verdiği ziyafeti şereflelendirmesi (*A.N.D.*, s.292; *A.Anıl.*, s.90-91).
- 19 Haziran 1934** : Atatürk'ün, akşam Ankara Halkevi'nde, İran Şahı Rıza Pehlevi ile beraber -onun şerefine oynanan- "Özsoy" operasını izlemesi (*D.C.İ.K.A.*, s.28; *Ha. 20.6.1934; A.N.D.*, s.292).
- 20 Haziran 1934** : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile beraber trenle Ankara'dan Eskişehir'e hareketi (*A.N.D.*, s.293; *C. 21.6.1934*).
- : Atatürk'ün, Dünya Uyuşturucu Maddelerle Mücadele Cemiyeti Başkanı Richmond P. Holison'a -Cenevre'de imzalanan "Uyuşturucu maddelerin üretim ve dağıtımını sınırlama Sözleşmesi"nin yıldönümü nedeniyle- mektubu: "...Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, kendi ülkesi içinde uyuşturucu maddeleri kontrol için daha çok yasaklayıcı önlemler aldığı gibi Türkiye'nin dünyadaki yasadışı uyuşturucu madde ticaretine merkez oluşturması ihtimalini de kesin olarak ortadan kaldırmıştır. Ve Türkiye bu gayeye erişmek için samimî olarak çalışmaktan asla vazgeçmeyecektir" (*A.T.T.B.*, s.565-566).
- 21 Haziran 1934** : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile beraber Eskişehir'de Hava Meydanı Mektebi'ni gezmesi, Afyon'da Kolordu Karargâhı'nı ziyareti ve daha sonra Uşak yönünde hareketi (*A.N.D.*, s.293; *C. 22.6.1934*).
- : Soyadı Kanunu'nun kabulü (*Z.C.*, *Devre: IV*, *cilt:23*, s.259; *A.H.H.B.*, s.333).

- 22 Haziran 1934** : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile Uşak'ta topçu kıtasını denetlemesi, daha sonra Manisa üzerinden İzmir'e gelişi ve Kız Öğretmen Okulu ile Halkevi'ni ziyareti (*A.N.D., S.293; C. 23.6.1934*).
- 23 Haziran 1934** : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile Seydiköy yöresinde askerî manevrayı izlemesi (*A.N.D., s.293; C. 24.6.1934*).
- 24 Haziran 1934** : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile Menemen'de piyade alayını denetlemesi, daha sonra Soma üzerinden Balıkesir'e gelişi (*A.N.D., s.293; C. 25.6.1934*).
- 25 Haziran 1934** : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile Balıkesir'den Çanakale'ye gelişi, buradan Gülcemal vapuruyla İstanbul'a hareketi (*A.N.D., s.294; C. 26.6.1934*).
- 26 Haziran 1934** : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile Çanakale'den İstanbul'a gelişi ve Sarayburnu'nda karaya çıkışı (*A.N.D., s.294; A. ve D., s. 135; C. 27.6.1934*).
- 27 Haziran 1934** : Atatürk'ün, öğleden sonra İran Şahı Rıza Pehlevi ile Harp Akademisi'ni ziyareti (*C. 28.6.1934*).
- 29 Haziran 1934** : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile beraber motorla Mода ve Suadiye'ye gidişi, daha sonra Büyükkada Yat Kulübü'nü ziyareti (*Ha. 30.6.1934*).
- 3 Temmuz 1934** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Yalova'ya gelişi (*A.N.D., s.294; Ha. 4.7.1934*).
- 6 Temmuz 1934** : İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Gürcübulak'ta Türkiye'den İran sınırına geçişi ve Şah'ın teşekkür telgrafına Atatürk'ün cevabı (*Ha. 7.7.1934; A.M.D.P.II, s.264*).
- 7 Temmuz 1934** : Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile Derince'ye gelişi, buradan trenle Ankara'ya hareketi (*A.N.D., s.294; C.8.7.1934*).
- 8 Temmuz 1934** : Atatürk'ün trenle Ankara'ya gelişi (*C. 9.7.1934*).
- 16 Temmuz 1934** : Atatürk'ün, otomobille Ankara'dan Kızılcahamam'a hareketi ve geceyi yolda çadırda geçişi (*A.N.D., s.294; C. 17.7.1934*).
- 17 Temmuz 1934** : Atatürk'ün, Gerede üzerinden Bolu'ya gelişi, resmî ziyaretleri ve gece Bolu Halkevi'nde kalışı (*Bolu T., s.731; C. 18.7.1934*).

- 18 Temmuz 1934 :** Atatürk'ün, Bolu'dan ayrılırken sabah Halkevi şeref defterine yazdıkları: "Bolu Halkevi'nde bir gece kaldım. Bolu'nun güzelliğinden, halkın coşkunu sevinçlerinden çok duygulandım" (C.O.Y.B., s.39).
- : Atatürk'ün, Bolu'dan hareketle Düzce-Hendek üzerinden akşam saat 20.00'de Adapazarı'na gelişi (Gece yarısına doğru, trenle İstanbul'a hareket etmiştir. A.Y.G., s.27,86).
- 19 Temmuz 1934 :** Atatürk'ün, İstanbul'a gelişi ve Haydarpaşa'dan Dolmabahçe Sarayı'na geçişi (C. 19.7.1934).
- 20 Temmuz 1934 :** Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Yalova'ya gidişi (Ha. 21.7.1934).
- 30 Temmuz 1934 :** Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Yalova'dan İstanbul'a dönüşü (A.N.D., s.296).
- 31 Temmuz 1934 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda dil çalışmaları ve 2. Türk Dil Kurultayı hazırlıklarıyla meşgul olması (C. 1.8.1934).
- : Atatürk'ün, akşam Dolmabahçe'den Ertuğrul yatı ile Çanakkale'ye hareketi (A.N.D., s.296).
- 1 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, saat 10.00'da Ertuğrul yatı ile Çanakkale önlerine gelişi, karaya çıkmaksızın saat 13.30'da Yalova'ya hareketi (A.N.D., s.296).
- 2 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, saat 01.30'da Çanakkale'den Yalova'ya gelişi (A.N.D., s.296).
- 8 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, Almanya Cumhurbaşkanı Mareşal Hindenburg'un ölümü üzerine, oğluna başsağlığı telgrafı (A.S.D.V, s.176-177).
- 11 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, Yalova'dan İstanbul'a dönüşü.
- 12 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dili Tetkik Cemiyeti toplantısına başkanlık edışı (V. 13.8.1934; Ha. 14.8.1934).
- 18 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı salonunda açılan "İkinci Türk Dil Kurultayının çalışmalarını izlemesi (Kurultay 23 Ağustos 1934' e kadar devam etmiştir). (C. 19.8.1934; A.N.D., s.298; Ha. 19.8.1934; T.M.T.V., s.1698; Almanak 1935,s.123).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda 2. Türk Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.299).

- 20 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda 2. Türk Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.299).
- 21 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda 2. Türk Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.300).
- 22 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda 2. Türk Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.300).
- 23 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda 2. Türk Dil Kurultayı'nın son gün çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.301).
- 26 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, akşam Türkiye İş Bankası'nın 10. kuruluş yıldönümü nedeniyle düzenlenen vapur gezintisini şerefleştirmesi (A.N.D., s.301).
- 28 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, akşam motorla Büyükkada Yat Kulübü'ne gelişi, buradan gece Ertuğrul yatıyla Yalova'ya gidişi (A.N.D., s.302).
- 29 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, Uluslararası 4. İzmir Fuarı'nın açılışı nedeniyle Başbakan İsmet Paşa'nın telgrafına cevabı: "...26 Ağustos Türk budunu için her yıl yepyeni kazançlar verimi olacaktır" (A. T. T.B., 567).
- 29/30 Ağustos 1934:** Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Yalova'dan Tuzla'ya hareketi (A.N.D., s.302).
- 30 Ağustos 1934 :** Atatürk'ün, öğleden sonra Ertuğrul yatı ile Tuzla'dan Dolmabahçe Sarayı'na gelişi (A.N.D., s.302-303).
- : Atatürk'ün, gece Dolmabahçe Sarayı'nda Tevfik Rüştü (Araş) Bey'in kızının düğününü şerefleştirmesi (A.N.D., s.303).
- 1 Eylül 1934 :** Atatürk'ün, Almanya Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesi nedeniyle Adolf Hitler'e tebrik telgrafı (A. T. T., s. 104).
- 6 Eylül 1934 :** Atatürk'ün, gece Büyükkada'da Kızılay Balosu'nu şerefleştirmesi (A.N.D., s.305).
- 9 Eylül 1934 :** Atatürk'ün, İzmir'in 12. kurtuluş yıldönümü nedeniyle kendisine gönderilen saygı ve kutlama telgrafına cevabı (A.T.T., s.32).
- 11 Eylül 1934 :** Atatürk'ün, akşamüzeri motorla Heybeliada'ya geçerek İsmet Paşa'nın köşküne gidişi, akşam Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.306).

- 12 Eylül 1934** : Atatürk'ün, akşamüzeri Galatasaray'da Türkiye İş Bankası Sergisi'ni ziyareti (A.N.D., s.306; C.15.9.1934).
- 20 Eylül 1934** : Atatürk'ün, akşam İstanbul'dan trenle Ankara'ya hareketi (C. 21.9.1934; A.N.D., s.309).
- 21 Eylül 1934** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (C. 22.9.1934; A.N.D., s.309).
- 26 Eylül 1934** : Atatürk'ün, "Dil Bayramı" nedeniyle Ankara Halkevi'nde yapılan toplantıyı şereflendirmesi (A.N.D., s.311).
- : Atatürk'ün, İstanbul'da toplanan Parlâmentolar Birliği Konferansı üyelerinin telgrafına cevabı: "...Çalışmalarınızda tam bir başarıyla Türkiye'deki kalışınızın zevkli olması hakkındaki samimî temennilerimi iletirim" (A.T.T.B., s.568).
- 27 Eylül 1934** : Atatürk'ün, akşamüzeri İsmet Paşa'nın köşküne gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.311).
- 3 Ekim 1934** : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen İsveç Velihtı Prens Gústav Adolf'u istasyonda karşılaması ve akşam Çankaya'da şerefine verilen ziyafette konuşması (C. 4.10.1934; A.S.D.II, s.277).
- 4 Ekim 1934** : Atatürk'ün, İsveç Velihtı Gústav Adolf'un şerefine İsveç Elçiliği'nde verilen yemekte bulunuşu, akşam saat 20.00'de Veliht'ı Ankara istasyonundan uğurlaması (A.N.D., s.313).
- 9 Ekim 1934** : Atatürk'ün, Üçüncü Balkan Güreş Kongresi'nin saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "Kongre dolayısıyla hakkımda gösterilen duygulara teşekkür ederim" (A.T.T., s.32).
- : Atatürk'ün, Fransa Dışişleri Bakanı Bartu'nun suikast sonucu ölümü nedeniyle Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'a başsağlığı telgrafı (A.T.T., s.32).
- : Atatürk'ün, Yugoslavya Kralı Alexandre'in ölümü üzerine Kraliçe Mari, Veliht Piyer ve Kral Naibi Prens Paul'a başsağlığı telgrafları (A.T.T.B., s.568-569).
- 10 Ekim 1934** : Atatürk'ün, akşamüzeri Tevfik Rüştü (Aras) Bey'in evine uğrayışı, daha sonra Millî Savunma Bakanlığı'nı ziyareti (A.N.D., s.315).
- 15 Ekim 1934** : Atatürk'ün, akşamüzeri İsmet Paşa'nın köşküne gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.317).

- 16 Ekim 1934** : Atatürk'ün, Fransız devlet adamlarından Poincare'ın ölümü nedeniyle eşine ve Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'a başsağlığı telgrafları (*A.S.D.V.*, s.179-180).
- 17 Ekim 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Finlandiya Elçisi Onni Talas'ın güven mektubunu kabulü (*A.N.D.*, s.318; *D.V.Y.*, 1953; s.119).
- 23 Ekim 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Büyükelçisi Karahan'ın güven mektubunu kabulü (*A.N.D.*, s.320; *D.V.Y.*, 1953, s.124).
- : Atatürk'ün, İstanbul Üniversitesi'ne imzalı fotoğrafını armağan edişi (*Ha.* 24.10.1934).
- 28 Ekim 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Dışişleri Bakanı Titulesco'yu kabulü (*A.N.D.*, s.321).
- 29 Ekim 1934** : Atatürk'ün, Cumhuriyetin onbirinci yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tebrikleri kabulü, Orduevi ve Halkevi'ndeki Cumhuriyet Balolarını şereflendirmesi (*A.N.D.*, s.322).
- 31 Ekim 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya Dışişleri Bakanları şerefine çay ziyafeti vermesi (*A.N.D.*, s.323).
- 1 Kasım 1934** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin IV. dönem IV. toplantı yılını açış konuşması: "...Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmaktadır. Ancak, bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir" (*Z.C.*, *Devre: IV*, *cilt:25*, s.3-4; *A.S.D.I*, s.376).
- : Atatürk'ün, Ankara'da bugün açılan Güven Anıtı'nı saat 17.00'de ziyareti (*A.N.D.*, s.323; *A.R.H.*, s.370).
- 4 Kasım 1934** : Atatürk'ün, Çankaya'da -yeni Belçik Kralı'nın tahta çıkışını bildiren- Belçika Heyeti'ni kabulü (*A.N.D.*, s.324).
- 8 Kasım 1934** : Atatürk'ün, yeni Bayındırlık Bakanlığı binasının açılış törenini şereflendirmesi (*A.N.D.*, s.326).
- 17 Kasım 1934** : Matbuat Umum Müdürlüğü'nün, Atatürk'ün basına bir dileğini ileten bildirisi: "Gazetelerde öz Türkçe yazıların, baş-

makale yerinde bölünmeden ve öteki yüzlere atılmadan yazılmasını Cumhurbaşkanı, gazete sahibi arkadaşlarından dilemektedir. Gazetenin en başındaki öz Türkçe yazı, siyasî başmakale olabileceği gibi, gazetelerin dil inkılâbına yardım olarak yazdıkları örnek yazılar da olabilir. Bu düzenin, gazetelerde en uzak yedi gün içinde başlayabileceğini Cumhurbaşkanı, arkadaşlarının özeninden beklemektedir” (A. 18.11.1934).

- 20 Kasım 1934** : Atatürk’ün, gece Anadolu Kulübü’ne gelişi, geç saatlerde Çankaya’ya dönüşü (A.N.D., s.330).
- 22 Kasım 1934** : Atatürk’ün, Çankaya’da İsveç Elçisi Winther’in güven mektubunu kabulü (A.N.D., s.330; Ha. 23.11.1934).
- 24 Kasım 1934** : Kendisine “Atatürk” soyadı verildiğine dair Kanun’un Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabulü: “ ‘Kemal’ özadlı Cumhurbaşkanımıza ‘Atatürk’ soyadı verilmiştir” (Kanun teklifi İsmet Paşa ve arkadaşları tarafından yapılmıştır). (Z.C., Devre: IV, cilt:25, s.34,35 C. 25.11.1934; A.H.H.B., s.333).
- 25 Kasım 1934** : Atatürk’ün, akşamüzeri Çankaya’da Başbakan İsmet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’ı kabulü (A.N.D., s.331).
- : Atatürk’ün, Başbakanlığa İsmet Paşa’ya “İnönü” soyadını verdiğini bildiren mektubu: “Başbakan İsmet Paşa Hazretleri’nin, İnkılâp Tarihimiz’in ilk şerefli ve parlak sayfası olan İnönü Meydan Muharebeleri’nin baş kahramanı olmuş bulunması itibarıyla, soyadı kanunu gereği olarak, alacağı aile isminin ‘İnönü’ olmasını çok yerinde bulduğumdan kendilerine bu soyadını verdiğimi bildiririm” (Ha. 26.11.1934; C. 27.11.1934).
- : Atatürk’ün, eşi ve kızıyla Türkiye’yi ziyaretleri esnasında gördükleri yakınlığa teşekkür eden İsveç Velihtı Prens Güstav Adolf’un mektubuna cevabı (A.M.D.P.II, s.269).
- 26 Kasım 1934** : Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım Paşa’ya Atatürk tarafından “Özalp” soyadının verilmesi (A.27.11.1934).
- : Efendi, Bey, Paşa, Hazretleri vb. lâkap ve unvanların kaldırıldığına dair Kanun’un kabulü (Z.C., Devre: IV, cilt: 25, s.50-52).

- 3 Aralık 1934** : Bazı kıyafetlerin giyilemeyeceğine dair Kanun'un kabulü (Bu kanunla din adamlarının -hangi din ve mezhebe mensup olursa olsunlar- mabet ve âyinler haricinde ruhanî kıyafet taşımaları yasaklanmıştır). (*Z.C., Devre: IV, cilt: 25, s.75-78*).
- 5 Aralık 1934** : Türk kadınlarına, milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanıyan Anayasa değişikliğinin kabulü (*Z.C., Devre: IV, cilt:25, s.85; A.B.E.B., s.205; A.H.H.B., s.333*).
- : Atatürk'ün, Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınması üzerine bir notu: "...Bu karar, Türk kadınına sosyal ve siyasî hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadını artık tarihlerde aramak lâzım gelecektir. Türk kadını evdeki uygar yerini salâhiyetle almış, iş hayatının her safhasında başarılar göstermiştir. Siyasî hayatta Belediye seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını, bu sefer de milletvekili seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Uygar memleketlerin birçoğunda kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır. Bu notla en mühim inkılâplardan birini anmış oluyoruz" (*A. ve T.K., s.741*).
- 6 Aralık 1934** : Atatürk'ün, gece Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Ankara Palas'taki kostümlü balosunu şereflendirmesi (*A.N.D., s.334*).
- : Ankara kadınlarının, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınması nedeniyle Ankara Halkevi'nde toplantısı, Atatürk ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne teşekkür kararı alınması (*A.T.K.H.K., s.144;C. 7.12.1934*).
- 7 Aralık 1934** : Atatürk'ün, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınması nedeniyle kendisine teşekkür telgrafı gönderen Türk Kadınlar Birliği Başkanı Lâtime Bekir (Çeyrekbaşı) Hanım'ın telgrafına cevabı: "Erdemli Türk kadınlığının, yeni çalışma yolunda kendine düşen büyük işi güvenle başaraçağına kuşku yoktur" (*A. 8.12.1934*).
- 8 Aralık 1934** : Atatürk'ün, Mühendisler Birliği'nin yeni binasının açılışı nedeniyle Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya'nın mühendisler adına kendisine gönderdiği başlılık telgrafına cevabı: "De-

ğerli Türk mühendisleri arkadaşlarımızın bildirdiğiniz temiz duygularından dolayı duyduğum kıvancın büyük olduğunu bildiririm. Kendileri için bugüne kadar olduğu gibi bundan böyle de büyük işler başarmalarını dilerim” (A.T.T., s.33).

- 9 Aralık 1934** : Atatürk’ün, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınması nedeniyle kendisine çekilen saygı ve bağlılık telgraflarına cevabı: “..Türk kadınlığının yeni girdiği siyasal alanda da değerli işler başarmasını dilerim” (U. 10.12.1934).
- 15 Aralık 1934** : Atatürk’ün, akşamüzeri İsmet İnönü’nün köşküne gidişi, daha sonra otomobille Marmara Köşkü’ne kadar bir gezinti yapması, akşam Çankaya’ya dönüşü (A.N.D., s.337).
- 17 Aralık 1934** : “Atatürk” soyadının veya bunun başına ve sonuna söz konularak yapılan adların, hiçbir kimse tarafından öz ve soyadı olarak alınamayacağına dair Kanun’un kabulü (Z.C., Devre: IV, cilt: 25, s.202-203).
- 19 Aralık 1934** : Atatürk’ün, manevî kızlarından Sabiha Hanım’a “Gökçen” soyadını verişi (A.İ.B.Ö., s.59).
- 24 Aralık 1934** : Atatürk’ün, öğleden sonra Kılıç Ali’nin evine gidişi, daha sonra Gazi Orman Çiftliği’ne kadar bir gezinti yaparak Çankaya’ya dönüşü (A.N.D., s.340).
- 27 Aralık 1934** : Atatürk’ün, Çankaya’da Sovyet Büyükelçisi Karahan’ı, daha sonra Ankara Valisi Nevzat Tandoğan başkanlığındaki -Ankara’ya gelişinin 15. yıldönümünü kutlayan- Ankara Heyeti’ni kabulü (A.N.D., s.341).
- : Atatürk’ün, Ankara’ya gelişinin 15. yıldönümü nedeniyle Ankara Halkevi’nde düzenlenen töreni şereflendirmesi (U. 27-28. 12.1934).
- 30 Aralık 1934** : Atatürk’ün, Çankaya’da Irak Dışişleri Bakanı General Nuri’yi kabulü (U. 31.12.1934; A.N.D., s.346).
- 31 Aralık 1934** : Atatürk’ün, gece Kızılay Balosu’nu, daha sonra Ankara Palas’ta düzenlenen baloyu şereflendirmesi (A.N.D., s.343).

-1935-

- 1 Ocak 1935** : Atatürk’ün, gece İsmet İnönü’nün köşküne gidişi, geç saatlerde Çankaya’ya dönüşü (A.N.D., s.343).
- 2 Ocak 1935** : Atatürk’ün, yeni yılını kutlayan vatandaşlara Anadolu Ajansı ile teşekkür ve iyi dileklerini iletmesi (M. 3.1.1935).

- 4 Ocak 1935** : Atatürk'ün, öğleye doğru Ankara'da Anadolu Kulübü'ne gidişi ve gün boyunca burada çalışması (A.N.D., s.344).
- 7 Ocak 1935** : Atatürk'ün akşam Kılıç Ali'nin evine gidişi, gece Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.345).
- 8 Ocak 1935** : Atatürk'ün, öğleye doğru İzmir Milletvekili Rahmi Köken'in evine gidişi, öğleden sonra Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.3457).
- 9 Ocak 1935** : Atatürk'ün, öğleye doğru Marmara Köşkü'ne gidişi, daha sonra Anadolu Kulübü'ne gelişi ve geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.345).
- 11 Ocak 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra Genel Sekreterlik binasına gidişi, daha sonra otomobille Orman Çiftliği'ne kadar bir gezinti yapmasını takiben Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.346).
- 12 Ocak 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da İtalya Büyükelçisi Galli Carlo'nun güven mektubunu kabulü (U. 13.1.1935).
- 15 Ocak 1935** : Atatürk'ün, boğazından biraz rahatsızlığı nedeniyle günü Çankaya'da dinlenmekle geçirmesi (A.N.D., s.347).
- 21 Ocak 1935** : Atatürk'ün, akşam İsmet İnönü ile beraber trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (U. 22.1.1935).
- 22 Ocak 1935** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi (U. 23.1.1935).
- 23 Ocak 1935** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan İsmet İnönü ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabulü (A.N.D., s.349).
- 26 Ocak 1935** : Atatürk'ün, öğle vakti otomobille Beyoğlu'nda bir gezinti yapması, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.350).
- 27 Ocak 1935** : Atatürk'ün, günü Dolmabahçe Sarayı'nda çalışmakla geçirmesi (A.N.D., s.350).
- 28 Ocak 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra otomobille Topkapı'ya kadar bir gezinti yapması, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.350).
- 30 Ocak 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Beyoğlu ve Şişli yörelerinde bir gezinti yapması, daha sonra Güneş Kulübü'nü ziyareti (A.N.D., s.351; B.T.S.T.A., s.113-115).

- 31 Ocak 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dili Tetkik Cemiyeti üyeleriyle görüşmesi (*A.N.D.*, s.351).
- 1 Şubat 1935** : Atatürk'ün, günü Dolmabahçe Sarayı'nda çalışmakla geçirmesi (*A.N.D.*, s.352).
- : Atatürk'ün, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Şükrü Kaya ve Recep Peker'i kabulü (*A.N.D.*, s.352).
- 2 Şubat 1935** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda, milletvekili genel seçimiyle ilgili olarak Başbakan İsmet İnönü ve CHP. Genel Sekreteri Recep Peker'le çalışması (*A.N.D.*, s.352).
- : Atatürk'ün saat 17.00'de Dolmabahçe Sarayı'nda Bakanlar Kurulu ve Cumhuriyet Halk Partisi Yönetim Kurulu'nun toplantısına başkanlık yapması (*A.N.D.*, s.352).
- : Atatürk'ün, milletvekili seçimi nedeniyle Cumhuriyet Halk Partisi örgütüne ve ikinci seçmenlere bildirgesi: "...Cumhuriyetçi ve milliyetçi olmakla beraber partimiz programından başka bir programla ve partili olmanın tabii kayıtları dışında serbest çalışacak samimî yurttaşların ulus kürsüsünden yapacakları tenkitler ve söyleyecekleri düşüncelerle millî çalışmanın kuvvetleneceğine inanıyoruz" (*U. 3.2.1935*).
- 3 Şubat 1935** : Atatürk'ün, saat 16.00'da Dolmabahçe Sarayı'nda Bakanlar Kurulu ve Cumhuriyet Halk Partisi Yönetim Kurulu toplantısına başkanlık yapması (*A.N.D.*, s.352).
- 4 Şubat 1935** : Atatürk'ün, milletvekili genel seçimi nedeniyle millete bildirgesi: "...Müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir eğitiminde olduğu kadar beden eğitiminde de kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kudretli bir kuşak yetiştirmek, ana siyasamızın açık dileğidir" (*A.T.T.B.*, s.571; *U. 5.2.1935*).
- : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Uluköy'e kadar bir gezinti yapması, Maslak, Şişli, Beyoğlu yoluyla Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D.*, s.352).
- 5 Şubat 1935** : Atatürk'ün, günü Dolmabahçe Sarayı'nda çalışmakla geçirmesi (*A.N.D.*, s.353).
- 6 Şubat 1935** : Atatürk'ün, saat 12.00'de otomobille Yeşilköy'e kadar bir gezinti yapması, dönüşte Ayasofya'yı gezmesi (*A.N.D.*, s.353).

- 7 Şubat 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoruyla Büyükdere'ye kadar bir gezinti yapması, akşam Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.354).
- 8 Şubat 1935** : Atatürk'ün, milletvekili seçimlerini takiben akşam, millete bildirgesi: "...Ulusça gösterilen birlik, ülküye bağlılık bütün gözleri yeniden yurdumuza çekmiştir. Öz dileğimiz yurdun yüceliği, yurttaşın genliğidir" (A.T.T.B., s.574; U. 9.2.1935).
- : Atatürk'ün, gece Pera Palasla düzenlenen Halkevi Balosu'nu şerefliendirmesi (A.N.D., s.354).
- 10 Şubat 1935** : Atatürk'ün, öğleye doğru Şişli tramvay durak yerinden ata binerek Hürriyet-i Ebediye Abidesi, Mecidiyeköy, Zincirlikuyu'ya kadar bir gezinti yapması, Golf Kulübü'ne uğraması, burada kısa bir dinlenmeden sonra otomobille Tarabya'da Tokatlıyan'a uğrayıp akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.354).
- 11 Şubat 1935** : Atatürk'ün, günü Dolmabahçe Sarayı'nda çalışmakla geçirmesi (A.N.D., s.355).
- 13 Şubat 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Süleymaniye yöresinde bir gezinti yapması, Beyoğlu yoluyla Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.355).
- 15 Şubat 1935** : Atatürk'ün, öğleye doğru atla bir gezinti yapması, akşamüzeri Güneş Kulübü'nün çayını şerefliendirmesi (A.N.D., S.356; B.T.S.T.A., s.114).
- 16 Şubat 1935** : Atatürk'ün, Ege vapuru ile İstanbul'dan Ege'ye doğru yolculuğa çıkması (A.N.D., s.356; A ve D., s.137).
- 17 Şubat 1935** : Atatürk'ün, saat 16.30'da Ege vapurundan Zafer destroyere geçişi ve Alanya yönünde hareketi (A.N.D., s.356; A ve D., s.137).
- 18 Şubat 1935** : Atatürk'ün, Zafer destroyeri ile sabah saat 8.00'de Alanya'ya gelişi, karaya çıkıp kısa bir dinlenmeden sonra destroyere dönerek Antalya'ya hareketi (A. ve D., s.138; A.N.D., s.357).
- : Atatürk'ün, Zafer destroyeri ile saat 13.30'da Antalya'ya gelişi ve coşkun şekilde karşılanması (A. ve D., s.138-139; U. 19.2.1935).
- : Atatürk'ün, Zafer destroyerinin hatıra defterine yazdıkları: "...Zafer içinde geçirdiğimiz saatlerin hatırası unutulmamacaktır" (A. ve D., s.142).

- 19 Şubat 1935** : Atatürk'ün, Antalya'da bir gezinti yapması ve saat 22.30'da Ege vapuru ile Taşucu'na hareketi (*A. ve D.*, s. 140; *A.N.D.*, s.357).
- 20 Şubat 1935** : Atatürk'ün, Ege vapuru ile Taşucu'na gelişi, buradan Silifke'ye gidişi ve tekrar Taşucu'na dönüşü (*A. ve D.*, s. 140; *U. 21.2.1935*; *AS.*, s.171).
- 21 Şubat 1935** : Atatürk'ün, Ege vapuru ile Taşucu'ndan Mersin'e gelişi, karaya çıkmaksızın saat 18.00'de Fethiye yönünde hareketi (*A. ve D.*, s. 140).
- 22 Şubat 1935** : Atatürk'ün, Ege vapuru ile saat 20.35'de Fethiye'ye gelişi (*A. ve D.*, s.140; *A.N.D.*, s.357; *H.Y.F.*, s.203).
- 23 Şubat 1935** : Atatürk'ün, Ege vapuru ile Marmaris'e gelişi (*A. ve D.*, s.141; *U. 24.2.1935*).
- 24 Şubat 1935** : Atatürk'ün, Ege vapuru ile Marmaris'ten İstanbul'a hareketi (*A. ve D.*, s.141; *U. 26.2.1935*; *A.N.D.*, s.358).
- 25 Şubat 1935** : Atatürk'ün, Ege vapuru ile Çanakkale'den geçerek gece İstanbul'a gelişi ve Dolmabahçe'ye çıkışı (*A.N.D.*, s.358; *A. ve D.*, s.141; *U. 26.2.1935*).
- 27 Şubat 1935** : Atatürk'ün, akşam trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (*U.28.2.1935*; *A.N.D.*, s.358).
- 28 Şubat 1935** : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (*U. 1.3.1935*; *A.N.D.*, s.358).
- 1 Mart 1935** : Atatürk'ün, dördüncü defa Cumhurbaşkanı seçilmesi (*Z.C., Devre: V, cilt: I, s.3-4*).
- : Atatürk'ün, dördüncü defa Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ant içmesi ve konuşması: "...Bu içtiğim antla üzerime aldığım onurlu görevin, kutsal olduğu kadar ağır da bulunduğunu pek iyi anlıyorum. Buna benim özel gücüm, ancak sizin, seçkin arkadaşlarımla ayrılmaz birliği ve arasız yardımı ile yetebilir. Bu değerli güvencin benden esirgenmeyeceğine inancım büyüktür" (*Z.C., Devre: V, cilt: 1, s.4*; *A.S.D.I.*, s.379).
- : Kayseri'de Atatürk Heykeli'nin törenle açılışı (*U. 6.3.1935*).
- 2 Mart 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobile şehir içinde ve Keçiören yöresinde bir gezinti yaptıktan sonra Marmara Köşkü'ne

gelişi, bir süre dinlenişini takiben Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.359).

- 3 Mart 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra İsmet İnönü'nün köşküne uğraması, daha sonra Gazi Orman Çiftliği'ne gelişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.360).
- : Atatürk'ün gece 21.35'de Bolu Milletvekili İsmail Hakkı (Uzmay)'ın evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.360).
- 6 Mart 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Büyükelçisi Karahan'ı kabulü (A.N.D., s.360).
- 7 Mart 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Japon Büyükelçisi İyemasa Tokugawa'nın güven mektubunu kabulü (U. 8.3.1935; A.N.D., s.361).
- 8 Mart 1935** : Atatürk'ün, Çankaya Köşkü'nde verilen çay ziyafetinde bulunması (A.N.D., s.361).
- 9 Mart 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Çubuk Barajı'na gidişi, daha sonra Gazi Orman Çiftliği'ne uğrayarak Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.362).
- 10 Mart 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Gazi Orman Çiftliği'ne, oradan da Anadolu Kulübü'ne gelişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.362).
- 17 Mart 1935** : Atatürk'ün, gece Karpiç'e gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.364).
- 23 Mart 1935** : Atatürk'ün, suikasttan kurtulan Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz İbn-i Suut'a geçmiş olsun telgrafı (A.T.T., s.33).
- 27 Mart 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Fransa'nın Suriye Fevkalâde Komiseri Kont de Martel ile Fransa Büyükelçisi Kammerer'i kabulü (U. 28.3.1935).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Bulgaristan Elçisi Pavlof'un güven mektubunu kabulü (A.N.D., s.367; U. 28.3.1935).
- 28 Mart 1935** : Atatürk'ün, saat 19.30'da Cumhuriyet Halk Partisi Ankara il Balosu'nu şerefliendirmesi (A.N.D., s.367).
- 11 Nisan 1935** : Atatürk'ün, gece Kılıç Ali'nin evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.372).

- 15 Nisan 1935** : Atatürk'ün, gün boyunca Çankaya'da bazı dil bilginleriyle çalışması (A.N.D., s.373).
- 16 Nisan 1935** : Atatürk'ün, gece Kılıç Ali'nin evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.373).
- 17 Nisan 1935** : Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber Ankara Halkevi'nde Moskova Devlet Tiyatrosu sanatçılarının verdiği konseri ve bale gösterisini izlemesi (U. 18.4.1935; A.N.D., s.374).
- 18 Nisan 1935** : Atatürk'ün, gece Türk Maarif Cemiyeti'nin Ankara Halkevi'nde düzenlediği baloyu şerefleştirmesi (U. 18.4.1935).
- 21 Nisan 1935** : Atatürk'ün, gece Marmara Köşkü'nde Sovyet sanatçıları şerefine Dışişleri Bakanlığı'nın düzenlediği suareyi şerefleştirmesi (A.N.D., s.375).
- 22 Nisan 1935** : Atatürk'ün, İstanbul'da toplanan Milletlerarası Kadınlar Kongresi'ne telgrafı: "...Siyasî ve sosyal hakların kadın tarafından kullanılmasının, insanlığın mutluluğu ve saygınlığı bakımından gerekli olduğuna eminim!" (A.S.D.V, s. 181; U. 23.4.1935).
- 23 Nisan 1935** : Atatürk'ün, günü Çankaya'da çalışarak geçirmesi (A.N.D., s.376).
- 26 Nisan 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Milletlerarası Kadınlar Kongresi Heyeti ile Balkan Ekonomi Konseyi üyelerini ayrı ayrı kabulü (A.N.D., s.377; T. 27.4.1935) ve Milletlerarası Kadın Kongresi Heyeti'ne söyledikleri: "Türk kadınının dünya kadınlığına elini vererek dünyanın barış ve güvenliği için çalışacağına emin olabilirsiniz" (T. 27.4.1935).
- : Atatürk'ün, saat 17.00'de Çankaya'da, Sovyet sanatçıları şerefine bir çay vermesi (Bu çayda, Milletlerarası Kadınlar Kongresi Heyeti ile Balkan Ekonomi Konseyi üyeleri de hazır bulunmuştur. A.N.D., s.377).
- 27 Nisan 1935** : Atatürk'ün, Ankara'da Türk Tayyare Cemiyeti Merkezi'ni ziyareti ve "Türkkuşu" üyelerinin çalışmaları hakkında bilgi alışı (C. 28.4.1935; Havacılık ve Spor, 10.11.1938; A.N.D., s.377).
- 28 Nisan 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Recep Peker ve Tefrik Rüştü Aras'ı kabulü (A.N.D., s.377).

- : Atatürk'ün, Hilâiahmer'e "Kızılay" adını verişinin Kızılay Kurultayı'nda alkışlarla kabul edilişi (U. 29.4.1935).
- 29 Nisan 1935** : Atatürk'ün, Kadın Esirgeme Kurumu'nun Ankara Ordu-evi'nde düzenlediği geceyi şerefleştirmesi ve Kurum üyelerinden birinin verdiği izahatta "yoksul kadınlara yardım ediyoruz" cümlesi üzerine yazdırdıkları: "...Kadın denilen varlık, kendiliğinden yüksek bir varlıktır. Onun yoksulluğu olamaz. Kadına yoksul demek, onun bağından kopup gelen bütün beşeriyetin yoksulluğu demektir. Eğer insanlık bu halde ise, kadına yoksul demek lâıyk görülebilir. Gerçek bu mudur? Eğer kadın dünyada çalışan, başarı kazanan, zengin olan, maddî ve manevî zengin eden insanları yetiştirmişse, ona yoksul sıfatı verilebilir mi? Verenler varsa, onlara nankör denirse doğru olmaz mı? Bizce, Türkiye Cumhuriyeti anlamınca kadın, bütün Türk tarihinde olduğu gibi, bugün de en muhterem mevkide, her şeyin üstünde yüksek ve şerefli bir varlıktır" (T. 1.5.1935; A. ve T.K., s.740-741).
- 1 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri Rasim Ferit Talay'ın evine gidişi, bir süre dinlendikten sonra Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s. 378).
- 2 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, saat 12.30'da Çubuk Barajı'na gidişi ve öğle yemeğini burada yemesi (A.N.D., s.379).
- 3 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Türkkuşu'nun hizmete açılışı nedeniyle Etimesgut Hava Alanı'nda yapılan törende konuşması: "...Türk çocuğu! Her işte olduğu gibi, havacılıkta da, en yüksek düzeyde, gökte, seni bekleyen yerini, az zamanda dolduracaksın!" (A.S.D.II, s.280; U. 4.5.1935; A.N.D., s.379).
- 4 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, öğleden evvel Ankara Numune Hastanesi'ni ziyareti, geceyi kütüphanesinde çalışmakla geçirmesi (A.N.D., s.379).
- 5 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Elçisi Eugéne Fliotti'nin güven mektubunu kabulü (A.N.D., s.380; D.V.Y., 1953; s. 124; D.B. Y., 1967; s. 1093).
- 6 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, saat 11.15'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelişi (A.N.D., s.380).
- 7 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra Çankaya'da kütüphanesinde çalışması, İsmet İnönü ve Tefik Rüştü Aras'ı kabulü (A.N.D., s.380).

- 8 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu'nun Genel Kongresi nedeniyle kendisine gönderilen bağlılık telgrafına teşekkürü (*A.T.T., s.34*).
- : Atatürk'ün, öğleye doğru Nuri Conker'in evine gidişi, daha sonra Marmara Köşkü'ne gelerek öğle yemeğini burada yemesi (*A.N.D., s.381*).
- 9 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı'nı açış konuşması: "Uçurum kenarında yıkık bir ülke... Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sonra, içerde ve dışarda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız, devrimler... İşte Türk Genel Devrimi'nin bir kısa ifadesi!" (*U. 10.5.1935*).
- 11 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, İngiliz Kralı V. George'a tahta çıkışının 25. yıldönümü nedeniyle tebrik telgrafı (*A.T.T., s.35*).
- 14 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, akşam "Türkkuşu" uçuş alanını ziyareti ve çalışmalar hakkında bilgi alışı (*C. 15.5.1935*).
- 15 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Mareşal Pilsudski'nin ölümü nedeniyle Lehistan (Polonya) Cumhurbaşkanı Moscicki'ye başsağlığı telgrafı (*A.T.T., s.35*).
- : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı üyeleri şerefine Gazi Orman Çiftliği'nde verilen ziyafette bulunması (*C. 16.5.1935*).
- 16 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Çin Elçisi General Ho-Yao-Tsu'nun güven mektubunu kabulü (*A.N.D., s.384; U. 17.5.1935; D.B.Y. 1967, s. 1086*).
- 17 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı'nın bitişi nedeniyle Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın Ankara Palas'ta verdiği çayı şerefleştirmesi (*A.N.D., s.384; Z. 18.5.1935*).
- : Atatürk'ün, akşam Ankara'dan trenle İstanbul'a hareketi (*U. 18.5.1935; Z. 18.5.1935*).
- 18 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a gelişi (*A.N.D., s.384*).
- 22 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, İstanbul'da Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ne giderek, burada yapılan askerî manevraları izlemesi (*A.N.D., s.386*).

- 23 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, sabah, Kağıthane'nin kuzey surlarında yapılan askerî manevraları izlemesi (*A.N.D.*, s.386).
- : Atatürk'ün, akşam Kalamış vapuruyla İstanbul'dan Yalova'ya gidişi (*A.N.D.*, s.386).
- 24 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Yalova'da Baltacı ve Millet Çiftliklerine gidişi (*A.N.D.*, s.387).
- 25 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, akşam Yalova'dan hareketle Büyükada'ya gelişi ve geceyi Yat Kulüple geçişi (*A.N.D.*, s.387).
- 26 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Büyükada Yat Kulüp'te Amerikalı kadın gazeteci Gladys Baker'ı kabulü (*A.N.D.*, s.387; *A.I.H.II*, s.142,144).
- : Atatürk'ün, Türk Tecim ve Endüstri Odaları Genel Kurultayı adına bağlılık telgrafı gönderen Ekonomi Bakanı Celâl Bayar'a teşekkürlerini bildiren cevabı (*A.T.T.*, s.35).
- : Atatürk'ün, akşam Büyükada'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D.*, s.387).
- 27 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Amerikalı kadın gazeteci Gladys Baker'in sorularına cevapları: "Yeni Türkiye'yi görmüş ve tanımış olanlar bilirler ki, Türk Cumhuriyeti topluluğu kendisine hedef olarak insanlığı ve kültürü almıştır. Türk'ün yeni gittiği yol ve varmak istediği nokta kültür hayatında yükselmek, insanlık yolunda ilerlemek ve elinden geldiği kadar barışa ve insanlığa hizmet etmektir" *A.M.D.P.II*, s.272-279). "...Türkiye'de bolşeviklik olmayacaktır. Çünkü Türk Hükümeti'nin ilk gayesi, halka hürriyet ve mutluluk vermek, askerlerimize olduğu kadar, sivil halkımıza da iyi bakmaktır!" (*U. 21.6.1935; Z. 21.6.1935*).
- : Atatürk'ün, Birinci Türk Basın Kurultayı'nın saygı telgrafına teşekkürlerini bildiren cevabı (*A.T.T.*, s.36).
- : Atatürk'ün, Türk Hava Kurumu Altıncı Kurultayı'nın sevgi ve bağlılık telgrafına teşekkürlerini bildiren cevabı (*A.T.T.*, s.35).
- 28 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri motorla Adalar yöresinde bir gezinti yaptıktan sonra Suadiye'de Falih Rıfkı Atay'ın evine uğraması, burada bir süre dinlendikten sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D.*, s.388).

- : Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'un, bir görüşme esnasında Paris Büyükelçimiz Suat Davas'a söyledikleri: "Ben Mussolini'nin siyasetini hiç beğenmiyorum; kararsız bir siyaset izlediğini zannediyorum. Gazi Mustafa Kemal emsalsiz bir asker ve dâhi bir komutan olduğu halde ne kadar barışsever; bunu takdir etmek lâzımdır. İnsaniyet barışa muhtaçtır; barışı her halde temin etmek zorunluğu karşısında bulunuyoruz" (*A.M.D.P.II*, s. 269).
- 29 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, Türk Hava Kurumu'na 10.000 lira bağışta bulunması ve söyledikleri: "...Bu ulus, en zor zamanlarda memleket ödevlerine canla, başla koşmuştur. ...İstediklerinden daha fazlasını başaracaklardır. Tuttukları yol doğrudur" (*U. 30.5.1935*).
- : Atatürk'ün, akşamüzeri Göksu Kasrı'na gidişi, kısa bir süre dinlendikten sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D.*, s. 388).
- 31 Mayıs 1935** : Atatürk'ün, sabaha karşı motorla İstanbul'dan Yalova'ya geçişi (*A.N.D.*, s.388-389).
- : Atatürk'ün, saat 16.00'da Yalova'dan motorla hareket ederek Heybeliada'ya gelişi, İsmet İnönü'nün köşküne uğrayarak bir süre kaldıktan sonra Heybeliada'dan hareketle akşam Sirkeci iskelesine çıkışı, buradan otomobille Florya'ya giderek geceyi burada geçirmesi (*A.N.D.*, s.389).
- 1 Haziran 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D.*, s.389).
- 3 Haziran 1935** : Atatürk'ün, Prenses Ingrid ile Danimarka Velihtı Frederick'in evlenmeleri nedeniyle İsveç Velihtı Prens Gustav Adolf'a tebrik telgrafı (*A.T.T.*, s.36).
- : Atatürk'ün, akşam İstanbul'dan trenle Ankara'ya hareketi (*A.N.D.*, s.390).
- 4 Haziran 1935** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (*A.N.D.*, s.390; *U. 5.6.1935*).
- 6 Haziran 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Alman Büyükelçisi Rosemberg'in veda ziyaretini kabulü (*A.N.D.*, s.391).
- 7 Haziran 1935** : Atatürk'ün, Moskova Büyükelçimiz Vasıf Çınar'ın ölümü nedeniyle Sovyetler Birliği Merkez icra Komitesi Başkanı Kalinin'in başsağlığı telgrafına cevabı (*A.T.T.*, s.36).

- : Atatürk'ün, akşamüzeri Kılıç Ali'nin evine uğrayışı, kısa bir süre kaldıktan sonra Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.392).
- 10 Haziran 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Macar Elçisi Zoltan de Mariassy'in güven mektubunu kabulü (A.N.D., s.392; D.V.Y. 1953, s. 123).
- 16 Haziran 1935** : öğleye doğru otomobille Çubuk'a gidişi, burada kısa bir süre dinlendikten sonra Karagöl'e gelişi, öğle yemeğini burada yemesi; öğleden sonra Melekşah köyüne uğrayarak Ankara'ya gelişi, Keçiören kır kahvesinde bir süre dinlendikten sonra akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.395).
- 17 Haziran 1935** : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığını ziyareti ve Mareşal Fevzi Çakmak'la görüşmesi (A.N.D., s.395).
- 18 Haziran 1935** : Atatürk'ün, Ankara'da Kızılay Genel Merkezi'ni ziyareti ve ilgililerden çalışmalar hakkında bilgi alışı (U. 19.6.1935; A.N.D., s.395).
- : Atatürk'ün, saat 21.00'de Celâl Bayar'ın evine gidişi, gece Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.395).
- 20 Haziran 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Çekoslovakya Elçisi Karel Halla'nın güven mektubunu kabulü (A.N.D., s.396; D.V.Y., 1953, s. 119).
- 23 Haziran 1935** : Atatürk'ün -Çubuk yöresinde- Melekşah köyüne gidişi, öğle yemeğini burada yemesi (A.N.D., s.395).
- 27 Haziran 1935** : Atatürk'ün, akşam Ankara'dan trenle İstanbul'a hareketi (U. 28.6.1935; A.N.D., s.398).
- 28 Haziran 1935** : Atatürk'ün, Ankara'dan trenle Haydarpaşa'ya gelişi, motorla Dolmabahçe Sarayı'na uğradıktan sonra Florya'ya geçişi ve gece tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., S.399; U. 30.6.1935).
- 1 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, kotra ile Ortaköy'de Deniz Ticaret Okulu önüne gelerek, Denizcilik Bayramı nedeniyle burada yapılan deniz yarışlarını izlemesi (A.N.D., s.400; Z. 2.7.1935), gece Ankara vapuruyla yapılan deniz gezintisine katılması (C. 3.7.1935).
- 2 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoru ile Florya'ya gidişi, gece geç saatlerde Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.400).

- 4 Temmuz 1935** : Atatürk'ün öğleye doğru Florya'ya gidişi, denize girişi, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*Z.5.7.1935; A.N.D., s.400*).
- 5 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoruyla Boğaz'da bir gezinti yapması, Üsküdar Salacak sahil gazinosunda bir süre dinlendikten sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D., s.401*).
- 7 Temmuz 1935** : Atatürk adına, Cumhurbaşkanlığı Başyaveri tarafından Avrupa binicilik yarışmalarında başarı kazanan subaylara Dolmabahçe Sarayı'nda imzalı birer kol saati verilmesi (*U.30.7.1935*).
- : Atatürk'ün, öğleden önce Florya'da denize girişi, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D., s.401*).
- 8 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Florya'ya gidip dönüşü, saat 21.00'de Güneş Kulübü'ne gidişi (*A.N.D., s.402*).
- 9 Temmuz 1935** : Moda Deniz (Yat) Kulübü'nün, Atatürk'ün şereflendirmesiyle törenle açılışı (*C.10.7.1935; A.N.D., s.402*).
- 10 Temmuz 1935** : Atatürk'ün Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe Sarayı'ndan Yalova'ya gelişi (*C.11.7.1935; A.N.D., s.402*).
- 12 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, Türk Dil Kurumu'nun 3. kuruluş yıldönümü nedeniyle kendisine gönderilen saygı telgrafına cevabı: "Türk Dil Kurumu'nun üç sene içinde yaptığı işler çok büyüktür. Kurum içinde çalışan arkadaşlar onunla övünebilirler. Kurumunuzu kutlar, tam başarılar dilerim" (*A.T.T., s.37*).
- 15 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, Yalova'dan Bursa'ya gelişi, geceyi Çekirge'deki köşkünde geçirmesi (*A.N.D., s.404; C.16.7.1935*).
- 16 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, Uludağ'da bir gezinti yapması (*C.17.7.1935*).
- : Atatürk'ün, akşam sofrada, bir müzik öğretmenine utla bir parça çaldırdıktan sonra söyledikleri: "Bu parçalar, atalarımızın yadigârı kıymetli eserlerdir. Bunların kaybolmaması lâzımdır" (*D.C.İ.K.A., s.24-25*).
- 17 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, Bursa'dan hareketle Mudanya'ya gelişi, buradan Ertuğrul yatı ile Florya'ya uğrayarak Dolmabahçe'ye dönmesi (*A.N.D., s.404; C.18.7.1935*).
- 21 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra motorla Dolmabahçe Sarayı'ndan Florya'ya gelişi, geceyi burada geçişi (*A.N.D., s.405*).

- 22 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.406).
- 25 Temmuz 1935** : Atatürk'ün, saat 18.45'de Şişli Sağlık Yurdu'na gidişi, burada hasta bir dişine küçük bir müdahale yapılması (A.N.D., s.407).
- 1 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, gece Pera Palas'ta İzmir Milletvekili Kâzım İnanç Paşa'nın kızının evlenme düğününü şereflendirmesi (A.N.D., s.409).
- 2 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, elyazısı ile Türk Tarih Kurumu'na direktifi: "Sinan'ın heykelini yapınız!" (A.H.H.B., s.180; A.R.H., s.371).
- 5 Ağustos 1935** : Atatürk'ün Florya'ya gidişi, geceyi burada geçişi (A.N.D., s.410).
- 6 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, saat 21.00'de Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.410).
- 8 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Arası'ı kabulü (A.N.D., s.411).
- 10 Ağustos 1935** : Atatürk'ün akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'ndan Florya'ya gidişi (A.N.D., s.412). (Atatürk, 19 Eylül 1935 gününe kadar burada kalmıştır).
- 12 Ağustos 1935** : Atatürk'ün Florya'da denize girişi (A.N.D., s.412).
- 14 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, günü Florya'da kütüphanesinde çalışarak geçirmesi (A.N.D., s.413).
- 20 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, Florya'da denize girişi (A.N.D., s.415).
- 21 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, Florya Köşkünde saat 16.00'da Bakanlar Kurulu'na başkanlık edişi (U. 23.8.1935; A.N.D., s.415).
- 22 Ağustos 1935** : Uluslararası 5. İzmir Fuarı'nın açılışında, Ekonomi Bakanı Celâl Bayar'ın, Atatürk'ün devletçilik ilkesini açıklayan mesajını okuması: "Türkiye'nin uyguladığı devletçilik sistemi, ondokuzuncu yüzyıldan beri sosyalizm nazariyecilerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye özgü bir sistemdir" (U. 23.8.1935).
- 25 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, Florya'da denize girişi (A.N.D., s.416).

- 27 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, Florya'da denize girişi (A.N.D., s.417).
- 28 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, Florya'da denize girişi, sandalla bir gezinti yapması (A.N.D., s.418).
- 29 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, Florya'da denize girişi (A.N.D., s.418).
- 30 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, Florya'da denize girişi, sandalla gezinti yapması (A.N.D., s.418).
- 31 Ağustos 1935** : Atatürk'ün, Florya'da denize girişi (A.N.D., s.418).
- 3 Eylül 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri motorla Florya'dan Heybeliada'ya gelerek İsmet İnönü'nün köşküne uğraması, gece Florya'ya dönüşü (A.N.D., s.419).
- 19 Eylül 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra -10 Ağustos 1935 gününden beri kalmakta olduğu- Florya'dan Ertuğrul motoruyla Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.423).
- 21 Eylül 1935** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda, Piatakof başkanlığında Sovyet Sanayi Heyeti'ni kabulü (U. 22.9.1935; Z. 22.9.1935).
- : Atatürk'ün, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak'la beraber akşam trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (C. 22.9.1935; A.N.D., s.424).
- 22 Eylül 1935** : Atatürk'ün, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak'la beraber İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (C. 23.9.1935; U. 23.9.1935).
- 26 Eylül 1935** : Atatürk'ün, Dil Bayramı'nın 3. yıldönümü nedeniyle Türk Dil Kurumu'na tebrik telgrafı: "...Türk Dil Kurumu'nun verimli çalışmasını ve bütün yurttaşların dil işlerine gösterdiği büyük ilgiyi sevinçle anarım. Bayramınız kutlu olsun" (A.T.T., s.37).
- 28 Eylül 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonrayı ve akşamı Çankaya'da kütüphanesinde çalışarak geçirmesi (A.N.D., s.425).
- 1 Ekim 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra ve akşamı Çankaya'da kütüphanesinde çalışarak geçirmesi (A.N.D., s.426).
- 10 Ekim 1935** : Atatürk'ün, saat 18.00'de Çankaya'da Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabulü (A.N.D., s.428).
- 12 Ekim 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan İsmet İnönü ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı kabulü (A.N.D., s.428).

- 20 Ekim 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Gazi Orman Çiftliği'ne gidişi, dönüşte İsmet İnönü'nün köşküne uğraması, bir süre dinlendikten sonra akşam Çankaya'ya gelişi (A.N.D., s. 432).
- 21 Ekim 1935** : Gençliğin, Atatürk'e suikast girişimini lanetleme amacıyla İstanbul Üniversitesi'nde büyük mitingi (C. 22.10.1935) (Çerkes Ethem ve kardeşi Reşit'in hazırlattığı düşünülen bu suikast girişimi elebaşlarından 5 kişi, Suriye sınırından yurda girmiş ve biri güvenlik kuvvetleri tarafından yakalanmıştı. Bu olayın meydana çıkışı memlekette büyük üzüntüye sebep olmuş, bu arada birçok şehirlerde suikastı lânetleme mitingleri düzenlenmiştir).
- : Atatürk'ün, suikast girişimini lânetleyen kurum ve fertlere teşekkürü: "Büyük milletimin bana karşı gösterdiği derin ilgi ve sevgiden kıvanç duydum!" (Z. 22.10.1935).
- 22 Ekim 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra Türk Dil Kurumu'na gelişi, oradan da Gazi Orman Çiftliği'ne giderek akşam Çankaya'ya dönüşü (AN.D., s.432).
- : Ankara'da, Hâkimiyet-i Milliye Meydanı'nda 50.000 kişinin iştirakiyle Atatürk'e suikast girişiminin lânetlenmesi (C. 23.10.1935; U. 23.10.1935; A.N.D., s.424).
- 23 Ekim 1935** : İstanbul'da, Atatürk'e suikast girişimini lanetleme mitingleri (C. 24.10.1935).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Yugoslavya Elçisi Branko Lazarevitch'in güven mektubunu kabulü (A.N.D., s.433; D.V.Y, 1953; s. 125).
- 24 Ekim 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra Çankaya'da Başbakan İsmet İnönü ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı kabulü (A.N.D., s.433).
- 25 Ekim 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri Keçiören'e giderek kır gazinosunda bir süre dinlenmesi, dönüşte Manisa Milletvekili Hikmet Bayur'un evine uğradıktan sonra Çankaya'ya gelişi (A.N.D., s.433).
- 28 Ekim 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra Çankaya'da Alman Büyükelçisi Frederich von Keller, Meksika Elçisi Ramon Negri ve Mısır Elçisi Mofty El-Gazaerly'nin güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin konuşmalarına cevap söylevleri (A.N.D., s.434).

- 29 Ekim 1935** : Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 12. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tebrikleri kabulü, Hipodrom'da yapılan geçit töreninde hazır bulunuşu (*A.N.D.*, s.435; *C. 30.10.1935*).
- 1 Kasım 1935** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin V. dönem I. toplantı yılını açış konuşması: "...Olaylar Türk milletine iki önemli kuralı yeniden hatırlatıyor: Yurdumuzu ve haklarımızı savunacak kuvvette olmak! Barışı koruyacak uluslararası çalışma birliğine önem vermek!" (*Z.C.*, *Devre: V, cilt: 6, s.2-3; A.S.D.I, s.383*).
- 8 Kasım 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra, Çankaya'da -yapımı tamamlanmak üzere olan- kız kardeşi Makbule Hanım'ın kalacağı köşkü ve Hariciye Köşkü'nü gezmesi (*A.N.D.*, s.438).
- 14 Kasım 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Cebeci ve Keçiören taraflarında bir gezinti yapması (*A.N.D.*, s.440).
- 20 Kasım 1935** : Atatürk'ün, saat 21.30'da Ali Hikmet Ayerdem Paşa'nın evine uğrayışı, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.442).
- 21 Kasım 1935** : Londra'dan yurda dönmekte olan Atatürk'ün manevî kızlarından Zehra (Aylin)'nin, Fransa'da trenden düşme sonucu ölümü (*Z. 22.1.1935*).
- 24 Kasım 1935** : Atatürk'ün, Fevzipaşa - Diyarbakır demiryolu hattının açılışı nedeniyle Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya'nın vatandaşların gösteri ve sevgilerini bildiren telgrafına cevabı: "Yurdumuzun demir ağırla örülmesi sahasında kazanılan bu yeni başarı, güven ve gençliğimizi artıracaktır. Bu yolda başarıların devamını dilerim" (*U. 25.11.1935; A.T.T.B.*, s.574).
- 26 Kasım 1935** : Atatürk'ün, Moskova'da havacılık eğitimi gören Sabiha Gökçen'e telgrafı: "...Başarılı çalışmalarını duydukça çok memnun oluyorum. Senden sık sık haber bekliyorum. Gözlerinden öper, sağlıklar dilerim" (*A.İ.B.Ö.*).
- 7 Aralık 1935** : Atatürk'ün, gece Çocuk Esirgeme Kurumu'nun düzenlediği baloyu şereflendirmesi (*A.N.D.*, s.448).
- 11 Aralık 1935** : Atatürk'ün, Siyasal Bilgiler Okulu'nun 59. kuruluş yıldönümü nedeniyle gece Ankara Palas'ta düzenlenen toplantıda

Başbakan İsmet İnönü tarafından kendisine iletilen bağlılık ve saygı telgrafına cevabı: “Bana içten sevgilerini haykıranlar, yarım asırdan beri büyük Türk ulusunun tam anlamıyla millet olmasına çalışan, onunla en modern bir Türk Devleti kurmak için insanlık fedakârlıklarının hiçbirini kendilerinden esirgemeyen kültür, idare, intizam, devlet anlayışlarını en son ilmî telâkkilere göre billûrlaştırmaya çalışmış ve çalışan yüksek arkadaşlarımdır” (C. 12.12.1935; T. 12.12.1935; A.T.T.B., s. 575).

- 17 Aralık 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra otomobille Keçiören'e gidişi, kır gazinosunda bir süre dinlendikten sonra akşamüzeri Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.451).
- 20 Aralık 1935** : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerika Büyükelçisi Robert P. Skinner'in veda ziyaretini kabulü (A.N.D., s.452; D.V.Y, 1953; s. 117).
- 21 Aralık 1935** : Atatürk'ün, öğleden sonra Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'ne gidişi, akşamüzeri Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.452).
- 27 Aralık 1935** : Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin 16. yıldönümünün kutlanması ve Ankara Halkevi'nde bir müsamere düzenlenmesi (Ulus [Kızılay] 28.12.1935).
- 28 Aralık 1935** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille şehirde bir gezinti yapması, Manisa Milletvekili Hikmet Bayur'un evine uğraması, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.455).
- 31 Aralık 1935** : Atatürk'ün, gece Başbakan İsmet İnönü'nün köşküne gidişi, daha sonra Ankara Palas ve Sergievi'ndeki yeni yıl balolarını şerefliendirmesi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.455).

-1936-

- 2 Ocak 1936** : Atatürk'ün, öğleye doğru Tefik Rüştü Aras'ın evine gidişi, saat 13.00'de Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.456).
- 6 Ocak 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Afganistan Dışişleri Bakanı Feyz Muhammed Han'ı kabulü (C. 7.1.1936; A.N.D., s.457).
- 7 Ocak 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri İsmet İnönü'yle beraber Marmara Köşkü'ne kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s.458).

- 9 Ocak 1936** : Atatürk'ün, Ankara Halkevi salonunda "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi"nin açılış törenini izlemesi (Açılış konuşmasını Millî Eğitim Bakanı Saffet Arıkan yapmış, ilk dersi Afet (İnan) vermiştir. *A.H.H.B.*, s.234; *C. 10.1.1936*; *A.N.D.*, s.458).
- : Atatürk'e suikast hazırlamak suçundan sanık 8 kişinin Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde duruşmalarının başlaması (Sanıklar, 17 Şubat 1936 günü delil yetersizliği sebebiyle beraat ettiklerinden serbest bırakılmışlardır. *C. 10.1.1936*; *C. 18.2.1936*).
- 11 Ocak 1936** : Atatürk'ün, öğleden sonra otomobille Hava Alanı'na, oradan da Gazi Orman Çiftliği'ne gidişi, akşamüzeri Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.459).
- 12 Ocak 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi profesörleriyle Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu üyelerine çay ziyafeti vermesi (*A.N.D.*, s.459).
- 15 Ocak 1936** : Atatürk'ün, öğleden sonra otomobille Etlik yöresinde bir gezinti yapması, akşamüzeri Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.461).
- 18 Ocak 1936** : Atatürk'ün, öğleden sonra Rasim Ferit Talay, Kâzım Sevüktekin ve Nuri Conker'in evlerine uğrayışı, akşam Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.462).
- 21 Ocak 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Anadolu Kulübü'ne, akşam Karpiç'e gidişi (*A.N.D.*, s.463).
- 23 Ocak 1936** : Atatürk'ün, gece Karpiç'e gidişi (*A.N.D.*, s.463).
- 24 Ocak 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Keçirören'e kadar bir gezinti yapması (*A.N.D.*, s.463).
- 25 Ocak 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Büyükelçisi Raphael'in güven mektubunu kabulü (*A.N.D.*, s.464; *D.V.Y.*, 1953; *S.125*; *D.B.Y.*, 1967, s. 1108).
- : Atatürk'ün, akşamüstü Türkkuşu'nu ziyareti, dönüşte İsmet Paşa'nın köşküne uğraması, akşam Çankaya'ya gelişi (*A.N.D.*, s.464).
- 31 Ocak 1936** : Atatürk'ün, öğleden sonradan başlayarak gece sabaha kadar Çankaya'da kütüphanesinde çalışması (*A.N.D.*, s.466).

- 4 Şubat 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan İsmet İnönü'yü kabulü (A.N.D., s.467).
- 7 Şubat 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan İsmet İnönü, Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya ve Dışişleri Siyasi Müsteşarı Numan Menemencioğlu'nu kabulü (A.N.D., s.468).
- 8 Şubat 1936** : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (A.N.D., s.468).
- 9 Şubat 1936** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi (C. 10.2.1936).
- 10 Şubat 1936** : Atatürk'ün, Topkapı Eski Eserler Müzesi'ni ziyareti ve incelemelerde bulunması (C. 11.2.1936).
- 14 Şubat 1936** : Atatürk'ün, Türk Tarihi Kurumu Başkanlığı'na yazısı: "Viyanaya Elçisi Bay Cevat Üstün'ün kaleme aldığı "Viyana Seferi" isimli inceleme ile İstanbul Komutanı General Halis Bıyıktaş'ın bunun hakkında yazdığı görüş ve düşüncelerini, ilişik olarak gönderiyorum. Her iki eserin, tetkik ve tenkit edilmek üzere Genelkurmay Başkanlığı'na verilmesini ve alınacak karşılığın iletilmesini temenni ederim. Askerî mütalâalar tenkit edilmelidir" (T.T.K. Belleten, sayı: 10,1938).
- 19 Şubat 1936** : Atatürk'ün, saat 12.00'de otomobille Maslak'a kadar bir gezinti yapması, öğle yemeğini Pera Palas'ta yedikten sonra akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.471).
- 20 Şubat 1936** : Atatürk'ün, akşam İsmet İnönü ve Tefik Rüşdü Aras'la beraber Pera Palas'a gidişi (A.N.D., s.471).
- 27 Şubat 1936** : Atatürk'ün, Sakarya motoruyla Boğaziçi'nde Kavaklar'a kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s.473).
- 29 Şubat 1936** : Atatürk'ün, gece Sipahi Ocağı'ndaki baloyu şereflendirmesi (A.N.D., s.474).
- 2 Mart 1936** : Atatürk'ün, saat 13.30'da motorla Yalova'ya hareketi, akşam saat 20.00'de Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.474).
- 3 Mart 1936** : Atatürk'ün, öğleden sonra motorla Büyükdere'ye kadar bir gezinti yapması, Moda Yat Kulübü'ne uğraması, akşam Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.475).

- 4 Mart 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Beyoğlu yöresinde bir gezinti yapması (A.N.D., s.475).
- 6 Mart 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoruyla, beraberinde Başbakan İsmet İnönü ve Ekonomi Bakanı Celâl Bayar olmak üzere Boğaz'da ve Moda Koyu'nda bir gezinti yapması, akşam Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.476).
- 9 Mart 1936** : Atatürk'ün, öğleyin Sakarya motoruyla Büyükdere'ye kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s.477).
- 10 Mart 1936** : Atatürk'ün, akşam trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (C. 11.3.1936).
- 11 Mart 1936** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (C. 12.3.1936).
- 15 Mart 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri İsmet İnönü'nün köşküne gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.479).
- 16 Mart 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerika Büyükelçisi Mac Murray'ı kabulü (A.N.D., s.479).
- 18 Mart 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri İsmet İnönü'yle beraber Gazi Orman Çiftliği'ne gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.480).
- 19 Mart 1936** : Atatürk'ün, günü Çankaya'da çalışmakla geçirmesi (A.N.D., s.480).
- 23 Mart 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan İsmet İnönü ve Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu kabulü (A.N.D., s.482).
- 27 Mart 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri C.H.P. Genel Sekreteri Recep Peker'in evine gidişi, dönüşte Kılıç Ali'nin evine uğrayarak Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.482-483).
- : Atatürk'ün, gece Falih Rıfkı Atay'ın evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.483).
- 7 Nisan 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan İsmet İnönü, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras'ı kabulü (A.N.D., s.486).
- 10 Nisan 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da İngiltere Büyükelçisi Percy Loraine'ni kabulü (A.N.D., s.487).
- : Atatürk'ün, Yugoslav Kral ailesinin bir kızları oluşu nedeniyle Prens Paul Karajorjeviç'e tebrik telgrafı (A.T.T., s.37).

- 11 Nisan 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara Halkevi'ni ziyareti (*A.N.D.*, s.487).
- 14 Nisan 1936** : Atatürk'ün, saat 18.00'de İsmet İnönü'nün köşküne gidişi, akşam Anadolu Kulübü'ne gelişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.488).
- 17 Nisan 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Fransız Büyükelçisi Kammerer'in veda ziyaretini kabulü (*A.N.D.*, s.489).
: Atatürk'ün, saat 17.00'de Fransız Büyükelçisi Kammerer'in Türkiye'den ayrılışı nedeniyle Türk Tarih Kurumu'nun verdiği çayda bulunması (*A.N.D.*, s.489).
- 23 Nisan 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Anadolu Kulübü'ne, gece Karpiç'e gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.491).
- 26 Nisan 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri kız kardeşi Makbule Hanım'ın köşküne gidişi, bir süre kaldıktan sonra dönüşü (*A.N.D.*, s.492).
- 5 Mayıs 1936** : Atatürk'ün, Mısır Kralı I. Fuat'ın ölümü nedeniyle Prens Faruk'a başsağlığı telgrafı (*A.T.T.*, s.38).
- 8 Mayıs 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Nuri Conker'in evine gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.495).
- 14 Mayıs 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da İran Büyükelçisi Halil Fahimi'yi kabulü (*A.N.D.*, s.497; *D.V.Y.*, 1953;s.121).
: Atatürk'ün, akşamüzeri Keçiören'de Recep Peker'in evine gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.497).
- 16 Mayıs 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da, 8. Edward'ın tahta çıkışı nedeniyle İngiliz Büyükelçisi Percy Loraine'in yeni güven mektubunu kabulü (*U. 17.5.1936*; *A.N.D.*, s.498).
: Atatürk'ün, Çankaya'da Fransız Büyükelçisi Henri Ponsot'un güven mektubunu kabulü (*U. 17.5.1936*; *A.N.D.*, s.498).
: Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (*C. 17.5.1936*; *A.N.D.*, s.498).
- 17 Mayıs 1936** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi (*C. 18.5.1936*; *A.N.D.*, s.498).
- 18 Mayıs 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille İhlamur Kasrı'na gidişi, daha sonra Beyoğlu'nda bir gezinti yaparak Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D.*, s.198).

- 27 Mayıs 1936** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İngiliz Lordlar Kamerası üyelerinden Lord Loyd'u kabulü (*A.N.D.*, s.501).
- 28 Mayıs 1936** : Atatürk'ün, İstanbul'da Harp Akademisi askerî tatbikatını izlemek üzere Topçu Atış Mektebi'ne gitmesi ve geceyi tatbikat sahasında geçirmesi (*A.N.D.*, s.501; *C. 29.5.1936*).
- 30 Mayıs 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Florya'ya gidişi, geceyi burada geçişi (*A.N.D.*, s.501).
- 31 Mayıs 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoruyla Florya'dan Yalova'ya geçişi (*A.N.D.*, s.502).
- 1 Haziran 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoruyla Yalova'dan İstanbul'a hareketi, Florya'ya gelerek geceyi burada geçirmesi (*A.N.D.*, s.502).
- 2 Haziran 1936** : Atatürk'ün, akşam Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D.*, s.502).
- 3 Haziran 1936** : Atatürk'ün, İstanbul'dan otomobille Çorlu'ya gelişi, Çorlu ve Muratlı'da incelemeleri, gece Çorlu'dan trenle İstanbul'a dönüşü ve geceyi Florya'da geçişi (*A.N.D.*, s.502; *C. 4.6.1936*). (Atatürk, Çorlu'da Kolordu Karargâhı'nı ziyaret etmiş, öğleden sonra Muratlı'ya geçerek yeni yapılan göçmen evlerinde incelemelerde bulunmuştur).
- 5 Haziran 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (*A.N.D.*, s.503).
- 6 Haziran 1936** : Atatürk'ün, vapurla İstanbul'dan Mudanya'ya gelişi, Mudanya'dan otomobille Bursa'ya geçişi ve geceyi Bursa'da geçişi (*A.N.D.*, s.503; *C. 8.6.1936*).
- 8 Haziran 1936** : Atatürk'ün, Bursa'dan Mudanya'ya gidişi, vapurla Mudanya'dan Haydarpaşa'ya geçişi, buradan trenle Ankara'ya hareketi (*A.N.D.*, s.504; *C. 9.6.1936*).
- 9 Haziran 1936** : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Ankara'ya giderken Eskişehir'e uğrayışı, burada Komutanlık, Valilik, Belediye ve C.H.P. İl Merkezi'ni ziyareti, Uçak Mektebi'ni denetlemesi, uçuşları seyretmesi ve Mektebin şeref defterine yazdıkları: "Çok sevindim gördüklerimden!" (*A.N.D.*, s.504; *C. 10.6.1936*; *Açık Söz 10.6.1936*).
- : Atatürk'ün, saat 19.45'de trenle Eskişehir'den Ankara'ya gelişi (*C. 10.6.1936*).

- : Atatürk'ün, akşam Hariciye Köşkü'ne giderek burada toplanan kabineye başkanlık edişi (A.N.D., s.504; Açık Söz, 10.6.1936).
- 12 Haziran 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Polonya Büyükelçisi Michel Sokolnicki ve Bulgaristan Büyükelçisi Todor Christov'un güven mektuplarını kabulü (D.V.Y., 1953, s.118, 124; A.N.D., s.505).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da İran Elçisi Halil Fahimi'yi kabulü (A.N.D., s.506).
- 14 Haziran 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Çin Elçisi General Ho-Yao-Tsu'yu kabulü (A.N.D., s.506).
- 15 Haziran 1936** : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (A.N.D., s.507).
- 16 Haziran 1936** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi, akşamüzeri motorla Florya'ya geçişi, geceyi burada geçişi (A.N.D., s.507; C. 16.6.1936).
- 17 Haziran 1936** : Atatürk'ün, Başbakan İsmet İnönü'yle beraber Florya'da yaya bir gezinti yapması (A.N.D., s.507).
- 18 Haziran 1936** : Atatürk'ün, uçakla Ankara'ya dönecek olan İsmet İnönü'yü Yeşilköy Hava Alanı'ndan uğurlaması (U. 19.6.1936; A.N.D., s.508).
- 21 Haziran 1936** : Atatürk'ün, öğleden sonra Florya'da bir sandal gezintisi yaparak yirmi dakika kadar kürek çekmesi (A.N.D., s.509).
- 27 Haziran 1936** : Atatürk'ün, Florya'da öğleden sonra denize girişi (A.N.D., s.511).
- 29 Haziran 1936** : Atatürk'ün, Florya'da öğleden sonra denize girişi, akşamüzeri çevrede yaya bir gezinti yapması (A.N.D., s.511).
- 30 Haziran 1936** : Atatürk'ün, Silifke Ziraat Bankası'na, Tekir köyünden 6 kişiyle beraber, bölgede "Tarım Kredi Kooperatifi" kurmak istediklerini bildiren dilekçesi (Gerekli işlemler Temmuz ayında tamamlanmıştır. U. 14.7.1936).
- 8 Temmuz 1936** : Atatürk'ün, Florya'da öğleden sonra Başbakan İsmet İnönü'yü kabulü (A.N.D., s.514).
- 10 Temmuz 1936** : Atatürk'ün, Florya'da öğleden sonra denize girişi, sandalla bir gezinti yapması (A.N.D., s.515).

- 11 Temmuz 1936 :** Atatürk'ün, gece Sakarya motoruyla Florya'dan Büyüka-
da'ya gelişi ve geceyi burada geçişi (A.N.D., s.516).
- 12 Temmuz 1936 :** Atatürk'ün, saat 13.30'da Sakarya motoruyla Büyüka-
da'dan Florya'ya dönüşü, sandalla gezinti yapışı, denize
girişi (A.N.D., s.516).
- 13 Temmuz 1936 :** Atatürk'ün, Tekir Tarım Kredi Kooperatifi'nin 1 sayılı kuru-
cusu olması nedeniyle kendisini kutlayan Ekonomi Bakanı
Celâl Bayar'ın teşekkür telgrafına cevabı: "...Tarım Kredi
Kooperatifleri'nin az zamanda bütün yurdu kaplamasını ba-
şarıcı gayretinizden bekliyoruz" (U. 14.7.1936; C.K.A.,
s.20). "
- 14 Temmuz 1936 :** Atatürk'ün, öğleden sonra Yeşilköy Hava Alanı'na giderek
uçakla Ankara'ya dönecek olan İsmet İnönü'yü uğurlaması
(A.N.D., s.517).
- 18/19 Temmuz 1936 :** Atatürk'ün, Florya köşkünde sohbet esnasında yazdırdığı
notlardan: "...Güzel sanatlarda başarı, bütün inkılâpların
başarı kazandığının en kesin delilidir. Bunda başarı kaza-
namayan milletlere ne yazıktır. Onlar, bütün başarılarına
rağmen uygarlık alanında yüksek insanlık sıfatıyla tanın-
maktan daima mahrum kalacaklardır!" (A.Y.B.N., s.499).
- 20 Temmuz 1936 :** Boğazların, Türk Hükümeti'nin tam egemenliğine geçişini
sağlayan "Montreux Sözleşmesi'nin imzalanması (C.
21.7.1936; U. 21.7.1936; Siyasî T., s.669; Siyasal T.,
S.357; T.T.O.M.A.R., s.187; A.D.T.D.P., s.461; T.D.M.İ.B.-
S.A., s.235-257; T.T.A., s.63; B.A. ve T.D., s.232).
- : Atatürk'ün, Montrö Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra
söyledikleri: "Milletin yüksek seciyesine, ordusunun bükü-
lemez pazısına ve uygar insanlığın aldatılamaz sağduyu-
suna dayanarak ve güvenerek zekâ, mantık ve enerjinin,
bütün insanlığın muhtaç olduğu barış ve huzur veren so-
nuçlar doğurabileceğinin bir delili olan Montrö Konferansı
eseri, cidden sevinmeye ve sevindirmeye değer bir tarihî
olaydır" (C. 21.7.1936).
- 21 Temmuz 1936 :** Atatürk'ün, Florya Köşkü'nde Genelkurmay Başkanı Mare-
şal Fevzi Çakmak'ı kabulü (A.N.D., s.519).
- 22 Temmuz 1936 :** Atatürk'ün, Montrö Sözleşmesi'nin imzalanması nedeniyle
İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ tarafından -şehir adına-

çekilen telgrafa cevabı: “Yurdumuzun Boğazlardaki güvenini belgeleyen Montrö Sözleşmesi münasebetiyle muhterem halkın coşkun heyecan ve sevinçlerini bildiren telgrafına samimî teşekkürlerimi bildiririm” (T. 23.7.1936).

: Atatürk'ün, akşam Başbakan İsmet İnönü'yü Haydarpaşa'dan Ankara'ya uğurlaması, tekrar Florya'ya dönüşü (A.N.D., s.519).

- 24 Temmuz 1936** : Atatürk'ün, Florya Köşkü'nde Başbakan İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Araş ve Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu kabulü (A.N.D., s.520).
- 25 Temmuz 1936** : Atatürk'ün, Montrö Sözleşmesi'nin imzası nedeniyle tebrik telgrafı gönderen İran Şahı Rıza Pehlevi'ye teşekkürü (U. 26.7.1936; A.T.T.B., s.576).
- 27 Temmuz 1936** : Atatürk'ün, Florya Köşkü'nde Başbakan İsmet İnönü'yü kabulü (A.N.D., s.521).
- 28 Temmuz 1936** : Atatürk'ün, Florya'dan Sakarya motoruyla Haydarpaşa'ya gelerek trenle Ankara'ya hareketi (A.N.D., s.521; C. 29.7.1936).
- 29 Temmuz 1936** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (A.N.D., s.522; C. 30.7.1936).
- 31 Temmuz 1936** : Montrö Sözleşmesi'nin imzalanması nedeniyle “Meclis'in, Atatürk'e minnet ve teşekkürlerinin iletilmesi” ve “Kahraman orduya saygı ve selâmlarının bildirilmesi” hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi kararları (Z.C., Devre: V, cilt: 12, s.328,330).
- 2 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (C. 3.8.1936; A.N.D., s.523).
- 3 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Ankara'dan Derince'ye gelişi ve Florya'ya geçişi (C. 4.8.1936; A.N.D., s.523-524).
- 4 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Florya'da denize girişi (A.N.D., s.524).
- 5 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Florya'da akşamüzeri denize girişi, sandal gezintisi yapması (A.N.D., s.524).
- 6 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Florya'da öğleden sonra denize girişi, sandal gezintisi yapıışı, geceyi çalışarak geçirmesi (A.N.D., s.524).

- 9 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatıyla Florya'dan Moda'ya gelişi ve yattan Moda koyunda -Moda Deniz Kulübü tarafından tertiplenen- deniz yarışlarını izlemesi, gece Florya'ya hareketi ve geceyi yatta geçirmesi (A.N.D., s.524; B.T.S.T.A., s. 124).
- 10 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Florya'dan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya gelişi (A.N.D., 526; C. 11.8.1936).
- 10/11 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Yalova'da gece boyunca yatmaksızın çalışması (A.N.D., s.526).
- 13 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, askerî manevralar nedeniyle Org. Fahrettin Altay'ın gönderdiği telgrafa cevabı: "...Sizin ve bütün kahraman ordumuzun sevgi ile gözlerinden öperim. Yarın, yorulmak bilmemiş ve bilmeyecek olan şanlı ordumuzun geçit törenini gözlerimin önünde canlandırarak mesut olacağım" (U. 14.8.1936; A.T.T.B., s.577).
- 16 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Yalova'dan İstanbul'a gelişi (A.N.D., s.527).
- 17 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü (A.N.D., s.528).
- 22 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda -3.Türk Dil Kurultayı'na gelen- yabancı dil bilginlerini kabulü ve söyledikleri: "Dünya dil âlimlerinin Türk âlimleriyle beraber çalışmaları, dil biliminin şimdiye kadar çözemediği birçok güçlüklerin çözümünü kolaylaştıracaktır. Bundan, büyük gerçekler de meydana çıkacaktır" (il. 23.8.1936).
- 24 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda "Üçüncü Türk Dil Kurultayı"nın açılış törenini ve çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.531; C. 25.8.1936; U. 25.8.1936). (Kurultay, 31 Ağustos 1936 günü kapanmıştır).
- 25 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda 3. Türk Dil Kurultayının çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.530).
- 26 Ağustos 1936** : Atatürk'ün, Türkiye İş Bankası'nın 12. kuruluş yıldönümü nedeniyle demeci: "İş Bankası, Cumhuriyet tarihinde ekonomi bakımından başlıbaşına yer alacaktır. Bu kurum, çok küçük bir servetin bile ekonomik hayatta fert çıkarlarına ay-

rılmayıp ulus çıkarlarına ayrılmasından çıkabilecek olan büyük sonuçları, az bir zamanda ve özellikle yepyeni bir devlet kuruluşunun türlü inkılâp güçlükleri içinde dünya çapında göstermiştir” (A.S.D.V, s.72).

- : Atatürk’ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı’nda 3. Türk Dil Kurultayı’nın çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.530).
- : Atatürk’ün, gece Taksim Bahçesi’nde Türkiye İş Bankası’nın 12. kuruluş yıldönümü nedeniyle düzenlenen ziyafeti şerefliendirmesi (A.N.D., s.530).
- 27 Ağustos 1936** : Atatürk’ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı’nda 3. Türk Dil Kurultayı’nın çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.530).
- 28 Ağustos 1936** : Atatürk’ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı’nda 3. Türk Dil Kurultayı’nın çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.531).
- 29 Ağustos 1936** : Atatürk’ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı’nda 3. Türk Dil Kurultayı’nın çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.531).
- 2 Eylül 1936** : Atatürk’ün, gece Beylerbeyi Sarayı’nda düzenlenen Balkan Festivali’ni şerefliendirmesi (C. 4.9.1936; A.N.D., s.532).
- 2/3 Eylül 1936** : Atatürk’ün, Beylerbeyi Sarayı’ndaki Balkan Festivali’nde General Kâzım Dirik’e yazdırıp okuttuğu nottan: “...Beşeriyette saadet, işte böyle insanoğullarının birbirine yaklaşması, insanların birbirini sevmesi, hepsinin temiz his ve düşüncelerini birleştirmesiyle olacaktır. Bu geceki birleşik vaziyetimiz, bu insancıl idealin yüksek işaretidir. İşte bunun için ev sahibi olarak bütün kıymetli misafirlerimize derin sevinçlerimi ifade ederim” (A.Y.B.N., s.500-501).
- : Atatürk’ün, Beylerbeyi Sarayı’ndaki Balkan Festivali’nde bir Türk çocuğuna yazdırıp okuttuğu nottan: “...Bir millet çok şeyde inkılâp yapabilir ve bunların hepsinde de başarı kazanabilir. Fakat musiki inkılâbıdır ki milletin yüksek gelişiminin belgesidir” (A.Y.B.N., s.501).
- 4 Eylül 1936** : Atatürk’ün, İstanbul’a gelen İngiliz Kralı VIII. Edward’ı Top-hane rıhtımında karşılayışı (A. ve D., s.145; C. 5.9.1936; A.N.D., s.532-533).
- : Atatürk’ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı’nda İngiliz Kralı VIII. Edward’ı kabulü (Kabul ve görüşme esnasında

İngiltere Büyükelçisi Percy Loraine de hazır bulunmuştur. *A.M.D.P.II, s.330; A.N.D., s.533*).

: Atatürk'ün, saat 18.30'da beraberinde İsmet İnönü, Tevfik Rüştü Aras, Londra Büyükelçisi Fethi Okyar ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Cevat Açıkalın olmak üzere İngiltere Kralı VIII. Edward'ın yatında verilen kokteyl'e gidişi (*A.N.D., s.533*).

5 Eylül 1936 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda bazı Türk Dil Kurumu üyeleriyle çalışma yapması (*A.N.D., s.533*).

6 Eylül 1936 : Atatürk'ün, İngiliz Kralı VIII. Edward'la beraber Ertuğrul yataından, Moda'da düzenlenen deniz yarışlarını izlemesi (*A. ve D., s.145; C. 7.9.1936; B.T.S.T.A., s.126; A.N.D., s.533*).

: Atatürk'ün gece Sirkeci istasyonundan İngiliz Kralı VIII. Edward'ı uğurlaması (*A.N.D., s. 34*).

7 Eylül 1936 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Irak Dışişleri Bakanı Nuri Sait Paşa ve Irak Elçisi Naci Şevket'i kabulü (*A.N.D., s.534*).

: Atatürk'ün, İngiliz Kralı VIII. Edward'ın Türkiye topraklarından ayrılırken gönderdiği teşekkür telgrafına cevabı: "Majesteleri bütün kalpleri kendisine çekmiştir. Ben, şahsen bu cazibeyi bütün genişliği ile hissetmenin büyük zevkini duydum" (*A.M.D.P.II, s.333*).

8 Eylül 1936 : Atatürk'ün, gece Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille Florya'ya gelişi, geceyi Florya Köşkü'nde geçişi (*A.N.D., s.534*).

9 Eylül 1936 : Atatürk'ün, Florya'da öğleden sonra denize girişi, daha sonra bürolarında çalışması (*A.N.D., s.535*).

11 Eylül 1936 : Atatürk'ün, günü Florya Köşkü'nde çalışmakla geçirmesi (*A.N.D., s.535*).

13 Eylül 1936 : Atatürk'ün, saat 16.30'da Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na gelerek Türk Dil Kurumu toplantısına başkanlık yapması, gece Florya'ya dönüşü (*A.N.D., s.536*).

15 Eylül 1936 : Atatürk'ün, akşamüzeri Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na gelişi (*A.N.D., s.536*).

- 19 Eylül 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Sarıyer'e kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s.538).
- 20 Eylül 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Sakarya motoruyla Heybeliada'ya geçerek İsmet Paşa'nın köşküne gelişi, geç saatlerde Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.538).
- 22 Eylül 1936** : Atatürk'ün, akşam İsmet İnönü ile Haydarpaşa'ya gelerek onu Ankara'ya uğurlaması, Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.538).
- 25 Eylül 1936** : Atatürk'ün, Uluslararası 6. İzmir Fuarı'nın kapanışı nedeniyle İzmir Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz'un bağlılık telgrafına teşekkür cevabı (A.T.T., s.38).
- 27 Eylül 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri motorla Büyükkada Yat Kulüp'e gelişi, geceyi burada geçirmesi (A.N.D., s.540; C. 8.9.1936).
- 28 Eylül 1936** : Atatürk'ün, öğleden sonra Büyükkada Yat Kulüp'ten araba ile Ruşen Eşref Ünaydın'ın evine gelişi, bir süre dinlendikten sonra, akşamüzeri Sakarya motoruyla Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.540).
- 29 Eylül 1936** : Atatürk'ün, Dil Bayramı'nın 4. yıldönümü nedeniyle Türk Dil Kurumu tarafından çekilen saygı telgrafına cevabı: "...Türk Dil Kurumu'na bundan sonraki çalışmalarında da başarılar dilerim" (A.T.T., s.38).
- 6 Ekim 1936** : Atatürk'ün, akşam trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (C. 7.10.1936; A.N.D., s.543).
- 7 Ekim 1936** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (C. 8.10.1936; A.N.D., s.543).
- 12 Ekim 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu ve Millî Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ı kabulü (A.N.D., s.545).
- 15 Ekim 1936** : Atatürk'ün, saat 18.30'da Başbakan İsmet İnönü'nün köşküne gidişi, bir süre kaldıktan sonra Çankaya'ya dönüşü, gece Bolu Milletvekili İsmail Hakkı Uzmay'ın evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.546).
- 18 Ekim 1936** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Hipodromu'nda at yarışlarını izlemesi (U. 19.10.1936; A.N.D., s.547).
- 19 Ekim 1936** : Atatürk'ün, Türk Dil Kurumu'nu ziyareti ve ilgililerle dil işleri üzerinde görüşmesi (U. 20.11.1936; A.N.D., s.547).

- 20 Ekim 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Afganistan Savunma Bakanı Mareşal Mahmut Han'ı kabulü (C. 21.10.1936).
- 21 Ekim 1936** : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığı'nı ziyareti ve doğu seyahatinden dönmüş olan Fevzi Çakmak'la iki saat kadar görüşmesi (A.N.D., s.548; C. 22.10.1936).
- 26 Ekim 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri İsmet İnönü'nün köşküne gidişi, daha sonra otomobille Gazi Orman Çiftliği'ne kadar bir gezinti yaparak Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.549).
- 27 Ekim 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri kız kardeşi Makbule Hanım'ın köşküne gidişi, akşam yemeğini burada yedikten sonra geç saatlerde Çankaya Köşkü'ne dönüşü (A.N.D., s.549).
- 28 Ekim 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç'i kabulü (O. 29.10.1936; A.N.D., s.549).
- 29 Ekim 1936** : Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 13. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tebrikleri kabulü, daha sonra geçit törenini izlemesi (A.N.D., s.550; C. 30.10.1936).
- : Atatürk'ün, gece Ankara Palas'ta, Halkevi'nde ve Orduevi'nde düzenlenen Cumhuriyet suarelerini şereflendirmesi (A.N.D., s.550).
- : Atatürk'ün, Ankara Palas'ta düzenlenen suare esnasında Yugoslavya gazetecilerine Türk-Yugoslav ilişkileri üzerine demeci: "Gerçekleştirdiğimiz müşterek dostluk devam edecektir. Bu dostluğun devamına ve daima daha kuvvetlenmesine çalışacağım. Bu dostluk bütün barış dostları için bir işaret teşkil eder. Böyle bir dostluk ancak insanî ve kardeşçe hislerle yerleşir" (C. 30.10.1936; U. 30.10.1936).
- : Atatürk'ün, Ankara Palas'ta düzenlenen suarede yabancı misafirlerle sohbet esnasında söylediği bir söz: "Biz kimse-nin düşmanı değiliz; yalnız insanlığın düşmanı olanların düşmanınız!" (A.F.D., s.323).
- 31 Ekim 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.550).
- 1 Kasım 1936** : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin V. dönem II. toplanma yılını açış konuşması: "...Cumhuriyet, yeni ve sağlam esaslarıyla Türk milletini emin ve sağlam bir gelecek yoluna koyduğu kadar, asıl fikirlerde ve

ruhlarda yarattığı güvenlik itibariyle büsbütün yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur!" (Z.C., Devre: V, cilt: 13, s.4-7; A.S.D.I, s.386).

: Atatürk'ün, Ankara Sergievi'nde açılan "Elişleri ve Küçük Sanatlar Sergisi"ni ziyareti (B.Y.A., s. 104; C. 2.11.1936).

10 Kasım 1936 : Atatürk'ün, kendisine saygılarını sunan Siyasal Bilgiler Okulu mensuplarına telgrafı: "Siyasal Bilgiler Okulu'nun bundan sonra da memleket için, verimi daima artan bir kültür ve bilim kaynağı olmakta devam edeceğine şüphem yoktur" (U. 11.11.1936).

: Dışişleri Bakanlığı'nın, Atatürk'ün doğum günüyle ilgili olarak, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne yazısı: "İngiltere Maslahatgüzarı Mösyö Morgan, Bakanlığımıza müracaat ederek Cumhurbaşkanımızın doğum günü münasebetiyle İngiltere Kralı VIII. Edward tarafından hususî ve samimî bir tebrik telgrafı çekileceğini söylemiş ve Atatürk'ün doğum tarihinin bildirilmesini rica etmiştir. Durumu arz eder ve İngiltere Büyükelçiliği'nce istenilen bilgi uygun görüldüğü takdirde bildirilmesine müsaadelerinizi rica ederim" (A.N.Z.D., M. 10.11.1966). (Yazıya verilen cevap için Bk. 12.11.1936).

12 Kasım 1936 : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, Dışişleri Bakanlığı'nın 10.11.1936 tarihli yazısına cevabı: "Cumhurbaşkanı Atatürk'ün 19 Mayıs 1881 tarihinde doğmuş olduklarını arz ederim" (A.N.Z.D., M. 10.11.1966).

18 Kasım 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da Alman İktisat Bakanı Dr. Schacht'ı kabulü (C. 19.11.1936; A.N.D., s.555).

20 Kasım 1936 : Atatürk'ün, Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığı'na yeniden seçilmesi nedeniyle Roosevelt'e tebrik telgrafı (A.T.T., s.39).

23 Kasım 1936 : Atatürk'ün, gece Çankaya Köşkü'nde toplanan Bakanlar Kurulu'na başkanlık yapması (A.N.D., s.557).

27 Kasım 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da İngiltere Büyükelçisi Percy Loraine ve İran Büyükelçisi Halil Fahimi'yi kabulü (A.N.D., s.558).

- 5 Aralık 1936** : Atatürk'ün, gece Ankara Palas'ta Çocuk Esirgeme Kurumu'nun balosunu şereflendirmesi (*A.N.D.*, s.560).
- 8 Aralık 1936** : Atatürk'ün, Balıkçılar Kongresi adına Ekonomi Bakanı Celâl Bayar'ın gönderdiği saygı ve bağlılık telgrafına teşekkürü: "Ekonomi hayatımızda yeni bir atılım oluşturan deniz ürünlerimizin işletilmesini incelemek üzere toplanan Kongre'de bana gösterilen yüksek hislerden duygulandım. Teşekkür ve başarılar dilerim" (*A.T.T.*, s.39).
- : Atatürk'ün, Adana ve çevresindeki su baskını sebebiyle zarar gören vatandaşlara yardım için Kızılay'a 10 bin lira bağışta bulunması (*U. 9.12.1936*).
- : Atatürk'ün, akşamüzeri kız kardeşi Makbule Hanım'ın kaldığı köşke gelişi, akşam yemeğini burada yemesi (*A.N.D.*, s.561).
- 10 Aralık 1936** : Atatürk'ün, akşam Ankara Palas'ta Fransız Büyükelçisi Henri Ponsot ile Hatay davasıyla ilgili görüşmesi (*A.Y.D.A.G.*, s. 199-202).
- 14 Aralık 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Türk Hava Kurumu Başkanı Fuat Bulca'nın evine uğrayışı, bir süre dinlendikten sonra Ankara Halkevi'ndeki müsamereyi şereflendirmesi (*A.N.D.*, s. 563).
- 18 Aralık 1936** : Atatürk'ün, tahta çıkışı nedeniyle İngiltere Kralı VI. George'a tebrik telgrafı (*U. 19.12.1936; A.T.T.B.*, s.578).
- 23 Aralık 1936** : Atatürk'ün, Başbakan İsmet İnönü ile beraber Genelkurmay Başkanlığı'nı ziyareti ve Fevzi Çakmakla görüşmesi (*C. 24.12.1936; A.N.D.*, s.566).
- 24 Aralık 1936** : Atatürk'ün, akşamüzeri Gazi Orman Çiftliği eski Müdürü Kastamonu Milletvekili Tahsin Coşkan'ın, çiftlik içindeki evine gidişi, daha sonra İsmet İnönü'nün köşküne uğrayarak akşam Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.566).
- 25 Aralık 1936** : Atatürk'ün, Gaziantep'in 15. kurtuluş yıldönümü nedeniyle Gaziantep'lilere telgrafı: "...Türk'üm diyen her şehir, her kasaba ve en küçük Türk köyü, Gaziantep'li kahramanlık misali olarak alabilir! En eski çağlardan beri tarihî Türk yurtlarında, Türklüğün yüksek varlığını kahramanlıkla tespit et-

miş olanlarla, şahsen beraber olduğumu ifade etmekten duyduğum zevk ve mutluluk yücedir” (A.T.T.B., s.578-579; U. 26.12.1936).

- 29 Aralık 1936** : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Elçisi Alexandre Telemaque'in güven mektubunu kabulü (A.N.D., s.568; D.V.Y., 1953, s. 124; D.B.Y., 1967; s. 1093).
- 30 Aralık 1936** : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (A.N.D., s. 568).
- 31 Aralık 1936** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'na geçişi (A.N.D., s.568; C. 1.1.1937).
- : Atatürk'ün, gece Park Otel'e gidişi, geç saatlerde Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.568).

-1937-

- 4 Ocak 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille bir gezinti yapması, Vefa Bozacısı'na uğrayarak boza içmesi (A.N.D., s.570).
- 5 Ocak 1937** : Atatürk'ün, Haydarpaşa'dan trenle Konya'ya hareketi (A.N.D., s.570; C. 6.1.1937).
- 6 Ocak 1937** : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Eskişehir'e gelişi, burada Başbakan İsmet İnönü, Mareşal Fevzi Çakmak, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile görüştüktan sonra Konya'ya hareketi (A.N.D., s.571; C. 7.1.1937).
- 7 Ocak 1937** : Atatürk'ün, trenle Konya'ya gelişi, istasyonda karşılanması, kısa süre sonra Ankara'ya hareketi (C. 8.1.1937; A.N.D., s.571).
- 8 Ocak 1937** : Atatürk'ün, Konya'dan Ulukışla-Kayseri yoluyla Ankara'ya gelişi (C. 9.1.1937; U. 9.1.1937; A.N.D., s.571).
- 9 Ocak 1937** : Atatürk'ün, saat 16.00'da trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi, Eskişehir'de trenden inerek Orduevi'ni ziyareti, daha sonra trene dönüşü (A.N.D., s.572; C. 10.1.1937).
- 10 Ocak 1937** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'na geçişi (C. 11.1.1937; A.N.D., s.572).

- 16 Ocak 1937** : Atatürk'ün, Yüksek Ticaret Okulu'nun 54. kuruluş yıldönümü nedeniyle gece Pera Palas salonlarında düzenlenen toplantıyı şerefliendirmesi ve gençlerle görüşmesi (C. 17.1.1937; A.H.H., T. 31.7.1949).
- : Atatürk'ün, Cenevre'de bulunan Afet (İnan)'a mektubu: "Hatay üzüntüsüne, Conker*"in ölümü acısı karıştı; bu acının açtığı yaranın derinliğini tahmin edersin!" (A. Mektuplar, s.36).
- 17 Ocak 1937** : Atatürk'ün, akşam çocukluk arkadaşlarından Asaf İlbay'ın evine gelişi ve sohbet esnasında söyledikleri: "...Her zaman samimî olalım, bütün duygularımızı samimîliğe, açıklığa ve dürüstlüğe doğru yönlendirelim. İçi başka, dışı başka insanlar vicdan rahatlığı duyamazlar" (Bu ziyarette İsmet İnönü ve Sabiha Gökçen de bulunmuştur. A.H.H., T. 31.7.1949).
- 22 Ocak 1937** : Atatürk'ün, Kurun (Vakit) gazetesinde, Hatay davasıyla ilgili olarak, Asım Us imzasıyla yayımlanan başyazısı: "...Acaba Fransız devlet adamlarının bu işi böyle çıkmaza sokmaktan maksatları ne olabilir? ...Biz artık Fransız devlet adamlarına hitap etmeye gerek görmüyoruz. Bundan sonra Fransızların kendi menfaatleri namına dostları ve müttefikleri olan devletlerin, gerçeği yakından görerek durumun gereğine göre hareket etmelerini istiyoruz!" (G.D.D., s.153-154). (Atatürk tarafından yazdırılıp Asım Us imzasıyla Kurun (Vakit) gazetesinde dizi halinde yayımlanan bu başyazıların sayısı beş olup 22-26 Ocak 1937 günlerinde yayımlanmıştır. B.T.K.A.G., s.102; G.D.D., s.152).
- 23 Ocak 1937** : Atatürk'ün, Kurun gazetesinde Hatay davasıyla ilgili olarak Asım Us imzasıyla yayımlanan ikinci başyazısı: "...Fransa, bugün kendisine pek mütemayil bir dostunu daha kaybetmek üzeredir!" (G.D.D., s.154-156).
- 24 Ocak 1937** : Atatürk'ün, Kurun gazetesinde Hatay davasıyla ilgili olarak Asım Us imzasıyla yayımlanan üçüncü başyazısı: "...Dostlarımızın kendilerine düşen vazifeyi yapmaları pek lüzumlu olduğu inancındayız. Biz dostluğa lâıyk ve lâzım olduğu ka-

* Nuri Conker

dar hürmette, hak ve menfaatlere azamî riayette kusur etmiyoruz. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'ne eski Osmanlı İmparatorluğu'nun bir uzantısı gözü ile bakılarak ona karşı dejenere bir politika izlendiği ve hâlâ bu sevdada yaşayan diplomatların siyasette hakim olduklarını görürsek bunun yalnız isabetsiz değil, aynı zamanda tehlikeli bir meslek olduğunu söylemekten de kendimizi alamayız" (G.D.D., s.156-157).

25 Ocak 1937 : Atatürk'ün Kurun gazetesinde Hatay davasıyla ilgili olarak Asım Us imzasıyla yayımlanan dördüncü başyazısı: "Başbakan İsmet İnönü, onbeş gün evvel Hatay sorunu üzerinde konuşurken şöyle demişti: 'Onbeş gün bekleyiniz.' ... Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve onun hükûmetine hitap ediyoruz: Onaltıncı gündeyiz. Vaziyet nedir? Bizi, Türk milletini yeniden aydınlatınız!" (G.D.D., s.157-159).

27 Ocak 1937 : Atatürk'ün, Kurun gazetesinde Hatay davası ile ilgili olarak Asım Us imzasıyla yayımlanan beşinci başyazısı: ".Türkiye Cumhuriyeti çok haklı olduğu Hatay davasını ortaya atarken bunun bütün sonuçlarını düşünmemiş olduğunu kim iddia edebilir? Dava uluslararası olmuştur. Davasında haklı olan Türkiye'dir. Artık, dinlenilecek sözün kimin ağzından çıktığına çok dikkat etmelidir. Türk'ün sözü, Türk'ün haklı ve yerinde sözü Türk'ün kendisidir. Ona uymamak, onu tanımamak, onu hiçe saymak, buna cesaret gösterenlerin düşünmedikleri akıbetle karşılaşacaklarına asla şüphe etmemelidir" (G.D.D., s.159-161).

- : Cenevre'de Milletler Cemiyeti toplantısında Hatay'ın bağımsızlığının kabul edilmesi (*Bu karar, 29 Mayıs 1937'de Cenevre'de toplanan Milletler Cemiyeti Konseyi'nde de Hatay Anayasası'yla beraber onaylanmış, bağımsızlık rejimi 29 Kasım 1937 günü yürürlüğe girmiştir. 2 Eylül 1938'de Hatay Millet Meclisi açılarak Devlet Başkanlığı'na Tayfur Sökmen seçilmiştir. Devletin adı "Hatay Devleti" olarak kabul edilmiş, 23 Haziran 1939'da Türkiye ile Fransa arasında yapılan antlaşma ile de Hatay Türkiye'ye bırakılmış, 7 Temmuz 1939 tarih ve 3711 sayılı Kanunla yeni Hatay ili kurulmuştur.*)
- : Atatürk'ün, Milletler Cemiyeti toplantısında Hatay'ın bağımsızlığının kabul edilmesi üzerine Başbakan İsmet İnönü

nü'ye telgrafı: "Başarılmış olan millî davada izlenen uygar ve insanî yola, uluslararası lâyük olduğu kıymetin verileceğine şüphe yoktur. Türkiye Cumhuriyeti haklı olduğuna inandığı davasını, büyük ve âdil hakem heyeti olmasını da-ima arzu ettiği ve bu sıfat ve yetkisinin daha çok çetin meselelerin çözümünde en yüksek kudret ve kuvvete sahip olmasını temenni ettiği Milletler Cemiyeti'ne bırakmakla insanlık adına isabetli bir harekette bulunmuştur. Bu suretle uygarlık adına da yüksek bir vazife yapmış olmakla sadece takdir ve tebrike lâyıkıdır!" (U. 28.1.1937; A.M.D.P.II, s.337).

- : Atatürk'ün 27 Ocak 1937 tarihli telgrafına Başbakan İsmet İnönü'nün cevabı: "Hatay davasında hükûmetin izlediği yol ve hareket, yüksek şefimizin ilham ve telkini eseridir" (A.M.D.P.II, s.338).
- 29 Ocak 1937** : "Hatay davasının başarılmaması nedeniyle Atatürk'e, İsmet İnönü Hükûmeti'ne ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'a teşekkür edilmesi" ve "Kahraman orduya selâm gönderilmesi" hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi kararları (Z.C., Devre: V, cilt: 15, s.160,173).
- 31 Ocak 1937** : İstanbul'da Beyazıt meydanında, Hatay'ın bağımsızlığa kavuşması nedeniyle düzenlenen büyük mitingi takiben, halkın vapurlarla Dolmabahçe Sarayı önüne gelerek Atatürk'e sevgi gösterilerinde bulunması ve Atatürk'ün balkona çıkarak halkı selâmlaması (C. 1.2.1937).
- 1 Şubat 1937** : Atatürk'ün, Hatay davasının başarılmaması nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin teşekkürlerini ileten Meclis Başkanı Abdülhalik Renda'ya cevabı: "Hatay mukadderatının tespitini memnuniyete değer görmüş olan büyük Kamutay'ın hakkımızda taltif kararı vermiş olduğunu bildiren telgrafınızı memnuniyetle aldım. Teşekkür ve minnetlerimi bildirmekle bahtiyar olduğumun Kamutay'a arz edilmesini dileirim" (U. 2.2.1937; A.T.T.B., s.580; Z.C., Devre: V cilt: 16, s.3).
- 3 Şubat 1937** : Atatürk'ün, öğleye doğru otomobille Bakırköy'e kadar bir gezinti yapması, gece Gardenbar'ı şerefliendirmesi (A.N.D., s.579).
- 5 Şubat 1937** : Lâiklik ilkesinin -Altı Ok'un içinde- Anayasa'nın 2. maddesinde yer alışı (A. ve T.C.T.K., s. 545).
- 6 Şubat 1937** : Atatürk'ün, gece Güneş Kulübü'ne gidişi, daha sonra saat 24.00'de Pera Palas'ta Türk Hava Kurumu'nun düzenlediği baloyu şerefliendirmesi (A.N.D., s.580).

- 12 Şubat 1937** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras ve Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam'ı kabulü (A.N.D., s.581).
- : Atatürk'ün, -Selânik'te doğduğu evin, sahibinden satın alındığını ve kendi emirlerine verilmesinin kararlaştırıldığını bildiren- Selânik Belediye Başkanı Marcuriu'ye teşekkür telgrafı (C. 19.2.1937; U. 19.2.1937).
- 13 Şubat 1937** : Atatürk'ün doğduğu evin anahtarlarının, Selânik Türkiye Cumhuriyeti Konsoloslugu'na teslimi (Selânik T.C. Konsoloslugu Arşivi).
- 15 Şubat 1937** : Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras'ın, Selânik'te Atatürk'ün doğduğu evi ziyareti (U. 16.2.1937).
- 19 Şubat 1937** : Atatürk'ün, saat 12.00'de Florya'ya gidişi, öğle yemeğini burada yedikten sonra akşam Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.582).
- 23 Şubat 1937** : Atatürk'ün, Halkevlerinin 5. kuruluş yıldönümü nedeniyle, kendisine gönderilen saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "...Halkevlerine başarılar dilerim" (A.T.T., s.39).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra motorla Boğaziçi ve Haliç'te bir gezinti yapması, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.583).
- 28 Şubat 1937** : Atatürk'ün, öğleden sonra Heybeli vapuruyla Yalova'ya kadar bir gezinti yapması, gece Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.584).
- 6 Mart 1937** : Atatürk'ün, gece Gardenbar'ı şerefliendirmesi (A.N.D., s.586).
- 7 Mart 1937** : Atatürk'ün, öğleden sonra motorla Heybeliada, Büyükkada, Kadıköy ve Boğaziçi yönünde bir gezinti yapması (A.N.D., s.586).
- 9 Mart 1937** : Atatürk'ün, akşam trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (C. 10.3.1937; A.N.D., s.587).
- 10 Mart 1937** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (C. 11.3.1937).
- 12 Mart 1937** : Atatürk'ün, saat 16.30'da Türk Dil Kurumu'na gelişi, dil çalışmalarına başkanlık yapışı, saat 23.00'de Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.588; C. 11.3.1937).

- 13 Mart 1937** : Atatürk'ün, I. Çekirdeksiz Üzüm Millî Kongresi'nin saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "İhracat ürünlerimiz arasında önemli bir yeri olan kuru üzümün standart tiplerini tespit için toplanan kongrenin yüksek hislerini bildiren telgrafı büyük memnuniyetle aldım. Teşekkür eder, değerli çalışmanızda verimli başarılar dilerim" (A.T.T., s.40).
- 15 Mart 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Japon Büyükelçisi Toshihiko Taketomi'nin güven mektubunu kabulü (A.N.D., s.589; D. y.Y., 1953; s. 122).
- 16 Mart 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da İngiltere Büyükelçisi Percy Loraine ve Mısır Büyükelçisi Mofty El-Gazaerly'i kabulü (A.N.D., s. 590).
- 17 Mart 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Dışişleri Bakanı Antonesco'yu kabulü (C. 18.3.1937; A.N.D., s.590).
- : Atatürk'ün, gece Romanya Dışişleri Bakanı Antonesco şerefine Ankara Palas'ta verilen ziyafette konuşması: "...Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yok göstermektir! Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar mutsuzdur. Herhangi bir şahsın, yaşadıkça memnun ve mesut olması için lâzım gelen şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır. Hayatta tam zevk ve mutluluk, ancak gelecek nesillerin şerefi, varlığı, mutluluğu için çalışmakta bulunabilir" (A.S.D.II, s.280;U. 20.3.1937).
- 26/27 Mart 1937** : Atatürk'ün, Bursalı gençlerin Ankara Halkevi'nde tertiple-dikleri geceyi şerefleştirmesi ve gençlere hitabı: "...Gençler, benim gelecekteki emellerimi gerçekleştirmeyi üstlenen gençler! Bir gün bu memleketi sizin gibi beni anlamış bir gençliğe bırakacağımdan dolayı çok memnun ve mesudum. Buna cidden sevinmekteyim. Fakat, beraber yaşadığımız müddetçe benim hedefime yürümenizi hepinizden istemek, yasal bir hakkım olarak tanınmalıdır" (Trakya dergisi; sayı: 9, 1937, s.6; A.N.D., s.593).
- 30 Mart 1937** : Atatürk'ün, Amerika'da Tylers Okulu'nda meydana gelen patlama ve can kaybı nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'e başsağlığı telgrafı (A.T.T., s.40).

- : Atatürk'ün,...akşamüzeri kız kardeşi Makbule Hanım'ın kaldığı köşke gelişi, bir süre dinlendikten sonra ayrılışı (A.N.D., s.594).
- 31 Mart 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Çubuk Barajı'na kadar bir gezinti yaptıktan sonra Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.594).
- 3 Nisan 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Çubuk Barajı'na kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s.596).
- 6 Nisan 1937** : Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'in, Cumhuriyet Türkiye'si ile ilgili bir filmi Beyaz Saray'da seyretmesi üzerine Atatürk'e, teşekkür ve tebrikleriyle beraber, kendisiyle buluşma fırsatını ümit ettiğini bildiren mektubu (Ö.A.Ö.M., s.365-366; U. 10.7.1937).
- 9 Nisan 1937** : Atatürk'ün, Belgrad'a gidecek olan Başbakan İsmet İnönü'yü saat 19.30'da, Ankara istasyonundan İstanbul'a uğurlaması (A.N.D., s.598).
- 10 Nisan 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabulü (A.N.D., s.598).
- 11 Nisan 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Keçiören'e kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s.599).
- 13 Nisan 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da İngiliz Generali Townshend'in eşi Madam Townshend'i kabulü (B.Y.A., s.64; C. 14.4.1937).
- 17 Nisan 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ergazi köyüne gelerek Çakırlar Çiftliği'ni gezmesi (A.N.D., s.601).
- 18 Nisan 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Çubuk Barajı'na kadar bir gezinti yapması (A.N.D., s.601).
- 22 Nisan 1937** : Atatürk'ün, öğleden sonra Gazi Orman Çiftliği'ne gidişi, dönüşte İsmet İnönü'nün köşküne uğrayarak akşam Çankaya'ya gelişi (A.N.D., s.603).
- 23 Nisan 1937** : İstanbul'da, Yedek Subay Okulu'nda Atatürk Anıtı'nın açılış töreni (C. 24.4.1937).
- : Atatürk'ün, veda ziyaretinde bulunan Sovyet Büyükelçisi Karahan'ı kabulü (U. 24.4.1937; A.N.D., s.603).
- 24 Nisan 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan İsmet İnönü'yü kabulü (A.N.D., s.604).

- 25 Nisan 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri İsmet İnönü'nün köşküne gidişi, bir süre kaldıktan sonra Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.604).
- 26 Nisan 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Irak Dışişleri Bakanı Naci Elasil'i kabulü (C. 27.4.1937; A.N.D., s.604).
- 27 Nisan 1937** : Atatürk'ün, Çankaya Köşkü'nde Irak Dışişleri Bakanı Naci Elasil şerefine verilen çay ziyafetinde bulunması (A.N.D., s.605).
- 28 Nisan 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara Numune Hastanesi'ni ziyareti, akşam kız kardeşi Makbule Hanım'ın kaldığı köşke gelişi ve akşam yemeğini burada yemesi (A.N.D., s.605).
- 4 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Numune Hastanesi'ni ziyareti, dönüşte İsmet İnönü'nün köşküne, daha sonra Genelkurmay Başkanlığı'na uğraması (A.N.D., s.608).
- 7 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Genelkurmay Başbakanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabulü (A.N.D., s.609).
- 11 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, Ankara Halkevi'nde Cevat Abbas Gürer'in "Atatürk ve 19 Mayıs" konulu konferansını takiben Halkevi'ne gelişi ve halk oyunlarını izleyişi (U. 12.5.1937).
- 12 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, Hindenburg balonunun karaya inerken patlaması sonucu meydana gelen can kaybı nedeniyle Almanya Cumhurbaşkanı Adolf Hitler'e başsağlığı telgrafı (A. T. T., s.40).
- 15 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, Ankara Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencilerinin Halkevi'nde verdikleri çay nedeniyle Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu tarafından kendisine çekilen saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "Bana gösterilen temiz ve samimî hisleri bildiren telgrafınızı memnuniyetle aldım. Teşekkür eder ve Ankara Hukuk Fakültesi'ne ışıklı yolunda daima ilerlemeler ve başarılar dilerim" (T. 16.5.1937).
- Atatürk'ün, Mamak Baruthanesi'ndeki patlama nedeniyle üzüntülerini bildiren Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'a teşekkür telgrafı (A.T.T., s.41).
- 17 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, İngiltere Kralı VI. George'un taç giyme töreni nedeniyle tebrik telgrafı (A.T.T., s.41).

- 19 Mayıs 1937** : İngiltere Kralı VI. George'un, doğum yıldönümü nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı: "Doğum gününüzün yıldönümü nedeniyle Ekselâns'ınıza kalbî tebriklerimi ve aynı zamanda sıhhat ve uzun ömürler temennilerimi takdim ile samimî bir zevk duyuyum" (*A.T.T.*, s.42).
- 21 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, 19 Mayıs 1937 günü Ankara Stadyumu'nda yapılan tören nedeniyle milletin sevgi ve bağlılık duygularını ileten İçişleri Bakanı ve *C.H.P.* Genel Sekreteri Şükrü Kaya'ya teşekkür telgrafı: "...19 Mayıs gününün yıldönümünde Ankara Stadyumu'nda toplanan muhterem yurttaşların ve bilinçli ve gürbüz gençliğin yüksek ve kalbî hislerini bildiren telgrafınızı büyük sevinçle aldım. Teşekkür eder ve Türk'ün, sınırı olmayan yükselme ve ilerlemesinde daima başarılar dilerim" (*A.T.T.*, s.41).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabulü (*A.N.D.*, s.613).
- 24 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, doğum yıldönümünü tebrik eden İngiltere Kralı VI. George'a teşekkür telgrafı (*A.T.T.*, s.42).
- 26 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, Başbakan İsmet İnönü şerefine Atina'da verilen ziyafet sırasında, Ankara'dan Yunan Başbakanı Metaxas'a telefonla mesajı: "Balkan Müttefik Devletleri'nin, Balkanlardaki sınırları tek bir sınırdır. Bu sınıra göz dikenler, güneşin yakıcı ışınlarıyla karşılaşır. Bundan sakınılmasını tavsiye ederim. Sınırlarımızın bir ve onu savunan kuvvetlerimiz bir ve ayrılmaz olduklarını söylemekle en büyük insanlık ve askerlik zevkini duyduğumu size bildirmekle mesudum." General Metaxas'ın, telefonla Atatürk'e cevabı: "Tamamıyla ve her zaman için aynı görüşteyiz" (*A.M.D.P.II*, s.354-355; *U. 27.5.1937*; *T. 28.5.1937*).
- : Emekli Yunan Generali Sonakos İlias'ın, Atatürk'e mektubu: "...Balkanların bir tek sınır ve cephe teşkil ettiği hakkındaki demecinizi, birleşik Balkan orduları varlığını nefsinde toplamış ve temsil etmiş olan bir komutanın canevinden yükselen bir gerçek olarak yorumluyorum. Balkan Devletleri'nin bugünkü birlik ve ortaklığı ezelden beri tabii ve zorunlu bir ihtiyaçtı" (*A.Me.*, s.116-117).

- : Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara Halkevi'nde sahneye konan "Ayışığı" adlı adapte çocuk operetini izlemesi ve ilgili-leri kutlaması (U. 27.5.1937; A.N.D., s.615).
- 28 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, murassa madalya alması nedeniyle Sabiha Gökçen'i Çankaya'da kutlaması ve gece Marmara Köşkü'ndeki sofrada söyledikleri: "Türk Hava Kurumumuzun, Gökçen'e murassa madalya vermesi, bir takdirin, bir değer-bilirliğin örneğidir. Ama bizim bir tek değil, birlerce Gökçen'e ihtiyacımız olduğu unutulmamalıdır!" (A.İ.B.Ö., s.133-134).
- 31 Mayıs 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Ürdün Kralı Abdullah'ı kabulü (C. 1.6.1937; A.N.D., s.617).
- : Atatürk'ün, saat 19.00'da Ankara Palas'a gelerek Ürdün Kralı Abdullah'ın ziyaretini iade edişi (A.N.D., s.617)
- : Atatürk'ün, gece Ürdün Kralı Abdullah şerefine verilen su-arede bulunuşu (A.N.D., s.618).
- 1 Haziran 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Büyükelçisi Karsky'nin gü-ven mektubunu kabulü (U. 2.6.1937).
- 3 Haziran 1937** : Atatürk'ün, öğle zamanı otomobille Gazi Orman Çiftliği'ne kadar bir gezinti yapması, dönüşte İsmet İnönü'nün köşkü-ne uğraması (A.N.D., s.618).
- 4 Haziran 1937** : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (C. 5.6.1937; A.N.D., s.619).
- 5 Haziran 1937** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi (C. 6.6.1937; A.N.D., s.619; A. ve D., s.146).
- 6 Haziran 1937** : Atatürk'ün, Beylerbeyi Sarayı'nda Ürdün Kralı Abdullah'ı zi-yareti (A.N.D., s.619-620).
- 8 Haziran 1937** : Atatürk'ün, saat 17.00'de İzmir vapuru ile İstanbul'dan Trabzon'a hareketi (A. ve D., s.148; C. 8.6.1937; A.N.D., s.620).
- : Sabiha Gökçen'in, kendi kullandığı uçakla Boğaz'da İzmir vapurunun üstünde, akrobasi hareketleri yaparak Atatürk'ü uğurlaması, Atatürk'ün vapurun güvertesinden gösteriyi iz-lemesi (A.İ.B.Ö., s.356-357).
- 10 Haziran 1937** : Atatürk'ün, saat 15.00'de İzmir vapuru ile Trabzon'a gelişi ve coşkuyla karşılanması (C. 11.6.1937; B.T.T. s.46-49).

- 11 Haziran 1937** : Atatürk'ün, Trabzon'da otomobille şehri gezmesi, Vilâyet Konağı'nı, Halkevi'ni, Parti Merkezi'ni, Belediye'yi, Komutanlığı ziyaretleri ve halkın gösterdiği büyük sevgi nedeniyle Başbakan İsmet İnönü'ye telgrafı: "...Bu kadar saygı ve bağlılık ifade eden millî heyecan karşısında bir naçiz kalbin durmaması, yine o millî heyecanın verdiği kuvvet sayesinde ancak mümkün olabilmıştır!" (B.T.T., s.46-49; A.N.D., s.621).
- : Atatürk'ün, Başbakanlığa, bütün çiftliklerini ve mallarını hazineye bağışladığını bildiren telgrafı: "...Kullanma yetkim altındaki bu çiftlikleri, bütün tesisleri, hayvanları ve demirbaşları ile beraber, hazineye hediye ediyorum. Gereken kanunî işlemin yapılmasını dilerim" (B.T.T., s.51; A.T.T.B., s.585; A.H.II, s.688-689; D.C.İ.K.A., s.94). (Resmî işlemler 11 Mayıs 1938 günü tamamlanarak Atatürk tarafından imzalanmıştır).
- : Atatürk'ün, Trabzon'da gece şerefine verilen gardenpartide bulunuşu (A.N.D., s.621).
- 12 Haziran 1937** : Atatürk'ün, sabah 5.30'da İzmir vapuruyla Trabzon'dan İstanbul'a hareketi (B.T.T., s.52; A.N.D., s.621).
- : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, "Çiftliklerini hazineye bağışlaması nedeniyle Atatürk'e Meclis'in samimî hislerinin ve teşekkürlerinin sunulması" kararı (Z.C., Devre: IV, cilt: 19, s.275).
- 13 Haziran 1937** : Atatürk'ün, çiftliklerini hazineye bağışlaması nedeniyle millet ve Meclis adına kendisine teşekkür telgrafı çeken Başbakan İsmet İnönü'ye cevabı: "...Söz konusu olan hediye, yüksek Türk milletine benim asıl vermeyi düşündüğüm hediye karşısında hiçbir kıymete sahip değildir. Ben, gerektiği zaman en büyük hediyem olmak üzere Türk milletine canımı vereceğim!" (A.T.T.B., s.590; C. 14.6.1937; A.H.II, s.696).
- : Atatürk'ün, çiftliklerini hazineye bağışlaması nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin samimî hislerini ve teşekkürlerini bildiren telgrafına cevabı: "Yapılan bir vazifedir!" (C. 14.6.1937; A.H.II, s.696).

- : Atatürk'ün, İzmir vapuru ile Trabzon'dan İstanbul'a gelişi (C. 14.6.1937).
- : Sabiha Gökçen'in, kendi kullandığı uçakla Boğaz'ın girişinde, akrobasi hareketleri yaparak İzmir vapurunu karşılaması, Atatürk'ün güverteden gösteriyi izlemesi (A.İ.B.Ö., s.388).
- : Atatürk'ün, gece Dolmabahçe Sarayı'nda -davet ettiği- Münir Nurettin Selçuk'un konserini izlemesi (A.İ.B.Ö., s.358-360).
- 19 Haziran 1937** : Atatürk'ün, Sakarya motoruyla İstanbul'dan Yalova'ya gelişi (C. 20.6.1937; A.N.D., s.623).
- 20 Haziran 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri Baltacı ve Millet Çiftliklerine gidişi, akşam Yalova'daki köşke dönüşü (A.N.D., s.623).
- : Ürdün Kralı Abdullah'ın, 30 Mayıs - 8 Haziran 1937 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı ziyaret nedeniyle Atatürk'e teşekkür mektubu (A.M.D.P.II, s.357).
- 21 Haziran 1937** : Atatürk'ün, Yalova'da -isteği üzerine- Yalova Kaplıcası Başhekimi Dr. Nihat Reşat Belger tarafından muayenesi (Bu muayenede dikkate değer bir bulgu tespit edilmemiştir. A.H.II, s.736).
- 23 Haziran 1937** : Atatürk'ün, İbn-i Sina'nın 900. doğum yıldönümü nedeniyle Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlenen törende kendisine gönderilen saygı telgrafına cevabı: "...Törende bana karşı gösterilmiş olan temiz ve yüksek hislerden duygulandım. Teşekkür eder ve Türk ilim adamlarına daimî başarılar dilerim" (A.T.T., s.42).
- 25 Haziran 1937** : Atatürk'ün, Yalova'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü.
- 28 Haziran 1937** : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'ndan Florya'ya gidişi ve geceyi burada geçişi (A.N.D., s.625).
- 3 Temmuz 1937** : Atatürk'ün, Ürdün Kralı Abdullah'ın 20 Haziran 1937 tarihli teşekkür mektubuna cevabı: "Emin olabilirsiniz ki, burada bırakmış olduğunuz hatıra, size karşı olan dostluk ve kardeşlik duygularımızı bir kat daha kuvvetlendirmiştir" (A.M.D.P.II, s.357).
- 8 Temmuz 1937** : Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Tahran'da Sadabat Paktı'nın imzalanması (Z.C., Devre: V, cilt: 22, s.134;

T.T.O.M.A.R., s.20; T.D.M.I.B.S.A., s.261-266; T.D.T., s.178; Siyasî T., s.672; C. 9.7.1937).

- : İran Şahı Rıza Pehlevî'nin, Sadabat Paktı'nın imzalanması nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı: "...Bundan sonra çözülmeyen bir bağ ile bağlanmış olan memleketlerimiz, bu olay yolu ile samimî ve verimli işbirliklerini barışın hizmetine koyabileceklerdir" (*A.M.D.P.II, s.359*).
- : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevî'nin 8 Temmuz 1937 tarihli telgrafına cevabı: "...Memleketlerimizin, barış idealinde müşterek bir eseri olan bu antlaşmanın hepimiz için ve dünya barışı için kutsal olmasını dilerim" (*A.M.D.P.II, s.359*).
- 9 Temmuz 1937** : Atatürk'ün, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'in 6 Nisan 1937 tarihli mektubuna cevabı: "...Sizinle bir an evvel buluşmak benim de samimî arzum olduğundan sevimli ve kuvvetli şahsiyetinizi Türkiye'de selâmlayacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum!" (*A.T.T.B., s.590-591; C. 10.7.1937*).
- 10 Temmuz 1937** : Atatürk'ün, Sadabat Paktı'nın imzası nedeniyle tebrik telgrafı gönderen Irak Kralı Gaziyülevvel'e cevabı: "Birbirine kardeşlik ve dostluk bağlarıyla bağlı dört devletin dünya barışı yolunda verimli bir işbirliğini temin edecek olan bu antlaşmayı memleketlerimiz için çok hayırlı bir eser telâkki eder, hepimize uğurlu olmasını dilerim" (*A.T.T., s.43*).
- : Atatürk'ün, Sadabat Paktı'nın imzası nedeniyle tebrik telgrafı gönderen Afganistan Kralı Muhammet Zahir Han'a cevabı: "Dört kardeş millet arasında mevcut en sıkı dostluk bağlarını bir kat daha pekiştirerek cihan barışının esaslı desteklerinden birisini oluşturan bu önemli eserin, milletlerimizin barışseverliği sayesinde meydana gelmiş olması, hepimiz için iftihar gerektiren bir olaydır" (*A.T.T., s.43*).
- 15 Temmuz 1937** : Atatürk'ün, Florya'dan otomobille Yakuplu köyü ve Angurya çiftliğine kadar bir gezinti yapması ve akşam Florya'ya dönmesi (*A.N.D., s.629*).
- 17 Temmuz 1937** : Atatürk'ün, demiryolunun Zonguldak'a ulaşması nedeniyle Vali'nin halkın saygı ve teşekkürlerini sunan telgrafına cevabı (*A.T.T., s.44*).

- 19 Temmuz 1937 :** Atatürk'ün, İtalyan bilgini Marconi'nin ölümü nedeniyle ailesine başsağlığı telgrafı: "Bütün insanıyet, uğradığınız kaybı acı bir şekilde hissetmektedir!" (A.S.D.V., s.195; C. 21.7.1937).
- 22 Temmuz 1937 :** Atatürk'ün, akşamüzeri Florya'dan hareketle Kılıç Ali'nin evine gidişi, akşam Florya Köşkü'ne dönüşü (A.N.D., s.632).
- 25 Temmuz 1937 :** Atatürk'ün, akşamüzeri Florya'dan yatla Moda'ya geçerek deniz yarışlarını izlemesi, gece Moda Deniz Kulübü'nün balosunu şereflendirmesi, tekrar Florya'ya dönüşü (A.N.D., s.633).
- 7 Ağustos 1937 :** Atatürk'ün, Florya'dan hareketle akşamüzeri Halkalı Ziraat Okulu'nu ziyareti, akşam tekrar Florya'ya dönüşü (A.N.D., s.637).
- 10 Ağustos 1937 :** Atatürk'ün, Florya'dan hareketle Büyükçekmece yakınında Mimar Sinan köyünü ziyareti, gece tekrar Florya'ya dönüşü (A.N.D., s.637).
- 11 Ağustos 1937 :** Atatürk'ün, Florya'dan hareketle saat 17.00'de İskeçe çiftliğine gidişi, akşam tekrar Florya'ya dönüşü (A.N.D., s.638).
- 16 Ağustos 1937 :** Atatürk'ün, akşam Florya istasyonundan trenle Çerkezköy'e hareketi, geceyi Çerkezköy'de trende geçirmesi (C. 17.8.1937; A.N.D., s.640).
- 17 Ağustos 1937 :** Atatürk'ün, Çerkezköy yakınlarında askerî manevraları izlemesi, Lüleburgaz ve Çorlu'da askerî kuruluşları ziyareti , akşam saat 21.10'da Çorlu'dan trenle Florya'ya hareketi (A.N.D.,S.641;C. 18.8.1937).
- 17/18 Ağustos 1937:** Atatürk'ün, saat 2.30'da Çorlu'dan Florya'ya gelişi (A.N.D., s.641).
- 18 Ağustos 1937 :** Atatürk'ün, öğleden sonra Florya'da denize girişi, saat 20.00'de Florya istasyonundan trenle tekrar Çerkezköy'e hareketi, saat 23.00'te Çerkezköy'e gelişi (A.N.D., s.641).
- 19 Ağustos 1937 :** Atatürk'ün, öğleden önce ve öğleden sonra Çerkezköy yakınlarındaki askerî manevraları izlemesi(A.N.D., s.641-642).

- 20 Ağustos 1937** : Atatürk'ün, öğleden önce, Çerkezköy yakınındaki askerî manevraları izlemesi, öğleden sonra Çerkezköy'den trenle Florya'ya hareketi, saat 17.30'da Florya'ya gelişi (A.N.D., s.642).
- 26 Ağustos 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri Florya'dan hareketle Kılıç Ali ve Salih Bozok'un evlerine uğrayışı, gece Florya Köşkü'ne dönüşü (A.N.D., s.644).
- 28 Ağustos 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na gelişi, Başbakan İsmet İnönü ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabulü, tekrar Florya'ya dönüşü (A.N.D., s.645).
- 1 Eylül 1937** : Atatürk'ün, akşam Sarıyer'de Canlıbalık Gazinosu'na gelişi ve yemeği burada yemesi (A.N.D., s.646).
- 2 Eylül 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri Acar motoruyla Florya'dan hareketle Büyükkada'da Anadolu Kulübü'ne gelişi, gece Florya'ya dönüşü (A.N.D., s.647).
- 5 Eylül 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri Acar motoruyla Adalar yönünde bir gezinti yapması, Büyükkada'ya uğraması, geceyi motorda geçirmesi (A.N.D., s.647).
- 6 Eylül 1937** : Atatürk'ün, saat 9.30'da Acar motorundan Florya Köşkü'ne geçişi (A.N.D., s.648).
- : Atatürk'ün, saat 17.30'de Yeşilköy Hava Alanı'na gelerek, Bükreş'teki Uluslararası Arkeoloji Kongresi'nden dönen Afet (İnan) Hanım'ı karşılaması (U. 7.9.1937; A.N.D., s.648).
- 14 Eylül 1937** : Akdeniz'de korsanlık hareketlerine karşı alınacak ortak önlemler hakkında Türkiye - İngiltere - Fransa - Rusya - Romanya - Bulgaristan - Yunanistan - Yugoslavya - Mısır ve Arnavutluk arasında "Nyon Sözleşmesi"nin imzalanması (A. ve T.C.H.K., s.60).
- : Nyon Sözleşmesi'nin imzalanmasını takiben Atatürk'ün İstanbul'dan Ankara'da bulunan Başbakan İsmet İnönü'ye telgraf notu: "Nyon Konferansı'nda imza ettiğimiz sözleşmenin, Türkiye Devleti'nin çok beklediği yüksek faydaları temin eder nitelikte olduğunu size temin ederim; bütün sonuçlarıyla" (A.H.II, s.681).
- : Atatürk'ün, gece, Nyon Sözleşmesi'ni tetkik ve tasdik etmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni 18 Eylül 1937

günü olağanüstü toplantıya davet edişi (A.H.II, s.681).
(*Olağanüstü toplanan T.B.M.M., Nyon Antlaşması'nı onaylamıştır. A. ve T.C.T.K., s.607*).

- 15 Eylül 1937** : Atatürk'ün, Florya Köşkü'nde Prof. Pittard'ı kabulü, dil ve tarih konuları üzerinde görüşmesi (C. 16.9.1937).
- 16 Eylül 1937** : Atatürk'ün, saat 17.00'de otomobille Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na gelişi, saat 18.00'de Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabulü (A.N.D., s.651).
: Atatürk'ün, akşam trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (C. 17.9.1937; A.N.D., s.651).
- 17 Eylül 1937** : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (C. 18.9.1937; A.N.D., s.652).
: Çankaya'da akşam sofrada, Atatürk ile İsmet İnönü arasında bir tartışma olması (A.H.II, s.707-709; İ.İ.H., s.291; K.A.H.A., M.17.3.1952; Me., s.249-250).
- 18 Eylül 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Keçiören ve Çubuk Barajı'na bir gezinti yapması, dönüşte Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne uğraması, daha sonra Marmara Köşkü'ne gelişi (A.N.D., s.652).
: Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber akşam trenle Ankara Çiftlik istasyonundan İstanbul'a hareketi (C. 19.9.1937; A.N.D., s.652).
: Atatürk'ün, trenin hareketinden kısa bir süre sonra vagon salonunda İsmet İnönü ile yalnız görüşmesi: “..Mesai arkadaşlığımıza bir müddet ara vermemiz uygun olacaktır...” (A.H.II, s.709-710; İ.İ.H., s.290-291; K.A.H.A., M.19.3.1952; Me., s.250-251).
- 19 Eylül 1937** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi (A.N.D., s.653; C. 20.9.1937).
- 20 Eylül 1937** : Atatürk'ün, saat 10.00'da İkinci Türk Tarih Kurultayı nedeniyle Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen “Tarih Sergisi”ni açışı (C. 21.9.1937; A.N.D., s.653).
: Atatürk'ün, öğleden sonra -İsmet İnönü ile beraber- Dolmabahçe Sarayı'nda İkinci Türk Tarih Kurultayı'nın açılışını ve çalışmalarını izlemesi (C. 21.9.1937; A.N.D., s.653; T.M.T.V., s.1693-1695).

- : İsmet İnönü'nün, dinlenmek üzere bir buçuk ay izin alarak Başbakanlık'tan ayrılması ve Ekonomi Bakanı Celâl Bayar'ın Başbakan Vekilliği'ne atanması (C. 21.9.1937; U. 21.9.1937; D.Y., 1944-1945; A.H.H., s.711). (İsmet İnönü'nün Başbakanlık'tan istifası: 25 Ekim 1937).
- 21 Eylül 1937** : Atatürk'ün, Ekonomi Bakanı Celal Bayar'a mektubu: "Başbakan Malatya Mebusu İsmet İnönü, şiddetli sürmenaj [fazla çalışmanın sebep olduğu yorgunluk] neticesi olarak mutlak istirahat şeklinde izne ihtiyaç hissetmekte olduğundan bahisle tedavisini bitirebilmek üzere bir buçuk ay müddetle izin istemiş ve isteği uygun bulunarak Başbakanlık Vekâleti'ne sizin atanmanız uygun görülmüştür. Durum Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na ve kendisine bildirilmiştir" (T. 28.9.1937; Haber, 28.9.1937; A.H.H., s.711).
- : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda 2. Türk Tarih Kurultayı çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.653).
- : Atatürk'ün, saat 19.00'da Acar motoruyla bir gezinti yapması, Florya'ya gelerek geceyi burada geçirmesi (A.N.D., s.653).
- 22 Eylül 1937** : Atatürk'ün, öğleden sonra Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na gelerek 2.Türk Tarih Kurultayı'nın çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.654).
- 23 Eylül 1937** : Atatürk'ün, öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda 2. Türk Tarih Kurultayı'nın çalışmalarını izlemesi (A.N.D., s.654).
- : Atatürk'ün, gece Acar motoruyla Florya'ya gelişi, geceyi burada geçişi (A.N.D., s.654).
- 24 Eylül 1937** : Atatürk'ün, Florya'da denize girişi (A.N.D., s.655).
- 25 Eylül 1937** : Atatürk'ün, öğleden sonra Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na gelerek 2. Türk Tarih Kurultayı'nın son gün çalışmalarını izlemesi ve kapanış töreninde bulunması (A.N.D., s.655).
- : Atatürk'ün, akşam motorla bir gezinti yaparak Florya'ya gelişi, geceyi burada geçişi (A.N.D., s.655).
- 26 Eylül 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri İkinci Türk Tarih Kurultayı'na katılan tarih öğretmenlerine Beylerbeyi Sarayı'nda verilen çayı

şereflendirmesi, öğretmenlerle görüşmesi, akşam Florya'ya dönüşü (C. 27.9.1937; A.N.D., s.655).

- 28 Eylül 1937** : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, Başbakan İsmet İnönü'nün izin alması üzerine bazı gazetelerdeki asılsız haber ve yazılar üzerine bildirisini: "Türk kamuoyunun böyle hareketleri tasvip etmeyeceğine şüphe yoktur!" (U. 29.9.1937).
- 29 Eylül 1937** : Atatürk'ün, 26 Eylül Dil Bayramı'nın, 6. yıldönümü nedeniyle Türk Dil Kurumu'nun saygı ve bağlılık telgrafına cevabı "...Değerli çalışmalarınızda başarılarınızın sürmesini dilerim" (A.T.T., s.44).
- : Atatürk'ün, akşam Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.656).
- 3 Ekim 1937** : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe'den Yalova önlerine gelişi, buradan Derince'ye geçişi, saat 19.00'da Derince'den trenle Ankara'ya hareketi (A.N.D., s.658).
- 4 Ekim 1937** : Atatürk'ün, trenle Derince'den Ankara'ya gelişi, İsmet İnönü ve Celâl Bayar tarafından karşılanması (A.N.D., s.658; C. 5.10.1937; U. 5.10.1937).
- 5 Ekim 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Irak Dışişleri Bakanı Tefik Essuveydi'yi kabulü (C. 6.10.1937; A.N.D., s.659).
- 7 Ekim 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan Vekili Celâl Bayar, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras'ı kabulü (A.N.D., s.660).
- 8 Ekim 1937** : Atatürk'ün, öğleden sonra trenle Ankara'dan Aydın'a hareketi (A.N.D., s.660; C.9.10.1937).
- 9 Ekim 1937** : Atatürk'ün, saat 14,00'de Nazilli'ye gelişi, Nazilli Basma Fabrikası'nı işletmeye açışı (C. 10.10.1937; A.H.H.B., s.333; Ay. İ.Y., s. 119; A.N.D., s.660).
- : Atatürk'ün, Nazilli'den Söke'ye hareketi, saat 20.00'de Söke'ye gelişi (C.10.10.1937; A.N.D., s.660).
- 10 Ekim 1937** : Atatürk'ün, sabah Söke bölgesinde askerî manevraları izlemesi, daha sonra Kuşadası yoluyla Çamlık'a gelişi ve bu bölgedeki askerî tatbikatı izlemesi, geceyi Çamlık'ta trende geçirmesi (A.N.D., s.661; C.11.10.1937).

- 11 Ekim 1937** : Atatürk'ün, Çamlık bölgesinde askerî manevraları izlemesi ve komutanlarla görüşmesi (*A.N.D.*, s.662; *C. 12.10.1937*).
- : Atatürk'ün, Ege manevra bölgesinden ayrılırken Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ve Manevra Komutanı Orgeneral İzzettin Çalışlar'ı kabul ederek ordu manevralarından memnun olduklarını ifade etmesi (*S.P.*, 14.10.1937).
- 12 Ekim 1937** : Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber Aydın'dan trenle Ankara'ya hareketi (*C. 13.10.1937*).
- : Atatürk'ün, Aydın'dan Ankara'ya dönerken trendeki sohbet esnasında yazdığını nottan: "...Büyük devletler arasındaki mücadele, gerginlik, düşmanlık o haldedir ki bunların arasında bulunarak bir badireye karışmak ihtimali vardır. Bu ihtimale karşı ise son derecede dikkatli, tedbirli ve soğukkanlı bulunarak, postu kurtarmaya çalışmak vaziyetindedir" (*A.Y.B.N.*, s.496).
- : Atatürk'ün, Aydın'dan Ankara dönerken trendeki sohbet esnasında, "yazı" kelimesinin açıklanmasıyla ilgili olarak yazdığını nottan: "Yazı, bu Türk kelimesi, şu anlamı işaret eder: Herşey, hususiyle bir şey. O da insan zekâsının, düşüncesinin, kafasındaki geniş parlaklığın, o zekâ parlaklığının bütün buluş ve görüşlerinin, yapışlarının ifadesine yayan bir şeydir, objedir" (*A.Y.B.H.*, s.496).
- 13 Ekim 1937** : Atatürk'ün, saat 21.10'da Aydın'dan trenle Ankara'ya gelişi (*C. 14.10.1937*; *V. 14.10.1937*; *A.N.D.*, s.662).
- : Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın, orduya genelgesi: "Ege manevrasını başlangıcından itibaren bütün ayrıntıları ile yerinde izleyen Cumhurbaşkanımız Atatürk, ordumuzun en modern silâhları pek iyi kullanmasını, komutanlarla subaylarımızın sevk ve idaredeki kabiliyet ve maharetlerini fevkalâde takdir buyurmuşlar, beraberlerinde bulunan hükûmet erkânının da bu takdirlere iştirak ettiklerini bildirmişler ve bu takdirlerin selâmları ile birlikte bütün orduya duyurulmasını emir buyurmuşlardır. Orduya gösterilen bu yüksek iltifatları, benim de göğsümü iftiharla kabartmıştır" (*S.P.*, 14.10.1937).

- 18 Ekim 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da İsmet İnönü, Başbakan Vekili Celâl Bayar ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı kabulü (*A.N.D.*, s.664).
- 19 Ekim 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Başbakanı Metaxas'ı kabulü ve Balkan Devletleri arasındaki ilişkiler hakkında uzun bir görüşme yapması (*A.M.D.P.II*, s.361-373 *A.Y.D.A.G.*, s.179-196; *U.20.10.1937*; *A.N.D.*, s.664).
- 21 Ekim 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan Vekili Celâl Bayar ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü (*A.N.D.*, s.665).
- 24 Ekim 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da İran Dışişleri Bakanı Samiî'yi kabulü (*C.25.10.1937*; *A.N.D.*, s.665).
- 25 Ekim 1937** : İsmet İnönü'nün Başbakanlık'tan istifası ve yeni Kabine'yi Celâl Bayar'ın kuruşu (*U.26.10.1937*; *C.26.10.1937*; *A.H.H.*, s.711).
- : Atatürk'ün, Başbakanlık'ta Celâl Bayar Kabinesi'nin ilk toplantısına başkanlık yapması (*C.26.10.1937*; *U.26.10.1937*; *A.H.H.*, s.712; *A.N.D.*, s.666).
- 28 Ekim 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Başbakanı Georges Taresco'yu kabulü ve görüşmesi (*A.H.H.B.*, s.333; *C.29.10.1937*; *A.N.D.*, s.667).
- 29 Ekim 1937** : Atatürk'ün, Cumhuriyet Bayramı nedeniyle saat 13.00'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tebrikleri kabulü (*A.N.D.*, s.667).
- : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 14. yıldönümü nedeniyle Ankara'daki geçit törenini izlemesi (*C. 30.10.1937*; *U. 29.10.1937*).
- : Atatürk'ün, geçit töreni esnasında, kendi kullandığı uçakla stadyum üzerinde akrobasi hareketleri yapan Sabiha Gökçen'i, gösterilerin bitiminde şeref tribününde kutlaması ve söyledikleri: "Teşekkür ederim. Çok başarılıydın! Halk seni tek başına bu tehlikeli hareketleri yaparken görünce çok heyecanlandı. Hem heyecanlandı hem de mutluluk duyarak gururlandı!" (*A.İ.B.Ö.*, s.350-351).
- : Atatürk'ün, gece Cumhuriyet Bayramı balosunda Fransa Büyükelçisi Henri Ponsot'ya sohbet esnasında söyledikleri: "...Ben toprak büyütme dileklisi değilim; barış bozma

alışkanlığım yoktur; ancak antlaşmaya dayanan hakkımızın isteyicisiyim. Onu almasam edemem. Büyük Millet Meclisi'nin kürsüsünden milletime söz verdim: Hatay'ı alacağım! Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getiremezsem onun huzuruna çıkamam, yerimde kalamam. Ben şimdiye kadar yenilmedim, yenilemem; yenilirim bir dakika yaşayamam!" (A.T.D.K., s.5-6).

30 Ekim 1937 : İsmet Paşa'nın, Peşte karması ile Ankara karması arasındaki futbol maçını izlemek üzere öğleden sonra 19 Mayıs Stadyumu'na gelişi, stadyum'dan ayrılırken kendisine sevgi gösterilerinde bulunulması (İ.İ.H., s.291-292; K.A.H.A., M.31.3.1952; A.H.II, s.715; A.Anıl., s.92-93; Me., s.254-256).

: Atatürk'ün, -İsmet İnönü'ye stadyumda sevgi gösterileri yapıldığının kendisine iletilmesi üzerine- söyledikleri: "Gördün mü büyük millet! Kendisine hizmet edenleri işte böyle daime takdir ve hürmetle karşılar! Aferin, pek memnun oldum" (A.H.II., s.715; K.A.H.A., M.31.3.1952).

1 Kasım 1937 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin V. dönem III. toplantı yılını açış konuşması: "...Milletimizin lâıyk olduğu yüksek uygarlık ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiçbir engel düşünmeye yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle bahtiyarım!" (A.S.D.I, s.392; C. 2.11.1937).

: Atatürk'ün, saat 17.00'de Çankaya'da Yugoslav, Romen, Yunan Genelkurmay Heyetleri şerefine bir çay vermesi (A.N.D., s.668-669).

4 Kasım 1937 : Amerika'daki Mark Twain Cemiyeti'nin Atatürk'e madalya verışı (U. 3.12.1937).

5 Kasım 1937 : Atatürk'ün, saat 16.30'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.670).

10 Kasım 1937 : Atatürk'ün, Celâl Bayar Kabinesi'nin programı hakkında sözleri: "...Millete yepyeni bir program bildirdiniz. Bu program, benim millete vaat ettiğim hususlardır! Ben milletle beraber Celâl Bayar'ın ve arkadaşlarının programının nokta nokta uygulandığını izleyeceğim. Daha iyi açıklayayım: Ben Türkiye Cumhurbaşkanı Atatürk ve Türk milleti, Baş-

bakan Celâl Bayar'ın ve onun Hükûmeti'nin programını izliyoruz ve fiilî sonucunu görmek istiyoruz" (U. 11.1.1937; T. 11.11.1937).

- : Atatürk'ün, saat 19.30'da Başbakan Celâl Bayar'ın köşküne gidişi, gece Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.672).
- 12 Kasım 1937** : Atatürk'ün, saat 17.00'de kız kardeşi Makbule Hanım'ın kaldığı köşke uğraması (A.N.D., s.672).
- : Atatürk'ün, Başbakan Celâl Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya ile beraber saat 18.30'da Ankara'dan trenle -Diyarbakır yönünde- doğu seyahatine çıkışı (C. 13.11.1937; U. 13.11.1937).
- 13 Kasım 1937** : Atatürk'ün, saat 9.40'da Sivas'a gelişi, bazı ziyaretleri, Sivas Kongresi'nin toplandığı salonu gezişi ve Çetinkaya'ya hareketi (C. 14.11.1937; U. 15.11.1937).
- 14 Kasım 1937** : Atatürk'ün, saat 13.00'de Malatya'ya gelişi, Mensucat Fabrikası ve Memleket Hastanesi inşaatlarını denetlemesini takiben Halkevi'ni ziyareti, saat 14.00'de Diyarbakır'a hareketi (A.N.D., s.673; C. 15.11.1937; U. 15.11.1937).
- 15 Kasım 1937** : Atatürk'ün, saat 18.00'de Diyarbakır'a gelişi, Halkevi ve Orduevi'ni ziyareti, Halkevi'nde orkestra tarafından şerefine verilen konseri dinledikten sonra kısa konuşması:" Yirmi sene sonra tekrar Diyarbakır'da bulunuyorum. Dünyanın en güzel ve en modern binası içinde, modern, nefis bir müziği dinleyerek... İnsanlığın uygar bir halkı huzurunda, bu halkın evinde duyduğum zevk ve saadetin ne kadar büyük olduğunu elbette takdir edersiniz. Bunu kaydetmekle bahtıyarım" (C. 16.11.1937; A.D., s.27, 35; A. ve Di., s. 102-103).
- 16 Kasım 1937** : Atatürk'ün, Diyarbakır'da 3. Umumî Müfettişliği, Valiliği, Kordolu Karargâhı'nı, Hava Alanı'nı ve 20 yıl önce Diyarbakır'da iken kaldığı Karargâh binasını ziyareti (C. 17.11.1937; A.D., s.46;A.N.D., s.673; A. ve Di., s. 104-405).
- : Atatürk'ün, Irak ve İran sınırlarına ulaşacak olan Diyarbakır - Cizre demiryolu hattının temel atma töreninde bulunması (C. 17.11.1937).
- : Atatürk'ün, saat 18.45'te Diyarbakır'dan trenle Elâzığ'a hareketi (A.D., s.86; A. ve Di., s. 109) ve gece Elâzığ'a gelişi (A.Y.G., s. 135).

- 17 Kasım 1937** : Atatürk'ün, sabah Elazığ'da 4. Genel Müfettişliği ziyareti, daha sonra Tunceli'nin Pertek kazasına hareket ederek Murat nehri üzerinde Singeç Köprüsü'nü hizmete açışı, buradan Pertek'e gelişi, saat 19.00'da Elazığ'a dönüşü (C. 18.11.1937; A.Y.G., s. 135-136).
- 18 Kasım 1937** : Atatürk'ün, Elazığ'dan hareketle saat 15.30'da Narlı istasyonuna gelişi, trenden inerek istasyondaki halkla sohbeti ve Adana'ya hareketi (A.N.D., s.674).
- 19 Kasım 1937** : Atatürk'ün, sabah Adana'ya gelişi, şehirde incelemeleri, daha sonra Mersin'e geçişi, saat 17.00'de Mersin'den Konya'ya hareketi (C.20.11.1937; U.20.11.1937).
- 20 Kasım 1937** : Atatürk'ün, Konya üzerinde saat 13,00'de Afyon'a gelişi, Belediye'de bir süre dinlendikten sonra Asrî Mezarlık'ı gezmesi, Eskişehir'e hareketi (A.N.D., s.674).
- : Atatürk'ün, saat 14.20'de Eskişehir'e gelişi, kısa süre sonra Ankara'ya hareketi (A.N.D., s.674).
- : Atatürk'ün, gece saat 23.30'da doğu seyahatinden trenle Ankara'ya dönüşü (A.N.D., s.674; C. 21.11.1937; U.21.11.1937) ve doğu seyahati izlenimleri hakkında demeci: "...Gerçek insanlık tereddütsüz kabul eder ki, Türkiye Cumhuriyeti ve onun bugünkü sahipleri olan Türkler, bütün dünya uygarlık ve insanlığı için bir benzeme örneğidir" (A.T.T.B., s.591;A.D., s.88; U. 22.11.1937).
- 21/22 Kasım 1937**: Atatürk'ün başkanlığında, kabine toplantısı ve siyasî müsteşarlıkların kaldırılması kararı (U. 2.11.1937).
- 23 Kasım 1937** : Atatürk'ün, öğleden sonra otomobille Gazi Orman Çiftliği'ne kadar bir gezinti yapması, dönüşte Keçiören'de Cevat Abbas Gürer'in evine uğraması (A.N.D., s.675).
- 30 Kasım 1937** : Atatürk'ün, Hatay'da yürürlüğe giren yeni rejim (bağımsızlık)'le ilgili olarak Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay'a demeci: "...Hatay'da Fransız delegesi, Hataylıların çok şevk ve heyecanla bayram yapmaları doğal olan bir günde eğer Hatay Türklerini serbestçe bugünü kutlamaktan men edecek önlemler almışsa, buna yazık demekle yetinirim. Çünkü böyle bir zihniyet, devletler arasında yüksek dostluk ilişkilerinin bugün ve yarın için olumlu yolda yürümek lüzu-

munun henüz anlaşılmamış olmasından ileri gelir!" (U. 1.12.1937; C. 2.12.1937).

- Kasım 1937** : Alman devlet adamı Dr. Ernest Jackh'ın, Türkiye'yi ziyaretini takiben Atatürk'e mektubu: "..Ankara'dan Atina'ya yolculuğumda tekrar Çanakkale Boğazı'ndan geçtim. Oradaki görüşmemizi hatırladım ve Çanakkale Boğazı'nda kazandığınız zaferin tarihî önemini özetlemeye karar verdim: Türkiye için bir millet olarak varlığını, kurtuluş ve bağımsızlığını temin; merkez devletleri için Macaristan, Avusturya ve Almanya'ya kuzey-doğudan bir hezimet ve çöküşe sebep olacak bir tehdidin 1915'te önlenmesi ve 1918 yılına kadar da böyle bir tehlikeye karşı uyanıklığı; Çarlık Rusyası için batılı müttefiklerinden siyasî, iktisadi ve askerî ayrı düşüşü ve bu suretle çöküşünü temin... gibi olaylardan ibarettir" (Y.H., s. 194).
- 2 Aralık 1937** : Gençliğin, İstanbul Beyazıt Meydanı'nda, Türk Hatay'ın bağımsızlığına kastedenleri protesto amacıyla büyük mitingi ve Atatürk'e telgrafı: "...Bilinçli heyecanlarımızı bütün bağlılığımızla ulaştırıyoruz, Büyük Atamız!" (C. 3.12.1937).
- 4 Aralık 1937** : Atatürk'ün, gece Falih Rıfkı Atay'ın evine gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.678).
- 6 Aralık 1937** : Atatürk'ün, gece Tevfik Rüştü Aras'ın kaldığı Hariciye Köşkü'ne gidişi, geç saatlerde Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.679).
- 9 Aralık 1937** : Atatürk'ün, Çankaya'da "Alman Gençlik Örgütü" Başkanı Baldur von Schirach'ı kabulü (C. 10.12.1937; A.N.D., s.680).
- 12 Aralık 1937** : Atatürk'ün, akşam, Tevfik Rüştü Aras'ın kaldığı Hariciye Köşkü'ne gidişi, gece Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.681).
- 17 Aralık 1937** : Atatürk'ün, öğleye doğru Keçiören'de Cevat Abbas Güre'rin evine gidişi, öğle yemeğini burada yemesi, öğleden sonra Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.683).
- 18 Aralık 1937** : Atatürk'ün, akşamüzeri Keçiören'de Cevat Abbas Güre'rin evine gidişi, akşam yemeğini burada yemesi, gece Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.683).
- 19 Aralık 1937** : Atatürk'ün, akşam Kılıç Ali'nin evine gidişi, akşam yemeğini burada yemesi, gece Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.683).

21/22 Aralık 1937 : Atatürk'ün, Ankara'da Suriye Başbakanı Cemil Mardam'la görüşmesi (A.Y.D.A.G., s.202-207).

25 Aralık 1937 : Atatürk'ün, Gaziantep'in kurtuluşunun 16. yıldönümü nedeniyle gece Ankara Halkevi'nde düzenlenen toplantıyı şereflelendirmesi ve Gaziantep'lilere telgrafı: "...Eğer bir gün millet, vatan ve Cumhuriyet'in yüksek menfaatleri gerektirirse, o çevre kahramanlarının geçmişte olduğundan daha yüksek kahramanlıklar göstermeye hazır bulduklarına da şüphem olmadığı bilinmelidir!" (C. 26.12.1937; U. 26.12.1937; A.T.T.B., s.592).

27 Aralık 1937 : Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin 18. yıldönümünün, Ulus Meydanı'nda yapılan büyük bir törenle kutlanması (il. 28.12.1937).

-1938-

1 Ocak 1938 : Atatürk'ün, yeni yıl nedeniyle kendisine gönderilen kutlama telgraflarına Anadolu Ajansı aracılığıyla açık teşekkürü (T. 2.1.1938).

: Atatürk'ün, gece saat 23.45'de -o günlerde ağır bir grip geçirmekte olan- İsmet İnönü'ye mektubu: "Benim sevgili dostum, kardeşim, aziz evlâdım! Dün akşam yeni yıl tebrikini aldım, çok duygulandım. Derhal Başyaver'imle, senin hakkındaki sarsılmaz kardeşlik ve arkadaşlık hislerimle tebriklerimi bildirdim. Bu defa biraz uzunca süren rahatsızlığın, senden ziyade beni üzdü. Zaman zaman, seni yatağında ziyareti düşündüm; rahatsız olmandan sakınarak bunu dolaylı yaptım. Artık iyisin! Yakın aldığım haberler, bunu doğrulamaktadır. Tekrar yeni senenin, senin, benim ve bütün Türk milletinin huzur, sükûn ve parlaklıklar ile karşılaşacağının müjdesi gibi gördüğümü, size ulaştırıyorum. ..Derin muhabbetle, sarsılmaz kardeşlik, arkadaşlık hisleriyle gözlerinden öperim" (Me., s.259-260).

4 Ocak 1938 : Atatürk'ün, Çankaya'da akşam sofrada yazdırdıkları: "...Biz bir Türk bestesini dinlediğimiz zaman, ondan geçmişin uyanma bırakması lâzım gelen hikâyesini kalbimize giren oklar gibi duymak isteriz. Acı olsun, tatlı olsun biz bir beste dinlerken ve farkında olmaksızın hislerimizin incelik olduğunu duymak isteriz. Bütün bunlardan başka musikiden bek-

lediğimizin maddî, fikrî ve hissî uyanıklık ve çevikliğin kuvvetlenmesi olduğuna şüphe yoktur. Yeni şairlerimizden, ediplerimizden, musikî bilginlerimizden ve bilhassa ses sanatkârlarından istediğimiz ve aradığımız bunlardır” (*M.A.B.N., U. 10.11.1939; A. Ya., s.21*).

- 8 Ocak 1938** : Atatürk'ün, öğleden sonra Genelkurmay Başkanlığı'na giderek Mareşal Fevzi Çakmak'la, daha sonra Başbakanlığa gelerek Celâl Bayar'la görüşmesi (*A.N.D., s.690*).
- 14 Ocak 1938** : Atatürk'ün, akşam Tevfik Rüştü Aras'ın kaldığı Hariciye Köşkü'ne gidişi, akşam yemeğini burada yemesi (*A.N.D., s.692*).
- 17 Ocak 1938** : Atatürk'ün, dört yeni denizaltı gemisinin isimlendirilmesi hakkında Başbakan Celâl Bayar'a el yazısıyla direktifi: “Yeni dört denizaltı gemilerimiz için bulduğumuz isimler şunlardır: 1)Saldıray 2)Batıray, 3)Atılay, 4)Yıldıray. Bunların mânalarını izaha bile hacet olmadığı kanaatindeyim. Mânaları, som Türkçe olan bu kelimelerin kendisindedir; yani saldıran, batıran, atılan, yıldırın” (*A. ve D., s.161*).
- 18 Ocak 1938** : Atatürk'ün, İçişleri Bakanlığı'nda “İstanbul plân ve make-timi incelemesi ve ilgililerden bilgi alışı (*U. 19.1.1938*).
- 20 Ocak 1938** : Atatürk'ün, Yalova'ya gitmek üzere akşam Ankara'dan trenle Derince'ye hareketi (*C. 21.1.1938; U. 21.1.1938; A.N.D., s.694*).
- 21 Ocak 1938** : Atatürk'ün, trenle İzmit üzerinden Derince'ye gelişi, buradan Akay vapuru ile Yalova'ya geçişi ve yeni yapılan Termal Otel'in ilk misafiri oluşu (*U. 22-23.1.1938; C. 22-23.1.1938; A.N.D., s.694*).
- 22 Ocak 1938** : Atatürk'ün, bazı şikâyetleri üzerine Yalova'da Dr. Nihat Reşat Belger* tarafından muayenesi ve ilk defa olarak “siroz başlangıcı” teşhisinin konulması (*A.H.N.R.B.M., s.9-12; A.Y.D., s.91-93; A.S.Gün., s.41; 116-117, 120*). (Bu teşhis, daha sonra diğer hekimlerle beraber Fransa'dan davet edilen Prof. Dr. Fiessinger tarafından da doğrulanmıştır).

* Dr. Nihat Reşat Belger, Atatürk'ü muayene ettiği dönemde Yalova Kaplıcası İşletme Müdürü ve Başhekimisi olarak görev yapıyordu. Hem İstanbul'da hem Paris'te tıp eğitimi görmüş, değerli bir iç hastalıkları uzmanı idi; ancak profesör unvanını taşımıyordu. 1938 yılı ortalarına doğru İstanbul Tıp Fakültesi Hidro-klimatoloji profesörlüğüne atandı ve 1943 yılına kadar üniversitede hizmet verdi. Atatürk'ün sağlığı ile ilgili olarak düzenlenen raporların hiçbirinde profesör unvanını kullanmadı.

- 23 Ocak 1938** : Atatürk'ün, Yalova'ya çağrılan Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp tarafından muayenesi (*A.H.N.R.B.M.*, s. 12-13; *A.Y.D.*, s.93-94).
- 25 Ocak 1938** : Atatürk'ün, Yalova'da eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'yı kabulü (*C. 26.1.1938*).
- 1 Şubat 1938** : Atatürk'ün, öğleden sonra Yalova'dan Bursa'ya hareketi, yolda Gemlik Suni İpek Fabrikası'nın açılış törenini şereflelendirmesi ve Fabrika'nın şeref defterine yazdıkları: "Sunî İpek Fabrikası'nı ziyaretten duyduğum bahtiyarlık büyüktür. Bu değerli kurumun millet için kutlu olmasını dilerim" (*I.A.*, s.796; *A.N.D.*, s.698; *Ku. 2.2.1938*; *C. 2.2.1938*).
- : Atatürk'ün, saat 16.30'da Yalova'dan Bursa'ya gelişi ve Çelikpalas Oteli'nde kalışı (*C. 2.2.1938*; *A.N.D.*, s.698).
- 2 Şubat 1938** : Atatürk'ün, saat 16.00'da Bursa Merinos Fabrikası'nı işletmeye açışı ve Fabrika'nın şeref defterine yazdıkları: "Sümerbank Merinos Fabrikası, çok kıymetli bir eser olarak millî sevinci artıracaktır. Bu eser, yurdun, özellikle Bursa bölgesinin endüstri gelişimine ve büyük millî ihtiyacın giderilmesine yardım edecektir" (*C. 3.2.1938*; *A.N.D.*, s.699; *A.H.D.Y.*, s.19).
- : Atatürk'ün, Kurun gazetesi başyazarı Asım Us'a Bursa izlenimleri hakkında demeci: "Bursa düşman istilâsından kurtulduktan sonra ben buraya gelmişim. Bana bu memleket halkı büyük gösteriler yaptılar. Bunu olduğu gibi hatırlıyorum. Bugün Bursa ve havalisinin yaptığı gösteriler ilk gördüğümünden çok yüksek oldu. Bunun sebebini kendi kendime şöyle izah ediyorum: İlk gelişimdeki gösteriler kendilerini yabancı istilâsından kurtarış içindi, şimdiki gösteriler onların ekonomik hayatta yükselişine ve refahına yarayan endüstri fabrikalarımızın kurulmuş olmasından ileri geliyor. Bundan çok memnun oldum" (*Ku. 2.2.1938*).
- : Atatürk'ün, Bursa Belediye Başkanı Neşet Kiper'e mektubu: "...Bursa kaplıcalarının büyük ve medenî ihtiyaçlarından birini karşılayan Çelikpalas Oteli'nin Bursa Belediyesi'nin de gayret ve yardımıyla daha fazla gelişebilmesini temin için bu otelin ait olduğu şirketteki 34.830 Türk liralık hissemi Belediye'ye terk ediyorum. Aynı zamanda vaktiyle

Bursa Belediyesi'nin 1923 tarihinde bana hediye etmiş olduğu, otel bahçesine bitişik köşkü de bütün eklentileri ile Belediye'yi hibe ettim" (Ku. 3.2.1938).

- : Atatürk'ün, akşam Bursa Belediyesi'nin, şerefine verdiği suarede konuşması:".. Tarihte ve cihanda en büyük imparatorluk kurmuş olan Türkler de, evvelâ bakışlarını Bursa'ya, bu kıymetli şehre yöneltmişlerdir. Onun kıymetini anlamış ve ifade etmişsem çok bahtiyarım" (A.S.D.V, s.73).
- 3 Şubat 1938** : Atatürk'ün, öğleden sonra Bursa'dan Mudanya'ya hareketi, Mudanya'dan Ege vapuruyla İstanbul'a gelişi ve geceyi vapurda geçişi (C. 4.2.1938; A.N.D., s.699; A.Y.D., s.99).
- 4 Şubat 1938** : Atatürk'ün, saat 12.00'de Ege vapurundan Dolmabahçe Sarayı'na geçişi (A.N.D., s.699; A.Y.D., s.100).
- 6 Şubat 1938** : Atatürk'ün, akşam Park Otel'e gelişi, yemeği buradan yemesi, geç saatlerde Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.700; A.H.II, s.738).
- 7 Şubat 1938** : Atatürk'ün, öksürük ve göğüs ağrısı nedeniyle gece Dolmabahçe Sarayı'na çağrılan Dr. Nihat Reşat Belger tarafından muayenesi ve zatürree (pnömoni) teşhisinin konulması (Atatürk, bu teşhis üzerine 10 gün kadar tedavi altına alınmıştır. A.H.II, s.738; A.Y.D., s.100).
- 8 Şubat 1938** : Atatürk'ün, Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp ve Dr. Nihat Reşat Belger tarafından tekrar muayenesi ve zatürree tedavisine devam edilmesi (A.H.II, s.738; A.Y.D., s.100-101).
- 19 Şubat 1938** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelen İsmet İnönü'yü kabulü (A.N.D., s.704). (İsmet İnönü, Atatürk'ün daveti üzerine bir hafta kadar Dolmabahçe Sarayı'nda misafir olarak kalmış, 24 Şubat 1938 günü onunla beraber trenle Ankara'ya hareket etmiştir. İ.İ.H., s.299; A.H.II, s.738; A.N.D., s.704-705).
- : İçişleri Bakanı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın, halkevlerinin 6. kuruluş yıldönümü nedeniyle Atatürk'e telgrafı: "Yarattığınız büyük idealler içinde çalışarak gösterdiğiniz yüksek hedefe bir an evvel varmak isteyen halkevleri, bugün 6. yıldönümünü coşku ile kutladı-

lar. Bu güzel vesile ile de Büyük Şef'lerine inan ve bağlılıklarını bir daha coşku ile tekrarladılar" (T. 23.2.1938).

- 21 Şubat 1938** : Atatürk'ün, halkevlerinin 6. kuruluş yıldönümü nedeniyle kendisine gönderilen telgraflara Anadolu Ajansı aracılığıyla açık teşekkürü (T. 22.2.1938).
- 22 Şubat 1938** : Atatürk'ün, halkevlerinin 6. kuruluş yıldönümü nedeniyle İçişleri Bakanı ve C.H.P. Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın 19 Şubat 1938 tarihli telgrafına cevabı: "Kültür alanındaki gelişmemizde önemli bir vazife gören halkevlerinin yıldönümü münasebetiyle gönderdiğiniz telgraftan çok duygulandım. Teşekkür eder ve halkevlerine bilinçli ve ışıklı çalışmalarında başarılar dilerim" (Ku., 23.2.1938; AT.T., s.44).
- 24 Şubat 1938** : Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber akşam trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi (C. 25.2.1938; U. 25.2.1938; A.N.D., s.705).
- 25 Şubat 1938** : Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber İstanbul'dan Ankara'ya gelişi (C. 26.2.1938; U. 26.2.1938; A.N.D., s.705).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunanistan Başbakanı ve Balkan Antantı Konseyi Başkanı General Metaxas, Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç ve Romanya Dışişleri Müsteşarı Commen'i ayrı ayrı kabulü ve görüşmesi (C. 26.2.1938; A.N.D., s.705).
- 27 Şubat 1938** : Atatürk'ün, akşamüzeri Çankaya'da, Balkan Antantı Konseyi üyeleri şerefine çay ziyafeti (A.H.II, s.739; A.N.D., s.706).
- : Atatürk'ün, akşama doğru şiddetli bir burun kanaması geçirmesi (Bu kanama nedeniyle, akşam Balkan Antantı üyeleri şerefine verilen yemeğe geç gelmiştir). (S.G.A., s.31;A.H.II, s.729;A.Y.D., s.102).
- : Atatürk'ün, akşam Hariciye Köşkü'nde Balkan Antantı Konseyi üyeleri şerefine verilen yemek ve kabul töreninde bulunması ve Balkan gazetecilerine demeci: "Balkan ittifakı, bizim öteden beri samimiyetle üzerinde durduğumuz bir idealdir. Bu idealin her gün geniş bir saha üzerinde daha ziyade genişlemesini görmekle bahtiyarım" (U. 28.2.1938; C. 28.2.1938; Ku. 28.2.1938).
- 28 Şubat 1938** : Atatürk'ün, Balkan Antantı ile ilgili olarak Yunan gazetecilerine demeci: "Uzun barış devreleri tarihte nadirdir. İçinde

bulduğumuz devreyi mümkün olduğu kadar uzatmak için elden gelen gayreti ve iyi niyeti sarf etmeliyiz. Milletleri idare edenler için ilk ve en müşkül vazife, şahsî gurura kapılmaktan kendilerini korumaktır. Herkesi memnun edecek bir adalete varmak güçtür. Mutlak mânada bir hakkaniyet belki hiçbir zaman dünya yüzünde kurulamayacaktır. Bununla beraber bütün kuvvetlerimizi bu yüksek ideale doğru çevirmeli ve buna yaklaşmak için elden neler gelirse hepsini yapmalıyız” (T. 1.3.1938).

- : Atatürk'ün, Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve yabancı hekim getirilme isteğine karşı söyledikleri: “Ortada Hatay meselesi var; hastalığım dışarda duyulursa fena olur. Dr. Neşet Ömer'le konuş; bizim doktorlar bir muayene ve konsültasyon yapsınlar...” (A.H.II, s.730; C.B.B.K., s.352-353).
- : Atatürk'ün, Çankaya'da İsmet İnönü'yü kabulü (A.N.D., s.706).
- 4 Mart 1938** : Atatürk'ün, akşamüzeri, Evkaf Apartmanı'nda faaliyet gösteren Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni ziyareti ve ilgililerden çalışmalar hakkında bilgi alışı (C. 5.3.1938; U. 5.3.1938; İ.A., s.796; A.N.D., s.707).
- 6 Mart 1938** : Atatürk'e, Çankaya'da Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Dr. Hüsametdin Kural, Dr. Ziya Naki Yaltırım ve Dr. Asım Arar'dan oluşan bir hekim grubu tarafından muayene ve konsültasyon yapılması (S.G.A., s.33-34; A.G.G., s.105; A.H.II, s.730-731; A.S.H., s.19-20).
- : Atatürk'ün, akşam, Yeni Sinema'da ses sanatkârı Melek Tokgöz ve saz arkadaşlarının konserini izlemesi (il. 7.3.1938; A.N.D., s.708).
- 9 Mart 1938** : Atatürk'ün, Ankara Halkevi'nde güreş karşılaşmalarını izlemesi (U. 10.3.1938; A.N.D., s.709).
- 10 Mart 1938** : Atatürk'ün, akşamüzeri Gazi Orman Çiftliği'ne, daha sonra Anadolu Kulübü'ne gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (A.N.D., s.709).
- 11 Mart 1938** : Atatürk'ün, Etimesgut Türkkuşu Meydanı'nda, uçuşları izlemesi ve uçuş yapan gençleri tebrik edişi (C. 12.3.1938; U. 12.3.1938; A.N.D., s.709).

- 12 Mart 1938** : Atatürk'ün, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Frank tarafından -davet üzerine- muayenesi (A.S.G., s.14; A.S.H., s.21).
- : Atatürk'ün, akşam Başbakan Celâl Bayar'ın evine gidişi, akşam yemeğini burada yemesi (A.N.D., s.710).
- 13 Mart 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da özel hekimi Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'i kabulü ve görüşmesi (A.N.D., s.710).
- 15 Mart 1938** : Atatürk'ün, Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve onun yabancı hekim getirilmesi isteğini tekrarlaması üzerine cevabı: "Çocuk, ne yapacaksan çabuk yap; ben hastayım!" (A.H.II, s.730; C.B.B.K., s.353).
- 22 Mart 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan Celâl Bayar ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı kabulü (A.N.D., s.712).
- 24 Mart 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü (A.N.D., s.712).
- : Devlet tarafından Cumhurbaşkanı için satın alınan Savarona yatına, İngiltere'nin Southampton limanında bayrak çekme merasimi (A. ve D., s. 162). (Törende Londra Büyükelçimiz Fethi Okyar da hazır bulunmuş, yat teslim alınışını takiben Hamburg'da -inşa edildiği fabrikada- bakımdan geçirilip bazı değişiklikler yapıldıktan sonra 22.5.1938 günü buradan hareketle 1.6.1938'de İstanbul'a gelmiştir. S.G.A., 15.6.1950).
- 28 Mart 1938** : Paris'ten davet edilen Prof. Dr. Fiessinger'in Ankara'ya gelişi ve Çankaya'da Atatürk'ü muayenesi (A.G.G., s.23; A.S.G., s.38).
- 29 Mart 1938** : Atatürk'ü muayene eden Prof. Dr. Fiessinger'in, hazırladığı raporu Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne sunması (A.G.G., s.24).
- 30 Mart 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü (A.N.D., s.713).
- : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, -Fransa'dan davet edilen Prof. Dr. Fiessinger'in Atatürk'ü muayenesinden sonra- Atatürk'ün hastalığı hakkında ilk resmî bildiri yayımlaması (Bu bildiride, Fiessinger'in muayenesi sonucu Atatürk'ün sağlığında endişe verici bir durum olmadığını belirlediği ve kendisine 1,5 ay kadar istirahat tavsiyesinin ye-

- terli görüldüğü belirtilmiştir. *C. 31.3.1938; U. 31.3.1938; İ.A., s.796-807).*
- : Prof. Dr. Fiessinger'in, akşam Ankara'dan trenle İstanbul'a hareketi (*U. 31.3.1938; T. 1.4.1938).*
- 31 Mart 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabulü (*A.N.D., s.714).*
- : Prof. Dr. Fiessinger'in, akşam ekspresle İstanbul'dan Paris'e hareketi ve gazetecilere Atatürk hakkında söyledikleri: "Bu kadar dinamizmin, bu kadar zekâ ve canlılığın bir arada toplanması pek enderdir. Zamanımızın birçok büyük adamlarıyla temas ettim; fakat Büyük Şefiniz Atatürk, bunlardan hiçbirisiyle bir tutulamaz!" (*A. 1.4.1938; T. 1.4.1938).*
- 13 Nisan 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan Celâl Bayar ve İsmet İnönü'yü kabulü (*A.N.D., s.716).*
- 15 Nisan 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan Celâl Bayar ve Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu kabulü (*A.N.D., s.717).*
- 18 Nisan 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da Başbakan Celâl Bayar ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü (*A.N.D., s.717).*
- 21 Nisan 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabulü (*A.N.D., s.718).*
- 5 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, saat 13.00'de otomobille Gazi Orman Çiftliği'ne gidişi, öğle yemeğini burada yemesi, akşamüzeri Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D., s.721; U. 6.5.1938).*
- 7 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, öğleden evvel otomobille Çubuk Barajı'na kadar gezinti yapması, öğle Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D., s.721; C. 8.5.1938; U. 8.5.1938).*
- 11 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, Başbakanlığa gönderdikleri 11 Haziran 1937 tarihli telgrafla hazineye hediye ettikleri çiftliklerinin resmî işlemlerinin tamamlanarak kendisi tarafından imza edilmesi (*C. 12.5.1938; D.C.İ.K.A., s.104).*
- : Atatürk'ün, mülkiyeti üzerinde olan -11 Haziran 1937 günkü bağışı dışında- Ulus Matbaası'nı, bütün demirbaş eşyası ve civarındaki arsalarıyla beraber Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağışlaması (*Atatürk, bugün ayrıca Hipodrom ve Stadyum civarındaki arsaları ve çarşı içerisindeki bir otel ve altındaki dükkânları da Ankara Belediyesi'ne bağışlayarak resmî işlemlerini imzalamıştır. Ku. 12.5.1938).*

- 13 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu kabulü (*A.N.D.*, s.723).
- 14 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, akşamüzeri Gazi Orman Çiftliği'ne gelişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.723; *A.G.G.*, s.27).
- 15 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille şehirde bir gezinti yapması, Anadolu Kulübü'ne gidişi, akşam Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.723).
- 17 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, sabah Gazi Orman Çiftliği'ne gelişi, öğleden sonra Çankaya'ya dönüşü (*A.N.D.*, s.724; *A.G.G.*, s.27).
- 18 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da Yugoslavya Savunma Bakanı Orgeneral Mariç'i kabulü (*C. 19.5.1938*; *A.N.D.*, s.724).
- 19 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, Çankaya'da saat 14.00'de Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü (*A.N.D.*, s.724).
- : Atatürk'ün, saat 15.00'den itibaren Gençlik ve Spor Bayramı nedeniyle 19 Mayıs Stadyumu'nda gösterileri izlemesi (*A.N.D.*, s.724; *İ.A.*, s.54; *C. 20.5.1938*; *U. 20.5.1938*).
- : Atatürk'ün, saat 17.00'de trenle Ankara'dan Mersin'e hareketi (*A.N.D.*, s.724; *A.A.Se.*, s.46; *C. 20.5.1938*).
- : İngiltere Kralı VI. George'un, doğum yıldönümü nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı (*Ku. 22.5.1938*).
- 20 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, saat 13.00'te Ankara'dan trenle Mersin'e gelişi, askerî birliklerin geçit törenini izlemesi ve geceyi Mersin'de Vali Konağı'nda geçirişi (*A.N.D.*, s.725; *C. 21.5.1938*; *İ.R.*, s. 129).
- 21 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, Mersin yakınlarında Viranşehir harabelerini gezmesi, tekrar Mersin'e dönüşü (*A.N.D.*, s.725; *C. 22.5.1938*; *C. 23.5.1938*).
- : Atatürk'ün, doğum yıldönümünü kutlayan İngiltere Kralı VI. George'a teşekkür telgrafı (*Ku. 22.5.1938*).
- 22 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, akşamüzeri, motorla Mersin kıyılarında bir deniz gezintisi yapması (*A.N.D.*, s.725).
- 23 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, bir süre Mersin Vali Konağı'nda istirahat edişi, daha sonra portakal bahçelerinde incelemelerde bulunması (*C. 24.5.1938*; *A.N.D.*, s.725; *İ.R.*, s.110).

- 24 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, saat 13.00'te Mersin'den trenle hareket ederek saat 13.50'de Tarsus'a gelişi, burada bir saatlik istirahatten sonra Adana'ya hareketi, saat 16.30'da Adana'ya gelişi ve Atatürk Parkı önünde piyade ve topçu birliklerinin geçit törenini izlemesi, akşam trenle Ankara'ya hareketi (A.N.D., s.726; A.A.Se., s.46-47; C. 25.5.1938; A.Y.G., s.20-21).
- 25 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, Adana'dan trenle Ankara'ya dönüşü (A.N.D., s.726; C.27.5.1938).
- 26 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi (C. 27.5.1938).
- 27 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi (C. 28.5.1938). (Ölüm tarihine kadar İstanbul'da kalmıştır).
- 28 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, akşamüzeri Dolmabahçe'den otomobille Florya'ya gelişi, akşam saat 21 .00'de tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü (A.N.D., s.727; A.S.G., s.27-28; A.H.II, s.741).
- Atatürk'ün, akşam Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönerken bir fenalık geçirmesi (A.S.G., s.28-29; A.H.II, s.741-742).
- 29 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, akşam geçirdiği rahatsızlık üzerine Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp tarafından muayene edilmesi (Neşet Ömer, bu muayenesinde karında su toplanmaya başladığını belirlemiştir). (A.H.II, s.741-742).
- 31 Mayıs 1938** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü (A.N.D., s.728).
- 1 Haziran 1938** : Devlet tarafından Cumhurbaşkanı için satın alınan Savarona yatının İstanbul'a gelişi (A. ve D., s.162; C. 2.6.1938).
- Atatürk'ün, saat 15.30'da Savarona yatına geçişi (A. ve D., s.162; A.N.D., s.728). (Atatürk, bu tarihten 25 Temmuz 1938 gününe kadar yatta kalmıştır).
- 2 Haziran 1938** : Atatürk'ün, Savarona'da, Başbakan Celâl Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ı kabulü ve İstanbul imar projesi üzerinde görüşmesi (A.S.Gü., İ. 20.8.1939).

- : Atatürk'ün, Savarona'da Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu Kol Başkanları'nı kabulü ve görüşmesi (*A.S.Gü., İ. 20.8.1939*).
- : Atatürk'ün, Savarona'da akşam yemeğinden sonra yatta kendisini ziyaret eden milletvekili hekimleri kabulü ve hastalığıyla ilgili görüşmesi (*A.S.Gü., İ. 20.8.1939*).
- 3 Haziran 1938** : Atatürk'ün, saat 15.30'da Savarona yatı ile Dolmabahçe'den hareketle önce Yeşilköy-Florya, daha sonra Boğaz yönünde olmak üzere Marmara'da beş saat kadar süren bir deniz gezintisi yapması (*A.S.Gü., i. 20.8.1939; A.N.D., s.728*).
- 8 Haziran 1938** : Prof. Dr. Fiessinger'in, çağrı üzerine Paris'ten 2. defa gelişi ve Savarona yatında Atatürk'ü muayenesi (*A. Dö., s.242; A.S.G., 36-37,43*).
- 9 Haziran 1938** : Prof. Dr. Fiessinger'in, Atatürk'ün emri ile İstanbul'dan Ankara'ya gelerek safra kesesi iltihabından rahatsız bulunan İsmet İnönü'yü muayenesi, akşam tekrar İstanbul'a hareketi (*T. 10.6.1938; A. 10.6.1938; A.S.G., s.43; A.H.II, s.755; A.Dö., s.245*).
- 10 Haziran 1938** : Prof. Dr. Fiessinger'in, Atatürk'ün tedavisi hususunda gereken direktifleri verdikten sonra akşam İstanbul'dan Paris'e hareketi (*A.S.G., s.43-44*).
- 11 Haziran 1938** : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelen Başbakan Celâl Bayar'ı Savarona yatında kabulü (*T. 12.6.1938*).
- 14 Haziran 1938** : Atatürk'ün, Savarona yatından Cenevre'de bulunan Afet (İnan)'a mektubu: "...Tamamen iyileşme ümidi ve şansı kuvvetlidir" (*A.H.H.B., s.21;A. Mektuplar, s.40*).
- 15 Haziran 1938** : Amerika'daki Mark Twain Cemiyeti Başkanı'nın, resmini göndermesi nedeniyle Atatürk'e teşekkür mektubu: "Zamanımıza, geçmiş devirlerin Büyük İskender, Jül Sezar ve Napolyon'undan daha şanlı bir isim bıraktınız. Askerî ve sivil dehânız bütün insanlık tarihi üzerinde derinden etkili olmuştur" (*A.Me., s.128; A.Bil., s.47-48*).
- 16 Haziran 1938** : Atatürk'ün, Savarona'da, Başbakan Celâl Bayar, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve

daha sonra Maliye Bakanı Fuat Ağralı'yı kabulü ve görüşmesi (A.N.D., s.730).

: Atatürk'ün, Savarona yatında, o gün Balkan turuna çıkmak üzere kullandığı uçakla Yeşilköy'den Atina'ya uçacak olan Sabiha Gökçen'i kabulü ve söyledikleri: "Birkaç saat sonra senin büyük bir Balkan turuna çıktığını ve Türk kadınlığını göklerde şerefle temsil ettiğini, bütün dünya radyoları yayımlayacaklar, herkese duyuracaklar! ..Seni geçirmeye gelmek isterdim Gökçen; ama ne yazık ki bacaklarımda, dizlerimde derman bulamadım. Ama bu sözlerime sakın üzülme! Balkan turun, hepimiz için hayırlı olsun çocuğum!" (A.İ.B.Ö., s.390-391).

19 Haziran 1938 : Atatürk'ün, Savarona yatında Romanya Kralı II. Carol'u kabulü ve görüşmesi (C. 21.6.1938; İ.A., s.797).

20 Haziran 1938 : Atatürk'ün, Hatay sorunu nedeniyle Savarona yatında Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın da katıldığı dörtbuçuk saat süren Bakanlar Kurulu olağanüstü toplantısına başkanlık edışı (C. 21.6.1938; T. 21.6.1938).

21 Haziran 1938 : Atatürk'ün, Savarona yatında, kullandığı uçakla Balkan turunu tamamlayarak bugün Yeşilköy'e inen Sabiha Gökçen'i kabulü ve söyledikleri: "Gökçen, döndüğüne sevindim. Beni çok mutlu ettiğini biliyor musun bu yaptıklarında? Kaç gündür dünya ajanslarını dikkatle izliyorum. Hepsi senden uzun uzun sitayişle bahsediyorlar. Türk gençlerini, Türk kızlarını şerefle temsil ettin çocuğun. Bu, benim için en büyük mükâfat sayılır!" (A.İ.B.Ö., s.399-400).

24 Haziran 1938 : Atatürk'ün, Savarona yatı ile akşamüzeri İstanbul'dan Erdek'e gelişi, gece saat 21.30'da Erdek'ten İstanbul'a hareketi (A.N.D., s.732; A. ve D., s.103-1064; C. 25.6.1938; A.H.II, s.743; A.S.G., s.48-49). (Atatürk, Erdek'te donanmamız tarafından selâmlanmış ve Donanma Komutanı Amiral Şükrü Okan'ı Savarona yatında kabul etmiştir).

25 Haziran 1938 : Savarona yatının, -Erdek dönüşü- sabaha karşı Büyükkada önünde demirlemesi, akşam saat 23.30'da buradan hareket ederek gece saat 02.00'de Büyükdere önünde demirlemesi (A.N.D., s.732).

- 26 Haziran 1938** : Atatürk'ün, günü, Büyükdere önünde demirlemiş bulunan Savarona yatında istirahatle geçirmesi (*A.N.D., s.732*).
- 27 Haziran 1938** : Savarona yatının saat 12.55'te Büyükdere önünden hareketle saat 14.25'te Dolmabahçe önlerine gelişi (*A.S.Gü., İ., 27.8.1939; A.N.D., s.732*).
- : Atatürk'ün, Savarona yatında -Ankara'da gelen- Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü (*A.S.Gü., İ. 27.8.1939*).
- 29 Haziran 1938** : Atatürk'ün, Savarona yatında, İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ı kabulü ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya da hazır bulunduğu halde İstanbul'un imarı hakkında bilgi alışığı ve bazı direktifler verilişi (*A.S.E.G., İ. 7.7.1939*).
- 3 Temmuz 1938** : Atatürk'ün, Savarona yatında, Ankara'dan gelen Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü (*A.N.D., s.733; T. 4.7.1938*).
- 4 Temmuz 1938** : Antakya'da, 3.7.1938 günü Türk ve Fransız Askerî Heyetleri arasında imzalanan "Askerî Antlaşma" gereğince her iki hükûmetin Hatay'da eşit sayıda asker bulundurmaya kararlaştırmaları üzerine birliklerimize ait öncü müfrezelerin Hatay'a girişi (*C. 5.7.1938; U. 5.7.1938*). (Ana kuvvetler 5.7.1938'de girmiştir).
- 6 Temmuz 1938** : Atatürk'ün, Hatay davasının sonuca ulaşması nedeniyle yurdun her tarafından kendisine gönderilen telgraflara Anadolu Ajansı aracılığıyla cevabı: "Hatay millî meselemizin dostça tedbirlerle olumlu sonuca ulaştırılmasından duyulan sevinç yerindedir" (*Ku. 7.7.1938; T. 7.7.1938*).
- : Atatürk'ün, Hatay Türklerinin saygı ve teşekkür telgrafına cevabı: "Sizin için artan saadet ve refah dilerim!" (*C. 7.7.1938*).
- 8 Temmuz 1938** : Atatürk'ün, Savarona yatında, izinli olarak İstanbul'a gelen Londra Büyükelçisi Fethi Okyar'ı kabulü (*T. 9.7.1938*).
- 9 Temmuz 1938** : Atatürk'ün, Savarona yatında 3 saat süren "Bakanlar Kurulu" toplantısına başkanlık edilişi (*C. 10.7.1938; U. 10.7.1938; T. 10.7.1938*). (*Bu toplantı Atatürk'ün, Bakanlar Kurulu'na son başkanlık yapışıdır*).
- 10 Temmuz 1938** : Atatürk'ün, saat 14.00'te Savarona yatından Acar motoruna geçerek Florya'ya gelişi; Deniz Köşkü'nde bir süre isti-

rahatten sonra, Boğaz'da Büyükdere'ye kadar kısa bir gezintiyi takiben tekrar Dolmabahçe önlerinde Savarona yatına dönüşü (A.S.GÜ. İ. 28.8.1939; A.S.E.G., İ. 8-10.7.1939; A.N.D., s.734; A.H.II, s.744; A.S.G., s.51-52).

: Atatürk'ün, gece ateş yükselişinin eşlik ettiği bir rahatsızlık geçirmesi (A.S.GÜ., İ. 29.8.1939; A.S.E.G., İ. 19.6.1939). (Yapılan muayene sonucu zatürree başlangıcı teşhisi konulmuştur).

16 Temmuz 1938 : Prof. Dr. Fiessinger'in, Paris'ten üçüncü defa gelişi ve Savarona yatında Atatürk'ü muayenesi (A.S.E.G., İ. 13.7.1939; S.G.A., s.42,44).

18 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, zatürree başlangıcı nedeniyle bir haftadır devam eden ateşinin 36.5 dereceye düşürülerek hastalığın kontrol altına alınışı (A.S.E.G., i. 14.7.1939).

23 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, saat 11.30'da Savarona yatı ile Dolmabahçe önünden hareketle Moda, Florya, Adalar ve Boğaz'da bir gezinti yapması (Bu gezinti esnasında Moda'dan -bir motorla gelerek- Başbakan Celâl Bayar da yata binmiş, yat geceyi Büyükdere önlerinde demirleyerek geçirmiştir). (S.G.,A. 15.6.1950; A.S.E.G., İ. 16-17.7.1939; A.S.GÜ., İ. 29.8.1939; A.H.II, s.746).

24 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, Lozan Antlaşması'nın 15. yıldönümü nedeniyle telefonla İsmet İnönü'yü aratarak iltifatlarını ve iyi dileklerini iletmesi (Me., s.262).

: Atatürk'ün, Savarona yatı ile saat 16.30'da Büyükdere önünden ayrılarak Dolmabahçe önüne gelişi, burada bir saat kaldıktan sonra saat 19.00'da hareketle Marmara Ereğlisi önlerine varışı, gece Dolmabahçe önüne dönüşü (A.S. E.G., i. 19.7.1939; A.S.GÜ., İ. 30.8.1939; A.N.D., s.736).

24/25 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, gece saat 1.00'de Savarona yatından Dolmabahçe Sarayı'na geçişi (A.N.D., s.736; A. ve D., s. 164; A.H.II, 746).

26 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İzmir, Afyon ve Kütahya'daki askerî denetlemelerden dönen Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ı, Başbakan Celâl Bayar'la beraber ka-

bulü ve kendisinden bilgi alışı (U. 27.7.1938; T. 27.7.1938; A.N.D., s.737).

: İsmet İnönü'nün, Atatürk'e mektubu: "Büyük, Sevgili Atatürk, Lozan günü vesilesiyle iltifatınızı söyletmek lütfunda bulundunuz. Kendi ıstırabınızı unutarak bana yeniden sağlık, bahtiyarlık verdiniz. Şükran ve minnetlerimi kabul buyurunuz. Velinimetim Atatürk, kesinlikle eminim ki bu hastalık günlerini geçireceğiz. Siz, bütün afiyet ve neşenizle ve şerefle daha çok uzun seneler millet ve memleketi idare buyuracaksınız. Derin tazimle ve dayanılmaz bir özleyişle ellerinizden öperim velinimetim" (Me., s.262-263).

30 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, sabah -Bükreş'ten dönen- Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı, öğleden sonra -Ankara'dan gelen- İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı kabulü ve görüşmesi (T. 1.8.1938; A.S.G., İ. 2.9.1939).

: Atatürk'ün, öğleden sonra Başbakan Celâl Bayar'la Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı beraber kabulü ve görüşmesi (T. 1.8.1938; A.S.G., İ. 2.9.1939).

: Atatürk'e, Dolmabahçe Sarayı'nda sürekli ve danışman hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması (A.S.H., s.23-24).

31 Temmuz 1938 : Viyana'dan davet edilen Prof. Dr. Eppinger'in İstanbul'a gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ü muayenesi (A.S.H., s.25).

1 Ağustos 1938 : Berlin'den davet edilen Prof. Dr. Bergmann'ın İstanbul'a gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ü muayenesi (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2; A.S.H., s.25).

: Atatürk'e, Dolmabahçe Sarayı'nda saat 17.00'de Prof. Dr. Eppinger ve Prof. Dr. Bergmann'ın da katılımıyla sürekli ve danışman hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).

2 Ağustos 1938 : Atatürk'e, Dolmabahçe Sarayı'nda Prof. Dr. Eppinger, Prof. Dr. Bergmann, Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp ve Dr. Nihat Reşat Belger tarafından konsültasyon yapılması (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).

- 3 Ağustos 1938** : Atatürk'e, Dolmabahçe Sarayı'nda saat 11.00'de Prof. Dr. Eppinger ve Prof. Dr. Bergmann'ın da katılımıyla sürekli ve danışman hekimler tarafından konsültasyon yapılması (A.S.H., s.26-27).
- : Afet (Inan)'ın İsviçre'den İstanbul'a gelişi (T.4.8.1938), Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk tarafından kabulü (A.S.H., s.27).
- 4 Ağustos 1938** : Atatürk'e, Dolmabahçe Sarayı'nda saat 15.00'de Prof. Dr. Bergmann'ın da katılımıyla sürekli ve danışman hekimler tarafından konsültasyon yapılması (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2; A.S.H., s.27).
- : Atatürk'ü muayene için çağrılan Prof. Dr. Eppinger'in, Viyana'ya dönmek üzere İstanbul'dan ayrılışı (C.A. Kutu 161-3, Dosya: 79-2; A.S.H., s.27).
- 6 Ağustos 1938** : Atatürk'e, saat 17.00'de Prof. Dr. Bergmann'ın da katılımıyla sürekli ve danışman hekimler tarafından konsültasyon yapılması (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 72-2; A.S.H., s.27).
- : Atatürk'ü muayene için çağrılan Prof. Dr. Bergmann'ın Berlin'e dönmek üzere akşam İstanbul'dan ayrılışı (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2; A.S.H., s.27).
- : Times gazetesinin, Atatürk ve Atatürk Türkiye'si'ne ait özel sayı yayımlaması (A.S.Gü., I. 3.9.1939).
- 8 Ağustos 1938** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Paris Büyükelçisi Suat Davaz'ı kabulü (A.N.D., s.739).
- 9 Ağustos 1938** : İsmet İnönü'nün, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a mektubu: "...Dr. Aras bana, Atatürk'ün cihan değer selâmlarını getirdi. Atatürk'e en derin saygılarla minnetlerimi ve en samimî afiyet dileklerimi takdim ederim. Bir münasip fırsatta yüce huzurlarına arz ederseniz size çok teşekkür ederim. Sevgilerle selâmlar..." (Bu mektubun Atatürk'e arz edilmesi üzerine, onun emriyle Genel Sekreter tarafından Atatürk'ün teşekkür, sevgi ve iyi dileklerini bildiren bir cevap yazılmıştır. A.H.II, s. 756).
- 10 Ağustos 1938** : Atatürk'ün, harf inkılâbının 10. yıldönümü nedeniyle Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın telgrafına cevabı: "Türk'ün kültür sahasındaki kabiliyetinin gelişmesine temel olan harf inkı-

lâbının onuncu yıldönümü münasebetiyle gönderdiğiniz telgrafi memnuniyetle aldım. Teşekkür eder ve milletimize kültür sahasında sonsuz başarılar dilerim” (Ku. 11.8.1938; Y.S. 11.8.1938).

- 18 Ağustos 1938 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Hatay'dan gelen Tayfur Sökmen'i kabulü (H.K.İ.H.Ç., s.108).
- 19 Ağustos 1938 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda, izinli olarak Türkiye'de bulunan büyükelçileri(Moskova Büyükelçisi Zekâi Apaydın, Varşova Büyükelçisi Ferit Tek, Tahran Büyükelçisi Enis Akaygen, Brüksel Büyükelçisi Cemal Hüsnü Taray, Sofya Büyükelçisi Şevki Berker, Bağdat Büyükelçisi Tahir Lütfi Tokay) toplu olarak kabulü, görüşmesi ve direktifleri (S.P., 20.8.1938; A.S.Gü., i. 5.9.1939).
- 20 Ağustos 1938 :** Atatürk'ün, Uluslararası 8. İzmir Fuarı'nın açılışı nedeniyle Başbakan Celâl Bayar'a telgrafı: “...Fuarın yıldan yıla ayrı bir gelişme eseri gösterdiğine dair olan haberinizden çok memnun oldum. Vazifelilere takdirlerimin ve sayın halka teşekkür ve sevgilerimin iletilmesini diler, gözlerinizden öperim” (Haber, 21.8.1938).
- 22 Ağustos 1938 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda 8. Uluslararası İzmir Fuarı'nın açılışından dönen Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü (S.P. 23.8.1938; U. 23.8.1938).
- 23 Ağustos 1938 :** Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan Celâl Bayar, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve Maliye Bakanı Fuat Ağralı'yı kabulü (A.N.D., s.741).
- 28 Ağustos 1938 :** Atatürk'ün, Doğu Manevraları'nın bitişi nedeniyle Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın telgrafına cevabı: “Türk ordusunun yarattığı zaferin bu yıldönümü günlerinde kalbim orduya karşı takdir ve şükran hisleriyle doludur. Sizin ve tercüman olduğunuz aziz silâh arkadaşlarımın hakkımda gösterdikleri samimî ve asil duygular, o günlerdeki hatıralarımı canlandırdı, heyecanlarımı artırdı” (C. 29.8.1938; U. 29.8.1938).
- : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Sabiha Gökçen'i kabulü ve söyledikleri: “30 Ağustos'u bensiz kutlayacaklar! Oysa o kadar isterdim ki törene katılmayı.. Çocuklarımızı gör-

meyi, modern araç ve gereçlerle donanan ordumuzun geçişini görmeyi.. Biliyor musun Gökçen, bayrağımızı da özledim; onun şöyle anlı şanlı dalgalanışını, göklerle bütünleşmesini..” (A.İ.B.Ö., s.407).

29 Ağustos 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Elâzığ'dan İstanbul'a dönen Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü (A.N.D., s.742; S.P. 30.8.1938).

: Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Millî Savunma Bakanı Kâzım Özalp'ı kabulü (A.N.D., s.742).

: Atatürk'ün, İtalya Büyükelçisi Ottavio de Peppo'nun güven mektubunu kabulü (U. 30.8.1938).

30 Ağustos 1938 : 30 Ağustos Zaferi'nin 16. yıldönümünün bütün yurttaki çocuklarla kutlanması.

: Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve İstanbul'da yapılan 30 Ağustos töreni hakkında bilgi alışması (A.S.Gü., İ. 9.9.1939).

: Atatürk'ün, Sabiha Gökçen'i kabulü, bugünkü tüm gazetelerde yer alan 30 Ağustos'la ilgili yazıları okutarak dinlemesi (A.İ.B.Ö., S.411).

3 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Hatay Millet Meclisi'nin açılması ve Devlet Başkanı'nın seçilmesi üzerine Başbakan Celâl Bayar'a telgrafı: “...Cumhuriyet hükûmetinin bu başarısını tebrik ederim” (A.T.T.B., s.596).

: Atatürk'ün, Trans-İran demiryolunun açılış töreni nedeniyle İran Şahı Rıza Pehlevi'ye tebrik telgrafı (A.T.T.B., s.596).

4 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Hatay Devlet Başkanlığı'na seçilen Tayfur Sökmen'e tebrik telgrafı: “Hatay'daki çalışmalarınızda başarılarınızı temenni eder ve Hatay'ın yeni idare altında pek çok sadakat ve refahlar görmesini yürekten temenni ederim” (H.K.İ.H.Ç., s. 109; U. 5.9.1938).

5 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda vasiyetini yazması: “Sahip olduğum bütün para ve hisse senetleriyle Çankaya'daki taşınır ve taşınmaz mallarımı Cumhuriyet Halk Partisi'ne aşağıdaki şartlarla, terk ve vasiyet ediyorum: 1-Para ve hisse senetleri, şimdiki gibi, İş Bankası tarafından faizlendirilecektir. 2- Her seneki faizden, bana nispetleri şerefi

saklı kaldıkça, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye ayda bin, Afet'e 800, Sabiha Gökçen'e 600, Ülkü'ye 200 lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki yüzer lira verilecektir. 3-Sabiha Gökçen'e bir ev de alınabilecek ayrıca para verilecektir. 4-Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır. 5- İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek öğrenimlerini tamamlamaları için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır. 6- Her sene faizden arta kalan miktar yarı yarıya, Türk Tarih ve Dil Kurumları'na tahsis edilecektir" (*Vasiyetname, 6 Eylül 1938 günü Dolmabahçe Sarayı'na çağrılan İstanbul Altıncı Noteri'ne Atatürk tarafından teslim edilmiştir. Vasiyetnamenin Ankara Üçüncü Sulh Hukuk Hakimliği'nce açılışı: 28 Kasım 1938*). (A.A.M.A., Dosya: 78; A.V., s.9-11, 20-21, 52; A.H.II, s.752-760).

6 Eylül 1938 : Atatürk'ün, -5 Eylül 1938 tarihli- vasiyetini, Dolmabahçe Sarayı'na çağırıldığı İstanbul Altıncı Noteri İsmail Kunter'e teslimi ve söyledikleri: "Bu benim vasiyetimdir. Gerekliği zaman lütfen kanunî muamelesini yaparsınız!" (A.A.M.A., Dosya: 78; A.V., s.20-21; A.H.II, s.759-760).

: Prof. Dr. Fiessinger'in, Paris'ten dördüncü defa gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ü muayenesi (*İ.B.I.A.S.G., s.550-551*).

7 Eylül 1938 : Atatürk'e, Prof. Dr. Mim Kemal Öke tarafından-birinci defa- karın ponksiyonu yapılarak toplanan mayı(su)'ün dışarı alınması (*Bu işlem sırasında Prof. Dr. Fiessinger de hazır bulunmuştur*). (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2; A.H.A.A, U. 10.11.1959; A.S.H., s.28; S.G.A., s.52).

: Atatürk'ün, kendisine Meclis'in ve Hatay halkının minnet ve bağlılıklarını bildiren Hatay Millet Meclisi Başkanı Abdülgani Türkmen'in telgrafına cevabı: "...Hatay Millet Meclisi'ne başladığı mühim vazifede başarılar ve Hatay halkına yeni idare altında saadetler dilerim" (*Ku. 8.9.1938*).

8 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda, bir gün sonra Milletler Cemiyeti toplantısına katılmak üzere Cenevre'ye gidecek olan Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü ve görüşmesi (A.S.Gü., İ. 11.9.1939).

- : Atatürk'ün sağlık durumu hakkında Dr. Nihat Reşat Belger, Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp ve Prof. Dr. Fiessinger'in müşterek raporu: “.. Bu vakada ‘Laennec’ tipinde bir ‘skleröz hepatit’ söz konusu olamaz. Fakat söz konusu olan ‘Hanot ve Gilbert’ tipinde bir hipertrofi şeklindedir” (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2). (Prof. Dr. Fiessinger, söz konusu rapora ayrıca şu notu koymuştur: “Teşhis, Mart ayında formüle edilen teşhistir: *Hepatitis sclereuse hypertrophique, type Hanot et Gilbert*”*) (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).
- 9 Eylül 1938** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda, Paris Büyükelçisi Suat Davaz'ı kabulü ve görüşmesi (A.S.Gü., i. 11.9.1939).
- 10 Eylül 1938** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Budapeşte Büyükelçisi Behiç Erkin'i kabulü ve görüşmesi (A.N.D., s.744).
- 11 Eylül 1938** : Atatürk'ün sağlık durumu hakkında Dr. Nihat Reşat Belger, Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp ve Prof. Dr. Fiessinger'in müşterek raporu: “Yatakta kesin istirahatin devamı. ..Ankara'ya dönüş, bütün yorgunluklardan kaçınmak, 100 metreden fazla yayan yürümek, karın sarılı olmak ve ikinci ponksiyondan itibaren 6 gün geçmiş bulunmak şartıyla mümkün olabilir. Seremonilere gelince, en aşağı 4 ay müddetle seremoniler, yorulmamak ve ayakta durmamak ve yürümek şartıyla kabul edilebilir. Aksi takdirde seremonilerden kaçınmak gerekir. Şimdilik ve ponksiyonların arası 3 ayı

* Bugüne kadar bilinmeyen bu rapor, Atatürk'e 7 Eylül 1938'de yapılan karın ponksiyonundan bir gün sonraki muayene bulgularına dayanılarak düzenlenmişti. Karaciğerin küçülmeyip, yine Mart ayındaki muayenede belirlenen büyüklüğü koruması ve üzerinin pürtüksüz oluşu, Prof. Dr. Neşet Ömer (İrdelp) ile Dr. Nihat Reşat Belger'i de alkole bağlı atrofik siroz tanısından bir ölçüde uzaklaştırıp Prof. Dr. Fiessinger'in ileri sürdüğü hipertrofik siroz tanısını kabule yönelttiği anlaşılıyor. Tıp dilinde “Laennec tipi skleröz hepatit”, alkole bağlı siroz demektir; “Hanot ve Gilbert tipi skleröz hipertrofik hepatit” ise safra yollarındaki kronik tıkanma sonucu gelişen siroz (biliyer siroz) anlamını taşır. Prof. Dr. Fiessinger, söz konusu rapora özel olarak kaydettiği notta “Teşhis, Mart ayında formüle edilen teşhistir: Hanot ve Gilbert tipi skleröz hipertrofik hepatit” ifadesine yer verdiği göre, Mart ayındaki ilk teşhisinde de Atatürk'teki siroz şeklinin alkole bağlı olmadığını düşündüğünü göstermektedir. Prof. Dr. Fiessinger'in gerek Mart ayındaki muayenesinde, gerekse 8 Eylül 1938 tarihli raporda yer alan bu tanısına rağmen, sürekli ve danışman hekimler tarafından 10 Kasım 1938 tarihinde düzenlenen “Atatürk'ün Ölüm Raporu”nda, mevcut siroz'un alkole bağlı bulunduğunu ve Prof. Dr. Fiessinger'in de bu görüşte olduğunu (!) belirtmek üzere “..Mart başlarında Paris'ten çağrılan Prof. N. Fiessinger ile Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp arasında Ankara'da bir tıbbî danışma daha yapılarak büyük bir karaciğer ve büyükçe bir dalak bir kere daha müşahede edilmiş ve aynı teşhis konularak, hastalığın bir “hépatite scléro-congestive éthylique” olduğu tespit edilmiştir” cümlesine yer verilmiştir.

bulmadan evvel, otomobil veya deniz motoruyla gezinti uygun değildir. Radyo ile nutuk söylemek 15-20 dakikalık kısa zamanla sınırlı kalmak şartıyla mümkün olabilir. Mühim ziyaretler, şezlongta ve mümkün ponksiyonlardan 5-8 gün sonra kabul edilecektir; bu ziyaretler nadir ve kısa olacaktır. Alelâde ziyaretler, yorulmamak şartıyla günde 1-2 saati geçmemelidir. Özet olarak, mümkün olduğu kadar yatakta istirahate devam etmek ve her türlü yorgunluk sebeplerinden kaçınmak şarttır” (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).

- 12 Eylül 1938** : Atatürk'ün, İzmir'in 16. kurtuluş yıldönümü nedeniyle Belediye Başkanı Behçet Uz tarafından çekilen 9 Eylül 1938 tarihli saygı telgrafına cevabı: “...İzmirlielerin hakkımda belirttiklerini bildirdiğiniz duygulardan çok hislendim. Teşekkür, sevgi ve iyi dileklerimin sayın halka iletilmesini dilerim” (Ku. 13.9.1938; A.T.T., s.45).
- : Prof. Dr. Fiessinger'in Paris'e dönmek üzere akşam İstanbul'dan ayrılışı.
- 17 Eylül 1938** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Ankara'dan İstanbul'a gelen Başbakan Celâl Bayar ve İçişleri Bakanı Şükrü Kayı'yı kabulü (S.P. 18.9.1938).
- 18 Eylül 1938** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü, hükûmetçe hazırlanan 4 yıllık yeni ekonomik plân hakkında görüşmesi ve söyledikleri: “Bizim bu ve buna benzer işleri başarmamız için en çok üç sene süremiz vardır; ondan evvel de fırtına kopmaz demiyorum... Ne yaparsak bu dar müddetin içine sıkıştırmaya bakmalıyız. Bütçe filân düşünmeye gerek yoktur; memleketin bütün kuvvet kaynaklarını seferber ederek bu işleri yapmak lâzımdır” (A.H.II, s.750-751).
- 19 Eylül 1938** : Atatürk'ün sağlık durumu hakkında Dr. Nihat Reşat Belger ve Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in müşterek raporu: “Genel durum çok yorgun ve takatsizdir. ..Asit toplanması, ilerleyici bir şekilde devam etmektedir. Miktarı da parasentez ile alınan miktara yaklaşmıştır. Bundan dolayı evvelce söz konusu olan Ankara'ya dönüş meselesinin gerçekleşmesi, daha uygun vaziyet ve şartlara ertelenmesi gerekli görülmüştür” (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).

- 22 Eylül 1938** : Atatürk'e, saat 11.15'te Prof. Dr. Mim Kemal Öke tarafından -ikinci defa- karın ponksiyonu yapılarak toplanan mayi (su)'in dışarı alınması (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2; H.A.Y., s.262; A.S.H., s.28).
- : Atatürk'e, karın ponksiyonunu takiben muayene yapılması ve Prof. Dr. Mim Kemal Öke, Dr. Nihat Reşat Belger, Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in müşterek raporu: “..Parasentez'den sonra karaciğer yine büyük olarak kalmış, üstü pürtüksüz, fakat kıvamı sert, kenarı künttür. Dalak yine ele gelmektedir. İştihâ ve umumî hal üzerinde, 4-5 gün evvelsine nazaran nispi ve hafif bir iyilik vardır” (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).
- 26 Eylül 1938** : Atatürk'ün sağlık durumu hakkında Dr. Nihat Reşat Belger ve Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in müşterek raporu: “..Genel durumda yorgunluk ve güçsüzlük gözüküyor. Deri altındaki yağ dokusunun biraz azaldığı daha fazla hissediliyor” (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).
- : Atatürk'ün, Dil Bayramı nedeniyle Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'in söylevini radyodan dinlemesi ve takdirlerini bildirmesi (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).
- : Atatürk'ün, gece şiddetli bir iç sıkıntısı ve baş dönmesi geçirmesi (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2; A.H.H.B., s.19; H.A.Y., s.263).
- 27 Eylül 1938** : Atatürk'ün, Dil Bayramı'nın 7. yıldönümü nedeniyle Türk Dil Kurumu'nun telgrafına cevabı: “Dil Bayramı münasebetiyle bana karşı gösterilen temiz duygulardan çok duygulandım. Teşekkür eder, verimli çalışmalarınızda sürekli başarılar dilerim” (A.T.T., s.45).
- : Atatürk'ün, Dil Bayramı'nın 7. yıldönümü nedeniyle gönderilen kutlama telgraflarına Anadolu Ajansı aracılığıyla açık teşekkürü (A.S.Gü. İ. 15.9.1939).
- : Atatürk'e, akşamüzeri sürekli ve danışman hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması (A.S.H., s.28-29).
- 28 Eylül 1938** : Atatürk'ün, Barbaros'u anma töreni nedeniyle İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ın halkın saygı ve bağlılık duygularını bildiren telgrafına teşekkür cevabı (A.T.T., s.45).

- : Atatürk'ün, Barbaros'u anma töreni nedeniyle denizde düzenlenen ışık oyunlarını Dolmabahçe Sarayı'nın penceresinden izlemesi (A.S.Gü., İ. 16.9.1939).
- 2 Ekim 1938** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Cenevre'den dönen Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü (S.P. 3.10.1938).
- 3 Ekim 1938** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan Celâl Bayar ve Atina Büyükelçisi Ruşen Eşref Ünaydın'ı birlikte kabulü ve görüşmesi (S.N.D., s.21; A.N.D., s. 747; A.G.G., s.64; S.P., 4.10.1938).
- 4 Ekim 1938** : Atatürk'ün, Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha Gökçen'i beraber kabulü (Atatürk'ün yanında 40 dakika kalmışlardır. S.N.D., s.22).
- 5 Ekim 1938** : İsmet İnönü'nün, Atatürk'e mektubu: "Sevgili Atatürk! Muhterem Celâl Bayar bana sizin selâmınızı getirdi. Çok sevindim. Sizin bir an evvel sağlığınıza kavuşmanız yegâne ve samimî dileğimdir. İki mübarek ellerinizden, sevgili ve can verici yüzünüzden, doymadan binlerce öperim, sevgili Atatürk, büyük Atatürk, velinimetim Atatürk!" (A. v. I., C. 11.11.1986; Me; s.264-265).
- : Atatürk'ün, Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha Gökçen'i beraber kabulü (Atatürk'ün yanında 55 dakika kalmışlardır. S.H.D., s.24).
- 6 Ekim 1938** : İstanbul'un kurtuluşunun 15. yıldönümü nedeniyle gece düzenlenen fener alayı ile Tophane Caddesi'ni geçerek Dolmabahçe Sarayı önüne gelen halkın, "Yaşa Atatürk! Var ol Ulu Önder!" haykırışlarıyla gösterilerde bulunması (A.S.Gü., İ. 22.9.1939).
- : Atatürk'ün, Afet (İnan)'ı, daha sonra Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'ı kabulü [Afet (İnan) 10 dakika, Hasan Rıza Soyak 25 dakika, Atatürk'ün yanında kalmıştır. S.N.D., s.26].
- : Atatürk'ün, geceyi hafif rahatsız olarak geçirmesi (A.S.Gü., İ. 22.9.1939).
- 7 Ekim 1938** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda saat 11.00'de Almanya'daki askerî manevralardan dönen 2. Ordu Müfettişi Or-

general İzzettin Çalışlar'ı, saat 13.00'de Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabulü (S.P. 8.10.1938; A.N.D., s.747-748; S.N.D., s.28).

: Atatürk'ün, Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha Gökçen'i beraber kabulü (Atatürk'ün yanında 45 dakika kalmışlardır. S.N.D., s.28).

: Atatürk'ün, İstanbul'un 15. kurtuluş yıldönümü nedeniyle İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ tarafından çekilen saygı telgrafına cevabı: "...Sayın halkın bana karşı gösterdiklerini bildirdiğiniz samimî hislerden çok duygulandım. Aziz İstanbullulara candan teşekkür ve sevgilerimin iletilmesini rica eder, hepinize daima artan refah ve saadetler dilerim" (Ku. 8.10.1938).

8 Ekim 1938 : Sürekli ve danışman hekimlerin toplu olarak Atatürk'ü ziyareti ve 25 dakika yanında kalmaları (S.N.D., s.30).

: Atatürk'ün, Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'ı, daha sonra Kılıç Ali'yi kabulü ve görüşmesi (S.N.D., s.30).

: Atatürk'ün, Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha Gökçen'i beraber kabulü (Atatürk'ün yanında 63 dakika kalmışlardır. S.N.D., s.30).

9 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Ankara-Erzurum demiryolunun Erzincan'a ulaşması nedeniyle Başbakan Celâl Bayar'ın telgrafına cevabı: "Muhterem halkın bu önemli ve mesut olaydan pek yerinde olarak duyduğu hislerini belirtirken bana karşı gösterdiğini bildirdiğiniz hislerden çok duygulandım" (Ku. 10.10.1938).

: Atatürk'ün, kız kardeşi Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha Gökçen'i beraber kabulü (Atatürk'ün yanında 35 dakika kalmışlardır. S.N.D., s.32).

: Atatürk'ün, 45 dakika süreyle radyo dinlemesi (A.N.D., s.32).

10 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve 70 dakika görüşmesi S.N.D., s.34).

: Atatürk'ün, Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha Gökçen'i beraber kabulü (Atatürk'ün yanında 80 dakika kalmışlardır. S.N.D., s.34).

- 11 Ekim 1938** : Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in Atatürk'ü ziyareti ve 30 dakika yanında kalışı (S.N.D., s.36).
- : Atatürk'ün, Afet (İnan)'ı, daha sonra Sabiha Gökçen'i kabulü (S.N.D., s.36).
- : Atatürk'ün, Başbakan Celâl Bayar, Londra Büyükelçisi Fethi Okyar ve Salih Bozok'u beraber kabulü ve 45 dakika görüşmesi (S.N.D., s.36).
- 12 Ekim 1938** : Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in Atatürk'ü ziyareti ve 10 dakika yanında kalışı (S.N.D., s.38).
- : Atatürk'ün, Afet (İnan)'ı, daha sonra Sabiha Gökçen'i kabulü (S.N.D., s.38).
- : Atatürk'ün, akşam saat 19.15'den 23.00'e kadar radyo dinlemesi (S.N.D., s.38).
- 13 Ekim 1938** : Sürekli ve danışman hekimlerin toplu olarak Atatürk'ü ziyareti ve 45 dakika yanında kalışları (S.N.D., s.40).
- : Atatürk'ün, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü ve 45 dakika görüşmesi (S.N.D., s.40; A.N.D., s.748).
- : Atatürk'ün, Afet (İnan)'ı kabulü ve 40 dakika görüşmesi (S.N.D., s.40).
- 14 Ekim 1938** : Sürekli ve danışman hekimlerin Atatürk'ü ziyareti ve 20 dakika yanında kalmaları (S.N.D., s.42).
- 15 Ekim 1938** : Sürekli ve danışman hekimlerin Atatürk'ü ziyareti ve 30 dakika yanında kalışları (S.N.D., s.44).
- : Atatürk'ün, Afet (İnan), Sabiha Gökçen ve kız kardeşi Makbule (Atadan)'ı ayrı ayrı kabulü (S.N.D., s.44).
- : Atatürk'ün, saat 19.00'dan itibaren bir süre radyo dinlemesi (S.N.D., s.44).
- : Atatürk'ün, Belediye seçimlerinin sonuçlarını bildiren Başbakan Celâl Bayar'a cevap telgrafı: "...İstiklâl Savaşı ve Türk İnkılâbı, her hamlesinde ve her safhasında, milletimizin yüksek siyasî ve uygar karakteriyle memleket işlerindeki şuurlu birliğine dayanarak başarıya erişmiştir. Dün ve bugün olduğu gibi yarın da memleket ve millet için yegâne kudret, mutluluk ve refah kaynağı, inkılâp ilkeleri ve Cumhuriyet rejimidir" (C. 16.10.1938).

- 16 Ekim 1938** : Atatürk'ün, akşama doğru ilk ağır komaya girişi (S.N.D., s.49; U.A.S.G., Yedigün No: 304; s. 11-13; S.G.A., s.54; A.H.II, 762-763; A.S.H., s.30-33). (Atatürk, ilk ciddî komaya 16 Ekim 1938 günü girmiş ve bu koma hali 17 ve 18 Ekim günleri de devam etmiş, 19 Ekim günü ise yavaş yavaş komadan çıkmıştır. Bu günler esnasında, Paris'te bulunan Prof. Dr. Fiessinger ile telefonla ilişki kurulmuş ve tavsiyeleri alınmıştır).
- : Atatürk'ün sağlık durumu hakkında gece saat 22.45'te sürekli ve danışman hekimlerin müşterek raporu: “..Atatürk, kendisini ve etrafındakileri tanımıyor ve sorulan suallere cevap vermiyor; her şeye karşı kayıtsız ve kendisini uyardırmak mümkün olmuyor. Refleksler çok hafif, umumî duyarlılık azalmış; küçük ve hafif hareketler alınabiliyor (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).
- 17 Ekim 1938** : Atatürk'te, koma halinin ciddî olarak devam etmesi (S.N.D., s.49; A.S.GÜ., İ. 24-26.9.1939; A.S.H., s.30-32).
- : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, Atatürk'ün geçirmekte olduğu rahatsızlığa ait sabah ve akşam yayımlanan iki bildirisi: “...Karaciğer hastalığı normal seyrini izlerken 16.10.1938 pazar günü birdenbire umumî halsizlikle birlikte sindirim ve sinir sistemine ait belirtiler göstermeye başlamıştır” (C. 18.10.1938; U. 18.10.1938; S.G.A., s.56). (Atatürk'ün sağlık durumu ile ilgili bu bildirimler, 22 Ekim 1938 gününü de içermek üzere sabah ve akşam günde 2 defa yayımlanmıştır). *
- 18 Ekim 1938** : Atatürk'te, koma halinin açılmaksızın devam etmesi (S.N.D., s.51-55;A.S.H., s.30-32).
- 19 Ekim 1938** : Atatürk'ün, zaman zaman komadan çıkışı ve akşama doğru komanın tamamen açılışı (S.N.D., s.57-59;A.S.H., s.32-33).
- : Başbakan Celâl Bayar başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'nun, T.B.M.M. Başkanı Abdülhalik Renda ve Genelkur-

* Atatürk'ün sağlık durumuyla ilgili yayımlanan bildirimlerde imzası bulunan hekimler şunlardır: Sürekli hekimler: Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, Prof. Dr. Mim Kemal Öke, Dr. Nihat Reşat Belger. Danışman hekimler: Prof. Dr. Âkil Muhtar Özden, Prof. Dr. Hayrullah Diker, Prof. Dr. Süreyya Hidayet Serter, Dr. Abrevaya Marmaralı, Dr. Mehmet Kâmil Berk.

- may Başkanı Fevzi Çakmak'ın da katılımıyla Dolmabahçe Sarayı'nda bir toplantı yapması (A.S.Gü., i. 28.9.1939; ASM, s.33).
- : Sağlık Bakanı Dr. Hulusi Alataş'ın, sürekli ve danışman hekimlere -Atatürk'ü tedavide gösterdikleri başarı nedeniyle Bakanlar Kurulu'nun tebrik ve teşekkürlerini bildirmesi (A.S.H., s.33).
- 20 Ekim 1938** : Komayı atlatan Atatürk'ün, tamamen kendine gelişi ve durumunun düzelmeye başlaması (A.S.Gü., i. 29.9.1939; A.S.H., s.33).
- : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, Atatürk'ün sağlığı ile ilgili bildiri: "Umumî durum iyiliğe gitmekte olup, sinirsel belirtiler tamamen geçmiştir" (C. 21.10.1938).
- 21 Ekim 1938** : Atatürk'ün, saat 11.10'da Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve 6 dakika görüşmesi (S.N.D., s.62; A.S.H., s.33).
- : Atatürk'ün sağlık durumu hakkında Dr. Nihat Reşat Belger ve Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in müşterek raporu: ".Karnın gerginliğinden, gazdan ve su tazyikinden şikâyet ettiler. Ponksiyon yapılmasını istiyorlar. Mümkün olduğu kadar çabuk Ankara'ya gitmek istiyorlar" (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).
- : Atatürk'ün sağlığı hakkında yayımlanan iki bildiride "geceyi ve gündüzü rahat geçirdikleri ve umumî durumda iyiliğin devam ettiği"nin bildirilmesi (C. 22.10.1938).
- 22 Ekim 1938** : Atatürk'ün, Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a söyledikleri: "Gel bakalım, ne dersin; biz gittik, geldik! Bu doktorlar insana âdeta can veriyorlar!" (A.H.II, s.766).
- : Atatürk'ün, küçük Ülkü'ye kabulü ve 10 dakika görüşmesi (S.N.D., s.64).
- : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, Atatürk'ün sağlığı hakkında bildiri: "...Doktarların saat 20.00'de verdiği rapora göre hastalık normal seyrine dönmüştür. Günlük bildiri yayımlamaya gerek kalmamıştır" (C. 23.10.1938; S.G.A., s.58).
- 23 Ekim 1938** : Atatürk'e, sürekli ve danışman hekimler tarafından konsültasyon yapılması (A.S.H., s.34; A.G.G., s.182; S.N.D., s.66).

- 25 Ekim 1938** : Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 15. yıldönümü nedeniyle orduya göndereceği mesajı, Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a dikte etmesi (A.S.Gü., İ. 2.10.1939). Bk. 29.10.1938
- : Atatürk'ün, küçük Ülkü ve annesini kabulü (S.N.D., s.70).
- 26 Ekim 1938** : Atatürk'ün, kız kardeşi Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha Gökçen'i beraber kabulü (Atatürk'ün yanında 15 dakika kalmışlardır. S.N.D., s.72).
- : Atatürk'ün, küçük Ülkü ve annesini kabulü (S.D.D., s. 72).
- 27 Ekim 1938** : Sürekli ve danışman hekimlerin toplu olarak Atatürk'ü ziyareti ve muayeneleri (15 dakika yanında kalmışlardır. S.N.D., s.74; A.S.H., s.35).
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde adına okunacak 1 Kasım söylevi üzerinde Başbakan Celâl Bayar'la 40 dakika görüşüp metin üzerinde düzeltme ve ilâveler yapması (S.N.D., s.74).
- 28 Ekim 1938** : Atatürk'ün, akşam Sabiha Gökçen'i kabulü ve söyledikleri: "Yarın bayram, değil mi Gökçen? Bu günü halkımla, halkımın içinde kutlamak isterdim. Beni Cumhuriyet Bayramı'nda halkımdan uzak tutan bu hastalığa lânet ediyorum" (A.İ.B.Ö., s.419-420).
- 29 Ekim 1938** : Cumhuriyet'in 15. yıldönümünün yurdun her yerinde coşku ile kutlanması (U. 30.10.1938).
- : Cumhuriyet'in 15. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tören yapılması ve T.B.M.M. Başkanı Abdülhalik Renda'nın, Cumhurbaşkanı Atatürk adına tebrikleri kabulü, daha sonra Hipodrom'da geçit töreni düzenlenmesi (A.H.II, s.768).
- : Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 15. yıldönümü nedeniyle orduya mesajı: "Zaferleri ve mazisi insanlık tarihi ile başlayan, her zaman zaferle beraber uygarlık ışıklarını taşıyan kahraman Türk Ordusu! Türk vatanının ve Türklük topluluğunun şan ve şerefini, iç ve dış her türlü tehlikelere karşı korumaktan ibaret olan vazifeni her an yapmaya hazır olduğuna benim ve büyük ulusumuzun tam bir inan ve itimadımız vardır!" (U. 30.10.1938; C. 30.10.1938). (Bu mesaj, Ankara Hipodromu'nda bugün yapılan geçit töreninin başlangıcında Başbakan Celâl Bayar tarafından okunmuştur).

- : Kuleli Askerî Lisesi öğrencilerinin, 29 Ekim töreni dönüşü, vapurla Dolmabahçe Sarayı önünden geçerken İstiklâl Marşı'nı söyleyerek Atatürk'ü selâmlamaları ve sevgi gösterilerinde bulunmaları (A.S.G., s.75; A.H.II, s.769).
- Ekim 1938** : İsmet İnönü'nün, eski Özel Kalem Müdürü Vedit Uzgören'le Atatürk'e gönderdiği -İstanbul'a gelerek kendisini görmek arzusunda olduğunu bildiren- mektubun, Atatürk'e sunulması ve Atatürk'ün -İsmet İnönü'ye iletilmek üzere Vedit Uzgören'e söyledikleri: "Yakında ben Ankara'ya geleceğim; orada görüşürüz. Bu nedenle zahmet etmesin, Ankara'da kalıp istirahat etsin ve doktorların tavsiyelerine harfiyen riayette bulunsun; bunları bir emir olarak teşekkür ve selâmlarımla beraber kendisine söylersiniz!.." (A.H.II, s.761-762).
- 1 Kasım 1938** : Sürekli ve danışman hekimlerin toplu olarak Atatürk'ü ziyareti ve 10 dakika yanında kalmaları (S.N.D., s.84).
- : Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi V. dönem, IV. toplantı yılını açış konuşmasının, Başbakan Celâl Bayar tarafından okunması: "...Cumhurreisimiz Atatürk'ten aldığım emir üzerine bu seneye ait söylevlerini okuyorum: Memleketimizi her gün daha çok kuvvetlendirmek, her alanda her türlü ihtimallere karşı koyabilecek bir halde bulundurmak ve dünya olaylarının bütün safhalarını büyük bir uyanıklıkla izlemek, barışsever siyasetimizin dayanacağı esasların başlangıcıdır" (Z.C., Devre: cilt: 28, s.3-7).
- 2 Kasım 1938** : Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in Atatürk'ü ziyareti ve 10 dakika yanında kalışı (S.N.D., s.86).
- : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda'nın -Meclisin duygularını ileten- telgrafına cevabı: "Büyük Millet Meclisi'nin, yeni yıl çalışmalarına başlarken hakkımda gösterdiğini bildirdiğiniz yüksek hislerden çok duygulandım. Büyük Kamutay'a teşekkür ve derin saygılarımı arz ederim" (Ku. 8.11.1938).
- 4 Kasım 1938** : Sürekli ve danışman hekimlerin toplu olarak Atatürk'ü muayenesi ve konsültasyon yapmaları (S.N.D., s.90). (Hekimler 10 dakika Atatürk'ün yanında kalmışlardır).

- 5 Kasım 1938** : Atatürk'ün, Ankara'dan gelen Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve çeşitli konular hakkında bilgi alış (S.N.D., s.92; U. 6.11.1938; S.P., 6.11.1938).
- : Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'in Atatürk'ü ziyareti ve 10 dakika yanında kalışı (S.N.D., s.92).
- 6 Kasım 1938** : Sürekli ve danışman hekimlerin saat 10.25'de toplu olarak Atatürk'ü ziyaretleri ve 10 dakika yanında kalmaları (S.N.D., s.94).
- : Atatürk'ün, Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha Gökçen'i beraber kabulü (Atatürk'ün yanında 20 dakika kalmışlardır. S.N.D., s.94).
- 7 Kasım 1938** : Atatürk'e, saat 10.30'da sürekli ve danışman hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması (S.N.D., s.96; A.S.H., s.36).
- : Atatürk'e, saat 12.20'de Dr. Mehmet Kâmil Berk tarafından üçüncü defa- karın ponksiyonu yapılarak toplanan mayı (su)'in boşaltılması (C.A., Kutu: 161-3; Dosya: 79-2; S.N.D., s.97; U.A.S.G., Yedigün, No: 304, s.11-13; A.H.II, s.770; A.S.H., s.36).
- 8 Kasım 1938** : Atatürk'ün, ikinci defa ağır komaya girişi (S.N.D., s.99; A.H.II, s.771; A.H.H.B., s.20). (Bugün saat 19.00 sıralarında başlayan koma, gittikçe ağırlaşarak ölüm anına kadar devam etmiştir).
- : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, Atatürk'ün sağlığına ait akşam tekrar resmî bildiri yayımlamaya başlaması: "...Bugün saat 18.30'da hastalık birdenbire normal seyrinden çıkarak şiddetlenmiş ve sıhhi vaziyetleri yeniden ciddiye kazanmıştır" (C. 9.11.1938).
- 9 Kasım 1938** : Atatürk'te, ağır koma halinin devam etmesi (S.N.D., s. 101; A.S.H., s.37; S.G.A., s.61; A.H.II., s.772).
- : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, Atatürk'ün sağlığıyla ilgili olarak saat 10.00, saat 20.00 ve saat 24.00'te olmak üzere üç bildiri yayımlaması (Saat 24.00'teki bildiri "Umumî durumun tehlikeli bir hal aldığı" bildirilmiştir). (C. 10.11.1938).

- 10 Kasım 1938** : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda saat dokuzu beş geçte ölümü (*S.N.D.*, s.101; *U. 11.11.1938*, *C. 11.11.1938*; *İ.A.*, s.798; *A.H.II*, s.772-773; *A.S.H.*, s.37).
- : Atatürk'ün ölümü üzerine sürekli ve danışman hekimlerin ölüm tutanağı: "...8 Kasım 1938 salı günü bir kere daha beliren ve bütün bakım ve tedaviye rağmen ilerlemesine mâni olunamayan ve büyük bir süratle gelişen ikinci bir büyük koma içinde 10 Kasım 1938 perşembe sabahı, saat dokuzu beş geçte, çok muazzez ve büyük hasta terk-i hayat etmiştir" (*A.S.H.*, s.39-41; *S.G.A.*, s.63).
- : Sürekli ve danışman hekimlerin, Atatürk'ün hastalığı ve ölümü hakkında ayrıntılı geniş raporu: "..Mart başlarında Paris'ten çağrılan Prof. N. Fiessinger ile Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp arasında Ankara'da bir tıbbî danışma daha yapılarak büyük bir karaciğer ve büyükçe bir dalak bir kere daha müşahede edilmiş ve aynı teşhis konularak hastalığın bir "hépatite sclérocongestive éthylique" olduğu tespit edilmiştir. Uygulanan tedavi sayesinde hastalık bir derece düzelmiş gibi görünmüş ise de, gerçekte hastalığın seyrinde ciddî hiçbir durma husule gelmemiş ve gelişmesi devam etmiştir. ..Yapılan çok itinalı tedaviye, her türlü emek ve gayrete rağmen, hastalık asla durmaksızın seyrine devam ederek yarattığı kaşeksi yavaş yavaş artmış ve son iki ay içinde üç defa beliren ve büyük karaciğer yetersizliğine bağlı olan vahim asabî belirtilerle hastalık son derece ağırlaşmış ve geciktirme çok şüpheli bir hale gelmiştir" (*C.A.*, *Kutu: 161-3*, *Dosya: 79-2*; *A.S.H.*, s.39-41).
- : Atatürk'ün, ölümü üzerine Hükûmet bildirisi: "...Ebedî Türk milleti, onun eserlerini ebediyete kadar yaşatacaktır. Türk gençliği, onun kıymetli emaneti olan Türkiye Cumhuriyeti'ni daima koruyacak ve onun izinde yürüyecektir. Kemal Atatürk, Türk'ün tarihinde ve gönlünde daima yaşayacaktır" (*C. 11.11.1938*; *İ.A.*, s.798; *A.H.II*, s.773-774; *İ.B.I.A.S.G.*, s. 556-557).
- : Atatürk'ün ölümünü takiben, Hıfzıssıhha Enstitüsü Müdürü Dr. Nuri Hakkı Aktansel tarafından yüzünün ve sağ elinin mulâjının yapılması (*S.G.A.*, s.64; *A.S.H.*, s.42).

- 11 Kasım 1938** : Sürekli ve danışman hekimlerin, Atatürk'e otopsi yapılmasına gerek olmadığına dair saat 9.30'da düzenledikleri rapor: "10 Kasım 1938 tarihinde düzenlenen büyük raporda belirtildiği üzere Atatürk'ün vefatına sebep olan müzmin karaciğer hastalığı (asitli siroz), tabii seyrinde devam ederek karaciğer büyük yetmezliğine bağlı derin koma husule geldiği oybirliğiyle tespit edilmiş ve keyfiyet hastalığının ilk gününden beri belli olarak, bu teşhis gerek sürekli ve gerek millî ve yabancı danışman hekimlerin de kanaatlerine uymuş ve hastalığın onbir aya yakın süren seyri de bunu doğrulamış ve arada herhangi bir hastalıkla karışmasına ait klinik belirtiler görüşmemiş olduğundan ve bu itibarla gerçekleşen ölümün sebebinde en ufak bir tereddüt ve şüphe kalmamış olduğundan bir otopsi işleminin tamamen lüzumsuz ve faydasız olduğu kanaatine varılmış ve defninde hiçbir fennî mahzur kalmamıştır" (*Raporda Hükûmet adına Sağlık Bakanı Dr. Hulusi Alataş ve Sağlık Bakanlığı Müsteşarı Dr. Asım Arar'ın da imzaları bulunmaktadır*). (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).
- : Sürekli ve danışman hekimlerin, Atatürk'e tahnit yapılmasına dair raporu: "Atatürk'ün defnetme merasimi yapıncaya kadar nâşın korunması için, gereken şekilde Gülhane Patolojik Anatomi Profesörü Dr. M. Lütfi Aksu tarafından tahnit yapılmasına karar verilmiş ve bu tahnit hemen yapılmıştır" (*Raporda Hükûmet adına Sağlık Bakanı Dr. Hulusi Alataş ve Sağlık Bakanlığı Müsteşarı Dr. Asım Arar'ın da imzaları bulunmaktadır*). (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2).
- : Atatürk'ün nâşının, öğleden evvel -Gülhane Hastanesi Patolojik Anatomi hocası- Prof. Dr. Lütfi Aksu tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda tahnit edilmesi (C.A., Kutu: 161-3, Dosya: 79-2; S.G.A., s.63; A.S.H., s.42).
- : Atatürk'ün ölümü üzerine, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na Malatya Milletvekili İsmet İnönü'nün seçilmesi (C. 12.11.1938; T.B.M.M., s.103,260,265). (*İsmet İnönü, 22 Mayıs 1950 tarihine kadar bu görevde kalmıştır*).
- 16 Kasım 1938** : Atatürk'ün Türk bayrağına sarılı tabutunun, Dolmabahçe Sarayı'nın büyük tören salonunda bir katafalk üzerine yer-

leştirilerek milletin ziyaretine bırakılması (*Tabut 18 Kasım 1938 akşamına kadar burada kalmıştır*). (C. 17.11.1938; İ.A., s.798).

19 Kasım 1938 : Sabah, Dolmabahçe Sarayı tören salonunda Atatürk'ün cenaze namazının kılınması (İ.A., s.798; A.S.Gün., s.90; A.S.H., s.43). (*Cenaze namazını İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Ord. Prof. Şerafettin Yaltkaya kıldırmıştır*).

: Atatürk'ün tabutunun, saat 8.21'de Dolmabahçe Sarayı'ndan top arabasına konularak törenle Sarayburnu rıhtımına, buradan Zafer torpidosu aracılığıyla Yavuz zırhlısına nakledilmesi, daha sonra bu gemi ile İzmit'e getirilişi, yine Zafer torpidosuna nakledilerek karaya çıkarılışı, cenazenin saat 20.30'da özel trenle İzmit'ten Ankara'ya gönderilişi (C. 20.11.1938; İ.A., s.798).

20 Kasım 1938 : Atatürk'ün tabutunun, saat 10.00'da başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Bakanlar, milletvekilleri, diğer devlet ve ordu ileri gelenleri tarafından Ankara İstasyonu'nda törenle karşılanması (U. 21.11.1938; İ.A., s.798).

: Atatürk'ün tabutunun, trenden alınarak top arabasına konulması ve büyük törenle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne getirilerek Meclis önünde hazırlanan katafalka yerleştirilmesi (U. 21.11.1938; İ.A., s.798).

21 Kasım 1938 : Atatürk'ün tabutunun, Türkiye Büyük Millet Meclisi önündeki katafalktan alınarak büyük törenle geçici kabir olarak ayrılan Etnografya Müzesi'ne getirilişi ve hazırlanan mermer lâhdin üzerine konuluşu (U. 22.11.1938; C. 22.11.1938; İ.A., s.799).

28 Kasım 1938 : Atatürk'ün vasiyetinin, Ankara Üçüncü Sulh Hukuk Hakimliği tarafından açılması (U. 29.11.1938; A.V., s.51).

-1944-

9 Ekim 1944 : Rasattepe'de, Anıtkabir inşaatına başlanması ve ilk harcı Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun koyması (U. 10.10.1944).

-1953-

9 Kasım 1953 : Atatürk'ün tabutunun, sabah, görevli heyet huzurunda açılarak rapor düzenlenmesi (*Za. 10.11.1953; U. 10.11.1953; A.S.H., s.44-47*). (Atatürk'ün tahnit edilmiş nâşının hiç bozulmamış olduğu görüldükten sonra, gerekli rapor düzenlenerek heyet tarafından imzalanmıştır. *Y.İ., 10.11.1953*). (*Düzenlenen raporda, Atatürk'ün nâşının kurşun tabuttan ceviz tabuta alınma işleminin bugün yapıldığı yazılmış ise de, bu işlem tahnit durumunu tespit ile görevli tıp profesörü Kâmile Şevki Mutlu'nun önerisi ve heyetin uygun görmesi ile 10 Kasım 1938 sabahına bırakılmıştır. A.A.N.B.H., s. 4*).

10 Kasım 1953 : Atatürk'ün nâşının, sabah 7.30'da kurşun tabuttan çıkarılarak ceviz ağacından yapılmış tabuta alınması (*A.A.N.B.H., s. 4; M.K.A.A.N.B., M. 10.11.1954*).

: Atatürk'ün tabutunun, saat 9.05'te Etnografya Müzesi'nden alınarak büyük bir törenle Anıtkabir'e nakledilmesi ve fâni vücudunun vatan topraklarına verilmesi (*U. 11.11.1953; Za. 11.11.1953; C. 11.11.1953; A.S.H., s.48-51*).

-1981 -

1981 : Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümünün, coşku ile kutlanması.

KISALTMALAR*

- A. : Akşam gazetesi
A.A. : Kemal Atatürk'ü Anarken, Afetinan, 1956
A.A.B. Y. V. : Atatürk'e Ait Bilinmeyen Yedi Vesika, M. Fahrettin Kırzıoğlu, 1976
A.A.D.E : Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri, Afetinan, 1959
A.A.G. : Atatürk'ün Almanya Gezisi, Mehmet Önder, 1981
A.A.G.K. : Atatürk'ün Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan İstifasına Dair Bazı Belgeler, Uluğ İğdemir, 1968
A.A.H. : Atatürk'ün Aşk Hayatı, Şemsi Belli, 1988
A.A.H.M. : Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne, Ahmet Mumcu, 1977
A.A.K. : Atatürk'ün Askerî Kişiliği, Fahri Belen, 1963
A.A.M.A. : Atatürk Araştırma Merkezi Arşivi
A.A.M.S. : Atatürk'ün Amerikan Milletine Seslenişi, İsmail Arar, 1981
A.An. : Atatürk Anadolu'da (1919-1921) I, Tevfik Bıyıklıoğlu, 1959
A.A.N.B.H. : Atatürk'ün Anıtkabir'e Naklinden Bir Hatıra, Kâmile Şevki Mutlu, 1964
A.Anı : Atatürk'ün Anıları, Yayına Hazırlayan: İsmet Görgülü, 1997
A.Anıl. : Atatürk'ten Anılar, Kâzım Özalp-Teoman Özalp, 1992
A.A.S. : Atatürk ve Askerlik Sanatı, Nusret Baycan, 1985
A.A.Se. : Atatürk'ün Adana Seyahatleri, Taha Toros, 1939
A.B. : Atatürk'le Beraber, Aslan Tufan Yazman, 1969
A.B.B.K. : Atatürk'ün Bilinmeyen Bir Konuşması, İhsan Güneş, 1986
A.B.C.H.S.İ.N. : Atatürk'ün, Bütün Cihana Hitaben Söylenmesini istediği Nutuk, Anlatan: Şükrü Kaya, Yazan: Yekta Ragıp Önen, Dünya gazetesi 10.11.1953
A.B.E.B. : Atatürk Biyografisinin Esasları ve Belgeleri, Naşit Hakkı Uluğ, 1975
A.B.E.N.Y. : Atatürk, Belgeler, Elyazısıyla Notlar, Yazışmalar, Yayına Hazırlayan: Yücel Demirel, 1998

* Kısaltmaların ait olduğu eserlere ait geniş bibliyografik bilgi için kitabımızın sonundaki, yazarların soyadlarına göre düzenlenen "Yararlanılan Kaynaklar" bölümüne bakılmalıdır.

- A.B.H.D.Y.* : Atatürk'ün Bir Hatıra Defterine Yazdıkları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 1, 1984
- A.Bi.* : Atatürk'ün Biyografisi, Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1974
- A.B.İ.B.T.B.H.* : Atatürk'ün Biyografisi ile ilgili Bazı Tarih ve Belgeler Hakkında, Faik Reşit Unat, 1963
- A.Bil.* : Atatürk Bildirileri, Mehmet Önder, 1990
- A.B.İ.M.* : Atatürk'ün Bilinmeyen İki Mektubu, Edibe Dolu, 1984
- A.B.K.M.* : Atatürk'ün Bir Kadına Mektupları, Peyami Safa, Milliyet gazetesi, 21.11.1954-6.12.1954
- A.B.Z.* : Atatürk ve Büyük Zafer, Osman Atilla, 1972
- A.C.M.* : Atatürk'ün Cehaletle Mücadelesi, Baki Vandemir, Yerli, Yabancı 80 imza Atatürk'ü Anlatıyor (tarihsiz)
- A.Ç.G.G.* : Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe, Utkan Kocatürk, 2005
- Açık Söz* : Açık Söz gazetesi (Yeni harflerle)
- A.Ç.P.R.* : Atatürk ve Çok Partili Rejim, Sait A. Terzioğlu, Cumhuriyet gazetesi, 10.11.1963
- A.D.* : Atatürk Diyarbakır'da, Kadri Kemal Kop, 1938
- A.D.B.B.* : Atatürk'e Dair Bazı Belgeler, Münir Aktepe, 1968
- A.D.İ.A.B.* : Atatürk'e Dair En Eski İki Yabancı Arşiv Belgesi Hakkında, Abdurrahman Çaycı, 1971
- A.D.İ.H.* : Atatürk'ün 908 İnkılâbı'nda da Çok Büyük Hizmeti Vardır, Galip Pasiner, Akşam gazetesi, 16.11.1938
- A.D.K.* : Atatürk Devrimi Kronolojisi, Sami N. Özerdim, 1966
- A.D.M.P.* : Atatürk Dönemi Maliye Politikası, 1. Kitap, Cihan Duru-Kemal Turan - Abdurrahman Öngöçlü, 1982
- A.Dö.* : Atatürk Dönemi (19 Altın Yılın Öyküsü), Nejat Saner, 1975
- A.D.T.D.P.* : Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış, Mehmet Gönlübol - Ömer Kürkçüoğlu, 1985
- A.E.* : Atatürk Evi, Ömer Yörükoğlu, Beğendik Kültür Hizmetleri Serisi: 2
- A.E.A.M.* : Atatürk Evleri - Atatürk Müzeleri, Mehmet Önder, 1970

- A.F.D.* : Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Haz.: Utkan Kocatürk, 1984
- A.G.* : Aka Gündüz'ün Canlı Bir Hatırası, Milliyet gazetesi, 15.5.1933
- A.G.G.* : Atatürk Göçüp Giderken, Mazhar Leventoğlu, 1971
- A.G.İ.A.* : T.B.M.M. Hükûmeti Umur-u Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşenk'in 1922 Martında Yaptığı Avrupa Gezisiyle İlgili Anılar, Hikmet Bayur, 1976
- A.G.M.K.* : Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, Foto Cemal Işıksel, 1969
- A.G.O.I.T.B.K.* : Atatürk'ün Günümüz Olaylarına Işık Tutan Bazı Konuşmaları, İsmail Arar, 1981
- A.G.S.G.* : Atatürk'ün Geleceği Seziş Gücüne ve İnsandan Anlayışına Üç Örnek, Hikmet Bayur, 1968
- A.H.* : Atatürk'ün Hatıraları (1914-1919), Falih Rıfkı Atay, 1965
- A.H.I* : Atatürk'ten Hatıralar I, Hasan Rıza Soyak, 1973
- A.H.II* : Atatürk'ten Hatıralar II, Hasan Rıza Soyak, 1973
- A.H.A., 1973* : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1973
- A.H.A., 1974* : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1974
- A.H.A., 1975* : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1975
- A.H.A., 1976* : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1976
- A.H.A., 1977* : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1977
- A.H.A., 1978* : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1978
- A.H.A., 1979* : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1979
- A.H.A., 1982* : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1982
- A.Ha.* : Atatürk'ün Hayatı, Hamza Eroğlu, 1986
- A.H.A.A.* : Dr. Neşet Ömer'in Ağzından Atatürk'ün Hastalığına Ait Anılar, Leylâ Çambel, Ulus gazetesi, 10.11.1959 -19.11.1959
- A.H.D.* : Atatürk'ün Hatıra Defteri, Şükrü Tezer, 1972
- A.H.D.Y.* : Atatürk'ün Hatıra Defterlerine Yazdıkları, Derleyen: Utkan Kocatürk, 1971
- A.H.E.* : Atatürk Hayatı ve Eseri, Yusuf Hikmet Bayur, 1963
- A.H.H.* : Atatürk'ün Hususî Hayatı, Asaf ilbay, Tan gazetesi, 8.6.1949-6.9.1949

- A.H.H.B.* : Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Afetinan, 1968
A.H.M. : Hatıralarım, Ali Haydar Mithat, 1946
A.H.N.R.B.M. : Atatürk'ün Hastalığı, Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'le Mülakat, Ruşen Eşref Ünaydın, 1959
A.H.P. : Atatürk'ün Halkçılık Programı, İsmail Arar, 1963
A.Hu. : Atatürk'ün Hususiyetleri, Kılıç Ali, 1955
A.H.Y.H. : Atatürk'ün Hayatından Yazılmamış Hatıralar, Cevat Abbas Güner, Yeni Sabah, 14.2.1941 - 25.5.1941
A.İ. : Anadolu İhtilâli, Sabahattin Selek, 1968
A.İ.B. : Adana'nın İstiklâl Beyannamesi, Yusuf Ayhan, 1970
A.İ.B.K. : Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma, Utkan Kocatürk, 1985
A.İ.B.Ö. : Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti, Sabiha Gökçen, Anıları kaleme alan: Oktay Verel, 1982
A.İ.B.T. : Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı, İsmail Arar, 1969
A.İ.G. : Ankara'nın İlk Günleri, Yunus Nadi, 1955
A.İ.H.I : Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı I, Hazırlayan: Niyazi Ahmet Banoğlu, 1973
A.İ.H.II : Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı II, Hazırlayan: Niyazi Ahmet Banoğlu, 1974
A.İ.I.A.B. : Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921), 1982
A.İ.M.İ.H.R. : Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılabı'nın Hazırlanmasındaki Rolüne Ait Bir Belge, Faik Reşit Unat, 1962
A.İ.Ü.B. : Atatürk'le ilgili Üç Belge, Mithat Sertoğlu, 1967
A.İ. ve A.M. : Atatürk İzmir'de ve Atatürk Müzesi, İlay Hamuroğlu, 1979
A.İ.Y.I : Atatürk ile Yazışmalar I (1920-1923), Bilâl N. Şimşir, 1981
A.K. : Atatürk Kayseri'de, Ömer Çelebi, 1973
A.K.D.D.A.Y. : Atatürk (Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı Yönleriyle), Haz.: Cihat Akçakayalı, T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1980
A.K.H. : Atatürk ve Kadın Hakları, Sıdıka Tezel, 1983
A.Kı. : Atatürk Kırklareli'nde, Nazif Karaçam, 1969
A.K.M.K.M. : Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat, Ruşen Eşref (Ünaydın), 1930
A.K.M.V.C. : Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Bekir Sıtkı Baykal, 1986

- A.K.S.* : Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (1919-1922), Selâhattin Tansel, 1965
- A.K.T.K.P.S.* : Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası, Feridun Kandemir, 1965
- A.K.Y.Y.A.S.B.H.* : Atatürk'ün 40 Yıl Yanından Ayırmadığı Salih Bozok'un Hatıraları, Milliyet gazetesi, 5.11.1979 -7.12.1979
- Almanak, 1933* : 1933 Matbuat Almanacağı, 1933
- Almanak, 1935* : 1935 Matbuat Almanacağı, 1935
- A. Ma.* : Atatürk Manisa'da, Sadık Karaöz, 1969
- A.M.D.P.I* : Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919 - 1923, cilt: I, Haz.: Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı Yayını, 1981
- A.M.D.P.II* : Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1923 - 1938, cilt: II, Haz.: Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı Yayını, 1981
- A.Me.* : Atatürk'e Mektuplar, Mehmet Önder, 1978
- A. Mektuplar* : Atatürk'ten Mektuplar, Afetinan, 1981
- A.M.F.A.Ç.A.* : Birinci Dünya Savaşı'nda Atatürk'le Mareşal Falkenhayn Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Dair Yeni Belgeler, Uluğ İğdemir, 1969
- A.M.R.* : Arıburnu Muharebeleri Raporu, Mustafa Kemal, Yayına Hazırlayan: Uluğ İğdemir, 1968
- A.M.T.* : Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, Mustafa Kemal, Yayınlayan: Uluğ İğdemir, 1962
- A.N.Ç.* : Atatürk Nasıl Çalışırdı?, Tefvik Bıyıklıoğlu, 1954
- A.N.D.* : Atatürk'ün Nöbet Defteri, Toplayan: Özel Şahingiray, 1955
- A.N.M.* : Atatürk'ün Nişan ve Madalyaları, Nusret Baycan, 1986
- A.N.Z.D.* : Atatürk Ne Zaman Doğdu?, Mustafa Baydar, Milliyet gazetesi 10.11.1966
- A.O.A.Z.İ.K.* : Atatürk ve 30 Ağustos Zaferi'nin İlk Kutlanması, Bedrettin Tuncel, 1972

- A.Ö. : Atatürk'ü Özleyiş, Hatıralar, Ruşen Eşref Üneydin, 1957
- A.Ö.A.S : Atatürk'ün Özel Arşivinden Seçmeler, Hazırlayan: T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1981
- A.Ö.A.S.II : Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler II, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1992
- A.Ö.M : Atatürk'ün Özel Mektupları, Haz: Sadi Borak, 1970
- A.R.B.M : Eski İstanbul Mebusu Ali Rıza Bey'in Mektubu, Milliyet gazetesi, 13.5.1933
- A.R.H : Atatürk ve Resim-Heykel, Gültekin Elibal, 1973
- A.R.G.Y.S : Atatürk'ün Resmî Yayınlarına Girmemiş, Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri, Sadi Borak, 1980
- A.S : Atatürk Silifke'de, İzzet Aslan, 1969
- A.S.A.H.A.H : Atatürk'ün Selânik'teki Askerlik Hayatına Ait Hatıralar, Behiç Erkin, 1956
- A.S.A.K. : Atatürk'ün Sofya Ataşemiliterliği'ne Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Olan Münasebetleri ve Bu Hususla Alâkalı Bir Belge, Münir Aktepe, 1974
- A.S.Ç. : Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar, Fethî Tevetoğlu, 1971
- A.S.D.I : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, 1961
- A.S.D.II : Atatürk Söylev ve Demeçleri II, 1959
- A.S.D.III : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, 1964
- A.S.D.V : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Tamim ve Telgrafları V, 1972
- A.Se. : Atatürk'e Sevgi, Melâlat Özgü, 1972
- A.S.E.G. : Atatürk'ün Savarona'da 56 Günü, İkdâm gazetesi, 13.6.1939- 13.8.1939
- A.S.G. : Atatürk'ün Son Günleri, Kılıç Ali, 1955
- A.S.G.B.V.K.A. : Atatürk'ü Samsun'a Götüren Bandırma Vapuru Kaptanı (İsmail Hakkı Durusu) Anlatıyor, Kurun, 20.5.1938
- A.S.Gü. : Atatürk'ün Son Günleri, Rahmi Yağız, İkdâm gazetesi 14.8.1939-22.11.1939
- A.S.Gün. : Atatürk'ün Son Günleri, Cemal Kutay, 1981
- A.S.H. : Atatürk'ün Sağlık Hayatı, Bedi Şehsuvaroğlu, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1981

- A.S.I.G.* : Atatürk'ün Sofrasında İlk Gece, Anlatan: Ruşen Eşref Ünaydın, 1956
- A.So.* : Atatürk'ün Sofrası, Atatürk'ün sofrasında bulunmuş kişilerin hatıraları, Haz.: Rıfık Konay, Vakıf gazetesi, 8.9.1947 - 11.10.1947
- A.Soh.* : Atatürk'ün Sohbetleri, Derleyen: Utkan Kocatürk, 1971
- A.Ş.D.K.İ.S.* : Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve inebolu Seyahatleri (1925), Mustafa Selim İmece, 1959
- A. Tarihi* : Ayın Tarihi
- Ata ve İ.* : Ata ve İstanbul, Sadi Borak, 1983
- A.T.B.D.* : Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (Harp Tarihi Belgeleri Dergisi) (Sayı: 67 ve devamı), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara
- A.T.C.* : Aydın Tarihi ve Coğrafyası, Leman Kısa, 1960.
- A.T.D.K.* : Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları (Hatıralar), Ruşen Eşref Ünaydın, 1954
- A.T.D.P.* : Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938), Mehmet Gönübol -Cem Sar, 1963
- A.T.K.H.K.* : Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Afetinan, 1964
- A.T.T.* : Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları, Derleyen: Utkan Kocatürk, 1971
- A.T.T.B.* : Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, 1964
- A.T.Y.* : Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları, Fethî Tevetoğlu, 1986
- A.Ü.O.B.* : Atatürk 3. Ordu Bölgesinde, 3. Ordu Komutanlığı Yayını, Erzurum, 1981
- A.Ü.R.İ.N.* : Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları, Utkan Kocatürk, 1984
- A.V.* : Atatürk'ün Vasiyeti, Mazhar Leventoğlu, 1968
- A. ve A.* : Atatürk ve Anzaklar, Uluğ İğdemir, 1978
- A. ve As.* : Atatürk ve Askerlik, Suat İlhan, 1990
- A. ve D.* : Atatürk ve Donanma, Raşit Metel, 1966
- A. ve De.* : Atatürk ve Demokrasi, Afetinan, 1959
- A. ve Di.* : Atatürk ve Diyarbakır, Şevket Beysanoğlu, 1981

- A. ve İ.* : Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Hatıraları), Joseph Grew, Çev.: Muzaffer Aşkın, 1966
- A. ve İz.* : Atatürk ve İzmir, İzmir Gazeteciler Cemiyeti, 1981
- A. ve L.* : Atatürk ve Lyautey, Fuat Pekin, 1956
- A. ve S.G.* : Atatürk ve Sosyal Güvenlik, Ankara, 1981
- A. ve T.C.T.K.* : Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1988
- A. ve T.K.* : Atatürk ve Türk Kadını, Perihan Naci Eldeniz, 1956
- A. v. İ.* : Atatürk ve İnönü, Uğur Mumcu, Cumhuriyet gazetesi, 11.11.1986
- A.V.T.* : Afyon Vilâyeti Tarihçesi, Haydar Özdemir, 1961
- A.Y.* : Atatürk'ün Yaşamı, 1. cilt (1881-1918), Uluğ İğdemir, 1980
- A.Y.A.* : Askerî Yönüyle Atatürk, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, 1981
- A.Ya.* : Atatürk'ün Yazdırdıkları, Derleyen: Utkan Kocatürk, 1971
- A.Y.B.N.* : Atatürk'ün Yazdırdığı Bazı Notlar, Neşe Yeşilçayır, 1988
- A.Y.D.* : Atatürk Yürür Dururken, Mazhar Leventoğlu, 1971
- A.Y.D.A.G.* : Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri (Yedi Belge), Bilâl N. Şimşir, 1981
- A.Y.E.* : Atatürk'ün Yaşamında Edirne, Lâtif Bağman-Oral Onur, 1982
- A.Y.G.* : Atatürk'ün Yurt Gezileri, Mehmet Önder, 1975
- Ay. İ.Y.* : Aydın İl Yıllığı, 1967
- A.Y.T.K.Y.* : Atatürk ve Yeni Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında İki Fransız Tanık, Ali Özçelebi, 1978
- A.Z.T.B.Y.* : Ebedî Şef, Kurtarıcı Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak, Cevat Abbas Güner, 1939
- B.A.* : 1921 Anayasası, Ergun Özbudun, 1992
- B.A.K.* : Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıkçı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları, Şerafettin Turan, 1967
- B.A.Ka.* : Bingazi'den Anadolu'ya Kadar, İbrahim Tali Öngören, Ulus gazetesi, 10.11.1939
- B.A. ve T.D.* : Büyük Atamız ve Türk Denizciliği, Afif Büyüktuğrul, 1969
- B.D.H.T.H.,c.II, ks.2:* Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, cilt: II, kısım: 2; T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1978.

- B.D.H.T.H.,c.IV, ks.1* : Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, cilt: IV, kısım: 1, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1979
- B.D.H.T.H.,c.IV, ks.2* : Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, cilt: IV, kısım: 2, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1987
- B.D.H.T.H.,c.V, kp.1* : Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, cilt: V, kitap: 1, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1993
- B.D.H.T.H.,c.V, kp.2* : Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, cilt: V, kitap: 2, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1978
- B.D.H.T.H.,c.V, kp.3* : Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, cilt: V, kitap: 3, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1980
- B.G.* : Başımıza Gelenler, Galip Kemalî Söylemezoğlu, 1939
- B.G.A.D.C.D.G.M.K.* : “Büyük General, Asil Düşman ve Cömert Dost... Gazi Mustafa Kemal”, Salâhi R. Sonyel, 1979
- B.H.Ü.S.M.K.I* : Büyük Harbin Üçüncü Senesinde Mustafa Kemal (1916) I. Kısım, İzzettin Çalışlar, Ulus gazetesi, 24.3.1940
- B.H.Ü.S.M.K.II* : Birinci Harbin Üçüncü Senesinde Mustafa Kemal (1916) II. Kısım, İzzettin Çalışlar, Ulus gazetesi, 25.3.1940
- B.İ.D.S.T.D.P.* : I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası, G. Jaeschke, çeviren: Mihin Lugal, 1977
- B.K.A* : Büyük Kardeşim Atatürk, Anlatan: Makbule Atadan, Yeni İstanbul gazetesi, 1.11.1952 - 22.3.1953
- BM.* : Bilinmeyen Mektuplar, Murat Bardakçı, Hürriyet gazetesi, 10.11.1995
- B.M.İ.* : Büyük Meclis ve İnkılâp, Neşet Halil, 1933
- B.M.K.İ.C.* : Bozkurt Mustafa Kemal ve İftiralara Cevap, Derleyen: Sadi Borak, 1955
- Bolu T.* : Bolu Tarihi, M. Zekâi Konrapa, 1960
- Borak* : Atatürk, Sadi Borak, 1973

- B.R.G.* : Bir Roman Gibi, Bezmi Nusret Kaygusuz, 1955
- B.S.A.K.* : Bilgin Sivaslı Ali Kemalî, Mehmet Önder, 1954
- B.S.D.T.H.* : Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları, S.İ. Aralov, Çev.: Hasan Ali Ediz, 1967
- B.S.S.E.K.* : Balkan Savaşı Sonlarında Edirne'nin Kurtarılması Hususunda Hemen Teşebbüse Geçilmesi için Atatürk'ün Harbiye Nezareti'ni Uyarısına Dair Bilinmeyen Bir Belge, Mithat Sertoğlu, 1968
- B.T.* : Bilinmeyen Tarihimiz, Cemal Kutay, İstanbul, 1974.
- B.Ta.* : Büyük Taarruz, İsmet Görgülü, 1992
- B.T.B.C.K.Ş.* : Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri, Afyon İli Turizm Komitesi Yayını, 1972
- B. T.D.C.F.A.Z.* : Büyük Türk Dostu Claude Farrère'in Atatürk'ü Ziyareti, Muharrem Giray, 1962
- B.T.K.A.G.* : Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri, Niyazi Ahmet Banoğlu, 1960
- B.T.S.T.A.* : Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk, Halûk San, 1981
- B.T.T.* : Büyük Tarih Trabzon'da, 1938
- B.Y.A.* : Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk, Sadi Borak, 1966
- B.Y.G.A.G.* : Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk'le Görüşmesi, Ergun Özbudun, 1984
- B. Y. T.* : Brunga (Yarımca) Tarihi, Avni Öztüre, 1971
- C.* : Cumhuriyet gazetesi
- C.A.* : Cumhurbaşkanlığı Arşivi
- C.B.B.K.* : Celâl Bayar'la Bir Konuşma, Utkan Kocatürk, 1986
- C.D.* : Cumhuriyete Doğru (1921-1922), Mahmut Goloğlu, 1971
- C.E.Y.T.T.K.* : Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu, Uluğ İğdemir, 1973
- C.K.A.* : Cumhuriyet Kooperatifçiliği ve Atatürk, Remzi Saka, 1966
- C.N.K.* : Cumhuriyet Nasıl Kuruldu?, Feridun Fazıl Tülbentçi, 1955
- C.O.Y.B.* : Cumhuriyetin 15. Yılında Bolu, Bolu, 1938
- Ç.A.* : Çankaya Akşamları, Berthe G. Gaulis, Türkçesi: Füzuran Tekil, 1983

- Ç.B.B.G.* : Çardak Boğazı'nda Bir Gece, İbrahim Süreyya Yiğit, Ulus gazetesi, 10.11.1939
- Ç.C.S.* : Çanakkale Conkbayırı Savaşları, Cemil Conk, 1959
- Ç.E.* : Çerkes Ethem, Yunus Nadi, 1955
- Ç.E.H.* : Çerkes Ethem'in Hatıraları, Çerkes Ethem, 1962
- Ç.İ.* : Çanakkale İzleri, İbrahim Alâettin (Gövsâ), 1932
- Ç.M.B.M.A.O.R.* : Çanakkale Muharebeleri, Bu Muharebelerde Atatürk'ün Oynadığı Rol, Necati Ökse, 1986
- Ç.O.* : Çanakkale Olayı, David Walder, Türkçesi: M. Ali Kayabal, 1971
- Ç.R.* : Çanakkale Raporu, Halis, 1975
- D.B.A.* : Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi, cilt: I, Bilâl N. Şimşir, 1981
- D.B.Ç.* : Dünkü ve Bugünkü Çankırı, Tayip Başer, 1956
- D.B.Y.1967* : Dışişleri Bakanlığı 1967 Yıllığı, 1968
- D.C.İ.K.A.* : Doğumundan Cumhuriyetin İlanına Kadar Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri, Hasan Rıza Soyak, 1965
- D.H.B.I* : Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ (Akmansü), cilt: I, Dr. Ziya Göğem, 1954
- D.H.B.II* : Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ (Akmansü), cilt: II, Dr. Ziya Göğem, 1956
- D.M.C.10.Y.* : Demiryollar Mecmuası (Cumhuriyetin 10. Yılı, 29.10.1933), 1933
- D.T.* : Devrim Tarihi, Sadi İrmak, 1967
- D. ve T.* : Devrimler ve Tepkileri, Mahmut Goloğlu, 1972
- D.V.Y. 1953* : Dışişleri Vekâleti 1953 Yıllığı, 1954
- D.Y. 1944 - 1945* : Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı (1944 - 1945), 1945
- E.* : Eskişehir, Faruk Şükrü, 1931
- E.Ç.* : Edebiyatçılar Çevremde, Halit Fahri Ozansoy, 1970
- Ed.* : Edremit, Gıyas Yetkin, 1939
- E.H.* : Efelerden Haber, Kemal Özkaynak, Aydın, 1946

- E.H.A.A.D.* : Edouard Herriot'nun Anılarında Atatürk ve Devrimleri, Ali Kaş, 1981
- E.K.* : Erzurum Kongresi, Mahmut Goloğlu, 1968
- E.K.İ.B.* : Erzurum Kongresi ile ilgili Belgeler, Bekir Sıtkı Baykal, 1969
- E.K.S.B.* : Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Nurdoğan Taçalan, 1970
- E.K.T.* : Emperyalizme Karşı Türkiye (1922 - 1924), Naşit Hakkı Uluğ, 1971
- E.K. ve T.B.B.* : Erciyes Kayserisi ve Tarihine Bir Bakış, Kara Mehmet Ağa-zade Kemaleddin, 1934
- E.M.K.* : Etnografya Müzesi Kılavuzu, Hamit Zübeyr Koşay, 1956
- E.O.B.* : Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit'te Olup Bitenler, Gıyas Yetkin, 1957
- E.Ö.K.A.B.I-II* : Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, cilt: I-II Mazhar Müfit Kansu, 1966-1968
- E.P.Ç.A* : Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları, Yayına hazırlayan: İhsan Ilgar, 1975
- E.P.Ç.H.* : Esat Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, Hayat Dergisi, Sayı: 27 (3 Temmuz 1959) - Sayı: 41 (9 Ekim 1959)
- Erden* : Atatürk, Ali Fuad Erden, 1952
- E.T.D.* : Evrimleşen Türk Devrimi, Suat İlhan, 1998
- E.W.H.* : An Encyclopedia of World History, William L. Langer, 1952
- F.I* : Feryadım, cilt: 1, Ahmet İzzet Paşa, 1992. *F.II*: Feryadım, cilt: 2, Ahmet İzzet Paşa, 1993
- F.Ç.I* : 23 Nisan ve Mareşal Çakmak (Fevzi Çakmak'la Konuşma), Konuşan: Selime Seden, 1948
- F.Ç.II* : 19 Mayıs 1919'u Sayın Mareşal'dan Dinledim (Fevzi Çakmak'la Konuşma), Konuşan: Selime Seden, 1948
- Fi* : Fikriye, Şemsi Belli, 1995
- F.O.G.H.* : Fethi Okyar'ın Günlük Hatıraları, Yayımlayan: Fethî Tevetoğlu, 1969

- G. : Giresun, Sacit Karaibrahimoğlu, 1965
- G.C.Z. : Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, cilt: 1-4, 1980
- G.D.D. : Gördüklerim Duyduklarım Duygularım, Asım Us, 1964
- G.G.I : Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, cilt: I, Ahmet Emin Yalman, 1970
- G.G.II : Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, cilt: II, Ahmet Emin Yalman, 1970
- G.G.III : Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, cilt: III, Ahmet Emin Yalman, 1970
- G.H.A.G. : General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu, Seçil Akgün, 1981
- G.H.İ.H. : Gerilla Hakkında iki Hatıra, Afetinan, 1937
- G.İ. : Görüp İşittiklerim, Ali Fuad Türk geldi, 1951
- G.K.G. : Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924), M. Fahrettin Kırzioğlu, 1974
- G.M.K.A.E.İ.K. : Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Yayına hazırlayan: Arı İnan, 1982
- Gö. : Görüşlerim II. Kitap. Tefik Rüştü Aras, 1968
- G.S. : Gaziantep Savunması, Ali Nadi Ünler, İstanbul, 1969
- G.S.İ. : Gaziantep Savaşının İç Yüzü, Sahir Üzel, 1952
- H. : Hatıralarım, Hilmi Uran, 1959
- H.A. : Hemşehrimiz Atatürk, Naşit Hakkı Uluğ, 1973
- Ha. : Hâkimiyet-i Milliye gazetesi
- Haber : Haber gazetesi, İstanbul
- H.A.Y. : Hep Atatürk'ün Yanında (Baba-Oğul Bozok'lardan Anılar), Salih Bozok - Cemil S. Bozok, 1985
- H.G.A. : Hüsrev Gerede'nin Anıları, Yayına Hazırlayan: Sami Önal, 2002
- H.H.V : Harp Hatıralarım (Beşinci Cilt), Ali İhsan Sâbis, 1951
- H.H.O.S. : Hariciye Hizmetinde 30 Sene (1892-1922), Galip Kemalî Söylemezoğlu, 1955
- H.K.İ.H.Ç. : Hatay'ın Kuruluşu için Harcanan Çabalar, Tayfur Sökmen, 1978

- H.M.* : Harp Mıntıkaları, Şehir ve Kasabaların işgal, istirdat ve Bombardıman Tarihleri, Genelkurmay Bşk. Harp Tarihi Encümeni, 1940
- H.M.A.* : Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları, Giriş: İsmail Arar, 1986
- H.M.M.* : Hatıralarım (Millî Mücadele), Damar Arıkoğlu, 1961
- H.R.O.* : Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, Feridun Kandemir, 1965
- H.S.* : Hatay Savaşı, Hulki Öcal, 1953
- H.T.A.Ç.* : Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları, M. Cemil Özgül, 1989
- H.T.D.A.A.* : Genelkurmay Başkanlığı, Harp Tarihi Dairesi Atatürk Arşivi, Ankara
- H.T.K.* : Heyet-i Temsiliye Kararları, Bekir Sıtkı Baykal, 1974
- H.T.M.K.* : Harbokulu Tarihi ve Mustafa Kemal, Tahsin Ünal, 1964
- H.T.T.* : Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Hazırlayan: Uluğ İğdemir, 1975
- H.T.Ü.K.A.G.G.I-IV* : Heyet-i Temsiliye Üyeleri ile Komutanlar Arasında Gizli Görüşmeler, Yayına hazırlayan: Hayri Mutluçağ, 1973
- H.T.V.D.* : Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara
- H.T. ve M.K.K.* : Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir'de, Sırrı Kardeş, 1950
- Hür* : Hürriyet gazetesi
- H.Y.A.* : Harp Yönetimi ve Atatürk, Suat İlhan, 1987
- H.Y.F.* : Her Yönüyle Fethiye, M. Kâzım Yılmaz, 1969
- İ* : İkdam gazetesi
- İ.A.* : İslâm Ansiklopedisi, Atatürk maddesi, 10. Cüz, 1960
- İ.A.İ.İ.* : İkinci Adam İsmet İnönü, Birinci Cilt (1884-1938), Şevket Süreyya Aydemir, 1968
- İ.B.A.I* : İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), cilt: I, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, 1973
- İ.B.A.II* : İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), cilt: II, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, 1975

- İ.B.A.III* : İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), cilt: III, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, 1979
- İ.B.A.IV* : İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), cilt: IV, Hazırlayan: Bilâl N. Şimşir, 1984
- İ.B.I.A.S.G.* : İngiliz Belgelerinin Işığında Atatürk'ün Son Günleri, Salâhi R. Sonyel, 1971
- İ.B.I.M.K.M.M.I-II* : 1919 Yılı İngiliz Belgelerinin Işığında Mustafa Kemal ve Millî Mukavemet, Salâhi R. Sonyel, 1969, 1970
- İ.B.S.İ.* : İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), Bilâl N. Şimşir, 1972
- İ.Ç.* : İmparatorluğun Çöküşü, Mithat Şükrü Bleda, 1979
- İ.D.P.A.* : İki Devrin Perde Arkası, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, Yazan: Samih Nafiz Tansu, 1969
- İ.G.B.G.İ.G.T.S.G.* : İngiliz Gizli Belgelerine Göre İşgal Gücünün Türkiye'de Son Günleri ve Cumhuriyet'in Kuruluşu, Salâhi R. Sonyel, 1978
- İ.G.B.T.* : İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Erol Ulubelen, 1967
- İ.H.* : İstiklâl Harbimiz, Kâzım Karabekir, 1969
- İ.H.E.* : İstiklâl Harbimizin Esasları, Kâzım Karabekir, 1951
- İ.H.E.P.* : İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, Kâzım Karabekir, 1967
- İ.H.G.* : İstiklâl Harbi Gazetesi, Ömer Sami Coşar, 1969-1970
- İ.H.K.* : İstiklâl Harbinde Kastamonu, Hüsnu Açıksöz, 1933
- İ.H.S.K.* : İstiklâl Harbinde Süvari Kolordusu, Fahrettin Altay, 1949
- İ.H. ve M.M.I* : İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele, cilt:I, Sina Aksin, 1992
- İ.H. ve M.M.II* : İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele, cilt:II, Sina Aksin, 1992
- İ.İ.* : İsmet İnönü, Ali Fuat Erden, 1952
- İ.İ.B.K.* : İsmet İnönü ile Bir Konuşma, Utkan Kocatürk, 1984
- İ.İ.H.* : İsmet İnönü, Hatıralar, 2. Kitap, Yayına Hazırlayan: Sabahattin Selek, 1987
- İ.İn.* : İsmet İnönü, Top.: Faik Reşit Unat, 1945
- İ.K.T.K.S.* : İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, Taner Baytok, 1970
- İ.M.* : İstiklâl Mahkemeleri, Emin Çölaşan, Cumhuriyet gazetesi, 27.8.1973-1.9.1973

- İ.Ma.I* : İstiklâl Mahkemeleri (1920-1923), Ergün Aybars, 1975
- İ.Ma.II* : İstiklâl Mahkemeleri (1923-1927), Ergün Aybars, 1982
- İ.M.E.P.* : İstiklâl Mücadelesi ve Enver Paşa, Sami Sabit Karaman, 1949
- İ.M.T.T.* : İstiklâl Madalyası, Tarihçesi ve Tanımı, 1983
- İn.A.* : İnsancıl Atatürk, Sait Arif Terzioğlu, 1971
- İ.O.K.V.M.K.P.R.* : 2. Ordu Kumandan Vekili Mustafa Kemal Paşa'nın 230 Numaralı Raporu, Fahrettin Kırzioğlu, 1962
- İ.O.T.K.IV* : İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İsmail Hami Danişmend, 4. cilt, 1955
- İ.R.* : İçel Rehberi, cilt:1, Haz: Fuad Akbaş-Sait Uğur, 1944
- İ.S.B.C.* : İstiklâl Savaşı'nda Bozguncular ve Casuslar, Feridun Kandemir, 1964
- İ.S.C.* : İstanbul'dan Samsun'a Cehennemi 215 Saat, Hikmet Gerçekçi, Hayat Dergisi, sayı: 21, 1969
- İ.S.I.I* : İzmir Suikastinin iç Yüzü, Birinci cilt, Feridun Kandemir, 1955
- İ.S.I.II* : İzmir Suikastinin iç Yüzü, İkinci cilt, Feridun Kandemir, 1955
- İ.S.T.D.* : İstiklâl Savaşında Türk Denizcileri, Haz: İsmail Kayabalı - Cemender Arslanoğlu, 1972
- İ.S.V.R.* : İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, Nurettin Peker, 1955
- İ.ve T.* : İttihat ve Terakki (1908-1914) Feroz Ahmad, çeviren: Nuran Yavuz, 1984
- İ.Y.* : Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir Yollarında, 1923
- J.T.İ.T.* : Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Sina Akşin, 1987
- K.A.* : Komutan Atatürk, Celâl Erikan, 1972
- K.A.B.* : Kemal Atatürk ve Bulgaristan, Stefan Velikov, VIII. Türk Tarih Kongresi, 1976
- K.A.B.K.Ö.* : Komutan Atatürk'ün Başarıları, Kazandığı Ödüller ve Şaşmaz Önerileri, Nusret Baycan, 1981

- K.A.H.A.* : Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor, Milliyet gazetesi, 15.10.1951-7.8.1952
- K.A.M.M.T.* : Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi, Enver Behnan Şapolyo, 1958
- K.Atatürk* : K. Atatürk, Feridun Ergin, 1978
- K.B.G.* : Kutladığımız Büyük Gün, Cevat Abbas Gürer, Yeni Sabah, 19.5.1943
- K.C.T.E.* : Kars (Coğrafya, Tarih, Ekonomi), M. Tarhan Toker, 1938
- K.İ.K.T.* : Kütahya ilinin Kısa Tarihi, Mustafa Yeşil, 1937
- K.K.* : Kendi Kitabım, Ahmet Hilmi Kalaç, 1960
- K.K.S.* : Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası, Avni Doğan, 1964
- K.M.A.* : Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-yı Milliye Ankarası, Grace M. Ellison, Türkçesi: İbrahim S. Turek, 1973
- K.M.H.* : Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı, Sıtkı Aydın-el, 1993
- KM. Y.O.* : Kumandanlar Madunlarından Yüksek ve Alim Olmalıdırlar, Afetinan, 1956
- K.S.G.B.S.* : Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız (Nisan 1920 - Mart 1921), Salâhi R. Sonyel, 1981
- K.S.G.D.S.* : Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız (Nisan 1920 - Mart 1921), Salâhi R. Sonyel, 1977
- K.S.İ.* : Kurtuluş Savaşı'nda İçel, Haz.: "Kurtuluş Savaşında İçel" Tarihini Yazma Komitesi, 1971
- K.S.İ.İ.B.* : Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri, Gotthard Jaesche, 1971
- K.S.İ.K.* : Kurtuluş Savaşı'nın İki Kitabı, Tahir Karauğuz, İstanbul 1965
- K.S.İ.Y.I* : Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları, cilt: I, Hüsnü Himmetoğlu, 1975
- K.S.İ.Y.II* : Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları, cilt: II, Hüsnü Himmetoğlu, 1975
- K.S.T.P.İ.M.K.M* : Kurtuluş Savaşı'nda Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları, İlhan Tekeli-Selim ilkin, 1980
- K.T.R.* : Kocaeli Tarih ve Rehberi, Rifat Yüce, 1945

- Ku.* : Kurun gazetesi
- K.Z.G.* : Atatürk Ansiklopedisi, cilt: I, Hazırlayan Kemal Zeki Gençosman, 1981
- L.I* : Lozan, Birinci cilt, M. Cemil (Bilsel), 1933
- LII* : Lozan, İkinci cilt, M. Cemil (Bilsel), 1933
- Lozan* : Lozan, Ali Naci Karacan, 1971
- M.* : Milliyet gazetesi
- M.A.* : Milliyetçi Atatürk, Fethî Tevetoğlu, 1965
- M.A.B.N.* : Musikiye Ait Bir Notu, Kemal Ünal, Ulus gazetesi, 10.11.1939
- M.A.İ.P.* : Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askerî ve Siyasî Hayatı), Metin Ayışığı, 1997
- M.A.M.* : Mukaddes Ankara'dan Mektuplar, Kadriye Hüseyin, Çeviren: Cemile Necmeddin Sahir Sılan, 1987
- M.B.S.G.A.* : Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları, Hazırlayan: Muhittin Ünal, 1994
- M.D.M.K.P.A.İ.B.* : Mütareke Devrinde Mustafa Kemal Paşa'ya Ait İki Belge, Bekir Sıtkı Baykal, 1973
- Me.* : Mevhibe, Gülsün Bilgehan, 1994
- M.E.C.A.* : Millî Eğitim Cephesiyle Amasya, Necip Güngör Kısaparmak, 1996
- M.G.G.C.* : Mütareke Gayyasından Gurbet Cehennemine, Tarık Mümtaz Göztepe, Yeni Sabah, 16.8.1994-1.2.1945
- M.H.* : Moskova Hatıraları, Ali Fuat Cebesoy, 1955
- M.H.K.Y.* : Millet Hizmetinde 40 Yıl C.H.P., 1963
- M.İ* : Minelbab İlelmihrab, Refik Halid Karay, 1964
- M.İ.K.* : Maarifle İlgili Kanunlar, T.C. Maarif Vekilliği Yayını, 1940
- M.K.A.* : Mustafa Kemal'in Ataşemiliterliği, Tahsin Ünal, 1970
- M.K.A.A.N.B.* : Muvakkat Kabir'de Aziz Atatürk'ün Nöbetini Bekledim, Nazmi Çağan, Milliyet, 10.11.1954
- M.K.A.A.O.B.F.* : Mustafa Kemal'in Askerî Ataşe Olarak Bulgaristan'daki Faaliyeti, Altan Deliorman, 1964

- M.K.A.B.M.* : Mustafa Kemal'in Amiral Brock'a Mektubu, Gotthard Jaeschke, Çeviren: Nimet Arsan, 1972
- M.K.A.F.B.* : M. Kemal Atatürk Ankara Hukuk Mektebi'nin Öğretim Kurulu Fahri Başkanı, Afetinan, 1975
- M.K.A.K.H.* : Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Haz.: Afet İnan, 1983
- M.K.B.* : Mustafa Kemal Balkanlarda, Altan Deliorman, Akşam gazetesi, 10.11.1958-29.11.1958
- M.K.B.B.* : Mustafa Kemal'in Bir Beynamesi, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 14, s.26-27, 1968
- M.K.C.P.M.* : Mustafa Kemal ile Cemal Paşa'nın Muhaberatı, Tahsin Ünal, 1968
- M.K.F.Ç.* : Mustafa Kemal'in Falkenhayn'la Çatışmasıyla ilgili Henüz Yayınlanmamış Bir Raporu, Hikmet Bayur, 1956
- M.K.İ.D.* : 1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal'in iki Demeci, Hikmet Bayur, 1968
- M.K.İ.S.* : Mustafa Kemal'in İlk Savaşı, Hale Şıvgın, 1987
- M.K.İ.S.N.G.* : Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da İstanbul'dan Samsun'a Nasıl Gitmişti?, Hüsrev Gerece, 1956
- M.K.L.İ.Z.* : Önderliğin Başlangıç Yılları: Mustafa Kemal'in Libya'yı İlk Ziyareti, Rachel Simon, Çeviren: Tüten Özkaya, 1980
- M.K.M.Ş.P.* : Mustafa Kemal'den Mahmut Şevket Paşa'ya, Mithat Sertoğlu, Cumhuriyet gazetesi, 5.3.1986
- M.K.P.* : Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele'nin İç Âlemi, Enver Behnan Şapolyo, 1967
- M.K.P.E.E.* : Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki Evi, M. Fahrettin Kırzioğlu, 1974
- M.K.P.K.* : Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu, Yusuf Ayhan, 1963
- M.K.P.P.B.B.* : 1918 Bırakışmasından Az Önce Mustafa Kemal Paşa'nın Başyaver Naci Bey Yolu ile Padişaha Bir Başvurması, Hikmet Bayur, 1957
- M.K.P.S.* : Mustafa Kemal Paşa Samsun'da, Yunus Nadi, 1955
- M.K.S.A.A.* : Mustafa Kemal Sofya Askerî Ataşemiliterliği'nde, Hüseyin Kabasakal, 1982.

- M.K.T.F.A.* : M. Kemal Tevfik Fikret'in Aşşyanında, Afetinan, 1968
- M.K.Ü.M.* : Mustafa Kemal'in Üç Mektubu, Hikmet Bayur, 1960
- M.K. ve C.L.* : Mustafa Kemal ve Corinne Lütfü, Melda Özverim, 1998
- M.M.I.* : Millî Mücadele, cilt: I, Kâzım Özalp, 1971
- M.M.II* : Millî Mücadele, cilt: II, Kâzım Özalp, 1971
- M.M.A.A.K.* : Millî Mücadele'de Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetine Ait Bazı Belgeler, Yücel Özkaya, 1985
- M.M.A.B.* : Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın, Yücel Özkaya, 1989
- M.M.B.* : Millî Mücadele'de Bursa, Mümtaz Şükrü Eğilmez'in Hatıraları, Yayıma hazırlayan: İhsan İlgar, 1980
- M.M.B.I* : Millî Mücadele Başlarken, Birinci Kitap, M. Tayyib Gökbilgin, 1959
- M.M.B.II.* : Millî Mücadele Başlarken, İkinci Kitap, M. Tayyib Gökbilgin, 1965
- M.M.Basını* : Millî Mücadele Basını, Ömer Sami Coşar, (tarihsiz).
- M.M.E.* : Millî Mücadele'de Erzurum, Cevat Dursunoğlu, 1946
- M.M.H.* : Millî Mücadele Hatıraları, Ali Fuat Cebesoy, 1953
- M.M.İ.İ.K.* : Millî Mücadele ve İnkılâplarla İlgili Kanunlar, cilt: I, Haz.: Kemal Arıburnu, 1957
- M.M.Ka.I-IV* : Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt: I-IV, Selahattin Tansel, 1973-1974
- M.M.K.B.* : Miralay Mustafa Kemal Bey'in Anafartalar Grubu Kumandanlığı'ndan Affını isteyen 27 Eylül 1915 Tarihli Dilekçesi, Hans Georg Majer, Çeviren: Musa Yaşar Sağlam, 1977
- MMM.K.P.G.H.G.HV:* Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi, Fethî Tevetoğlu, 1969
- M.M.M.T.* : Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Ali Fuad Türkgeldi, 1948
- M.M.U.K.S.I* : Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), cilt: I, Sabahattin Selek, 1970
- M.M.U.K.S.II* : Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), cilt: II, Sabahattin Selek, 1971

- M.M.Ü.Y.T.H.* : Misâk-ı Millî Üzerinde Yapılan Tartışmalar Hakkında, Nejat Kaymaz, VIII. Türk Tarih Kongresi, 1976
- M.M.V. ve V.* : Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler, Kâmil Erdeha, 1975
- M.M.Y.* : Millî Mücadele Yıllarında Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa Arasında Yazışmalar, Hülya Baykal, 1989
- M.O.E.P.III* : Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, cilt: III (1914-1922), Şevket Süreyya Aydemir, 1972
- M.S.* : Malta Sürgünleri, Bilâl N. Şimşir, 1976
- M.Ş.P.G.N.D.* : Mahmut Şevket Paşa'nın Günlük Not Defteri, Hayat Mecmuası, Sayı: 1 (1 Ocak 1965) - 31 (29 Temmuz 1965)
- M.T.* : Mukaddes Tabanca, Afetinan, 1937
- N.I* : Nutuk, cilt: I, Kemal Atatürk, 1961
- N.II* : Nutuk, cilt: II, Kemal Atatürk, 1961
- N.III* : Nutuk, cilt: III, Vesikalar, Kemal Atatürk, 1960
- N.İ.T.* : Nicomedia (İzmit) Tarihi, Avni Öztüre, 1969
- N.M.T.D.* : Ne Mutlu Türküm Diyene, Faik Reşit Unat, 1963
- N.S.* : Necmeddin Sadık (Sadak)'ın 16.12.1932 tarihli Akşam gazetesindeki başyazısı
- O.D.S.S.* : Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, 1969
- O.G.B.G.* : O Günden Bu Güne, Vasfi Rıza Zobu, 1977
- O.H.* : O'ndan Hatıralar, Yücel Mecmuası, cilt: 16, sayı: 91-93, 1942
- O.İ.H. ve K.M.K.* : 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal, Hamdi Ertuna, 1984
- O.İ.İ.H.M.M.* : Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele, Ahmed Bedevî Kuran, 1959
- O.M.* : 19 Mayıs, Cevat Abbas Gürer, 11 Mayıs 1937 gecesi Ankara Halkevi'nde verdiği konferans, 1937
- O.M.K. ve L.* : Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsyonlar ve Lozan Muahedesi, Reşat Ekrem Koçu, 1934
- O.M.Y.* : 19 Mayıs Yolu, İbrahim Tali Öngören, Yeni Sabah, 19.5.1945

- O.S.P.S.V.G.C.* : Osmanoğullarının Son Padişahı Sultan Vahideddin Gurbet Cehenneminde, Tarık Mümtaz Göztepe, 1968
- O.S.P.S.V.M.G.* : Osmanoğullarının Son Padişahı Sultan Vahideddin Mütareke Gayyasında, Tarık Mümtaz Göztepe, 1969
- O.S.S.G.* : Osmanlı Sarayının Son Günleri, Lütfi (Simavi) Bey, 1972
- O.S.S.H.* : 30 Senelik Siyasî Hatıralarımın Üçüncü ve Son Cildi (1918-1922), Galip Kemalî Söylemezoğlu, 1953
- O.T.P.* : Osmanlı Tarihinin Panoraması, Reşad Ekrem Koçu, 1964.
- O.Y.K.* : On Beşinci Yıl Kitabı, 1938
- O.Y.S.* : 10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası, Fahrettin Altay, 1970
- O.Y.S.G.* : On Yıllık Savaşın Günlüğü, İzzettin Çalışlar, Hazırlayan: İsmet Görgülü-İzzeddin Çalışlar, 1997
- Ö.A.A.* : Özalp, Atatürk'ü Anlatıyor, (Kâzım Özalp'in Hatıraları), Milliyet gazetesi, 10.11.1969-27.11.1969
- Ö.A.Ö.M.* : Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları, Sadi Borak, 1980
- Ö.H.* : Öğrenci Hareketleri, Muammer Taylak, 1969
- P.45 Y.* : Politikada 45 Yıl, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1984
- R.A.* : Resimli Amasya (Tarih, Coğrafya, Salname, Kılavuz ve Kазalar), Hazırlayan: Ahmet Demiray, 1954
- R.B.* : Rauf Bey, Erberk İnam, 1965. *R.G.*: Resmî Gazete
- R.O.H.* : Rauf Orbay'ın Hatıraları, Rauf Orbay, Yakın Tarihimiz Dergisi, ciit: 1-4, Sayı: 1-52, 1962-1963
- R.P.H.* : Reşit Paşa'nın Hatıraları, Neşreden: Cevdet R. Yularkıran, 1939
- S.A.A.* : Sınıf Arkadaşım Atatürk, Ali Fuat Cebesoy, 1967
- S.A.P.H.* : Hayat Mücadeleleri (Selâhattin Adil Paşa'nın Hatıraları), 1982
- S.C.F.* : Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?, Ali Fethi Okyar, 1987
- S.F.H.* : Serbest Fırka Hatıraları, Ahmet Ağaoğlu, 1969
- S.G.* : Savarona'yı Gezerken, Cemaleddin Bildik, Akşam gazetesi, 11.6.1950-24.6.1950
- S.G.A.* : Son Günlerinde Atatürk, Dr. Asım Arar'ın Hatıraları, 1958
- S.H.I.* : Siyasî Hatıralar, I. Kısım, Ali Fuat Cebesoy, 1957

- S.H.II* : Siyasî Hatıralar, II. Kısım, Ali Fuat Cebesoy, 1960
- S.İ.Y.* : Samsun İl Yıllığı, 1971
- Siyasal T.* : Siyasal Tarih (1789-1950), Coşkun Üçok, 1967
- Siyasî T.* : Siyasî Tarih (1789-1960), Fahir H. Armaoğlu, 1964
- Siyasî Ta.* : Siyasî Tarih, A. Şükrü Esmer, 1944
- S.K.* : Sivas Kongresi, Vehbi Cem Aşkun, 1963
- S. Kongresi* : Sivas Kongresi, Mahmut Goloğlu, 1969
- S.K.T.* : Sivas Kongresi Tutanakları, Uluğ İğdemir, 1969
- S.L.* : Sevres'den Lausanne'a, Nejat Göyünç, 1982
- S.M.H.* : Samsun'da Müdafaa-i Hukuk, Hasan Umur - Âdil Pasin, 1994
- S.N.D.* : Son Nöbet Defteri, Özel Şahingiray, 1955
- S.O.M.M.F. V.İ.* : Son Osmanlı Meclis-i Mebusanında "Felâh-ı Vatan İttifakı", Tülây Duran, 1972
- S.P.* : Son Posta gazetesi
- S.Pet.* : Trente ans à la Cour de Bulgarie, Sultane Pétrouff, Paris, 1927
- S.S.* : Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Sonbahar Seyahatleri (1924), Ankara 1925
- S. T.* : Samsun Tarihi, Ali Sarcan, 1966
- S.Y.K.S.* : Siyasî Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, Naşit H. Uluğ, 1973
- Ş.* : Şahbaba, Osmanoğullarının son hükümdarı VI. Mehmed Vahideddin'in hayatı, hatıraları ve özel mektupları, Murat Bardakçı, 1998
- Ş.S.İ.* : Şeyh Sait İsyanı, Behçet Cemal, 1955
- T.* : Tan gazetesi
- T.IV* : Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti), Haz: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 1931
- T.A.* : Tekirdağ'da Atatürk, Aydın Oy, 1965
- Ta.* : Tanin gazetesi
- T.A.E.T.* : Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi, Şevket Aziz Kansu, 1940
- T.A.İ.* : Türkün Ateşle İmtihanı, Halide Edip Adıvar, 1962
- T.A.İ.Y.K.* : Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927), Bilâl N. Şimşir, 1977

- T.A.M.K.I* : Tek Adam Mustafa Kemal, Birinci cilt, Şevket Süreyya Aydemir, 1969
- T.A.M.K.II* : Tek Adam Mustafa Kemal, İkinci cilt, Şevket Süreyya Aydemir, 1971
- T.A.M.K.III* : Tek Adam Mustafa Kemal, Üçüncü cilt, Şevket Süreyya Aydemir, 1969
- T.A.M.K.B.B.* : Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959), Akdes Nimet Kurat, 1959
- T.A.S.İ.A.Ç.* : Türk-Amerikan Siyasal ilişkilerinin Ana Çizgileri, İsmail Soysal, 1977
- T.A.T.D.T.G.* : Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, Ahmet Mumcu, 1971
- T.B.M.M.* : Türkiye Büyük Millet Meclisi, Haz: Sacit Karaibrahimoğlu, 1968
- T.B.M.M. Albümü* : “Dönem I” (Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 25’inci Yıldönümünü Anış), 1945
- T.B.T.* : Türk Basın Tarihi (1919-1965 Cumhuriyet Dönemi), Fuat Süreyya Oral, İkinci Kitap, 1968
- T. Bugüne* : Tarihten Bugüne, Afetinan, 1970
- T.B.Y.* : Türkiye’de Beş Yıl, Liman von Sanders, Çeviren: M. Şevki Yazman, 1968
- T.C.* : Türkiye Cumhuriyeti (1923), Mahmut Goloğlu, 1971
- T.C.İ.* : Türkiye Cumhuriyeti’nin İlânı, Mustafa Kemal Paşa ile Yapılan Bir Söyleşi, Hans-Jürgen Kornrumpf, Çeviren: Özden Saatçı-Karadana, 1997
- T.C.M.B.* : Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, İlhan Tekeli-Selim İlkin, 1981
- T.C.T.* : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965), Enver Ziya Karal, 1973
- T.C.Ta.* : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ergün Aybars, 1984
- T.D.D.S.* : Türkiye Devleti’nin Dış Siyaseti, Yusuf Hikmet Bayur, 1938
- T.D.İ.* : Türk Dili İçin, Sadri Maksudi (Arsal), 1930

- T.D.M.İ.B.S.A.* : Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Andlaşmaları, İsmail Soysal, 1965
- T.D.P.E.Y.K.S.* : Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Kurtuluş Savaşımız (1919-1922), 1973
- T.D.T.* : Türk Devrim Tarihi, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, 1971
- Ter.* : Tercüman gazetesi
- T.G.E.* : Türkiye'de Gerici Eylemler (1923'den Bu Yana), Neşet Çağatay, 1972
- T.G.T.* : Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın, Enver Behnan Şapolyo, 1969
- T.H.K.İ.* : Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyân, Afetinan, 1944
- T.İ.H.,c.I* : Türk İstiklâl Harbi, I. cilt, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1962
- T.İ.H.,c.II, ks.I* : Türk istiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 1. Kısım, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1963
- T.İ.H.,c.II,ks.2* : Türk istiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 2. Kısım, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1965
- T.İ.H.,c.II,ks.3* : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 3. Kısım, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1966
- T.İ.H.,c.II,ks.4* : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 4. Kısım, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1974
- T.İ.H.,c.II,ks.5,kp.I* : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 5. Kısım, 1. Kitap; T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1972
- T.İ.H.,c.II,ks.5,kp.II* : Türk istiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 5. Kısım, 2. Kitap, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1973
- T.İ.H.,c.II,ks.6,kp.I* : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, I. Kitap, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1967
- T.İ.H.,c.II,ks.6,kp.II* : Türk istiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, II. Kitap, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1968
- T.İ.H.,c.II,ks.6,kp.III* : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi) 6. Kısım, III. Kitap, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1969
- T.İ.H.,c.II,ks.6,kp.IV* : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, IV. Kitap, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1969

- T.İ.H.,c.III* : Türk İstiklâl Harbi, III. cilt (Doğu Cephesi), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1965
- T.İ.H.,c.IV* : Türk İstiklâl Harbi, IV. cilt (Güney Cephesi), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1966
- T.İ.H.,c.V* : Türk İstiklâl Harbi, V. cilt (Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1964
- T.İ.H.,c.VI* : Türk İstiklâl Harbi, VI. cilt (İç Ayaklanmalar), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1964
- T.İ.H.,c.VII* : Türk İstiklâl Harbi, VII. cilt, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1975
- T.İ.H.K.* : Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1972
- T.İ.İ.* : Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926), Ömer Kürkçüoğlu, 1978.
- T.İ.K.* : Türkiye İktisat Kongresi (1923-İzmir), A.Gündüz Ökçün, 1968
- T.İ.T.* : Türk İnkılâp Tarihi ve Büyük Harp'ten Sonra Avrupa, Samih Nafiz Tansu, 1938
- T.İ.T.K.I* : Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi (1918-1923), I. cilt, Gotthard Jaeschke, Çev.: Niyazi Recep Aksu, 1939
- T.İ.T.K.II* : Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi (29.10.1923-1.1.1930), II. cilt, Gotthard Jaeschke, Çev.: Niyazi Recep Aksu, 1941
- T.K.* : Tarihte Kütahya, Hamza Güner, 1961
- T.K.S.* : Askerî, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı, Fahri Belen, 1973
- T.K.S.K.* : Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar), Gotthard Jaeschke, 1970
- T.L.Y.* : Türkiye'yi Lâikleştiren Yasalar, Hazırlayan ve Sadeleştiren: Reşat Genç, 1998, Ankara
- T.Me.* : Tarihi Mektuplar, Yayınlayan: Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin gazetesi, 15.10.1994 - 2.4.1945
- T.M.İ.P.* : Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Server İskit, 1943
- T.M.M.I* : Trakya'da Millî Mücadele, I.cilt, Tevfik Bıyıklıoğlu, 1955

- T.M.T.V* : Türkiye Maarif Tarihi (Beşinci cilt), Osman Ergin, 1943
- T.R.İ.T.* : Türk-Rus İlişkileri Tarihi, Ali Kemal Meram, 1969
- T.S.* : Türkiye Sanayii "Devlet İşletmeleri", cilt: 1, Hüsametdin Torres, 1954
- T.S.D.II* : Türkiye'de Siyasî Dernekler II, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü Neşriyatı, 1950
- T.Se.* : Tarihin Sesi Dergisi, Sayı: 1 (24.4.1962)
- T.S.K.F.* : Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Fethî Tevetoğlu, 1967
- T.S.K.T.,c.II,ks.2,kp.2* : Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri (Balkan Harbi), cilt: II, kısım: 2, kitap: 2; Genelkurmay Başkanlığı, 1993
- T.S.P.* : Türkiye'de Siyasî Partiler (1859-1952), Tarık Z. Tunaya, 1952
- T.S.T.C.H.P.M.* : Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii, cilt: I, Fahir Giritlioğlu, 1965
- T.S.T.İ.İ.* : Trablusgrap Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri, Hale Şıvgın, 1989
- T.TA.* : Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, Hikmet Çevik, 1949
- T.T.O.M.A.R.* : Türkiye'nin Taraf Olduğu Milletlerarası Antlaşmalar Rehberi (1920-1961), A.Gündüz Ökçün, 1962
- Türk D. T.* : Türk Devrim Tarihi, Hamza Eroğlu, 1972
- Türk D.T.D.* : Türk Devrim Tarihi Dersleri (1919-1938), Yılmaz Altuğ, 1973
- T.V.* : Tarih Vesikaları Dergisi
- U.* : Ulus gazetesi
- U.A.S.G.* : Ulu Atamızın Son Günleri, Anlatan: Mim Kemal Öke, Yazan: Niyazi Ahmet Okan, 1939
- U.B.* : Unutulmuş Belgeler, Enver Ziya Karal, 1967
- U.B.S.B.D.* : Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler, Yücel Özkaya, 1987
- U.İ.Y.* : Uşaklı İl Yıllığı, 1967
- U.S.T.* : Ulusal Savaş'ta Tokat, Halis Asarkaya, 1936

- U.T.* : Uşak'ta Türkocağı'nda, Damar Arıkoğlu, Ulus gazetesi, 10.11.1939
- Ü.D.B.A.* : Üç Devirde Bir Adam, Fethi Okyar, Yayına Hazırlayan: Cemal Kutay, 1980
- Ü.M.* : Üçüncü Meşrutiyet (1920), Mahmut Goloğlu, 1970
- Ünaydın* : Hatıralar (Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşundan İlk Kurultay'a Kadar), 1943
- V.* : Vakit gazetesi
- V.H.* : Vatan Hizmetinde, Yusuf Kemal Tengirşenk, 1967
- V.İ.M.B.* : Vatandaş İçin Medenî Bilgiler, I. Kitap, Afet (İnan), Devlet Matbaası, 1933
- V.K.S.* : Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu, Bilâl N. Şimşir, Cumhuriyet gazetesi, 26.11.1973-29.11.1973
- V. ve H* : Vatan ve Hürriyet, Afetinan, 1937
- V. ve H.İ.T* : Vatan ve Hürriyet İttihat ve Terakki, Hüsrev Sami Kızıldoğan, 1937
- V.Y* : Vatan Yolunda, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1958
- Y.* : Yarın gazetesi
- Y.A.A.* : Yakınlarının Ağzından Atatürk, Salâhaddin Güngör, 1944
- Y.B.B.G.* : Yanlış Bilinen Bir Gün, Ali Muhlis Tümtürk, 1966
- Y.H.* : Yükselen Hilâl (Dümkü, Bugünkü ve Yarınki Türkiye) Dr. Ernest Jackh, Çeviren: Perihan Kuturman, 1946
- Y.İ.* : Yeni İstanbul gazetesi
- Y.K.A.* : Yahya Kemal Albümü, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1998
- Y.K.E.M.III* : Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III (Hazırlayanlar: Nermin Suner Pekin - Dr. Muhtar Tevfikoğlu
- Y.S.* : Yeni Sabah gazetesi
- Y.T.* : "Yakın Tarihimiz" Dergisi, 1962
- Yu.* : Yurdumuz, Havzalı Zübeyroğlu M. Fuat, 1925
- Z* : Zaman gazetesi
- Za.* : Zafer gazetesi
- Z.C.* : Zabıt Cerideleri (Türkiye Büyük Millet Meclisi)
- Z.G.S.S.* : Belgelerin Işığı Altında Ziya Gökalp'ın Son Saatleri ve Atatürk'ün Yakın İlgisi, Mehmet Önder, 1987
- Z.K.H.* : Zabıt ve Kumandan ile Hasbıhal, Mustafa Kemal (Atatürk), Ruşen Eşref Ünaydın'ın giriş yazısıyla, 1956

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AÇIKSÖZ, Hüsnü: İstiklâl Harbi'nde Kastamonu, Kastamonu Vilâyet Matb., Kastamonu, 1933
- ADIVAR, Halide Edip: Türkün Ateşle İmtihanı (İstiklâl Savaşı Hatıraları), Çan Yayını, İstanbul, 1962
- ADİL, Selâhaddin: İstanbul'un Kurtuluşu, Yakın Tarihimiz Dergisi, Sayı: 32, s.161-162, 1962
- ADİL, Selâhaddin: Hayat Mücadeleleri (Selâhaddin Adil Paşa'nın Hatıraları), Zafer Matb., İstanbul, 1982
- AFETİNAN: Vatandaş İçin Medenî Bilgiler, I. Kitap, Afet (İnan), Devlet Matbaası, İstanbul, 1933
- AFETİNAN: Gerilla Hakkında İki Hatıra, Belleten T.T.K., Sayı: 1, s.10-13, Ocak 1937
- AFETİNAN: Vatan ve Hürriyet, Belleten T.T.K., Sayı: 2, s.289-298, Nisan 1937
- AFETİNAN: Trablusgarb'ta Hürriyete Karşı İsyân, Belleten T.T.K., Sayı: 31, s.387-401, Temmuz 1944
- AFETİNAN: Mukaddes Tabanca, Belleten T.T.K., Sayı: 3-4, s.605-610, Ekim 1937
- AFETİNAN: Kumandanlar Madunlarından Yüksek ve Alim Olmalıdırlar, Belleten T.T.K., Sayı: 56, s.507-510, Ekim 1956
- AFETİNAN: Kemal Atatürk'ü Anarken, Atatürk'ten Hatıralar 2, İkinci Baskı, Ankara, 1956
- AFETİNAN: Atatürk ve Demokrasi, Belleten T.T.K., Sayı: 89, s.1-8, Ocak 1959
- AFETİNAN: Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri, Türkiye İş Bankası Yayını, 1959
- AFETİNAN: Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964
- AFETİNAN: Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1968
- AFETİNAN: Tarihten Bugüne, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1970
- AFETİNAN: Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluş Günlerinde Atatürk'ün El Yazısı ile Tashih Edilmiş Bazı Tarih Soruları ve Dikte Ettiği Cevaplardan Örnekler, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: I (Yeni Seri), Sayı: 2, 1958
- AFETİNAN: M. Kemal Tevfik Fikret'in Aşyanında, Belleten T.T.K., Cilt XXXII, Sayı: 128, S.577-579, Ekim 1968
- AFETİNAN: M. Kemal Atatürk Ankara Hukuk Mektebi'nin Öğretim Kurulu Fahrî Başkanı, T.T.K., Belleten, Cilt: XXXVIII, Sayı: 149, s.117-121, 1975
- AFETİNAN: Atatürk'ten Mektuplar, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1981
- AĞAOĞLU, Ahmet: Serbest Fırka Hatıraları, 2. Baskı, Baha Matb., İstanbul, 1969
- AHMAD, Feroz: İttihat ve Terakki (1908-1914), Çeviren: Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984
- AHMET İZZET PAŞA: Feryadım, cilt: 1, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992
- AHMET İZZET PAŞA: Feryadım, cilt: 2, Yayına Hazırlayanlar: Süheyl İzzet Furgaç - Yüksel Kanar, Nehir Yayınları, İstanbul, 1993

- AKBAŞ, Fuad - UĞUR, Sait: İçel Rehberi, Cilt: 1, Yeni Mersin Matb., Mersin, 1944
- AKÇAKAYALI, Cihat: Atatürk (Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı Yönleriyle), Harp Tarihi ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1980
- AKGÜN, Seçil: General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu, Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul, 1981
- AKŞİN, Sina: İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, cilt: I (Mutlakîyet'e Dönüş 1918-1919), Cem Yayınevi, İstanbul, 1992
- AKŞİN, Sina: İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, cilt II (Son Meşrutiyet 1919-1920), Cem Yayınevi, İstanbul, 1992
- AKŞİN, Sina: Jön Türkler ve ittihat ve Terakki, Remzi Kitabevi, 1987
- AKTEPE, Münir: Atatürk'e Dair Bazı Belgeler, Belleten T.T.K., Cilt: XXXII, Sayı: 128, s.441-457, Ankara 1968
- AKTEPE, Münir: Atatürk'ün, Sofya Ataşemiliterliği'ne Kadar ittihat ve Terakki Cemiyeti ile Olan Münasebetleri ve Bu Hususla Alâkalı Bir Belge, Belleten T.T.K. Cilt: XXXVIII, Sayı: 150, s.254-263, Nisan 1974
- ALTAY, Fahrettin: İstiklâl Harbinde Süvari Kolordusu, İnsel Kitabevi, İstanbul, 1949
- ALTAY, Fahrettin: 10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası, İnsel Yayınları, İstanbul, 1970
- ALTUĞ, Yılmaz: Türk Devrim Tarihi Dersleri (1919-1938), İ.Ü. İşletme Fak. Yayını, İstanbul, 1973
- ARALOV, S.İ.: Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları, Çev.: Hasan Ali Ediz, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1967
- ARAR, Asım: Son Günlerinde Atatürk, Dr. Asım Arar'ın Hatıraları, Selek Yayınları, İstanbul, 1958
- ARAR, İsmail: Atatürk'ün Halkçılık Programı, Baha Matb., İstanbul, 1963
- ARAR, İsmail: Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1969
- ARAR, İsmail: Atatürk'ün Günümüz Olaylarına da Işık Tutan Bazı Konuşmaları, T.T.K., Belleten, Cilt: XLV/I, Sayı: 177, s.5-26, 1981
- ARAR, İsmail: Atatürk'ün Amerikan Milletine Seslenişi, Belleten T.T.K., Sayı: 178, s.108-113, Nisan 1981
- ARAR, İsmail: Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- ARAS, Tevfik Rüştü: Görüşlerim, II. Kitap, İstanbul, 1968
- ARIBURNU, Kemal: Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri, Yeni Matb., Ankara, 1951

- ARIKOĞLU, Damar: Uşak'ta Türkocağı'nda, Ulus gazetesi (sayfa: 12), 10.11.1939
- ARIKOĞLU, Damar: Hatıralarım (Millî Mücadele), Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1961
- ARMAOĞLU, Fahir H.: Siyasî Tarih (1978-1960), II. Basım, Sevinç Matb., Ankara, 1964
- ARSAL, Sadri Maksudi: Türk Dili İçin, İstanbul, 1930
- ASARKAYA, Halis: Ulusal Savaşta Tokat, Tokat Basımevi, Tokat, 1936
- ASKERİ TARİH BELGELERİ DERGİSİ: Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Sayı: 67-81, Ankara, 1969-1983
- ASKERİ YÖNÜYLE ATATÜRK: T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara, 1981
- ASLAN, İzzet: Atatürk Silifke'de, Töyko Matbaası, Ankara, 1969
- AŞKUN, Vehbi Cem: Sivas Kongresi, İkinci Baskı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koli. Şti. İstanbul, 1963
- ATADAN, Makbule: Büyük Kardeşim Atatürk, Anlatan: Makbule Atadan, Yeni İstanbul gazetesi, 1.11. 1952-22.3.1953
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Zabit ve Kumandan ile Hasbıhâl, Ruşen Eşrefin giriş yazısıyla, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1956
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, Yayınlayan: Uluğ İğdemir, T.T.K. Yayını, 1962
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Arıburnu Muharebeleri Raporu, Yayına Hazırlayan: Uluğ İğdemir, T.T.K. Yayını, 1968
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Yayına Hazırlayan: Afet İnan, 1983
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Nutuk, Cilt: I (1919-1920), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1961
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Nutuk, Cilt: II (1920-1927), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1961
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Nutuk, Cilt: III (Vesikalar), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1960
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Toplayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, II. Baskı, Ankara, 1961
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, Toplayan: Nimet Unan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, II. Baskı, Ankara, 1959
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, Toplayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, II. Baskı, Ankara, 1964
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Derleyen: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1964
- ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Tamim ve Telgrafları V, Hazırlayanlar: Sadi Borak - Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1972.

- ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ ARŞİVİ, Ankara
- ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1973): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Serisi No: 2, 1973
- ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1974): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Serisi No: 3, 1974
- ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1975): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Serisi No: 4, 1975
- ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1976): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Serisi No: 5, 1976
- ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1977): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Serisi No: 6, 1977
- ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1978): T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Dizisi Sayı: 7, 1978
- ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1979): T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Dizisi Sayı: 8, 1979
- ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1982): T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Resmî Yayınları, 1982
- ATATÜRK İLE İLGİLİ ARŞİV BELGELERİ: (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 105 Belge), T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara, 1982
- ATATÜRK ÖZEL ARŞİVİNDEN SEÇMELEER II: T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara, 1992
- ATATÜRK'ÜN BİR HATIRA DEFTERİNE YAZDIKLARI: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 286-287, Ankara 1984
- ATATÜRK'ÜN ÖZEL ARŞİVİNDEN SEÇMELEER: Hazırlayan: T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981
- ATATÜRK'ÜN SAVARONA'DA 56 GÜNÜ: İkdam gazetesi 13.6.1939-13.8.1939
- ATATÜRK VE İZMİR: İzmir Gazeteciler Cemiyeti (Hazırlayanlar: Dr. Şadan Gökovalı Başkanlığında Kaya Çelikkanat ve Orhan İlhan'dan Oluşan Kurul), Anıt Matb. İzmir, 1981
- ATATÜRK VE SOSYAL GÜVENLİK: Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1981
- ATAY, Falih Rıfkı: Atatürk'ün Hatıraları (1914-1919), Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1965
- ATİLLÂ, Osman: Atatürk ve Büyük Zafer, 1972
- AYBARS, Ergün: İstiklâl Mahkemeleri (1920-1923), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975
- AYBARS, Ergün: İstiklâl Mahkemeleri (1923-1927), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1982
- AYBARS, Ergün: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir, 1984
- AYDEMİR, Şevket Süreyya: Tek Adam Mustafa Kemal, Birinci Cilt, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969

- AYDEMİR, Şevket Süreyya: Tek Adam Mustafa Kemal, İkinci Cilt, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971
- AYDEMİR, Şevket Süreyya: Tek Adam Mustafa Kemal, Üçüncü Cilt, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969
- AYDEMİR, Şevket Süreyya: İkinci Adam İsmet İnönü, Birinci Cilt (1884-1938), 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968
- AYDEMİR, Şevket Süreyya: Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, Üçüncü Cilt (1914-1922), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972
- AYDINEL, Sıtkı: Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı, Kültür Bakanlığı Yayını, ikinci Basım, Ankara, 1993
- AYDIN İL YILLIĞI 1967: Haz.: Aydın Valiliği, Ticaret Matb. T.A.Ş., İzmir, 1967
- AYHAN, Yusuf: Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu, İpek Matb., Adana, 1963
- AYHAN, Yusuf: Adana'nın İstiklâl Beyannamesi, Kemal Matbaası, Adana, 1970
- AYIN TARİHİ: içişleri Bakanlığı Basın Genel Direktörlüğü Yayını (Dizi yayını)
- AYIŞIĞI, Metin: Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askerî ve Siyasî Hayatı), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1997
- BAĞMAN, Lâtif - ONUR, Oral: Atatürk'ün Yaşamında Edirne, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul, 1982
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet: Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri, M. Sıralar Matb., İstanbul, 1960
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet: Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı I, Büyük İstanbul Derneği Yayını, İstanbul, 1973
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet: Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı II, Büyük İstanbul Derneği Yayını, İstanbul, 1974
- BARDAKÇI, Murat: Bilinmeyen Mektuplar, Hürriyet gazetesi, 10.11.1995
- BARDAKÇI, Murat: Şahbaba, Osmanlılarının son hükümdarı VI. Mehmed Vahideddin'in hayatı, hatıraları ve özel mektupları, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1998
- BAŞER, Tayip: Dünkü ve Bugünkü Çankırı, İstiklâl Matb., Ankara, 1956
- BAYCAN, Nusret: Komutan Atatürk'ün Başarıları, Kazandığı Ödüller ve Şaşmaz Önerileri, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1981
- BAYCAN, Nusret: Atatürk ve Askerlik Sanatı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, 1985
- BAYCAN, Nusret: Atatürk'ün Nişan ve Madalyaları, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, 1986
- BAYDAR, Mustafa: Atatürk Ne Zaman Doğdu, Milliyet gazetesi, 10.11.1966
- BAYKAL, Bekir Sıtkı: Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler, Türk İnkılâp Tarihi Enst. Yayını, Ankara, 1969

- BAYKAL, Bekir Sıtkı: Mütareke Devrinde Mustafa Kemal Paşa'ya Ait İki Belge, Belleten T.T.K., Sayı: 148, s.451-476, Ekim 1973
- BAYKAL, Bekir Sıtkı: Heyet-i Temsiliye Kararları, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1974
- BAYKAL, Bekir Sıtkı: Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1986
- BAYKAL, Hülya: Millî Mücadele Yıllarında Mustafa Kemal Paşa ile Cemal Paşa Arasında Yazışmalar, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cilt: V, sayı: 14, Mart 1989
- BAYTOK, Taner: İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, Başnur Matb., Ankara, 1970
- BAYUR, Hikmet: Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, İ.Ü. Yayınları: 59, İstanbul, 1938
- BAYUR, Hikmet: Mustafa Kemal'in Falkenhayn'la Çatışmasıyla İlgili Henüz Yayınlanmamış Bir Raporu, Belleten T.T.K., sayı: 80, s.619-632, Ekim 1956
- BAYUR, Hikmet: 1918 Bırakışması'ndan Az Önce Mustafa Kemal Paşa'nın Başyaver Naci Bey Yolu ile Padişaha Bir Başvurması, Belleten T.T.K., cilt: XXI, sayı: 84, s.561-565, Ekim 1957
- BAYUR, Hikmet: Mustafa Kemal'in Üç Mektubu, Belleten T.T.K., cilt: XXIV, sayı: 93, s: 129-137, Ocak 1960
- BAYUR, Hikmet: Atatürk Hayatı ve Eseri, Güven Basımevi, Ankara, 1963
- BAYUR, Hikmet: Atatürk'ün Geleceği Seziş Gücüne ve insandan Anlayışına Üç Örnek, Belleten T.T.K., cilt: XXXII, sayı: 126, s.431-440, Ekim 1968
- BAYUR, Hikmet: 1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal'in İki Demeci, Belleten T.T.K., Cilt: XXXII, Sayı: 128, s.479-497, Ekim 1968
- BAYUR, Hikmet: T.B.M.M. Hükûmeti Umur-u Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşenk'in 1922 Martında Yaptığı Avrupa Gezisiyle ilgili Anılar, T.T.K. Belleten, cilt: XL, sayı: 160, s.616-667, 1976
- BEHÇET, Cemal: Şeyh Sait isyanı, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi, İstanbul, 1955
- BELEN, Fahri: Atatürk'ün Askeri Kişiliği, Atatürk Serisi: 4, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1963
- BELEN, Fahri: Askerî, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları: 13, Ankara, 1973
- BELGELERLE TÜRK TARİHİ DERGİSİ: Mustafa Kemal'in Bir Beyannamesi, Sayı: 14, s.26-27, İstanbul, 1968
- BELLİ, Şemsi: Atatürk'ün Aşk Hayatı, İnceleme Yayınları, İstanbul, 1988
- BELLİ, Şemsi: Fikriye, Belge ve Fotoğraflarla Çocukluğundan Evliliğine Kadar Atatürk'ün Duygu Dünyasında Hanımlar..., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995
- BEYSANOĞLU Şevket: Atatürk ve Diyarbakır, Diyarbakır Üniversitesi 100. Yıl Yayını, s.69-136, Diyarbakır, 1981
- BIYIKLIOĞLU, Tefik: Atatürk Nasıl Çalışırdı? Resimli Tarih Mecmuası, sayı: 49, s. 2826-2829, Ocak 1954
- BIYIKLIOĞLU, Tefik: Trakya'da Millî Mücadele, I. Cilt: Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1955.

- BIYIKLIOĞLU, Tevfik: Atatürk Anadolu'da (1919-1921) I, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1959
- BİLDİK, Cemalettin: Savarona'yı Gezerken, Akşam gazetesi, 11.6.1950-24.6.1950
- BİLGEHAN, Gülsün: Mevhibe, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994
- BİLSEL, M. Cemil: Lozan, Birinci Cilt, Ahmet İhsan Matb., İstanbul, 1933
- BİLSEL, M. Cemil: Lozan, İkinci Cilt, Ahmet İhsan Matb., İstanbul, 1933
- BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDE TÜRK HARBI, II. cilt, 2. kısım (Kafkas Cephesi, 2. Ordu Harekâtı 1916-1918): T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 1978
- BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDE TÜRK HARBI, IV. cilt, 1. kısım (Sina-Filistin Cephesi): T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara, 1979
- BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDE TÜRK HARBI, IV. cilt, 2. kısım: T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara, 1987
- BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDE TÜRK HARBI, V. cilt (Çanakkale Cephesi Harekâtı), 1. kitap (Haziran 1914-25 Nisan 1915): T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara, 1993
- BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDE TÜRK HARBI, V. cilt (Çanakkale Cephesi), 2. kitap (Amfibi Harekât): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Harp Tarihi Yayınları, Ankara, 1978
- BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDE TÜRK HARBI, V. cilt, 3. kitap (Çanakkale Cephesi Harekâtı Haziran 1915 - Ocak 1916): T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yayını, Ankara, 1980
- BLEDA, Mithat Şükrü: İmparatorluğun Çöküşü, Remzi Kitabevi, 1979
- BORAK, Sadi: Bozkurt Mustafa Kemal ve İftiralara Cevap, Yabancı Gözüyle Atatürk Serisi Yayınları, Türkiye Ticaret Matb., İstanbul, 1955
- BORAK, Sadi: Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayını, İstanbul, 1966
- BORAK, Sadi: Atatürk'ün, Özel Mektupları, 2. Baskı, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1970
- BORAK, Sadi: Atatürk, Başak Kitabevi, İstanbul, 1973
- BORAK, Sadi: Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları, Çağdaş Yayınları 1980
- BORAK, Sadi: Atatürk'ün, Resmî Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Araştırma Yayınları: 12, Ankara, 1980
- BORAK, Sadi: Ata ve İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul, 1983
- BOZOK, Salih: Atatürk'ün, 40 Yıl Yanından Ayırmadığı Salih Bozok'un Hatıraları, Milliyet gazetesi, 5.11.1979 - 7.12.1979
- BOZOK, Salih; BOZOK, Cemil S.: Hep Atatürk'ün Yanında (Baba - Oğul Bozoklardan Anılar), Çağdaş Yayınları, 1985
- BÜLKAT, Esat: Esat Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, Hayat Dergisi, Sayı: 27 (3 Temmuz 1959)- Sayı:41 (9 Ekim 1959)
- BÜLKAT, Esat: Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları, Yayına hazırlayan: İhsan Ilgar, Baha Matbaası, İstanbul, 1975

- BÜYÜK TAARRUZ'DA BATI CEPHESİ KOMUTANLARI VE ŞEHİTLERİ: Afyon İli Turizm Komitesi Yayını, 1972
- BÜYÜK TARİH TRABZON'DA: Derleyen: Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu, Cumhuriyet Matb., İstanbul, 1938
- BÜYÜKTUĞRUL, Afif: Büyük Atamız ve Türk Denizciliği, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1969
- CEBESOY, Ali Fuat: Millî Mücadele Hatıraları, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953
- CEBESOY, Ali Fuat: Moskova Hatıraları, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955
- CEBESOY, Ali Fuat: Siyasî Hatıralar, I. Kısım, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1957
- CEBESOY, Ali Fuat: Siyasî Hatıralar, II. Kısım, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. Basımevi, İstanbul, 1960
- CEBESOY, Ali Fuat: Sınıf Arkadaşım Atatürk, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., İstanbul, 1967
- CONK, Cemil: Çanakale Conkbayırı Savaşları, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayını, Ankara, 1959
- COŞAR, Ömer Sami: İstiklâl Harbi Gazetesi, Yeni İstanbul Yayını, İstanbul, 1969-1970
- COŞAR, Ömer Sami: Millî Mücadele Basını, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 5, İstanbul (tarihsiz)
- CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Ankara
- CUMHURİYET HALK FIRKASI Nizamnamesi: (15 Teşrinievvel 1927'de inikat eden Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi'nin 22 Teşrinievvel 1927 tarihli içtimasında müzakere ve kabul edilmiştir). Zelliç Biraderler Matb., 1927
- CUMHURİYETİN 15. YILINDA BOLU: Bolu, 1938
- ÇAĞAN, Nazmi: Muvakkat Kabir'de Aziz Atatürk'ün Nöbetini Bekledim, Milliyet gazetesi, 10.11.1954
- ÇAĞATAY, Neşet: Türkiye'de Gerici Eylemler (1923'den Bu Yana), A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayını, Ankara, 1972
- ÇALIŞLAR, İzzettin: Büyük Harbin Üçüncü Senesinde Mustafa Kemal (1916) I. Kısım, Ulus gazetesi, 24.3.1940
- ÇALIŞLAR, İzzettin: Büyük Harbin Üçüncü Senesinde Mustafa Kemal (1916) II. Kısım, Ulus gazetesi, 25.3.1940
- ÇAMBEL, Leylâ: Dr. Neşet Ömer'in Ağzından Atatürk'ün Hastalığına Ait Anılar, Ulus gazetesi, 10.11.1959- 19.11.1940
- ÇAYCI, Abdurrahman: Atatürk'e Dair En Eski İki Yabancı Arşiv Belgesi Hakkında, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 103, s.593-597, Mayıs 1971
- ÇELEBİ, Ömer: Atatürk Kayseri'de, Ayyıldız Matb., Ankara, 1973
- ÇELİKER, Fahri: Çanakale ve Mustafa Kemal, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 9, Ankara, 1987
- ÇERKES ETHEM: Çerkes Ethem'in Hatıraları, Dünya Yayınları, İstanbul, 1962
- ÇEVİK, Hikmet: Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul, 1949

- ÇÖLAŞAN, Emin: İstiklâl Mahkemeleri, Cumhuriyet gazetesi, 27.8.1973-1.9.1973
- DANIŞMEND, İsmail Hâmi: İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 4. Cilt, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1973
- DELİORMAN, Altan: Mustafa Kemal Balkanlarda, Akşam gazetesi, 10.11.1958 - 29.11.1958
- DELİORMAN, Altan: Mustafa Kemal'in Askerî Ataşe Olarak Bulgaristan'daki Faaliyeti, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 25, s.41-51, Kasım 1964
- DEMİRAY, Ahmet: Resimli Amasya (Tarih, Coğrafya, Salname, Kılavuz ve Kazalar), Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., Ankara, 1954
- DEMİREL, Yücel: Atatürk (Belgeler, Elyazısıyla Notlar, Yazışmalar), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1998
- DEMİRYOLLAR MECMUASI: (Cumhuriyetin 10 Yılı, 29.10.1993), Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü Yayını, Sayı: 104-105, İstanbul, 1993
- DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923, Cilt: I, Haz.: Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı Yayını, 1981
- DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: Atatürk'ün, Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938, Cilt: II, Haz.: Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı Yayını, 1981
- DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI YILLIĞI 1967: Dışişleri Bakanlığı Yayını, Yayıma hazırlayan: Hâmid Aral, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1968
- DIŞİŞLERİ VEKÂLETİ YILLIĞI 1953 (Eylül): Dışişleri Vekâleti Yayını, Güzel İstanbul Matb., Ankara, 1954
- DOĞAN, Avni: Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası, Dünya Yayınları, İstanbul, 1964
- DOLU, Edibe: Atatürk'ün Bilinmeyen İki Mektubu, Tercüman gazetesi, 10.11.1984
- DURAN, Tülây: Son Osmanlı Meclis-i Mebusanında "Felâh-ı Vatan İttifakı", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 61, s.12-21, İstanbul, 1972
- DURSunOĞLU, Cevat: Millî Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946
- DURU, Cihan; TURAN, Kemal; ÖNGEOĞLU, Abdurrahman: Atatürk Dönemi Maliye Politikası, I. Kitap (Mondros'tan Cumhuriyet'e Mali ve Ekonomik Sorunlar), Tisa Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti., Ankara, 1982
- DURUSU, İsmail Hakkı: Atatürk'ü Samsun'a Götüren Bandırma Vapuru Kaptanı (İsmail Hakkı Durusu) Anlatıyor, Kurun gazetesi, 20.5.1938
- EĞİLMEZ, Mümtaz Şükrü: Millî Mücadele'de Bursa, Yayına hazırlayan: İhsan İlgar, Tercüman, Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Yayını: 2, İstanbul, 1980
- ELDENİZ, Perihan Naci: Atatürk ve Türk Kadını, Belleten T.T.K., Sayı: 80, s.739-745, Ekim 1956
- ELİBAL, Gültekin: Atatürk ve Resim-Heykel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 121, İstanbul, 1973
- ELLİSON, Grace M.: Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-yi Milliye Ankarası, Türkçesi: İbrahim S. Turek, Milliyet Yayınları, 1973

- ENGİNSOY, Cemal: Atatürk Biyografisinden Sayfalar, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 9,11,12, Ankara, 1987-1988
- ERDEHA, Kâmil: Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975
- ERDEN, Ali Fuad: Atatürk, Burhanettin Erenler Matb., İstanbul, 1952
- ERDEN, Ali Fuad: İsmet İnönü, Burhanettin Erenler Matb., İstanbul, 1952
- ERGİN, Feridun: K. Atatürk, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul, 1978
- ERGİN, Osman: Türkiye Maarif Tarihi (Beşinci Cilt), Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1943
- ERİKAN, Celâl: Komutan Atatürk, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1972
- ERKİN, Behiç: Atatürk'ün Selânik'teki Askerlik Hayatına Ait Hatıralar, Belleten T.T.K., Sayı: 80, s.599-604. Ekim 1956
- EROĞLU, Hamza: Türk Devrim Tarihi, A.İ.T.İ.A. Sosyal Faaliyetler ve Geliştirme Derneği Yayını, Ankara, 1972
- EROĞLU, Hamza: Atatürk'ün Hayatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1986
- ERTUNA, Hamdi: 1911-1912 Osmanlı - İtalyan Harbi ve Kolaşması Mustafa Kemal, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, 1984
- ESMER, Ahmet Şükrü: Siyasî Tarih, Siyasal Bilgiler Okulu Yayını, Maarif Matb., İstanbul, 1944
- FARUK ŞÜKRÜ: Eskişehir (Ticarî, Zirai, Coğrafi, Tarihî Malûmat ve Halk Bilgileri), Sakarya Matb., Eskişehir, 1931
- GAZETELER: Resmî Gazete, Hakimiyeti Milliye, Ulus, Milliyet, Cumhuriyet, Vakit, Akşam, Son Posta, Haber, Tan, Zaman, Yarın, Kurun, İkdam, Tanin, Yeni Sabah, Zafer, Açık Söz
- GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ İZMİR YOLLARINDA (BAŞKUMANDAN MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNİN İZMİR SEYAHATLERİ ESNASINDA MUHTELİF MAHALLERDE İRAD BUYURDUKLARI NUTUKLAR VE HASBIHALLER: Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi Yayını, Ankara İstihbarat Matbaası, Ankara, 1923
- GENÇ, Reşat: Türkiye'yi Lâikleştiren Yasalar (3 Mart 1924 Tarihli Meclis Müzakereleri ve Kararları), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1998
- GENÇOSMAN, Kemal Zeki: Atatürk Ansiklopedisi, cilt: I, May Yayınları A.Ş., İstanbul, 1981
- GEORGES-GAULIS, Berthe: Çankaya Akşamları, Türkçesi: Füzuzan Tekil, İstanbul, 1983
- GERÇEKÇİ, Hikmet: İstanbul'dan Samsun'a Cehennemî 215 Saat, Hayat Dergisi, sayı: 21, s.6-7, 1969
- GEREDE, Hüsrev: Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da İstanbul'dan Samsun'a Nasıl Gitmişti? Hayat Dergisi, sayı: 7, s.6-7, 18 Mayıs 1956
- GEREDE, Hüsrev: Hüsrev Gerede'nin Anıları (Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler), Yayına Hazırlayan: Sami Önal, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2002
- GİRAY, Muharrem: Büyük Türk Dostu Claude Farrère'in Atatürk'ü Ziyareti, Yakın Tarihimiz Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 25, s.356-358, 1962
- GİRİTLİ, İsmet: Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ders Notları, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1983
- GİRİTLİ, İsmet: Yıldönümleriyle Türk Devrim Tarihi (Kuruluş ve Kurtuluş), Der Yayınları, İstanbul, 1996

- GİRİTLİOĞLU, Fahir: Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii, Cilt: I, Ayyıldız Matb., Ankara, 1965
- GİZLİ CELSE ZABITLARI: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Cilt: I-IV, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1980
- GOLOĞLU, Mahmut: Erzurum Kongresi, Nüve Matb., Ankara, 1968
- GOLOĞLU, Mahmut: Sivas Kongresi, Başnur Matb., Ankara, 1969
- GOLOĞLU, Mahmut: Üçüncü Meşrutiyet (1920), Başnur Matb., Ankara, 1971
- GOLOĞLU, Mahmut: Cumhuriyete Doğru (1921-1922), Başnur Matb., Ankara, 1971
- GOLOĞLU, Mahmut: Türkiye Cumhuriyeti (1923), Başnur Matb., Ankara, 1971
- GOLOĞLU, Mahmut: Devrimler ve Tepkileri (1924-1930), Başnur Matb., Ankara, 1972
- GÖĞEM, Ziya: Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ (Akmansü) (1884-1953), Cilt: I-II, Halk Matb., İstanbul, 1954-1956
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib: Millî Mücadele Başlarken, Birinci Kitap, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1959
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib: Millî Mücadele Başlarken, İkinci Kitap, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1965
- GÖKÇEN, Sabiha: Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti, Anıları Kaleme Alan: Oktay Verel, Türk Hava Kurumu Yayını, 1982
- GÖNLÜBOL, Mehmet; SAR, Cem: Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963
- GÖNLÜBOL, Mehmet; KÜRKÇÜOĞLU, Ömer: Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı: 2, s. 451-473, Mart 1985
- GÖRGÜLÜ, İsmet: Büyük Taarruz, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara, 1992
- GÖRGÜLÜ, İsmet: Atatürk'ün Anıları (Büyük Gazimizin Büyük Hayatından Hatıralar), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997
- GÖRGÜLÜ, İsmet; ÇALIŞLAR, İzzeddin: On Yıllık Savaşın Günlüğü, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklâl Savaşları (Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Günlüğü), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997
- GÖVSA, İbrahim Alâettin: Çanakkale İzleri, Semih Lütfi-Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, 1932
- GÖYÜNÇ, Nejat: Sèvres'den Lausanne'a, T.T.K. Belleten, Cilt: XLVI, Sayı: 183, 1982
- GÖZTEPE, Tarık Mümtaz: Mütareke Gayyasından Gurbet Cehennemine, Yeni Sabah, 16.8.1944-1.2.1945
- GÖZTEPE, Tarık Mümtaz: Osmanlılarının Son Padişahı Sultan Vahideddin Gurbet Cehenneminde, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1968
- GÖZTEPE, Tarık Mümtaz: Osmanlılarının Son Padişahı Sultan Vahideddin Mütareke Gayyasında, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1969
- GREW, Joseph: Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Hatıraları), Çev: Muzaffer Aşkın, Kitapçılık Tic. Limited Şirketi Yayını, İstanbul, 1966
- GÜNER, Hamza: Tarihte Kütahya, Kütahya Vilayeti Matb., 1961
- GÜNEŞ, İhsan: Atatürk'ün Bilinmeyen Bir Konuşması, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 5, s.463-465, Mart 1986

- GÜNGÖR, Salâhaddin: Yakınlarının Ağzından Atatürk, Gençlik Kütüphanesi, İstanbul, 1944
- GÜRER, Cevat Abbas: 19 Mayıs (11 Mayıs 1937 Gecesi Ankara Halkevi'nde verdiği konferans), Yeni Türk Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 55, Temmuz 1937
- GÜRER, Cevat Abbas: Ebedi Şef, Kurtarıcı Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak, Halk Basımevi, İstanbul, 1939
- GÜRER, Cevat Abbas: Atatürk'ün Hayatından Yazılmamış Hatıralar, Yeni Sabah gazetesi, 14.2.1941-25.5.1941
- GÜRER, Cevat Abbas: Kutladığımız Büyük Gün, Yeni Sabah, 19.5.1943
- HALİS: Çanakkale Raporu, Eser Matbaası, İstanbul, 1975
- HAMUROĞLU, İlay: Atatürk İzmir'de ve Atatürk Müzesi, Nüve Matbaası, Ankara, 1979
- HARP MİNTİKALARI, ŞEHİR VE KASABALARIN İŞGAL, İSTİRDAT VE BOMBARDİMAN TARIHLERİ: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Encümeni Yayını, Ankara, 1940
- HARP TARİHİ VESİKALARI DERGİSİ: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayını, Sayı: 1-66, Ankara, 1952-1969
- HİMMETOĞLU, Hüsnü: Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, Cilt: I, Ülkü Matb., İstanbul, 1975
- HİMMETOĞLU, Hüsnü: Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, Cilt: II, Ülkü Matb., İstanbul, 1975
- IRMAK, Sadı: Devrim Tarihi, İsmail Akgün Matb., İstanbul, 1967
- İŞİKSEL, Cemal: Atatürk Gazi Mustafa Kemal (Albüm), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1969
- İĞDEMİR, Uluğ: Atatürk'ün Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan İstifasına Dair Bazı Belgeler, Belleten T.T.K., Cilt: XXXIII, Sayı: 128, s. 473-483, 1968
- İĞDEMİR, Uluğ: Birinci Dünya Savaşında Atatürk'le Mareşal Falkenhayn Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Dair Yeni Belgeler, Belleten T.T.K., Cilt: XXXII, Sayı: 132, s.505-526, Ekim 1969
- İĞDEMİR, Uluğ: Sivas Kongresi Tutanakları, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1969
- İĞDEMİR, Uluğ: Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1975
- İĞDEMİR, Uluğ: Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1973
- İĞDEMİR, Uluğ: Atatürk ve Anzaklar, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1978
- İĞDEMİR, Uluğ: Atatürk'ün Yaşamı, I. Cilt (1881-1918), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1980
- İLBAY, Asaf: Atatürk'ün Hususî Hayatı, Tan gazetesi, 8.6.1949-6.9.1949
- İLHAN, Suat: Harp Yönetimi ve Atatürk, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1987
- İLHAN, Suat: Atatürk ve Askerlik (Düşünce ve Uygulamaları), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1990

- İLHAN, Suat: Evrimleşen Türk Devrimi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1998
- İMECE, Mustafa Selim: Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri (1925), Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1959
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal: Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, Dördüncü Basılış, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969
- İNAM, Erberk: Rauf Bey, Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, İstanbul, 1965
- İNAN, Arı: Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1982
- İNÖNÜ, İsmet: Hatıralar, 2. Kitap, Yayına Hazırlayan: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, 1987.
- İSKİT, Server: Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayını, 1943
- İSLÂM ANSİKLOPİDİSİ: Atatürk maddesi, 10 Cüz, İstanbul, 1960
- İSTİKLÂL MADALYASI, TARİHÇESİ VE TANIMI: Türkiye Muharip Gaziler Derneği, Şekerbank Yayını, 1963
- JACKH, Ernest: Yükselen Hilâl (Dünkü, Bugünkü ve Yarınki Türkiye) Çeviren: Perihan Kuturman, Uğur Kitabevi, İstanbul, 1946
- JAESCHKE, Gotthard: Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi (1918-1923), Birinci cilt, Çev.: Niyazi Recep Aksu, İ.Ü. Edebiyat Fak. Türk İnkılâbı Tarihi Enst. Yayını, İstanbul, 1939
- JAESCHKE, Gotthard: Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi (29.10.1923-1.1.1930), İkinci cilt, Çev.: Niyazi Recep Aksu, İ.Ü. Edebiyat Fak. Türk İnkılâbı Tarihi Enst. Yayını, İstanbul, 1941
- JAESCHKE, Gotthard: Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1970
- JAESCHKE, Gotthard: Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, T.T.K. Yayını, Ankara, 1971
- JAESCHKE, Gotthard: Mustafa Kemal'in Amiral Brock'a Mektubu, Çeviren: Nimet Arsan, T.T.K. Belleten Cilt: XXXVI, No: 144, s.535-539, 1972
- JAESCHKE, Gotthard: I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası, Çeviren: Mihin Lugal, Belleten T.T.K., Cilt: XLI, Sayı: 164, s. 733-743, Ekim 1977
- KABASAKAL, Hüseyin: Mustafa Kemal Sofya Askerî Ataşemiliterliğinde, Genelkurmay Harp Tarihi ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Haftası 10 Kasım 1982, s. 71-84
- KADRİYE Hüseyin: Mukaddes Ankara'dan Mektuplar, Çeviren: Cemile Necmeddin Sahir Sılan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 1987
- KALAÇ, Ahmet Hilmi: Kendi Kitabım, Yeni Matb., Ankara, 1960
- KANDEMİR, Feridun: İzmir Suikastının İç Yüzü, Cilt: I-II, Ekicigil Tarih Yayınları, İstanbul, 1955
- KANDEMİR, Feridun: İstiklâl Savaşı'nda Bozguncular ve Casuslar, Naşiri: Nejat Ağbaba, Yakin Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1964
- KANDEMİR, Feridun: Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, Yakin Tarihimiz Yayını, İstanbul, 1965

- KANDEMİR, Feridun: Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası, Yakın Tarihimiz Yayınları, Yayınlayan: Nejat Ağbaba, İstanbul, 1965
- KANSU, Mazhar Müfit: Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Cilt: I-II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1966-1968
- KANSU, Şevket Aziz: Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi, İstanbul, 1940
- KARABEKİR, Kâzım: İstiklâl Harbimizin Esasları, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul, 1951
- KARABEKİR, Kâzım: İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1967
- KARABEKİR, Kâzım: İstiklâl Harbimiz, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969
- KARACAN, Ali Naci: Lozan, İkinci Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971 (Kitabın I. Basımı 1943 yılında "Lozan Konferansı ve İsmet Paşa" ismiyle yayımlanmıştır)
- KARAÇAM, Nazif: Atatürk Kırklareli'nde, Saffet Matbaası, İstanbul, 1969
- KARAGÖZ, Sadık: Atatürk Manisa'da, Gediz Matb., Manisa, 1969
- KARABRAHİMOĞLU, Sacit: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ege Matbaası, Ankara, 1968
- KARABRAHİMOĞLU, Sacit: Giresun (Bütün Yönleri ve Kazaları ile), Doğu Matb., Ankara, 1965
- KARAL, Enver Ziya: Türk İnkılâbı'nın Mahiyeti ve Önemi, Tarih Semineri Dergisi, Sayı: I, İstanbul, 1937
- KARAL, Enver Ziya: Unutulmuş Belgeler, Türk Dili Dergisi, Cilt: XVII, Sayı: 194, s. 90-97, Kasım 1967
- KARAL, Enver Ziya: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973
- KARAMAN, Sami Sabit: İstiklâl Mücadelesi ve Enver Paşa (Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922), Selüloz Basımevi, İzmit, 1949
- KARA MEHMET AĞAZADE Kemaleddin: Erciyes Kayserisi ve Tarihine Bir Bakış, Yeni Matb., Kayseri, 1934
- KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri: Vatan Yolunda, Selek Yayınevi, İstanbul, 1958
- KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri: Politikada 45 Yıl, İletişim Yayınları, İkinci Basılış, İstanbul, 1984
- KARAUĞUZ, Tahir: Kurtuluş Savaşı'nın İki Kitabı, İstanbul, 1965
- KARAY, Refik Halid: Minelbab İlelmihrab, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koli. Şti. İstanbul, 1964
- KARDEŞ, Sırrı: Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir'de, C.H.P. Halkevleri Bürosu Yayınları, Ulus Basımevi, Ankara, 1950
- KAŞ, Ali: Edouard Herriot'nun Anılarında Atatürk ve Devrimleri, Batı Edebiyatları Araştırma Dergisi, Sayı: 5-6 (Atatürk Özel Sayısı), s.27-36, Aralık 1981
- KAYABALI, İsmail; ARSLANOĞLU, Cemender: İstiklâl Savaşı'nda Türk Denizcileri, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 117 (Deniz Kuvvetleri Sayısı), s. 847-851, 1972

- KAYGUSUZ, Bezmi Nusret: Bir Roman Gibi, İhsan Gümüşayak Matb., İzmir, 1955
- KAYMAZ, Nejat: Misâk-ı Millî Üzerinde Yapılan Tartışmalar Hakkında, VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 11-15 Ekim 1976), III Cilt, s. 1971-1958, T.T.K. Yayını, Ankara, 1983
- KILIÇ, Ali: Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor, Milliyet gazetesi, 15.10.1951-7.8.1952
- KILIÇ, Ali: Atatürk'ün Son Günleri, Sel Yayınları Atatürk Kütüphanesi: 18, İstanbul, 1955
- KILIÇ, Ali: Atatürk'ün Hususiyetleri, Sel Yayınları Atatürk Kütüphanesi: 2, İstanbul, 1955
- KIRZIOĞLU, Fahrettin: 2. Ordu Kumandan Vekili Mustafa Kemal Paşa'nın 230 Numaralı Raporu, Türk Dili Dergisi, Cilt: XII, Sayı: 134, s.83-87, Kasım 1962
- KIRZIOĞLU, Fahrettin: Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924), 50. Yıl Armağanı, Cilt: I, s. 133-188, Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum, 1974
- KIRZIOĞLU, Fahrettin: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki Evi, 50. Yıl Armağanı, Cilt: I, s. 189-196, Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum, 1974
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin: Atatürk'e Ait Bilinmeyen Yedi Vesika, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 164, Haziran 1976
- KISA, Leman: Aydın Tarihi ve Coğrafyası, Coşkun Matb., Aydın, 1960
- KISAPARMAK, Necip Güngör: Millî Eğitim Cephesiyle Amasya, Kardeş Matb., Ankara, 1966
- KIZILDOĞAN, Hüsrev Sami: Vatan ve Hürriyet, İttihat ve Terakki, Belleten T.T.K., Sayı: 3-4, s. 619-625, Ekim 1937
- KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Hatıra Defterlerine Yazdıkları, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971
- KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971
- KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Yazdırdıkları, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971
- KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Sohbetleri, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971
- KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, 3. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara, 1984
- KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 1, s.3-95, Kasım 1984
- KOCATÜRK, Utkan: İsmet İnönü İle Bir Konuşma, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 1, s.199-212, Kasım 1984
- KOCATÜRK, Utkan: Prof. Dr. Afet İnan'la Bir Konuşma, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 3, s. 711-739, 1985
- KOCATÜRK, Utkan: Celâl Bayar'la Bir Konuşma, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 5, s. 323-359, Mart 1986
- KOCATÜRK, Utkan: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918-1938), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1988
- KOCATÜRK, Utkan: Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe (Atatürk ve Yakın Tarihimize İlişkin Görüşmeler Araştırmalar Belgeler), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2005
- KOÇU, Reşat Ekrem: Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar ve Lozan Muahedesi, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1934

- KOÇU, Reşat Ekrem: Osmanlı Tarihinin Panoraması, Ak Kitabevi, İstanbul, 1964
- KONAY, Rifkî: Atatürk'ün Sofrası, Atatürk'ün sofrasında bulunmuş kişilerin hatıraları, Vakıf gazetesi, 8.9.1947-11.10.1947
- KONRAPA, M. Zekâî: Bolu Tarihi, Bolu Vilâyet Matb., Bolu, 1960
- KOP, Kadri Kemal: Atatürk Diyarbakır'da, Cumhuriyet Matb., İstanbul, 1938
- KORNRUMPF, Hans-Jürgen: Türkiye Cumhuriyeti'nin İlânı, Mustafa Kemal Paşa ile Yapılan Bir Söyleşi, Çeviren: Özden Saatçı-Karadana, Mustafa Kemal Atatürk (1881-1981), Almancadan çevirenler: G. Aytaç, Ö. Karadana, M. Kahraman, R. Kızıltan, M.Y. Sağlam, M. Ünlü, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1997
- KOŞAY, Hamit Zübeyr: Etnografya Müzesi Kılavuzu, Maarif Basımevi, İstanbul, 1956
- KURAN, Ahmet Bedevî: Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele, Çeltüt Matb, İstanbul, 1959
- KURAT, Akdes Nimet: Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959), Doğuş Matb., Ankara, 1959
- KURTULUŞ SAVAŞINDA İÇEL: Haz.: "Kurtuluş Savaşında İçel" Tarihini Yazma Komitesi, Türkiye Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesi Yayınlarından, Baha Matb., İstanbul, 1971
- KUTAY, Cemal: Bilinmeyen Tarihimiz, İstanbul, 1974
- KUTAY, Cemal: Atatürk'ün Son Günleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1981
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer: Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1978
- LANGER, William L: An Encyclopedia of World History, Houghton Mifflin Company, Boston, U.S.A., 1952
- LEVENTOĞLU, Mazhar: Atatürk'ün Vasiyeti, Bahar Matbaası, İstanbul, 1968
- LEVENTOĞLU, Mazhar: Atatürk Yürür Dururken, Ajans Türk Tarih Yayınları Serisi, 3, Ankara, 1971
- LEVENTOĞLU, Mazhar: Atatürk Göçüp Giderken, Ajans Türk Tarih Yayınları Serisi, 4, Ankara, 1971
- MAARİFLE İLGİLİ KANUNLAR: T.C. Maarif Vekilliği Yayını, Maarif Matbaası, İstanbul, 1949
- MAHMUT ŞEVKET PAŞA: Mahmut Şevket Paşa'nın Günlük Not Defteri, Hayat Mecmuası, Sayı: 1(1 Ocak 1965) - Sayı: 31 (29 Temmuz 1965)
- MAJER, Hans Georg: Miralay Mustafa Kemal Bey'in Anafartalar Grubu Kumandanlığı'ndan Afını İsteyen 27 Eylül 1915 Tarihli Dilekçesi, Çeviren: Musa Yaşar Sağlam, Mustafa Kemal Atatürk (1881-1981), Almancadan çevirenler: G. Aytaç, Ö. Karadana, M. Kahraman, R. Kızıltan, M.Y. Sağlam, M. Ünlü, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1997
- MATBUAT ALMANAĞI 1933: İstanbul Matbuat Cemiyeti, İstanbul, 1933
- MATBUAT ALMANAĞI 1935: İstanbul Matbuat Cemiyeti, İstanbul, 1935
- MERAM, Ali Kemal: Türk-Rus İlişkileri Tarihi, Kıtış Yayınları, İstanbul, 1959

- MERAY, Seha L.: Lozan Barış Konferansı (Tutanaklar, Belgeler), Seri Yayın, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1969-1973
- METEL, Raşit: Atatürk ve Donanma, Genkur. Bşk. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, İstanbul, 1966
- MİLLET HİZMETİNDE 40 YIL C.H.P.: C.H.P. Yayını, Ankara Basım ve Ciltevi, 1963
- MİTHAT, Ali Haydar: Hâtıralarım (1872-1946), Mithat Akçit Yayını, İstanbul, 1946
- MUMCU, Ahmet: Tarih Açısından Türk Devrimi'nin Temelleri ve Gelişimi, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara, 1971
- MUMCU, Ahmet: Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975), A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara, 1977
- MUMCU, Uğur: Atatürk ve İnönü, Cumhuriyet gazetesi, 11.11.1986
- MUTLU, Kâmile Şevki: Atatürk'ün Anıtkabir'e Naklinden Bir Hatıra, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 14 Mart 1964 Tıp Dergisi'nden ayrı basım, 1964
- MUTLUÇAG, Hayri: Heyet-i Temsiliye Üyeleri ile Komutanlar Arasında Gizli Görüşmeler I-IV, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 69-70-71-72, 1973
- NADİ (ABALIOĞLU), Yunus: Mustafa Kemal Paşa Samsun'da, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi: 7, İstanbul, 1955
- NADİ (ABALIOĞLU), Yunus: Ankara'nın İlk Günleri, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi: 4, İstanbul, 1955
- NADİ (ABALIOĞLU), Yunus: Çerkes Ethem (Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti), Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi, İstanbul, 1955
- NEŞET, Halil: Büyük Meclis ve İnkılâp, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1933
- OKAN, Niyazi Ahmet: Ulu Atamızın Son Günleri, Anlatan: Mim Kemal Öke, Yazan: Niyazi Ahmet Okan, Yedigün Mecmuası, No: 304, Sayfa 10-13, İstanbul, 1939
- OKYAR, Fethi: Üç Devirde Bir Adam, Yayına Hazırlayan: Cemal Kutay, Tercüman gazetesi, Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Yayınları: I, İstanbul, 1980
- OKYAR, Fethi: Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi? İstanbul, 1987.
- ONBEŞİNCİ YIL KİTABI: Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, 1938
- O'NDAN HATIRALAR: Yücel mecmuası, Cilt: XVI, Sayı: 91-92-93, s. 15, 1942
- ORAL, Fuat Süreyya: Türk Basın Tarihi (1919-1965 Cumhuriyet Dönemi), İkinci Kitap, Doğu Ltd. Şirketi Matb., Ankara, 1968
- ORBAY, Rauf: Rauf Orbay'ın Hatıraları, Yakın Tarihimiz Dergisi, Cilt: 1-4, Sayı: 1-52, 1962-1963
- OY, Aydın: Tekirdağ'da Atatürk, (Anılar, Belgeler, Fotoğraflar), Ekin Basımevi, İstanbul, 1965.
- OZANSOY, Halit Fahri: Edebiyatçılar Çevremde, İstanbul, 1970
- ÖCAL, Hulki: Hatay Savaşı, Desen Matb., Ankara, 1953
- ÖKÇÜN, A. Gündüz: Türkiye'nin Taraf Olduğu Milletlerarası Antlaşmalar Rehberi (1920-1961), Doğu Ltd. Şirketi Matb., Ankara, 1962

- ÖKÇÜN, A. Gündüz: Türkiye İktisat Kongresi (1923-İzmir) Haberler-Belgeler-Yorumlar, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1968
- ÖKSE, Necati: Çanakkale Muharebeleri, Bu Muharebelerde Atatürk'ün Oynadığı Rol, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1986
- ÖNDER, Mehmet: Bilgin Sivaslı Ali Kemalî, Yenikitap Basımevi, Konya, 1954
- ÖNDER, Mehmet: Atatürk Evleri - Atatürk Müzeleri, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1970
- ÖNDER, Mehmet: Atatürk'ün Yurt Gezileri, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1975
- ÖNDER, Mehmet: Atatürk'ün Almanya Gezisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981
- ÖNDER, Mehmet: Atatürk'e Mektuplar, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 10, s. 91-132, Kasım 1987
- ÖNDER, Mehmet: Belgelerin Işığı Altında Ziya Gökalp'in Son Saatleri ve Atatürk'ün Yakın ilgisi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 9, s.625-631, Temmuz 1987
- ÖNDER, Mehmet: Atatürk Konya'da, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1989
- ÖNDER, Mehmet: Atatürk Eskişehir'de, Uğur Ofset A.Ş., Eskişehir, 1990
- ÖNDER, Mehmet: Atatürk Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1990
- ÖNEN, Yekta Ragıp: Atatürk'ün Bütün Cihana Hitaben Söylenmesini İstediği Nutuk, Anlatan: Şükrü Kaya, Dünya gazetesi 10.11.1953
- ÖNGÖREN, İbrahim Tali: Bingazi'den Anadolu'ya Kadar, Ulus gazetesi 10.11.1939
- ÖNGÖREN, İbrahim Tali: 19 Mayıs Yolu, Yeni Sabah gazetesi, 19.5.1945
- ÖZALP, Kâzım: Özalp, Atatürk'ü Anlatıyor (Kâzım Özalp'in Hatıraları), Milliyet gazetesi, 10.11.1969-27.11.1969
- ÖZALP, Kâzım: Millî Mücadele, Cilt: I-II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1971
- ÖZALP, Kâzım; ÖZALP, Teoman: Atatürk'ten Anılar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992
- ÖZBUDUN, Ergun: Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk'le Görüşmesi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 1, s. 166-191, 1984
- ÖZBUDUN, Ergun: 1921 Anayasası, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1992
- ÖZÇELEBİ, Ali: Atatürk ve Yeni Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında iki Fransız Tanık, Atatürk Üniversitesi Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi, Sayı: 1, s. 55-69, Temmuz 1978
- ÖZDEMİR, Haydar: Afyon Vilâyeti Tarihçesi, İkaz Matb., Afyon, 1961
- ÖZERDİM, Sami N.: Atatürk Devrimi Kronolojisi, II. Basım, Varlık Yayınları, İstanbul, 1966
- ÖZGÜ, Melâhat: Atatürk'e Sevgi, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1972
- ÖZGÜL, M. Cemil: Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1989
- ÖZKAYA, Yücel: Millî Mücadele'de Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetlerine Ait Bazı Belgeler, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 2, s.587-598, Mart 1985

- ÖZKAYA, Yücel: Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 10, s. 139-186, Kasım 1987
- ÖZKAYA, Yücel: Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1989
- ÖZKAYNAK, Kemal: Efelerden Haber, Aydın, 1946
- ÖZTÜRE, Avni: Nicomedia (İzmit) Tarihi, Çeltüt Matb. Koli. ŞtL, İstanbul, 1969
- ÖZTÜRE, Avni: Brunga (Yarımca) Tarihi, Yarımca Belediyesi Yayınları: I, Çeltüt Matb., İstanbul, 1971
- ÖZVERİM, Melda: Mustafa Kemal ve Corinne Lütfü (Bir Dostluğun Öyküsü), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1998
- PASİNER, Galip: Atatürk'ün 908 İnkılâbı'nda da Çok Büyük Hizmeti Vardır, Akşam gazetesi, 16.11.1938
- PEKER, Nurettin: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri (İnönü, Sakarya, Dumlupınar zaferlerini sağlayan İnebolu ve Kastamonu havalisi deniz ve kara harekâtı ve hatıralar), Gür Basımevi, İstanbul, 1955
- PEKİN, Fuat: Atatürk ve Lyautey, Belleten T.T.K., Cilt: XX, Sayı: 80, s.633-665, Ankara, 1956
- PÉTROFF, Sultane: Trente ans à la Cour de Bulgarie (1887-1918), Berger - Levrault Éditeurs, Paris, 1927
- REİSİCUMHUR GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNİN SONBAHAR SEYAHATLERİ (1924): Ankara, 1925
- REŞİT PAŞA: Reşit Paşa'nın Hatıraları, Neşreden: Cevdet R. Yularkıran, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1939
- SÂBİS, Ali ihsan: Harb Hatıralarım (Beşinci Cilt), Güneş Matb., Ankara, 1951.
- SADIK (SADAK), Necmeddin: 16 Aralık 1932 tarihli Akşam gazetesindeki başyazısı, Akşam 16.12.1932
- SAFA, Peyami: Atatürk'ün Bir Kadına Mektupları, Milliyet gazetesi, 21.11.1954 - 6.12.1954
- SAKA, Remzi: Cumhuriyet Kooperatifçiliği ve Atatürk, Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 11, 1966
- SAMSUN İL YILLIĞI, 1971: Haz.: Samsun Valiliği, Ankara, 1971
- SAN, Halûk: Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk, Türk Spor Vakfı Yayınları: 2. İstanbul, 1981
- SANDERS, LIMAN von: Türkiye'de Beş Yıl, Çeviren: M. Şevki Yazman, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968
- SANER, Nejat: Atatürk Dönemi, (19 Altın Yılın Öyküsü), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975
- SARCAN, Ali: Samsun Tarihi, Kültür Matbaası, Ankara, 1966
- SEDEN, Selime: 23 Nisan ve Mareşal Çakmak, Akın gazetesi, 21.4.1948
- SEDEN, Selime: 19 Mayıs 1919'u Sayın Mareşal'dan Dinledim, Akın gazetesi, 20.5.1948
- SELEK, Sabahattin: Anadolu İhtilâli, Dördüncü Baskı, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968
- SELEK, Sabahattin: Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), Cilt: I, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1970

- SELEK, Sabahattin: Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), Cilt: II, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1971
- SERTOĞLU, Mithat: Atatürk'le İlgili Üç Belge, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: I, s.3-7, İstanbul, 1967
- SERTOĞLU, Mithat: Balkan Savaşı Sonlarında Edirne'nin Kurtarılması Hususunda Hemen Teşebbüse Geçilmesi için Atatürk'ün, Harbiye Nezareti'ni Uyarısına Dair Bilinmeyen Bir Belge, Belleten T.T.K., Cilt: 32, s.128, s.460-468, Ekim 1968
- SERTOĞLU, Mithat: Mustafa Kemal'den Mahmut Şevket Paşa'ya, Cumhuriyet gazetesi, 5.3.1986
- SİMAVİ, Lütfi: Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1972
- SİMON, Rachel: Önderliğin Başlangıç Yılları: Mustafa Kemal'in Libya'yı ilk Ziyareti, Çeviren: Tüten Özkaya, Belleten T.T.K., Cilt: XLIV, Sayı: 173, s. 83-96, Ocak 1980
- SONYEL, Salâhi R.: 1919 Yılı İngiliz Belgelerinin Işığında Mustafa Kemal ve Millî Mukavemet I-II, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 85 (s.35-52), Sayı: 89 (s. 311-331), 1969, 1970
- SONYEL, Salâhi R.: İngiliz Belgelerinin Işığında Atatürk'ün Son Günleri, Belleten T.T.K., Sayı: 140, S. 541-586, Ekim 1971
- SONYEL, Salâhi R.: İngiliz Gizli Belgelerine Göre İşgal Gücünün Türkiye'de Son Günleri ve Cumhuriyet'in Kuruluşu, T.T.K., Belleten, Cilt: XLII, Sayı: 165, s.105-146, 1978
- SONYEL, Salâhi R.: "Büyük General, Asil Düşman ve Cömert Dost... Gazi Mustafa Kemal" T.T.K., Belleten, Cilt: XLII, Sayı: 171, s. 619-634, 1979
- SONYEL, Salâhi R.: Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız (Nisan 1920 - Mart 1921), T.T.K., Belleten, Cilt: XLI, Sayı: 164, s.657-731, 1977
- SONYEL, Salâhi R.: Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız (Nisan 1920 - Mart 1921), T.T.K., Belleten, Cilt: XLV/I, Sayı: 177, s.327-417, 1981
- SOYAK, Hasan Rıza: Doğumundan Cumhuriyetin ilânına Kadar Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri, Hayat Yayınları, 1965
- SOYAK, Hasan Rıza: Atatürk'ten Hatıralar, Cilt: I-II, Yapı ve Kredi Bankası Yayını, İstanbul, 1973
- SOYSAL, İsmail: Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Andlaşmaları, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1965
- SOYSAL, İsmail: Türk Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri, T.T.K., Belleten Cilt: XLI, Sayı: 162, s. 257-276, 1977
- SÖKMEN, Tayfur: Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1978
- SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemalî: Başımıza Gelenler (Yakın Bir Mazinin Hatıraları), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939
- SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemalî: 30 Senelik Siyasî Hatıralarımın Üçüncü ve Son Cildi (1918-1922), Ülkü Matb., İstanbul, 1953

- SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemalî: Hariciye Hizmetinde 30 Sene (1892-1922), IV. cildin son kısmı, Maarif Basımevi, İstanbul 1955
- ŞAHİNGİRAY, Özel: Atatürk'ün Nöbet Defteri, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1955
- ŞAHİNGİRAY, Özel: Son Nöbet Defteri, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1955
- ŞAPOLYO, Enver Behnan: Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi, Üçüncü baskı, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul, 1958
- ŞAPOLYO, Enver Behnan: Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele'nin İç Âlemi, İnkılâp ve Aka Kitabeveleri, İstanbul, 1967
- ŞAPOLYO, Enver Behnan: Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın, Güven Matbaası, Ankara, 1969
- ŞEHSUVAROĞLU, Bedi: Atatürk'ün Sağlık Hayatı, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1981
- ŞIVGIN, Hale: Mustafa Kemal'in İlk Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 10, s.187-195, Kasım 1987
- ŞIVGIN, Hale: Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1989
- ŞİMŞİR, Bilâl N.: İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972
- ŞİMŞİR, Bilâl N.: İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1973
- ŞİMŞİR, Bilâl N.: İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), Cilt: II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1975
- ŞİMŞİR, Bilâl N.: İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), Cilt: III, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1979
- ŞİMŞİR, Bilâl N.: İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), Cilt: IV, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1984
- ŞİMŞİR, Bilâl N.: Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu, Cumhuriyet gazetesi, 26.11.1973 - 29.11.1973
- ŞİMŞİR, Bilâl N.: Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927), T.T.K., Belleten, Cilt: XLI, Sayı: 162, s.277 - 356, 1977
- ŞİMŞİR, Bilâl N.: Atatürk ile Yazışmalar I (1920-1923), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981
- ŞİMŞİR, Bilâl N.: Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1981
- ŞİMŞİR, Bilâl N.: Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri (Yedi Belge), Belleten T.T.K., Sayı: 177, s.157-209, 1981
- TAÇALAN, Nurdoğan: Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970
- TANSEL, Selâhattin: Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (1919-1922), Türkiye Vakıflar Bankası Yayını, Ankara, 1965
- TANSEL, Selâhattin: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Cilt: I-IV, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayını, 1973-1974

- TANSU, Samih Nafiz: Türk İnkılap Tarihi ve Büyük Harp'ten Sonra Avrupa, İkbal Kitabevi, 1938
- TANSU, Samih Nafiz: İki Devrin Perde Arkası, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, Yazan: Samih Nafiz Tansu, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1969
- TARİH IV: Türkiye Cumhuriyeti, Hazırlayan: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Devlet Matb., İstanbul, 1931
- TARİHİN SESİ: Tarihin Sesi Dergisi, Sayı: 1 (24.4.1962)
- TARİH VESİKALARI: Sayı: 1-18, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 1941-1943; 1955-1956
- TAYLAK, Muammer: Saltanat, II. Meşrutiyet ve I. Cumhuriyet'te Öğrenci Hareketleri, Başnur Matb., Ankara, 1969
- T.B.M.M. ALBÜMÜ "Dönem I": (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25'inci Yıldönümünü Anış, 23 Nisan 1945). T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1945
- T.C. GENELKURMAY BAŞKANLIĞI HARP TARİHİ DAİRESİ ATATÜRK ARŞİVİ, Ankara
- TEKELİ, İlhan; İLKİN, Selim: Kurtuluş Savaşında Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları, T.T.K., Belleten, Cilt: XLIV, Sayı: 174, s.301-345
- TEKELİ, İlhan; İLKİN, Selim: Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1981
- TENGİRŞENK, Yusuf Kemal: Vatan Hizmetinde, Bahar Matb., İstanbul, 1967
- TERZİOĞLU, Sait Arif: Atatürk ve Çok Partili Rejim, Cumhuriyet gazetesi, 10.11.1963
- TERZİOĞLU, Sait Arif: insancıl Atatürk, Ak Kitabevi, İstanbul, 1971
- TEVETOĞLU, Fethî: Milliyetçi Atatürk, Türk Kültürü Dergisi, sayı: 37, s.55-62, 1965
- TEVETOĞLU, Fethî: Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ayyıldız Matb., Ankara, 1967
- TEVETOĞLU, Fethî: Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi I-IV, Türk Kültürü Dergisi Sayı: 76 (s.257-268), Sayı: 77 (s.321-334), Sayı: 80 (s.525-545), Sayı: 81 (s.589-603), 1969
- TEVETOĞLU, Fethî: Fethi Okyar'ın Günlük Hatıraları, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 82, s.739-759, 1969
- TEVETOĞLU, Fethî: Atatürk'le Samsun'la Çıkanlar, Ayyıldız Matb., Ankara, 1971
- TEVETOĞLU, Fethî: Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları, Belleten T.T.K., Sayı: 197, s.531-546, Ağustos 1986
- TEZEL, Sıdika: Atatürk ve Kadın Hakları (Kadın Dernekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşlar tarafından yayınlanan kitap içindeki incelemesi), Ankara, 1983
- TEZER, Şükrü: Atatürk'ün Hatıra Defteri, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1972
- TOKER, M. Tarhan: Kars (Coğrafya, Tarih, Ekonomi), İl Basımevi, Kars. 1938
- TOROS, Hüsamettin: Türkiye Sanayii "Devlet işletmeleri", Cilt: I, Güven Basımevi, İstanbul, 1954
- TOROS, Taha: Atatürk'ün Adana Seyahatleri, Seyhan Basımevi, Adana, 1939
- TUNAYA, Tarık Z.: Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952), İstanbul, 1952

- TUNCEL, Bedrettin: Atatürk ve 30 Ağustos Zaferi'nin İlk Kutlanması, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1972
- TURAN, Şerafettin: Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1967
- TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl: Cumhuriyet Nasıl Kuruldu?, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi: 17, İstanbul, 1955
- TÜMTÜRK, Ali Muhlis: Yanlış Bilinen Bir Gün, Ata'nın Yurdu Mecmuası, Yıl: 8, Sayı: 8-1, 27 Ekim 1966
- TÜNAY, Bekir: Gazi'nin Millî Mücadele Destanı II, Kültür Bakanlığı Yayını, 1981
- TÜRK DEVRİM TARİHİ: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1971
- TÜRK GELDİ, Ali Fuad: Görüp İştittiklerim, II. basılış, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1951
- TÜRK GELDİ, Ali Fuad: Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1948
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, I. Cilt, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1962
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 1. Kısım: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1963
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 2. Kısım: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1965
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 3. Kısım: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1966
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 4. Kısım: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1974
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 5. Kısım, I. Kitap: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1972
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 5. Kısım, II. Kitap: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1973
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 6. Kısım, I. Kitap: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1967
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 6. Kısım, II. Kitap: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1968
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 6. Kısım, III. Kitap: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1969
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 6. Kısım IV. Kitap: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1969
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, III. Cilt (Doğu Cephesi): T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1965

- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, IV. Cilt (Güney Cephesi): T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1966
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ. V. Cilt (Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı): T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1964
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, VI. Cilt (İç Ayaklanmalar): T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1964
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, VII. Cilt (İdarî Faaliyetler): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1975
- TÜRK İSTİKLÂL HARBİ'NE KATILAN TÜMEN VE DAHA ÜST KADEMELERDEKİ KOMUTANLARIN BİYOGRAFİLERİ: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1972
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLET YILLIĞI (1944-1945): Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayını, 1945
- TÜRKİYE'DE SİYASİ DERNEKLER II: İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1950
- TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA 50 YIL KURTULUŞ SAVAŞIMIZ (1919-1922): T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Plânlama Genel Müdürlüğü, 1973
- TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ, Osmanlı Devri (Balkan Harbi), II. cilt, 2. kısım, 2. kitap: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yayını, (İkinci Baskı), Ankara, 1993
- TÜRK TARİH KURUMU, ATATÜRK VE TÜRK DEVRİMİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ ARŞİVİ, Ankara
- ULUBELEN, Erol: İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Yaylacık Matb., Satış Yeri: Aykaç Kitabevi, İstanbul, 1967
- ULUĞ, Naşit Hakkı: Emperyalizme Karşı Türkiye (1922-1924), Belge Yayınları Tarih Dizisi: I, İstanbul, 1971
- ULUĞ, Naşit Hakkı: Hemşehrimiz Atatürk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973
- ULUĞ, Naşit Hakkı: Siyasî Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973
- ULUĞ, Naşit Hakkı: Atatürk Biyografisinin Esasları ve Belgeleri, Atatürk Devrimleri Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri (10-14 Aralık 1973), s.110-225, İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Enstitüsü Yayını, 1975
- UMUR, Hasan; PASİN, Âdil: Samsun'da Müdafaa-i Hukuk, Tan Matb., İstanbul, 1944
- UNAT, Faik Reşit: İsmet İnönü, Ankara Halkevi Yayını, Ankara, 1945
- UNAT, Faik Reşit: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşuna Ait Vesikalar, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: I, Sayı: I-II, 1941
- UNAT, Faik Reşit: Atatürk'ün Askerlikten İstifası ve Millî Savaşta Millet Ferdi Olarak Başlaması, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: I, Sayı: 5, 1942
- UNAT, Faik Reşit: Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandanlığa Tayini ve Kendilerine Müşirlik Rütbesiyle Gazilik Unvanı Verilmesi Hakkında Bazı Vesikalar, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 8, 1942
- UNAT, Faik Reşit: Türkiye Devleti'nin Makarr-ı İdaresi Ankara Şehridir, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 9, 1942

- UNAT, Faik Reşit: Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 10, 1942
- UNAT, Faik Reşit: Mustafa Kemal Paşa'ya 9. Ordu Kıtaatı Müfettişi Sıfatıyla Verilen Vazife ve Salâhiyetlere Dair Bazı Vesikalar, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 12, 1943
- UNAT, Faik Reşit: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Birinci Devresinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Kuruluşuna ve Çalışmalarına Ait Bazı Vesikalar, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 13, 1944
- UNAT, Faik Reşit: Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılâbı'nın Hazırlanmasındaki Rolüne Ait Bir Belge, Belleten T.T.K., Cilt: XXVI, Sayı: 102, s.339-349, Nisan 1962
- UNAT, Faik Reşit: Atatürk'ün Biyografisi ile İlgili Bazı Tarih ve Belgeler Hakkında, Türk Dili Dergisi, Cilt: XII, Sayı: 137, s.239-242, Şubat 1963
- UNAT, Faik Reşit: Ne Mutlu Türküm Diyene, Türk Dili Dergisi, Sayı: 146, s.77-78, 1963
- URAN, Hilmi: Hatıralarım, Ayyıldız Matb., Ankara, 1959
- US, Asım: Gördüklerim Duyduklarım Duygularım (Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hatıralar ve Tetkikler), Vakit Matb., İstanbul, 1964
- UŞAK İL YILLIĞI 1967: Haz: Uşak Valiliği, Sulhi Garan Matb., İstanbul, 1968
- ÜÇÖK, Coşkun: Siyasal Tarih (1789-1950), 6. Baskı, Başnur Matb., Ankara, 1967
- ÜÇÜNCÜ ORDU KOMUTANLIĞI: Atatürk 3. Ordu Bölgesinde, 3. Ordu Komutanlığı, Erzurum, 1981
- ÜNAL, Kemal: Musikiye Ait Bir Notu, Ulus gazetesi (sayfa: 14), 10.11.1939
- ÜNAL, Muhittin: Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994
- ÜNAL, Tahsin: Harbökulu Tarihi ve Mustafa Kemal, Türk Kültürü Dergisi, Kasım 1964
- ÜNAL, Tahsin: Mustafa Kemal ile Cemal Paşa'nın Muhaberatı, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 13, S.109-113, 1968
- ÜNAL, Tahsin: Mustafa Kemal'in Ataşemiliterliği, Türk Kültürü Dergisi, Bayı: 90, s.361-366, Nisan 1970
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat, İstanbul, 1930
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: Hatıralar (Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşundan İlk Kurultay'a Kadar), Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1943
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: Atatürk Tarih ve Dil Kurumları (Hatıralar), Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1954
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: Atatürk'ün Sofrasında İlk Gece, Dün ve Bugün Dergisi, Sayı: 38, S.14-15, 28 Temmuz 1956
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: Atatürk'ü Özleyiş, Hatıralar, Türkiye İş Bankası Yayını, 1957
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: Atatürk'ün Hastalığı (Profesör Dr. Nihat Reşat Belger'le Mülakat) Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1959

- ÜNLER, Ali Nadi: Gaziantep Savunması, İstanbul 1969
- ÜZEL, Sahir: Gaziantep Savaşının iç Yüzü, Doğu Matb., Ankara, 1952
- VANDEMİR, Baki: Atatürk'ün Cehaletle Mücadelesi, Yerli Yabancı 80 İmza Atatürk'ü Anlatıyor, s.172, İstanbul (tarih yok)
- VELİKOV, Stefan: Kemal Atatürk ve Bulgaristan, VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler, Cilt: III, s. 1865-1875, Ankara, 1983
- WALDER, David: Çanakkale Olayı, Türkçesi: M. Ali Kayabal, Milliyet Yayınları, III. baskı, İstanbul, 1971
- YAĞIZ, Rahmi: Atatürk'ün Son Günleri, İkdam gazetesi, 14.8.1939 - 22.11.1939
- YAHYA KEMAL ALBÜMÜ: Yahya Kemal'in vefatının 40. yıldönümü hatırası, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1998
- YALÇIN, Hüseyin Cahit: Tarihî Mektuplar, Tanin gazetesi, 15.10.1944 - 2.4.1945
- YALMAN, Ahmet Emin: Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt: I, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1970
- YALMAN, Ahmet Emin: Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt: II, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1970
- YALMAN, Ahmet Emin: Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt: III, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1970
- YAZMAN, Aslan Tufan: Atatürk'le Beraber (Devrimler-Olaylar-Anılar 1922-1938), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1969
- YEŞİL, Mustafa: Kütahya İlinin Kısa Tarihi, Ebüzziya Matb., İstanbul, 1937
- YEŞİLÇAYIR, Neşe: Atatürk'ün Yazdırdığı Bazı Notlar, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 11, s.495-501, Mart 1988
- YETKİN, Gıyas: Edremit, Edremit Halkevi Neşriyatı, Türk Pazarı Basımevi, Balıkesir, 1939
- YETKİN, Gıyas: Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit'te Olup Bitenler, Türkdili Matb., Balıkesir, 1957
- YILMAZ, M. Kâzım: Her Yönüyle Fethiye, Emek Matb., Fethiye, 1969
- YİĞİT, İbrahim Süreyya: Çardak Boğazı'nda Bir Gece, Ulus gazetesi (sayfa: 12), 10.11.1939
- YÖRÜKOĞLU, Ömer: Atatürk Evi, Beğendik Kültür Hizmetleri Serisi: 2
- YÜCE, Rifat: Kocaeli Tarih ve Rehberi, Türk Yolu Matb., İzmit, 1945
- ZABIT CERİDELERİ: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (1920-1938), Ankara
- ZOBU, Vasfi Rıza: O Günden Bu Güne, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977
- ZÜBEYROĞLU, M. Fuat (Havzalı): Yurdumuz, Vatan Matbaası, 1925

GENEL DİZİN

-A-

Abbas Hilmi Paşa (Mısır eski Hidivi): 348,
366,398,452,475,568

Abdullah (Ürdün Kralı): 551,553

Abdullah Paşa (Harbiye Nazırı): 120, 153

Abdurrahman Bayırı: 62

Abdurrahman Kâmil Efendi: 137

Abdurrahman Şeref: 140

Abdülâzam Raşit Paşa (Mısır Elçisi): 399

Abdülaziz İbn-i Suut (Suudi Arabistan Kralı):
514

Abdülğani (Türkmen): 584

Abdülhak Hâmit (Tarhan): 386,402,411,
469,475,479,487

Abdülhalik (Renda): 72,322,385,402,545,
591,593,594,598

Abdülhamit (II.): 7,11

Abdülkadir Bey (ittihatçı): 51

Abdülkerim Paşa: 19,164

Abdülmalik Hamza (Mısır Elçisi): 434

Abdülmecit Efendi (Veliaht, Halife): 273,
313,319,324,340,344,347,350

Abilof (Azerbaycan Elçisi): 268,270,283

Abrevaya (Marmaralı), Dr.: 591

Adana: 115,116,118,176,189,272,328,
345,368,369,370,443,472,473,541,
564,575

Adapazarı: 213,221,231,286,503

Adatepe: 292 Adil Bey (Dahiliye Nazırı):
149,151,155,

157,159

Adnan (Adıvar), Dr.: 209,293,327,367

Afet (İnan), Prof. Dr.: 383,426,489,527,543,
555,576,581,584,588,589,590,593,595
Afganistan: 222,232,247,256,278

Afyon (Afyonkarahisar): 212,227,228,292,
331,334,385,444,474,501,564

Ağıldere: 55

Ağıldere Muharebesi: 49

Ahenk gazetesi: 322 Ahlat: 81

Ahlat: 81

Ahlatlıbel: 478,479

Ahmediye Cemiyeti (Cemiyet-i Ahmediye):
201,202

Ahmet (Atatürk'ün kardeşi): 1

Ahmet (Ağaoğlu): 53,353

Ahmet (Alfred) Rüstem: 309

Ahmet Cevat (Emre): 413

Ahmet Emin (Yalman): 120,274,275,286,376

Ahmet Han (Afganistan Elçisi): 250,251,254,
261,278

Ahmet İzzet Paşa: 22,23,27,66,70,77,78,79,
80,86,87,88,90,94,95,102,107,108,113,
114,115,116,117,118,119,122,140,167,
171,174,222,228,237,238,254,255,
256,263

Ahmet Muhtar Bey: 241,295

Ahmet Refik (Altınay): 412

Ahmet Rıza Bey (Âyan Meclisi Reisi): 122,
140

Ahmet Rasim: 466

Ahmet Şükrü (Esmer): 333,376

Aka Gündüz: 121,459

Akbaş Baskını: 194,195

Akhisar: 89,381

Akın (piyes): 453,456

Âkil Muhtar (Özden), Prof.Dr.: 353,571,591

Akşam gazetesi: 168,297,300

Akşehir: 272,280,281,282,284,289,290,291,
295

Akviran: 91 Alanya: 512

Alaşehir: 134,320

Alaşehir Kongresi: 155

Alayunt: 252

Albayrak gazetesi (Erzurum'da): 148

Albert Sarraut (Fransa Elçisi): 388

Alçıtepe: 38,68

Alexandre (Yugoslavya Kralı): 488,505

Alexandre Telemaque (Romanya Elçisi): 542

Ali Canip (Yöntem): 53

Ali Cenani: 402
Ali (Çetinkaya): 84,508,525,528,563
Ali Ekrem (Bolayır): 53,249
Ali Ferit Paşa (Harbiye Nazırı): 140,143, 144,145,147
Ali Fuat (Cebesoy):83, 84, 85, 104, 111, 112, 116, 121, 131, 136, 139, 140, 149, 152, 154, 157, 158, 170, 182, 189, 193, 201, 219, 223, 224, 227, 232, 235, 236, 237, 254, 270, 273, 274, 320, 348, 367, 404, 480
Ali Galip: 143,157,159
Ali Haydar Mithat: 354
Ali Hikmet (Ayerdem): 366,411,525
Ali İhsan (Sabı): 267,268,272
Ali Kemal (Dahiliye Nazırı): 141,142,143
Ali Nihat (Tarlın), Prof.Dr.: 366
Ali Remzi (Alçıtepe): 60
Ali Rıza Efendi (Atatürk'ün babası): 1,2
Ali Rıza Bey (Urfa Mutasarrıfı): 161,184
Ali Rıza Paşa (Sadrazam): 12,13,165,166, 192,193,198,199,202,203,204
Ali Sait (Akbatoglan): 361,403
Ali Sami (Yen): 340,353
Ali Suat Bey (İzmit Mutasarrıfı): 165
Allenby (İngiliz Generali): 109
Almanya: 30,65,103,104,113,490,499
Alphonse Daudet: 84
Alpullu: 437
Alpullu Şeker Fabrikası: 437
Alrick, A. (Fransız Konsolosu): 8,9
Altay Spor Kulübü: 383
Amanullah Han (Afganistan Kralı): 256,370, 410,411,483
Amasya: 135,136,137,138,139,142,168, 170,171,173,359,416,422
Amasya Genelgesi: 140
Amasya Mülakatı: 171,172
Amerika, Amerikalılar: 162,163,179,326, 345,434,446,447,475,482,490,491
Amerikan mandası: 149,154,156,158
Amerikan Senatosu: 158
Anadolu: 1, 134, 167, 201, 202, 203, 204, 206, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 229, 230, 233, 239, 249, 253, 265, 269, 271, 275, 276, 281, 292, 297, 305, 316, 366
Anadolu Ajansı: 210,212,214,219,322,414, 422,566,570,578,587
Anadolu gazetesi: 322
Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti: 183,189,192,197,204,218
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: 159,160,162,169,171,173,174, 175, 176,178,179,180,186,188, 189,190,191, 193,194,196,197,198, 200,202,203,205, 206,218,226,247, 248,251,259,285, 309, 332, 333, 335, 336, 432
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu: 252,257,258,259,288,311
Anafartalar Cephesi: 55,57,58,67
Anafartalar Grubu Komutanlığı: 55,56,57, 58,61,62,65,66,67,68,69,70
Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe (kitap): 121
Anatole France: 364
Anayasa (Esas Teşkilât Kanunu): 232, 243,245,246,258,315,343,350,409
Andreas Oldenburg (Danimarka Elçisi): 389
Anıtkabir: 598, 599
Ankara: 164,184,186,188,190,207,213, 219, 223,224,237,238,252,254,257, 261, 267, 272,279,280,285,304,316, 325,326, 332, 339,342,370,375,376, 378,395,396, 397, 398,400,406,411, 417,419,420,425, 427, 449,453,457, 469,470,475,486,488, 495, 502,505,509,510,513,517,519,520, 526, 528,530,538,541,542,546,551, 560, 564, 566,570, 575,586,592
Ankara Antlaşması: 268,272,273
Ankara Erkek Öğretmen Okulu: 236,253, 403
Ankara Hukuk Mektebi (Ankara Hukuk Fakültesi):379,385,386,412,425,482,549
Ankara Hükûmeti: Bk. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti
Ankara Ticaret Okulu: 491
Ankara Ziraat Mektebi: 186,285

Antalya: 142, 398, 425, 426, 442, 473, 474, 512, 513
Antep: Bk. Gaziantep
Antonesco (Romanya Dışişleri Bakanı): 547
Antonof (Bulgaristan Elçisi): 477
ANZAK Kolordusu: 38,39
Anzavur, Ahmet: 202,204,211
Anzavur İsyanı: 172,201
Arabistan: 89
Aralof (Sovyet Elçisi): 277,278,283,285, 287,288,308
Argyropulos (Yunanistan Elçisi): 375
Arıburnu Cephesi: 38,39,40,41,42,43,44, 45,46,49,50,51,53,55,67,68
Arıburnu Kuvvetleri Grubu Komutanlığı: 39,47,48,64
Arıburnu Muharebeleri Raporu (kitap): 86, 87
Arif Bey (Yarbay): 215
Arifiye: 318
Armstrong: 297
Arnavutluk: 13
Arnavutluk isyanı: 13
Asaf (İlbay): 351, 543
Asım (Arar), Dr.: 571, 597
Asım (Gündüz): 362
Asım (Us): 305,373,543,544,568
Askerî Nalbant Okulu (Konya'da): 283
Askerî Nigehban Cemiyeti: 168
Aspinall-Oglanlar (İngiliz Generali): 459
Aşar'ın kaldırılması: 370
Aşir Bey: 229
Atatürk (Gazi Mustafa Kemal): 1 (Doğumu), 2(Selânik Askerî Rüştiyesi'nden mezun oluşu), 3(Manastır Askerî İdadisi'nden mezun oluşu), 3(Harp Okulu'ndan mezun oluşu), 3(Harp Akademisi'nden mezun oluşu), 4,5,6(Kolağası 'kıdemli yüzbaşı' oluşu), 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15,16,17 (Binbaşı oluşu), 18,19(Derne Komutanı oluşu), 20,21, 22,23,24,25 (Sofya Ataşemiliteri oluşu), 26,27,28 (Yarbay oluşu), 29,30, 31,32,33,34 (On-

dokuzuncu Tümen Komutanı oluşu), 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45,46, 47,48,49,50(Albay oluşu), 51, 52, 53, 54, 55,56 (Anafartalar Grubu Komutanı oluşu), 57, 58, 59 ,60, 61, 62, 63, 64,65, 66,67,68,69,70,71, 72,73(General oluşu), 74, 75, 76, 77, 78, 79,80, 81,82,83, 84,85,86(2. Ordu Komutan Vekili oluşu), 87,88,89(Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanı oluşu), 90(Tekrar 2. Ordu Komutan Vekili oluşu), 91 (Asaleten 2. Ordu Komutanı oluşu), 92,93,94,95 (7. Ordu Komutanı oluşu), 96,97,98,99, 100,101(7. Ordu Komutanlığı'ndan istifası), 102,103, 104,105,106,107(Tekrar 7. Ordu Komutanı oluşu), 108,109, 110(Rayak Bölgesi Komutanı oluşu), 111,112, 113,114,115(Yıldırım Orduları Grubu Komutanı oluşu), 116,117, 118(Mütareke'de İstanbul'a dönüşü), 119,120, 121,122,123,124,125(Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişi oluşu), 126, 127, 128 ,129(Samsun'a çıkışı), 130, 131 , 132, 133 , 134 , 135 , 136 , 137 , 138 , 139 , 140(Amasya Genelgesi'ni yayımlaması), 141,142,143,144,145(Görevinden ve askerlik mesleğinden istifası), 146 , 147, 148, 149, 150(Erzurum Kongresi'ne başkan seçilişi), 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158(Sivas Kongresi'ne başkan seçilişi, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186 (Ankara'ya gelişi), 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209,210,211,212, 213,214,215,216(Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na seçilişi), 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254,255,256,257,258,259(Başkomutan oluşu), 260, 261, 262, 263, 264(Sakarya Meydan Muharebesi'ni kazanışı), 265, 266 (Mareşal rütbesi ve Gazi unvanı verilmesi), 267, 268,269,270,271,272,273,

274,275,276,277,278,279,280,281, 282, 283, 284,285,286,287,288,289,290,291, 292(Başkomutan Meydan Muharebesi'ni kazanışı), 292(Ordular! İlk hedefiniz Akdenizdir, ileril!), 293,294,295, 296 (İzmir'e gelişi), 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312,313,314,315,316,317,318,319, 320,321,322(Lâtife Hanım'la evlenişi), 323,324,325,326,327,328,329,330,331, 332,333,334,335,336,337,338,339(İkinci defa Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na seçilişi), 340, 341, 342, 343 (Cumhurbaşkanı seçilişi), 344, 345 (İstiklâl Madalyası verilişi), 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364,365,366,367,368,369,370,371,372, 373,374, 375 (Lâtife Hanım'dan ayrılışı),376, 377 (Şapka söylevi), 378, 379, 380,381, 382,383,384,3 85,386,387,388, 389,390,391,392,393,394,395,396, 397,398,399,400(Askerlikten emekli oluşu), 400 (Kurtuluş'tan sonra İstanbul'a ilk gelişi), 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407 (Büyük Söylev'ini okumaya başlaması), 407(2. defa Cumhurbaşkanı seçilişi), 408,409,410,411,412, 413(Sarayburnu'nda harf devrimi söylevi), 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429,430,431,432,433,434,435,436, 437,438,439,440,441,442,443,444, 445(3. defa Cumhurbaşkanı seçilişi), 446,447,448,449,450,451,452,453, 454,455,456,457,458,459,460,461, 462,463,464,465,466,467,468,469, 470,471,472,473,474,475,476,477, 478,479,480,481,482,483,484,485, 486,487,488,489(Onuncu Yıl Söylevi), 490,491,492,493,494,495,496,497, 498,499,500,501,502,503,504,505, 506,507("Atatürk" soyadı verilişi), 508, 509,510,511,512,513(4. defa Cumhurbaşkanı seçilişi), 514,515,516,517, 518,519,520,521,522,523,524,525, 526,527,528,529,530,531,532,533,534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542,543,544,545,546,547,548,549,

550,551,552,553,554,555,556,557, 558,559,560,561,562,563,564,565, 566,567 (Hastalığına ilk teşhisin konulması), 568,569,570,571,572,573,574, 575,576,577,578,579,580,581,582, 583(Vasiyetini yazması), 584,585,586, 587,588,589,590,591,592,593,594, 595(Ölümü), 596,597,598(Tabutunun Et-nografya Müzesi'ne getirilişi), 599 (Anıt-kabir'de toprağa verilişi), 599(Yüzüncü doğum yıldönümünün coşku ile kutlanışı).

Atıf Bey (Halep Valisi): 109

Atina Ajansı: 470

Atina Antlaşması: 25

August (Avusturya Elçisi): 367

Avcı Taburları: 10

Avni Paşa (Bahriye Nazırı): 123,124

Avusturya-Macaristan Hükümeti: 8,113

Axel Noergaard (Danimarka Elçisi): 497

Ayakkabıcılar Cemiyeti: 439

Âyan Meclisi: 11

Ayasluğ harabeleri: 348

Ayasofya Camii: 421

Aydın: 133,190,373,441,559,560

Aynımansur Karargâhı: 19

Ayvalık: 498

Azerbaycan: 268,270,272,283,317

Aziz Bey: 13

Aziziye (Batı Cephesi'nde): 279,280

Aziz Samih (İlter): 78

Azmi Bey (İttihatçı): 113

-B-

Baalbek: 112

Babaeski: 438

Babiâli: Bk. İstanbul Hükümeti

Babjeranda Zellake Ajoudou (Habeşistan Elçisi): 458

Back (Alman Generali): 92

Bader (Polonya Elçisi): 389

Bağdat: 90,95

Baha Sait: 202,212

Bahattin Bey: 13
Bahattin Şakir, Dr.: 66,67
Bahr-i Sefit (Çanakkale) Boğazi Kuva-yi
Mürettebe Komutanlığı: 21,22,24
Baku: 202,223,224,226
Baku Mümessilliği: 237
Baldur von Schirach (Alman Gençlik Örgütü
Başkanı): 565
Balıkçılar Kongresi: 541
Balıkesir: 166,324,381,391,392,393,442,
472,498,502
Balkan Antantı: 495
Balkan Antantı Konseyi: 570
Balkan Devletleri: 20,21,23,28,550
Balkan Ekonomik Konseyi: 515
Balkan Festivali: 536
Balkan Güreş Kongresi (Üçüncü): 505
Balkan Harbi: 20,21
Balkan Konferansı (İkinci): 449
Balkan Konferansı Konseyi: 456
Balkanlar, Balkan milletleri: 470,495
Baltacı Çiftliği: 462,464,518,553
Balya: 324
Bandırma: 195,207,392,472
Bandırma vapuru: 127,128
Barbaros: 587
Baron Aloiz (İtalya Elçisi): 461
Baron Jean de Villenfagne (Belçika Elçisi):
373
Baron Louis Leclercq (Belçika Elçisi): 410
Baron Oteli: 89,112
Baron van Rengers (Hollanda Elçisi): 375
Bartu (Fransa Dışişleri Bakanı): 505
Başkomutanlık: 259,265,269,277,285,288,
289,291
Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığı
(İstanbul'da): 108, 113, 127, 130, 131
Başkomutanlık Vekâleti (İstanbul'da): 68, 70,
71, 77, 89, 92, 93, 108
Başkomutan Meydan Muharebesi: 292, 294,
353,415,421
Batı Cephesi: 223, 226, 227, 230, 231, 245,
261,262,279,280,284,289,291
Batı Cephesi Komutanlığı: 227,236,240,
257,258,264,294
Bazı kıyafetlerin giyilemeyeceğine dair Ka-
nun'un kabulü: 508
Bazı lâkap ve unvanların kaldırıldığına dair
Kanun'un kabulü: 507 Bedri Bey (Diyar-
bakır Vali Vekili): 73,74,83
Behçet Kemal (Çağlar): 458
Behçet (Uz), Dr.: 462,538,586
Behiç (Erkin): 14, 19,20,290,405,585
Bekârtepe: 66
Bekirağa Bölüğü: 4
Bekir Sami (Günsav): 134,136,137,139, 167,
170,171,172,176,177,208,210,211,212,
224,226,229
Bekir Sami(Kunduh): 168,171,234,236,246,
247,248,251,252
Belgrad: 27,29,548
Benoit (XV.), Papa: 245,247
Bentzon (Norveç Elçisi): 434
Bergmann, Prof. Dr.: 580,581
Berlin: 104,185,199,235,248
Berthe Georges-Gaulis: 250,263,271,274,
283,285
Beşinci Ordu (Şam'da): 5
Beşinci Ordu Komutanlığı (Gelibolu'da): 37,
38,52,53,55,60,63,65,69,71
Bethlen, K. (Macaristan Başbakanı): 433
Beyaz Saray (Beyaz Ev): 548
Beylerbeyi Sarayı: 401,402,427,536,551,558
Beypazarı: 219 Beyrut: 5
Biçer: 279 Bigalı: 38,39
Bilecik: 170,227,237,238,319,320,390,474
Bilecik Mülâkatı: 238
Bingazi: 9,10,15,17,19,21,25
Birdwood (İngiliz Generali): 40,65,119
Birinci Kolordu (Edirne'de): 139,171,212
Bitlis: 71, 74, 80, 81, 82, 84, 85, 87, 153, 234,
279, 362
Boğazköy: 494
Boheman (isveç Elçisi): 451
Bolayır Kolordusu: 22,24
Bolşevizm: 232,235,245,419,420,518

Bolu: 221,396,502,503
Bolu-Düzce İsyanı: 222
Bolvadin: 272,280
Bombasirtı: 46,52
Bombay: 288,294
Borçlar Kanunu'nun kabulü: 389
Boris (III.), Bulgar Kralı: 434
Bosna: 8
Bosna-Hersek: 8
Bozüyük: 390
Branko Lazarevitch (Yugoslavya Elçisi): 524
Breslau (Midilli) kruvazörü: 30,31
Brest-Litovsk Antlaşması: 105
Bristol (Amiral, Amerikan Yüksek Komiseri):
201,204,491
Brock (İngiliz Amiral): 297,298
Bronzart (Alman Generali): 60
Brunot (Fransız Jandarma Müfettişi): 154,
155
Buhara: 290
Bulgar Basın Cemiyeti: 428
Bulgarlar, Bulgaristan: 20,21,23,24,25,26,
28,29,31,37,65,111,417
Bucberger (Avusturya Elçisi): 488
Budu Medivani (Sovyet Elçisi): 247,250
Burdur: 198,218,390,425,426
Bursa: 167,176,212,224,225,226,296,309,
311,320,353,354,380,381,389,390,
391,392,402,406,414,420,439,448, 450,
471,472,474,521,531,547,568,569
Bursa Askerî idadîsi: 3
Bursa Kız Öğretmen Okulu: 380
Bursa Merinos Fabrikası: 568
Bursa Şehitliği: 406
Bükreş: 27
Büyük İskender: 576
Büyük Taarruz: 291

-C-

Cafer Tayyar (Eğilmez): 89,139,171,177,
191,215,366
Calthorpe (Amiral, İngiliz Yüksek Komiseri):
117,130,137,139,142,144,147,148, 151

Camados (Yunanistan Elçisi): 398
Cami (Baykut): 140,209,232
Canik: Bk. Samsun
Canonica (İtalyan heykeltraş): 397
Carol (II.), Romanya Kralı: 577
Cavit Leskoviku (Arnavutluk Elçisi): 479
Celâl Bey (Teke Mutasarrıfı): 167
Celâl (Bayar): 239,281,352,411,466,467,
474,485,499,518,520,522,529,541,
558,559,561,562,563,567,571,572,
573,574,575,576,577,578,579,582,
583,586,588,589,590,591,592,593, 594,
595,598
Celâl Nuri (İleri): 302,318
Celâlettin Arif: 203,208,232,233,255,260, 295
Cemal Bey (Kastamonu Valisi): 206,230
Cemal Bey (Konya Valisi): 164
Cemal Hüsni (Taray): 419,582
Cemal Paşa (Bahriye Nazırı, 4. Ordu Komu-
tanı): 27, 33, 67, 68, 80, 89, 90,96,97,98,
99, 100,101,222,223,224,225,229, 231,
232,233,235,256,258,270,271,273, 274,
280,281,284,287,288,289, 332
Cemal Paşa (Mersinli): 110,138,141,142,
143,144,145,148,165,166,168,169,
170,173,174,175,176,179,180,181,
182,183,186,187,188,190,192,193
Cemil Mardam (Suriye Başbakanı): 566
Cemil (Uybadin): 372,386,403,405,406
Cenevre: 501,543,544,584,588
Cerrahpaşa Hastanesi: 436
Cesarettepesi: 44,48,53
Cevat Abbas (Gürer): 14,69,98,107,118,
124,140,142,239,549,564,565
Cevat (Açıkalın): 537
Cevat (Çobanlı): 30,36,122,127,136,138,
174,192,193,366,404,411,414
Cevat (Dursunoğlu): 149
Cevat (Ezine): 398
Cevat (Üstün): 528
Chambrun, Charles de (Fransa Elçisi):417,
427,452,468,484
Charpy (Fransız Generali): 300

- Chicago Tribüne gazetesi: 326
Chotani, Seyit (Hindistan Merkez Hilâfet Komitesi Başkanı): 288,294,312
Churchill, Winston (İngiltere Savunma Bakanı, Koloniler Bakanı): 168,302
Clair Price (Amerikalı gazeteci): 275
Clarence K. Streit (Amerikalı gazeteci): 246
Claude Farrère: 286,287,317
Colmar (Almanya'da): 104
Commen (Romanya Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı): 570
Conkbayırı: 39,55,56,57,58,63
Conkbayırı taarruzu: 39,40
Corinne(Madam): 25,26,27,28,29,49,51,52, 53,54,61,76,82,84
Cottage Sanatoryumu: 106
Cumalı: 12
Cumalı Karargâhı: 12,13
Cumalı Ordugâhı (kitap): 13
Cumhuriyet, Cumhuriyetçilik: 408,429,430, 437,438,479,480,498
Cumhuriyet Halk Partisi (Cumhuriyet Halk Fırkası): 315,318,333,339,341,342, 343,345,351,362,366,367,369,371, 378,380,386,390,392,393,401,405, 407,431,436,437,440,441,443,444, 445,446,457,479,489,511,514,517, 526, 573,583
Cumhuriyet'in İlânı: 343
Curtis Lafrance: 343,345
-Ç-
Çaldaris (Yunanistan Başbakanı): 486
Çamlık: 559,560
Çamlıtekke: 57,59,60,65
Çanakkale: 66,67,69,299,300,302,304, 415,483,498,502,503,513
Çanakkale Boğazı: 30,31,32,35,36
Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı: 30, 36,37
Çanakkale Şehitleri Töreni: 496
Çankırı: 376,378
Çarşamba: 435
Çatalca taarruzu: 21
Çay: 272,280,282
Çekirdeksiz Üzüm Millî Kongresi: 547
Çelebi Cemalettin Efendi: 185
Çelikpalas Oteli (Bursa): 568
Çerkes Ethem: 237,238,239,240,241,524
Çerkeş: 219
Çerkeşli: 319
Çerkezköy: 555,556
Çeşme: 394,395
Çetine: 27
Çınarcık: 462
Çiçerin (Sovyet Dışişleri Komiseri): 217, 221,223,224,235
Çoban (piyes): 458
Çoban Mehmet: 462
Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal Cemiyeti): 255, 341, 399, 409, 410, 412, 458, 508, 525, 541
Çapakçur (Bingöl): 78,79,81,86
Çorlu: 70,531,555
Çorum: 162
-D-
Daday: 378
Daeschner (Fransa Elçisi): 397
Dağıstan: 241
Daily Express gazetesi: 241
Damat Ferit Paşa: 123,125,127,129,130, 131,134,135,147,149,150,154,160, 162,163,164,165,166,167,168,183, 203,210,220,227,234
Damar (Arıkoğlu): 345
Danışıklı Komünist Partisi: 235
Danimarka: 163
Darülaceze: 456
Dedeâğaç: 38
Defne: Bk. Resuldefne
Delaport (Fransız arkeolog, Prof.): 446,463
Delibaş İsyanı: 234
Demirci Mehmet Efe: 181,182,184,222,234
Demiryolları Umum Müdürlüğü (Konya'da): 283

Denizcilik Bayramı: 520
Denizli: 442
Dera: 110
Derne: 15,18,19,20,21
Derviş Paşa: 499
Derviş Vahdetî: 202
Devrekâni: 377
Dikili: 498
Dil Bayramı (26 Eylül): 505,523,538,559, 587
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi: 527,571
Dimetoka: 24
Divan-ı Harp (İstanbul'da): 219,221
Diyarbakır: 71, 72, 73, 74, 77, 78, 87, 89, 90,
91, 92, 94, 95, 153, 254, 389, 525, 563
Diyenis (Yunan Generali): 293
Diyarbakır gazetesi: 468
Dizbağı Nişanı Olayı: 464
Doğu Demiryolu Müfettişliği: 7
Doğu Manevraları: 582
Doğu (Şark) İstiklâl Mahkemesi: 376,379
Dokuzuncu Ordu Kıtâatı Müfettişliği: 125,
126, 132, 138
Dolmabahçe Sarayı: 400,401,402,403,
404,405,406,411,412,414,415,420,
427,438,448,453,454,455,456,462,
463,465,466,467,468,482,483,484,
485,486,487,488,503,504,510,511,
512,518,519,520,521,522,528,531,
536,537,542,546,553,557,558,559,
569,575,579,580,581,582,853,584,
585,586,587,588,589,590,591,592,
593,594,595,596,597,598
Dommes, von (Alman Albayı): 95
Doumergue (Fransa Cumhurbaşkanı): 364
Dört Yol: 369,443
Duhan: 74,75,83,85
Dumesnil (Fransız Amiral): 303,304
Dumlupınar: 353,354
Dumlupınar istasyonu: 292
Dumlupınar Meydan Muharebesi: Bk. Başko-
mutan Meydan Muharebesi
Dünya Savaşı (Birinci): 30,31,32,33,65,79,
103,105
Dürrizade Abdullah (Şeyhülislâm): 211,212

Dürzî Harekâtı: 4,5
Düzce: 212,221
Düzce İsyanı: 212
Düztepe: 50,51,52
-E-
Ecevit: 377
Edirne: 22,23,24,25,36,69,70,71,209,212,
220,437,438,445,497
Edirne'de Gazi Heykeli'nin açılışı: 445
Edirnekapı Şehitliği: 401
Edmond Ciuntu (Romanya Elçisi): 496
Edremit: 324,498
Edvart de Bourbon (Fransız Generali): 324
Edward (VIII.), İngiliz Kralı: 530,536,537, 540
Ekrem Zeki Bey: 433
Elazığ (Elaziz): 94,143,563,564
Elaziz: Bk. Elazığ
Elişleri ve Küçük Sanatlar Sergisi: 540
Emil Ludwig: 423
Emin (Erkul), Op.Dr.: 354,370,373
Emir Paşa (Marşan), Sivas Milletvekili: 239
Enis (Akaygen): 582
Enis Behiç (Koryürek): 53
Entransigeant gazetesi: 276
Enver Bey (Paşa): 10,18,21,23,27,30,31,
33,34,43,45,50,52,60,61,62,63,64,65,
80,82,87,90,94,95,96,97,98,99,100,
101,102,103,106,108,223,225,231,
233,241,253,254,257,270,271,281,
284,288,290
Epoka gazetesi: 187
Eppinger, Prof. Dr.: 580,581
Erdek: 577
Ergani Madeni: 87,92,93
Ermeniler, Ermenistan: 131,132,146,168,
171,184,194,197,198,201,204,207,
208,221,237,246,268,289
Ernest Jackh: 62,63,565
Ertuğrul tabyaları: 32
Erzincan: 135,144,157

- Erzurum: 70,135,137,143,144,145,147,152, 155,157,171,176,189,190,220,232,233, 304,356,359,360,361,362,387,399,476
- Erzurum Kongresi: 146, 150, 152, 156, 165, 177
- Esat Bey (26. Tümen Komutanı, Çanakkale'de): 65
- Esat Essefit Efendi: 65
- Esat Paşa (Bülkat): 34, 38, 40, 42, 47, 51, 52, 54, 56
- Esat Paşa (Işık), Dr.: 174,175
- Esat (Sagay): 455
- Eskişehir: 72, 223, 224, 231, 237, 252, 257, 293,318,325,419,447,471,472,498,501, 531,542,564
- Eskişehir Şeker Fabrikası: 493
- Eskişehir Uçak Mektebi: 531
- Essen (Almanya'da): 104
- Eşme: 294,295
- Ethem Paşa (Tobruk Bölgesi Komutanı): 17
- Etnografya Müzesi: 410,425,598,599
- Etnografya Müzesi önündeki Atatürk Heykeli'nin açılışı: 408
- Eugéne Fliotti (Romanya Elçisi): 516
- Eyüp Sabri (Akgöl), Eskişehir Milletvekili: 239
- F-**
- Fahrettin (Altay): 52,54,172,191,203,209, 210,211,218,227,231,240,250,366, 394,395,438,439,444,467,476,535
- Fahri (Engin): 415,416
- Fahri Paşa (Bahr-i Sefit Boğazı Kuva-yi Mürettebe Komutanı): 22,23,24
- Faik Paşa (2. Kolordu Komutanı, Doğu Cephesi'nde): 82,306
- Faik Reşit (Unat): 5
- Falhenhausen (Alman Binbaşı): 92
- Falih Rıfki (Atay): 300,388,412,518,529,564, 565
- Falkenhayn (Alman Mareşali): 95,96,97,99, 100,101,102,105,107
- Faruk (Cengiz): 269
- Faruk Nafiz (Çamlıbel): 453,456
- Fatin (Gökmen): 238
- Fatma (Atatürk'ün kardeşi): 1
- Faysal (Irak Kralı): 447
- Faysal, Emir (Hicaz Umumi Valisi): 459, 460
- Fazıl Bey (Tayyareci): 281
- Fedaî Müfrezesi: 44
- Felâh-ı Vatan Grubu: 196
- Feldmann (Alman Yarbay): 66
- Fenerbahçe Spor Kulübü: 105,460
- Ferda gazetesi: 181
- Ferit Bey (Tasvir-i Efkâr muharriri): 53
- Ferit İbrahim Bey: 420
- Ferit (Tek): 140,294,582
- Fethi (Erden), Dr.: 314
- Fethi (Okyar): 6,14,22,23,25,26,30,66,67, 69,113,123,290,294,295,304,306,340, 343,353,367,371,372,411,412,420, 428,429,430,434,454,456,482,537, 572,578,590
- Fevkalâde Harp Encümeni: 275,276,277, 278
- Fevzi (Çakmak): 62,66,67,95,102,123,127, 199,200,213,217,227,231,239,243, 252,253,257,261,262,265,290,292, 296,322,326,348,352,353,366,370, 371,394,404,421,428,460,480,481, 485,497,498,499,507,510,520,523, 529,533,539,541,542,545,548,549, 550,556,557,559,560,567,573,577, 579,582,589,592,598
- Fevzipaşa: 525
- Fevzipaşa- Diyarbakır demiryolu hattı: 525
- Feyzi (Önay), Albay: 55
- Feyz Muhammed Han (Afganistan Dışişleri Bakanı): 526
- Fiessinger, Noel (Prof.Dr.): 567,572,573, 576,579,584,585,586,591,596
- Fikriye Hanım: 236,282,291,292,327,351
- Filality (Romanya Elçisi): 410
- Filiba: 25
- Filistin: 90,109
- Filorinalı Nâzım: 348
- Flemenk: 163
- Florya: 520,521,522,523,531,532,533,534,

535,536,546,554,555,556,557,558,559,
575
Foça: 497
Fox Film Şirketi: 434,436
Frank (Prof.Dr.): 572
Franklin Bouillon: 254,272,282,284,285,303,
304,306,307,308
Fransız Devrimi: 288,409
Fransızlar, Fransa: 34, 35, 36, 53, 155, 163,
175, 176, 177, 178, 181, 184, 189, 194,
197, 252, 268, 272, 285, 303, 308, 317,
543, 544
Frederich von Keller (Alman Elçisi): 524
Frederick Field (İngiliz Amiral): 422
Frederick (Danimarka Velihtı): 519
Frederick (Macar eski Başbakanı): 338
Frew (Rahip): 124,187
Frunze (General, Ukrayna Temsilcisi): 273,
274, 275, 276
Fuat (I.), Mısır Kralı: 530
Fuat (Ağralı): 577,582
Fuat (Bulca): 16,17,32,33,48,66,83,291, 295,
296,500,541
Fuat (Köprülü), Prof.Dr.: 346,366,454,473
Fuat Paşa (Mareşal): 250
Furugi Han (İran Dışişleri Bakanı): 469
Furugi Muhammed Ali (İran Elçisi): 417

-G-

Gabrova: 25
Galatasaray Kulübü: 416
Galatasaray Lisesi: 436,482
Galip Bahtiyar Bey: 239
Galip Kemalî (Söylemezoğlu): 222
Galip (Türker): 79
Galli Carlo (İtalya Elçisi): 510
Garzan: 76,85
Gasparri (Kardinal): 245,247,303
Gâvur İmam: 211
Gâvurkale: 427
Gazi Ahmet Muhtar Paşa: 19,21
Gaziantep (Antep): 173,175,176,178,219,
230,332,473,541,566

Gaziemir: 497
Gazi Koşusu: 399,400
Gazi Orman Çiftliği: 351,389,420,434,452,
471,476,477,479,480,481,494,499,509,
510,514,517,524,527,529,539,541,548,
551,564,571,573,574
Gazi Öğretmen Okulu (Ankara): 439
Gaziülevvel (İrak Kralı): 554 Gazze: 96
Gebze: 319
Geçici (Muvakkat) İcra Encümeni: 217
Gediz: 240
Gelibolu: 21,22,23,37,63,65,66,69,415
Gelibolu Savaşı'nın Resmî Tarihi (kitap): 459
Gemerek: 423
Gemlik: 381,472
Gemlik Suni İpek Fabrikası: 568
Genaro Estrado (Meksika Elçisi): 488
Genç: 77,370
Genelkurmay Başkanlığı (Ankara'da): 217,
218,229,259,261
Genelkurmay Başkanlığı (İstanbul'da): 28,
29,32,37,131
George (VI.), İngiliz Kralı: 541,549,550,574
George Clerk (İngiltere Elçisi): 398,459,487
George L. Fonsgrive: 86
Georges Tataresco (Romanya Başbakanı):
561
George Washington: 457
Gerede: 502
Geyve: 219
Geyve Boğazı: 206
Giresun: 356,357,389
Girit: 9
Giritli Şevki: 393
Gladys Baker (Amerikalı kadın gazeteci): 518
Goeben kruvazörü: Bk. Yavuz kruvazörü

Goltz, von der (Alman Mareşali): 12,59
Gork (General): 264
Gouraud (Fransız Generali): 295,427
Göksu Kasrı: 401
Gömböş (Macar Başbakanı): 488
Gönen:202
Grace Ellison (İngiliz kadın gazeteci): 316
Grandi (İtalya Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı):
418
Grew, Joseph C. (Amerika Elçisi): 406
Gulâm Ceylâni (Afganistan Elçisi): 388,401
Gulâm Nabi Han (Afganistan Elçisi): 426
Gülek istasyonu: 72
Gülhane Hastanesi (İstanbul'da): 12,597
Gümrü Antlaşması: 237
Gürcüler, Gürcistan: 198,246,268
Güstav Adolf (İsveç Velihtı): 505,507,519
Güstaw Christianus: 27,40,51
Güven Anıtı (Ankara'da): 506

-H-

Hacı Adil Bey: 47,51
Hacıbektaş: 185
Hacıbektaş Türbesi: 185
Hacı Şükrü (Aydındağ), Diyarbakır Milletvekili: 238
Hacim (Fetan Aşireti Şeyhi): 96
Hacim Muhittin (Çarıklı): 166,229
Hadımköy: 10,11
Hâdi Paşa: 234
Hafız Mehmet Efendi Mahalle Mektebi: 1
Hafik: 360
Hâkimiyet-i Milliye gazetesi: 191,194,212,
290,315,317,387,417,422,425,489
Hakkı Baha (Pars): 5
Hakkı Süha (Gezgin): 53
Hakkı Tarık (Us): 407,428
Halâşkâr Zabitan Grubu: 19,20
Halep: 72,89,94,95,96,97,98,101,102,106,
108,109,112,113,114

Halide Edip (Adivar): 140,153,209,261,262
Halil Fahimi (İran Elçisi): 530,532,540
Halil (Kut): 123,222,226,264,270
Halil (Menteşe): 68
Halil Sami Bey (Albay): 37,38
Halim Sabit Bey (Prof.): 364
Halis (Bıyıktaş): 23
Halit (Akmansü): 158,233
Halit Fahri (Ozansoy): 415
Halit Ziya (Uşaklıgil): 412
Halkalı Ziraat Okulu: 555
Halkevleri: 457,458,459,460,461,469,471,
475,478,494,495,500,503,527,530,
546,563,569,570
Halkçılık Programı: 232
Halk Partisi (Halk Fırkası): Bk. Cumhuriyet
Halk Partisi
Hamdullah Suphi (Tanrıöver): 53,353
Hamilton (İngiliz Generali): 38,40,58,59,62,
65
Hamit Bey (Trabzon Valisi): 237
Hamit Fahri Bey (Yarbay): 94
Hamit (Hasancan), Ankara Hükûmeti'nin İstanbul Temsilcisi: 302,310
Hani: 91
Hanya: 9
Hanyeki (Alman pilotu): 396
Harbiye Nezareti: 125,126,129,130,132,
133,134,205
Harbord (Amerikan Generali): 162,163,167
Hareket Ordusu: 10,11
Harington (İngiliz Generali): 252,255,256,
269,295,299,300,301,302,309
Harp Akademisi: 3,4,436,502,531
Harp Encümeni: Bk. Fevkalâde Harp Encümeni
Harp Okulu: 3,4,436
Harp Oyunları (İzmir'de): 348
Harry Lamb (İzmir'de İngiliz Başkonsolosu):
297
Hasan Cemil (Çambel): 460
Hasan Fahri (Şiran Müftüsü): 153
Hasan Fehmi (Ataç): 402

- Hasankale (Pasinler): 361
Hasan Rıza (Soyak): 425,581,588,589,
592,593
Haseki Hastanesi: 436
Hatay davası: 269, 541, 543, 544, 545, 561,
562,564,565,571,577,578,583,584
Havran: 4,5
Havsa: 438
Havza: 132,133,134,135,136,359
Hayati Bey (Özel Kalem Müdürü): 282,314
Haydar (Yuluğ): 352,397
Hayri Efendi (Şeyhülislâm): 113
Hayrullah (Diker), Prof. Dr.: 591
Heidenstan, M. de (İsveç Elçisi): 433
Hempres (İngiltere'nin Irak Komiseri): 433
Henri de Jouvenel: 387
Hereke: 319
Herriot, E. (Fransa eski Başbakanı): 484,
485,490,492
Heyet-i İlimiye: 430
Heyet-i Temsiliye: 153, 156, 159, 160, 161,
162,164,166,167,173,174,176,177,
178,179,180,182,184,185,186,192,
196,198,211
Hicaz: 90
Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanlığı: 89,90
Hikmet (Bayur): 412,493,524,526
Hikmet (Gerçekçi): 129
Hilâfet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi (ki-
tapçık): 334
Hilâfet'in kaldırılması: 349
Hilâfet ve Saltanat'ın birbirinden ayrılarak
Saltanat'ın kaldırılması: 312
Hilâliahmer: Bk. Kızılay
Hilda Christianus: 27,34,38,51
Hilmi Bey (Genç Mutasarrıfı): 77
Hilmi Bey (Eskişehir Mutasarrıfı): 160,163
Himaye-i Etfal Cemiyeti: Bk. Çocuk Esirgeme
Kurumu
Hindenburg (Mareşal, Almanya Cumhurbaş-
kanı): 104,387,490,498,503
Hindistan: 222,295
Hirohito (Japonya imparatoru): 490,492
Hitit Cemiyeti (Paris'te): 444
Hitler, Adolf (Almanya Cumhurbaşkanı):
504,549
Hoca Şükrü (Afyon Milletvekili): 334
Holzmeister (Mimar, Prof.): 450
Homs: 15
Hoover (Amerika Birleşik Devletleri Başkanı):
446,447,457,475
Ho-Yao-Tsu (Çin Elçisi): 517,532
Hoyland (İngiliz Yüzbaşı): 123
Hristiyan, Hristiyanlar: 245,247
Hukuk-u Beşer gazetesi: 124
Hulusi (Alataş), Dr.: 592,597
Humus: 112
Hurst (İngiliz yüzbaşı): 130,134,137
Hurşit Paşa: 23
Hürriyet ve İtilâf Fırkası: 17
Hüsametdin Bey (Albay): 236
Hüsametdin (Kural), Dr.: 571
Hüseyin Bey (Yarbay, Dr.): 93
Hüseyin Cahit (Yalçın): 52
Hüseyin Efendi (Zübeyde Hanım'ın kardeşi):
2
Hüseyin Hüsnü Paşa: 10,11
Hüseyin Kâzım Bey: 238
Hüseyin Ragıp (Baydur): 402
Hüseyin Rahmi (Gürpınar): 412
Hüseyin Suat (Yalçın), Dr.: 354
Hüseyin Tosun: 53
Hüsnü Hamit Bey (Prof.): 379
Hüsrev (Gerede): 142,209,412,413,428
Hüsrev Sami (Kızıldoğan): 5
- I -
İlgın: 283,284
Irak: 553
İsparta: 398,425,474
-İ-
İlan Smith (İngiliz Yarbayı): 148
İbn-i Sina: 553
İbrahim Bey (Yarbay): 341
İbrahim Alâettin (Gövsa): 53
İbrahim Necmi (Dilmen): 414,587

İbrahim Süreyya (Yiğit): 54,142
İbrahim Tali (Öngören): 18,142
İgnace Mascicki (Polonya Cumhurbaşkanı):
481
İhsan Bey (Makedonyalılar Cemiyeti üyesi):
340
İhtiyat Zabıtları Cemiyeti: 338,339
İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti: 173
İkdam gazetesi: 301
İkinci Ordu Komutanlığı (Doğu Cephe-
si'nde): 70, 73, 77, 78, 80, 82, 84, 86,
87, 88, 90, 92
İkinci Ordu Müfettişliği (Konya'da): 138,141,
143,145
İktisat Sergisi: 491
İleri gazetesi: 302,318,340,
İlmî Tetkikat Heyeti: 234
İlyas Efendi (Süryanî Patriği): 327
İnebolu: 128,214,230,236,286,377
İnebolu Gençler Mahfili: 214
İnegöl: 391
İngilizler, İngiltere: 30,34,35,36,39,40,43, 44,
46,50,52,53,55,56,57,60,65,67,68,
103,109,112,114,116,118,130,131,163,
177,178,181,183,192,193,195,201,202,
204,205,267,289,297,298, 300,459
İnkılâp Resim Sergisi: 491
İnönü Zaferi (Birinci): 241,242,346,369
İnönü Zaferi (İkinci): 248,249,250,251,282,
283
İpekiş Dokuma Fabrikası (Bursa): 471
İplikçizade Köşkü (İzmir'de): 296,297,299
İrade-i Milliye gazetesi: 160
İran: 222,553
İskenderiye: 16,17
İskenderun: 117
İslâhiye: 72
İslâm âlemi: 206,219,313,341
İsmail Canbulat: 51,113
İsmail Hakkı (Yarbay): 32
İsmail Hakkı (Baltacıoğlu): 349,353,371
İsmail Hakkı (Durusu): 127
İsmail Hakkı (İzmirli), Prof.: 333,336

İsmail Hakkı (Uzmay): 497,514,538
İsmail (Kunter): 584
İsmail Müştak (Mayakon): 376
İsmailoğlu tepesi: 60
İsmet Bey (Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın
yaveri): 332
İsmet (İnönü): 63,77,78,80,82,87,88,92,93,
111,122,123,126,192,200,201,202,
209,217,225,231,240,241,242,249,
252,257,262,264,265,279,280,281,
282,283,286,290,292,294,296,304,
305,306,307,314,315,316,317,318,
320,325,326,332,335,336,337,338,
343,344,345,347,348,350,352,366,
367,371,372,373,374,386,388,389,
394,395,398,402,403,404,405,417,
419,420,424,428,429,430,432,438,
439,440,443,449,451,452,453,457,
458,459,462,464,465,468,471,474,
475,476,478,479,480,483,484,486,
487,491,493,494,495,499,504,505,
507,509,510,511,514,515,516,519,
522,523,524,526,528,529,530,532,
533,534,535,537,538,539,541,542,
543,544,545,548,549,550,551,552,
556,557,558,559,560,561,562,566,
569,570,571,573,576,579,580,581,
588,594,597,598
İsmetpaşa Kız Enstitüsü: 470,491
İspanya: 163
İstanbul: 5,10,11,12,15,16,21,23,25,26,34,
38,53,65,67,68,71,77,90,96,101,102,
104,106,107,108,118,126,128,133,
145,164,191,196,204,205,206,211,
212,229,238,300,301,312,326,333,
336,347,354,379,380,400,411,414,
416,419,427,433,436,447,449,453,
457,469,474,475,486,488,502,505,
510,513,517,519,520,528,530,538,
541,542,546,551,570,575
İstanbul Antlaşması (Bulgaristan ile): 25
İstanbul Antlaşması (Sırbistan ile): 29
İstanbul Darülbeydii (İstanbul Şehir Tiyatro-
su): 426,455,456
İstanbul Darülfünunu: 349,371,372,412,
416,436,462,480,482,492

İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi: 300,311,333,336
İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi: 379
İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi: 403, 482
İstanbul Hükümeti: 133, 135, 138, 144, 167, 174,176,177,181,296,312
İstanbul Plân ve Maketi (İstanbul imar Projesi): 567,575
İstanbul Üniversitesi: 480,484,492,493,506
İstanbul Matbuat Cemiyeti: 168
İstanbul (Fener) Rum Patrikhanesi: 155
İstanbul Türk İzciler Ocağı: 327
İstikbal gazetesi (Hanya'da): 9
İstiklâl gazetesi: 168
İsveç: 163
İtalyanlar, İtalya: 15, 18, 19, 20, 142,163,168, 194,303,487
İtilâf Devletleri: 30, 115, 126, 133, 148, 158, 160,161, 175, 189,192, 199,201,204, 205,206,226,228,243,248,281,282, 284,294,301,303,304,307,312,342
İttihat ve Terakki Cemiyeti: 6,7,8,9,11,12, 13,20,274,333
İttihat ve Terakki Kongresi (Batum'da): 264
İyemasa Tokugawa (Japonya Elçisi): 514
İzmir: 127, 131, 133, 187, 189, 238,288,295, 296,297,298,299,302,304,311,316, 318,321,322,324,325,338,339,340, 346,347,348,349,374,381,382,383, 384,389,393,394,395,411,425,440, 441,442,462,473,474,497
İzmir Âsar-ı Atika (Eski Eserler) Müzesi: 441
İzmir Bölge Sanat Okulu: 383
İzmir'de Gazi Heykeli'nin açılışı: 462
İzmir Erkek Öğretmen Okulu: 383
İzmir İstiklâl Mahkemesi: 395
İzmir Kız Lisesi: 383
İzmir Kız Öğretmen Okulu: 383,384
İzmir Millî Kütüphane:474
İzmir Müdafaa-i Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyeti: 132
İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığı: 382
İzmir suikastı: 393,394,397
İzmir Yurdu Cemiyeti: 277

İzmir Ziraat Okulu: 384
İzmit: 165,286,287,319,379,391,400
İzvestiya gazetesi: 287
İzzettin (Çalışlar): 36, 37, 52, 53, 54, 58, 62, 65,66,67,68,69,70,71,72,73,77,78,79, 82,83,85,86,88,89,91,96,106,348,366, 465,486,560,589

-J-

Janberger, G. (Pierre Loti'nin sekreteri):276
Jansen, Hermann (Mimar, Prof.): 450
Jean Çarp (Romanya Elçisi): 433,494
Jean Papas (Yunanistan Elçisi): 409
John Clayton (Amerikalı gazeteci): 300
John Polando (Amerikalı havacı): 447
Jön Türkler: 4
Juan Manuel de Aristejui (İspanya Elçisi): 469
Jurgis Baltrusaitis (Litvanya Elçisi): 459
Jül Sezar: 576

-K-

Kabatepe: 38,43,44
Kâbil: 258
Kadın Esirgeme Kurumu: 516
Kadın hakları: 508,509,515
Kadın İktisat Sergisi (Birinci): 470
Kadri Bey (Binbaşı): 36
Kafkas Cumhuriyetleri: 268
Kafkas Orduları Grubu Komutanlığı: 90,92, 94
Kafkasya: 245,246,247
Kalinin (Sovyet Rusya Merkez İcra Komitesi Başkanı): 273, 344, 408, 424, 425, 490, 492, 519
Kaman: 185
Kâmil Paşa (Sadrazam): 21,22
Kâmile Şevki (Mutlu), Prof. Dr.: 599
Kammerer (Fransa Elçisi): 488,514,530
Kampf, A. (Alman ressam): 408
Kanlısirt: 44,55
Kapitülasyonlar: 317
Karacahisar: 257

Karadağ: 20
Karadeniz Ereğlisi: 236
Karahan (Sovyet Dışişleri Komiser Vekili,
Sovyet Elçisi): 424,506,509,514,548
Kara Vasıf: 13,140,149,154,174,202
Karel Halla (Çekoslovakya Elçisi): 520
Karlsbad: 106,107
Kars: 235,361
Kars Antlaşması: 268
Kars Kalesi: 235
Karsky (Sovyet Elçisi): 551
Karşıyaka Spor Kulübü: 382,394
Kastamonu: 204,206,236,375,376,377, 378,
398
Katma: 114,115,116,121
Kaymak Hafız: 2
Kayseri: 184,185,263,362,363,396,417,435,
494,495,513
Kâzım (Dirik): 142,393,397,536
Kâzım (Inanç): 50,56,69,522
Kâzım Karabekir: 123,124,130,133,134, 135,
136,138,139,140,141,147,148, 149,151,
152,161,163,164,174,183, 187,190,192,
196,200,202,205,209, 212,213,220,221,
223,232,233,235,237,248,253,254,257,
258,259,262, 264,270,271,272,278,289,
301,309, 322, 348,367
Kâzım (Orbay): 66
Kâzım (Özalp): 4,13,172,194,211,264,286,
290,293,371,404,405,406,438,439,
440,445,449,465,469,493,496,501, 507,
583
Kâzım (Sevüktekin): 297,500,527
Kâzım (Yurdalan): 149
Kazimierz Olszowsky (Polonya Elçisi):
417,434
Kehribarcı Ali Baba: 392
Kemalettin Sami Paşa: 280,352,372,404,
475,486,498,499
Kemalpaşa (Nif): 296,382,440
Kemalyeri: 40,41,42,44,45,47,48,51,52,54
Kerim Bey: Bk. Abdülkerim Paşa
Keriman Halis: 463,464,465
Keskin: 263
Kılıç Ali: 219, 220, 239, 362, 374, 453, 457,
458,460,470,479,480,492,494,495,497,
509,510,514,515,520,529,555,556,565,
589
Kırklareli: 395,400,427,437,438
Kırklareli'nde Gazi Heykeli'nin açılışı: 427
Kırşehir: 185,363,364,395,494
Kırşehir Gençler Derneği: 185
Kızanlık: 25
Kızılay (Hilâliahmer): 18, 250, 330, 346, 453,
470,504,509,516,520,541
Kızılcahamam: 219,502
Kilikya: 177,182,199,204
Kilikyalılar Cemiyeti (İstanbul'da): 138
Kilis: 115,189,332
Kireçtepe: 58,65,66
Kirte: 36,43,50
Kisve: 112
Kitchener (General, Lord, İngiltere Savunma
Bakanı): 62
Kleman Boyacıyef (Bulgar Generali): 280
Kocaçimen: 39,60
Kocaeli: Bk. İzmit
Kocatepe: 291
Kolcuni (Sovyet gazeteci): 395
Kommünizm: Bk. bolşevizm
Kondilis (General, Yunanistan Savunma Ba-
kanı): 499
Konstantin (Yunan Kralı): 262,264
Kont de Martel (Fransa'nın Suriye Fevkalâde
Komiseri): 514
Kont Sforza: 124,232
Kont Volpi (İtalya Maliye eski Bakanı): 423
Konya: 145,148,164,211,227,228,283,289,
290,291,328,329,330,331,368,369,
384,385,390,397,443,444,495,542
Konya Âsar-ı Atika (Eski Eserler) Müzesi: 443
Konya Mevlâna Müzesi: 443
Köprülülü Hamdi: 194,195

Köstendil: 25
Kraliçe Mari (Yugoslavya Kraliçesi): 505
Kraliçe Süreyya (Afgan Kraliçesi): 410,411
Kraus (Prof. Dr.): 399
Kresman (Alman Generali): 96
Kress, von (Alman Generali): 99
Krippel, Heinrich (Viyanalı heykeltıraş): 374
Krupp Fabrikaları: 104
Kubilây (Yedeksubay öğretmen): 438
Kudüs: 5,103
Kulp: 77
Kumkale tabyaları: 32,35,38,39
Kurtdereli Mehmet Pehlivan: 450
Kurun gazetesi: 543,544
Kuşadası: 348,497,559
Kuşçalı: 165
Kuva-yi Milliye: 163,165,166,169,170,179,
180,181,189,191,195,197,198,200,201,
202,203,204,211,215,219
Kuvve-i Seyyare (Seyyar Kuvvetler): 237,
239, 240
Kuzey Grubu Komutanlığı (Gelibolu'da):
45,46,47,48,50,52,54,55,56,63
Küre: 377
Kütahya: 228,238,239,240,331,332,472
Kütahya - Eskişehir Muharebeleri: 256

-L-

La Bulgaria gazetesi: 417
Lâiklik: 349,409,437,545
Langaza: 1
Lâtife Bekir (Çeyrekbaşı): 508
Lâtife Hanım (Uşaklıgil): 297,299,310,311,
314,315,316,319,321,322,323,324,
325,326,328,329,331,332,337,338,
339,341,343,346,347,348,349,353,
354,355,356,357,358,359,360,361,
362,363,364,365,367,368,369,370,
374,375, 376
Lâtin Harfleri Komisyonu: 412,413
Lawrence Shaw Moore (Amerikalı gazeteci):
260
Lazar, J.H. (Avusturyalı gazeteci): 341

Lebrun, Albert (Fransa Cumhurbaşkanı):
505,506,519,549
Le Journal gazetesi: 317
Le Matin gazetesi: 409
Lenin: 241,275,283
Leopoldine König (Avusturyalı müzik öğretmeni): 315,317
Le Temps gazetesi: 172
Lice: 92
Liman von Sanders (Alman Mareşali): 26, 37,
38, 43, 50, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
65, 66, 68, 69, 70, 71, 105, 107, 109,
110, 111, 112, 115
Litvinof (Sovyet Dışişleri Komiseri): 449 Litzmann (Alman Generali): 6, 22
Lloyd George (İngiltere Başbakanı): 191, 233,
238, 261,290,310
Lojacone (İtalya Elçisi): 469
Londra Barış Antlaşması: 23
Londra Konferansı: 243,244,246,251
Lord Curzon (İngiltere Dışişleri Bakanı):
142,148,151,161,164,168,223,243,
272,275,276,290,294,299,301,302,304
Lord Lloyd: 418,531
Lozan Antlaşması: 337,338,403,412,419,
428,483,579,580
Lozan Konferansı: 314, 315, 316, 320, 323,
336,337
Ludendorff (Alman Generali): 104
Lüleburgaz: 69,71,555
Lüleburgaz Kongresi: 209
Lüsyen Hanım (Tarhan): 469,479,487
Lütfi (Aksu), Prof. Dr.: 597
Lütfi Simavi: 107
Lyautey (Fransız Mareşali): 273,281,294

-M-

Maarif Kongresi: 256
Maarif Sergisi: 491
Macar Heyeti: 491
Mac Arthur (Amerika Genelkurmay Başkanı):
467

- Mahmut Bey (Binbaşı): 44
Mahmut Bey (Yarbay): 212,213
Mahmut Esat (Bozkurt): 379,406,413
Mahmut Han (Mareşal, Afganistan Savunma Bakanı): 539
Mahmut (Soydan): 20,374,388
Mahmut Şevket Paşa: 10,11,13,19,22,23, 24
Mahmut Tarzî Han (Afganistan Dışişleri Bakanı): 400,401
Makbule Hanım (Atadan), Atatürk'ün kız kardeşi: 1, 2, 105, 128, 230, 231, 286, 287, 315,401,525,530,539,541,548,549, 563,584,588,589,590,593,595
Makedonyalılar Cemiyeti: 340
Malatya: 396,442,443,563
Malatya Mensucat Fabrikası: 563
Malche, Albert (Prof.): 462,463
Mamure: 72
Manastır: 6,7
Manastır Askerî İdadîsi: 2
Manastırlı Hamdi Efendi: 205
Manisa: 133,321,381,393,497
Manyas: 202,211
Maraş: 173,175,178,194,197,201
Marconi (İtalyan bilgini): 555
Marcosson, İsaac F. (Amerikalı gazeteci): 337
Marcuriu (Selânik Belediye Başkanı): 546
Mardin: 72,73,78,395
Mariç (General, Yugoslavya Savunma Bakanı): 574
Mark Twain Cemiyeti: 562,576
Marmaris: 513
Martin Henri (İsviçre Elçisi): 418
Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü: 233
Maurice Pernot (Fransız gazeteci): 344
Mavi Yıldırım (piyes): 459
Mavri Mira Heyeti: 155
Maximos (Yunanistan Dışişleri Bakanı): 486
Maydos (Eceabat): 34,36,37,51,53,415
Mazhar Müfit (Kansu): 149,153
Mazhar Tevfik Bey (Sinop Mutasarrıfı):129, 154,156
M. De Kanya (Macar Dışişleri Bakanı): 488
Mecalop (Sovyet havacısı): 395
Meclis-i Mebusan: 7, 10, 11, 19, 120, 121, 169,170,171,173,174,175,176,179, 180,181,184,188,191,194,195,198, 199,201, 203
Meçhul Asker Anıtı: 353,421
Medine: 89,90
Mehmet (V.), Reşat: 11
Mehmet Akif: 218
Mehmet Ali Bey (Dahiliye Nazırı): 123,124, 125
Mehmet Çavuş: 36,44,50
Mehmet Emin Bey (Lâtin Harfleri Komisyonu üyesi): 413
Mehmet Emin (Yurdakul): 53,249,448
Mehmet Kâmil (Berk), Dr.: 591,595
Mehmet Şerif Paşa (Dahiliye Nazırı): 170
Mehmet Şükrü (Koç): 229
Melek (Tokgöz): 571
Memduh Bey (Bitlis Valisi): 85
Menemen: 321,393,497
Menemen Olayı (Kubilây'ın şehit düşmesi): 438,439
Meram: 369
Mersin: 176,329,370,388,390,442,473,564, 574,575
Mersin Gençler Yurdu: 287
Mersinli: 347
Merzifon: 135
Meşrutiyet (İkinci): 7,8,9,10,12
Metaxas (General, Yunanistan Başbakanı): 550,561,570
Mısır: 5,21
Michel Sokolnicky (Polonya Elçisi): 532
Michel Yungert Arnöthy (Macaristan Elçisi): 494
Midye - Enez hattı: 23,24
Mihalakopulos (Yunanistan Dışişleri Bakanı): 433
Millet Çiftliği: 422,462,463,518,553

Milletlerarası Kadınlar Kongresi: 515
 Milletlerarası rakamların kabulü: 410
 Milletlerarası saat ve milletlerarası takvimin kabulü: 386
 Milletler Cemiyeti: 544,545,584
 Milletler Cemiyeti Konseyi: 544
 Millet Mektepleri: 418
 Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti: Bk. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu
 Millî Kongre: 174,175,177
 Millî Mücadele: 140,148,153,163,284,300,351,357,395,462
 Millî Sanayi Ürünleri Sergisi: 398
 Millî Türk Tıp Kongresi (Birinci): 378,379
 Millî Türk Tıp Kongresi (Üçüncü): 422
 Milne (İngiliz Generali): 129,132,135,143,171,185,191
 Milne hattı: 223
 Mim Kemal (Öke), Prof. Dr.: 584,587,591
 Minber gazetesi: 119
 Mirza Sadek Tababai (İran Elçisi): 366, 399
 Mirza Sadık Han (İran Elçisi): 445
 Misak-ı Millî: 114,153,194,198,248,268,269,272,276,277
 Mithat Bey: 236
 Mithat Bey (Elaziz Valisi): 94
 Mithatpaşa Sanayi Mektebi: 1
 Mithat Sadullah (Sander): 337
 Mithat (Saylam): 451,486
 Mofty El-Gazaerly (Mısır Elçisi): 524,547
 Mondros Ateşkes Antlaşması: 114,115
 Montagna Giulio Cesare (İtalya Elçisi): 372
 Montreux (Montrö) Sözleşmesi: 533,534
 Morno (İtalyan Amiral): 461
 Moscicki (Polonya Cumhurbaşkanı): 517
 Moskova: 222, 225, 231, 234, 236, 241,247,252,257,270,285,287,424,525
 Moskova Antlaşması: 248
 Moskova Devlet Tiyatrosu: 515
 Mougın (Fransız Albayı): 288,295,306,374
 Muammer Bey (Uşakzade): 297,298,321,322,374,376
 Mucur: 185
 Mudanya: 222,354,379,380,391,392,402,406,414,439,471,474,521,531,569
 Mudanya Ateşkes Antlaşması: 308,309
 Mudanya Konferansı: 304,305,306,307
 Mudurnu: 219
 Muhafız Takımı (Ankara'da): 226
 Muhammed Zahir Han (Afganistan Kralı):554
 Muhittin (Akyüz): 387,402
 Muhiddin Baha (Pars): 353
 Muhittin (Üstündağ): 403,432,475,533,575,587,589
 Muradiye: 497
 Musiki Muallim Mektebi: 471
 Mustafa (Cantekin), Dr.: 5
 Mustafa Efendi (Yüzbaşı, matematik öğretmeni): 2
 Mustafa Necati: 396,404,405,413,415
 Mustafa Necip: 5
 Mustafa Suphi: 223,232
 Mustafa Şerif (Atatürk'ün Trablusgarp'a giderken çıkardığı kimlik): 17
 Musul: 277,320,364,369
 Muş: 70,80,81,87,92,362
 Muşanof (Bulgaristan Başbakanı): 451,452
 Muş Cephesi: 79
 Mutki: 73
 Muzaffer (Kılıç): 374
 Müfit (Özdeş): 5
 Mülkiye Mektebi: Bk. Siyasal Bilgiler Fakültesi
 Mümtazüddeve İsmail Han (İran Elçisi): 287
 Münih: 271,284
 Münir Bey (Göz hekim): 18
 Münir (Akkaya): 139,147
 Münir (Ertegün): 238
 Münir Nurettin (Selçuk): 553
 Mürsel (Bakü): 94
 Müslüman, Müslümanlar: 184,189,246,271,290,324,341,342
 M. Zekeriya (Dr.): 364

-N-

Nablus: 109
Naci Bey (Karadeniz Ereğlisi Kaymakamı):
236
Naci Elasil (Irak Dışişleri Bakanı): 549
Naci (Eldeniz): 107,113
Naci Şevket (Irak Elçisi): 433,500,537
Naciye (Atatürk'ün kardeşi): 1
Nadir Han (Afganistan Kralı): 480
Nadolny Rudolf (Almanya Elçisi): 463
Nafiz (Dumlu): 387,388,399
Naim Palas: 384
Namık Kemal: 86,249
Napolyon: 293,576
Narlı: 473,564
Nasıra: 105,109
Nazari (Buhara Heyeti Başkanı): 275
Nazeranuz (Sovyet Elçisi): 255
Nâzım Bey (Dr.): 6,51
Nâzım Paşa (Harbiye Nazırı): 149,151,152
Nazilli: 181,441,559
Nebile Hanım (Atatürk'ün mânevi kızı):418,
584
Necati (Güneri): 237
Nechich (Yugoslavya Elçisi): 433
Necip Ali (Küçüka): 475
Necip Asım (Yazıksız), Prof.: 333,336
Necmeddin Sadık (Sadak): 297,416
Neologos gazetesi: 171
Neşet (Kiper): 568
Neşet Ömer (İrdelp), Prof.Dr.: 345,347,568,
569,571,572,575,580,585,586,587,590,
591,592,595,596
Neue Freire Presse gazetesi: 341
Nevzat (Tandoğan): 509,517
New York Herald gazetesi: 350
New York Times gazetesi: 275
Niğde: 495
Nihat (Anılmış): 222
Nihat Reşat (Belger), Prof. Dr.: 553,567,
569,580,585,586,587,591,592
Nitti (İtalya eski Başbakanı): 339

Nobel Barış Ödülü: 494
Nowill (İngiliz subayı): 159
Numan (Menemencioğlu): 528
Nurettin Ali (Berkol), Dr.: 386
Nurettin Paşa: 222,269,277,291,292,312,
319
Nuri (Conker): 13, 16, 17, 29, 79, 481, 494,
497, 499, 517, 527, 530, 543
Nuri Hakkı (Aktansel), Dr.: 596
Nuri Paşa (Irak Başbakanı): 453
Nuri Sait Paşa (Irak Dışişleri Bakanı): 537
Nusret Bey (Danıştay Başkanı): 402
Nusret Bey (Ergani Madeni Mutasarrıfı):93
Nusret Mayın Gemisi: 36
Nüzhet Haşım Bey: 353
Nyon Sözleşmesi: 556,557

-O-

Onaltıncı Kolordu (Gelibolu'da): 65
Onaltıncı Kolordu (Edirne'de): 69
Onaltıncı Kolordu (Doğu Cephesi'nde): 71,
73,76,77,78,80,81,82
Onbeşinci Kolordu (Erzurum'da): 124,126,
129,130,132
Ondokuzuncu Tümen (Gelibolu'da): 34,35,
36,37,38,39,40,41,42,44,45,46,47,48,
49,50,51,52,53,54,55,56
Ondördüncü Kolordu (Bandırma'da): 201,
207,208
Onikinci Kolordu (Konya'da): 172,250
Onni Talas (Finlandiya Elçisi): 506
Onüçüncü Kolordu (Diyarbakır'da): 138,173
Onyedinci Kolordu (Alaşehir'de, Bursa'da):
134
Ordu: 357
Orenburg İslâm Hükümeti: 218
Orhaniye tabyaları: 32
Orisini Baroni (İtalya Elçisi): 385
Osman Gazi Türbesi: 391
Osmanlı Hürriyet Cemiyeti: 5,6
Ottavio de Peppo (İtalya Elçisi): 583
Otto Cari Mohr (Danimarka Elçisi): 409

Otuz Ağustos Zaferi: Bk. Başkomutan Meydan Muharebesi
Otuzbir Mart İsyanı: 10,11,12,13
Ouchy Antlaşması: 21

-Ö-

Öğretim Birliği (Tevhid-i Tedrisat) Kanunu'nun kabulü: 349
Öğüt gazetesi (Konya'da): 194,315
Ömer (Atatürk'ün kardeşi): 1
Ömer Faruk Efendi (Şehzade): 52
Ömer Lütfü Bey (Yüzbaşı): 26
Ömer Naci (Ünlü hatip): 3,5,16
Ömer Seyfettin: 53
Ömer Sezai (Madra): 128, 287
Ömer Yaver Paşa (Harbiye Nazırı): 122,123
Özsoy (Operet): 501

-P-

Palu: 87,88
Panislâmizm: 203,271
Parlâmentolar Birliği Konferansı: 505
Paul Erio (Le Journal muhabiri): 317
Pavlof (Bulgaristan Elçisi): 514
Peel, P. (İngiliz Albayı): 159
Pelle (General, Fransız Yüksek Komiseri): 299,302
Pementel Brondos (Brezilya Elçisi): 447
Pempeo Aloisi (İtalya Elçisi): 426
Pera Palas: 107, 119, 454, 457, 475, 512, 528,543
Percy Loraine (İngiltere Elçisi): 495,529, 530,537,540,547
Pertev (Demirhan): 15,475
Pesmazoğlu (Yunanistan Ekonomi Bakanı): 486
Petinya: 29
Petit Parisien gazetesi: 277
Petroff (Bulgar Generali): 62
Piatakof (Sovyet Sanayi Heyeti Başkanı):523
Picardie Manevraları: 14

Picot (Fransa'nın Suriye Temsilcisi): 182
Pierre Loti: 194,253,256,269,276
Pilsudski (Polonyalı Mareşal): 517
Piran: 370
Piyer (Yugoslavya Veliiahtı): 505
Plevne: 25
Poincaré (Fransa Başbakanı): 301, 304, 314, 506
Polatlı: 258,261
Polychronadis (Yunanistan Elçisi): 423
Ponsot, Henri (Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri, Fransız Elçisi): 468,530,541, 561
Pontus: 130,139
Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü (İstanbul'da): 139,140,142,160
Potocki (Polonya Elçisi): 481

Pozantı: 72,227,228
Pozantı Kongresi: 228
Prens Faruk (Mısır Prensi): 530
Prens Lui du Borbon (İspanya Prensi): 289
Prens Paul Karajorjeviç (Yugoslav Prensi): 529
Prens Sabahattin: 191
Prenses Kadriye (Mısırlı): 252,253
Prenses Ingrid (İsveç Prensesi): 519
Public Ledger gazetesi: 246

-Q-

Queen Elizabeth savaş gemisi: 37

-R-

Ragıp Bey (Atatürk'ün üvey babası): 236
Rahmi Bey (Maydos Kaymakamı): 47,54
Rahmi (Köken): 405,510
Ramon Negri (Meksika Elçisi): 524
Raphael (Yunanistan Elçisi): 527
Rapla Çiftliği: 2
Rasih (Kaplan): 254
Rasim Ferit (Talay), Dr.: 106,108,109,453, 483,485,516,527
Ratip Bey (Mısır Elçisi): 417

Rauf Bey (Arnavutluk Elçisi): 388
Rauf Bey (Irak Elçisi): 424
Rauf (Orbay): 113, 119, 124, 136, 139,140,
142,144,146,149,151,155,159,168,
171,194,195,196,199,200,204,291,
292,293,294,296,299,304,308,332,
337,367
Rawlinson (İngiliz Yarbayı): 146,153,187,
190,229
Rayak: 109,110,111,112
Rayak Bölgesi Komutanlığı: 464
Razgrad Olayı: 478
Recep (Peker): 342,352,354,372,373,404,
406,428,452,511,515,529,530
Redd-i İlhak Cemiyetleri: 139,150
Refahiye: 143
Refet (Bele): 122,140,148,212,240,241,250,
252,261,263,309,312,313,367
Refik Halit (Karay): 142
Refik (Saydam), Dr.: 142,198,273,344,352,
366,422,458,546
Reissoli (İtalyan Generali): 20
Resuldefne (Defne): 17
Resülayn (Ceylanpınar): 71,72
Reşadiye: 497
Reşat Halis Bey: 234
Reşat Hikmet Bey (Meclis-i Mebusan Başkanı): 195,203
Reşit Bey (Çerkes Ethem'in küçük kardeşi):
239,524
Reşit Galip (Dr.): 455,460,471,472,482,483
Reşit Paşa (Sivas Valisi): 142, 151 ,154,
155,159,171,187
Reşit Akif Paşa: 140
Revandiz: 277
Reville gazetesi: 264
Rıza Nur (Dr.): 209,273
Rıza Paşa (Topçu Feriki): 226,250
Rıza Pehlevi (İran Şahı): 500, 501, 502, 534,
554,583
Rıza Tevfik (Bölükbaşı): 234
Richard Eaton (Amerikalı gazeteci): 298

Richmond P. Holison (Dünya Uyuşturucu
Maddelerle Mücadele Cemiyeti Başkanı): 501
Rifat Bey (Gelibolu Mutasarrıfı): 47
Rifat (Börekeçi): 212
Rifat (Menemenlizade): 250
Rize: 335,356
Robeck, J. de (Amiral, İngiliz Yüksek Komise-
ri): 30,37,160,161,164,168,185,200, 223
Robert de Caix (Fransa'nın Suriye Yüksek
Komiserliği Genel Sekreteri): 221
Robert Pect Skinner (Amerika Elçisi): 488,
526
Roma: 222,232,262,295,309
Romanya: 31,495,506
Romberg, von (Prof. Dr.): 399
Roosevelt (Amerika Birleşik Devletleri Başka-
nı): 475, 476, 479, 482, 490, 491, 492,
540, 547 ,548, 554
Rosenberg (Almanya Elçisi): 493,519
Rudolf Nadolny (Almanya Elçisi): 352
Rukiye Hanım (Atatürk'ün manevî kızı):584
Rumbold (İngiliz Yüksek Komiseri): 272,
275,276,294,299,302,304
Rumlar: 125,130,142,208
Russel Boardman (Amerikalı havacı): 447
Rusya, Ruslar (Çarlık Rusyası): 31,63,70,
71,74,75,76,77,78,79,80,81
Rusya (Sovyet Rusya): Bk. Sovyet Rusya
Ruşen Eşref (Ünaydın): 105,106,120,172,
245,403,404,452,454,457,538,588
Rüsuhi (Savaşçı): 374
Ryan, Charles (Avustralyalı General): 339

-S-

Sabiha (Gökçen): 390, 391, 419, 420, 421,
509, 525, 543, 551, 553, 561, 577, 582,
583,584,588,589,590,593,595
Sabit Bey (Elaziz Valisi): 89
Sabri Bey (Antep Mutasarrıfı): 230
Sabri Bey (Eskişehir Mutasarrıfı): 172
Sabri (Toprak): 403,405,406
Sadabat Pakti: 553,554

Sadayihak gazetesi: 322
Sadri Maksudi (Arsal): 431
Saffet Bey (Üsteğmen): 44
Saffet (Arıkan): 209,412,527,581
Saffet Harun Bey: 230
Saim Bey (Teğmen): 459
Saip Bey (Binbaşı): 43
Sait Bey (Kütahya Mutasarrıfı): 228
Sait Molla: 132,188
Sait Paşa (Sadrazam): 19
Sait Halim Paşa (Sadrazam): 24,89
Sakarya gazetesi (Eskişehir'de): 419
Sakarya Meydan Muharebesi ve Sakarya Zaferi: 262,263,264,265,266,267
Sakellaropoulos (Yunanistan Elçisi): 471
Salih Bey (Albay, Dr.): 255
Salih (Bozok): 15,16,17,19,20,32,33,48,65,67,92,98,99,105,236,310,311,314,315,316,318,321,362,374,453,495,556,590
Salih Fansa: 119 Salih (Omurtak): 231
Salih Paşa (Bahriye Nazırı, Sadrazam): 167,168,170,171,172,176,180,181,204,209,210,238,255,262
Salihli: 295,320,497
Saltanat Şûrası: 134,226
Samih Fethi Bey (Çorum Mutasarrıfı): 162
Samih Rifat Bey: 469
Samii (İran Dışişleri Bakanı): 561
Samipaşazade Sezai Bey: 402
Samsun: 126,127,129,130,131,132,142,214,221,230,286,357,358,359,416,435,453,454
Samsun'da Gazi Heykeli'nin açılışı: 454
Sanayi ve Maden Bankası: 398
Sapancalı Hakkı Bey: 16
Sarayburnu: 396,402,502
Sarayıçi Çiftliği: 497
Sarıkamış: 361,362
Sarıköy İstasyonu: 286
Sason: 73
Saturday Evening Post gazetesi: 337
Savarona yatı: 572,575,576,577,578,579
Schacht (Almanya İktisat Bakanı): 540
Schon Peter (Danimarka Elçisi): 446
Seddülbahir tabyaları: 32,35,36,38,39,53,67,68
Sedes Çiftliği: 6
Seferihisar: 497
Sekerat: 87,88,93,94
Selâhattin Adil: 223,224
Selâhattin (Kip), Albay: 126,238
Selânik: 1,2,5,7,8,10,12,16,21,137,291,546
Selânik Askerî Rüştîyesi: 2
Selânik Ateşkes Antlaşması: 111
Selânik Belediyesi: 1, 489
Selânik İkinci Redif Tümeni: 13
Senia Cemal Hanım: 332
Serbest Cumhuriyet Partisi (Serbest Cumhuriyet Fırkası): 429,430,431
Serez: 1
Sèvres (Sevr) Antlaşması: 228,234,242,246,338
Sèvres taslağı: 226
Seydiköy: 497,502
Seyit Bey (Meclis-i Mebusan'da İzmir Milletvekili): 140
Seyrisefain İdaresi (Denizbank): 380
Sherrill (Amerika Elçisi): 459,463,477
Sığırtmaç Mustafa: 422,427
Sırbistan: 20,30,31
Siirt: 76,85
Silifke: 370,390,442,513
Silvan: 74,76,78,79,80,81,82,85,86,87
Simav: 237
Simeon Medivani (Gürcistan Elçisi): 245
Sina Cephesi: 98,99,100,103,104,110,113
Singeç köprüsü: 564
Sinop: 127,129,273,416
Sipahi Ocağı: 528
Sivas: 126,135,137,142,143,157,160,162,164,170,173,178,182,184,360,362,363,389,417,428,430,435,563
Sivas Kongresi: 157,158,159,161,165,172,177,187

Sivrihisar: 279,282
Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye Mektebi):
436,451,493,525,540
Sofya: 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
69, 121
Sofyan: 74
Soma: 393
Sonakos İlias (Yunan Generali): 550
Souchon (Alman Amiralı): 32
Sovyet Rusya (Sovyet Hükümeti): 105, 202,
212, 217, 221, 223, 234, 237, 241,
248,250,270,281,283,290,312,408,
425,484,488,515
Soyadı Kanunu'nun kabulü: 501
Söke: 348,559
Söz gazetesi: 121
Stoyadinoviç (Yugoslavya Başbakanı): 539,
570
Strazburg: 104
Suat (Davas): 398,519,581,585
Sultan Ahmet Han (Afganistan Elçisi): 445,
496
Sultane Petroff: 62
Suphi Bey (Irak Elçisi): 417
Suphi Nuri (İleri): 340,376
Suriç (Sovyet Elçisi): 336,340,349,350,476
Suriye: 4,5,65,90,108,177
Suriye Anlaşması: 177
Suşehri: 143, 360
Süleyman Numan Paşa (Dr.): 106
Süleyman Şefik Paşa (Harbiye Nazırı): 157
Süreyya Hidayet (Serter), Prof. Dr.: 591

-Ş-

Şahin Bey (Afyon Millî Eğitim Müdürü): 334
Şahinsirt: 55,58
Şahinzade Remzi Bey: 358,359
Şakir Paşa (Harbiye Nazırı): 125
Şakir (Zümre): 249
Şam: 4,5,89,90,110,111,112
Şapka giyilmesi hakkında Kanun'un kabulü:
386

Şark gazetesi: 322
Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti:
155
Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Er-
zurum Şubesi: 155
Şebinkarahisar: 362,363
Şefaattli: 494
Şefik (Aker): 56,234
Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi: 85
Şehzadebaşı Karakolu: 205
Şemsettin (Günaltay), Prof.: 333,336
Şemsi Efendi Mektebi (İlkokulu): 1,2
Şerafettin Bey (Feke Kaymakamı): 214
Şerafettin (Yaltkaya), Prof.: 598
Şeria nehri: 109,110
Şevket Turgut Paşa (Harbiye Nazırı): 135,
136, 138, 140, 141
Şevki (Berker): 582
Şeyh Abdülbaki Efendi (Küfrevizade): 96,
231,279,326
Şeyh Küfrevî Türbesi: 84
Şeyh Mansur: 9
Şeyh Recep Olayı: 171
Şeyh Sait İsyanı: 370,371,372,373,374,376
Şeyh Sunusi: 237,248,251,254,341 Şile: 468
Şuhut: 291
Şumnu: 25
Şükrü Kaya: 438, 439, 457, 496, 500, 511,
523,524,542,550,561,563,569,570,
572,575,576,580,586
Şükrü Naili (Gökberk): 13,342,366,402,411
Şükrü (Okan): 577
Şakir (Kesebir): 459
Şükrü (Saraçoğlu): 403,528,529,534,538,
549,573,574,598

-T-

Tâbiye Meselesinin Halli ve Emirlerin Yazılış
Şekline Dair Öğütler (kitap): 71
Tâbiye Tatbikat Seyahati (kitap): 18
Taditch, Y. (Yugoslavya Elçisi): 408
Tahir Bey (Adapazarı Kaymakamı): 166

- Tahir (Karauğuz): 285
Tahir Lütflü (Tokay): 582
Tahran: 553
Tahsin Bey (Resim öğretmeni): 253
Tahsin (Çoşkan): 541
Tahsin (Öz): 475
Tahsin (Uzer): 89,113,468
Tahy de Tahvar (Macaristan Elçisi): 351, 493
Takamutsu (Japon Prensi): 439,440
Takımın Muharebe Talimi (kitap): 6,22
Takrir-i Sükûn Kanunu: 372,373
Taksim Cumhuriyet Anıtı: 413
Talât Paşa: 30,33,51,89,98,103,107,108, 113,185,199,223,225,235,248
Tarafsız bölge (Çanakkale'de): 301,302, 303,304
Tarsus: 329,370,390
Tasvir-i Efkâr gazetesi: 168,169,172
Taşkent: 229,231,235
Taşköprü: 377
Taşucu: 370,442,513
Tatvan: 81
Tavşancıl: 319
Tayfur (Sökmen): 269,544,582,583
Teceddüt Fırkası: 121
Tekâlif-i Milliye emirleri: 260
Tekfurdağı: 341
Tekirdağ: 34,386,395,396,414
Tekir köyü: 370,390,532
Tekir Tarım Kredi Kooperatifi: 532,533
Tekke ve zaviyeler ile türbelerin kapatılması-
na ve türbedarlıklar ile birtakım unvanlar-
ının kaldırılmasına dair Kanun'un kabulü:
386
Teoman (Özalp): 445,449
Terakkiperver Cumhuriyet Partisi (Terakki-
perver Cumhuriyet Fırkası): 367
Tercan: 144,362
Termal Otel (Yalova): 567
Tevfik Bey (Erzurumlu): 388
Tevfik Bey (Çerkes Ethem'in büyük kardeşi):
237,240
Tevfik Essuveydi (Irak Dışişleri Bakanı): 559
Tevfik Fikret: 108
Tevfik Paşa: 113,118,120,122,123,234,
243,244,245,309,310,312
Tevfik Rüştü (Aras), Dr.: 31,66,67,394,405,
406,409,412,458,476,485,487,494,
495,497,499,504,505,515,516,522,
526,528,529,534,535,537,542,546,
559,561,565,567,573,576,580,581, 582,
584,588,590
Tevhid-i Tedrisat Kanunu: Bk. Öğretim Birliği
Kanunu
Tırnova: 25
Ticaret Odaları Genel Kongresi: 398
Tiflis Mümessilliği: 237
Times gazetesi: 368,581
Titaniya (Fransız kadın gazeteci): 367
Titulesco (Romanya Dışişleri Bakanı): 48f
Tobruk: 15,17,18,19
Todor Christov (Bulgaristan Elçisi): 532
Tokat: 142,173,359,416,417
Topçu Atış Mektebi: 531
Topkapı Eski Eserler Müzesi: 475,528
Topkapı Sarayı: 421,475
Torbali Depremi: 409,411
Toros tünelleri: 116
Toshihiko Taketomi (Japonya Elçisi): 537
Townshend (İngiliz Generali): 289
Townshend (Madam): 548
Trablusgarp: 8,15,19,21
Trablusgarp Harbi: 15
Trabzon: 33, 135, 137, 334, 354, 355, 356,
371,395,436,551,552,553
Trakya: 171, 188, 215, 220,229,238,239,294,
298,299,306,307,368
Trakya ve Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti:
239
Trikopis (Yunan Generali): 293
Turanizm: 203
Turgutlu: 296, 321
Turhal: 142, 416
Türk Antropoloji Dergisi: 386

- Türk Basın Cemiyeti: 419,428
Türk Basın Kurultayı (I.): 518
Türk Dili Tetkik Cemiyeti: Bk. Türk Dil Kurumu
Türk Dil Kurultayı (I.): 467,468
Türk Dil Kurultayı (II.): 503,504
Türk Dil Kurultayı (III.): 535,536
Türk Dil Kurumu (Türk Dili Tetkik Cemiyeti):
461,463,466,469,471,476,477,484,
503,510,521,523,524,537,538,546,
559,576,584,587
Türk Dünyası gazetesi: 168
Türk Hava Kurumu (Türk Tayyare Cemiyeti):
371,373,387,401,405,500,515,518,
519,541,545,551
Türkistan: 222
Türkiye: 134, 184, 243, 308, 310, 313,315,
316,323,324,325,331,337,339,341,343,
344, 346, 347, 351, 407, 446, 450,
462,490,518,522,537
Türkiye Büyük Millet Meclisi: 207,208,214,
215,216,217,218,220,221,222,223,
224,225,228,229,232,233,234,240,
241,242,243,244,248,251,253,257,
258,259,260,263,265,266,269,271,
273,274,277,278,279,284,285,288,
289,291,293,296,299,305,312,313,
326,327,332,334,335,339,342,349,
364,366,385,392,397,407,409,418,
422,424,432,433,446,450,469,480,
488,491,506,508,513,516,525,534,
539,545,552,556,594
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti: 218,
222, 224, 234, 235, 238, 239, 243,
248,253,255,256,257,264,271,275,
278,281,282,283,293,294,297,303,
306,310,326,327
Türkiye Cumhuriyeti: 343, 344, 346, 347,
348,353,366,368,373,374,378,385,
393,395,405,407,422,428,433,449,
469,489,490,501,506,516,518,525,
539,544,545,561,564,593,596
Türkiye - Havas - Reuter Ajansı: 134
Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Kongresi:
396
Türkiye İktisat Kongresi: 325
Türkiye İş Bankası: 352,353,388,411,422,
444,485,504,505,535
Türkiye Öğretmen Dernekleri Birliği: 289
Türkiye - Ukranya Dostluk Antlaşması: 283
Türk kadınlarına milletvekili seçme ve seçil-
me hakkı tanınması: 508,509
Türkkuşu: 515,516,517,527,571
Türk Maarif Cemiyeti (Türk Eğitim Derneği):
409,412,515
Türk Medenî Kanunu'nun kabulü: 387
Türk Mühendisler Birliği: 508
Türkocağı, Türkokakları: 314,323,325,328,
329, 330, 331, 340, 341, 342, 348,
353,361,363,382,384,389,390,391,
392,393,399,423,427,435,437,441,
443,444
Türk Talebe Birliği: 464,477,478
Türk Tarihinin Ana Hatları (kitap): 477
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti: Bk. Türk Tarih
Kurumu
Türk Tarih Kongresi (I.): 460,461
Türk Tarih Kongresi (Kurultayı) (II.): 557, 558
Türk Tarih Kurumu (Türk Tarihi Tetkik Cemi-
yeti): 445,446,447,448,460,461,472,
477,478,522,528,553,576,584
Türk Tayyare Cemiyeti: Bk. Türk Hava Kuru-
mu
Türk Tecim ve Endüstri Odaları Genel Kurul-
tayı: 518
Türk Ticaret Kanunu'nun kabulü: 391
Tylers Okulu (Amerika): 547
-U-
Ukranya: 273,274,275,276,295
Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu (Millî
İktisat ve Tasarruf Cemiyeti): 425,452,517
Uluslararası Ajanlar Kongresi: 419
Uluslararası İzmir Fuarı (V.): 522

Uluslararası İzmir Fuarı (VI.): 538
Uluslararası İzmir Fuarı (VIII.): 582
United Press gazetesi: 310
United Telegraph gazetesi: 242
Urfa: 173,175,178
Urla: 395
Uşak: 227,231,293,325,440,502
Uşak Şeker Fabrikası: 440

-Ü-

Üçüncü Kolordu (Gelibolu'da): 34, 38, 40, 42,
45, 51, 52,53,54
Üçüncü Kolordu (Sivas'ta): 126,132
Üçüncü Ordu (Makedonya'da): 6,7,10,13, 14
Üçüncü Ordu Müfettişliği (9. Ordu Kitaatı Mü-
fettişliği'nin daha sonraki adı): 138, 140,
145,149,153
Üçüncü Ordu Subay Talimgâhı Komutanlığı
(Selânik'te): 14
Ülkü (Atatürk'ün manevî kızı): 584,592,593
Ülkü (Halkevleri Dergisi): 472
Üsküdar yangını: 404
Üsküp: 7

-V-

Vahdettin (VI. Mehmet): 103,104,107,108,
113,119,120,121,127,137,142,144,145,
147,150,160,162,163,164,167,191,203,
217,219,221,226,227,299,312,313
Vainö Tanner (Finlandiya Elçisi): 450
Vakit gazetesi: 120,168,274,275,286,305,
315,366,373 Van: 234
Van Hareket Müfrezesi: 86
Varna: 25
Varyemezoğulları: 1
Vasıf (Çınar): 366,374,519 V
Vasıf (Çınay): 20,128
Vatan gazetesi: 333
Vatandaş için Medenî Bilgiler (kitap): 449
Vatan ve Hürriyet Cemiyeti: 5

Vecihe Hanım (Ziya Gökalp'ın eşi): 365
Vedit (Uzğören): 594
Vehbi (Bolak): 239
Vehip Paşa: 70,87,88
Velet (İzbudak): 402
Velit (Ebüzziya): 168,169
Venizelos (Yunanistan Başbakanı): 223,
224, 233,433,480,487,488,494
Vermer (Dr.): 106
Verschuur (Hollanda Elçisi): 451
Veysel Karani Türbesi: 74,85
Vidin: 1
Vikont Kintoma Mushkoji (Japonya Elçisi):
488
Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye
Cemiyeti Erzurum Şubesi: 147,148,149
Viranşehir harabeleri: 574
Viyana: 106,107
Voroşilof (Rus Generali): 488
Vükelâ Meclisi (Meclis-i Vükelâ): 129,141,
145,151,187

- W -

Walko (Macaristan Dışişleri Bakanı): 426
Ward Price (İngiliz gazeteci): 119,297
Wierusz Kowalski (Polonya Elçisi): 397
Wilhelm (II.), Almanya İmparatoru: 103,104,
105
Wilson (Amerika Birleşik Devletleri Başkanı):
104
Winther (İsveç Elçisi): 507
Wey (İngiliz Binbaşısı): 228

-Y-

Yafa: 5
Yahya Galip (Kargı): 170
Yahya Kaptan: 165
Yahya Kemal (Beyatlı): 335,339,408,409,
496
Yakup Cemil: 16
Yakup Kadri (Karaosmanoğlu): 300,301, 465

- Yakup Şevki (Subaşı): 272,280,291,404, 411,414
- Yalova: 420, 421, 422 ,424, 427, 428, 429, 430,431,447,448,461,463,464,465, 482,483,484,485,486,487,502,503, 504,518,519,521,528,531,535,553, 567,568
- Yamamoto (Japon Amiralı): 396
- Yang Şiyeh (Çin Askerî Heyet Başkanı): 495
- Yankoviç, Dr. (Yugoslavya Elçisi): 469
- Yarımcı: 319
- Yavuz kruvazörü: 30,31,598
- Yedinci Ordu Komutanlığı: 95,96,97,98,99, 101,109,110,117
- Yeniğün gazetesi: 168,284,315
- Yenişehir'deki Atatürk Heykeli'nin açılışı (Ankara): 408
- Yeni Turan gazetesi: 322
- Yeni Türk harfleri: 413,414,415,417,418, 422
- Yeni Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkındaki Kanun'un kabulü: 418
- Yerköy: 494
- Yerli Mallar Sergisi (II.): 445
- Yıldırım Kıtaatı Müfettişliği: 126,132,133
- Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı: 95, 96, 97,99,105,109,111,112,115,117,118,328
- Yirminci Kolordu (Ankara'da): 122,129,131, 132,186
- Yoshida (Japonya Elçisi): 426
- Yozgat: 363,374,496
- Yörük Ali Efe: 230
- Yunanlılar, Yunanistan: 5,20,29,31,127, 130,142,166,168,178,187,188,190,223, 224,225,226,231,238,249,269,294,297, 298,303,470,487,492
- Yunus Nadi: 166 209,351,394,414,431,463, 500
- Yusuf (Akçura), Prof.: 472
- Yusufoçuk tepesi: 60
- Yusuf İzzet Paşa: 201,207,208,209, 210, 284
- Yusuf İzzettin Efendi (Veliht): 54
- Yusuf Kemal (Tengirşenk): 209, 252, 255, 272, 282, 299, 304, 308
- Yüksek Askerî Şûra: 387,398,404,411,414
- Yükseksirt: 52
- Z-**
- Zabit Namzetleri Talimhahı: 235,236
- Zabit ve Kumandan (kitap): 29
- Zabit ve Kumandan ile Hasbîhâl (kitap): 29,121
- Zafer Anıtı'nın açılışı (Ankara'da): 408
- Zafertepe: 264
- Zaimis (Yunanistan Cumhurbaşkanı): 480, 495
- Zara: 360
- Zaro Ağa: 391
- Zaven Efendi (Ermeni Patriği Vekili): 171,172
- Zayti Ferencz (Macar tarihçisi, Prof.): 468
- Zehra (Aylin), Atatürk'ün manevî kızı: 525
- Zekâi (Apaydın): 439,581
- Ziraat Mezunları Kongresi: 454
- Ziya Bey (Aydın Valisi): 373
- Ziya Gökalp: 364,365
- Ziya Hurşit: 393
- Ziya Naki (Yaltırım), Dr.: 571
- Ziya Paşa (Bitlis eski Valisi): 170,172
- Ziyaret (Veyselkarani): 74,75,83,85
- Zok: 74
- Zoltan de Mariassy (Macaristan Elçisi): 520
- Zonguldak: 389,554
- Zuckerlandl (Dr.): 106
- Zübeyde Hanım: 1,2,38,84,105,128,137,156, 230,231,249,255,267,277,278,279,286, 287,291,292,293,296,314,315,316,318, 319,320,321,382
- Zühtü Bey (Erzurum Valisi): 374

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

DOĞUMUNDAN ÖLÜMÜNE KADAR
KAYNAKÇALI
A T A T Ü R K
G Ü N L Ü Ğ Ü

Prof. Dr. Utkan KOCATÜRK

İKİNCİ BASIM

2007

5846 sayılı kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Atatürk Araştırma Merkezi'ne aittir.

956.1024

Kocatürk, Utkan

Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk
Günlüğü./ Utkan Kocatürk.-Ankara: AKDTYK Atatürk
Araştırma Merkezi, 2007.

VI+680 s. 24 cm.

ISBN: 975-16-1191-1

1 Atatürk, Mustafa Kemal, Gazi, Türk Tarihi

BASKI SAYISI: 3000

ISBN: 975-16-1191-1

İLESAM: 07.06.Y.0150-263

Erdal Basın Yayın Dağıtım
Tel: 0.312 398 05 30 - ANKARA

ÖNSÖZ

"Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü" ismiyle hazırlanan bu kitap, Atatürk'ün 1881 - 1938 arasını kapsayan elli yedi yıllık yaşamını tarih zinciri içinde sunmaktadır. Eserde yer alan olaylar ve tarihleri belgelere dayandırılmış, ilgili kaynakçalar her madde sonunda kısaltmalarla gösterilmiştir. Kitabımızın ismindeki "kaynakçalı" sıfatı, eserin bu niteliğini vurgulamaktadır.

Atatürk'ün yaşamına ilişkin bugüne kadar belirlenemeyen birçok tarih ve olayın, yeni belge ve araştırmaların ışığında aydınlığa kavuşturulduğu bu eserde, yine de bazı olay tarihlerinin -belirsizlik nedeniyle- varsayım üzerine oturtulduğu görülecektir. Bu davranış, olayları birbirine bağlamak ve bir yaşama bütünlük kazandırmak açısından kaçınılmaz olmuştur. Bu yapılmadığı takdirde tarihi belirle- nemeyen birçok olay, kronoloji zinciri içinde yer alamayacak, bu nedenle Atatürk biyografisinde eksiklikler oluşacaktır. Biz bu sakıncayı dikkate alarak tarihleri ka- ranlık olaylar için, evvelki ve sonraki olay tarihleri ile bağlantı kurarak -elden gel- diğince doğruya yakın- bir tarih belirleme yoluna gittik; bu yöntemle tarihleri be- lirlenen olayları -yeni araştırmalara açık bırakmak üzere- kendi maddeleri so- nunda ayrıca gösterdik.

Belirtmesini gerekli gördüğümüz diğer bir husus da Atatürk'ün yaşamına iliş- kin birçok önemli tarihin, güvenilir kaynaklarda bile farklılık göstermesidir. Biz bu konuda doğru tarihi belirlemeye çalışmakla beraber, önemli olaylarda tarih tutar- sızlıklarını göstermekten de çekinmedik. Bu davranış, Atatürk biyografisinde sü- regelen yanlış ve yanlışların bir ölçüde düzeltilmesi bakımından gerekli görül- müştür.

Atatürk'ün anı, söylev, demeç, genelge, bildiri, mesaj, mektup ve telgrafları yanında, ona yakınlığı ile tanınmış kişilerin hatıraları, gazete koleksiyonları, Ata- türk'e ait nöbet defterleri, TBMM tutanakları, yakın tarihimizle ilgili bilimsel yayın- lar ve çeşitli arşiv belgeleri gözden geçirilerek hazırlanan bu eserde, yer yer gün- leri, ayları, hatta yılları kapsayan boşluklar bulunduğu da bir gerçektir. Söz ko- nusu dönemlere ait Atatürk'le ilgili yeterli bilgi ve belgelerin henüz yayımlanma- mış olması, özellikle 1931 yılından önceki resmî nöbet defterlerinin elde bulun- mayışı, bu boşlukların doldurulamayışında başlıca etkenleri oluşturmaktadır.

Bütün bu güçlüklerle rağmen, Atatürk'ün yaşamının kronolojik esaslarını içe- ren, ayrıntılı ve kaynakçalı bir Atatürk günlüğü oluşmuş bulunmaktadır. Eserin kusursuz ve eksiksiz olduğu iddiasında değilim. Erişebildiğim imkânlar içinde ha- zırladığım bu eser, Atatürk üzerine yapılan araştırmalara katkıda bulunursa ken- dimi mutlu sayacağım.

Prof. Dr. Utkan KOCATÜRK

KEMAL ATATÜRK

DOĞUMUNDAN ÖLÜMÜNE KADAR

KAYNAKÇALI

A T A T Ü R K

G Ü N L Ü Ğ Ü